Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (11977) | 1982 чылдың август 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

ССРЭ-60

ШӨЛДЕ ХАЙНЫККАН ИШ

«Тиилелге» совхоз мал чеминге 3100 тонна сигенни, 300 тонна витаминниг сиген далганы, 1000 ажыг тонна сенажты белеткээр планныг. Ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни курлавырлап алыры-биле механизастаттынган сигенчи бригаданы тургускан. Ооң-биле кады албан организация черлериниң ажылдакчыларын, Кур чер ээзуруниң улуг-биче чурттакчыларын мал чеминиң белеткелинче база хаара тудкан.

Кааң, аяс хүннерде ажылдың темпизин улам шаптыкчаан. Оңгар-хооргалдар иштинден, сумун, бугалар уннарындан, шырыш харагаңнар аразындан үнген сигенни хол кадыыры-биле база кезип эгелээн.

Ооң түңнелинде совхозтуң ажыл-ишчилери 1000 ажыг тонна сенажты, 120 тонна витаминниг сиген далганын, 400 ажыг тонна сигенни белеткээн.

Сиген белеткээр механизастаттынган бригадада үш звено бар. Олар аразында чарыштыг. Ооң түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчи звенону мактап, шаңнавышаан, күш-ажылдың алдар тугун анаа тураскаадып кедүрер. Эрткен он хонуктуң тиилекчизи — Эзир-оол Ооржактың звенозу болган.

Шөлдүң сигенин кескен машина-техниканың дааш-шимээни кайы ырактан-на дыңналы берди. Мурнакчы звенонуң удуртукчузу Эзир-оол Ооржак сиген кезиилдезиниң чорупп турарының дугайын чугаалады:

— Сиген белеткелиниң шалыпчы айында алган оналдавысты ажыр күүседир дээш, улуг кужениишкин-биле ажылдап тур бис. Шалыпчылар сиген кезер машинаның башкарыкчызы Владимир Сундуй, бөлдүрүкчү Сергей Монгуш, сараат салыкчызы Туран-оол Бадын-оол олар ээлчег нормазын ажыр күүседип келдилер.

Эзир-оол Ооржактың звенозунда 8 кижи бар. Олар 900 тонна бөдүүн чемни белеткээр оналдалыг. Хүлээнгенин күүседир дээш, шудургу ажылдап турар сигенчилер 240 ажыг тонна чаагай чыттыг, поган сигенни сарааттаан.

Чалдандыр кестинген сигенни кезек-кезек кылдыр оваалапдыр бөлдүрүп турар аныяк эрниң чаңынга чеде бердивис. Ол ажылын тур соксаткаш, хүлүмзүрүй аарак, кылаштап келгеш, бистиң-биле менди солушту. Ону Сергей Монгуш дээр. Хензиг када «дыштаныы» берген трактор моторунуң даажы-биле чергелештир, ол бистиң айтырыывыска дончу харыылады:

— Ортумак школаны дооскаш, сигенчи бригадага баштайгы күш-ажылчы базымны эгеледим. Оон бээр элээн каш чылдар эрте берген. Ынчангаш мал чемин ажаап белеткээринге элээн дуржулгалыг апардым. Ам бо хүннерде база-ла кестинген сигенни бөлдүрүп тур мен.

Бачым иште хаара туттунган сигенчилер-биле байырлашкаш чоруптувус. Шөлдүң сигенин кескен, диңмиттелген дааш-шимээн соовуста арты.

О. МИНИЙ-ООЛ.
Кызыл район.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сигенчилери ниитиниң малынга чем белеткээриниң талазы-биле Улуг-Хем районда мурнуку черде чоруп турар. Бо хүннерге чедир совхозтуң сигенчилери ниитизи-биле 1300 тонна сигенни белеткеп алганнар.

Мал чеми белеткээр механизастаттынган бригаданы дөрт звенога үскен. Оларның бирээзинде-ле грабльдиг үш, волокушкалыг ийи болгаш сараат салыр бир тракторларны быжыглаан. Оон аңгыда бир звенонуң кежигүннери чүгле сигенни кезип турарлар.

Ол звенолар аразында социалистиг чарыш калбарган. Дуржулгалыг сигенчи Дайын-оол Сундуйнуң удурткан звенозу база бағай звее түңнелдерни чедип ап, планын доктаамал ажыр күүседип турар. Аныяк тракторист Иван Амбар-оол грабльдиг тракторда ажылдап, хүн үлүүн бүдүн чартык катап ажыр күүседип келген. Сигенчилериниң ажыл-ижи улам шапкынчып турар.

ЧУРУКТАРДА: грабльдиг тракторнуң башкарыкчызы И. Амбар-оол; Д. Сундуйнуң звенозунуң кежигүннери.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

«Алдан-Маадыр» совхозтан медээлер

ИЙИГИ СУГГАРЫЛГАНЫ ДООСКАН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында 683 гектар суггаттыг тараа шөлдериниң ийиги суггарылгазын эки шынарлыг дооскан. Ниитизи-биле суггатчы звенеларда 21 кижи хаара туттунган. Звенолар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Суггатчы звенолардан Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи, хоочун суггатчы, пенсионер Чыргал Ховалыгның, Шалдаң-оол Монгуштуң 3-3 кижи составтыг, Сарыг-оол Ондарның, Назын-оол Монгуштуң 2-2 кижилиг звенолары социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, шаңнадып мактатканнар.

Ам бо хүннерде суггатчылар звенолары мал чеминиң белеткелинче ажылдап кирипкеннер.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Ниитиниң малын хүр-менди кыштаан ажырары-биле салбырның ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинде бүрүнү-биле хаара туттунган. Салбырда албан организацияларга, бригадалар аайы-биле сиген, будук-бүрү белеткээриниң тус-тузунда планныг даалгаларын бергилээн. Оларның аразында социалистиг чарышты организастаан.

Сиген белеткелинде 131 кижи хол кадыыры-биле кезип турар. Хөй чылдыг тарымал сигенден 109 тоннаны кезип сарааттаан, 78 га чериң сигенни кестирген, сарааттаарынга белен. Чайгаар үнген сигенни 197 тоннаны белеткээн.

Бригадалардан Шөлде-Тейниң хову-трактор бригадазы 122 тонна, Ортаа-Тал сүт-бараан фермазы 17 тонна, Чечектиг хойжу бригадазы 8 тонна сигенни белеткээн. Дыртый-оол Ондар, Михаил Ховалыг, Доржу Ховалыг оларның удурткан звенолары социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ол ышкаш Бора-Тайга ортумак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылгазында мал чеминиң белеткелинге ажылдаары чылдың-на чаңчыл апарган. Олар сиген кезер, будук-бүрү белеткээр ажылдарга эки киржип турарлар. Салбыр чылдың-на 100 тонна будук-бүрү белеткээр планныг. Ону ол школаның өөреникчилери чыл санында-ла 150—160 хуу күүседип келген.

Ам бо хүннерде будук-бүрү белеткелинде школаның башкызы В. Х. Ооржактың удуртулгазы-биле 27 пионерлер ажылдап, ам 90 тоннаны белеткеп алган. Олар планын ажыр күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар.

С. САРЫГЛАР.

Л. И. Брежневтиң Г. Гусак-биле найыралдыг ужуражышкыны

Июль 30-де Крымга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Совет Эвилелинде дыштанып турар ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле ужуражышкыны болган.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Г[усак] олар ийи чурт аразынга экономиканы киириштирбишаан, сөөлгү үеде чарлыгдыган керээлерни болгаш дугуржулгаларны боттандырып турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеннер. Ол чугаалажышкыннар үезинде бүдүрүлге кооперастаашкынының, ийи чурттуң бүгү ажыл-агый комплекизинге болгаш тус-тус бүдүрүлгелерге болгаш күш-ажылчы коллективтерге ажыктыг кооперастаан харылзааларга базымнарны моон соңгаар-даа кылырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш Чехословакия капиталистиг күрүнелер-биле кайызынга-даа ажыктыг экономиктиг харылзаалардан ойталаар дивейн турар. Ынчалза-даа олар кызамдаашкыннар болгаш ойталаашкыннар кылыр талазы-биле АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң хөделиишкиннеринден түңнел үндүрбейн барып база шыдавастар. Мындыг байдалдарда ССРЭ болгаш ЧССР социалистиг дем каттыжылгазының шугуму-биле экономиктиг харылзааларны улам калбартыры бирги чергениң чугула сорулгазы деп санап турарлар. Бо талазы-биле экономиктиг айтырыглар дугайында бедик деңнелге эртер чөвүлел хурал улуг ужур-дузалыг деп, олар санап турар.

Л. И. Брежнев болгаш Г. Гусак олар даштыкы политика талазы-биле эң чугула айтырыгларга боттарының санал-оналдарын база солушканнар. Делегей айтырыгларының талазы-биле херектериниң нарыыдаашкыннарының кол-ла үнзедини—амгы америк администрацияның авантюристиг хөделиишкиннери болуп турар.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарын болдурбас деп Совет Эвилелиниң эгелекчи саналынга Вашингтон харыы бербээн. Боо-чепсекти дужурер дугайында айтырыглар талазы-биле чугаалажышкыннарга АКШ болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилери чаңгыс талалыг, шуут-ла боттуг эвес туруштуг ээлеп, Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң кужунуң кошкаарын чедип алырын, шериг талазы-биле амгы үеде туруп турар күштерниң чижек деңнелин боттарының талазынче ескертирип чедип алырын оралдажып турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, боо-чепсекти дужуреринин эргежок чугулазы кижи төрелгетенниң мурнунга кажан-даа ынчаар эргежок чугула кылдыр тургустунмаан. Дайын айыылын кошкадып турар кандыг-даа хөделиишкиннер — бот-боттарынга бүзүрежилиниң хемчеглерин калбартыры, ядролуг чепсектерни бүдүрерин чаңгыс деңнелге тудары, ядролуг чепсекти нептередиринге удур идегелдиг шаптыктаашкыннарны тургузары болгаш өске-даа хемчеглер дыка үнелиг болур ийик.

Чеди чыл мурнунда болган Хельсинкиниң чөвүлел хуралының түңнелдери Европада болгаш делегейде болуушкуннарның калбарганы-биле балаттынмааның Л. И. Брежнев болгаш Г. Гусак сеткил ханышкын-биле демдеглээннер. Делегей байдалы нарыыдаан тудум-на, Европаның 33 күрүнелериниң, АКШ-тың болгаш Канаданың ат салганы Хельсинкиниң түңнел шиитпириниң бүгү утказынары улам-на улгадып, билдингир болуп кел чыдар. Мадрид ужуражышкынының чедиишкинниг доозары болгаш Европага бот-боттарынга бүзүрежир, айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш боо-чепсекти дужуреринин талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни алаа хүлээп алыры Хельсинкиниң салган сорулгаларын барымдаалаарының телептиг бадыткаашкыны боор болур.

Социалистиг чурттар тайбыңны тургузарының оруктарын илеткейлиг тывары-биле чурттар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче чүткүп турар. Бүгү-ле улустар чер кырынга тайбың турарынче ханызы-биле чүткүп турар. Ынчангаш политиктиг ажылдакчыларның доорт хүлээлгези болза, делегейниң дыштыгүрлүг чоруун айыылдыы-биле күштелдирерин соксадыры, улустар аразынга харылзааларны чавырлыышкынының талазынче чайгылдырары, ангы-ангы социал тургузуглуг чурттар аразынга бүзүрежир чорукту быжыктырары болуп турар. Тайбыңга кыжанып турар айыыл улуг, ынчалза-даа зайын айыылын баш удур болдурбазының болдунар аргалары оон-даа күштүг. Ындыг болдунар аргаларны долузу-биле ажыглаар херек.

Эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусактың ужуражышкыны чүректиң ханызындан акы-дуңма ёзуга эрткен болгаш санал-оналдарының бүрүн чаңгыс аай чоруун илереткен.

(СЭТА).

Бөгүн — Демир-орукчунуң хүнү

Чурттуң демир-орук транспортунда кол черлериниң бирээзин Кемеровонуң демир-оруунуң Новокузнецк салбыры ээлеп турар. Оон станцияларындан чурттуң аңгы-аңгы районнарынче хөмүр-даш, металл, машиналар, ыяш сөөртүкен аар чүъктүг составтар хүн бүрү үзүлбес.

Демир-орук ажылчыннары бирги чартык чылдың планнарын ажыр күүсеткеннер. Олар планнап ажыр чартык миллион тонна чүъкту сөөрткеннер. 7 миллион киловатт-шак электри энергиязын, 395 тонна кывар-чаар материалды камнап алганнар.

ЧУРУКТА: транспорттуң алдарлыг ажылдакчылары — Кемерово демир-оруунуң Новокузнецк салбырының хоочуннары.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫК КОСМОСКА АЖЫЛ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют» станциязы космоста ужудуушкунунуң чедиишкинниг уламчылавышаан. Ужудуушкуннуң төлевилеттинген программазын ёзугаар космонавтылар Анатолий Березовый биле Валентин Лебедев июль 30-де ажык космосче үнүүшкүн кылган.

Станцияның даштыы кырында тургускан болгаш эртем сорулгаларын күүсеткен аппаратураны адырар болгаш чамдыызын солуур, ол ышкаш станциялар дашкаар байдалга технологтуг янзы-бүрү операцияларны космонавтыларның кылыр аргаларын шинчилээр сорулга-биле ажылдарны чорударынга ажык космос делгемиче станциядан үнер чорукту боттандырган.

Ажык космосче үнүүшкүнге белеткелди болгаш ажылды каш-даа үе-чадаларлыг чоруткан. «Салют-7» станцияның шивчип эртер өрээлинге космонавтылар скафандраларын кедип ап, оларның кайы хире хагдынганын хынап, Москваның-биле 6 шак 39 минута турда даштыы люкту ажыдыпканнар. Валентин Лебедев станциядан үнгеш, ажылдар чорударының зоназынче кире берген. Экипажтың командири Анатолий Березовый ажык люкка тура бортинженерниң ажылын контрольдап, ооң ажылдаарынга дузалажып, чылып турар камераның дузазы-биле телевизия репортажын чоруткан.

Космонавтылар микрометеориттерни даңзылап алырынга ажыглаар приборну, станцияны бо чылдың апрель 19-та орбитаже салып үндүрген үезинден бээр ооң даштыы чарыынга чорлаан биополимерлерлиг, оптика болгаш чүүл-бүрү конструкция материалдарлыг панельдерни часкаш, станцияже кирип алганнар. Частынган блоктарның оруунга экипаж дужуртүнген чүүлдер ышкаш шак-ла ындыг чаа чүүлдерни аппарып тургускан.

Ажык космос делгеминге ажылдап тура космонавтылар ээжеш янзы-бүрү металлдардан термомеханиктиг болгаш кестирер каттыжыышкыннарны ажыглаарының ажыктыын үнелеп көөр сорулга-биле технологтуг каш-даа операцияларны күүсеткен. Механиктиг ындыг янзылыг каттыжыышкыннарны космостуң перспективтиг аппараттарын орбитага чыып эптээриниң үезинде ажылдарга ажыглаан турун болур.

«Салют-6» станцияның экипажтарының ажык космоска ажылдаашкыннарының үезинде алдынган дуржулганы барымдаалап сайзыраңгайжыткан бөдүүн хевириниң скафандраларын шенеп көөрүп ажык космосче үнүүшкүн үезинде уламчылаан. Станцияның даштыы талазынга эптелге ажылдарын чорудар сорулгалыг чаа херекселдерни база космонавтылар хынап көрген.

Анатолий Березовыйның болгаш Валентин Лебедевтиң ажык космос делгеминге турганының ниити үези 2 шак 33 минута болган.

Төлевилеттинген ажылдарны кылып доосканының соонда космонавтылар таварып эртер өрээлинге ээп келгеш, люкту хаап ап, өрээлин таарыштыр эмгелеп, скафандраларын ужулгаш, станцияның кол өрээлинче кире бергеннер.

Ажык космос байдалдарынга ажылдааның соонда эштер Березовый, Лебедев оларның кадыкшыл байдалы эки.

«Салют-7» станцияның экипажының чедиишкинниг күүсеткен шенелдезиниң үезинде эртемниң чаа сан-медээлерин алган болгаш космонавтыларның ажык космоска ажылдаарынга таарыштыр кылдынган скафандраларның база техниктиг эт-херекселдериниң тергиин ажыктыы болгаш идегелдии бадыткаттынган.

(СЭТА).

ҮЗҮКТЕЛИИШКИННИГ-ДАА БОЛЗА...

Сөөлгү чылдарда найысылал Кызылда чуртталга бажыңнарының тудуглары хөйү-биле немежип турар. Чамдык кварталда күчүлүг краннар, оожум чемнеп кылаштаашкан дуруяалар дег, рейс дургаар далаш чок чылып, тудугнуң хлеви— тууйбуну болгаш тудугнуң өске материалдарын каът-каът бажыңнар кырынче үндүрүп берип турар. Амгы хүннерде хоорайның төвүнде тос каът чуртталга бажыңының тудуу улам бедип үнүп орар. Ынчалза-даа ооң чанында 148 аал чурттаар беш каът бажыңда ажыл шалыпкын: бо тудуг оранчок бедий берген. Бо бажыңның бир болгаш ийиги корпустарын Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ч. Ч. Донгакка удурткан бригада кылып турар. Бригада бирги корпустуң дөрткү каъдын доозупкан. Ам ийиги корпустуң ийиги каъдын кылып эгелей берген.

Бистиң республикада ат-сураглыг бригадирлерниң бирээзи—Чүлдүм-оол Чыртай-оолович Донгакка удурткан тудугжулар бригадазы бо чылдың эгезинде дешпилгелиг арга — бригада керээзи-биле ажылдаарынче шилчээн. Анзазынчаар чугаалаарга амыр-ла ыйнаан. А шынында кижи бүрүзүнге дадагалзаашкыннар, ажылдың бүдүрүкчүлүг болуруңга, оон ажыктыын бедидеринге бүзүрел чок чоруктар турган болбайн аан. Ажыы-биле чугаалаарга, керээ чарып алгаш, планныг оналдаларын айыткан хуусаада күүседиң шыдавайн баар ирги бис бе дээн чижектиг хөөннер, чиг бодалдар тудугжу бүрүзүн дуvуретпейн барбаан дизе, чаа́ыг болбас. Бригада керээзинче шилчииринин мурнунда олар айтырыг бүрүзүн ыяк дугуржуп, канчаар ажылдаарының чурумун билип алганнар. Оон бээр чеди ай эртип турар.

Бригадада амгы ажыл-иштиң байдалы кандыгыл? Ону сонуургап, ол бригаданың ажылдап турары тудугга дүъш мурнуу чарыында чеде бердим. Ынчан тууйбу-даа, хоюдуг-даа четчир болганы-биле кижи бүрүзү чай-хос чок ажылдаан, аразында маргышкан чүве ышкаш, тууйбуларны туттунгур-кавынгыры аажок салып турлар. Бригадир база оларның аразында туруп кан, дыка шалып ажылдаан тур. Бичии болганда, чайланы-ла бергени ол боор. Чүлдүм-оол Чыртай-оолович ам-на доктаап мастерогун салып кагды. Бачым ажыл үезинде маажым чугаалажып орар харык бар эвес, ол бригаданың ажыл-амыдыралын кол-колун сонуургадым. Бригадир мынча диди:

—Ийиги корпустуң ийиги каъдын эгелей бергенивис бо. Ынчалза-даа август 10-га чедир үшкү каъдын доозарын планнаан бис. А сентябрь айда 5-ки каъдын холдан үндүрерин планнап турар. Ажылывыс темпизин амдызында эки чоруп тур. Тудуг-монтаж ажылдары кылырының чартык чыл планын 102, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 102,2 хуу күүсеттивис.

— Ынчаарга ажыл-херек чыл эгезинде планнаан керээ-график ёзугаар боттанып турар ышкажыл?

—Шуут-ла ынча дээр болза шын эвес апаар. Кол материал — тууйбу-биле хандырылга үзүктелиишкинниг. Бригадага бир неделя дургузунда чеже тууйбу херегин, өске кандыг материалдар неттинип турарын айыткан чагыгны чеди хонук бурунгаар киирип каар бис. Ол чагыывысты понедельник, вторник хүннеринде бүрүнү-биле күүседип, бисти тудуг материалдары-биле хандырып турар организациялар ону экеп бээр хүлээлгелиглер. А херек кырында ол ынчаар кылдынмайн турар. Июнь-июль айларда кончуг үзүктелиишкин болган. Тууйбуну эккелбейн баттылаар-дыр. Эрткен неделяда чүгле ийи машина тууйбу эккелди. Шак ындыг байдал ажылга аажок саатты-дыр. Тодаргайлаарга, неделяда алыр ужурлуг тууйбувустуң чүгле 40-45 хуузун ап турар бис. Тууйбунуң шынары база дыка кулу: үрелиичел, бустуучал. Ам ынчангаш чамдыкта тууйбу четчип келгенде, орайга чедир ажылдаар ужурга таварыжып, баштайгы хүннерниң хожудаашкыннарын ынчаар узуткап тур бис. Бирээде, хүн дурту узун, чылыг үе болгаш ийиде, ажылчын бүрүзү бригадазының ат-алдарын бодап, ажылга харысалгалыын көргүзүп турар, кызымак болгаш чүткүлдүг, быжыг эп-найыралдыг болгаш хожудаашкынга таварышпайн, эргелелдиң мурнакчы бригадалары-биле деңге базып орарлар.

Бригадирниң бо сөстери шын. Чүгле коллективтиг ажылдың ажыктыын медереп билип, чаңгызы—хөйү, а хөйү—чаңгызы дээш ажылдап чоруур кижилер ынчаар кылып, чурттап болур. Оларның саны—19. Дашчылар Алексей Куулар, Кызыл хоорай Совединиң депутады Кызыл-оол Биче-оол, Чүлдүм Биче-оол, Чылбак Хомушку, Марат Оюн, Алексей Хомушку хоюдуг белеткекчизи Өнчүнмаа Донгак үр чылдарда ажылдаан, арга-дуржулгазы байлак, мурнакчы тудугжулар болуп турарлар. Оларның чаагай ажыл-херээ өскелеринге үлегер-чижек.

Бо ажыл-ишчи кижилерниң дугайын чугаалап тура, оларның ажылынга шаптыктыг база бир чижекти маңаа киирер бодадым. Ол болза, ында кранның ажылы. Аңаа ажылдаары-биле аныяк кижилер чедип кээр. Арга-дуржулгазы чогундан олар кранны бичии ажылдадып чоруй-ла үреп алыр «аарыг» тыпканнар. Ону эки билбезинден ээзинге чедир кылбайн, карак ажыт чоруй баар таварылгалар бар. Сөөлгү хүннерге чедир аңаа чеди мотор солаан. Тудугжулар кранның ажылдай бээрин манап, чеже үе-шагын чидирбээн дээр. Бо айтырыгны № 14 механизация эргелелиниң удуртукчулары дарый үзе шиитпирлээр үе келген.

Ш. ДОРЖУ.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ССРЭ 60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Молдав Совет Социалистиг Республика

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

И. П. КАЛИН,

Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ найыралының, бистиң социалистиг ниитилелдиң күчүлүг үндезиннериниң бирээзи болу берген. Найыралдың доңнары кажан-даа чешттинмес. Ол найырал революсчу тулчуушкуннарга, алдарлыг совет беш чылдарның хайым ижинге төрүттүнген болгаш быжыккан. Ада-чурттуң Улуг дайынының тулчуушкуннарының шөлдеринге, Төрээн чурттуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга каңналган. Чурттуң чонунуң ниити санының бүдүн чартыын хууну болуп турар чурттакчылыг бистиң улуг эвес республикавыс ССРЭ-ниң акы-дунма улустарының дуваазы чокка экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң бөгүнгү бедиктерин чедип ап шыдаар турган бе? Чок болбайн аан!

1924 чылда Молдав Автономнуг ССР-ниң, а 1940 чылда—Молдав ССР-ниң болгаш Молдавияның Коммунистиг партиязының тургустунганы болза царизмден болгаш капитализмден хосталыры дээш, социалистиг ниитилелди тургузары дээш Ленинниң тугунуң адаа-биле молдав улустуң маадырлыг демиселиниң дүрүм ёзугаар түңнели болган.

«Чүс чылдың улдуңундан бичии-ле ажыг үени силерниң республикаңарга социализмни тургузарынга төөгү берген. Ынчалдажок Молдавия совет өске республикаларны чедип шыдаан болгаш оларның-биле чаңгыс одуруутка турушкан. Бистиң чуртувустуң акы-дунма бүгү улустарының деткимчезинге, ССРЭ-де тургустунган үлетпүр болгаш эртем-техниктиг шыдал-күчүге даянып-шаан, бистиң чуртувуска социалистиг тургузуушкуннуң мөөңнеттинген дуржулгазын долузу-биле ажыглап турганы, молдав улус ол бүгүнү чедип алыр аргалыг болган» —деп, Молдав ССР-ниң болгаш республиканың Коммунистиг партиязының тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааттынган байырлыг хуралга чүве чугаалап турган эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ бүгү төөгүзү — социализмниң амыдыралчы улуг күжүнүң, ленинчи национал политиканың мерген угаанының чайынналчак бадыткалы-дыр. Экономиканың, эртемниң, культураның адыр бүрүзүнүң хөгжүлдезиниң чижээнден, хоорай, суур бүрүзүнүң, коллектив бүрүзүнүң, өг-бүле бүрүзүнүң чижээнден канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларны илдеп-биле көрүп болур. Эң-не бедүүн кылыгларны, кадагаларны суг Молдавияже сөөртүп эккеп турган үени аныяктар безин билирлер.

Свёкла ажаар тракторлар, ногаа комбайннары, шуткулга машиналары болгаш күчүлүг электрошимчедикчилер, нарын приборлар, насостар болгаш саналга машиналары, чонга бараанларның калбак ассортиментизин бүдүрүп үндүрүп турар индустриалдыг улуг комплекстериниң корпустары республиканың чараш бойдус чурумалынга бир-ле онзагай аян-шинчини киирип турар.

Мындыг чижектен киирип көрейн. Хамааты дайыны төнген соонда баштайгы чылында Москваның «Динамо» заводунуң партия үүрүнүң инициативазы-биле коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер динамомашинаны эптээш, ону молдав хоорай Тирасполька халаска бергеш, тургузуп бергеннер. Хоорайның электростанциязын ажыглаалга киирген тураскаатканиң митингиниң киржикчилери 1922 чылдың апрель 19-та В. И. Ленинче телеграмма чорутканнар. «Совет Россияны электрижидерииниң үндезилекчизи болур Силерниң адыңар-биле станцияны адап алдывыс».

Ол электростанцияның амгы үениң күчүлүг улуг электростанциялары-биле деңнеп болбазы билдингир болгай. Ынчалдажок ол молдав черге Ильичиниң лампочкаларын бир-ле дугаар кыпсыпкан. Ильичиниң лампочкалары күш-ажылчы фронтуга канчаар-даа аажок улуг тииледигени, чаа амыдырал дээш демиселге хоозураашкынны ажып эртеен тииледигени херек кырынга көргүскен. Ол дээрге улустарның найыралының болгаш акы-дуңмалышкының чоруунуң чырыткызы болган.

Ам Тираспольтуң чоогунда Молдавияның Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг ГРЭС-тиң корпустары ыракта-на көстүп келир. Ону тударынга бистиң чуртувустуң барык дөртен ажыг нацияларының болгаш бичии улустарының төлээлери киришкен. Тудуг материалдарын болгаш дериг-херекселдерни бүгү эвилелдешкен республикаларның 50 ажыг бүдүрүлгелери берген. Станция чылдын-на 15 миллиард хире киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылып турар.

Молдавия өске-даа эвилелдешкен республикаларның болгаш ниитизи-биле чурттуң индустриалдыг хөгжүлдезинче, ССРЭ-ниң нийти аъш-чем байлаанче бодунуң салымын кынын чылдын-на көвүдедип турар. Бүдүрүп үндүрүп турар тракторларының болгаш кедээ ажыл-агый машиналарының, станоктарының, приборлар тудуушкунунуң, химия болгаш нефть, машина тудуушкунунуң, аъш-чем болгаш чиик үлетпүр продукциязының кезиин ол берип турар.

МОЛДАВИЯНЫҢ ажылчы чоннарының мурнунга СЭКП-ниң XXVI съездизи улуг болгаш харысалгалыг сорулгаларны салган. Үлетпүр продукциязын бүдүрерин 30-33 хуу көвүдедир ужурлуг бис. Кишиневта өңнүг телевизор заводунуң болгаш Резинаде цемент заводунуң тудуушкуну доостур. Томаттар ажаалдазынга ажыглаар машиналарны бүдүрер, садтарга болгаш виноград шөлдеринге ажылдарны механизастаар талазы-биле бүдүрүлгелер тудуушкуну калбарар.

Бүгү-эвилел специализациязынга дүүштүр республиканың кедээ ажыл-агыйы база хөгжүүр. Чурттуң кедээ ажыл-агыйының ажыглалдыг чериниң 0,5 хуу шөлүн ээлеп турар Молдав ССР виноградтың бүгү-эвилел бүдүрүлгезиниң 21,3 хуузун, кат-чимистиң 40 хуузун чуртка берип турар.

50 чылдарның эгезинде, кажан республиканың партия организациязын эш Л. И. Брежнев удуртуп турда, улус ажыл-агыйының бо адырының ол ышкаш Молдав ССР-ниң бүгү экономиказының хөгжүлдезиниң үндезиннери салдынган. Ам ооң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин партияның амгы үеде аграр политиказын амыдыралга идепкейлиг боттандырып турары-биле тодаргайтынып турар.

Республикада агроүлетпүр комплексизи тургустунгаш болгаш чедиишкинниг хөгжүп турар. Кедээ ажыл-агыйны концентрастаарын болгаш специализастаарын ажыл-агый арызының кооперациязының база агроүлетпүр интеграциязының баазазынга боттандырып, ону индустриалдыг үндезинче шилчидип турар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырын, ажылчын ангы биле колхозчу тараачыннарның эвилелин улам быжыглаарын хандырган.

• Молдавияның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң канчаар-даа аажок улуг сорук кириишкин-биле хүлээп алганнар. Эш Л. И. Брежнев аңаа кылган илеткелинге мынча дээн: «Бистиң чугаалажып көрүп турарывыс Аъш-чем программазы—ол чүгле кедээ ажыл-агыйны болгаш ооң-биле холбашкан адырларны кедүреринге үндезин эргилде эвес. Бодунуң характериниң, хемчээлиниң талазы-биле ол бүгү улус ажыл-агыйының деңшилгезин хандырар хүлээлгедир». Республиканың хоорайларының болгаш суурларының ажыл-иштчилери партияның ол айтышкынын боттарының тургузукчу ажыл-чорудулгазының үр үеде чугула сорулгазы кылдыр көрүп турар.

ЛЕНИНЧИ национал политиканың кайгамчык чедиишкини болза молдав улустуң угаан-бодал талазы-биле катал тургузуушкуну болур. Социалистиг Ада-чурт-биле каттыжар мурнунда ол калбак-биле ужук-бижик билбес болгаш тараачыннар база ажылчыннар түреңги байдалга чурттап турган. Ам эртемде болгаш культура чедиишкиннери-биле чоргаарланып турар. Бөгүн республикаа үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турар, улус ажыл-агыйында 300 муң специалистер, чеди муң эртем ажылдакчылары ажылдап турар, эртемнер академиязы, он-он эртем шинчилел болгаш телевилел албан черлери, чогаадыкчы эвилелдер, дээди өөредилге черлери, театрлар, муң-муң школалар, библиотекалар бар.

Совет Молдавияның шанкын чечектелиишкини чоннуң революсчу болгаш күш-ажылчы чогаадылгазы-биле, ССРЭ-ниң улустарының социалистиг культураларының салдары база удур-дедир байлакшыдылгазы-биле чедип алдынган. Бо чорудулгага орус дылдың ролю улуг. Ортаакы вектерде-ле Молдавияның мерген угаанныг, сураглыг чырыдыкчызы Досифей мынча деп бижээн: «Москвадан бистерже чырык кел чыдар-дыр...» Бо сөстер бөгүнде молдав чонга чоок болгаш эргим. Молдав кижи бүрүзү улуг орус улуска кызыгаар чок хүндүткелин илередип турар. Чүге дизе ол хосталганы болгаш хамаарышпас чоруну ооң холундан алган.

Молдав черде канчаар-даа аажок улуг чаартылгалар — амгы үениң хоорайлары, чаартынган суурлар, бедик хөгжүлделиг үлетпүр, интенсивтиг кедээ ажыл-агый, эртемниң болгаш культураның чечектелиишкини, чоннуң доктаамал өзүп турар амыдыралының деңнели, кижилерниң өөрүшкүлүг болгаш аас-кежиктиг амыдыралы, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының практикага боттанышкынының түңнелдери-дир.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнче утчуштур чорбушаан, Совет Молдавияның ажылчы чоннары москвачыларга, ленинградчыларга, Россия Федерациязының, Украинаның болгаш Белоруссияның, Ортаакы Азия республикаларының, Закавказьениң болгаш Прибалтиканың улустарынга, бүгү-ле акы-дунма улустарга ак сеткилдиг дузазы, быжыг найырал дээш кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илередип, республиканың партия организациязының удуртулгазы-биле боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни олар кылырлар.

Молдавияның найысылалы Кишинёв —бистиң чуртувуста эң чараш хоорайларның бирээзи. Сөөлгү чылдарда безин аңаа хөй-хөй каъттыг бажыңнар туттунуп, бульварлар болгаш скверлер чечектелген. Он бирги беш чылда бүдүн чартык миллион дөрбелчиң метр чурттаглга шөлү ажыглалга кирер.

ЧУРУКТА: найысылалдың чаа Советский районы.

БИР ГЕКТАРДАН 200 ЦЕНТНЕРНИ

Слободзей районда колхозтар арызының «Ильичиниң тураскаалы» сад бистиң чуртувуста эң улуг садтарның бирээзи болур. Тирасполь—Одесса арызының автооруунга ол үжен хире километр черже шөйүлген. Пальмет хевирлиг чолдак сыптыг ыяштардан бир гектар черден-не 200 центнер яблокту чыып ап турар.

ЧУРУКТА: дүжүт ажаалдазы.

САННАР, ФАКТЫЛАР

⊙ 1924 чылдың декабрьда болган Бүгү Молдавияның бирги партия конференциязынга чүве чугаалап тургаш, Молдав АССР-ниң ревком даргазы Г. И. Старый мынча дээн: «Үлетпүрүвүс дыка куду ийин. Бир чигир заводу, бир тууйбу заводу—оларның кайызы-даа ажылдавас. Ийи саржаг заводу бар. Ол-ла-дыр».

Бөгүнгү Молдавияның үлетпүрүнүң үжен адырында эң улуг 545 бүдүрүлге бар. Олар боттарының продукциязын Совет Эвилелиниң бүгү-ле булуңнарынче чорудуп турар, оон ангыда даштыкы 60 чуртче база үндүр сөөртүп турар.

• • •

⊙ Советтерниң баштайгы бүгү-молдав съездизиниң дугайында дыңнадыынга 1924 чылдың апрельде «Правда» солун мындыг байырланчыг сөстер киирип турган: «...Мошнага суурнуң делегаттары боттарының тракторунга олуруп алгаш чедип келгеннер...»

Республиканың кедээ иштчилеринде бөгүн 50 муң трактор, 4 муң хире тараа ажаар комбайн, 27 муң хире чүък автомобильдери бар.

• • •

⊙ 1927 чылдың апрельде «Правда» солунга СЭТА-ның мындыг медээн парлаттынган: «Турунчук деп ортулукта плотина тудуу доозулган... Днестр чоогунуң тараачыннары мелиорация ажылынче кирипкеннер».

Бөгүн Молдавияда тарылга шөлдериниң, садтарның болгаш огородтарның 220 муң ажыг гектары суггаттыг. Олар чер ажылының продукциязының бештиң бир кезиин берип турар.

• • •

⊙ 1924 чылдың ноябрьда «Правда» мынча деп бижээн: «Молдавияга бодунуң үжүглели, дуржулгалыг башкылар, эки школалар херек...»

Тускайжыттынган «Лумина» («Чырык») деп ном үндүрер чер амгы үеде чыл санында молдав дылга 3 миллион экземпляр өөредилге номнарын парлап үндүрүп турар. Ниити билигниң ийи муң ажыг школаларында өөреникчилерниң саны 725 муң четкен.

• • •

⊙ Молдавияның сес дээди өөредилге черинде 53 муң студент өөренип турар. Чыл санында-ла оларны сес муң ажыг кижи доозуп турар.

• • •

⊙ Молдав ССР-ниң ЭА-зының он чеди албан черлеринде теоретиктиг болгаш эртем-техниктиг улуг-улуг айтырыглар талазы-биле 1.100 эртем ажылдакчылары ажылдап турар. Оларның арызында 80 докторлар болгаш 630 кандидаттар бар.

(СЭТА).

НОГАА ШӨЛДЕРИНИҢ ИНДУСТРИЯЗЫ

Слободзейск районда Свердлов аттыг колхозтуң ногаажылары-биле СЭТА-ның корреспондентизи Л. Халаш «Дегерик столду» эрттирген. Мында кайгамчык күш-ажылчы кижилер Днестр чоогунуң калбак делгем ортулааштарынга ногаа, чимистиң эгээртинмес чаагай дүжүдүн ап турар. Чугаа чогум-на оон дугайында болган.

Бир дугаарында Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эдилекчизи, бригадирниң дузалакчызы 85 харлыг хоочун ногаажы Е. Кравченко сөс алган:

—Бистиң шөлдеривис чаагай дүжүт-биле онзагай. Днестриниң ужу-кыдыы көзүлбес ортулааштары чай ортузундан эгелээш орай күске чедир бышкан помидорларның, перецтерниң, гогошарның өкпең кызыл, ниилы-бүрү өңү хевистер дег көстүп чыдар. Чүгле бистиң район безин ногаалардан 270 муң тонна продукцияны ажаап ап турар.

Чедиишкиннерни телептиг үнелевишаан, үр эвес эрткен үеде турганы-биле деңнелгелерин кылып болур. Шаанда ногааларны өстүрерде, ажаарда бүгү ажылды хол-биле кылыр турган.

Ам байдал шуут өскерилген, ногаа шөлдеринге бүгү ажылдың барык шуптузун машина-техника-биле кылыр. 125 гектар черлен сезон дургузунда өстүрген помидорувусту сөөртүрүнче ийи чүс ажыг чүък машиназы негеттинер. Бистиң ажыл-агыйывыста мындыг дөрт бригада бар. Бир гектардан-на муң центнер ногаа томаттарын алыр үе ырак эвес. Бо чылын бир гектардан 600 центнерни алырын хүлээнген бис. Ол күүсеттинип болур.

Колхоз даргазы В. Бешляга:

—Евгений Семёновичиниң ол чугаазы чөп. Бир гектардан муң центнерни адыр үе чоокшулап келген. Ам безин помидорнуң чамдык сорттарындан 800 центнерни ап турар. Ону чедип алырынга суггаттыг черниң болгаш ногааның «Днестр» эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының эртемденнериниң ачы-хавыязы улуг болган. Олар-биле демниг кады ажылдажылга ногааны чүгле машина-биле ажылдап кылырын шиптереткен эвес, харын хөй ногаа тарып олуртуп өстүрерниң технологиязын үндезини-биле өскертиринге дузалаан.

Ажыл-агыйлар арызының индустриалдыг огородунуң шөлдеринге чеде бээрге сагыш-сеткилге дыка-ла өөрүнчүг. Хөй ногаа, чимистиг аажок улуг шөлде чаңгыс кижи ажылдап турар. Ам ногааларны, помидорну машина-биле олуртуп тарыыр, чемишчидилгени база гербицидтерни база-ла ынчаар теп, чемиштидер. Оларны чайын тускай машиналар-биле чаашкыннадырып суггарар.

Чугааны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Күрүне шаңналының лауреады, ногаа ажаар комбайнның башкарыкчызы В. П. Пучилов уламчылаан:

— Бисте ногааларны комбайн-биле ажаап турар. Амдызында ооң шөлдериниң чүгле үш хире кезээн ажаарынга ону ажыглап келген. Моон соңгаар индустриалдыг огород шөлдерин чүгле комбайн-биле ажаар апаар дээрзинге ханы бүзүрелдиг мен.

— Мени ногаа ажаар комбайннарны тургузарының эгелекчилериниң бирээзи деп санап болур. Өңнүүм, Ростов областың «Дон» совхозунда Александр Николаев-биле мындыг комбайнның технологиязын ажылдап кылгаш, ону бүдүрүлгеге шиптереткени дээш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын алган бис. Ам чүгле Слободзейск районда безин помидорну массалыг ажаар үезинде мындыг комбайнның штурвалынга чартык чүс хире механизаторлар олуруптар.

Молдав ССР-ниң кедээ ажыл-агый министри М. Лупашкунуң чугаалааны болза:

— Свердлов аттыг колхоз бистиң республикада бир онзагай байдалдыг ажыл-агый. Вячеслав Георгиевич чер ажылдакчызының хол-биле кылыр ажылын машина-техника-биле солуп турарының дугайында солун чижекти киирди.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

ЭКИИ, КОСМОС!

Молдавияның үстүкү класстар өөреникчилериниң эртем ниитилелиниң адын «Винторул» — очулдурарга «Келир үе» дээр. Республиканың Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң ол ниитилелиниң ооллары бойдустуң халаптыг улуг күштеринге удур демиселди чарлаан.

Далайларга болгаш куруг черге болу бээр улуг шуурганнарга удур чүгле демисежип болур эвес, а харын оларны соксадып болур деп олар санап турарлар. Ниити бөмбүрзектиң хемчээлинге агаарны башкарарының дидим телевилелин бичии эртемденнер идип үндүрген. Космос орбиталарынга тускай аппараттарны тургузар. Олар шуурганы тывылдырар корпускулярлыг агымнарны дилеп тыпкаш, ону өскээр чайладыр азы айыыл чок болдурар ужурлуг.

Кишинёвтуң школачыларының ол дидим саналын эвилелдешкен бүгү республикалардан болгаш социалистиг чурттардан оларның үе-чергелериниң кылыгларының «Бичии интеркосмос» деп конкурзунга киирген болгаш эң дээре дээп беш ажылдың бирээзи кылдыр санаткан.

(СЭТА-ның корр.).

ЭЖИКТИ АЖЫДАР, ЭЭЛДЕК МЕНДИЛЭЭР

Молдав кижи шаандан тура-ла бажыңынга аалчы келир өрээлди дерип, каастап келген. Ону «Касе маре» дээр. «Бине аць венит!» («Кирип моорлаңар!») дээш, ол эжиин ажыдып, кожазын азы чорумал кижини бажыңынче чалаар чораан.

Чаш чораан чылдарымны кажан-даа утпас мен. Ужар чеде берген виноград сывының чанында туруп алган ачам ону ажаап-тежээп, черже халайып бадып келген будуктарны чоон өзекке баглап турар чүве. Ол ажылды ачам эртен эртеден кежээ орайга чедир кылып келген: үе манавас, часкы хүн чылды чемгерер.

Молдав кижи Совет эрге-чагырганың мурнунда кандыг-даа ажылга шылгараза, ооң амыдыралынга чырык хүн көзүлбейн чораан. Ол үеден бээр Днестр хемнеп ындыг-ла хөй суг акпааң боор, ынчалза-даа бистиң черивиске кайгамчык өскерилгелер болгулаан. Аңаа чижек кылдыр оода виноград сыптарын көрүнер-даан. Кезек-чамдык үнүштер эвес, ажыл-агыйлар арызының муң-муң гектар плантациялары чаптыла берген чыдар.

Бөгүн бодувустуң «Касе маревиске» чыглып келгеш, бистер, эрги үениң чалчаларының ажы-төлдери, боттарывыстың чедиишкиннеривистиң дугайында чоргаарал-биле чугаалажып орар бис. Сагыш-сеткил талазы-биле чаңгыс үзелдиг акы-дунмаларывыс, ылаңгыя улуг орус болгаш Төрээн чурттуң өске-даа нациялары дуза көргүзүп холун сунмаан болза, мындыг чедиишкиннер биске кайын турар ийик дижип чугаалажып орар бис. Ол дээш оларга «Мулцумеск фрумос!»—«Улуу-биле четтирдивис!».

П. ГУРЮК.

Котов районда «Бозиены» совхоз-заводтуң виноград ажаакчыларының бригадири.

Кишинёвтуң трактор заводу —республиканың машина тудуушкунунуң баштайгызы. Тарылга курлавырларын болбаазырадып кылыр ол машиналарны Кишинёвтуң, Минскинин, Харьковтуң, Владимирниң конструкторлары бир дем-биле чогаадып кылганнар. Амгы үеде тракторларның чамдык кезектерин холушкак үлетпүрлүг он-он бүдүрүлгелер кылып берип турар.

ЧУРУКТА: заводтуң кылыглар чүдүрүп чорудар шугумунда.

Молдавия бодунуң национал чаңчылдарын кажан-даа кагбайн келген. Каас хептерин кеткен ооллар болгаш кыстар кежээлерде суур кыдыынга чыгып келирлер. Скрипкаларның кайгамчык аялгазынга үлетпеш, олар ырлажырлар, Флуерга, сопилкага, домбрага хөгжүмчүлер ойнаарлар.

«НАЙЫРАЛ ЭЭЛЧЭЭ»

ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл оюнга белеткел-биле холбаштыр бо чылдың август 2-ден декабрь 19-ка чедир бистиң чуртувустуң автономнуг республикаларынга тураскааткан ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы «Найырал ээлчээн» бистиң республикага эрттирерин көрдүнген. Бир неделяны кайы-бир автономнуг республикага тураскаадыр. Ол үениң дургузунда оон экономика, культуразының дугайында лекция, беседалар, найырал кежээлери болгаш өске-даа хемчеглер болур. Бир дугаарында Абхаз АССР-ден эгелээр, оон неделязы август 2-ден 8-ке чедир болур. Солуннуң номчукчуларынга ол автономнуг республиканың дугайында кыска тайылбырны бээр-дир бис.

Абхаз АССР

Автономнуг республика 1921 чылдың март 4-те тургустунган. 1921 чылдың декабрь 16-дан бээр Грузин ССР-ниң составында кирип турар. Оон шөлү 8,6 муң дөрбелчин километр, чурттакчы чону 510 муң кижи. Найысылалы — Сухуми, оон чурттакчы чону 118 муң кижи.

Республика 1981 чылда 598 муң тонна хөмүр-дашты каскан, 4471 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген, 54,5 муң кубометр демир-бетон кылыгларын, 10,3 миллион тууйбуну, 63,1 муң кубометр тудуг ыяжын, 2000 муң ижеш идиктерин, 65,2 муң тонна хлеб-булочка кылыгларын, 25,1 муң тонна чалан сүт продуктуларын, 10,8 муң тонна эътти бүдүрген.

Чер ажылының кол продуктуларын бүдүргени (муң тонна-биле): тараа (кукуруза) — 40,5, шай — 90,2, виноград — 34,7, ногаа — 37,8, цитрустар — 40,6.

1981 чылдың январь 1-де продуктулуг малдың баш саны мындыг: мыйыстыг бода мал 32,5 муң, оон иштинде саар инек 9,5 муң баш, хаваннар — 16,2, хой, өшкү — 9,5 муң баш.

1980 чылда күрүнениң капитал салыышкынының күсели-биле ниитизи-биле 64 миллион рубльдиң кол фондуларын ажыглалда киирген. Улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 85,5 миллион рубль болган. Ниитизи-биле 143,2 муң дөрбелчин метр чурттаглга шөлүн, 2756 уруглар өөредир школаны болгаш өске-даа объектилерни ажыглалда киирген.

1980 чылда нийти билиг школаларын 8,7 муң кижи дооскан, муң хире кижи дээди эртемни чедип алган. Республикада сес чүс хире эртем ажылдакчылары бар, оларның дөрт чүзү докторлар болгаш эртемнер кандидаттары болуп турар.

Бөгүн — Демир-орукчунуң хүнү

Каң магистральдарны — беш чылга

Дүне, хүндүс изиг-соок-даа дивейн, чүък сөөртүр, пассажирлер дажыглаар поездилер бистиң делгем Төрээн чуртувусту дургаар соксаал чок чоруп турар. Демир-орук оруу-биле чүък сөөртүрүнүң делегей хемчээлиниң барык-ла чартык кезин хиреэзин ол адырның ажылдакчылары кылып турарлар. Профессионал байырлалдың бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи бо адырның ажылдакчылары беш чылдың сорулгаларын канчаар шиитпирлеп турарын ССРЭ-ниң орук харылзаа министриниң оралакчызы С. А. Пашинниден сонуургаан.

— Чурттуң демир-орук транспортунуң хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннары кандыгыл? Ол кандыг темп-биле боттанып турарыл?

— Бо беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде хөй чүък чедиртинер угланыышкынныг демир-оруктарның, продукцияны дүрген сайгарып шыдаар станцияларның болгаш белдирлерниң чүъкту сөөртүр база эрттирер аргашинээзин моон соңгаар улгадырарын хандырар сорулга-биле демир-орук транспортун ам-даа хөгжүдер, оон техниктиг чепсегленииишкинин экижидер ажылдар кылдынып чоруттунар.

Демир-орук транспортун хөгжүдериниң кол угланыышкыннары болза, чүък сөөртүлгезиниң маршруттарын ажыглаар дециелип бедидери, локомотивтер болгаш вагоннар парктарының долу ажыглалын чедип алыры, адырның техниктиг баазазын быжыглаары болуп турар. Бо дээрге нарын айтырыгларның комплекизи-дир.

Демир-орукчуларның байырлалы оларның бүдүн чылдагы күш-ажылчы ээлчээниң эң-не бачым үезинде болуп турар. Ам 1982 чылдың дүжүдүнүң ажыл-агый продукциязының, ылаңгыя тарааның, ногааларның, фруктуларның массалыг сөөртүлгези эгелеп турар.

Ажыл бо чылын кончуг күженииишкинниг болур. Ынчангаш чаа курлавырларны ажыглаарын, ажылды организастаарының дециелип бедидерин негеп турар. Шак мындыг хемчеглер адырның ажылдакчылары Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг үлүүн киирер дээрзиниң амыдырал бадыткап турар.

Каң магистральдарның ажылдакчыларының бөгү улустуң бо херээнге киржилгези улуг болгаш харыысалгалыг.

Пассажирлер аргыштырылгазының хемчээли чылдың-на өзүп, көвүдеп бар чыдар. Бар эвес оон нийти хемчээли эрткен беш чылдың бо үези-биле деңнээр болза, 9,4 хуу көвүдээн. Амгы үеде чурттуң демир-орук транспорту хүн бүрүде 10 миллион пассажирлерни аргыштырып турар.

Совет демир-орук транспорту — улус ажыл-агыйының техника талазы-биле бүрүн хандыртынган адыры болуп турар. Парк бүрүзү хөй чүък сөөртүр тускайжыттынган вагоннарлыг апарган. Үзүм-соксаал чок ажылдыг магистральдарны электрижиткениниң түңнелинде бөгү чүъктүң 54 хуузун электри күжү-биле ажылдаар составтар боттандырып турар.

Локомотивтерниң күчүзүн, идегелдиин хандырар сорулга-биле оларның конструкциязын чаартып турар. Чуртта демир-орук четкизи улам калбарган. Ийи болгаш хөй оруктуг шугумнар, участоктарның саны көвүдээн. Ол черлерде поездилер шимчээшкинин автоматтыг дерилгелер-биле башкарарын хандырган. Ук адырның ажылын улам сайзырангайжыдарының бир чижээ — техниктиг хөгжүлде. Оруктарны электрижидери уламчылап турар. Чижээ, бо беш чылда 6 муң километр орук электрижиттинер. Каң магистральдарның 15 муң километр хире черинге автоматтыг блоктарны дерип кылыр болгаш төптүткен диспетчерскаяны тургузар. Харылзаа хандырылгазы улам экижиир.

Бо хемчеглерниң күсели-биле демир-орук транспортунуң чүъкту сөөртүр база эрттирер шинээзи улгадыр, оларны станцияларга ажылдап кылырының хемчээли өзер, шимчээшкинниң айыыл чок чоруун хандырары экижиир. Бо айтырыгларны комплекстиг шиитпирлээн соонда, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы бээр.

Бирги коммунистиг субботникти эрттирериниң эгелекчилери демир-орукчулар болганынга адырның ажылдакчылары чоргаарланып турарлар. Бөгүн-даа социалистиг чарыш — оларның ажылының шынарын, оон ажыктыг чоруун бедидериниң кол курлавырларының бирээзи.

Социалистиг чарышта чурттуң бөгү демир-оруктарының болгаш метрополитеннериниң коллективтери, муң-муң бүдүрүлгелер болгаш организациялар, бригадалар, бөгү мергежилдиң кижилери киржип турар. Бистиң адырда мурнакчылар хөй. Эки үлегер-чижекти Челябинск областың бүдүрүлгелериниң болгаш Мурнуу Уралдың демир-орук ажылдакчыларының кады ажылдажылгазы көргүзүп турар. Оларның сорулгазы — вагоннарның апаа туруушкуннарын болдурбазы, оларның ажылын бүрүн хандырары.

— Адырның хөгжүлдезиниң темпизинге шаптыктап турар бергелерни ажып эртериниң аргалары кандыгыл?

— Чүъктүң бөгү хевирлериниң хемчээлиниң өзүлдези, оларны соңгу болгаш чоөн чүкче сөөртүрүнүң хемчээлизиниң узай бергени чамдык бергелерге таварыштырып турар. Демир-орукчулар боттарының ажылын шугумчуткечи өзу-биле көрбүшаан, ол четпестерге эптеш чок болуп турарлар. Ынчангаш оону ажып алыр дээш олар бөгү күжүн салырлар.

Чагыкчыларывыс болгаш база өске-даа коллективтер демир-орукчуларның ажылының ажыктыын бедидеринге дузалаарынга улуу-биле идегеп турар бис.

ЭРТЕМ-ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

Эртем биле практиканың быжыг харылзаазы — совет эртемниң онзагай ылгалы ол. Медицина эртеминде теория талазы-биле үндезин шинчилелдер — аарыгларже шаап халдаарының стратегиязының болгаш тактиказының-даа үндезини болур ужурлуг. Шынарлыг эм препараттарны, диагностика тургузар, аарыгны тодарадыр тускай прибор херекселдер, эмнээриниң чаа арга-методтары лабораториялардан болгаш клиникалардан практикаже оруун дүргени тып турар апарган.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге бодунуң илеткелинге Л. И. Брежнев мынчаар демдеглээн: «Эмчиниң тускай дуза чедирериниң болгаш кардиологияның албан черлери сөөлгү чылдарда бедик хөгжүлдени алган, янзы-бүрү аарыгларны баш удур эмнээри улам экижээн». Бистиң чуртувуста кардиология талазы-биле күрүнениң эртем программазы ажыттынып кылдынган, ол программа ёзугаар чүрек-дамыр аарыгларын, оларның тыптып келир чылдагааннарын өөренип көрүп турар.

Хан эргилдезиниң өскерлиишкиннери-биле холбашкан аарыгларның көвүдеп турары, оон ужурунда ажыл шагының үстүп, кижилерниң ажылдаар арга-шинээзин чидирип турары анаа удур демиселди улам күштелдирип, тускай хемчег алырынче албадап турар. Ынчангаш амгы үеде кол кичээнгейни чуртка кардиология албан черлерин: диспансерлерни, салбырларны, кабинеттерни ажыдарынче, кардиология эртеминге теория талазы-биле эртем шинчилелдерин чорударынче кол кичээнгейни угландырган.

Бүгү-эвилелдиң кардиологтуг эртемнер төвүнүң Сибирь салбыры бо чылдың майда «Кардиология эртеминиң проблемниг айтырыглары» деп темага бирги үнүүшкүнүг эртем-практика конференциязының эртер чери кылдыр эң анаяк республика — Тыва АССР-ниң шилип алганы база таварылга эвес. Ол конференцияның хүннеринде Сибирь салбырының эртемденнери Кызылдың бөгү эмнелге черлериниң эмчилеринге кардиология эртемиин талазы-биле бөлүк лекцияларны номчуп, поликлиникаларга болгаш аарыг улус чыттырып эмнээр черлерге барып чедип, янзы-бүрү аарыгларны клиника талазы-биле сайгаргылаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Бүгү-эвилелдиң кардиология эртем төвүнүң ажылының талазы-биле директорунуң оралакчызы, академик Р. С. Карпов Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болган ужуражылгага солун беседаны кылган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПЫАТ: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Ф. КАСТРОНУҢ ЧАГААЗЫ

ГАВАНА. Ливанда израиль агрессия-биле холбаштыр каядаа каттышпастар шимчээшкининиң даргазы Фидель Кастро КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң даргазынче чагаа чоруткан.

Бузээлеттирген Бейрутта палестиннерге болгаш ливаннарга удур Израильдиң кем-буруулуг агрессиязы хүннүң-не күштелип орар деп документиде чугаалаан. Ынчалза-даа олар үлегер-чижекке төлептиг маадырлыг чоруу-биле боттарының эргелерин болгаш төрээн чуртун чайгылыш чок камгалап турарлар.

Черниң бөгү кижилери, бөгү чазактар болгаш ылаңгыя кол хүлээлгези бөгү делегейге тайбыңны камгалаары болгаш деткиири болур КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлели Ливанда болуушкуннар дээш харыысалганы чүъктээр апаары чугаажок. Бейруттуң чурттакчыларынга удур кырып чок кылыышкынны болдурбас дээш эң улуг күженииишкиннерни салырын байдал бистерден негеп келген. Бейрутту бөгү ээлээр болгаш бомбалаар чоруунту сонсадыр. Ливанның девискээринден израиль шериглерни чугаажок үндүрзүн дээш Айыыл чок чоруук Чөвүлели эргежок чугула базымнарны доп-дораан кылыр хүлээлгелиг деп чагаада айыткан.

Израильдиң үүлгедиишкиннерин америк чазактың деткип турары кымга-даа чажыт эвес, ынчангаш АКШ-тың болгаш Израильдиң аразында алыс соруулгазы — палестин улусту болгаш ливан депшилгелиг күштерни чок кылыры болуп турар кижи кээр хевн чок стратегтиг эвилелдежилгени делегей ниитилежилгези килеңниг буруу шаап турарын көргүзери кедергей чугула.

Израиль агрессияны соксадырының эргежок чугула хемчеглерин алырынче КНО-ну болгаш КНО-нуң Айыыл чок чоруук Чөвүлелин каяа-даа каттышпастар шимчээшкининиң өмүнээзинден Ф. Кастро кыйгырган.

Палестинаны хостаарының организациязының күүсемуунуң даргазы Ясир Арафаттан алган телеграммазының тенизин каяа-даа каттышпастар шимчээшкининиң даргазы Ф. Кастро Айыыл чок чоруук Чөвүлелинче база чорудуп берген. Ол телеграммада чугаалааны болза: — Вашингтонуң айтылгазы болгаш деткимчези-биле сионисчи агрессорларның далайдан, курагаг черден, агаардан бомбалаарының, снарядтарының болгаш ракеталарының ёзулуг чаашкыннадырып турар адыышкыннарынга таваржып келген Бейруттан бижип тур мен. Израиль агрессорлар шериг-далай, шериг-агаар күштерин, артиллерияны, танктарны, бое-чепсектиң янзы-бүрү хевирлерин, оон туржуй делегейниң дугуржулгаларын болгаш кеэзлери-биле хоруп каан чепсектерни безин ажыглап турарлар.

Америк администрациязының долу деткимчези-биле Израиль дайынзырактарның массалыг араатанзыг өлүрүүшкүннерин, палестин болгаш ливан улустарны чок кылыр дээр эң дерзии дайынын соксадыр дээш бөгү-ле болдунар аргалыг чүүлдерни кылырынче каяа-даа каттышпастар шимчээшкининиң даргазы Фидель Кастрону Ясир Арафат кыйгырган.

Бистиң революсчуларывыс палестин болгаш ливан массалар-биле кады амгы үениң америк-израиль шериг машиназынга удур туржуп турар. Бо араатанзыг дайынга тиилелгеге чедир удур туржур болгаш демисежир бис. Бистерни чүгле өлүм ара доктаадып шыдаар.

(СЭТА).

САДЫГ ХЕМЧЭЭЛИ КАЛБАРЫП ТУРАР

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Бразилия биле Совет Эвилелиниң аразында садыг хемчээли үргүлчү калбарып турар болгаш бо чылын бир миллиард доллар чедер ужурлуг. Ол дээрге, эрткен чылдыы-биле деңнээрге, оон бээрык ийи катап хөй дүр деп, бразил «Жорнал ду Бразил» солун бижээн.

Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларны калбартып хөгжүдериниң байдалын болгаш келир үезин анализтээн материалдарны бо хүннерде Бразилияның барык бөгү солуннары парлап турар. Бразилияның үлетпүр-бүдүрүлге бөлүктериниң улуг сонуургап, херелзээри даштыкыже үндүрер бараалнарның калбак даңзызы ССРЭ-де барык бөгү солуннар чаңгыс аай демдеглеп турар. Ол дээрге, бирги ээлчегде — үлетпүрнүң амгы үениң бөлбаазырангай дериг-херекселдери, оларның-биле кады металлургия үлетпүрүнүң күчүлүг электри-суугулары, дарганнаар пресстер, компрессорлар-дыр. ССРЭ-ге ажылдап кылган хөй санныг технологтуг аргаларны делегейниң эртем-техниктиг специалистери калбаа-биле үнелеп көрүп турар. Бразил тала бодунуң шалыпкын хөгжүп турар үлетпүрүнге ол аргаларны ажыглаары-биле оларның лицензияларын садып алырынга белен.

НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

КАТМАНДУ, (СЭТА). Ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканындан бээр 25 чыл болганынга холбаштырган совет-непал найыралдың митингизи найысылалдың «Сити холл» залынга болган. Аңаа сес ап, чүс чугулдаан непал күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң чурумалдары... чылары ийи чурттуң аразынга харылзаалар деп эргениң болгаш оот-ооттарынга ажыктыг өзүрүүн профсоюзтарынга үндезилээш, чедиишкиннииг калбарып турарын онзалап демдеглээннер.

Чурттуң национал экономиказын хөгжүдеринге дузалашканы дээш Совет Эвилелиниң адынга өөрүп четтирииишкинниң сөстерин тудуг болгаш транспорт министри Капинахт Гаутан чугаалаан. «Бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээриниң, үлетпүрнү хөгжүдериниң херээнге совет дузаламчы Непалдың экономиказын тургузарынга чугула рольдуг — деп, оратар демдеглээн. — Чугаа болза, ССРЭ-ге билиг чедип алган беш чүс ажыг непал инженерлер, техниктер болгаш эмчилер дугайында, ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Панаутиге ГЭС-ти, Биргандж иге кедээ ажыл-агый заводун болгаш чигир заводун, Катмандуда уруглаар эмнелгезин тутканының дугайында боор турар-дыр».

Непал-совет найырал ассоциациязының даргазы Кришна Прасад Бхандаари Совет Эвилели-биле Непалдың найыралдыг харылзаазын калбартырынче кыйгырган.

НИКАРАГУАДА БАЙДАЛ

МАНАГУА. СЭТА-ның корреспондентизи Сергей Горбуновтуң дамчытканы болза:

Каттышкан Штаттарның болгаш оларга деткиттирген контрреволюцияның Никарагуага удур агрессчи чижеңииишкиннериниң идепкейжээниниң байдалдарында республиканың Национал чааргылга чазааның удуртулга чөвүлели бо чылдың мартта чурттуң девискээринге күштүг болдурун чоруткан онза байдалды ам-даа алды ай уазадыр дээн шиитпирни хүлээп алган. Национал чааргылга чазааның Удуртулга чөвүлелиниң кежигүнү Серхио Рамирес ол дугайын дыңнаткан.

Рейганның администрациязының болгаш Гондурастың дайынзырак идегеттериниң деткимчези-биле биезки сомосачы деранилекчилерниң хаанныг өлүрүкчү үүлгедиглеринге удурланыышкынын хөй муң кижи киржикчилиг митингизинге ол түрэ чугаалаан.

Никарагуа дээрин агрессияга таварышкан деп, С. Рамирес чугаалаан. Бир эвес мурнунда бистиң улузувус сомосачы чамдык дээрбечилерге таваржып турган болза, ам — Гондурастан чурттуң кызыгаар районнарынче шургуп кирип келген контрреволюстуг бүдүн армияга удур туржуп турар.

Контрреволюстуларга удур тулчуушкуннарга сөөлгү үеде Сандиночу армияның 70 чыгаа дайынчылары, иштики херектер министерствозунуң каш-даа ажылдакчылары, Улусчу милицияның ийи турачылары өлүрткен. Америк империализминиң болгаш оон чалчаларының кыжанындан революцияның чепсээн туткаш камгалап турган 14 тараачынны Чинандега можунуң Сан-франсиско суурунга каш хүннер мурнуу чарыында сомосачылар араатанзыг ёзу-биле өлүргеннер. Америк чепсек-биле дижинге чедир чепсегленген контрреволюстуг 60 чыгаа идегеттер Бонанса хоорайда электростанцияның плотиназын чазылдырарын оралдашкан. Улусчу милицияның сес дайынчызы хоралакчыларның оруун боттарының амы-тыны-биле дуй туруптаап, ол чазылдырыышкынны болдурбаан.

Амгы үеде АКШ-тың болгаш Гондурастың чепсектег күштери кады Никарагуаның кызыгаарларының чоогунда дайынчы өөредиишкиннер эрттирип, оон айыыл чок чоруунга шуут кыжанып турар. Контрреволюстуг сомосачы кезектерге база болу берген чогум-на харын мындыг районнарда боттарының дайынчы кезектерин ийи чурттуң дайынзырак идегеттери тургузуп турар. Бистиң дайзыннарывыс тайбыңче хоозун кыйгы салып, оон-биле кады Никарагуага дайынны дөгеп турарлар. Ол байдалдарда никарагуа улус бодунуң чаалап алыышкыннарын боо-чепсектиг камгалаарынга белениниң дугайын база дагын медеглеп турар. Чуртка онза байдалды ам-даа алды ай уазадыр дугайында Никарагуаның чазаа-ның шиитпири — иштики болгаш даштыкы реакция-биле шиитпирлиг демиселди организастаарынга эргежок чугула хемчег-дир деп, С. Рамирес чугаалаан. Кызыгаар зоназынга хөделип турган контрреволюстуг 40 идегетти сөөлгү неделяда Сандиночу улусчу армияның болгаш ИХМ-ниң ажылдакчылары чок кылган. Оларның хөй санныг боо-чепсээн хураап алган, оларның аразындан чүгле АКШ-тың шеригниң чепсегленииишкининде турар мындыг чепсекти база көрүп болур.

МАНАГУА. СЭТА-ның корреспондентизи Сергей Горбуновтуң дыңнатканы болза: Гондурастың талазындан Никарагуаның агаар делгемин че шургуп кирип келген ылгавыр демдээ чок ийи самолёт ол чуртта нефть тигер кареныңгыс заводту бомбалаарын оралдашкан, ынчалза-даа Никарагуаның шериг-агаар күштери мындыг бомбалаашкынны болдурбаан.

Республиканың ИХМ-ниң дыңнатканы ёзугаар алырга, дайзынның ракеталар, бомбалар-биле чепсегленген болгаш Манагуаның чанында нефть тигер заводче угландыр бар чораан самолёттарын июль 27-де Никарагуаның хайгыылчы хыдыкчы самолёду эскерип көрген.

Никарагуаның шериг-агаар күштери ол шургукчу бомбардировщиктерге чай бербээн болгаш ол үрекчи самолёттарны Гондурастың агаар делгеминче ажытталып киргижеге чедир сүрген.

Ай бичэ ажыг үе мурнунда бир билдинмес самолёт Никарагуаның Коринто портунда кывар чүүл заводунуң силадтарын чаза тепсирин оралдашкан. Ынчалза-даа оон адып үндүрген ракеталары соруглаап черинге барып душкан. Ол самолёт база Гондурастың үүнче ажыт кирип чоруй барган.

ФРАНЦИЯНЫҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ШИИТПИРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Бодунуң демократияга удур үүлгедиишкиннери-биле бужартак кылдыр алдаржаан «Хамааты хөделиишкиннериниң албаны» (ХХА) дээр, мындыг организацияны тарадыр дугайында шиитпирин Францияның Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

1958 чылда тургускан ол организация баштайгы үеде буржуаз партияларның удурукчуларынга камгалал албаныны ролюн күүседип турган. Ынчалза-даа, шала сөөлзүредир ХХА-ның кайгалдарын барының үзеңдиг политиктиг ажылдакчылар депшилгелиг организацияларже шургуурунга, чоон партияларның митингилеринге өнчүк-чөңгэзалиг үүлгедиишкиннерни кылырынга, ажыл соксадыкчыларын эттеп-согарынга ажыглаар апарганнар.

«Ол шиитпирни хүлээп алганының ужуруунуң дугайында чазак чериниң медеглелинде «ХХА дээрбечи ёзуга дөмей аргаларны ажыглап турганын» айыткан. Парламенттиң тускай комиссиязының ХХА талазы-биле чоруткан истелгелеринде айыттынган факт-барымдааларны документиде айыткан.

Күрүнениң чамдык албан черлери-биле, бирги ээлчегде полиция аппарады-биле ХХА-ның холбаалыг турганын истелге илереткен. Ол организацияның полиция органнары-биле ылак чажыт ёзу-биле кылып турган харылзаалары, ылаңгыя, эрткен чылдың июль айда Марсель хоорайның чоогунга полиция инспекторунда Жак Масьени өлүрүп, ук организацияның кассазындан акша кажарлааны дээш оон ХХА талазы-биле сүлчээчилери оону узуткааныныц соонда билдине берген турган.

ХХА дээр организация өлүрүкчү чоруктар кылырындан, байкыларже чепсектиг халдаашкыннардан, меге акша кылып, парлаарындан-даа, наркотиктерни, ок-бооларны, алдын-мөңгүнү өске чурттардан чажырып, киирип, садыглаарындан-даа сезинмес турган. Ынчалза-даа Парижтиң солуннарының бижээн турары-биле алырга, ХХА-ның кол-ла сорулгазы болза, каяа-даа демократтыг күштерге удур демисежири болуп турган.

Чазактың шиитпири салдынган сорулгаларга — чуртта политиктиг амыдыралды демократчыдарынга, чоон күштерниң программаларын күүседиринге таарымчалыг байдалдарны тургузарынга дузалажып турарын ында демдеглээн.

Англи полицейжилер боттарының кадыг-дошкуну, каржы-хажагайы-биле шаандан тура сурагжып келгеннер. Ол «эрге-чурум» тудукчуларының кара туразындагы аажылаашкынындан ажылчы чоннар дыка хөйү-биле когарап турарлар. Колдуунда дарладып, бак көрдүрүп чоруур «ийиги чергениң» дээр, хостуг эрге дээш демисежип турар кижилер олардан эрээ көрүп турарлар.

«Тускай патрульдар бөлүү» дээр бөлүктерниң саны чуртта доктаамал өзүп турар. Ол шеригживес кижилер хоойлуларны каржызы-биле хажыдып турары-биле, туттурган кижилерни үш-баш чок сон, эрээдээри-биле «алдаржып» турарлар. Ол бөлүктерниң полицейжилери Бристонга кара кештиг хамаатыларның болгаш Лондонга көжүп келгеннерниң хөлээжиннерин базарынга «шылгарап» үнгеннер.

ЧУРУКТА: «Тускай патруль бөлүүнүң» полицейжилериниң эттеп каан кижилериниң бирээзи.

Камера пресс — СЭТА-ның фотозу.

ИЗРАИЛЬ ШЕРИГЛЕРНИҢ ҮҮЛГЕДИИШКИНИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Делегейниң Кызыл Крезиниң палестиннерге болгаш Бейруттуң чурттакчыларынга дуза чедирерин израиль шериглер шаптыктаарын үргүлчүлеп турар.

Делегейниң Кызыл Крезиниң эргезинде берген барыын герман «М-С Флора» деп судно июль 27-ниң эртенинде Джуния портка чеде бергеш, ракеталар дегтениңден үрелген. Экипажтың бир кежигүнү өлген, хөй санныг кижи — балыглалган деп, Делегейниң Кызыл Крези дыңнаткан.

Бейрутка ажыглаары-биле тургускан хову госпитальынче чоруткан 83 тонна эм-таңнарны, вакциналарны болгаш хан плазмаларын Делегейниң Кызыл Крезиниң дужуруп эгелээн үезинде ындыг улуг үүлгедиишкин болганын дыңнадыгда айыткан.

ЭЛЗЕДИИШКИН

АММАН. (СЭТА). Иордан парлалганың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, хөй санныг израиль делегация АКШ-та чоруп, хамыктың мурнунда сионист организацияларда бактааган америк хамаатыларны израиль армияже элзедип алырын кызыдып турар.

Ындыг делегацияны чорудар дугайында шиитпир Ливанга удур дайын кампаниязының узамдыкканының база үргүлчүлеп турар дайынга кижи, материал болгаш саң-хөө курлавырларының улуг чидириглерлиг болуп турарының уламындан Израильде байдалдың чидигленгени-биле холбаштыр чазак мындыг шиитпирни хүлээп алган деп, израиль «Давар» солун айыткан. 18-тен 35 хар чедир назылыг американнарны элзедип алыр дугайында сургаалданы израиль делегацияга берген.

Ол делегацияның кол сорулгазы израиль армияның Ливанда дайын чорудулгаларынга американнарны шуут кандыкшыдары болуп турар дээрзин иордан парлалга онзалап демдеглээн.

ИЗИГ ХҮННЕР, ҮЕР-ЧАЙЫК, ӨРТ...

ПАРИЖ. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы, кааңаас хүннер Францияның чамдык районнарының кедээ ажыл-агыйынга улуг чидириглерни таварыштырып турар. Мурнуу департаментилерде тараа болгаш мал чеми культураларының 40 хуузу кадаашкындан кадып өлген. Мал ажыл-агыйында байдал база нарын. Мал чемиин белеткели чурттуң төп кезээнде бо чылын 70 хуу кудулаан.

Кааңаашкындан өрт саны көвүдээн. Францияның мурнуу департаментилерин шыва алган өрт алды чүс ажыг гектар арга-арыгны узуткаан.

Каверак хоорайның чоогунга болган өрт каш-ла шак дургузунда 150 гектар арганы чок кылган. Ол районнуң чурттакчыларын өскээр көжүрген. Бойдустуң ол халавы-биле демиселге 200 кижини, 5 самолётту болгаш өске-даа техниканы киирген.

РИМ. Италияда кааң-изиг хүннер турбушаан. Чурттуң кедээ ажыл-агыйынга оон чедирип турар когаралының хемчээли хүн санында улгадып турар. Итали чер ээлериниң бөгү-нийти конфедерациязының дыңнадыы-биле алырга, ол 1.700 млрд лир четкен. Өрттедир чыл кээр изиг, хову-шөлдерде суггат чедишпези чүгле Апулияның, Базиликатаның болгаш Сардинияның бедик мурнуу областарында 320 гектар тарылга шөлдерин кадырып каан.

ТОКИО. Албан ёзузунуң дыңнадып турары-биле алырга, Японияның мурнуу районнарынга болган улуг чайык соонда үердиң чидириглер хөй болган, 117 кижи ис чок читкен.

Бойдустуң халавындан Нагасаки хоорай элээн үрелившкиннерге таварышкан болгаш оон он-он чурттакчылары амы-тынындан чарылган.

КАТМАНДУ. Улуг чайыктан Непалга орап-бажынга үрелившкиннер болган, амы-тынындан чарылганнарның саны элээн эвес. Албан ёзузунуң дыңнадып турары-биле алырга, бойдустуң халавындан амы-тынындан чарылганнар 43 болуп турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. Чурттуң соңгу-чөөн чүгүнге болган чайык соонда үерден Формоса провинцияның хөй санныг аргентин өг-бүлелери орап-бажың чок арткан. Парана болгаш Парагвай хемнериниң суу анаа дециелин ажып, тос метр бедээн.

САН-ФРАНЦИСКО. Каттышкан Штаттарның барыын чүгүнде арга-арыгга өскээн өрт Калифорния, Невада болгаш Орегон штаттарының үш чарттык муң гектар арга-арыын узуткаан. Чурттакчылыг чамдык черлерниң чонун оон өскээр көжүргенин «Сан-Франциско икзэминер» солун дыңнадып турар.

ХАРТУМ. Суданның найысылалын элезинниг шуурган хөме апкан. Хартумнуң делегей аэропорту ийи дүн-хүн дургузунда самолёттар хүлээп албаан. Хаттың дүргени шакта 90 километр чедип турган. Довурак-доозун автоорукту дуй ап келирге, 20—30 метрден ынай чүү-даа көзүлбес турган. Ниитге хем оруун кезек үеде хаагган.

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

ЧАҢГЫС ЭПТИ БАДЫТКААН

ССРЗ-ниң УАЧД-зинде «Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп делгелгеде бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң угаан-бодал талазы-биле байлактарын көргүскен. Эвилелдешкен республикаларның чаңгыс эвин болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң бадыткалы — Латви ССР-ниң аңаа июль 30-де доозулган хүннери бадыткаан.

Ук республиканың делегациязының Москвага эртирген программазы солун болгаш ханы утка-шынарлыг болган. Прибалтикадан келген аалчылар заводтарга, фабрикаларга чорааннар, найысылалдың эртем-шинчилел албан черлеринге барганнар, олар дыка хөй ишчилер-биле арга-дуржулганы солушканнар.

(СЭТА-ның корр.).

СҮТ-ХӨЛДЕН ДЫҢНАДЫГЛАР

Суг-Аксы ортуман школазының чанында долгандыр хериммеп кажан ногаан . садчыгаш бар. Ол дуржулга участогу.

Манаа демир-хүүректер, кочалдар туткулаан бичии уруглар хүннүң-не чедип кээрлер. Мында капуста, помидор, согуна дээн ышкаш ногааларны болгаш өске-даа культураларны тараан. Башкылар К-К. Калиндуу, М. Бай-Кара оларның удуртулгазы-биле эге класстарның 20 ажыг өөреникчилери доктаамал ажылдавышаан, үнүштерниң өзүлдезинге хайгааралдарны чорудуп, бок үнүштериң удур аштап арыглап турарлар.

Эки ажаалда-хайгааралдың түңнелинде ногааларның өзүмү чаагай.

* * *

Хой кадарып чоруур бичии оолду Сүт-Хөлге бо-ла көрүп болур. Ол — Суг-Аксы ортуман школазының сески клазының өөреникчизи Эрес-оол Донгак-тыр.

Ол чайгы дыштанылгазын черле анаа эртирбес. Кандыг-ла-бир ажыктыг ажылды бүдүрүшкен чоруур. Эрес-оол школа тарааты билек «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының хой кыргыыр пунктузунга ажылдап турган. Ол ынчан хүнде-ле 28—30 хойну кыргып турган. Ам ол аваларының кадарган хоюн Сүт-Хөлдүң чаагай оъттуг сериин тайгазында кадаржып турар. Ооң хойлары оъттэгенниг черлерге одар солуп кадарып турарындан дыка эки семирип турар. Амгы үеде Эрес-оол сиген кезилдезинде.

* * *

Суг-Аксы ортуман школазының башкылар коллективи келир чаа өөредилге чылынга белетиелди организастыг чорудуп, школаның өөредилге эргелекчизи Мамый-оол Монгуштуң удуртулгазы-биле септелгеде 8 кижи доктаамал ажылдап турар.

Олар хүн бүрүде гуруушкун чок ажылдааш, 60 өөреникчи чурттаар интернатты, 200 парталарны, 20 ажыг класстарны, химия, физика кабинеттерин, эге класстар, башкылар өрээлдерин, коридорну, класстарны чугайлап, будаан. Школа септелгезинге Суг-Аксы, Кара-Чыраадан чамдык ада-иелер идепкейлиг киришкеннер. Эргижирээн одалга системазының печказын чаартып кылган. Эрги батареяларны солаан. Класстар, школа иштн ам хевир кире берген. Школа септелгези доостурунуң кырында келген. Техниктиг ажылдакчылардан Л. Ондар, В. Ооржак, М. Сарыглар, Л. Сарыглар олар частан эгелээш бо хүннерге чедир септелгеге идепкейлиг киржип келген.

О. БОРАШ.

Псков областың мурнуу-барыын талазында Себежа хоорайдан ырак эвесте, үш республика — Россияның, Белоруссияның болгаш Латвияның кызыгаарларының белдирлежикен черинде, арга иштинде оймак чер бар. Аңаа чыл санында-ла муң-муң кижилер кээр.

Бо чаңчыл дыка хөй чыл дургузунда үргүлчүлеп келген. Аргада ол оймактың кыдыынга партизаннар Найыралдың базырыын тургускан үеден бээр ол чаңчыл тывылган. Ол дээрге орус, белорус, латыш өөзэн негеккчилерниң эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруунуң тураскаалы-дыр. Олар фашист эжелекчилерге удур кады дайылдажып турганнар.

Мында дуб деп ыяш өзүп орар. Ол бузулбас найыралдың демдээ болбушаан, хан төгүлген ыдыктыг черге хүнден хүнче улам күштүг болуп өзүп турар. Ук базырыктан үш чүкче үш аллея шөйлүп чоруткан: бирээзи — клёндан бүткен, өскези — хадыңдан, үшкүзү — липадан. Биргизи-биле чорааш, Россияга келир сен, а ийигизи-биле — Белоруссияга, үшкүзү-биле — Латвияга. Оларның кайызы-биле-даа чорууруңга — Төрээн чуртуң, ону партизаннар амы-тынын харамнанмайн камгалап турганнар.

ЧУРУКТА: Найыралдың базырыы. Дайын хоочуннарының ужуражылгазы.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«АРТЫШТЫҢ АЙДЫЗЫНЫҢ» ЧААГАЙЫ

«Артыштың айдызы» — шүлүкчү Александр Даржайның чырыкче үндүрген база бир чыындызы.

Мында кирген чогаалдардан «Шынчы чүрек дугайында» болгаш «Бурунгувун изи-биле» деп баллададарны, сонеттерден «Авамга чечээмни» онзалап демдеглевишаан, номда кирген өске-даа шүлүктериин төрээн чурт, улус чон, күш-ажыл, найырал болгаш бойдус темаларынга белеткеттинген лирика колдаап чогаалдар кылдыр аңгылап турар.

Ук чогаалдарның маадырлары — бодүүн бүдүштүг, биче сеткилдиг, төрээн чуртунга ынак, чонун ханы хүндүлээр, ынакшылга, найыралга шынчы, мегечилерни болгаш ырбакчыларны көөр хөңнү чок амгы үениң кижилери.

Чоннуң дылы шүлүкчүнүң «мага-бодундан адырылбас» авазының аа сүдү дег, тыпар агаары дег апарган, ону (тыва дылды) ол кырган-ачазының тоолдарындан танып ап, ынакшылдың ырларындан дыңнап, ооң дээштиг октуг боодап артык дээрээн шүлүктеринге чырыдып чорууруң билдилип-биле илередип көргүскен:

Өөскүп кыпкан сеткил одун
канчаптар мен,
Өртээр эвес, баглаар эвес —
хоржок чорду:
Бодум чайгаар демир-үжүк
сегирип ап,
Болдаан шүлүүм сеңден
бижип алыр-дыр мен.

Төрээн дылынга ынак кижи төрээн чуртунга база-ла ынак болуру чугаажок. Ол темага азы совет патриотизм темазынга бижээн шүлүктер чыындыда хөй. Оларга «Черин чүктеп шыдаптар мен», «Ынакшылдың өшпес оду», «Чонум нүүрүн бодаар-дыр мен», «Ыяштарым» болгаш ие хөрээженге, ие-черинге тураскаатканы «Авамга чечээм» деп сонет база «Мөңге чорууда», «Ава», «Аваммын өрээли», «Авамга чоок чорда» дээн ышкаш шүлүктер хамааржыр.

Ие черинге, иезинге кызыгаар чок ынаап, оларның овур-хевириниң чүүлдежип, оглунга ыдыктыын, ол овур-хевирлерни ылгаштырбайн болганчок-ла дөмейлей бээрин А. Даржайның чаңгыс эвес шүлүктериниден көөр бис:

Мурнуу эдээнде ажы-төлү
сыңышпастаан,
Мунгарал чок кежик-чолдуг
не ышкаш
Байлак черниң эдектерин
шыгырт доллур
Малчын аалдар
дистиништир хонгулаптар
(«Черин чүктеп шыдаптар
мен»).
Ие болур чоргаар сынныг.
куу дег кысты
Иштн-хөнүүм ханызындан
чарашсынгаш:
«Ужур-чөптүг аваларым —
Херээжен. Чер
Уян часыг оглу мен!» деп
бодап турдум.
(«Чазын»)

Шүлүкчүнүң моон мурнунда-даа чыындыларында аваларга тураскаалдыг кылдыр бижээн лириктиг шүлүктери хөй. Бир эвес ие болгаш иечерин алган-йөрээп чогаалдар-биле ынакшыл темазынга бижээн шүлүктерин чаңгыс черге бириктириптер болзувусса, ынчап харын Александр Даржайның лириказынга Сергей Есенинниң лириказы-биле кыйгыржып турар хөөннер барын сеткил ханышкын-биле эскерер бис. Ол дээрге өттүнүүшкүн эвес, а угунда-ла аңгы-аңгы чогаалчы, шүлүкчүлерниң аңгы-аңгы үелеринде амыдыралчы көрүүшкүнү, эскериглери болгаш бодалдары чүүлдежип, дүгжүп, сеткил-сагыжы төрелдежи бээринден кол хамааржыр болгу дег.

Бо талазы-биле онзагай черни ол-ла бүгү өөрлеш шүлүктериниң аразындан «Авамга чечээм» деп сонет ээлеп турарын номчукчу эскерип боор. Ооң онзагайы чүдел дээрге, бир талазында, автор моон мурнунда-даа иелерге тураскааткан бичии хемчээлдиг шүлүктерни хөйү-биле бижип турган болза, ам харын бо удаада ол сеткил-бодалдарны улам ханыладып, улуг хемчээлдиг чогаалга бириктирип илереткени болур.

Ийи талазында, бодунуң маадырының иштики делегейин ажыдып көргүзерде, шүлүкчү чогаадыкчы дидим базымны кылып, шүлүк чогаалының эң нарын болгаш ховар ажыглаттынар хевиринге санаттынар боодал сонеттиг шилип алганы болур.

Автор бодунуң мурнунда салдынган сорулганы күүседип шыдаан болгаш күүселирде харын-даа тыва поэзияга моон мурнунда таваржып көрбээн шүлүк чогаалының чаа хевири болур боодал сонеттерни бижип, хөгжүдүп бадыткаан. Ооң-биле кады шүлүкчү тыва поэзияның кайы хире бедикче сайзырап хөгжүй бергенин, тыва дылдың сес курлавырының байлаан, ооң аргаларының хөй янзы талалыын номчукчуга сонуургатып бараалгаткан.

Сеткилимниң он беш ааы
чечектерин
Сеңээ сунайн, ооң азы —
сонет чечээ» дээн одуруглар барза-бараа «ырлыг чечектержe» шилчээш, оларның аялгалары аваларга тураскаал-йөрээл боон, аваларга ажы-төлүнүң мөңге ынаанын даңгыраа боон чаңгылап бергеннер. Дараазында одуругларны шынап-ла ооң барымдаазы дивестиң аргазы чок:

«Кара бажым сында хар
дег агаргыже,
Чолдуң арыг бедик нүүрүн
сагыыр дээн мен.
азы
«Аван биле төрээн чурттуң
каавыт диве.
Амым баштай үзүңер» — деп,
сөглээр ийик мен.»

Чогаалдың маадыры авыралдыг иезиниң овуруп алачуртунуң овур-хевири-биле бир дөмей көрүп, ооң буянныг аваның ачызында чуртунга, чонунга бердинген ак сеткилдиг, ажылгыр, шынчы чүректиг эр боон өзүп келгенин тоожуп турар.

Ном болгаш номчукчу

А. Даржайның сөөлгү үеде бижигилээн сонеттери болгаш өске-даа биче хемчээлдиг чогаалдары бижээн аяныын, тургузуунуң болгаш үн организациязының-даа талазы-биле тыва поэзияның чаа форма-хевирлерин дилеп тываарынга оралдажыышкыннарны кылып турары илдең. Ындыг чогаалдарның аразынга «Сайзанактаан шүлүктер» деп эгелиг бир кезек өөрлеш шүлүктерни хамаарыштырып болур.

А. Даржай баштайгы чыындыларындан-на лирикага сундулуг шүлүкчү дээрзин билдипе берген. Сөөлгү үндүргени «Артыштың айдызы» шүлүкчүнүң ол угланыышкынын улам тодараткан. Ам харын чүгле ол дугайында эвес, а харын шүлүкчүнүң лириктиг чогаалдарының утказын барымдаалап, оларны тематика аайы-биле тус-тус лириктиг угланыышкыннарга чарып болур.

Ооң-биле чергелештир сөөлгү чыындыда шүлүкчүнүң амыдыралчы болуушкуннар дугайында шүлүктери философтуг утка, бодалдар-биле доллуртунуп, номчукчуну база бодандырып, угаазылал талазы-биле чаа-чаа түңнел ажыдыышкыннарны бодунга кылырынче албадап турар. «Кем чок чүрээп кергетнерe», «Чаштар дээрге кымнарыл ол» деп шүлүктерде амыдыралчы ханы утка сиңген болгаш аас-кежик, келир өй дугайында бодалдар эки илереттинген.

Чаштарны амыдыралдың баштайгы өзүмнери — часкы чаш көкке, үнүп орар хүннүң баштайгы медээчизи даң хаязынга деңнеп дөмейлээни шүлүкке чараш, ханы утканы киирип турар.

Номда кирген ынакшылдың лириктиг шүлүктеринден «Кудай йөрээли» деп шүлүк ынакшыл болгаш шынчы чорук — амыдыралчы бадыткалды алгэнда ооң уланчызы болгаш хөгжүлдези кады чурттаар салым-чолга, өг-бүле болурунга чайгаар чедирер, ооң ынакшылдың харысалгазы улуг, ол харын чоп-биле холбаалыг, кинтилел ужур-утказыг дээрзин:

Чоннуң караа, чоннуң
нүүрү —
Чогум сагыыр чүве-ле ол.
Ону часпайн чоруур болза,
Оол, кыстың өргээзинге
Ынакшылдың
хүндүткелдиг
Ыдык чечээ мөңге оңмас.

дээн одуругларда шыны-биле илереткен. А «Шынчы чүрек дугайында балладада» ол харын ёзулуг амыдыралчы утка сиңген. Ооң маадыры тыва кыстарның оожум-топтуг овурун сагындырып кээр ол хире бүзүреңчиг кылдыр бижээн чогаал-дыр деп көрдүвүс.

А. Даржайның чогаадылгазында тускай черни бойдустуң лириказы база ээлеп турар. Ол харын бот-тускайлан чүгле арыг бойдус чурумалынга хамааржыр эвес, а бойдус кижиниң амыдыралының чарылбас кезээ. Ооң-биле кижи кезээде харылзаалыг, дазыл-дамыры тудуш, ону хумагалап камгалаар, өстүрүп байыдары чугула дээн бодалдарын ол хөй-хөй шүлүктерде илереткен.

«Араганы чектевес мен» деп шүлүкте арагачы Омакка ужуражы бээр.

Арагачы Омак арага садып аары-биле эжинден каш көпеек дилээр, оозу демгизиниң төлүн, өг-бүлезин бодааш, акшазы хөй чорза-даа, демгизинге бербейн баар. Ооң-биле эжин «камгалап кааны» ол хире, Шүлүктүң алыс моральдыг утказы шын болбайн аан, «хүндүткелдиг ол чемин кажан, кана, кымның-биле, кайы хирени ижер-ишпези кижиниң бодундан хамааржыр» дээн хире.

Ынчалза-даа бир-тээ бо хире чидиг теманы сегирип алган тезээде, ону бүгүдеге билдингир бөдүүн сургаал, угаазылал-биле дүйүп кагбайн, харын социал, иштилел ужур-утказыг, шак ындыг чергеге, дээштиг, ооң-даа ханы бодалды илередип турар кылдыр бижип болур турган.

Черле ынчаш, чыындыда кирген чамдык суртаал, угаазылал утказыг шүлүктерниң бадыткал кезээн ооң-даа ханыладыр ажыдып, логиктиг төнчү түңнелге чедирери чугула деп санаар бис.

Ындыг шүлүктерге «Делегейде дески кижи кайда боорлаан», «Шыдавас сен», «Ийи дуруг», «Эрте хар» дээн чижектиг шүлүктерден аңгыда, бижээни шала хирелиг, «артык чүъктешкилиг» (одуруглардан строфалар чедир) болгаш утказы эки-даа бол, сөзү кандай, тыртынчак шүлүктерге база таваржыкылаар бис.

«Дурналар» деп шүлүкте чуртун каап чадап турар чаңгап куштар дугайын эки чуруп бижээн хиреде «дээрже шиглээн демир куш дег» Крал (тудуг краны) дугайын манаа киргени азы үшкү строфа шуут артык. «Эргим үннерде» үшкү строфадан ыңай алыс чурумал тодараан, бирги строфаның сөөлгү ийи одуруун сапаваска безин утказы илереп кээп турда-ла. ийиги строфа ук шүлүкке хей-ле «артык чонак» боон, ооң утказын кавставайн турар.

«Далажып бижиир» деп чүмеге Александр Даржай кирбейн барып болур, ынчалзадаа Лев Кассильдиң чугаалааны дег, «Бижиир бетинде төрүттүнүп келген бодалдарның эки хоюуруп болгаш турнугарын манаар» дээнин утпаза эки.

«Артыштың айдызында» кирген чогаалдарның сөс-домааның дугайында чамдык эскериглерни манаа чугаалаар болза, шүлүкчүнүң шүлүктери ол талазы-биле тыва дылды улам каастап, а ол бодунуң дужунда тыва дылдың байлак курлавырлардан эң-не чедингирин, дээштиин, чечен-мергениин сүүзүннеп турун, шүүп, шилип алырындан кажан-даа чажам дивес кижилерниң бирээзи-дир дээрзин дидими-биле чугаалап болур.

Ынчангаш «Артыштың айдызының» авторунга тыва поэзияның айдыс-чыды сиңген чаа-чаа шүлүктерни номчукчуга ам-даа бараалгадырын күзээр-дир бис.

Ч. ЧАП.

Өвүр район.

Тываның комсомол шаңналының лауреады, аныяк чурукчу Надя Рушеваның авазы бо хүннерде ВЛКСМ ТК-ның шугуму-биле Кызылда кээп, ужуражылгаларга киржип, уруунуң дугайында чугаалап берип турар. Надя Рушеваның чураан чамдык ажылдарын Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде делгээн.

ЧУРУКТА: Надя Рушеваның авазы Наталья Дойдаловна Ажыкмааның Моолдан Тывада келген ажылдакчыларга тураскаалдыг атты салып берип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Телевидение

АВГУСТ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Күш-культураже, чыскаалыңар! 8.50 — Подольскиниң машина кылыр заводунуң ыры болгаш танцының «Лелок» деп уяусчу ансамблиниң концерти. 9.05 — «Моон соңгаар ынчанмас мен». Документалдыг телефильм. 9.35 — «Оттурукчу». 10.05 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен». 11.05 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.50 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.20 — «Көдээниң шагы». «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң хереэ». 13.20 — «Музыкалыг киоск. Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 13.50 — Мультфильмнер программазы: «Фантазия», «Ужар кораблы». 14.15 — С. Михалков. — «Шаагайташкын». Москваның сатира театрының фильм-шиизи. 16.05 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — Бөгүн — Демир-орукчунуң Бүгү-эвилел хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң орук харылзаалар министри И. Г. Павловский киржир. 17.40 — Демир-орукчунуң хүнүнге таварыштыр концерт. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.25 — «Частаашкын биле портрет». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Молдав ССР-ниң Күрүнениң «Жок» деп ансамблиниң концерти. 22.20 — 23.00 — Эртем-нептереидиг фильмнер программазы. Ол төнген соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы. 14.55 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 15.45 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 16.30 — «Талант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия — «Бережковтуң дугуйну, чогааткаңы». 17.40 — «Моолдуң өң-баазын өннери». Кинопрограмма. 18.30 — «Бистиң корреспондентилериңистиң чугаалары. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дөнчү намдарывыс». 33-кү фильм — «1949-кү чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Чер кыдыы». Мультфильм. 20.15 — Кубаньның Күрүнениң казак хорунуң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Улуг сүрүүшкүн». Уран-чечен телефильм.

АВГУСТ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм: «Мактаныкчы моортайның ужуралдары». 18.45 — «Бистиң аалчыларывыс». Дамчыдылга. 19.25 — Телемедээлер. 19.40 — «Делегей байдалының дончулалы». 19.50 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 20.20 — Чарлалдар. 20.25 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 21.00 — 23.05 — «Кээргээр аргезы чокка». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 30—35 градус изиир, чамдык районнарга 22—27 градус чылыг болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 15—17, хүндүс 32—34 градус изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ОРУУҢАР УЗУН БОЛЗУН!

Тыва АССР-ниң Күрүне филармониязының «Тываның чалыы назыны» деп эстрада-цирк бөлүүнүң концерти республиканың хөгжүм-шии театрынга чоокта чаа болган. Оларның киржикчилери — шынап-ла аныяк оолдар, кыстар. Олар боттарының бо оюн көргүзүглерин моон мурнунда чамдык районнарның ажылчыларынга бараалгаткаш база-ла эки деп үнелелди алганнар.

Чаа дооскан ол эстрада-цирк бригадазының удуртукчузу — РСФСР-ниң алдарлыг артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Б. Хензиг-оол. Ындыг идегелдиг аныяк цирк артистерин өөредип кижизидеринге Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкыларының ылаңгыя хоочун цирк артизи К. Б. Хензиг-оолдуң киирген үлүг-хуузу улуг. Ол бодунуң чогаадыкчы арга-дуржулгазын цирк уран чүүлүн сонуургаар, аңаа өөренириң күзээннерге күзелдии-биле дамчыдып берип чоруур.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң сценага чугаа культуразының болгаш актёр мергежилдиң талазы-биле башкызы И. Т. Комбу-биле ужуражып, чугаалажып, мында цирк салбырының ажылын сонуургадым. Ук салбыр беш чыл мурнунда училищеге тургустунган. Кажан ону ажылдың чарлапкан соонда, аңаа өөренир күзелдиг оолдар, кыстар хөй болган. Оларның шилилгезин организастап чорутан соонда 23 кижи ук салбырга кирген. Шылгалданы дужаап күш четпээнинден ол сан чоорту кызырылза-кызырылза, оң үшке келген. Ол салбырны сес оол болгаш беш уруг кончуг эки демдектерлиг доозкаш, цирк тускай мергежилдиң оруунче дидим базып кириşкеннер. «Кижи бүрүзү цирк болуп шыдавас-ла болгай. Циркке аваангыр-кашпагай, дидим, шимчээрлиг, шыдамыккай чорук, күш херек. Чүгле ындыг таварылгада эки түңнелдиг болур» — деп, Иван Тоолаевич чугаалап чорда. сөөлгү медээ эдилкен.

Хомустуң хоюг чымчак, чоорту дыңзып орар үнү дыңналып, кожегe оожум ажыттынып бар чыдырда, зал долу көрүкчүлер ылым-чылым барган. Чүс-чүс карак сценаже кезе кайгаан.

— Эки, эргим көрүкчүлер! — деп, концерттиң удуртукчузу болгаш солист Екатерина Бады-Сүрүнүң уну хоюг чымчак дыңналган соонда, уламчылады: — Силерге Тываның Күрүне филармониязының эстрада-цирк бөлүү байыр чедирип тур!

Ооң соонда музыка үделгезиниң адаа-биле цирк оюннары улай-улай болуп турган. Көрүкчүлер номер бүрүзүнге-ле сеткил ханып, өөрүп четтиргенин болгаш эки деп үнелээнин, сонуургаанын илередип, диңмиттиг адыш часкап турганнар. Бот дугайты Борис Иргиттиң, Олег Чүлдүмнүң, Андрей Иргиттиң, Байлак Салчактың болгаш Валерий Козловтуң, Василий Саяның, Галина Күжүгеттиң оюн номерлерин аажок сонуурган мен. Черле ынчаш аныяк цирк бүрүзүнүң-не көргүскен номерлери солун болгаш бүзүрелдиг болду. Ынчангаш ат-сураглыг тыва цирк артизи В. Б. Оскал-оолдуң телептиг аныяк салгакчылары бар-дыр дээрзинге кижи чоргаарланыр-дыр. Өске бүгү-ле көрүкчүлер ышкаш, мен база-ла «Тываның чалыы назыны» цирк бөлүүнге өөрүп четтиргенимни илередип, ооң киржикчилеринге: «Оруунар узун, чедиишкиннер хөй болзун!» деп күзеп-йөрээр мен.

В. ПРУСАКОВ,
көрүкчү.

Кызыл хоорай.

Кино

АВГУСТ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ыржым алгызы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.30, 12.30, «Чүс өөрүшкү болгаш улуг ажыдыышкыннар ному» 11.00, «Бот чорда оглу» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алёша Птицын чаңчылга өөренип тур» 10.00, «Чээлиге амыдырал» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ол хайгылга болган» 16.00, «Кызыл калина» 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бичии Александр» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даңгырак болгаш аалчашкын» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оол болгаш океан» 10.00, 11.00, «Ыржым алгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Айтыышкынныг ынакшыл» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үжен тос чаажыгаштар» 18.30, 20.30 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Бо чылдың август 3, 13, 21 болгаш 30-ниң хүннеринде эртенгиниң 10 шактан эгелеп Кызылдың үлетпүр барааннарының садыы школачыларга эргежок чугула бараан аймаан № 5 «Детский мир» магазинниң чанынга садар.

Келгеннерге школачы формаларны, идикти, трико кылыгларын, дааразн хептерни, бижиир, чуруур чүүлдерни салыглаар.

Аңаа келирикерни чаладывыс.

Кызылдың кедээ ажылдагыг техникумунуң 1978 чылдың март 1-де Сергей Опайович Опуулдуң адынга тывыскан Ю № 736004 дипломунуң читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-1-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедип барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг 21 1961

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01214

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 180 (11978) | 1982 чылдың август 3, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

СЭКП обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАР—КОЛ НЕГЕЛДЕЛЕР ОЛ

Республиканың районнарында мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле июльдуң сөөлгү он хонуунуң түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Июльдуң үшкү он хонуунда совхозтарда мал чеминиң белеткелиниң темпизи бедээн дээрзин ук доктаалда демдеглеп турар. Июльдуң 30-ги байдал ёзугаар алырга, сиген—38,2 муң тонна, азы даалганың 17 хуузу, сенаж—18,7 муң тонна, азы—23,4 хуу, витаминниг сиген далганы — 2,5 муң тонна, азы—35,7 хуу, будук-бүрү—5,9 муң тонна азы даалганың 62,3 хуузу белеткеттинген болуп турар.

Мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айын эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын удуртулга болдурган, дыка хөй совхозтар, мал чеми белеткээр бригадалар болгаш звенолар ажылды дээштиг организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Июльдуң үшкү он хонуунда мурнуу болгаш барыын зоналарның районнары —Тес-Хемниң болгаш Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйлары мал чеминиң бүгү хевирлериниң өзүлдезин (чемгерилге единицазы-биле) он хонук дургузунда 13,3 болгаш 10,8 хуу кылдыр хандырып, ону курлавырлаар талазы-биле даалганы тус-тус 21,1 болгаш 18,4 хуу кылдыр күүсеткеннер.

Төп зонадан Бии-Хем районнуң совхозтары мал чеминиң белеткелин элээн организастыг чоруткан. Олар он хонук дургузунда 6,5 хуу өзүлдени чедип алган, мал чеми белеткээр даалгазын 14,4 хуу күүсеткен. Эрткен он хонукта деңнелин элээн бедиткен черлерге Мөңгүн-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа районнар хамааржыр.

Оон-биле чергелештир мал чемин курлавырлаарының темпизи чамдык районнарда куду болуп артпышаан дээрзин ук доктаалда айыткан. Ылангыя Бай-Тайга район бо чугула кампанияны дыка кошкак темпилиг чорудуп турар. Ында ону курлавырлаар талазы-биле даалга 5,7 хуу болган, оон он хонукта өзүлдезин чүгле 3,3 хуу четкен.

Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу районнарда механизаторларның күш-ажылын таарыштыр хуваавааныңдан дыка хөй машиналар анаа турар чоруктар бар, мал чемин хол-биле белеткээр ажылче ажылчыннарны чедир организаставайн турар.

Мал чеминиң белеткелинде отрядтарның, бригадаларның, звеноларның, сиген белеткелчилериниң ажылын билдилиг организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны үстүнде районнарның партия, совет база көдээ ажыл-агый органнары кошкак боттандырып турар дээрзин ук доктаалда айыткан.

Белеткеттинген мал чеминиң шынарынче кичээнгей салбас, сигенни кезери-биле ону ажаарының аразында үени узамдыктырар, сенаж салырының, витаминниг сиген далганы белеткээриниң технологиязын үрээр чоруктар дыка хөй ажыл-агыйларда ам-даа чайлаттынмаан. Ниитизи-биле республикада хынаттынган сигенниң 10 хуузу, витаминниг сиген далганының 20 хуузу, сенаштың 32 хуузу шынар талазы-биле стандарт негелделеринге дүүшпес болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому июльдуң үшкү он хонуунда калбарган социалистиг чарышка дараазында районнарны тиилекчи деп санаан:

барыын зонадан—БАРЫЫН-ХЕМЧИК районну;

төп зонадан —БИИ-ХЕМ районну;

мурнуу зонадан—ТЕС-ХЕМ районну.

Барыын-Хемчик, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200-200 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр деп шиитпирлээн.

Мал чеминиң белеткелиниң темпизин чогуур деңнелге чедир бедидерин, бригадаларның, звеноларның, механизаторларның, малчыннарның аразынга социалистиг чарыштың дээштиин бедидер, мал чемин курлавырлаар талазы-биле ээлчег нормаларын болгаш даалгаларны күүседирин база ажыр күүседирин чедип алыр дээш немелде хемчеглерни алырын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хоорайкүүскомнарга, парткомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге дааскан. Мал чемин белеткээриниң технологиязын шыңгыы сагыыры болгаш оон бедик шынарлыын хандырары чугула дээрзин ук доктаалда онзалап айыткан.

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

«Шеңнээр» совхозтуң Аяңгаты салбырында мал чеминиң белеткели түлүктээн. Бо хүннерде сиген белеткелинде он тракторну бужыглаан. 26 кижи хол надыыры-биле сиген кезип турар. Коммунистер Эрес-оол Куулар, Чимит-оол Саая олар механизастаттынган звеноларның удуртукчулары. Ниити белетизээн сигенниң алдан тонназын Эрес-оол Кууларның удуртканы мал чеминиң белеткелчилери белетизээн.

Хол-биле сиген кезип турар звенолардан Биче-оол Моңгуштуң звенозу социалистиг чарышка шылгарап, чеди хонук дургузунда күүседир планныг оналдаларын 120 хуу күүседип келген. Чарыштың түңнелин ёзугаар совхозтуң күш-ажылчы алдар тугун бо сигенчилерге тураскаадып көдүрген. Звено удуртукчузу Биче-оол Моңгуш чылдың кайы-даа үезинде совхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киришпишаан, боданын кады ажылдап турар эш-өөрүн күш-ажылга идепкейлиг киржирин чедип ап келген. Чижээ, часкы үеде оон суггарганы 50 га сиген шөлү көнчүг чаагай болган. Ында үнген чаагай мелени механизастаан звено кезип, прессетеп турар.

С. СААЯ.
салбыр эргеленчизи.
Барыын-Хемчик район.

Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозта мал чеминиң белеткели бо хүннерде кидин түлүк. Ол чугула кампанияда хаара туттунган бригадалар, звенолар аразында социалистиг чарыш калбарган. Аңаа Сүге-Маадыр Сояновичи Санааның удурткан звенозу тиилекчи болуп келген. Ажылчыны бо коллективтиң үлегерин совхозтуң мал чеминиң белеткелчилери эдерип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы звенонуң удуртукчузу Сүге-Маадыр Санаа; социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турар үеде совхоз директору М. Эртине баштаан специалистерниң кестинген сигенниң шынарын хынап турары (он талазында).

Р. ИВАНОВТУҢ сөзү болгаш фотозу.

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

Бо чылын «Тиилелге» совхозтуң механизастаттынган № 4 бригадазы 2700 тонна сигенни белеткээр планныг. Совхозтуң ниити планы 3100 тонна.

Июль 5-тен эгелеп № 4 бригада ажылын эгелээн. Ында ниитизи-биле дугуйлуг 25 трактор мөөңнеттинген. Хээндектээр «КУВ-1,8»—2 машина, «КСК-2,5» грабль, 3 сиген кезер машина, 3 сараттаар база 4 волокуша ажылдап турар. Бо бүгү техниканы 3 звенога хуваараан.

Бо хүнге чедир 350 тонна сигенни № 1, 2 звено белеткээн, а үшкү звено сенаж салырының планын 800 тоннаны белеткээр тургаш, 1070 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Социалистиг чарыштың түңнелдерин 10 хонуктан үндүрер. Звенолар аразындан Эзир-оол Ооржакка удурткан № 1 звено мурнап турар. Экии дүжүткүр шөлдериниң сигенин баш бурунгаар тодараткаш, кожуп чоруур вагоннарга чурттап, ажылдап турар.

Э. ТЕЖИТ.
Кызыл район.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХАРЫЛЗАА

Эрзин районнуң өртке удур албан чериниң ажылдакчылары ниитиниң малынга быжыг чем-сээрну белеткежири-биле чоокку чылдарда сиген кезилдезинге массалыы-биле киржип, доктаамал ажылдап турарлар. «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригада-биле олар күш-ажылчы харылзаалыгаар.

10 тонна будук-бүрүнү, 15 тонна сигенни белеткээр планныг оналданы район Совединиң күүсекчи комитеди өртчүлерге дааскан. Чоокта чаа олар 24 тонна сигенни белеткээш, хойжу бригаданың кыштагларынга чедирген. Будук-бүрү белеткээр планын районнуң өртке удур албан чериниң коллективи күүседипкен.

Бо организацияның ажылчылары мал чеминиң шалыпчы айынга киржилгезин уламчылавышаан, эки ажылдап турарлар.

А. ТАВАА.

КИЖИ БҮРҮЗҮ КИРЖИР

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларында бир эң чугула кампания—малга быжыг чем-сээрну белеткээри болур. Ону организастыг чорударда, кижи бүрүзүн ол ажылче хаара тудары партия организацияларындан, партбөлүктерден кол хамааржыр. Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозта бо талазы-биле ажылды сиген кезилдезиниң баштайгы хүннериниң эгелээш чорудуп келген.

Совхозта партком (секретары Д. Эртине) тус-тус партия эге организацияларынга, партбөлүктерге коммунистерниң суурда хөй-ниити организацияларынга ажылчы чоннарның хуралдарын эрттирип, мал чеминиң белеткелин организастыг чорударынче кичээнгейни угландырган.

Бо чылын «Чодураа» совхозтуң девискээринде чайгаар үнген сиген эрткен чылдарның деңнелинден ырак эки болган. Ону кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алырда, бүгү аргаларны ажыглап, бүгү күштерни мөөңнеп тургаш, ниитиниң малынга быжыг чем-сээрну тургузарынга коммунистерниң болгаш комсомолчуларның, ажыл-ишчилерниң идепкейлиг киржилгезин хандырарының талазы-биле ажылды чон ортузунда чорудуп турар.

Ниитизи-биле совхозта мал чеми белеткээр 2 механизастаттынган звено, 6 бригадаңы тургускан. Оларның удуртукчуларынга коммунистерни быжыглаан, звенолар, бригадаларда партияның, комсомолдуң, улусчу контрольдуң түр бөлүктерин тургускулаан. Ол чорук сигенчилер ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды чорударынга улуг идигни берип турар.

СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы айында сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты улам калбак нептередип, үре-түңнелдиг кылдыр организастаарынче партком болгаш ажылчын комитеди кичээнгейни күштелдирген. Оон түңнелин үндүрерде, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, машина-техниканың ажыглалын, кадагалалын, кыварчаар чүүлдүң камналгазын, бригада, звеноларда ажылчыларның сагылга-чурумун барымдаалаар, кескен сигенниң шынарын база хынап көөр.

Сигенчилер ортузунда чарыштың негелделерин ёзугаар оон түңнелдерин совхозта тускай комиссия 5 хонуктан үндүргеш, мурнакчыларны шаңнап мактап, күш-ажылчы алдарның тугун тураскаадып көдүрүп турар.

Бо хүннерде мурнакчыларның одуруунда Төвүт Бугалдайга удурткан бода мал бригадазы мурнап турар. Ук бригадада шупту 30 ажыг кижи ажылдап турар, 35 тонна сигенни белеткээн, оларның аразында мурнакчы ажылчыннар, сиген кезикчилери Увангур Кара-Хуна, Борис Додай, сарааттаар салыкчызы Даржай Эрес хүн нормазын 120—110 хуу күүседип турарлар.

Александр Укейниң механизастаан звенозу база-ла багай эвес ажылдап, 102 тонна сигенни кестирип сарааттаан.

Бригада бүрүзүнде «сиген кестирикчилериниң булуңун» кылып асканы кончуг чугула. Ында оз бригаданың кезер сигенниң планы, бригадирниң, партбөлүктүң, улусчу контроль бөлүүнүң даргаларының ат-сывы, ажылчыннарның хүн чуруму, ажылчын кижиниң трактор-биле азы холбиле хүнде чеже гапы кестирери, оон телевирин шуптузун бижээш аскап. Бүгү ажылдар совхозтуң партия, ажылчын комитеттериниң, совхоз дирекциязының удуртулгазы-биле чоруп, кижи бүрүзүн сиген шөлүнче хаара тудар сорулга-биле чон ортузунга политиктиг тайылбыр ажылын калбарткан. Партком болгаш партия эге организациялары мал чемнери белеткээрин эгелээн үеден бээр-ле бүгү партийжи политмассалыг ажылды сиген шөлдеринче шилчиткен.

Оон-биле кады совхозта мал чеминиң белеткели дески чорул турар деп чугаалап болбас. Совхозта ниитизи-биле сигенде 200 ажыг кижи ажылдап турар. Олар колдуунда өөреникчилер. Совхозта 100 ажыг комсомолчуларлыг комсомол организациязы турда, бот-тускайлаң чаңгыс-даа комсомолчу-аныяктарның бригадазы тургустунмаан. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган-даа болза, ону организастап турарында четпестер бар, ылаңгыя мурнакчыларны шаңнап мактаарында, күш-ажылчы алдарның тугун чогуур өйүнде көдүрбейн турарында, бо хире чугула харысалгалыг кампания чорул турда, аңаа киржиринден оспаксыраар, суурда чорул турар аныяк кижилер база эвээш эвес.

Ажылдың чорудулгазында илереп турар четпестерни шалыпкын чайладыр дээш совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кедээ Советтиң күүскому ам-даа шиитпирлиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

С. ХЕРТЕК.

БУГА УНУНДА, ХӨЛ КЫДЫЫНДА, ШЫКТАРДА

Сиген кезип, сарааттаарын, витаминниг сиген далганың бүдүрерин, сенаж салырын мал чеминиң өске-даа хевирлериниң белеткелиниң темпизин шалыпчы айның баштайгы айының ийиги, үшкү декадаларында Таңды районнуң совхозтары шапкынчыткан. Мал чеми белеткээр механизастаттынган звеноларның, бригадаларның, хол-биле сиген кезип турар сигенчилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү көскүзү-биле бедээн. Бугалар уннарындан, хөлдер кыдыгларындан, дөңгеликтиг шыктардан эгелээш, калбак, чаагай оъттуг сигенниг ак шөлдерге чедир—кайда-даа мал чеминиң белеткели калбарган.

Бүгү-ле мал чеми белеткээр техниканы саадал чокка ажылдадып кирерин, бүгү черлерге немелде бригадаларны болгаш звеноларны организастаарын, өарга техниканы болгаш транспорт херекселдерин быжыглаарын, тодаргай даалгаларны бээрин СЭКП обкомунуң бюрозунуң мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының дугайында доктаалында онзалап демдеглээн. Ону удуртулга кылдыр ажыглааның түңнелинде район 4429 тонна сигенни, 18,13 тонна витаминниг сиген далганың болгаш мал чеминиң өске-даа хевирлерин белеткээн.

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айының социалистиг чарыжын көдээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязы бо хүннерде баштап турар. 1579 тонна сигенни белеткеп, 1662 тонна сенажты салган. «Революцияның чалбыыжы» совхоз 283 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп, бо талазы-биле планын 70 хуу чедир күүседи берген. База ол ышкаш 1400 тонна сенажты ажыл-агый салган. «Революцияның чалбыыжы» совхоз сиген белеткелиниң темпизин шапкынчыдар дээш ол ажылче бүгү күштү мөөңнээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия» совхозтар мал чеминиң белеткелин улам дүргедедип орар.

Ам сорулга болза, шалыпчы ай үезинде район, оон совхозтары бөдүүн болгаш чүлүктүг чемнер белеткээриниң планнын даалгаларының 70 хуудан эвээш эвезин бедик шынарлыг кылдыр күүседирин хандырары болур.

А. ОКСУР.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

Миллион тонна тараа

СТАВРОПОЛЬ. Ставропольдуң шөлдеринден чаа дүжүттүң миллион тонна тараазы күрүне шыгжамырынга кирген.

Ипатов аттыг колхозка В. Тертышниковка удурткан ажаалда-транспорт комплекизи дүжүт ажаалдазын чединшикиниг чорудар дээш күш-ажылчы чарыштың мурнуку одуруунда чорул турар. Комплекстиң механизаторлары боттарының 16 комбайннарын каан хүннериниң дүнезинде безин бүрүнү-биле ажылдадып, дүжүт ажаалдазын чорудуп турар. Оон түңнелинде олар бир хонукта безин 400 гектар шөлдүң тараазын ажаап, 8.980 центнер кызыл-тасты бастырааш, савалаан.

Кубаньның байлак дүжүдү

КРАСНОДАР. Кубаньның тараажылары күрүне шыгжамырынга бүдүн чартык миллион тонна тарааны урган. Ажыл-агыйлар колдуунда күзүн чашкан эң эки шынарлыг кызыл-тасты күрүнеге садып турар.

Тараа чүдүрген машиналар колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринден дүне-даа, хүндүс-даа шуужуп чорул турар. Тарааны чидириг чокка дажыглаазарын хөй-ниитичи контролёрлар доктаамал хынап турар. Ажыл-агыйларның шаңнарындан элеваторларже тараа сөөртүрүнүн графиктерин шыңгыы сагыыры ында чаңчыл болган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның механизастыг шаңнары дүне-даа, хүндүс-даа ажылдавышаан, хүлээп алышкын пунктуларынче тарааны үзүктелиишкин чок чорударын хандырып турар. Усть-Лабинск, Каневск, Тамашевск болгаш өске-даа районнарның колхозтарында тараа кургадыр агрегаттарны болгаш арыглаар өске-даа техниканы ийи ээлчег-биле ажыглап турар. Механизаторларның болгаш тараажыларның дүне ажылдаарынга немелде чырыдылга херекселдерин тургускан.

Найырал шөлүнүң беримчези

НОВОАЗОВСК. Чаагай дүжүттүг кызыл-тастың снопытары акы-дуңма ийи республикаларның тараажыларының күш-ажылчы эвилелиниң демдээ болган. Донец областың Новоазовск районунуң болгаш Ростов областа Неклиновск районнуң механизаторларының дүжүт ажаар каттышкан отряды найыралдың 200 гектар шөлүнде тараа дүжүдүн ажаап эгелээн. Ол шөл Украин ССР-ниң болгаш РСФСР-ниң кызыгаарында туруп турар.

Орус болгаш украин тараажылар ол шөлдү эрткен чылдың күзүнүнде дем-биле андарган болгаш анаа тараа үрезинин чаштырганнар. Новоазовскиниң Роза Люксембург аттыг совхозунуң Н. Скляренкога удурткан механизаторлары болгаш Донда «Таганрогский» совхозтуң А. Казанцевке удурткан комбайнёрлары дүжүт ажаалдазының баштайгы хүнүнде-ле тергиин эки ажылдаан болгаш бир гектардан-на 50 центнер дүжүттүг савалаан. ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган боттарының социалистиг хүлээлгелерин ийи ажыл-агыйларның механизаторлары эрестиг күүседип, дүжүт ажаалдазын бедик темпилиг чорудуп турар.

Донец болгаш Ростов областарның ажыл-агыйларының дүжүт мастерлериниң мурнакчы дуржулгазын найырал шөлүнде калбаа-биле ажыглап турар.

(СЭТА).

БРЯНСК ОБЛАСТЬ. «Победа» деп куш фермазы чыл бүрүде күрүнеге үжен тос миллион чуурганы, дөрт чүс тонна куш эъдин берип турар. Амгы үеде ол бүдүрүлгени чаартып, үлетпүр технологиялыг улуг комплекти тургузуп турар. Ында эптеп турар венгр дериг-херекселдер бүдүрүлге шөлдерин болгаш куш чемин камналгалыг ажыглаар, бүдүрүлгениң культуразын бедидер арганы берип турар. Фабриканы чаартканы сөөлүнде оон коллективи чыл бүрүде 102 миллион чуурганы, 1400 тонна эътти бүдүрер.

ЧУРУКТА: фабриканың чаартынган өрээлдериниң бирээзинде.

В. УГЛИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БИРГИ АРЫННАРДА

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле Крымга найыралчы ужуражылышкынының дугайында дыңнадыгны бүгү чехословак солуннар бирги арынналарында парлаан. Ол ужуражылышкын акы-дуңма чурттарның аразында харылзааларның чедиишкинниг болгаш үре-түңнелдиг хөгжүлдезиниң чаа херечизи болуп, делегейниң бүгү айтырыгларын дугайты үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс эптии-биле демдеглеттинген дээрзин солуннар онзалап демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусактың чаңчылчаан ужуражылышкыны кажан-даа кезээде ышкаш, чүректиң ханызындан акы-дуңмалышкы ёзуга эрткен деп, ЧКП ТК-ның органы «Руде право» солун бижээн.

Даштыкы политиканың чугула айтырыгларын чугаалажып тура, акы-дуңма чурттарның удуртукчулары дайын кыжанының болдурбас дээш демиселдиң айтырыгларынче онза кичээнгейни салып, боочепсекти эндере бүдүрер чорукту чок кылырының, чепсегленишкинниң дүжүрериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн деп, ук солун бижээн. Оон-биле кады делегей херектеринде нарыыдаашкыннарның кол үнер дөзү—амгы америк администрацияның авантюристиг үүлгедишкиннери деп чүвени айытканнар.

Эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусак делегейге тайбының болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының эргежыктарын камгалаар деп Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Чехословакияның быжыг шиитпирлиин база дагын көргүскеннер деп «Руде право» бижээн. Европага бүзүрежилгени, айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң хемчеглерин дугайты конференцияны чыылдырарының дугайында шиитпирни Мадрид ужуражылышкынынга хүлээп алырының эргежок чугулазының дугайын олар медеглээн.

Бот-эргелиг Ливанга болгаш палестин улуска удур Израильдиң кем-буруулуг агрессиязын, Тель-Авивке Вашингтоннуң ажыы-биле өмээржип турарын шиитпирлиг буруу шапкаш, Л. И. Брежнев биле Г. Гусак израиль агрессияны доп-дораан соксадырып болгаш Бейруттту араатансыг ёзу-биле бүзээлеп турарын дүжүрерин боттарының чурттарының мурнундан негээн.

Крымга найыралчы ужуражылышкын дугайында дыңнадыгдан алгаш көөрге, ийи чурттуң бүдүрүлге кооперациязының оруунун, ол ышкаш социалистиг дем каттыштырылгазының шугуму-биле экономиктиг харылзааларны ханыладырының талазы-биле чаа базымнарже дыка улуг кичээнгейни угландырган-дыр деп, ол солун бижээн.

(СЭТА).

Аъш-чем программазын — амыдыралга

АЖААЛДАНЫ, КАДАТТЫ — НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

«Тиилелге» совхозтуң сүт комплекизиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң түүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле таныжып, ону боттандырар дээш демисел кижи бүрүзүнүң ээлээр ужурлуг черин тодараткан. Олар он бирги беш чылдың болгаш ооң ийиги чылының пландарын күүседир дээш чарышты калбартып турар.

Совхоз бо чылдың бирги чартынында сүттү 4400 центнерни бүдүрер планын 5060 центнерге, күрүнеге 3800 центнерни садар планын 5123 центнер кылдыр күүсеткен. Бир инекке оналаштыр 1014 кг сүт саап алдынган.

Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилелиниң ажылчын комитеди сүт-бараан фермазын сүт комплекизи кылдыр организастап, ооң ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, ону организастап турар. Ону кварталдап түңнеп, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг шаңнал-макталдарны тыпсып, тиилекчилерге аллдар кылдыр совхоз төөгүнге Күш-ажылчы аллдар тугун көдүрүп турар.

Бирги кварталда саанчылар ортузунда чарыштың түңнели-биле ону совхозтуң мурнакчы саанчызы коммунист Д. Х. Монгушка алдаржыдып көдүрген. Ол бодунуң ажылының темпизин чыл эгезинден бээр кошкатпайн, чартык чылда совхозтуң саанчыларының ортузунда чарышка база тиилекчи болуп, бир инекке оналаштыр 1199 кг сүттү саггаан. Ийиги черни коммунист В. Куулар ээлеп, бир инектен-не 1128 кг сүттү, үшкү черде К. Ооржак 1024 кг, дөрткү черде коммунист Ч. Лакпа — 1013 кг сүттү саап, чарыштың мурнуку одуруун ээлээннер. Ол ышкаш саанчылар Д. Маченмаа, А. Ондар, М. Ондар, К. Соян, К. Ооржак олар бир инекке оналаштыр 904—993 кг чедир сүттү саап макталдыг ажылдааннар.

Сүт саалдазын электриниг аппараттарның дузазы-биле чорудуп, мурнакчы дуржулганы нептередириниң хемчеглерин ап, саанчыларның харысалгазын бедидериниң айтырыгларын партия болгаш бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып турары чедиишкиннерни чедип алырынга идигни берген.

Бистиң совхозтуң эрткен чылын күрүнеге саткан сүдүнүң 98,6 хуузу бирги, ийиги сорттуң, а бо чылдың эрткен айларында сатканы 99,6 хуузу бирги, ийиги сорттуу болуп, республиканың төп зоназында багай эвес көргүзүглүг болуп турар бис. Совхозтуң фермазы бо чылдан эгелеп, сүттү цехтер айы-биле шуушуруп бүдүрериниң талазы-биле чурттуң мурнакчы областарының дуржулгазынче шилчиириниге белеткелдерни ээлгээри мурнувуста бир чугула айтырыг болуп турар. Инектерниң чемгерилгезин, ажаалдазын, кадатты негелдеге дүүштүр организастап турарывыс ниити көргүзүглеривни бедидеринге база чугула рольдуг.

Совхозтуң төп сүт-бараан фермазы он бирги беш чылдың бирги чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрери болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Диломун алган. А бо чылдың январьда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле районнуң СБФ-ларының аразында чарышка бирги черни ап, СЭКП Кызыл райкомунуң болгаш райкүүскомунуң диломун алган. Ынчангаш сүттүң шынарын улам бедидип, чыл эгезинде тудкан темпини кудулатпайн турарын чартык чылдың түңнелдери көргүскен.

Саанчыларывыстың барык чартык кезии аныяктар. Хоочуннарның үлегерин эдерип, арга-сүмезин албышаан, олар саанчының чымыжынга ижигип, чаңчыга бергеннер. Чижээ, эрткен чылын онгу классты дооскан Л. Куулар, Р. Ооржак, Р. Комба, В. Маченмаа болгаш өскелер-даа ам солуксу саанчылар. Дөрт аныяк кысты инектерни электри-биле саарының тускай курузунга өөредип алган бис.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр совхозтуң малчыннары боттарының ажыл-ишин шугумчүлечи өзү-биле анализтеп көрген. Ылаңгыя малдың продуктулуун бедидер талазы-биле ажылдың деңнели ам-даа куду. Бир эвес 1976 чылда бир инекке оналаштыр 1684 кг сүт саап турган болза, эрткен чылын — 1300 кг болган. Ол ышкаш оңгу беш чылдың бирги чылы, 1976 чылдың январьда турган деңнелинден төрүүр инектер саны 21 хуу кызырылган. Мооң бир чылдагааны уксаажыдылга ажылының ам-даа чогуур деңнелде тургустунмаанында, төрүүр инектерни өстүрүп, ооп бызаалар алыр талазы-биле ажылдың куду деңнелдиинде. Бо болгаш өске-даа четпестерни коммунистерниң болгаш ниити коллективтиң хуралдарынга чаңгыс эвес удаа чугаалашкап, ону шиитпирлээриниң аргаларын тодараткан.

Эрткен чылдан бээр совхозта саар инектерни аныяк инектер-биле немеп эгелээн. Ынчангаш чоокку ийи-үш чылдарда сүт комплекизи долу күжү-биле ажылдай бээринге бүзүрелиңис улуг. Ол айтырыгны шиитпирлээри чылда 1200 тонна чедир сүттү күрүнеге садар арганы бээр. Бисте сүттүң соодукчузун тургускан, күрүнеге садар сүттүң шынарын экижидеринге ол идигни берген.

Мал ажылынга, ылаңгыя саалдага кол чүүл — хол-биле кылыр ажылды механизастаары. Амгы үеде бисте саалда 100 хуу, өдек үндүрүлгээн — 43 хуу, чем болбаазырадылгазы — 22 хуу механизастаттынган. Ынчалза-даа мал чемин үлээри механизастаттынмаан. Саанчылар силосту, чарбаны шоодайга чүктеп, таз-биле үлеп, кадарчылар сиген саванны хол-биле чүдүрүп, дужүрер. Ол ышкаш саван хээндектээри ышкаш чугула ажыл аңаа холуур дрожа чогундан, кажаалар төлевилел ёзугаар туттунмаанындан болдунмайн келген.

Бистиң совхоз ниитиниң малынга чемни өске ажыл-агыйларга бодаарга 50 хуузун белеткеп ап турар. АВМ, ОТМ тургустунган. Күзүн чажар көк-тараа шөлүн улгаттырган, аңаа аң белоктуг, чулуктуг чем — рапсты тарып эгелээн. Ниитизи-биле мал чеми культураларының шөлүн улгаттырган. Бо байдал совхозтуң мал ажылын улам ыңай хогжүдеринге эки базымнар болур. Ынчалза-даа эки шынарлыг, ылаңгыя чаш малга бээр сигеннерни көвүдедири-биле суггат чок черге таарышкан хөй чылдыг сигеннер тарыыры бир чугула айтырыг. Он бирги беш чылда биске мал чеминиң базазы улгадыр. 1985 чылга чедир ол культураларны 74 хуу көвүдедир.

Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле кылыр ажылдар мурнувуста хөй. Аңаа совхозтуң мал адырларының ажыл-ишчилери база төлептиг үлүүн киирип, бо хүннерде политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар.

Б. МОНГУШ,
Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунда сүт комплекизиниң эргелекчизи.

Эстонияның хереглекчилер ниитилелиниң республика эвилели ында эң массалыг организацияларының бирээзи. Ооң кол сорулгазы — кодээге садыгны сайзырадыры, кодээ ажыл-агыйының артыкшылдыг продукциязын садыгарары, ниитиниң чемненилгезин хөгжүдери, хлеб быжырары болгаш чоннуу хандырарының өске-даа хевирлерин боттандырары болур. Амгы үеде херегдел кооперациязының кежигүнү 410 муң кижи болуп турар. Коржаа кежигүннериниң бирээзи-ле эрткен чылын ортумаа-биле 1180 рубльге бараан садып алган. Ол дээрге, ССРЭ-ниң хереглекчилер ниитилелинде эң бедик көргүзүг.

ЧУРУКТА: Таллинде «Агро» каттыжышкынның чечек садар эң улуг магазиннерниң бирээзи.

П. ВЕНДЕЛИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БАМ-га коммунист апарган

«Ам ийи бажыңныг силер, оолдар. Бирээзи Кавказта, өскези — мында, Байкал чанында». Бо сөстерни Бутырсултан Булуев БАМ-га баштайгы поезд кээп турда чугаалаан чүве-дир. Чоокта чаа ук магистральдың хоочун тудугжузу ол сөстерни катаптаан. Чүге дээрге ооң оолдарының бирээзи Абдулнасир коммунистерниң кежигүнүнге кирген.

Булуевтер БАМ-га Чечен-Ингушетиядан келген. Баштай үш алышкы маңаа келген, оон дөрт дугаары чедип келген. Мында тайга-даскылдың, улуг тудугнуң дугайында адазынга үргүлчү бижип турганнар. Бир-ле хүн адазы «Манаңар» дээн сөстерниг чагаа чорудупкан. Оон ийи өглүн база эдертип алган бо келген. 13 ажы-төлдүг өг-бүле ам мында чурттап турар, бир чамдызы кавказ бажыңда, өскези — сибирь бажыңда.

Владимир Залевскийниң комплекстиг бригадазында алышкылар ажылдап турарлар. Күш-ажылга дадыккан, найыралга быжыккан бригада деп ол коллективти үнелеп турар. Шынап-ла ында орустар, чеченнер, украиннер, ингуштар, белоруслар, армяннар бар. Ук бригада суурга чылыг дамчыдар трассаны, погаа шыгжаар черни болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирген.

Дагестан, Соңгу Осетия, Чечен-Ингуш автономнуг республикаларның дыка хөй төлээлери Кунермада ажылдап, чурттап турар. Бот-орулгазарылгалыг участок бүрүзү специализастаттынган. Эрткен чылын суурнуң бирги ээлчээниң тудуу бызаңчыларның уржуундан саадай бээрге, оларга дузалажыры-биле Булуевтерни чоруткан. Оларның ачызында ук бажыңнарны чогуур хуусаазында дужааган.

— Алышкылардан кымыдаа оналаары берге — деп, тудуг-монтаж эргелелиниң начальниги С. Абубкаров чугаалады. — Ынчалза-даа Абдулнасирни адап көрейн. Ол бодунуң ажылын тергиин эки билир, бот-өөредилге-биле институтта өөренип турар.

Абдулнасирниң хар-назыны аныяк-даа болза, ат-алдары улуг. Ону комсорг кылдыр соңгааны таварылга эвес, суурнуң коммунистери ону боттарының кежигүнүнге киирип алган. Чолаачы Н. Толстых партияга кирериниге аңаа рекомендация берип тура, Булуев идегелди шынзыдар дээрзинге бичии-даа чигзинмээн. Сөөлгү чылдарда Кунерманың партия организациязынга Тамара Анциферова, Джакола Балалашвили, Ингилаб Аббасов, Борис Кокарев, Явер Мирзаханов болгаш комсомолдуң өске-даа аныяктары немешкен.

— Амгы үеде бистиң организациявыста 25 аныяк коммунист бар, ол дээрге организацияда ийи кижиниң бирээзи-дир — деп, тудугнуң партком секретары В. Швайкин чугаалады. — Ындыг немелделерге бис өөрүүр бис. БАМның баштайгы тудугжуларының кайгамчыктыг чаңчылдарын интернационалчы коллективтер ыдыктыы-биле уламчылап турарлар. Аныяк коммунистерниң школазы чедиишкинниг ажылдап турар.

Аныяк коммунистерниң школазынга бодунуң отчёдун А. Булуевтиң бээр үеи чоокшулаан. Соңгу Кавказтың автономнуг республикаларының аныяк төлээлери боттарының салгал сорулгаларын чедиишкинниг күүседип турарлар. Чижээ, Кунермада оларның тудкан вокзалы тергиин чараш тудугларның бирээзи. Бо чылын суурнуң ийиги ээлчээ ажыглалга кирер. Чаа школа, уруглар сады, эмнелге пунктузу, баня биле хеп чуур чер ажыттынар. Оон ол өг-бүлелер чаа бажыңнарже көжерлер.

...Ажыл шагы төнген соонда, кежээлиндей Булуевтер адазының бажыңынга чыглып кээрлер. Дөрт оглу өгленип алганнар. Абдулнасир кадайы Галина-биле база чедип кээр. Оларның кудазы, аңаа, Кунермага болган.

— Бистиң бажыңывыс Төрээн чурт дег улуг болбазыкпе — деп, адазы катап-катап чугаалаарынга ынак.

В. ХОДИН,
СЭТА-ның корр.
Кунерма,
Иркутск область.

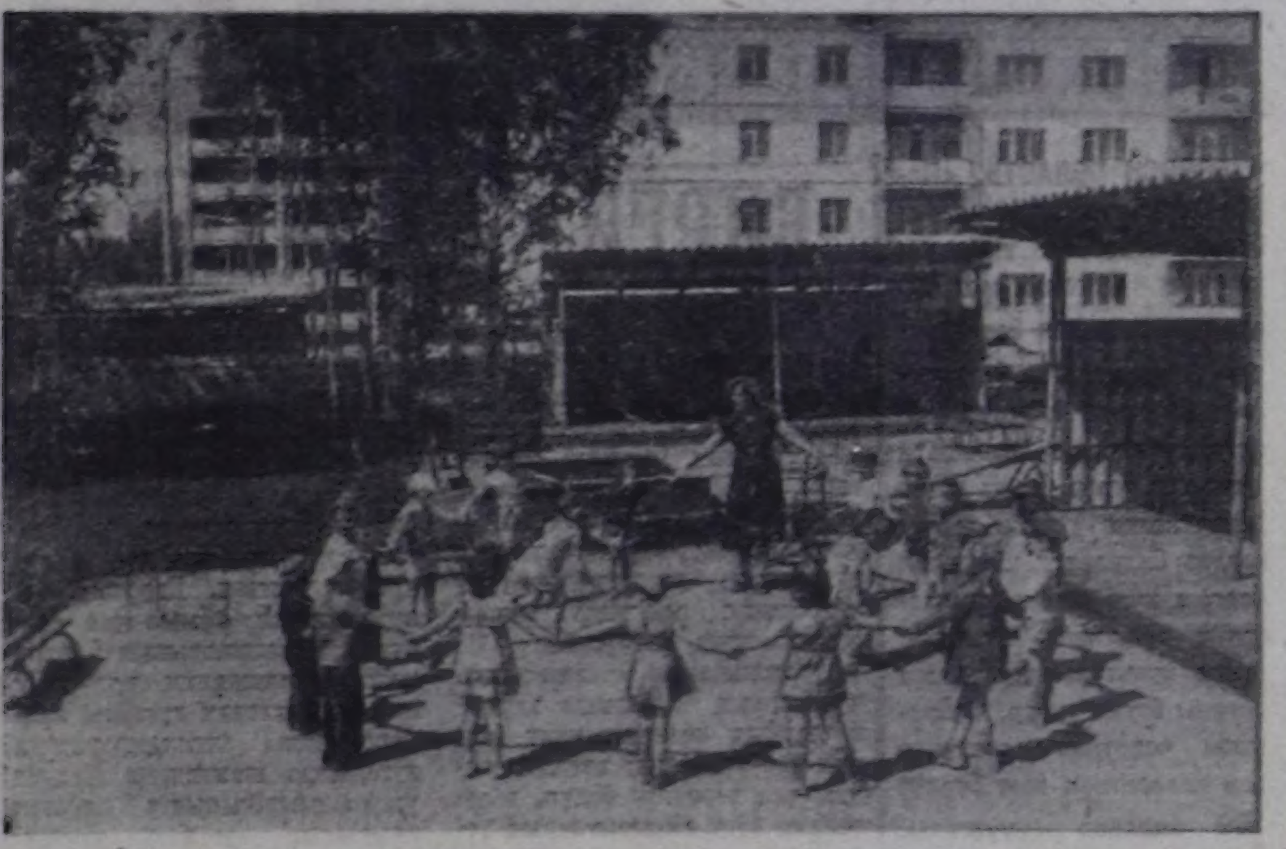

Чылда 10 миллион куш өстүрер күчүлүг «Сосновская» деп куш фабриказын Челябинск хоорайның чоогунда дерип кылган. Куш эъдин үлетпүр аргазы-биле бүдүрери Мурнуу Уралдың үлетпүрлүг хоорайларын эът-биле хандырарын экижидер арганы берген.

Куш фабриказының чанында чаа чуртталга бажыңнарлыг суурну база дерип турар. Бирээзи-ле 60 квартиралыг үш бажыңнарны ажыглалга киирген болгаш ында ажылчыннар чурттап эгелээн. Садыг төвү, чаа школаны, бичии уругларның албан черлерин база ажыглалга киирген.

ЧУРУКТА: Рощино суурда уруглар садының ойнаарактар шөлчүгежи.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮГҮ КҮШТҮ ХААРА ТУДАР

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозу бо чылын 3060 тонна сигенни, 100 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр планныг. Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче июль айның эгезинде кирген. Ам бо хүннерде 389 тонна чайгаар үнген сигенни кескен, витаминниг сиген далганын 42 тоннаны белеткээн. 242 тонна сигенни пресстээн.

Ында 10 звенолар ажылдап, ниитизи-биле 199 кижи хаара туттунган. Оларда 17 трактор, 7 трактор дирбээжи болгаш оон-даа янзы-бүрү техника быжыглаттынган.

Мал чеминиң белеткелинче киргенден бээр ай чедип турза-даа, үстүнде сан-түңнерден алгаш көөрге, ажыл оожум чорупт турар. Ында ажылдап турар кижилерниң хөй кезии бичии оолдар, уруглар. Малчыннардан сиген звеноларында ажылдап турар кижилер эвээш. Сиген белеткелинче кол күштү ам-даа чедир организастап киирбээн.

Мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айында малчыннарны, суурнуң чурттакчыларын ол ажылче мобилизастап, темпини дүргедедири совхоз дирекциязындан болгаш кодээ Советтиң күүскомундан негеттинип турар.

П. КОМБУ.

ЧАҢГЫС ДЕМНИҢ АЧЫЗЫ

Чаа беш чылдың ийиги чылы бодунуң херии базымнарынче шагда-ла кирипкен. Ооң бирги чартының күш-ажылчы ээлчээ доозулган. Бо үениң дургузунда кержэлиг ажылдаар чамдык коллективтер тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин улгаттырган.

Ажыл-ишчи коллектив бүрүзү юбилейлиг чылдың баштайгы чартында чедип алган чедиишкиннерин түңнеп, чарыштың мурнакчыларын илередип, оларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп, хөйге дыңнадып турар. Кайда-ла күш-ажылчы чарышты дээштиг организастаан-дыр, ында үүле-херек бүдүп, даалгалар күүсеттинип турар. Чүге дээрге социалистиг чарыш — чедиишкинниң дүлгүүрү, идегелдиг бырызы.

«Тыва автоорук» эргелелдиң кус-тус орук тудуг эргелелдери аразында күш-ажылчы маргылдааны салып алгаш, бирээзи өскезинге үлегерин көргүзер дээш ажылдап турар. Бо чылдың эрткен алды айларында Балгазында № 2 орук-тудуг эргелели эки түңнелдерни чедип ап, чартык чылдың социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын 112 хуу күүсеткеш, тиилекчилерниң одуруун баштаан.

Ук эргелел тургустунга-ла чаа-ла дөрт чылдың иштин көрген. Ынчалза-даа ында ажыл-иш чогумчалыг чорупт турар. Эргелелдиң инженер-техниктиг ажылдакчылары ажылдың ажыктыын, оон бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулганы салгаш, күш-ажылды шын организастаарынче кичээнгейни угландырып келгеннер.

Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге Виктор Алтуховтуң удурткан бот-орулга-чарылгалыг бригада төлептиг үлүүн киирген. Ол бригада 1978 чылдан эгелеп, кержэлиг аргаже шилчээн. Бодун ылап бадыткаан арга — бригаданың кержэлиг ажылдаарынче олар шилчээш, социалистиг чарышка кирипкеш, шалыпчыларның одууруун төлептии-биле баштап келген. Бо дешпилгелиг арга — ажыл-агыйжы, хамаарылгалыг, кылып турар ажылын эчизинге чедирер, камналга-хумагалалдыг ээлерлиг, найыралдыг коллективти тургускан.

Виктор Алтуховтуң бригадазының онзагай талазы чүл дээрге, ында Кызылдың № 2 АТБ-зиниң он чолаачызы база бар. Ийи аңгы организацияның төлээлери каттыжып алгаш кержэлиг арга-биле ажылдаар чаңгыс коллективти тургускан.

— Баштайгы үеде аңгы-аңгы бригадалар болуп алгаш ажылдап турда, оларның ажылынга туруушкуннар бо-ла таваржы бээр турган — деп, орук тудуг эргелелиниң кол инженери Юрий Монгушович Байыр чугаалады. — Кандыг-бир чылдагааннарның уржуундан чолаачылар чамдыкта орук тударынга херектиг материалдарны эккелбейн баар. Бир чамдыкта бистиң бригаданың ажылчыннарының чамдызы ажылдаар черлеринге келбес таварылгалар турган. Чүге дээрге, оларның камаарыгалыг организацияларны ийи аңгы болгаш сонуургалы, деми чаңгыс дай эвес турган дээрзи билдингир.

Бригада кержэлиинче шилчээн соонда, байдал шуут өскерилген. Коллективтиң кежигүннери кылыр ужурлуг ажылдарын хуусаадан эрте кылгаш, чагыкчыларга хүлээткеш, камналганы база чедип алыр апарган. Ооң түңнелинде оларның бүдүрген үүлези үезинде хүлээттинер. Ол чагыкчыларга-даа, бригадага-даа ажыктыг. Виктор Алтуховтуң бригадазы юбилейлиг чылда 12 километр орукту асфальтылап кылыр кержэни № 2 орук-тудуг эргелели-биле чарып алган. Орук кылыр бригаданың шуудап ажылдаарынга Шуурмакта асфальт-бетон кылыр заводтуң коллективи бөттүг дузаны чедирип турар. Шуурмакта асфальт-бетон заводу баштайгы продукциязын бо чылдың майда берген. Заводтуң бүдүрүлге чорудулгазынга чолаачылар идепкейлиг киришпишаан, херек материалдарны үзүктелиишкин чокка сөөртүп турар.

№ 2 орук-тудуг эргелелиниң юбилейлиг чылдың бирги чартынының социалистиг хүлээлгезин, планныг оналдаларын ажыл-херекке ажыр боттандырарынга бот-орулга-чарылгалыг бригаданың үлүү база кирген. Ийи аңгы организацияның төлээлериниң чаңгыс бригада болуп алгаш ажылдап турары ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

М. ОНДАР.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР — КЫРГЫЛДА ҮЕЗИНДЕ

Он бирги беш чылдың ийиги чылында Эрзин район күрүнеге 208 тонна дүк садар планныг турган. Бо харысалгалыг сорулганы күүседирде районнуң совхозтары 88 муң ажыг улуг хойларны, 35 муң ажыг хураганны кыргыыр ужурлуг. Ол чугула ажылды бедик организастыг деңнелге, шынарлыг чорударын харылзаары-биле СЭКП райкомунуң база райкүүскомунуң каттышкан хуралынга 9 кижи составтыг комиссияны тургускан.

Комиссия кыргылдаң белеткелин, ооң чорупт турган үезиниң байдалын хайгаараарынга чер-черде хайгыылчыларны идепкейлиг киириштирген.

Пунктуларның белеткелинде дүк шыгжаар складтарда, электроагрегаттарда четпестерни хынаалда үезинде илереткеш, шалыпкын чайлаткан. Ооң-биле кады 11 возек черге 35 кижи составтыг улусчу контрольдуң түр постулары ажылдап турган. Олар кыргылда пунктуларының арыг-шеверин, ажылдың шынарын, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында доктаамал хыналдаларны чорудуп келген.

Кыргылда үезинде хайгыылчыларның чоруткан ажылы үре-түңнелдиг болган. Чижек кылдыр Ленин аттыг совхозтуң Байза-Десиэзинде контроль постузунуң (удуртукчузу И. Т. Эгер) ажылын маңаа көргүзүп болур. Пунктунуң ажылының түңнелин хүн бүрүде үндүрген соонда, аңаа илерээн четпестерни чайладырын, ону катаптаваазынга хамаарышкан ажыктыг сүмелерни хайгыылчылар киирип турган. Ооң түңнелинде хой кыргылдазын ук бригада районга бир дугаарында доосказ.

Ол ышкаш «Чаа орук» совхозтуң № 1 хойжу бригадазында (бригадири С. С. Алдын-оол), «Нарын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири Б. С. Нурзет) кыргылданы шалыпкын, организастыг доосказ. Ол бригадаларның кыргылда пунктуларынга тургускулаан улусчу контрольдуң түр постулары идепкейлиг чорууун көргүзүп, багай эвес ажылдааннар. Олар неделя санында «Чаңнык», «Дувүрээзин» деп хуудустарны үндүрүп, оларны кежү черлерге азып турган.

Улусчу контроль

Ооң аңгыда улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспекторларындан болгаш административиг органнарның ажылдакчыларындан тургустунган комиссия бо чугула кампанияга колбаштыр тодаргай ажылды чоруткан. Олар кыргылда пунктуларында складтарның таңныылдарының дүктү камгалап кадагалаар талазы-биле кержээниниң бар, чогуп болгаш оз складтарны оорларга база ел-чаашкынга удур дерип кылганын совхозтар бүрүзүнге хынаан. Май төнчүзүнде Эрзин суурга Кызылдан тудуг материалдары сөөртүп эккелген чолаачыларга «Мөрен» совхозтан келген үш аныяк оол 60 кг ангор дүгүн садыглаар деп турда, комиссияның кежигүннери туткаш, ону районнуң белеткел конторазынга дужааттырган.

Хөй-нити организацияларының, ылаңгыя хайгыылчыларның болгаш малчыннарның кужениишкинниг ажылының түңнелинде район бирги чартык чылда 213,4 тонна дүктү күрүнеге саткан. Ол болза бүдүн чылдың планындан күрүнеге 5,7 тонна дүктү ажыр сатканы ол. Амгы үеде районнуң улусчу контроль органнары болгаш оларда хайгыылчылар база бир эң чугула кампания — ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр талазы-биле ажылдарже кол кичээнгейни угландырып турар. Бо чугула ажыл-херекке олар база боттарының үлүг-хуузун киирерлер.

Д. ООРЖАК,
Эрзин районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ӨРҮ ОКТААН ДАШ БАШКА ДҮЖЕР

Ак сеткилдиг ажылдааш, кылган бүгениниг үүлези дээш, кижи пенсияже үнер,' коллективи ооң дугайында хөй чылыг сөстерни чугаалап, өөрүп четтиргенин илереткеш, белек-селекти-даа тутсур, хөглүм уну сеткилди хайныктыр ойнаар. «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль хөрекке чайынналыр. Амыдырал ындыг.

Пенсияже үнерде чугула херек документилерни тургузар, чамдыкта олар четче-даа эвес болгулаар, сени билир эш-өөрүңден хол ужуу, шынзылга-даа дилээр апаар сен. Амыдыралга чүү турбазыл. Ажылдаан шааң-биле күрүне сеңээ пенсияны тыпсыр, харын мырыңай ай санында бажыңынга почтачылар эккеп бээр, чүгле ат салыр сен, ыңай-бээр кылаштап, аңаа-маңаа хоочурлап-даа турбас сен. Магалыг үе ышкажыл бо!

Ынчалза-даа ачылыг күрүнезин мегелээр, ооң кармаанче кол суга бээр таварылгалар чамдыкта база тургулаар боор-дур. Канчап черле дитигер чүвел, кандыг чүрек ындыг, дош дег болур чүвел, эдептиг аа?

Улуг-Хем районнуң совхозтарында пашылап кыраан, пенсия ап турарлар хөй. Оларның бирээзи чурумалдыг Чаа-Хөл хемчигештиң унунда, поэан аргалар-биле кажаалаттынган, даглар-тейлер-биле бүзээлешкен Ак-Туруг суурда Сагаан Лопсанович Бады. Ону ол-бо черлерден олчалашып, ажылдың чинигин, чемниң амданын дилеп чораан кижи дивес аргавыс чок. Ынчалзадаа айда шалыны ковүдеди бижидип алгаш, күрүнеден артык пенсия акша ап турганы дээш, ооң багын чугаалап, бачыды эрылзын дээш, ооң дугайын моон адаанда бижээн.

Херектиң ужуру мындыг: Сагаан Лопсанович пенсияже үнер дей бергеш, айда ап турган шалыңының дугайында документ алыры-биле «Ак-Туруг» совхозтуң кол бухгалтери А. С. Чылбакка чеде берген. Чүү боор, кол бухгалтер самбык тудкаш, санап көөрге, мырыңай харык чок... 4 рубль 67 копеек болуп-тур эвеспе. Ону канчаарыл, ырак-ка ыңчыг. Чоокка човаңчыгдыг. Ол сеткил-биле бухгалтер 4 деп санның мурнунга «ийи оранныг» санны немей бижиптерге «164» деп чурагай кестүп келген. А копеек 48 деп каан.

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны С. Л. Бадының айда ап турган ажыл төлевири бир айда ортумаа-биле 164 рубль 48 копеек деп совхоз директору биле кол бухгалтери ат салгаш, таңма баскан документизи районнуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи Л. М. Трошинаның столунуң кырынга келген.

Кижиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыры бистиң хүлээлгевис, ол дээш ажылдап чоруур бис. Ам канчаар, хамык ажыл ээлчег чуруму-биле чорупт турган, адаптың сөөлүнде кээп, чогуур черлерге четкениниң соонда, Сагаан Бадының пенсиязы айда 90 рубль 45 копеек болган, ону бадылаан дугайында бижик чедип келген. Оон эгелээш, эрткен чылдың июль айдан бээр С. Л. Бады күрүнеден дыка хөй түңнүг артык акшаны бодунуң карманынче суп ап келген.

Фельетон

Удазын уштуг-ла болгай. Республиканың улусчу контроль комитединиң шугуму-биле Улуг-Хем районнуң совхозтарынга хыналда кылгаш, шын эвес доктааттынган пенсияның ужуруп тып үндүрүп келген. Ону ап турар, база шын эвес пенсияны алырынга ат салып, таңма базып берген удуртукчу эштериниң дылы-даа агарыылаан.

Үйгу-даа улуттунмас, боостааже чем-даа ашпастаап. Ам канчаар: кол буруулуг кижи Алексей Сонамович Чылбак шын эвес документ кылып бергени, хөй пенсия чоогдап олурары кырганынга хап чеде бергеш, ужур-чөвүн айыткаан. Кырганнарның арыннары куу тос-ла. Ынча хөй түңнү дедир чандырар, төлээр, оон башка...?!

Хартыганың кашпагайы-биле халдып, эргип тургаш, кол бухгалтер баштайгы удаа 2000 рубльди төлээн. Кырганнарны «кээргээш», оларга «дузалажыр» сорулга-биле меге документ чогаадып кылган бухгалтер-дир ийин. Оон аңгыда ол акша-хөреңги бодунуң төрээн совхозу «Ак-Туругнуң» агар сапындан үнер эвес, күрүне бай-ла болгай деп сеткил-даа ону кыткыдуу ыйнаан. Сагаан Бадының арын-нүүрү кайыл, мындыг меге документтиңи чүге-ле күрүне албан черинге аппарып бержик ирги, а кол бухгалтерниң арын-нүүрү кайыл, барып-барып сан-хөө ажылдакчызы кижи аан!

Шак-ла мындыг арга-биле Дамбаа Бавуун деп кырган айда-ла 105 рубль пенсия ап турганы хыналдадан илерээн. Ужуру болза, ооң пенсиязы 42 рубль турар ужурлуг. Улусчу контролерлар ниитизи-биле 1981-1982 чылдарда доктаадып тывыскан 157 пенсия херээн хынап көрген, оон ниитизинде 119 шынзылга шын эвес, улустуң ап турган ажыл төлевирин өстүрүп бижээн турган. Оон уламындан 10636 рубльди пенсияга ажыр төлээн болган. Ажыл төлевириниң дугайында шынзылгаларга республиканың Социал хандырылга министерствозунуң чогуур ажылдакчылары база бүзүрээн, мынчаммайн канчаар, районнуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизиниң база ады бар-дыр. Бүзүрээр аваар. «Бүзүре, мынчалза-даа хына» деп чагыг сөстү олар база уткан. Ол айтырыгны Кодээ ажыл-агый министерствозу база хынаар ужурлуг турган. Ынчап кээрге хынаар ужурлуг организациялар-ла хөй. Бо айтырыгны республиканың улусчу контроль комитединге чугаалашкан. Республиканың Социал хандырылга биле Кодээ ажыл-агый министерстволары 1982 чылдың ийиги чартынында Улуг-Хем районнуң совхозтарында пенсия тыпсырының документилерин бүрүн хынааш, ооң түңнелин бо чылдың сентябрь 20-ге чедир республиканың улусчу контроль комитединге дыңнадыр болган. Чамдык материалдарны Тыва АССР-ниң прокуратуразынче шилчиткен.

Мону кайы-бир кижини карартыр дээш биживээн. Бодунуң кырынга «кузум» кудуп ап чоруур чамдык эштер дег өске кижилер моон соңгаар ындыг частырыгларны кылбазын, оларга кичээнгейниг болзун дээш мону бижип турары бо. Удазын узун-даа болза, төнчүлүг болгай. Артык сеткил ара дүжер деп чүве олдур.

Ч. КАРА-ООЛ.

ЧЫЛГЫЧЫНЫҢ ЧЫМЫЖЫ

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң чылгычызы Бүрбүужук Парович Донгак чүгле районда эвес, республикада ат-сураглыг чылгычыларның бирээзи. Совхозтуң хоочун чылгычызы чораан, ам пенсионер Дамба Быякаевич Чыпсынак-биле кады ажылдап, чылгы малды кадарып, оон арга-дуржулгазын өөренип ап келгени-биле Бүрбүужук мурнакчы чылгычы апарган. Ол 1973 чылдан эгелеп чылгычылап ажылдаан.

Чылгычы кижиге кандыг-даа бергелер таварышкылаар. Кыштың соогу, харның улуу, хат-шуурган дээш, чүү турбас дээр. Ол бүгүнү шыдажып эртип, ол бүгүге чаңчыгып, чер-девискээрниң байдалын, чылгының чайлаар черин, кыштаар одарларын ол чоорту шиңгээдип алган. Оон бээр чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап, мактадып, шаңнадып келген.

Бүрбүужук Парович он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 бееге онааштыр 80 кулунну камгалап алыр социалистиг хүлээлгени алгаш, 85 кулунну камгалап, хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Ол бодунуң кызымаккай күш-ажылының түңнелинде, чоокта чаа болуп эрткен республиканың малчыннар чыыжының киржикчизи болган.

Чылгы малдың ажык-дузазының дугайында республиканың солун, сеткүүлдеринге, радио, телевидениеге үргүлчү чырыдып турар. Чылгы мал кончуг үнелиг мал. Хөй чарыгдалдар үндүрбес, чиик өртектиг продукция бээр.

Совхозтуң чылгычызы чайгы үеде Эрзин хемниң бажында Хериге деп черге чайлаар. Ол черниң оът-сигенниң үнгени мурнуку чылдардан эки. Ол чер чылгы малды чайлаглаары семиртиринге кончуг таарымчалыг: оъттуг, суглуг, аңаа чылгы малдың семирири аажок.

Совхозтуң девискээринде чылгының кыштаар одар-белчиир кызыы. Кыштың хөй кезиин Чинчилиг деп черге эртирер. Чылгыны чүгле эвээш бөлүктерге үзүп алгаш, одарның хүннүң солуп таарыштырып тургаш, кышты ажырып турар. Хенче кулуннарны, арган малдарны тускайлап үзүп, немелде чем бериp тургаш, азырап кыштаар.

Дуржулгалыг чылгычы-биле кады аныяк чылгычылар Анатолий Күр, Калдар Сандак олар ажылдап турар. Олар аныяктар-даа болза, даанган ажылынга харыысалгалыг, ажылгыр, эрес-кежээ эрлер.

Белерниң төрүүрү чылгычыларга эң-не харыысалгалыг үе. Төрүүр үеде аскыр өөр айны-биле үскеш, оларны апаар. Бо база эң чугула ажыл болур. Белер төрүп эгелээрге, кажаалыг Даштыг-Оорга деп черге келир. Бертик, кошкак кулуннарны мал эмчилериниң хайгааралынга доктаамал тургузуп турар. Бир дугаар төрүп турар белерни төлүнге чанчыктырар, оларны кестеп, кижеппеп, албадап тургаш, төлүн алзыр, эмзирер таварылгалар хөй.

Чазын чылгыны таңмалаар, чалдаар, янзы-бүрү аарыгларга удур тарыыр, эмнээр ажылга кончуг улуг күш негеттинер. Бо ажылга совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери улуг дузаны чыл санында көргүзүп турар.

Чылгы малдың эъдин, сүдүн алырындан аңгыда, муңар, шанактаар. Аъттың эъдиниң бот-үнези хөй болгаш инек эъдиниң бот-үнезиниден ийи катап чиик. Ону алыраш өстүрериге, мал чеминге болгаш кажаа кылырынга хөй чарыгдалдар негеттинмес.

Совхозта төрүүр белерниң саны эвээш, ниити чылгының чүгле 24 хуузу болуп турар. Ынчангаш ону ниити чылгының 35—40 хуузу төрүүр белер кылдыр тургузары чугула. Оон-биле кады малдың уксаазын экижидери, беденне кулунну алыры, малдың баш санын бүрүн камгалаары, чылгычының өске хандырылгазын экижидери, аныяк малдарны мунар, тергелээр, шанактаар, чүък чүдүрер кылдыр өөредири — кол сорулга.

Совхозта 216 ажылчын аът бар. Ол дээрге ниити чылгының чүгле 22 хуузу, малчыннарның мал кадарар аъттары болуп турар. Эмдик аъттың өөредири белен эвес херек. Ону кижи болган-на өөредип шыдавас, эрес-кашпагай, аваангыр-тудуңгур эрлер шыдаар. Ындыг түрбүже өөреткен кижиге ол дээш төлеп бербейн турар. Кайы-даа совхозта ындыг.

Сөөлгү чылдарда республикага чылгы өстүрериниң дугайында айтырыгны кедүрүп турары кончуг шын. Бүрбүужук Парович мынчаар чугаалаар болду:

— Мен чылгы малдарынга ынак болгаш күзелдиг чораан мен. Кедээ ажыл-агый министерствозунуң чылгы ажыл-агыйының талазы-биле килдизи ол сорулганы күүседир дээш ажылдап турза-даа, бо хүннерге чедир бистиң районнуң ажыл-агыйларынга-даа, биске-даа четпес дузалажып турар. Ол черниң тускай эртемниглери биске чогуур сүмелерни бербейн турары комудаачыг.

Бистиң болгаш өске республикаларның, крайларның, областарның мурнакчы арга-дуржулгазын биске нептередип, эртемге үндезилээн арга-сүмелерни ажылдап кылырын Кедээ ажыл-агый министерствозу эскерип көөрү күзенчиг.

Бисте колдуунда тыва уксаалыг малдар болуп турар. Ол малдар чер-чурттуң девискээринге чаңчыккан, шыдамык. Ынчалза-даа оон уксаазын сайзырадыры чугула.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазының дугайында айтырыгларны амыдыралга боттандырары чылгыны өстүреринден база хамааржыр. Ынчангаш чылгычыларның амыдырал-чуртталгазын экижидер, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, хайгаараар үе келген. Чылгычыларда кыжын чурттаар бажың чок, мал чеминиң курдавыры кончуг эвээш. Мал төрүдер ыжык кажаалардыг доктаамал черлер чок деп, ол чугаазын дооcту. Чылгычының хомудалын хамаарышкан албан черлери, совхозтуң дирекциязы өөренип көөр ужурлуг.

Бүрбүужук Парович ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, чайгы үеде чылгызының семиртилгезин эки организастап, чылгычы эш-өөрү-биле кады мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

ДООЗУКЧУЛАР АЪТТАНЫПКАННАР

Респотребсоюзтуң кооперация училищезиниң хуралдаар залынга садыг салбырының доозукчулары чыглып келген. Ол болза 36 дугаар доозукчу аныяк садыг ажылдакчылары-дыр.

Балчый Чечек, Екатерина Оюн, Лидия Арайтан, Лариса Шульгина болгаш оон-даа өске доозукчуларга тергиин эки доосканнарының дипломун тывыскан. Доозукчуларга байыр чедирип, училищеде квалификация комиссиязының даргазы, Тыва респотребсоюзтуң үлетиңүр барааннар килдизиниң начальниги З. И. Шышыгина, училищениң директору Г. Н. Молоднова, башкылар С. Н. Стрелецкая, Е. И. Даргат, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери Й. Т. Балыкова олар чүве чугаалаан.

Аныяк садыгжылар хуваалда ёзугаар республиканың районнарынга ажылдаары-биле аъттаныпканнар.

В. МААДЫР-ООЛ.

Шынары куду

«Россия» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылында 2500 тонна сигенни, 5000 тонна сенажты, 150 тонна витаминниг сиген далганын, 6980 тонна силосту белеткээр. Бо бүгүнү чогуур хуусаазында кылыры — белен эвес сорулга.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде түлүк ажылдап турарлар. Ынчалза-даа ажыл шоолуг шуудавайн турар. Оон уламындан сөөлгү хүннерге чедир чүгле 135 тонна сиген, 510 тонна сенаж, 41 тонна витаминниг сиген далганы белеттеттинген.

Белеткээн мал чеминиң шынары база чавыс. Лабораторияга кылган анализтиң түңнели-биле алырга, белеткээн сигенниң чүгле дең кезии бирги класстыы болган. Витаминниг сиген далганының шынары база оон дээредивес.

А. ЗАЙЦЕВ.

Кижизидилге болгаш өөредилге

ЧАЖЫНДАН ЧАҢЧЫКТЫРАР

КАРТОФЕЛЬДИН чаа сорттарының кайызын шөлге тарыыры ажыктыгыл деп айтырыг белорус колхоз «Маяктың» удуртукчуларының мурнунга тургустунуп келгенде, ону шиитпирлээрин ук черниң школазының өөреникчилеринге дааскан. Чогум-на школачылар, 13-14 харлыг оолдар, шенелдени чоруткаш, эртемге үндезилеттинген сүмелерни картофельчилерге белеткеп бергеннер.

Бо чижек кандыг-бир онзагай чүве эвес-тир. Чүгле эрткен чылдың дургузунда бедик Белоруссияның школачылары ийи муң хире ындыг шенелдени кылган. Оларның сезен хуузунуң түңнелдерин кедээ ажыл-агыйда ажыглап турар.

— Уругларга шак ындыг ларын болгаш харыысалгалыг шенелделерни кылырып чедишкээр турар чорук мырыңай таварылга эвес — деп, Аныяк натуралистерниң республика станциязының директору Лидия Курганова чугаалаан. — Эртем-практиктиг ажылга киржириниң эргежок чугула чаңчылдары болгаш билиглери оларда бар болуп турар. Ол херекке чүгле школа кичээлдери болгаш ол ышкаш чаңгыс-ла башкыларның күженишкиннери чедишпес болбайн аан. Ындыг болганда, чiнээ, бистиң юннат станциязы ышкаш ындыг школадан дашкаар албан черлери улээнге улуг рольдуг болуп бар чыдар. Ук станция Белоруссияның хөй-хөй аныяк натуралистерин: 150 муң садчыларны, ногаажыларны, чечекчилерин, 50 муң ажыг яшчыларны, суг хөлбектерин ажаап турар 40 муң хире оолдарны каттыштырып турар уруглар бөлгүмнериниң база бригадаларының ажыл-чорудулгазын удуртуп турар.

Кижизидилгениң ындыг хевири биске чоокта чаа тывылган — деп, Лидия Курганова уламчылаан. — Юннаттарның баштайгы бөлгүмү Минскиге 1921 чылда тургустунган. Ындыг бөлгүмнерниң кижизидикчи ужур-дузазын башкылар хорайн билип каан, оларны чер болганга тургузуп турар апарган. Ам Белоруссияда юннаттар «университеттеринде» ийи школачының-на бирээзи хаара туттунуп турар.

ЮННАТЧЫЛАРГА черин, техниканы аңгылап берген, оларга херекселдери-биле чүс-чүс методиктиг сүмелерни тускайлап ажылдап кылгаш, парлап үндүрген. Республика станциязының аныяк хову ажылдыктарынга хамааржып турар өөредилге-дуржулга участогунда хову культуразының 150 хире хевирлерин өстүрүп үндүрүп турар. Чижээ, ногаажылар гетерозистиг үрезинни ап, ногааларның Белоруссияда шоолуг нептерээн хевирлерин тарып өстүрер шенелделерни чорудуп турар. Бисте бодувустуң катчимистиг садывыс-даа, үнелиг чараш культураларның деңнарийн-даа, кат-чимистиг ыяштар өстүрер чер-даа бар. Дириг амытаннар булуңунда 68 уксааның амытаннары бар. Ынчаарга ол бүгү чүүлдер амгы үениң улуг индустриалдыг хоорайы — Минскиниң мырыңай дал ортузунда турар. А кедээ уругларның турар черинде байдал оон-даа эки-ле болгай — оларның эргезинде бүдүн шөлдер, улуг арга-арыглар бар-дыр.

Башкыларның бодалы-биле алырга, школачылар боттарының күш-ажылының түңнелин көөрү, оон ужур-дузазын медереп билири онза чугула: олар эртем-шинчилел институттарының тодаргай онаалдазы-биле ажылдап, боттарынга даандырган бүгү ажылдарның комплекизи — чаштыгары болгаш дүжүттүг ажаап алыры — дээш харыысалгалыг болуп турар болгай. Шак ындыг бүзүрел уругларны боттарының болдунар аргаларынга идегелдиг болдуруп, харыысалгалыг болурунга кижизидип, чогаадыкчы бодалды тывылдырып турар.

— Ол бүзүрел дээрге, улуг улустуң «ажар аргазы» эвес-тир — деп, БССР-ниң Эртемнер академиязының ажылдакчызы Геннадий Вынаев чугаалаан. — Юннаттар шынап-ла биске дузаны чедирип турар. Чижээ, Лельчин районнуң Боровск школазының өөреникчилери одуруглар аразының калбаазын мал чеми свёкла дүжүдүнге салдаразын үш чыл дургузунда өөренип келген, ынчаарга оларның ажылының түңнелдерин ам «Звезда» колхозтуң агрономнары ажыглап турар болгай. Минскиниң школачызы Сергей Веншин инек-караның сортун өөренип көөр талазы-биле кылган шенелдези дээш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң медалы-биле шаңнаткан. Лида хоорайда школачы Саша Боровойнуң «Хады культураларының хоралакчылары болгаш оларның-биле демиселдиң хемчеглери» деп ажылын тускай, эртемниглер практиктиг ужур-дузалыг ёзулуг эртем шинчилели кылдыр демдеглээн. Тодаргайлап чугаалаарга, бистиң школа лабораторияларынга, теплицаларга, юннаттарның дуржулга шөлдеринге барып, шинчилел экспедицияларынга өөреникчилерни эдертип ап турар бис.

ГЕННАДИЙ ВЫНАЕВ боду база хамыктың мурнунда юннаттар бөлгүмүнүң салдары-биле мергежилин шилип алган. Бичиизинде юннат чорбаан, кедээ ажыл-агый эртемнериниң талазы-биле ажылдап турар ындыг эртемденни, агрономну азы биология башкызын ам Белоруссиядан тывары берге.

— Бистиң өөреникчилеривис кым болурундан хамаарылга чокка, дыңнангыр болгаш ак сеткилдиг кижилер болуп өзерин күзеп турар бис — деп, Лидия Курганова чугаалап турар. — Ол талазы-биле бойдус биске салым-чаяанныг башкы ышкаш дузалап турар: хамык чүвениң үндезиннериниң үндезини — күш-ажылга, черге, оон кырында бүгү-ле дириг амытанга ынакшылга уругларны өөредип турар.

Лидия СМИРНОВА,
ПМА-ның корреспондентизи.

АДАЗЫНЫҢ СООН САЛГААН

Давыл-оол Шагжыевич Чамзырай — «О-Шынаа» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи. Өрук аайы-биле ол мурнакчы хойжунуң чайлаа Аптара-Бажынга чедип, оон ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы-биле таныштым.

Давыл-оол Шагжыевич бежен чоокшулай берген, шимчеңгир, чазык, чугаакыр кижи болду. Чоннуң чугаазы-биле алырга, оон адазы Шагжы Чамзырай эрес кижи чораан. Ол чуртталгазының сөөлгү чылдарынга чедир чылгычылаан. Давыл-оол база-ла адазының соон салгап, чылгычылап, инек малдап чораш, оңгу беш чыл эгезинден эгелеп хой ажылынче шилчээн. Оңгу беш чылда оон көргүзүглери эки. Тодаргайлаарга, төрүүр 100 хойга онааштыр чүстен эвээш эвес хураганны камгалап ап келген.

Он бирги беш чылдың бирги чылында 100 хойга онаажтыр 101-ни, бо чылын 94 хураганы камгалап алган. Бо көргүзүглерни чедип алырынга оон кадайы Александра Никиновна-биле уруу Инна оларның улуг-хуузу улуг. Олар мал төрүп турар үеде сакманчылап, чыл санында-ла эки чедиишкиннерни чедип ап турар.

Уруу Инна Чамзырай 1980 чылда 200 ажыг хураганы доруктуруп өстүргени-биле Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар халас путёвка-биле шаңнаткаш, чорааш келген.

Давыл-оол, Александра Чамзырайлар келир чылын төрүүр 100 хойдан 100-тен эвээш эвес хураганны камгалап алыр деп сорулганы салып алгаш ажылдап турар.

— Хойдан хураганы алыры дээрге-ле, оон семиртилгезин эки организастап, ажаалдазынче кичээнгейни салып, кыштагдаашкынга эки белеткенириниден кол хамааржыр — деп, Давыл-оол Шагжыевич чугаалаар болду.

— Аптара-Бажы чайлаглар шаандан бээр иштиг оъттуг, ак, делгем, шээр болгаш өске-даа малдарны чайлагладып семиртиринге кончуг таарымчалыг. Ынчалза-даа сөөлгү чылдарда мал суггарар, кижи ижер суг ховартап, көзүлдүрле оон курдавыры эвээжеп турар. Ынчангаш мааа кудук каастырары чугула — деп, ол немеп чугаалады.

Совхозтуң дирекциязы, районнуң суг ажыл-агый чериниң удуртукчулары малчынның ол дилээн хандырар талазы-биле хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Ө. ЧИНМИТ.
Тес-Хем район.

Редакцияга чагаалар

ДЕҢНЕРГЕ ДЕМДЕГЛЕЗЕ-ДАА...

Амы-хуунуң, албанның-даа ажыл-херектери-биле холбашкан кандыг бачым далаш чоруктар турбас дээрил. Арыг-Үзүү биле Арыскан аразында орукта өрү, куду аргыжкан чадаг кижилерни шагының кайы-даа үезинде көрүп болур. Оларның аразында чүъктешкилиг; чаш уруг-даа тудкан кижилер бар.

Орук-чириктиң багайындан автобус чорувастаандан бээр каш-даа чыл эрткен. База ийи суурнуң аразында сес улуг, биче көвүрүглерниң манзалары турлугулап, салаа дег чоон-чоон кадагаар көрзайын үнүп келгилээн. Оон хараазындан машина-балгаттың ийи суур аразынга аргыжылга аажок бергедеп турар.

Автобус байтык, чамдык үелерде почта чедирилгези безин үзүктели бээр. Садыгга шил савалар, көрүнчүк дээн чижектиг херекселдер экгеп алыры берге. Оруктуң багайындан, көвүрүглерниң үрелииниден райне, совхозтап-даа чолаачылар бараан сөөртүр дээрге ынашпас.

Орук, көвүрүглер дугайында айтырыгны хурал-суглаалдарга хөй удаа тургускан. Чоннуң чөптүг негелдезин удуртукчу эштер чүгле «хөнчү-каразынга» демдеглеп ап турза-даа, мынчага чедир кандыг-даа түңнел кылбаан.

Оңгул-чинчил оруктарны дескилеп, ойбас-дыдык көвүрүглерни септеп кылырын ийи суурнуң чурттакчылары совхозтуң удуртукчуларындан негеп турар.

А. МААДЫР-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

2000 дугаарлыг комбайн

ГАВАНА. (СЭТА). Чигир хыргыыжы ажаап алыр Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 60 чылы аттыг комбайн заводунуң ажылчыннары 2000 дугаарлыг комбайнны кылып үндүрерин национал тура-халышкынның байырлалынга турасказатканнар.

Ольгина хоорайда Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тудуп тургускан ол бүдүрүлге чери удавас беш чыл оюн демдеглээр деп турар. Оон үр эвес төөгүзү — үре-түңнелдиг совет-куба кады ажылдажылганың онзагай хевирлиг чыл демдеглели боор турар. Совет специалистерниң дузазы-биле комбайнның кол модель-тургузуун чогаадып тургускан, ону шенеп көрген. Заводун тудуп тургускан болгаш ол чаа техниканы бүдүрүп үндүрерин организастап тургускан. Ф. Кастро ындыг машиналарны күш-биле кылыр аар ажылдардан муң-муң мачетероларны — хыргыыш кезикчилериниң хостакчылары деп чечени-биле адаан. Шынап-ла, олар чылдып-на улус ажыл-агыйының өске адырларынга эргежок чугула херегжеттиниш турар муң-муң кижилерни хостап бериш турар болгай.

Амгы үеде кол-ла сорулга — продукцияның шынарын улам-на экижидери боор турарын заводтуң директорунуң ораланчызы Х. Ривас чугаалаан. Бо талазы-биле комбайнны кылып турарларын болгаш олар-биле тудуш кол-баалыгларының-даа курлавырлары эвээш эвес. Механизаторларны өөредири, оларны техниканы бедик мергежилдиг хайгаарап, ажыглаарынга чаңчыктырары база-ла оон дудак чок ужур-дузалыг боор турарын ол демдеглээн. Ол сорулга-биле ай санында-ла комбинаттан тускай бригадалар чоруткаш, шуут-ла шөлдерге баргаш, механизаторларны комбайннарны башкарарынга өөредип, оларның бүдүрүлге үезинде чедир кылдынмаан черлерин илередип турарлар. Ындыг ажылды организастаарынга боттарының ажыл-херектериниң ёзулуг-ла мастерлери — совет специалистер үнелеп четтинмес дузаны көргүскеннер — деп, Х. Ривас уламчылап чугаалаан.

Сантьяго-де-Куба — республиканың чөөн талакы девискээринде эң улуг хоорайларның бирээзи болгаш кайгамчык чаагай револючу чаңчылдарлыг. Монкаданың шериг казармазынче Кубаның револючулары чогум-на Сантьяго-де-Куба хоорайга 1953 чылда халдаан турган. Ол маадырлыг халдаашкын кубаның революциязының эгези болуп, төөгүге кирген. «Гранма» яхтага Фидель Кастро баштаан патриоттарның бөлүүн Кубаның револючулары Сантьяго-де-Куба хоорайга манап турган болгаш Батистаның дерлии эрге-чагыргазынга удур тура халышкынны 1956 чылда эгелээн.

ЧУРУКТА: хоорай төөгүзүнүң музейи Сантьяго-де-Кубаның шаандакы хоочун бажыннарының бирээзинде.

А. БОРОДИНИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Ливан талазы-биле дүрген күүседир резолюция хүлээп алган. Чөвүлелдиң 15 кежигүннеринден 14-ү ол резолюция дээш бадылаан. АКШ бадылаашкынга киришпээн.

Резолюцияда чугаалааны болза:

Айыыл чок чорук Чөвүлели

1. Хамааты чурттакчы чоннуң дүрген херектээр чүүлдерин хандырары-биле берген чүүлдерин чедирерин боттандырар аргалыг кылыр база Каттышкан Нациялар Организациязының албан черлериниң болгаш чазактарның эвес организацияларның, ылангыя Кызыл Крестиниң делегей комитединиң берген дузаламчызын хуваар арганы бээр тедээде, Бейрут хоорайны бүзээлеп турар чорукту доп-дораан дужурерин Израильдиң чазаандан негеп тур.

2. Бо резолюцияның текстизин Израильдиң чазаанга дамчыдып бээрин болгаш ону канчаар боттандырып турарының дугайын Айыыл чок чорук Чөвүлелинге дыңнадып турарын чиңгине секретарьдан дилээр.

ЛИВАН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЕЗОЛЮЦИЯ

Бейрутта бүзээлеттирген муң-муң кижилерниң амы-тынын камгалап алырынче углаан бо резолюцияны хүлээп алырынга палестиннерниң болгаш ливаннарның таварышкан човалаң-хилинчээн шуут-ла херексевейн турарын көргүскен АКШ-тың делегациязы шаптыктаарын оралдашкан. Алыс түңнелинде келгеш, база-ла адыын удур бадылап диттикпейн, америк төлээлекчи бадылаашкынга киржиринден шуут ойталаан. Ынчангаш АКШ бо-даа удаада чааскаанзырап үнген.

Ооржумнадырының шак бүрүзү хөй санныг кижилерниң амы-тыны үнелиг дээрзиниң дугайын чугаалаан медээлер КНО-нуң штаб-квартиразында барып турар: америк бүдүрүлгениң бомбалары, ракеталары болгаш артиллерия снарядтары Бейрутта хүн бүрү дүжүп турар.

Мырыңай эргежок чугула аъш-чемнерни болгаш өске-даа чүүлдерни Барыын Бейрутка чедирерин өрүүн израиль шериглер дуглап алганын делегейниң Кызыл Крези телеграмма-биле дыңнаткан. Ливан чазактың министрлери Х. Джумблат биле М. О. Бейдундан алдынган дыңнадыгны КНО-нуң штаб-квартиразында тараткан. Бүзээлеттирген Барыын Бейрутка суг болгаш эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер чок, ынчангаш дузаламчы негеттинип турар деп дыңнадыгда чугаалаан.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

БАНГКОК. Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхатьтың Таиландыга албан хуузунда аян-чоруу доозулган. Таиландының даштыкы херектер министри Ситти Савєтсила-биле болгаш албанның өске-даа кижилери-биле ол чугаалажышкыннар эрттирген.

Ол кады девискээрге душкуурауг чорукту кошкадырынче углаан кара чаңгыс оруу — бүгү талаларның эргежыктарын барымдаалап тургаш, чугаалажышкыннарны эрттирери болур дээрзинге Нгуен Ко Тхать бүзүрелин илергейлээн.

Девискээрниң айтырыглары Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңның болгаш оожургалдыг чоруктуң байдалында харын шиитпирлеттинген туруп болур дээрзинге ийи тала чөпшээрешкен деп, Ситти Савєтсила медеглээн.

«Бангкок пост» солуннуң демдеглээни ёзугаар алырга, Вьетнам Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Вьетнамның Таиланд-биле харылзааларын экижидер болгаш ийи күрүнениң аразынга кайы-кайызын билчир чорукту чедип алыр деп чүткүлүн тодаргай көргүскен.

(СЭТА).

КНО-НУҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг чепсекти шенээрин бүрүнү-биле соксадыры амыдыралга эң-не чугула болгаш дүрген хемчеглерниң бирээзи болурун КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр медеглээш, ону боттандырар чорук боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының херээнге эң улуг салышкын болурун айыткан.

Ол талазы-биле чугаалажышкыннардан ойталаар деп Рейганның администрациязының шиитпиринге холбаштыр КНО-нуң чиңгине секретары ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүнү-биле соксадыр дугайында дугуржулганы чедип алырының чугулазын КНО-нуң Кол Ассамблеязының хөй-хөй резолюцияларында айыттынганын демдеглээн. Ынчангаш хыналданың чамдык чүүлдери-биле катай хаара арткан хөй эвес айтырыгларны шиитпирлээш, бо талазы-биле чугаалажышкыннарны чедиишкинниг доозарының чугулазын ол медеглээн. Х. Перес де Куэльярның бодап турары-биле алырга, ол айтырыглар политиктиг тура-соруук турда, шиитпирлеттинген туруп болбазының чылдагааннары чок боор турар. Боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш дүжүрериниң дугайында дугуржулгаларның боттуг кезээ боор турар хыналданың айтырыгларын боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Женевада комитеттиң чоокта чаа тургускан ажылчын комитеди үре-түңнелдиг көрүп болур деп, КНО-нуң чиңгине секретары санап турар.

Бүгү-ле ядролуг шенелделерни Кол Ассамблеяның шиитпирлеринде айытканын ёзугаар хоруп турар керээ дугайында айтырыг талазы-биле КНО-нуң туружу Х. Перес де Куэльярның медеглелинде айыттынган. Ол талазы-биле чогуур керээни чарар чорукту Кол Ассамблея «бирги чергениң чугула» херээ кылдыр, ядролуг чепсекти нептередирин баш удур болдурбазынче угланган чүткүлдүң чугула кезээ кылдыр көрген.

Вашингтоннуң эрге-чагыргазы «хыналданың аргалары идегел чок» деп сылдагалап алгаш, ындыг керээни ажылдап кылырындан бодунуң ойталаазын чөрүүзү-биле агартырын оралдажып турары билдингир болгай. Ындыг былдаашкынның чорукту дыка хөй америк специалистер-даа, делегей эксперттери-даа шын эвес деп буруудаткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының 1979 чылда хүлээп алган шиитпири ёзугаар КНО-нуң тускай эртемниглери илеткел белеткээш, ында ылаңгыя негелделерни «хынаар чорук моон соңгаар дугуржуушкуннуң чедип алырының өрүүнгэ шаптыктаашкын болбас» деп демдеглээн.

«Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруурунуң дугайында керээни ажылдап кылыр сорулга-биле чугаалажышкыннарны катап эгелээринден Вашингтоннуң ойталаарының чүгле чаңгыс чылдагааны барын» «Дейли уорлд» солун демдеглээн. — Ол чылдагаан дээрге, ядролуг чепсектиң бүгү-ле чаа хевирлерин шенээр деп турары болур». «АКШ-тың ындыг туружу болгаш ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас хүлээлгени бодунга алырындан ойталааны — Рейганның администрациязының ядролуг дайынга ыяк белеткенип турарының дугайында бүзүрелдиг херечизи-дир» — деп, ол солун уламчылап бижээн.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БУДАПЕШТ. Уран чүүлдүң чаңчыл болган чайгы фестивалы Сегед деп эрте-бурунгу венгер хоорайның дугаяннар шөлүнде ажык сценага солун шии — З. Кодайның «Янош Хари» деп музыкалыг комедиязы-биле ажыттынган. Чыл бүрүде Сегед хоорайга болур ол солун байырлалга чурттуң бүгү булуңнарындан болгаш даштыкыдан муң-муң аалчылар чыглыр. Бо чылгы фестивальдың программазы эң-не байлак болгаш янзы-бүрү болган. Хоорайга З. Кодайның чогаалдарындан тургускан концерттерни чонга көргүзер. Чурттуң музыка хөй-ниитизи З. Кодайның төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн бо чылын демдеглеп турар. Амгы үениң чурукчуларының болгаш скульпторларының ажылдарының экспозициязын делгелге залдарынга ажыдар, чоннуң танцы коллективтериниң көрүлдези эртер.

Чайгы фестиваль үезинде ажык дээр адаанда аажок улуг театр кылдыр хуула бээр эрте-бурунгу дугаяннар шөлүн хоорайның чону «Сегедтиң эртинези» дижирлер. Бо чылын ол шөлдүң сценазынга венгер артистер-биле чергелештир хөй-хөй чурттарның, оон иштинде Совет Эвилелиниң уран чүүл мастерлери оюннар көргүзерлер.

«Мастерлерниң ажылы» — Венгрияның улустуң уран талантылыгларының ажылдарының Балатонфюредке делгелгези ынчаар адап турар. Ында гончар ылыгдарны, дааразы чүүлдерни, ыяштаң болгаш демирден кылган скульптураларны, Венгрияның янзы-бүрү булуңнарында мастерлерниң кылыгларын делгээн. Ында делгээн чүүлдер уран кылыглар мастерлериниң республика кооперативниң кежигүннериниң ажылдарындан тургускан. Ук кылыгларның хөй кезии чурттан дашкаар үнүүрер.

КОТОНУ. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга турасказаткан совет фильмнер неделязы Бенин Улус Республиканың улуг хоорайы Котонуда эгелээн. «Москва карак чажынга бүзүревес» деп кинолента-биле ол ажыттынган. «Төрээн чурттунга бараан болуп турар», «Боолаар эргелиг», «Сержант Цибуляның ужурадылары», өске-даа фильмнер-биле бенин көрүкчүлер таныжарлар.

ДАР-ЭС-САЛАМ. «Ол оюн көргүзүглер хөй чылдарда сагышка артып каар», «Артистер көрүкчүлерниң сеткил-сагыжын хайныктырышкан» — Чөөн Африкада ол чуртка доозулган совет концерт группазының гастрольдарын Танзанияның солуннары ынчаар үнелээн. Олар Мадагаскарга, Сейшель ортулуктарга барып, оон чонунга концерттерин көргүскен, а Танзаниядан Руандыже аъттанырлар.

ГАВАНА. Национал тура-халышкынның 29 чыл оюнга турасказатаан кол байырлалдың болуп турар чери — Гранма можунуң эрге-чагырга төвү — Баямо хоорайда «Фидель-биле кады бурунгаар» деп номну чырыкче үндүрген. Оон автору — кескү чогаалчы болгаш төөгүчү А. Нуньес Хименес Кубада революстуг чорудулганың дугайын чугаалап турар. Ол дээрге республиканың хегжүлдезиниң чыл бүрүзүнүң дугайында сактыышкыннарның документилери кирген бөлүк номнарның баштайгызы болур. Хосталга ортулуунуң улустарының амыдыралының болгаш демиселиниң төөгүзүн ында көргүскен.

БЕРЛИН. Бауценде Немец-Сорбтуң улусчу театрының сценазынга Н. В. Гогольдуң «Ревизор» деп комедиязы улуг чедиишкин-биле эрткен. ГДР-ниң театр уран чүүлүнге хандыкшылдыглары классиктиг орус болгаш совет драматургияның шиилеринге улуг сонуургалдыглар. Сөөлгү чылдарда Берлинниң, Лейпцигтиң, Ростоктуң, Дрезденниң, Эрфурттуң, өске-даа хоорайларның театрларынга ол чогаалдар талазы-биле 200 хире шиилерни көргүскен.

ГДР-ниң театрлары ССРЭ-ниң 60 чылынга турасказаткан чаа ажылдарны белеткеп турар. Кол коллективтерниң бирээзи — Берлинде Максим Горький аттыг шии театры күскү сезонну М. Горькийниң «Мещаннар» деп шиизи-биле ажыдар.

(СЭТА).

Чаа өөредилге чылынга белеткел

ДООСТУП ТУРАР

Ак-Довурак хоорайның Постоянный суурда № 1 ортумак школаның септелгези ээлээн шуудай берген. Бо школаның дирекциязы чылдың-на өөредилге чылы доостурга, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказы болгаш хоорайның тудуг эргелели-биле тускай керээни чарып ап турар. Арыглал фабриказы бо чылын ук школаны тудуг материалдары, будуктар-биле хандырарын, соңгаларны шилдээрин, рамаларны кылырын, спорт залын шалалаарын хүлээнген. Бо хүннерге чедир комбинат ук ажылдарның барык-ла дөгерезин кылып доосқан. Үш каът школаның үстүкү ийи каъдын чугайлап, дозулап кылган, одалга системазын чаарткаш, шенелдезин эрттирген. Арыглал фабриказының ажылчыннары амгы үеде өөреникчилерниң хеп уштур чериниң шаараш демирин, даштыкы девискээриниң херимин кылып доозуп турар.

Арыглал фабриказынга бодаарга тудуг эргелелиниң ажылчыннары керээ ёзугаар кылыр ажылдарын шынар чок кылдыр кылып азы хожудадып турар. Олар спорт залының чугайлаашкынын кончуг багай шынарлыг кылдыр чорутканнар. Таарзыр шифер чок деп тайылбыр кылгаш, тудугжулар школаның кырында солуур ужурлуг черлерин мынчага чедир кылбааннар. Совлунде, хоорлуускомга илерээни болза, шифер бар, чүгле оон хемчээлин таарыштыр кезери херек болган. Бир эвес ону эй-шаанда таарыштыр кескеш, школага эккелген болза, олар боттарының кужу-биле крышаның септелгезин кылып ап болур турган болгаш ажыл оон-даа шуудай берген турар ийик. Бедик черлер чугайлаарынга ажыглаар тускай машина чок болганындан школаның даштыкы чугайлаашкыны хожудап турар.

— Ниитизи-биле алырга, башкы кадрларның четчелээшкини багай эвес. Чаңгыс-ла бо школада безин ээзен каш чыл улаштыр ажылдаан дуржулгалыг башкылар бисте хөй. Арайла бергедеп турар чүүлүвүс —эге класстар башкыларының чедишпейн турары. Оон аңгыда ыры, черчение, чурулга талазы-биле тускай эртемниг кадрлар эрткен өөредилге чылында бисте чок болганындан бо эртемнерге кичээлдерни өске башкылар эрттирер ужурга таваржып турган. Чаа өөредилге чылында районнуң улус өөредилге килдизи бо талазы-биле биске дузаны чидерер боор деп идегээр-дир бис —деп, бо школаның директору А. П. Кончанова чугаалап турар.

Ол хоорайның өске-даа школаларын дүвүредип турар база бир чүүл—Постоянный суурда 1170 өөреникчи өөренир чаа школаның тудуу. Бе-ла суурда № 1 ортумак школага норма ёзугаар 600 хире өөреникчи кирер ужурлуг болза, мурнунда аңаа херек кырында (комбинаттың өөредилге пунктузу-биле катай) 1130 чедир өөреникчи өөренип турган. Чаа школаның тудуу дыка шуудай берзе-даа, ам-даа кылыр ажылдар хөй. Үүрмектерин санаваска, электромонтаж, одалга системазы дээн ышкаш улуг ажылдар ам-даа доозулбаан. Ону өөренип көргеш, чоокта чаа ол школаның тудуу канчаар чорупп турарының дугайында айтырыгны Барыын-Хемчик райкуускомунга тускай чугаалажып көрген. Бо чугула тудугга ажылчын күш болгаш тудуг материалдары-биле кандыг немелде дуза чедирериниң тодаргай планын ажылдап кылган. Ам сөөлүгээ —бүгү күштү салып ажылдап тургаш, чаа школаны план ёзугаар чогуур хуусаазында ажыглалга киирер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КҮШ-АЖЫЛГА ХАНДЫКШЫЛ

Иван Дмитриевич Пискаревтиң дайынчы орденнери база бар. Миномёттуң часпас шыгаакчызы бажыңынга ийи бут чок чанып келген. Ынчалза-жок ол катап-ла тракторунга олурупкан. Ооң дайынчы шаңналдарынга Күш-ажылдың Кызыл Туг ордени немешкен. Аңаа «РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору» атты тывыскан.

Иван Дмитриевич чеденниг, ынчалза-даа Калинин аттыг колхозунда механизаторлап ажылдавышаан хевээр. «Дайын мурнунда-ла ажылдап турдуң. Ам-даа шыдаар сен» —деп дайынга-ла балыгланган черин марля-биле шарывышаан, кадайы Дарья Ивановна оожуктурган.

— Буттар-даа канчаар. Таңцылап турар кылдыр экиртип аар бис—деп, ол хаваанда дамдылап турар дерин чоттунмушаан, харыылаан.

Дарья эм-оъттан ханды белеткээш, хөвеңге сиңиргеш, Иванның балыг черинге чымчактай салып берген. Ындыг хөвеңнер дөмей-ле үр туттунмас болган. Оон дүн ханчыгаштар аргып кедирерге таарымчалыг апарган. Иван ону хүнде ийи-үштү-даа кедиптер. Ынчаар балы чоорту эттиплен.

И. Д. Пискаревтиң түс черниң сес чыл школазының өөреникчилериниң болгаш көдээ аныйктарының аразынга бо-ла көрүп болур. Калинин суурнуң чурттакчылары коммунистиң чаныш-сыныш чок тура-соруктуун, тараажыныи шыдамыын магадаар. Иван Дмитриевич чаңгыс чер чурттугларының чугаазын дыңнааш, «Дашам эвес болза, бо бүгүте чедерим берге» деп, ол чаңгыс түңнелге кээр турган.

МТЗ-40-ге чеди чыл ажылдааш, ол 4 муң рубльдиң кывар-чаар материалдарын болгаш кезектерин камнап алган. Ол чаа трактор садып алырынга безин четчир. Ам ол МТЗ-80 маркалыг тракторлуг. Колхоз баштаар черниң шиитпирин ёзугаар аңаа машина база тывыскан. Байырлал соонда аалчыларны хүндүлелдиң столунче чалаан. А кажан гармонь ойнап эгелээрге, Иван Дмитриевич «Цыганочканы» бүгү аалчыларны кайгадыр таңцылаан.

...Чырык, хөнү хадыңнарга бүргеткен Пискаревтерниң шевергин бажыңы оңзагайланып көстүр. Оон үнген-кирген чонунга эвилең-ээлдек бажың ээлериниң болгаш уругларының бичии чаштарының каткы-хөглүг ыыт-шимээни үзүктелбес. Ажылындан кезээде оозалдавас кырган-ачазы чаштарынга эң-не чоок эргим апарган.

Н. КОРНЕЕВ.
Рязанск область.
Новодеревенск район.

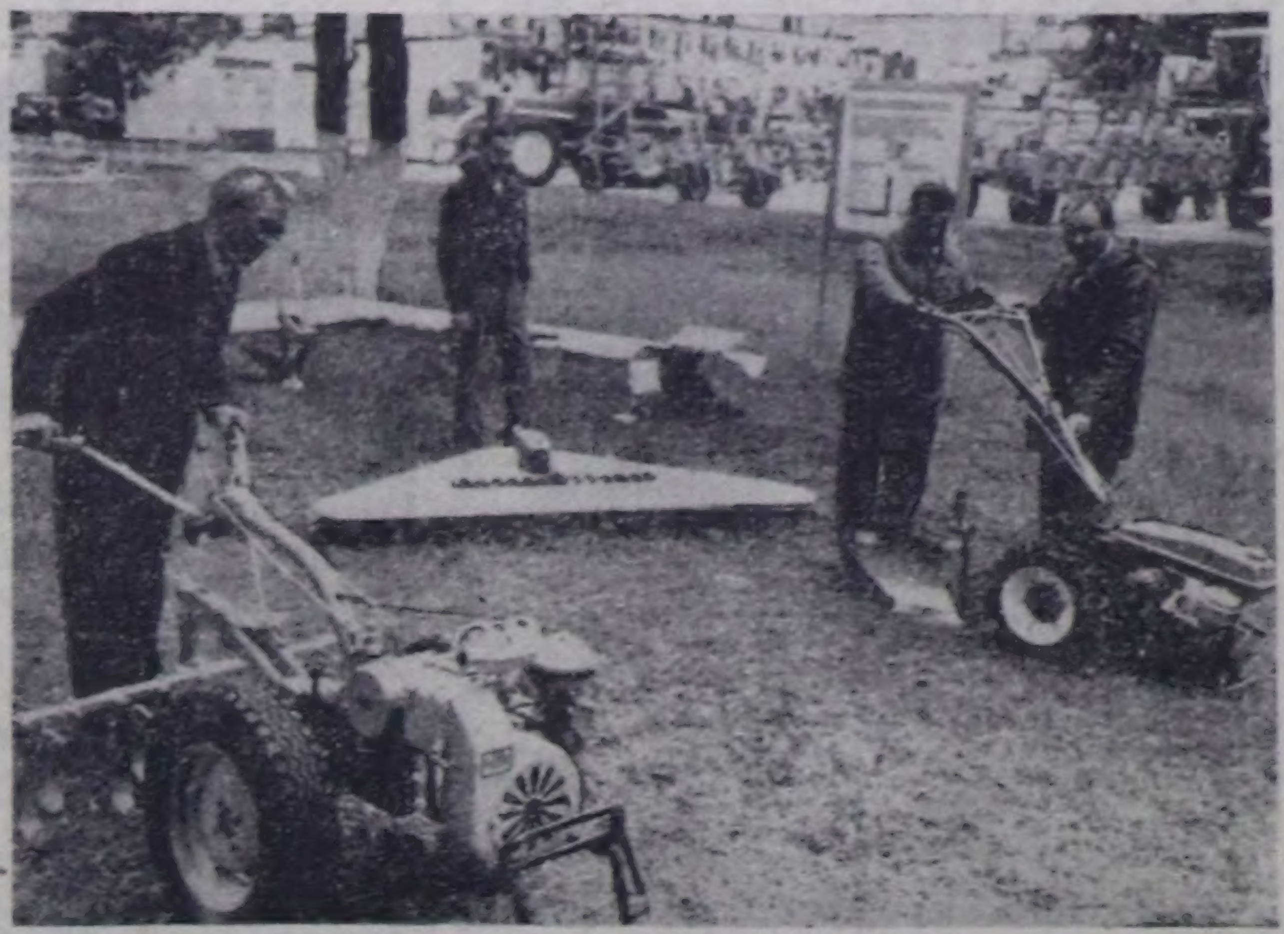

ССРЭ-ниң Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозу адырының бүдүрүлгелеринге хереклээр перспективтиг техниканың болгаш дериг-херекселдерниң делгелгезин организастаан. Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунуң эртем-шинчилел инстидунуң Москва чоогунда Ивантеевка хоорайда дуржулга заводунуң баазазынга делгелгени ажыткан. Амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг комбайннарын, тракторларын, моторларын, автоматтыг технология шугумнарын болгаш өске-даа техниканы ында делгеп көргүскен.

ЧУРУКТА: биче хемчээлдиг болгаш сад-огород ажылынга ажыглаар тракторлар. Херээн болбаазырадыр херекселдерни ол тракторларда эптээн.

Е. АДАЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиниказы.

ССРЭ 60

ЧААРТЫНГАН БУЛУҢ

Таңды-Уула сынның соңгу талакы эдектеринде калбак-делгем, көктүгшыктыг Межегей шынаазының дугайында ыры, шүлүк, тоолчургу чугаалар чоп ортузунда хөйү-биле тарап пептерээн. Оларның бирээзи, чон ортузунда сурагжып тараан «Межегей» деп ырыны бистиң республикада билбес кижи ховар, харын-даа ооң таланчыг аялгазы Бүгү-эвилелдиң радио, телевидениезин дамчыштыр Москвадан безин чаңгыланып, бүгү чуртка тарай бээр.

Улуг-Хемге таваңгайлаан.
Улуг-Ийим, Кадыр-Ийим.
Уруг чаштан ойнап өскен.
Улуг шынаа Межегейим...

Ам Межегей шынаазының чоок-кавы делгемнеринде, хову-шөлдеринде ССРЭ-ниң 50 чылы, Салчак Тока аттыг, «Коммунизмниң херели» совхозтар хөгжүп сайзыраан. Экономиказы, культуразы сайзыраңгай ол улуг ажыл-агыйларның бөгүнгү шапкын хөгжүлдезин көрген кижи, шынап-ла, чаартынган чер деп чүвеге бүзүреп, сеткил-сагыжын өөрүшкү, чоргааралдолуп келир.

Бо чылын тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглеп эрттирер деп турарывыс хөй националдыг Төрээн чуртувус —ССРЭ-ниң ниитилел-политиктиг хөгжүлдезиниң ындыг кайгамчык болгаш өөрүнчүг. Ол дугайын кижи бодап оргаш, төрээн чериниң социал-экономиктиг чаартылгаларын эргиидир бодап кээрдир.

Элегес, Межегейниң ажылчы чоннары ол бүгү улуг чаартылгаларның дөрт киржикчилери деп чугаалаза хоорем болбас. Олар боттарының төрээн Тыва республиказының-даа, хөй националдыг, акы-дунма күрүнези —ССРЭ-ниң-даа бурунгаар хөгжүлдезин, хосталгазы, хамаарыштыр чоруу дээш идепкейлиг демисежип келген болгаш демисежип-даа турарлар.

Гитлержи Германия ССРЭ-же оор ёзу-биле халдаан кадыг-дошкун демиселдиң чылдарында «Бүгү-ле чүвени фронтута!» деп кыйгырыгның адаа-биле бүгү чуртка калбарган патриоттуг көдүрлүүшкүнге Межегейниң араттары массалыы-биле киржип, хөй чүгүрүк аъттарны, малдарны, идик-хептиц, хааактарны, аъш-чемин болгаш өске-даа чүүлдерни фронтуже хаара чорудуп, боттарының бичии-даа бол үлүг-хуузун киргеннер. Фронтуга хөй малдарны малчын араттар Оюн Мундуту, Оюн Дамбыра, Ондар Акан-оол, самолёт тударынга хөй акшаны Оюн Толгар-оол, Оюн Юмбуу, Оюн Люндюп болгаш өскелер-даа бергеннер.

Бүгү тываның ажылчы чоннары ышкаш, Межегейниң күш-ажылчы араттары Кызыл Шеригге чүгле бедек дузаламчызы-биле кызыгаарланмайн, боттарының интернационалчы эп-сеткилдиин көргүзүп, араатанзаан дайзынны чылча шаварынга киржир изиг күзелин илередип турганнар. Ада-чурттуң Улуг дайынынга эки тура-биле О. Түметей, О. Делик-оол, О. Сотпа, О. Дастын-оол, О. Ойдупаа, О. Портуй-оол, О. Куулумей, О. Ажы, О. Седип-оол, О. Сонтай, О. Кара-оол, О. Санчат-оол, О. Седен-оол, М. Монгуш-оол, М. Баин киришкен. Оларның чамдыктары акы-дунма Украинаның Ровно, Дубно болгаш өске-даа хоорай, суурларын хостаар дээш кадыг-дошкун тулчуушкуннарга маадырлыы-биле тулчуп, амы-тынын бергеннер.

Чойнуң аас-кежик, хосталга дээш демиселдиниң оруу узак. Улуг салгалдың ажылчы херектерин аныяк салгал уламчылаар. Межегейниң черинге төрүттүнгеш, ойнап өскен чалыы салгалдың төлээлери, школа, өөредилге черлериниң доозуп, эртем-билигни чедип алгаш, төрээн республиканың улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап чоруурлар. Оларның аразында чонунга ажыктыг, буянныг, ак сеткилдиг ажылчын кижи-биле алдаржып, ат-сураглыг апарган кижилер хөй. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Максим биле Кара-кыс Мунзуктарны, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Оюнну, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Владимир Монгалбийни, Борис Оюнну, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Айлымаа Оюнну, эртемденнер Оюн Толгар-оолду, Зинаида Доржуну болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Бурунгу Межегейниң черинге чаагай амыдырал ССРЭ-ниң хөй националдыг акы-дунма улустарының дузаламчызының ачызында хөгжүп, сайзыраап, чечектелген. 1946 чылдың тайбың чазын сактып көрээлиңер. Арыг-Бажы, Эртине-Булак, Алаак деп черлерге чурттап чораан хуу ажылдыг, көшкүн 30 шаа өреге коллективизацияның баштайгы базымы —мал, чер ажылының эштежилгезин органызастаан. Оон үндезилекчилери О. Адыяа, О. Бады, Оюн Ендап, О. Шоктуй-оол, О. Опаа, О. Даржаа, О. Доңгуп, О. Балчанай, О. Узун-Ланзын, О. Дажы-Самбуу, О. Куржепей болгаш өскелер-даа болган. Эштежилгениң херекгизи 24 аът, 14 андазын, 8 илиир, 20 хомут, 10 терге турган. Тараа шелү 25 гадап ашкалак. Оон төвү кылдыр амгы Алаак суурну хүлээп алган болгаш көшкүн араттар олче беле кежүп эгелээн.

Чылдар эртип, коллективтиг ажыл-агый сайзырап эгелээн. Ийи чыл эрткенде, ук МЧАЭ-ни Ленин аттыг колхоз кылдыр эде органызастаан. Ол үеде Доора-Хадынга, Кара-Булуңга турган үүрмек колхозтарны Ленин аттыг колхозка улгаттыр каттыштырган. Ук колхозту дөртен чыл ажыг партия стажтыг, ам персоналдыг пенсионер Константин Дөртен-оолович Канчыыр-оол үр үеде даргалаан. Алаак суурнуң улуг кижилери ону ам безин ат, фамилиязын адавастар. Хүндүлеп «Колхоз даргазы» дижирлер. Чылдар эрткен тудум колхозтуң ажыл-агыйы сайзыраан. 1955 чылда ону «Межегей» совхоз, а 1977 чылда сайзыраңгай, республикада мурнакчы ажыл-агыйны ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз кылдыр эде адаан.

Совхоз амгы үениң техниказы-биле чепсегленген хөй адырлыг улуг ажыл-агый апарган. Ажыл-агыйда янзы-бүрү марканың 72 автомашиназы, 120 трактор, 2300 баш бода, 16 муң баш шээр мал бар. Совхозтуң төвү Алаак суур сайзырап, чаагайжыды кылдынып турар. Карл Маркс, Ленин, Гагарин, Титов аттыг саң-дорт, делгем, улуг кудумчулар ооң ол-бо талаларже чаттылгылай бергилээн. Улуг, чырык, делгем Культура бажыңы, 400 ажыг өөреникчилиг ортумак школа, участок эмнелгези, музыка школазы, почта салбыры, аъш-чем, үлетпүр барааннарның магазиннери, столовая, амыдырал хандырылга пунтузу ажылдап турар.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз бистиң республикада интернационалчы коллективтиң бирээзи. Ооң бүдүрүлгелеринде Совет Эвилелиниң улустарының 19 националдыг төлээлери чаңгыс өг-бүлениң төлдери дег ажылдап турарлар. Ооң чамдык төлээлерин адап көрээли. Совхозтуң директору В. Кожушко — украин, партком секретары А. Байгажаков —хакас, ортумак школаның директору К. Монгуш, участок эмнелгезиниң эргелекчизи С. Монгуш дээди эртемниг аныяк тыва специалистер. Кара-Булуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи орус кыс Ф. А. Родионова — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады болгаш оон-даа өске. Совхозта ат-сураглыг кижилер хөй.

Амгы үеде интернационалчы ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң найыралдыг коллективи СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң чүүлдүг деп көргени Аъш-чем программазын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга ажыл-ишке, амыдырал-чуртталгага-даа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү күштү салган ажылдап турарлар.

Н. КЕЛИК-СЕНГИ,
журналист.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР, ДҮРҮМНЕРНИ САГЫЫР

Республиканың ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткели кидин түлүк. Бо чугула кампания үезинде белеткеттинген мал чемин өрттен камгалаары чугула. Ынчангаш мал чемин шыгжап, кадагалаарының бүгү-ле дүрүм-чурумун шыңгыы сагыыр херек.

Өртке удур хемчег албас чорук өрт айыылынга чедирип болур. Аңаа хамаарыштыр даараазында таварылгаларны маңаа киирип көрейн. Мал чеми белеткээр агрегаттарга техниктиг хажыдыышкыннардан Бии-Хем районнуң «Саян», «Кызыл тараачын», «Хадың» совхозтарынга июльда болган өрттен 16 тонна витаминниг сиген далганы өрттенген.

Сигенниң, мал чеми белеткеп каан черлерге өрт айыылының болу бээриниң чылдагааны — кол-ла кичээнгейниң мал чеминиң белеткелинче угландыргаш, а ооң кадагалалын чурум ёзугаар, өртке удур айыыл чок чорукту сагып чорударын чугулалап көрбейн баар таварылгаларда. Мал чеми, тараа шыгжаап черлерге, ылангыя дүне таңныыл тургузары артык эвес. Өрт халавын бан удур чайладыр, ону болдурбас сорулга-биле сезоннуг ажылга, ажаап алыышкынга киржир автомашиналар тургузар черлерге, шаңнарга, складтарга өртке удур айыыл чок байдалды тургузуп, дериг-херекселдер-биле хандырарын чер-черге чедип алыры чугула. Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкыннарының удуртукчулары ол айтырыгны шыңгыы көөр ужурлуг.

Сезоннуг ажылдар үезинде мал чеми, тараа шыгжаар черлерниң өртке удур камгалалын бан удур эки тургузуп ап турар ажыл-агыйлар бар. Чижээ, Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң дирекциязы (директору В. П. Бессонов, улуг инженер Л. Т. Топкошкуров) ол айтырыгны чыл санында чогумчалыг шиитпирлеп келген. Тараа, сиген шөлдерин өрттен камгалаары-биле мында дилиндектер чарып турар. Дүжүт ажаалдазының сезоннуг ажылы эгелээр мурнунда аңаа киржир кижилерге өртке удур хемчеглерни таныштырып, өөредип турар. Кызыл районда «Тандлеге» совхозтуң удуртукчулары бо айтырыгже база чогуур кичээнгейни угландырып турар. Сезоннуг ажылдар үезинде өртке удур бөлүктүң кежигүннери хову-шөлдерге, шаңнарга, складтарга дүн-хүн чок тайгаараддарны чорудуп турары эки. Ажыл-агыйның чоруктуң херечизи ол.

Чамдык ажыл-агыйларда үстүнде ажылды чогуур кичээнгейге албас таварылгалар бар. Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды районнарының совхозтарында өртке удур хемчеглер кошкак алдынып турар, мал чеминиң белеткелинге, тараа ажаалдазынга кирер машина-техника өрт өжүрер дериг-херекселдер-биле четче дериттинмээн. Ооң-биле кады Каа-Хем районда «Совет Тыва», Чөөн-Хемчик, Кызыл районнарда «Тыва», «Сукпак» совхозтарда бо ажыл база кошкак. «Тыва», «Сукпак» совхозтарның төп шаңнарынга эрткен чылын болган, өрт бо чылдын ында удуртукчуларны кичээндирбээн.

Белеткеттинген мал чемин чидириг чокка кадагалаары—чугула айтырыг болганда, өртке удур хемчеглерниң бүгү-ле арга-хевирин, дүрүмнерин ажыглап билир болуру болгаш ону сагыыры чугула. Ол хемчеглерниң бөдүүн хевирлерин маңаа көргүзүп көрейн. Көдээ ажыл-агый машиналарының ыш үнер хоолайларынга от эртпес тускай херекти тургузарын чолаачылардан, механизаторлардан негээр. Кывар-чаар материалдар кудар саваларының токтур, төгүлбезин хынаары чугула. Комбайннарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарынга кывар-чаар материалдарны кудары чүгле тускайлаң көрдүнген черлерге чорудар. Комбайны кандыг янзылыг дерииргил? Өрт өжүрер ийи херекселди, ийи демир-хүүректи, ийи шырбиилди, 1—1,5 дөрбелчин метр хемчээлдиг кидисти ийикпе, азы постү, сава ишти сугну, демир-хуунну аңаа тургузар.

Тараа, сараат, сиген чоогунга өрт үнген таварылгада тарааны, сараатты долгандыр черин ийи метр кылдыр үзүктей чарар.

Шаңны тургузарда дараазында чүүлдерни сагыыр: аргалыг-ла болза ону чурттакчылыг черлерден, мал кажааларындан, аргыжар улуг оруктан ырады, суг чоогунга тургузары күзенчиг. Бир эвес ол тараа аразында ийикпе, азы сигенниг черде тургустунган болза, ону долгандыр дөрт метр хире черниң оъттсигенин аштап-арыглаар болгаш камгалал шугумун анадалыр-биле чарып тургузар. Шаң тараа, сиген аразында болза, дүнеки ээлчег чүгле электри чырыынга ажылдаар ужурлуг. Тараа, сиген шөлдерин, хову турлагларын, шаңнарны хайгаарап, хынаар аъттыг, чадаг кижилерни тургузары чугула.

К. КАЛБАК,
ПХМ-ниң өртке удур килдизиниң улуг инженери.

Август 3-тен 5-ке чедир телевидение

АВГУСТУҢ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Билдиигир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 9.55 — «Частыг портрет». Уран-чечен фильм. 11.25 —Телемедээлер. 11.30—14.15 —Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Меңээ дегбе», «№ 13 шүүргедекчи». 15.15 —«Авам школазы». 15.45 —Бүгүдеге стадион. 16.15 —Орус чугаа. 16.45 — «Хөглүг нотажыгаштар». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Бригадаларны органнастаары — чогаадыкчы ажыл болур. 17.45 — Футбол дугайында дончулал. 18.15 — Партияның пландары —улустуң пландары. КАТЭК Шарыпово хоорайның тударының айтырыглары. 18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 —«Эзоп» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.30— «Пога болган байырлал», Музыка программазы (Франция). 22.25 —Бөгүн делегейде. 22.40 — «Сконнвонуп үс-дарганнары». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 23.00 —00.45 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Динамо» (Тбилиси). Минскиден дамчыдылга.

МОСКВАДАН

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — «Уругларга фильм: «Арыгда чайганыышк». Уран-чечен фильм. 13.05— Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 13.35 — Ада-иелер, силерге. 14.05 —«Кончуттула дүрген амыдырал». Эртем-нептерелдиг фильм. 14.25 — «Эртем амыдыралы». 14.55 Мотоспортка ССРЭ чемпионады. Сайлыг оруукка чарыш. Уфадан дамчыдар 15.25 — «Женя моортайжыгаш болгаш шимчээшкин дүрүмүнүң дугайында». «Енот хензигбей». Мультфильмнер. 15.50— Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Өнчүге алган шивээ-бажың», «Дадарык рыцарь дугайында тоол».

МОСКВАДАН

19.00 —Улустуң аалгалары («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 —«Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.35 —«Ногаан бүрү-биле чугаа». Эртем-нептерелдиг фильм.

МОСКВАДАН

19.45 —Орус улустуң ырызының концерти. 20.00 —Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы». 20.15 —«Делегей панорамазы». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00— «Кандыг-даа ажыы чок». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

АВГУСТ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер: «Винни-Пух», «Винни-Пух аалдап чорупкан», «Винни-Пух болгаш ишчи хүн». 9.35 —«Эзоп». Уран-чечен телефильм. 11.20 —Телемедээлер. 11.25 — 14.15 —Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Бажың», «Никифоровичилер». 15.25 — Уругларга фильм: «Кырган мастерниң чагыы». 1-ги серия. 16.30 — «Чурттуң шөлдеринде». Казахстанда дүжүт ажаап алыышкынынга белеткел дугайында. 16.45 — 17.00 —Чапсар. 17.00—«Горнистер, харыылаңар!». 17.45— «Аныяктар адрестери». 18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 —«Маадырлыг чоруу». Сталинград тулчуушкунунуң 40 чылынга уткуштур. 19.45— «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.20 —Бөгүн делегейде. 22.35—23.10 — С. Рахманинов — «Симфониялыг таңцылар».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Уругларга фильм: «Бешки улдуу». 13.25 — Немец дыл. 13.55 —Социалистиг улус ажыл-агыйы. 14.40 — Орус чугаа. 15.10 — «Музейлерни болгаш делгелгеге ээлдарын дургаар». «Ярославльдиң тывыштары». 15.35 — «Электрижиттинген Россияны көрүп тур мен». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 —18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 —Е. Сапогова ырлаар. Свердловскиден дамчыдылга. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 —«Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Киножурнал. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!», «Дедир-таваа зооваркта». Мультфильм. 20.15— «Кестүп турза-даа, бүзүреңчиг эвес». Кинокапсырылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Чугле музык-холдда». Уран-чечен телефильм. 22.40 — «Индигирниң тооддары». Эртем-нептерелдиг фильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады, «Торпедо» (Москва) —«Спартак». Чапсар үезинде —документалдыг телефильм.

АВГУСТУҢ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Сапык иштинде ыт». Мультфильм. 9.15 —«Кино аян-чорукчуларының клуву». 10.15 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 —Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35—«Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг телефильмнер программазы: «Энергетиканың келир үелери». «Хүдээлгениң медерен билири». 15.40 — Уругларга фильм: «Кырган мастерниң чагыы». 2-ги серия. 16.45 —«Чурук салыпда-ла — хүн». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Шыдыраа школазы». 17.45 —Бригада». Телеочерк. 18.15 — «Аъш-чем программазы —бүгү улустуң херээ». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.
19.00 — Альпинизм дугайында беседа.

КЫЗЫЛДАН

19.30 —Телемедээлер. 19.45— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.05 — Москваның үлегерлиг хореографиялыг училищезиниң сургуулдарының концерти. Оон соонда —Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Кемниг үлгедиишкин». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 2-ги фильм—«Мегелээшкин». 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 14.15 —Немец дыл. 14.45 — Чадаг-терге спортунга ССРЭ чемпионады. Трекке чарыш. Крылатское спорт-плекстен дамчыдылга. 15.00— «Аваа-ла боду селгүүстен чоруул Моортай». Мультфильм. —15.20 — «Авам школазы». 15.50 — Телемедээлер. 15.55— 18.15 —Чапсар. 18.15 — «Чалыыларның чогаадылгазы». Уругларның «Сидэтоки» («Япония») ансамблиниң концерти. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 —«Сээн оруун далайлаашла». Документалдыг фильм. 19.05 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.20 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 —Бах. Чайковский. «Чакона». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50—«Кырган сен 17 һашында». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Тимка болгаш Димка». Мультфильм. 20.15 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». М. Сарьян. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Румянцевтиң херээ». Уран-чечен фильм. 23.15—00.00 — Бокска ССРЭ чемпионады. Донецкиден дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республиканы кезиң турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар. Соңгубарыын чүкче угланыышкынның хаттын дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 12—17 градус чылыыр.

Кызылга ыяңыралдыр чаар. Хат кошкак. Агаар хүндүс 22—24 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даңгырак болгаш аазаашкын» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оол болгаш океан» 10.00, 11.40, «Ыржым алгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүс өөрүшкү болгаш улуг ажыдыышкыннарның ному» 14.30, «Айтырыглыг мпакшыл» 16.50, «Сапатруктуң бажы» 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бо чорук хайгыылга болган» 15.00, «Үепергейжик» 17.00 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

1983 чылдың солуннарының болгаш журналдарының чагыдылгазы август 1-ден эгелээнин «Союзпечать» эргелели дыңнадып тур. Чагыдылга ноябрь 15-ке чедир уламчылаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедирбейн барганда 2-32-75 телефоннче долгаар.

Чагыг № 1801

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00910

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 181 (11979) | 1982 чылдың август 4, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Көдээ ажыл-агыйның ажылдарын шалыпчы ёзу-биле комплекстиг, шынарлыг чорудар

АМ-ДАА ШАПКЫНЧЫДАР

«Улуг-Хая» совхоз бо чылын 5830 тонна сиген белеткээр планныг. Ооң иштинде Арыг-Бажы салбыры—1770 тоннаны, Хайыракан—2440 тоннаны, Ийи-Тал салбыры —1720 тоннаны кылыр ужурлуг. Бо хүннерге чедир ниитизи-биле 695 тонна чайгаар үнген сиген белеткеттинген. Ниитиниң малынга элбек чемни курлавырлаары-биле механизастаттынган үш звенону тускайлаан. Ол ынчаш албан организация черлериниң ажылдакчыларын, суурнуң чурттакчыларын мал чеминиң белеткелинче мөөннээн.

Эрткен айның төнчүзүнде болгулаан чаашкыннар сигенчилерниң ажылдаарынга шаптык болган. Ынчалзажок ук совхозтуң сигенчилери мурнуку каан, аяс хүннерде сиген белеткелинче массалыы-биле үнүп келген. Ылангыя Ийи-Талда Дакпа Дадар-оолга удурткан сиген белеткээр механизастаттынган звено бо хүннерге чедир шалыпчы ажылдыг деп мактадып турар. Звено кежигүннери сөөлгү неделяда 98 тонна сигенни белеткээш, мурнуку одуругже үнген. Ооң звенозунда он бир кижи бар. Олар чаңгыс демниг ажылдап турар. Дуржулгалыг механизаторлар, сиген кезер машинаның башкарыкчызы Кызыл-оол Ховалыг, Херел-оол Чалзып, бөлдүрүкчүлер Сергей Энге-Маадыр, Витя Чыртак, Юрий Кегелчик, сараат салыкчылары Михаил Мандып-оол оларның ажылы өскелерге үлегерлиг.

—хүнде кылыр ужурлуг планывыс —15 тонна. Ол планывысты ажырып келдивис. Ажылывыска шаптык таашкыннар болгулай бээр. Чаъс-чаашкын-даа, тракторлар, грабльдиң салааларын аңгылап тудар кезээ болза үрелип, ажылга саат чедирер. Өске-даа машиналарның чугула кезектерин тып дузалаары-биле совхозтуң улуг агроному И. Ивановка дыңнадып келдивис. Эккээрин заап-ла турар, сураг —деп, бөлдүрүкчү, коммунист Михаил Мандып-оол хомудап чугаалады.

Бригада төвүнге кээривиске, дөрт хире оол сиген кестирер машинаның бистерин эттеп, суккан турлар.

—Бо машинаның сиген кезер бистери үрели бергеи. Чаңгыс кижиге кылып күш четтинмес. Дүрген демнежип кылып турарывыс бо—деп, бир оол чугаалааш, өөрүнге дузалажы берди.

— Хайыраканда механизастаан звенолар-биле чарыштыг бис. Сөөлгү чеди хонуктуң түңнелинде бистиң мурнаан. Чогум шаңнал кажан болур чүве билдинмес. Эрткен чылын база тиилекчи черлерни ээлеп келген бис. Мал чеми белеткелиниң түңнелинде 250 рубльдиң телевизору-биле шаңнаткан бис. Ол шаңналывыс бо хүннерге чедир сураг. Апаа-ла аазаашкын кырында турбушаан. Черле ынчаш шаңнал-мактал ды бээрде, байырлыг хурал-суглаага тыпсып турарын күзээр бис. Бо чорук күш-ажылчы кижилерниң хей-аъдын көдүрер. ажыл-ишке деткимчелиг болур болгай—деп, Виктор Санчы чугаалады.

Шынап-ла, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнде калбарган. Мындыг бедик көдүрлүүшкүннүг үеде, күш-ажылдың кижилерин сорук киириш, шаңнал-мактал ды чогуур үезинде тыпсыры черле чептиг айтырыг. Чарыш дээрге ажыл-ишти шапкынчыдар бира-дыр. Ону чогуур деңнелге организастап, чарыштың негелделерин ёзугаар түңнеп, мурнакчыларны чогуур өйүнде мактаары, шаңнаары чугула. Ынчангаш совхозта чарыш түңнээр тускай комиссия бо бүгүже сагыш салыр болза эки.

Хайыраканда механизастаан ийи звено бар. Олар 1840 тонна мал чеми белеткээр ужурлуг. Ооң иштинде 600 тонна чаңгыс чылдыг сиген болгаш саван база кирип турар. Бөгүнге чедир 270 тонна чайгаар үнген сиген белен. Ийи звено хүнде 26 тонна сиген кылыр планныг. Сигенниң үнгени чегей болганындан сөөлгү неделяда бээш чүгле 60 тонна сиген кылдынган. Бригадир М. Малбык-оол, учётчик Ш. Тюлюш олар кайы-даа звеноларда техника, кижи күжү четчирин чугаалап турар. Кым-бир кижиниң тракторy үрели бээрге, дораан демнежип кылып алырлар. № 1 звенонуң удуртукчузу Геннадий Кызыл-оол, ооң звенозунда сиген сөөртүкчүзү Виктор Шөмбүл, бөлдүрүкчү Кызыл-оол Мижит-Доржу олар ажыл-ишке шудургузун көргүзүп турар.

Арыг-Бажы салбырының чурттакчылары Көк-Хаак деп черде сиген белеткеп турар. Олар 120 тонна чайгаар үнген сигенни белеткээш, ферманың сиген дүжүрер черинде сөөртүп алган. Ында үш звенонуң ажылы бир демниг. Суван Седип-Доржунуң удурткан звенозу 17 тонна сиген белеткээш, арткан ийи звенону ажып турар. Дукармаа Хактыг-оол, Саяна Суван олар бо звенонуң эки ажылдыг сигенчилери.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче шуушту кирген. Ынчалза-даа ниитизи-биле алырга, ажыл ам-даа шуудап шыдавайн турар. А план улуг. Ынчангаш бригада бүрүзү, сигенчи бүрүзү ажылды ам-даа шапкынчыдары күзенчиг.

С. ЧООДУ.

ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫ: АЖААЛГА ЭГЕЛЭЭН

Бо чылын көк-тарааның үнүжү чаагай. Кижи бажып ажыр өзе берген деп болур чаагай тараа аразында чораан комбайннарны көөрге, далай чалгыынга чайгаткан корабльдер-ле. Оларның эрткен оруунга кестинген чаагай тарааның чалдары кырлайып чыдып каар. Көк-тарааның баштайгы шөлелде кезилдээни Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының механизаторлары — Н. Н. Адаев база ооң аныяк дузалакчызы Петр Астанин олар бо хүннерде эгелей берген.

Хоочун механизатор Николай Иванович Адаев үжен четпиги күскү чымыжынче кирип турза-даа, көк-тарааның мындыг чаагай дүжүдүн бир дугаар көрүп турар.

Шынап-ла, чаагай үнген тараа механизаторларның өөрүшкүзү. Баш бурунгаар саналга-биле гектардан-на 15 центнерни алыр болза, 1200 гектардан элбек дүжүт алдынары чугаажок.

Ажаалданың дөрткү хүнү. Бышканнап кескен тарааны бастырары-биле механизаторлар немей кээп эгелээн. А комбайннар өске шөлче бышкан тараалап оруун улаар.

— Эр-хей-дир сен, Петр—деп, эжин Адаев мактаан.—Менден чыда калбадың. Шак ынчаар тут!

Алдынналчак сарыг баштыг, тырың мага-боттуг Петя хүлүмзүрээн. Комбайнга олурган баштайгы хүнүнден-не хоочун тараажыга мактадыры аңаа тааланчыг болбас арга чок. Олар хүннүң-не түс-түзүнда 5—6 гектардан эвээш эвес тарааны кезип турар. Дөрт хонук дургузунда олар 200 ажыг гектар шөлдүң тараазын кескен. Шөлде ажыл эртенги хаяадан кежээки хаяага чедир кыптыкан.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан) Петр Астанин биле ооң дагдыныкчызы Н. Н. Адаев; тараада комбайннар.

С. И. ИЛЬИННИҢ фотолары.

МАССАЛЫГ

Ниитиниң малынга быжыг чем-суур тургузар талазы-биле ажыл Тожу районнуң «Май 1» совхозта массалыг. Кайда-даа сиген кезиидээн, силос салыышкыны, будук-бүрү чыылдазы тулук.

Сөөлгү он хонукта социалистиг чарыштың тиилекчизи Моңгуш Калзанның бригадазы болган. Ол бригада айыттынган үениң дургузунда 61 тонна сигенни белеткээн болгаш 98 тонна силосту салган. Ийиги черде —Довурак Хеймер-оолдуң бригадазы.

Мал чеминиң белеткелинде суурнуң чурттакчылары база дузалажып турар. Ындыг демниг иштиң түңнелинде мал чеми белеткээриниң планы күүсеттинер дээрзинге чигзинниг турбас.

Д. АЙЫЫР-САНАА.

АКЫ-ДУҢМА ӨГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ-ниң УАЧД-де «Чаңгыс аай өг-бүледе» деп делгелгеде Молдав ССР-ниң делгиирлери молдав улустуң чедиишкиннериниң чайынналчак көрүнчүү боор илерээр. Август 2-де ында экспонаттар улам көвүдээн. Оларны Молдав ССР-ниң хүннеринге киржири-биле найысылалда келген республиканың төлээлекчилери эккелген.

Аалчыларны Киев вокзалынга чүректиң ханызындан чылыг байдалга уткаан. Бистиң чуртувустуң акы-дуңма улустарының деткимчезиниң ачызында чедип алган чедиишкиннеринге молдав улус чоргаарланып турар деп аңаа болган митингиге демдеглээн. Социал-экономиктиг хөгжүлдениң бедииче бүзүрелдиг базымының дугайында ССРЭ-ниң УАЧД-де юбилейжи делгелгениң чүүлдери херечилеп турар. Молдавия — садтарның болгаш виноградтың оораны. Чуртка ногаа консерваларының, кат-чимис компоттарының болгаш чулуктарының эң улуг берикчизи. Ооң чер ажылдыглары виноград чыылдазының ниити эвилел хемчээлиниң барык дөрттүң бир кезиин берип турар. Үлетпүрнүң хөгжүлдези кайгамчык: амгы үеде республика чаңгыс неделя дургузунда 1940 чылда берип турганындан хөй продукцияны бүдүрүп турар. Оларның станоктары, комбайннары, тракторлары, электроннуг дериг-херекселдери он-он даштыкы чурттарда билдингир. Чиик үлетпүр, тудуг материалдарын кылыры дүрген хөгжүп турар.

Молдавияның чер ажылдыгларының чедиишкиннери кооперацияга болгаш интеграцияга үндезилээш көдээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүн специализастаары болгаш концентрастаары чокка болдунмас турган. Делгелгениң ээзи кезиинде республиканың агро-үлетпүр комплекизиниң хөгжүлдезин көргүзүп турар. Ында ам 50 каттыжыышкыннар бар. Молдав ССР-ниң ажылчы чоннары чурттуң Аъш-чем программазын күүседиринге долу шиитпирлиг.

Молдавияның эртемденнериниң чедиишкиннери илдең. Улус ажыл-агыйынга чүс-чүс ажылдап кылыышкыннарны, кол кезиин бүдүрүлгелерниң чагыгларын ёзугаар, ажыглап кииргеи.

Молдав улустуң угаан-бодал өзүлдези делгелгеде тода көргүстүнген. Литературазы, музыказы, чурулгазы хөй национал совет культураның үнелиг эртинелериниң аразында киргеи.

(СЭТА-ның корр.).

ҮШ ХОНУК МУРНААН

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери август айның күш-ажылчы үлүүнче үш хонук бурунгаар — июль айның сөөлгү неделязында кирген-нер. Бирги чартык чылдың түңнели-биле Кызыл хоорай СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң Шилчиир кызыл тугун чаалап алган. Ол күш-ажылчы чедиишкиннең темпизи июль айда база кудулаваан. Продукция бүдүрериниң хемчээли улгатса-даа Кызыл хоорайның индустриязы эрткен чеди айларның планындан ажыр барык-ла бир миллион хире рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелери — Улуг-Хемниң үлетпүр ажыл-агыйының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, № 1 АТБ-ниң болгаш өске-даа организацияларның коллективтери деңдески темпилиг ажылдап турарлар. Кол бүдүрүкчү фондуларны ажыглаарының ажыктыын экижиткениниң күсели-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден 3 хуу улгаттырганын эрткен 7 айларның түңнелдери көргүскен.

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн төлептиг уткуп алыр дээш күш-ажылчы ээлчээн уламчылап турар.

Н. ВАНЬКОВ.

ПЛАНДАН АЖЫР

Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында «Искра» совхоз 288 тонна сүттү күрүнеге саткаш, планныг онаалдазын 108,6 хуу күүсеткен. Саанчылар ол чедиишкинин ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга тураскаадып турар.

Хөй сүт бүдүрериниң талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Моңгуш Күнзеңмаа, Куулар Айлаңмаа, Малина Монгуш ээлеп турар. Олар эрткен чартык чылда бир инекке онаапштыр 1131—794 килограмм сүттү сагганнар.

Саанчылар ам тос айларның планын хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Мал чеминиң белеткели ажыл-ишке капсырлажып турза-даа, олар хүлээлгезин күүседип шыдаар дээрзинге бүзүреп болур.

А. МОНГУШ.

Элбек дүжүтту— Төрээн чуртка

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНЧЕ

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр). Кубаның шөлдеринден күрүне шыгжамырынче ийи миллион тонна тараа кирген. Элеваторлар болгаш хүлээп алыышкын пунктулары ажыл-агыйлардан бир миллион 200 муң тонна күзүн чажар чаагай кызыл-тасты хүлээп алган. Күрүнеге тараа садыышкыны ам-даа уламчылавышаан.

Кубаньның ховуларынга комбайннар хүн-хүн дивейн тарааны кестирип, бастырып турар. Коренов районда «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери В. Шаршак ажаалданың мурнуку одуруун ээлээн. Ол 10 муң центнер тарааны крайга эң бир дугаарында бастырган.

Күзүн чажар тарааның ажаалдазын доозуп турар ажыл-агыйлар бүгү-ле сөөртүлге транспортунуң дүжүттүг күрүне шыгжамырынче сөөртүр ажылче мөөннээн. Электроннуг саналга машиналарының дузазы-биле тургустунган график ёзугаар шаң—элеватор аразында оруктап 50 муң чүък машиналары чорүп турар. Тараа сөөртүр конвейерлер хөй чүък сөөртүр автомашиналарны болгаш автопоездилерни чүдүрүп турар. Ол чорук күрүнеге тараа дужаарының темпизин дүргедедиринге улуг үлүг-хуузу киирген.

БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП

ДИВНОЕ. (Ставрополь край). (СЭТА-ның корр. Н. Стяжкин). Ажаалданы үлегерлиг эрттирер деп эгелээшкинниң үндүрүкчүлери Апанасенко районнуң тараажылары Ставропольдуң ховуларында тарааны чыл планындан артыкка элеваторларже сөөртүп эгелээн.

Күрүне шыгжамырынче 85 муң тонна кызыл-тас урдунган. Ооң үштүн ийи кезии эң чаагай сорттар. Апанасенко аттыг, «Правда», «Коммунизмче орук», «Россия», Ленин аттыг колхозтар күрүнеге тараа садарының планын бүдүн чартык катап ажыр күүседир деп хүлээлгени алган.

Күрүнеге пландан ажыр тараа садар ажылды хову черниң үш районну боттандырып эгелээн.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНГЕ БИЖИИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Ливанда байдалдың шиңгыызы-биле дүшкүүрлүг апарганынга холбаштыр АКШ-тың президентизи Р. Рейганга хууда чагаа-бижик чорутк аш, от соксадыр дугайында дугуржулганы база катап үреп, Барыын Бейрутче улуг шаап халдаашкынны кылган Израильдиң араатаныг үүлгедиишкиннинче ооң кичээнгейин угландырган. Ол тайбың чурттакчыларны кээргел чокка узуткап, хоорайны буза шаап, үрегдеп турар.

Л. И. Брежнев Каттышкан Штаттарның президентизин Бейрутта кижилерни узуткап турарын соксадыр дээш болдунар аргаларын ажыглаарынче кыйгырган. Байдалдың шиңгыы болгаш дүшкүүрлүг боор турары эң-не соңгаарлап болбас хемчеглерни алырын негеп турар деп, ооң чагаа-бижиинде чугаалап турар.

Ливанның таваржып турары айыылы, ылангыя, ооң найысылалының чурттакчыларының өлүм-чидимги агрессорну соксадып шыдаар тургашла, ону кылбаап кижилерниң арын-нүүрүнден арыглаттынмас чорук болурун Совет күрүнениң баштыңының чагаа-бижиинде демдеглээн.

(СЭТА).

АГРЕССИЯНЫ СОКСАДЫРЫНЧЕ ИЗРАИЛЬДИ АЛБАДААР

СЭТА-ның медеглели

Израиль шериглер бүзээлеткен Барыын Бейрутче калбак шаап халдаашкынны эгелээн. Хоорайның эрес-дидим камгалакчыларынга удур израиль шеригниң улуг күштүг кезектерин — танкыларны, самолёттарны, үгер-бооларны, дайынчы корабльдерни октаан. Хоорайның тайбың чурттакчыларындан өлгеннер улам көвүдеп, чуртталга бажыңнарының кварталдары үрелип. госпитальдар безин дээрбечи ёзунуң халдаашкынынга таваржып турар. Даштыкы элчин черлеринче үгер-боо-биле хөме боолап турар. Израиль араатаннарның Бейрутта кылып турар үүлгедиишкиннери ливан болгаш палестин улустарны когун үзе узуткаар дээн оралдажыышкын боор турар.

Ливанның найысылалын узуткаары — израиль аг-шериглериниң чаа араатанзыг үүлгедиишкини боор турар. Бейрутту бүзээлээрин доп-дораан соксадырын негээн Айыыл чок чорук чөвүлелиниң шиитпирин израиль тооп көрбейн турар.

Израиль биле Каттышкан Штаттарның кады кылган үүлгедиишкинин бо таварылгада база катап улам тодаргайы-биле көстүп турар. АКШ Айыыл чок чорук чөвүлелиниң бүзээлээшкинни соксадыр дугайында негелдезин деткивейн, Израильдиң чагырыкчы бөлүктерин ливан найысылалды штурмнаарынче күткээн кара чаңгыс кежигүн болган. Америк администрациязының «тайбың күзелдиг» чүткүлүнге даянып алгаш, агрессор, амгы шаап халдаашкынны кылыр күштүг мөөңнээн. Бо бүгү фактылар Тель-Авив-биле кады Вашингтон ол үүлгедиишкиннер дээш харысалганы чүктээр апаарының дугайын бүзүрелдиг-биле бадыткап турар-дыр.

Израиль шериглериниң Каттышкан Штаттарның дузазы-биле Ливанда кылып турар араатанзыг үүлгедиишкиннери бүгү делегейде удурланыышкынны болгаш килеңнээшкинни болдуруп, Чоокку Чөөн чүкке алааннажыр болгаш удур-дедир туржурунуң чаа үндезинин тургузуп, Израиль-биле араб күрүнелерниң болгаш улустарның аразында ылгажыр чорукту улам ханыладып турар.

Кым кижилерниң ажыг-шүжүүн, хилинчек-качыгдалын сагыш-сеткилиниң ханызындан медереп билирил, ол ливан черде араатанзыг агрессорнуң үүлгедип турары массалыг өлүрүүшкүнүн доп-дораан соксадырын негеп турар. Израиль бодунуң үүлгедиишкиннери-биле болуп делегей ниитилежилгезиниң чүткүлүн болгаш негелделерин каржызы-биле үрээш, бодун ол ниитилежилгеден оспаксырадып турар.

Совет Эвилелиниң удуртукчулары агрессияны соксадыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын моон соңгаар чыдырып болбас деп санап турарлар. КНО-нуң Айыыл чок Чорук Чөвүлели Каттышкан Нацияалар Организациязының Уставында көрдүнгениң ёзугаар агрессорга хамаарыштыр бүгү хемчеглерни алырын дүргедедири эргежок чугула апарган.

ЛИВАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

НЬЮ-ЙОРК. Ливанның чазааның дилээн ёзугаар дүрген чурум-биле чыылдырган Айыыл чок чорук Чөвүлели резолюция хүлээп алгаш, КНО-нуң хайгааракчыларын Бейрут районунга доп-дораан сайгара тургузар кылдыр КНО-нуң чиңгине секретарын төлээлеттирген. Ливанда дайылдажыышкынны болгаш бүгү-ле дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын Айыыл чок чорук Чөвүлели эрткен четвергте хүлээп алган резолюциязында ыңкаш. Израильдиң чазаандан база дагын негээн.

* * *

БЕЙРУТ. Израиль шериглерниң август бирде эгелээн узун хемчээлдиг шавар халдаашкынын Барыын Бейруттуң камгалакчыларының эрес маадыр болгаш турушкуг чоруунуң ачызында ойтур шапкан. 80 солдадын болгаш офицерин база 300 ажыг танкыларын, бронетранспортёрларын оскунгаш, израиль агрессорлар дайылдажыышкынның соксадырының ээлчеглиг, сан талазы-биле тоску дугуржулгазын кылыр ужурга таваржыышкан.

Август бирдеги тулчуушкуннар израиль армияның Ливанче халдаан үезинден бээр эң-не кадыг-дошкун болган. Эжелекчилерниң корабльдери, танкылары болгаш артиллериязы хоорайны 15 шак дургузунда күжениишкиниг бомбалаан. Израиль самолёттар чуртталга районнарынче уламчыр-уламчыр халдагылаан. Хоорай камгалакчыларының санап көргени-биле алырга, израиль дээрбечилер Барыын Бейрутче болгаш ооң чоок-кавызынче барык 180 муң снарядтарны, ракеталарны, бомбаларны салып үндүрген.

Барыын Бейруттуң он-он муң чурттакчыларынга августуң бир коргунчуг халаптың болгаш чүнүң-биле-даа илереттинмес човаланың хүнү болган деп, Лондоннуң «Таймс» солуну бижээн. Хоорайда өрттер ам-даа кыпшыраан. Эмнелгелер чык долган. Израиль снарядтардан, кассеттиг, шариктиг, фосфорлуг бомбалардан чүгле август бирде безин 200 чыгам тайбың чурттакчылар өлген. 400 ажыг кижи аар балыгланган. Бүдүн-бүдүн кварталдарны барык бүрүн узуткаан.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын күүседири-биле бодунуң кылган баштайгы базымнарының дугайында КНО-нуң чиңгине секретары Айыыл чок чорук Чөвүлелинге илеткел киирген. Илеткелден билдиниш турарын ёзугаар алырга, КНО-нуң бүзүреттирген чогуур эргелиг кижилерни Бейрутче киирерин Израиль дадашпайн турар. Израильдиң дээрбечи үүлгедиишкиннерин оларның херечилей бээринден агрессорларның сестип турары ол деп чүве билдине берген. Чоокку Чөөн чүкке тайбын чыдылганың негелделерин күүседирин хайгаараар талазы-биле КНО-нуң штавының начальниги Гана чурттуг генерал-лейтенант Э. Эрскин Израильдиң даштыкы херектер министерствозунуң албан-дужаалдыг төлээлекчилери-биле КНО-нуң чиңгине секретарының айтыышкынын ёзугаар ужурашкаш, олардан чогуур тодаргай харыыны албаан. Оларның сестери-биле алырга, айтырыгны Израильдиң министрлер кабинединиң хуралынга чугаалажыр кылдыр тургускан.

Ынчаарга Ливанның чазаа болгаш Палестинаны хостаарының организациязы КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын күүседириниң негелделерин хандырарынга боттарының белениниң дугайын КНО-га доп-дораан дыңнаткан.

(СЭТА).

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

Продуктуларга хумагалыг болбаска

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга продуктуларга хумагалыг болуру, оларны камналгалыг чарыгдаары херек-лелдиң бедик культуразының демдээ болур деп демдеглээн. Республиканың садыг организацияларында хлебти болгаш хлеб-булочка кылыгларын, мал продуктуларын камналгалыг чарыгдаар талазы-биле ажылды сөөлгү үеде идепкейжидип турар апарган. Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз аъш-чем курлавырларын чер-черге камнаар талазы-биле эвээш эвес сүмелерни үндүрген. Ол болза СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле хемчеглер болуп турар.

Садыг министерствозунуң коллегиязынга РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң блюдаларны белеткээрииниң шынарының, аъш-чем курлавырын чеп ажыглаарының талазы-биле айтышкыннарын күүседип турарының дугайында Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезиниң, Хову-Аксының холушкак садыының удуртукчуларын дыңнаан.

Аъш-чем продуктулары бүдүрүп турар бүдүрүлгелер продуктуларның шынарын бедидер, курлавырларны камнаар ажылдарны чорудуп турар. Чижек кылдыр алырга, Кызылдың эът комбинады (директору Б. М. Конуспаев) бүгү-ле эът продуктуларны сайзырады кылгаш, эң хөй продукцияны алыр хемчеглерни ап турар. Мында артынчы барык чок апарган, ынчангаш комбинат карыгалыг бүдүрүлге турганындан рентабельдиг апарганы таварылга эвес, Кызылдың аъш-чем магазиннери фондудан дашкаар продукцияны ап турар, оларны херегленикчилер күзелдиг-биле садып алыр апарган.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында байдал шуут өске. Мында стандарт чок продукция үндүрүп, Күринспекцияга үргүлчү холудуп турар. Оларны катап ажылдап кылыышкынче кииререге чидиригер болуп турар. Бо болза мында мал продуктуларын хумагалыг көөр чорук чок дээрзин херечилеп турар.

Тываның сүт комбинадының чамдык бүдүрүлгелеринде продуктуларны камнаары болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынары дээш харысалга четпес. Чадааның саржаг заводунда технологтуг чорудуглганы хажыдып, арыг шеверни сагывайн турарындан продукцияны ГОСТ негелделеринге дүүшпес кылдыр үндүрүп турар. Хыналдага кирген 4,7 тонна дээди сортунуң любитель деп ак саржаганың 4,3 тоннназы, азы 91,5 хуу-зу ажыксыг амданныг болганындан бирги сортче шилчиттинген. Сортту кудулатканындан когарал 1290 рубль болган. Сүттүг болгаш сүт продуктуларын брак кылдыр база үндүрүп турган.

Мындыг байдалды чүгле заводтуң удуртулгазының болгаш лаборатория ажылдакчыларының контроль чогу-биле тайылбырлап болур. Сүт комбинадының бүдүрүлгелериниң деннелге көрүлдезинге Чадааның саржаг заводу чамдык стандарт чок продукцияны база кирген.

Кызылдың хлеб заводунуң продукциязының шынарынга хөй хомудалдар кирип турар. Мында норматив-документация негелделеринге дүүшпес хлебти үндүрер фактылар удаа-дараа болуп турар. 1982 чылдың бирги чартыында 7 тонна хлебти, азы хыналдага кирген иниң 10,4 хуузун ажылды эрткен, шөгжегери четпес, хевири шын эвес, деңзизи четпес, улуг тиглерлиг, үстүкү карты хоорук, иштинде хос черлиг дээш холаан. Садыглардан ужулган хлебти катап ажылдап кылырынче чоруткан. Моон ындыг нарыыдаашкыннар болбаан дээрил: чон чамдык хүннерде хлеб чедир албайн, хомудал үндүрген, хөй хемчээлдиг далганы хөй чарыгдаан. Катап ажылдап кылыры-биле чорутан продукциядан кылдынган аъш-чемниң шынары куду болуп, аъш-чем продуктуларының курлавырларынга улуг чидиригни болдурган. Ындыг байдалдар Чадааның, Ак-Довурактың хлеб заводтарында база бар.

Аъш-чем курлавырының чидирилин балык заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде болдуруп турар. Респотребсоюзтуң Кызылда үлетпүр комбинадынга комиссиялыг арга-биле садып алган чиг-эттен ыштаан продукция кылыр цех организастаан. Эгелээшкин аки дээрэн маргыш чок. Ынчалза-даа комбинаттың удуртулгазы турушттуг ажылды хандырбааныдан, температура режимин тургуспаанындан 400 кг ыштаан продукция чыттыг болганындан холуттунган.

Садыг бүдүрүлгелери аъш-чем аймаан үреллирип турар фактылар бар. Кызылдың №40 магазининге балык консервилерин таарышпас байдалга шыгжап турганындан хевирин үрелген 155 лааза скумбрия консервизин үндүр бижээн, оон өртээ 166 рубль 25 көпеек болган. Ак-Довуракта АХК-ның № 11 магазининден 200 кг маргаринни дүдүкcүг апарганындан үндүр бижээн. Оларны чылыг черге шыгжап турган, а соодукчузу үр үеде үрелик турган. «Тыва сүт тудугу» тресте АХК-ның № 1 столоваязы 8,5 кг шоколад конфетти хуусаазын ажыр, шын эвес шыгжааш үрээн. Шоколадты чон аажок херeглеп турган болгай, ынчангаш оон чылдагааны алдептиг.

Респотребсоюзтуң кедээде хөй магазиннери мал үзүн, маргаринни болгаш өске-даа үрелинчел продуктуларны сатпайн турар. Оон чылдагааны оларны садарынга, шыгжаарынга таарымчалыг байдал тургустунмааныда, соодукчулар чогунда, бар-даа болза, оларның үр үеде үрелик турарында. Соодукчуларга артык кезектерниң чедишпейн турары чылдак боор болбайн аап. Ынчалзажок өске аргаларны, чижээ иштинде доштуг подвалдарны чүге тудуп, ажыглап болбазыл. Соодукчу чок турда ындыг орап-саваны чай дургузунда ажыглап турган болгай.

Садыгның күринспекция эргелели аъш-чем курлавырларын садыг болгаш үлетпүр бүдүрүлгелери камналгалыг чарыгдап, чеп ажыглаарын хандырзын дээш контрольду күштелдирип, ол негелделерни күүсетпейн турарларга хемчеглер онаап, кижизидиилге салдарын чедирип турар. Бо талазы-биле бистиң бирги черлениң дузалакчыларывыс ведомство болгаш хөй-ниити контролю болуп турар.

1981 болгаш 1982 чылдарда 2 үлетпүр бүдүрүлгелеринге стандарттыг эвес продукция хүлээп алырын соксаткан. 3 бүдүрүлгеге продукция хүлээп алырының онзагай чурумун тургускан. Ол ышкаш бүдүрүлгелерниң өй-тавында ажылдаарынга шаптыктап турар боттуг чылдагааннарны илередир болгаш чайладыр хемчеглерни инспекция ап турар.

Амгы үеде үлетпүр бүдүрүлгелери савалаан аъш-чем продуктуларын садыгларга эвээш берип турар болганда база аъш-чем барааннарын деңнелеп садарга, чидирип савалыг сатканындан элээн хөй болур ужурунда аъш-чем садыгаары продуктуну савалаар цехтерни ажыдары чугула. СЭКП ТК-ның май Пленумунга айытканы ышкаш, бүгү участоктарга — шөлдең магазинче чедир контрольдуң ажыктыын болгаш дээштиин бедидер апаар. Бо болгаш өске-даа хемчеглер Аъш-чем программазын боттандырарынга, чонну продуктулар-биле хандырарын экижидеринге идиг болур.

Г. БАЛАКИНА,
Күрүнениң садыг инспекциязының республика эргелелиниң начальниги.

Бистиң республиканың найысылалы Кызыл хоорай чылдан чылче чаагайжып, улам өзүп, чараш хевири кирип орар. Оон мурнунда каш-ла чылдар мурнунда дазыр ховy турган черлерде чуртталга болгаш бүдүрүлге тудуглары бедип үнген. Оларның бирээзинге хоорайның дөрткү болгаш бешки микрорайоннары хамааржыр. Мында чурттала бажыңнарының чоогунда уруглар албан черлери, хандырылганың тудуглары база дооступ турар.

ЧУРУКТА: дөрткү микрорайоннуң ниити хевири. Ортузунда уруглар сады.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

БОТТАНЫП ТУРАР

ССРЭ-ниң 9 муң хире ыяш өстүрүп олуртур черлеринге чылдың-на 97,2 миллиард хире хевириниң ыяш болгаш чадаң ыяш уксааларының үрезиннерин чашкаш ол хире хемчээлдиг белен үнген чаш үнүштерни содуй олуртуп турар. Бо чугула ажылды Чадааның ыяш ажыл-агыйы чериниң лесничествозу база чылдың-на организастыг чорудуп турар. Ындыг сорулга-биле каш чыл бурунгаар Чыргакының Эрээн-Каъткa 908 гектарны үш чыл болган шетчигештерни О-5М1 маркалыг машина-биле олурткан.

Ук ажыл ол-ла хемниң кадыр-берт 160 га черинде калбарган. Оон хөрээнүн эрткен күзүн тракторист Очур-оол Сат ПКЛ-70 деп андазының ЛХД-50 маркалыг тускайлаттынган трактор-биле болбаазыраткан. Ниитизи-биле кестинген, улус ажыл-агыйынга ажыглаан арга-арыгны катап тургузары ынчаар боттанып турар.

Ацаа гектар бүрүзүнге-ле ийи муң чаш шетчигештерни олурткан. Чадааның ыяш ажыл-агый чериниң лесничествозунуң ажылдакчылары болгаш арга-арыг даамалдары Элдиг-Хемниң кадыкшылга школазының башкылары, өөреникчилери орта шудургу ажылдааннар.

Бо удаада Чадааның ыяш ажыл-агый чери-биле чардынган тускай керээлиг хоорайның № 2 школаның баазазында хаара туттунган үстүкү класстар өөреникчилери Чыргакыже барып шыдавааннар. Оларны сөөртүп чедирер транспорт чок болган. Эрткен чылын олар Чадаана хемниң унунда Кара-Тал эзиминиң шөлдеринге 190 га черге тарып өстүргеш, ийи чыл болган шетчигештер болгаш бир чыл назылыг хадыларны олурткаш, ажаап чайлааннар. Черле ынчаш бо школаның үстүкү классчыларын транспорт-биле чогуур өйүнде хандырган турган болза, бо чылын эрткен чылдыындан тудак чок ажылдаары билдиңгир ышкажыл. Ынчангаш транспорт-биле хандырылганы баш удур шиитпирлеп алыры чугула-дыр.

А. МОНГУШ.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының Р. С. Парчиев удурткан колбаса цеги Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киирип, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдаржыткан социалистиг чарышты бригада бүрүзүнде калбарткан. Янзы-бүрү сорттуң колбаса кылыгларын эки шынарлыг кылыры мында чарыштың бир кол негелдези болуп турар.

Ол чарыштың мурнуку одуруглары ында Тамара Доңгак, Мария Поздеева, Клара Күжүгет, өскелер-даа кирген. Цехтиң комсомолчу-аныяктар бригадазы Төрээн чурттуң юбилейинге алдаржыткан чарышка бедик көргүзүглерни чедип алыр талазы-биле сөзүн бээлеп турар.

ЧУРУКТА: Кызыл-Мажалыкта эът комбинадының колбаса цегиниң бөлүк ажылчыннары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

УЛАМ СОРУК КИРГЕН

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары улуг чүүлдүгзүүшкүн-биле деткип танышкаш, ажыл-ишчи кедургүүшкүнче сорук киргеннер. Ниитизи-биле 63 кезек черге эрткен хуралдарга 5027 кижи киржип, 312 киржикчи Аъш-чем программазының талазы-биле санал-оналдарын берген болгаш немелде социалистиг хүлээлгелерни алган. Ындыг хүлээлгелерни бригадалар, участоктар, ажыл-агый бүдүрүлге коллективтер аайы-биле база алгылаан болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле боттарының бар арга-курлавырларын санап, тодаргай сорулгаларны салган.

Май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр алдынган хүлээлгелерин күүседир дээш база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш районнуң ажыл-ишчилери социалистиг чарышты улам калбартып, күженишкинниг ажылдап турар.

Чартык чыл планнарын капчаар күүсеткениниң түңнелдери оон бадыткалы болур. Районнуң ажыл-агыйлары чартык чылда күрүнеге мал продукциялары дужаарының планын, эътти 109,5 хуу, сүттү 118,1 хуу күүсеткен. Дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, малдың баш санын өстүрериниң мыйыстыг бода малды 6,1 хуу, чылгыны 8,4 хуу, шээр малды 1,6 хуу көвүдеткен. Хой болгаш өшкү дүгүн бүдүрериниң 16,2 хуу, «Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтар 25,9—36,6 хуу көвүдеткен болуп турар. Азы эрткен чылдаазындан район 10,1 тонна дүктү хөйнү бүдүрген, бир өшкүден 1,029 кг дүктү алган.

«Мурнакчы» совхозтуң Чаңгыс-Терек хойжу бригадазы (бригадири О. Чымы) чүс баш хойдан 90 хураганны камгалап алган.

Районда 18 малчын 100 хой, өшкүге онаалтыр чүстен өрү анай-хураганнарны алганнар. Олардан Сапык Делгер-оол, Сыргыт-оол Таароол («Бай-Тал» совхоз), Хертек Арбай-оол, Кара-Доңгак Чагыр («Мурнакчы»), Сериң Коой-оол, Төре Кымзай-оол («Тээли»), Үсунуң Калин («Кара-Хөл» совхоз) дээш өскелерни-даа адап болур.

«Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрериниң чартык чыл планын 118 хуу күүседип, 97,2 тонна сүттү бирги сортка дужааган. Саанчылар А. Билчей, Ч. Чапзан, Р. Билчей, К. Сагды олар бир инектен-не 867-ден 1227 кг чедир сүттү саап алганнар.

Район төвүнүң тудуг, бүдүрүлге, албан организация черлери боттарының планныг сорулгаларын күүседир дээш база күженишкинниг ажылдап турар. Бот орулга-чарылгалыг № 741 КМК-ның тудуг участогу, районнуң септелге-тудуг участогу планнарын тус-тузу 102,3-118 хуу күүсеткеннер. Ол ышкаш харылзаа бедиринииң, коммунал ажыл-агый эргелелиниң, районнуң суг ажыл-агый эргелелиниң коллективтери чартык чыл планнарын ажыр күүсеткеннер.

Социалистиг чарыштың чартык чылда түңнелдери-биле СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл туктарын «Мурнакчы» совхозу (директору Д. Салчак, партком секретары Д. Доңгак, кожээ совет күүскомунуң даргазы А. Доржу), 741—КМК тудуг участогу (начальниги К. Күжүгет, партия эге организациязының секретары В. Байдоос) чаалап алган.

«Мурнакчы» совхозтуң Чаңгыс-Терек хойжу бригадазынга (бригадири О. Чымы) база чартык чыл планын 189,1 хуу күүсеткен. Тээлиниң септелге-тудуг участогунуң Содунам Маадыр-оолдуң удуртканы тудугжулар бригадазынга алдар кылдыр Күш-ажылчы алдар тугун кедүрген.

Чедип алдынган чедиишкиннерге даянгаш, районнуң ажыл-агыйында бар четпестерни чайладыр сорулганы салып, кайы-даа участокка ажылдың организациязын экижидеринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидеринче болгаш кижизидилге ажылын күштелдиреринче партия, совет органнар, хөй-ниити организациялары чогуур кичээнгейни салып турар.

Б. БАРБА.

КӨЖҮРБЕС

«Көвүрүгтудуг-10» трестиң чер казарынга тускайлаттынган отрядының коллективи күш-ажылдың ээлчег аргазынче шилчээн. Тудуг кылыр черлери суурдан чүс-чүс километр ырай берзе-даа, чер казыкчылары ынаар көшпезин шиитпирлээн болгаш оон бүдүн чартык миллион рубльди камнап алган.

— Суурну көжүрбейн, бригадаларга вагоннардан тургустунган чуртталга черлерлиг, столоваяларлыг, хеп чуур өрээлдерлиг болгаш чунар-бажыңнарлыг хоорайжыгашты кылып берген бис—деп, көвүрүг тудар отрядтың начальниги Н. Хисный СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Ажылчыннар ажылдаар черинге чартык ай болгаш-ла суурунче дыштаныры-биле чанып кээп турарлар. Ажылчыннар ийи ээлчег ажылдап турар. Ол чорук техниканың аваа турарын болдурбас.

Ээлчеглиг арганың эки талалары хөй. Ол дээрге, тудугжуларның культурлуг дыштаныгазын бедик деңнелге органистаар, күш-культура кылыр болгаш өөренир үезин таарымчалыы-дыр. Ол сорулгага база коллективтиң чуртталга-амыдырал байдалын экижидеринге чарыгдаар херегни суурну көжүрериниге үнер ужурлуг турган акшадан алдынган. Ол акша, чижээлээрге, спорт залын тударынга, школа мастерскаяларын дериириинге, көвүрүгжулерниң дыштаныр баазазын тударынга болгаш БАМ-га эң баштайгы теплицаларының бирээзин тударынга үнген.

Ам трестиң бүгү салбырлары шупту күш-ажылдың ээлчег аргазынче шилчип эгелээн. Чүге дээрге тудугжуларның ажылдаар черлери чурттап турар суурларындан ырак [illegible]. Ажылдың хуржулгазы [illegible] болгаш күш-ажыл [illegible] магистральдың [illegible] кирер кезээнде хем [illegible] көвүрүглерниң тудуун [illegible] арганы боор.

БАМ-ның төп иезээ.

БИЧИИЗИНДЕН ӨӨРЕНГЕН

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң мурнакчы хойжулары Иван Сендиевич биле Чечек Кыргысовна Садилер 14 чыл ажыг хой малдап, ажылдап турар. Ол ажылдап келген чылдарында совхозтуң мурнакчы хойжулары болуп, чыл санында багай эвес көргүзүглерни чедип ап, шаңнадып-мактадып келген.

Баштайгы чылында хураган малдап эгелээн. Ол кыш берге кыштың бирээзи болган. Хар улуг, соок. Ындыг-даа болза, аныяк малчыннар бергеге торулбаан. Оларның ада-иелери шаандан тура малчыннар чораан болгаш, оларның арга-дуржулгазын бичиизинден-не өөренип алган.

Оон дараазында чылындан эгелээш, төрүүр хой малдап келгеннер. Он бир беш чылдың бирги чылында төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганны камгалап ап, тыва уксаалыг бир хойдан 1,8 дүктү кыргып алган.

Садилерниң кыштаа Барыын-Эгирниң Бүдүү деп черде. Кыжын аңаа хар улуг дүжер. Ынчангаш аңаа кыжын малга-даа, малчынга-даа берге үелер бо-ла таварышпылаар. Ол бергелерни ажып эртери малчын кижиниң даалган ажылынга бердингенинден, оон ажыл-ижинге кызымаашдан хамааржыр. Олар чайгы үеде мал чемниң курлавырын тургузуп, сигенни хөйнү белеткеп, өдек-кыштаал чазаглап кежерниң мурнунда септеп ап турар. Ол ышкаш чайгы үеде малдың семиртилгезин эки организастап турарындан оларның көргүзүглери эки.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының, бирги чартыында олар база эки көргүзүглерни чедип алганнар. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2 кг. дүктү кыргып алгаш, мурнакчыларның одуруунда кирген. Садилер ийилээн чоокта чаа болуп эрткен республиканың малчыннар наадымының киржикчилери болганнар.

Аныяк өг-бүлениң чедиишкиннерни чедип ап турарының бир кол чылдагааны болза, хойнуң тарын боозадылгазын чогуур өй-шаанда чорудуп, хойну декабрь, январь, февраль айларда төрүдер кылдыр тарылганы организастап турарында. Ынчан төрүттүнген хураганнар семис, шымырак болурун олар боттарының ажылының практиказындан көрген.

Хой кыргылдазын, чуулдазын болгаш хураган үзүлдезин дооскаш, олар хоюн семиртири-биле Ортаа-Адырның өттүг, суглуг сериин чайлаанда хонупкан. Бо чылын ол чайлагда оът-сигенниң үнгени эки.

Иван Сендиевичиниң күш-ажылын Совет чазак бедии-биле үнелеп көрген. «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле шаңнаан. Чоокта чаа болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга ону Мөрен кожээ Советиниң депутадынга № 3 хойжу бригаданың коллективи соңгуп алганнар.

Бригадада 16 кодан хой бар. Ам бо хүннерде шупту чайлагларда хонупкан. Бригадада малчыннарның кыштагларында чүгле 2 малчынның чурттаар бажыңы бар. Арткан малчыннар өглерде чурттап турар. Олар бажыңнар тутпайн турарынга хомудап чугаалаар болдулар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлери база аңаа хүлээп алган чурттуң Аъш-чем программазы оларны чаа-чаа ажыл-херектерже улам сорук киирип турар. Ону амыдыралга боттандырары-биле Садилер идепкейлиг ажылдап турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

«КОММУНИСТ» ЖУРНАЛ

СЭКП ТК-ның теоретиктиг болгаш политиктиг журналы «Коммунистиң» он бирги дугаары парлаттынып үнген. Журнал «Чаа сорулгаларның бединиче» деп мурнуку чүүл-биле ажыттынган.

Л. И. Брежневтиң «Правда» солунуңуң айтырыгларынга харыызын парлаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң «Хөй националдыг совет күрүнениң чаңгыс аай улус ажыл-агый комплекизи» деп чүүлүн парлаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи — марксистиг-ленинчи теорияны хөгжүткени» деп рубриканың адаанда «Социал-экономиктиг политиканың быжыг үндезининде» болгаш «Күш-ажылга негелде-хереглел база оон эволюциязы» деп чүүлдү кирген.

«Он бирги беш чылдың сорулгалары» деп кезектиң адаанда «Техниктиг дээштээлгени дүргедедиринге технологияның ролю», «Материалдарның камналгазы: оон сорулгалары база шиитпирлээр аргалары», «Бистиң совет кадык камгалалывыс» деп болгаш өске-даа чүүлдер парлаттынган.

ГАРАЖТЫ АРЫГЛАЗА

Өвүр районда «Кызыл-Тук» совхоз чыл келген тудум улам сайзырап, күрүнеден чаа-чаа техниканы хөйү-биле ап турар. Мында амгы үеде 20 машина кирер гараж бар. Ындыг турбуже тракторлар кышкы үеде трактористерниң бажыңнарының чанынга хонар. Оон уламындан кыжын трактористер ажылче орай үнүп, тракторларны бүдүрүкчүлүг эвес ажыглап турар.

Совхозка чаа гаражты тудар дугайында айтырыг каш чыл улаштыр тургустунуп келген. Ону тудары-биле бо чылын дөрт «КамАЗ» ишти цементини суурдан озалааш черле чазын эккеп дүжүрген. Ону кылыры-биле 10 кижи составтыг бригада-биле дугуржулганы кылган. Цементиден өске материалдар чогундан ол тудуг амдаа эгелевээн. Бир эвес оон тудуун эгелевес болза, цемент эстип чидери чайлаш чок.

Бо талазы-биле совхозтуң директору Б. Монгуш, тудуг бригадири Б. Куулар олар чогуур хемчеглерни алыр үези келген боор.

Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары эрги гаражтың эдилелинче амгы үеде кичээнгейни салбайн турары алдептиг. Ол гараж чайгы үеде суурнуң чурттакчыларының хуузунда инектериниң девээлээр чери апарганындан оон ишти инек өдээ-биле долган. Ол ышкаш оон девискээринде янзы-бүрү үрелген цемент, демир-дес, бок, күзүрүм дээш чүнү чок дээр.

Ынчангаш гаражты ааштап арыглаар талазы-биле кандыг-даа хемчеглер алдынмайн турар.

Айыттынган четпестерни эдер талазы-биле дарый хемчеглерни алыры совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар.

О. ДАЛБЫЙ.

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН САД-ЛА

Улуг-Хемниң он талакы эриинде Кызылдан 8 километр хире черде оймакта мурнуу чүктүн үнүштери болур янзы-бүрү — яблоня, слива, вишня, ранетка болгаш малина, культурижуткан инек-караа, кызыл-кат, честек-кат, чыжыргана болгаш оон-даа өске үнүштерниң саглашвадыр чечектелип, өзүп турарын көөрге магалыг. Ылангыя яблоня биле ранетка чечектелип келгенде, шынап-ла дыка чараш, мөңгүннечек ак, а чылын чүү дээр. Сад өстүрер ниитилелиниң ол № 1, 2, 4, 5 эштежилгелериниң тарып өстүрүп турар үнүштери-дир.

Эштежилге бүрүзүнде 300-500 чедир өг-бүле бактаап турар. Оларның аразында, башкылар, артистер, эмчилер, инженерлер дээш кандыг мергежилдиг кижилерниң чок дээр.

Мен бодум урууларым-биле кады № 2 садоводствонуң эштежилгезинде бис. Ол 1970 чылдың апрельде тургустунган. Оон ажылының дугайын бижип көрейн. Ол 500 кежигүннүг, өг-бүле бүрүзү 6-8 чүсчүк черлиг, тускай билеттерлиг. Тургустунуп турганывыс баштайгы үеде бергелээр тургулаан. Участоктуң сиген-богун бүрүнү-биле аштап арыглаар, тудуг материалдарын четчелеп, ону сөөртүп алыры, машина, ол-бо чүве чедишпес, тывылбас дээш баар чүве болгай. Тарып олурткан үнүштериндеп, ногааларындан баштайгы чылында дүжүт алдынмайн баар-даа таварылга турар. Оон ыңай бистиң республиканың агаар-бойдузунуң кадыг болганындан үстүнде адааным фруктулуг үнүштерни, ногаа аймаа өстүрерин нарын. Кыш соок, ынчангаш оларны базырар, хөмер, шыгжаар ужурга база таваржыр. А чазын ажыл оон-даа улуг.

Баштайгы базымнардан бээр элээн үе эрткен, ам ажылывыс шуудаан. Үнүштер чимизин чыл санында берип турар. Ногааның, картофельдиң чаагай дүжүдүн чылдың-на ап турар бис. Бис үш өг-бүле 8 түсчүк черден кыштады чиир эң чугула ногааларны өстүрүп ап келдивис. Ол-ла участоктан картофельдиң дүжүдү — 15-18 шоодай болур. Чимистиг үнүштер —яблоня-дан, ранеткадан, янзы-бүрү каттардан ап турар дүжүдүвүс боттарывыска ажыглалывыстан артыкшылдыг кылдыр өзүп турар болу берген. Чимистен болгаш кат аймаандан соктарны, сускуннарны, вареньени белеткеп ап, чемге бүдүн чылда ажыглап турар бис.

Садоводтарның иштинде хөй чимистиг сад өстүрүп турарлар эвээш эвес. Оларга Г. Т. Николаева, О. И. Маады, М. А. Куршаков, В. Н. Скворцов, А. К. Игонин, Н. И. Шубин, И. Т. Комбу, М. Т. Хүргүлек болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Оларның участоктарында кат-чимис, ногаа аймаа база чаагай өзүп турар.

Сад ажылының эштежилгелериниң баштаар чери ажылын план ёзугаар чорудуп турар. Кежигүннерниң хуралы чылда ийи удаа эртер. Баштаар чер (даргазы Н. М. Подваленко) дачалыг кижилерни тарымал үнүштер-биле хандырар айтырыгны багай эвес тургускан.

Садтыг, огородтуг болуру шынап-ла ажыктыг. Күш-ажыл кылып, шимчээшкинни кылырга, арыг агаарга турарга кадыкка эки болгай. Дачага чурттап, огородка ажылдаары чүректиң болгаш хан-дамырның эгелеп чоруур аарыгларынга ёзулуг-ла эм дээрзин билдивис. Оон ыңай өг-бүле-биле кады демниг ажылдаары уруг-дарыгны күш-ажылга кижизидеринге дузалыг болгаш кижилерни бөлдүска ынак, камныг болур чорукка кижизидер.

Чаагай чыттыг чечек тарып өстүрбейн турар дача чок. Чижээ, Т. М. Дикиновaның дачазында ховар чечектер үнүп турары солун. Ол дачага кирип келирге, мында бир бүлүннү чечек тарыыр кылдыр аңгылаан.

Сад өстүрүкчүлери Тываның тайга, арга-арыында эрте частыр черлик чечектерни эм оъттарны маңаа эккеп өстүрүп эгелээн. Чечектер делгелгезин организастаары көрдүнген. Ам аңаа белеткенип эгелээн бис.

Чоннуң хуузунда дузалал ажыл-агыйын сайзырадырын партия, чазак онзалап көрүп турар болгаш улуг кичээнгейни оларже углап турар. Оон ажылын кижи бүрүзү база билир. Чамдык садчылар ногаа, чечектен аңгыда, дагааларны, тоолайларны өстүрүп турар.

Огород, садты тудуп кылып алырынга херeглээр эң чугула дериг-херекселдерниң тывылбайн баары хомудалчыг. Демир-хүүрек, дырбааш, огород, сад хачызы, хирээзи, бижээ, суг чаштырар херексел, огород-сад хээкчилери болур насекомнар хоралап чаштырар химикаттар демир-хүүрек, балды сыптары хоорайның магазиннеринде ховар. Ногаа аймаазының болгаш чечектиң үрезиннерниң ассортиментизи эвээш. Чижээ, морковь, арбуз, дыня үрезиннери белен тывылбайн турар. Агаар-бойдустуң аайы-биле чаллар шуглаар плёнка болгаш өске-даа материалдарны эвээш садып турары хомудалчыг. Ол дачаларга чедер № 11 рейстиң автобузунуң оруу багай хоорайтыг, автобус доктаар черлерде сандайлар чок.

Республиканың Садыг, Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволары болгаш чамдык өске-даа черлер ол айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээр болза деп күзел бар. Ол бистиң ажыл-агыйывыска кончуг-ла деткимче болур ийик.

С. ДҮКЕЖЕК.

Дузалал ажыл-агый — ниитиге ажыктыг

ТАЙБЫҢ КЕЛИР ҮЕ ДЭЭШ

КИЕВ. (СЭТА-ның корр.). Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, чер кырынга тайбың келир үе дээш [illegible] Славутичиниң эриктеринге Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында берген кижилерниң маадырлыг чоруун [illegible] кажан-даа утпас. Москва—Вена аразынга «1982 чылдың тайбың марыжының» киржикчилери боттарының оруунуң эге кыдыжын мезээн дайынчыларның Тиилелге шенуунде тураскаалындан эгелээн.

Европаның, Американың, Азияның болгаш Африканың 30 чурттарындан келген дааныта [illegible] тайбың келир үени дээш ниити сагыш [illegible] тывызыкчы [illegible] Тайбың [illegible] сарыылдыг [illegible] тайбың [illegible] амыдыралчурттаныышкын — чүү-биле солуп болбас дээрзинге олар [illegible] бүзүрээннер. Тайбың дээш демисел — бүгү кижилерниң ниити сагыш сагыышкыны-дыр. Улуг, биче улустарның, улуг, биче күрүнелерниң ниити сагыш сагыышкыны-дыр.

Марштың оруу Австрияның девискээриниң таварып эртеринге бистиң чуртувустуң тайбың талалакчылары өөрүп турар деп, Австрияның тайбыңга ынак күштериниң төлээлекчизи Фрида Ремзинг СЭТА-ның [illegible] чугаалаан. Кайы хире чаагай түңнелдерни [illegible] берип турарын, боо-чепсектерни эндере бүдүрери кайы хире айыылдыг болуп турарын бистиң чонувус ханызы-биле [illegible] билип турар деп, ол [illegible] ортумак [illegible] амерétик ядролуг чаа ракеталарын Барыын Европага экеп нептередирин боолдурбас дээш демиселе — Барыын чүк чурттарының тайбың дээш шимчээшкин талалакчыларының амгы үеде кол сорулгазы болуп турар. Барыын Европа чаа ракеталар чоокка-ла ядролуг чепсектиң складзы болуп турар деп, Фрида Ремзинг айыткан.

Барыын Европага американ боо-чепсектерни болгаш чепсектерни [illegible] тургускан чүгле Европаның эвес, харын-даа бүгү делегейниң [illegible] дип турар. Ядролуг дайын бир эвес Европага кыштыга бээр [illegible] бөмбүрзээн узуткаар айыыл-дыг. Бо дугаарын Европадан ырак чурттарның улустары база билип турар.

Тайбың дээш демиселге Индияның улуг идепкейлиг үлүүн киирип турар деп, Индияның «Тайбың болгаш эп-[illegible]» организациязының төлээлекчизи Анна [illegible] чугаалаан. [illegible] марыжы бо чылдың күзүнүнде октябрь айда Индияга болур. Бүгү делегейниң салым-чолу дээш сагыш човаашкынывысты ол марштың үезинде база катап илергейлээр бис деп, ол медеглээн.

«Индии чепсек дээрей-ниң кайы-даа черинге турбазын!» деп кыйгырыглыг лозунну Киевтиң бажың тудар [illegible] бригадазы, тайбың камгалакчыларының Украина республика комитединиң даргазының оралакчызы И. Бушма хоорайның [illegible] кижи киржикчилиг чыскаалган [illegible] тудуп алгаш, баштап эрткен.

Бодумнуң ажылымның хөй чылдар дургузунда үезинде ынаар чурттарның кижилери-биле ужурашкан мен. Экономиктиг болгаш социал айтырыгларның талазы-биле бистиң аравыска чидиг маргылдаалыг чугаалар база турган. Ынчалзажок тайбыңны камгалаар айтырыглар талазы-биле бистиң аравыска черүүдээлер кажан-даа болуп көрбээн деп, ол демдеглээн. Боттарының бажыңнары, ажыл-төлү, уругларының уруглары кижи бүрүзүнге эргим үнелиг. Бистиң бажыңнарывыстың, уругларывыстың кырынче бомбалар кээп дүшпес ужурлуг. Бүгү кижилер дайынны көөр хөөн чок. Тайбыңны дилеп албас, а тайбың дээш демиселжир херек дээрзин хөй кижилерниң ханызы-биле билип турарынга өөрүүр мен деп, И. Бушма чугаалаан.

Дайынга удур, тайбың дээш шимчээшкинге делегейниң херээжеттери база эң идепкейлиг киржип турар. Тайбың дээш демиселге делегейниң херээжеттериниң янзы-бүрү организациялары калбаа-биле киржип келген болгаш киржип-даа турар. АКШ-тан келген Лоретта Пендамин «Херээжеттер раса болгаш экономика талазы-биле дең чоруктуг дээш» деп организацияны төлээлеп турар. Тайбың дээш демиселде ол организация база калбарып турар. Бистиң организациявыстың бөдүүвүс сорулгазын чүгле тайбың байдалдарының үезинде чедип ап болур деп, ол чугаалаан.

Тайбың марыжының киржикчилериниң хоорайга чыскаалгазы [illegible] хөй муң кижи киржикчилиг митинг «Ленинчи комсомолдуң шелүүнге» болган. В. И. Ленинниң Төп музейиниң Киевте салбырының директору С. Кириллова митингини ажыткан. [illegible] чоруктуг болгаш кады ажылдажылга талазы-биле [illegible] хуралдың Хельсинкиге чедир чыл бурунгаар ат салдынган Түңнел актызы бүгү чер бөмбүрзээниң ак сеткилдиг [illegible] [illegible] хөй келир [illegible] бедик үнелээшкинин болдурган деп, демдеглээн. Дайынның халавын көрген бис. Ынчангаш тайбыңны күзеп турар бис. Ооң тодаргай бадымдаазы — Совет күрүнениң, эш Л. И. Брежневтиң тайбың хөй инициативалары, атомнуг чепсекти мурнай ажыглаарындан ССРЭ-ниң ойталааны-дыр деп, С. Кириллова чугаалаан. Совет Эвилелиниң принципиалдыг ол шиитпирин делегейниң тайбыңга ынак хөй-ниитизи ээзин-биле деткээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказын ССРЭ-ниң Медицина эртемнер академиязының академиги, «Эмчилер ядролуг дайынны болдурбас дээш» комитеттиң кежигүнү А. Ромоданов, чеди уругларның иези, харылзаа белдирииниң ажылдакчызы В. Чернота, «Арсенал» заводтуң ажылчыны А. Левченко олар митингиге ээзин-биле деткээннер.

Челиншиниңниң үндезини — хелелиинниннерниң чаңгыс эвиде «Европаның айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш» Британ комитеттиң даргазы, «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаар дээш» Делегейниң ленинчи шаңналының лауреады Гордон Шаффер, Гананың тайбыңга ынак хөй-ниитизиниң төлээлекчизи Даниэль Бентим, АКШ-тың тайбың чоруделяниң кежигүнү Дэнис Янг, Тайбың дээш француз шимчээшкининиң [illegible] чугаалаар [illegible] төлээлекчизи Жерара Али олар бо дугайында боттарының чугааларынга онзалап демдеглээн.

Аалчылар ол хүн хоорайга аян-чорук кылып, ооң чаа тудугларын, Украинаның найысылалының төөгү болгаш культура тураскаалдарын сонуургап көрген.

Марштың киржикчилери Мөңге тураскаалдың парыгынга билдинмес солдаттың чевээнге чечектер салган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА [illegible] КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

Гренада бистиң чуртувустан хөй муң километр ырак. Ынчалзажок СЭКП ТК-ның [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев чоокта чаа мынча деп демдеглээн: «Улустарны болгаш чурттарны география эвес, а политика чоокшулаштырып турар, бот-боттарын билчиринге болгаш найыралга ырак девискээр моондак эвес-тир». ССРЭ-ниң болгаш Гренаданың аразында харылзаалар бо талазы-биле тодаргай чижек болуп, чедишкининиг калбарып турар.

1979 чылда Гренадага революцияның тиилээнинге, американ ханныг диктатуразы [illegible] октаан ынаар кариб күрүнениң баштайгы чедишкиниинг базымнарынга совет кижилер чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген. ДЖУЭЛ чаа шимчээшкин партиязының ТК-зының Политбюро [illegible], премьер-министр Морис Бишоп баштаан Гренаданың революстуг улуг чу чазаан баштай хүлээп көрген чурттарның бирээзи — Совет Эвилели.

Гренаданың [illegible] ССРЭ-ге [illegible] Москвага чугаалажыышкыннар ийи чурттарның улустарының аразынга найыралды [illegible] чугаажок идиглиг болур. Ийи чурттарның аразынга бот-боттарынга ажыктыг харылзаалар дең эргени, бот-боттарын хүндүлежириниң, иштики херектеринге холгаарлап кирбес [illegible] принциптеринге [illegible] ажыктыг кады ажылдажылганың [illegible] үезинде сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Планныг ажыл-чорудулганың, экономика, эртем, техника, культура талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш Гренаданың аразынга кады ажылдажылга дугайында чугаа дугуржулгаларга ат салыышкыны Москвага чугаалажыышкыннарның үезинде кылдынган. СЭКП-ниң болгаш ДЖУЭЛ чаа шимчээшкин партиязының аразынга кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага база ат салдынган. М. Бишоп Москвага парлалга конференциязынга чуве чугаалаан болгаш ол документилерни төөгүлүг дугуржулгалар деп адаан.

Тайбыңны быжыглаарының болгаш ядролуг дайын кыжа-[illegible] айтырыгларынче улуг кичээнгейни чугаалажыышкыннарга угландырган. Бо айтырыглар талазы-биле ийи чурттарның туружу бир дөмей болуп турар. Төп Американың болгаш Кариб далай бассейнинге АКШ-тың империалистиг чимчээшкиннери [illegible] ол районунуң улустарынга болунуң тура соруун албадаар дээш АКШ-тың туружун ийи талалар шыңгыы буруу шапкан. Гренадага хамаарыштыр АКШ-тың чорудуп турары кыжаныышкынныг политиказын Совет Эвилели шыңгыы буруу шаап турар деп, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов онзалап демдеглээн.

О. КОЛЕСНИКОВ.
(СЭТА).

⊙ ⊙ ⊙

БУР. Софияның киностудиязы «Сагындырыышкын» деп уран-чечен кинофильмни кылган. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Георгий Димитровтуң маадырлыг амыдыралынга, ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга ол фильмни тураскааткан. Кол рольда — болгар актёр Петр Гюров. Сурагдыг испан кинорежиссер Хуан Антонио Бардем фильмни тургускан.

ЧУРУКТА: Хуан Антонио Бардем (солагай талазындан) болгаш Георгий Димитровтуң ролюн ойнаан артист Петр Гюров.

БТА—СЭТА-ның фотохрониказы.

⊙ ⊙ ⊙

АГРЕССОРНУҢ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИИ

БЕЙРУТ. Дайылдажыышкынның [illegible] дугайында [illegible] сан талазы-биле [illegible] дугуржулганы чер бүгү-биле үрээш, Барыын Бейрутту [illegible] израиль [illegible] август бирниң [illegible] хоорайны дайылдап, агаардан болгаш [illegible] [illegible] болгаш бомбалаан. Палестинаның [illegible] организациязының төлээлекчизиниң [illegible] чүгле 5 шактың дургузунда бээн [illegible] муң чыгам снарядтарны, ракеталарны, бомбаларны [illegible] шариктиг болгаш фосфорлуг бомбалар база бар.

Тель-Авив «дайылдажыышкынның соксаар дугайында дугуржулга-биле бодун моон ынай холбаалыг кылдыр санавайн турар» деп, израиль чазактың төлээлекчизи ыят чокка медеглээн. Израиль самолёттар [illegible] [illegible] тант [illegible] турар.

Хоорайда [illegible] [illegible] административтиг [illegible], [illegible] чоннуң аразындан хөй санныг кижилер амы-тынындан каражадаан.

Совет элчин чери болгаш Садыг төлээзиниң чери турар районче сагыштыг-биле боолап турган. СЭТА-ның салбырының бажыңының шуут чанынга снарядтар болгаш бомбалар, ракеталар чазылган.

Барыын Бейрутта «Саммерленд» дээр турисчи комплекстиң районунга израиль [illegible] дужурерин оралдашкан. Палестинаның Вафа дээр информация агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, агрессорнуң улуг танк күштери Бейруттуң делегей аэропортунче болгаш палестин [illegible] лагерниче угландыр бурунгаарлаарын оралдашкан, ынчалза-даа оларны ара доктаадыпкан болгаш ам Барыын Бейруттан беш километр черде турар. [illegible] палестин шимчээшкининиң — Национал-патриотчу күштерниң [illegible]

Хоорайның чурттакчыларының байдалы кедергей берге [illegible] [illegible] [illegible]

(СЭТА).

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ ДЕМИСЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың эң улуг ийи буржуаз партиялары — республиканчы болгаш демократтыг партияларның аразында [illegible] соңгулда мурнунуң улам күштелип турар демисели — «акшалыг шоодайларның» маргылдаазы боор, улам-на шынгыырап кел чыдар.

Неделя санында үнер «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорттуң» [illegible] конгресске болгаш эрге-чагырганың чер-чер органнарынга ноябрь айда болур соңгулдаларга [illegible] боттарының кандидаттарын мактап чарлаар политиктиг суртаал ажылдарынга боттарының удурланыкчылары — демократтардан беш катап хөй акшаны чарыгдаар деп турар. Ол сорулга-биле амдыгааштан эгелээш, 30 млн. ажыт долларны чарыгдап чоттапкыннер.

Ынчалза-даа ол безин дыка [illegible] стратегтер санап турарлар. Соңгулдалар чоокшулаан тудугунда, [illegible] бужурганып, кылыктанып чорук улам күштелип кел чыдар. Чуртту шыңгыы социал айтырыгларже киир тырткан [illegible] алдар-ат чок болганындан ооң деткиишкини албайн турар угланыышкынының удурундан ындыг байдал тургустунган.

«Республиканчыларның амгы үеде сеткилиниң дүвүреңниниң дыка күштүг чылдагааны бар — национал экономикада кудулааштың улам ханылааны, даштыкы политика уш-баш чок байдалда кирген, а келир соңгулдаларга чедир дөрт айдан эвээш үе арткан» — деп, «Ю. М. ньюс энд уорлд рипорт» бижип турар.

Республиканчы партияның экономика талазы-биле экспертери соңгулдалар болурунга чедир чүртта ажыл чок [illegible] чедип — 10 хуу көвүдээр деп айыылдавыш турарлар. Ол дээрге, АКШ-тың хөлезилениp бүгү күжүнүң мынча хуузу-дур. Олар акша-херекселиниң үлезиниң кудулаарындан база айыылзыпып турар, чүге дээрге, чылда ооң ортумак хемчээли база-ла ийи ораныг сан-биле илереттинип турар.

[illegible] политиктиг [illegible] «пропаганда кампаниязынга чүгле хөй санныг акшаны салыры» амгы администрацияның хоралыг политиказының партияга таварыштырган каражалын катап тургузары-биле [illegible] боор [illegible] дээр [illegible] палатазының төрээлекчизи, конгрессмен демократ Т. О Нил ол талазы-биле чуве чугаалаан, медеглээн.

Демократтар боттарының талазындан республиканчы чазак чериниң политиказынга соңгукчуларның таарышпайн турарын ажыглап алгаш, [illegible] акша-биле» соңгуттуларын күзеп турбайлар деп, кээр чугаалаарга, американ нар база катап «соңгулда чок соңгулдаларга» таваржыр дей берген, ооң түңнелинде эрге-чагырганың уттурупкан төлээлекчилери база-ла чаа кижилер-биле солуттунар апаар.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

УЛАН-БАТОР. [illegible] августуң баштайгы [illegible] республиканың [illegible] [illegible] [illegible] бо чылдың баштайгы чартыының планы [illegible] [illegible] [illegible] 32 муң пассажирлерни сөөртээн.

Улан-Батордан Налайханың [illegible] [illegible] республиканың дамир-оруг транспорту [illegible] экономиканың [illegible] [illegible] бээр берген.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. Американ-совет садыг-экономиктиг чөвүлелдиң күскомунуң хуралы болган. Талалар совет-американ садыг харылзааларының айтырыгларын, [illegible] [illegible]

Чөвүлел [illegible] ниити хуралын бо чылдың ноябрьда эртирерин күскому [illegible]. Күскомунуң хуралынга совет делегациязын ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң оралакчызы совет талазының чөвүлелдиң даргазы [illegible] В. Н. Сушков баштап чораан. АКШ-тың делегациязын — американ талазынын чөвүлелдиң даргазы Уильям [illegible] баштаан. Хуралга американ талазындан [illegible] [illegible]

• • •

КЕНИЯГА ЭРГИЛДЕ

КЫЛЫР ДЭЭН ОРАЛДАЖЫЫШКЫН

ДАР-эс-САЛАМ. Найроби [illegible] [illegible] президент Даниэль Арап Мойни [illegible] оралдажыышкынын шериглер боскан.

[illegible] [illegible]

Кенияның найысылалы [illegible] [illegible] кылыр [illegible] оралдашкан. Хоорайга [illegible] президент Д. Арап Мойнуң [illegible] радиостанциязындан дамчыдып турганнар.

Үнелгени базар талазы-биле [illegible] [illegible]

• • •

ИРАК-ИРАН ФРОНТУДА

БАГДАД. Басра хоорайның [illegible] талазында ирак шериглерниң [illegible] ирак шериглер [illegible] Иракты [illegible] шериг командылалының медээзинде [illegible] [illegible] 23 иран шериг албанныгларын [illegible] танкылары болгаш өске-даа дайынның техниказы чок кылган. Иран артиллериязы Басраның чурттакчы кварталдарын болгаш экономиктиг объектилерин боолап турган деп, медээде айыткан. Дайын чорудулгаларының сөөлгү 18 хүннериниң дургузунда 27 муң ажыг иран шериг албанныглар өлүрткен. 237 танкыларны, 162 бронетранспортёрларны узуткаан. 4 иран истребитель болгаш бир вертолётту [illegible] аткан.

ТЕГЕРАН. Иран шериглер Ирактың девискээриндек боттарының ажылеп алган туруштарын эдевишаан болгаш Басра хоорайдан соңгу [illegible] таладже дайзынның [illegible] болуп турар деп «Ислам революция камгалакчыларының» корпузунуң [illegible] болгаш Иранның [illegible] [illegible] кады кылган дыңнадыын чугаалаан. Ону Тегеранда тараткан. «Ислам революция камгалакчыларының» корпузунуң командылакчызы М. Резаиниң медеглелин ёзугаар алырга, иран-ирак чепсектиг мөөрүлдежиишкиниң [illegible] үеден бээр иран шериглер 90 муң ирак шериг албанныгларын узуткаан, 170 муңун балыглаан, 50 муңун туткуп алган.

(СЭТА).

КЕДЕРГЕЙ КОЛОНИАЛИСТИГ ЧҮТКҮЛГЕ АЛЫСКАН

Лондонда Фолкленд (Мальвина) ортулуктарын долгандыр 200 миль «девискээрлиг [illegible]» [illegible] чаазад ол ышкаш аргентин корабльдерниң болгаш самолёттарның ортулуктарже 150 миль чоокшулавазын база негээн. Лондонуң медеглели ажык кыжаныышкын-биле кады кылдынган боор турар. Парламентиниң айтырыынга премьер-министр М. Тэтчерниң бижимел харыызында Мурнуу Атлантиканың кандыг-даа районунга англи шериглер «бодун камгаланыры-биле эргежок чугула бүгү хемчеглерни алыр эргелиг» деп айыткан.

[illegible] АКШ-тың [illegible] Фолкленд ортулуктарын бүзээлээш, ооң соонда оларны штурмулааш, ол ортулуктарга [illegible] бөдүүлүг дугаарга [illegible] база-чурумну камгалап арттырар эвес, харын база [illegible] айтырыгларны шериг күжү-биле шиитпирлээр чүткүлдүн херек кырында көргүскен. Лондон ол ортулуктарда 2000 кижилиг гарнизону болгаш хөй санныг самолёттарны тудуп турар. Оларның эриктеринде «[illegible]» деп авианосец-биле кады дайынчы корабльдерниң хөй белүү эштип чоруп турар.

Ортулуктарда улуг шериг [illegible] калбарды-биле тудуп турар болгаш НАТО-нуң, АКШ-тың стратегтиг планнарынга улуг ужур-дузалыг кылдыр ону санап турар. Мурнуу-атлантика бөлүктелиишкининге империализмниң [illegible] ырынга болгаш Латин Америкада национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур демиселге депкиш болур ужурлуг НАТО-нуң күштери-биле ол баазаны тудуп тургузар дээш Вашингтонуң стратегтери [illegible] турар АКШ-тың болгаш Англияның Мурнуу Атлантиканы [illegible] [illegible] [illegible] турарын буруу шапкан хөй санныг чурттарның [illegible] лакторы ол дугайын ыяк билип турарлар.

Аргентинаның даштыкы херектер министерствозу медеглел кылгаш, М. Тэтчерниң чаалаңыг [illegible] шиитпирин ол ортулуктарны шериг күжү-биле [illegible] [illegible] [illegible] илереткен боор турар. Аргентинаның «онзагай зоналарында», аргентин девискээрде дадай районнарынга өске-даа кызыгаарлаашкыннарны-даа тоол көрбезин медеглелде [illegible] Аргентинаның даштыкы херектер министри Х. Р. Агирре бодунуң чуртунуң туружун тайылбырлааш, чөрүлдээни үзе шиитпирлээри чүгле КНО-нуң шугуму-биле чугаалажыышкыннар-биле [illegible] алдынар апаарын онзалап демдеглээн. Ындыг чугаалажыышкыннар [illegible] [illegible] [illegible] улуг. Ол англи чазактап ортулуктарны бүзээлээрин соксаткаш, олардан эжелекчи шериглерни [illegible] Аргентинаның [illegible] туружун Латин Америкада калбаа-биле деткип турар. Ол латин-американ улустарның Лондонуң болгаш Вашингтоннуң айыылдыг боданарынга удур [illegible] [illegible] херечилеп турар-дыр.

ТАЙБЫННЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫ БОЛГАШ УДУРЛАНЫКЧЫЛАРЫ

Эрткен неделяда делегейниң хөй-ниитизи Мурнуу-Чөөн Азияда ийи болуушкуннарже улуг кичээнгей салган. Чугаа болза, Кампучиядан Төрээн чуртунче делир чанган вьетнам шериглериниң келектерин Пномпеньге аңы-дуңма ёзу-биле үдээниниң болгаш ВСР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхатьтың АСЕАН кежигүнү чурттарга барганының дугайында боол турар. Делегейниң ол оожургалдыг эвес районунда болган эжиживишкин-биле ол ийи болуушкун холбаалыг боол турар. Аңы-дуңма улуска дуза чедирери-биле аңаа интернационалдыг хүлээлгезин күүседип турган вьетнам шериглерниң [illegible] [illegible] ындынгаар удур демиселге чедишкиннериниң түңнелинде болдунар аргалыг болган. Нгуен Ко Тхатьтың Мурнуу-Чөөн Азиянга чурттарынга чорааны — Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның даштыкы херектериниң министрлериниң чоокта болган чөвүлел хуралынга ажылдап кылган чаа тодаргай саналдарын ол чурттарда улуу-биле сонуурган турарының херечизи-дир.

Индий Кыдаттың ол үш чурту Азияның Мурнуу-Чөөн талазында дүшкүүрлүг, бот-боттарынга бүзүревес болгаш удурланышкак чоруктары хамааттың [illegible] Пекинниң болгаш Вашингтоннуң кыткүүшкунү-биле даштыкы күштер өскүлүп турарын билип турар. Вьетнам, Лаос болгаш Кампучия-даа [illegible] айтырыгларны шиитпирлээр сорулга-биле АСЕАН кежигүнү чурттар-биле тодаргай чугаа кылыры дээш чүткүп турар. Чогум-на харын Нгуен Ко Тхатьтың ол аян-чоруу ол сорулга-биле кылдынган болгаш ол үш чурт кампучияның [illegible] чогумчалыг болдурарын, Мурнуу-Чөөн Азия талазы-биле [illegible] конференцияның [illegible] хөй санныг чурттарны киириштирерин саналдап турарлар.

Аңы-дуңма чурттарның чаа тайбың саналдарынга Пекин болгаш Вашингтоннуң бужурганың турары тодаргай. Олар Индий-Кыдаттың болгаш АСЕАН чурттарын бот-боттарынга удурланыштырбаш, дүшкүүрлүг болгаш чөрүлдээлиг чоруктуң одаан улам хөрлээледирин, ол девискээрлерге боттарының туруштарын быжыглап болгаш калбартырын оралдажып турарлар. Кампучия улустуң чедир соктунмаан араатанзыг магаачыннары — полпотчуларлан тургустунган [illegible] [illegible] дээр бөлүктелиишкинге кыдат болгаш американ удуртукчулар улуг идегелди салып турарлар. Ол чаакта Төп разведка эргелелиниң быктының адаанда чашпаалап турар Сон Саннның барыын чүк үлеллиг режимниг бөлүүү база кирип турар. Чоокта чаа Пекинге «Кампучияның бодун адаттынган президентизи» Сианукту улуг хүлүүткел-биле уткуп [illegible] [illegible] гай. Кыдат удуртукчулар Таиландының девискээриндек Кампучияже дээрбечи [illegible] [illegible] турар полпотчу идеттерге шериг болгаш өске-даа талазы-биле дузаламчыны улам улгаттырарын аазааннар. Вашингтон-даа, Пекин-даа Индий-Кыдаттың [illegible] [illegible] экижидерин болдурбас дээш, ооң чөрүлдээ ыкыышкыны улам күштелдирип турар.

Мурнуу-Чөөн Азияның [illegible] тайбыңның дайзынарының чимзениишкиннериниң айыылдыын медерелин билип турарлар. АСЕАН чурттарында ол девискээрлерге байдалды чогумчалыг болдуррары база маргылдаалыг айтырыгларны тайбың аргалар-биле шиитпирлээр дээш шимчээшкин улам калбарып турар. Индий-Кыдаттың үстүнде айыткан үш чурттарының Мурнулерениниң тайбың болгаш айыыл чок турар чоруун хандыгарынче угланган саналдары аңаа быжыт үндезинни салып турар.

В. ВОЛКОВ
Д. ДЫМОВ.

Ном болгаш номчукчу

ХӨЙНҮ БИЛИП АЛЫР

Бистиң тыва улус шаг-төөгүден бээр мал ажылдыг чораан, чүге дээрге чер-чурт база-ла ана таарымчалыг: одар-белчиир кандыг-даа малга чогумчалыг, хову-шөлдери торгу-маңнык дег, агы-кангылыг болгаш кадар өътүг. Ындыгы шээр мал өстүреринге эн ажык өзүт-сиген [illegible].

№ 167 «Шыйда» Эрзинниң «Чаа орук» совхозунуң мурнакчы хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны А. Севилбааның мынчаар бижээни чоп-даа:

— Малга четчир чемнерни белеткеп алыр дээш чайын улуг күш үндүрүп ажылдаар кижи мен. А кыжын малдың одарын шын таарыштырар херек, а кажан боозу улгады [illegible], чооккуу одарларга капарары черле шын.

Ынчангаш алдарлыг малчынның бригадазының бүгү кежигүннери бо чайын мал чемнени белеткелинче бүрүну-биле киирген-дир, чүге дээрге үе-шаг манавас. Ынчангаш малдың сүткүрү, кужу—дыжында, ажаалда-тежээлдезинде дижири ылап шын-дыр. Чайын халас эрткен хүн бүрүзү — каража болуруп бичии шаанда кадарчылап чораан кайын билген деп мен. Амгы үеде мал ажылы мурнакчы дуржулгага дептилгелиг эртемге үн[illegible] малдыг-дыр.

Чаа чижек кылдыр түскай эртемниң авторлар И. Т. Кызыл-оол биле С. С. Сонамның «Хойжунун өөредилге ному» деп аттыг чаа номун улуг сонуургал-биле номчудум. Бо улуг хемчээлдиг болгаш эн ажыктыг чаа ном, ылангыя аныяк хойжуларга, бригадирлерге база өске-даа мал ажылдакчыларынга деткимчелиг дуза болуру чугаажок. Оон хөйнү билип ап болур. Малдың чем-сууруң чайгы үеде эки белеткевес, оон ужурундан харлыг кыштың улажы бээр дошкун сооктарында аш [illegible] дезилээр, чамдык чалгаа-шушпаң олуттай малчыннар бисте чок деп болбас. Хоойн аан чалапкаш, ойлеп-ойлеп өөнден дуранпап орар кадарчылар база бар, азы бичии урутларын ыдалап каан, боттары суурга арагалап туруп бээр кижилерни чок деп болбас.

Ынчангаш «Хойжунуң өөредилге ному» чогуур үезинде чырыкче үнгени өөрүнчүг-түр, ында малдың быжыг чемсүрүң баш удур канчаар белеткээрин, шээр малды канчаар шын чемгерип ажаап-карактаарын база оон технологиязын канчаар шиңгээдип алырын болгаш өске-даа эртемге [illegible] чугула айтырыгларны келдирүп үндүрүп чугаалаар.

С. САНДЮ.

Күш-культура болгаш спорт

ЭСТОНИЯНЫҢ СПОРТ ИНДУСТРИЯЗЫ

Таллин Москва-биле чергелештир чайгы Олимпиада-80-ниң организакчы хоорайы болуп, бодунга яхтсменнерни хүлээп ап турган. Ол республиканың чүгле шагдан тура парусчу чанчылдарын эвес, харын эстон спорттуң хөгжүлдезиниң ниити дениилиниң бедиини барымдаалааш, Эстонияның [illegible] регатазын эрттирерин дааскан турган. Таллинге, Тартуга, Пярнуга база өске-даа хоорайларга эвилел иштиниң болгаш делегейниң улуг маргылдааларын эрттирип, оларга ук черниң ээлери эптиг-ле тергиилеп турар.

Ынчалзажок оон өске база бир адыр бар, аңаа Эстонияның төлээлекчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол болза спорт бараанлары бүдүрери-дир. Эстон лыжаларын, теннис ракеткаларын, хоккей халбыыштарын база өске-даа спорт херекселдерин бистиң чурттувуста болгаш ол ышкаш даштыкы-да-даа бедиини-биле үнелеп турар. Бараанарлың даштыкы каасталгазы шынарлыы, үр эдилеттинери садып алыкчыларны сонуургалып турар. Чижээ, эстон пластик лыжаларны лыжа бүдүреринге кончуг негелделиг Финляндия ышкаш ындыг чурт безин садып ап турар.

Эстонияга спорт бараанарын массалыг бүдүрериң чүгле ийи-үш он чыл мурнунда шиңгээдип алган, ынчалзажок үлептүрүпүн чаа адыры ол үениң дургузунда бир эвес дуржулганы мөөңнээн, ат-сураглыг апарган болгаш бөгүн дыка чедиишкинниг ажылдап турар.

Оргу черге ажыглаар лыжа бүдүреринге Эстонияның чедиишкиннерниң дугайын онзалап чугаалаза чогуур. Ындыг лыжаны хереглээр кижи көвүдээн. Бо чылдың февраль 28-те эрттирген (моон соңгаар ол чаңчыл апаар) лыжачының бирги Бүгү-эвилел хүнүнге 22 миллион ажыг кижи киришкенин чугаалаарга-ла четчир. [illegible] кадыкшылдарынга, оларның иделкейниг дыштаныл[illegible]га хаара тударынга улуг рольду ойнап турар апарган спорттуң ындыг пептеренгей чоруу лыжа бүдүрүлгеаның мурнунга-даа улуг соруглаларны салып турар. А чуртка чылда 7,5 миллион эжеш лыжаны бүдүрүп үндүрүп турар. Ынчаарга сөөлгү үш чыл дургузунда оларның бүдүрери чартык миллион ажыг эжеш кылдыр көвүдээн. Ол көвүдээшкин хевээр арттынаан турар. Лыжаны чурттуң 24 бүдүрүлгезинде кылып үндүрүп турар. Ынчалзажок Бүгү-эвилелдиң лыжа хынап көөр конкурузун үш чыл болгаш-ла бир катап чогум-на Эстонияга барык-ла ийи он чыл иштинде чорудуп келген, аңаа бүдүрүлгелерниң болгаш өске республикаларның төлээлекчилери хээп киржип турар.

Ол конкурсту Эстонияның Арга-ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадылга министерствозунуң эгелээшкини-биле организастаан. Ол удавааында хөй кижи киржилиг апарган болгаш ам Эстонияга-даа, ол ышкаш чурттуң өске [illegible] даа лыжа бүдүрүлгезин эки-жидеринге улуг рольду ойнап турар. Эстонияның Арга-ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр[illegible] Сергей Синани ол дугайында мынча деп чугаалаан:

— Спорт бараанарының делгелгелери болгаш көрүлде-конкурстар практиктиг улуг ужур-дузалыг болуп турар. Херек чүвени бүдүрер төлээде бети дээрге-ле садып алыкчыларның хереглелдерин, оларның негелделериниң дениилин билип алыры херек болуп турар. Лыжа бүдүрерин шиңгээдип алырынга база экижидеринге бистиң көрүлде-конкурстарывыс кайы хире улуг рольду ойнааның мен бо-[illegible] хууда дуржулгамдан билир мен. Эстонияга лыжаны массалыы-биле бүдүрерин эгелээн ол үени сактып тур мен. Ынчап мен лыжа кылып үндүрүп турган Пярнунуң ыяш болбаазырадыр «Вийснурк» комбинадынга кол инженерлеп турдум. Ол үеде биске дуржулга-даа, билиг-даа чок турган. Ынчангаш чогум-на өске республикаларның, бирги ээлчегде РСФСР-ниң, Украинаның, ылангыя ынчан эки шыңгыт лыжаны бүдүрүп турган [illegible] бүдүрүлгелерин дуржулгазын шиңгээдип алыр [illegible] конкурстарын эрттирер деп болап алган бис.

— Бүгү-ле чүведен алгаш көөрге, чаа адырның мурнунга салдынган ол соруглаларны чедип алган ышкажыл силер?

— Чедип алдынган деп болап олур мен. [illegible] — «Вийснурк». Таллинниң лыжа кылыр цех [illegible] «Динамо» фабриказы. Таллинниң пластмасстан кылыглар үндүрер «Салво» заводу болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелер эң-не эки шынарлыг лыжаны база өске-даа спорт бараанарын ам бүдүрүп үндүрүп турар. Ынчаарга [illegible] курстарга бистер чүгле өске [illegible] ның өөренип ап турар эвес, харын бүгүдеге үлелиг болуп турар бодувустуң дуржулгазыны база сонуурт турарывыс өөрүнчүг. Чижээ, Таллин фабриказы «Динамонуң» үндүрүп турары бистиң лыжаларывыс-ты чурттуң сураглыг спортсменнери-даа мактап турар. Лыжачылар ол лыжаларны чедип алгаш, олимпий маргылдааларынга, делегей чемпионаттарынга киржип турган [illegible] чаңып кээп турганы ховар [illegible] бистиң технологиявысты болгаш өске-даа чүүлдерин өске [illegible] бүдүрүлгелери ылавтыг өөренип көрген, [illegible] чорук адырның ажылынга [illegible] дешиигеге, [illegible] экижидеринге [illegible].

— Лыжа спортунга сундулуглар эргежок чугула херексел-биле хандырарының айтырыы шиитпирлеттинген деп чугаалап болур бе? Ынчаарга шиитпирлеттинмээн болза, ылангыя эстон бүдүрүлгелерниң бергедеп турарын чүнүң-биле тайылбырлаарыл?

— Бөгүн бистиң бүдүрүп турар [illegible] хөй нуруузун спорттуң боду, спортсменнерниң өзүп турар негелдези болдуруп турар. Чурттуң лыжа бүдүрүлгелери чылдың-на миллион-[illegible] үндүрүп турар, ынчаарга дыка черлерниң лыжаларның [illegible] негелделерге дүгжүп турар. Ынчалзажок үе чаа-чаа негелделерни, ылангыя пластик лыжаларга хереглелдени болдуруп турар, оларның массалыг бүдүрүлгезин шиңгээдип ап турар бис. Амгы үеде чурттуң бүдүрүлгелери чылда чүгле 60 муң пластик лыжаларны үндүрүп турар. Ол чедишпес. Ынчангаш беш чыл планының төнчүзүнге чедир оларны чылда 1 миллион 300 муң эжешти бүдүрүп үндүрерин төлевилеп турар.

Владимир САЛИВОН.
(ПМА).

Москваның чаартыкчыларының бирээзи Александр Григорьевич Пресняков (чурукта) 70 харлаан. Техниктиг чогаадыкчы ажылга ол 50 чылдарның дургузунда бараан болуп келген. Оон баштайгы чогаадыкчы ажылының—(ниптиги кывыышкынның турбиназы) — херечилел бижикти 1929 чылда ол ортумак школаның өөреникчизи турда доо[л]дуртунган.

А. Г. Пресняковтуң чогаадыкчы ажылдары хемчээл талазы-биле улуг, ээн талазы-биле хөй. Оларга —хүн турбиназы, эжер эрииил чоокка ноннар дулазы-биле ажыглаар хеме, дескинип турар үеде ультрафиолеттиг херел чырыктыг дээрбек лампа... болгаш чамдык өске-даа ажылдар хамааржыр.

А. Г. Пресняков техниктиг чогаадыкчы ажылдарының дугайында бодунуң номнарынга чугаалап турар.

О. КУЗЬМИНИН фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Эмчиниң сүмези

ГЕЛЬМИНТОЗ

Бо дээрге шыйлашкын хевирлиг [illegible] аарыг амытан. Оон урутлар кайы-даа назынында аарыыр. Кижиниң шөйүндүлеринге янзы-бүрү хевирниң 60 ажыг шыйлашкыннары тыптыр. Олар чем, хирлиг холдар, ойнааракпар дамчыштыр халдаар. Урутнуң шөйүндүзүнге ол курттар турумчааш, аллергиялап, хөөп булганыр. Иштиң курттаан урутларның арны куу, хорадаачал, чемге хөөн чок болгаш кустурар, бажы аарыыр апаар. Хырында аартыр. Чамдыкта кустурары үргүлчүлээр. Гельминтоз холецистит болгаш аппендицит аарыглары тывылдырар. Чамдыкта шөйүндүге ийи азы үш хевирниң курттары тыптыр. Колдуунда аскарида, острица, хаван солитёри, карликовый цепень болгаш өске-даа курттар шөйүндүге бо-ла чоруур.

Аскаридоз — бо дээрге хемчээли карандаш уну чеде бээр шыйлашкын. Олар колдуунда узун шөйүндүге турумчуур болгаш чыл дургузунда чурттап чоруур. Четчи берген кыс шыйлашкыннар хүнде 200.000 чүүрганы тергүлээр. Санитарлыг дүрүмну сагываан таварылгада, ол чүүргалар хепсын, ойнааракпар дамчыштыр кадык урутларже халдап, аартыр. Аскариданың чүүргалары [illegible] урутнуң мага-бодунче кирер.

Оон кижиниң организминиң [illegible] үрегдээр. Хөй кезиинде өкпеге олар турумчуур. Оон чөдүртүр чылдаганы ол. Өкпеден аскарида чүүргалары дүкпү-биле катап-ла шөйүндүге келир, аңаа чедишкен курттар кылдыр өзер. Ол курттарның [illegible] мага-боду аарыыр. Урутнуң эди изиир, чемге хөөн чокталыр, кустурар, шугуулдаачал болур.

Урутларның шөйүндүзүнге аскарида ковудээрге ижинде аартыр апаар. Чамдыкта күштүг аартып, моорларынга чедирер. Ынчаар аараан урутларның чемге хөөнү чокталыр, хан четпестээр, караның көөрү, утааны баксыраар, уйгузу келбестей бээр. Элээди урутлар язва аарыглыг апаар.

Острица — бичии курткушкаш. Ол удазын хевирлиг болгаш хемчээли 0.5—2 сантиметр хире. Бо курт чоон шөйүндүге амыдыраар. Дүне ук курт кеш даштынче үнүп кээр. Ынчангаш бодунуң чүүргаларын ба[illegible]. Ол үеде [illegible] уруг санитарлыг дүрүмну сагывайн баар болза, долгандыр турар урутларже аарыгны халдадып болур. Кижиниң согур шөйүндүзүнче острица кирерге, аппендицитти өөскүдер. Эмчиниң сүмези-биле острицаны бажынга эмнеп ап болур. Ону бөлдүрбазынга, эмнээрин-ге бүгү-ле санитарлыг дүрүм негеттинер.

Ол ышкаш шөйүндүде головна деп маңгысталчак курт база чурттап турар. Головна [illegible] [illegible]лерге калдыы берген чоруур. Карликовый цепеньниң чүүргаларын тып алыры кончуг берге. Ынчангаш оон аараан кижини эмнелгеге чыттырып эмнээр херек.

ГЕЛЬМИНТОЗТУ БОЛДУРБАЗЫНЫҢ ПРОФИЛАКТИКАЗЫ

Бүгү-ле санитарлыг негелдени сагыыр. Уруг сөстү билип турар апаар үезинден эгелээш, гигиенага чаңчыктырып өөредир. Урутларның идик-хевин [illegible] ны доктаамал чуур. Хирлиг холдар-биле чемненирин урутларга чөпшээревес. Чугдунмаан ногаа болгаш фрукт ажылаан чип болбас. Бажың дезиксээрин, азырал малдарны арыг-силиг байдалга тургузар ужурлуг. Урут глистилиг деп тодараанда эмчиниң айтыышкынын ёзугаар эмнээрин утпанар.

Н. ПЕТРОВА,
педиатр.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Республиканың даразында профессионал-техниктиг училищелеринге өөренип, мергежил чедип алырынче сес чыл болгаш ортумак школалар доозукчуларын, Совет Армияның хураазынындан халашканнарны республиканың Профтехөөредилге эргелели чалап турар:

1. КЫЗЫЛДЫҢ БОЛГАШ БАЛГАЗЫННЫҢ № 1, № 2 КӨДЭЭ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЛЕРИ:

Слесарь-сантехниктиң болгаш чолаачылар; калбак билиглиг тракторист-машинистер, мал фермаларының электри монтёрунуң ажылын күүседип билир механизаторлар.

2. АК-ДОВУРАКТЫҢ № 3 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Руда арыглаар дериг-херекселдерниң машинистери; слесарь-сантехниктер; электри монтёрлары болгаш штукатур-малярлар.

3. КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 4 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Эптээр конструкцияларның дашчы-монтажчылары; штукатур-облицовщиктер; малярлар; электри каңнакчылары; суурганыг кран машинистери; слесарь-сантехниктер.

4. АК-ТУРУГНУҢ (Улуг-Хем районда) № 7 ХПТУ-зу:

Конструкциялар дашчызы монтажчылар; штукатур-малярлар; бызанчы-чазанчылар; электри каңнакчылары.

5. ЧАДААНАНЫҢ № 6 ХПТУ-ЗУ:

Дашчылар; бызанчылар; штукатур-малярлар; электри каңнакчылары (бир чыл өөренир).

6. КЫЗЫЛДЫҢ № 10 ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ ортумак школаларны доосканнарны хүлээп алыр болгаш токарьларны, фрезеровщиктерни, радиомонтажчыларны, слесарь-электриктерни белеткеп үндүрер.

Училищелерге өөренир хуусаазы: 8 класс доосканнарга — 3 чыл, 10 класс доосканнарга 1 чыл. Профтехучилищелерниң үш чылда өөренип доозарлар мергежил-биле кады ниити ортумак билигни [illegible] үндезилээш, кандыг-даа ортумак болгаш дээди түскай өөредилге черинге кирер эргелиг диплому алыр. Профтехучилищелерге өөренген үени күш-ажыл стажынга киир санаар. Өөредилгениң бүгү дургузунда сургуулдарны аъш-чем, түскай хептер-биле, стипендия-биле хандырар болгаш хоорайдан дашкаар чурттугларны общежитие-биле хандырар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хураазынындан [illegible] халашкан үениңде [illegible] болгаш ниити билигниң ортумак школаларын доосканнар, оларга турган түңнүг талазыбиле күш-ажылчы өөредилге эртип, а ол ышкаш комбинаттарга болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге [illegible] училищелерге кыска хуусаалыг өөредилгеге хүлээп алыр болгаш оларга өөредилге үезинде 1-ги разрядтыг ажылчынның тарифтиг ажыл төлевири хемчээлдиг азы II [illegible] тракторист-машинистиң шак барымдаалаан тарифтиг төлевири хемчээлдиг стипендияны бээр (халас чемниң, ажылдаар хептерниң болгаш стипендияның орнунга).

[illegible] бот-тывынгыр уран чүүл болгаш техниктиг чогаадыкчы бөлгүмнери ажылдап турар. Чылдың-на сургуулдар Кара-далайже, Москва хоорайже болгаш социалистиг [illegible] аргалыг. Училищелерде профтехөөредилге черлериниң [illegible] «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң ыры болгаш танцы ансамбли ажылдап турар.

[illegible] кузээннер директорнуң адынга [illegible] алган мергежилин [illegible] бижирер. Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында аттестат азы сес чыл школазын доосканының херечилели.

2. Эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар);

3. Чурттап турар черинден [illegible];

4. Үш фото-чурук (3x4 см хемчээлдиг);

5. Комсомол рай(хоор)комунуң азы бүдүрүлге черинден чорутпан бижик.

Документилерни шилип алган училищелиниң үнелиг чагаа-биле почта дамчыштыр чорудуп болур.

[illegible] чедир келген кижилер төрүттүнгенниң дугайында херечилелди азы үчёттан үнгенин демдеглээн паспортту көргүзер.

Училищеге өөренир ээп аныяк кижилерни херечилелинде азы аттестадында [illegible] таар кирериниң шылгалдаларны чокка хүлээп алыр. Мер[illegible] училищеге канчаар өөренирниң болгаш бүдүрүлге черинге ажылдаарының айтырыгларынга хамаарышкан беседа кылыр.

Өөредилгениң эгелээри — 1982 чылдың сентябрь 1-де.

Аныяктарның ажылчын мергежил шилип алырынга дузаны [illegible] рын ПТУ-ларже организастап чорудары-биле бүдүрүлге черлериниң, комсомол комитеттериниң болгаш күш-ажыл ор[illegible] лажырып Профтехөөредилгениң Тыва республика эргелели [illegible] тап, класс удуртукчуларындан, тудуглар болгаш совхозтар удуртукчуларындан, черлерниң Совет болгаш комсомол организацияларындан дилеп турар.

Тыва АССР-ниң Күрүнелиг ажылчы ажаалга кассазы Иркутскиниң учёт-кредит техникумунга 1982-1983 өөредилге чылында «Ажаалга кассаларынга учёт» деп мергежилге хуваскы салбырга өөренир-биле ортумак школаны доосканнарны хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилгениң хуусаазы 1 чыл 8 ай.

Техникумну доосканнарга бухгалтер деп мергежилди тывысыр. Техникумга кирериниң кузээннер орус дылга болгаш литератураа (чогаадыг) бижиир, математикага (аас-биле) шылгалдаларны күрүне банкызының Тыва конторазынга келген техникумнуң чүгүүшкүнүнүг шылгалда комиссиязынга дужаар.

Сес чыл школазын мактал бижиктиг болгаш ортумак школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле доосканкижилерни, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни тергиин дипломнар-биле доосканнарны техникумга кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Оон ангыда «Чамдык эртемнерни өөренирниге онза [illegible]» мактал [illegible] кижилерни ол эртемнерге бижиириниң шылгалдаларын тудар таварылгада база [illegible] чок хүлээп алыр.

Кызыл хоорайдан ангы черлерде чурттап турар кижилер документилерни ол черлерниң ажаалга кассаларынга дужаар.

Билдириишкинге кожар чүүлдер билиглиг дугайында документ (болуп), № 286 эмчи шынзылгазы күш-ажыл дептеринден үнта бижикте (практиктиг ажыл стажтыглар). 3x4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни Тыва АССР-ниң Ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге 1982 чылдың августуң 10-га чедир хүлээп ап турар АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 31 бажыңы.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УРАН ЧҮҮЛ ШКОЛАЗЫ 1982-83 өөредилге чылында үнделиң на[illegible] өөренип[illegible] чарлап турар.

Школага 7 харлыг оолдарны ниити билиг школазының 1-ги клазынга өөредири-биле хүлээп алыр. Школада даразында салбырлар бар: фортепианонуң, үрер болгаш хөгжүм херекселдерниң (флейта-лимбы, кларнет, труба, [illegible]); чылгыыр хөгжүмнүң (гитара, скрипка, виолончель); улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, домра); чурулга салбыры.

Школага кирерде музыкага [illegible] (шыдаары, ритмни, химу) хынаныр. Чурулга салбырынга кирер дээн-де бажынга чураан, [illegible] кылган чурулгалын көргүзер.

Конкурс кылыр черниң адреси: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 2 дугаарлыг бажыңы, Кызылдың уран чүүлдер школазы, келир хуусаазы — 1982 чылдың августуң 23-тен 25-ке чедир.

Школага кирер санаарының түңнел комиссиязы 1982 чылдың августуң 25-те болур.

Кирер документилер: адапелиниң билдириишкини, төрүттүнгенниң дугайында херечилел, урутнуң 7 хар чедир өскенин айыткан медицина карточказы, өг-бүле дугайында шынзылга, эмчи бижик.

ДИРЕКЦИЯ.

О. ОХЕМЧИКТИҢ «Хемниг сельгүүстээшкин» деп фотоэтюду.

Өгаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге улуг эвес чаъс чаар. Соңгу-барыын угаарда хаттың күжү секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 24-29, чамдык черлерге 17—23 [illegible] 12—17 [illegible] 2—7 [illegible] тыптыр.

телевидение

АВГУСТ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАМ
МОСКВАДАН

8.00 «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер: «Винни-Пух», «Винни-Пух аалдап чорупкан», «Винни-Пух болгаш ишчи хүн». 9.35 — «Эзол» Урал-чечен телефильм. 11.[illegible] — Телемедээлер. 11.25 — 14.[illegible] — Чапсар. 14.45 — Телемедээлер. 14.55 — Документалдыг фильмнер программазы: «Бажың», «Никифоровичтер[illegible]». 15.25 — Уруглар фильм: «Кырган мастерниң чагыы», 1-ги серия. 16.30 — «Чурттуң шөлдеринде». Казахстанда тудуг ажаап [illegible] белеткээ дугайында. 16.[illegible] 17.00 — Чапсар. 17.00 — «Гринтер, харыылаңар!». 17.[illegible] «Аныяктар адрестери». [illegible] — Бөгүн делегей[illegible] [illegible] чылынга уткуштур. 19.45 — «Гринтерe». Хөй сериялыг [illegible] фильм. [illegible] серия. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.10 — С. Рахманинов — «Симфониялыг танцылар».

КЫЗЫЛДАН

[illegible] — «Тыва»[illegible].

МОСКВАДАН

19.45 — «Маадырлыг чурук[illegible]»

ИККИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Бешки удаа». 13.25 — [illegible] [illegible] 15.50 — «Мугу[illegible]» [illegible] 17.[illegible] [illegible] фильм. 18.[illegible] [illegible] 19.55 — 19.[illegible] — [illegible].

КЫЗЫЛДАН

19.[illegible] — «Тувагын [illegible]» [illegible] Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — Е. Сапогова ырлаар. Свердловскиден дамчыдылга. («Орбита-3».)

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Аялга тавуу». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Киножурнал. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

[illegible] — «[illegible] [illegible]». «Ледир Лаван зоопаркта». Мультфильм. 20.15 — «Кеступ турбалдаа бүдүрен [illegible]». Кинокансырылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чүгле моюнунг холдаа». Урал-чечен телефильм. 22.40 — «Индигирниң [illegible]». Эктем-ненге[illegible] фильм. 23.00—00.[illegible] — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Спартак». Чекте [illegible] дамчыдылга телефильм.

Солуннуң дараазындагы номери август 6-да үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Лаңгыпактар болгаш аалаашкыннар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт байдалдыг ирей» 10.00, 11.40. «Ыржымның алгызы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыындыы 10.00. «Санатрукуң бажы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Чогаанчы [illegible]» [illegible] 17.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Лаңгыпактар болгаш аалаашкыннар» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чажыт байдалдыг ирей» 10.00, 11.40. «Ыржымның алгызы» [illegible] 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бот чорду [illegible]» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чеверн аалдаралв» 15.30, 17.30, 19.30 (узаткан) шактарда.

«[illegible]» алдарлыг шахтёру, Ленин орденниң [illegible] пенсионер

Калырты Донгурович КУУЛАРНЫҢ

[illegible] дараш мөчээнин Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу, «Каа-Хем» төмүр-даш разрезиниң администрациязы, партбюрозу, ажылчын комитеди [illegible] [illegible].

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун сыртырылгазының 2-22-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 1[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТГ-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 182 (11980) | 1982 чылдың август 6, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Эвилеңдешкен бүгү республиканың ажыл-агыйлары тараа кезилдезин болгаш ажаап алыышкынын эгелей берген. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң медээзин бөлүгээр алырга, август 2-ге чедир 31,6 миллион гектарның тараа болгаш тараа-бобы культуралары [illegible] медээге киирбээн кестинген. Ол дээрге — планның 27 хуузу. Кестинген шөлдүң 71 хуузунуң тараазын бастырган.

Ставрополь болгаш Краснодар крайларның колхозтары база совхозтары тараа кезилдезинге болгаш бастырылгазынга техниканы эрткен неделяда бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаан. Күзүн чаштырган тараа болгаш тараа-бобы культураларның дүжүт ажаалдазын Кубаньның механизаторлары доозупкан. Олар күрүне шыгжамырынга тараа үгарынга [illegible] техниканы бүрүн киириштирип турар. Күрүнеге шөй миллион тонналап ажыг тарааны садыпканнар. Ставропольдуң хөй районнарының тараажылары Аъш-чем программазын күүседиринге төлептиг үлүүн киирер сорулга-биле пландан ажыр тарааны күрүнеге садып турар.

Дүжүт ажаап алыышкыны чурттуң соңгу талакы девискээрнде ажыл-агыйларда база калбарып турар. Ынчалза-даа дүжүт ажаап алыышкынының темпизи чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда ам-даа чавыс болуп турарын ССРЭ-ниң Кадыг ажыл-агый [illegible] демдеглээн. Шыдыт байдал ылангыя Саратов, Воронеж, Пенза областарның ажыл-агыйларында бар болуп турар. Олар чочак-тарааның дүжүт ажаалдазын саададып, ооң үрезиниң үрүп [illegible] бээринге берген киинерин болдуруп турар.

Ажыл-агыйлар дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир мал чеминериниң белеткелин үргүлчүлеп турар. 62,7 миллион гектар шөлге тараан болгаш боду үнген сигенниң кескен. Москва чооругуң болгаш Хабаровск крайның ажыл-агыйлары сиген белеткээр пландарын эрткен неделяда күүседипкен. Чуртта ниити-ле-биле 40,8 миллион тонна сиген белеткеттинген. Ол дээрге, эрткен чылдың бо үезинде турганы-биле деңнээрге, элээн каш тонна эвээш болуп турар. Хөй районнарда агаар байдызы каан болу берген чаъс-тааштыг үезинде саадааш-кынны чайладыр дээш механизаторлар [illegible] ажылдап турар. Сиген белеткелиниң үезинде хөй ажыл-агыйлар [illegible] [illegible] ажыглап, агаарладыышкын-биле сиген кургадыр арганы калбаа-биле ажыглап эгелээн.

Чурттуң ажыл-агыйларында 47,3 миллион тонна сенажты, 4,5 миллион тонна сиген далганы белеткээн. Колхозтар болгаш совхозтар сигенниң сараттап база фермаларга чедирип ап турар. Келир чылдың дүжүдүнге херзүнүң белеткээр ажыл кара херзүннүг эвес кургаг [illegible] колхозтарында болгаш совхозтарында саадап турар.

Агроүлетпүр комплекизинге кирип турар коллективтерниң мурнунда хөй сорулгалар туруп турар. Чаа дүжүттүң чиг-эдин болбаазырадып кылыр ажыл база эгелээн. Өстүрүп алган [illegible] чугур үезинде бүрүн ажаап алыр, кадыг ажыл-агый продукциязын күрүне шыгжамырынга киирер болгаш херек-лекчилерге чедирер чугула сорулга туруп турар.

А. ФИЛАТОВ.
(СЭТА).

БӨГҮН «ШЫН» СОЛУН КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Саая Көк-оолдуң сигенчи бригадазының чедиишкининге тураскаадып көдүрген.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында коммунист Саая Көк-оолдуң удурткан механизастаттынган бригадазы июль 30-ге чедир 980 тонна сигенни белеткээн. Бригада кежигүннери планда көрдүнгенинден артык 370 тонна сигенни чоокку хүннерде доозарын шиитпирлээш ажылдап турарлар.

Мурнакчыларга деңнежиңер!

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

САРААТ-САРААТ СИГЕННЕР

«Кыштың мойну узун, хырны улуг». Ол дугайын алдан-маадырыкылар утпайн турар. «Алдан-Маадыр» совхоз бо чылын 3400 тонна сигенни, 900 тонна сенажты база 300 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээр. Планны алган соонда, ону ыңай күүседир апаар.

Совхозта бүгү машина-техника база кижи күжүн мал чеминиң белеткелинче хаара тудуп. 700 ажыг тонна сиген сараататтынган, 450 ажыг тонна сенаж салдынган, бүдүк-бүрү белеткээр планын ажыр күүседип, 320 ажыг тоннаны белеткээн. Мал чеминиң белеткели түлүк чорупу турар.

Совхозтуң дирекциязы партком база ажылчын комители мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарларның ортузунга социалистиг чарышты калбартып, ооң дээштиниң бедидип, түңнелин он хонуктап үндүрүп турар.

Сөөлгү он хонуктуң түңнелин үндүрүп, социалистиг чарыштың тиилекчилери бригадаларны, звеноларны база шалыпчы сигенчилерни шаңнап мактаан. Совхозтуң Бора-Тайга салбырының Д. Ондар удурткан Шөлде-Тей хову бригадазының сигенчилери 95 тонна сигенни кезип белеткээш, бирги черни ап, кызыл тук-биле шаңнаткан.

Салбырның Д. Ховалыг удурткан сигенчилер бригадазы 30 тонна сигенни белеткээш, ийиги черни алган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң М. Ооржак удурткан механизастаттынган сигенчи бригадазы 220 тонна сигенни кезип белеткээш, үшкү черже үнген.

Совхозтуң сиген кезип белеткеп турар звеноларындан Ак-Даштан С. Кууларның звенозу 9 тонна сигенни кезип, сараатташ, бирги черни алган. Ийиги черни К. Ховалыгның дөрт кижилиг сиген белеткээр звенозу ээлээн. Үшкү черде Д. Ондарның звенозу чорупу турар.

Сигенчилерниң ортузунда мурнакчылар хөй. Люцерна пресстеп, бөлдүрүп турар Э. Моңгуш, С. Ховалыг олар хүнде муң чедир пресстерни кылып, хүн нормазын 110 хуу чедирип келген.

Сиген кестирип турар механизаторлар Э. Ондар, Х. Ооржак, Х. Ондар, П. Ондар болгаш өскелер-даа хүн нормазын 130—150 хуу чедир күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Х. МОҢГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА

Малга четчир санныг чемнерни белеткеп алыр дээш Чөөн-Хемчиктиң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде социалистиг чарышты бригадалар, звенолар, кижилерниң аразында калбарткан. Ооң түңнелинде бердинген онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер багай эвес күүсеттинип турар. Бо чугаа ажылда мал чемнери белеткээр үш механизастаттынган бригада, холдакыры-биле сиген кезер болгаш сиген сараттаар 12 звено ажылдап турар. Ажыл-агый бо чылын 1770 тонна сиген белеткээр турган, ам ооң 500 тоннназын сараттап алган.

Ламба Кара-Салга удурткан механизастаттынган бригада он хонукта 150 тонна сиген белеткээр турган, ону ажыр күүсеткен бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Күш-ажылчы коллективтер аразында чарышка Дөргүн сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери шылгараан. Олар 90 тонна сигенни белеткээр планын 50 тонна чедирип, онаалдазын күүседир чоокшулай берген.

Бистиң корр.

Хүнүнүң медээлери

ИДЕПКЕЙЛИГ ЧААРТЫКЧЫЛАР

Кызылда районнар аразының сельхозтехниказында Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының эге организациязы идепкейлиг ажылдап, ооң кежигүннери бүдүрүлгеге чаа чүүлдерни нептередип турар.

Ону ында кол инженер Деревягин удуртуп келген. Бо чылдың бирги чартыында бүдүрүлгениң чаартыкчылары экономиктиг ажыы — 32,7 муң рубльдиң чаа саналдарын нептереткен.

К-700 тракторну септээриниң мастери Зайцев, токарь Моңгуш, автошимчедикчилер септээриниң слесары Злыгостев олар эң эки чаартыкчы саналдарны киирген, оларның ажылын бедик-биле үнелээн.

ЧАА ТЕХНИКА

Бо чылын бистиң республикага дүжүт ажаар болгаш тараа арыглап болбаазырадыр чаа машина-техника немей чедип келген.

Оларның аразында «СКД-6» деп чаа марканың тараа ажаар 48 комбайннары, чыттыр кестирген тарааны [illegible] 48 подборщиктер, «ЖВН-6А» деп калбартыр алыр жаткалар, тараа арыглаар 40 машина болгаш өске-даа техника бар.

Оларның хөй нурууузун амгы үеде республиканың ажыл-агыйларынче чорудуп.

Н. ОЛДЫРЕВ.

СИГЕНДЕ ТУДУГЖУЛАР

«Шекпээр» совхозтуң тудуг бригадазының кежигүннери ниитиниң малынга 50 тонна эки шынарлыг сигенни белеткеп бээрин хүлээнген. Тудугжулар кол ажылы-биле чергелештир сиген белеткелинче Моңгуш Чыртакка удурткан 6 кижилиг звенону киирген. Звено Көк-Кежигде ажылдап эгелээн.

Моңгуш Чыртактың сигенчи звенозу ниитиниң малынга чаңгыс удаа эвес сиген белеткеп келген. Эрткен чылын олар 32 тонна сигенни кескеш, Суг-Кажаа сүт-бараан фермазынга сараттаапнар.

Звено амдыызында 6 тонна сигенни кезип, сараттаап. Тудугжу сигенчилерден Валентин Сарыглар, Ооржак Хуусал болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар.

К. ОЧУР.
Барыын-Хемчик район.

ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Тудугжуларның бөлүк мурнакчыларынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Галина Афанасьевна Иванова — «Тывасептелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадири.

Иннокентий Игнатьевич Сургутский — «Тыва суг тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелзешкин эргелелиниң мың цегиниң чазаныкчызы.

Валентин Егорович Шебалин — Кызылда ТЭС-тиң тудуг эргелелиниң электро-каннакчылар бригадири.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың август 5.

Бөлүк тудугжуларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедип алган чедиишкиннери дээш база Тудугжу хүнүнүң байырлалын демдеглеп Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Чозарма Серенгеевна Бады-оол — «Тывакожа тудуг» трестиң № 741 КМК-зының шеверлекчизин.

Владимир Максимович Блохин — «Сибирьтехмонтаж» трестиң Кызылда КМК-зының токары.

Николай Антонович Крапивин — Кызылда ТЭС-тиң тудуг эргелелиниң участок начальниги.

Надежда Ефремовна Мохова — «Тудуг кезектери» комбинаттың арматурщиги.

Эрес-оол Сарыгларович Серкин — «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың август 5.

УЛАМ СОРУК КИИРГЕН

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш Аъш-чем программазында малдың баш санын өстүрериниң болгаш ооң продуктулуун бедидериниң эң кол магадылалы — аңаа четчир санныг, шынарлыг, быжыг чем-баазазын тургузары болур дээрзин айыткан. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери партияның ол айтыышкынын амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Районнуң совхозтары август эгезинге чедир 3806 тонна сигенни, 1150 тонна сенажты болгаш витаминниг сиген далганын 161 тоннаны белеткээш, чарышка июльдуң үшкү он хонуунуң түңнели-биле барыын зонага тиилекчи болган, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле район база катап шаңнаткан. Ол шаңнал мал чеминиң белеткелчилерин улам соруг киирген.

[illegible] районнуң [illegible] болгаш партия организацияларын, совхозтарның дирекцияларын мал чеминиң белеткелиниң үезинде чорудар организастыг болгаш политмассалыг ажылдарның планын баш бурунгаар [illegible] Районда совхоз бүрүзү каш тонна мал чеминиң белеткээрин баш бурунгаар кылган экономиктиг [illegible] [illegible] кан. Мал чеминиң белеткелиниң байдалын хүн бүрүде контрольдаар район штабын тургускан. Партия райкомунуң, райкүүскомунуң, ооң кол [illegible] [illegible] рын, тускай эртемниглерни [illegible] [illegible]. Штабтың неделя сайында болур хуралынга совхоз директорларының, чер ажылының кол специалистериниң, сельхозтехника каттыжыышкының болгаш өске-даа организацияларның [illegible] ның дыңнадыгларын ап, ажылда четпестерге чайладыр талазы-биле практиктиг дузаны чедирип турар.

Амгы бо хүннерниң байдалын алгаш көөрге, мал чеминиң белеткели «Барлык» совхозта өске ажыл-агыйлардан [illegible] чорупу турар. Барлыктар 5000 тонна сиген белеткээр турган, херек кырында 2030 тоннаны белеткээн. Оон-биле чергелештир сенаж салыры база сөөлгү үеде элээн шапкынчаап, ооң планы 1235 тонна турда, августуң эгезинге чедир 1100 тоннаны белеткеп алган. Бо совхозка В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи шефтеп турар. Олар механизастаттынган бир звенону болгаш холдакыры-биле кезер пайн бригаданы тургускан, төп [illegible] алаакта [illegible] сигенни кезип турар. Совхозтуң болгаш комбинаттың ажылчыннарының кескен тавычала сиген дыка хөй. Ынчангаш сөөлгү аяс хүннерни ажыглап, кол күштү ону бөлүп, хөөпээннеп, сараттаарынче эвилелдээн. Витаминниг сиген далганы кылыр пайн АВМ агрегат ажылдап турар, ам үш дугаарын ажыглалга киирер. Тус-тус звенолардан төп салбырда Артис-оол Хомушкунуң, Аксы-Барлык салбырында апыяк коммунист Анатолий Хомушкунуң удурткан механизастаттынган звенолары мурнуку одуругда чорупу турар.

Мал чеминиң белеткели «Шекпээр» совхозта база [illegible] шапкынчаан. Аңаа-ла бо совхозтан 205 кижи мал чеминиң белеткелинче [illegible] Оларның иштинден 36 кижиниң механизастаттынган 4 звено кылдыр тургускан. Оларның ийизи Аянгаты салбырының Шатта 50 гектар черге тараан мегени кезип, сараттаан. Мурнунда бо совхозта сенаж кылыры практиктыг салавайн турган болза, бо чылын ону бир-ле дугаар кылып эгелээн. Совхозтуң сиген кезер черниң девискээри кызыы болганындан витаминниг сиген далганын белеткээр АВМ агрегаттарга чиг-эт кылдыр колдуунда-ла бүдүк-бүрүнү ажыглап турар. Ону бо совхозта шефтеп турар Ак-Довурак АТБ-ниң болгаш арыглаан фабриказының коллективтери белеткеп турар.

Бо совхозка сиген белеткелинге дузалажыр ужурлуг районнуң организацияларындан районнуң райкүүскомунуң, районнуң коллективтери ажылдап эгелээн, артканнары июль төнчүзүнге чедир ол ажылче кирбээн. Черле ынчаш, чамдык бүдүрүлгелер, албан организациялар мал чеминиң белеткелинге шүшпең киржип турар. Ак-Довурак хоорайның бүдүрүлгелери, албан организациялары 500 тонна сиген белеткээр планының чүгле 20 хире тонназын күүседип алган. Ол хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң дыка хөй бүдүрүлгелери болгаш организациялары мал чеминиң белеткелинче август эгезинге чедир кирбээн. Район штабының сөөлгү болган хуралынга ол хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суур Советтериниң күүскомнарының даргаларының дыңнадыын алгаш, бо четпестерни чайладырын негээн. Районнуң девискээринде бо чылын оът-сиген эки үнгенин барымдаалааш бүдүк-бүрү белеткелин кызыгаарлаан.

Эрткен чылга деңнээрге, «Дөң-Терезин» совхоз малга чем белеткээрин хожудап чорудуп турар. Июль төнчүзүнге чедир 65 тонна сигенни белеткээн. Каны-даа совхозтарда мал чеминиң белеткелиниң үезинде социалистиг чарышты организастаан, ооң түңнелин үндүрүп, мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турарын демдеглей чавыс. Солун, сеткүүлдерни өй-шаанда ап турар, хостуг шагында ойнаар херекселдер-биле четче хандыртынган бригадалар ховар. Ынчангаш совхозтарның парткомнары, профэвилелдиң ажылчын комитеттери социалистиг чарыштың түңнелдерин өй-шаанда үндүрүп, сигенчилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш тодаргай хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр талазы-биле СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы айда ажылдың темпизин, шынарын кудулатпайн турган, шаңнаткан Кызыл тукту салбас дээш Барыын-Хемчиктиң кадыг ажыл-ишчилери ам-даа улам шудургу ажылдаарлар.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

Литва ССР-ниң Шакяй районда «Тайка» колхоз — республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи. Ук колхоз күрүнеге сүт садар планын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: «Тайка» колхозтуң эң тергиин саанчылары.

В. ГУЛЕВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЧАА АРГАЛАРНЫ ШИИҢГЭЭТКЕНИНДЕН

Кызылда хеп арыглап аштаар болгаш будуур фабриканың чурттакчы чонга ачы-дуза чедирилгези сөөлгү чылдарда элээн сайзыраан. Цехтер аайы-биле [illegible] хуваап тургускан, күш-ажылды организастаарын чуруумчудуп, ооң дээштиин чедип алган. Тус-тус кижилер аразында болгаш цехтер аразында социалистиг чарыштың негелдезин, ажылдың бүдүрүкчүзүн, ооң шынарын бедидеринче углаан. Бүдүрүлгениң дериг-херекселин тып ажыглап, чаа дериг-херекселдерни шиңгээдип, ооң чаа арга-хевирин өөрениp, шиңгээдип алганының түңнелинде ажыл элээн шапкынчаан. Чагыг алыкчыларның чагыгларының кылыры бетпээ болгаш кылыр хуусаазы эвээжээн.

Бо чорук бүдүрүкчүзүн [illegible] илиг болуп, аштаар, будуур [illegible] шынарын [illegible] шеңгилерниге база бүдүрүлгениң күжүн шын ажыглап тургузарынга кончуг [illegible] [illegible]. Бо [illegible] ында ажылдап турар ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы сагылга-чурумундан ажылдың [illegible] [illegible] [illegible] хамааржыр. Фабриканың [illegible] ниити-организациялары бүдүрүлгеге кадрларны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кижилерниң ажыл-ижинге, даалгаг херээнге ээ-харысалгалыг болурун чедип алыры кижизидилге ажылының база бир чугула кезээ дээрзи билдингир. Бо угланыышкынче ажылды коллектив чедимчелиг чорутканының түңнелинде, ук фабрика бо чылдың бирги чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, амыдырал хандырылга черлериниң аразында чарышка бедик көргүзүглерлиг болганы дээш [illegible] одуруунче кирген. Чонга ачы-дуза чедирериниң [illegible]-биле ажыл эки [illegible] хоорай, микрорайоннарда тургустунган хүлээп алыр пунктуларының ажылы база чуруумчаан.

[illegible] [illegible] 30 хуузу [illegible] болгаш ортумак техниктиг эртемниг ажылдакчылар боор турар. Олар цехтер бүрүзүнде ажыл-ишти удуртуп башкарып, дериг-херекселдерниң ажыл чорудулгазын контрольдап турар. А үрели берген таварылгаларда ооң септелгезин дарый кылып, ажыл үезинде турушкуннарны болдурбазын кызарлар. Ажылдың шынарлыг кылдынары ында ажылдап турар инженер-техниктиг ажылдакчыларның бедик профессионал мергежилинден кол хамааржыр. Ажылчыннар ортузунда техниктиг өөредилгени организастаан. Республикадан дашкаар улуг хоорайларже каш ай курстуг өөредилгеже чамдык идепкейжи улустарны өөредип чорудуп турар.

Фабрика ажылчыннарының ортузунда шалып ишчи кижилер эвээш эвес. Бедик көргүзүглер чедиишкиниңиң үндезинин дээрзин угаап билип, ону улам быжыглаар дээш ам-даа эрес соруктуг ажылдаар апаар. Ажыл-ишке доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар кызымак ишчилерге хеп бызыкчызы Н. Филиппова, хеп хүлээп алыр эргелекчи Р. Астафьева, аппаратчик М. Фирсова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Хеп арыглап аштаар фабриканың филиалдарындан Ак-Довуракта цехтиң ажылы эки. Ол цехти Р. Петрова билдингиг удуртуп турар. Ай, кварталдар планнарын күүседип, чондан хөй чагыгларны хүлээп ап келген. Чагыглар өй-шаанда кирип, чагыкчыларга ол хуусаазында барып турары бо адырның ажылдакчыларының карак кызыл шудургу ижинде.

Чедиишкинни улам быжыглаар сорулга дээрге-ле, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, сагылга-чурумну улам быжыглаары, социалистиг чарышты дээштиг чорудары, ооң удуртукчу ролюн бедидерин чедип алырынче кол кичээнгейни салыры болгай. Ажылда четпестерни баш удур болдурбас дээш, ажыл-агыйга ээ-харысалганы ажылчын, инженер-техниктиг кадр бүрүзүнден негээр. Хандырылганың культуразын бедик деңнелге чорудары чедип алыры — амыдырал хандырылгага ажылдакчыларының сорулгазы.

Т. КАРЫМА.

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Район девискээринде мал чеми белеткээр ажыл кидин түлүк. Мал чеминиң белеткелинге район төвүнүң албан организациялары идепкейлиг киржип турар. Бо чылын Тес унунда сигенниң үнгени эки. Бис Госстрах инспекциязы, райкүүскомнуң сан килдизи болгаш күрүне банкызы 6 кижи составтыг звено он бир хонук иштинде «Тес-Хем» совхозка сиген кезип ажылдадывыс.

Бис совхозка 15 тонна сиген, 5 тонна бүдүк-бүрү белеткээр хүлээлге алгаш, мал чеминиң шалыпчы айында июль 29-ка чедир, Тес унунда Хүрең-Оваа болгаш Хелчук деп черлерден эки шынарлыг 21 тонна сигенни кезип, сараттап белеткээш, ол-да совхозка дужаап бердивис.

Сиген ажылынга эштер Апыкаа Хүлер-оол болгаш Көк-оол Щорс идепкейлиг киржип, эки ажылдааннар.

Б. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

ССРЭ-60

ЮБИЛЕЙНИ УТКУП ТУРА

БАШТАРЫНДА мөңгүлерлиг, дээрде шаштыккан бедик тайга-тандыларлыг, кара-ногаан арга-ээзиннерлиг, ак-көк хемнерлиг болгаш хөлдерлиг, делгем хову шөлдерлиг бурунгу Бай-Тайганың черинге Октябрь революциязының соолунде, ылаңгыя Совет эрге-чагырганың чылдарында улуг чаартылгалар болгулаан, оон чонунуң амыдыралы танытпас [illegible] өскерлип чоруй баргаш.

Ленинчи компартияның болгаш СЭКП-ниң национал политиказын амыдыралга хажык чокка боттандырганының ачызында бай-тайгажылар [illegible] делгем оруунга кирип, ажык улуг бурунгаар базымнарны кылган. Бузулбас күчүлүг улуг өг-бүле — ССРЭ-ниң 60 чылының юбилейинге холбаштыр районнуң экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң, культура амыдыралының бурунгаарлаашкыннарындан чамдык саннарны, фактыларны база дөөскелгелерни маңаа көргүскен.

Бир эвес 1944 чылдың октябрьда ССР Эвилелиниң хөй национал улустарының улуг өг-бүлезиниң составынга Тываның кирген үезин алыр болзувусса, районга чүгле 10 санныг МЧАЗ-лер турган, [illegible] ажыл-агыйлыг, көшкүн амыдыралдыг чораан, а чаңгыс-даа коллективтиг ажыл-агый чок. Ол-ла үеде районга машина-трактор, комбайн, электри энергиязы база чок. [illegible]

[illegible] малының баш саны 110 муң ажып турар, тарылга шөлү 8863 гектар четкен.

Ажыл-агый бүрүзү амгы үениң машина-техниказы-биле хандыртынган. Бөгүн малзарының машиналарын санаарга чүгле чүък сөөртүр машиналар безин 170 ажыг, совхозтарның шөлдеринде он-он тракторлар, тараа база силос ажаар комбайннар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказы ажылдап турар.

СОВЕТ эрге-чагыргазының чылдарында районнуң чонунуң эртем-билииниң, культуразының деңнели ажык шапкын бурунгаарлаан, социал хөгжүлдеге улуг чаартылгалар болган. Өрген чок турган черлерде амгы үениң чаагайжыды туттунган чаа суурлары тургустунгулаан. 1929 чылда Ак-Барлыкта бедик бижикка ол үезеги аңгыр [illegible] Моңгуш Бак-Бек Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң бөлүк бичии оолдарын [illegible] эртем-билигге өөредип эгелээн. Ол болза бөгүн Бай-Тайга, Барыын-Хемчик-тиң девискээринге турган бирден хевирлиг чаңгыс школа бо черлерге өөредилгениң эгезин салган. Удавааңда ол [illegible] Кызыл Мажалыкче көшкүрген.

Хөгжүлдениң базымнары-биле школаларның болгаш оон өөреникчилериниң саны чоорту көвүдеп келген чораан. Бир эвес 1946-47 өөредилге чылында районга чүгле 400 ажыг өөреникчилиг 4 эге школа турган болза, ам 5 ортумак, сес чылдың 3 школаларында 4200 ажыг өөреникчилер өөренип турар. Оон аңгыда кежээки школаларга эртем-билигни хөй-хөй аныяктар чедип ап турар. Оларда коллдуунда дээди болгаш тускай ортумак эртемниг башкылар ажылдап турар. Музыканың тускай школазында салым-чаянныг оолдар, уруглар хаара туттунган.

Амгы үеде районнуң девискээри, оон суурлары, клубтарның, Культура бажыңнарының, библиотекаларының болгаш эмнелге, садыг албан черлериниң калбак четкилери-биле шыптынган. Арат чонунуң ажы-төлүнден янзы-бүрү мергежилдиг интеллигенцияның төлээлекчилери өзүп үнген.

Оон-биле кады районда оруқ, харылзаа ажык калбарып, чоң чер болгаш агаар оруу-биле доктаамал аргыжар апарган. Радио, телефон база хөгжээн. Тээли—Шуй, Бай-Тал суурларының аразында автоматтыг телефон станциязы тургустунган. Чурттакчылыг суур бүрүзүнде чоң 1979 чылдан бээр телевизорну ажыглап эгелээн.

Сөөлгү чылдарда район төвү Тээлиде болгаш совхозтарның төптеринде чурттаарының чаа кварталдары, база культура амыдыралының объектилери туттунулаан. [illegible]

[illegible] садар планын 101,3 хуу күүсеткен.

Ол ышкаш тудуг, бүдүрүлге, садыг, харылзаа организацияларында юбилейни төлептиг уткуур дээш шудургу ажылдап турар коллективтер база хөй. Чижээ, районда тудуг септелге участогу (начальниги Х. С. Ондар, партия эге организациязының секретары Д. С. Кагай-оол) чыл планын болгаш социалистиг хүлээлгезин ноябрь 7-де күүседир дээш хүлээлгезин боттандырар дээш тодаргай ажыл-херектерни чорудуп турар. Бо коллектив септелге тудуг участоктарындан чүгле районда эвес, а республикага социалистиг чарыштың кашудаа тиилекчизи болуп келген.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур коллективтерде чоруттунуп турар хөй талалыг ажылды партия эге организациялары болгаш партбелүктер, коммунистер удуртуп башкарып турар. Чижээ, «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тейде хой-жу бригадада парторганизация (секретары М. Доос) коллективтиң ёзулуг дайынчы өзээ болу берген, ында коммунистер бүгү ажыл-херектиң организакчылары, олар бүдүрүлгеге-даа, хөй-ниити ажылынга-даа өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп келген. Ындыглар «Тээли» совхозтуң Кудукта партбелүү (органиакчызы А. Дамдын) болгаш өске-даа парторганизациялары хамаарыштырып болур.

БАЙ-ТАЙГАНЫҢ коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары улуг юбилейге уткуштур эрес-соруктуг ажылдавышаан, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-чорудугларга дайынчы программа кылдыр тудуп алганнар. Ол Пленумнуң доктаалында [illegible]

РАЙОННУҢ девискээринге бедик чаартылгалар [illegible]

[illegible]

Д. ДАНЗЫН-ООЛ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Карелияның Калеваль районунга Костомукшаның даг-болбаазырадылга комбинадының бирги ээлчээниң тудуу доозулган. Оон туннелинде үлетпүр продукциязы—демир концентрады алдынган.

Совет Карелияның девискээринде улуг тудуг—ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның найыралының, кады ажылдажылганың чугула принциптериниң амыдыралга шыңныы-биле боттанып турарының херечизи болган. Ында совет болгаш фин специалистер бир деңге ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Костомукшада найыралдың тудуу. Солагай талазындан: совет болгаш фин тудугжулар Ханну Пасанен, Павел Чеботарев, Рауно Силфверхутх, Владимир Голубцов, Виктор Андреев болгаш Войтто Хейккинен олар.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга

КӨДЭЭДЕ СОЦИАЛ ЧААРТЫЛГАЛАР

Чөөн-Хемчик районнуң белеткел конторазының ажылдакчылары силад эргелекчизи М. В. Мельникованы дуржулгалыг болгаш ак сеткилдиг дижип турарлар. Оларның оозу чөп.

Мельникова районнуң ажыл-агыйларындан болгаш чурттакчыларындан дүктү болгаш алгы-кешти хүлээп ап, оларны кадагалап, оон ыңай чорудаарынга белеткеп турар. Бо бүдүрүлгеге ооң үжен бир чыл ажылдап турары бо. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бодунуң мергежилин аныяктарга дамчыдып турар.

А. ЗИМНИЙНИҢ фотозу.

Черге хуу өнчүнүң чок кылганы, черни ында ажылдап турар кижилерге күрүнениң халас бергени, көдээ ажыл-агыйны коллективизастааны болгаш ооң техниктиг баазазының өзүлдези, культура революциязы—көдээге социал өскерилгелерни боттандырарынга чедирген кол көргүзүглер бо. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленуму аграр политикага чаа угланыышкынны берген.

Көдээде социал-чаартылгаларның амгы үе-чадазы ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазы болур.

Экономиктиг сорулгалар болгаш социал идиг бериишкиннери

Аъш-чем программазының кол сорулгазы —чурттакчы чонну аъш-чемниң кол-кол продуктулары-биле эртемге үндезилеттинген хемчээлге чедир хандырары. Ол сорулганы күүседириниң бир аргазы—көдээге улуг чаартылгалар.

Социалистиг [illegible] ындыг айтырыгны тургузары черле чүүлдүг. Чүге дээрге үлетпүрүң берген техниказын, эртемденнерниң сүмезин ховуларның болгаш фермаларның ишчилери ажыглаар көдээ ажыл-агыйга капитал салдынгыннарны шиңгээдип алыр болгай. Эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга мынча дээн: «Көдээге чурттаалга тудугларының, культура-амыдырал болгаш өрүк тудуунун ажылдарын дүргедеткен тудум-на, көдээге күш-ажылы улам бүдүрүмчүлүг болур, мынчангаш ол сорулгага 1980 чылдарда 160 миллиард рубль чарыгдаары көрдүнген. Ол бистиң хемчээливис-биле алырга безин дыка хөй акша-дыр. Ол чүгле хөй акша эвес. Ол—хоорай биле суурнуң ылгалдарын чок кылырынче угланган улуг политика-дыр».

Деңнеп көрүңерем: көдээниң социал хереглелинге аңгы-бир он беш чылдарда 60 миллиард рубль, амгы он чылдарда 160 миллиард рубль!

Эртемин барымдаалап

Көдээ дыка үр үе дургузунда хоорайны ажылчын холдар-биле хандырып келген. Бо чорук ол үеде кончуг чугула турган. Дайынның уржуундан кадр айтырыы амдаа шиитпирлеттинмээн. Оон уламындан [illegible] хөй ажылчын күштү көдээден алыр. Ынчалза-даа чүгдаа чүве өйлүт. Хоорайже көжер чорук хөлүп эртип келдээн. Хоорайның күш-ажылының алдары шагдан бээр көдээниңден улуг турган болгаш, аныяктарны хаара тудар бээр турган. Ажылдың байдалы база дыка ылгалдыг. Оон ыңай аныяк улус ортумактап куду эвес эртемниг болу берген, олар бүдүрүлгелер болгаш тудуглар ажылын сонуургаар апарганнар.

Көдээге номчуп база бижип билир улус 1926 чылда чонгуң деп кезии, 1939 чылда—84 хуузу турган. 1939 чылда хоорайга ажылдап турган муң кижиниң 242-зи дээди болгаш ортумак эртемниг турда, көдээге ындыг кижилерниң саны чүгле 63 турган. 1961 чылда бо көргүзүглер дараалаштыр 880 болгаш [illegible] болган.

Эртем-техниктиг депшилге, көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазының хөгжүлдези көдээ биле хоорайның күш-ажылының ылгалын чидирер ужурлуг. Ол талазы-биле ажыл чорупн турар, ынчалза-даа ону дүргедедир херек. Колхозтарда болгаш совхозтарда машиналар, автоматтар болгаш электрониктиг херекселдер көвүдеп келген. 1960 чылдарның эгезинде көдээге тускай мергежилдиг саны 50 турганындан ам 160 четкен.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму ортумак болгаш дээди [illegible] черлеринге [illegible] тускай эртемниглерни ажыл-агыйларның күзели-биле белеткээрин чугулалап берген. Ынчаар өөренген тускай эртемниглерге чаагайжылы туттунган бажыңнар баштайгы [illegible] чыл дургузунда халас болур. Оларга дуза кылдыр ал ы айның шалыны үре акшаны хары утга бээр.

Хоорайдан [illegible] [illegible] хөй [illegible] [illegible] таварылгада хоорайга ап турган шалыны хевээр артар дээш оон-даа ыңай.

Суур чаагайжыттынар

Көдээге хөй херецги, материал болгаш улуг ажыл негээр [illegible] — суурларны [illegible] хевирлиг кылдыр чаагайжыдары. Ындыг өскерилге 1965 чылдың соонда эгелээн.

Сөөлгү он чылда дыка хөй турумчуг суурлар читкен, чаа, улуг суурлар тургустунган. Ол суурларда чурттаалга, албан болгаш бүдүрүлге черлерин аңгылаан. Садыг аймаа, школа болгаш ясли-садтар, амыдырал [illegible] база культура бажыңы болгаш спорт шөлдери база бар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ чурттакчыларының чурттаалга, коммунал хандырылга болгаш социал-культура байдалын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктааалы чер бүрүзүнде суурларны чаагайжыдарының дүрзелерин көрген. [illegible] организацияларын көдээниң хоорайжыдар [illegible] комбинаттарынга көдээниң тургузар база [illegible] планнаан.

1990 чылга чедир программа—нарын, хөй чарыгдалдыг. Ынчалза-даа ол боттанып ужурлуг. Ону амыдыралга боттандырары көдээниң амыдыралынга база бир улуг базым болур.

Юрий КАНИН,
ПМА-ның экономиктиг хайгаарактызы.

МАТЕРИАЛДАР ЧЕДИШПЕЗИНДЕН

Чай—тудуг ажылдарын кылып чорударынга ажык таарымчалыг үе. Ындыг-даа болза «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының бо үезин чөп, ажыктыг ажыглавайн турары хараадавчыг.

Оон бир чижээнге Каа-Хем районда Бораг-Аксы суурда ук коллективтиң көжүп чоруур 4 дугаар механизастаттынган колоннаазын хамаарыштырып болур. Ында ажылдың темпизи ажык кошкак болгаш шаптыктыг чүүлдер бар. Бирги чартык чылда бо колонна ийи аал чурттаар 6 бажыңны, «Совет Тыва» совхозка 4 муң бода мал кирер кажааларны кылыр хүлээлгелиг. А херек кырында ол коллектив чартык чылда алган оналдазын чүгле 34 хуу боттандырган.

Оон бир чылдагааны—тудугларга херек дилиг материалдары чедишпезинде. Ол ышкаш Сарыг-Септиң ыяш ажыл-агый пунктузу херек дилиг продукцияның чүгле 40 хире хуузун берип турар. Тудугларга херек дилиг демир-бетон кылыглар база-ла чедишпес. Чыл планын күүседиринге № 4 КМК оналдап турары ыңа сырынчыг.

Сес бригададан чүгле Григорий Леонтьевтиң бригадазы чартык чыл планын күүсеткен. Каттыжыышкынның удуртукчулары Каа-Хем районда чаа тудугларның ажылын шапкынчыдарынга боттуг деткимчени бээрин үе негеп турар.

В. МААДЫР-ООЛ.

«Шынга» харыы

КЭЭП ААЗАП-ЛА ТУРАР, ОЛ ХИРЕДЕ...

Бо чылдың июнь 23-те «Шын» солунга парлаттынган «Катап тургусса кандыгыл»? деп чүүлге хамаарыштыр улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниң күүскомунуң даргазы Д. Хорлуу мындыг харыы чоруткан:

Бижикчиниң район амыдыралынга аң чугула айтырыгны көдүрүп турары шынныг. Чугула, тудуг материалы—туйбуну маңаа бүдүрүп, тудуг суурнуң хөгжүлдезин моон-даа шимчедип ап болур турбуже, ону Кызылдан сөөртүп, хөй акша-херекселин үндүрүп, оруктуң ырак берге-зиндеп сөөрткен туйбуларның хөйү херегленттинмес кылдыр буступ турарын шын айтып бижээн.

Туйбу бүдүрер цех тудуун республиканың чурт үлетпүрүнүң эргелели 1979 чылдан эгелеп, дериг-херекселдерин сөөртүп эккеп алгаш, дооспаан—ара соксаан. Ону доостуруп алыр талазы-биле айтырыгны райкүүском эргелелиниң начальниги И. П. Пешковка тургузуп келген. Ону доозуп, ажыглаалга кирерин И. П. Пешков 3 чыл улай аазап келген.

Бо чылын Туран хоорайда «Колхозник» деп прессти Мугур-Аксынга эккеп тургускаш, туйбуну шуут бүдүрүп эгелээр деп аазашкынны бажык чыл эгезинде кылган, а [illegible] Туйбу бүдүрүп болур таарымчалыг үе артып бар чыдар.

Эргелелден төлээлер кээп, көрүп-ле турар, туннел-даа [illegible] 1979 чылдың февраль 14-те эргелелдиң мастери эш Бадыр-оол ийи катап келген, доозарының графиктин кылып каан. 1980 чылдың июнь 16-да В. В. Берг келгеш, пехти [illegible] [illegible]

райкүүском-биле кады тургускаш, ажылды чогуур үезинде эгелээрин дааскан, а март 11-де И. П. Пешков Мугур-Аксынга келгеш эгелеп каан цехти доозарының графигин райкүүскомнуң даргазының оралакчызы-биле кады кылгаш, аттар салыышкан. Эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы А. М. Делег Мугур-Аксынга 3-4 катап сургаашкан [illegible] [illegible] херекселдерни сөөртүп эгелээр кылыр деп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база-ла көргеш чоруй барган. Ындыг болза-даа, туйбу бүдүрер пехти доозар талазы-биле үш чыл иштинде бичии-даа шимчээшкин болбаан. Эрткен чылын прессиң монтаж ажылы доозулгуже туйбуну хол-биле бүдүрүп эгелээр айтыышкын-сүме алдынган. 14 муң туйбу бүдүрттүнген, а ааа ажылдаан ажылчыннарга телевизор эртелел кылбааны-биле бригада тараан. Ажылчыннарның ажылдаан акызын райкүүскомнуң кирер [illegible] соонда. бо чылын майда төлээн.

Бир эвес ажылчыннарга өй шаанда нараа өлүүлер төлеп [illegible] 14 муң туйбунуң бүдүрери [illegible] үнген чарыгдалдары-биле [illegible] [illegible] бүдүрүп ап болур турган.

[illegible]

Ажыглалга кирер тудугда

ДЕМНИГ АЖЫЛ, ХАРЫЛЗАА ХЕРЕК

Бай-Хаакта уруглар комплекизиниң тудуу эгелээнден бээр бир чыл ажа берген. Ол үениң дургузунда чер ажылы кылыр эргелел ол комплекстиң чүгле таваан салып дооскан. Ам ол тудугну бүрүн тудуп доозар ужурлуг кижилер «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 7 КМК-зының тудугжулары болур. Ында көрээзиг ажылдарны ук каттыжыышкынның автоколоннаазы болгаш оон механизация эргелелиниң Бай-Хаак участогу боттандырып турарлар.

Бо тудуг объектизиниң дургеп ажыглалга кирерин район төвүнүң чурттакчылары четтикпейн манап турарлар. Уругларның ойнап-хөглээринге таарымчалыг бүгү-ле байдалдарлыг 280 олуттуг, эштир бассейнниг ол тудуг ажыглалга [illegible] ааза калыкшылын дадыктырып алыр аргалыг болурлар. Оон верандазынга ойнап, дыштаныр болур. Оон удур өрлээтери келгеш, чырык апаар. Амыдыралда ындыг...

А херек кырында ол тудуг ам чаа-ла «торуттуннап» эгелээн. Оон хаалары шөлтүг бедиген. Шиңгээдип алза чогуур 752,2 муң рубльдан чүгле 110,8 [illegible]

[illegible] прорабы В. В. Перушимцев чугаалады:— Амдызында тудугнуң темпизи кончуг оожум. Комплекс тудуунда Кишинёвтан келген студентилерниң тудугжу отряды ажылдап турар. Олар кончуг ажылгыр улус-тур. Баштайгы удаа оларга бергелер таваржып тургулаан. Арга-дуржулгазы ававынан туйбуну [illegible] албас турдулар. Оларга бистер улуг дузаны көргүстүвүс. Удавас өске объектилерде ажылдап турар студентилер оларга немежи бээр. Ынчалза-даа кол четпес чүве —күш-ажылды кошкак организастап турарында.

Бо объектиде мынчага чедир кран чок. Экскаватор база херек. Оон калыында туйбу, [illegible] хөй, [illegible] үзүктелиишкин чок хандырылга база негеттинип турар. Ол ажылдар [illegible] организацияларга [illegible]

Шынында, ол тудуг шөлүнде АБКС-5 хар биче разноствр кран бар-даа болза, ол туйбуларны чогуур черлеринге чедирип бериптер шыдавайн турар. Оон ыңай хөндүр белеткээр херексел база четпес.

— Ааза кран черле херек,— деп, механизация эргелелиниң начальниги В. Ф. Шумов [illegible] де бульдозер херек. Оон дузазы-биле кран тургузар черни белеткеп алгаш, кранны тургуса экки. А бульдозер Межегейде инек кажаазының тудуунда ажылдап турар. Ында кол ажылдар кылдынган. Ынчалза-даа механизация эргелелиниң начальниги В. Ф. Посохин онуң бээр экскавр транспорт чок деп чылдак хап орар. Шынында ындыг бе? Чок. Оларда күчүлүг КРАЗ биле К-700 дээр трактор бар. Ол бульдозерни оларның-биле эккеп ап болур. Тудугга кран, экскаватор херек турда-ла, ол айтырыгны мынчага чедир чүге үе шиитпирлеп чадап турарыл?

Ам сайын, хөй-довуракты, илезиниң хол-биле чүдүрүп ап турар. Мындыг таварылгада [illegible] [illegible] чуга турар боор.

[illegible] АТБ-ниң тудуг материалдары сөөртүрүнге киржилгези база [illegible] эки эвес. Ол кончуг [illegible] ажыл. Тудуг материалдары-биле үзүктелиишкин чок хандырар болза, ажылдың темпизи черле бедиир билдиннир. Амгы үеде автоколоннаага [illegible] машина бар. Олар районнуң тудугларын [illegible] [illegible]

[illegible] аргаланы [illegible] тудуг материалдарының [illegible] [illegible] Аңгыр-Хоол [illegible] 585 КМК-ның кол инженери Е. Ф. Елисеев чугаалады, — Хуннук-те 30 куб метр туйбу херек. Бо чылын 200 муң рубльдың туйбузун алыр ужурлуг бис. Туйбу удуктелиг берген таварылгада бурлавайн [illegible] ажылдап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Тудуг шөлүнде байдал бергe-даа болза, студентилер аваа торулбайн турарлар. Отрядтың комиссары Петр Наврик [illegible]

— Алган планывыс ыяап-ла күүседир бис. Чүгле херек бүтгаар безин бистер 50 муң [illegible] шиңгээдип алыр бис. [illegible] оон ыраап хөй. Оолдар хүнде 1,5—2 дээредин ажылдап турарлар. Бирги кадтыг доозупкан, бассейнни [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] ажылдарын шаптыктыг чедирип турар. Өске ажылдар, чижээ, хөвүг белеткээри, карьерлерден сай, хөй довурак чүдүрери база ындыг: үзүктелиишкиниг, чаңгыс ааl эвес.

[illegible] начальниги В. Ф. Шулепов боттуг хемчеглерни алыр дээрин-ле идегеп турар бис.

Мында комплекс тудуу дааш харылзаалыг ажылдарны чүгаадарын [illegible] таварылга эвес. Бо объектиниң ажыглалга кирер тудугларының бирээзиниң [illegible] [illegible] ажылдарны үе планында карлуугуннуң бурзаар чогуур түдүгжулармандан турар. Мындыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] — ол тудугнуң темпизин бедидеринге улуг шөлүн бээр.

[illegible]

А. ЗАЙЦЕВ.

КАМЧОКТАРНЫ—ХАРЫЫСАЛГАЖЕ

Куруненин, чоннуң нити өнчү-херекгизин камнаар дугайында айтырыгны шыңгыы көөрү чугула. Ындыг турбуже нити кайгаар таварылгалар бо-ла тургулаар-дыр.

Эртен чазын Өвүрде «Кызыл тук» совхозтуң тракторун Яино Куулар оорлап мунгаш, Моолдуг-Хемниң Арыг-Бажынга ээрин аңдарган. Районнуң милиция чери бо херектиң истелгезин ам-даа дооспаан.

Совхозта машиназын аңдарар арагалаар чолаачылар база бар. Олар садыглар чанынга, кудумчуга кижи бастырыптыг дег калдып турарлар. Машина-техникага ням чок, кырар-чаап материалдар чарыгдаар С. Нара-Сал, В. Бузур-оол болгаш демги-ле Я. Куулар ышкаш улустун, ол ышкаш бир чамык машинаны өчүрдү [illegible] [illegible] тургузуп алган. Совхоз [illegible] [illegible] шиитпирлээр ве? [illegible]

О. ДАЛБЫЙ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш күш-ажылчы [illegible] тиилелгелерни [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болзун.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Клавдия Ивановна Антипова — чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң чагайжыдылга комбинадының ажылчыны.

Зинаида Ивановна Бечина — «Тыва тудуг» трестиң улуг экономизи.

Евдокия Михайловна Беляева — «Тыва кедээ тудуг» трестиниң ажылдакчызы.

Зинаида Александровна Голубцова — курортраттың инспекциязының агентизи.

Максим Александрович Дремлюгов — Кызылдың автоколоннызының слесары.

Анатолий Иванович Захаров — Кызылдың эът комбинадының мал эмчизи.

Петр Степанович Зеленов — Курбанкының республика конторазының инкассатору.

Николай Иванович Иванов — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг эргелелиниң [illegible]

[illegible]

Антонида Григорьевна Шамайко — «Востоксантехмонтаж» трестиң Кызылда КМК-[illegible] инженери.

[illegible] Шестаков — № 25 ясли-садтың кочегары.

Михаил Иванович Шефер — Тываның [illegible] камгалал ажылдарының талазы-биле улуг инженери.

Прасковья Иосифовна Штеповская — № 1 школаның башкызы.

Мария Азаровна Яковленко — Кызылдың аъш-чем садыының № 9 магазининиң ажылдакчызы.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Барыкмат Митиреевна Артына — пенсионер.

Кинчик Кужугетовна Баазыл — районнуң техниктиг ажылдакчызы.

Сылаан-оол Ламажыкович Салчак — районда танныыл.

Кара-кыс Хертековна Хертек — пенсионер.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Нина Васильевна Бабич — Каа-Хем суурда пенсионер.

Раиса Григорьевна Гавриленко — Арадан станцияда столовая эргелекчизи.

Любовь Александровна Манюшина — [illegible] садыының садыгжызы.

[illegible]

ТОЖУ РАЙОНДАН

[illegible]

Евдокия Ивановна Черменева — Тыва АССР-ниң Иштики [illegible] склад эргелекчизи.

Галина Самсоновна Чупарева — «Кызыл» аалчылар базаазының [illegible] администратору.

Татьяна Никифоровна Чанхотьян — төп ажаалга кассазының [illegible]

Ак Тажы-Тоннугович Чочанчык — «Май 1» совхозта почтальон.

(Уланчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АГРЕССОРНУ КЫҢЧЫКТЫРБАС

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң АКШ-тың президентизи Р. Рейганга хууда чагаазын делегейниң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктер Израильдиң ораатаныг, оор-дээрбечи үүлгедиглериниң түңнелинде тайбың чурттакчылары өзэргел чокка узуткаттырып база чурттуң найысылалы Бейрут үрегдеттирип турар. Ливанда халаптыг болуушкуннарны Совет Эвилелиниң хамы сагышсырал-биле көрүп турарының херечизи кылдыр хүлээп көрген. Бейрутта кижилерни кырып өлүрбүшааның соксадырының шуут саат чок хемчеглерин алырының эргежок чугулазын ол чагаада онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң чагаазы араб чурттарның массалыг информация [illegible] кол кичээнгейинде турар. Ливанның бүгү радиостанциялары ол документиниң нашу удаа дамчыткан болгаш түс черниң солуннарында парлаан. «Ливанның чериниң [illegible] разында ажылдаашкынның чок кылырын Совет Эвилелиниң кижилерниң дүвүрээзинин илергейлеп турар. Израиль агрессорга кылыгаар чок ду-[illegible] Каттышкан Штаттарга бо дээрге совет удуртукчунуң [illegible] дыр деп, ол агентилел чери демдеглээн.

[illegible] садыр дугайында дутуржулганы база дагын үрээн болгаш Барыын Бейрутче улуг шавар халдаашкын кылган Израильдиң оор үүлгедиглериниң [illegible] тайбың чурттакчылар кээргел чок узуткаттырып, а хоорай үрегдеттирипкениниң [illegible] совет [illegible] америк президентиниң [illegible] лээле. болуунуң эргезинде бар [illegible] лаарынче АКШ-тың президентизин Л. И. Брежнев чуткуулдуг кыйгырган деп, ол агентилел чери онзалап демдеглээн.

АКШ-тың президентизинге Л. И. Брежневтиң чагаазының

утказын Иорданияның национал телевидениези болгаш радиозу бүгү сөзүгү чаа медээлерге [illegible] Совет күрүнениң баштыңының Рейганга кыйгырыы палестин болгаш ливан улустарның салым-хуузу дээш Совет Эвилелиниң дүвүрээзин сеткилин илередип турар деп демдеглээн. Ливанда израиль агрессорну [illegible] Каттышкан Штаттарны ССРЭ [illegible]

«Л. И. Брежнев израиль агрессияны чок кылырынче Рейганны кыйгырган» деп, Каирнуң «Аль-Ахрам» солуну [illegible] Ливанда израиль шыгыы болгаш берге байдал тайбың чурттакчы чонну массалыг кырып өлүрүп турар чорукту соксадыр дээш эң-не саат чок хемчеглерни алырын [illegible] «Аль-Ахрам» айыткан.

АКШ-тың [illegible] Израильди Ливанда агрессиге үүлгедиишкиннериниң улам калбарышкыны-биле холбаштыр ол чуртка байдалга ССРЭ-ниң шыңгыы

сагышсыралының чаа бузурелдиг херечизи Л. И. Брежневтиң Р. Рейганга чагаазы болур деп Туниcтиң радиозунуң болгаш телевидениезиниң тайылбырында чугаалаан.

Израильдиң оор бөлүүт үүлгедиишкиннеринче Рейганның кичээнгейин Л. И. Брежнев ээлдирген болгаш Ливанда өлүрүп кырып турар [illegible] үргүлчүлээрин болдурбас талазы бар аргаларны эң дүрген ажыглаарынче АКШ-тың президентизин кыйгырган деп, америк информация ЮПИ агентилели онзалап демдеглээн.

Израиль премьер Бегинниң үүлгедиишкиннери дээш бүрүнү делегейниң хөй-ниитизи [illegible] шуут болунга ийи удаа чагаа чорудуп. Ливанда кижилерни [illegible] өлүрерин болдурбас дээш дүрген хемчеглер алырынче

оку кыйгырты деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Совет удуртукчуну чагаазы Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннар-биле холбаштыр ССРЭ-ниң дүрүм бодаар сагышсыралын көргүзүп турар-дыр деп, ол солун онзалап демдеглээн.

Ливанда байдалдың чидигделиишкини-биле холбаштыр Л. И. Брежнев Рейганче ийи удаа чагаа чорутканын демдеглээш, Лондоннуң «Таймс» солуну Бейрутта кижилерни кырып өлүрүп турарын [illegible] АКШ-тың президентизинде бар аргаларны саат чок [illegible] совет удуртукчу негеп турар-дыр деп онзалап демдеглээн. Л. И. Брежневтиң «Правда» солунунга айтырыгларынга харыыларын [illegible] Рейганга хууда чагаазы [illegible] ССРЭ-ниң чаза Ливанда [illegible]

(СЭТА).

ХАНЫ КИЛЕҢНЭЭШКИН

МЕХИКО. (СЭТА) Культура талазынга политика дугайында ЮНЕСКО-нуң Мексиканың найысылалында эртип турар бүгү-делегей конференциязының киржикчилери Израильдиң палестин болгаш ливан улустарга удур араатан агрессиязын шиитпирлиг буруу шапкан. Вашингтонга деткиттирген израиль сионистерниң дээрбечи, дерзии үүлгедиишкиннериниң түңнелинде Ливанда камгалал чок тайбың чурттакчы чон кырлып өлүп турарын делегаттар онзалап демдеглеп турар. Тель-Авивтиң кем-буруулуг агрессиязын ара дээштавырып, бот-башкарыышкын болгаш тамаарыныы [illegible] Палестинаның [illegible] ЮНЕСКО-ну болгаш делегейниң өске-даа организацияларын кыйгырып. Палестинаның [illegible] анык африка күрүнелерге удур агрессияны кылып турар мурнуу-африкан расистерни [illegible] болгаш Зимбабвениң делегаттары боттарының чугааларынга карган килеңнээн.

Амгы америк администра-[illegible]

[illegible] авантюристиң утпаныышкынының түңнелинде бистиң планетавыста дүшкүүрлүг чоруктуң чаа-чаа одаглары тыптып келип, термоядерлиг халаптың кыжаныын кыпсыктыр боочепсекти эндере бүдүрерин шапкын темпилер-биле күштелип турарынга холбаштыр хөй-хөй делегацияларның баштыңнары ханы дүвүрээзинин илергейлеп турар. Конференцияның хүн чурумунда турар — национал культураның тамаарыныы [illegible] айтырыглары тайбың дээш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш демисел-биле чарылбас холбаалыг олар боттарының саналдарынга онзалап демдеглээн.

Францияның культура министри Жак Ланг Каттышкан Штаттарның өске чурттарга удур политика, экономика болгаш культура талазы-[illegible] культураның характерлиг халдаашкынны боттандырып, болуну үзел-бодалдарын өске улустарга массалыг информация чепсектериниң дузазы-биле доңнааштырарын оралдажып турар деп. Француз министр [illegible]

УЛУГ САЛЫЫШКЫН

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсек дужуурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга чагаазын Тайбың болгаш хостаалга дээш херээжен-нерниң делегей эвилелиниң Калифорнияда салбыры бүрүнү-биле парлаан. Делегейниң ол шуулганынга АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чугаазы совет удуртукчунуң чагаазынга шуут удурланып как [illegible] тайылбырда

демдеглээн. Ядролуг чепсекти кызыгаарлаарынга мооңдаты [illegible] президент Рейган база катап ораалдашкан.

Рейганның [illegible] [illegible]

Ядролуг чепсекти [illegible] дугайында ССРЭ-[illegible]

ниң хүлээлгезин совет удур-[illegible] улустарның арга-ажылдарынга база [illegible] турар деп тайылбырда демдеглээн. Совет тайбың чаа [illegible] бодунга ядролуг дайынның айыылын узуткаарынга [illegible] тайылбырда онзалап айыткан.

ИРАК-ИРАН ФРОНТУДА

БАГДАД. (СЭТА). Ирак-иран [illegible]

[illegible] Иранның шериглери Басра хоорайның чоок [illegible]

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның [illegible]

[illegible] ның өлүрткенин Тегеранның радиозу дыңнаткан.

ТАЙБЫҢНЫҢ, НАЙЫРАЛДЫҢ ЭСТАФЕТАЗЫ

Закарпатьениң хуулуушкан Ужгород хоорайы совет черге «82 чылдың тайбың марыжының» киржикчилериниң ужуражылгаларының сөөлгү чери болган.

Европаның, Азияның болгаш Африканың 30 күрүнезиниң төлээлекчилеринге найыр [illegible] хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы Э. Попович Совет күрүнениң болгаш ээ Л. И. Брежневтиң ядролуг дайынны болдурбазының айтырыын шиитпирлээринге чаагай тура-соруктуг кайы хире улуг бөттүг кужениишкиннерин салып турарын делегейде эки билир деп онзалап демдеглээн. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дээш ССРЭ-ниң шиитпири оон бүзүрелдиг бадыткалы-дыр. Делегей ортунуң кыжаныын болдурбазынче октаргайның бүгү демократтыг күштерин кыйгырып турар-[illegible]

Тайбыңга ынак чаагылыг чок политиканы чорудуп турары дээш Совет чазакко болгаш совет улуска ханы өөрүп четтиргенин марш киржикчилериниң мурнундан Бельгияның тайбың болгаш найырал дээш шимчээшкининиң төлээлекчизи Жанна Лемону дамчыткан.

«Европаның Барыын болгаш Чөөн чүктеринге ядролуг чепсек турбазын!», «Делегейниң кайы-даа черинге ядролуг чепсек турбазын!», «Чепсегленишкинни дүжүрер болгаш тайбың дээш!» — чаагай тура-соруктуң кижилерин сырый каттыштырган бо [illegible] [illegible]

(СЭТА).

Бразилияның социалистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг харылзаазы чедиишкиннер калбарып турар. Сөөлгү он чылда оларның аразынга бараан солушкаазының хемчээли 56 хуу улгаткан.

Бразилияның социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-биле солужар бир кол чүүлү — демир рудазы бооп турар.

ЧУРУКТАРДА: Витория портта чүък кудуртуп, чүдүрер транспорт комплекизи.
Ю. БЕСПАЛЬКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң артиллериязы болгаш шериг-далай күштери августуң 4-тен 5-тиң хүнүнче дүнезинде Барыын Бейруттуң төп кезиин база катап боолаан. [illegible] информация болгаш туризм министерстволарының бажыңнарын, ССРЭ-ниң элчин болгаш садыг төлээзиниң черлерин база боолааннар.

Израильдиң танк болгаш чадаг шериглери, а ол ышкаш коммандос дээр тускай шериглери эртенгиниң алды шак-[illegible]

[illegible] ээлээш, Барыын Бейрутче калчаалыг халдаашкынны кылган. Палестинаның [illegible] болгаш Ливанның [illegible] патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтары агрессорнуң хөй санныг халдаашкыннарын [illegible] ойтур шапкан. Делегей аэропортунуң чоогунга Израильдиң танк шериглериниң халдаашкыннарын алды удаа ойтур шапкан.

УДП-НИҢ XXI СЪЕЗДИЗИ

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА-ның корр. А. Канищев). Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң баштырлыг чагаазын Гайананың улусчу демократтыг партиязының (УДП-ниң) XXI съездизиниң делегаттары аажок улуг сорук кириишкин-биле уткаан. СЭКП-ниң делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы И. К. Лучинский баштырлыг чагааны номчаан. Гайана коммунистерниң шуулганынга СЭКП ТК-ның [illegible]

дарга көрдүнген Тайбың программазы, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың оон даразындагы [illegible] кежиктиг келир үе дээш демиселинде бүгү демократтыг күштерге төрээтегенге, бүгү делегейде национал-хосталгалыг күштерге болгаш коммунистерге бүзүрелди берип турар деп. УДП ТК-ның кежигүнү, съездиниң делегады М. [illegible]

ниң тургузуунгазының 60 чылын байырлаарынга [illegible] талазы-биле шиитпирлелдиң төлевилеп алган программазының дугайын чугаалап берген. Гайана-совет найырал ниитилелин совет фильмнер фестивалын эрттирерин. Совет Эвилелиниң дугайында делгелгелерни болгаш викториналарны. Гайананың хөй-ниитизиниң митингилерин база хуралдарын организак-[illegible]

ДЖОРДЖТАУН. Гайананың [illegible] (УДП-ниң) XXI съездизи [illegible]

[illegible]

болгаш Гайананың политиктиг, экономиктиг бүрүн хосталгазы дээш демиселдиң амгы байдалдарында чаңгыс аай национал патриотчу фронт кылдыр чурттуң бүгү демократтыг күштерин каттыштырарда партияның организакчы ажылы онза ужур-дузалыг болур дээрениң дугайында ТК-ның түңнелин делегаттар чаңгыс эп-сеткилдиг чуулдуг деп көрген. Ажыл-[illegible]

Гайананың УДП-ниң [illegible]

СЭКП-ниң Тайбың программазын, Совет Эвилелиниң ядролуг дайын кыжанышын чайладырынче, тайбыңны болгаш бүгү-ниитиниң айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган өске-даа чугула инициативаларын деткээн чорук резолюцияларда илергейлеттинген. ССРЭ-ниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни [illegible]

[illegible]

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН (СЭТА). Индияның премьер-министри И. Ганди албаның тускай аалчылыг чоруун кылып, Вашингтонга барып чораан үезинде аңаа чүве чугаалаан болгаш боочепсекти эндере бүдүрерин кынчыктырбазының база ядролуг дайын айыылын узуткаашкынының [illegible]

[illegible] жылышкыннарынга хамаарыштыр И. Ганди мынча деп медеглээн: «Даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле Индияның болгаш АКШ-тың аразында чорулдааларның барын чугаалажылгалардан үезинде хүлээп көргеш. Бодунуң географтыг байдалындан [illegible]

рынга Индия кедергей сагышсырап турар деп. И. Ганди медеглээн. Израильдиң үүлгедиглерин шыңгыы буруу шаап турар бис деп, ол чугаалаан. Израиль болуунуң кожалары араб улустар-биле тайбың чурттаар, оларның-биле кожа-[illegible]

[illegible]

Чаа-бyрy медээлер

ОН ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Школачы он чылды калы өөренип дооскаш, оон соонда база бир он чыл эрткенде ужуражылгаларны кылыры Тожунун школаларының доозукчуларынга чаңчыл болуп бар чоруур.

Чоокта Азас ортумак школазының 1971—1972 өөредилге чылында доозукчулары [illegible] ужуражылгазы болган. Он чыл бурунгаар ол школаны 18 кижи дооскан. Ужуражылгага барык-ла шупту чыгып келгеннер. Дооскан школазынга ужуражып келгеннер дээрге улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында тускай мергежилди чедип алган кижилер. Олар дээрге малчыннар, тудугжулар дээш өске-даа тускай мергежилдиг кижилери болганда, оларның кылып чоруур ажылы, сорулгазы, чугаалары аажок солун болган. Оларның аразында совхозтуң мал эмчизи Чигжит Хеймер-оол, бухгалтер Валентина Балыргы, даараныкчылар Катерина Кол (Чигжит), Любовь Амбаржы (Севеек) дээш оон-даа өскелер келгилээн. Хоочун башкылар Билекей Бараан, Валентина Ондар, Кызыл-оол Доржу база кежээге киришкеннер.

Ужуражылгашкын кежээзинге Азас ортумак школазының директору Балаштай Довгактың чугаалаашындан ол школаны 1963 чылдан бээр 300 ажыг кижи доосканың болгаш оларның чамдыг өөредилге черлерин доосканың, кайда ажылдап чоруурун дыңнаткан.

Школа бүрүзү тускай [illegible]. Бистиң школавыс делегейниң музейлер хүнү май 18-те кызыл-ючүлериниң хуралын суурнуң Культура бажыңынга эрттирери чаңчыл болган. Аңаа дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының, улуг назылыг [illegible] кыннарын дыңнап, үн, чугааларын [illegible], олар-биле кады чурукка тырттырып турганш, школага арттырып ап турар. Ындыг [illegible] школаның [illegible] болдуушкуннарын билип алыры солун. 1980 чылдың октябрьда республика солуннарының бирээзинде чурук бар. Ону А. Богданова тырттырган. Оон адаанда: «Колхозтуң [illegible], [illegible] Серендолдуң удуртулгазы-биле чүгле 17 [illegible] школаның тудуун дооскан» деп бижээн. Ол шинчаар туткан чаа школаның иштики ажылдарын бир ай иштинде кылып дооскан. Август 25-те школа белен турган. Оон бээр дыка хөй кижи ортумак эртемни маңаа чедип алган-дыр. 1968 чылда бирги доозукчуларны үндүрген. Оларның аразында Кызылдың кол архитектору Михаил Куулар база бар. Амгы ужуражылгашкын кылган доозукчулар тускай бижимелдиг стол шагын школага белек кылдыр бергеннер. Школазының моондаа соңгаар улам сайзыраарынга чүү-ле негеттинер болдур боттарының дузазын көргүзеринге белеткенип чугаалааннар.

Т. КУШКАШ

⊙ ⊙ ⊙

ОРГАНИЗАСТААНЫ ЭКИ

Бажын-Алаак ортумак школаның септелгезин доостур четкен. Бо ажылдарда школачыларның чамдык алакелери, үстүкү класстылар ажылдап турар.

Элээн каш класстарның соңга-хаалгалары, шалалары допулаттынган, ханалары, дээвирлери чугайлаттынган. Уруглар болгаш оолдар чурттаар хөй орзолдерлиг ийи бажыңның септелгезин доозулган. Александр Ондар, Анай-Хүрүг Монгуш, Лувза Кара-Сал, Кара-Күске Доңгак, Бичел Монгуш, Дукулаа Ондар болгаш өскелер-даа септелгеге эки ажылдап, арес-кежээ чоруун көргүскен. Школа септелгезин, чаа өөредилге [illegible] белеткелин башкы Б. Б. Куулар эки организастап турар.

А. МОНГУШ.

ССРЭ-НИҢ КУРУНЕ ШАННАЛЫНГА САНАЛДАП КИИРГЕН

КОМПОЗИТОР Я. А. ФРЕНКЕЛЬ

МОСКВА. Сөөлгү чылдарда чогаатканы «Октябрьның чуртуу», «Иелер», «Мээң ханы дазылым», «Гитарага ойнап өөредип тур мен», «Тургузуушкун» деп ырлары дээш композитор, РСФСР-ниң улустуң артизи Ян Френкельди (чурукта) ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдап киирген.

В. САВАСТЬЯНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КИЖИЗИДИКЧИ ОЮННАР

Бичии уруглар белдүнчүп ойнай бергенде, ойнап турар оюнундан өске бүгү-ле чүвени уттуптар. Оюн дамчыштыр олар долгандыр турар бойдус-биле, кижилер-биле таныжар, амыдыралдың бодуун элементилери-биле чепсеглениp, уругларның боттарының аразында харылзаазы улам быжыгар. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге оюннуң салдары улуг. Ойнап турганш олар оюн чуруму хажытпас, бодунуң частырыын дээш олар харыысалгазын утпастар. Уругларның эстетиктиг кижизидилгезинге, фантастиктиг кузелболуушкунга [illegible] рының чылдан чылче дамчып келген [illegible] шиңгээдип алырынга оюннуң ужурашылы, дузааргак аажы-чаңның бодунга дүрген шиңгээдип аар.

Урут өскен тудум, оларның оюнунуң утка-шынары кады өсер.

Школа назы четпээн уруглар рольдуг оюннар ойнаарынга хөлчок ынак. Олар [illegible] турар амыдырал дугайында чаа медээни ап, ону боттарынга шиңгээдип алырлар. [illegible] удуртулгазы-биле «магазин», «автобус», «почта» деп ойнап турганш, уруглар мергежил, хөй-ниити черинге чуруm-сагылга, [illegible] хүлээлгезин деп чүл дээрзин медерeп билир апаар. Ол ышкаш [illegible] дуруччерин шиңгээдип чы үс-дарган мергежилин уттпайн турар. Бистиң чуртта чүс ажыг нациялар болгаш улустар бар. Шупузунуң бүрүзүнде катаптаттынмас он-он онзагай бүдүштүг оюннар бар. Национал культураның ындыг үнелиг чүүлдеринден кижизидилгеге ажыктыг талаларны педагогика практиказынга ажыглап турар. Ындыг оюннардан уруглар интернационалчы билигни ап турар.

Школа, уруглар клуву, чайгы лагерь, уруглар сады бүрүзүнде [illegible] биле уругларның боттарының кылып алганы ойнаар шөлдер бар.

Москваның Пионерлер ордузунуң методистери, инженерлери ындыг шөлдерге ойнаар хөй янзы оюннарны чогаадып турар. Ындыг оюннар уругларны тывынгыр, сагынгыр, угаангыр, кашпагай, кичээнгейлиг болдурар. Чыл санында, дыштанылгалар үезинде, Пионерлер ордузу «Ойнаарактар болгаш оюннар неделязы», «Ойнаарактар чуртунче аян-чорук» дээн чижектиг уруглар байырлалдарын эрттирип турар. Бо хүннерде ында темалыг оюннар бүдүүннары хол-биле кылган ойнаарактар делгелгези, оюннар болгаш ойнаарактар авторлары-биле чурукчулар болгаш конструкторлар-биле ужуражылгалар болуп эртип турар. Ындыг байырлалдарда он-он муң уруглар киржип турар.

Школа болгаш амыдырал

дузазын үнелеп четпес бис.

Совет школа педагогиказы уругларның ойнаарынга таарыштыр үш кол угланыышкынны онзалап көрүп турар: школа назы четпээн уруглар албан черинге, школага өөредилге үезинде, хостуг үеде ойнаар оюннар. Бо айтырыгларны [illegible] «Семья и школа», «Дошкольное воспитание», «Начальная школа», «Воспитание школьников» деп журналдар дыка дузалап турар. Оон аңгыда ол айтырыгларга чогумчалыг харыыны берип турар номнар, брошюралар, методиктиг сүмелер парлалгаже докталмал үнүп турар. Урут мөгешыырак, кай-кадык боор өскен тудум, дидим, кашпагай, ап, бодундан бичиилер дугайында сагыш човаар. Дириг амытаннарга ынак кылдыр боттарын чаңчыктырып өөредирлер.

Ойнаарак бүдүрүлгезинче кичээңгей база улуг. Ойнаарактарның чаа дүрзү-хевирин [illegible] институттарының негелделерин болгаш чагыын ёзугаар конструктор бюрозу ажылдап кылып турар. Музыка, спорт, тудуг, театр уран-чүүлү... дээн ышкаш чүүлдерни билип, янзы-бүрү мергежилдерге чаштарның сонуургалын оттурарынга ойнаарактар ылаңгыя улуг салдарлыг.

Ойнаарактарны кылып, бүдүрүп тура, чоннуң чогаадык-

Кира АГАФОНОВА.

ССРЭ-ниң Чырыдылгазының министерствозунуң школалар талазы-биле кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ СҮЛДЕЗИ

ССРЭ-ниң Сүлдезин тургускаанының төөгүзүн Күрүне [illegible] делгелгеге көргүзүп турар. Чурттуң Күрүне эмблемазының эскизтери [illegible] болган. Оларның аразында бистиң Сүлдевистиң ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң (ТКК) Президиумунуң Секретары А. Енукидзениң ат салып бадылааны сөөлгү хевири база бар.

[illegible] дайыны доостуган. Россия империязының бузундуларынга тургустунган совет республикалар чаңгыс күчүлүг Совет Эвилели кылдыр каттыжарын шиитпирлээн. Ынчан ССРЭ-ниң Сүлдезиниң дугайында айтырыг тургустунган. Совет чуртунуң Сүлдезин тургузар [illegible] чаа фактыларының дугайында чоокта чаа тывылган архив документилери таныштырып турар.

Он-он чурукчуларның киришкени эң эки эскиз дээш конкурс чарлаттынган турган. Делгелгеге салдынган [illegible] лар чогаадыкчы дилээшкиннер канчаар чорупп турганын. Делегейге баштайгы социалистиг улуг күрүнениң символу болур тодарадыкчы чүүлдерни бичии-бичиилеп шилип ап турганын көргүзүп турар. Хөй-хөй чурукчулар Совет күрүнениң ажылчын таралчын [illegible] мөзү-шынарын илередири-биле телевиделдерни күш-ажылдың [illegible] биле — дежу, дарганның кыскажы, диштиг дугуйлар, андазын, харын-даа калыыр болгаш дырбааштар-биле бежин хүрээлерин кызыдып турган. Хөй чүүл кезектерниң кирип турары сүлдениң эң дооччу илередиг болурунга, хемчээлин чогуур денгелге кылырынга [illegible].

Ол үеде сүлдеге чаалан [illegible] мыйысты, хаан чазааның ийи баштыг эзирин чулуп каапкан чүглерлиг кылдыр, [illegible] бөргүн киирериниң дугайында саналдар база турган.

Ол саналдар шупту хүлээп алдынмаан. Ынчан ол харыысалгалыг даалганы күүседири-биле Күрүне демдектериниң [illegible] [illegible] В. Адрианов ажылдап эгелээн. Ол профессионал чурукчу эвес-даа болза, карандаш-биле, чүг-биле эки чуруур кижи турган. Салым-чаяанныг Владимир Николаевич 1919 чылда баштайгы совет картография фабриказын тургускан, [illegible] сурагжаан турган. Оон талантызы болгаш шудургузу хамааты дайын үезинде Кызыл Шеригни карталар-биле хан[illegible]. Орус шеригниң 1908 чылда ажыглаан [illegible] «Адриановтуң компазы» диртен компастың конструктору болган.

Сүлде төлевилелин кылыр талазы-биле ажылдарга ол таланттыг [illegible] ризи В. Корзунну болгаш аныяк чурукчу И. Дубасовту киириштирген.

Конституция [illegible] айтылышкыннарын ёзугаар ССРЭ-ниң Сүлдезинге [illegible] мөзү-шынарын илередир кадыыр болгаш маска, а ол ышкаш, оон мурнунда тургустунган РСФСР-ниң Сүлдезинде дег, чаа идеяларның чырыын илереди үнүп орар хүн албан кирер ужурлуг турган.

Ол айтылышкыннарны барымдаалап, В. Адрианов Россия Федерациязының Сүлдезинде кирген тарaa баштарын [illegible] шиитпирлээн [illegible] оларны ол бөкпек кылдыр [illegible] бүргээн. Оон кырынга, дестериниң адаанга «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп лозуңну орус [illegible].

Эмблеманың төвүнге чер бөмбүрзээн чуруурун чурукчу саналдаан. Ону таарыштыр тургузары-биле глобусту аңгы-аңгы чүктеринден тырттыргылаан, оортан Москва эмблеманың дал ортузунга турар болгаш хүн херелдеринге эң эки чырыттынган хевирин шилип алганнар. Ынчалдыр эң эптиг болгаш бедүүн хевирни тыпкан. Олуясолуй салган калыыр болгаш маска космос делгеминде ужукканы черниң баарында кестип турар.

1923 чылдың июль 6-да ССРЭ-ниң ТКК-ның II сессиязы Сүлдени колдуунда чүүлдүг деп бадылаан. Ынчалдажок «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп лозуңну [illegible] рынга алды дылга — орус, украин, белорус, грузин, армян болгаш азербайджан дылдарга — эвилелдешкен республикаларның санынга дүүштүр бичии саналдаан.

Ол ажылды чурукчу И. Дубасов кылган. Кожааларны шала калбарткан, уштарын чер бөмбүрзээниң артынче углап чорудупкан. Ынчан ССРЭ-ге чаа республикаларның киргенинин азы тургустунганының соонда эмблема чуруун улуг өскертпес апарган. В. Адриановтуң чураанындан сүлдениң чертеж хоолгазын аныяк чурукчу база күүсеткен. Ол хоолгага 1923 чылдың сентябрь 23-те А. Енукидзе «Хүлээп алган түңнел хевири кылдыр бадылаадым» дээш, ат салган.

В. Адрианов 1922—1929 чылдарда Күрүне [illegible] уран ажылдар удуртукчузу турган. Ол 1928 чылда үнген баштайгы «ССРЭ [illegible]» авторларының бирээзи, делегейниң совет улуг атласының бирги томунуң уран каасталга-редактору болган. Владимир Николаевич 1938 чылда Калинин областың Осташковога мочээн, ында хөөржүттүнген. Бурунгу орус хоорайның кудумчуларының бирээзи оон ады-биле адаттынган.

Оон бээр бистиң сүлдевис кол үндезинин алырга өскерилбээн. Ол совет кижи бүрүзүнге чажыпдан бээр билдингир. Чурттуң эмблемазы — ССРЭ хамаатызының төрүттүнгенин херечилелинде, паспортунда, күш-ажыл дептеринде. Сүлдениң хевири — бистиң чуртувустуң кол-кол документилериниң болгаш чурттар аразында дугуржулгаларны бадылаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң таңмазында. Ажылчы чоннарның [illegible] ырында бир дугаар хөй национальдыг [illegible] символу космоске үнген. Айга чечир бир дугаар ужуткан. Венерага база бир дугаар четкен. Ону бөмбүрзектиң бүгү булуңнарында тайбың, [illegible] болгаш күш-ажылдың символу кылдыр хүлээп көрүп турар.

А. СИВЦОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

ТУСКАЙ БУЛУҢНАРНЫ ДЕРЭЭН

Кызыл хоорайда күрстрахование коллективи 1982 чылдың бирги чартык чылының планныг даалгазын 103,9 хуу күүсеткен. Инспекцияга эрткен чылын дөрт бригадага 14 кижи ажылдап турган болза, бо юбилейлиг чылда сес бригадада 30 ажыг кижи аразында чарыштыг ажылдап турар.

Бирги чартык чылда бригадалар аразында чарышка № 4 бригада (бригадири Л. А. Кучина) бирги черже кирген, планын ол 103,1 хуу күүсеткен. № 3 бригада (бригадири Н. Н. Данилова) планныг даалгазын 101,4 хуу күүсеткеш, ийиги черде, а № 1 бригада (бригадири М. Д. Лубошникова) планын 100,2 хуу күүсеткеш, үшкү черде. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур юбилейлиг чылын коллектив эки көргүзүглерлиг эгелээн. Бо чылдың баштайгы кварталында олар республиканың күрүне страхование [illegible] Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А ийиги кварталда социалистиг чарыштың тиилекчизи боор, бирги черге киргеш, база шаңнал-макталдыг болган.

Ийиги кварталда инспекцияның [illegible] чом-биле 118 янзы-бүрү хевирниң страхованиезинге керээ чарган. Агентилер коллективтер ааны-биле агитация ажылын организастыг чорудуп турар. «Каа-Хем» разрезинде, аэропортта. Тыва электри четкизинде болгаш хооранның дээди, ортумак өөредилге черлериниң коллективтеринде тускай булуңнарны дерип тургускан.

Агентилерден Агрефина Порфирьевна Попова, Вера Степановна Охминцева болгаш Людмила Васильевна Ямчеева олар чурттакчы чон ортузунга страхование албанының ачы-дузазын тайылбырлаар ажылга идепкейлиг киржип планныг онаалдазын ажыр боттандырып турар.

Кинотеатрларга Күрүне страхованиезиниң ажыл дугайында тайылбырлаан кыска фильм-журналдарны чонга көргүзүп, беседаны эрттирип турары мында [illegible].

Р. ДОЛЗАТМАА.

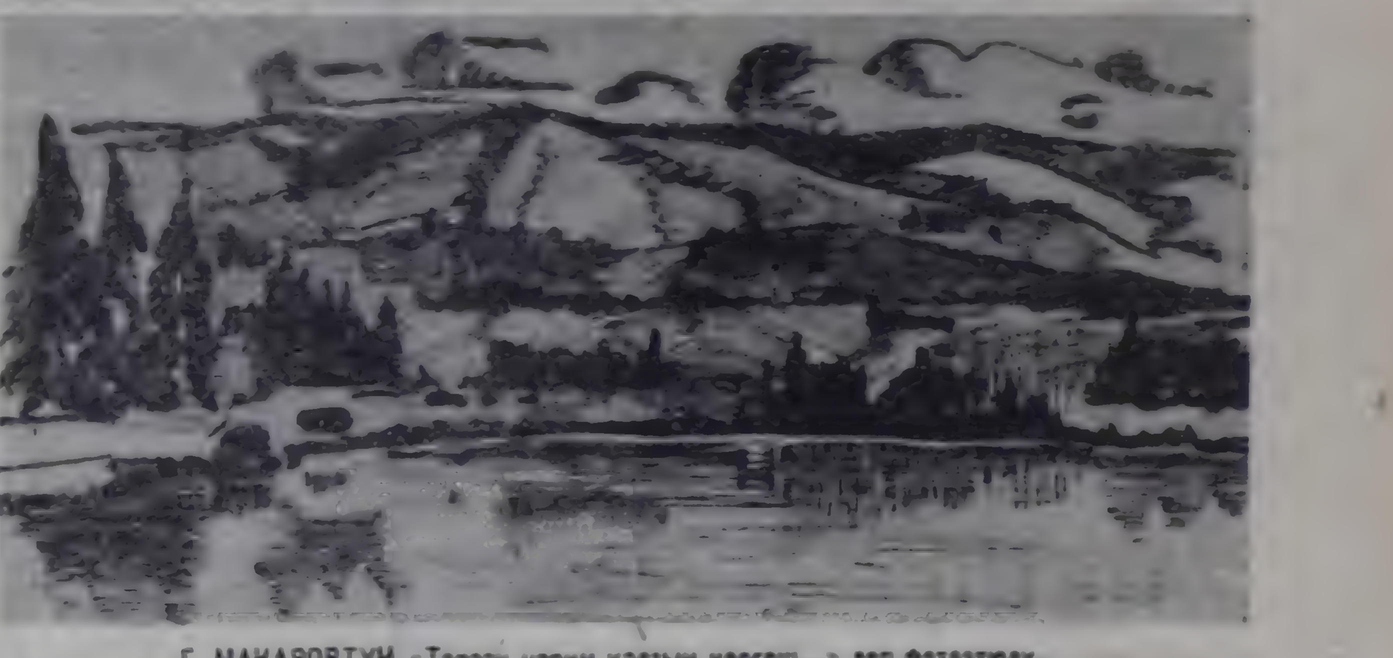

Г. МАНАРОВТУҢ «Төрээн черим каазын көргеш...» деп фотоэдүу.

АВГУСТ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Айболит болгаш Бармалей». «Ананси ээремчигей болгаш хуулгазынныг шыкпышы». Мультфильмнер. 9.30 — «Ырак болгаш чоок ыры». 10.15 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Эртемденнер — кедээге». Эртем-өөредилгелиг фильмнер программазы: «Дириг чер», «Борбаандыда — дүжүт программазы», «Академик В. Н. Ремесловтуң кызыл-тазы». 15.25 — Уругларга фильм: «Кырган мастерниң чагыы». 3-кү серия. 16.30 — Ыпак шулуктер. 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Савия Андина» ансамбльдиң концерти (Боливия). 18.00 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 18.30 — «Сенде хүн бар бе?» Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Азия тову». Информационнуг-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.45 — «Эриктер». Хөй [illegible] 3-кү серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Лувинтон Америка дугайында репортаж». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.00—22.05 — Бөгүн [illegible] школазының оолдар хорунуң болгаш Латви ССР-ниң улустуң артизи Р. Паулстуң концерт[illegible] Улуг залдың концерти. Ол төпгенде — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Ногаан патруль». 13.15 — Англи дыл. 13.45 — «Нярүнүн хаалеры» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 14.15 — «Шыдыраа школазы». 14.45 — Баштайгы беш чылдарның тудуглары. 15.15 — Д. Шостакович. Квинтет. 57-ги чогаал. 15.50 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «СЭКП-ниң XXVI [illegible]».

МОСКВАДАН

19.00 — [illegible] («Орбита-3»). 19.20 — Нечорааның [illegible]. Документалдыг телефильм («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Киножурнал. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг [illegible] чаштар!». «Ак-көк тоол». 20.15 — Чадаг-терге спортунга ССРЭ чемпионады. [illegible] Крылатское спорттуг [illegible] дамчыдар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Ск», [illegible]. Уран-чечен [illegible] фильм. 1-ги болгаш 2-ги [illegible].

АВГУСТ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кадык болур дизинзе. 9.00 — Ленинград хоорайның пионерлер болгаш школачылар Ордузунуң уругларның уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.35 — «Аллелер, силерге». 10.05 — Спортлотонуң 32-ги тиражы. 10.15 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 11.25 — «Мээң төрээн Москвам чоогунда». Концерт. 12.15 — Айыыл чок шимчээшкин. 12.45 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». XV болгаш XX чүс чылдар [illegible] Европа [illegible] культура үези. 13.20 — «Шугулдел». Михаил Луконин. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 — Уругларга фильм: «Кырган мастерниң чагыы». 3-кү серия. 15.20 — «Дириг [illegible] амыдыралы». 16.30 — [illegible] 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — [illegible] 18.45 — [illegible] 18.50 — [illegible] С. А. [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] ансамбльдиң концерти. 22.00—23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Спартак». Төп — Динамо стадионундан дамчыдылга. Оон соонда — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

15.20 — Карел телевидениезиниң программазы. 15.20 — Бокска ССРЭ чемпионады. Донецктен дамчыдылга. 16.05 — [illegible]. 16.30 — «Усть-Илимниң комплекизи — ЗДЧ-ниң тудуу». Эртем-популярлыг фильм. 17.15 — Бокска ССРЭ чемпионады. Донецктен дамчыдылга. 18.05 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур: «Бистиң доочу намдарывыс». 34-кү фильм: «1959-гу чыл». 19.15 — Делегейде бо [illegible]. 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Огородту [illegible]». Мультфильм. 20.15 — «Калы [illegible]». Эртем-популярлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Ол хүн чедир». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

АВГУСТ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — [illegible] 9.30 — «[illegible]». 10.00 — [illegible] 11.00 — [illegible] программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.15 — «Кедээге дамчыдылга». 13.15 — «Музыка киоскузу». 13.45 — «Өгүрүнчүнүн солун ужуралдары». «Үш бо[illegible]». Мультфильм. 14.15 — М. Анчаров — «Болур-болбас дугайында эртем». Москваның М. Ермолова аттыг шии театрының фильм-шиизи. 16.15 — Бөгүн — Тудугжунуң хүнү. ССРЭ-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министри Б. В. Бакин-биле беседа. 16.30—16.45 — Чапсар. 16.45 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». [illegible] музыка программазы. 17.30 — «Кино аян-чорук [illegible]». 18.30 — «[illegible] панорамазы». 19.15 — «Ээн чаасыг болгаш эргим [illegible]». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг [illegible]». 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — 23.35 — «[illegible]». [illegible] композиция.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

15.20 — «[illegible]». [illegible] 17.05 — «Петушкиниң [illegible]». Мультфильм. 17.25 — [illegible] 17.55 — «Тайга». [illegible] фильм. 2-ги [illegible] — «Чогаадыкчыларның бүгү делегей конторазы». 19.05 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доочу намдарывыс». «1951-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Огородту [illegible]». Мультфильм. 20.15 — «ГДР-ниң парктары». Документалдыг телефильм. (ГДР). 20.45 — Подольскиниң машина кылыр заводунуң ыры болгаш танцының улусчу ансамбльдиң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Уран-чечен фильм. 23.00 — 00.30 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Динамо» (Киев). «Торпедо» стадионундан дамчыдылар.

Агаар

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн бүргеп-аязыр, кезек чаъстаар. Мурнуу-барыын угланыышкыннарның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 10—15, хүндүс 18—23 градус чылыг. Республиканың автоорукчуларынга кезек чаъстаар, оруктуң кестүрү [illegible].

Кызылга бүргеп-аязыр, кезек чаъстаар. Мурнуу-барыын угланыышкыннарның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дангыраклар болгаш аалашкыннар» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш кыс болгаш араатан» 10.00, 11.40, 15.00. «Калчаалыг акшалар» 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бот чорда отту» 14.20, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Айтырыглыг ыраккылыг» 18.30, 20.30 шактарда.

Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң хоочун [illegible]

Хорул Шымыраповна
ИРГИТТИН

[illegible]

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корреспондентерниң 2-22-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун [illegible] 2-32-75 телефоннуг болгаар.

Чагыг № 1961

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТГ 00049.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 183 (11981) | 1982 чылдың август 7, суббота | 1925 чылдан үндүрүлдүнгенден | Өртээ 3 кап

Л. И. Брежневтиң Ясир Арафатка телеграммазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Палестинаның хостаарының организациязының күүсекомунуң даргазы Я. Арафатче телеграмма чоруткан, мында чугаалааны болза:

Израиль эжелекчилер Бейрутка хаяныг өлүрүкчү чорукту үүлгеткен болгаш Ливанның найысылалын араатапзыг ёзу-биле үрегдеп турар үжүрүнда палестин болгаш ливан улустарының салым-хуузунга таварышкан мындыг берге үеде Бейруттуң бүгү камгалакчыларының эреемаадыр болгаш турушттуг чоруун магадаан сеткилди Силерге илергейлеп база от камгалакчыларга дамчыдарыңарны дилеп тур мен.

Бейруттуң кудумчуларынга хан төгүүшкүннүг өлүм-чидим моон ынай болбазын дээш. Палестинаның араб улузунуң амыдырап чурттаар болгаш хамаарышпас хостуг хөгжүүр эргезин хандырар дээш харысалганы ханы медереп билир чорук-биле болгаш боттарыңарның [illegible] чок бүзүрел-биле демиселжип турарыңарны Совет Эвилелинде бедик-биле үнелеп болгаш билип турар бис.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң моон мурнунда хүлээп алган шиитпирлерин күүседир, дайылдажыышкынны доп-дораан соксадыр болгаш КНО-нуң хайгааранчыларын Бейрутка база ону долгандыр сайгара тургузар, израиль агрессиязын ойтур шавар дээш бүгү-ле эргежок чугула хемчеглерни алыр сорулга-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелин дүргени чыылдырарын негээн дугайында айтыышкынны ССРЭ-ниң КНО-да төлээлекчизинге берген деп, телеграммада айыткан.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАР ЧУГУЛА КАМПАНИЯДА

Ниитиниң малынга чем белеткээриниң ангы бо хайнышкынныг хүннеринде «Барлык» совхозтуң парткому болгаш бригада партия организациялары организакчы болгаш политмассалыг ажылды кажангызындан артык күштелдирген. Мал чеми белеткээр бригадаларда, звенолорда тур 6 партбөлүктер сигенчилер отрузунга бүгү ажылдың дайынчы организакчылары болу берген. Мында ниитизи-биле 65 агитаторлар, политинформаторлар лекция, беседаларны хову шөлдериниң ажыл-ишчилеринге план ёзугаар чорудуп турар. Көскү агитацияны бригадалар, звенолар төптеринде бедик деңнелде дерип кылган. Совхоз төвүнден көжер кино база С. Х. Кучугө удуртукан агиткультбригада сигенчилерниң доктаамал аалчылары болу берген.

Шөлдерде ажыл-ишчилерниң ортузунда жалбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин, ооң негелдезин ёзугаар он хонуктап үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап келген. Сиген белеткээр планын 72 хуу чедире берген Саая Кен-оолга удурткан бригадага турасқаадып сөөлгү он хонуктуң түңнелинде «Күш-ажылчы алдар тугун» медүрген. Тур партбөлүктер организакчылары Анатолий Хомушку, Кызыл-оол Моңгуш олар бригадаларында бедик организастыг чорукту чедип ап, норма-чиженти боттары доктаамал ажыр күүседип, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Бо совхозта кижилер-биле партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылды бедик деңнелге тургусканы мал чемнери белеткээр ажылга дээштиг салдарны чедирип турар. Барлыкчылар мал чеминиң белеткелинче чогуур өйүнде, организастыг киргеш, өске ажыл-агыйларны мурнап турар. 5000 тонна сиген белеткээр планын августуң эгезинге чедир 2030 тонна, 1245 тонна сенаж салыр планын 1100 тонна чедире берген болгаш өске-даа чемнерни белеткеп алган. Кайыс-даа партийжи ажылды болур чогуур-биле тургускан болза, ында ажыл-херек база эки чорупт турар деп чүвениң үлегер-чижээ бо-дур.

Республиканың совхозтарының хөй муруузунда партия организациялары малга чем белеткээриниң үезинде чорудар партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажылдың пландарын ёзугаар бо хүннерде хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Манза оларның мал дааныр күжү тур партбөлүктер база партия-комсомол бөлүктери болгаш хөй санныг коммунистер боop турар. Малга чемнер белеткээри эгелээнинден бээр «Шекпээр», «О. Шынаа», «Алдан-Маадыр», «Ак-Туруг» болгаш өске-даа совхозтарда парткомнар партбөлүктерниң дайынчы орга-шиижээзин бедидип, коммунистерниң күжүн таарыштыр тургузуп, кол чүүлдү—кижилер-биле ажылды күштелдирип, оларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Бо чугула ажыл-херекке холбаштыр пландарны баш удур кылып алза-даа, чамдык партия организациялары ооң күүселдезиниң контролюнче кошкак сагыш салып келген, ажыл-ишчилерниң күжүн мал чеминиң белеткелинче чогуур өйүнде организастап шыдавааннар. «Октябрь 30 чылы» совхоз бо чылын 2360 тонна сиген белеткээр планныг тургаш, августуң эгезинге чедир чүгле 300 тоннаны белеткээн. Мында механизастаттынган бригадалар тургустунмаан. Машина ажыглап болур хире черлерни хол-биле кезип, улуг күш үндүрүп турар. Сигенчи бригадаларда, звенолорда политмассалыг ажыл кошкак. Бо бүгү айтырыгларны совхозта партком (секретары Н. Д. Ондар) канчап чогуур өйүнде кичээнгейге албааныл деп айтырыг дораан тургустунуп кээр-дир.

Бай-Тайганың дөвискээринге бо чылын оът-сигенниң үнүжү эки болган хиреде-ле мал чеми белеткээринче район хоорайдап киирген. Чамдык совхозтарның удуртукчулары, олар-даа партнкомнар «сигенниң четчип бышарын» манап олурдала, эки үелер, кааң аяс хүннер анаа-ла эрте берген. Ынчангаш августуң эгезинге чедир «Тээли» совхоз 4610 тонна сиген белеткээр планындан чүгле 322 тонманы, «Кара-Хөл» совхоз 2510 тонна планныг тургаш, чүгле 100 тоннаны белеткээн. Кижи шыдажып органом ындыг оожумнаашкынны сөөлгү хүннерниң суггур чаашкынга чылдагааннап болур бе? Бо чугула ажыл-херектиң чорупт турарын ол совхозтарда партнкомнар шыңгыы контрольга алгаш, коммунистерниң, бүгү ажыл-ишчилерниң күжүн өөче мобилизастаан болза, түңнел оон черле эки турар ийик. Үстүнде дег чижектерни «УТНА 25 чылы» «Хандагайты» болгаш өске-даа совхозтардан көргүзүп болур.

Республикага мал чеминиң шалыпчы айын чарлаан СЭКП обкомунуң доктаалында августуң 25-ке чедир район болгаш совхоз бүрүзүнге малдың бөдүүн база чүлүктүг чемнерин белеткээриниң планныг даалгаларының 70 хуузундан эвээш эвес бедик шынарлыг кылдыр күүседирин айыткан. Ынчангаш бо чугула кампанияга чамдык черлерде оожумнаашкынны организас чок чорукту дүрген чайладып, партия райкомнары болгаш совхозтарда партия организациялары эң шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Бистиң республиканың көдээ парторганизацияларының хурээлелинде 4 муң ажыг коммунистер бар, ол дээрге улуг күш-тур. Мал чеми белеткээриниң участок бүрүзүнге олар санынчы өзек болгаш бүгү ажыл-херектиң организакчылары болур хулээлгелиглер. Бригадаларда партбөлүктер, партия-комсомол бөлүктери политмассалыг ажылдың, сиген белеткээриниң хандырылгазының айтырыгларын, социалистиг чарыштың организастаан байдалын кичээнгейниң төвүнге тургузар хулээлгелиглер. СЭКП райкомнары, партнкомнар болгаш партбюролар мал чеминиң белеткелиниң үезинде чорутунар организакчы болгаш политмассалыг ажылдың пландарын оперативтиг, шуудургу боттандырарын чедип алыры эргежок чугула.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр мал ажылының ажыктыын бедидериниң айтырыглары анаа четчир санныг чем баазаны белеткээри-биле тудуш холбаалыг. Ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң «мал чеминиң бүдүрерин дыка көвүдедириниң, оларның шынарын бедидериниң болгаш оларны чоп ажыглаарының эргежок чугулазы» онзалап демдеглээни таварылга эвес болгай. СЭКП обкомунуң IV пленумунга ол дугайында база шыңгыы партийжи чугаалар болган. Бо талазы-биле салдынган сорулгаларны чер-черде партия организацияларының удуртулгазы-биле кижиниң болгаш хоорайларның коммунистериниң ажыл-ишчилериниң ниити күжү-биле шиитпирлээри үениң бир эң чугула сорулгазы болур.

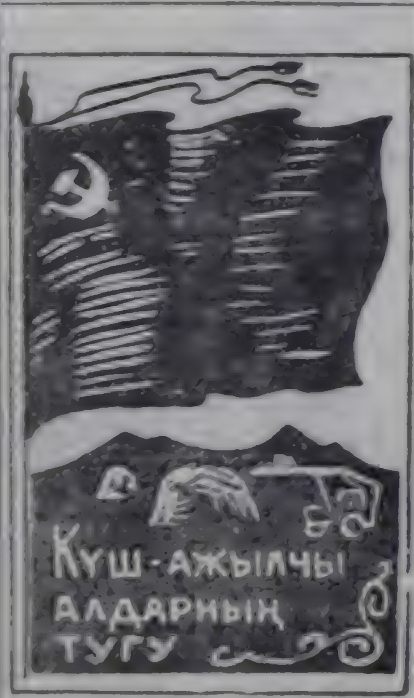

БӨГҮН «ШЫН» СОЛУН КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Маныкай Кок-оолдуң звенозунуң чедиишкиннинге турасқаадып медүрген.

Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң хойжузу Маныкай Кок-оолдуң өг-бүле звенозу бо чылын он тонна сиген белеткээр планын август 3-ке чедир 13 тонна кылдыр күүсеткен. Өг-бүле звенозу ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Мурнанчы звенонуң үлегерин эдериңер!

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ: ШЫНАР БОЛГАШ ТЕМП

ҮЕНИ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Келир кыштаглаашкынга хыналчалыг белеткелин, мал чеми белеткээриниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржип, Чөөн-Хемчик районнуң күш-ажылчы коллективтери бо хүннерде соруктуг ажылдап турар. Ылангыя «Алдан-Маадыр» совхозтуң мал чеми белеткекчилери социалистиг чарышка багай эвес түңнелдерлиг болган, бо ажыл-агыйның мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадалары, звенолары 1136 тонна сигенни ажаап алган. Ол дээрге күүседир ужурлуг планның 33,4 хуузу-дур. Сенаж салырының планын олар 48 хуу чедире бергеннер, 500 тонна сенаж салдынган.

«Алдан-Маадыр» совхоз 336 тонна будук-бүрүнү белеткээн, бо талазы-биле планын 161 хуу күүсеткен. База ол ышкаш мал чеминиң белеткелиниң темпизин СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта бедээн. Ол ажыл-агыйның сигенчилери сиген белеткээриниң планын 23,3 хуу күүседип, «Алдан-Маадыр» совхозтуң сигенчилериниң ажылының темпизинче чоокшулаан.

Шалыпчы айның төнчүзүнге чедир 20 хонук арткан. Ындыг-даа болза Чөөн-Хемчик район бөгүнге чедир сиген белеткээриниң планының күүселдезин 21 хуу чедирип алган, ниитизи-биле алырга, 5582 тоннаны кезип сараатаан. Сенаж салырының планы чүгле 17, сиген далганы бүдүрериниң—29 хуу күүсеттинген. Моон кандыг түңнелди үндүрүп болурул? Бүгү бар мал чеми белеткээр техниканы саадал чокка ажылдадыры, мал чеми белеткеп турар бригадаларже болгаш звенолорже немелде кижи күжүн организастаары негеттинип турар. Мал чеминиң белеткелинде 130 трактор бар, 66 трактор-биле сиген кезип турар, 36 грабль, 22 пресс-подборщик, 4 комбайн, 2 стогомёт бар. Машина-техниканың халас туруушкунун болдурбазы, күрүзүн долу ажыглаары-биле хемчеглерни ам-даа немей алыры күзенчиг.

А. ОКСУР.

Кара-оол Тивитович Чооду 1961 чылда Балгазынның кадуу профтехучилищезин доскан. [illegible] 20 ажыг чылдарда «Революцияның чалбыыжы» совхозта калбак профильдиг механизатору боop ажылдап турар. Амгы үеде Е/К-100 деп сиген кестирикчизи-биле көк сула ажаалдазында ажылдап турар. Көк суланы АВМ-че дораан чүдүрүп чорудуп турар. Түржүлгелиг механизатор ажылынга кырымза-биле [illegible] үлегер боop, улуг-нормазын доктаамал ажыр күүседип келген. Ооң кылган ажылының шынары база эки. Башкарган техниказы доктаамал туруушкун чок кылдап чоруур.

ЧУРУКТА: К. Чооду уззашкын кылып тур.
С. ИЛЬИННИҢ фотозу.

ШАПКЫНЧААН

Ниитиниң малынга чем белеткээриниң талазы-биле июльдуң сөөлгү он хонуунуң түңнелинде республиканың төп зоназындан Бии-Хем район социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Республикага мал чеми белеткээр талазы-биле шалыпчы ай чарлаттынган соонда бии-хемчилер сиген белеткелиниң, сенаж салыышкынының болгаш витаминниг сиген далганын кылырының темпизин дүргедеткен.

Августуң эгезинге чедир районда белеткээн сигенниң үштүң бир кезии «Өөк» совхозка онаажып турар. Ында сигенчилер 3304 га черниң сигенин кескеш, ооң 2843 гаазындан бөлүп алгаш, хөй сараатарны тургускан. Ооң ынай 1300 тонна сенажты салган, 95 тонна витаминниг сиген далганын кылган. Аът машиназы болгаш хол кадыыры-биле сиген кезер дөрт звено, механизастаттынган үш звено ажылдап турар. Хол-биле сиген кезип турарлар ам 128 тонна сигенни белеткээн. Школачылар болгаш пенсионерлер мал чеминиң белеткелинге база-ла идепкейлиг киржип, ам 72 тонна сигенни белеткээн. Школачылар болгаш пенсионерлер мал чеминиң белеткелинге база-ла идепкейлиг киржип, ам 72 тонна сигенни долгап шараашк, серилерде, ыяштарда азып, кургаткан.

Бригадалар, звенолар болгаш түс-түс малчын өг-бүлелер аразында мал чеми хөйнү белеткээр дээш социалистиг чарыш калбарган. Ол чарыштың мурнуку одуруунда Чаңгыс-Аштта Виктор Сундуйнуң удурткан звенозу, Торлагның малчыннар бригадазы чорупт турар.

К. МААДЫ.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели чоокта чаа «1982 чылдың чаңгы одарладыышкынын үезинде мал ажылының продукцияларын бүдүрерин көвүдедир болгаш 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынынга четчир санныг мал чеминиң курлавырын тургузар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ук доктаалда чайгы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринче угланган тодаргай хемчеглерни айыткан. Бо ажыл Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунга багай эвес деңнелде тургустунган. Ажыл-агыйның малчыннары С. Бурунмаа, П. Кудер, Д. Лопсан-Доржу, П. Лопсан болгаш өскелер-даа чайгы одарларны эки-хары салгалыг ажыглап, аңаа камналгалыг боop турарлар. Олар кадарган малын кончуг эки семиртип ап, келир кышка амдап тура хыналчалыг белеткенип эгелээннер. Амгы үеде ол малчыннар ниитиниң малынга сиген белеткелинде идепкейлиг киржип турарлар.

Л. ПАЧЫН-ООЛ.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң [illegible] болгаш Азык-чем программазында ниитиниң малынга четчир, эки шынарлыг чем-суурну [illegible] малдың баш санын көвүдедири болгаш продуктулуг чорууп улам бедидерин негээн. Бистиң «Хемчик» совхозтуң [illegible] тудуг чемнериниң партияның ол айтыышкынын амыдыралга боттандырар дээш тодаргай ажылдарны кылып чорудуп турар.

Сөөлгү чылдарда бистиң совхозувустуң тарылга шөлүнге колдуу-ла мал чемин, ооң иштинде хөй чылдыг сигенни өстүрерин практикалап келген. Амгы үеде совхозтуң ниити тарылга шөлү 2955 гектар болза, ооң 1955 гектарын [illegible] хаалыртын тарылга [illegible] 1800 гектарда мал чеминиң культураларын тараан. Хөй чылдыг сигенниң барык 900 ажыг гектар шөлге тараш, ооң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 25 центнер дүжүттү алырын, а ниитизи-биле 1100 тонна эки шынарлыг люцерналы курлавырлап алыр сорулганы салган.

Ооң ангыда 50 гектар шөлден люцерналы келир чылгы тарылгага ажыглаар үрезинни ажаап алыр. Кукурузаны 350 гектар тараан. Га бүрүзүнден-не 110 центнер дүжүттү ап, ниитизи-биле 3850 тонна силосту салырын планнаан. Баш бүрүнгаар санааш кылын ёзугаар алырга, бистиң совхозувус бо чылын 2900 тонна сигенни, 500 тонна сенажты болгаш өске-даа мал чемнерин белеткеп болурунун аргазы бар. Ону чедип алырда бүгү-ле курлавырларны долузу-биле ажыглаары, ажылчын күштү, машина-техниканы шын хувааш тургузары негеттинер.

СЭКП райкомунуң бюрозу, улус депутаттарының район Совединиң күүскому мал чеми белеткээриниң шалыпчы айын чарлаан. Совхоз аңаа дүүштүр чеди звенону тургускаш, оларның түр-түр ажылдаар участоктарын, кылыр ажылының хемчээлин тодараткан. Сигенчилер ортузунга кылып чорудар организастыг, политкижизидилгелиг ажылдарның планын бадылаан.

Ол звенолорның удуртукчуларынга шуптту коммунистерни томуйлаан. С. Достан-оолдуң он бир кижи составтыг звенозу 500 тонна, Амыр биле Чүңнөй Кара-Салдарның чартык механизастаттынган звенолары тус-тузунда 600-700 тонна сигенни белеткээр.

Бо хүннерде совхозта сиген белеткели массалыы-биле чорупт турар. Чүңнөй Кара-Салдың звенозу Теве-Хая шыгында 18 тонна сигенни белеткээн. Бо звенода сиген кезер ийи машина, хол кадырлыг 20 кезикчилер ажылдап турар. Тракторист Д. Амыр-оол, хол кадыырлыг сигенчилер С. Ким, А. Саая олар баштайгы он хонуктуң социалистиг чарыжынга тиилекчи болганнар. Амыр Кара-Салдың звенозунуң ажылы база эки. Өөреникчилер 15 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Амгы үеде бүгү звенолларда 300 хире кижи мал чеминиң белеткелинде хаара туттунган.

К. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

ЭРТЕ БЫШКАН ТАРАА

[illegible] станциязының тарылга шөлдеринде дүжүт ажаап алыышкыны эгелээн. Мында күзүн чашкан көк-тараа эрткен чылдыынындан ийи неделя эрте бышкан. Механизаторлар ону ангылай кезеринче кирипкен.

Көк-тараа кезилделинче Михаил Бушмаковтуң удурткан механизаторлар бригадазы эгелеп кирген. Баштайгы хүннерде Евгений Командышкин, Борис Федченков, Петр Астанин олар көк-тарааны ангылап кестирер норманы ажыр күүсеткилээн. Ийи комбайн кезиглени бышканнап чорудуп турар. Баштайгы хүннерде 200 гектар черниң тараазын кескен. Хоочун комбайнер Николай Иванович Адаев, аныяк комбайнер Петр Астанин олар хүнде 18 гектар черниң тараазын кестирерин 22-23 гектар чедир күүседип турар. 70 гектар хире черниң тараазын бастырган.

Көк-тарааның гектар бүрүзүнден ортумак дүжүдү 8 центнер ажып турар.

Н. МААДЫ.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ РАЙОНДА

Тес-Хем районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агыйның органнары, совхозтарның удуртукчулары, партия, профэвилел, комсомол организациялары, көдээ Советтерниң күүскомнары бо чылдың июль 25-тен август 25-ке чедир республикага мал чеми белеткээр талазы-биле шалыпчы айны чарлаар дугайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын амыдыралга боттандырарын, мал чеминиң белеткелчилериниң социалистиг чарыжын организастап, эки түңнелдерни чедип ап турар.

Ынчангаш тес-хемчилер июльдуң сөөлгү он хонуунда республиканың мурнуу зоназының районнарының социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол районнуң мал чеминиң белеткелчилери 11 муң 880 га черниң сигенин кескеш, 11 муң 480 гаяның сигенин бөлүп алган болгаш 6128 тонна сигенни сараатаан азы планның 31 хуузун белеткеп алган. «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери 2343 тонна сигенни белеткээн болгаш планның 33 хуузун күүсеткен. Витаминниг сиген далганын ол районда «Чодураа» совхоз кылып турар. Ам 50 тоннаны белеткээш, планның беш хуузун күүсеткен.

Районда бүдүрүлгелер, албан организациялар коллективтери 257 тонна сигенни белеткээш, ажыл-агыйларга дузалаган. Ниитизи-биле ол районда 917 кижи мал чеминиң белеткелинде хаара туттунган. Ооң иштинде 335 кижи сигенни хол кадыыры-биле кезип турар. Бо кампанияга районнуң школачылары идепкейлиг киржип турар.

М. КАРА-ТОННУТ.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын Совет Эвилелиниң иницативазын ёзугаар дүргени чыылдырган болгаш тускай резолюцияны чүүлдүг деп киирген. 1982 чылдың август 3-те Бейруттче Израиль шериглериниң [illegible] үреглерини [illegible] Айыыл чок чорук Чөвүлели хаяызы-биле киленнээн болгаш [illegible] мурнуку резолюцияларын база катап бадыткаан, дайын чорудулгаларын доп-дораан [illegible] [illegible]

Резолюция телевидение Испанияның болгаш Иорданияның делегациялары саналдаан. Израиль ону күүсетпээн таварылгада Айыыл чок чорук Чөвүлели август 5-те Москваның-биле 18 шакта орай эвесте база катап хуралдаар болгаш КНО-нуң Уставынга дүүштүр дээштиг хемчеглерни алыр дугайында айтырыгны [illegible] Айыыл чок чорук [illegible] [illegible] КНО-нуң [illegible]

[illegible] чок чорук Чөвүлелинге сөөлгү ол хеделиишкинни база катап сойгалап илереткен.

Израильдиң хаяныг үүлгедиглери, палестин болгаш ливан улустарга удур ооң дээрги политиказы бүгү делегейге ханы [illegible] болдурган. Ынчангаш Вашингтон [illegible] — Израильдиң ажыы-биле деткиириндеп бо удаада корткан.

[illegible] АКШ делегейге бурун [illegible] таварыышканың [illegible] Айыыл чок чорук Чөвүлелинге [illegible]

[illegible] Айыыл чок чорук [illegible]

[illegible] дың шериглериниң кандыг-даа халдаашкыны болбаан деп ол медеглээн.

Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] Израиль даңнымылаан, КНО-нуң кижениишкиннерин база катап үзерип оралдажып турар. Бейрутта дайын чорудулгаларын соксадыры-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөр дээш Израильге болгаш Ливанга баар дээн КНО-нуң Чиңгине секретары Х. Перес де Куэльярның саналын Тель-Авив хүлээвээн. Ол иницативаны үзеринче угланган дүржок негелдени Израиль база кылган. Палестинаны хостаар организацияның удуртукчузу Я. Арафат-биле КНО-нуң Чиңгине секретары бир эвес ужурашкан болза, Х. Перес де Куэльярны хүлээп алырынга Израильдиң чөрүлдээшкинин КНО-нуң Чиңгине секретары [illegible] Австрияда барган тудаа [illegible]

[illegible] күүседириндеп Х. Перес де Куэльяр ойталаан. Ливанда чорудулганың бүгү киржикчилери-биле ужуражыры — бодумнуң хүлээлгем-дир деп, ол медеглээн.

Бейрутта дайын чорудулгаларын соксадыр дуганында дүгүржүлгеның сагымырынче, а ол ышкаш КНО-нуң хайгаарақчыларын Ливанның найысылалынче киирериниге моондак кызбазынче Израильдиң премьер-министри Бегинни КНО-нуң Чиңгине секретары кыйгырган. Ынчалзажок ол кыйгырыгга кандыг-даа харыыны бербээн.

В. ВАСИЛЕЦ.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП обкомунуң кежигүнү, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Николай Дамбаевич Шириипейниң үр эвес аар аарыгның соолгунде, 1982 чылдың август 6-да 56 харлап чорааш мөчээнин СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели хаям качыгдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ	ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ	ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ХОЙЖУЛААРЫНЫҢ ЭРТЕМИ

Алдан-Маадыр — төөгүдүг чер болурундан аңгыда, чаагай ат-алдары-биле чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, а харын республикада билдингир эрес-кежээ ажыл-ишчи кижилерниң чурту. Ылаңгыя «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап, шалыпчы күш-ажылдың үлегерчижээн өскелерге көргүзүп келгеннер. Мында сураглыг малчыннар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дамы-Намчалдың, Ооржак Доржунуң, Монгуш Оттунтуң, Монгуш Сүрүң-оолдуң болгаш өскелерниң-даа боттарынга дагдынгаш, хойжулаарының эртемин өөредип кижизитиини аныяк оолдар, кыстар ам боттары тускайлаң малчыннап, хоочуннарының изин истеп, сөөн салгал, харын-даа олардан дудак чок ажылдап турарлар. Ынчангаш күш-ажылчы эстафета бүзүределдиг холдарда дээрзинге, оларның ажыл-херээн төлептиг салгал уламчылап чоруп эрарынга хоочуннар чөптүг чоргаарланыр.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары бо юбилейниг чылда база-ла чедимчиниң ажылдаан. Ажылагый төрүүр 100 хойга онааштыр 96 хураганы камгалап, өстүрген. А Чечектиг бригадазы 100 хойдан-на 106, Оргу-Шөл бригадазы — 102 хураганы менди камгалап, доруктургаш, республиканың хойжу бригадаларының чарыжынга мурнуку одуругже үнген. Совхозтан 27 малчын төрүүр 100 хой бүрүзүндөн-не 100-теп 125 чедир хураганнарны камгалап алган.

Ун совхозтуң хойжуларының дуржулгазын чырыткан материалды моон адаанда парладывыс.

Идам Докур-оолович Ооржак, «Алдан-Маадыр» совхозтуң кол зоотехниги: — Бистиң хойжуларывыстың күш-ажылчы чедиишкини чүгле районга эвес, харын республикада бедии-биле үнелеттингенинге [illegible] турар бис. Совхозтуң [illegible]-Тайга салбырының Чечектиг [illegible]

[illegible]

...үже бергеш безин чаңгыс черге олурбайн, боттанып ажылдап, бир чайын эдар солуп кааш-даа кежерлер. Чайгылыннарны боттары саткылап алган.

Чайлаглаашкынны бедик деңнелге эрттирери-биле чергелештир мал чемнери белеткээр [illegible]

[illegible]

...боттарывыс-ла шуып, доруктуруп ап турар бис.

Ол ышкаш улуг-даа, чашпаа малды эмнээринин болууп аргаларын зоотехниктер-биле кижилерге өөренип алганывыс, ылаңгыя чаа төрүттүнген хураганнарны аныш-чүрү аарыглардан камгалаарынга херек чок дуза болуп турар. Черле ынчаш, зоотехниктиң болгаш ветеринарның бузун билиглерин малчын кижи бүрүзү эки шиңгээдип алыр турары онза чугула болур чүве-дир. Чүге дээрге ажыл-амыдыралга кандыг-даа таварылга туруп кээр.

Бистиң чурттап, ажылдап турар чер-девискээривис таптыг орук-чирии чок, кадыр-берт черлер болгаш амыдыралывыс байдалы амга чедир-ле хөлчок берге. Чайын, күзүн [illegible]

[illegible]

> Дуржулга

Сокен-оол ОНДАР, Чечектиг бригадазының хойжузу: — [illegible]

[illegible]

Маадыр-оол ООРЖАК, Алдан-Маадыр салбырының Оргу-Шөл бригадазының хойжузу: — [illegible]

Маадыр-оол МОНГУШ, Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазының бригадири: — [illegible]

[illegible]

Бригадада чаңгыс-даа кыштагга электри чырыы кирттинмээн. Дорт чугаалаарга, [illegible] чырып каап турар улус-тур бис ийин...

Шолбан-оол ООРЖАК, Оргу-Шөл бригадазының хойжузу:

Элээн үр үеде ирт кадарып ажылдап чораан кижи мен. Төрүүр хой кадаргаш, ам чеди чыл чеде берди. Соолгу каш чылдарда көргүзүглерим багай эвес болуп келди. Бо чылын 100 хойдан-на 110 хураганы камгалап доруктурдум.

Өске ажылдарны баш бүрүнгаар кынанчалыг [illegible] алыры-биле кадын кышка улуг мал чемнерин четчир кылдыр курлавырлап алырынче / улуг [illegible]

[illegible]

Республиканың малчыннарының [illegible] ТК-ның кежигүнү [illegible] партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиннин [illegible] республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыында салдынган сорулгаларны күүседир, «ССРЭ-ниң 60 чыл[illegible] [illegible] малчын эш-өөрүм-биле бир демей, кызымаккай ажылдап турар мен.

ЧУРУНТАРДА: «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжулары (үстүнде) М. Ооржак, Ш. Ооржак; кадаарчы С. Ондар оолдары-биле сиген кезиилдезинде.

Авторнуң фотолары.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжулары, бүгү ажылчыннары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга төлептиг улуг-хуузун киирер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, ол талазы-биле планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүседир, ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп алыр дээш бо хүннерде бир демниг, бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар. Оларның чамдыктарының ажылының арга-дуржулгазын маңаа көргүзерин оралдаштывыс. Бо кыска материалда хой ажылынга хамаарышкан дыка хөй чүүлдер чедир чырыттынмааны билдингир. Ынчангаш силерниң черлерде, ажылдап турар совхозуңарда мурнакчы хойжуларның дуржулгазын канчаар нептередип, ажылдап турарының дугайын бисче бижип чорударыңарны диледивис, эргим номчуукчу.

Х-К. МОНГУШ.

КОНТРОЛЬ КОШКААНДАН

[illegible]

Х. ДАРЖАА.

Тыва АССР-ниң Оргтег талазы-биле күрүне комитединиң деркизи.

ЭРТКЕН ХОНУКТАРДА

СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Советиниң [illegible]

[illegible]

...[illegible] салааш, аңаа партия райкомунуң, райкүүскомунуң шилчииир Кызыл тугун тывыскан.

Мал чемин белеткээр бригадалар аразында район чарыжынга [illegible] Чаагай-Тудугга утпуткан Элбек салбырының коллективи ээлээш, база-ла районнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ноябрь үжүк он хонуунда районнуң 326 тонна сигенни белеткээн. «Кызыл тараачын» совхозка Иван Колдышевке бааштаткан витаминниг сиген далганы кылыр операторлар бо үеде 115 тонна белеткээн.

Н. МААДЫ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң

Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү, эгези № 182 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Дүкүреш Кыргысовна Бавуу—Эйлиг-Хем суурда магазин ажылдакчызы.

Кыргыс Кенденович Бады-Хоо — Чаа-Хөл эмнелгезиниң таңныылы.

Пелагея Ивановна Доброва — Шагаан-Арыгда столовая ажылдакчызы.

Анна Тихоновна Кукарина — чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелезиниң кол бижикчизи.

Ольга Варламовна Маркелова —Шагаан-Арыг АТБ-зиниң контролеру.

Кара-Күске Санданович Түлүш — район ажылдакчызы.

Сундуу Шойванович Шоюн-Лама—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

Жданов аттыг совхозтан Василий Сениевич [illegible]-оол—Ак-Тал салбырының [illegible].

[illegible] — машина-трактор [illegible].

[illegible] — хойжу.

«Улуг-Хая» совхозтан Ховалыг Бижинковна Маадыр-оол—саанчы.

Бичижик Ефимовна Кара-оол—хойжу.

Тамара Викторовна Көк-оол—пенсионер.

Долума Донгаковна Тажы—ажылчын.

Хама Донгаковна Шогжан — чүнар-бажын ажылдакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың июнь 30.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң

Президиумунуң чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Бичии-Урут Ооржаковна Кара-Сал —«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Лидия Часыыдаковна Ондар — «Доң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Нина Сектек-ооловна Саля—«Хемчик» совхозта тудугжу.

Лидия Күжүгетовна Хомушку — Хөндергей сес чыл школазының техниктиг ажылдакчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чинчи-Ою Кенденовна Хомушку — Кызыл-Мажалыг суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Эчималай Сүүр-ооловна Аганан —Ак-Довуракта ортумак школазының башкызы.

[illegible] — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Александра Данчыевна Донгак — [illegible] суурда клубтуң техниктиг ажылдакчызы.

Анчымаа Шожутовна Иргит—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Тамара Күжүгетовна Күжүгет — Кызыл-Мажалыкта өг-бүле ээзи.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Агармаа Тоспановна Хепчи—Сут-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Павловна Лаптухова — «Енисей» совхозтуң ажылчыны.

Галина Сеңгижеповна Нурсат —Ильинка суурнуң участок эмнелгезиниң эргелекчизи.

Валентина Петровна Сураева —Ильинка суурда өг-бүле ээзи.

Доозаина Пичеевна Толзат— СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Тамара Севековна Мортуй-оол — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Баймаа Марчин-ооловна Ооп —Элегес-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Александра Самбуужаповна Сат —«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Шимитовна Хертек — «Торе-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Антонина Достак-ооловна Монгуш —«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Хеймер Сарыг-ооловна Монгуш —«Тиилелге» совхозтуң бухгалтери.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чечек Ивановна Ендан—«Торе-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Александра Буяновна Лапкина — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Нина Ивановна Намчал — Каа-Хем суурда өг-бүле ээзи.

(Уламчылыг).

АГРЕССОРНУҢ ХАННЫГ ҮҮЛГЕДИИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң шериглери Бейрутту [illegible] чурттаар кварталдарын база катап боолаан.

Израиль фашистер тайбың чурттакчыларны хам-хайырааргка уя чок узуткаар дээш хоорайны 18 шак дургузунда бомбалап, боолап келген. Бейрутту бүзээлеп алыр, хорулгалар бүзү агрессор хөй танк шериглерин тулчуушкунче киирген. Удурланыышкынның палестина шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң отрядтары, а оон ыңай арабтарның каттышкан күштериниң кезектери израиль шериглерге удур [illegible] тулчуушкун [illegible]. Олар [illegible] хөй санныг [illegible] шаншыган, маадырлыг чорукту көргүскен. Израиль агрессорлар боттарының эң хөй болгаш күштүг шериглерин Бейрутче октаан даа болза, палестиннерниң болгаш ливаннарның тура-соруун сый [illegible]. Израиль агрессорлар Узаи районга чүгле каш-ла чүс метр бурунгаарлаан. Ол бурунгаарлаашкынның үезинде агрессорлар улуг когаралга таварышкан. Бейрут радиозунуң медээзин баргаар алырга, израиль эжелекчилер дөртен танкыларын, чээрби бронетранспортёрларын [illegible].

Бөгүн дүнену дургузунда Бейрутту [illegible] бомбалаан, ракеталар, снарядтар частып, өрт болуп турган. Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чаа резолюциязын израиль агрессорлар хереке албайн, Ливанның найысылалының чурттаар кварталдарын боолаарын, бомбалаарын соксатпайн турар. Израиль эжелекчилерниң арзаатаныг [illegible] тайбың хөй чурттакчыны [illegible], балыглаткан.

Балыглаткан кижилер хоорайның бүгү эмнелге черлеринде долган. Израиль шериглер эмнелгелерни база бомбалап, ракеталар, снарядтар-биле боолап турар. Амгы үеде Бейрутта бүдүн чаңгыс-даа бажың чок.

Дайын черудулгаларын соксадыр, Бейруттуң [illegible] палестиннерни узуткаар дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын израиль агрессорлар тооваайн, хоорайже шавар халдаашкынның кылырынга боттарының күштерин база катап белеткеп, мөөңнеп турар.

Палестинаны хостаар организацияның күүскомунуң даргазы Я. Арафат Ислам конференциязы организациязының [illegible] чөвүлелге чагаа чорудуп. «Палестиннер агрессорнуң мурнунга дискек кырынга кажан-даа олурбас» деп, чагаада онзалап демдеглээн. Ливанга удур Израильдиң агрессиязының түңнелинде 30 муң ажыг ливаннар болгаш палестиннер өлүрткен, 10 муң кижи ис чок читкен, чартык миллион кижи чуртталар чери чок арткан деп, Я. Арафат дыңнаткан. Израиль агрессорларга чүгле бөгүн таламыг деткимчени Каттышкан Штаттар көргүзүп турар эвес, харын-даа КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге агрессорларны [illegible] таламы-биле камгалап турар. АКШ-тың администрациязының мыйыг туружу ливаннарның болгаш палестиннерниң ханы кидеңнээшкинин болдуруп турар.

Американың Каттышкан Штаттарынга Бейрутче шериглерин Ливанче киирерин база оралдажып турар. Америк шериглерин Ливанче чорудар дугайында президент Рейганның [illegible] «бүзээгү» болуп турар деп, Ак бажыңның төлээлекчизи медеглээн.

ДАМАСК. (СЭТА). Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле арабтарның каттышкан күштериниң составынга кирген Сирияның шериглериниң Барыын Бейрутта турушкан израиль шериглер база катап [illegible] дыңнаткан. Удурланыышкынның палестина шимчээшкининиң болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң каттышкан отрядтары сирия шериглер-биле демнежип алгаш израиль агрессорларның халдаашкынын шаптыктыг өй-түр шапкан.

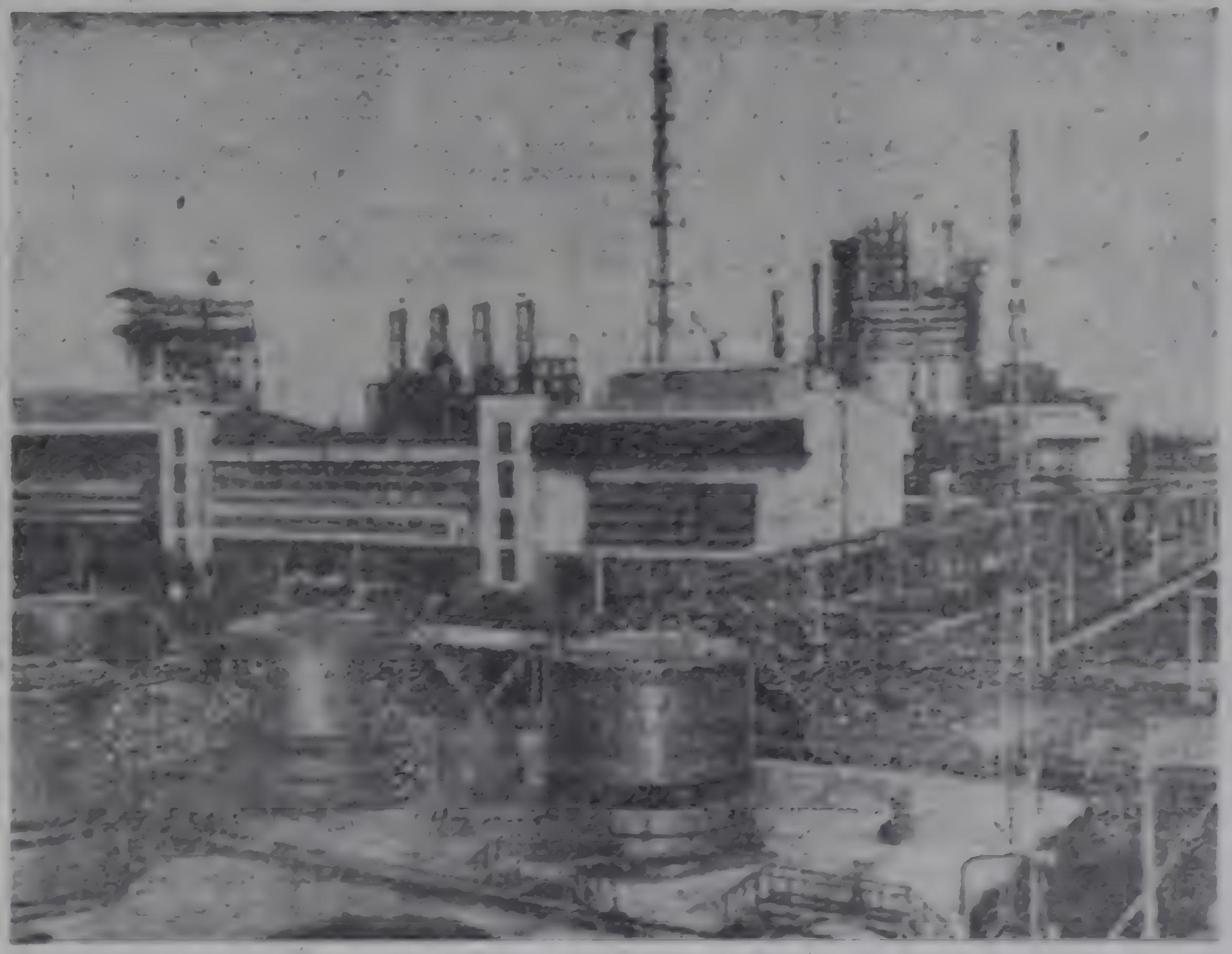

М. КАДДАФИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Империализмниң болгаш реакцияның күштери Африка диптиң күрүнелериниң чаңгыс эвилелин үрээрин, оон улустарын башкаландырарын, делегейниң ол районунга бодунуң тергиидээрин хевээр арттырарын оралдажып турар деп, Ливия революциязының баштыңы Муамар Каддафи медеглээн. Хамааржыр [illegible] оруунче кирген Африканың [illegible] удур шавар халдаашкынны [illegible] калбарткан Мозамбик Улус Республиканың президентизи Самора Машел-биле ужуражылгазының үезинде ол демдеглээн.

Африканың чаңгыс эвилел организациязының (АЧЭО) кежигүннери чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының [illegible] ээлчеглиг сессиязы Триполиге болур. Ол сессияны үрээрин амгы үеде реакцияның оралдажып турарын М. Каддафи сойгалап илереткен. Ол чимчээшкинниң [illegible].

Африканың [illegible] моопдантаары, оларны барып таламы күрүнелерниң [illegible] чыын аларын, колониалистер артынчыларынга, расист болгаш анчыгенние удур [illegible] болур.

[illegible] калбак перспективалары Африканың чурттарында бар деп, М. Каддафи онзалап [illegible].

КЕНИЯДА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилгезиниң дамчыдып турары-биле алырга, чедимче чок болган күрүне эргилдезиниң соонда Кенияда байдал чогумчалыг боор чаа чыдар. Найробинин чүгле чоок кожаазында найысылалдан соңгу талаже 200 км. Наньюкиде Шериг-Агаар Күштериниң баазазының кыдыгларында чазак шериглери диилээшкиннер кылырының ходелиишкиннерин чорудуп турар. Наньюкиде полиция чиидишкиннерин кылып турар. Эмбаказиде ШАК-тың баазазынга турган үй [illegible] дамчыдыны чоокта арга-ыш иштинче чаштынып кире бээр аргалыг болганын АФП демдеглээн. Бөгүн-не оруктарда шериг хаарылдаар турган.

Франс Пресс «Найроби таймс» солунуң чүүлге үндезилээн [illegible] холбашкан ШАК-тың иййи муң ажыг шериг албаннылары эрге-чагыргаларга дужуп бергенин база дыңнаткан. Кенияның найысылалында чурттар [illegible]. Митагыл [illegible] катап эгелевээн.

Ол болуушкун үезинде дыка хөй кижиниң өлгенин АФП-ниң телеграммазында айыткан Барыын чүктүң информация агентилгезиниң санап турары-биле алырга, Найробиниң кол эмнелгезинде колдуунда-ла аныяк кижилерден тургустунган эзээш-де дизе 500 өлген кижилер чыдар.

ЛОНДОН. (СЭТА). Кенияга шериг эргилдези кылырының оралдажыышкынының кол-ла чылдагааннары — ол чурттуң таваржып турары экономиктиг бергелериниң улгаткаңы, а ол ышкаш эрге-чагыргаларның удурланыышкыны хевирлиг [illegible] болгаш [illegible] алган шыңгыы хемчеглери болганын англи «Файнэншл таймс» солун бижээн.

Министрлер Чөвүлелиниң хуралы

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Демократтыг Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң ээлчеглиг хуралы Кабул хоорайга болган. Бо чылдың баштайгы кварталында чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планының күүселдезиниң дугайында айтырыгларны хуралга чугаалажып көрген болгаш чаңгыс хоойлуларны база оларга немелделерни бадылаан.

АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болгаш планнаашкын талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Х. А. Абаей хуралга илеткел кылган. Контрреволюциянын чимээнишкиннериниң уржуунда чуртка чедирген когаралдар турбадаа, отчёттуг үеде хөгжүлде планы чедиишкиннг күүсеттингенин, эртен чылдың көргүзүглеринден бо чылдың түңнелдери бедик болганын ол онзалап демдеглээн.

Бүгү-ниити шериг хулаазаар [illegible] дугайында хоойлуга немелделер хуралга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Афганистанның Улустуң демократтыг партиязының ТК-ның [illegible] пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр күрүне эрге-чагыргазының сорулгаларының дугайында АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. А. Кештманд хуралга илеткел кылган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Бөмбүрзектиң судалы

ЧАҢГЫС-ДАА ХОМУДАЛ БОЛБААН

СОФИЯ. Овчарово суурнуң чанында Толбухин округунда турар «Гарант» завод бодунуң ажылдап келгени ол чылдарының иштинде чаңгыс-даа катап продукция шынары багай дээш хомудал ап көрбээн. Оон продукциязы—автомобильдиң масло болгаш агаар фильтрлери — хөй-хөй чурттарга чыл келген тудуушка улам калбаа-биле херек-леттиниг турар.

Ол бодунуң «эмдарын» «Жигулите» ийи-ле кылыгны бүдүрери-биле эгелээш, ол ноңзаа завод, хөй хевирлиг автомобильдерге [illegible] фильтрлерни кылып үндүрүп турар апарган. «Гарант» бодунуң продукциязының 80 хире хуузун дашкаары үндүрүп турар. Оон кол садып алыкчызы — Совет Эвилели.

Амгы үеде ол бүдүрүлге черинин коллективи ниити таарттылганы эгелээн болгаш беш чыл төнчүзүнге чедир масло фильтрлери кылырын 3 катап, агаар арыглакчыларын —ийи катап көвүделир ужурлуг болур. Оон кылыр чүүлдериниң даңзызы 52 чедер. Оон түңнелинде чурттуң бодунуң машина-трактор паркынга негелдезин, а ол ышкаш социалистиг дем-каттыштырылгазының улам улгадып турар херегцелиин долузу-биле хандырар апаар.

СОВЕТ ЧАГЫГЛАРНЫ—ХУУСААДАН ЭРТЕ

ПРАГА. Соймово Усти хоорайда чехословак «Новосват» дээр машина кылыр каттыжышкынының ажылчыннары совет чагыкчыларга сан программазы-биле башкарар хөй санныг станоктарны чүдүрүп чорутканнар. Ол бүдүрүлге чери бо чылын ниитизи-биле ССРЭ-же иизы-бүрү хевирлиг 100 станоктарны чорудар.

Амгы үеде «Новосвиттиң» конструктор бюрозунда совет специалистерниң дузазы-биле шуут чаа хевирлиг ийи аңгы станоктарны чогаадып кылып турар. Бо чылын каттыжышкынның коллективи совет чагыгларны хуусаадан эрте—ноябрь 30-те чедир күүселирин шиитпирлээн.

РОБОТКА АЖЫЛ

БЕРЛИН. ГДР-ниң бүдүрүлгелери «БСМ-750» дээр хөй ийзы ажылдыг күүседир чаа үлетпүр роботун калбаа-биле кылып үндүрүп эгелээн. Оларны республиканың тудуг шөлдеринге улуг күш негеттинер дузалал ажылдарын чылдыраар ажылчыннар деп турар. Ол агрегат 4—5 ажылчыннарның орунунга ажылдап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн барык 200 хуу бедидер.

Бо чылын чуртта ындыг 20 роботтарны кылып үндүрер болгаш 1985 чылга чедир 100 чедир көвүдээр. Ниитизи-биле амгы беш чылда туруша иизы-бүрү хевирлиг 2 муң механиктиг дузалакчыларны ажыглап эгелээр деп турар.

САФРАНЫН ТҮҢНЕЛДЕРИ

ГАВАНА. Кубада дооскулган сафраның түңнелинде 2,8 млн. тонна [illegible] бүдүрген болгаш ол дээрге, чурттуң бүгү төөгүзүнде эң-не хөй болган. «Трабахадорес» солунуң демдеглээни-биле алырга, бо чылдың ажаап алыышкынының онзагай чүүлү чер-ле болганынга кывар чүүлдү чарыгдаарының кызырылганы болган. Оон түңнелинде чурт 100 муң тонна ажыг нефть продуктузун камнап алган. Оттулар чүүлдүн камналгазы дээш шимчээшкинниң мурнуку одуруунда Гранма, Гуантанамо, Сьенфуэгос можулар чорүп турар.

НАЦИОНАЛ КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

ПНОМПЕНЬ. Пномпеньниң медицина факультединге өөредилгени түр [illegible] кижилер доозупкан. Доозукчулар амгы үеде найысылалдың эмнелгелеринде болгаш поликлиникаларында, чурттуң можулар төптеринде ажылдап [illegible].

Пол-Потту [illegible] эрге-чагыргалыг чылдарында бедик мергежилдиг чүс-чүс медицина специалистерин узуткаан. Хосталгыжега чедир бүгү [illegible] чүгле 60 [illegible] артпаан турган. Бо хүннерде улусчу эрге-чагыргазын үндүрүп турар кужунуң ачызында чүс-чүс специалистерни белеткеп үндүрген.

Совет Эвилели, Вьетнам оске-даа социалистиг чурттар улусчу Кампучияга национал медицина кадрларын белеткээринге улуг дузаны көргүзүп турар.

(СЭТА).

Аар индустрияны, ылаңгыя энергетика, нефть болгаш химия үлетпүрү дээн ышкаш, ындыг чугула адырларны хөгжүдеринге Хосталга ортулуунга Совет Эвилелиниң дузаламчызы совет-куба найыралдыг ажылдажылганың үре-түңнелиниң чижээ болуп чоор.

Республикада совет специалистерниң деткимчези-биле дыка хөй электри станциялары, үлетпүр бүдүрүлге черлерин тудуп болгаш чаарткан.

ЧУРУКТА: Нуэвитаста Октябрь революциязы аттыг азот чемниглиглерин кылыр завод—куба химия үлетпүрүнүң баштайгызы. Ол бүдүрүлге тонна ССРЭ-ниң дузазы-биле 1975 чылда тудуп турган.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Николай Дамбаевич ШИИРИПЕЙ

СЭКП обкомунуң кежигүнү, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Николай Дамбаевич Шиирипей ур аас аар аараанының соонда, 1982 чылдың август 6-да 56 харлаш бар чораан мочуп.

Н. Д. Шиирипей Бии-Хем районнуң Хүтке 1926 чылдың декабрь 28-те төрүттүнген. 1951 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Бодунуң күш-ажылчы оруун 1945 чылда Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем эге школазының башкызы болуп эгелээн, оон соонда комсомолдуң Каа-Хем районунуң ийиги секретарынга соңгуткан. ВЛКСМ ТК-ның чанында Комсомолдуң төп школазынга 1949 чылда ол өөренип чорупкаш, ону доозуп соонда 1951 чылдан 1954 чылга чедир комсомолдуң Тыва обкомунуң секретарынга болгаш областың «Сылдысчыгаш» уруглар солунунуң редакторунга ажылдаан.

Н. Д. Шиирипей 1954 чылдан 1957 чылга чедир СЭКП Кызыл хоорай комитединиң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизинин оралакчызынга ажылдаан. 1959 чылдан 1961 чылга чедир радио дамчыдылгазының область комитединиң корреспондентизинге, политиктиг дамчыдылганың улуг редакторунга ажылдаан. 1961 чылдың октябрьда ону СЭКП обкомунуң аппарадынче — пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструкторунче шилчиткен, а 1962 чылдың февральда Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле комитеттиң даргазынга депиткен.

1969 чылдың августан эгелээш тос ажыг чылдарның дургузунда Н. Д. Шиирипей СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизинге ажылдаан. Н. Д. Шиирипей 1979 чылдың январьдан бээр болуушкун амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга ажылдаан.

Областың партия организациязының чорудуп турар бүгү албан-дужаалдарга [illegible] Н. Д. Шиирипей [illegible].

Н. Д. Шиирипей хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип, СЭКП обкомунуң кежигүнүнге, партия [illegible] бюро кежигүнүнге, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутадынга, Тыва АССР-ниң [illegible] эвилелиниң баштаар [illegible] даргазынга соңгуттуруп турган. «[illegible] шылгаралы дээш», «Совет Армияның 60 чылы», «СЭКП-ниң [illegible]» медальдар [illegible] база Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле ол шаңнаткан.

Сагыш човангыр болгаш эвилең-ээлдек коммунист Николай Дамбаевич Шиирипейниң дугайында чырыткылыг тураскаал бистиң чүректеривисте мөңге артар.

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендуме, Ч-Д. Б. Ондар, П. И. Кравченко, Г. Н. Долгополов, Д. К. Ооржак, А. И. Ванмаа, А. И. Пожидаев, А. И. Леньшин, М. К. Шыырап, А. И. Галайко, М. Е. Абрамов, В. Б. Добромыслов, К. С. Шойгу, М. С. Салчак, Д. С. Монгуш, Н. Н. Дюгга, Ш. Д. Куулар, А. Н. Канзай, В. Л. Маслов, В. С. Шаравии, В. В. Журавлев, Н. Б. Тыртык-Кара.

КНО-нуң айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанда байдалды чугаалажып көөр-биле Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралын база катап дүрген чыыл дырган. Делегей ниитилежилгезинин шиитпирлерин Израиль каржызы-биле күүсетпейн, ливан болгаш палестин улустарга удур фашистиг дерзии үүлгедиглерин ургулчулеп турар.

Иорданияның болгаш Испанияның делегациялары революция төлевилелин киирген болгаш агрессорнуң эң-не шыңгыы бүрүү шаарын, дайын черудулгаларын соксадырын, израиль шериглерин Ливандан үндүрерин база катап негээрин, а ол резолюцияны күүседиринден Израильдиң ойталаан таварылгазында ооң агрессорга удур дамчыг хемчеглерни боттандырар дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнге Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң херээн үш шак болгаш чыыштарын Айыыл чок чорук Чөвүлелинге саналдаан.

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чер кырынга тайбыңны камгалаар сорулга-биле ядролуг эндере чепсеглеништиринерин кызыгаарлаарының эргежок чугулазын америк конгрессмен Т. Вайс (Нью-Йорк штаттан демократ) айыткан. Дайынга удур чуртта шимчээшкинниң күчүлүг өзүлдези ядролуг боо-чепсек бүдүрерин соксадыр дугайында негелдеге боттарының үнүн каттыштырар кылдыр улам-на хөй америк хамаатыларны сырый каттыштырып турарын конгрессменниң парлаан медеглелинде демдеглээн.

Ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин соксадырынче угланган конгресстиң хүлээп ап болгу дег чогуур резолюциязы боо-чепсектерниң айылдыг эндере бүдүрүлгезинге соксадылга баштайгы чугула базым болур ужур деп, депутатта айыткан. АКШ-тың ниитизи 26 кежигүннери болгаш конгресстиң төлээлекчилер палатазының 120 кежигүннери [illegible] деткээн.

Тайбың үеде кажан-даа болуп көрбээн хөй санныг боо-чепсекти АКШ-тың амгы администрациязы бүдүрүп турарын Вайс демдеглээн.

Ядролуг чепсек [illegible] Американың Каттышкан Штаттары ойталаар болза, ындыг шиитпир тайбың херээнге чугула ужурдузалыг болур ийик деп, конгрессмен айыткан. Ол ылапты АКШ-тың политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының талазындан деткимчелиг турарын Т. Вайс демдеглээн.

НИКАРАГУАГА УДУР ЧАА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Штаттарның «Портленд» дээр шериг корабли Гондураска 600 америк далай чадаг шериглерин аппарган болгаш оларны Никарагуа-биле кызыгаарлажып турар районнарже доран за чорудупканы биллинген. Олар ук зонада америк болгаш гондурас шериглериниң шалып турары өнчүк-чөңгээлиг маневрларынга киржир деп. Диктатор Сомосаның революция соонда Никарагуадан [illegible] контрреволюстуг кезектериниң бактаап турары Гондурастың черлеринде дайынчы боо-чепсекти ажыглаап даймычы өөредилге бо-лур.

Аңаа холбаштыр Никарагуаның даштыкы херектер министри Мигель Д'Эското АКШ-тың күрүне секретары Дж. Шульцче бижик чорутканын [illegible] достаалганы сандинисту фронтузуның төп органы «Баррикада» солун дыңнаткан. Төп Американың Рейганның администрациязының [illegible] шиитпирлери-биле [illegible] турар. Каттышкан Штаттар Гондурас-биле Никарагуаның [illegible] айыылдыг болгаш баллинмыг [illegible] үндүрүп болур даймины өскүдерин оралдажып, ол девискээрниң херектеринге каржызы-биле холгаарлап турарын ол бижикте айыткан.

Никарагуаның чазаа америк гондурас маневрларга [illegible] илереткен, ону Никарагуага удур чаа дайынзырак үүлгедиишкин деп санап турарын илереткен. Гондураста бар [illegible] турар никарагуа контрреволюционерларның [illegible] маневрларның [illegible] ол маневрларның [illegible] турары хамы сагыш-[illegible] болдуруп турарын бижикте айыткан. Олар херек кырында АКШ-тың кылып үндүрген амгы үениң боо-чепсээ-биле хандыртынган ядролуг доктаамал армия болу берген. Ол чепсектерни олар Никарагуаже кем-буруулуг шургуушкуннарга болгаш тайбың чонну [illegible] ажыглап турарлар.

Ол бүгү-биле кады бодунуң кара сагыштыг бодалдарын боттандырары-биле 19 млн. долларны алган Төп разведка эргелелиниң республиканы [illegible] киирип турар ролюн айытпайын база шыдавас бис.

Мындыг байдалдар үезинде АКШ-тың болгаш Гондурастың никарагуа кызыгаарлар чанында эгелээн шериг маневрлары Төп Американың айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээриниң дугайында Рейганның администрациязының медеглелинге долузу-биле чөрүшпес болгаш ол дипке дүвүрээлиг чорукту улам-на [illegible] болдурар М. Д'Эското Никарагуаның чазаңның [illegible] Төп Америкада [illegible] Каттышкан Штаттарны [illegible].

С. ГОРБУНОВ.

«САМОЛЁТТАН САДЫҢАРАМ»

Элар чүгл заводунуң ажыглыге улуг шоодам чүктэзн, эрай сезиничи ашак чедип келген:

— Самолёттан садып көрүңерем!

Заводтуң тангынадары улам кайгап бергеннер. Оон ашакты тулган [illegible] начальниктиге чедире бергеннер. Аңаа ол демги-ле сөзүн катаптаан:

— Самолёттан садып көрүңерем!

Оон соонда баштаар черниң даргазының «Нийги беш чылдың шалыпчызы» кады ажылгагый артелинин [illegible] эш С. Е. Кужманның самолёт садып алырынга дузалажырын дилээн бижиин көргүскен.

[illegible] директорунга [illegible] Оон Кужманны директорга [illegible]. Заводтуң кассирлери ашактың шоодайлап келген акшазын хүнзедир санааннар. Директор, шериг черниң тоолзакчылери, инженерлер, ажылчыннар колхозчунуң холун үр-ле тудуп, фронтучулар дээш сагыш човааш [illegible] илередип турганнар. Ынчан ол [illegible] Сергей Евдокимович Кужманның самолёт садарынга 100.000 (чүс муң) рубльди хүлээп алганының дугайында хол үжүүн бижип берген. Гришнов деп бодунун адын салган болгаш заводтуң ажылчын комитединиң тан[illegible].

Заводтуң чүүрүн удавааңда ЯК-6 деэр дайынчы самолётка «Колхозчу С. Е. Кужманда» деп бижип каан. Ук самолётту Сергей Евдокимовичиниң дилээн ёзугаар Оренбург чурттуг генерал Александр Ильич Родимцевтиң командылаан он үшкү гвардейжи дивизиязынче чоруткан. Удавааңда генералдан өөрүп четтиргениниң телеграммазы [illegible] келген:

«Чаңгыс чер чурттуум Сергей Евдокимович! Кижиманга гвардейцилерниң мурнундан чүректиң ханызындан ыңай байырны болгаш өөрүп четтиргенимни дамчыдып көрүңер. Бистиң чуртувуста тыл болгаш фронт чаңгыс аай дайынчы лагерь-дир. Оларның улуг наныралы — немец-фашистиг ажылекчилериниң өлүмү-дүр. Шыныг күш-биле ышак Төрээн чуртувустуң хосталырын дүргедедир ийс».

Моон дугаяын 1943 чылдың январьда область [illegible] солуннары [illegible]. Оон соонда Кужманның салгакчылары тыптып келгилээн. Бир ай болганда «[illegible]» колхозтуң ары ажаакчызы И. Ф. Болотин дайынчы самолёт туттурары-биле 120 муң рубльди күрүнеге берген. Оон улегерин колхоз даргазы Н. Г. Анисимов, звено удуртукчузу В. В. Седых, бригадирлер Н. Н. Некрасов, Ф. А. Щегуров болгаш өске-даа колхозчулар эдерген. Ынчан колхозчуларның салган акшазының [illegible] бир миллион [illegible] берген. Ол акша-биле туттунган ИЛ-дер эскадрильязын ужудукчуларга дамчыдып берген. Оон соонда «Октябрь 18 чылы» колхозтуң даргазы Н. П. Ваулин, «Октябрь 12 чылы» колхозтан Н. П. Халин, «Кызыл партизан» МТС-тен тракторист Шакир Хамитов олар туе-тузунда 100—150 муң рубльди самолёт тударынга [illegible].

1943 чылдың чайынында Бугуруслан районнуң алды колхозунуң ары ажаакчылары Г. К. Соколов, Ф. А. Лаврушин, Д. Ф. Полфундиков, А. С. Ивотин, Н. Я. Шестернин, Ф. П. Хоменко оларның кижи бүрүзү 20—25 муң рубльди [illegible] турган. [illegible] бомбардировщиктиң садып [illegible] дугурушканнар. Ынчангаш акшазын шериг заводче шилчидип берген. Удавааңда «Бугурусланның ары ажаакчызы» самолётту Матвеев биле Дятлов тулчуушкунче башкарып кирген. Дятлов Бугурусланда [illegible] суур чурттуг болган. 1945 чылдың апрель 30-де «Бугурусланның [illegible] ажаакчызы» Берлинни бомбалап киришкен. Ам [illegible] пинер-полковник Дятлов ол самолётка кылган дайынчы ужудуушкуннарының карточказын эң үнелиг турексаал кылдыр кадагалап чоруур.

Е. ИВАНОВ.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

КАЛДАК-ХАМАР

«Ууун дытты ужурааш, будуун аштавайн, чинге ужуктан машинаның соонга баглааш, кудургайны куду бадыптар чүве-ле болгай. Ынчанмас болза, машинаның мотору-даа шыдашпас, тормоз-даа күш четпес». Калдак-Хамар оруун кылган турган кижи бүрүзү ынча дижир. А ындыг улус бистиң республикада хөй. Чүге дээрге, Калдак-Хамар оруун бүгү Тыва тудкан.

Калдак-Хамар — Таңды-Ууланы машиналыг ажар ийи арттың бирээзи. А бо арт —Эрзин болгаш Тес-Хем районнарын республика найысылалы-биле аргыжар кара чаңгыс оруу—кончуг берге [illegible].

Шуурмак [illegible] бистиң [illegible] дужунда, кара [illegible] силер. Өлең суур чанында улуг дагже дораан-на бедип үнүшкен. Хаялыг-Хемниң (суур үстүнде) амгы оруу ажыттынмаан үеде чоннуң чоон оруу ол өзенижээш, бедик, кадыр болгаш хая-даштарлыг арттарны таварып эртер турган. Шаг-шагның оруу ол. Сибирьлеп Улаастай чедир, оон ыңай Мурнуу-Чөөн Азияже олап чорупн турган.

«Улаастай биле Абакан ховуларының аразында ол орук —деп, англи аян-чорукчу Дуглас Каррутерс 1913 чылда бижээн — улустуң эрги шаг[illegible] келген оруу... Бүгү-ле ажелекчилериниң каап турган оруу». [illegible] тардан эгелээш. Чингис-Хаанга чедир, чинжей көрей садыгжылардан кыдат милитаристерге чедир кымнар бо орукту баспаан дел? Олар тываларның мал-маганын болап үндүрүп, «садар» бараан, шажын херекселдерин, хилинчек-човулалны болап [illegible] турганнар.

[illegible] Калдак-Хамардан [illegible] Тываның эң улуг хүрээзи Самагалдайга турган. Оон-биле Улаастай аразынга харылзаа үзүлбес турган. Орук харылзаазының инженери В. М. Родевич мынчаар бижээн: «Аңаа мунар аъттарлыг болгаш улаачыларлыг хөй өртээлдер турган. Улаачы даараазында өртээлге чоокшулап ора-ла, ыраактан аржыыл чайып, медээлээр. Өртээлге аъттарны солуп алгаш, улаштыр-ла халдыптар».

Калдак-Хамарлап орус эртемденнер база ажып турган. Эрткен чүс чылдың чедеп чылдарында топограф В. Ма[illegible] Улаастайдан Минусинскиже болап эрткен. Ол эрткен оруунуң чуруун кылган болгаш тайылбырын бижээн. 1903 чылда шөлүлгеге турган революсчу сургаалыг эртемден Феликс Коннун ашкап арты база бо. Ол амбын ноянның өргээзинге кирген болгаш Таңды-Уула сынын ажар артты тодаргай бижээн. 1921 чылдың майда С. К. Кочетовка командылаткан [illegible] Тандашкынга чылча шапкан.

Таңды-Ууланың бо артын баштайгы машина үжен чылдарның эгезинде ашкан. Ынчалза-даа шанактыг, тергелиг, чүъктүг чиң теген улустуң өртээлдери барык-ла Тыва Арат Республиканың ССРЭ-ге каттышканынга чедир ажыглаттынып турган. Карэ-Боом, Балгазын, Шуурмак... Шуурмак суур эң улуг өртээл турган. Өвүр таладан келген алгы-кешти, фронтуга дузаламчыны болгаш Кызылдан келген бараан аймаан аңаа салчур, сайгарар. Ол черге хөй складтар турган. Ук черниң чону Шуурмакты ам-даа Бааза дижир.

Нарын аалдын уургайы ажыттынып, [illegible] дырал эгелээн соонда, чүък сөөртүлгези улам көвүдээн. 1937 чылдың чайынында Тываның Араттың Революстуг намының Төп Комитединиң чиигине секретары С. К. Тока күрүнениң харысалгалыг ажылдакчылары-биле болгаш артистер-биле кады [illegible] концертиннарны [illegible] «Калдак-Хамар» деп ырны ынаан тывылтан. Бо хүннерде Самагалдайның «Калдак-Хамар» агиткультбригадазының кежигүннери ол ырыны ситен шөлдеринде ишчилерге бараалгадып турар:

Калдак-Хамар артын-сыным
Казып алза, аштап алза!
Кан-на чычаан мунувуттааш,
Караннадыр халдып ораа!
Тес-ле-Хемниң кадыр оруун
Дескилен-ле аштап алза!
Демир чычаан мунуп алгаш,
Девиржидип халдып ораа!

ТАРН-ның Төп Комитеди болгаш ТАР-ның Сайыттар Чөвүлели 1938 чылда Калдак-Хамар артты казып, орук үндүрер дугайында доктаал хүлээп алган. ТАР-ның орук тудуушкун эртелелиниң начальниги О. Т. Ензак сөөлүнде мынчаар сактып бижээн:

«Орукту хая болгаш малташты таварыштыр чоруткан бис. Ол ёзулуг-ла улусчу тудуг болган».

Калдак-Хамарның оруу-биле бөгүн күчүлүг ЗИЛ-дер, ПАЗ-тар, ЛиАЗ-тар «Кировецтер», орук кылыр [illegible] техника. «Икарустар» «Жигулилер» ыңай-бээр дунзүн дивейн шуужуп турар. Тываның чараш черлериниң бирээзи.

К. ЧООДУ.

◆ Совет кижиниң мөзү-шынары.
◆ Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтузунга С. Е. Кужманның болгаш оон салгакчыларының дузаламчызы.
◆ Улуг найыралдың болгаш харылзааның эгези болган орук.
◆ Бойдус кежиниң ажы, дузазы болгаш үнези.
◆ Үннериң болгаш даш-шимээниң онзагай хевирлери.

ДОЛГАЙ ТАҢДЫМ

Бистиң тайга-сынныларывыста пөш ышкаш чараш, хөңү сыныг ыяш чок деп болур. Сибирьниң чурттакчылары ону шагдан тура үнелеп билир болгаш [illegible] үлегер [illegible] [illegible]:

«Шивилиг черге ажыгдаар,
хадыңныг черге хөглээр, а
пөштүг черге бурганга
чүдүүр».

Ынчалза-даа пөштүң чаражы-биле болгаш бурганга чүдүүшкүн-биле толуг болбас деп чүвени ол үениң кижилери эки билген. Кыш эгезинде [illegible], диин, алыг, хээрек, чер хавааны болгаш өске-даа дириг амытаннар база куштар пөштүң тооруун кол чем кылдыр ажыглап турарын эскербес үеге [illegible] болгай.

Калория (хоолу) талазы-биле тоорук-биле деңнежирин дег чем аймаа ховар дээрзин эртем бадыткаан. Сибирь чурттугларының шаанда боттарының белеткеп ап турганы «тоорук хоюу» сүт хоюундан үш катап хөй калориялыг. Бир эвес дагаа чуургазының, инек эъдиниң, сүт хоюунуң, хавак таарының болгаш тоорук хоюунуң калориязын деңнээр болзувусса, дараазында тургайлар көстүр: 158, 214, 243, 615 болгаш 688! Кайы хире ылгалдыг-дыр, чээ?

Пөш тооруувуң үстүрү 60—80 хуу чедип турар. Кижиниң организминиң өзүлдезинге дыңзыг болгаш экис аарыы эмнээр бүдүмелдерниң тоорукта элбээн эртемденнер тодараткан.

Пөштүң чүлүүнүң ажыктыын кижи үнелеп четпес. Пөштүң чиг чулуу (чугу) өрттенген, балыгланган, иринзээн черлерни экиртиринге, а бүдүүзү ревматизм болгаш цинга [illegible] үлүг таарымчалыг. Пөштүң ол ажыктыг талаларының дугайын XVIII вектиң Сибирьниң баштайгы шинчилекчилери Петр Паллас болгаш Семён Крашенинников олар бижээн.

Пөш бистиң тайгаларывыста элбек, ынчалза-даа оон чажыттары дыка хөй. Чижээлээрге, пөштен кылган савага сүт чүге ажывазыл? Пөштен кылган шкафка хеп оонактаар ховаган чүге чагдавазыл? Бо болгаш өске-даа айтырыгларга харыылар амдыызында чок.

Бисте карандаш сывы кылыр кара чаңгыс ыяш чүгле пөш болуп артыышаан. Пөштүң чымчак, чиик болгаш чараш ыяжындан хөгжүм херекселдерин, үс кудар болгаш ары чигири чыыр дискааларны база аккумулятор шиилерин бүдүрүп турар. Ынчалза-даа пөштүң эң үнелиг кезии — оон тооруу. Ону конфета кылыр үлетпүр ажыглап келген. Пөш үзүн бис чеже-даа акшабиле грамм-ла-даа садып ап шыдавас бис. Шаанда В. И. Ленинниң адын салган дээрет ёзугаар [illegible] кап завод [illegible] дыг үсту бүдүрүп турган. Янзы-бүрү аъш-чемниң үр шыгжаарда пөш азы олива үзү ажыглаар. Пөш үзүнүң чедишпезинден бистиң чуртувус [illegible] чылдың-на [illegible] муң [illegible] тонна олива үзүн дашты кылдап беш миллион рубльди алдыны-биле садып ап турар. Пөшту көвүделир естүргеш, үс кылыр заводтарны арбылатпаш, алдынны камнап ап болур бис.

Пөш [illegible] чыл чедир чурттаар. Ол 20—70 чыл болгаш тооруун берип эгелээр. [illegible] элбек дүжүттү 200 харлыынга чедип бээр.

В. ЧИВИЛИХИН.

ЧЫЖЫРГАНАМ

«Ийи коңгуа чыжыргана араалыг...». Бир-ле тыва шүлүкчүнүң ындыг одуруглары бар. Ынчалза-даа бо үнүштүң эң-не улуг үнези ону эм кылдыр ажыглап турарында.

Чыжырганаңың кады —поливитаминнер бүдүрүлгезиниң [illegible]. Чыжырганаңың үнүн балыгга эгээр. Ону өрттенген болгаш доңган черлерин, кодурларны, ижин оюлганнарын болгаш херээженнер аарыгларын эмнээринге ажыглап турар. Рак, хереелдер аарыгларын эмнээринге дыка дузалыг. Чыжыргана сыыының картыгда ышын синирер бүдүмел база бар. Чыжырганаӊың бүрүзүн хайындыргаш, алгы-кеш эдээринге ажыглап турар. Ынчаар болбаазыраткан алгы кончуг чымчак.

Алтайның чыжырганазының сывы аажок бедик, боткур болгаш чымчак бүрүлүг. Тени эвээш, кады хөй. Бурятияны Алтайныындан чавыс. Тываныы база чавыс — ийи-үш метрден ашпас. Тени хөй, кады бичежек, ынчалза-даа үскүр.

Тываның эң-не хөй чыжырганалыг чери— Эрзин, Тес. Бо хемнерниң барык-ла бажындан эгелээш, Успа-Хөл чедир 200 километр черин бо үнүш шыпкан. Оон ыңай ол Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хемниң Шагаан-Арыг болгаш Чаа-Хөл шынааларында бар. Оларның үнүжү тарамык, тал болгаш хараган-биле холуй үнген.

Чыжыргана— бистиң ажыктыг болгаш чараш байлаавыс. Оон дугайын шүлүкчү мынчаар бижээн:

Чинге чүнге кошкан
Чинчилер дег чараш.
Шывааш, хемни каастаап
Чыжырганам чааскай

Д. КУУЛАР,
фармацевт.

ЯНЗЫ-БҮРҮ БҮДҮКТАР

Ташкентиниң химиктери болгаш ботаниктери чыжырганаңы пес-таавы кылырынга ажыглаар арганы тып алганнар. Дүк, алгы болгаш торгу аймаан кандыг-даа янзы кылдыр будуур будукту чыжырганаңың кадындан болгаш бүрүзүнден бүдүрген.

Узбек ССР-ниң Эртемнер академиязының Ботаника институдунуң дуржулгалары чыжырганадан бир чүс хире янзы өңнүг будуктарны үндүрүп аң болурун тодараткан. Ол будуктарның хүнге-даа, сөөкке-даа онмазы болгаш балалбазы кайгамчык. шёлочь болгаш өске-даа химиктиг бүдүмелдер оон өңүн өскертип шыдавас.

Чыжырганаңы, сооп бээрге кактап алыры кончуг белен. А бүрүзүн черлеп дырбаашбиле белерн база берге эвес. Ындыг болганда пес-таавы үлетпүрүнүң бүгү будуктарын чыжыргана чааскаан солуп болур.

(СЭТА-ның корр.).

ӨЛҮМГЕ ӨЖЕШ КИЖИ

Күскээр «Знаменский» совхозтуң хову турлаанга чеде берген мен. Ааҗок чаъстыг хүн чүве. Механизаторлар бир [illegible] чыглып алгаш, кухайының аазырын манап, «[illegible]» карган, хорүй бер[illegible]. Ол үеде [illegible] кижиниң кывар чүүл [illegible] чедип келгенин [illegible] эскерип кагдым. Чаткынга өжен кижи моожазын октапкаш, бажынче сыр мал-биле ыдыптар боор деп бодап [illegible]. [illegible] — ол кижи он беш минута [illegible] ажылдааш, [illegible] келгеш чорупту. Ол ам суурга чедир чээрби ажыг километр чаъс-чайыктыг болгаш малгаштыг орукту эртер.

— Кым боор ол?— деп, чылыг бажында кургаттынып орган оолдардан айтырдым.

— Фуфайко ирей-дир, бистиң тракторларывыска кывар чаар материалдар чедирип берип турар кижи —диштилер.

Андрей Петрович Фуфайко алдан ийи харлыг. Пенсиялыг. Дыка хөй чылдар мурнунда оон эмчи бижиинде , мынча дээн: «Бирги бөлүктүң инвалиди. [illegible] Инвалид апарганының чылдагааны — ССРЭ-ни камгалап турган, балыгланган. Ажылдап шыдавас».

Доңчу болгаш биддиигир. Оон солагай холу чок. А буттарының мырыңай [illegible] чок. Чаңгыс борбак арткан холу сорбуулардан бүткен. Оон үнчү болунда балыглар-ла эмгежок. Өкпезинде мина бузунчулары ам-даа хевээр, уштуп болбас.

Мынчаар сагындырар: кижи кижилерге бүгү бар-ла чүвезин дөгерезин берипкен-дир, ам таваар, дыштыг олуруп көрзе?! А Андрей Петрович ажылдавышаан. Ферма таңнылы аңы театр вахтёру эвес, а каң-кадык эр кижиниң кылыр ажылында. Ол төп фермага алды чыл дүргүзүнда мал чеми сөөртүп ажылдаан. Кадарчылар-даа, ажылчыннар-даа оон кызымаан мактап, мага ханмаан.

Фуфайко Сибирь чурттуг. Алды харлыында өскүс калган. Ынча-мынча даайларының болгаш даай-аваларының бажыңнарынга өскен. Олар оолду күш-ажылга кижизиткен. Оол үш класстыг дооскуптарга, төрелдери оон эртемин четчир деп санааннар. 1932 чылда тракторист апарган. Шериг албаны эрттирип тургаш, чолаачыга база өөренип алган.

1943 чылдың ноябрь 14-те дайынчы даалга күүседип чораш, Фуфайко мина частыышкыннарынга таварышкан. Бир ай ажыр ол чүнү-даа көрбээн, чүнү-даа дыңнаваан. Оон чурттап турган черинге эгениниң дугайында бижик чеде берген...

Киров хоорайга госпитальга чыткаш, ол төрээн черинче чагаа чорудупкан. Кадайы Мария дораан харыылаан: «Сени дагаар манап турдум. Кандыг-даа болган болзуңза, дирген чедип кел, сени уксуп алыр мен».

Бажынга келгеш, ол баштактанган:

— Ам чүү боор, Машенька, доңуп турар буттар бар эвес. Кижиге чурттаалга херек болгай, амыдыраар төлээде, ажылдаар апаар.

Оон шаңналдары — дайынчы Кызыл Тук орден болгаш «Эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль эзин тып чедип келген.

Үе эртип-ле турган. Уруглары өзүп келген: Мария, Лида, Зина.

В. ЗАЙЧЕНКО.
Усть-Сумы суур.
Новосибирь область.

АЯН СӨСТЕРИ

Бистер, [illegible], дагааның «кукареку» деэн үнүнге шуутла чаңчыгып калган бис, сактырывыска, ол үн оон өскерилбес-даа ышкаш. Ынчалза-даа дагааның үнү болгарларга «кукуригу», немецтерге «кикерики», а французтарга «кокорикоо» кылдыр дыңналыр. Ук үннү итальяннар «чикиричи», англичаннар «кок-э-дудл-ду», кыдаттар «ео-ео» дижир.

Бо дээрге дагааның чер болгапа аңгы-аңгы эдип турары эвес-ле болгай. Куштуң, аңның үннериниң — черле аян сөстериниң аңгы-аңгы дылдарга чаңгыс аай эвес болуру— дыл системазында үннерниң тускай хевирлери-дир. Чижээлээрге, поляктар сөстүң сөөлүнден ийиги ажык үнну узадыр адаарлар— «кукури-ику». Дагаа сөөлгү ажык үнну чеже-даа узадыр шөөрге, поляктар дылынга чаңчыкканы-биле чүгле ии-ны узадырлар.

Бойдуста аян сөстери дыл бүрүзүнге чаңгыс аай дыңналбас. Аалгалар, алгы-кышкылар, даш-шимээннер өске-өске дылдарга бодунуң баштайгы хевирин чидирип, улустуң адаары-биле, ук дылдың чугаалаар аяны-биле өскерлип турар. Ынчангаш бир дылдың аян сөзүн өске дылче очулдуары берге—каргаанның немец «крэхц-крэхц» дээнин орус «кар-кар» кылдыр очулдурарга, ол шуут орусcуй бээр. Чечен чогаалда аян сөстерин очулдурарының бергези ында.

Чамдыкта ук дылды билбестээн болза, аян сөзүнүң чүнү айтып турарын билип ап болур. Чижээ, англи «бау-вау» (ыт) биле орус «гав-гав», орус «мяу-мяу» (диис) биле корей «яуп-яуп» дөмей дыңналыр. Чамдыкта сыр өске болур: англичаннар-биле алыраа, өдүрек пага ышкаш «кваккваа» дээр. Поляктар база «кря-кря» диве, а «квак-квак» дээр.

Кыдаттар «га-га» дээрге, чүү деп? База-ла өдүрек үнүдүр. Ону французтар «куэн-куэн», даттаннар «раб-раб», румыннар «мак-мак» дижир.

Аңчылар янзы-бүрү эдискилер-биле куштар болгаш аңнар үннерин өттүнүптерлер. Ынчалза-даа оларның өөзү хөй-ниитиге кентерессейн турар. Бойдустуң үннерин өске органнар-биле өттүнеринге шүлүкчүлер чедишкиннерлиг болур турар. Пазаны А. Сумароков «О как, о как нам вам, к вам боги не гласить...» деп бижээн. А шүлүкчү В. Петровтуң бо талазы-биле ажылдарын 1975 чылдың № 10 «Наука и жизнь» журналдан көрүп болур. Аян сөстери-биле улустуң аас чогаалы кончуг байлак.

Ам дааш-шимээн дугайында каш сөс. Европа улустарының дылында шактың даажы бистиң-биле барык-ла дөмей «тик-так» дээр. А хинди дылда «тик-тик», башкирлерде «тек-тек», кыргыстарда «чык-чык», корейлерде «чэккак-чэккак», кыдатта «эдиди-дада» дээр.

В. ХРОМОВ.
«Наука и жизнь» журналдан.

ЧУРУКТА: «Цхенбурти» — грузиннерниң национал оюну.
С. ЭДИШЕРАШВИЛИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

◆ Чыжырганада чигир 3,5 хуу, органиктиг кислоталар 3,2 хуу, үс 9 хуу.

◆ Амгы үеде эртемге билдингир бүгү витаминнерниң барык-ла дөгеревин чыжырганадан ап болур.

◆ Бистиң чуртта чыжырганы үзү бүдүрер кара чаңгыс завод Бийскиде турар. Ол завод ук үсту 286 аптека эргелелдеринче чорудуп турар.

◆ Чыжырганаңы кол чыып турар черлер — Бийскиниң арга-ыяш техникуму, Алтайда «Сибирь» болгаш «Флора» совхозтар, Бурятия болгаш Тыва.

◆ Тарымал чыжырганаңың дүжүдү гектардан-на ортумаа-биле 120 центнер. «Сибирь» совхозта ындыг. Совхоз чылдың-на 170 тонна тарымал, 33 тонна черлик чыжырганаңы дужаап турар.

◆ Чыжырганаңы тарыырын эң баштай Михаил Афанасьевич Лисавенко эгелээн. Академик Лисавенконуң адын ам Сибирьниң сад ажыл-агыйы эртем-шинчилел институду эдилеп турар. Ол институтта чээрби ажыг эртемденнер чыжыргана талазы-биле эртем ажылы кылып турар. Олар «Катуньнуң кежии», «Алтайның чаавы», «Алдын мөчүргэ», «Үскүр» болгаш оон-даа өске сорттарны үндүргеннер.

◆ Чыжыргана ажылы улам калбарып турар. Адыгей автономнуг областа алды чүс гектарны тарыыр. Улан-Удэде чыжыргана кады болбаазырадыр чаа завод ажыглаалдаа кирген. Армениягэ тараан чыжыргана багай эвес болган. Краснодарга, Молдавияга болгаш өске-даа черлерге ону тарыыры планнаттынып турар.

МОСКВА АРТИСТЕРИНИҢ КОНЦЕРТИ

Августуң 10-да республиканың хөгжүм-шии театрынга Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг урап чүүа театрының артистериниң концерти болурун чарлап турар.

Концертке РСФСР-ниң алдарлыг артистери: Л. Кудрявцева, Р. Максимова, Л. Стриженова, артистер—Н. Акулова, М. Басов, С. Десницкий, Г. Кочкажаров, В. Галюпов, А. Дик олар киржир.

Концерттиң программазында: сценажыткан көргүзүглер, ырылар, театрның шиилеринден романстар.

Эгелээри—20.00 шакта. Билеттерни театрның кассазында садып турар.

СЭКП Кызыл хоорому, улус депутаттарының хоорай Совединиң күскому, Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң партия, профэвилел организациялары, республиканың Журналистер эвилели Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы

Николай Дамбаевич ШИНИРИПЕНИНИҢ

[illegible]р эвес аар аарааш мөчээнин ханы кажыдал-биле дыңнатпышаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге кажыдалын илергейлеп тур.

Теле Видение

АВГУСТ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Кадык болур дизинзе. 9.00 —Ленинград хоорайның пионерлер болгаш школачылар Ордуузунун уруглариның урап чүүл коллективтериниң концерти. 9.35—«Аялгалар, силерге». 10.05—Спортлотонуң 32-ги тиражы. 10.15 — «Эриктер». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 3-кү серия. 11.25 — «Мээн төрээн Москвам чоогунда». Концерт. 12.15 —Айыыл чок шимчээшкин. 12.45 —«Музейлерде болгаш делгелгелер залдарында». XV болгаш XX чүс чылдың эгезинде Европа живописиниң [illegible] культура үези. 13.20 — «Шүлүктер». Михаил Луконин. 14.10 — Бөгүн [illegible]. 14.25 — Уругларга фильм. «Кырган мастерниң чагыы». 4-кү серия. 15.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.30 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.00 —17.15 — Чапсар. 17.15 — «Бедик даг». Мультфильм. 17.35 — Классиктиг оперетта [illegible]. 18.10 — «Чай». Киночурумал. 18.50 — Кинорежиссёр С. А. Герасимов-биле ужуражылга. Останкинонуң концерт студиязынга болур. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң [illegible] 60 чылынга [illegible] «Тайга» деп [illegible]. 22.00 — 23.55 — Футбол. ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Спартак». Үеп —«Динамо» стадиондан дамчыдылга. Оон соонда — телемедээлер.

ИКИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Кароя телевидениениң программазы. 15.20 — Бокс. ССРЭ чемпионады. Донецкиден дамчыдылга. 16.05 — «Кино чергечүзүнүң [illegible]». 16.30— «Усть-Илимниң комплекизи — ЭДЧ-ниң тудуу». Эртем-нентерелдиг фильм. 17.15 — Бокса ССРЭ чемпионады. Донецкиден дамчыдылга. 18.05 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доңчу намдарывыс». 24-кү фильм: «1956 чыл». 19.15 — Делегейде болуушкуннар дептулалы. 19.30 — «Музыка киноскуу». 20.00 «Тамчыктыг удунар, даштар!», «Огородчу - эдчигениң гэш». Мультфильм 20.15 — «Калыкшыл». Эртем-нентерелдиг фильм 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.45 — «Ол хүн чедир». Урап-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги серияларга.

Өггаар

Республикага бөгүн кежээ турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстан, диңмирээр. Соңгу-барыын [illegible] хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүнүнге 21—26, чамдык черлерге 14—19, Кызылга 21—26 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даңгыраттар болгаш аалчаннар» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш ыяс болгаш араатан» 9.30, 11.20, 13.10, «Ол ындыг музыка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бот чорда оглу» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чурукчунуң кадайының портреди» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадыг ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун чорудуу барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1862.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министерлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 184 (11982) | 1982 чылдың август 8, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп

Бөгүн—Тудугжу хүнү

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Бистиң чаа тудугларывыстың хемчээлдери шынап-ла кайгамчык. Хоорайлар, суурлар чаартынып, үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалга кирип турар. Капитал болгаш чуртталга тудуунуң хемчээлиниң талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни ээлеп турар.

Бо беш чылдың тудуг программазы аажок улуг. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринге тудугжуларның үлүг-хуузу улуг.

Ол сорулгаларны күүседириниң оруктарының дугайын профессионал байырлалга — Тудугжунуң хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралга ооң киржикчилери чугаалашкан. Ол хурал Москвага август 6-да болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары В. Э. Дымшиц, И. Т. Новиков, СЭКП ТК-ның Тудуг килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. Ф. Исаев, [illegible] министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, бүдүрүлгелерниң мурнакчылары, [illegible] телээлекчилери.

Ыраккы Чоөн чүк болгаш Забайкалье девискээринде тудуг министри С. В. Башилов илеткел кылган.

Адырларның ажылдакчылары боттарының күжүн, энергиязын болгаш хуржулгазын бо чылдың база ниити беш чылдың даалгаларын күүседиринге, ажыктыг ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге тураскаадырын хуралдың киржикчилери бүзүреткен.

(СЭТА-ның корр.).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«Хереглел кооперациязының организацияларынга болгаш колхозтар рыноктарынга кат-чимис-ногаа продукцияны колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң садарын калбартыр талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган.

Чоннуң хандырарын экижидеринге кат-чимис-ногаа продукция курлавырларын улам долу ажыглаар сорулга-биле ногааларны, бакчы культураларын, чимистерни болгаш каттарны (столовая виноградындан, бөрбак согуназан болгаш чесноктан ангызлагы) садып алырының 10 хуу чедир хемчээлинге, ол ышкаш күрүнениң садып алыышкыннарының планын күүседиринге киириштир ол культураларның планнан ажыр продукциязын талаларның дүгүржүлгазы-биле тодаргайлаттынган өртектер ёзугаар хереглел кооперациязының организацияларынга болгаш колхозтар рыноктарынга садарын бо доктаал-биле колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге чөпшээрээн. Хереглел кооперациязының организацияларынга болгаш колхозтар рыноктарынга айыттынган продукцияны колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң сайгарып садарын ону күрүнеге пропорционалдыг (продукцияның түс бүрүзүнүң аймаа-биле) садыглаашкын ёзугаар чорудар.

Белеткел организацияларының хүлээп албаан ногааларын, бакчы культураларын, чимистерни болгаш каттарны колхозтар, совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелери талаларның дүгүржүлгазы-биле тодаргайлаттынган өртектер ёзугаар күрүне болгаш кооператив организацияларынга, колхозтар рыноктарынга сайгарган турун болур, ол продукцияны күрүнеге ону садарының планын күүседиринге киир санаар.

Ногаалар, бакчы культуралары, чимистер болгаш каттар садарының күрүне планнары доктааттынмаан ажыл-агыйлар продукциязын боттарының көргени-биле сайгарар.

Хүлээп алынган доктаалга дүүштүр хереглел кооперациязының организацияларынга болгаш колхозтар рыноктарынга колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң сайгарганы ногааларны, бакчы культураларын, чимистерни болгаш каттарны садып алырының күрүне планын күүсеткенинге киир санаарының чурумун доктаадып тургузарын ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Чимис-ногаа ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелинге даасkan.

Колхозтар рыноктарының ажылын экижидеринче болгаш оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче угланган немелде хемчеглерни алырын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, хооркүүскомнарга болгаш райкүүскомнарга даасkan. Олар болза көдээ ажыл-агый продукциязын чедирерин болгаш садып сайгарарын организастаарда колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге бүгү хемчег-биле деткимче көргүзер, хереглел кооперациязынга болгаш колхозтар рыноктарынга ногааларны, бакчы культураларын, чимистерни болгаш каттарны сайгарарынга база ол продукцияны областың, крайның болгаш республиканың девискээриниден үндүр сөөртүрүнге үндезилээр барымдаа чок кызыгаарлаашкыннарны болдурбас хүлээлгелиглер. Садыг ачызы чедиреринин бюроларын колхозтар рыноктарының чанынга тургузарын калбаа-биле практикалаарын, ажыл-агыйларга эргежок чугула садыг болгаш склад бажыңнарын тускайлап бээрин, ол ышкаш рыноктарга колхозтар болгаш совхозтар магазиннерин, палаткаларын болгаш ларёктарын ажыдарын саналдаан.

Чимис-ногаа продукция белеткээриниң планын күүседир база ону хоорайларга болгаш үлетпүр төптеринге ой-шаанда чедирери дээш белеткел организацияларының ажыл-чорудулгазынга контрольду күштелдирерин оларның ролюн болгаш харыысалгазын бедидерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, чер-черниң партия болгаш совет органнарынга СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен. Чимис-ногаа продукцияның бүгү хевирлериниң нити-эвилел фондузунга дужаар талазы-биле планныг онзалгаларны бирги ээлчегде болгаш чуттаажок күүседирин хандырар.

ОЛАРНЫ МАКТААР

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Чүлдүм-оол Доңгакка удурткан дашчылар бригадазы «Кызыл тудуг» эргелелинде ажылы мактаалдыг мурнакчы коллективтерниң бирээзинге санаттырып турар. Үк бригадада он сес кижи бар. 1982 чылдың эгезинден эгелеп найысылалдың № 13 микрорайонунда 148 аал чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар.

Бо хүннерде ажыл үк тудугда хайныышкынныг чоруп турар. Ында дашчы бүрүзү тудугну кыска хуусаада ажыглалга киирер дээш боттарының дээниг күжүн угландырган. Ол ышкаш ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун бедидип, темпизин шапкынчыткан. Хоочун тудугжу, коммунист, бригадир Чүлдүм-оол Доңгакка ажылдап турар черинге ужуражы бердивис. Бригаданың ажыл-ижин сонуургап айтырарывыска, ол мынчаар харыылады:

— Бистиң бригаданың кежигүннери хөй — чаңгызы, чаңгызы — хөй дээш шудургу ажылдап турар. Кижи бүрүзү онаашкан ажыл-херээн ак сеткилдиг кылып, ооң шынарынче чугула кичээнгейни угландырган. Эрткен чартык чылдың планныг даалгазын 102 хуу күүсеттивис.

Бо бригаданың ишчилери «ССРЭ-ниң 60 чылынга—60 шалыпчы неделя!» деп чарышты аразында калбарткан. Социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып, оларга шаңнал-макталдарны тывыскаа турары чаңчыл апарган. Ооң ынай оларның кылган ажылынче кичээнгейни угландырып, ажылдың бүдүрүкчүзүн бедиткен.

Ажыл-ижинге макталдыг дашчылар үк бригадада бар. Оларның чижээнге бешки разрядтың каннакчызы Коңгар Серенни, дашчылар Кызыл-оол Биче-оолду, Чылбак Хомушкуну болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

ЧУРУКТАРДА: дашчылар Валерий Монгуш, Чүлдүм-оол Доңгак, Алексей Хомушку; адаанда чурукта — шалыпчы каннакчы Коңгар Серен.

В. КАРА-САЛДЫҢ тырттырган чуруктары.

ШЫЛГАРАҢГАЙ ТУДУГЛАР ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

Эң шылгараңгай телевилелдерни чогаадып тургусканы болгаш ол телевилелдер ёзугаар тудугларны кылганы дээш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылда шаңналдарын Тудугжу хүнүнүң бүдүүвүнде тывыскан. Ол шаңналдар талазы-биле комиссияның даргазы, ССРЭ-ниң Күртүдуувунуң даргазының бирги оралакчызы А. А. Боровой СЭТА-ның корреспондентизинин дилээн ёзугаар демдеглеткен чамдык ажылдар дугайын чугаалаан.

— Улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниң көдээ ажыл-агый тудугларының, чуртталга болгаш культура-амыдыралдың бажыңнарының 30 ажыг боттанган телевилелдеринге бедик шаңналдарны тывыскан. Телевилелдер бедик шынарлыг болганының ачызы-биле бүдүрүлге черлерин хуусаадан эрте болгаш чогуур хуусааларында ажылдадып эгелээн, ынчангаш олар бедик шынарлыг продукцияны кылып үндүрүп турар. Ол тудугларның тудар үезин болгаш сметала көрген өртек үнезин кызырган.

Чиркей ГЭС-ти ажылдадып эгелээн үелен бээр ол 14 миллиард киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген. Бир миллион киловат күчүлүг ол станцияны Дагестанда Сулак хемде туткан болгаш Соңгу Кавказтың каттышкан энергия системазынче чугула кезээ боор турар. Суг бедлерин тургусканы калбак делгем кандаашкынныг черлерни суггарар, даглыг черниң чурттакчыларын уерлээшкинниң айыылындан чайладыр хоорайларның болгаш суурларның суг хандырылгазын экижидер арганы берген. Районнуң геологтуг байдалы нарын болгаш сейсмиктиг чоруу улуг-даа болза, чуртта болгаш даштыкыда-даа шак ындыг тудугларны техниктиг көргүзүглериниң талазы-биле ажары дудак чок боор тургар 230 метр бедик плотиналыг тургузар аргалыг болган. Ажылды дешпилгелиг арга-биле чорутканындан плотинаны дыка шапкын туткан болгаш бетон ажылдарынга күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алган турган.

Печораның хөмүр-даш бассейнинде «Воркутауголь» каттыжышкынның «Воргашорская» шахтазының тудугжулары база бедик шаңнал-биле демдеглеткен. Төлевилеп кылганының чаа хевириниң болгаш онзагайының, бүдүрүлгениң ажылын ниитизи-биле механизастап, автоматчытканының талазы-биле ол шахта амгы үениң ындыг тудугларының эң эки үлегер-чижээ боор турар. Ооң тудуг-монтаж ажылдарының эки шынарлыг болганы бүдүрүлге черинин төлевилээн күчүзүн санаап хуусаазындан 17 ай мурнай чедип алыр арганы хөмүрдашчыларга берген.

Новолипецкиниң металлургия заводунга углеродтуг кадыг соокка болбаазырадыр цехтиң бирги ээлчээн ажылдадып эгелээнинден бээр каңны «соксаал чокка» болбаазырадыр чурумнуг чуртта эң баштайгы стан ажылдап турар. Чылдын-на ол бир миллион тонна ажыг продукцияны берип турар. Төлевилелдиң таарымчалыг аргаларын ажыглаанындан болгаш тудуг-монтаж ажылдарын сайзыратканындан ооң тудуунуң үнези 0.6 миллион рубль чиигээн.

Липецкиниң «Свободный сокол» деп заводунуң хоорзалар шуткуп кудар бүдүрүлге черин чаартып, техника-биле немей дерээниниң түңнелинде суг дамчылар шой хоорзаларны кылып үндүрери 50-60 хуу көвүдээн, оларның шынарын болгаш ассортиментизин калбарган. Эргижирээн бүдүрүлге черин ол хире улуг хемчээлде ынчаар чаартканы чоруктуг чурттуң практиказында бир-ле дугаарында боор турар. Ол чаа цехтерни тудуп тургузарындан дыка чиик өртектиг болган. Сызраньның «Пластик» деп каттыжышкынында «Жигули» автомобильдерге ынчаар пластмасс кылыгларны бээр чуртта эң-не баштайгы улуг бүдүрүлге черинин, Даугавпильсинн шимчедикчи илчирбелер заводунуң [illegible] хрусталь-шил заводунуң болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниң тургузукчулары база-ла ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарының лауреаттары болганнар.

Амгы үеде Москвада чер иштинин 250 ажыг эртер черлери ажылдап турар. Ленинград проспектизинде метроның «Аэропорт» станциязының чанында «Олимпийский» спорт комплексте болгаш Тайбыш проспектизинде метроның «Щербаковская» станциязының чанында сөөлгү чылдарда оруктар алаа-биле эртер черлерни тудуп тургускан. КАН-ниң салап турарын ёзугаар алырга, найысылалдың кудумчуларынга чер иштиниң ындыг коридорларын [illegible] рын 70-80 хуу кызырар, кудумчуларда [illegible] 25-30 хуу улгаттырар. Машиналардан агаарже хоралыг будумелдерниң үндүрерин эвээжедир арганы берген. Москва [illegible] чалаг-даа кижилерниң шимчээшкинин соксатпайн турган, ындыг нарын тудугларны кылырынга үнелиг дуржулганы чедип алганнар. Ол дуржулганы ССРЭ-ниң болгаш социалистиг чурттарның дыка хөй хоорайларында калбаа-биле ажыглап турар. Ол ажылдың авторлары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарының лауреаттарының арзында база кирген. Новосибирскиде Обь хемни кежилдир ийиги көвүрүгнүң тургузукчулары база-ла лауреаттар болганнар. Ол хоорайда транспорт шимчээшкинин дыка экижиткен.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле элээн каш ажылдар бедик шаңналды алган. Саратовтуң дуржулга-көргүзүглүг бажып тудар көдээ комбинадының коллективин ол областа чаңгыс болгаш ийи квартиралыг машарда болгаш гаражтыг ийи каът бажыңнарны хөй-ниити тудугларын кылып турар. Ийи квартиралыг бажыңны херим иштиниң тудуглары-биле кады чүгле 52 хүн иштинде туткаш, «дүлгүүрүн» дужаап турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналын Красноярск крайда В. И. Ленин болгаш Н. К. Крупская аттыг совхоз-техникумнуң төп сууру—Ильич суурнуң тургузукчуларынга база тывыскан. Ол ажыл—Сибирьниң амгы үелеги суурун ийи ёзугаар комплекстиг тудуп тургузарының эки үлегер-чижээ боор турар.

Минск областың «Чырвоная [illegible]» болгаш Редковичи деэр дуржулга [illegible] ла хоорайныындан дудак чок чурттаарының ажылдаарының болгаш дыштанырының байдалдарын тургускан. Бирден дөрт каът чедир бедидир туткан бажыңнарда [illegible] чырык, таарымчалыг кылдыр планнап кылган өрээлдер, амыдыралга эргежок чугула бүгү байдалдар тургустунган.

Литваның ГРЭС-зиниң энергетиктериниң сууру — Электренайда амыдырап чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга ол черниң каас-чараш хевирин, арга-ыяш болгаш суг девискээрлерин дыка таарыштыр ажыглаан. Чыдыг кужу-биле ажылдаар ол улуг станцияның тудуун чаагайжыды туттунган бажыңнарны кылыры мурнай будуп турганындан эге бажыңдан тура-ла түр тудугларны кылырындан ойталаар арганы берген. Суур дыка дүрген өзүп турган. Чүге дээрге ында бажыңнарның 90 хуузу калбак панельдерден кылдынган. Чуртталга черлери-биле чергелештир магазиннерни, амыдырал албан черлерин, уруглар садтарын, школаларны база тудуп турган. Чогумна ынчангаш Электренайның тургузукчуларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарын тывыскан. Орджоникидзеде [illegible] хөй адырларлыг эмнелгезиниң болгаш поликлиниказының, Москвада чаңгыс аай хевирниң каркас-панельден кылган поликлиникаларның болгаш өске-даа тудугларның тудугжулары болгаш төлевилекчилери база-ла ол шаңналды алганнар.

— ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарын [illegible] — бистиң чуртта тудуг деңнелин улам бедидер [illegible] Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының база бир херечизи-дир —деп, А. А. Боровой түңнелинде чугаалаан.

КӨРДҮНГЕНИН ЁЗУГААР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовой биле Валентин Лебедев оларның «Салют-7» станцияда ажылының 12-ги неделязы дооступ турар.

Эрткен хонуктарда олар астрофизиктиг шинчилелдерни чорудкан, орбита комплексиниң шимчээшкин байдалдарын тодарадыр талазы-биле «Резонанс» деп техниктиг шенелдени кылган, чер кырының болгаш далай кырының чамдык кезектерин чурукка тырттырган.

Галактиканың төвүнүң чоогунда улуг күштүг чырык дезүнүң болгаш Лебедь Х—I деп рентген херели бээр сылдыстың байдалдарын рентген спектромериниң дузазы-биле шинчилээн.

Деңзи чок байдалдарга кылымал магниттиг шөлдүң дузазы-биле дээзи чаданың үнүштериниң өзүлдезин шинчилээр биологтуг шинчилелдерни «Магнитогравистат» тургузугга доосkan. Шинчилелдерге тарымал тооруктуң өзүмнерин шиндип алган турган. Амгы үеде «Оазис», «Вазон», «Светоблок» космос оранжереяларында биологтуг шенелделер уламчылап турар.

Август 6-да космонавтылар приборларның системаларын хынап көрген, ам уламчылаар ажылдарга эртем аппаратуразын белеткээн, велоэргометрге болгаш маңнаар орукка мергежилгелерни кылган.

Телеметрияның болгаш экипажтың дыңналдыгларын ёзугаар алырга, «Салют-7»-«Союз Т-5»—«Прогресс-14» эртем-шинчилел комплексиниң борт системалары болур-чогуурун-биле ажылдап турар. Анатолий Березовой биле Валентин Лебедев оларның кадыкшылы байдалы эки.

Мал чеминиң белеткелиниң допчулалы

ТЕМПИНИ КҮШТЕЛДИРЕР

Республиканың ажыл-агыйлары ниитиниң малынга мал чеми белеткээр ажылды калбаа-биле чорудуп турар. Августуң дөрттүң медээзин ёзугаар алырга, чайгаар үнген болгаш тарымал сигеннер 86.2 муң гектар шөлден кестинген. Эртнен чылдың бо үезинде 69.4 муң гектар кестинген турган. Бо хүннер чаашынныг-даа болза, ук көргүзүглер шору чедиишкин барын херечилеп турар. Кестинген сигенниң 76.3 муң гектары ажаап алдынган.

Кескен сигенни дүрген ажаап алыры—мал чеминиң шынарлыг болурунга кол чүүл. Ындыг түрбүже чамдык черлерде бо ажыл узамдыгып турар. Чижээлээрге, Чөөн-Хемчик районда кескен сиген биле ажааган сигенниң шөлүнүң ылгалы бир муң гектар ажып турар. Таңды районда 13 муң гектар кескен черниң төс муң гектары ажааттынган азы дөрт муң хире гектар черниң сигени ажааттынмаан. Бии-Хем, Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында бо ажыл шуудавайн турар. Ол ышкы улуг, чаъс-чаашкын хурттедбес хүннерде кескен сигенни хонук-хонуу-биле үр чыттырбайн, ону [illegible] кургадыр болгаш сенаж, силос салыр черлерже чорударны чугула.

Августуң дөртүнге чедир республикада 46965 тонна сиген белеткеттинген болгаш бо талазы-биле план 21 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдын бо үезинде план күүселдези 17 хуу турган. Бо хүннерде социалистиг чарыштың мурнунда олуруур Барыын-Хемчик, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнар ээлеп турар. Бо районнар сөөлгү он хонукта мал чеминиң бүгү хевирлериниң [illegible] планы-биле 6.5—13.3 хуу чедирген болгаш [illegible] 26—31 хуу күүсеткилээн.

Мал чеминиң белеткел[illegible] чамдык районнарда кончуг оожум. Ылангыя Бай-Тайга районнуң планын чүгле 10 хуу күүсеткен. Өвүр болгаш Кызыл районнарда байдал база ындыг-ла эки эвес.

Республикада 15.9 муң тонна сиген прессеттинген. Бо ажылды Тес-Хем район белеткээн 6139 тонна сигенниң 3925 тонназын, Эрзин 2974 тонназының 1457 тонназын, Таңды 5503 тоннаның 3240 тоннаазын прессээш, өске районнарда организастыг чорудуп турар. Мөңгүн-Тайга район кескен сигенин дээрезин прессеп [illegible].

Элээн хөй ажыл-агыйларда, ылангыя Улуг-Хем районнуң [illegible] турары оожум. Кызыл, Бай-Тайга болгаш Барыын-Хемчик районнарда байдал олардан база шоолуг дээредевес. Мал чеминиң хоолузун эвээжетпес болгаш шынарын чавызатпас [illegible] бо мурнакчы дешпилгелиг арганы чер болганга ажыглаары чугула.

Республикада сенаж чүгле 21.4 муң тонна салдынган, а план 80 муң тонна. Планның 27 хуузунуң кылдынганы ол. Бо ажыл Кызыл болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында мурнуку чылдардан эки, азы бо талазы-биле план 97—79 хуу күүсеттинген. Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Тожу районнар сенаж салырынче кичээнгейни [illegible] турар. А Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары планын чаа дөрт хуу чедирип турар. Эрзин районда чаңгыс тонна-даа сенаж салдынмаан.

Витаминниг сиген далганын республика бо чылын чеди муң тонназы белеткээр ужурлуг, ам кылдынганы үш муң ажыг тонна азы планның 44 хуузу. Каа-Хем район планның 51 хуузун, Тес-Хем 50 хуузун күүседип алган. Бай-Тайга чүгле 13 тонна сиген далганы бүдүрген. Эрзин район бо ажылды шуут эгелевээн. Республикада витаминниг сиген далганы кылыр 44 агрегаттың 35-и ажылдап турар. Улуг-Хемде ийи, Таңдыда үш агрегат ажылдавас.

Силос салыр үе шагда келген, а салдынганы 2553 тонна. Бо дээрге эрткен чылдың деңнелиндеги куду көргүзүг-дүр. Мынчаар ажылдаар болза, 390 муң тонна силосту салыры берге. Ажыл-агый удуртукчулары бо ажылды экижидеринче кичээнгейни күштелдирзе чогуур.

Бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде 119 бригада, 407 звено (оларның 150-ни механизастаттынган) ажылдап турар. Ук чымыштыг ажылда 14.5 муң кижи хаара туттунган, оларның 5397-зи хол кадыры-биле кезип турар. Кижилерниң саны эрткен чылдыңынга арай четпес.

Мал чеминиң белеткелинде бир муң ажыг трактор, 572 сенокосилка, чүс ажыг прессе-болдурукчу, 246 грабль, хөй санныг комбайн, волокуша болгаш өске-даа техника ажылдап турар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, кижи күжү-даа, машина-техника-даа четчир. Ынчалза-даа ажылды организастап турарында улуг четпестер бар. Чижээлээрге, техника [illegible]-биле чергелештир улустуң ажылче үнери орай, чанары эрте. Оон ыңай бир кол чылдагаан болуп турар чүве—чаашкын. Чаашкынның аазырын манаан херек чок, бүгү-ле [illegible] [illegible], эртемниң чедиишкинниң болгаш мурнакчы дуржулганың ажылдаары чугула.

БРИГАДИР

Кызыл-Мажалыктың № 741 КМК-зында Ш. С. Кужугеттиң удурткан бригадазы ийи чыл бурунгаар бригада кереэзи-биле ажылдап эгелээн. Ажылдың бо чаа аргазынче шилчиирде баштайгы үеде бригада кежигүннеринге дадагалзаашкыннар база турган. Ынчангаш ажылчыннар ортузунга кижизидилге болгаш тайылбыр ажылдарын чорудуп каан. Бригада кежигүннериниң бодалы, сорулгазы чаңгыс аай апаарга, чүгле ынчан күш-ажылдың бо дециплиналыг аргазы-биле ажылдаарын шиитпирлеп алган бис деп, бригадир чугаалаар.

Тываның чараш бойдус чурумалдыг булуңнарының бирээзи Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Тайга чурттуг малчын араттың оглу Ш. С. Кужугет баштайгы күш-ажылчы базымын тудуг ажылындан эгелээн. Холунга балды, мастерок бээш тудуп көрбээн кижиге баштайгы үеде тудугга ажылдаары берге болган. Ындыг болза-даа ачаа ажылдакчаан сагыш-сеткилиниң ханызындан күзелдиг, бышкак тура-соруктуг эр бергелерге торулбаан, күзелин чедип ап шыдаан. Тудугжу мергежилди чедип алырынга ыяк-өөрүм улуг дузаны чедиргенинге, оларга сеткилимниң ханызындан өөрүп, четтиргенимни илередип чоруур мен деп, Кужугет сактып чугаалаар.

Ам чээрби ажыг чылдарда Кызыл-Мажалыктың № 741 КМК-зында тудугга ажылдап келгени бо. Мурнунда чылдарда тудугжу боор ажылдап турган. Ш. С. Кужугеттиң тудуг ажылынга салым-чаяаны шеверин онаашкан ажылынга мергежилинин бедиин, чон-биле ажылдап билирин көргеп. Кызыл-Мажалыктың № 741 КМК-зының удуртукчулары бригадирге сеп шиткен Кужугеттиң бригадазы Кызыл-Мажалык суурда болгаш районнуң совхозтарында бир, ийи аал чурттаар бажыңнар, мал кажааларын культурлуг болгаш амыдырал хандырылгазының өске-даа тудугларын хөйү-биле тудуп кылган. Ш. С. Кужугеттиң бригадазының туткан бажыңнарын чаңгыс черге тудуп кылган чүве болза, хөй чурттакчылыг улуг суур боор дизе хоорем эвес.

Бодунуң дугайында айтырарга, чугаалаар, хөөн чок кижи. Ажылга, амыдыралга телептииниң, хөй ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгезиниң дугайында Кызыл-Мажалык № 741 КМК-зында партия эге организациязының секретарындан бир-деп-бирээ чокка билип алган мен. Кужугеттиң бригадазы сегү беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде — 1980 чылдың ноябрь 7-ниң бүдүүзүнде күүсеткен. Эрткен беш чылда план ёзугаар 784 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, 1 миллион 165 муң рубльге боттандырган. 1981 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдери-биле ССРЭ-ниң Келээ тудуг министерствозу бот-орулга-чарылгазының чаа хевиринче шилчиткен бригадаларга Кызыл-Мажалыкта № 741 КМК-зында Ш. С. Кужугеттиң удурткан бригадазы «Эң эки бот-орулга чарылгалыг бригада» деп атты тывыскан. Бригада ССРЭ-ниң Келээ тудуг министерствозунуң болгаш ол адырның ажылдакчыларының профэвилел Төп комитединиң Хүндүлел вымпели-биле шаңнаткан.

Бригада он бирги беш чылда 1 миллион 190 муң рубльге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг. Эрткен чылын 224 муң рубльди шиитпирлеп алыр турган, херек кырында 279 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. Беш чылдың ийиги чылының бирги кварталында 34 муң рубльдиң ажылдарын кылыр планын 120 муң рубль кылдыр боттандырган. Бо характеристика кыска-даа бол, телептиг бригадирниң дугайында хөйнү чугаалап турар. Бригадир Кужугет бодунга негелделиг, онаашкан ажылынга харыысалгалыг, четпестерге эптешпес кижи. Ооң кол-ла күзел, чүткүлү бердинген күрүне планын болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде эки шынарлыг күүседири. Ынчангаш аңаа бодунуң күш-ажылчы үлегер-чижээн көргүзүп, планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хүн бүрү ай, квартал санында үргүлчү ажыр күүседип келген. Бригаданың ажылын ол эки удуртуп, тудуг материалы-биле чогуур үезинде хандыртынган турзун дээш бүгү-ле хемчеглерни ап, тудугжуларның мергежилин бедилеринче кичээнгейни салып, олардан негелдени күштелдирип турар.

Күш-ажылчы чедиишкиннерниң чажыды чүде деп бригадирден айтырарга, ол бүгүнү бригаданың кежигүннеринге хамаарыштырар. Оларга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Кубискаал Докпак-ооловна Ооржак, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордеттериниң болгаш Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи Кызыл-оол Бүдүпович Ооржак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бригадир Ш. С. Кужугетке тудуг талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу атты тывыскан болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан. Ооң херээн Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени болгаш социалистиг тарыштын херек демдектери каастап чоруур.

Тудуг херээнге ат-сураглыг апарган бригадир чүгле онаашкан ажылынга бердинген, ооң планныг онаалдаларын күүседир дээш хүн бүрү сагыш салып чоруур партия, совет органнарның хөй-нийти организацияларының ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турар. Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң депутадынга каш удаа соңгуткан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнуң социалистиг чарыжынга кирипшкен, Ш. С. Кужугеттиң бригадазы ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдап турар.

Ш. ООРЖАК.

УЕНИ МУРНАВЫШААН

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде ат-сураглыг тудугжулар хөй. Оларның бирээзинге А. С. Кужугет хамааржыр. Ол Ак-Довуракка хып дээн аныяанда келген. Тудугжунуң солун болгаш берге мергежилин шиңгээдип ап, чаа тутту-нуп эгелээн Ак-Довуракты чаартыр дээн күзел-соруктуг аныяктар — 20 кижи комсомолчу путёвка-биле Бай-Тайгадан аңаа келгеннер. Оларның хөй кезии ажылдың бергезинге шыдашпайн, амыдыралдың берге шылгалдазын тудуп шыдавайн аалдарынче гаппар. Ынчангаш херек апаргап таварылгада өске эштерин солуп шыдаар. Бригадада хоочун тудугжулар эвээш эвес. Оларга Бичe-оол Түлүш, Кодур-оол Куулар, Чечек Мөңге-Назын хамааржыр. Бригадала чеди херээжен тудугжу бар. Олар үшкү разрядтың дашчылары. Олардан Елизавета Докулаа (чурукта), Докулап Оолак болгаш өскелер-даа эки ажылдап, бригаданың бүдүрүлге планнарын күүседириинге телептиг үлүүн киирип келгеннер. Елизавета Хертековна тудугга 12 чыл ажылдаан. Ол

дедир чаңгылай берген. Чүгле быжыг тура-соруктуг, чүткүлдүг болгаш туруштуг кижилер артып калган. Оларның аразынга Алдын-оол база арткан. Эрткен 2? чылдың дургузунда Алдын-оол Сүрүнович дэпчидап бригадирге чедир депшээн.

Хөй чылдарда ажылдаан байлак арга-дуржулгалыг болгаш ооң кижилерин башкарып, удуртуп, оларның-биле харылзаа тудуп билири — хоочун тудугжунуң аажы-чаңының чаа талаларын ажыткан. Бодундан улуг кижилер-биле үргүлчү сүмележип чоруур. Аныяктарны чагып, сургаар, оларны ажылга чаңчыктырар дээвде эп-чөп-биле чугаалажыр чаңчылдыг. Ол кижилерже үнүп кедүрүп, ковчуттунуп көрбээн. Кады ажылдап турар эштеринге эвилең-ээлдек. Ындыг аажы-чаңныг болурга бригада кежигүннери ону хүндүлеп чоруурлар.

А. С. Кужугеттиң бригадазы социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген.

Дуржулгалыг эштеринден аныяк тудугжулар Николай Иргит, Леонид [illegible] дудаа чок ажылдап, өске эштеринге үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер. Бригада кежигүннери Кара-оол Салчактың бригадазы-биле чарыштыр ажылдап турар. Күш-ажылчы маргылдааның түңнели-биле Алдын-оол Сүрүновичтиң бригадазы үргүлчү тиилекчи болуп келген. Мурнакчы бригада тудуг-монтаж ажылдарын кылыр бүдүрүлге планын ай санында 120—130 хуу күүседип келген. Олар уени мурнап чорупп орарлар.

Хоочун тудугжу А. С. Кужугет (чурукта) тууйбу сала бергенде дыка шалыпкын. Ынчап аңаа кым-даа бырапшайн баар. Хөй чылдарда мөөңнелген дуржулганың ачы-дузазы ындыг улуг салдарлыг болганы ол-дур.

Ш. ИРГИТ.
Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозары.

КЫЗЫМАК КИЖИЛЕР

Августуң эгези. Таңды-Ууланың мөңгүн баштыг бедиктерин куу туман дуглаан алган. Ол эртен дыка сериин болган. Кобальтылыг Хову-Аксының ажылчегдиг ажыл хүнү эгелээн. Дагжылар болгаш металлургтар ажылче далажып, автобус доктаар черлерге чыгып кээп турганнар. Экер-оол Баракановия оглу Вячеслав-биле тудуг шөлүнче аразында чугаалашпышаан базыптылар:

— Сериин хүн-дүр. Ажыл кылырда эки-дир, оглум.

— Бистер бөгүн бетон белеткээр бис, ачай.

Тудуг шөлү. Ында 784 өөреникчи өөренир школа тудуу калбарган. Ооң кедээнинде вагон-бажыңчыгашта тудугнуң штавы бар. Аңаа чыыл гаш, сүмележкеш, тус-тус объектилерже ажылдап үнер. Ол хүн ачазы 12 аал чурттаар бажыңга, а оглу бетон белеткээр ажылга хүнээн.

Бетон белеткээр «БС-0,5» маркалыг машинаның чанында алды кижи чай чок ажылдаан тур. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи хоочун тудугжу Ч. Н. Ак-оол баштаан тудугжулар элезин, саны улуг ускуушче демниг киир октап, холудуг өлеткен турлар. Ким-оол Сотпа, Александр Кара-Сал, Борис Куулар, Вячеслав Сат ажылдай бергенде дыштаныр алырын безин уттуптар, эрес-кежээ кончуг улус болган.

Элезин-сай, цемент холужуп, холуттумун тураа-тураа, холудуг белен апарды. Ынчан, болчашкан чүве дег, Прокопий Ивановтуң самосвалы чедип келди. Александр Кара-Сал туданы күш-биле дуглап чоруй холудугну кузовтуна кудупту. Үш тонна холудугну чүдүрүп алгаш, чолаачы тудуг шөлүнче хапты.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбырының доозукчузу тудуг мастери Т. Ч. Дармажаага ужуражы бээримге, ол мынча диди:

— Бо тудугжулар боттарының мергежилиниң мастерлери-дир. Хүнде он самосвал ишти холудуг берип турар. Шупту эки, кызымак ажылдап келдилер. Холудугнуң шынары эки.

Спортивная кудумчузунуң погаан ээмде үскен ужунда 12 аал чурттаар ийи каът бажың тудуу бар. Ол бажыңның бирги каъды доозулган. Мында хоочун тудугжу Экер-оол Сат, аныяктар Александр Монгуш, Виктор Макаров, Игорь Комбу ажылга кызымак чоруу, телептиг аажы-чаңы, бедик харыысалгалыы-биле өскелерден ылгалып, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Автокран башкарыкчызы Николай Назаров холудуглуг доскаарларны ээлчештир-соончуштур кедүрүп, экеп-ле тур.

— Ажылывыс мындыг: чамдыкта амыр-соксаал чок апаар. Дүрген, шалыпкын оолдар хөй болгаш быражыы турар ужус-тур бис ажы — деп, Экер-оол Баракапович чай-хос чок ажылдап турган-ла, таныыбырлан каапты.

Чээрби ажыг чылдарда тудугга ажылдаан А. Н. Тараканов биле Н. Н. Коктанков олар опалубка кылып турлар. Олар чидиг балдылары-биле, маназаларны эптиг сүргеп чона бээрге, чоңгулар черже ужугуп эгеледи.

Бирги каъттың дээвиирин шып каан. Ында хана салыр тууйбулар-даа бар. Тудуг шөлүнде чай-хос чок, хамнышкынның иштин болгаш кобальт сөөрткен күчүлүг «БАМАЗ» тарның көргеп, кижиниң сагыш-сеткили чайгаар-ла өөрүп келир чорду. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Н. Глуховтуң бо хүннерде ажыл-хорээ ындыг.

Эрткен чеди айларның түңнели-биле алырга, ол бригаданың техника—экономиктиг көргүзүглери өскелериниңден бедик. Ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 165 хуу күүсеткен. Электри энергиязын, дилиг материалдарын камнап ап шыдаан.

Тудуг бригадазы хостуг шактарында суурнуң спортчу амыдыралынга идепкейлиг киржип, хол бөмбүү биле шыдыраага шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Бригаданың кызыл-булуңунда кубоктар, хүндүлел бижиктер-даа бар.

К. ОЮН.

Мээң хоорайым — мээң аалым

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУГЛАР

Чаа Шагаан-Арыг. Асфальтылыг кудумчулар дүжени чаъска чугдургаш, эртенги хүннүң херелинге көрүнчүг келген. Арыг, сериин агаарны херек долдур тынып, ажылынче далашкан тудугжулар-биле кожа базып ор бис.

Бир кудумчу бедиринге пластмас шлём бөрттүг, күдер кара, тыва эр база-ла ындыг бөрттүг, алдын сарыг баштыг орус эжи-биле чорупп орган автобус доктаай бээрге, олурупкаш, ынаар ховуда кестүп турар тудугларже хаптылар. Чаңгыс аай ажылчын хептерлиг ол шаа аныяк кыстар каткы хөглүг чаңнызы-биле эртти.

Удаваанда бедик крапнар дескинип, «кууй-кууйт» кылдыр медээлеп, «узун холдары-биле» бүдүн-бүдүн ханаларны ынаар бедик тудуглар кырынче чиигин кончуг киискидир кедүрүп чорупп-ла тур. Тудуг материалдары сөөрткен машиналарның даашп-шимээни киткеп, ынай-бээр маңнажыры дам барды. Бачым ажылга бүргеткен, чаа хоорайның хайнышкыныныг ижин, эртежизин магадап, ам удавас ажыглаалга кирер тудугларның бирээзи — 620 өөреникчи харылдага кичээлдээр школаже углаптывыс.

Аңаа чеде бээривиске, сураглыг тудугжу Александр Федорович Ягодин бөлүк ажылчыннар-биле ийиги каттың шалазын тыраан, соңгаларын эптээн тур. Хол туттуп мендилешкеш, бичии чапсаржыгаш аразында бригаданың ажылын сонуургап хоорешти-ле дээн.

— Бистиң бригадавыс Чаа Шагаан-Арыгны баштай тудуп эгелээн ажылчын коллективтерниң бирээзи. Ол ала ол каш нациларның төлээлеринден тургустунган. Чижээ, мен — орус, Орус-оол Кужугет — тыва, а бо кирбей кара салдыг Владимир Чабан — Украинадан келген — деп, ол эш-өөрүн таныштырды.

— ССРЭ-ниң 60 чылын канчаар уткуур деп бодап тур силер?

— Москвачыларның «Алдан — чылга — алдан шалыпчы неделя»! деп кыйгырыын бүрүнү-биле деткип, алдарлыг юбилейин таварыштыр боттарывыстың угугларывыска белек кылдыр бо школаны август 25-те күрүне комиссиязынга чүгле «эки» болгаш «кончуг эки» деп шынар демдээнге дужаар социалистиг хүлээлгелиг бис — деп, хоочун тудугжу Орус-оол [illegible] Кужугет тайылбырлады.

— Төрээн чурттувус ССРЭ хөй националдыг күрүне. А бистиң бригадавыс база интернационалдыг. Ынчангаш келир улуг байырлал шуптувуска хамааржыр. Бурулбас найыралывыс улам быжыгар — деп, хакас Николай Боргундосов шынын чугаалады.

— Найыралывыс быжыг, суг акпас деп болур. Дыштанып хүннерлеске бөлүп бүдүн бистер-ле экскурсиялап-даа чоруур бис — деп, Молдавиядан келген Анатолий Козерацкий немеп каады.

— Чүгле бистиң бригадавыс эвес, харын бүгү Чаа Шагаан-Арыг интернационалчы хоорай-ла болгай,— деп, соңгарамазы эптээн Кодур-оол Оюн ажылдавышаан, чугаалады. Бистиң чурттакчыларывыс Владимир Маяковскийниң шүлүүнде дег — деп, «Мээң хоорайым — мээң аалым» дижир. Көрүңер даан: чаа бажыңнар чанында ногаан үнүштерниң кеземин! — деп, ынаар кудумчуже аныттты.

Шынап-ла, ногаа, чимис тараан сесерликчигештерлиг чаа өзүп олурар хоорайынга кым ынак эвес боор. Бо хоорайның салым-чаяаны ооң чурттакчылары-биле, тудугжулары-биле тудуш харылзаалыг, хоорулбас холбаалыг.

— Ооннуң оозу-ла чеп. Хоорайның чурттакчыларының [illegible] чурттап, амыдырап турарын бир дугаар кирген бажыңнардан-на эскерип каар силер — деп, Александр Федорович немеди.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуунда коммунист А. Ф. Ягодинниң мурнакчы бригадазының кежигүннери-биле чылыы байырлашкаш, Рабочая кудумчузунга келдивис.

5 дугаар бажыңның чанынга чеде бээривиске, бичии школачы урут херим ажиин ажыткан.

— Кириңер, кириңер! Дуңмам Тарас-биле бажың иштин эңмелеп тур бис. Ачам, авам ажылдап чоруткан — деп чугаалап-дыр.

Делгем херим иштин долдур огурец, помидор, арбуз дээш чүнү тарываан дээр. Чодураа, чыжыргана, раветка үнген садчыгаштың бүрүлери [illegible] чайын-биле [illegible] нип турду. Өгнүң эр ээзи Анатолий Иванович Бандак. Ол боду тудугжу. Ам район котельназын ажыглаалга киирер дээш эш-өөрү-биле кады дүн-хүн чок ажылдап турар. Херээжен ээзи Биче-Уруг Сарыгларовна — амыдырал хандырылга комбинадында идик даараар мастер.

Авазы тыва, адазы украин болгаш ындыг ийикпе, бо өгнүң уругларының орустап, тывалап чугаалап турда, мадак чок деп чүвезин магададывыс. Эльза бо күзүн 6-гы класска, Тарас 2-ги класска өөренирлер. Оларның каңызының-даа өөредилге болгаш чуруму тергиин эки. Бандактар чурттуң мурнакчылары база үлегерлиг ада-ие болурундан аңгыда, чуртта Аъш-тем программазын күүсединге боттуг киржип, дузалал ажыл агыйын база хөгжүдүп турар. Оларның огороду, инээ, дагаалары база бар.

Олардан ырак эвесте М. А. Абрамировтуң ог-бүлезинге келдивис. Михаил Александрович Чаа Шагаан-Арыгның автобаазазында электромонтёрлап турар. Өөнүң ээзи Лидия Петровна даарапыр мастерскаяда хеп быжыкчызы. Олар шелээлеп турар болгаш, бажыңында болдулар. Михаил Александрович чугаакыр, хөглүг кижи. Айтырбайн чырыраады-ла.

— Төрээн Башкириямга, ябоктар, грушалар үнген Уфамга четкеш келдивис. Ынчалза-даа аңаа улуг-ла ур болбадывыс. Аяс ак-көк дээрлиг, кылаң арыг Улуг-Хемниг Чаа Шагаан-Арыывысты салбас шаг болдувус — деп сеткилиниң ханызындан чугаалады.

— Чоок кожаларыңар кымнарыл?

— Бо дужувуста Борис Изотовтуң бажыңы-дыр. Артывыста Сандан Мундукайлар, Шогжаңнар болгаш Максименко суглар бар. Орус, тыва, хакас, татар дижип бот-боттарывысты ылгажыр хамаан чок, төрел-дөргүл улус-биле бир демей, бажыңнарывыска кирживп чурттап чор бис — деп, ол түңнеди.

Совет Эвилелиниң янзы-бүрү булуңнарындан келген аныяк-өскен Чаа Шагаан-Арыгга келгеш, аас-кежиин тып, чечектелдир чурттап бергенин өөрүнчүг. Чижээ, Хендерген чурттуг Лидия Сарыглар, Воронежтен комсомолчу путёвка-биле келген Сергей Василевский-биле чаңгыс өг-бүле туткаш, ам үш чыл чедип чоруур. Чодураа дег кара карактарлыг кызын олар идер тергежиинге олуртуп алгаш, дыштаныр хүннерде сейгүүстеп чорууру бо-ла кестүр. Ындыг аныяк интернационалчы өг-бүлелерниң саны чыл келген тудум өзүп турар.

Республиканың аар үлетпүрүнүң баштайгызы «Тывакобальт» комбинатты ажыглаалга киириишкен, ам район Советиниң депутады Сергей Ульянович Рукавицынга дужа бээривиске:

— Чаа Шагаан-Арыгга келгеш, беш чыл чыгаш бердивис. Бодум СЭКП-ниң кежигүнүнге база кирдим. Бүдүн хоорай тударны амыр эвес херек. Маңаа он-он чылдар негеттиннер. Бо хоорай мээң намдарымда балалбас тураскаал боор артып каар — дээш, делгем чырык соңгаларлыг бажыңнарны эргий көрүп, хүлүмзүрүп турду.

Чүк-бүрүден келген аңгы-аңгы нацияларның улустары чаңгыс хоорайда эш-өөр, аныдунма ог-бүле болуп демниг ажылдап турары ленинчи национал политиканың ачызы. Ынак Төрээн чуртувус — ССРЭ-ниң 60 чылдар дургузунда коммунизмче бурунгаар баскан, интернационалчы улуг тиилелгелериниң дорт херечизи-дир.

Т. КЕЖИК-ООЛ.
Чаа Шагаан-Арыг хоорай.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ЁЗУГА

Партия организацияларыботтарының политиктиг ажылынга ажылчы чоннарның база аныяк-өскенниң интернационалчы кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң совхозта партком болгаш бригада партоорганизациялары бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп келген.

Интернационалчы темаларга холбашкан тускай кежээлерни, конференцияларны утка-шынарлыг кылдыр эрттирип келген. Чижээ, «Улустарның күчүлүг акы-дуңмалышкы чоруу», «Төрээн чурт кайыын эгелээрил?», «Тыва улустун чагай чанчылдары», «Мээң аарезим — Совет Эвилели» деп ышкаш өске-даа кежээлерни аңаа хамаарыштырып болур. Оон аңгыда интернационалчы кижизидилгеге холбашкан лекцияларны база беседаларны чорудуп турар. Ол хемчеглерни эрттирериңге партия, профэвилел, комсомол организациялары, херээженнер чөвүлели болгаш № 2, 3, 8, 9 агитпунктуларының чурттакчылары идепкейлиг киржип турар.

Бо чугула тема дугайында совхоз төвүнүң библиотеказы тускай булуңну дерип кылган [illegible] чугула номнарны, журналдарны, монтажты кылган, интернационализм дугайында цитаталарны үштә бижээш, аскан.

Оон аңгыда акы-дуңма өске республикаларның болгаш ылангыя Моолдуң Тыва-биле кожа аймактарының ажылчын чоннары-биле найыралчы харылзааларны тудуп турар бис. Бистиң совхоз совет-моол найырал ниитилелиниң кежигүнү. Моол Арат республиканың Баян-Улгэй аймаанын Баян-Нуур сумузунуң ажыл-ишчилери-биле бистиң совхозтуң ажылчыннары найыралдың харылзаазын тудуп келген. Оларның төлээлекчилери биске кээп, а бистиң оларныыңга барып, арга-дуржулганы солчуп турар бис.

Бистиң совхозтуң төлээлекчилери-биле кады мен база ол аймакка чедип чордум, ооң ажыл-агыйы хөгжээн, чонунуң культуразы сайзыраан чурт болду. Ол бүгүнү чедип алырынга акы-дуңманың дузазын көргүскени дээш, кала-даа барга, моол өөнүктер совет кижилерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин чугаалаар чорду.

Бистиң Хайыраканга тургустунган баштайгы колхозтан эгелээш, аңгы хөй адырлыг механизастаттынган улуг совхоз кылдыр тургустунарынга чедир улуг ажыл-херекке орус болгаш өске-даа нацияларның төлээлекчилериниң ачы-дузазы улуг болган. Мадаа колхоз даргаларының баштайгыларының бирээзи Степан Павлович Ревнюкту суурнуң хүндүлүг хамаатызы болдурган. Оон-биле болгаш өске-даа ындыг сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларны доктаамал эрттирип келген бис. Оларның солун, амыдыралчы чугаалары кижизидикчи утка-шынарлы-биле өске кижилерге дээштиг салдарны чедирип турар.

Бодаа черлерге, ылангыя суурларга орус болгаш өске-даа нацияларның төлээлекчилери: эмчилер, башкылар болгаш кедээ ажыл-агыйының-даа тускай эртемниглери хөйү-биле ажылдап кээп турарын күзеп турар бис. Ол дээрге интернационалчы кижизидилгеге-даа, кедээ арат чоннуң амыдыралының культуразын бедидеринге-даа улуг ужур-дузалыг болган.

Ниитизи-биле алыр болза, кижизидилге ажылынга холбаштыр бистиң чорудуп турар хемчеглеривистиң деңнелин амдаа чогуур негелдеге четпес. Оон ужурундан чамдык кижилер арагалаар, хөй ниитиниң корум-чурумун үрээр, кайы хамаан чок, бак сөстер чулчуруур чоруктар ам-даа бар. Оон аңгыда интернационалчы кижизидилгениң дугайын хана солуннарга эвээш чырыдып турар.

Бистиң чуртувус төөгүлүг улуг болуушкун — ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур бар чоруур. Ол улуг юбилейге уткуштур план-даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге совхозтуң ажыл-ишчилериниң күжүн мобилизаставышаан, оларның ортузунга политмассалыг ажылды, ылангыя интернационалчы кижизидилгеге холбашкан айтырыгларже кичээнгейни улам күштелдирери — совхозта партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының чугула сорулгазы.

О. САТ.
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары.

МЕРГЕЖИЛИИ — ТУРГУЗУКЧУЛАР

Кедүртүр кран — бистиң чурттувустуң бир янзы символу апарган. Хүнүн-не бирөөн үлетпүр бүдүрүлгезин, шак санында 1100 квартира, чылдың-на 20 ажыг хоорай бистиң чуртувуска ажыглаалга кирип, чаа чурттакчыларны хүлээп ап турар. Капитал бо[illegible] [illegible] Совет Эвилели [illegible] бир[illegible] турар. Чурттуң чаагай чоруун улам бедидериниң чурттуң экономиктиг [illegible] үлеттырарынга бо [illegible] ажылдакчыларының [illegible] турар улуг улуг болур турар.

Он бирги беш чылда тудугжулар аажок улуг программаны амыдыралга боттандырарлар. Оларның ажыл-херектериниң адрестери аңгы-аңгы: Сибирь болгаш Кара эвес хөрзүннүг зона, Украина болгаш Казахстан, Ортаакы Азия болгаш Прибалтика. ССРЭ-ниң тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш чурттуң [illegible] өөн республикаларның бүдүрүкчү күштерин шапкын, чаңгыс аай хөгжүдеринче угландырган. Бо беш чылда кол кичээнгейни байлак чиг-эт курлавырлары шыгжаттынып чыдар чурттуң чөөн районнарын улам шапкын хөгжүдеринче угландырарын көрүп турар.

Продукцияның улам ынайгы өзүлдезин хандырып шыдаар аргалыг бүдүрүлгелерни ажыглаалга киирериче болгаш [illegible] бөгү күштү [illegible] — бо беш чылдың [illegible] [illegible]. Ынчангаш капитал салышкыннарының хөй кезиин бүдүрүлгелерни эде кылырынга болгаш техниктиг чепсегленишкинин чаартырынга чарыгдап турар чылдарда мына. Эртем-технидиктиг хөгжүлдеге кошкуй үлүүн киирип турар адырлар хөй тудуг [illegible] тускайлап турар. Ол дээрге чүнүң-даа мурнунда экономиканың үндезини чылыг энергетиктиг комплекс-тир.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленуму улуг деткимчени алган ССРЭ-ниң Аъш-тем программазын амыдыралга боттандырарынга тудугжуларның киржилгези харыысалгазы улуг. Ол болза, улуг мал комплекстерин тудар, суурларны эде тудуп, чаартып кылыр, чугула тудуг материалдары-биле хандырылгазы-дыр.

Чаа чурттакчыларның чурту деп Совет Эвилелин шыныы-биле адап турар. Сөөлгү 25 чыл дургузунда бажың тудуунуң күчүлүг индустриязын тургускан. Бо чоруу чаңгыс кижиге онааштыр безин ниити чуртталга шөлү-биле [illegible] катап улгаттырар арганы берген. СЭКП-ниң XXVI съездизи [illegible] беш чылдың [illegible] өг-бүле бүрүзүн аңгы квартира-биле хандырар социал сорулга кылдыр көрүп турар. Квартираларның кылган планнарын улам ынай экижидери, чаа кварталдарның архитектуралыг хевирин улам шиник болдурары, чаа тудугларның комплекстиг болурун чедип алыры дээш демисел уламчылавышаан.

ЭМЧИЛЕРГЕ ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

«Аваңгаңның кадыы ам экижээн Эмчилеп үндүр бижип тур бис. Кээп ап алыңар». [illegible] [illegible] төп эмнелгезиниң [illegible] эмчилер салбырының [illegible] мээң төрелдерим алган болду. Мээң бүдүм аарааш операция кылган. Кызыл эмнелгезинге бир ай эмнеткеш, [illegible] дээрге чоруткан телеграмма болган. Бүгүнү эмчилерниң кижи-дээш [illegible] кадылгын [illegible] дедир [illegible] сагыш салып турар [illegible] [illegible] бөөр-дүр. Бистерни, ааржыг улусту эмчилер хүнүн-не кээп шинчип көрүп, [illegible] дарыжылганың аргазы-биле эмнеп, кушттуг эмнерни ажыглап турган, кайыы-даа берге аарыг кижини удавас сегидип каар боор-дур.

Бисти ажаан каракташ турда эмчилерниң сагыш човаачыы, кижилерге эптиг ээлдээр, кижилерниң кадыын дедир эгидер дээш бүгү-ле аргазын ажыглап турганын кижи көргеш шуут магадаар. Эмчилерни бо хире сагыш салып [illegible]. Эмчилерниң бүгү дүрүмнерин сагып көрейн алырам — деп бодай бээр бөөр чорду.

Мээң бодумга операция кылган эмчи Сергей Леонидович Костынов, эмчи сестралары Ольга Сат, Лариса Галина оларга ие кижиниң сеглеп четпес өөрүшкүзүн илередиптим.

Д.-Д. САЛЧАК.

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР ХҮНҮ

ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл оюнга белеткел биле холбаштыр бо чылдың август 2-ден биеги чуртувустуң автономнуг республикаларынга тураскааткан ниитилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы «Найырал оолчээ» Тывада эгелээн болгай. Бир неделяны найы-бир автономнуг республикага тураскаадыр. Ол хүннерде оон экономиказы, культуразы-биле ажылчы чоннар таныжар, найырал hежээлерин болгаш өске-даа хемчеглерни эрттирер. Август 9-тан 15-ке чедир Аджар АССР-нин хүннери эртер, оон дугайында кыска тайылбырны бердивис.

Аджар АССР

Бо автономнуг республика Грузин ССР-нин составынга кирип турар. Ол 1921 чылдың июль 16-да тургустунган. Шөлү 3 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону 362.6 муң кижи. Найысылалы Батуми (124 муң кижи чурттакчылыг).

Үлетпүр продукциязын сайгарарының болгаш кылыгларының кол хевирлерин бүдүрериниң планын күүседип турар. Үлетпүр продукциязын бүдүрери 1979 чылга деңнээрге 8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6.5 хуу, шынарының дээди категориязының үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээли 34.2 хуу өскен. 1981 чылда 136 миллион киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген, 4 муң тонна ногаан шайны, 2.1 муң тонна колбасаны, 3.2 муң тонна кондитер, 28.9 муң тонна хлеб-булочка кылыгларын бүдүрген.

Республиканың шай өстүрүкчүлери 1980 чылда 69652 муң тонна сорттуг шай бүрүзүн чыгган, ол болза 1979 чылдан 4698 тонна хөй. Колхозтарда болгаш совхозтарда 70 га фруктулуг садтарны, 68 га цитрустуг, 7 га виноградтыг, 31 га шай, 17 га тут шөлдерин тараан.

1981 чылдың январь 1-ниң медээзин бөдүгээр алырга, республикада 26.9 муң мыйыстыг бода мал, оон иштинде 8.2 муң саар инек, 5.5 муң хавы бар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары 1581 тонна эътти (дириг деңзии-биле) 11433 тонна сүттү, 16.9 миллион борбак дагаа чуургазын бүдүрген.

1980 чылда улус ажыл-агыйынга киирткен салдынганы 31.9 миллион рубль болган. Республиканың хоорайларында болгаш суурларында 68 муң дөрбелчин метр (1217 чаагай-кыдыы туттунган чурттаалга бажыңнары) чурттаалга шөлүн ажыглаалга киирген. 1554 уруглар өөренир ниити билиг школаларын ажыткан. Чыл дургузунда 1865, оон иштинде кодээ черлерде 876 чурттаалга бажыңында гааты киирген. Ниити билиг школаларынга 77.6 муң өөреникчи, техникумнарга болгаш тускай [illegible] 3.5 муң студент, дээди өөредилге черлеринге 2100 кижи өөренген. Республикада 370 [illegible] иштинде 14 доктор, 143 эртемнер кандидаттары бар.

Совет-индий керээниң 11 чылынга

ҮЕ-БИЛЕ ШЫЛГАТТЫНГАН НАЙЫРАЛ

Совет-индий харылзааларының төөгүзүнде ааларыг үе-чаданы — ССРЭ-нин болгаш Индия Республиканың аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салган хүннен бээр 11 чылын август 9-та демдеглээр. Ол керээни чарганы 1947 чылда хамаарылыышас чорукту Индия чедип алган соонда ийи чурттарның аразында харылзаалар хөгжүлдезиниң дүрүм бөдүгээр түңнели болган.

ССРЭ биле бодунуң харылзааларын Индия чүге ынчаар бедик-биле үнелеп турарыл? деп америк журналист Индияның премьер-министри Индира Гандиден чоокта чаа ол АКШ-ка барып чорааш, үеде айтырган. Оон харыылааны болза: «Совет Эвилели кезээде бистиң-биле найыралдыг чурт, кажан биеке дыка берге үелерде ССРЭ арга-жок чугула дузаламчыны Индияга берип келген».

Премьер-министр чиге-биле харыылаан. Хамаарылышас чорукту болгаш хосталганы хөй чылдарда демиселдиң түңнелинде чедип алган аныяк курунеге — Индия Республиказынга дузаламчы көргүзерлинде Барыын чүктүң үлетпүр хөгжүлделиг чурттары ынчаарда ойталаан турган. Индия хосталганы 1947 чылда чедип алган-даа болза, колониализмниң аар уржуктары хевээр арткан: чурт экономика талазы-биле кедергей хожудаан турган. Индия ынчаарда делегейниң капиталистиг экономиказының чиг-эт алыр чери болуп келген. Бөгүн үлетпүр продукциязын нефть продуктуларының 90 хуузун аныяк республика ынчан даштыкыдан кирип сөөртүр турган.

Республикага берге үеде Совет Эвилели хамыкты мурнай найыралдың тылыг холун Индияга сунган болгаш чаагай сеткилдиг дузаламчыны берген. Чаа республиканың хамаарылышас чоруун байырлалдыг ёзу-биле чарлаарынга чедир элээн каш айлар артпаан турда-ла ийи чурттарның аразынга элчиннер деңнелинге дипломаттыг харылзааларны тургузар дугайында дугуржулга ССРЭ-ниң болгаш Индияның чазактарының аразынга 1947 чылдың апрель 13-те чедип алдынган.

Индияның чүрээнде — Мадхья-Прадеш штатта дериттинген Бхилаинин металлургия заводун совет-индий кады ажылдажылганың баштайгы чаагай түңнели деп дүрүм бөдүгээр санап турар. Индияның сураглыг хөй-ниитичи, политиктиг ажылдакчызы болгаш Дж. Неруну эң чоок өңнүктериниң бирээзи. Индияның ССРЭ-ге элчини болуп чораан К. П. Ш. Менон бо дугайында мынча деп чугаалаан: «Азияның болгаш Африканың улустарын империалистиг күрүнелер черлик кижилер кылдыр санап чораан. Делегейниң бо диптериниң улустары Барыын чүктүң капиталистиг күрүнелеринге чиг-эт бүдүрүп бээр кулдар болуп келген. Бхилаинин металлургия заводун тейлевилээни база дериш тургусканы колониалдыг болгаш империалистиг системаның харылзааларынга баштайгы күштүг согуушкунну таварыштырган. Ол заводту туткаш, ажыглалга киирген соонда Индияга чаа-чаа бүдүрүлге черлери дериттинген болгаш туттунуп турар. Ол чаа тудуглар Индияның дөмүрнүң хавдырып турар».

Индияның хамаарылышас хөгжүлдезиниң байдалдарында бистиң ийи чурттарывыстың аразынга найыралдыг харылзаалар улам калбарып, чаа утка-шынарлыг болган. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 11 чыл бурунгаар ат салдынган керээ ол чаа утка-шынарның тодаргай илергейлээшкини болган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Индия-биле бистиң харылзааларывыс хамаарылышас күрүне болган оон хөгжүлдезиниң бүгү чылдарында чайгылышпаже чоокка быжыгып келген. Чогум-на ол хөгжүлдениң түңнелинде Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-индий керээге ат салдынган».

Ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың улам ыңдайгы хөгжүлдезинге калбак чаа перспективаларны көрээ ажыдып берген. Мынаа тодаргай чижек кылдыр дараазында чамдык саннарны демдеглеп болур. Индияның үлетпүрүнүң, кадыг ажыл-агыйының, улус өөредилгезиниң 80 хире чаа бүдүрүлгелерин Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле дериг кылган болгаш тудуп турар. Ол бүдүрүлгелер чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынга, күрүне секторун быжыглаарынга улуг салдарлыг болуп турар.

Индияның Совет Эвилели-биле садыг-экономиктиг харылзааларын Барыын чүк чурттары-биле, ылаңгыя Каттышкан Штаттар-биле оон садыг-экономиктиг харылзааларынга деңнээшкизи, сураглыг индий экономист Р. К. Шарма мынча деп айыткан: «Каттышкан Штаттар болза Индия-биле капиталистиг делегейде садыглажыр улуг чурт болуп турар. Ынчалза-жок АКШ-биле экономиктиг харылзааларны индий чазакка ылымышкыже кылырынга Каттышкан Штаттар кезээде ажыглап келгенин экономиктиг ол харылзааларның аналаап бадыткаан. Ынчаарга бистиң иштики херектеринге ССРЭ кажан-даа холгаарлап кирипшпээн».

Совет-индий керээниң политиктиг улуг ужур-дузазын Индияның парлалгазы бедик-биле үнелеп, демдеглеп турар. Вашингтон - Исламабад - Пекинниң Азияда айыылдыг сүлчээзи Индияның айыыл чок чорууга удур угланганын Индияның солуннары база демдеглеп турар. Чуртта иштики политиктиг байдалды кошкаладырынче угланган ол сүлчээниң киржикчилериниң сөөлгү үеде хөделишкиннери бо дугайын тодаргай херечилеп турар. Индияның соңгу чөөн штаттарын, а ол ышкаш барыын талазы девискээрде Пенджаб штатты Индия Республикадан аңгылаарынче чарылдырыкчы болгаш элбе-бечи бөлүктерни сүлчээниң киржикчилери ыдалап турар. АКШ-тың шериг дузаламчызынга даянган Пакистан Индия-биле кызыгаарларга дүшкүүрзүт чорукту өскүдүп турар, а Кыдат амгы үеде Тибетке—Индияның чоогунга дайын белеткелдерин калбартып эгелээн. Индияга удур Вашингтоннуң болгаш Пекинниң карааа сагыштыг планнерынга совет-индий керээ шиитпирлиг согуушкунну таварыштырып турар деп, Индияның «Патриот» солуну бижээн.

Совет-индий найырал тайбыңның болгаш делегейниң тайбын кады ажылдажылгазының чугула факторунга болган. 35 чылдар бурунгаар чедишпикенниг херечи турар. Индияның даштыкы херектер министри П. В. Нарасимха Рао мынча деп медеглээн: «Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында Индияның болгаш ССРЭ-нин аразында керээ найыралдыг харылзааларны быжыглаарының болгаш калбартырының делгем оруу болуп, ийи чурттарның национал эрге-ажыктарынга дүгжүп турар».

В. БАЙДАШИН,
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА-ның корр.). ССРЭ-нин тайбыңче чүткүлдүг даштыкы политиказын болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кылган чаа совет тайбың саналдарын гренада улус бедии-биле үнелеп көрүп турар деп. Чаа Джуэл шимчээшкинниң партиязының ТК-зының кежигүнү Дж. Вентор анаа медеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырары дээш чайгылыш чок демиселин империализмниң чаа делегей дайынның өскүдүп үндүрерин баш удур болдурбазынга шиитпирлиг рольдуг боор турарын СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга ол онзалап айыткан.

Чаа Джуэл шимчээшкинниң партия ТК-ның политбюрозунуң даргазы, Гренаданың премьер-министри М. Бишопка баштаткан партия-чазак делегациязының ССРЭ-ге чоокта чаа кылган албан ужуруңда аян-чорууга холбаштыр Дж. Вентор, ийи чурттуң дең эргелиг болгаш кайызын-га-даа ажыктыг кады ажылдажылгазын улам чедимшкинниг хөгжүдеринге оон чугула ужур-дузазын демдеглээн. Аян-чоруктуң түңнелдери совет-гренада харылзааларда шынар талазы-биле чаа үе-чаданың эгелээнин дугайында херечи болбушаан, гренада улустуң ортулуна деңнээлгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларны кылыры дээш демиселинге чаа-чаа күштүг бериш турар деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-нин талазындан Гренаданың аар-берге колониалдыг арттышкыннарны ажып эртеринин херээнге боттуг экономиктиг дузаламчызы, политиктиг болгаш дипломаттыг деткимчеэн гренада революциязын улам калбартырынга болгаш бистиң чуртка удур Каттышкан Штаттарның агрессчи үүлгедиишкиннерин ойтур шаварынга бирги черлиг ужур-дузалыг деп, Дж. Вентор айыткан.

«АКШ-тың империализми Кариб бассейниниң улустарының бөдүгээр хамаарылышас чорукту чедип алырының оруунга кол моондак боор турарын Дж. Вентор чугаалаан. Ол дугайын, чижээ, Рейганның калбаа-биле мактатынып-чарлаттынганы «Кариб эгелекти санал» боор турар. Оон кол-ла сорулгазы чүү дээрге, америкачы ёзунуң реакцыылыг, диктаторжу ёзу-чурумнарга саң-хөө, экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын чедирери. АКШ-тың ол девискээрде божанайның турар туружун быжыглаары боор турар. Вашингтоннуң Төп Америкада болгаш Кариб бассейнинде революстуг шимчээшкиннерни базарынче угланган авантюрстиг планнарын. Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр оон милитаристиг шимчээшкиннерни гренада улустун шиитпири-биле бүрүтү шаап турарын Чаа Джуэл шимчээшкинниң партиязының ТК-зының кежигүнү онзалап демдеглээн.

А. КАНИЩЕВ.

ШЫҢГЫЫ ЧӨРҮЛДЭЭ

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. (СЭТА). Каттышкан Штаттар-биле Латин Американың эң улуг дээш чурту болур Бразилияның аразында шыңгыы чөрүлдээниг байдал турун турар. Ынчыг чөрүлдээлер дыка хөй делегей айтырыгларының талазы-биле, ийи талалыг садыг-экономиктиг харылзааларга хөй санныг нецелдээлерден кестүп турар—деп, бразил «Жорнал ду комерсиу» солун бижээн.

Ангола, Гвинея-Бисау, Мозамбик дээн ышкаш [illegible] чаа хөгжүп турар чурттар-биле бүгү талалыг харылзааларны калбартырынче Бразилияның чүткүлү Вашингтоннуң сагыш-сеткилинге шуут таарышпайн турарын ол солун айыткан. Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазын болгаш Израильдиң Чоокку Чөөн чүкте агрессчи үүлгедиишкиннерин Бразилияның чаңгыс эвес удаа буруу шапканы америк талазын шыңгыы бужургалышпышын болдурган.

Мальвина (Фолкленд) ортулуктары дээш Аргентина-биле бөө-тепсектиг чөрүлдээниң үезинде Англияның колониалистиг негелделерин ажыы-биле деткээни дээш Латин Американың чурттарының хөй кезии, оларның-биле кады Бразилия АКШ-ты шыңгыызы-биле буруу шапкан. Америк империализминиң ындыг туружунуң уржуундан Пентагоннуң организастааны «Уницас-XXIII» деп шериг-далай маңёврларынга киржиринден бразил Чепсектиг Күштериниң ойталааны билдингир.

Каттышкан Штаттар-биле Бразилияның аразында ханы тамы бразил экономикага деңэвес садыг-экономиктиг харылзааларның ужурундан улам-на улгадып турарын «Жорнал ду Комерсиу» уламчылап бижээн. Вашингтон ынаы-бүрү шаптыктаашкыннарны кылып турда-ла, бразил экспортта үлетпүр бараанына ымыын кестип кээп турарынга болуунун бужурганышкынын ол база чажырбайн турар. Ак бажыңның даштыкыже үндүрер бараанынарга хоруглааштынны чаңгыс боду кылыр эргени холгаарлап турар. Латин Америкада чигир үндүр садар чурттар ылаң хеп болгаш өске-даа аныг кеш кылыгларын садып үндүрүп турар Бразилия-даа ындыг кызымаашкынныг хемчеглерден каража-ногаралга таварышкаңнар.

Чоокта чаа Вашингтонга АКШ-тың президентизи Р. Рейган-биле Бразилияның президентизи Ж. Б. Фигейредунуң аразынга чугаалажылгакынарының хүн айтырыынга ол айтырыгларның киргени таварышкан эвес. Бразиль күрүне баштыны хөгжүп эгелеп турар күрүнелерден экспорт кылырының оруунга шаптыктаашкынны соксадырын негээн. Бразилия хамаарылышас даштыкы политиканы чорудар эргелиин ол шиитпирлиг-биле медеглээн.

Бимшон... Вьетнамның соңгу талазынга Таньхао дээр мөжуда ол улуг эвес хоорайның адын ийи-үш чыл мурнунда чуртта билир кижи ховар-ла турган. Бөгүн Бимшон совет болгаш вьетнам улустарының быжыг найыралының демдээ, ССРЭ биле ВСР-ниң аразынга экономиктиг кады ажылдажылганың улам ханылааның херечизи боор турар. Ында Совет Эвилелиниң техниктиг дузазы-биле чылда-ла 1,2 миллион тонна продукцияны бээр республикада эң улуг болур цемент кылыр заводту тудуп турар. Ол дээрге амгы үеде бүдүрүп турар цементиден ийи катап хөй-дүр. Чоокта чаа ол заводтуң бирги ээлчээ ажылдап эгелээн. Амгы үениң болбаазын дериг-херекселдерин ол бүдүрүлге черинге ажыглаарының ачызында Бимшоннуң цементизин эң бедик шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрер.

ЧУРУКТА: заводтуң бирги ээлчээн ажылдадып эгелээринге холбаштырган митингиниң боор турганы.

Т. АЛЕЙНИКОВТУН фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

АЖЫЛ ЧОКТАР—10 МЛН. КИЖИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Кижилерниң ээлчеге дистенип турары дан бажында-ла эгелээн. Эртенгиниң 8 шакка чедир ол ийи квартал узай берген. Эр, херээжен кижилер, аныяктар, ак болгаш кара-даа кештиглер чүгле чаңгыс илегел — ажылга кирип алыр дээш наиг хүннүн адаанга хөй-хөй шактарда турарынга беленнер.

Эй-би-си деп телекомпанияның Атлантыдан (Джорджия штат) репортажы оларны көргүзери-биле эгелээн. Ол америк хоорайта удаваас ажыттынар деп турар «Ренесанс» деп аалчылар доктаар бажыңның баштаар чери аңаа ажылдаар 350 кижи хереглеп турган. [illegible] оон дыка хөй—элээн каш муң кижи болган. «Дүвүрээзинниг чыышты болдурбазы-биле ол дугайында солунга кандыг-даа чарлал кылбаан. Ынчалза-даа ажыл тып алыр арганың дугайында дамчыыр чугаа хоорайга кызаңнаашкан-даа дүргеп тарай хона берген»—деп, Эй-би-синиң корреспондентизи Р. Чейс чугаалаан.

«Мээн ашкарып-чемгерер ужурлуг уругларым аалы кижи»—деп, Дж. Ройгел корреспондентиге чугаалаан.—Моон-биле ам бир чыл ажыг үениң иштинде ажыл бээр черниң эжиин хөй-ле ажыдып келдим. Бир эвес бо удааның оралдажышкыны чедимче чок болур болза, мээн өг-бүлемниң канчап баарын билбес-тир мен».

«Колледжке өөредилгени уламчылаар дээш акша ажылдап алырынга идегеп турар кижи мен—деп, Х. Пембертон чугаалаан.— Ынчангаш кандыг-даа ажылды кылыр дээр болза, чөпшээрежир мен. Ынчанмас болза, эртем-билиг чедип алыр дугайында бодалды шуут хаар апаар-дыр».

«Боттарының ыржым-шөлээн кабинеттеринге олуруп алгаш, экономиктиг байдалдың экижиириниң дугайында чугаалап турар вашингтончу экономистер кудумчуже үнгеш, амыдыраар акша ажылдап алыр аргазы чок миллион-миллион кижилерниң ядарал-түрегделин көөр болза кандыглар иргин»—деп, ажыл чок Гарольд Гриффин чугаалаан.

«10 миллион ажыг кижиниң ажыл дилеп чорун турары Каттышкан Штаттарның хөй-хөй районнарында шак-ла ындыг байдалды база көрүп болуруп Эй-би-синиң корреспондентизи М. Робинсон репортажтың түңнелинде демдеглээн.

КОМИТЕТ СЕССИЯЗЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Индий океан талазы-биле тускай комитединиң сессиязы Нациялар ордузунда ажыттынган. Комитеттиң кол сорулгазы —Индий океанны тайбыңның зоназы болдурар дугайында кала-даа каттышпас чурттарның инициативазын боттандырары-биле холбашкан практиктиг хемчеглерни чугаалажып көөр делегей конференциязын белеткээри болуп турар. Ол инициативаны Каттышкан Нациялар Организациязы деткээн.

Комитеттиң составынга кирген ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар Индий океанның тайбыңның зоназы болдурар дугайында идеяны нанды-биле деткип, Индий океан талазы-биле делегей конференциязын эрттирер дугайында шиитпирни күүседири дээш туржуп турар.

БАШТАЙГЫ ЧАЗАК

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның мурнуу чүгүнде Андалусия деп төөгүлүг областың эң баштайгы түс чер чазааның даңгыраан хүлээп алган. Испанияның социалистиг ажылчын партиязының төлээлекчизи Рафаэль Эскуредо Андалусияның төөгүде эң баштайгы чазааның даргазы болган.

Эрге-чагырганың түс чер органнарынга соңгулдалар бо чылдың майда болган. Испанияның социалистиг ажылчын партиязы ол соңгулдаларга тиилелгени чедип алган болгаш автономнуг чазакты тургузар эргелиг болган.

Ажыл чок чорук-биле демиселдиң чорударының аграр реформазын боттандырарын, чоннуң оруктазын бедидерин социалистерниң Андалусияга ажыл-чорудулгазының программазында айыткан.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның хуу секторунга болгаш ол чурттуң хурээ черлеринге 5 миллион ажыг долларны бээр дээн Рейганның администрациязының планын Никарагуа шыңгыы буруу шапкан.

Экономика талазы-биле Никарагуага удур хөй чүүлдерни америк чазактың кылганы Никарагуаны катап тургузарының делегей фондузунуң (чуртка саң-хөө дузаламчызын контрольдаар күрүне организациязының) чагаазында онзалап демдеглээн. Никарагуага хамаарыштыр бодунуң саң-хөө хүлээлгелеринден Американың Каттышкан Штаттары ойталаан болгаш аңаа тарраа садарын хораан. Ол күрүнелерни база делегей организацияларының талазындан Никарагуага чээли тыпсырынга моондактаарын оралдажып турар.

АКШ-тың хөгжүлдезиниң делегей эргелелинге чаганы Никарагуа чоруткан. Ынаарга Никарагуага удур контрреволюцияны деткииринге ол эргелелти киириштирерин АКШ планнап турган. Никарагуаның хуу секторунга болгаш ол чурттуң хураа черлеринге 5 миллион доллар дузаламчыны бээр дээн АКШ-тың шиитпири политиктиг сорулгалыг болгаш республиканың улусчу эрге-чагыргазын божаппатырынче угланган.

Каттышкан Штаттар-биле ийи талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга Никарагуа белен деп документиде айыткан. Ынчаарга ындыг кады ажылдажылга Никарагуаның чонунуң эрге-ажыынга буруун дүүшкеп турар ужурлуг.

ХАЛДААШКЫННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гватемаладан дыңнатканын бөдүгээр алырга, тура халыкчыларның отрядтары диктаторжу эрге-чагырганың шериг көжээторлерни согуушкуннарын [illegible] үргүлчүлеп турар. Партизаннар Кахло (Кесальтенанго департамент) суурга шериг болгаш полиция казармаларынче халдаашкын [illegible] оларны барык шуут [illegible] кааскан. Төс солдат [illegible] хөй санныг бөө-тепсек болгаш ок-чемзекти үлеп алганнар.

Альта-Верапас болгаш Киче департаментилерге партизаннарның диктатура күжү-биле кадыг дошкун туллуушкуннарының дугайында база дыңнадып турар. Тура-халыкчылар дайынчы вертолётту дүжүр аткаш, дайзынның шериг кежиинге улуг когаралды таварыштырган.

Ол-ла үеде бөлүк партизаннар найысылалдың мурнуу-барыын талазында [illegible] тааңылалдарын келеп халдаан.

БЕНИННИҢ ТУРУЖУ

КОТОНУ. (СЭТА). Бенин Улус Республиказы Африканың күрүнелериниң сырый каттыжарын болгаш ол диптиң организациязын камгалаарын удуртуга болдурбушаан, Африкан Чаңгыс эптиң Организациязының (АЧО) кежигүнү чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының ассамблеязының сессиязынче болуп [illegible]. Бенинниң президентизи Матье Кереку Триполиже ужуду [illegible] мынча деп чугаалаан. Бистер [illegible] тура. Чаңгыс эп-сеткил каттыжып [illegible] кады ажылдажылга [illegible] улустарның мурнунга [illegible] күүселип турар бис деп, ол чугаалаан.

БИСТИҢ СУУРДА

Сыстыг-Хем —районнуң хоочун суурларының бирээзи. Ында кижилерниң бөгүнгү амыдырал-чурттаалгазынга эргежок чүүлдер — магазиннер, почта салбыры, кодээ клуб дээн черлер бар. Суурнуң чурттакчы чону чайгыс өг-бүле дег найыралдыг чурттап, ажылдап турар.

Күрүнениң аңнаар-тывыш ажыл-агый чериниң ажылдакчыларын дузалал ажыл-агыйын багай эвес тургускан. Өг-бүле бүрүзү огородтуг, инектиг, каланы, аъттыг, дагааны тудуп турар. Дузалал ажыл-агыйын үлегерлиг тудуп турар өг-бүлелер элээн эвес. Оларга Дайбылдарның, Комбулларның, Бераннерниң, Уланскийлерниң болгаш оон-даа өскелерниң өг-бүлези хамааржыр.

Суурнуң чаартынып өзүп сайзырап турарынга сыстыг-хемчилер чоргаарланырлар.

Д. АЙР-САПАА.
Тожу район.

«САДЫГ САНКЦИЯЛАРЫНЫҢ» ПОЛИТИКАЗЫ БУУРАП ДҮШКЕН

ВАШИНГТОН (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазында [illegible] политика болгаш садыг талазы-биле алакы комиссия Сибирь—Барыын Европа аразынга газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериг-херекселдерин америк компанияларының, оларның даштыкыда салбырларының, Барыын Европада америк чөпшээрел бижиктер бөдүгээр ындыг дериг-херекселдерни бүдүрүп турар фирмаларның садарын президент Р. Рейганның хоруп каан турганын күш чок болдурарынче угланган хоойлу төлевилелин түлээтүр деп көрген.

Администрацияның газ дамчыдылгазының тудуун саададырынче угланган садыг «санкциялары» барык 1,2 миллиард доллар каражага таваржыр америк фирмаларны, ол ышкаш АКШ-тың Европада эвилелчилерин килеңнедипкен, ол эвилелчилерниң аразында үш чурт санкцияларны херекке албас дээн айтышкынын боттарының компанияларынга берипкен.

Хоойлу төлевилелиниң авторларының бирээзи конгрессмен П. Финдли (Иллинойс чурттуг республиканчы) ССРЭ-ге болгаш Барыын Европа чурттарынга хамаарыштыр садыг «санкцияларының» политиказы бүрүнү-биле буурап дүшкен деп, алакы комиссияның хуралынга чүве чугаалап тура медеглээн. «Газ дамчыдылгазының тудуун бүдүлдүрүп кааптар дээр оралдажышкыннарын эдерип салгаарынче эвилелчилерин каржы-дошкун албадап турган, администрация бодун боду мунгаш бүлүнче кирип чыгай берген» деп, ол чугаалаан.

АКШ-тың күрүне секретарының оралакчызы чораан Дж. Бола алакы комиссия хуралынга санал берип тура, «Европаның килеңнээшкинин чедир үнелеп көрбе чогуур» деп медеглээн. «Санкцияларны» күш чок болдурарын чедип алырынче конгрессти ол кыйгырган.

ОТТАВА. (СЭТА). Америк чөпшээрел бижиктер бөдүгээр белеткеттинген дериг-херекселдерни Барыын Европа чурттарының Сибирь — Барыын Европа аразының газ дамчыдылгазын тударынга ажыглаар кылдыр садарынга хамаарыштыр Рейганның администрациязының ылгай көрүкчү хемчеглерин ГФР-ниң ажыл-агый министри О. Ламбсдорф албан ужуруунда Канаданың найысылалынга чорук тура шыңгыы буруу шапкан. Ол хемчеглер «шыңгыы дүвүрээзинни» хайыылтырып турарын министр бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Бодунуң компанияларынга болгаш хамааатыларынга хамаарыштыр АКШ-тың чазаа бодунуң бодааны-биле ааҗылап болур дээрзинге чигээниг чок деп, барыын-герман министр медеглээн. Ынчалза-даа президент Рейганның хүлээп алган шиитпири бистиң баш билип шиитпирлээр эргевис кавылынче халдап турар-дыр. Бо чуктуң кол чери чурттуң чурттукчуларының бо чылдыя Версальга болган ужуражылгызынга чедип алдынган дугуржуушкуннарны Вашингтоннуң ылгай көрүкчү хемчеглери үреп турарын ол айыткан.

Ламбсдорфтуң сөстери-биле алырга, Барыын Европаның болгаш АКШ-тың аразында газ дамчыдылгазы дээш чөрүлдээлер «садыг» дайынындан-даа шыңгыы, ынчангаш эвилелге айыылдыг точкага четкеп турун болгу дег-дир. АКШ-тың амгы администрациязының политиказы Барыын Европада америк компанияларның ажыл-херээнге каражаны чедирип болур дээрзин ол база сагындырган.

Америк чөпшээрел бижиктер бөдүгээр нефть болгаш газ үлетпүрүнге ажыглаар дээш өске чурттарга белеткеттинген дериг-херекселдерни Совет Эвилелинге садарын хоруур дээр Рейганның администрациязының шиитпиринге холбаштыр АКШ-ка удур харын хемчеглерни Канадада көрүп турар деп, Канаданың пресс агентилелиниң айтырыгларынга харыылап тура, даштыкы садыгның күрүне министри Эдвард Ламли медеглээн.

Ол бүгүнү сагыш амыр көрүп олурарын бодавайн турар бис. Экспортка хамаарыштыр боттарывыстың чуртувуска чүнү кылыр ужурлуувусту АКШ-тың чазаанга баш билиндирерин бодавайн турар бис деп, ол министр чугаалаан.

„ЫРЛЫГ-БУЛАК"

К. КУДАЖЫ

Он чедиги эге

Егор Ензакович оваалдаан болгаш Ирбижейлерниң кодан кураган хүлээп алганың дыңнап кааш, ол-бо дывылааргадаа херектиг хөлү хөлбериш калган. Егор Ензакович Дажысаң ажылга ширигип калган чаны-биле хыйлапып орган.

— Бо аныяк оолдар ындыы ийин, ажылга кирдим, кирбедим бе деп чыда-ла, бажы-биле кылаштап эгелээр. Мал ажылынга кижилер хүлээп алыр дээрге бедик харысалга-дыр. Бо-ла чылдагаан-биле кашдаа катап дилгиге күш, бөрүге хой кадарткан ышкаш бис чоп?

Дажысаң чаа хой бригадазы Тас Токаанны чүгле неңээ тып алган. Тайылбыр-даа кылбаан, алгааткан чок кырыпдала барган.

— Кадрлар-биле ажылды ынчаар кылып болбас!

Тас Токаан мырыңай ээдерен калган:

— Кандыг кадрлар, чүү кадрлар?

— Малчыннар.

— Ынчаар чугаалаар-ла болгай, дарга.

— Малчыннар кадрлар эвес чүве бе?

Оңгарлыш келзе-даа, аныяк бригадир моожурантай хевээр болган:

Малчыннар дээрге малчыннар-дыр, Егор Ензакович! Кадрлар дээрге...

Дажысаң үзе кирген:

— Дөмей-ле кадрлар. Сээниң-биле алырга, сен ышкаш, чолдак шокар тон, азы херектээн дээр чүве бе кеткен, тускай эртемниг бис дээр кижилерни ынча дээр бе?

Ындыында-ла далаш, үргүлчү халып чоруур Тас Токаан оон ыңай шыдашпаан:

— Силерниң бо сөстериңер дорамчылал-дыр, дарга.

Дажысаң сөстү хона берген. [illegible]-ла хөлүн эттиприпкен чадавас. Хоочун, куу сөөктүг кады хемирип чораан эштери [illegible] ынчаар кулдумактап [illegible]-ла шаннаан. Ынчалза-даа аныяктарны ынчаар хөмелээрге болур бе? Егор Ензакович дужуп берген шимчээни көргүспес дээш, үну бедик хевээр чугаалаан.

— Мал дээрге бистиң бай[illegible] экономиказының

бир үндезини.

Салбыр эргелекчизиниң [illegible] Тас Токаан ам чаа билип каан. Оон харын улур хөлдап кирипкен.

— Шыдавас мен деп турумда-ла, бригадир кылып алдыңар. Деткиир бис, дузалаар бис деп турдуңар. Ам каап Ирбижейлерни [illegible] алырымга, деткиириңер ол бе, дузалажырыңар ол бе? Кадрлар, кадрлар...

Дажысаң ам мырыңай чалыгып калган.

— Бистиң-биле, удуртур, баштаар черлер-биле сүмележир ышкажыгай, дуңмам. Кадрларның ажыл-херектин [illegible] харын ылаптап көөр.

Тас Токаанның торлур хире черп чок болган:

— Ирбижейлерни кым билбезил? Мен эге класстарга-ла өөренип турумда, ат-сураглыг хойжулар чордулар. Оларга [illegible], кымнарны ажылдадырыл? Силерниң-биле болур чүве болза, хойга ажылдадыр кижи тыппас мен. Ам безин үзүп каан беш кодан хураган бар, ону канчаарыл? Өске кандыг-даа ажыл болза, [illegible]-даа, [illegible]-даа бол, манап болур болгай, малмаган дег, үстү-частыр бээр эвес, чиде маннажы бээр эвес.

— Дөмей-ле бистиң-биле сүме кылыр турган.

— Малчыннар бажын бисбес болза, бригадирниң херээ чүл? — дээш, Тас Токаан ам мырыңай ширигдедип барган.— Ындыг чүве болза мен ажылдап шыдавас мен, дарга. Эгезинде-ле ынавайн турган мен, ам-даа сеңим ол.

Дажысаң аныяк эрниң оожургадырын оралдажып шаг болган.

— Мында сээң ажыл-херээң дугайын чугаалашпайн турар чүве-дир, билдиң бе, дуңмам. Ирбижейлерниң дугайы...

— Девин-не чугаалады́м. Канчап таарышпас улус чүвел?

Салбыр эргелекчизи чаа бригадирге эргек базып тайылбырлаан:

— Сээң мурнуңда-ла чугаа турган чүве. Хойга ажылдатпас дээн чүве-дир. Баштаар черлер ынчаар шиитпирдээн. Оон өске ажылга барып турумчуй берген улусту сен тып эккелгениң ол-дур. Артында кожу-

рүп апарып алган.

— Чаңгыс мен кежүрген эвес мен, дарга. [illegible]

Дажысаң ынаар хыйланган.

— Бо-ла Хереладиң холуң сукпас чери чок ийин. тараазынга күш четпейн турганда, мал ажылынга база кирип.

— Көдээ ажыл-агыйда мал-биле чер ажылының куштуң ийи чалгыынынга деңнээн чугааны [illegible]-ла [illegible] мен, дарга. Ээлүт-ла огулуг домак деп билген мен. — Оон Тас Токаан келеп боданган.— Азы Ирбижейлерни дедир кежүрер мен бе, азы ажылын дужаап бээр мен бе, Егор Ензакович.

— Кайызы даа таарышпас — деп, Дажысаң түңнээн.

— Ирбижейлер-даа ажылдазыңар, сен-даа бригадирлээр сен. Аныяк кижи албанга өөренир чоор. Мени көрбес сен бе, эң баштай тракторга мырыңай шаг болган мен, тараан чер-даа хемчээп чордум, сен ышкаш, бригадирлеп база падып бараан мен, ам кээп, силер-биле туттунуп орарым бо-дур.

— Мээң-биле туттур чүве чок, дарга. Чайлап бээр мен. Специалист кижи-дир мен, мен ышкаш зоотехниктер ажыл муңзавас. Мээң-не багай бажым силерниң чүнү чугаалап олурарыңарны билбес-тир, дарга.

— Ында кижи билбестээр чүве чок. Кончуг хойжу Лапчар Ирбижейден кичээпип чор. Оон дээрге херек апарган таварылгада солунга-даа бижиптип болур, хуралга-даа чугаалажып болур кижи эвес-не. Эң ылангыя Эрес Херел-биле суг каттыжып алганда, акы-дуңма-даа чаңгыс апаар улус.

— Солунга бижиитерге, хуралга чугаалаптарга, ында багай чүү боор, Егор Ензакович. Артынга эвес, арнынга чугаалаарга ажырбас ыйнаан.

— Ажырбазы ажырбас. Ынчалза-даа хойжу кижи хойн кадарзын, малчын кижи малын кадарзын.

— Оо, дарга — дээш, Тас Токаан дирли берген, чугаа сүрер дээр болза, ол база, амырай бээр кижи. — Силерниң үелерде ындыг турган боор, тракторист кижи чүгле чернин

[illegible]. саанчы кижи [illegible] шөйбелээр. Бис [illegible] эвес силер, ам дээрге [illegible] болдур ийин. Егор Ензакович, чаңгыс кижи хары удаа [illegible], [illegible] чугаалап-даа болур апарган.

— Чечен-не чугаалады́ң дуңмам. Силерге Сагаан-оол-даа, Сарыг-оол-даа адаартап болур-дур.

— Силер менден артык чугааладыңар, Егор Ензакович. Силерге Көк-оол безин адаартаар боор.

Дажысаң үстелчек, кылаң арны-биле улур көрүп кээрге, [illegible] улуг көстүген. Тас Токаан сөстү хопа берген. Егор Ензаковичиниң даргазы хамаан эвес, адазы ышкаш, көстүп-ле орган улуг кижиге чүнү домей адыпкеним ол деп бодаан.

Дажысаң ылавылап айтырган:

— Кайы Көк-оол дээрин ол?

— Артист Көк-оол аан, дарга, «Хайыраан боттуң»...

Дажысаң өрээл иштин сыңмас кылдыр чула-ла каттырган, оон караапын чажын чоткан:

— Нугулдуг кулугурну, мону. Мени артында кымга деңнээрин ол.

Чүвениң байдалы өршээлдиг боорга, Тас Токаан улам хамылап бар чыткан:

— Дөмейлер база хөлчок улус-тур силер. Силерниң арныңар арай-ла кара-дыр.

Дажысаң каткызын үспээн:

— Оон-биле чүнү чугаалаксадың?

Хойжулар бригадирн оон ыңай сөске арай илдигип, дорт чугаа кылырындан дидинмээн. Ынчалза-даа Тас Токаан каттырып-ла орган. Аныяк эрниң кайнаар ыйыдып олурарын Дажысаң билип каан, улам хөглүг уламчылаан:

— Чок, чок, бригадир. Мен-не Виктор Шогжаповичиниң сурас оглу эвес мен.

Тас Токаан амырай берген:

— Канчап билир. Гастрольдап чораан болгаш хоочун артистиң ажы-төлү район бүрүзүнде, оон туржук суур бүрүзүнде бар кижи дижик. Артында бистиң Хайыраканга төрүттүнген кижи дээр чораан.

Мен Элегес-Межегей чурттуг кижи-дир мен.

— Ол артизиң анаа та каш чеже катап чораан.

— Ол-даа арай ындызы маар чугаа ышкажыл. Виктор [illegible] оон-на хире хар улуг кижи. Ол ынчаан бичии турган.

Артист Көк-оолга чугаа четкен соонда, каткы үнмейн баар эвес, оон-биле чоок безин чорбаан, чүгле оон сценага ойнаанын көрүп чораан кижилер хоочун эштиң дугайында [illegible] шокар ужурадарны сактып орар аразында Агылыг суурда ыяш дааманы Ламажай бо кире дужуп келген. Ол хүн Дажысаңның черле сеткили сергек, сагыжы чаагай [illegible]. Мал хүр кыш [illegible] малда когарал чок, чаа [illegible]. Часкы тарылга кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эрткен. Агылыг шөлдезинде тараанның үнүп чыдары хөлчок, чай эгезинде кезек чаашкыннар соонда аттыга-да берген. Улуг-Хем унунун алаактарында сиген база эки үнүп чыткан, бо чылын малга чем-суур белеткелиниң планын ийи катап-даа ажырып болур хире. Салбыр эргелекчизинге оон артык өөрүнчүг чүве кайда боор. Егор Ензакович хөглеп-даа олурган, каттырып-даа олурган. Ламажай дугайты чүнү чугаалап болуруп дээрге, суурда ол хөөрештиг кижилерниң база бирээзи болгай. Оон бо удаала та чүнү иттире бержик ажыл-агыйжызы кончуг болган.

— Эрестиң эрлери ужур чок улус-тур, дарга — деп, Ламажай кирип ора-ла, экии-мендизи-даа чок алгырган. — Агылыг аргаларында ыяш арттырбас деп барды.

— Мал-маган, тараа-быдаа канчап барган ирги — деп, боладым дээш, Егор Ензакович дүште чок уламчылаан.— Агылыгның сарыг дыды төнер эвес, чүү кончут девиндээр сен.

Девиндевейн канчаар — дээш, Ламажай мойнаа кызып келгеш салбыр эргелекчизиниң кырында-ла барган. — Мал-маган, тараа-быдаа, Силерниң чеп-тур, ынчалза-даа аргазынышты уттуп алырга хоржок, даргалар. Ол дээрге чаңгыс Ламажайның байлаа эвес, бүгү чоннуң, күрүнениң байлаа-дыр.

(Уламчылыг).

(Романдан үзүндү).

ЯРОСЛАВЛЬ. Күрүнениң Ф. Г. Волков аттыг академиктиг театрынга Ю. Чернятың «Кузьлдерниң боттаныышкыны» деп шиизиниң баштайгы көрүлдезн болган. Ярославль журналист болгаш драматург Кара эвес хөрзүннүг черниң амгы суурунуң дугайында чаа теманы шилип алган.

Шииниң кол маадыры — колхоз даргазы Анастасия Доронина; ол бодунга-даа, өскелерге-даа негелделиг, четпестерге удур чаныш-сыныш чок демисежир эрес турасорунгуг кижи. Удуртукчу кижиниң ындыг чаагай мөзү-шынарлары чаңгыс суур чурттугларының сеткилинге таарышкан, ынчангаш ол хүндүткелди чаалап алган болгаш колхоз хөмүдаңгай турганындан мурнакчыларның одуруунче кирген.

Театр ол чаа ажылын Кара эвес хөрзүннүг черниң чаартыкчызы, көдээниң күш-ажылчы кижизинге тураскаадып, уран чүүлдүң фестивалынга көргүзер.

ЧУРУМТА шииден бир көргүзүг.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу. СЭТА.

ЧУРУКТА: лириктиг грузин ырларының болгаш орус романстарының кайгамчыктыг күүседикчизи Грузин ССР-ниң улустуң артизи, эстраданың сурагжаан ыраажызы Нани БРЕГВАДЗЕ — концертте күүседиглге үезинде.

С. ЭДИШЕРАШВИЛИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ЧАРЛАЛДАР РЕКЛАМАЛАР

АККРЕДИТИВ

ОРУККА ЭПТИГ

Тываның ол хой малчын совет кижилер чурттуң бүдүн бүрүзүнче экскурсилап азы аян-чорук [illegible] ажыл айы-биле-даа ырак узак черлерже чоруур. Орукка чорааш акшаны кадагалаарының эптиг аргазы ажаалга кассаларының аккредитивтери болур. Аккредитивке салган акшаны чүгээр кайы-даа [illegible]ның болгаш районунуң ажаалга кассазындан үндүрүп ап болур.

Ажаалга кассалары ийи хевирлиг аккредитивти бергп болур: 3000 рубль чедир кашдаа түңнүг болгаш 300 рубльдиң аккредитивтери бар. 3000 рубль чедир аккредитив-биле акшаны долу түңү-биле дораан үндүрүп бээр. Бир эвес оон ээзи кижи акшаның чүгле чартыын алыр дээр болза, арткан түңге чаа аккредитивти берип болур. 300 рубльдың аккредитивин ээзи бүгү түңнү-даа болгаш 100-100 рубль-биле кезектеп-даа ап болур.

Аккредитив ээзи акша бээрде оон ээзи паспортту азы ону солуур документини көргүзерге, аккредитивти берген хүнүнден эгелээш, дөрт айның иштинде үндүрүп бээр.

Бир эвес шупту азы командировка чоруур дээш боттарыңар акшаңарны аккредитивке салып алыр болзуңарза, дыка таарымчалыг болгаш бүзүрелдиг болур.

ТЫВА АССР-НИҢ КҮРҮНЕ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЖААЛГА КАССАЗЫ.

ШИЛЧИДИИШКИН-БИЛЕ

Ажаалга кассалары чүгле салыкчыларның боттарындан акшаны хүлээп ап турар эвес, харын база туда санашпайн, шилчидиишкин-биле база салыышкынны хүлээп ап турар.

[illegible] акша салыры-биле ажаалга кассазынга ыяап-ла баары албан эвес. Ол бодунуң бүдүрүлгге, албан черинин азы организациязының бухгалтериязынга болуп ап турары ажыл [illegible] салыышкынын [illegible] ай санында шилчидер дугайында [illegible] кирип болур.

[illegible] шилчидиишкинни кайда ажаалга кассазынче база кайы хуусаада шилчидерин, кады хире түңге болгаш кандыг счётче чорударын айыткан турар ужурлуг. Бир эвес ажаалга дептериниң счёдун оон мурнунда ажытпаан турган болза, счёттуң номериниң турар черинге — «чаа» деп бижип каар. Ажаалга кассазынга салыкчы кижи эң баштай чеде бээрге, оон счёдунга шилчиткен бүгү түңнерни оон көргүскен ажаалга дептеринге кирип бижиир, а чаа ажыткан счёт болза, чаа алган ажаалга дептеринге кирип санаар апаар.

Туда санашпайн, шилчидиишкин-биле акша салыры салыкчыларга уламна таарымчалыг байдалдарны тургузар болгаш олар ажаалга кассаларынга барбайн тургаш-ла боттарының кампаналарын [illegible] селдерин садып алырынга, турисчи аян-чорук кылырынга эргежок чугула түңнерни чыып ап болур.

Боттарыңарның үе-шагыңарны камнаңар! Туда санашпайн, шилчидиишкин кылырып ажыглаңар!

ТЫВА АССР-НИҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

МОСКВА АРТИСТЕРИНИҢ КОНЦЕРТИ

Августуң 10-да республиканың хөгжүм-шии театрынга Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг уран чүүл театрының артистериниң концерти болурун чарлап турар.

Концертке РСФСР-ниң алдарлыг артистери: Л. Кудрявцева, Р. Максимова, Л. Стриженова, артистер — И. Акулова, М. Басов, С. Десницкий, Г. Кочкажаров, В. Галкин, А. Дик олар киржир.

Концерттиң программазында: сценажыткан көргүзүглер, ырылар, театрның шиилериниң романстар.

Эгелээри — 20.00 шакта. Балеттерни театрының кассазында садып турар.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЭЭП АП ТУРАР

КЫЗЫЛДЫҢ ҮЛЕТПҮР САДЫЫ бүдүрүүге черинге практикалап турган, садыгжының болгаш кладовщиктиң мергежилинге өөренир кижилерни чыырын чарлап тур.

Кызыл хоорайда кирип бижиткен болгаш ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Анда-ла 54 рубль стипендия бээр болгаш өөредириниң хуусаазы 6 ай.

Өөредилгеже доозкан кижилерни Кызылдың үлетпүр садыгларының магазиннеринче ажылдадып чорудар.

КЫЗЫЛ ҮЛЕТПҮР САДЫЫНЫҢ АДРЕЗИ: Октябрьская кудумчу, № 29 бажың, телефон № 2-42-49.

ГАЗТЫ АЖЫГЛААРЫНЫҢ ЧУРУМУ

Кажан кухняга газ плитазын кыпсып каан турда, агаарга газтың кыпканындан чамдык продуктулар үреп, чыт-оус тыптыр. Ындыы долушкак продуктуларының составы болгаш хемчээли-даа газ плиталарының кывар черлериниң конструкциязындан эвес, харын плитаны каштаар ажылдарындан база хамааржыр. Дыка хөй чүүлдер кижилерниң газты канчаар ажыглаарындан хамааржыр. Хөй-хөй кижилер газты дүрүм соктаар ажыглавайн турарын [illegible]. Ажыл чем белеткээрде, олар плитаның газ кывар черлеринче суг төгер азы ажыл чем артыы-биле хирлендирер болза, газ четче кывыстынмас, оон чазыныжы сортарып, ыштыг-бустуг апаар.

Ол ышкаш калбак дүптүг сава газтың кывар черинче агаарның эртип кирерин шаптыктаар. Ынчангаш газ кывар черин хирлендирип, олче агаарның эртерин өрлегеттинес болза ам. Газтың кыварының үезинде сарыг чалбыышты боддурбас. Ол ышкаш кухняны агаарладырын база уттуп болбас. Чылдың [illegible] [illegible] соок болур болза, форточканы бичии ажыдар болгаш ынчан агаар үнер черден газ кывысканындан тывылган хоралыг чүүлдер дораан-на үне бээр.

Газ плитазы хып турар үеде өрээлдерниң ажыктерин мик хаап алыры чугула. Бир эвес [illegible] улар бар болза, кухняның ажыын эки хаар болгаш өрээлдерже газ артынчызын кирбезн чугула. Газ хып турда бичии уруглары кухняга тургузары күзенчиг эвес.

Садыгда чаа хевирниң газ плиталары кестүп келген. Оларның тургузуу база чаа. Газтың кывар черлериниң [illegible] кыпкан. Чүжээ, оон ийи удү ала-ла кывар, бирээзи күштүг ындыр, база бирээзи — ындыг улуг эвес күштүг кывар. Ындыг плиталарда ийи духовка шкафы база бар болгаш духованың алдыы кезээнде дал гандан чем быжырар чер бар. Духованың үстүкү кезээнде — эътти быжырар болгаш шилтээш, өрттедир чер база бар.

Кол кывар черин ажыглаар дизе, баллонда азы газ дамчыдар [illegible] шак согунунга удур, «10» деп санга дужаар долгаар. Духованың эжиин ажыткаш, оон адаа кезээнде утке шаккап отту чедирер. Оон соонда термоэлектромагниттиг ажыдыр чок кнопканы баскаш, ону 10—30 секунда иштинде тудуп турар болгаш духованың дүвүнде үттен газ хып турарын хынап көргеш, дораан-на оттуг ыяшты чайладыр. Бир эвес газ кывыстынмаан болза, кнопканы улам күштүг баспышаан, катап кыпсыр апаар.

Газ плитазының эът быжырар черин ажыглаарда, терморегуляторнуң тудазын баскаш, ону шак согунунуң үүнче туудур долгаптар. Оон соонда демин-ле чуруму ёзугаар ону кыпсыр.

Газ ажыл-агыйында [illegible] чок чоруктуң дүрүмнерин ёзугаар өжаң иштинге оң 50 литрниң баллону азы ийи 27-27 литрниң баллоннарын, [illegible] тургузуп болур.

Артык баллоннарны подвалдарга, кажаа иштинге шыгжап болбас. Бажың иштиниң температуразы сельсиниң-биле [illegible] бедик болбас ужурлуг. Бажың иштинге баллоннарны газ плитазындан 0,5 метрден [illegible] [illegible] дан — 1 метр болгаш суугуларның одаар аксындан — 2 метр дээн ээлдеш эвес ырак тургузар.

«Балтика» деп регуляторну баллонуң [illegible] рерниң мурнунда оон ыяк дуглаттынарын ынай-ла хынаар херек. Регуляторнуң дөрбээ клапанга хөй-даа артыр-бес, дыңзыг кылдыр кедиртинер ужурлуг. Дуглаар ойзекти кезерин чешшепес болгаш изоляция лентазы азы [illegible]-даа материалдар-биле [illegible] [illegible] панга немелде дуңзаалаш [illegible] тер, өске-даа чүүлдерни ажыглап болбас. Редукторну клапанга кедиреерде ону ыяк холдап тудуп алгаш, баллоннуң аксынга күш-биле билзээн тур [illegible] [illegible] каар. Оон соонда базымышкын регуляторну ажылдаарынга белен болур. Редукторнуң «флажогун» ажыткаш, газтың үнүп турарын хынаары-биле чунар саван көвүү-биле чаап көөр. Бир эвес чунар-саван көвүү өглениш турар болза, газты ажыглап болбас. Газ ынчаар үнүп турар болза, бажың иштин доп-дораан салгыннадыр, газты ажыглаарын хоруур болгаш 04 дугаарлыг телефон-биле аварийи албаның кедиртиң херек.

Кызылдың хөй-хөй чурттакчыларында газ колонкалары бар. Чайның изиг үезинде азы хаттыг хүннерде газ колонказын ажыглап болбас. Колонканы агаарның изин намдай бергенде, кежээ азы эртен эрте ажыглап болур. Бажың иштиниң агаарының дашкаар үнүп турарын хынаар дизе, агаар үнер үтке отташ шаккаш тудар. Бир эвес оттуң чалбыыжы бажың ишчиже [illegible] газ колонказын ажыглап болбас. Бир эвес серечигниң оду бажыңдан дашкаар углуг кывар болза, газ колонказын ажыглап болур. Ынчалдаганы ийи катап кылыр: колонканы кыпсырының мурнунда болгаш прибор ажылдап эгелээн соонда 2—3 минута соонда хынаар. Агаар дашкаар үнмейн турар болза, колонканы доп-дораан өжүрер херек. Чүге дээрге угарлыг газтан хорапнанып болур. Угарлааш кижиге хепертеп болур чүге дээрге ол газ өң-даа чыт-даа чок болур.

Айыыл чок болурунуң дүрүмнерин сагывас чорук озал ондактыг таварылгаларны болдуруп болурун кижи бүрүзү утпас ужурлуг.

ТЫВАНЫҢ ГАЗ ЭРГЕЛЕЛИ

Теле Видение

АВГУСТ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Күрүнениң Н. Осипов аттыг орус улустуң үлегерлиг оркестриниң концерти. 9.30 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.00 — «[illegible]». Эртем-популярлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.45 — «Көдээге дамчыдылга». 13.15 — «Музыка киоскузу». 13.45 — «Огурчиктиң солун ужуралдары», «Үш бажа». Мультфильм. 14.15 — М. Анчаров — «Болур-болбас дугайында эртем». Москваның М. Ермолова аттыг шии театрының фильм-шиизи. 16.15 — [illegible] — Тудугжунун хүнү. ССРЭ-ниң монтаж болгаш тускай тудуг ажылдарының министри Б. В. Бакин-биле [illegible] 16.45 — Чапсар. 16.45 — [illegible] [illegible]гаар». Тудугжунуң хүнүнге уткуштур музыка программазы. 17.30 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — «Мээң часыым болгаш эргим аңым». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг экран». 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.45 — «Серенада». Музыка-литературлуг композиция.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 15.50 — «Р. Ибрагимов ырлаар». Фильм-концерт. 16.05 — «Чаварлыышкынга удур чажыт дайын». Документалдыг телефильм. 17.05 — «Петьканың сургуулдаары». Мультфильм. 17.25 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 17.55 — «Галаты». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги серия. — «Чогаадылгаларның бүгү [illegible]». 19.05 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дөңгүн намдарывыс». «1951 ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг уднар [illegible]». «[illegible]». Мультфильм. 20.15 — «ГДР-ниң парктары». Документалдыг телефильм. (ГДР). 20.45 — Подольскийниң машина кылыр заводунуң ыры болгаш танцының улусчу ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Тапыттынмас салгакчы». Уран-чечен фильм. 23.00 — 00.30 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Динамо» (Киев). «Торпедо» стадиондан дамчыдар.

АВГУСТУҢ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 9.50 — «Мээң часыым болгаш эргим аңым». Уран-чечен фильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—15.40 — Чапсар. 15.40 — Индияның артистериниң оюну. 16.25 — «Билир болгаш кылып билир бол». Школачыларга эртем-билиглиг программа. 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25 — «Чалыыларның чогаадылгазы». Тыва телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунун уругларның Уаут хорунуң концерти. 17.55 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Совет плакат мастерлери.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Мультфильм. 18.35 — Телемедээлер. 18.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.55 — Партияның планнары — улустуң планнары. «Дуржулганың турар чери — Коряжма». Котластың саазын-целлюлоза комбинадының ажылының дуржулгазының дугайы. 19.25 — Футбол дугаында дончулал. 19.55 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — Бокска ССРЭ чемпионады. Донецкиден дамчыдылга. Ол төнгеп соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Весеухиннин [illegible] бодалдары» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 13.05 — «Оттурукчу». 13.35 — Узбек телевидениениң болгаш радиозунуң камералыг оркестриниң концерти. Ташкентиден дамчыдар. 14.05 — Ынак шүлүктер. 14.35 — Адыгейниң «Кальмас» деп танцының күрүне ансамблиниң концерти. 15.20 — Эртем амыдыралы. 15.50 — Телемедээлер. 16.00—18.25 — Чапсар. 18.25 — «Бистиң садывыс». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.55 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.25 — Мультфильм. 19.30 — «Уран йомчулга». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар!». «Кажар хойжугаш дугайы». Мультфильм. 20.15 — «Дувурээнниниг Америка дугаында репортаж». Документалдыг телефильм. Автор — В. С. Зорин. 20.35 — Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады А. [illegible] (фортепиано) ою. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Төрээн ховулары». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

АГААР

Бөгүн республикага эдии булуттаар, чагбас, дүне 9—14, а чамдык черлерге 2—7 градус чылыг, хүндүс 22—27 градус, а чамдык районнарга 15—20 градус чылыг. Кызылга чагбас, дүне 12—14, а хүндүс 25—27 градус чылыг.

КИНО

АВГУСТУҢ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даңгыраштар болгаш аазаашкыннар» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш кыс болгаш араатан» 9.30, 11.20, 13.10, «Ол ындыг музыка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 10.10, «Бот чорда оглу» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Алеша Птицын чаңчылга өөрениш тур» 16.30, «Дургун» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Чүс өөрүшкү азы улуг ажылдышкынна» ному» 12.00, «Чурукчунуң кадайының портреди» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТУҢ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Истелгеде и плерээн» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Командирниң кызы» 10.00, 11.50, 15.00, «Даңгыраштар болгаш аазаашкыннар» 17.40, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ыржым аргыжы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Санатрукуң бажы» 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий и амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-31-75, культура килдистериниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдистериниң 2-21-47, үлетпүр килдистериниң 2-41-75, чагаа килдистериниң 2-41-27, информация килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун үндүрбейн барганда 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чакыг № 1862.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 185 (11983) | 1982 чылдың август 10, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ШУПТУ—МАЛ ЧЕМНЕРИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ СУББОТНИГИНЧЕ!

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому августуң 14—15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республиканың субботниги кылдыр чарлаан. СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдер чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому коммунистерни болгаш комсомолчуларны, бүдүрүлге, албан черлериниң ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын, республиканың бүгү чонун бедик патриотизмин илередип, мал чемнерин белеткээриниң субботниgiнге эң-не идепкейлиг киржип, субботник хүннерин бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле эрттирерин кыйгырып турар.

Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларны, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери субботниктиң киржикчилериниң бедик организастыг болгаш бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузар хүлээлгелиг.

Шупту—мал чемнери белеткээриниң субботнигинче!

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ: кижи бүрүзү идепкейлиг киржир

«Шын» солуну КҮШ-АЖЫЛЧЫН АЛДАР ТУГУН бөгүн Хүдер-оол Дамдынович Иргиттиң өг-бүлезиниң сигенчи звенозунуң чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрдү.

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң бо хойжузу 20 тонна сигенни кезип белеткээр социалистиг хүлээлгезин 29 тонна кылдыр күүсеткен.

САРААТТАР АМ-ДАА НЕМЕЖИР

Барыын-Хемчик районнуң совхозтарында мал чеми белеткээр бригадаларының аразында организастаан социалистиг чарыштың сөөлгү үш он хонукта улаштыр тиилекчизи болган «Барлык» совхозтуң Шөлде-Тейде Көк-оол Ботчуковиң Саая удурткан бригадазының механизастаттынган звенозунга эрте чедип бердим. Мында ажыл-ишти хайнышкыныг чорупт турар болду. Сараат кылган кижилерни көрүп, оларның ажылының эки түңнелдиг болуп турарын Көк-оол Ботчукович-биле чугаалажып олурувуста, мында ажылдап турар кижилер бир сарааттыг салып доозупту.

Бо механизастаттынган звенону партия кежигүнүнге кандидат Анатолий Хомушку удуртуп турар. Кыска үе иштинде 8 тонна сигенни сараттап алган. Звенода 11 аныяктар бар. Олар боттарының онзагай ажылынга кызымак, ак сеткилдиг оолдар. Сараат салыр МТЗ-50 тракторнуң башкарыкчызы Кызыл-оол Монгуш эртенги чылдың механизаторлар өртүзүнге организастаан социалистиг чарышка чемпион болган. Ол 1956 [illegible] ажылдап кылган бо чылын база ооң дудак чок ажылдап турар. Санаа Хертек биле Сүрүң Саая МТЗ тракторларлыг, сигенни [illegible] үш нормазы 140-150 [illegible] пайи турар. Грабль сөөрткен МТЗ-лерле Виктор Хомушку Анатолий Хомушку олар сигенни саат чок белгүп [illegible] МТЗ-лерле тракторист Сергей Саая, Борис Хомушку олар сараат салыкчыларынга сигенни уэүктел чок эккеп турар. Бо звенонуң сиген белеткээр планы 700 тонна, ам кылып алганы 650 тонна. Артканын август 10-да доозуптар, харын-даа 100 тоннаны ажыр күүседир сорулга салган.

Звено бүрүзү түс-түзунда планнарлыг. Планнарның база-ла ажыр күүсеттинип турары мында ажылдап турар кижилерниң ажылындан аден.

Бригада ниитизи-биле 1351 тонна сигенни белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 1150 тоннаны белеткээн. Боттарының планын бо айның 10-да доозарын олар шиитпирлеп алган. Владимир Хертектиң удурткан звенозу 30 тонна планындан 35 тоннаны, Садыгжы Хомушкунуң звенозу 45 тонна сигениндең 35 тоннаны кылып алгаш, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Бригаданың эки түңнелдерни чедип ап турарының кол чылдагааннары — мында звенолар аразында социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелдерин чедя хонуктап үнүрүп, мурнакчыларны шанап мактап турарында.

Шөлде-Тей бригадазында хүннүң-не 60-80 тонна сиген кестинген. 5-6 чедир сарааттар немежип турар. Бо чылын мында сигенниң үнүжү эки. Баштай ажаан алган тарымал меле шөлдериң чайын эки суггарганындан өйнүң ажаалданы ажыр четтинг. Ол ажылдарны бүрүн-биле доозупкаш, август 15-тен эгелеп сиген салыышче кирерипче кижи болгаш техника мүжүн белеткеп турар.

Н. САЛЧАК.

БҮРҮН КИРЖИЛГЕЛИГ

Мал чемин курлавырлаар дугайында чарлаттынган шалыпчы айда улам серүктүг ажылдаар дээш, «УТКА 25 чылы» совхозтуң бүгү ажылчыннары албан, организация коллективтери ол ажылда хаара туттунган. Совхозтуң Арыскан салбырында ажыл-агый эргелекчизи коммунист Б. К. Анай-оолдуң удурткан будук-бүрү белеткээр ажылда суурнуң чурттакчылары, түс-түс коллективтер соксаал чок киржилгелиг.

Бо чылын салбыр 100 тонна будук-бүрү боодактаар планныг. Амгы хүннерге чедир 84 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Оларны хойжу кыштагларда чедирген, кургаткан. Хоочун тракторист Танов Чульдумнуң будук-бүрү боодактаары кымдан-даа эки. Комсомолчулар Айлана Бадыпам, Надежда Чомужук, Чечек Бадыпам олар боодактаан будук-бүрүнү кургадып, эрестиг ажылдап турар.

Мында сүт-бараан фермазының коллективи (бригадир К. Мииччир-оол) 40 тонна будук-бүрү кылыр уткурлуг. Олар ук планын 43 тонна ажырган, ажылын ам-даа уламчылавышаан. Андрей Седип Арыскан ортумак школазының башкылар, ажылчыннарын башкарып турар. Ооң коллективи 15 тонна будук-бүрүнү белеткээш дужааган. Харылаа салбыры (начальниги коммунист Ульяна Салак) бо ажылда идепкейлиг киржип, 3 тонна будук-бүрү белеткээн. Коллектив бүрүзү планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсетсе-даа, ниитиниң малынга элбек чемни белеткээрин уламчылавышаан.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ДҮРГЕДЕТКЕН

Партия Кызыл райкомунуң бюрозу болгаш райкүүскому районда мал чеми белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың сөөлгү он хонук түңнелин үндүргэн.

«Кара-Хаак» совхоз 480 тонна сенажты, 175 тонна сигенни белеткээн, чемгерилге единицазынче шилчидерге планының 25 хуузун күүседип алгаш, ол талазы-биле районнуң ажыл-агыйлар аразында чарыштың бирги черин ээлээн. Ол совхозта малчыннарның Хертек Болай-оолдуң өг-бүле звенозу 8, Маныкай Коңгар-оол 13, Николай Салчак 10 тонна сигенни белеткээш мурнакчылар болгулаан. Комсомолчу-аныяктарның мал чеми белеткээр тускай звенозу 50 тонна сиген белеткээр онаалда алгаш, ам 26 тоннаны сараттаан.

Кызыл районда «Көк Тей», «Х Улуг хурал» совхозтар мал чеминиң белеткелиниң темпизин база-ла дүргедедип турар.

К. МААДЫ.

ХООРАЙЖЫЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Ниитиниң малынга шеф дузазы-биле чем белеткежип бээр чугула кампанияга найысылал Кызылдың бүдүрүлгелери, албан организациялары идепкейлиг киржип турар. Амгы үеде хоорай чөөгүнүң совхозтарында кызылчылардан муң хире кижи сиген шөлдеринде ажылдап турар. Июль төнчүзүнден эгелээш августуң баштайгы неделязында сүггүр чаашкыннар чаап турза-даа, олар ол-ла үеде ийи чүс ажыг тонна сигенни совхозтарга белеткеп берген. Ниитизи-биле 393 тонна сигенни белеткээн ажыл кежеңнишкиниг уламчылавышаан. Эрткен чылын ол-ла үеш-биле деңнээрге шеф дузазы-биле белеткээн сигенниң хемчээли чээрби тонна хөй боон турар.

Кызылдың чамдык бүдүрүлге, тудуг болгаш албан организацияларының коллективтери бо талазы-биле берлинген даалгаларны ажыр күүсеткеш, сиген шөлдеринде ажылын үргүлчүлевишаан. Чижээ, республиканың Статистика эргелелиниң коллективи «Х Улуг Хурал» совхозка он тонна сиген белеткеп бээр планын 16,5 тонна кылдыр ыракта ажыр күүсеткен. «Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи болгаш «Тыва тудуг» трестиң эргелел аппаратының ажылдакчылары Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга дараалаштыр он база он алды тонна сигенни белеткеп берген. Сельхозтехниканың Күрүмнитединиң ажылчыннары болгаш специалистери «Х Улуг Хурал» совхозка сиген белеткеп бээр даалганы багай эвес күүседип турар.

Чарлаттынган шалыпчы айда ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээри, ылаа идепкейлиг киржири бүдүрүлгениң база кижи бүрүзүнүң чугула херээ турбуже, чамдык коллективтер бо талазы-биле берген даалгаларны күүседиринге багай киржип турар. Ылангыя Тываның электри четкилерин, «Тыва кедээ тудуг» трести, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыныны, Кызылдың эът комбинадыны, Ааш-чем улегелериниң министерствозун болгаш өске-даа коллективтерни ындыгларга хамаарыштырып болур.

Ажыл-агыйларга шеф дузазы-биле сиген белеткеп бээр даалгаларны күүседип болур аргалар мыйылдыларда бар. Сигенниң үнүжү бо чылын эки. Ынчангаш кол чүүл ажылга бедик организастыг чорукту чедип алыры, темпинин бедидери болгаш хүн, шак бүрүзүн чоп ажыглаары болур-дур. Ынчангаш хоорай чөөгүнүң совхозтарынга мал чеми белеткеп бээр даалганы долдур болгаш ажыр күүседири — кызылчыларның бо хүннерде бир чугула сорулгазы болур.

Мөңгүн-Тайгадан медээлер

СИГЕНЧИ БРИГАДАЛАРДА

«Малчын» совхозтуң механизастаттынган сигенчи бригадазы Ак-Чыраадан 1200 тонна сиген белеткээрин хүлээнген. Механизаторлар болгаш хол кадырлыг сиген кезикчилери бо хүннерде 405 тоннаны белеткеп сараттааннар.

Бо чугула ажыл-ишке тракторист Владимир Сандык, пресстекчи Василий Дагба олар хүн нормазын доктаамал ажырып, эки ажылдап турарлар. Хол кадыры-биле сиген кезер звено (удуртукчузу Шоожу Хурал) 30 тонна сигенни кезип пресстээннер. Хол кадырлыглардан хоочун Сотпа Сарыг-оол, комсомолчу Владимир Коңгар олар сигенчилер ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Ол-ла совхозтуң Тоолайлыг хойжу бригадазының (бригадири коммунист Нүржүт Кара-оол), сарлыкчылар бригадазының малчыннары (бригадири Дастан Сарыг-оол) Тес-Хемниң Ак-Чыраадан сиген белеткеп алыр дээш чаңгыс кижи дег организастыг киргеннер. Тоолайлыгның ошку кадарчылары Хомушку Тумей-оол, Ооржак Кара-оол, Хомушку Картыг-оол, сарлыкчылардан Иргит Өлчей хүн нормазын ажыр күүседип, шудургу ажылдап турарлар. Ак-Чыраадан Тоолайлыг бригадазы 13 тонна, сарлык кадарчылары 20 тонна эки чыннарлыг сигенни белеткеп алганнар.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУ

Бо чылын Ак-Чыраа девискээринден «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарының хойжулары сиген белеткээн алырынче мурнуку чылдардан идепкейлиг киргеннер. Хойжу сигенчилериниң мурнуку одуруунда «Мөген-Бүрен» совхозтуң аныяк хойжузу коммунист Семён Иргит бүзүрелдиг чоруп турар. Ол кыска үеде 5 тонна сигенни пресстээш, ам Мөген-Бүрен хемниң эриктеринден түс черниң малынга таарымыр агы [illegible] кадар оътту кезип белеткеп турар.

ДЕМНИГ АВАШКЫЛАР

«Малчын» совхозтуң ажылчыннарының хоочуну Шоожу [illegible] ак-бүрезиниң ажылгыже [illegible] чер чурттуглары билир. Ол ам совхозтуң Ак-Чыраада сигенчилериниң аразында ажылдап турар. Сиген сезону эгелээнден бээр Ш. Хурал 10 тонна сигенни белеткээш, төрээн совхозунга дужааган.

[illegible] Ак-Чыраада сигенчилер бригадазынга ам 5 чыл улаштыр поварлап турар. Хөй уругларның иези, шалыр, кежээ кижиниң кылган чемнериниң [illegible] нары эки деп сигенчилер мактап чугаалажыр.

Ю. Б. Шоожу уругларын ажыл-ишке чажындан-на өөредип турар. «Ооң улуг уруу Урана ам ийи чыл улаштыр [illegible] поварлап, сигенчилериниң [illegible] арыг байдалга тудуп турар. Алды класстың оглу Анай-оол бригаданың сигенчилериниң хлевин быжырып, сигенчилерге «амданныг холдуг быжырыкчы» деп мактадып турар.

А. СЕГЗИ.

Күш-ажылчы чаагай чаңчылдарлыг ажылчыннарның мурнакчы отряды-биле «Тыва кобальт» комбинадында О. Монгуш ажылдаа ла беш чыл болган. Ол малдаа ажылчын болуп [illegible] СЭКП кежигүнүнге кирген. Ынчангаш [illegible] Хову-Аксы аныяк кижиниң салым-чолунуң [illegible] чурттаалгазының [illegible] берген.

Бедик мергежилдиг электрослесарь [illegible] күш-ажылдың [illegible] [illegible] мактадып турар.

ЧУРУКТА: электрослесарь О. Монгуш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

РОССИЯНЫҢ ТАРАА ШӨЛДЕРИНДЕ

ВОРОНЕЖ. Хохольск районда «Великий Октябрь» совхозтуң тараажылары күрүнеге тараа садар планын областа бир дугаарында күүсеткен. Он ийи муң ажыг центнер чаагай кызыл-тасты күрүнге шыгжамырынче олар үргеннер. Мурнакчы ол ажыл-агыйның ишчилери алды муң центнерден [illegible] тарааны, арбайны садарын хүлээнип турарлар.

[illegible]

ЯРОСЛАВЛЬ. Күзүн чажар [illegible] болгаш [illegible] тараажылары [illegible]. Мында эрткен [illegible] культураларының быжарын бир ык үш неделя хире соңгаарлатканнаа болза, ажаалданы эң кыска хуусаада доозар дээш тайынты сорулга тараажыларның мурнунда салдынган. Тарааны аңгылап ажаар арга-ажыл-агыйлар шилчээн, ынчангаш бо чайның байдалдарынга [illegible] ажылдаар, [illegible] алган дүжүттү бүрүн-биле ажаап алыр арганы берген.

Областың бүгү-ле колхозтарында болгаш совхозтарында [illegible] тараажылар [illegible] комбайннарлыг [illegible] бригадалар быжыглаттынган. Чаа дүжүттү бөлбайннарынга дүргедедир аргазы күүзүн улгаткан шаңнар берип турар.

КУРСК. [illegible] Бо чылын дүжүттүң үнүжү эки болган. Чаңгыс-даа тараа кагбас, ону бүрүнү-биле шыгжамырже [illegible] — [illegible] кол сорулгазы ол.

Колхозтарда болгаш совхозтарда [illegible] — хынаа [illegible] болур. Ажаап турар үлегерлиг дүжүттүң кайы хире болуруп эки билир комбайнер бүрүзү [illegible] Мындыг арганы ажыктыын Беловск, Суджан, Обоянск болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында байдалдар бадыткаан, мында гектар чер 40—45 центнер [illegible] кызыл-тасты [illegible] ап турар.

КУРГАН. Областың механизаторлары горох ажаалдазынче [illegible]. Областың мурнуу [illegible] тарааны [illegible]. Дүжүттүң [illegible] болдурбас дээш тараажылар бүгү-ле аргаларны ажыглап турарлар. Бөлүк-бөлүк [illegible] аразында [illegible] турарлар.

«Россия» колхозту чиже кежээ ап көрээлинер. Ооң ишчилери мында бар 600 гектар чериң бир гектарындан-на 25 центнер тараа бобы культураларын алыр тургузганнар. Курган областың кедээ ишчилери горохтуң экономиктиг ажыктыын практика кырында бадыткап көргүскеннер. Саванны база малга термиин эки чем кылдыр белеткеп берип турарлар.

(СЭТА-ның корр).

НОГАА КОНВЕЙЕРИ

ЛЕНКОРАНЬ. (Азербайджан ССР). (СЭТА-ның корр. Н. Шахвалиев). Республиканың эрткен чазын эрте быжар капустаны [illegible] ажаап алганы ногаа өстүрер тускай-жыттынган ажыл-агыйларның агропромтарынга дүжүт ажаалдазы эгелээн. Помидорлар, баклажаннар, болгар перец бышкан. Оларны база ажаап эгелээн.

Эрткен чылдарның арга-дуржулгазын ажыглап турган ногаажылар «Огород-магазин» деп конвейерниң ажылын дүргедеткен. Ногаааларны сыптап алган дораан магазиннерниң баартыктарынга аппарып чедирер деп керээни совхозтар садыг бүдүрүлгелери-биле чарып алганнар. Ажыл-агый бүрүзүнде магазиннерден чагыглар кирген, оларга чугула продукцияны чеже херегин ында бурун билгээн. Ажаалда үезинде ногаа өстүрер ажыл-агыйларда садыг организацияларының диспетчер пунктуларынга тургустуна бээр. Ногааны өстүрүкчү-биле херек апарган үнелелдер-биле совхозтарны ол хандырып, оларның чудурулгезин хайгаарап, баар черлерин тодарадып турарлар. Белеткел бүдүрүлгелери болгаш консерва комбинаттары хүн-хүн чок ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле А. А. Середкинни шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың ажыл-агый органнарынга хөй чылда ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле [illegible] Александр Александрович Середкинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙТУ

Кызыл хоорай.
1982 чылдың август 6.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

ПРАГА. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чингине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле Крымга найыралчы ужуражыышкынының түңнелдерин ЧКП ТК-ның Президиуму көрген болгаш бедик-биле үнелээн. Ук ужуражылганың [illegible] чурттуң коммунистиг партияларының болгаш [illegible] база датам бүдүрүлгениң [illegible] кылып [illegible] уламчылаар [illegible].

Эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусактың [illegible] [illegible] ЧССР-ниң [illegible] [illegible] чок политиктиг шугуму Чехословак Социалистиг Республиканың улустарының амыр-тайбыңы [illegible] турар.

[illegible] ЧКП ТК-ның Президиуму онзалап айыткан.

АКШ-тың империалистиг башкарыы ССРЭ-ге болгаш [illegible] [illegible] ЧКП ТК-ның Президиуму [illegible].

[illegible] тың администрациязының Варшава Керээзиниң киржикчилериниң кошкадырынче болгаш шериг күштериниң амгы барык деп байдалын бодунга ажыктыг кылдыр өскертиринче чүткүл салып турар авантюристиг туулгедиишкиннери болуп турар.

Бот-эргелиг ливан болгаш палестин улустарга удур Каттышкан Штаттарга [illegible] Израиль агрессиязы чехословак улус килеңнээшкини-биле бүрүү шаап турар. Агрессияны [illegible] ол шиитпирлиг негеп турар болгаш Чоокку Чөөн чүк кризизиниң Палестинаның [illegible] тайбың [illegible] бүгү улустарының эргелерин барымдаалап, политиктиг [illegible] [illegible].

ООН-нуң Кол Ассамблеязының тускай сессиязынга ССРЭ-ниң [illegible] [illegible].

[illegible] хүлээлгелериниң төгүдүг ужур-дузалыын ЧКП ТК-ның Президиуму демдеглээн. Ол бедик харысалгалыг базым Улуг Октябрьның тиилээшкиниң соонда баштайгы хүннерден эгелээш-ле, [illegible] социалистиг [illegible] [illegible] чайгылыш чок бараалып келген ленинчи [illegible] принциптиг политиканың чаа бадыткалы болуп турар.

Тайбыңга кыжаныг турар айыылдар улуг. [illegible] дайын кыжаныын болдурбайн [illegible] туңнелди ЧКП ТК-ның Президиуму бүрүн деткип турар. ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыжыышкынның [illegible] кедээ күрүнелери-биле, бүгү-ле [illegible] демократтыг күштер-биле [illegible] [illegible] чехословак улустуң болдалары дайынны болдурбазының аргалары бар дээрин-биле холбашкан.

(СЭТА).

[illegible]

Политэкономиктиг өөредилге

УЛАМ ХАНЫ ӨӨРЕНИР, САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

«СЭКП-нин XXVI съездинин шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын удуртулга болдургаш, «Тыва дат-дүгү тудугу» эргелелинде партком, Ак-Довурактың [illegible] ринде болгаш организацияларында партия эге организациялары 1981—1982 өөредилге чылында партия, комсомол база ажылчы чоннарының экономиктиг өөредилгезин организастаар талазы-биле элээн [illegible] чорудуп.

Эрткен чылдың сентябрьда бүгү партия организацияларының хуралынга СЭКП Төп Комитединиң доктаалын чугаалашкаш, партия өөредилгезиниң байдалын анализтеп көрген болгаш ону экижидериниң хемчеглерин ажылдап кылган. Дыңнакчыларның [illegible] мурнуку чылдардан хынамчалыг чоруткан.

Партия, комсомол тыры [illegible] системазынга эрткен өөредилге чылында бир [illegible] дыңнакчы өөренген, оларның иштинде 503 коммунист бар. Марксчи-ленинчи теорияны өөренип турар коммунистерниң саны чылдың-на өзүп турар. Ынчангаш партия өөредилгезин организастыг [illegible].

Өөредилге коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш ажылчы чоннарның политиктиг база күш-ажылчы идейжизин кедереринге, социалистиг чарышты дааштыг организастаарынга дузалап турар. Коммунистиг күш-ажыл [illegible] дөрт чүс ажылчы кижи киржип турар, [illegible] кирген коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган [illegible] коммунист бүдүрүлгеге ажылдап турар, олар [illegible] хууда чогаадыкчы пландыг болгаш хүлээлгелерлер. Оларның иштинден автотранспорт бүдүрүлгезинде чолаачылар Х. Ш. Шахмуратов, М. Ф. Поликов, А. А. Алексеев, комбинаттың транспорт цехинде чолаачы Е. М. [illegible], рудниктиң өрүмнээр станогунуң машинизи Е. І. [illegible], байын руладан даг-дүгү арыглаар цехтиң таарыштырыкчызы Ч. Х. Өлчей болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар. Дыңнакчы коммунистерниң иштинде 80 ажыг чаартыкчы, 84 политинформатор, он чеди илеткелчи бар.

«Тыва дат-дүгү» комбинаттың рудникте, транспорт цехинде, «Тыва дат-дүгү тудугу» эргелелинде «Делегейниң чаартып турар [illegible]» деп марксизм-ленинизмниң [illegible] өөренир школаларда (пропагандистери Г. В. Парамзин, З. М. Одинцова, И. С. Игнатьев), хоорайның иштин билиг школаларында, комбинат эргелелинде болгаш өске-даа коллективтерде «В. И. Ленин эртем, өөредилге болгаш культура дугайында» деп программалыг теоретиктиг семинар [illegible] идей-теоретиктиг бедик деңнелге болгаш организастыг эрткен.

[illegible] 36 школазы ажылдаан. Оон иштинде «Тыва дат-дүгү» комбинатка «Камналгалыг чорук — коммунистиг шынар» деп программа ёзугаар 21 [illegible]. Экономиктиг өөредилгеге ниитизи-биле 970 дыңнакчы хаара туттунган.

Коммунистиг күш-ажылдың школалары СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, профэвилелдерниң XVII съездизиниң материалдарын, ылаңгыя Л. И. Брежневтиң чугаазын, В. И. Ленинниң «Чарышты канчаар организастаар?», «Улуг эгелекчилер» деп ажылдарын, «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң материалдарын, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын өөренген.

Партия, комсомол тыры [illegible] болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң [illegible] хаара туткан. Оларның хөй [illegible] партийжи даалганы [illegible] күүседип турарлар. Пропагандистер Л. Ч. Моңгуш, Н. Д. Агеев, Г. И. Кудрявцев, Д. Н. Хертек, В. И. Колосов болгаш өскелер-даа кичээлдерин идей-теоретиктиг бедик деңнелге эрттирип, материалдарны коллективтиң ажылдажыы, амыдыралы, мурнунда салдынган сорулгалары-биле холбап келгеннер. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл [illegible] үүрүглери-биле чурттуң ажылчы чоннары хынамчалыг белеткенип турар. Ынчангаш пропагандистер интернационалчы амыралды быжыглаарынче [illegible] доктаамал чорудуп келген.

«Тыва дат-дүгү тудугу» эргелелинде партком партия, комсомол [illegible] болгаш экономиктиг өөредилгениң байдалын доктаамал хайгаарап, партия өөредилгезин сайзырангайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын партия эге организациялары канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны хуралдарга чугаалашкан.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир партия, комсомол, экономиктиг өөредилгеде четпестер бар. Чамдык пропагандистер ам-даа хууда чогаадыкчы планы чок, материалдарны тайылбырлап тура, ону түс черниң азы бүдүрүлгениң [illegible] тывылбас тавары тургузаан. Комбинаттың бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте, энергоцехте, Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезинде, № 15 механизация эргелелинде, Чаа Шагаан-Арыгның автобааза [illegible] коммунистиг күш-ажылдың школалары чогуур деңнелге чедир ажылдаваан.

Партия организацияларының партия комсомол чырыдыышкынын болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң түңнелин анализтеп көрген, ында четпестерни чидирип каар чаа өөредилге чылында катаптавас, өөредилгени улам сайзырангайжыдарының хемчеглерин алырын шиитпирлээн.

Т. КАЗАНЦЕВА.

«Тыва дат-дүгү тудугу» эргелелинде партком политчырыдыышкын кабинединиң эргелекчизи.

МЕХАНИЗАСТААН КОМПЛЕКС

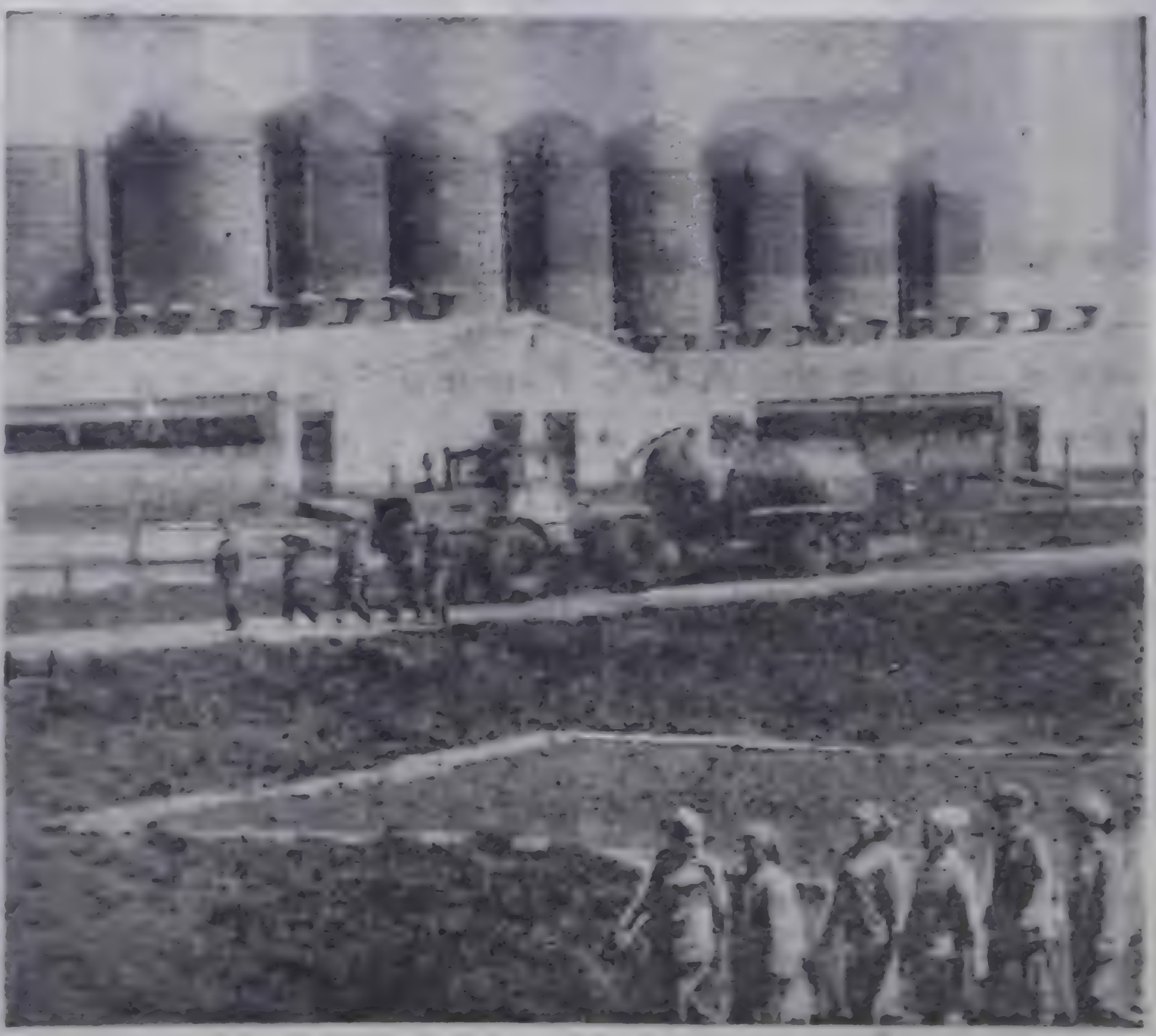

Мыйыстыг бода малды семиртир азыраар [illegible] Молдавияда Багульскийниң комплекизи. Индустрия [illegible] тиязынга ажылдап турар мал ажылының ындыг бүдүрүлгелерин сөөлгү он чылда [illegible] Молдав ССР-де 200-түү туткаш, ажыглалга киирген. [illegible] болбаазырангай дериг-херекселдери-биле оларны хандырган чорук бүгү ажылдарны механизастаар болгаш автоматчыдар арганы берген.

М. ПОТЫРНИКЕНИҢ болгаш А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаы.

МАЛ ЧЕМИНИҢ РАЦИОНУ, ЧЕМ БАЛАНСЫЗЫ

Хой чайгы одардан, бир эвес үш одар кандаваан болгаш хойну эки каларар болза, ооң организминге херектиг бүрүн чемин бир хүн оъттап алыр. Үш чемини чемгир саны улуг эртке ийикпе эмзирер хойга ортумаа-биле 1,6—1,5 кг. хире болур. 4—5 айлыг хураганнарга 1,0—1,2 кг. чемгир ээп херек. Олар ол хирени чайын бедин боттары оъттап ап шыдавайн баар, ынчангаш оларга немелде чем херек, барык 0,3 кг. хире комбикорм бээр апаар.

Бо дээрге чайын ындыг, чүге дээрге чайгы одарга чүгле чемгир саны-биле чем четчир эвес, а ниизы-бүрү бүдүмелдерниң саны-биле четчир. А кыжын ниизы-бүрү чемнерниң хоюксаазын бээр апаар, малдың эр-кызын, назы-харын, бооп-кызырын база болдаар болгай. Ол бүгүнүң барымдаалавышаан бир хонукта хойга бээр ниизы-бүрү чемнерин хоюктуң рационну дээр. Рационда ылап-ла бедүүн, концентрат, минералдыг чемнер турар, а эмзирер хойларга чүүлдүг чемнерни база киириштирер.

Дүжүт ажаалдазы доостуру-биле, чаңчыл болганын ёзугаар, чыл санында октябрь 1-ден эгелээш, келир чылдың дүжүт ажаалдазынга чедир чарыгдаар мал чеминиң балансызын кылган турар. Үш балансыга совхозтуң бүгү малдарының түзүн санынга, а түзүн иштинде эр-кызының, назынының ылгалы-биле (хой малга болза кодаңнарга чедир) чылда чарыгдаар бүгү мал чемин балансыга-даа айтыр, херек кырында кайда, чемин-даа айтыр. Чедишпейн турар чемнерин кайыын алырын дугурушкаш, доразы сөөртүрүн организастаар.

КАЖААЛАРНЫ ЭКИ ЭДИЛЭЭР

Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарда малга быжыг чем-суурбу тургузары бирги чергениң айтырыы дээрзи билдингир. Мал ажылын хөгжүдер болгаш мурнуга эки шынарлыг мал продуктуларын садарда, мал чеминиң [illegible], оон орап саваның баш бурунгаар [illegible] белеткени алыры чугула. [illegible] ажыл иштилерниң кол хүлээлгези болур.

Ооң-биле чергелештир кыштың эт-херекселин карак огу дег камгалаары база чугула айтырыгларның бирээзи. Бо талазы-биле Тес-Хем районунуң чамдык совхозтарында мал кажааларын канчаар эдилеп, ажаап-хайгаарап турарының дугайын бижикседим.

«Тес-Хем» совхоз районда улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Совхозта мал кажааларын ажыглап, эдилеп турарында четпестер хөй. Совхозтан О. Шыназаже баар орук таварыштыр кыштагларны көөрге мал кажааларының көржээнин коптарып, кажааның дээвиирин ойтап, оон үндүр октапкан. Ону оол ыратпайн ол [illegible] кажаа чер-биле деңнежи берген. Ол оруун кажааларында [illegible] дээрзи билдингир. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чоруктарны оон-даа хөйну көрүп болур. «Чодураа» совхозтуң кыштагларында шак ындыг фактылар база бар. «Кызылгаар» совхозтуң малчыннары [illegible] курээчир [illegible] алыр улус.

«Тес-Хем», «Чодураа» совхозтарның [illegible] ажыл-агыйжы эвес. Самагалдай суурдан болгаш совхоз төптеринден көржээ коптарар шефчилер келирип мапап. [illegible] ажылдарны [illegible] турары кончуг четпес.

Бир кыжын «Чодураа» совхозтуң Даг-Өдээ деп кыштагга райпо коллективи шефтеп чеде бээрге, кажааның көржээни болагазындан бедий берген. Хойлар ынаар кирер, үнерде үнген турар болду. Ону ол коллектив 2 хүн коптарган дооскан. «Тес-Хем» совхозтуң Тес унунда инек малчыннарынга [illegible] хандырылга комбинадының ажылдакчылары шеф дузазын чедирери-биле чеде бээрге, кажааларның иштин, дашты инек өдээ-биле хорумналтан, кижи-даа, мал-даа базары берге болган. Ону улуг бергедээшкин-биле аштап дооскан.

Т. КУҢГАА.

Амыдыралдың совет хевири

КЫЗЫМАК АЖЫЛДААРГА

Кызыл аэропорту. Хөлегеде кезек кижи чугаалажып олур. Оларның чугаа-домааның уткаазы мени хаара туда берди.

— Москва, Делгелге, Мавзолей, Кызыл шөл...— дээн сөстер дыңналгылап турду.

— Кайнаар ужар-хеме манап олур силер?— деп, чанымга [illegible] сонунда, сонуургадым.

— Республиканың [illegible] районнарындан келген беш [illegible] бис — деп, оларның бирээзи харылап-дыр. — Москваже, Улуг ажыл-агыйның чедиишкиннериниң делгелгезин көөр дээш бар чор бис.

Айтырыымга харыны берген кижи шаандан бээр таныырым Чагыр Чашович Кара-Донгак болду. Шелээн чүре олурупкаш, херектиглер оң.

Он чыл бурунгаар ол Шуй суурнуң [illegible] малчыннар турачыларынга [illegible] кажаа тудуп ажылдап чораан. Каас, караш Шуй суурну улам чаагайжыдарынга идепкейлиг ажылдап чораан хоочуннарның бирээзи.

Бир хүн Чагыр Чашовичиниң конторада кел дээн. Колхоз даргазының [illegible] тү дарга [illegible] олургулапкан болган.

— Силерге кодан хой хүлээдир болдап тур бис. Коммунист кижи силерге идегээр бис, малчыннап шыдаар сен.

Ала-ызыгүүрүндан мал арызынга өскен, оон-биле халбаштанчын [illegible] ол айтырыгга үр боданмаан.

— Бир тээ мен бүзүреп, кодан хой хүлээдир деп идегеп турда, чөпшээрежир боорлан башка өске чугаа чок. Хүлээнгени күштүг болгай. Кызымак ажылдаар апаар— деп, ол тодаргай харылаан.

[illegible] эгелээн баштайгы чылының түңнели эки, көргүзүү бедик болган. Эрес-кежээ малчын чыл санында совхозтуң [illegible] бе-ле өөртүп, чүс хойга онаашты 95-тен өрү 108 чедир хураганны өстүрүп берип келген. Оңгу беш чылдың сөөлгү шиитпирлиг чылы—1980 чылда төрүүр чүс баштыг онаашты 108 хураганны алгаш, чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи бооп, хөрек [illegible] шаңнаткан.

Хоочун ноктуг... Чагыр Чашовичиниң бо чылгы көргүзүглери база бедик. Чүстен 105 хураганны доруктуруп, дүк ыңаан ажыр күүсеткен. Күш-ажылга чедиишкиннери-биле республиканың [illegible] наадымынга киржир эргени ап, анаа шаңналды-даа алган. Наадымның байырлыг хуралынга Чагыр Чашович Кара-Донгакка Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывысыпшаан, ону Москвада УАЧД көөр халас путёвка-биле шаңнаан.

Чугаа аразында ооң чедиишкиннериниң [illegible] чүдел дээрзин айтырыптым.

— Кол-ла чүве кижиниң харысаалгалыында. Малды чайын, күзүн эки семиртип алырында. Семис, шырак мал белен-селен аарывас, соок-даа тоовас. Чайын, аргалыг-ла болза, оларны 4—5 катап солуурун эки ийин. Чайлаавыс Шуйнуң Кызыл-Баалыкта. Одарывысты каш катап солуурунга чай дургузунда четчир. Баштайгы одарларны сөөлүүнде эргип малдарга, оът-сигенин силип үнүп келген чылдар. Үргене колдады үнген оът-сигенниг чайлаавыска малым эки күш ап семирип турар. Күзээм Ак-Хая Аксында. Аңаа күскү күр семирилгени ап турар бис. Чамын, [illegible] вас-тыр мен. Шелээн черге хой эки дыштаныр, а дыш хой изиг дүшкүже, эртенги [illegible] аар. Кажаа хоюнуң дүгү бедип надеп, сааң болур. Аңдыскы изигде хоюну хөлегеге левээлеткеш, изиг түлүү эртип черле одарже үндүрер, кежээ орайга чедир кадарар.

Чагыр Чашович хоюну декабрь, январь айларда ооладыпкан турарын чедип ап турар. Ол үеде хоюнуң күжү шырак турар. Семис, шырак хой суткур боор, хураганы боткур, ынчангаш эки доругар.

Мурнакчы малчын кыштагжаашкынга чыл санында үлегерлиг белеткенип келген. Кыштаанга өдекти-даа, сигенин-даа четчир кылдыр белеткеп, аппарып аар. Бо чылын ол 15 тонна өдекти, 20 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнген, бо хүннерде сиген кезиишкини-биле малчыңның өг-бүлези бүрүн, долу күш-биле ажылдап турар.

Ч. Ч. Кара-Донгактың социалистиг [illegible] ган эжи, мурнакчы хойжу Салчак Чалзын бо чылын төрүүр чүс хоюдан 102 хураганны камгалап доруктургаш, беш чылдың шалыпчыларының санынга кирген. Чагыр Чашовичиниң өөнүң ээзи Донгар Донгаковна чаш хураган өстүрүп доруктурар талазы-биле бедик мергежилдиг кижи. Олар ниитизи бо чылын төрээн 255 хоюндан 270 хураганны онча-менди доруктуруп өстүрген. Ам олар хураганнарын эр, кызының аайы-биле үскен, тускай кадарчыда хүлээдип берген.

Чагыр Чашовичиниң күш-ажылын Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. Ол Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле, «Күш-ажылга шылгаралы» медаль-биле болгаш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң [illegible] медаль-биле шаңнаткан. Дуржулгалыг малчын — хөй-ниитичи кижи. Ол Харлыг-оол Хертектиң удуртканы № 2 хойжу бригадада партия бөлүүнүң удуртукчузу хүлээлгезин багай эвес күүседип турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде бедик шаңнал-макталы-биле күш-ажылын демдеглеттирген малчын Москвага четкеш, төөгүлүг делгелгени, Кызыл шөлде В. И. Ленинниң [illegible] чыдыңның мага-бодун көрүп, Москваның тураскаалдыг черлерин [illegible] чанып келгеш, улам соруктуг ажылдап, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы белекти сеңнээр дээш бо хүннерде мал чеминиң белеткелинде чүткүлдүг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

ЧОЛААЧЫЛАР—МУРНАКЧЫЛАР

Он бирги беш чылдың бирги чылының бирги чартыының планныг онаалгаларын СЭКП-ниң XXII съездинин аттыг совхозтуң 6 чолаачызы ажыр күүсеткен, ажыл-агыйның мурнакчы чолаачылары болган. Оларның санынга Кан-оол Ооржак, Көшп-оол Хапылак, Николай Моңгуш, Сарыг-оол Хавалыг, Мөлдүн Иргит болгаш Сүге Кара-Сал кирген.

Өөр чыл эгезинден тура бистериниң аразынга социалистиг чарышты каалбуулдашкан улус ажыл-агыйның чүс-чүс тонна ниизы-бүрү чүъктерин [illegible] сөөрткен.

Ажыл-агыйның чүък машиналарынга ажылдаан ол чолаачыларның аразынга [illegible] социалистиг чарышка Кан-оол Ноктуевич Ооржак тиилекчи болган. Ол бодунуң башкарганы «ГАЗ-53» марказының чүък машиназы-биле чыл эгезинден тура 102318 тонна-километрни эртип, 3 тонна ажыг кыжар-чаар материалды камнап алган. Кан-оол Ноктуевич [illegible] бүдүрүлгеге [illegible] ажылдаан чылдарында социалистиг чарыштың [illegible] эвес удаа тиилекчизи болуп келген. Оон адын [illegible].

Чарыштың [illegible] Көшп-оол Хапылак [illegible] Көшп-оол [illegible] бодунуң чүък машиназы-биле 98963 тонна—километрни эртип, 3 тонна хире кыжар-чаар материалды камнап алган.

Ажыл-агыйның чолаачыларының аразында ам ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш улам калбаарган.

А. МОНГУШ.

Бешки разрядтың токары Геннадий Яковлевич Костривцев Кызылдың автосептелге заводунда хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Чээрби чыл ажыг үеде ол ында доктаамал ажылдап, ай, квартал санында бодунуң хууда планның онаалгазын ажыр боттандырып, чагыгларны ой-шаанда болгаш бедик шынарлыг күүседип [illegible].

Геннадий Яковлевич заводта хөй-ниити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи, аныяктарның дагдыныкчызы. Г. Я. Костривцев бүдүрүлгениң мурнундан [illegible] рунуң, коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: мурнакчы токарь Г. Я. Костривцев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СУГ АЙЫЫЛЫНДАН КАМГАЛАНЫР

Тываның хемнеринге, хөлдеринге, сугларынга дүжер, озал-ондакка таваржыр чоруктар эвээш эвес болуп артышаан. Кызыл хоорайның иарыгының сеинге эштип турган, он бир харлыг Дунбавай бо чылдың июль он чедиде дүшкен. Берге байдалдыг оолдуң тынын камгалаарының бүгү хемчеглерин алырга-даа чүү-даа үнмээн. Эмнелгеге ол чок апарган. Улуг улустарның хайгааралының чогундан парк суунга сес харлыг база бир оол дүжүп өлген.

[illegible] дуңмазы Евгений-биле кады хемеге эзирик чораан. Олар оон дүшкеш, сугже кире бергеннер. Бир эвес милиционер Александр Иванович Черненко ой-шаанда дуза катпаан болза, демгилер амы-тынындан чарлыр турган. ОСВОД-туң идепкейлиг активчилери Улуг-Хем кыдыынга патрульдап чорааш, сугга дүшкен бичии уругну камгалап каан. Ол ышкаш чижектер эвээш эвес. Ынчалза-даа үстүнде чижектер аңаа бадыткал, сугга дүшкеннерниң бир чамдызының амы-тыны камгалаттынмайн турар.

Суг айыылындан камгаланырының дүрүмнерин сагываанындан озал-ондактың болуп турары билдингир. Сугга дүшкеннерниң бежен хуузу эзирик улус болуп турар. Суг айыылындан бичии уругларны камгалаары онза чугула. Улуг улустарның хайгааралы чогундан чаштар сугга [illegible].

Хемелерни сугга ажыглап билбезинден, сугга ооң эжин чаиник, айыыл чок деп санап турарындан [illegible] болуп турар. Хеме камгалалга херекселдер долу дериг-херекселдиг болур ужурлуг. Бир эвес сугдан камгаланыр дериг-херексел чок, моторнуң байдалы, ооң ажылдаары бүзүрелдиг эвес болза, хемежиниң сугже үнери хоруглуг. Сугга эштириниң, хемеге эжиндирериниң чурумун сагыыры — озал-ондакка таварышпазының кол үндезини.

Мурнувуста ам-даа чылыг хүннер бар. Шелээнни, дыштаныр хүннерин, хостуг шактарын суг кыдыынга эрттирип турарлар, сугга сереммилелдиг болуңар. Боттарыңарның, кады улустарыңарның амы-тынын [illegible] таварышпайн турбаңар. Сугга сереммилел [illegible].

Л. САТ.

ОСВОД-туң Кызыл хоорай чөвүлелиниң даргазы.

ЧААГАЙ СЕТКИЛДИГ КИЖИ

Домна Ивановна Бадринаның чаагай сеткилиниң дугайын дыңнааш, ооң-биле ужуражып чугаалажыр бодал төрүттүнген чүве.

Чульдум кудумчузунда 74 дугаар бажың бо—бир талазынче ийлени берген чыкпак бажың. Кудумчуже көрүнгеп ийи соңгалардыг, эрги-даа болза, шырак кылдыр кылган быжыг хериминиг, азыг черде бажың.

Херим эжиинге кээп, дааш үндүрүп соктаарымга, хаважык ыт чыккылады туткулап келди. Өөжүргал чок ээрип турган ыдын хай деп, кырган кадай уткуп: «кириңер, кириңер, ол силерге дегбес, оолдарын хоптадан туру боор бо»— деп, ол чугаалап-дыр.

Бажынче кирип келдивис. Бичежек стол, ийи сандай салган кухнята олуруп алдывыс. Дужунда база-ла улуур өрээл. Ажык эжиктен демир орун көстүп тур.

— Буруудатпайн көрүңер, Домна Ивановна, силерниң арыг сеткилиңерни, амыдыралчурттаалгаңарны билип алыр [illegible] келдим— деп чугаамны эгеледим.

Чугаа чүвүн дугайында болурун билип кагды ышкаш. Эпчоксунганындан арны кызып, олудуп чазап чорук чугаалап эгеледи.

— Амыдыралымның [illegible] ден ылгалдыг чүве-даа чок. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарын шуптузу бир дөмей чурттап эрттивис... 1943 чылда маңаа, Тывага төрүттүнген. Адавыс революция [illegible] эгинде өлүрткен. Үш дуңмам-биле аваның ажылының хайгааралынга өскүс артывыс. Менде өөредилге кайда боор. Дуңмаларым өстүрүн бар дээш күш-ажылче кирген мен. Уругларын өзе бергеш, кежээки школага чүгле дөрт класс дооступ. Оон соонда өгленип алдым. Бодум ажылдалум база бар апарган. Оон дайын эгеледи. 1943 чылда [illegible].

Оон кичээнгейлиг арын-шырайы бир ниизы кылдыр хууплуп, чөржек чүстерлиг салалдарлыг холдары бирде демнек кырынга салдынып, бирде эргижирээш кууурара берген дүктүг пөс аржыылын-даа эдесүйбагылаар — кударалга алзы берип ышкаш. Үр [illegible] кеп, аргаан хөйлеп, шокарлаш ыбка назылап кыраан пе херээжениниң бодуунуң, хүн [illegible] гүк херечилеп, ону ааң кииргин көстүр болду.

— Уругларым улуу 12 харлыг турда, ашаам фронт чоруткаш чыл четпээнде-ле, кажыылалдыг бижик чедип келди. —Элээн ээжүктелгеш уламчылады. Өлген-биле кады өлүр эвес. Чурттаар апааг. Амыдыраар. Бүгү чурт ындыг байдалда болгай.

Характерын өскээр көрүп чажыртыпарын ораалдаша-даа, карак чаштары мөңгүн суу дег, кылаңнап кынды.

— Улуг-Хемниң Торгалыгта чурттап турдувус. Колхозка эр улус эвээш арткан, колдуу бичии уруглар, кырганнар, херээженнер. Бүгү ажылды оорганнаска чыдашпаар [illegible]-биле чүъктеп. Совет Армияның тиилелгезинге бүзүреп, [illegible] тектейн манап туруувус.

Колхозка кым болуп ажылдап турганым, кырганым чүгле [illegible] үүлери бээр [illegible] тердим.

— Ниизы-бүрү ажылга турдум. Колхозка шупту чүвени кылып билир херек. Саанчылап турдум, хой-даа ыргыжып турдум, шаң аштап, тоңпак хан..., оон соонда бызаа ажаап турдум. Кедээ эртенги ажыл эртени хая-биле кады кыптыар: от одаар, ажытелге эртенги чем белеткээр, пиколаже аъткарар... чай, хоккадыныың ажылы бежин бо. Кышкы ымиртиде дең азылаа кыпсып алгаш, демирхуукнар, аяк-сава канчырадып, ава одун салып эгелээр. Уруглар ам-даа хаңы уйгуда. Картошка, каша хайындырар, чуунду үндүрүп төгер, каш арткан халаа, дагаа, чемгерер [illegible] ның байдалын хынаар, оларны ажыр-тенизер ажыл-ла долу. Кышкы узун кежээлерде уругларымның чуң хериинге өөредип, уктар, хол-хаптары [illegible] ыңчыларга ындыг хеп чугула болгай.

Домна Ивановна 1963 чылда ленинчи Коммунистиг партияның [illegible] Өг-бүлениң, колхозтуң ажылдаарынга [illegible] раан. Фронтуга белек чыырынга Д. И. Бадрина идепкейлиг [illegible]. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун узун чылдарын шыдамыкай чурттап эрткен болгаш ажы-төлүн кижизидип өстүрген Домна Ивановна амыр. тайбың бо хүннерде хүндүлүг дыштаныглада болза-даа уругларының идегелдиг дузалакчызы боор артышаан.

Домна Ивановна тайбың фондузунга дузаламчы кылдыр муң акшаны шилчиткен. Ооң ындыг чаагай сеткилиниң дугаайын база сонуургадым, мынчаар харылады:

— Телевизордан көрүп, радиодан [illegible] араб херээженнерниң, ажы-төлдүң, кырганнарның түрээп, чиленчектенип турары чаржынчыг-дыр. Израиль, Америка оларның кырынче өлүмнүг каргышты төп турары ол. Делегейде чөптүг чорук болгаш [illegible] турар. Арабтарның түрег-човуланы дөрт чылдарда бистерниң-биле төреддеш. Кайы хире берге үе туржук, канчаар чурттап турдувус, оларга дузалашпайн. кымга дузалажыр бис. Партия хуралынга бо талазы-биле айтырыгны салгарып, чилиг шиитпирни хүлээп алды. Аңаа санал-оналым даа бердим. Тайбың үеде аас [illegible] догаа чурттап орар-дыр бис, дуза херек черге дузалажырынга совет кижи, коммунист кижи кезээде белен.

Домна Ивановна Бадрина— улуг чаагай сеткилдиг кижи. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл [illegible] лей медалы-биле, үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаткан болгаш ССРЭ-ниң улусчу контроль органнарынга идепкейлиг ажылы дээш аңаа Хүндүлүт демдекти база тывыскан.

С. СИЗЕНЕВ.

ДӨРТЕН ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Калинин область. Югославиядан келген аалчыны уткуур-биле Спиров районунуң Тарасово суурунуң бүгү чурттакчылары [illegible] келген. Аалчының ады Миливой Борошa дээр. Ол атты мында кижи бүрүзү билир. А аалчы-биле дөрт таныш кижилер ам ээлеш — холдуунда кырганнар турар. Оларның Миливой Борошa-биле бо дээрге ийиги ужуражылгазы, бирги 1942 чылдың июнь 25-те болган.

Тарасово суур ол үеде фронт шугумундан элээн ыракка турган. Ынчалзажок суур кырынга немец кас демдектиг самолёттуң кестип келгени кайгамчык ышкаш болган. Самолёт суур кежээнинге дескингеш, улуг ак пес октап бадырган, оон соонда суур чоогунга хонуккан.

Немец самолётту көрүп каан [illegible] Екатерина Титова биле Степанида Венгерова айылдар тудуп алган, [illegible].

— Бистер антифашистер бис, Кызыл Армияга удур тулчурун күзевейн тур бис — деп, самолёттан унуп келген ужудукчулар хорват Миливой Борошa болгаш поляк алышкылар Олег биле Лев Окшевский-лер багайтыр орустап алгышканнар. Экипажтың дөрткү кежигүнүн олар холдарын хүлүп-шарып алган кел чораан.

...Миливой Борошa 1941 чылда хорват фашистиг шериглерже келдирткен турган. Бомбалакчы ортумак самолёттуң штурманы апарган, ол Кызыл Армияга удур дайылдажырынга ойталаарын бызы-биле шиитпирлээн. Үш ужудуушкунга ол бомбаларны ооскаар октаан. А дөрт дугаарында бомбалар немец колонна кырынче ырдына бээрге, ол дээш Миливой Борошаны кара-бажынап каан. Ынчалзажок истелге оон буруузун, оскерлип турарын шиитпирлээн чадаан. Ону фашист Германияның эжелеп алганы чурттарындан келген ужудукчуларга [illegible] тургустунган эскадрильяже чоруткан. Чангыс экипажка [illegible] уээлдиглер-биле дужа берген. Олар поляк Окшевский алышкылар болган. Самолётту муңгаш дээрининң планын тургузуп алган. [illegible] олар дериикен-нер.

Ынчалдыр М. Борошa Тарасовога чедип келген. Оортан ону Москваже, оон Энгельстиң шериг ужар чуула училищезинче чоруткан. Ону ол дайын төнүп турда доосkan. Болга эриинде хоорайга хорват оол оруc уруг Сашага душкан болгаш ынакшыжа берген, чуртунче ол олчаан алгаш барган.

Ам оон бээр дөртен чыл эрткенде бистиң чуртувуске Дайын хоочуннарының совет комитединиң чалаганы-биле халажылгаза полковник өг-бүлези-биле Тарасовода чедип келген.

1942 чылдаазы дег, М. Борошаны [illegible] Екатерина Осиповна Титова биле Степанида Михайловна Венгерова олар уткаан. Олар колхозчу пенсионерлер. Тарасовонуң болгаш чоогунда суурларның чурттакчылары Югославиядан аалчыларны чылыг-биле байыр ч[illegible] уткаан.

ЧУРУКТА: М. Борошa Тарасова суурнуң чурттакчыларының аразында.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникaзы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ХИРОСИМАНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

Ядролуг чепсекти хоруур болгаш атомнуг бомбалаашкыннардан каража[illegible]-биле эп-сеткил каттыштырылгазы дээш хөделиишкиннерниң делегей неделязы Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыы ёзугаар август алдында эгелээн. Ол хүннү шилип алганы таварылга эвес. 37 чыл мурнунда — 1945 чылдың август 6-да эртенгиниң 8 шак 15 минута турда американ атомнуг бомба Хиросиманың [illegible] дурган. Ол чазылдырыгның [illegible] түңнелдери ам-даа [illegible] келген. Кижиниң сөөк хевирин тротуарның асфальтызында өңнүг кылдыр сияап чураан. Оон ийи кара [illegible] сорбулары арнында илдең. Чуък машиналарның [illegible] база бар. Хиросиманы американ атомнуг чепсек-биле бомбалааның халаптыг ол уржуун [illegible] кижи бүрүзүнүң чуреэ ам бежип чымырткайны бээр.

Хиросиманы болгаш Нагасакини атомнуг чепсек-биле бомбалааның халаптыг ур[illegible] кижилерге база катап сагындыралары эргежок чугула. Чүге дээрге, Хиросимага чазылдырган атомнуг бомбаның күчүзүнден хөй катап артык күштүг бомбалар амгы үеде бар. Маңаа холбаштыр [illegible] чүнэ деп американ журнал [illegible] болгаш идегел чок делегейде чурттап турар-дыр [illegible] дээрге, амгы үеде делегейде 50 муң ядролуг октар бар».

Оон түңнелинде кижи төрелгетенниң кырында дирлип келген өлүмнүг аныяктың дугайында сураглыг эр[illegible] ажылдакчылар сагынып турар. АКШ-тың (СЭРЭ-ге) элчини турган Т. Уотсон безин американ хөрецгитен бөлүктерге, делегейниң бүгү [illegible] медеглээн: «Ядролуг чепсек [illegible] 15 килотонна азы 15 муң тонна тринитротолуол [illegible] атомнуг бомбаны Хиросиманың кырынче октаан болгай. Хиросиманың чурттакчылары ынчаарда 300 муң хире кижи турган. Атомнуг бомбалаашкынның үезинде ол чурттакчыларның ортаа кезии кырлып калган. Дириг арткан чурттакчыларның дөрттүң бир кезии 10—12 чыл болганда база өлүп калган. Ол дээрге улуг эвес бомба турган. Ынчаарга Хиросимаже октаан бомбадан 3 катап улуг бомбалар американ чепсектиг күштерде бар. Бирээзи-ле 9 [illegible] лар база бар».

Кижи төрелгетенниң ядролуг халаптан чамдалырының айтырыы-биле холбашкан база бир хүн бар. Ол дээрге — ядролуг чепсекти агаарга, космос делгеминге болгаш суг адаанга чазылдырып шенээрин хоруур дугайында керээге ат салган хүн дүр. 19 чыл бурунгаар, 1963 чылдың август 5-те ол керээге ат салган. Ынчаарда американ президент Дж. Кеннеди ол документиниң стайбынче болгаш гарыылдыг чорукче чугула базым-дыр» деп адаан. «1000 миль ырак бурунгаар шуражкын-дыр» деп немеп каан. Керээге ат салган американ делегацияның баштыңы [illegible] Вашингтонга чанып келирге болдуун американнар аңаа байыр чедирип турган. Холунда бичии уруглуг бир херээжен кижи А. Гарриманга чедип келгеш, [illegible] деп чугаалаан: «Москвага кылган чүүлдериңер. Силерниң аас-кежиктиг болгаш бүрүн үнелиг болдурар апаар».

[illegible] бөлүктер ам оортан сыр ескээр чугаалап турар апарган. «Ядролуг кызыгаарлаттынган дайынның» чорудун болдурарының [illegible] чугулазының» дугайында ам Вашингтонда чугаалап турар. Ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында Совет Эвилели-биле болгаш Англия-биле чугаалажыышкыннарның катап эгелевес дугайында АКШ-тың амгы президентинин Рейган шиитпир хүлээп алганының Ак бажыңда тускай чар[illegible] дугайында 1970 чылда керээге ат салган күрүнелер чогумна ядролуг чепсектиң шепелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоругдаар чүткүлдүг илергейлеп турган. Американ президентиниң кара туразында чааскаан хүлээп алган ол шиитпири массалыг узуткаашкынның боо-чепсектерин эндере бүдүрер дээш Каттышкан Штаттарның орал-дажыышкынын бадыткаан-дыр. Ядролуг дайын «халаптыг эвес» деп болдарга американ улусту чаңчыктырарын американ тускай пропаганданы оралдажып турарын «Вашингтон пост» солун ажыы-биле бижээн.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шериг чагырыкчыларының аныылдыг пландарынга [illegible] бүгү диптеринде улам калбаа[illegible] турар. Ядролуг дайынның кыжанышкынынга удур [illegible] демисели улам-на массалыг болгаш дээштиг болуп турар. Ядролуг чепсекке удур чыскаалдар бүгү Европада, Японияда болгаш өске-даа чурттарда амгы үеде болуп турар. Ол чыскаалдарны «82 чылдың тайбың марыжы» деп адаан. Делегейниң янзы-бүрү чурттарының улустары ядролуг [illegible] киңнерин сырый каттыштырып турар. Ядролуг дайын кыжанышкынынга удур демиселге аңгы-аңгы [illegible] системаларлыг [illegible] улустары киржип турар.

Стокгольм-Турку-Хельсинки-Ленинград-Москва-Минск аразынга тайбың марыжы [illegible] чаа доозулган. Ол марштың киржикчилери Каттышкан Нациялар Организациязының [illegible] чалактарынга, парламентилеринге, улустарынга кыйгырыг кылган. Мында мынчаар бижээн: «Бүгү үелерниң амыдыралы эң чугула айтырыг [illegible] ядролуг дайынга узуткаашкындан кижи төрелгетенниң камгалаарынга [illegible] дугуруушкыны чедип алыр херек».

Ол маршты доозулган соонда дораазында хүнде [illegible] совет талалакчылары Москва-Киев-Ужгород-Братислава-Будапешт-Вена [illegible] тайбының дайынга удур чаа маржын [illegible]. Ол маршка үжен чурттарның тайбың талалакчылары база каттыжар [illegible]. [illegible] Германияның Федеративтиг Республиказының [illegible] дайынга удур [illegible] актив[illegible] Венаже угландыр база чорупкан.

Англияның болгаш Барыын Европаның дайынга удур [illegible] Вена хоорайже база чорупкан.

«82 чылдың тайбың марыжының» бүгү киржикчилери 1982 чылдың август 8-те [illegible] каттыжып келген. Американ атомнуг бомбазы Японияның Хиросима хоорайының кырынче октаан аныы[illegible] халаптың 37 чылын олар [illegible] «Атомнуг бомбалаашкын, [illegible]» [illegible] шиитпирлери-биле кыйгыргаш[illegible].

Японияның янзы-бүрү хоорайларындан улусту он ийи марштарның [illegible] бо чылдың август 6-да Хиросима хоорайга каттыжып келгеннер.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Хомутовта хоолай оер заводтуң коллективи совет чагыгларны [illegible] ажылдап турар. Бо чылын ССРЭ-же олар аңгы-аңгы диаметрниң 196 [illegible] бүдүрүлгечилерге ол [illegible] чаа дериг-херекселдер [illegible]. Оларның [illegible] Совет Эвилелинче кылган.

ЭДЧ-ниң комплекстиг программазын ёзугаар нефть болгаш газ дамчыдылгазынга, химия үлетпүрүнге болгаш атомнуг электростанцияларга ажыглаар хоолайларны бүдүрүп үлүгеринге Хомутовта заводту специализастаан. Дашкаар үнүүрер продукцияның барык чартыындан ажыы Совет Эвилелинге кээр. Ол бүдүрүлгениң хоолайлары Сибирьниң, Ортаакы Азияның болгаш чурттуң Европа кезээнде туттунуп турар нефть болгаш газ дамчыдылгазынга ажыглаттынар. Оларны дамчыштыр нефть болгаш газ социалистиг чурттарже, оон иштинде ЧССР-же баар.

ЧУРУКТА: дадарбас хоолайларны ажылдап кылып турары.
ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

СОНУУРГАЛ УЛУГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-нуң штаб-квартиразынга үш неделя уламчылап келген «Космос кижиге бараан боор турар» деп ССРЭ-ниң [illegible]. Ону бо [illegible] муң хире кижи көөп көрген. Олар Черниң баштайгы кылымал спутниги, баштайгы космонавт [illegible] Совет Эвилелиниң кол-кол космос программалары-биле танышкан.

[illegible] совет болгаш американ космонавтыларның ажылдап турганы «Союз» — «Аполлон» космос комплекизиниң македи [illegible] космос делгемин шиңгээдиринге калы күженишкиннериниң ажыктыын сагындырган. Совет Эвилелиниң бо талазы-биле социалистиг чурттар-биле, а ол ышкаш Индия, Франция болгаш өске-даа чурттар-биле чедишкинниг кады ажылдажылгазының дугайын делгелге база чугаалап турар.

Демдеглелдер дептеринде — он-он дылдарда бижимелдер. Ол бижимелдерде делгелгениң организакчыларынга өөрүп четтиришкиннин илередиишкининден аңгыда бир эвес космосту калы, улустарның ниити эрге-ажыктарынга дүгжүп турар кылдыр шиңгээдир, шиңчилээр болза, Чер чоогунуң космос делгемин боо-чепсектерни эндере бүзүреринин чаа девискээри кылдыр хуулдурбас болза, дыка хейну кылын ап болурунуң дугайында бодалдар киирти.

«Тайбың черге болгаш космоска тиилезин!» — деп, американ херээжен С. Айноба бижээн. Венесуэла чурттуг Б. Хименестиң база оон дөрт чаңгыс чер чурттугларының адын салганы бижимел база аңаа домей утканың: «Бистиң уругларывыстың болгаш чер бөмбүрзээвистиң келир үезин камгалап алыылынар, ядролуг боо-чепсектерниң непторээрин [illegible]». «Мындыг делгелгелерни удаа-дараа эртирип турар болза эки ийик» — деп, Нью-Йоркуң чурттакчызы Р. Четтонниң бодалын бо хүннерде КНО-нуң штаб-[illegible] хөй-хөй улежип турар.

В. ВАСИЛЕЦ.

ДЕЛЕГЕЙ НИИТИЛЕЖИЛГЕЗИНГЕ ЧОҢГЭЭ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязынга удур ожээтен үүлгедигни Израиль кылган. Ан-Накурадан чоруткан 28 кижи составтыг хайгаарачкылар бөлүүн израиль эжелекчи шериглер доктаадыпканын КНО-нуң чиңгине секретарының [illegible] дыңнаткан.

КНО-нуң Мурнуу Ливанда [illegible] штаб-квартиразы Ан-Накурада турук турар.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң август 1-де хүлээп алган резолюциязының күүседири-биле холбашкан белеткел ажылын делегей органнарының ол ажылдакчылары кылыр ужурлуг турган. КНО-нуң хайгаарачкыларын Бейрутка тургузарын ол резолюцияда айыткан.

[illegible] удур израиль эжелекчи шериглерниң ол үүлгедиглери Каттышкан Нациялар Организациязының ханы сагыш човаашкынын болдуруп турарын КНО-нуң чиңгине секретарының [illegible] айыткан. КНО-нуң шиитпирлерин Израиль хүндүлээр болгаш күүселир кылдыр шиитпирлиг хемчеглерни Айыыл чок чорук Чөвүлели ап чорудар ужурлуг деп, Палестинаны хостаар организацияның [illegible] З. Л. Терази медеглээн.

КОНГРЕСС КЕЖИГҮННЕРИН СУРГААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Рейганның администрациязының [illegible] демократтыг [illegible] ның херээнге бурунгаарлаашкынга холбаштыр [illegible] тиң дүрген-не чөпшээрежиилерин Пентагон дыка күзеп турар. Пентагонну удуртукчулары конгресс кежигүннерин аңаа бүзүредири-биле АКШ-тың Латин Америкада бүгү чепсектиг күштерин болгаш ол диптэ американчы ёзу-турумнарга шериг дузаламчызы чедирерин контрольдап турар АКШ-тың мурнуу шериг округунуң командылакчызы — генерал-лейтенант У. Наттингти дашты херектер талазы-биле [illegible] чорутkan.

Амгы үеде бүгү Латин Америка АКШ-тың стратегтиг планнаашкынынга хаара туттунар ужурлуг деп, ол генерал кандыг-даа ээн-пүүр чогу-биле медеглээн. Мындыг эжелекчи чүткүлдүг агартыры-биле ол генерал АКШ-тың Төп Америкада эрге-ажыктарынга Кубаның болгаш Никарагуаның [illegible] тургуступ турар деп [illegible]. Ногум-на Каттышкан Штаттар бодунуң шериг күжү-биле өнчүк-чөңгээлер кылып, Төп Американың болгаш Кариб бассейнинин девискээринге дүжүкүрлүг чорукту улам күштелдиргенин бүгү кижилер билир.

АКШ-тың мурнуу шериг округунуң штабы турар Панама каналының зоназы амгы үеде Сальвадорга шаажылакчылар белеткээриниң кол төвү апарган.

Холдуунда-ла мурнуу округтуң командылалының иштиинден Сальвадор, Гондурас болгаш Төп Американың өске-даа чурттарынче баар американ шериг чөвүлекчилериниң бөлүктерин четчелеп турар.

Ол ышкаш Төп разведка эргелели конгресс кежигүннерин сальвадор хунтаның талазынче сургаарында база киржип турар. Ол бүгү демократтарның чурттарында бодунуң хоралакчы үүлгедиишкиннерин калбартып турар. Чоокта чаа Төп разведка эргелелиниң директорунуң оралакчызы Дж. Макмахон конгресс кежигүннери-биле хаалдыр [illegible] оларга Сальвадорда байдал дугайын «дыңнаткан».

Пентагонуң болгаш Төп разведка эргелелиниң ол талазы-биле плепкелиг ажылының [illegible] администрация база катап конгресстен диле кылып — бо удаада Сальвадорже американ шериглерин чорударын чөпшээредип көөр болза, ол [illegible] — деп сенатор К. Додд медеглээн.

Е. ЕГОРОВ.

КОНСЕРВАТОРЛАРНЫҢ ПОЛИТИКАЗЫНГА УДУР

ЛОНДОН. (СЭТА). Консервативтиг чазактың чөңгө ожээн политиказынга удур, бодунуң эргелери болгаш эрге-ажыктары дээш Англияның [illegible] иштиниң ниитизи-биле демисежип турар. Чурттуң профэвилел организацияларының резолюциялар төлевилелинде бо дугайын айыткан. Тредюнионнарның британ конгрезиниң чыл бүрүде болур 114-кү съездизинге чугаалажып көөрү-биле резолюциялар төлевилелин киирген. Съезд бо чылдың сентябрьда Брайтонга болур. [illegible] тиг угланыышкыны болгаш [illegible] сырый холбаалыг болуп турарын Англияның ажылчылары [illegible] толдаргай көрүп турарын ол документилерде демдеглээн. Профэвилел чымжының хүн аңгырыгларынга ол резолюция төлевилелдерин киирген.

Делегей байдалының чиңгежээни-биле, дайын айыылының күштелгени-биле холбаштыр чурттуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының [illegible] сеткил дүвүреңнерин [illegible] айтырыгларынга хамаарышкан резолюцияда [illegible]. «Бүрүнелер аразында чөрүлдээниң бүгү айтырыглар чугаалажыышкыннар столунуң аргазынга шиитпирлеттинген турар ужурлуг» деп резолюцияның бирээзинде бижээн.

Англия бодунуң ядролуг чепсээнден ойталаар ужурлуг деп ол резолюцияда айыткан. «Англияда болгаш бүгү Барыын Европада ядролуг чепсектиң [illegible] бистиң [illegible] идиглиг эвес болгаш бистерни камгалап шыдавас. Ядролуг дайын [illegible] таварылгада ол баазалар бистерни кергей улуг халапка таварыштырар ийик» деп, машинистерниң болгаш одакчыларның каттышкан профэвилелиниң киирген резолюциязында [illegible]. Америк чурттаакчыларның ядролуг ракеталарын болгаш американ чалгыг ядролуг ракеталарын чурттуң девискээринге элээр тургузарынын планын күш чок болдурарын, Великобританияның суг адаанга чорууру флодун ядролуг чепсек-биле хандырарын, «трайдент» деп ракеталар-биле деририн соксадыр, чурттуң девискээринде ядролуг чепсектиң бүгү баазаларын узуткаарын, Европага ядролуг чепсек чок зонаны тургузарынга идегни бээрин ол документ негеп турар.

М. Тэтчерниң чазаның чөңгө удур экономиктиг политиказын резолюцияларда кижилер-биле шыңгыы бүгү шапкан. Консерваторларның [illegible] экономиктиг политиказы [illegible] үлетпүрүнүң кол [illegible] программаларын узуткаарынга, айыыл чок [illegible] киржикчилериниң амыдырал деңнелинин куруглаарынга чедиргенин Англияның профэвилел[illegible].

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Тель-Авивтиң Ливанда дээрги агрессиязын Американың Каттышкан Штаттары ажыы-биле деткээн. Израильге кандыг-даа шериг дузаламчызын бербезинче болгаш Бейрутта хан төгүүшкүнүн соксадыр [illegible] ону албадаарынче КНО-нуң [illegible] резолюция төлевилелин Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырын АКШ-тың [illegible] болдурбаан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң [illegible] Израильдиң онзалаанынга ханы килеңнээшкинин совет делегацияның [illegible] илергейлээн болгаш ону Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң дөрген чыылдырган хуралынга чугаалажып берген. Дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын, Израильдиң эжелекчи шериглерин Ливандан үндүрерин, КНО-нуң хайгаарачкыларын Бейрут районунга киирерин Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң моон мурнунда хүлээп алган шиитпирлеринге айыткан турган.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 11 кежигүннери резолюция төлевилелин дээш бадылаан. Каттышкан Штаттарның НАТО талазы-биле чоок эвилелчизи — Англия болгаш Барыын чүкке чагырткан Заир биле Того бадылаашкынга [illegible].

АКШ ол резолюция төлевилелин хүлээп алырын болдурбаан болгаш Ливан чайысыдалды бүрүн узуткаар талазы-биле Израильди база катап деткээн. [illegible]

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга ССРЭ-ниң төлээлекчизи Р. С. Овинников мынчаа деп медеглээн: Ливанның салым-чолунга берге үеде, палестин улустуң амыдыралында берге үеде Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бүгү [illegible] болгаш харысалгалыг шиитпирин саналдаар дээш маңаа чедип келген бис. Бөгүнгү резолюция төлевилелин [illegible] хүлээп албаанының харыысалгазы Американың Каттышкан Штаттарынга онаажып турар. Айыыл чорук Израильдиң бүрүзү дээш, өлүрткен ливан болгаш палестин чаш уруг бүрүзү дээш, кырган бүрүзү дээш, өлүрткен херээжен кижи бүрүзү дээш харысалга чүгле Израильге эвес, харын АКШ-ка база онаажыр. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы Н. Дорр (Ирландия) совет төлевилелди деткээн болгаш Ливанга байдал дугайында [illegible] Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларын [illegible] амга чедир күүсеттинмээнин сагындырган. [illegible] КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели эптевин шыдавас.

Бүгү делегейде Израильдиң [illegible] Норвегияның, арай бурунгааргы [illegible] Швецияның, Францияның, ЮАР-нуң төлээлекчилери база бүгү шапкан.

Бейрутта байдалдың берге [illegible]. Айыыл чок чорук Чөвүлелинде байдалдың бо[illegible] хуралдар чоруп турар деп Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы медеглээн.

В. ВАСИЛЕЦ.

ТӨӨГҮНҮ ХАЖЫДЫП ТУРАР

ТОКИО. (СЭТА). «Улуг япон империя» деп чаа япон фильмниң чарлалдары бо хүннерде япон нийислелдиң [illegible] «Эрлер дайынче ынча чоктала чорупканнар» деп, улуг кара эгелер-биле көстүп келген. Чарлал-плакаттарның кол-кол чуруунда — шаандакы премьер-министр, кижи төрелгетенге удур кемниг херек үүлгеткен дээш 1948 чылда делегей трибуналының [illegible] кем дайын талазы-биле кем-буруулуг идегет Хидэки Тодзио чуруттунган. Ынчалзадаа Тодзиону «Улуг япон империяда» өске арныныг кылдыр көргүскен. Мында ол дайынның [illegible] — «[illegible] өттүр көөр» күрүне ажылдакчызы боор, ол үениң иштики болгаш даштыкы-даа дайын[illegible] боор турза-даа, чуртту тайбынче аппар чыдар кижи кылдыр көстүп турар. Ынчангаш ол «ак сеткилдиг ажылдакчы» [illegible] шииттирген деп агартыр дээш [illegible] шыдаар-ла таа-биле оралдашкан.

Төөгүнү «калбаа-биле» шын кылдыр көргүзер» ужурлуг ол кинофильмде чүгле кем-буруулуг [illegible] ажылдып турар эвес, харын база делегейниң ийиги дайынында [illegible] дайынчы ырак Японияның кем-буруулуг ролун база соора көргүзүп турар.

[illegible] шуут-ла билдинмир: Япония Азияның улустарынга удур кандыг-даа агрессия кылбаан деп түңнелди кылырынче көрүкчүнү албадаары боор турар. Ынчангаш кандыг-даа буруузу чок кыдаттарны, филиппиннерни, [illegible] маңаа-биле өлүрүп, кырар чоруктары-даа болбаан-дыр. Оон алгаш көөрге, япон ат-шериглер [illegible] хүлээлгезин» күүседип турган болгаш Пирл-Харборже бүдүү халдаашкын — Японияның «бодун камгаланыры-биле кылганы «дүрүм ёзугаар хемчээ» боор турар-дыр.

«Улуг япон империя» — сөөлгү үеде көстүп келген мындыг хевирлиг баштайгы мөгеп кино эвес-тир. Оон-биле кады ол Японияның амыдыралында аңаа-ла таварылга база эвес, чүге дээрге чурттуң чагырыкчы бөлүктериниң тура-соруун ёзугаар япон орулукта боор турар [illegible] боор ёзугаар [illegible].

Чоокта эрткен үениң болуушкуннарын кара-чоорар [illegible] ажыглалдыг агартырын ораллашкыннары чүгле кино талазы-биле чок мөге [illegible] боор турар эвес. Бо чылын [illegible] демократтыг (ЛДП) партияның саналдааның ёзугаар школаның [illegible] кылырының талазы-биле калбак кампания эгелээн болгаш [illegible] агрессия дайыннары-биле, Японияның болгаш өске-даа чурттарның улустарынга оларның [illegible] холбашкан бүгү чүүлдерни ол номнардан ушту каап турар. Оон-биле чергелештир ЛДП чурттуң конституциязын чаартырынга план ёзугаар белеткээн, оон чепсектиг күштерин тургузарындан болгаш агрессия пландарын [illegible] удур чүүлдерни ушту каап-тар соруглаан салып турар. Ол бүгү чаңгыс-ла сорулга дээш — амгы чагырыкчы бөлүктүң дайынчы [illegible] күштелдирер, милитаризмни катап тургузар уламчылаашкынын агартыр дээш кылып турар.

В. ЗАЦЕПИН.

ТУЛЧУУШКУННАР

НАЙРОБИ. Чөңгө улуг [illegible] турар. [illegible] Демократтыг фронтунуң [illegible]. Демократтыг фронттуң [illegible] тары фронтунуң радиозу [illegible].

Чурттуң соңгу болгаш мурнуу [illegible] турар 1 муң километр [illegible] оруун олар кывал[illegible]дала алган. Мудуг областа [illegible] соңгу суурлар [illegible] иштинде Белет-Уэн хоорай хостаттынган.

Радионуң дыңнатканындан алырга, Демократтыг фронтунуң кезектери соңгу-барыын Сомалиде Абас деп шериг дааргазынче халдааш[illegible] кылган.

(СЭТА).

„ЫРЛЫГ-БУЛАК“

— Сээнии шын-дыр харын, чүү болду ынчаш?

— Ырлыг-Булак суурже электри удазыны шөөр чагылар кезер черни айтып бердим. Эрес Херел боду хүлээп алды. Оон соонда чүү болганыл? Хамык трактор-машиназын дыргырадып алгаш, кош арганы хоора сон турган эрлер-дир. Мен оларның өстүрүп алган тараазын ынчаар кыргып турган болзумза, чүү дээрлер ирги?

Ыяш даамалының чугаазы улам хапылап бар чыдарга, салбыр эргелекчизи оваарны берген:

— Тодаргай чугаалап берүңер. Кажан; кана, чежени?

Ламажай ак саазын уштуп эккелгеш, ёзулуг-ла эреек базып санап берген:

— Чагылар кезип белеткээри-биле Өргү артындан тускай черни чепшээрээш, имдемдээн хап бердим. Ону четче ажыглавайн-дыр. Далдап турган, оон чүс хире дыт кезип алгаш, өскелерин каапкан. Ужурган ыяштарның бүдүктарын аштап, арыглаваан. Ийи чүс хире чудукту өске арга-лардан дээрбеден алган. Ынча дивес арга чок, хөнүлерин шилип алгаш, ыргактарны каапкан. Алдының алгаш интаразын октапкан. Ээлуге-ла тотчеглекчи чорук. Ынча чудукту аргадан үндүр сөөртүп алырда, чүс бежен бир шеттерни ууй бастырган. Оларның өртээ чеди чүс он алды рубль ийи көпеек. Өске черлерден ыяш кескен дээш торгаалда акшазын тускай санап үндүрүп кээр бис. Бо бүгү шүүделди күрүнеге кым төлээрил?

Дажысаң бодап олурарга, ыяш даамалы черле кынчыктырар хире эвес болган. Оон салбыр эргелекчизи хой бригадирынге чугаалаан:

— Дыңнап олур сен бе? Ынчыг кончуг чүве-дир, чаңгыс борбак чаш шет белин чизедалзылыг, эртек үнелиг. А сен дээрге кодан хураганы туралаан кижиге өргүп олурар.

Ламажай бичии-даа доктаавааан:

— Күрүне херээ-дир, эштер. Ам ыяш кезер дизе, кымгадаа чөпшээревес мен.

Салбыр эргелекчизи шаандан тура Ламажайның бодунче-даа, оон ажыл-херээнче-даа, өске черде чагырткан, өске ажылдыг кижи боорга, бичинде-даа кичээнгей салбайн чораан. Оон ынай ону хуузунда хөөреп чоруур, анаа-ла эреңгей эш деп санап чораан болган. Ам дээрге, мырыңай элдептиг шыңгыы, көпеек карак кижи болуп-тур.

Дажысаң ону айтырга кинче шаан алыр бодаан:

— Чурумну сагыыры шыңгыыр. Негээр бис, мен база чугаалаар мен. Ынчалза-даа ыяшты шуут кеспес дээрге кайын боор. Чурттуң байлаан ажыглаар апаар. Оон башка чүнүң-биле тудуг кылыр бис.

— Шын харын, чурттуң байлаан ажыглаар, ынчалза-даа чөп ажыглаар херек, даргалар. Тараа сывы сына бээрге, өскүс анай олу бээрге, ыглажып олурар болгай бис. Ыяш база олар-биле дөмей, өлүр тыныныг, өзер назыныныг. Шагда ындыг эвес турган. Агылыт үнүнге ыяшты улус кайы хамаан чок кеспес чораан. Кымдаа ындыг хоойлу үндүрүп кагбаан, ынчалза-даа дүрүм. [illegible] ыяшка карыш четпес кадыргы туттунуп үнүп келген болза, сугже дедир салып кирер. База дүрүм. Шаңгыр кат чыгбас, бышпаан тоорук дүжүрбес, куш чуургазы чыгбас, чайын аңнавас. База-ла дүрүм, ону кым-даа бижип кагбаан, а сагыыры албан. Ам дээрге... —дээш, ыяш даамалы улуг тынган. — Улус бөгүн мынчаар ырлажып чораан: «Чашла хадың кеспе-кеспе, сагланчыр кеспе-кеспе...»

Ам-на антиг үе келди эвеспе дээн ышкаш, Тас Токаан чугаа аразынче кире халаан:

— Оон ынай чүү дээр ийик, аныйы, чечей?

Ол аразында кагжаан эжик шыгырт дээн соонда, шелетер ижиниңг, метпек мага-боттуг, хыралып калган кара савыяа херектээштиг Эрес Оюнович эжик үдүн дуй алыр чеде берген кирип орган.

— Ыяш кезер! Ыяш кезер!

Эрес Оюновичиниң чугаазы ол болган. Салбыр эргелекчизи-биле хой бригадирлериниң карактары ыяш даамалында-ла барган. Ламажайның арны мычыы кызыл апарган.

Ыяш даамалы олудундан тура халаан:

— Ыяш кезер деп чүнериил?

— Ыяш кезер харын.

— Кымга? Чүге?

— Хойжу бригаданың тевүн тудар. Ыяшты бистер, механизаторлар, дажып бээр бис.

— Хойжуларга ыяш херек чок—деп, Ламажай удурлан-ган. — Олар Коржен-соолдап турар улус-тур, суурже чурттай берген, кандыг-даа бригада тову херек чок.

— Хойжулар херек деп турарлар-дыр —дээш, Эрес Оюнович шаланы эгликнедир кылаштагылаан. —Ыяш кезер.

Дажысаң шыдашпайн, тура халаан:

— Механизаторлар бүдүн суур безин тудуп алдыңар. Ыңаар ам чырык база шөйүп алдыңар. Оон ынай чүү херек чүвел? Киришпеске киришкен.

Эрес Оюнович үзе кирген:

— Тоолдур чугаалаан херээ чок, Егор Евзакович. Шупту билдине берди. Ынчалзадаа бисте өске херек чок. Ыяш кезер!..

(Төнчүзү. Эгези № 184 «Шында»).

К. КУДАЖЫ

НАЙЫРАЛДЫГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

УЗБЕК ССР. Хамит Саматов — Самарканд областа Каттакурганның хоочун чурттакчыларының бирээзи. Ол бодүүн кижиниң оон чүгле төрээн хоорайында хүндүлеп турар эвес. Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү черлеринден болгаш даштыкыдан безин хөй санныг чагааларны ол ап турар. Саматовтарның уруглары болгаш уругларының ажы-төлү анаа бижип турар.

Хөй кежигүннерлиг өг-бүлелер Узбекистанда эвээш эвес. Ынчалдажок Саматовтарның өг-бүлези онзагай болгаш эңне улуг.

...1943 чылдың күзүнүнде Днепр хемни бистиң шеригле-ривис кежип турган үеде Хамит Саматов аар балыглаткан. Украин Мария Тимофеевна Виенко болгаш оон уруу Надежда Ивановна Николаева ону ажаап, азырап, оон эминиринге дузалаан.

Хамит оон соолунде дайынга киржип шыдаваан. Дайынчы хөй шаңналдарлыг Хамит Саматов Каттакурганга инвалид болуп чанып келген. Төрээн хоорайының вокзалынга өскүс бичии оолду ол көрүп каан. Ада-иезиниң бажыңынга ону эдертип келген. «Бистиң-биле кады чурттап, доруксун. Ону Кучкар деп адаар бис» дээн.

Оон дараазында Хамит чорукташ, орус Ваняны, белорус Женяны, украин Донатты, татар Керимни, еврей Лизаны, армян Арсланны ада-иезиниң бажыңынга база эккелген. Хамиттиң мынчаарда авыяа кадайы Санобар янзы-бүрү националдарның 13 уругларының иези болу берген. Боду алды уругларны божаан.

Дайынның берге чылдарында ада-иелеринден чарылган бичии чаштар бодүүн узбек өг-бүлеге чаагай сагыш салдынышкынга, ада-ие чассыдынышкынынга өөрүшкүлүг өзүп, доруккан. Хамиттиң болгаш Санобарның уругларының уругаары бежен ажыг кижи.

ЧУРУКТА: Саматовтарның найыралдыг болгаш улуг өг-бүлезиниң кежигүннериниң чүгле чамдыызы-дыр.

Р. ГАФУРОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АВГУСТА ЧАА КИНОЛАР

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскаатканы болгаш Совет кино хүнүнге (август 27-де) уткуштур чаа кинолар үнүп эгелээр.

«Чагыртпаан» деп кинону узбек кинематографистер Т. Каипбергеновтуң «Каракалпактың уруу» деп романындан тургускан. Каракалпактың ырак суурунга Совет эргечагырганың тургустунуп келгениниң берге оруктарын көргүзүп турар. Ашактыг аныяк херээжен Джумагульдуң болуун ашааидан эргелелдиг болгаш ынакшылды тыппааның, а чаа Совет эргечагыргадан улуска барааи болганындан аас-кежиин тып алыр. Ол кинонуң режиссёру А. Кабулов.

Оон ынай база бир дөмей болуушкуннарның дугайында «Улу чыл» деп калбак экранныг кинону Зея Самадиниң «Маимхан» деп романындан «Казахфильм» киностудия кылган.

Фильмде болуушкун XVIII вектиң ортаа үезинде уйгурларның (мурнуу Казахстан девискээринге) демисели чорутуп турар. Шагдагы болуушкун дугайы-даа болза, амгы үеде Кыдаттың девискээринде уйгурларның байдалынга аажок чоок.

Уйгурларның манчжур-кыдат дарлакчыларга удур демиселин аныяк чараш кыс Маимхан болгаш диким Ахмат баштап турар. Уйгурларны чагырып алыр дээш кыдаттар немелде шериг күжү-биле кызыгаарлаттынмас. Олар уйгурларның лагеринче херээжен кижи чорудар. Ол Ахматтың сурукчузу Махмудуну ынак дүшпүү болу бээр. Оон ол херээжен тура халыкчылар лагеринге алгыш-кырыш үндүргеш, болуунуң кара сагыштыг үүлгедиин кылыр. Кол рольдарда Тамара Яндиева, Амангельдыев, Ю. Саитов, Б. Ватаев олар ойнап турар. Режиссёрлары: А. Акимов, Цой Гук Ин.

Рига киностудиязының ийи кинозу база болур. Оларның бирээзи «Истелгениң тодаргайланы». Иштики херектер ажылдакчыларының кемниг херек үүлгедикчилерниң четпээн истеп турарын ында чугаалап турар... Бир дүне иштики херектерниң ажылдакчылары ийи аар кем-херек үүлгедиглерниң дугайында медээни дыңнаар. Ишкеге кирген парк иштинге 40-45 хар үезинде өлген херээжен кижи тывылган, а өске бир черге эр кижи 100 муң рубльдыг сумка-биле катай октапкаш, боду дезе берген болган. Ол ийи ангы үүлгедиглер чаңгыс херекке холбашканын илередип көөр.

Истекчиниң ролюнда Вия Артмане, майорда—Гунар Цилинский болгаш өске-даа артистер ойнап турарлар.

Ол-ла киностудияның база бир кинозунда амыдыралга аажок ховар, ынчалза-даа херек кырында болган болуушкунну көргүзүп турар. Кол маадырлар инженер Николай Янсон болгаш оон кадайы Нина аас-кежиктиг ашак-кадай болуп турар. Оларда ажы-төл чок. Нинаның аарыы оон ие болурунга шаптык болуп турар. Ынчалза-даа Нина оожургалдыг сагыш амыр чурттаарынга күзеллиг. Кожазының бичии уруунга Николайның аажок ынаан Нина көргеш уруг божуур деп шиитпирлеп алыр. Оон Нина бергедеп божуур, бичии оглунга аар операция кылыр. Анаа бичии уруг өлген деп сөглээрлер. Нина ашаа-ның бичии уругга ынаан билгеш, анаа өске кагдынган уругдан бээрин болгаш ол дугайында ашаанга [illegible] эмчилерден дилээр. Эмчилер анаа [illegible] неделя эрткенде Нинаның оглу диириг, а улуг частыыг болган деп медээлээрлер. Нина ашаап мегелепкенин чажырган, төрээн оглундан ойталаар. Ол-ла хоорайда оларның оглу өзүп турар. Уттунмас ол бергелерни сагындырып турар кинону «Уттуптар бе, азы уттпайн баар бе» деп адаан.

Кол рольдарында Людмила Чурсина, Гирт Яковлев олар ойнаан.

Чуртталганың туружунун быжыын «Чурукчунуң кадайы» деп фильмниң маадырлары көрүп эртерлер.

Павел Алексеевич —салымчаданыг графикчи-чурукчу, оон кадайы Нина—техникумда башкы, хаалчак байдалга чурттап турганнар. Олар бот-боттарынга таарышпаан сагыш амыр чурттаалгалыг. Ынчалза-даа Нина дыштаныгга черинге барган хөглүг болгаш мыт-шимээнниг улустардан болуунуң хууда чурттаалгазы [illegible] эмиртиин ынчаш сагыштыг экерин көөр. Ол үеде хөглүг болгаш магалыг чаагай кижи Борис Петрович тыптып келген. Нина оон чызаалап сөгүрүүшкүнүн аажок магадап, ашаа кижиниң четпестерин тып, чаа таныжыы магалыг чаагай кижи кылдыр көрүп турар. Ашаа-биле арага [illegible] чарлыырының кырынга келир. Ол үеде оларның кады чурттап эрткен чурттаалгазының ашак бүрүзүнде бот-боттарынга идегелдиг, билчири эн-не [illegible] че катаң эглип, чурттаалганың туружунун быжыы билдине бээр.

Ол кинону «Мосфильм» үндүрген. Юрий Нагибинниң «Берендеев аргазы» деп чечен чугаазындан Наталья Рязанцеваның сценарийи-биле эгелеп чорууп режиссёр Александр Панкратов тургускан. Кол рольдарда Валентина Теличкина, Сергей Шакуров, Никита Михалков олар ойнаан.

«Чашпан — ажыг сиген» деп фильмни «Мосфильм» кылып үндүрген. Дайын үезиниң кижилериниң дугайында, ол хүннерниң аар-бергезин эктинге чүктээннерни көргүзүп турар.

Болуушкун Соңгу чүкте бир ырак суурга болуп турар. Ермаковтар фронтучу оглун манап турарлар. Аңаа ужуражырын Дуся база манаар. Трофим таакаап [illegible] болгаш муңгаргай уруг эккелген. Ол уругну Маша дээр. Фашистерниң холунга эн-не бергелерни көрүп эрткен болгаш ол бодунуң ада-иезин-даа, төрелдерин-даа, тайбың хүннерин-даа билбес апарган турган. Дайын аңаа сеткил аарыын болгаш оон холунга танма дутаарын арттырып каан. Бомбалаашкынның адаа-биле Машаны Трофим эккелген. Амыдырал-чурттаалгаже ону чүгле ынакшыл эдлирип болур. Дуся ынак кижизи оскуннарындан база улуг муңгаралга таваржып кээр. Маша бодунуң чаа чурттаалгазынга чаңчыгып бар чорда суурга [illegible] кара «сумказы» кестүп келген. Ол бүгү дайынның дургузунда бодунуң ие чок читкен уруун чедеп келген. Ол Маша болур. Ук кинода Маша-биле Трофимниң оон ыңай салымы [illegible].

[illegible] Кол рольдарда А. Казаков, О. Прохорова, В. Трещалов, Г. Драпеко, П. Глебов ойнаан.

Н. БОЛЬШИНИНА.

ХАМААРЫЛГАЗЫ КАНДЫГЫЛ?

Тываның булуң бүрүзүнде аржаан суглар, эмнээр хөлдер бар. Чылдың чаагай үелеринде оларда чон кадыын экижидип чедери чаңчыл болу берген. Кызылдан ырак эвесте Дус-Хол бар. Ында албан организацияларның ажылдакчылары, республиканың булуң бүрүзүнден чон кээп дыштаныр келген. Оон аңгыда ук черде Красноярск, Абакан, Шушенскийден дыштанып келгеннер эвес-тир. Моон алгаш көөрге, ук хол Тывада ховар хөлдерниң бирээзи.

Шак ындыг үнелиг хөлге келгеннерниң хамаарылгазы кандыгыл? Чогуур негелдезинге ырак четпес. Чүге дизе [illegible] — кызыл курттарны, кара [illegible] чок шуурер алгаш чаны турар. Ол ышкаш хол девискээриниң санитарлыг байдалын сагывайн турары илдең. Хөлдү долгандыр чер адаандан кезек-кезек дамырак кара суглар агып чыдар. Дыштанылчылар чем белеткээр сугну оон алыр. Ындыг турбуже, ол сугга чамдык кижилер хевин чуп бээри таарымча чок.

Дус-Хөлде колдуунда тубекалыг, эмчи сумелиг-биле дыштаныр келгеннер бар. Ында быжыглаан медицина ажылдакчылары лекция, беседаны кылып турары өөрүнчүг. Мурнуку чылдарда солуң оюн-тоглаалар эгелеп, чыы-тай хөлчетеп-чорук-даа организастаар турган. Бо чылын дыштаныкчыларга [illegible] маадырлар болбаан. Ыңай-бээр [illegible]. Бо талазы-биле дыштаныгга черниң директорунуң [illegible] кайш удаа тургускан. Ол транспорт чогунга сыдаглап каар. Бир тээ дыштаныгга черинде болганда, чонга солун, таарымчалыг байдалды тургузар деп санадыыр мен.

Л. ООРЖАК.

Өвүр район.

САГЫЗА

Бай-Тайга районнуң Шиевлиг аржаанынга дыштаныр кижи ховар боор. Ук аржаан холбегер ногаан отт-сигенниг, ногаан ыяштарлыг тайга эдээнде турар. Шагдан бээр аңаа дыштанып барганнар аржаан девискээриниң арыг-силиин хөлчок сагыыраар. Оон девискээриниң отт-сигенин, [illegible] хумагалаар, камгалаар чораан. Ол аржаанга бо чайын дыштаны бардым. Кижи саны 900 ажып турган. Тываның бүгү булуңнарындан кээриндеп аңгыда, Красноярск, Абакан дээш өске-даа улуг хоорайлардан кадыын экижидип келгеннер хөй.

Аржаанга кижи бүрүзү кадыын экижидир бээры чон. Ынчалза-даа маңаа чамдык четпестерни айтыксадым. Аржаанга дыштаныр келгеннер ниити санитарлыг байдалды сагывайн турар. Майгыннарын аржаан чанынга тып аарлар. Бок болгаш шил аймаа ында [illegible]. Арыглаар бажының ишти чуттуг. Бо бүгү чайгаар бүткен бойдустуң каас-чаражын үреп турар.

Мурнуку чылдарда районнуң эмчилери лекция, беседаны кылып, санитарлыг байдалды хайгааралга алган турган. Соолгу үеде бо бүгү сагыыттынмастаан.

Б. КЫРГЫС.

Эрзин район.

Оорнуң оруу тунук

АРАВЫСКА ТУРБАЗЫН ДЭЭШ

Амыдырал бо хире чаагай үеде оор-биле амыдыраксаар, чонниң хуузунда болгаш күрүне өнчү-херекселин карак ажыттаар, бодунга ажык-кончаа тып, байып алыксаар хоптак сеткилдиг, арын-нүүрүн артынга каттап ийи-чаңгыс кижилер бистиң аравыста бар. Оон чижээнге «Ак-Чыраа» совхозка болган бир херекти [illegible].

1981 чылдың май 2-ниң дүнезинде совхозтуң чылгы кадарчызы К. Ондарның аалының чанынга 15 чылгыны кулун-чаваазы-биле оорлар сүрүп берген дугайында медээ келген. Соруга— ол-ла дораан оорларны истээр, тудуп илередир. Ажыл-агыйның специалистери Саштаап [illegible] ге ол даалга онаашкан. Оорларның изинге бодук дораан таваржып келген. Оорлар [illegible] таптыг-ла О. [illegible] тайгаже сүрүп үндүр-түң девискээри Кажаалыг-Өзен деп ээн черге чедиргеш, кажаалап хондурган. Оорларның бирээзи оон дедир аъттангаш, читкен малдарны истеп турарын эжинге кээп дыңнаткан. Хөй малды чедирери ам белен эвес апарганы-ла ол боор, оларның чүгле алдызын үзе сүрүп берсеннер, артканнары ол черге чыткылап калган. Оор оон чораашт. Кош-Терек-Аксы тавараан. 120 километр оруктуэрткеш, «Коммунизмче орук» совхозтуң девискээринге келгеш, «чоок» эш-өөрү-биле таваржып алган. «Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ой-Аксы деп черде «эжи» Чүлдүм-оол оглу Бадын-оолдуң аалынга чедиргеш, малдарны саларын дугуруушканнар...

Оорнуң ада долган, туттурган. Үстүнде үүлгедигни кылган кижи Чапаев Дөмүр-оолович Ондар. Ол «Коммунизмче [illegible]» келген малын ол Чөөн-Хемчик районга эккеп, чүдүрерин чүдүрүп, саарарын саарыпкан. Боду ышкаш эш-өөрүнүң аңаа дузалашканы чугаажок. Ч. Д. Ондар үстүнде оор херээ дээш суд сандайынга база катап олуруп, 7 чылда хосталгазын кадыдып шииттирген.

База бир чижек. 1982 чылдың май айда «Торгалыг» совхозтуң малчыннары Доңгак биле Доруй-оол оларның өртеп каан дерт аъдын оор алган. Ол дугайын милицияга [illegible]. Ол аъттарны Улуг-Хем районда моон мурнунда база оор херек [illegible] дип чораан кижилер Чыртай-оол, Николай Аны олар оорлап болганнар. Оорлар тургазан, аъттарны [illegible].

[illegible] ныыр-таныбас улустар хөй-ле чоруп турган чүве. Ынчап харын дыка хөй мал-маган читкен.

Ажыл-агый бүрүзүнде мал оорлаар чорукларга удур хемчеглер алдыныш турар болгай. Совхоз бүрүзүнүң мал-маганы, аът-хөлү ботка черле илдең демдектерлиг болгай. Ынчангаш районнар аразынга читкен малдарны таныш алыы берге эвес. Мал-маганны садып, саарары безин чөпшээрелдиг болгай. Ону база шын [illegible] өөренип көөр апаар. Мал [illegible] маарны өске район девискээринге көрген кижи ол дугайын ногуур черлерге дыңнадыр болза эки. Оорлаар чоруктарга удур демиселди ра[illegible]

[illegible]

Т. ТЫРТЫП-ООЛ.

АВГУСТ 10-ДАН 12-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТУҢ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер: «Кушчугаштар деп кымнарыл ол», «Дима оруктуң үнүпкени», «Барык чогаатпаан тоогу». 9.25 — «Энергетиктиң келир үези». Документалдыг телефильм. 10.25 — «Эриктер». Хөй серияларлыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 15.30— Чапсар. 15.30— Уругларга фильм. «Чериктиң амытаннар өөредикчилери». 1-ги, 2-ги болгаш 3-кү сериялар. 16.50—«Эквадорну таварты». Кинопрограмма. 17.05—17.20 — Чапсар. 18.20 — Күрүнениң үлегерлиг «Эстония» театрының солистериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү: «ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульянов А. Пушкинниң «Евгений Онегин» деп романының 1-ги эгезин номчуур. 19.55— «Эриктер». Хөй серияларлыг уран-чечен телефильм. 5-ки серия. 21.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 21.30 — «Улуг кижилерге контроль ажыл» 4-кү дамчыдылга. 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35—23.00—«Он чыл эрткенде». УССР-ниң улустуң артизи С. Ротару, УССР-ниң алдарлыг артистери Н. Яремчуктуң болгаш В. Зинкевичиниң киржилгези-биле фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Веснухинниң хоозун болдалдары». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 13.10—Франпуз дыл. 13.40—«Шыдыраа школазы». 14.10—«Кадын хаан — диш щётказы», «Хөглүг карусель». Мультфильмнер. 14.40 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турары. 15.10— Чуваш АССР-ниң ырлы болгаш танцының Күрүне ансамблиниң концерти. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.00— Чапсар. 18.00 — «Эртем амыдыралы», («Орбита-3»). 18.30 — [illegible] («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— Телефильм. 19.20— Чарлалдар. 19.25— [illegible] болгаш [illegible].

МОСКВАДАН

20.00 — «[illegible]» [illegible]

...

информастыг программа. 21.30 — 22.30—«Аас кежиктиг үр чурттаалга». Уран-чечен фильм.

АВГУСТУҢ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 8.40 — «Эртенги гимнастика. 8.55 — «Диириг амытаннар амыдыралы». 9.55 — «Үннер болгаш өңнер». Фильм-концерт. 10.25 —«Эриктер». Хөй серияларлыг уран-чечен телефильм. 5-ки серия. 11.30— Телемедээлер. 11.35—15.30 — Чапсар. 15.30 — Уругларга фильм. «Диириг амытаннар өөредикчилери». 4-кү, 5-ки сериялар. 16.15 — В. В. Маяковский. «Шүлүктерин канчаар кылырыл». 16.55—17.10— Чапсар. 17.10 — «Горнистер, хамыыланар!». 17.45 — «Аныяктар адрестери». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

19.30— Телемедээлер. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Эриктер». Хөй серияларлыг уран-чечен телефильм. 6-гы серия. 21.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 21.35— «Бистиң үениң овур-хевири». Документалдыг телефильмнерниң Владивостокка болган III бүгү-эвилел фестивалының түңнелдеринге [illegible]. 22.35 — 22.50 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Шалааны оюну». 13.15—Немец дыл. 13.45 — М. Раухвергерниң «Кызыл Бөртчүгеш» деп операзын Москваның уругларның музыкалыг күрүне театрының артистери күүседир. 15.05 — «Ники — Сарыг-аас», «[illegible] бөмбүрзек». Мультфильмнер. 15.35 — Т. Хренников. 3-кү симфония. Москваның Күрүне филармониязының [illegible] симфония оркестри күүседир. Дирижёр—РСФСР-ниң улустуң артизи Д. Китаенко. 15.50 —Телемедээлер. 16.00 — 18.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Документалдыг фильмнер программазы: «Кижи канчап шимчеп чоруур», «Чер. Фанис дугайында [illegible] билир сен?». 19.00 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.30 — Ленде-Ростов хорун [illegible] концерти. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — [illegible]

раздары». Мультфильм. 20.15— Маадырлыг чорук». Дамчыдылгата Совет Эвилелдиниң Маадыры чогаалчы В. В. Карпов киржир. 20.45 — Е. Сапогова ырлаар. Свердловскийден дамчыдылга. 21.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 21.35 — 21.50 — «Музыкалыг тевү». Уран-чечен фильм.

АВГУСТУҢ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Отуречиктиң солун ужуралдары», «Үш банана». Мультфильмнер. 9.20 — Москваның Октябрь революциязы аттыг музыка училищезиниң баянистер оркестриниң концерти. 9.45 — «Эриктер». Хөй серияларлыг уран-чечен телефильмниң үндүрүлгези. 6-гы серия. 10.55 — Бүдүрүлгеге гимнастиказы. 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 15.15— Чапсар. 15.15 — Уругларга фильм: «Диириг амытаннар өөредикчилери». 6-гы болгаш 7-ги сериялар. 16.10—Орус чугаа. 16.40— Таджик ССР-ниң ырлы болгаш танцының «Дусти» ансамблиниң оюну. 17.10— 17.25 — Чапсар. 17.25— ССРЭ-биле ГФР-ниң аразынга керээге ат салганының оюнга [illegible] документалдыг фильмнер программазы. «ССРЭ— ГФР-ниң кады ажылдажылгазы», «Тайбың болгаш найыралдың поездизи». 18.05— «[illegible]» Кодээ оруктар тударының [illegible]. Дамчыдылгага СЭКП Брянск обкомунуң бирги секретары Е. И. Сизенко [illegible].

КЫЗЫЛДАН

19.25— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45 — Бөгүн делегейде. 16.00— «Онза сагыш салдынышкыны». Документалдыг телефильм. «Түс черге шиитпирлиг» деп бөлүк дамчыдылгалардан. 12.00 — «Эриктер». Хөй серияларлыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 21.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 21.35—23.15 — РСФСР-ниң улустуң артизи, композитор Я. Френкельдиң чогаадыкчы кежээзи. Ол төннээн соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ызыгуур салгакчызы Флоризельдиң ужуралдары». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 1-ги серия. 13.05— «Бистиң садывыс». 13.25 — «Шупту дедир», «Горынычтың [illegible] душтуу». Мультфильмнер. 14.05 —Испан дыл. 14.35—«Ада-иелер, силерге». 15.05 — М. Шолохов — «Донну чечен чугааларын». 15.35 — С. Тулликовтуң ырыларын ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Гнатюк күүседир. 15.45 — Телемедээлер. 15.55— 18.35 — Чапсар. 18.35 — «Вася Буслаев болгаш оон [illegible]». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Ирина Родининың тоску тиилелгези». Документалдыг фильм. 19.00 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.15 — «Социализмниң чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 19.45— Чарлалдар. 19.50 — «Сергей Гицевейтиң алдын сылдыстары». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Таңмыктыг удуңар, чаштар!». Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Серенада». Музыкалыг [illegible]. 21.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Некыстары». Уран-чечен фильм.

АГААР

Бөгүн республикада [illegible] булуттаар; чамдык [illegible] бичии чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг.

Кызылга агаар бүлүттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү [illegible]. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

АВГУСТУҢ 10-ДА
«НАЙЫРАЛ»: «Истелгелен илерээни» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Командирниң [illegible]» 10.00, 11.30, 13.00 [illegible]
«Даңгырактар болгаш аазаннары» 17.10, 20.10 шактарда.
«ВОСТОК»: «Ыржым агым» 15.00, 16.50, 18.30, 20.00 [illegible].
«[illegible]»: «Силерниң [illegible]» [illegible]
«ЧАШТЫ»: «[illegible]» [illegible]

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл хоорай, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-03, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдыстарының 2-37-13, пропаганда килдыстарының 2-34-75, культура килдыстарының 2-33-54, ажыл-агый килдыстарының 2-21-47, үлетпүр килдыстарының 2-35-75, чагаа килдыстарының 2-41-27, информация килдыстарының 2-30-00, корректорлар 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун садыглаар бергавды 2-32-75 телефоннар болгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министерлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектеринге хамааржыр күрүнениң комитединиң Тыва типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 186 (11984) | 1982 чылдың август 11, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Кысна хуусаа иштинде чурттуң металлургиязының күчүлүг баазазы Казастанда тургустунган.

Караганданың металлургия комбинады ол адырның эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ону Казастанның Магниткази деп адап турары-даа чөп.

ЧУРУКТА: Караганданың металлургия комбинадының ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнакчылары.

Г. Поповтуң болгаш В. Петуховтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Шалыпчы ай чоруп тур

ХООРАЙ—КӨДЭЭГЕ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң болгаш Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организацияларының [illegible] [illegible] кирип турар. Аъш-чем программазын боттандырарының бир кол негелдези болза, малга быжыг чем баазазын тургузары болур. [illegible] коллективтери бо юбилейлиг чылда 2500 тонна [illegible] совхозтарга дужаар ужурлуг. Бо талазы-биле штабтың хуралы сөөлгү чели хоңуктуң түңнелин үндүрген. Август 2-ге чедир 323 тонна сигенни хоорай чоогунуң ажыл-агыйларынга дужаагаан. А эрткен чылдың ол-ла үезинде 351 тонна сигенни белеткээн турган.

Сиген белеткээр даалгазын хоорайның он беш коллективи күүседипкен. Оларның аразында республиканың Статистика [illegible] [illegible] тараан. Бо коллектив 10 тонна сигенни белеткээр планын 16,5 тонна кылдыр күүсеткеш, «Х Улуг хурал» совхозка дужаагаан. Статэргелелдиң ажылдакчылары июль 19-тан 31-ге чедир үеде ажылдааш, планын ажыры күүсеткени ол. Бо ажылга чолаачы Н. Вихрев, ажыл-агый эргелекчизи Н. Солдатов, инженер-электроник В. Серго база ажылчын В. Михненко олар [illegible] тывылгараан. Аъш-чем программазын боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киириштирип, бо коллектив кодээ ишчилерге моон соңгаар-даа улуг дузаны көргүзер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазы мал чеминиң белеткээринге эң-не идепкейлиг кирипкеннерниң бирээзи. Кодээ ишчилерге дузалаар талазы-биле сорулгаларны коллективке чугаалашкан. Механик Иван Баранов башталыг бөлүктү тургускан. Коллективтиң барык бүгү кежигүннери суббота, воскресеньеде барып турганы, чартык ай дургузунда еес тонна сигенни келгеш [illegible] сараатташ дужааган. Өлчык хүннерде олар сигенни таражында дажыглап эккелгеш кургадып турган. Ылчангаш [illegible] дужааган сигенниң шынары дыка эки болган. Мал чеми белеткээринге чолаачылардан Николай Смагин, Николай Клепиков олар идепкейлиг киришкен. Бо-ла коллектив «Суглак» совхозка 6 тонна будук-бүрүнү база белеткеп дужааган. Ол ышкаш «Саян» совхозка сиген белеринге дузалажып шефтеп чораан. Кодээ ишчилер оларның дузазы дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазы «Х Улуг хурал» совхозка 20 тонна сиген белеткээр планын база күүседипкенин хоорайның штабынга рапорттаан. «Тыва тудуг» трестиң конторазы аппарады «Совет Тыва» совхозка сиген белеткеп бээр планын 100 хуу боттандырган. Бо ажылга эң ылаңгыя-ла кадр, смета-кереэ килдистериниң ажылдакчылары кызымак чорууну көргүскен.

Кызыл хоорайның коллективтери мал чеми белеткээр ажылын уламчылавышаан.

С. ХЕРТЕК.

АНЫЯКТАРНЫ ЭВИЛЕЛДЭЭН

Улуг-Хем районнуң Торгалыг кодээ Совединиң күүскомунуң иштиниң малынга четчир чем-суурну белеткээр талазы-биле организас-массалыг ажылды бедик деңнелде тургускан. Бо чугула кампанияга кодээ Совет аныктарны, ортумак школа дооскаңнарны хаара тудуп, «Күш-ажылдың хоструу» совхозтуң сиген белеткелинче үжен ажыг оолдар, кыстарны эвилелдеп киргеш, оларны тус-тус звенноларга үскен. Аныктарның хол-биле кезер звенозун Сергей Монгуш удуртуп турар.

Сигенчилерни хол кадыыры, айыыр, дырбааш-биле четчир кылдыр хандырган, бир тракторну бижыглаан.

Бо хүннерде аныктарның ажылдап турары сиген шолунде 15 тонналың сараадын тургускан.

Н. ЛАМА.

ПАРТАЖЫЛДАКЧЫЛАР СЕМИНАРЫ

Партия Кызыл хоорномунуң болгаш райкомнарының организастыг килдистериниң эргелекчилериниң [illegible] семинарын СЭКП обкому эрттирген.

Партия эге организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны чорудары-биле холбаштыр партия [illegible] ниң организастыг килдистериниң сорулгаларының дугайында; «Администрацияның ажыл-чорудулгазынга болгаш аппараттың ажылы дээш контрольду боттандырар талазы-биле партия эге организацияларының комиссияларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының болгаш ону боттандырар талазы-биле СЭКП хоорномунуң база райкомнарының сорулгаларының дугайында; партия организацияларында кежигүн дадывырының төлелгезиниң байдалының болгаш аңаа холбаштыр организастыг килдистериниң сорулгаларының дугайында болгаш өске-даа лекцияларны семинарның киржикчилери дыңнаан.

Түңнелинде семинарның киржикчилери СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужурашкан. Партия эге организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны бедик деңнелге эрттирериниң база СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле партия эге организацияларының ролюн бедидериниң эргежок чугулазынга ол төлээргей доктааган. Ниити сорулгаларның дугайын чугаалааш, ниитиниң малынга четчир саңныг чемни белеткээринче бүгү күштү [illegible], аңаа холбашкан шалыпчы айны болгаш август 14—15-те эрттирер субботникти бүгү черлерге организастыг, бедик деңнелге эрттирериниң болгаш өске-даа хүннүң эң чугула сорулгаларынче кичээнгейни Г. Ч. Ширшин угаандырган.

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧЕДИП АЛЫР

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр, чылдың планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери чарышта идепкейлиг киржип турар. Ниитизи-биле республиканың үлетпүрү эрткен 7 айларның планныг онаалдаларын кол көргүзүглер талазы-биле күүседипкен. Продукция сайгарарының планы 102,9 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 2022 муң рубльдиң продукциязы сайгартынган, а эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 227 муң рубльге өзүлделиг болган.

Барааның продукцияны бүдүрери 2,3 хуу ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың деңнелинден бедээн.

Бүдүрүлгелер пландан ажыр 63 муң тонна хөмүр-дашты, 7 млн кВт-шак электри энергиязын, 15 тонна шойну, 146 тонна эътти (бирги категорияның [illegible]), 49 тонна саржагны, 251 тонна сүт кылыгларын, 201 тонна далганны бүдүрген.

Культура-амыдырал бараан[illegible] [illegible] деңнелинден 40,7 хуу хөйнү бүдүрген болгаш ол талазы-биле план 100,1 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң өзүлдези 102,6 хуу күүсеттинген. Бараанның про[illegible] [illegible] чылда күүсеттингенинден 51,3 [illegible].

Тываның электри четкилери, Чадааның хөмүр-даш участогу, Кызылдың сүт заводу эрткен айларда чедимчежок ажылдааннар.

[illegible] чергелештир үлетпүрнүң ажылында четпестер болгаш хожудаашкыннар барын демдеглээр апаар. Продукция сайгарарының планын 12 бүдүрүлге, а барааның продукцияны бүдүрерин 11 бүдүрүлге күүсетпээн. Оларның аразында [illegible] [illegible] бүдүрүлгелерде кол кажыгынның болгаш социалистиг чарышты организастааны чогуур эвес-деге дүүшпес, специалистерден, ажылчыннардан негелде кошкак болуп турарында. Оон уламындан бүдүрүлгелерде [illegible] эвес чидириглери болгаш [illegible] ажыл чок аңаа туруушкуннар эвээш эвес. Маңаа чамдык чижектерден ап көрээлиңер. Бирги чыл чартыында республиканың үлетпүрүнде ажыл шагының бүдүрүкчүлүг эвес чидириглери 19720 кижи-шак, бүдүн хүннүң болгаш ээлчеглиң туруушкуннары 4749 [illegible]. [illegible] дыг ындыг чидириглер ылаңгыя тудуг материалдары кат[illegible] бүдүрүлгелеринде Элегес-Аксының хана [illegible], Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарында, Тураның Шуурмактың мал белеткээр пунктуларында, Кызылдың [illegible] далган кылыр заводта хөй болуп турар.

Ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу чамдык бүдүрүлгелерде эвээжевейн турар.

Үлетпүр допчулалы

[illegible] ында «Тыва даг-дүгү» комбинат, Ак-Довурактың болгаш [illegible] хлеб заводтары, [illegible] [illegible] ажыл агыны бар.

13 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпээниңден 708 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан. 25 бүдүрүлге, оларның аразында «Тыва даг-дүгү», [illegible] тар, «Шагонартэнергострой» тресттиң бүдүрүлге-дузалал комбинады, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттары, алгы заводу, Элегес-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтары, Шагаан-Арыгның үлетпүр бүдүрүлге комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден кудулаткан.

Чамдык бүдүрүлгелер орулга алырының планын күүсетпейн турар. Бараанның продукциязының бот-үнезин чиигедириниң планын 11 бүдүрүлге күүсетпээнинден ол көргүзүг [illegible] муң рубльге ажы[illegible]. Оларга «Шагонартэнергострой» трестиң бүдүрүлге-дузалал комбинады, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, [illegible] Шуурмакта болгаш Туранда мал белеткээр пункттары, автосеттелге заводу хамааржыр.

Үлетпүрнүң ажылында четпестер. Ажылчыннарның ажылдан үнер-кирери Бай-Хаак[illegible] [illegible], Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, тудуг материалдары катт[illegible] бүдүрүлгелеринде, Чадааның, Сарыг-Сепниң рөйүлетпүр комбинаттарында, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында, Үстүү Енисейниң балык заводунда хөй.

Ындыг ниитилиг четпестер [illegible] [illegible] дыг ажылдаарынга шаптык[illegible] тап, хожудаашкыннарны [illegible] дуруп турар-дыр. Чүгле прогулдарның уламындан 557,2 муң рубльдиң, ажыл чок аңаа туруушкуннардан 236 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан.

Ынчангаш республиканың үлетпүрү ниитизи-биле чамдык көргүзүглерни күүсеткен-даа, бүдүрүлгелерниң ажылында хөй санныг четпестерни үстүнде фактылардан билдүүр. Четпестерни, хожудаашкыннарны чайладып бедуругнуң аргалары бүдүрүлге бүрүзүнде бар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Н. МАТЮШКИНА.
Статистика эргелелиниң улуг экономизи.

БӨГҮН СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА:

● Үлетпүр допчулалы. ● Бригада кереэзи. ● Профэвилелдер болгаш чарыш. ● Сигенчилерде күш-ажылчы маргылдаа.

АЖЫКТЫЫ УЛАМ БЕДИИР

Капитал тудугнуң ажыктының бедилеринче тудугга бригада кереэзи-биле ажылдаарының аргазы улуг ужур-дузалыг болуп турарын эрткен чылдарның түңнелдери көргүскен.

Бригада кереэзи

Тудугжу бригадаларның бригада кереэзинче шилчиири бистиң республикада база калбарып турар. Оңгу беш чылдың эгезинге чедир чүгле 5 бригаданы бо аргаже шилчиткен турган болза, ол сан 1980 чылда 77 четкен. Сөөлгү пәй чылдарда оларга элээн каш бригадалар немешкен. Ындыг бригадалар тудуг-монтаж ажылдарының 34,9 хуузун күүседип турган. А тудуг объектилериниң дужаар хуусаазын 11 хуу, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 2 хуу кызырып, күш-ажылдың [illegible] [illegible] рылгапы бригадалар бедиткениниң эрткен практика көргүскен.

Кереэ дугуржулга ёзугаар [illegible] бистиң «Кызыл тудуг» эргелелинден бир участокту, 4 тудугжу бригаданы [illegible]. Олар эрткен чылдарда коллективтиң планныг сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге төлептиг үлүүн киирип. Ниити тудуг-монтаж ажылдарының 55—70 хуузун күүседип келген. А бо чылын эргелелдиң бодунуң күжү-биле кылыр ажылдарының барык 68 хуузун бригада кереэзиниң аргазы-биле кылыр [illegible]. [illegible] [illegible] бригаде планнарының күүселдезиниң, тудуг объектилерин [illegible] [illegible] рериниң болгаш фонд эгидил[illegible] [illegible] миктиг көргүзүглери кожузу-биле бедип турар.

Эрткен 1981 чылда эргелел коллективи 10253 дөрбелчин метр чуртталга [illegible] ажыглаашка киирер турган, ону 14001 дөрбелчин метрге күүсеткен, оон аңгыда № 3 школа комплекизи, Советтер бажыңы дээн ышкаш, улуг объектилерни [illegible] киирген. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 81 муң рубльге чиигеткен. А бо чылдың бирги квартал[illegible] бистиң эргелел тудуг организацияларының аразында чарышка тиилекчи боон үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчииш Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А чылдың бирги чартыында эргелел бодунуң күжү-биле кылыр ажылдарының планын чедиишкинниг күүсеткен.

Мындыг түңнел болу чедип [illegible] [illegible] [illegible] ажылы, ылаңгыя бригада ке[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дап, ол бүгү чедип алдынганын айтыр херек. Чижээ, бригада кереэзи-биле ажылдап турар бригадаларда бир ажылчынга онаадып ажылдап [illegible] бирги чартыы чылда 16100 рубль, азы ындыг бригадалар 1036 муң рубльдиң [illegible] ажылдарын кылып бүдүрген. Ол планның 70 ажыг хуузу болуп турар. Моон бээрн алгаш көөрге бригада кереэзиниң аргазы-биле ажылдаарының ажыы улуг дээрин билдиниг.

Бистиң эргелелде-даа, тресте-даа мурнуку одуругда колдуунда-ла бригада кереэзинде бригадалар чоруп турар. Чижээ А. Ворошилин бригадазы «Тыва тудуг» тресте бригадалар аразының чарыжынга 6 катап, А. Пашковтуң бригадазы 4 катап тиилекчи болуп үнген.

Бистиң бригадавыс бо чылдың эгезинден бригада кереэзиниң негелдезин ёзугаар ажылдап турар. Бо хүнде тудуп турарывыс Кызылдың 13-кү микрорайонунда 148 аал иштиг чурттаар № 14 чурттаалга бажыңның бирги болгаш ийиги секцияларынга (корпустарынга) кол тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың октябрьда дооскаш, иштики ажылдар участоктарынга дужаар болгаш аңаа 253 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседир хүлээлгелиг бис. Бирги ээлчегде ийи корпустуң [illegible] апрель 9-ка чедир доозар турган, ону хуусаазында күүсеттивис. А ийиги ээлчегде дөрткү каъттарны доозар турган, бирги улуг корпустуң 3—4 каъттарын муң-не доозуп алгаш, а ийиги корпуска кереэлиг ажылдарывысты материалдар [illegible] болгаш кран үрелиишкиннеринден доозбайн баардывыс. Ынчангаш тудугну ээлчеглеп доозарының кереэде көрдүнген график планнарын, администрация соңгаарладыр ужурга таварышкан. [illegible] бо бор-та хамааржыштыр каш чижектерден киирип көрейн.

Дорту-биле чугаалаарга бригада кереэзи-биле ажылдап турар бригада биле администрацияның аразында чарлынган кереэниң кол негелдези—тудуг объектилериниң нормативтиг хуусаазын кызырары, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын бедидери, материалдыг курлавырларны чөп ажыглап, камгалалыг ажылдаары, ажылчыннарның материалдыг болгаш бүдүрүлгечи сонуургалын көдүрери болуп турар. Кереэ дугуржулга ёзугаар объектилерге бүгү ажылдар чогуур үезинде күүсеттинзин дээш администрация бүгү талалыг, техниктиг деткимчени көргүзер, материалдар-биле чогуур үезинде долу хандырар хүлээлгелиг.

А бисте кандыгыл? Тудугну ээлчеглеп тудар, улуг хемчээлдиг бүдүрүлге даалгазын берип кааш, оон күүселдезин хандырар талазы-биле бистиң удуртукчуларывыс инженерлиг деткимчени четпес көргүзүп турар. Борта хамааржыштыр бир дугаарында туйбу хандырылгазының байдалын чугаалаайн. Чижээ, бистиң бригадага бо эрткен айларда кереэ ёзугаар кылза чогуур ажылдарывысты күүседиринге ниитизи-биле 676 муң кезек туйбу херек турган, оортан бөгүнге чедир хандыр[illegible]

(Уламчызы 2-ги арынында).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КЕЖЭЭ

Совет-моол найыралчы харылзааның улам калбарып, хөгжүп турарының херечизи Моолдуң Убса-Нур, Баян-Өлгий, Завхан болгаш оон-даа өске аймактар-биле бистиң республиканың найыралчы харылзаалары бадыткап турар. Аймактарның профэвилел, комсомол, культура болгаш спорт ажылдакчылары бистиң республикага удаа-дараа кээп, дуржулга солчуушкуннарын кылып турар. Ол ышкаш республиканың курорттарынга моол өңнүктер кээп, дыштанып, кадыкшылын быжыглап турар.

Чоокта чаа «Чедер» курортка совет-моол найыралга тураскааткан кежээ болган. Оон темазы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюу-биле холбашкан.

МАР-ның Улуг Хуралының депутаты, МАРН-ның Убса-Нур аймак комитединиң бирги секретары Г. Биэльаа-биле ужуражылга кежээни профэвилелдерниң чөвүлелиниң даргазы Ш. П. Куулар ажыткан. Республиканың совет-моол найырал ниитилелиниң кылып чорудуп турар ажылының дугайын, [illegible] ужуражылга кежээлери, пионержи чыыштар болгаш ийи чурттуң делегация солчулгазының дугайында ылавылап чугаалааш, ол Биэльаага сөс берген.

Моолда совет специалистерниң дузазы-биле [illegible] турар тудугларның болгаш Убса-Нур аймактың чонунуң ажыл-ижи, амыдыралы-биле кежээниң киржикчилерин таныштырбышаан, аймактың чонунуң ССРЭ-ниң 60 чылының байырлалын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта канчаар ажылдап турарын, аймактың хөгжүлдезиниң экономиказының дугайында ол доктуузай чугаалап берген.

Курорттуң дыштанкчыларының омунээзинден партияның болгаш күш-ажылдың хоочуну А. К. Бичииживк чуве чугаалаан.

Моол-совет найыралга тураскааткан концертке моол, орус, тыва, казак дылдарга ырлар чаңгыланган. Моол, Тыва дугайында киножурналдарны болгаш фотоделгелгени чыылганнар улуг сонуургал-биле көрген.

Моол-совет найыралга тураскааткан бо кежээ дыштанкчыларга уттундурбас.

Бистиң корр.

Делегейниң солун медээлери

ИЗРАИЛЬ ДЕРЗИИ АГРЕССИЯЗЫН УРГУЛЧУЛЕВИШААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның шериг кезектерин Бейруттан үндүреринге хамааржыштыр [illegible] [illegible] [illegible] чугаалажылгаларны американ төлээлекчи [illegible] [illegible] чорудуп турар үеде Израиль күштүг ажылдаашкынын ургулчулеп турар. [illegible] Барыын Бейруттуң бүзээлээшкинин күштелдирип турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турбуже, израиль шериглер аар артиллерияны, танкыларны ажыглап [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Израиль самолеттары база катап бомбалаан. Ливанче тайбыңны деткиир талазы-биле араб каттышкан күштерниң [illegible] [illegible] шериглери кирип турар.

Агрессорнуң [illegible] Барыын Бейрутче халдаашкыннарны база кылган. Сабрада, Шатилада палестин дескиннерниң лагерьлерин, а ол ышкаш хоорайның далай эриинде кварталдарын бомбалааннар [illegible]. Бейруттуң далай эриинде [illegible] израиль корабльдер [illegible] база боолап турган. Израильдиң эжелекчи болгаш [illegible] тагырыктыларны Палестинаның араб чонун [illegible] ораладжып турар. Ливан болгаш палестин [illegible] [illegible] [illegible] Америка Каттышкан Штаттарын [illegible] Тель-Авив [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Израиль солдаттар Барыын Бейрутче баар дээн кижилерниң үжен, оларның суун, аъш-чемин хунаап ап турар.

Аъш-чем чүдүрген чаңгыс-даа автомашинаны израиль солдаттар июль 19-тан бээр Барыын Бейрутче эрттирбээн. Делегейниң Кызыл крест организациязының Барыын Бейруттуң бүзээлеткен чонунче чоруткан эм аймаан, аъш-чемин Израильдиң шериглери база хунаап ап турар. Барыын Бейрутта дезип чеде берген 150 муң кижилер дыка бергедээшкинге таваржып, чурттаар чери чок болуп турар.

Бегинниң фашистиг эрге-чагырганы Бейрут хоорайга [illegible] аарыгларны [illegible] [illegible] оралдажып турар. [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible].

ниң сарыылдыг саналдарын Бегинниң чазаа база катап хүлээвээн болгаш Ливанда палестиннерни узуткаарын оралдажып турар-дыр. Палестиннерниң киирген саналдарын Израильдиң чазаа чугаалажып безин көрбээн болгаш хүлээп албаан. Ливанга тайбыңны деткиир ужурлуг ниитилелей организацияларының күштерин Бейрутче кииреринге удурланып, аңаа моондактап турар.

Палестиннерни Барыын Бейруттан көжүрүп үндүрериниң хуусааларынга хамааржыр саналдарны Израильдиң камгалал министри Шарон болгаш израиль чазактың өске-даа кежигүннери база хүлээвээн. Каттышкан Нацияларның Организациязының хайгаараачыларын Бейрутка тургузарындан болгаш Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң чогуур резолюциязын күүседиринден Израильдиң чазааның ойталап турарын чазак хуралынга [illegible].

1982 чылдың август 4-те Бейрутче шавар халдаашкын кылыр мурнуу чарлында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыр дугайында саналдан израиль чагырыкчылар ойталаан. Палестинаның удурланыышкын шимчээшкининиң күштерин узуткаары, дүжүп бээр кылдыр албадаарын Израиль эжелекчилер оралдажып турар.

КУВЕЙТ. (СЭТА). Израильдиң Ливанда дерзии агрессиязынга удурланыышкынның илергейлевишаан. Кувейттиң найысылалынга 50 муң кижи чыскаалга кирипкен. Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң дерзии агрессиязының киржикчизи —Американың Каттышкан Штаттары-биле бүгү харылзааларны үзериң, АКШ-ка нефть бээрин доп-дораан соксадырын чыскаалдың киржикчилери чазактан негээн. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери Израильди деткивишаан, кижизиг бүгү кол норма-чижектерни каржызы-биле үрээн деп, национал хуралдың (парламентиниң) даргазы Ахмед Саадун чыскаалдың киржикчилеринге медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израиль бир эвес Барыын Бейрутту [illegible] [illegible] 1475- ка удур экономиктиг болгаш садыг хемчеглерин боттандырар дугайында айтырыгны араб чурттар чугаалажып көөр апаар деп, Сауд Аравиязының, Иорданияның, Иракты төлээлекчилери медеглээнин АП агентствозунуң корреспондентизи Детройт хоорайдан дыңнаткан. Ол чурттарның төлээлекчилери АКШ-тың болгаш Канаданың ислам ассоциациязының конференциязынга киришкеннер.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанда дайын чорудулгаларынга киришкен израиль беш офицерлер Израильдиң Ливанда ходелиишкиннерин Иерусалимге болган парламент конференциязынга буруудатканын АП агентствозунуң корреспондентизи дыңнаткан.

Ийи муң кижи ат салган медеглелди парламент конференциязынга чарлаан. Ливанда болуушкуннарның чурттар дээш буруулуг кижилерге хамааржыштыр истелгени чорударын ол медеглелде негээн. Израильдиң камгалал министри Шарон хамыктың мурнунда албан-дужаалындан дүжер ужурлуг деп, документиде демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: бүгү талалыг интенсификация

Чарыш — чедиишкинниң быразы, кижизидикчи күш

1982 ийиги чыл

ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг уткуурy-биле планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал!

август

ОРГАНИЗАСТААР, САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев: «Чарыш бүгү-ле агроүлетгүр комплекизин хаара тударынга, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң шынарлыг болгаш ажыктыг чоруу, эң бедик эчис түңнелдер дээш демиселге идиг бээринге ажы-дуза чедирери — профэвилелдериниң дорт хүлээлгези» деп онзалап демдеглээн. Бо айтырыышкынны удурткулга болдургаш, бистиң районда кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел организациялары социалистиг чарышты улам калбак нептереңгей, үре-түңнелдиг кылдыр организастаарынче кичээңгейни күштелдирген.

Амгы үеде районнуң кодээ ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында чаржып турарларның саны ковудээн. Ында барык-ла 3800 ажыл кижи хаара туттунган, 676 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш 31 ферма, бригада болгаш 1100 ажыл кижи шалыпчы ат дээш демисежип турар.

Чамдык совхозтарның профэвилелиниң ажылчын комитеттери чарыш киржикчилериниң кичээңгейин планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче доктаамал угландырып келген. Оон түңнелинде ындыг ажыл-агыйлар чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турар. «Революцияның чалбыыжы» совхоз бо чылдың бирги чартыынаа мал продуктуларын бүдүрерин дыка ковудеткен болгаш курунеге эът садарының планын 104,6 хуу, сүттүүн — 114,4 хуу күүсеткен. Ынчангаш ажыл-агыйлар аразынга чарышка бирги кварталда тиилекчи болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, профэвилел райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Оон аңгыда «Коммунизмниң хереги» совхозта профэвилелиниң ажылчын комитеди (даргазы З. З. Филиппова) ажыл-ишчилер ортузунга чарышты организастаарынга чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Бо ажыл-агый он бирги беш чылдың баштайгы чылында районга совхозтар аразынга чарышка каш удаа тиилекчи болуп келген. Социалистиг чарышты организастаарының айтырыгларын ында бүдүрүлге болгаш профэвилел хуралдарынга доктаамал тургустунуп, хожудап турарларның, ортумак көргүзүглүг ажыл-ишчилерниң дугайында кичээңгейни күштелдирген.

Чарыштың негелделерин аңгы-аңгы адырларның болгаш сезоннуг чугула кампанияларның онзагай байдалдарын барымдаалап кылып келген. Оон тиилекчилерин [illegible] материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-макталдар-биле ажыглап турар. Чижээ, ам мал чеминиң белеткелиниң үезинде чарыштың түңнелин он хонукта үндүрүп, эки түңнелди чедип алган звенога шилчиир Кызыл тукту, акша шаңналын тывысып турар, а чамдык мурнакчыларга турачкадын совхоз төвүнге Күш-ажылчы алдар тугун көдүр[illegible] турар.

Ниитизи-биле чугаалаарга районда социалистиг чарышты фермалар, бригадалар болгаш тус-тус ажыл-ишчилер ортузунга оларның ажыл-мергежилиниң аайы-биле организастаан. Оларның аразында эки көргүзүглерни чедип ап турар коллективтер база эвээш эвес. Сүт-бараан фермаларындан бо чылдың бирги чартыында «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка фермазы (бригадири О. Сивцов) тиилекчи болган. Фермада саар бир инекке онаалдыр саалда 124 килограммга ковудээн, сүт саар планын чартык чылда 114,5 хуу күүсеткен.

Оон аңгыда бирги чартык чылда 19 хойжу чүс хойларындан 85-тен 110 чедир хураганы алган. Эрткен кыш кадыг-берге болза-даа хойжулар А. С. Сотпа, К. Ооржак, И. П. Сафонов болгаш өскелер-даа 91-110 чедир хураганны төрүүр 100 хойдан-на камгалап алгаш, чарыштың тиилекчилери болган.

Сүт-бараан фермаларының саанчыларындан В. Д. Монгуш, Н. Г. Гаранина (ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз), З. Д. Оюн, Л. Г. Афанаскина (Дуржулга станциязы), Д. А. Эрексимаа («Революцияның чалбыыжы»), Н. Д. Оюн («Коммунизмниң хереги») бирги чартык чылда саар инектен-не 1009 кг-дан 1163 кг чедир сүттү саггаш, чарышка тиилээннер. Ол ышкаш инек кадарчылары болгаш бызаа ажаакчылары С. Ш. Тожу, («Революцияның чалбыыжы» совхоз), Л. П. Кулаков («Коммунизмниң хереги») Ш. С. Чооду, («Россия»), Г. В. Гунила (ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг), П. И. Журавина (Дуржулга станциязы) бир баш малдан-на хонукта 510-дан 923 грамм чедир немелде деңзини чедип алганнар.

Бистиң районувус кожавыс Каа-Хем-биле чыл бүрүде [illegible], квартал санында оон түңнелдерин үдүр-тедир хынажып, түңнелдиң үнүүтүн [illegible] келген. Бо чылдың бирги чартыының түңнелинде каа-хемчилер эът садарынга бисти 19,6 хуу мурнаан, а сүт, дүк садарынга бистиң район 7—8 хуу мурнай берген. Ол районнуң төлээлерин малчыннар-биле база катап дуржулганы солушкувус.

Совхозтарда ажылчын комитеттерниң социалистиг чарышты организастап турарында эки чүүлдер бар-даа болза, оон дээштии, үре-түңнелдии ам-даа кошкак. Чарыш киржикчилериниң кичээңгейин малдың баш санын өстүреринче кошкак угландырып келген. Төрүүр чүс малга онаалдыр ап турар чаш төл чамдык совхозтарда планга ыракта четпес. Мал продуктуларын бүдүрерин ковудедириниң планын район күүседип шыдаваан. ССРЭ-ниң 50 чылы, С. Тока аттыг совхозтарда, Дуржулга станциязында ажылчын комитеттер малчыннар-биле ажылы кошкак тургусканындан социалистиг хүлээлгелер күүселдезинче оларның күжүн багай организастааныындан малдың өлүп, хораар чоруу хөй болган.

Үстүнде адаттынган совхозтарда профэвилелиниң ажылчын комитеттери (даргалары А. Н. Шойлаа, Е. М. Зайцева) [illegible] болгаш ажылчыннар ортузунга чарышты чогуур деңнелге организастап шыдаваан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш курунеге садарының хемчээлин кудулатканының, өске ажыл-агыйлардан хожудап турарының бир чылдагааны ында.

Чер-черде парторганизацияларының удуртулгазы-биле районнуң ажыл-агыйларында профэвилел организациялары социалистиг чарышты улам калбак нептереңгей, дээштиг, үре-түңнелдиг организастаар, оон аргаларын база хевирлерин улам сайзыраңгайжыдар [illegible] ам-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар. Ынчангаш ол Аъш-чем программазын боттандырып эгелээринге улуг идигни бээри чугаажок.

Д. ДАРТАШ.

Таңды районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы.

АЖЫКТЫЫ УЛАМ БЕДИИР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

тыртканывыс 447 муң кезек туүйбу болган. Моон алырга 229 муң кезек туүйбуну чедир албаан-дыр бис. Оон уламындан 77 ээлчег шагын туүйбу манап, туруушкунга таварышкан бис. База бир демдеглезе чогуур четпес чүүл болза, материалдар көдүртүр КБ-961 маркалыг (суургалыг) кранның янзы-бүрү чылдагааннар ужун алаа турары кончуг хөй. Кранның техниктиг ажаалдазының четпезинден үргүлчү үрелир болгаш кран башкарыкчыларының хөй удаа солчуп келгенинден эрткен айларда ниитизи-биле 88 ажыл ээлчеглериниң азы 18[illegible] таваржып, чүгле ол дээш 17600 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбайн барган бис. Бо дээрге план күүселдезинге улуг когаралдыр.

Ам бо хүннерде-даа кранывыс үрелири, кран башкарыкчыларының [illegible] руу уламчылавышаан. Ол бүгүнүң үнүп турар чылдагааны болза, № 14 механизация эргелелиниң [illegible] краннар ажыглалының талазы-биле участогунуң [illegible] четпес контрольдап турар база кадрлардан негелде-харысалганың кошкаада. Чижээ бистиң [illegible] техниктиг байдалы кончут багай, аварияалыг байдалда. Кран оруунуң дескилеп [illegible] эрттенип, үрелип турар. Бо эрткен 7 айларда ындыг чылдагааннардан улуг вольтулуг ток-биле ажылдаар чеди моторну солуткуладыс. Ам сескн мотор июль 24-те эрттенип каарга, ону солуур мотор чогундан кран июль 26, 27, 28, 29 хүннеринде анаа туруушкунга таваржып, [illegible] бергедээшкинге таварыштырган. А кран оруун чогуур негелдезинге чедир дескилей көдүрүп, алаап тырыырын, апрель айдан бээр негеп келгеш, чүгле июль төнчүзүнде чедип алдывыс. Ол негелде чогуур үезинде күүсеттинген турган болза, бо үе иштинде ажыглалдан үнген 6 моторлар эрттенмес, а бистер ынча хөй туруушкундан чайлай бериш болур турган бис. А кажан кран оруун бистер боттарывыс күжүүс-биле кылып алыр дээш, оон өртек-үнезин чугаалажып көөрүвүске, эрткен чылын-на кран оруу кылыр ажылчыннар нарядын бижидип апкан болган. Херек кырында рейс [illegible] чер эриирге чазып кылыр чүве дээш, чүгле кран оруунуң рейстерин быжыглап каан. Ынчангаш ам кран оруунуң кылдынмайн турган чылдагааны ында чүве болдур. Ам негелде болза, катап нарядын бижип, ук ажылды кылдырар херек. Оон аңгыда кранның [illegible]ы-биле кылгылааш, биске дуржулгалыг кранчыны [illegible] механизация [illegible] удуртукчуларындан дилеп турар бис.

Чугаа бригада кержээзиниң дугайында болуп турар болганда оон ужур-дузазының дугайында кыска чугаалаайн.

Бригада эрткен чеди айларның планын 101 хуу, күш-

Бригада кержээзи

ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101,3 хуу күүседип, 160 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрдүвүс.

Бригада кержээзи ёзугаар ажылдап эгелээш эрткен чылдың деңнелинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 31,1 хуу бедиткенин демдеглээр апаар. Ону канчап чедип алган бис? Бир дугаарында бригада кежигүннериниң онаашкан ажыл-херектери [illegible] база бүгү ажылдарны чогуур хуусаазында комплекстиг доозары дээш бригада долу бүдүрүкчүлүг ажылдап турарын айтыр херек. Оон аңгыда — бисте ажылдың шынарынче кичээңгей улгадып, кол тудуг-монтаж ажылдары-биле ниити бирги чергениң үүрмек тудуг ажылдарын кады доозуп, тудугну этаптап, комплекстиг кылып турарывыс база чаа чүүл ол. База ол ышкаш кичээңгейни материалдар камналгазынче углап, тудугга кээп турар материалдарның шынарын, стандартын көрүп, хынап, оларның ажаалда-шыгжалын чурумчудуп, оон үгедун хүннүң-не тускай дептерге бижип ап, материалдарны норма ёзугаар чарыгдап турар бис. Моон түңнелинде, ындыгы туүйбуга бо хүнде ажаап камналгалыг болуп турар. Оон аңгыда бригада кежигүннериниң [illegible] мергежили көскүзү-биле бедип турар. Ам бисте ортумак разряд 3,3 болу берген. Оон-биле кады күш-ажылдың сахылгазы [illegible], чылдагаан чок ажыл-шагы узуп, прогулдаар кижилер чок. Бригаданың [illegible] аралында бүгү-ле айтырыгларны бригада чөвүлелинге болгаш бригаданың ниити хуралынга тургузуп, коллективтиг шиитпирлеп турар бис. Моон түңнелинде бисте кижи бүрүзүнүң коллектив мурнунга харысалгазы бүгү тала-биле бедип, ниити ажыл-иживистиң чедиишкиннерин хандырып турар.

Бригаданың сорулгазы болза, тудуп турарывыс ийи корпусту кержээде айыттынган хуусаазында дооскаш, алган [illegible] биле, бо-ла тудугнуң электри энергия бедиириинге болгаш чылыдылга шугумунга 47 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып, чылда 390 муң рубль планывысты долдур болгаш ажыр күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг күш-ажылывыс-биле уткуур дээш чаңгыс кижи дег демниг [illegible] турар бис.

Ч. ДОҢГАК.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир.

ЧУРУКТА: Ч. Доңгактың бригадазының кежигүннери (бетинде) А. Монгуш болгаш А. Куулар ажылдап турлар.

Чөөн-Хемчик районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының алды айларында бараан саарылгазының планныг онаалдазын 103,5 хуу кылдыр ажыр күүсеткеннер. Магазиннер аразында социалистиг чарышка Óнчуңмаа Шагдыр-ооловна Доңгактың удуртканы № 28 аъш-чем садыы мурнап турар. О. Ш. Доңгак коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттың [illegible].

ЧУРУКТА: (солагай таладан) О. Ш. Доңгак өөредикчи садыгжы Зоя Монгуш-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Чарыш хроникаЗЫ

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Каа-Хемде «Совет Тыва» совхоз июльдуң үшкү он хонуунуң түңнели-биле мал чемин белеткээр талазы-биле ол районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Ук совхоз 610 тонна сигенни белеткээн азы планын 20 хуу күүседип алган, 1600 тонна сенажты салган, ол болза планның 77 хуузу. Бүдүк-бүрү белеткээр планны күүседип алган.

Районда мал чеминиң белеткелиниң ийиги черинде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери чоруп турарлар. Олар 1313 тонна сигенни, 230 тонна бүдүк-бүрүнү, 100 тонна витаминниг сигенни белеткээн. Социалистиг чарыштың тиилекчилеринге турачкадын район төвүнге күш-ажылчы алдарының тугун көдүрген.

* * *

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИҢ ОДУРУУНДА

[illegible] ай чарлаттынган соонда Эрзин районга мал чемнериниң белеткелиниң темпизи улам дүргедээн. Ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыш калбарган. Районда ниитизиниң малынга 3165 тонна сиген белеткеттинген.

Оон иштинде «Чаа оруук» совхоз районнуң өске ажыл-агыйларын мурнап, 1250 тонна сигенни белеткеп, планын 36,5 хуу күүсеткен. «Морен» совхозта 916 тонна сиген белеткеттинген.

Механизастаттынган бригадалардан «Морен» совхозта Доңгак Анай-оолдуң [illegible] 715 тонна сигенни белеткээни, чарыштың тиилекчилериниң [illegible].

(Бистиң корр).

МУРНААННАР

⊙ «Каа-Хем» разрезиниң, Тываның электри четкилериниң, Кызылдың сүт заводунуң, Кызылдың сайгарылга базазының коллективтери.

⊙ «Тыва суг тудуг» трестиниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң ДБК заводтары, Турантың, Тожунуң, Каа-Хемниң, Тес-Хемниң, Кызылдың ыяш ажыл-агыйлары, мебель фабриказы, суй белектер болгаш үс-шевер кылыгларының шенелде бүдүрүлгези, типография.

◆ Курунеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының төс айлар планын күүседиринге Тожу район (эът), «Май 1» совхоз (эът), Мөңгүн-Тайга (сүт), «Совет Тыва» (сүт), Бай-Тайга (дүк чылда), «Май 1» (дүк чылда) мурнап турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МАРГЫЛДАА

Ниитиниң малынга четчир мал чемнерин белеткеп алыр дээш Тес-Хем районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери бо хүннерде шалыпчы ажылдап турарлар. Парткомнар болгаш партия организациялары сигенчилерниң ортузунга чарышты дээштиг организастаары-биле оң негелделерин, шаңнал-мактаарының хемчеглерин баш бурунгаар ажылдап кылгаш, ажыл-ишчилерге таныштырган. Ажыл-агыйлар чарыштың түңнелин 5 хонгаш үндүрүп, эң эки көргүзүглерни чедип алган бригадаларга, звеноларга, сигенчилерге шилчиир Кызыл туктарны, вымпелдерни акша шаңналы-биле кады тывысып турар. Ол ышкаш совхоз бүрүзүнде Күш-ажылчы алдарның тугу база бар.

Районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышты он хонгаш үндүрерин доктааткан. «Тес-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери 2568 тонна сигенни белеткеп ап, планын үжен хуу ажыр күүсеткеш, соолгу он хонукта районга чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Партия организациялары [illegible] ажыл-ишчилерниң [illegible] чорудар агитмассалыг ажылдың планын кампания эгелээриниң бетинде бадылаан. Агитбригадалар, политинформаторлар, [illegible] бригадаларда, звеноларда быжыгланган. Олар делегейде, чуртта, республикада, районда болуп турар [illegible] ажыл-иштиң [illegible] ажыл-ишчилерге чугаалап турарлар. «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтарның партия организациялары сигенчилер ортузунда агитмассалыг ажылды экижиткен. Мурнакчыларны мактаан, аргадуржулгазын бижээн, четпестерни шүгүмчүлээн, агитхуудустарны, чаныктарны [illegible] турар.

Самагалдайның «Балдак-Хамар» агиткультбригадазы неделяда ийи совхозка барып оларның бригадаларының ажыл-ишчилеринге солун программалыг концерттерни көргүзүп, сигенчилерниң күш-ажылче улам сорук кийирип турар. Оон аңгыда кинону график ёзугаар көргүзерин чу[illegible].

Сигенчилерниң [illegible] 26 хуу ажыр күүсеткен.

С. ХЕРТЕН.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур [illegible] утккуур, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң база Аъш-чем программазының салган сорулгаларының күүселдези дээш бүгү күжүн мооннеп, социалистиг чарышты калбартып, ниитиниң малын кыштан хүр ажырар сорулга-биле мал чеминиң белеткелин [illegible]. Совхозтуң кыдза чогуур планы: сиген — 2750 тонна, силос — 1130, сенаж — 310 тонна.

Бо хүннерде 625 тонна сигенни, 320 тонна сенажты сигенчилер белеткеп алган. Сиген белеткелинде бүгү-ле албан организация черлери тус-тузунда план-онаалдалыг киржип турар. Амгы үеде Базырыктың сиген шөлдеринде 28 звенода 385 кижи доктаамал ажылдап турар. Совхозтуң директору, [illegible] болгаш ажылчын комитеди сигенчилерниң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалды тургускан. Олардан механизастаттынган ховү трактор бригадазы ээлең, 225 тонна сигенни төп фермага чедиргеш, сараатап берген. Оон дараазындагы черлерниң аргаарыгларындан, оймактардан хол-биле сиген кезер звенолардан Ш. Хертек биле К. Домбаттай оларның звенолары алгыжаан. Малчыннардан аныяк кадарчы О. Бүдүй-оол бодунуң күжү-биле 20 тонна сигенни кезип белеткээш, кыштаанга чедирип сараатаан, тиилекчи болган. Тиилекчи болган звеноларны, кадарчыларны акша шаңналы-биле шаңнап, шилчиир вымпелдерни тывыскылаан.

Совхозтуң суггаттыг шөлдеринде тараан хөй чылдыг сигеннерниң болгаш кукурузаа, тоорук ышкаш мал чеминге дээн тараан культураларның үнгени бо чылын чаагай. Оларны четче-менди ажаап алыры-биле совхозтуң албан организация коллективтериниң күжүн ынаар салган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible]

Соолгу он хонукта түңне[illegible]

А. КАНЧЫЫР.

ХОЖУДААННАР

◆ «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар планныг онаалдаларын күүсетпээн. «Тыва даг-дүгү» комбинат 546 муң рубльдиң бараанныг продукциязын чедир бербээн, 358 муң рубльдиин чедир сайгарбаан.

◆ Ак-Довурактың, Бай-Хаактың хлеб заводтары хожудаашкындан үнместээн.

◆ Кызылдың дааранылга комбинады, Кызылдың аңгы завод, Сельхозтехникомнуң (Кызылда, Бии-Хемде) районнар аразында каттыжыышкыннары) бүдүрүлгелери мурнунда деңнелиндеги нуду ажылдап, план күүселдезин үскеннер.

◆ Таңдының, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйлары база багай ажылдааннар.

◆ Курунеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының төс айлар планын күүседиринге Улуг-Хем район (сүт), Бии-Хем район (дүк чылда), «Революцияның чалбыыжы» совхоз (дүк чылда) хожудап турар.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер болгаш «Иениң медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 183 «Шында»).

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Тамара Деспижековна Артына — «О. Шынаа» совхозтуң [illegible].

[illegible] Чараш-оол — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Чамзыевна [illegible] — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Валентина Чагаровна Чооду — «Тес-Хем» совхозтуң саанчызы.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

[illegible] Сувак-ооловна Чооду — [illegible] өг-бүле ээзи.

Минчимаа Датовна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Шимит-ооловна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуң ясли-садының уруглар ажаакчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Быжынды Ивановна Бавын-оол — «Тес-Хем» совхозтуң ясли-садының уруглар ажаакчызы.

Галина Сергеевна Далаа — «Тес-Хем» совхозтуң кадр килдизиниң инспектору.

Мария [illegible] Мажаа — У. Шынаа суурда клубтуң ажылдакчызы.

Делгерма Шымыраповна Соруктуг — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Сергеевна Сорукту — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Сувааковна Уваазай — [illegible] кидизиниң [illegible].

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

[illegible] Шымыраповна Айыжы — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Артековна Аракчаа — [illegible] суурда өг-бүле ээзи.

[illegible] Бапыммаа — [illegible] Берт-Даг [illegible].

[illegible] Болат-оол — [illegible] суурда [illegible].

Татьяна Дамдыновна Балдынмаа — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Санаа — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Сапык — «О. Шынаа» совхозтуң [illegible].

[illegible] Тулуш — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Дина Коловна Кол — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Алефтина Максимовна Товут — Алас ортумак школазының ажылдакчызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Фаина [illegible]ловна Бичимей — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Борисовна Ендан — Ий ортумак школазының башкызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Светлана Найындыевна Кол — чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Галина [illegible] Чыкыма — Ий суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Валентина Донгаковна Найдан — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кара-кыс [illegible] Дамдын — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Мария [illegible] Памнай — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Чудурук Сатовна Шыырап — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible] Донгак — районда [illegible].

Светлана [illegible] Маадыр-оол — [illegible] суурда өг-бүле ээзи.

[illegible] Сатовна Шойлак — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мария [illegible] Кара-Хуна — Арыг-Үзүү суурда участок эмнелгезиниң [illegible].

Дыртык-Кара Александровна Кыргыс — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Раиса Түлүшевна Очур — «Улуг-Хем» совхозтуң уруглар садының [illegible].

Галина [illegible] Шойдак — [illegible] ортумак школазының башкызы.

[illegible] Ыйдам — «Күш ажылдың хостуга» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сара [illegible] Сеп — өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

[illegible] Амыр — өг-бүле ээзи.

Севильба Кууларовна Биче-оол — Садыг министерствозунуң СТУ-зунуң штукатур-малярлы.

Нина Анатольевна Симанович — өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың июль 26.

Сигенчилерге

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИ: хуусаазы, технологиязы

Сиген болгаш өске-даа мал чемнериниң шынары [illegible] белеткээрИниң хуусаазындан хамааржыр. Чайгаар-даа үнген, тарымал-даа сигенни белеткээр эң таарымчалыг хуусаалары мындыг:

Злактар болдаан чайгаар үнген-даа, тарымал-даа сигенниң сыттарының мажак ийикпе салбак ышкаш баштарында үрезин бүдер чериңде бичии кую чечээ үнери билек, чем тыртып эгелевейн турда, дораан кезип эгелээр. Бир-тээ сигенни чангыс хүнде кезип доостас болганда, злактарның чечектелири эгелевейн турда-ла кезип эгелезе кончуг эки.

[illegible] тарымал-даа сигенни, азы арыг бобыларлыг сигенни, чижээ, люцернаны, чечектелир бетинде, чочакчыгаштар хүрерип чорда, оон чөрле оваалдатпайн кезип эгелээр. Ол ышкаш, тарымал [illegible] база оваалдалып [illegible] болгаш сула-горохтуң холуксааларын викаңың, горохтуң чочактары чемнеп эгелээри билек кезер, оон соңгаарлаарга витаминнери-даа, чемиштин-даа кудулаар. Чүге ындыгыл?

Үнүштерниң химиктиг составы оларның өзүп турар бүгү үезинде доктаамал эвес, үргүлчү өскерлип турар, харын-даа кончуг дүрген өскерилгилээр. Ылангыя мал чеминиң хоолуузунуң эң үнелиг чүүлү болур протеин сигенниң чечектелир бетинде ийикпе, азы чечектелип турда эң хөй болур.

[illegible]

[illegible]лза, люцерна сигенниң чечек бажы чазылгалак турда протеини-даа, витаминнери-даа эң хөй турар, а чечектели бергенде [illegible] эгелээр, чечек дүшкен, үрезин [illegible] чем тыртып эгелей бергенде, чүгле 70 хуузу, үрезин бышканда оларның 50 хуузу, оон соонда үелерде протеин биле [illegible] чүгле 30-40 хуулары артары илереэн.

Шак моон алгаш көөрге, сигенни чогум кандыг үеде кезери илдең. Сигенни кезип эгелээн соонда, ону эң-не кыска хуусаада доозар херек. Ол сорулга-биле кестирер тракторларны ийи сменалыг ажылдадыр. Чайгаар-даа үнген, [illegible] даа сигеннерниң кезилдезин улуг-ла дизе 8-10 хонуктан узадып болбас. Сарааттар болгаш пресстеп шарыыр сигенниң ыжыгы дески болур ужурлуг. Сигенни четпес-даа, эрттир-даа кургадып болбас: сарааттаар сигенниң шыгы — 17-18 хуу, шарыыр сигенниң 20-22 хуу турар ужурлуг. Сараат доюзаанге саванны ийикпе будук-бүрүнү 20-25 сантиметр хире кылын салза эки. Баштай сарааттың кыдыын долгандыр салгаш, оон соонда иштин салыр. [illegible] 1,5 метр бедик болур ужурлуг.

Мал чемнерин белеткээриниң төлевилин чемниң шынарын барымдаалап тыпсыры чугула. Ол сорулга-биле мал чемин белеткеп эгелээр бетинде совхозтуң мал чемиин [illegible] кылыр лабораторияны дерип алыр. Лабораториязы чок совхозтар анализтер дээжилерин район төвүнде лабораторияларже үзүктел чок чорудар, а мал чеминиң белеткели доостурбилек, администрация чери лабораториялардан түңнел анализтерин чагыдып алыры чугула. Ону барымдаалап рациоңнар тургузаар.

Чемнерниң класстар аайы-биле үнезин чижек кылдыр мынчаар бодап ап болур. Бир эвес бирги класстың сигенинде протеин биле каротин чүс хуу бар деп санаар болза, ийиги класстыында оларның 70-80 хуузу, үшкү класстыында 50 хуу, класс чок сигенде бежеңден кудулап турар деп бодап алза ажырбас. Ол бүдүмелдер сиген далганының бирги класында — 90-100 хуу, ийигизинде — 80-90, үшкүзүнде — 60-70, дөрткүзүнде — 50-50, бежинзинде — 50-ден кудулу хуу деп бодап алыр.

Сигенде протеин биле каротинниң хуузу чүгле оларны белеткээн үезинден эвес, а белеткээриниң [illegible] улуг хамааржыр. Чамдыкта сигенниң белүүшкүнү узаан, хүнге азы чаъска үр чытканда, оон чемиштиг бүдүмелдери, ылангыя витаминнер дыка эвээжээр. [illegible] чүгле чаъстыг үеде эвес, аяс-даа үеде сигенни изиткен [illegible]

Сигенни пресстеп шарыыры, оон чүгле чидирбин [illegible] эвес, а чемижин база кадагалаар, чүге [illegible] сиген хамаанчок, хапта сиген далганының витаминнери кыш ортузунга четкенде дыка эвээжей берген болур. Моон ужурунда кыш ортузундан ынай мал чеминиң анализтерин [illegible] катап кылып алыры, рационну шын [illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Совет чагыглар

ПРАГА. Чехословак Подрезово хоорайда Я. Шверма аттыг [illegible] коллективи ССРЭ-же продукцияның чорударының чартык [illegible]. Ол Совет [illegible] [illegible]

Ол завод бо чылын ниитизи [illegible] 50 муң хире тонна [illegible] совет чагыглар [illegible]. Ол [illegible] ССРЭ-ниң химия болгаш автомобиль үлдегүрүнге каз[illegible] турар.

«Ырак хоорайлар — чоок өннүктер»

БУДАПЕШТ. Венгр-совет найырал ниитилелиниң болгаш Профэвилелдериниң Бүгү-венгр Чөвүлелиниң организастааны республика викторназын «Ырак хоорайлар — чоок өннүктер» деп адаан. Ону ВУР-нуң үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң [illegible] ажыл бригадаларының болгаш [illegible] совет биле венгр хоорайларының [illegible] харылзааларының [illegible] болгаш культурлуг [illegible] [illegible] бригадалары киришкен.

Чаа садыг порту

БУХАРЕСТ. Румынияның Кара далай эриинде [illegible] амгы үениң чаа садыг порту — Мангалия кезерин [illegible]. Порту [illegible] 835 метр [illegible] үш эртемнерин ажыглалга кирген. [illegible] улуг күштүг порт крааннары болгаш амгы үениң өске-даа техниказы-биле хандыртынган. Ол ышкаш склад бажыңнары [illegible] болгаш техниктиг албан черлериниң тудугларын база [illegible].

Ол порт 35 муң тонна чедир ишкир суднолардарны хүлээп ап шыдаар. Оон-биле кожа судно септээр заводту база кылып турар.

Кубаның геологтуг атлазы

ГАВАНА. Кубаның эң тодаргай геологтуг картазын тургузар ажыл шапкын чоруп турар. Ынчангаш Куба ам удавас сайзырап эгелээн турар чурттардан бодунуң бойдус байлактарының, [illegible] тургузуунуң болгаш оп[illegible] хевирлериниң дугайында тодаргай көргүскен чүгүле атластыг чурттарның санынга кирер.

[illegible] Гавана [illegible] оруннуң [illegible] ортулуктуң черниң иштин, геологтуг тургузуун плаан бедээр шинчилээр, национал геология школазын тургузар шиитпир хүлээп алдынган. Совет специалистер-биле сырый холбаалыг ажылдап турган, түс-түс билдингир черлерни системажыткан, ажыктыг казар байлактарның чыдар черлери — Пинар-Дель-Рио можуда полиметаллдыг болгаш чес рудаларын шинчилеп тыпкаш, байлааның хемчээлин тодараткан.

Кубаның девискээринге [illegible]

[illegible] чурттарда [illegible]

Вьетнамның далай флоду

ХАНОЙ. «Тханбинь» ВСР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] 20 муң [illegible] чоруур черлеринге хуусаалазында чедирген. Чурттуң далай флоду дыка аныяк. Моон [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ДАЙЫН БОЛБАЗЫН!

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). Хиросиманы американнарның бомбалаанындан бээр 37 чыл болганы-биле холбаштыр австри найысылалдың төвүнге ядролуг чепсекти дуруурун [illegible] массалыг чыскаал болган. «82-ниң тайбың марыжылыы» түңнел кежээлеринге үжен ажыг чурттардан чыылган ийи муң хире тайбың талалакчылары анаа киришкен.

Олар Венага элээн каш бөлүктен чеде берген. Чыскаалчыларының арызында — Стокгольм — Минск, Москва — Вена, Барыын Берлин — Вена аразының тайбың маршдарының киржикчилери, ГФР, Великобритания, Италия, Гренландия, Европаның социалистиг чурттарындан, оон иштинде Совет Эвилелиниң, Азия чурттарының, Африканың болгаш Латин Американың дайынга удур организацияларының болгаш ниитилелиниң төлээлекчилери бар.

Делегейниң дыка хөй дылдарының кырынга бижээн даразында кыйгырыгларны болгаш транспарантыларны чыскаалганнар тудуп алган келгеннер: «Ядролуг дайын болбазын!», «Хиросиманың айыылын катаптаваас!», «Массалыг узуткаашкынның чепсээ чок болзун!», «Делегейни чаа тепсирни болдурбаалыңар!», «НАТО-нуң чаа ракеталар дугайында шиитпири — Европага кыжаңныышкын [illegible]».

Чыскаалдың киржикчилери Хиросиманы болгаш Нагасакини американ ядролуг бомбалар-биле үрегдээшкининден өлгеннериниң тураскаалын салгып, байыр кылганнар.

Ядролуг чепсекти хораар [illegible] Токиода болуп турар делегей конференциязының киржикчилеринге кыйгырыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Ында ук чыскаалдың киржикчилериниң Токио конференциязы-биле [illegible] каттыштырылышкынын [illegible] кижи төрелгетен тайбың камгалаар [illegible] күштелдирер [illegible] илереткен.

Л. [illegible].

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

◉ СОФИЯ. Болгарияның автомобиль тургузукчулары «Средец-75» дээр чаа түрлүг автомобильдиң дуржулга хевин [illegible] [illegible]

◉ ЛОНДОН. Хартапулда «Бритиш стил корпорешн» заводтарының 300 ажыг ажылчыннары болгаш албан [illegible] ның 3 миллион чедир санаттыышп турар «артык кижилерниң» [illegible] кирер. Компанияның баштаар чери ол бүдүрүлге черлерин чаартыр түве деп чылдагаачнап алгаш, хаап каавтар деп турар.

◉ БЕЙРУТ. Ливанның Кызыл крест болгаш Кызыл чартык ай ниитилели Барыын Бейруттуң хамааты чурттакчыларын израиль шериглериниң араатанзыг өлүм-биле аажылап турарын соксадырынче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

Муң-муң тайбың чурттакчылар ол бажыңнарны израиль бомбаларындан болгаш [illegible] [illegible] хоргадап турар. Ынчалза-даа агрессор ол бажыңнарны дүн-даа, хүн-даа чокка боолап турарындан, оларның иштинге турган кижилер өлүп турар.

Барыын Бейруттуң квартал бурузунге, кудумчу бурузунге снарядтар болгаш бомбалар үзүк-соксаал чокка дүжүп турар. Ынчаарга ижелекчилерниң шериглери олче эм-таңны болгаш аыш-чемни эртирбейн турар. Ындыг ораатанныг [illegible] түңнелинде Барыын Бейруттуң чүс-чүс муң кижилеринге [illegible] деп кыйгырыгда демдеглээн.

◉ НЬЮ-ЙОРК. [illegible] [illegible] АКШ-ның Коммунистиг [illegible] чедишкинниг эртип турар. Коммунист Ричард Джиованони Чикагонуң районнарының биржзиндеп штаттың хоойлу [illegible] хуралынга бүрүткедир эргени чедип алган. Джиованони деткиирениң негелде бижиинге хоорайның 4 муң ажыг чурттакчылары ат салганнар. Ол дээрге, АКШ-тың ийи кол буржуаз — демократтыг болгаш республиканнар партияларын төлээлээн кандидаттың соңгуулдага киржир эргени чедип алырда чыыр ужурлуг кижилеринден 1 мунга хөй [illegible].

◉ ОТТАВА. Британ Колумбия можуда тудуг үлетпүрүнүң 50 муң ажылчыннары ажыл соксадыышкынын эгелээн. Оларга ук черниң 40 муң албан-хаакчылары болгаш 2 муң автобус чолаачылары база каттышканнар. Оон түңнелинде можунуң бүгү ажылчы чоннарының 7 хуузу [illegible] хаара туттунган.

Ажыл соксадыкчылары чуртта өртектер өрттээшкынынга болгаш ажылдаар чер [illegible] холбашкан ажыл төлевирин улгаттырарын негеп турарлар.

«ЕВРОПАГА ЯДРОЛУГ, РАКЕТАЛАР ТУРБАЗЫН!»

БОНН. «[illegible]» [illegible] аразында медеглелди кылган: «Атомнуг өлүм [illegible] шуптузунга кыжаңныг турар. Европага ядролуг кандыг-даа ракеталар турбазын!».

Чепсеглениишкин болгаш дайын белеткелдеринге тайбыңны быжыглаарынга идегеп дээр бадыткаашкыннарының [illegible] Израильдиң агрессиязы сойгалап илереткен деп, ол документиде демдеглээн. Чепсектиң күжү-биле чангыс-даа чо[illegible] [illegible] алдынмас деп түңнел бистерге. Германияның Федеративтиг Республиказының хамаатыларынга онза чугула ужурлуг [illegible] ракеталары болгаш чалгынныг ракеталары 1983 чылда ГФР-ниң девискээринге непгерезип эгелээр деп турар. ГФР-ниң девискээринге [illegible] чорудуп болур деп база бадыткап турар. Ынчалзажок «кызытааргааттыктан» дээр ындыг ядролуг дайын Европага болгаш бүгү делегейге халактыг болур ийик [illegible]

[illegible] ГФР-ниң [illegible] тайбың хөөш [illegible] тайбынның немец эвилели [illegible].

ГААГА. Эрге-чагыргада христиан-демократтыг партияның сураглыг төлээлекчилери — культура, дыштаныышка болгаш хөй-нити ажылдарының министри Х. де Бур база парламент бөлүүнүң даргазы турган В. Аантьес медеглел кылган болгаш америк чалгынныг ракеталары Голландия [illegible] тургузары [illegible] программазынга чоруткан болур [illegible] [illegible] девискээринге америк ракеталарны эккеп тургузарынга сентябрьда парламент соңгуулдазының сөөлүнде тургузулар чазак чөпшээрежир болза, Голландияның чазаа [illegible] олар медеглээн.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ДАМАСК. (СЭТА). Йемен Улус Демократтыг Республиканың Улусчу дээди хуралының президиумунуң даргазы Али Насер Мухаммед болгаш Йемен Араб Республиканың президентизи Али Абдалла Салех олар Дамаск хоорайга барып чораан. Дамаскының [illegible] аэропортунга [illegible] Сирияның президентизи Хафез Асад уткаан.

Ол удуртукчуларның аразында чугаалажыышкыннар Сирияның найысылалынга болган.

БИЖИИК БИЛБЕСТЕР

КАИР. (СЭТА). Египетте [illegible] ужук бижик билбес кижилерниң саны 15,1 млн. чедип турар. Каирде [illegible] национал институдунуң чоокта чаа чорудуп ниитилел ажылының түңнелинде ындыг саннар тодаргайлаттынган. Шинчилел ажылдарын кылганнарның бодап турары-биле алырга, Египеттиң чурттакчыларының [illegible] хуузу боор турар 10 дан 15 хар иштинде уругларның аразында бижиик билбестерниң санының хөйү онза дүвүреңнини болдуруп турар.

НОГАА АЙМААН ЭЛБЕКШИДЕР ДЭЭШ

Дүъш эрткелек чорда, бригада төвүнден ногаа довураа чымчадыр херекселдерниг бо[illegible] [illegible] [illegible] бир демниг ажылдап кирипкен.

— Зинаида Лаврентьевна бригада төвүнде. Бөгүн ажыл [illegible] турар — деп, дуржулгалыг ногаажы Уйнук Донгак чугаалады.

[illegible] ажын бар. Анаа ажылчыннар хүъштевишаан, чапсарлап, [illegible] анаа эргиирер. Ол бажынга [illegible] каккан, чай чок ажылдаан ор.

— Суггат бергедеп тур. Чааткыннаддының суггарар ийи агрегадывыстың кайызыдаа бөгүн ажылдаваазы. Чеже-даа септеп-селээн. Үрелип-ле турар. Изиг хүннерде хүнзедип суггарар ужурлуг. Ам Арыг-[illegible] — деп, З. Толмачёва хомудады.

Теплицаларда олуртканы ногаа [illegible] [illegible] терин бере берген. Оларны [illegible] Намдак Уйнук кочалдарга суг дажыглап суггарган турлар. Шынап-ла суггарылгазын чогуур өйүнде чорутпас болза, кызыг хүнде кадып болур. Чааты бугадындан баткан дамырак кара суг эвес болза, байдал берге. Ол ийи ногаажының ажылы шынарлыг. Бок үнүштер [illegible] сергек, бүрүлер чырык ногаан кестур.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазында чи[illegible] болгаш картофельди бүдүрерин улам көвүдедириниче онза сагыышты салган. Бригаданың кежигүннери Аъш-чем программазы-биле [illegible] кан. Оон сорулгаларын ажылдавыр херекке боттандырарын ногаажы [illegible] шолу ниитизи-биле 50 гектар. Оон 32 гектарын капуста олурери ээлээн. Бо чылын гектардан-на ортумаа-биле 141 центнер [illegible] [illegible] Шанган кагыштарның үнүп чыдары чаагай. Чемнеги бергендирип эгелээн.

Чааты бугадының ол чарыында дөрт-бүрүнчүк шел бар. Ында Уйнук Донгак биле Шура Тавакхайның удурткан звенолары ажылын доозар четкен тур. Ол шөлде редиска, согуна колдады тараан. Бичежек [illegible] кижи өөрүнүң аразындан:

— Эрткен неделяда долу чаггаан. Ол хемертен болган. Бөгүн арыглап алган помидор, огурецтеривистин бүрүлерин салдарартыр шаап каан. Ам арткен чылгы дег, дужуп алфас боор бис — деп, харааланы. Ол ажылчынның адын Серенмаа Тотпес-оол дээр. Звенода мурнакчы, совхозта дуржулгалыг ногаажыларының бирээзи. Сүрүн Намдараа, Дензинмаа Достай-оол, Люба Сүүмак олар ажылдап турда, тура душпес. Өөреникчилер Юрий [illegible], [illegible] Шончалай Намзак, Галя Билей-оол, Роза Донгак оларның [illegible] турулар.

[illegible] 60 чылынга тураскааткан ужуралдар [illegible] [illegible] Олардың-биле бир дараа [illegible] [illegible] Татьяна Ондар (Сайзыралы), Кара-кыс Бегзе-кыс (Ийи-Тал), Уйнук Донгак (Кара-Хаак) оларның удурт[illegible]

кан звенолары мурнакчыларның одуруунда. Бо чылын ногаа рассадаларын олуртурундан эгелээш, бөгүн аштаарынга чедир кижи күжү четчир болганын Зинаида Лаврентьевна өөрүп чугаалап орду. Бо хүн [illegible] анталгазын доозупкан. Улаштыр Хайыракан, Арыг-Бажы девискээринде тараан [illegible] ыш, бок үнүштерни арыглап [illegible].

Чурттакчы [illegible] ажыл-агыйларын чорударының талазы-биле Зинаида Лаврентьевна чамдык хемчеглерни ап турар. Бо чазын ногаа бригадазының кежигүннеринге картофель [illegible] ногаалар тарыыр шөлдерни тускайлап берген. Черле ынчаш, бригаданың [illegible] удуртукчузу Уйнук Дамдыновна сеткилинден чугаалап олар. Өреге бурузу огородтан ангыда, инек, хавак, залааны азырап турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң ногаажылары [illegible] моонап турган, [illegible] [illegible] гаа сорулгазын ажыл-ииге четчир [illegible] демниг боттандырарын хүлээп [illegible] турар.

С. ЧООДУ.

Улуг-Хем район.

МИЛЛИОН-МИЛЛИОН АЖЫЛ ЧОКТАР

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корр. В. Леганцевтиң дамчытканы: Каттышкан Штаттарда ажыл чок кижилерниң саны улам-на көвүдээн болгаш хелеашпенир ажыл күжүнүң ниити санының 9,8 хуузу четкен. Ол дугайын АКШ-тың күш-ажыл [illegible] ажыл чок кижилерниң саны хары айда 300 муң чедир өскен болгаш 10,8 млн. кижи апарган.

Ынчалза-даа албан байдалдың статистиказының ол саннар-даа аажок хөй саннары бээин АКШ-тың күш-ажыл рыногунда херек кырында байдалды долузу-биле көргүспейн турар. Ында ботта рынын [illegible] [illegible] бригадаларынга бүрүткестетей берген ам-даа 1,5 миллион кижи [illegible] турар. Оон [illegible] 5,5 миллион кижи [illegible]

[illegible] ра тудуп турар. Эң берге байдалда негр аныяктар таварыжып турар болгаш оларның ажыл чок чоруунуң деңнели барык 50 хуу чедип турар. Улуг назылыг негр чурттакчылар аразында ол сан июль айда 18,5 хуу боол турган.

Бир чыл мурнунда америк улуска «бүүшпүг-чаагай болгаш чепекелдишкининиг чоруктуг» бар-ла шаа-биле аазаан Рейганның администрациязының экономиктиг политиказының долуузу-биле буурап душкениниң дугайын күш-ажыл министерствозунуң парлаан сан-түңнери херечилеп турар.

ЛОНДОН. [illegible] [illegible] экономиктиг [illegible] турар.

Бир эвес ажыл чок чоруктуң амгы үедеги үш миллион кижи деңнели [illegible] черлерде хевээр артар болза, «бир чыл ажыг үеде ажылдавайн ажыл чоктарның саны ажыл чоктарның ниити санының 35-40, харын чамдык саналашкыннар-биле алырга, 50 чедир хуузу болу бээр» деп комиссияның илеткелинде демдеглээн.

25 хар чедир аныяк назылыг кижилер ортузунда ажыл чоктарның саны дүргел көвүдеп турар. Ам безин ындыг назы-харлыг бир миллион ажыг кижи боттарының күжүн болгаш арга-мергежилин үндүрүп, ажылдаар чер тыптастааннар.

Соңгу Ирландияда ажыл чок чоруктуң ол можуунуң ажылдап шыдаар чонунуң 21 хуузун хаара тудуп турар. Үлетпүрге экономиктиг анализтерни кылып турар «Кунерс энд Лайбренд» дээр компанияның илеткелинде ол саннарны көргүскен.

ОТТАВА. Канадада ажыл чоктарның саны 1 млн. 300 муң кижи чедип, ниити ажыл күжүнүң 11,8 хуузу боол турарын Канаданың статистика [illegible] [illegible] [illegible] 130 муң [illegible] [illegible] алырга, Канадада ажыл чокталыышкынның амгы деңнели эрткен чылдыындан 66 хуу улгаткан боол турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Эрткен айда [illegible] үлетпүр ээлери барык 12 муң кижини кудумчуже үндүр октаан. Олар амгы үеде 66 муң кижи чедип турар ажыл чоктарга каттышканнар. Ол дээрге, Барыын Берлинниң ажылдаар чонунуң 8,2 хуузу-дур. Ажыл чок чорук аныяктар ортузунда онза хөй боол турар. Эрткен чылдыы-биле деңнээрге, 20 хардан аныяк оолдар, кыстардан ажыл чоктарның саны 62 хуу ажып турар. Бо чылын школа доозаан 3600 аныяк кижилер ам-даа ажыл тып чадашып турар.

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

ТҮҢНЕЛ СЛЁТ

Дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлери-биле комсомолчуларның база аныяктарның Бүгү-эвилел походунуң киржикчилериниң түңнел слёду чоокта чаа Бай-Хаакка болуп эртген.

Республиканың бүгү районнарындан бирээзи-ле чээрби кижи киржикчилиг командалар аңаа киришкен. Оларның арзында Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш күш-ажылының хоочуннары база бар.

Походтуң киржикчилери эгезинде бот-тывынгыр [illegible] чыскаалып алгаш ырылар көрүлдезин эрттирген. Хамааты камгалалының, [illegible] зы-биле [illegible] гулаан. Командалар [illegible] биле бирги черни Таңды району, ийигизин — «Алдан-Маадыр» [illegible] үшкүзүн Бай-Тайга районну алган. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле слёттуң киржикчилериниң [illegible] эртээн.

ГТО-нуң нормаларын дужаарынга болгаш тыва хүреш маргылдаалар база [illegible].

Ыры-хөгжүмнүң «Пограничник» ансамбли слёттуң киржикчилеринге уткуштарлыг концертти көргүскен.

Слёт ийи дугаар хүнүнде пайыралдың оттуг [illegible].

(БИСТИҢ КОРР).

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ, СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ

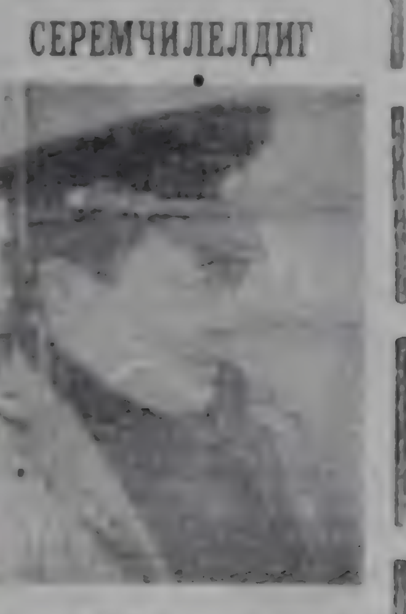

Сут-Хөл лесничествозунуң коллективи юбилейлиг чылда демниг ажылдап келген. Лесничий Алдынай Анзатович Ховалыгның болгаш арга-ыяш культураларының техник-садоводу Чалбак-оол Баирович Ооржактың ажылы бо хүннерде чайгаар чок.

Арга-ыяшта өрт айыылы улгадыр [illegible] харыысалгалыг, серемчилелдиг болуру негеттинер. [illegible] Хемчик [illegible] чыжыргатының таарыш [illegible] плантацияларын [illegible] ажылдап эртиир [illegible] — а оңу ажаап, өстүрери эң-не харыысалгалыг ажыл дээрзин арга-арыг ажылдакчылары ыяк билир.

ЧУРУКТА: лесничий А. А. Ховалыг.

А. ЗИМНИЙНИҢ фотозу.

РИГАГА БАРБАЗА-ДАА...

Таллинниң трикотаж кызыр «Марат» каттыжышкынының киностудиязының Ригада өөрүнүң чагыып бу гаар тырттырган документалдыг [illegible] арлыкчы Нина Корюетүң ажылын көргүскен.

Ук ажылчын Ригага барбаан даа болза, ооң ажылдап турары-биле Риганың «Марат» деп трикотаж каттыжыышкынының [illegible] алган. Ооң өөренгени дурумнары-биле латвий постаавыкчылар продукция бүдүрүлгезин өстүрүп, [illegible]

[illegible]

МАССАЛЫЫ — ЭҢ КОЛ ЧҮҮЛ ОЛ

Спорттуң массалыг чорууш хөгжүдер талазы-биле Россия Федерациязынга тывылган [illegible] республикаларда [illegible] эгелээн. РСФСР-ниң күш-культуражыларының чедиишкиннери дыка көскү: 40 миллион ажыл кижи спорт-биле бижиг харылзаалыг, оларның 13,7 миллиону ГТО-нуң хереглемдектерин адилекчилери.

— Ындыг-даа болза, республиканың чурттакчы бүрүзү күш-культура болгаш спортче хаара туттунмазын дээш бүгү чүүлдерни ам-даа кылып шыдаваанывыс хомудаанчыг — деп, РСФСР-ниң Спорткомитединиң даргазы В. Смирнов [illegible] ге чугаалаан. — Ону чедип алырда коммунистер ужурлуг сорулгаларны СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң сентябрьда үндүрген «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чорууну улам шыңгы көдүрер дугайында» доктаалында тодарган айыткан.

Күш-культуражы хемчеглер кижи бүрүзүнге чедингири-биле, массалыы-биле, улусту хаара тудуп шыдаары-биле болгаш [illegible] ужурлуг. Ындыг ажылды чорударга спорт-биле холбашкан кижилерге-даа, баштайгы ба[illegible] даа айыткыг.

Томск обласка «Сибирьжи кижи дээрге, хаакчы кижилер» деп чечен состүг кыйгырыгның адаа-биле эрткен маргылдааны чижек кылдыр көрээлинер. Хаак спорту чүгле массалыг эвес, бүгү-ниитиниң болзун дээш ында бүгү-ле чүүлдерни партия организациялары [illegible] биле кылып турар. Партияның Томск обкомунуң доктаалын ёзугаар ындыг программаны беш чыл бурунгаар тодараткан. Ону амыдыралга херек кырында капчаар боттандырып турарын карак-биле көрүп турар бис. Чыл санында-ла [illegible] дыкпыл дээш хаак походунче аңгы-аңгы хар-назылыг, янзы-бүрү мергежилдиг чүс-чүс муң кижилер үнүп турарлар.

[illegible] «Саянның хаак оруу», Мурманск обласа «Соңгу чүктүң байырлалы», Архангельск обласа «Беломорнуң [illegible]», [illegible] «[illegible]» Алтай крайда чиик атлетиканың «Спорттуң дангыназы» маргылдаалар, Тула, Волгоград, Горький, Белгород, Ростов областарда Совет Эвилелиниң Маадырларының болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының шаңналдары дээш ужуражылгалар улам нептереп бар чыдар.

Ындыг маргылдааларның үре-түңнелдиг Россияның күш-культуражыларының чоокта чаа болуп эрткилээн ужуражылгаларынга массалыг киржилге бадыткаан. ГТО неделязының старттарынга 13 миллион кижи киришкен, [illegible] хүнүнге 10 миллион спортчу хаара туттунган.

Бо саннар дээрге, күш-культура болгаш спорт талазы-биле ажылдың кол үнелели эвес болгай. Күш-ажылдың бүдү[illegible] ларның ажылдап үнер-кирер чоруун эзээжедиринге күш-культура болгаш спорт улуг рольду ойнаар дээрзин дыка хөй бүдүрүлгелерниң удуртукчулары шын санап турар. Чижээ, Кемерово хоорайның «Азот» бүдүрүлге каттыжышкынынга күш-культура [illegible] Гигиеналарның болгаш маргылдааларның хөй кезии хоорай кыдыында, бүдүрүлгениң бедии дан ырак эвесте баазаларда эртип турар. Ында үш ажылчынның ийизи-ле спорт-биле холбашкан, ажылчыннарның сезен хире хуузу спортчу маргылдааларга доктаамал киржип турар. Ооң түңнелинде заводтуң ишчилериниң кадыкшылы дыка экижээн. Ажылчын үенин чидириии 27 хуу кызырылган, ол чорук 23 миллион рубльди камнап алырын берген.

Ындыг бүдүрүлгелерниң бурунгаазы шоолут нептерейн турары хомуданчыг. Он-беш чылдың түңнелдери ден алгаш көөрге, бүдүрүлгелерниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының хөй кезиинин күш-дамыр бе[illegible] ге хүушпейн турар. Дыка хөй бүдүрүлгелер болгаш организациялар күш-культураның болгаш спорттуң хемчеглерин экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарынче, коллективтиг керээлерже чүгле ой-ойде киирип турар.

Бо четпестерни чайладырынга Челябинскиниң, Свердловскиниң, Новосибирскиниң улетчир бүдүрүлгелериниң күш-культура коллективтериниң бурунгаазы улуг идиглиг болур деп болзаар мен. Оларда «ГТО-нуң онзуктериниң неги», «Хаакка эң-не шыдалыг неги» дээн маргылдаалар дыка хөй аныяктарны боттарынче хаара туткан.

Спорттуң бүгү улуска билдингир болгаш кижи бүрүзүнүң киржиринге аар эвес хевирлери [illegible] чадаг-терегеге, шой кедурериге, хаакка, чиик атлетика [illegible] маргылдааларны 1982-1983 чылдарда эрттирер дугайында РСФСР-ниң Спорткомитединиң болгаш профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелдериниң Бүгү-[illegible] чуулганының саналын спорт ажылынга удуртулга болдурары эргежок чугула. Шой кедурер мөгелериниң «Россияның пачыыннары» деп массалыг конкурузу солун болуру чугаажок. Ооң түңнел маргылдаалары [illegible] агый ажылдакчыларының хүнү — октябрь 10-га чедир болур болгаш кедээниң ишчилериниң алдар болдурган байырлалы болур.

Кедээниң күш-культура коллективтери [illegible] биле база кадыкшылга ужурлуг [illegible] маргылдааларны эрттиржири-биле [illegible] ниң болгаш тренерлерниң бе[illegible] Күш-культураның дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарының 230 доозукчуларын бо чылын РСФСР-ниң кара хөрзүнүнүг эвес зоналарынче хуваагаан. Кедээ черлерге [illegible] эрттирер дугайында Омск областың болгаш Алтай крайның күш-культура организациялары [illegible] деткиир болза эки деп болзаар мен.

Спортчуларның санын көвүдедиринге эң чугула быра — чонның чурттап турар черинин аайы-биле күш-культураны болгаш спортту сайзырадыры болур дээрзи кымга-даа билдингир. Ындыг ажыл Пенза, Тольятти, Волгоград, Горький болгаш өске-даа хоорайларда эки тургустунган-даа болза, [illegible] республиканың чуртталга-коммуналдыг үш организациязының чүгле чаңгызында спортчу клубтар тургустунган. Культураның дыка хөй парктарында спорттуң бедуун шөлчүгештери безин чок болуп турар. Хоорайларның болгаш ажылчын суурларның [illegible] га спортчу тудугларны ыяап [illegible] дугайында ССРЭ-ниң Куртулуунуң доктааткан дурумнерин хажыдар чоруктар ам-даа хөй.

Эки чүүлдерни база манаа демдеглээр апаар. Чоокта чаа РСФСР-ниң Спорткомитеди республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу болгаш профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелдериниң Бүгү-эвилел чөвүлели-биле кады чонның чурттап турар черинин аайы-биле спортту болгаш күш-культураны [illegible] ажылдар талазы-биле документини хүлээп алган, ында ажыктыг болгаш тодаргай дыңа хөй хемчеглерни ажылдап кылган. Ындыг ажылды он бирги беш чылда эң эки кылыр организациялар талазы-биле [illegible] конкурзун база чарлаан.

Уруглларны спортче хаара тударынче кичээнгейни кошкатпайн турар бис, ону сай[illegible] тургусканы [illegible] турар. Уругларның болгаш элээдилерниң аразынга маргылдааларның системазы доктааттынган, ниити билиг школаларынга күш-дамыр кижизидилгезин эки тургусканы дээш көрүлде-конкурстар үргүлчү болуп турар. Ындыг-даа болза, күш-культураның веделяда көрдүнген ийи кичээли школачыларны спортка [illegible] эки түңнелдерни бербейн турар. Секцияларга кичээлдер, массалыг маргылдааларга киржилге манаа кол рольду ойнаар ужурлуг. Бо хүннерде, чайгы дыштаныглгаларның кижилиг үезинде безин пионер лагерьлеринде ол айтырыгже шоолуг кичээнгей салбайн турар.

— Республиканың чонунуң күш-дамыр [illegible] талазы-биле айтырыг ам-даа чедир шиитпирлеттинмээн [illegible], ону чонну үеде туркар [illegible] бир бис — деп, В. Смирнов түңнелинде чугаалаан. — Күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурары — чонның [illegible] улуг идиглиг болгай, ынчангаш партия, совет, ажыл-агый организацияларының, профэвилелдиң болгаш комсомолдуң кичээнгейиниң төвүнге ол турар ужурлуг. Шупту демнежип алыр болза, кандыг-даа үүлени бүдүрүп болур.

КИЖИНИҢ НҮҮРҮНҮҢ ДУГАЙЫНДА

Профессор, кезер эмчи Ф. Г. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номун кижи бүрүзү номчаан. Тываның ном үндүрер черниң ол номну четтиири-биле парлап, номчукчуга бараалгатканынга болгаш орус дылдан тывазынче очулдурган С. С. Пюрбюнуң чедимчелиг эки ажылдааның Самагалдай [illegible] ры номчулга конференциязынга демдеглеп, өөрүп четтиргенин илередип турганнар.

[illegible] кандыг бир черге ындыг номга номчулга конференциязы эрткен дээш ооң ышай солун чүнү-даа биживээн болур. Ол черле хомуданчыг. Библиотека ажылдакчылары номчулга конференцияларын удаа-дараа белеткеп, чоннуң калбак чу[illegible] турар бис. Ынчангаш конференция эрттирериниң белеткелиниң үезинде солуннарны номчуп, өске черлерге ол номга конференцияның кандыг байдалга эрткен, номчукчуларының кандыг айтырыгларны көдүрүп, кандыг сапаа-оналдыг болганы эргежок билип [illegible]. Ындыг материалдарны аргалыг-ла болза, чыып, [illegible] ийик бис.

Профессор Ф. Г. Угловтуң номунга [illegible] кижилер аразынга харылзааларының үнер дээштерин көргүзүп, арак-аңгыр, аалдар, [illegible] бурунгу чорук, Төрээн чуртка ынакшыл дугайында оналдап айтып турар. Ажырымчы байдал, арагалаар, таакпылаар, хулиганнаар чоруктарны автор номунда [illegible] биле сойгалап турар. Ону номчаан [illegible] [illegible] ном.

Конференция мурнунда белеткел ажылын чорудуп бис. «Совет кижиниң [illegible] «[illegible]» [illegible] арагалаар чоруу», «[illegible]» [illegible] библиотекага [illegible] Конференцияга «[illegible]» [illegible] Ама-ооң [illegible] [illegible] сапаалдаан.

Самагалдай [illegible] директору А. [illegible] ооң эш Юрий [illegible]

[illegible] көөрге авазының шын эвес кижизиткениннен ийдең. Ол улуурган, бодун өрү көрдүнер, өскелерни хүндүлеп билбес, чүгле бодун [illegible] турган) авазы «Ажырбас, ол улуг кижи тургай-ла, сени бирээ [illegible] деп чугаалаан [illegible] [illegible] алыр бооп идегээр мен — [illegible]

Ном дөрт эгеге чарылган: 1. Амыдыраалыг, чашпаа чорук. 2. [illegible] ынакшыл. 3. Арагалаары. 4. Таакпылаары. Ооң бирги эгезинге Тес-Хем райкомунуң социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи С. Адыг-оол доктаалган. Амыдыраалыг, чашпаа чорукту номда көвүдүг шын сойгалаан. [illegible] бистерниң аразында-даа бар. Номда [illegible] «[illegible]» [illegible] ажылдакчыларының [illegible] арга чадаарда бажын салгаш кыйыр, а [illegible] кижилерни чамдыкта көргүзер бооп бис [illegible].

Бистиң аразында ындыг кижилер чок эвес. Кандыг бир хемчээ бараан [illegible] «суй-боозу» [illegible]. [illegible] [illegible] дуржаан алыр.

— Кижиге «Чечектерим» [illegible] [illegible]

С. ШОЛДУН.

Тес-Хем районунуң төптүттүнген библиотека системазының директору.

ИШКЭЭРЛЕП ЭГЕЛЭЭН

Каа-Хем районнуң «Енисей» совхозунуң аныяк бода мал кадарчызы Маңнаар-оол Адыя июнь айның ортан үезинде Бай-Сүттүң одар-белчиирлиг девискээринге кожуп келген. Удаваанда Бай-Сүттүң хоочун чурттакчылары, аңчылар бо девискээрде адыг истери көзүдеп, мырыңай суурга чоокшулап кээп турарын чоңга, чоок-кавының малчыннарынга дыңнатканнар.

Июль айның эгезинде Бай-Сүтте тускай интернаттың хоочун ажылчыны, кодээ Советтиң депутады, коммунист Биче-оол Салчак сиген кезер шөлдерни хынап, кажандан эгелеп кезилдеже кирерин билип алыры-биле интернаттың [illegible] алгаш, тайгаже чадаг үнүпкен.

Ийи километр безин четпейн чораш бирги шөлге келгеш шинчилеп, бо чылын сиген эки үнгенин магадап, ам дораан-даа болза кезилдеже кирип болурун түңнээн. Шөлдүң бир талазынче [illegible] [illegible], [illegible] чүс метр черде адыг бир чудукту [illegible] бейн чай чок ажылдаан турган.

Биче-оол Салчак бичии-даа сезиг алыспайн, дедир чанып кан. Чорук ора суурнуң үстүкү бажыңындан үш чүс хире метр черге адыг истерин база эскерген.

Июль 14-тен 15-че дүнезинде ол адыг Адыяның кажаада инектеринден бир жолдурганы алгаш, кажаадан ырак эвес черге шыгжаан болган.

Маңнаар-оол Адыя совхозта малчын болурундан аңгыда, ол дуржулгалыг аңчы. Бо удаада ол кадарып, каракта орган малын «оорлаан» «хайыраканны» дааллаар деп шиитпирлеп алган.

Болган таварылганы совхозтуң удуртукчуларынга дыңнадып каал, Бай-Сүттүң аңчызы Хорлу Самбажык-биле дугуржуп алгаш, ол-ла кежээ адыгның келгич дег черинге манап эгелээшнер.

Адыг-даа келген. Ону дораан дааллааш, иштин ужуруп каапкаш көөрге, иштинде сигенден өске чүү-даа чок, аштааны эргежок адыг болган.

Моон алгаш көөрге, бо чылын тайганың кат-чимизи хоозур болганы-биле адыглар ишкээрлеп, оруунга таварышканы дириг амытанга айыыл чедирип эгелей бергени билдингир-дир. Ынчангаш черле бо совхозтуң эвес, а республиканың бүгү малчыннары, чурттакчы чону улуг серемчилелдиг болурун күзээр мен.

К. ТАС-ООЛ.

В КАРА-САЛДЫҢ «Тарып алган чечектерим таакда чараш, сиглаң-сиглаң» деп фотоэтюду.

Балгазынның кедээ профессионал-техниктиг № 2 училищезиниң Деспижек Докпак-оолович Кара-Салдың адынга тывысканы тракторист-машинистиң А сериялыг № 874301 шыызылгазының чиктениин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Таджик ССР-ниң «ВИА» «Парвин» ансамблиниң концерти август 15-те Күрүнениң хөгжүм-шии театрынга болур.

Ансамбльдиң удуртукчузу Бүгү-эвилел фестивалының лауреады, композитор Шодмон Плоди.

Ансамбльдиң программазында: совет болгаш даштыкы композиторларның чогаалдары, улусчу музыканың хевирлери кирген.

Концерт 17.00 болгаш 19.00 шакта болур.

Билетти театрның кассазындан садып турар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Республикага бөгүн кожуп турар булуттаар. Чамдык черлерге бедек чаъстаар, диңмирээр. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, [illegible] 11—13 [illegible] чылыг.

[illegible] турар булуттаар, чаъгбас. Агаар дүне 12—14, хүндүс 25—27 градус чылыг.

АВГУСТ 13-ТЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Документалдыг фильмнер программазы: «Бирги рангының командармы», «Меңээ дегбе», «№ 13 шүүргедекчи». 9.50 — Балеттиң аныяк артистериниң концерти. 10.20 — «Эриктер» Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 15.15 — Чапсар. 15.15 — «Хөөйлү билир сен бе?». 15.45 — К. Стеценко (скрипка) ойнаар. 16.15 — «Чаш назыдан укталган». В. Крапивин. 16.55 — Мультфильм. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — «Кадыда — найыралдыг өг-бүле» 17.45 — «Шыдыраа школазы». 18.15 — Москва болгаш москвачылар. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Үш хүн боданып алыр». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгезин. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Үш хүн боданып алыр» деп [illegible] баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия. 22.40 — «Кежээки концерт». Ленинградтан дамчыдылга. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — ЦСКА. Тбилисиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ортулукту бодунга ап шыдавас сен». Уран-чечен телефильм. 13.05 — Ангаш дыл. 13.35 — «Алдын шишкинш». Музыкалыг тоол. 14.05 — Орус чугаа. 14.35 — «Карпаттар кырында чаңгылаңган ыры». 15.05 — «Кызыл ном» чүнүң дугайын чугаалаанын?». 15.35 — Документалдыг телефильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.25 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Сылдысчыгаш» Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00 — Л. Минкус. «Пахита» балеттен Дивертисмент. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — «Ажыл — миллиардтар». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Арыг иштинде агропектер». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Останкинонуң концерт студиязынга ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Товстоногов-биле ужуражылга.

АВГУСТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксаавыла (Күш-культуражыларга сүмелер). 9.00 — Документалдыг фильмнер программазы: «[illegible]», «Чер кырында болгаш дээрде». 9.40 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Кыргыз ССР-ниң улусчу танцының Күрүне ансамблиниң концерти. 11.10 — «Эки бараанчарны хоййну». 11.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешу совет композиторларның ырыларын күүседир. 11.50 — «Спортлотонуң» 33-кү тиражы. 12.00 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 16-гы агаар армиязының хоочуннары. 13.25 — «Индия бистиң өңнүүвүс». Индияның хамаарышпас чорууп чарлааныындан бээр 35 чылынга уткуштур документалдыг фильм. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Мартин 13». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.00 — Бөгүн — Күш-культуражының хүнү». ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы С. П. Павловтуң чугаазы. 16.10 — Бүгүдеге стадион. 16.40 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.10 — 17.25 — Чапсар. 17.25 — «Билдингир-даа болза, бүзүрепчиг эвес». 18.25 — «Бирээ, ийи — дем-биле». Мультфильм. 18.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.05 — «Спорт мээң ынакшааным». Концерт. 19.35 — Москваның В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының «Терезлер» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 22.25 — 23.25 — «Дашкаалда [illegible]» болгаш ритмнери». «Ш. Азнавур (Франция) ырлаар». Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыкалыг киоск». 14.50 — Күш-культуражының хүнүнге таварыштыр документалдыг фильмнер программазы: «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге спорт», «Изиг асфальт», «Мерседен 20 айтырыгаар». 15.50 — Воронежтиң опера болгаш балет театрының ыраажызы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Кондратенко ырлаар. 16.20 — «Чиик суг». Уран-чечен телефильм. 17.20 — Кемеровонуң телестудиязының программазы. 18.25 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дойчу намдарывыс». 36-гы фильм — «1952-ги чыл». 19.15 — Делегей бодуушкуннарының дойчулалы. 19.30 — «Ужукап тур мен». Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Гуслилер — куулар». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Бүгү россия конкурзунуң лауреады А. Фраучи (гитара) ойнаар. 22.00 — 23.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Шахтёр».

АВГУСТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалып үн». 8.55 — «Делегейниң улустарының уран чогаадыгалы». (Индия). 9.25 — «Ак хаялар чанында хоорай» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 11.10 — «Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — «Кедээниң шагы». 13.25 — «Ындыкы станцияга дүжер мен» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 14.00 — «Музыкалыг киоск». 14.30 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.30 — Н. Шток. — «Ноннуң салдадышкыны». Күрүнениң Төп ойнаарактарның үлегерлиг театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан фильм-шиизи. 16.55 — Мультфильм. 16.55 — 17.10 — Чапсар. 17.10 — «Документалдыг экран». Кинокапсырылгазы. «Авам рама чуп турган» «Маргылдаа башкарыкчызы». «Стасис Красаускас: дыыналдыр боданышкын». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — Бөгүн — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштериниң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чуулдуң кол маршалы П. С. Кутаховтуң чугаазы. 19.00 — ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштериниң хүнүнге турасказкан концерт. 19.40 — «Бичии уруглуг квартира дужааттынып турар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол дугайында дойчулал. 22.05 — 23.20 — «Шөлдер сылдызы». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровский И. Рубповтуң шүлүктерин номчуур болгаш улустуң ырыларын күүседир. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү. Күүседир документалдыг фильмнер программазы: «Бирги [illegible] вертолёттар», «Арыг-делгем шөлдер кыры-биле». 14.50 — Уругларга фильм: «Трубачёвтуң отряды тулчуп тур». 16.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.20 — «Талант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия — «Бичии шыйыкчы». 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дойчу намдарывыс». 37-ги фильм — «1953-тү чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентивистиң [illegible] 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Циркте хавап оглу». 20.15 — «Ыры интервью ап тур». Горькийден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Ачамны канчап эдип алыры». Уран-чечен телефильм.

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң физика-математика факультединиң хүндүскү салбырынга кирерин күзээннерниң документилерин август 15-ке чедир хүлээп ап турар.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

КИНО

АВГУСТ 11-ДЕ

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 10.00, 11.50, 15.00 «Даңгырактар болгаш аазаашкыннар» 17.10, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Калчаалыг акылар» 15.00, 16.50, 18.40, [illegible] шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Бот чорда оглу» [illegible]

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетчур килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-43, солун чедипкейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чакаг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 187 (11985) | 1982 чылдың август 12, четверг | 1925 чылда үндүрүлгөн | Өртээ 3 кап.

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ТЕМПИЗИН УЛАМ БЕДИДЕР

Август 14-15-те болур республиканың мал чеми белеткелиниң субботнигинге бүгү хамаатыларны—хоорай, суурларның ажылчы чоннарын: ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, комсомолчуларны, аныяктарны, пенсионерлерни, өөреникчилерни— шуптузун киириштирер! Субботникке бүгү талазы-биле белеткенир!

«ТИИЛЕЛГЕНИҢ» СААНЧЫЗЫ

Мал чеминиң белеткелинче бүдүн совхоз көдүрлүп үнген. Сигенни кескен, бөлген, сараттаан улустуң аразында кандыг-даа ажылчын мергежилдиң кижилери бар. Саанчылардан Куулар Орус-ооловна Бочуулай сиген белеткээр черде бо-ла турар. Ол үлүүм киирер дээш келдим дээр. Бо саанчы СЭКП кежигүну, Кур-чер кодээ Совединиң депутады, аныяктарның дагдыныкчызы хей-ниити даалгаларлыг.

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга ол чээрби дөрт чыл саанчылаан. Бир саар инекке оналаштыр 2500 кг литр сүттү Куулар Орус-ооловна саап ап турар.

Совхозта мактадып турар саанчылардан Лакпа Чечек, Көк-Уруг Ооржак, Девик Монгуш элбек сүт саарының чарыжынга Орус-ооловнадан база дудак чок. Оларның саанчылаан фермазы бирги чартык чылда саалда планын ажыр күүсеткен. Беježеп ажыг тонна сүттү күрүнге планынга дужааган. Бо чылдың планын олар Улуг Октябрьның байырлалынга үткүштүр күүседиптер дээш. күжениишкинниг ажылдаарының чарыжын кайгарткан. Эң-не мурнуку олуругда Куулар Бочуулай.

ЧУРУКТА: Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң саанчызы Куулар Бочуулай.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТАРААЖЫНЫҢ ЧАҢЧЫЛЫ

СВЕТЛОГРАД. (Ставрополь край). (СЭТА-ның корр. Н. Стажкин). Петрово районнуң ховужулары агаарның багайындан тургустунган бергелерни ажып эртериниң чижээн Ставрополь шөлдеринге дүжүт ажаап алыышкынының үезинде көргүскеннер. Олар бо хүннерде чыл планындан ажыг тарааны күрүне шыгжамырынче урүп турарлар.

Колхозтар болгаш совхозтар элеваторларже 87 муң тонна ажыг кызыл-тасты чудуруп чорудткан. Оларның салган сорулгазы—бир чүс муң тонна чедир тарааны сайгарары болур.

Район ажаап алыышкының мурнунда-ла күрүнеге 100 муң тонна тарааны садар сорулганы алган. Тарааны шынап-ла чаагай кылдыр өстүрген. Ынчалза-даа дең-дески кылдыр быжа берген кызыл-тасты тавычалай кестирер үе келирге, айыыл таварышкан: долулут, кудуушкуннуг, шуурганныг хат кашла шак иштинде чеди муң гектар ажып турар шөлдүң тараазын чуура шаап, суг-биле шуут долдур кудуп каапкан, база бир ол хире черниң тараазының кезик-чамдыызын «бастырып» каапкан. Хөй кезиин ыңай-бээр ужурган.

Мындыг байдалда бедик хүлээлгелерни күүседир дугайында болаан-даа херээ чок мишкан кылдыр сагындырып турган. Ынчалза-даа ажаап алыышкынның удуртур штавы чайгаар болуушкунуң үрежиктарын узуткаарының шынгыы хемчеглерни алган. Ушкан тарааны кезип, сывып тургузарының болгаш тавычаларны кургадырының янзы-бүрү дериг-херекселдерни калбаа-биле ажыглап эгелээн. Механизаторлар дөрт бастырыышкын одуруун калбарткаппар. Ажыл-агыйларның агрономнары болгаш дежурный диспетчерлери кызыл-тастың болгаш хоразының кургаарын дүн-хүн чок контрольдап, хайгаараарын организастааш, улуг эвес рацияларның дузазы-биле комплекстиг отрядтарны ажаап алыышкынның эң дүшкүүрлүг черлеринче дүргэн чорудуп турган.

Тараа садарының талазы-биле хүлээлгелерин күүседириниң курлавырлары мал чемнериниң шөлдери болган. Оларда тараап кукуруза, тарынал тооруук шуптузу бедик дүжүттүг үнген. Силостуң артыкпылыдыг чорук районнуң келир кыштагылаашкынны эзээш хемчээлдиг тараа-биле эттирер болгаш оон ачызында күрүнеге немелде тонна тарааны садар арганы берип турар.

Ставропольениң хову районнарының үштүн бири хирези күрүне шыгжамырынга тараа урарының чыл планын күүседипкен.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ОН ХОНУКТУУ-БИЛЕ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң бирги он хонуунда мал чеми белеткелиниң талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген.

Августуң бирги он хонуунда мал чеми белеткелиниң талазы-биле даразында районнарны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан:

Барыын зонадан —Барыын-Хемчик районну — он хонук дургузунда мал чеми белеткелиниң өзүлдезин чемгериглер единицазынга 9.6 хуу хандырган, мал чемнери курлавырларының ниити даалгазын 28.9 хуу чедирген.

Төп зонадан —Тожу районну— он хонук дургузунда мал чеми белеткелиниң 6,6 хуу өзүлдезин хандырган.

Мурнуу зонадан — Мөңгүн-Тайга районну —он хонук дургузунда мал чеми белеткелиниң 9.9 хуу өзүлдезин хандырган.

Барыын-Хемчик, Тожу, Мөңгүн-Тайга районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200—200 рубль түңнүг акша шаңналдарын тывысыр.

ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ—КҮРҮНЕГЕ

Республиканың ажылчы чону он бирги беш чылдың ийиги чылының сөөлгү чартыынче киргенден бээр бир ай эрткен. Амгы үеде кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планнарның күүселдези кандыгыл?

Тос айларда республика 198000 центнер эътти күрүнеге дужаар, августуң бирге чедир 80158 центнер дужааттынган азы бо талазы-биле план 40,5 хуу күүсеттинген. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелге арай-ла четпес.

Тожу район планын 76 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың бирги черинде чоруп турар. Оон даразында планын 49,4 хуу күүсеткен Бии-Хем, 48,3 хуу күүсеткен Кызыл районнар. Моон ап көөрге, күрүнеге эът садар ажыл элээн оожум. Ылангыя Бай-Тайга, Өвүр районнар кончуг хожудап турар. А Мөңгүн-Тайга 31 центнер эът дужааган болгаш планын дөңгүп-ле 0.4 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле дөрт районнуң саткан эъди эрткен чылдыындан эвээш болган.

Ажыл-агыйлардан чаңгыс-ла «Май 1» совхоз планын күүсеткен. «Ак-Чыраа» 99,2 хуу, Куш фабриказы 99,6 хуу, «Шивилиг» 92,8 хуу күүсеткилээн. Оларны сапаваска планының дең кезиин чүгле сес ажыл-агый күүсеткен. Ылангыя «Тере-Хөл», «Коммунизмниң херели», «Малчын» болгаш «Мөген-Бүрен» совхозтар хожудап турар.

Тос айларда күрүнеге сүт садар план 77,3 хуу күүсеттинген. Ынчалзажок саткан сүт эрткен чылдың деңнелинден 1106 центнер эвээш болган.

Күрүнеге сүт садар талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черин планын 94,5 хуу күүсеткен Мөңгүн-Тайга ээлеп турар. Ийиги черде—88 хуу күүсеткен Барыын-Хемчик, үшкүзүнде — 84 хуулуг Кызыл район. А Улуг-Хем планын 68 хуу күүсеткеш, хамыктың соонда чоруп турар. Ниитизи-биле беш район эрткен чылга четпес ажылдаан.

«Малчын», «Тиилелге» болгаш «Совет Тыва» совхозтар тос ай планын ажыр күүседип алган. Ылангыя «Совет Тыва» совхоз планын барык-ла үш катап ажыр күүсеткен. Бүгү курлавырны долу ажыглааның болгаш сүттүң барааның улгаттырганының ачызы ол. А «Мөген-Бүрен» совхоз күрүнеге чеди-ле центнер (тонна безин четпес) сүт дужааган. Планын «Шивилиг» биле «Тере-Хөл» 31-31 хуу күүседип, социалистиг чарыштың сөөлгү одуруун ээлеп турар.

Күрүнеге дүк садары уламчылавышаан, чыл планы август бирге чедир 79,1 хуу күүсеттинген. Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Тожу болгаш Эрзин районнар планнарын күүсеткилеп алгылаан. Оларның күш-ажылын демдеглээр херек. Ынчалзажок 3650 центнерниң орнунга 1100-түг (30 хуу) дужааган Таңды, 3100-түң орнунга 45-ле (1,5 хуу) центнерни дужааган Бии-Хем районнарны, олар ивиры дүктүг хойларлыг-даа болза, шүүшпең дивес арга чок. Ылангыя Бии-Хемниң эрткен чылдың бо үезинде-даа 1063 центнерни. Таңдының 1179 центнерни эвээшти дужааганын чүгле ажыл-агыйжы эвес чорук-биле тайылбырлап болур. Каа-Хем район база эрткен чылга четпес ажылдаан.

Күрүнеге дүк садар талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинде «Май 1» совхоз чорук турар. Ол ажыл-агый планын 166,7 хуу күүсеткен. Даразында черлерде —планын 145,6 хуу күүсеткен «Совет Тыва», 137,5 хуу күүсеткен «Тыва» совхозтар. Шупту үжен совхоз күрүне-биле санажып алган. Чарыштың эң-не сөөлүнде — «Революцияның чалбыыжы» совхоз, оон күүсеткени дөңгүп-ле 12 хуу.

Август бирде план күүселдези (хуу-биле)

Районнар	эът	сүт	дүк
Республика	40.5	77.3	79.1
Бай-Тайга	31.3	81.6	112.3
Мөңгүн-Тайга	0.4	94.5	102.9
Барыын-Хемчик	45.2	88	94.3
Өвүр	28.1	71.3	100.9
Чөөн-Хемчик	42.2	82.6	107.2
Улуг-Хем	38.7	68.3	95.7
Таңды	39.7	76.2	30.1
Бии-Хем	49.4	73.1	[illegible]
Тожу	76	74.8	102.9
Каа-Хем	44.1	79	89.4
Тес-Хем	43.3	66.8	92
Эрзин	39.3	76.8	106
Кызыл район	48.3	84.4	99.3

Мал-ажыл-агыйының продуктуларын садарының талазы-биле тос айлар планын күүседир хуусаага чедир чүгле бүдүн-чартык ай арткан. Хуусаа эвээш. Мал чемнериниң белеткели, дүжүт ажаалдазынга болгаш кыштаглаашкынга белеткел дээш, ажыл хөй. Мындыг үеде ажыл-агыйлар удуртукчулары, тускай эртемниглер күрүнеге хөй продукцияны садар, ССРЭ-ниң алдан чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг уткуужур дээш бүгү хемчеглерни алыр, курлавырларны долу ажыглаар ужурлуг.

БАЙДАЛДАРГА ЧЫЛДАК КАКПАС

Ниитизинде мал ажылынга чемнер белеткээриниң айтырыгларынга хамаарышкан селектор чөвүлел хуралын партияның область комитеди дүүн эртирген. Республиканың партия болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчулары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен. Малдың ногаан чемнериниң белеткелиниң чорудун турарының дугайында Тываның районнарының хөй нурунгуларын [illegible] селектор харылзааның системазының талазы-биле чугаалажып көрген. СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** чөвүлел хуралды ажыткан.

Кодээ ажыл-агый кампаниязының чорудулгазынга эң-не [illegible] үениң белеглерниң партияның область комитединиң ийиги секретары **П. И. Кравченко** бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. Мал чемнерин белеткээр талазы-биле шалыпчы айның эрткен чартыында сигенниң, сенажтың, витаминниг сиген далганының [illegible] немей өзүлдезин чүгле чамдык ажыл-агыйлар болгаш районнар чедип алган. Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарның мал чемнериниң белеткелчилери багай эвес темпилерлиг болган. Он хонукта [illegible] мал чемнериниң белеткелиниң немелдези Тожуга болгаш Мөңгүн-Тайгага элээн өзүлделиг болган. Агаар-бойдустуң [illegible] байдалдары турза-даа, «О. Шынаа», «Тес-Хем», «Чаа орук», «Хемчик», «Көк-Тей» совхозтарның, Тываның кодээ ажыл-агый [illegible] ажыл-агыйының ажылдакчылары дең-дески ажылдаан болгаш сиген белеткээриниң даалгазын дөртеп-бежен хуу күүсеткеннер. «Барлык», «Искра», Жданов аттыг, «Совет Тыва» совхозтар ышкаш ажыл-агыйлар сенаж салырын эки чорудуп турар.

Тараа культураларының дүжүт ажаалдазы чоокшулап келгенин, а ол ышкаш сиген белеткээриниң темпилериниң планы амгы үеде чүгле 25 хуу, сенажтың —34 хуу, витаминниг сиген далганының — 47 хуу, будук-бүрү мал чемнериниң —76 хуу күүсеттингенин [illegible], мал чемнериниң белеткээриниң темпилерин [illegible] жилер, күш-ажыл болгаш материалдыг бар курлавырларны [illegible] дүрген хемчеглерни алырының [illegible] демдеглээри негеттинип турар. Бо айтырыг ылангыя Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды, Өвүр болгаш Кызыл районнарга бүрүн хамааржыр, мал чемнерин белеткээриниң темпилери ынчаар совхозтарның бар аргаларынга дүүшпейн турар. Механизаторлар бригадаларны болгаш звенолярны кижи кужу база техника-биле бар-ла аргалар-биле хандырар, кестирикчилерни болгаш тараа ажаар комбайннарны сиген кезеринге ажыглааарын организастаар, витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарның ийи [illegible] ажылдаарын [illegible] алыр, мал чемнериниң [illegible] болгаш [illegible] контрольду [illegible] болгаш ажыр күүседиринге сорулгалыг моральдыг болгаш материалдыг талалар-биле деткиир —бо дээрге мал чемнериниң белеткелинге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң долу эвес дагзызыдыр.

Районнарның партия, ажыл-агый органнарының, хей-ниити организацияларының, ажыл-агыйлар удурукчуларының болгаш специалистериниң мал чеминиң белеткелинче ажыл-ишчилерни мобилизастаар талазы-биле харысалгазынче онзагай кичээнгейни чөвүлел хуралга угландырган. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарда кылып турары дег, агаар-бойдустуң нарыыч байдалдарынга [illegible] херек, а масса-политиктиг ажылды хову, шөлдерже шилчидер, [illegible] ажылакчыларынга-даа, хоорайдан келген шефчилерге-даа бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың байдалдарын тургузар, бүгү курлавырларны тывар, ажыглаар херек.

Чөвүлел хуралдың түңнелдерин үндүрүп тура, **Г. Ч. Ширшин** мал чеми белеткелиниң амгы кампаниязының республикада ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын күүседиринге ужур-дузазын демдеглээн. Мал чеми белеткелиниң талазы-биле субботникти организастаарының айтырыгларынга доктаап тура, ол шефчилерге ажылдың калбак фронтузун хандырарының, транспортту бээриниң, айыыл чок чорукту сагыырының эргежок чугулазын база катап онзалаан.

АГРЕССИЯНЫ СОКСАДЫР

Израиль агрессорлар Барыын Бейрутту база катап араатанзыг ёзу-биле бомбалаан. Дескен палестиннерниң Бурдж аль-Баражнада, Шатилада лагерьлерин, а ол ышкаш Бейруттуң делегей аэропортунуң соңгу талазында районну дыка бомбалаан. Хоорайда палестиннерниң турушталарын артиллерия-биле интервентилер база боолаан. Израильдиң самолёттары чүгле август 9-та безин Бейруттуң чуртталга кварталдарын, палестиннерниң лагерьлерин, Кувейттиң элчин чериниң бажыңын үжен катап кээп бомбалаан. Израильдиң шериг корабльдери Бейруттуң далай чоогунда кварталдарын артиллерия болгаш ракеталар-биле үргүлчү боолап турар. Ниитизи-биле хоорайның 22 кварталдарынче халдаашкыннарны кылган. Хөй чуртталга бажыңнары үрелген болгаш өрттенген. Израиль эжелекчилериниң бомбалаашкыннарының болгаш боолааның түңнелинде тайбың хөй чурттакчылар өлүрткен болгаш балыглаткан.

Ливанда байдалды политиктиг арга-биле шиитпирлээринге болгаш Палестинаның чепсектиг күштерин Барыын Бейруттан көжүрүп үндүрринге хамаарыштыр ливан чазактың болгаш Палестинаның хостаар организацияның удуртулгазының Вашингтондан келген төлээлекчизи Хабиб-биле чугаалажышкыннарны үргүлчүлеп турар. Палестинаның хостаар организацияның күштерин 15 хүннерниң дургузунда Бейруттан көжүрүп үндүрер талазы-биле Хабибтиң чогааткан планын ПХО-нуң күүскомунуң даргазы Я. Арафатка дамчыдып бергенин Ливанның радиозу дыңнаткан. Айтырыгны шиитпирлээринге, Палестинаның чепсектиг күштерин кургаг черлеп, далай оруу биле өске араб чурттарже көжүреринге белеткии Палестинаның удуртулгазы ливан чазактың киржилгезин ёзугаар Хабиб-биле чугаалажыышкыннарның үезинде илергей болган. Палестинаның чепсектиг күштерин көжүрүп чорудар дээн араб чурттарның аразынга Египетти, Сирияны, Иракты болгаш Иорданияны адап турар.

Ынчалзажок Хабибтиң саналдааның ёзугаар Барыын Бейруттуң айтырыын шиитпирлээринге Тель-Авив моондактап, палестиннерни бүрүн тудуп бээр кылдыр албадаан, оларны бүрүн узуткаар [illegible]. Ливанга саттынмаан чазакты тургузарын оралдажып турар. Бейрутту бомбалааны болгаш [illegible] биле боолааны бо дугайында херечилеп турар. Палестинаның хостаар организацияны узуткаарынга амгы байдалды Бегин болгаш Шарон ажыглаар бодап турар деп, Я. Арафат «Монд» солунга берген интервьюзунга демдеглээн.

Израиль агрессорларның шериглерин Ливандан үндүрерин —кол айтырыгны Хабибтиң планында айытпааны дыка сезиничиг болуп турар. Американың Каттышкан Штаттары израиль агресссорларны деткип, бодунуң шериглерин Ливанче киирер бодап турарын бо фактылар бадыткап турар. Чөрүлдээни шиитпирлээринге Вашингтон сонуургал чок болгаш Чоокку Чөөн чүкке бодунуң туружун база тергиилелин быжыглаар бодап турар.

АКШ-тың президентизи Рейган Францияның «Фигаро» солунунга интервью берген болгаш израиль агрессорларның Ливанда каныг үүлгедиглерин бүгү тала-биле камгалаарын оралдашкан. Барыын Бейруттуң тайбың чурттакчыларынга удур Израильдиң дээрги үүлгедиглерин АКШ-тың президентизи «камгалалдыкчы» хараалдыр деп адаан.

Америк боо-чепсекти Израильге дээре берип турарын [illegible] президент адарткан [illegible] болгаш ол боо-чепсекти Израиль «камгаланырының» сорулгаларынга ажыглап турар деп чугаалаан ЮПИ агентствоның дыңнатканы ёзугаар алырга Американың Каттышкан Штаттары чоокку үеде Израильге бүдүн чартык миллиард доллар өртектиг янзы-бүрү боо-чепсектерни болгаш шериг техниказын чорудуп бээр бодап турар. Ынчалзажок [illegible] чедип алыр бодаан израиль агрессорларның планын ливан болгаш палестин дайынчылар бузураашкынга таварыштырган. Палестинаның хостаар организацияны узуткаарынче угланган Израильдиң дайын чорудулгалары буурап дүшкен деп, стратегтиг шинчилелдерниң Лондонда делегей институдунуң төлээлекчизи Франс пресс агентствога берген интервьюзунга медеглээн. Барыын Бейрутта палестиннерниң отрядтары быжыг турушту чорукту болгаш дээштиг удурланыышкынны көргүскен шиитпирлиг күш боор турар. Ливанда палестиннерни узуткап каар-даа болза, [illegible] өске күштер тывылып келир болгаш олар демиселин улам шиитпирлиг уламчылаар апаар деп, институттуң ол төлээлекчизи айыткан.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин-биле Н. В. Елизаровту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-ниң ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың техниктиг хандырылгазын [illegible] хөй чылдарда [illegible] ажылы дээш база тергиттүнген хүндүлел база [illegible] хамаарыштыр [illegible] Николай Васильевич Елизаровту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЛДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың август 11.

ССРЭ-60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Казах ССР

Казахстанның найысылалы Алма-Ата — миллион чурттакчылыг, республиканың үлетпүр, эртем болгаш культура төвү апарган хоорай.

Парктарның болгаш скверлерниң ногаан өңүнге бүргеткен, фонтаннарга болгаш шуудураан арыктарга чеведиштелген улуг-улуг туруглар-лыг ол хоорайның бажыңнарының соңгаларындан Алатаунуң харлыг сирти көстүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында Алма-Ата чурттуң эң чараш хоорайларының бирээзи апарган.

ЧУРУКТА: Алма-Атада эң бедик «Казахстан» деп гостиница.

Эш Л. И. Брежневтиң Казахстанның кур-черживлериниң аразында турары.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧАҢГЫС ЭПТИҢ КҮЖҮ

Б. АШИМОВ,
Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын, ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң тодаргай, угаан-мерген илеткелин, бүгү совет кижилер дег, Казахстанның ажылчы чоннары ханы-биле, чаңгыс эптиг хүлээп алганнар.

Россияга Казахстанның эки тура-биле каттыжып киргениниң 250 чыл оюн республиканың ажылчы чоннары улуг орус улус-биле, чурттуң өске-даа акы-дуңмалышкы улустары-биле бузулбас найыралдың болгаш чаңгыс эптиң улуг болгаш чырык байырлалы кылдыр демдеглеп эрттирген. Коммунистиг тургузуушкунга республиканың салыышкынын улуу-биле үнелеп көрүп, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырын болгаш Ленин орден-биле шаңнааны улуг өөрүшкүн-биле хүлээп алган.

Совет Казахстанның тывылганы болгаш тургустунганы В. И. Ленинниң ады-биле сырый холбашкан. Кыргыс (Казах) Автономнуг Социалистиг Совет Республиканы тургузар дугайында Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитединиң болгаш Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң тоогулуг декрединиге В. И. Ленин биле М. И. Калинин 1920 чылдың августа ат салган. Казах чон мынчап социалистиг калбак демократияга үндезилеттингеп национал күрүнени тургузуп алган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Казахстанга экономиктиг болгаш социал чаартылгалар болган. Чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизиниң кол кезээ болур кайгамчыктыг үлетпүр-бүдүрүлге күчүзү тургустунган. Республиканың индустриязының хөгжүлдезин бөгүн күчүлүг одалга энергетика комплекстери, кара болгаш өңнүг металлургия, машина тудуушкуну, үлетпүрнүң химия, чиик, аъш-чем болгаш өске-даа адырлары бадыткап турар.

Казахстанның заводтарының конвейерлеринден тракторлар болгаш экскаваторлар, чонуп черүүр турлаглар, шахталар дериг-херекселдери, пресс-автоматтар, черниң үрелиишкинин болдурбас техника, мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрер машиналар, рентген аппаратуралары болгаш хемчээр херекселдер, чоннуң херэглээ бараалгаар дүжүргүүр турар. 1920 чылдың дургузунда бүдүрүп турган үлетпүр продукциязын ам чартык хүн дургузунда кылып турар.

Партияның аграр политиказын чайгылыш чок боттандырып келгениниң түңнелинде республика чурттуң тараа болгаш мал чемин белеткээр чугула баазаларының бирээзи апарган. Кур черни шиңгээдип алганындан бээр тарааның ниити чылдагы 550 миллион тонна ашкан. Эрткен беш чылда бүдүрттүнген тарааны ооң мурнундагы беш чылга деңнээрге, 27 хуу өскен. Чер ажылының чаа адыры — рис ажылы база көстүп келген. Чыл санында рис бүдүрүлгезин ортумаа-биле сес катап өзүп турар. Эрткен чылын ол 640 муң тонна четкен. Колхозтар болгаш совхозтар суггаттыг черлерден чигир свёклазын, хөвеңни, картофельди, ногааларны болгаш кат-чимисти база виноградты дыка хөйнү чыып ап турар.

Кур черни шиңгээдип алган чорук мал ажылын шапкын хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Амгы үеде эътти 4 катап хөйнү бүдүрүп турар апарган. Ооң-биле кады сүт, чуурга болгаш фермаларның өске-даа продуктуларын дыка хөйнү ап турар. Хой эъдин, каракульду болгаш дүктү колхозтар база совхозтар күрүнеге албаа-биле дужаап турар. Эш Л. И. Брежневтиң бистиң мурнувуска хой бажын 50 миллион чедир өстүрер деп салган сорулгазын казахстанчылар эң харысаалгалыг ажыл-херек деп көрүп турар. Эртип турар чылда хойжулар 17 миллион хураганны алганнар. Ажылды механизастаар, одарларны суггарар, чемгерилге баазаларын быжыглаар талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырган. Мал ажылының комплекстери, күш [illegible] ажыл-агыйлар аразында организацияларлар болгаш каттыжыышкыннары тургустунган.

Караганданың, Кустанайның, Павлодар-Экибастузтуң, Алма-Атаның, Каратау — [illegible], Маңгышлактың, Чоон Казахстанның бүдүрүкчү күштерин ажыктыг хувааарынга улуг идиг болуп турар девискээр-бүдүрүлге комплекстерин ам ажылдап турар болгаш бо беш чылда улам хөгжүүр. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 25 хуу өзер, ол үениң дургузунда ам бар өөчүлерден ап турар продукция 90 хуу өзүлделиг болур.

Павлодар — Экибастузтуң үлетпүр-энергетика комплекизинче кол кичээнгей ам салдынган. Амгы үеде Экибастузта ажык арга-биле чылда 70 миллион тонна хөмүр-дашты казып тып турар. Беш чылдың төнчүзүнде оон 84 миллион тоннаны казып ап турар апаар, чогум перспективада көрдүнгени — 170 миллион тонна. Экибастустуң чиик өртектиг хөмүр-дажының баазазында ниити күчүзү 20 миллион киловатт чедип турар чылыдылга электростанцияларын тудуп турар. Оларның баштайгы дөрт энергоблогу тогун берип эгелей берген. ССРЭ-ниң чаңгыс ааӥ энергосистемазынче электри энергиязын дамчыдары-биле делегейде деңнежир чүве чок бедик вольтулуг тонту Экибастуста кылып эгелээн.

Чурттуң одалга-энергетика балансынга Караганданың хөмүр-даш бассейни кол рольду ойнап турар. Ол эң-не үнелиг, кокстуг хөмүр-дашты Маңгышлактың нефть болгаш газ тывыштыг черлеринче, Гурьевтиң, Эмбаның, Актюбинскиниң нефть болбаазырадып кылыр бүдүрүлгелеринче болгаш ажылдап турар электростанцияларынче 30 миллион тоннаны чорудуп турар. Демир, хром болгаш марганец рудаларын тывар күчүлер улгадыр. Сарыг фосфорнуң, минералдыг чемиштирилгелерниң, пластиктиг массаның, машина тудуушкун продукциязының, нефтехимияның болгаш нефть болбаазырадылгазының, цементиниң бүдүрүлгези көвүдээр. Чоннуң херэглел [illegible] өзүлдези 23 хуу бедиир.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг салыышкынны Казахстан киирер. Тараа бүдүрүлгезин улам ынай көвүделири кол айтырыг болуп артып-тыр. Бо беш чылда соң чылда ниити чылдазын 28—29 миллион тонна чедирери, 1990 чылга чедир 30,5—31,5 миллион тонна чедирери көрдүнген. Эът, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктулары дыка өзер.

Гектар чер бүрүзүн, ылангыя суггаттыг черлерни ажыктыг ажыглаар, машиналарны, чемиштирилгелерни, мал чемин көвүдедир, бүгү [illegible] [illegible] алыр, малдың, куштуң продукциязын чорудуп бедидер, бүгү агропромышленниктиг комплекизиниң [illegible] [illegible] [illegible] бартаан.

Казахстанны чаа тудуглар республиказы деп адап турары чөп. Шупту 19 областарда көскү чааргылганнар болгулаап. Оң бирги беш чылдың баштайгы чылында сес миллиард ажыг рубль тудуглуг капитал салыышкынын шиңгээдип алдынган. Түс ажыг бүдүрүлге күчүлери, алды миллион хире дөрбелчин метр чурттаар оран-саван тудуп, дыка хөй школалар, уруглар албан черлери, эмнелгелер, поликлиникалар, культура ажылдыралдың албан черлери ажыглалга киирген.

Көдээни хөгжүдериниң экономиктиг чуртталгазының бүгү талаларынга [illegible] өскерилгелер болгулаан. Амгы үениң, чаагай-чылыы тудтунган муң ажыг суурлар колхозтарда болгаш совхозтарда туттунган. Олар шупту электрижиткен, а бо беш чылда газтыдыр. Келээниң чурттакчыларын черлерин суг-биле хандырар талазы-биле аажыгның ниитиирлеттининиң тудар — ниитиниң биле суг дамчыдар 10 муң километр хоолайлар салдынган. Автомобиль болгаш [illegible] калбак четкизин туттунган, агаар транспорту [illegible].

Эртемниң, улус өөредилгезиниң, [illegible] культуразының, чоннуң бүгү угаан-бодал [illegible] көдүрер талазы-биле сайзыраңгай [illegible] күжү чайынналчаа-биле илереттинген. Улуг Октябрьга чедир чоннуң ийиле хуузу үжүк-бижиктиг чораан черде ам Эртемнер академиязы, [illegible] салбыры, эртем шинчилелдиң он-он албан черлери ажылдап турар болгаш бүгү-ниити ортумак өөредилгеже бүрүн шилчээн. 9 муң ажыг ниити-билиг школалары болгаш профессионал-техниктиг училищелер, 55 дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери ажылдап турар. Улус ажыл-агыйында дээди болгаш тускай ортумак эртемниг 1 миллион 360 муң специалистер хаара туттунган. 10 муң кижиге 33 эмчи онаажып турар. ол дээрге Барыын чуктуң дыка хөй сайзыраңгай капиталистиг күрүнелеринден [illegible] хөй.

Ажылчы чоннарны кижизидеринге [illegible] оларның культурлуг деңнелин бедидеринге клубтар болгаш библиотекаларның калбак четкизи улуг рольду ойнап турар. Хөй жанрлыг литература, национал музыка болгаш профессионал театр, чурулга уран чүүлү, ном үндүрүлгези чуртта сураглыг.

Бистиң республикавыста каш Совет Эвилелинде чурттап турар бүгү-ле найыларның болгаш биче улустарның [illegible] найыралдыг өг-бүле болуп ажылдап, чурттап турарынга чоргаарланыр бис.

Казахстанның кайгамчыктыг чедиишкиннери Советтер чуртунуң чедиишкиннеринден чарылбас. Ол дээрге СЭКП-ниң база бир дайынчы отряды — республиканың партия организациязының ылаптыг болгаш үре-түңнелдиг ажылының, ажылчы ангының, колхозчуларның, интеллигенцияның маадырлыг кызыл ажылының, бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, Совет Чазактың, эш Л. И. Брежневтиң болуушкун доктаамал сагыш салыышкынының үре-түңнели. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының [illegible] ССРЭ-ниң акы-дуңма улустарының бузулбас найыралының болгаш бот-боттарынга дузалажылгазының чырыткылыг илерээшкини-дир.

Ол дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев мынча деп демдеглээн: «...болуушкун салымнуг 250 чыл мурнунда Россия-биле холбаштырган казах улус Совет эрге-чагырга-биле кады келген бүгү-ле чүүлдерге, Лениниң партиязының идеяларынга болгаш кижилеринге, кандыг-даа үеде улустарның акы-дуңмалышкы чорууунга шынчы болуп чораан болгаш моон соңгаар-даа шынчы болур».

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур деп партияның кыйгырыынга казахстанчылар харылап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш Казахстанның Компартиязының XV съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч). Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, беш чылдың даалгаларын күүседир дээш чүткүлдүг демисежип турарлар. Интернационалчы хүмүжилгезинге, акы-дуңма найыралга шынчы болбушаан, олар ылап Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн бүгү тала-биле улам быжыглаарының бирги черге хүлээлгезин кылдыр көрүп турарлар.

Саннар, фактылар!

⊙ Совет эрге-чагырганың мурнунда Казахстанның электростанцияларының күчүзү амгы үениң тепловозунуң күчүзүнден ашпайн турган. Бөгүн республика электри энергиязын бүдүрер талазы-биле чуртта үшкү черни ээлеп турар.

• • •

⊙ ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылында республиканың үлетпүрү 1913 чылдың деңнелинден 250 катап хөй продукцияны бүдүрер. Улуг Октябрьның тиилелгезинге чедир холдуунда хүүрек, тыртпа-биле ажыл кылып турган черде ам экскаваторлар, тракторлар, дарганнаар-пресстээр дериг-херекселдер, металл болбаазырадыр станоктар бүдүрттүнүп турар.

Оларны делегейниң 80 күрүнелеринче үндүр сөөртүп турар.

• • •

⊙ Республиканың өңнүг металлургиязының продукциязы бедик шынарлыы-биле алдаржаан. Усть-Каменогорскиниң чеан, Балхаштың болгаш Джезказганның холасы Лондонуң өңнүг металлдар биржазында эталон кылдыр даңзылаттынган.

• • •

⊙ Акы-дуңма республикаларның ачызында Казахстанга 25 миллион гектар кур болгаш куруккан черлер шиңгээдип алдынган. Чурттуң эң тарааланың черлериниң бирээзи Казахстан апарган. Кызыл-тас болгаш тарааның өске-даа үнелиг сорттарын бүдүрерин үш республика чуртта 70 хуузу ээлеп турар.

• • •

⊙ Кур-чер зоналарынга хоруунуң хаттан үрелир чоруун болдурбас машиналарны чуртка эң бир дугаарында Целиноградтың эрозияга удур техниктиг кылыр каттыжыышкынының бүдүрүлгелеринге меңээн.

• • •

⊙ Амгы үеде Казахстанда транспорт оруктары 160 муң ажыг километр. Чүък сөөртүлгези 1913 чылдыынга деңнээрге, 500 катап өскен.

ТАРАА БИЛЕ ДУС

Казахстанның соңгу областарының тааргы чоон чүктен барыын чүкче чедир муң-муң [illegible] [illegible] чорутпан. Баштай көөрге, терең сиген далай ышкаш чалгып чыдар ышкаш сагындырар. Бир эвес, кичээнгейлиг топтап көөр болза, ында ангылаар, агарып көстүр черлер база бар. Оът-сиген үнмес олчактар-дыр ол.

Ындыг, чүве үнмес хире черлер эвээш ышкаш. Бир эвес ону чаңгыс черге чыып тар болза, дыка улуг девискээр апаар. республиканың тараа шөлдеринден он-даа катап хөй чадавас. Ол черлерде хөгүн эртир хөй дус, кужур бар болганындан анаа дужут үнмес.

Кужурлуг черлерни болбаазырадып, анаа тараа тарыыр дээш түс черниң тараачыннары чүс-чүс чылдар дургузунда оралдажып келгеннер. Сүт-биле чуп, сезон дургузунда хөй удаа чарып, чемиштирилгелер топ... черле чүнү кылбаан дээр. Чамдыкта анаа тараа үнүп кээр харын, ынчалза-даа ийи, бир чыл эрткенде дус катап көстүп келир болган.

Ындыг кур черлерни шиңгээдип алырынга дузалажыры-биле амгы үениң күчүлүг машиналары, дүржүлгелиг специалистери [illegible] Дузалал пунктуларын, чурттта шинчилел төптериниң лабораторияларын [illegible] ажыл-агыйларга тургускулаан.

Бо талазы-биле көскү чедиишкиннерни Кустанай областың «Дневский» совхозу чедип алган. В. В. Докучаев аттыг хөрзүн институдунуң ажылдакчыларының сүмелери-биле өзүгээр ооң механизаторлары чеди муң хире гектар черни чарганнар. Эрозияга удур техника-биле болбаазырадып, чемиштирилгелерни төккен соонда анаа дөгииниктиг, житнякты болгаш өске-даа культураларны тарып каан. Дыка хөй чылдар эрткен. [illegible] экилээн, дүжүткүр карт тывып келген. Амгы үеде совхозтуң ол шөлдеринде орай күскү чедир ынаы-бүрү сигеннер холбеңнедир чалгып чыдар, «Пайдасыз жер» («Ажык чок чер») деп сөстерни ында ам ажыглавайн турар. Кужурлуг турган черлер ам хөгжүп орар мал ажылының мал чемин белеткээр шөлдери апарган.

Малды бүдүн чыл дургузунда бедик калориилиг чем-биле чемгерип кээрин чедип алгаш [illegible] [illegible] дип алганының кара-чаңгыс ажыы эвес болдур ийин. Тарылга шөлдериниң структуразын [illegible] [illegible] ажыктыг чорударынга улуг дузалыг болган. Ооң түңнелинде Казахстанның [illegible] лериниң кол байлаа — кызыл-тасты ниитизи-биле ажылагый гектар черден мурнукузундан ийи-үш центнер хөйнү алыр аргалыг болган.

Кужурлуг черни шиңгээдип алырының дуржулгазын республиканың дыка хөй совхозтары болгаш колхозтары [illegible] [illegible] тускай тоолдар [illegible] ийи миллион ажыг гектар черни ындыг ажыглыг шиңгээдип алырының планын тургускан. Хөрзүн камгалаар системаны улам ынай сайзыраңгайжыдары — чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга салыышкын болур.

О. БАБИЙ.

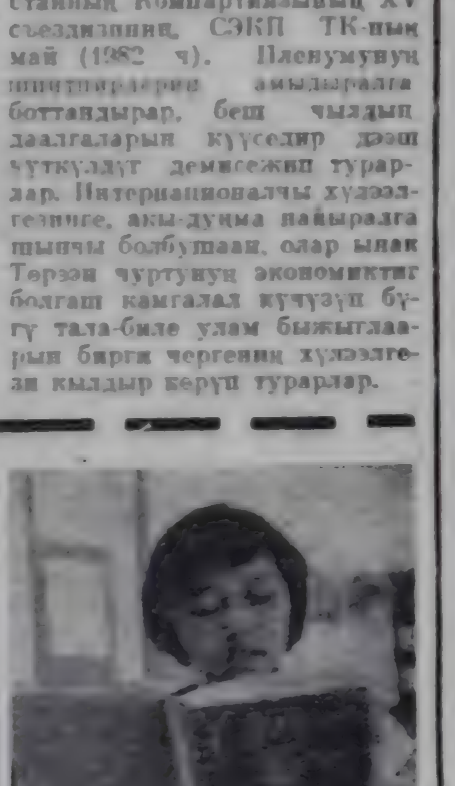

Улуг Октябрьның тиилелгезинге чедир Казахстанның чонунуң чүгле ийи хире хуузу деңгүп-ле номчуп, бижип билир турган. Амгы үеде республиканың сес муң ажыг школаларда үш миллион хире өөреникчи өөренип турар.

ЧУРУКТА: Алма-Атаның С. М. Киров аттыг № 12 национал школазының ийиги класс-чызы Сауле Сариева. Бо чылын үш школа 60 чыл оюн демдеглээр.

Чурттуң күчүлүг тараа цехтериниң бирээзи апарган Казахстанның кур-черниң [illegible] гүзү кайгамчык байлак. Кур-черживлер деп адаткан кижилерниң чаа-чаа салгалдарында ажылдап, чурттап турарлар. Оларның ажы-төлдери боттарының өгбелериниң аргадуржулгазынга даянмышаан, көдээ ажыл-агыйының эртемниң болгаш техниказының чедиишкиннерин билиглиг-биле ажыглап турарлар.

ЧУРУКТА: Кустанай областың «Харьковский» совхозунуң тракторизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национал-дар Совединиң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Камшат Доненбаева.

ДЫШТАНЫЛГА ЗОНАЗЫ БОЛГАШ БАЛЫК ЦЕГИ

Улуг эвес Сорколь холдун болгаш ховуже агып чыдар Чидерта, Ащесай, Уленты хемнериниң суу көвүдээн. Уральск хоорайның «Металлист» заводунуң ажылчыннары оларны дыштанылга зоназынче болгаш бүдүрүлгениң балык цегинче хуулдурупкан.

Заводтуң балык тудукчуларының общежитиезиниң чаңазынга туруп алгаш көөрге, суг шыгжамыры дыка тола көстүп келир. Ында хемелер, [illegible].

— Биске тускайлап берген суглуг черлеривисти баштай аштап, арыглап алган бис — деп, бүдүрүлгениң фрезеровщиги, чаа цехтиң организакчыларының бирээзи А. Букин чугаалады. — Ооң соонда байлаңнарны ынаар салыпкан бис. Ам оон балыктап, коллективтиң негелдезин хандырып тур бис, кажан тудуп алган балыывыс арта бээр болза, ону область төвүнүң магазиннеринче болгаш столоваяларже чорудуп турар бис.

«Металлист» заводтуң үлегерин өске бүдүрүлгелер база эдерген. 240 хире холдерни болгаш суг шыгжамырларын, он-он хемнерни эки хынап көрген соонда, оларны бүдүрүлгелерге дамчыдып берген. Оларның шуптузун балык өстүрер бригадалар хайгааралга алган.

(СЭТА-ның корр.).

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнеринде болгаш коллективтеринде [illegible] кижилер киржип турарлар. Джамбул областа Меркен районнуң, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Культура бажыңының ырының болгаш танцының «Мерке аурендері» («Меркениң аялгалары») ансамблиниң ат-сураа республикада билдингир. Чоокта чаа оон бот-тывынгыр артистери делегейниң Лиссабонга болган фольклор фестивалынга киржип чораннар.

ЧУРУКТА: көдээниң бот-тывынгыр артистериниң «Казах [illegible]» [illegible].

И. БУДНЕВИЧИНИҢ, Г. КОШКИНЦЕВТИҢ, В. СВАРЦЕВИЧИНИҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА ӨГЛЕР

Республиканың делгем ховуларны ногааарарып, хамык оът-сиген өңгүр хевин кедип кээрде, малчыннар турлагларынга өглер көвүдей бээр. Ону тигериинге хөй үе негеттинмес: үш-дөрт кижи ону чаңгыс шак дургузунда бүрүн белеткептер. Чаа өгнүң иштин [illegible] дерилгени-даа, шалгун-даа ийи ерээл бажыңдан дуваас.

Оларны Уштобиниң фабриказы кылып турар. Мурнунда анаа дыка хөй чылдар дургузунда 19 дөрбелчин метр шөлдүг чиңгис өглер кылып турган. Шак малчыннарга таарымчалыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Чайлагларда ааллар ам чаже бээрге, соодукчу-даа, телевизор-даа, ном шыгжаар шкафтар-даа бар. Көжерлерниң таарымчалыг эт-херекселдерни малчыннарга мебель кылып [illegible] [illegible] бүдүрүп берип турар. Казах аян-биле кылган стол, [illegible] сандайжыгаш база бар. Аптаралар, шкафтар, тавак [illegible] [illegible] Улуг эвес суугуну база [illegible] кылып каан.

Шаанда эң шевер дээн [illegible] беливегну бир дерип [illegible] чартык чыл хире ажылдап кээр турган. Ол баштай [illegible] [illegible] рын сып алыр, ооң чевурээзин аштаар, аян киир чазаар турган. Ханаларын ол баг-биле база тудуптур баглаар. Ооң ангыда кидисти өөри база бар, ону дөвиир. Хана шыйыы кылыр эптей даараар база хөй үени негээр турган.

Амгы бүдүрүлгеде бүгү-ле ажылдар механизастаттынган. Бир пеште мыйты чиңгелей [illegible], кургадып, чымчыр [illegible] лактап турар, а өскезинде — кидисти быжып, [illegible] дөвиир, ады өг доктаамал шөөлүнге [illegible] кылдыр даараан. Бир хонук дургузунда 60—70 хире өг конвейерлерден дужуп бадып турар.

Чамгы үеде сериин, а кыжын дыка чылыг ол өглерни чүгле малчыннар эвес, геологтар, тудугжулар база садып ап турарлар. Казахстанның дыка хөй индустриалдыг төптеринде кафе-өг, ресторан-өг, номчулга залы — өг дыка хөй.

С. МАТАЕВ.

Талды-Курган.

Ээ ёзунуң саналгазы-биле

ДУЖУТТУҢ ДУЛГУУРУ

Тываның Таңды районунуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунда ай-не таарымча чок чылдарда безин мал ажылын чемнер-биле долдур хандырып өөренип бергеннер. Ында ажылдап [illegible] аргазы түңнел продукцияның үнерин көвүдедиринге ажылчыннарның сонуургалын күштелдирген.

[illegible] алдын калбак аргаларын мал чеми белеткелчилериниң шуут тускайлаң чоруу болу берген. Дирекция-биле кезээ ёзугаар оларга черни, техниканы, үрезиннерни, [illegible] быжыглаан, ынчаарга мал чемнери будүрерин өске аймак [illegible].

— Бо чылын эрткен каш чылдар ышкаш, [illegible] агаар болбайн турар — деп, совхоз директору В. И. Жирнов СЭТА-ның корреспондентизи-биле ажыл-агыйның шөлдеринге чораан чугаалаан.

[illegible] тур-рар хаглярның электериниче тайые ыяштарлыг арганы кызып үндүрүпкен шөлче айыткан. Хүн херелинден шөлдүң өзүмнүг сигенни саргара берген болду. Сиген үнүн чеггикпейн, курган эгелээни ол-дур.

— Эрте чазын чаъстаашкыннар бистиң девискээрлеривисти ооп эрте баар — деп, директор чүвениң байдалын тайылбырлады. — Ынчангаш байдалда чүгле бойдуска идегээш олурар болза, чүнү-даа албас хааи ол болур. Мал чеминиң белеткекчилери [illegible] хүрр боттарының ээ ёзузунуң саналашкыннарын ажыглааннар. Черни болбаазыраткаш [illegible] [illegible] хөрзүнүң үрелирин болдурбас чепсек-херекселдер-биле ону болбаазырадып эгелээш, өске-даа чаа-чаа агротехниктер-ни ажыглап кирипкеннер.

[illegible] ранс, донник, люцерна, кузун чаштырар көк-тараа хөй ышкаш мынчыг кежилиг сорттар-биле солаан.

Кезээлиг арга-биле ажылдаары мал чемнери белеткээриниң [illegible]. Бир эвес мооң мурнунда бот-боттарынга шуут хамаарышпас алдан каш бригадалар чемнер белеткеп турган болза, ам белеткелчилерниң [illegible] улуртун турар.

— Ажыл-агыйга оон дужуттуг алырынга директордан эгелээш, механизаторга чедир бүгү кижилер сонуургалдыг апарган: оон түңнели шуут көстүп турар [illegible] чуун түңнелин кылган мыкаш, Виктор Иванович, шөлче көргүстү.

Ында кижи сынынга бичии-ле четпес ногаан үнүш — күзүн тарыыр көк-тараа бир хевик кылдыр бежип үнүп берген турган. Шуут бышкан чыгаай берген тараа база [illegible] чалгыы чыдар. Оларның бир талазында рапсның ногаан-сарыг шөлү хевис ышкаш чаптылган, оон ыңай — люцерна [illegible] бо чылын ийиги удаа кезип турду. Доннелип үнген баалыкты дургаар чечек-тарлаа-биле сула холуй тарааш, кукурузалыг, тарымал тооруктуг шөл база чинге-ногаан агарган чыдар. Ол бүгүнү көөрге, үргүлчү [illegible] хоорлар чок ышкаш кылдыр сагындырар.

КЫЗЫЛ.

СЭТА-ның корр.

Г. НОКУХИН.

С Т А Х А Н О В Ч У Ч А Ң Ч Ы Л А Г А Ш Ы Н Ч Ы

ДОНЕЦК. — (СЭТА-ның корр.). Хөмүр-даш үлетпүрүнүң Бүгү-эвилел чарыжының эгелекчилери болур ийи шахтёржу коллектив деңге бедик көргүзүглерни чедип алган. «Краснолиманская» шахтада Украинаның алдарлыг шахтёру В. Игнатьевтиң бригадазы чыл эгезинден бээр 500 муң тонна хөмүр-дашты казып доозупкан. Ол-ла үеде «Трудовская» шахтада Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры А. Полищуктуң коллективи 600 муң тонна өттүлар чүүлдү казып үндүрген.

Ол коллективтер ССРЭ-ниң 60 чылынга чедир бир миллион тонна түңнелге чедер деп турар. Оон үндезини — Алексей Стахановтуң бызыг чаңчылынга шынчызы боор турар.

В. Игнатьевтиң бригадазы хөмүр-даш казарын комплекстиг механизастаарының дериг-херекселдерин чуртта эң баштай ажыглап эгелээш, куш-ажылдың нормалаттынган бүдүрүкчүлүүн үштен хөй катап ажырган. Ол дуржулганы «Трудовская» оларның чаржып турар эштери кичээнгейлиг өөренип турганнар. Ынчангаш А. Полищуктуң бригадазы база-ла хөй хемчээлдиг немелде хөмүр-дашты казып үндүрген. Хонукта ону казары өртүмаа-биле үш муң тоннага чоокшулай берген.

Ол-ла үеде В. Игнатьевтиң коллективи будунгаар чаа базымны база кылган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

И Н Д И И - С О В Е Т Н А Й Ы Р А Л А Й Ы

ДЕЛИ. ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээниң 11 чылынга база Индияның хамаарышпас чоруунуң 35 чылынга тураскааткан индий-совет найырал айы Индияда эгелээн. Хөй-ниитиниң массалыг организацияларының — индий-совет культура ниитилелиниң база Совет Эвилелиниң өңнүктери ниитилелиниң [illegible] ёзугаар Индияның [illegible] байырлыг митингилер, конференциялар, семинарлар, хөгжүм кежээлери, кинофестивальдар индий талазының чалааны ёзугаар ам болур байырлалдарга киржир совет хөй-ниитиниң [illegible] жыышкыннар болур.

[illegible] тыр совет артистерниң, культураның болгаш үран чүүлдүн Делиге Бажыңынга болган байырлал [illegible] көргүзүү болган. Байырлалдың-биле шиметтинген сценада — Индияның болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары, «Индий-совет найырал делгерезин!» [illegible] транспарантылар. Президиумда — парламентиниң кежигүннери, политиктиг кескү ажылдакчылар, Индияның хөй-нитти организа[illegible].

ССРЭ-ниң болгаш Индияның [illegible] тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1971 чылдың август тозта ат салдынган керээ [illegible] аразында тургустунган найырал болгаш кады ажылдажылга харылзааларын шынар талазы-биле чаа чадаже көдүрген деп, Индияның парламентизиниң кежигүнү Нивас Мирдха болуунуң чугаазынга медеглээн. [illegible] ажылдарга Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга чыдый харылзааларны улам калбартырының база быжыглаарының херээнге ол идегелдиг үндезин болу берген.

Совет Эвилели — Индияның [illegible] өннүү, сөөлгү он чылдарның туругаунда аяа каш катап бадыткаан бис деп, чагырыкчы Индий национал конгресс (И) партиязы парламентиниң кежигүнү Ш. С. Мохапатра онзалап демдеглээн. Индияның [illegible] тургузуунарынга болгаш хөгжүүрүнге, үлетпүрүнүң металлургия болгаш энергетика ышкаш ындыг эң чугула адырларынга экономиканың күрүне секторун тургузарынга Совет [illegible] ның индий улус бедии-биле үнелеп турар.

[illegible] империализмниң АКШ баштаан күштери чер бөмбүрзээниң [illegible] районнарынга хүшкүүрлүг чорукту [illegible] ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразынга тайбыч найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында [illegible] чүгле Мурнуу Азияга эвес, харын бүгү делегейге [illegible] мал оожургалдыг болур чорук-туң чугула факторү болуп турар.

М. КАПУСТИН,

СЭТА-ның корр.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ Д Е Т К И И Ш К И Н

ХАНОЙ 80 чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кедургени Тайбыңның программазын, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның тайбың инициативаларын, ССРЭ-ниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп чоокта чааты [illegible] деткип турарын Совет Эвилелинден, Моолдан, Вьетнамдан, Лаостан болгаш Кампучиядан [illegible] ның улустары-биле найырал [illegible] ларының Ханойга болган ужуражылгазының [illegible] лери илергейлээн.

[illegible] ралдың болгаш кады ажылла[illegible] болгаш бөгүн бүгү делегейде тайбыңны хандырарының чугула фактору болуп турар деп, ужуражылгаға киржикчилериниң хүлээп алган дыңна[illegible] чугаалаан.

Империализм болгаш реакция күштериниң үүлгедиишкиннериниң [illegible] делегейниң амгы нарыыдаан байдалында [illegible] ниниң эң чугула сорулгазы [illegible] секти эндериллир бүдүрүп турарынга удур, улустар аразынга тайбыңны болгаш найыралы [illegible] национал-хостуралдыг [illegible] демиседе хөй-ниитиниң эң калбак келектерин мобилизастаары болур.

(СЭТА).

КОЖА-ХЕЛБЭЭ ДОГУННААШКЫННЫҢ Ч А А Г А Й Ү Л Е Г Е Р - Ч И Ж Э Э

ХЕЛЬСИНКИ. Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларны ийи аңгы ниитилел системалыг ийи чурттуң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның үлегер-чижээ [illegible] апарган деп, «Финляндия бөгүн» деп журналдың [illegible] рынга чедирген байырынга Финляндия Республиканың президентизи М. Койвисто медеглээн. Ол журналды фин даштыкы херектер министерствозу болгаш Финляндияның туризмин хөгжүдер төп парлап үндүрер.

Бистиң чурттарывыстың 1948 чылдагы найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-финлянд керээге [illegible] таңның янзы-бүрү талаларын хаара туткан деп, М. Койвисто демдеглээн.

[illegible] ла ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалааны ёзугаар Совет [illegible] баар аргалыг болганынга конгут [illegible] СЭКП ТК-ның Чиктиг секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле болгаш совет удуртукчуларның өске-даа кежигүннери-биле беседалар кончуг ажыктыг болган. Ынчангаш Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң удуртукчуларының аразында шагда-ла чаңчыл болу берген хуулга ийи харылзаазаларны уламчылаар аргалыг [illegible].

1948 чылдың керээзинге даянгаш, чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынның болгаш кады [illegible] харылзааларынга моон соңгаар-даа барымдаалаар апаарын ийи тала база бадыткаан.

Бистиң экономиктиг [illegible] сөөлгү чылдарда онза дурген темпилиг хөгжүп келген. Мээң ажыл-херекчи аян-чоруум доозулган соонда парлаттынган кады [illegible] финлянд-совет [illegible] демдеглээни-биле алырга, ийи чуртка ажыктыг садыглажыышкынны тургузуг болгаш деп арголиг үндезинге моон соңгаар-даа калбартыр апаар бис деп, М. Койвисто демдеглээн.

Ийи чурттуң харылзаалары чүгле ал[illegible] болгаш садыглажыышкын-биле кызыгаарлаттынмайн турар деп, ол айыткан. Финляндияның болгаш Совет Эвилелиниң улустары өске-даа калбак харылзааларны база боттандырып турар. Чурттарның культура чедиишкиннерин көргүскен үран чүүлдүн он-он хемчеглерин ийи чуртка чыл бүрү организастап турар. Профэвилел, спорт, хөй-нитти организацияларының аразында харылзаалар хөй талалыг.

[illegible] чаагай кожа-хелбээ бүдүштүүн онзалап демдеглээш, М. Койвисто журналдың номчукчулары [illegible] хуула амыыралынга чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

(СЭТА).

ЧААГАЙ КҮЗЕЛ-СОРУКТУҢ ХЕРЕЧИЗИ

ПНОМПЕНЬ. Индий-Кыдат күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң Хошимин [illegible] конференциязының саналдарын Кампучияның [illegible] түг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының даргазы Чеа Чим Кампучияның, Вьетнамның болгаш Лаостуң чаагай тура-соруунуң. Мурнуу Чөөн Азияның өске күрүнелери-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны доктаадып тургузар деп оларның күткүлүүнүң херечизи кылдыр адаан.

Мурнуу-Чөөн Азияны тайбыңның болгаш [illegible] зоназы болдурарынче угланган ол инициативалар Мурнуу-Чөөн Азияның бүгү улустарының эрге-ажыктарынга таарыжып турар. Олар бо кавының турум турар айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр сорулга-биле деп эргелиг чугаалажыышкыннары чорударынга ажи үндезин болгаш турун болур.

Чаа инициативалар тургузарының оруу-биле баар дээш бодунуң шилип алган оруу-биле кампучи улус бүдүреглиг бар чорууруп фактылар херечи деп турар. «Демократтыг Кампучияның эвилелчи чазаа» дээр чылдак-биле политиктиг ёзу-чурумну кампучи улуска база дагын доңнаштырар дээр [illegible] кыннарын ол шиитпирлээр буруу шаап турар.

Ол айыылдыг бодалдар чүгле кампучияның улузунга өжээнниг эвес, харын Мурнуу-Чөөн Азия улустарының быжыг тайбыңның, айыыл чок чоруктуң байдалында чурттаар дээр ниити чүткүлүнге база чөрүшкек деп Чеа Сим онзалап демдеглээн.

М Т И - Н И Ң Д Ы Ң Н А Д Ы Ы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Хлеб [illegible] далган кылыгларының, ристиң, а ол ышкаш цитрустуң, какаонуң, шоколад кылыгларының өртектерин август 8-тен эгелээш бедидер дугайында шиитпирни Венгрия Улус Республиканың чазаа хүлээп алганын МТИ агентство дыңнаткан. Хоорайлар аразынга пассажир транспортун ажыглаары дээш тарифтер сентябрь 1-ден соңгаар база бедиир.

Ч Ө Ң Г Э Э

Кампучия Улус Республикага удур чепсектиг өнчүк-чөңгээлерин Таиланд сөөлгү [illegible] Кампучияның СПК информация агентствозу дыңнаткан.

Республиканың элээн каш кыдыгаар районнарын Таиландының талазындан ракеталар, артиллерия болгаш минометтар-биле боолаан. Таиландының агаар ужар чүүл күштериниң самолёттары Кампучия Улус Республиканың агаар делгеминче хөй удаа шурууп кирип турган. [illegible] терлери республиканың суг [illegible] [illegible] даашкын кылган.

А Э С - К Е Ө Р Т

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның соңгу районнарынга демир-оруктар шимчээшкини элээн каш шак ыштылап гоксаан, кудумчу беддерлериниң светофорлары, чурттарга база [illegible] турган. Ол Дулда (Антверпен чанында) атом-биле ажылдаар электри станциязының үреленинден болган.

Чурттуң кол электри системазында чилиргениниң оруунга ажыглаар дээш Вилворда электри станциязын ажылдадынтарга, улуг күжениишкинге шыдашпайн трансформаторлу чазылгаш, өрт база үнген. Дөрт кижи [illegible].

Парижке болган нити-национал тайбың маршка 250 муң кижи киришкен. Француз пайтсылал ол хире хөй кижи киришкчилиг чыскаалды кажан-даа көрүп көрбээн. Монпарнас дөңгүлеп Бастилия шөлүнче чыскаалганнарының колонналары төнмес-батпазы-биле шуужуп-ла турган. Аңгы-аңгы хар-назылыг, ажыл-мергежилдиг, үзел-бодалдыг чыскаалганнар: «Ракеталар чок болзун, нейтроннуг бомба чок болзун!», «Рейганның политиказы — дайынның политиказы соксазын!» деп бижиктерлиг хөй-хөй кыйгырыгларны тудуп алгаш чорааннар.

АФП—СЭТА-ның фотозу.

ЧАРЛЫЫШКЫН КӨВҮДЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарда өг-бүлелерниң чарлыр чоруу улам-на көвүдеп турар апарган. АКШ-тың [illegible] парлаттынган түңнелдери-биле алырга, амгы үеде чуртта бир муң өг-бүлениң не [illegible] чарлып турар. 1970 [illegible] 47 турган. Оон түңнелинде 18 харга чедир бүгү уруглардың 20 ажыг хуузу [illegible] бирээзи-биле, колдуунда-ла аваларының-биле кады чурттап турарын бюро айыткан.

К Н О - Д А Ш П И О Н Н А П Т У Р А Р

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк тускай шпион албан черлери Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразын доктаамал хайгаарап, даштыкы чурттарның дипломаттыг төлээ черлериниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр шпионнуг хележиишкиннерин боттандырып турар.

АКШ-тың национал айыыл чок чоруун агентствозу (АЧА) амгы үеде КНО-нуң штаб-квартиразынче [illegible] «антенназын» угландырып турар деп, [illegible] америк публицист Джеймс Бэмфорд «Ньюсдей» солуунга бижээн. Ол ведомство электроннуг шпионнаашкынны болгаш хуреаңгайлыг бижиктиг медээлерни сайгарарын калбаа-биле чорудуп турар.

Даштыкы чурттарның КНО-да төлээ черлеринге келген бижиктерни «АКШ-тың национал айыыл чок чорук агентствозу чажыт көрбүшаан, КНО-нуң чанында доктаамал төлээ черлериниң ажылдакчыларының телефон-биле чугаалажыышкыннарын бүдүү дыңнап ап турар. Чижээ, Фолкленд кризизиниң үезинде Аргентинаның болгаш Англияның делегацияларының аразынга чугаалажыышкыннар чоруп турда, АКШ-тың ол шпион агентствозу Аргентинаның даштыкы херектер министерствозунуң ол чурттуң делегациязы-биле телефон дамчыштыр чугааларын бүдүү дыңнап алгаш, немелде медээлерни Англияның делегациязынга дамчыдып берип турган.

Аргентинаның хуреаңгай бижиктиг медээлерин АКШ 1920 чылдан бээр сайгарып, чажыт медээлерни ап келгенин автор бижээн.

КНО-нуң чанында даштыкы төлээ черлериниң болгаш Вашингтонда элчин черлериниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр шпионнуг хележиишкиннерин АКШ-тың федералдыг истелге бюрозу база боттандырып турарын Дж. Бэмфорд бодунуң чүүлүнге айыткан.

А Г Р Е С С О Р Н У Ң Ү Ү Л Г Е Д И И

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль артиллериязы Барыын Бейруттуң аңгы-аңгы районнарын узун соксаал чокка боолап турар.

Израильдер хоорайның бүдүн арткан хөй эвес санныг эмнелгелерин болгаш тур үениң эмнелгелерин кылып каап албан черлериниң бажыңнарын болгаш дипломаттыг төлээ черлериниң бажыңнарын ежегээр боолап турар. Израильдиң артиллерия корпузунуң командылакчызы бригада генералы Мизрахиев ол таварылга боор турар бе деп айтырарга, ону израиль шериглер ежегээр кылып турар деп харыылаан. «Бистер боттарывыстың эчис сорулгавысты эки билир бис, ынчангаш оларны частырыг чокка боолап турар бис» — деп, израиль телевидениеге кылган интервьюзунга ол турзынында медеглээн.

Израиль шериглериниң Ливанның тайбың чурттакчыларын план ёзугаар узуткаашкынга таварыштырып турар «[illegible]» үүлгедиишкиннери Израильдиң болуунуң иштинде демократтыг хөй-ниитиниң килеңнээшкиннинг удурланыышкынын болдуруп турар. Августуң чедиде Тель-Авивке мыңдыг кем-буруулуг үүлгедиишкиннерге удурланыышкынны илереткен массалыг чыскаал болган. Аңаа киришкен 5 муң хире израиль хамаатылар мыңдыг негелделиг кыйгырыгларны тудуп алгаш, чораан: «Бейрутта хан төктүүшкүнүн соксадыңар!», «Израиль солдаттарны дыдар [illegible]!», «Ливан чериниң айтырыын ынды-биле, тайбың аргалыг шиитпирлээр!», «ПАО-биле чугаалажыышкыннарны эгелээр херек!», «Израиль — Палестина: ийи аңгы улустуң ийи күрүнези-дир!». Августуң гесто Бегинниң органның чанынга Ливанда дайынга удур болуун израиль кижилер аш чарлап эгелээн.

ПЛАНЕТАНЫҢ КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ ДЭЭР ТУРЗУН ДЭЭШ

ВЕНА. «82 чылдың тайбың марыжының» киржикчилери 30 чурттан австри найыралдарга [illegible]. Венаның «Урания» залынга боттарының түңнел чыыжынга — улустар аразының чугаалажыышкынныг шуулганынга чыглыган. Тайбыңның Москва — Вена, Барыын Берлин — Вена, Стокгольм — Минск аразының маршруттарының киржикчилери. Великобританиядан, АКШ-тан, Италиядан, Грециядан, Европаның социалистиг чурттарындан тайбынга ынак шимчээшкиннер төлээлекчилери, Азия, Африка, Латин Америка күрүнелериниң төлээлекчилери ол шуулганга олурушкан. Дайынга удур австри организациялар болгаш шимчээшкиннер төлээлекчилери-биле кады олар тайбыңның Чөөн болгаш Барыын [illegible] хөй чурттарының найысылалдарын [illegible] Европа маршруттарының ужур-дузазының дугайында боттарының бодалдарын чугаалап, тайбың талалакчыларының практиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыгларын чугаалашкан.

Чыылганнарга байыр чедиргенин, тайбың тала[illegible] [illegible] ачыларымның австри чугаалажыышкынының орлакчызы профессор Томас Шенфельд тайбыңның маршутары Европага болгаш бүгү делегейге тайбың дээш [illegible] еринге чугула салыышкын болганын онзалап демдеглээн.

Болган саналдаашкынга Австрияның, Совет Эвилелиниң, Индияның, Венгрияның, АКШ-тың [illegible] өске-даа чурттарның төлээлекчилери киришкен. Чөөн болгаш Барыын чүктерде чаагай тура-соруктуг кижилери ядролуг дайынның [illegible] чепсегленииишкинниң дужурер болгаш дүшкүүрлүг чорукту чарыыдадыр дээш демиседир дугайында чаңгыс эп-сеткилдиг чүткүл салып турарын тайбыңның маршрутары көргүскенин [illegible]. Политиктиг үзел-бодалдарда, тайбыңны камгалаар аргаларының толдыраай айтырыгларын көрүп тургузуушкун [illegible] тайбынга ынак күштерни демниг херелиишкинге нарык [illegible] ужурлуг.

[illegible] тайбынга ынак бүгү күштерниң [illegible] [illegible] хүлээп алган.

«Бистер, 30 чурттан «82 чылдың тайбың марыжының киржикчилери, Барыын болгаш Чөөн чүктерниң дайынга удур шимчээшкиннериниң [illegible] эң бирги эргелин — тайбыңның байдалдарында чурттаар эргезин хандырарын чедип алыр ниити чүткүлдүң илерелерин күзээн. ССРЭ-ниң, Венгрияның, Чехословакияның болгаш Австрияның девискээрлерин таварты эрткенивис дээш кыйгырыгга чугаалаар.

Нейтралдыг Австрияның найысылалы — Венага тайбынга ынак [illegible] төлээлекчилери-биле болгаш Тайбыңның европейжи өске-даа маршруттарының киржикчилери-биле кады Бергсиманга болгаш [illegible] 37 [illegible] манифестизин [illegible].

[illegible] дээр деп чүвени бистиң [illegible] көргүзүп турар.

[illegible] вын улам өзүп орар айыылынга сагыжывыс дуву[illegible], бүгү чурттарда тайбынга ынак күштерни харааның [illegible] кыйгырып тур бис:

— Ядролуг чепсекти кажан-даа бир дугаарында [illegible] ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелерден [illegible]. Ядролуг хайыралы [illegible]. Ядролуг [illegible] [illegible] [illegible] тургузары чугула бис [illegible] [illegible] шиирбилээр [illegible].

(СЭТА).

П А Т Р И О Т Т А Р Н Ы Ң Ч Е Д И И Ш К И Н И

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң болгаш Сальвадорнуң патриоттуг [illegible]-даа күштериниң дайынчылары Санмигель департаментиге чедиишкинниг дайынчы чорудулгаларны боттандырган. «Венсеремос» радиостанциязының дыңнатканы ёзугаар алырга, шыгтыы тулчуушкун[illegible] [illegible] түңнелинге патриоттар [illegible] [illegible] Бьерион хоорайының [illegible] тыырган болгаш ук хоорайны элээн үр үениң иштинде ээлеп келген. Партизаннар шериг казармазын, харыылыг бедирин, түс черин хоорай эрге-чагырганың бажыңын өрттедипкен, 20 шаа [illegible] шериглерин тудуп алган.

Хоорай чоогунуң оруктарынга патриоттар дайзынның шериглеринге удур тулчуушкунга 19 солдаттарны болгаш офицерлерни өлүрген, [illegible] эттеткен. Хөй боо-чепсекти хаап алган. Бот шаажылакчыларны база тудуп алган. Дайынчы чорудулгаларны партизаннар [illegible] сөөлүнде чидириг чокка хоорайдан чорупкан. Бо [illegible] патриоттарның чедиишкиниг халдаашкыннарының түңнелинде дайзынның 340 ажыг солдаттары өлүрген [illegible] балыглаткан.

Ак халаттыг кижилер

МЕРГЕЖИЛИ-БИЛЕ БАРААЛГАЛ

Зоя Донгактың чаш болгаш элээди чылдары Тываның онза чараш чурумалдыг черлериниң бирээзи —ыры, шүлүкте ады кирген Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксынга эрткен. Ол үе-чергези болур уруглар-биле бир демей сайзанактап ойнап, авай-хураган бажы дозуп өскен. Эртемнерже көкпаны база-ла Мугур-Аксындан эгелээш, ортумак школаны дооскун, ортумак эртемниң аттестадын алган.

Бистиң чуртувуста кандыг-даа ажыл хүндүткелдиг болгаш мактадыг-даа. Ону чедип алыры кижи бүрүзүнүң күзел-соруундан эң кол хамааржыр. Кандыг-даа ажыл, мергежилди шилип алыры бистиң чуртувуста хостуг болгаш орук ажык.

Тываның булуң бүрүзүнден келген оолдар, кыстар найысылал Кызылга чурттуң ангы-ангы дээди өөредилге черлеринче шылгалдалар дужаар дээш чедип келгеннер. Оларның аразында Мугур-Аксының дүүнгү өңгү классчызы Зоя база турган. Ооң бичиизинден алыс күзели—эмчиниң буянныг мергежили.

Кайы-даа өөредилге черинче кирер кижилер хөй болганындан, шылгалдаларны конкурстапкан. Элээн каш кижилер ооң негелдезин уун шыдаваан. Зоя ол үеде шыырактарның бирээзинге чорун турган. Ол бодунуң эмчи болур күзелин чедип алыр быжыг сорулганы салып, шылгалда бүрүзүнге билиниин шыыраан көргүскен.

Томскиниң медицина институдунче шылгалдаларны чедиишкинниг дужааннарның аразында Зояның ады база бар болган. Өөрүшкүден кыстың уян, чымчак сеткили маажым хөлчүгеш дег, бырлааш кынныш, чайгаар-ла карактарының чажы мөндүш дээн. Күзелче кокпа изеттинген, ам өөренири арткан.

Кажан Зоя ава ачазының эргининге артаалакта, авазы бо уткуй маңнап келгеш:— Эрхей, кызым!—дээш, уруун ханы ынакшыл-биле дыңзыы куспактап, эргелеткен.

Хөглүг болгаш бачым студент чылдар... Алызындан өөредилгээ кызымак, шилип алган мергежилинге ынак болгаш ол бергелерге таварышса-даа, ындыг-ла улуг уңдараваан. Дараазында курстарже эки демдектерлиг шилчип чорун олурган. Ол билбейн барган чүүлдерин эш-өөрүнден айтырып, чамдыктарга билир чүүлүн чажам дивейн айтып, дузалап турган.

Институтту доосканының соонда, 1976 чылда Кадык камгалал министерлиинүң хуваазанын ёзугаар өскен-төрээн Мөңгүн-Тайгазынга район эмнелгезиниң уруглар эмнээр салбырынга келген. Ажылга чаңчыкпаан аныяк кыска баштайгы удаада бергелер бола таваржып кээр турган, ынчалза-даа Зоя Донгак уңдараваан, шудургузу-биле бергелерни дарый ажып, ажылдың хыны тын мергежий берген. Теорияга алган билиглерни практика-биле ханы холбап турган, ажылынга кызымак-биле чоннуң хүндүткелин ... Ол ... бодунуң шилип алган мергежилинге чоргаарланып апарган.

Район эмнелгезиниң хоочун эмчилери чаа келген аныяк кыска боттарының хөй чылдар дургузунда шиңгээдип алган дуржулгазын дамчыдып берип келген. Ол чорук Зояның ажылынга улуг ажыктыг дузалыг болуп турар.

Аныяк эмчи аарыг кижилерге, бичии уругларга эвилең-ээлдек болгаш сагыш човаачал. Ооң биче сеткилдиг, дузаргак болгаш сагыш човаачал ажык мөзүзүн чон хүндүлээр болгаш аваа өөрүп. «Зоя эмчи эмнеп билир, эвилең эки кижи» деп чоргаарланып турарлар. Чүгле эмнелгеде бичии чаштарны шинчип, эмнээриндеп ангыда ыраккы черлерже бачым-далаш чалаашкыннарже база чорупп турар. Малчыннарга баргаш оларның кадыының байдалын хынааш, медицина темазынга лекция, беседаларны немүүп бээр чаңчылдыг. Ооң ындыг оларның амыдыралының санитарлыг байдалын көрүп, чамдык четпестерни ээп алырын сүмелеп турар. Эмчи хүлээлгезинден ангыда, амы-өнүн негелдезинге дүүштүр малчыннарның культурлуг амыдырал-чурттала азынга чамдык четпес чүүлдерни тодаргаш, ону чайладырының талазы-биле айтырыгларын район Советиниң сессиязынга тургузуп, оон күүселдезин дээш сагыш аарып чоруур.

Аныяк эмчи коллективте пропагандист, районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазының оралакчызы болгаш чоокта чаа болуп эрткен улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларда район Советиниң депутады кылдыр Мугур-Аксы суурда Артыштың № 31 соңгулда округундан соңгуткан. Моон-биле район Советиниң депутады кылдыр Зоя Шембүдовна ийи удаа соңгудуп турар.

Үстүнде адаапывыс хөй-ниити даалгаларын Зоя Донгак ак сеткилдиг күүседип, коллективте эш-өөрүн билдилиг удуртуп, эвилелдеп келген.

Эмнелге коллективиниң чамдык идепкейлиг аныяктарын суурнуң агитквартаалдар, албан организацияларында бижиглээн. Ол бажыңнарның арыг-шевери, ооң ниити-даштының санитарлыг байдалын хынап көрүп турарлар. Ол ышкаш херээженнер чөвүлели-биле сырый холбаалыг, ялыы бүрү темаларга ... тенилерни үндүрүп турар.

Бистиң алдарлыг совет аныяктарывыс ат-алдар, шаңнал-мактал дээш эвес, а ниитилелге эң-не ажыктыг, буянныг, чаагай херектерни бүдүржүп чоруурлар. Ындыгларның бирээзинге бо үстүнде адаанывыс аныяк эмчини хамаарыштырып болур.

Х. ЧҮЛДҮМ.

Литва ССР-ге хөй кижи киржикчилиг ыры байырлалдары суур, хоорай аайы-биле чыл бүрүде эртип турар.

ЧУРУКТА: Вильнюска эрткен республиканың ыры байырлалы. Сценада улусчу ансамбльдер.

А. САБАЛЯУСКАСТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ПОХОДУ

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң секретариады «Бүдүрүп-ле турар чүүлдерни шуптузун камгалап ап, ээ ёзу-биле ажыглаар» деп кыйгырыгның адаа-биле журналистерниң болгаш ажылчын-көдээкоррларның Бүгү-эвилел походун эрттирер дугайында шиитпир хүлээп алган.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары дээш, үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, агроүлетпүр комплекизиниң бүдүрүлге черлеринде, транспортта болгаш амыдырал-хандырылга черлеринде материалдыг база күш-ажыл курлавырларны камгалаары болгаш улам-на таарымчалыг ажыглаары дээш улус депутаттарының инициативазын ёзугаар калбарган шимчээшкинге идепкейлиг киржиринче бүгү журналистерни болгаш ажылчын-көдээкоррларны Журналистер эвилелиниң башкаар чери кыйгырган.

Походка киришкеш, эң-не шылгараан журналистер коллективтеринге тыпсыры-биле 500-500 рубльдиң беш шаңналын, журналистерге болгаш ажылчын-көдээкоррларга — Совет Эвилелинге болгаш социалистиг чурттарга он чогаадыкчы командировканы доктааткан.

Журналистиң Төп бажыңынга эң эки кижилерниң адын бижиир Хүндүлел самбыразын тургузар.

СИБИРЬДЕ ГРОССМЕЙСТЕРЛЕР ШКОЛАЗЫ

Чурттуң шилиндек командазынга Чөөн Сибирьден, дүрүм ёзугаар, алдарлыг мөгелерни ийикпе азы могаг чок хаакчыларны чалаар турган. Чөөн Сибирьде край төвү Красноярск сөөлгү чылдарда бодунуң шыдыраачылары-биле алдарлыг апарган.

Красноярскиниң шыдыраа школазын ам 25 харлыг студент Елена Ахмыловская сурагжыткан. Ол —делегей чергелиг шыдыраа маргылдааларының чаңгыс эвес удаа тиилекчизи, делегейниң бирги чери дээш маргылдаага чемпион ат дээш туржуп турганнарның бирээзи. Он сес харлап турган Ахмыловская гроссмейстер болган. Оон сооңда Лев Псахистиң ады чаңгыланып үнген. 1982 чылда ол чүгле гроссмейстер ат эвес, а ССРЭ-ниң ийи дакпыр чемпиону атты чаалап алган.

Красноярскиниң шыдыраачыларының бедик үжүтүүшкүнүн дүш болган таварылга деп болбас. Спорттуң бо хевири маңаа шагдан бээр делгеренгей болуп келген. Хоорайларның болгаш районнарының ... аары, ылангыя уруглар ортузунга бо оюнпун сайзыралы дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Красноярскилерниң шыдыраачы чаңгылдарын аңгы-аңгы үелерде аңаа кээп турган делегей гроссмейстерлери Сало Флор, Лев Полугаевский, Михаил Ботвинник, Михаил Таль эки-дир деп санап турганнар. Оон-биле кады шылгараңгай совет мастерлер бурунгу бо спортчу оюнун чүгле нептерелдиниче эвес, а мында талантылыг шыдыраачыларның санының хейүн онзалап демдеглээннер.

Делегейниң үш дакпыр чемпиону Анатолий Карпов бодунун «Девятая вертикаль» деп номунда сибирьжилер-биле бир ужуражылга дугайын ... таныыр киржикчилерниң аразында ... кижилер бар болду — мастерге ийи кандидат Дивногорскиде бистиң-биле кады ойнап чордулар. Аңаа ийилээн удук ...

Беш чыл эрткеш, ол ийи ниң бирээзи, Лев Псахисти, делегейниң шыдыраа дужулгезиниң кордакчызы деп ат алыр дээрзин Карпов бодаан деп бе? Сибирь чурттуг шыдыраачы Псахис зоналар аразының Лась-Пальмеске эрткен маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган.

Шыдырааны улам нептередир сорулга-биле Красноярскиде тускай шепелдени кылып турар. Хоорайның № 62 школазының бир үшкү клазының өөредилге программазында шыдырааны база киирген.

— Силер кайгамчык уруглар чыып алган эвес силер ыйнаан? — деп, школаның башкызы Анатолий Никитинден айтырган.

— Аңаа уруглар-дыр, кандыг-даа шилилге чок—деп, ол харыылаар. —Олар чүгле шыдыраага бердинген сонуургакчылар-дыр. Оларның сонуургалын деткиир дээш шыдыраа школазын ажыткан бис. Неделяда үш катап кичээлдеп турар улус. Олар ортумак школаны дооскуже ынчаар кичээлдээр.

Красноярскиниң үлетпүр, бүдүрүлге коллективтери спорттуң бо хевириниң сайзыралынга идепкейлиг киржип турар. Красноярскиниң заводтарының бирээзи алюминийден, өскүт пластмассадан шыдыраа хелуп, фигураларны кылып белеткеп турар. Тус чериниң ном үндүрер чери «...» деп аттыг көрүштүг, чараш чуруктарлыг номну парлап үндүрген. Ол ном шыдыраа оюнунуң дугайында шыырак эге билигни бээр. Ооң автору Владимир Никитин (шыдыраа школазының башкызы А. Никитинниң ...) ... ажылдап турар. Шыдыраа болгаш литература —оон хандыкшылы. Ном 300 муң экземпляр тиражтыг ... магазиннер баартыктарындан кончуг дүрген арлы берген.

Красноярскилерниң шыдыраага сундулуушунуң дугайын четчир фактыларны көрдүвүс. Ахмыловская, Псахис-даа дугайын чугааладывывыс. Бирги разрядтың деңнелинде он харлыг школачылар Серёжа Комаров, Наташа Арбатская, Алёша Осейчук олар дидим ойнап турар. Сөөлгү оолак Анатолий Карповтуң партияларын сайгарарынга хөлчок ынак. ... үеде оон-биле шыдыраа ... ужуражы бээр меңээ дээрзинге ол бүзүрелдиг. А 16 харлыг Игорь Шрамов Лев Псахистиң чедиишкиннерин уламчылаар болур дээрзинге бүзүрел улуг.

Александр ФРАДКИН. (ПИА).

телевидение

АВГУСТУҢ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Огуречниктиң солун ужуралдары», «Үш бапана». Мультфильмнер. 9.20 — Москваның Октябрь революциязы аттыг музыка училищезиниң баянистер оркестриниң концерти. 9.45 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң үндүрүлгези. 6-гы серия. 10.55 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 15.15—Чапсар. 15.15 — Уругларга фильм: «Дириг амытаннар өөредикчилери». 6-гы болгаш 7-ги сериялар. 16.10—Орус чугаа. 16.40— Таджик ССР-ниң ыры болгаш танцының «Дусти» ансамблиниң оюну. 17.10—17.25 — Чапсар. 17.25— ССРЭ-биле ГФР-ниң аразында керээге ат салганының оюнга холбаштыр документалдыг фильмнер программазы: «ССРЭ— ГРФ-ниң кады ажылдажылгазы», «Тайбың болгаш найыралдың поездизи». 18.05—«Брянщиканың оруктары». Көдээ оруктар тударының дуржулгазының дугайында дамчыдылга. Дамчыдылгага СЭКП Брянск обкомунуң бирги секретары Е. И. Сизенко киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.35—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Онза сагыш салыышкыны». Документалдыг телефильм «Тус черге шиитпирлеттинер» деп бөлүк дамчыдылгалардан 19.55 — «Эриктер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм 7-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 — РСФСР-ниң улустуң артизи, композитор Я. Френкельдиң чогаадыкчы кежээзи. Ол төнген соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Шыгуур салгакчызы Флоризельдиң ужуралдары». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 1-ги серия. 13.05—«Бистиң садывыс». 13.35 — «Шупту дедир». «Горыныч-Чыланның сөөлгү душтуу». Мультфильмнер. 14.05 —Испан дыл. 14.35—«Ада-иелер, силерге». 15.05 — М. Шолохов — «Доннуң чечен чугаалары». 15.35 — С. Туликовтуң ырыларын ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Гнатюк күүседир. 15.45 — Телемедээлер. 15.55—18.35 — Чапсар. 18.35 — «Вася Буслик болгаш ооң өңнүктери». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Ирина Родинаның тоску тиилелгези». Документалдыг фильм. 19.00 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.15 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 19.45—Чарлалдар. 19.50 — «Сергей Гиневечтиң алдын сылдыстары». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!». Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Серенада». Музыка-литературлуг композиция. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.15 —«Некыстар». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТУДУГЖУДАН БАШКЫ ЧЕДИР

Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазында бар чугула чүве күш-ажылга чаңчыктырары, профессияны барымдаалыг шилип алыры болур. Бо чаагай херекке күш-ажыл талазы-биле башкы болза, салгакчыларны ажыл-ишке хову-биле тудуп алырынга кижизидип, өөредип, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың чажыттарын тынчыл, ажылдың өөрүшкүзүн, магалыын баштай-ла ажыдып бээр. Ындыгларның бирээзи Федор Дементиевич Лошкарев. Ол Хову-Аксының № 2 ортумак школазынга күш-ажыл башкызынга ийи чыл ажылдааш, алдын холдуг мастер, ак сеткилдиг кижизидикчи деп хүндүткелди чедип алган.

1966 чыл. Ортумак школаның 11 клазын доозуп турда, «Тывакобальт» комбинаттың улуг капитал тудуглары кидин-түлүктеп чоруп турар үеде хоочун тудугжу Михаил Чертыгашевтиң бригадазынга өөреникчилеп киргеш, дараазында чылдарда бызанчы-бетончу, опалубщик, арматурщик мергежилдерин шиңгээдип ап, ажылга чүткүлдүг, кежээйин Федор Лошкарев көргүскен. Тыва Мерген Балыжык, украин Ваннадий Кабринович суглар-биле тудугнуң кол оргазы болу берген, комсомолчу оожургал чок оолду ВЛКСМ комитединиң секретарынга соңгаан, оон улаштыр комсомолдуң XVI съездизиниң делегадынга соңгуткаш, Москвага көрген солун чүүлдерин ажылчыннарга, аныяктарга чугаалап, боду ажыл-биле көргүзүп эгелээн. 9-ку беш чылдарның үезинде Федор Лошкаревти эң-не чугула цех ТЭЦ-ке парның херекселдерин слесары кылдыр шилчиткен. Ынчан аныяк эрни «КИП и А»-цехке ажылдадып каарга техникага улуг сонуургалдыг, чаа чүвелерни ажыдарынга чүткүлдүүн көргүскен. Ынчан ол СЭКП кежигүнүнге кирген. Ф. Д. Лошкаревтиң адазы Дементий Ермилович балды тутса— бызанчы, маска тутса — дарган, баян тутса — хөгжүмчү. Оглунга ол чүүлдерин база өөрдип каан. Амгы үеде Лошкарев алашкылар кайызы-даа шеверлерниң шеверлери болуп, аас-кежиктиг чурттап чоруурлар. Улуг бүдүрүлге чериниң школазынга күш-ажыл башкызынга бүгү талазы-биле мергежилдиг кижи херек. Ындыг башкыга Ф. Д. Лошкаревту чалап алган.

Техниканың дериг херекселдерлиг, ыш-даа, демир-даа чонар, хаарылдаар, өрүмнээр станоктарлыг, көргүзүг материалдыг өөредилге мастерскаяның аныяк башкызы Федор Дементиевич бүдүрүлге чериниң болгаш ада-иелерниң, школачыларның дузазы-биле тургузуп алган. Күш-ажылчы өөредилгениң материалдыг базазын тургузарынга башкылар база киришкеннер. Политехниктиг үделгелерге эге ... сайзырадынган.

Таңды районнуң болгаш республиканың школачыларының бот-тывынгыр чогаадыкчы делгелгезинге Хову-Аксы школачылар киржип, ийи удаа бирги черни алгаш, шаңнаткапы Ф. Д. Лошкаревтуң өөреникчилер-биле ... көргүскен. Маңнап, хөделип чоруур ойнаарактар, бичии автомобильдерден, тракторлардан, станоктардан эгелээш, электриктиг моделдерге чедир хөй-хөй чүүлдерни школачылар кылып өөренген. Сонуургал улам улгаткаш, «Мечта» деп дөрт олуттуг микроавтомобильди 1981 чылда кылган. Оолдар ону чолаачылап, септеп, өөренип турар. А 1982 чылда «Малютка» деп тракторну кылгаш, республикага көргүскен, оон-биле кады сиген кезер машинаны база кылган. Элегесте С. К. Тока аттыг совхозтуң мал чеминге ажыглаар 6 тонна сигенни база школачылар боттарының кылган тракторы-биле кезип бергеннер.

Микроавтомобильди болгаш тракторну чыып кылырынга эң-не идепкейлиг киришкен өөреникчилер Валерий Коряев, Енаак Сиин-оол, Анатолий Шелудешев, Коля Журавлев, авиамоделистер Санчай Шолбан, Кендем Адир. Будажы Чаалчык, Юрий Лаиллы, Демчур Орлан дээш оон-даа өске он-он эрес-кежээгейлерни адап болур.

О. КОРОДА.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Нурүнениң Кызылда педагогика институдунуң физика-математика факультединиң хүндүскү салбырынга кирерин күзээннерниң документилерин август 15-ке чедир хүлээп ап турар.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

КЫЗЫЛДЫҢ ҮЛЕТПҮР САДЫЫ бүдүрүлге черинге практиканы садыгжының болгаш кладовщиктиң мергежилинге өөренир кижилерни чыырын чарлап тур.

Кызыл хоорайда кирип бижиткен болгаш ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Айда-ла 54 рубль стипендия бээр болгаш өөренириниң хуусаазы 6 ай.

Өөредилгени дооскан кижилерни Кызылдың үлетпүр садыгларының магазиннеринче ажылдадып чорудар.

КЫЗЫЛ ҮЛЕТПҮР САДЫЫНЫҢ АДРЕЗИ: Октябрьская кудумчу, № 29 бажың, телефон № 2-42-49.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ УРАН ЧҮҮЛ ШКОЛАЗЫ 1982-83 өөредилге чылында үндезин националдың уругларындан немелде өөреникчилер чыырын чарлап тур.

Школага 7 харлыг оолдарны ниити билиг школазының 1-ги клазынга өөредири-биле хүлээп алыр. Школада дараазында салбырлар бар: фортепианонуң, үрер болгаш хөгжүм херекселдериниң (флейта-лимби, кларнет, труба, ксилофон): кылдыг хөгжүмнүң (гитара, скрипка, виолончель): улустуң хөгжүм херекселдериниң (баян, домра): чурулга салбыры.

Школага киреРде музыкага салымныын (дыңнаарын, ритмин, үнүн), хынадыр. Чурулга салбырынга кирер дээнде бажыңга чураан, сиилбип кылган чүүлдерин көргүзер.

Конкурс кылыр чериниң адреси: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 2 дугаарлыг бажыңы. Кызылдың уран чүүлдер школазы, келир хуусаазы — 1982 чылдың августуң 23-тен 25-ке чедер.

Школага кирер санаарының түңнел комиссиязы 1982 чылдың августуң 25-те болур.

Кирер документилер: ада-иезиниң билдириишкини, төрүттүнгениниң дугайында херечилел, уругнуң 7 хар чедир өскенин айыткан медицина карточказы, өг-бүле дугайында шынзылга, эмчи бижии.

ДИРЕКЦИЯ.

ДОСААФ-тың Кызылда техшколазы секретарь-машинисткалар өөредир курска өөренириңче аныяктарны чалап тур.

Өөредилге дээш 85 рубль төлээр. Кичээл 1982 чылдың август 16-да эгелээр.

Школаның адрези: Кызыл, Интернациональная кудумчузу, № 49 бажың, телефон № 2-25-28.

АККРЕДИТИВ ОРУККА ЭПТИГ

Чылдың-на хөй миллион совет кижилер чурттуң булуң бүрүзүнче экскурсиялап азы аян-чорук кылып, ажыл аайы-биле-даа ырак-узак черлерже чоруур. Орукка чораан акшаны кадагалаарының эптиг аргазы ажаалга кассаларының аккредитивтери болур. Аккредитивке салган акшаны чурттуң кайы-даа хоорайының болгаш районунуң ажаалга кассазындан үндүрүп ап болур.

Ажаалга кассалары ийи хевирлиг аккредитивти берип болур: 3000 рубль чедир каш-даа түңнүг болгаш 300 рубльдиң аккредитивтери бар. 3000 рубль чедир аккредитив-биле акшаны долу түңү-биле дораан үндүрүп бээр. Бир эвес ооң ээзи кижи акшаның чүгле чартыын алыр дээр болза, арткан түңге чаа аккредитивти берип болур. 300 рубльдиң аккредитивин ёзугаар бүгү түңнү-даа болгаш 100-100 рубль-биле кезектеп-даа ап болур.

Аккредитив ёзугаар акша бээрде ооң ээзи паспортту азы ону солуур документини көргүзерге, аккредитивти берген хүнүнден эгелээш, дөрт айның иштинде үндүрүп бээр.

Бир эвес шолээ азы командировка чоруур дээш боттарынар акшаларны аккредитивке салып алыр болзуңарза, дыка таарымчалыг болгаш бүзүрелдиг болур.

ТЫВА АССР-НИҢ КУРКҮШ-АЖЫЛЧЫ АЖААЛГА КАССАЗЫ.

ИНЕ БҮРҮЛЕР, МОЧУРГАЛАР БОЛГАШ ЧУК

Хады — хадылар аймааның ине бүрүлерлиг ыяштары-биле төрелдешкек. Олар Совет Эвилелиниң бүгү девискээринде үнүп турар. Медицинада ооң мочургаларын болгаш бүрүлерин, а ооң ыяжындан бүдүрген терпентинин, скипидарны, хадының чугун, кара үзүн, канифолун, уксуузун ажыглап турар. Скипидарны болгаш хадының кара үзүн ревматизмни, невриттерни эмнээринге хереглеэр. Терпингидрат деп таблетканы бронхиттиң кадапнаар аарыынга удур дезинфекция хевирлиг ажыглаар.

Хадының чаа үнген мочургаларындан чук, эфирлиг үс, ... минералдыг дустар, аскорбин кислоталары бар. Олардан хандны кылып ап болур. БичиилеДир чуурган мочурганы столовая азы шай шопулааның иштин хирени алгаш, стакан иштиг сугга 15-20 минута хайындырар. Соодур тургускаш, шүүп каапкан болгаш кырынче хайындырган сугну баштайгы хемчээлге чедир немээр. Оон холуштур чайыптар. Мочурганың хандызын тыныш оруунуң катар болгаш ангина аарыгларын эмнээринге ажыглаар. Бир шай шопулаа хандыны стакан хайындырган сугга холуп аар.

«Мать и мачеха» «Подорожник» (калбак бүрүлерлиг бичии ... үнер үнүш) деп үнүштерниң бүрүлеринден болгаш хадының мочургазындан кылган микстураны бронхитке, бронхоэктазка ажыглаар. Ол микстураны кылырда кайы-даа үнүштен 30-30 граммны алгаш, ону холуштуруп аар, оон дөрт шай шопулааның иштин стакан сугга каггаш, ийи шак тургузуп каар. чогуур шагы четкенде 5—10 минута хайындырар. Хайындырган сугдан баштайгы хемчээлинге чедир немей кудар. Оон марляга шүүгеш, чем соонда үш-4 катап ийи, үш хүн доктаамал ижер.

Бронхит күштелип кадан баан үеде дараазында хемчегни ап болур. Аарыгның баштайгы 2-3 хүннеринде ижир ... миксттураны кылып алза эки. чээрби-чээрби грамм хады мочургазын, шалфей, анис бүрүлерин ... холуштуруп аар. Ол бүгүнүң холумаандан шай шопулааның ийи ... алгаш стакан сугга хайындырар. Соотказ, ону чем соонда чартык стаканнап хүнде үш катап ижер.

Тыныш оруунуң аарыглалын болгаш невриттерни эмнээрде, ваннага кирери дузалыг. Ийи стакан хайындырган сугга столовая шопулааның иштиг мочурганы ... гаш, 5—10 минута хайындырар. Ол хандыны соотказ, марляга шүүр болгаш ваннаже кудуптар. 40 градустуг спиртке белеткээн хандыны база ажыглап болур. Ону мынчаар кылыр: 50 грамм чуурупкаан мочурганы 50 грамм спиртке холуур. Ук холумакты 7 хонукта тургузар. Чогуур үези четкен соонда, марляга шүүгеш, 15—20 грамм хандыны ваннаже кудар. Ындыг хандыны соок черге 6—8 ай шыгжап болур. Ваннага ...

Хандының бүрүлеринде А провитамин, С болгаш К витамин, ... база эвээш санныг алкалоидтер бар. Хадының бүрүлеринден ханды кылыр. Ине бүрүлерни бир стакан хайындырган соок сугга чуура тудуп алыр. Оон кырынче үш стакан сугну кудар. Амдан кинр лимоннуң азы уксуснуң кислотаны немээр. Оон баалыкныг савага 20-40 минута хайындыргаш, 1-3 шак тургускаш, марляга шүүгеш, хүнде 50—100 граммнап ижер. Бо хандыны база демги-ле аарыгларга, ... удур ажыглаар.

Хады мочургазындан болгаш бүрүлеринден кылган эмнерни ... сарыг улгатканда гаcтритке удур, бүүректер хоочуралдан аарыглыг кижилер ижип болбас.

А. ТУРОВА, медицина эртеминиң доктору, профессор.

АГААР

Республикага бөгүн көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге ... чаъстаар. Мурнуу-барыын углаанының ... каттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 9—11, чамдык черлерге 2—7, хүндүс 19—23, чамдык черлерге 14—19. Кызылга дүне 9—11, хүндүс 19—21 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТУҢ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 10.00, 11.50, 113.00; «Дангырактар болгаш аазаашкыннар» 17.40, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Калчаалыг акшалар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хлеб, алдын, наган» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Ыржым алгызы» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-00 корреспондентерниң 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1864.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01228

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 188 (11986) | 1982 чылдың август 13, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

БОБРУЙСК. (Могилев облась). (СЭТА-ның корр. С. Поляков). Үлетпүрлүг ол улуг хоорайның ногаага негелдезин бүдүн чыл дургузунда «Киселевичи» совхоз хандырып турар. Ажаалла эгелээр мурнунда ажыл-агыйга соодукчулуг хүлээн алыышкын пунктузун тургускан. Ортумак кыдыр быжар сорттуң капустазы бо хүннерде бир дугаарында анаа келген. Дужуттуң бир чамдыызын садыг четтикилеринче чоруткан.

Дужуттуң сееңтүп база кадагалап турар үеде чидириглерни черле болдурбас хэрээни чурттуң Аъш-чем программазында онзалап айыткан.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Август 11-де Крымга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле ужуражылгыныы болган. Совет Эвилелинде ол дыштаныл келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко олар ужуражылгынга киришкен.

Ийи чурттуң иштики хөгжүлдезиниң дугайында информацияларын солушкаш, Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер боттарының харылзааларының бүгү угланыышкыннарынга СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга кады ажылдажылганы ханыладырының айтырыгларынче кичээнгейни мөөңнээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың сырый найыралы — социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге улам ындаигы чедиишкиннерниң идегелдиг үндезини. Ол найырал Европа дипке политика талазы-биле доктаамал быжыг болурунуң салдарлыг фактору-дур.

Ийи чурттуң аразында экономиктиг кады ажылдажылга бүзүрелдиг хөгжүп орар. Микроэлектроника, робот тудуушкуну, химия ышкаш ындыг адырларга бүдүрүлгениң специализастаар болгаш кооперастаар ажыл көскүзү-биле бурунгаарлаан. Сонуургалдыг социалистиг өске даа чурттар биле кады келир чылдарда ССРЭ биле ГДР эртемин болгаш техниканы хөгжүдеринче. үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге амгы үениң технологиязын нептередиринче күжениишкиннерин улам улуг хемчээлдиг кылдыр [illegible].

Делегей байдалы өскерилбес чок, дүвүрээзиниг болуп уламчылап турары Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер [illegible] администрациязы социалистиг дем каттыштырылгазынга [illegible] «крестилиг походтуг» мырыңай чарлаар чедип турар. Идеологтуг хоралаашкыннарны болгаш психологтуг дайынның, салыг санкцияларын болгаш боо-чепсекти эдерээ бүдүрерин улам ындай күштелдирерин, керээлиг харылзааларны үрээрин болгаш боттуг чугаалажыышкыннардан ойталаарын ол кылып турар. АКШ-тың удурткучулары күшкө даянып алгаш, делегей аренаzынга тергиилеп, өске чурттарга болгаш улустарга бодунуң тура-соруун кара турамында албадап болур кылдыр кордап турар.

Америк чазактың дайынзырак угланыышкыны делегейде, оон аразында АКШ-тың бодунда даа, харысалгалыг политиктиг бөлүктерниң улам өзүлделиг сагыш-сеткилин хайныктырып турарында кижи кайгаар чүве чок. Милитаризм болгаш шовинизм синниккен шак ол угланыышкынга делегейниң чер болгаш хей-ниитичи дыка улуг күштер шиитпирлиг удурланып турар.

Делегей байдалының хөгжүлдези Европаның янзы-бүрү социал системаларга хамааржыр күрүнелерниң аразынга харылзааларның канчаар тургустуналындан дыка хамааржыр. Дүжүнгүрлүг чорукту чавырылдарның эскээн чер Европа болган, ынчангаш ол чавырылдарга күштүг болгаш турумтуг чаа идиглиг чүүлдерни харын ол сөрүп шыдаар.

Тайбыңныг [illegible] алырга, Европаның айыыл чок турарының айтырыгларын шиитпирлээринге улам көскү рольду ГФР ойнап болур ийик. Социалистиг чурттар-биле оон чаагай кожа-хөөнүг харылзааларынга чүс-чүс чаа амыдырал [illegible] германчерге сангара тургузар дээр бодалдар айыылдыг өзү-биле кызыгаарлап турар. Тайбың кады [illegible] хевирлериниң бадыткаары болгаш калбартыры, Хельсинкиниң оруу-биле Европаның социалистиг болгаш капиталистиг күрүнелериниң аразынга оожургалдыг болгаш үре-түңнелдиг харылзааларга чедирип болур. ССРЭ биле ГДР ол дээш быжыы-биле туржуп турар. Дүжүнгүрлүг чорукту чавырылдыраарын бүгүнү хаара туткан бүдүштүг болгаш эң калбак географиялыг болуушаан, үзүктелиишкин чок хөгжүүр ужурлуг.

Европага ядролуг боо-чепсектерни болгаш ниитизи биле стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарын дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болуру дээш Совет Эвилели чүткүлдүг күжениишкиннерни салып турар. Ол чугаалажыышкыннарга совет саналдар боо-чепсектерни дыка кызырактаарның боттуг аргазын ажыдып турар. Ядролуг чепсектиң бүгү-ле хевирлеринден Европаның хостаарынга тодаргайлаарга «нулевой вариантын» бодунуң белени Совет Эвилели бадыткап турар.

Палестинаның араб улузу биле, Сирия биле, Ливан биле, израиль агрессиядан кээргээ-даан бүгү-ле кижилер биле сеткил каттыштырылгазын ССРЭ биле ГДР илередип турар. Вашингтоннуң дорт деткимчезин болгаш сула салыышкынын ажыглап турар Израильдиң хаяныг өзүүрүн үүлгедиишкиннерин олар шиитпирлиг буруу шаап турар. Агрессорну хай дээри болгаш КНО-нуң Айыыл чок [illegible] шиитпирлерин күүседир кылдыр албадаары эргежок чугула.

Кыдат Улус Республиканың даштыкы политиказы социалистиг дем каттыштырылгазының ниити эрге-ажыктарынга удур болбушааны херечилинген болуп турар [illegible] эп-сеткилдиг демдеглээн. Социалистиг чурттар биле [illegible] чогумчалыг болуруунуң демдектери Кыдаттың талазындан чок. ССРЭ биле ГДР ооргатан чогуур түңнелдерни кылып турар. Ынчаарга политикага гегемонистиг сорулгалардан Кыдаттың откаарлаашкынның дайын кыжанынга удур, бүгү-ниити тайбыңның болбаттаар дээш демиселге КУР-нуң боттуг киржиринге таарышкан байдалдарны тургузуп, кыдат улустуң бодунуң амыдыралчы эрге-ажыктарынга база таарышкан болур ийик.

Эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккерниң ужуражылгазы эки дүшкүнзүзүнүң байдалга эртип, чугаалашкан бүгү айтырыгларга дугайты үзел-бодалдарның чаңгыс эптии-биле тодаргайлаттынган.

Ужуражылгынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ГСЧП ТК-ның килдис эргелекчизиниң оралакчызы Б. [illegible] киришкен.

(СЭТА).

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары—кижи бүрүзүнүң херээ

ЭҢ ОРГАНИЗАСТЫГ, МАССАЛЫГ БОЛЗУН ДЭЭШ

Августуң баштайгы он хонуу доозулган. Ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң шалыпчы айы үргүлчүлеви шаан. Кара-ногаан хевис дег, чечек, сигенниг шөлдерде эртен эрте кежээ орайга чедир мал чеминиң белеткекчилериниң күжениишкинниг ажыл-ижи туңуктеп турар.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң чарлааны малга чемнер белеткээриниң бүгү республика субботниинге киржип ажылдаары-биле даарта көдээниң болгаш хоорайларның муң-муң ажыл-ишчилери сиген шөлдеринче үнүптер. Бо эң чугула ажыл-херекке чүс-чүс ажылчыннарны, тудугжуларны, транспортчуларны, албан-хаакчыларны, интеллигенцияның төлээленчилерин, студентилерни, сургуулдарны, өөреникчилерни, Совет Арминың дайынчыларын болгаш пенсионерлерни, өг-бүле ээлерин идепкейлиг киириштирерин чер-черде субботник эрттирериниң штабтары планнаан. Оон аңгыда аңаа ажыглаар машина-херекселдиң болгаш кылыр ажылдың хемчээлин база тодараткан.

Мал чемнери белеткээринге мурнап турар районнарның бирээзи Барыын-Хемчиктиң суурларындан болгаш Ак-Довурак хоорайдан субботникте сиген шөлдеринге 2360 кижи ажылдаар болгаш олар 500 тонна сигенни, 500 тонна сенажты белеткээр. А найысылал Кызылдың ажылчы чоннарындан хоорай чоогунуң совхозтарынга ол хүннерде 15 муң кижи ажылдаар.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин база Аъш-чем программазын боттандырарынга малдың баш санын өстүрери, ооң продуктулуун бедидери бирги черлениң ужур-дузалыг. Маңаа бир кол чүүл малга быжыг чем баазазын тургузары болур дээрзин ол Пленумга онзалап демдеглээн болгай. Ол айтырышкыннарны барымдаалааш, бистиң республиканың ажыл-агыйлары бо чылын ниитиниң малынга 230 муң тонна сигенни, 85 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8 муң тонна витаминниг сиген далганын белеткээр планныг. Моон ап көөрге сорулга аажок улуг.

Бо чугула кампания эгелээниниң баштайгы хүннеринденне Барыын-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарның партия, совет, ажыл-агый органнары база өске-даа хей-нити организациялары мал чемнериниң белеткелинче бүгү күштерни чогуур өйүнде мөөңнеп, сиген шөлдеринде ажыл-ишчилер өргүзүнга партийжи-организакчы болгаш политмассалыг ажылды тодаргай угланыышкынныг, дээштиг кылдыр чорудуп келген. Ооң түңнелинде ылаңгыя Барыын-Хемчикте бо ажылдың темпизи бедик. Мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле районнар аразынга социалистиг чарышка он хонуктарның түңнелдери-биле ол район доктаамал тиилекчи болуп, шилчидир Кызыл тугту болгаш акша шаңналын үш удаа уламчылап алган. Ол ышкаш Бии-Хем, Тес-Хем, Тожу, Мөңгүн-Тайга районнарның совхозтары шалыпчы айда багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар.

Ынчалзажок ниитизи-биле чамдык районнарда болгаш совхозтарда мал чемнери белеткээриниң темпизи дыка оожум болуп артпышаан. Августуң 9-туң хүнүнге чедир республиканга сиген белеткээр план чүгле 23.4 хуу, сенажты—31,7 хуу, витаминниг сиген далганы 53,2 хуу күүсеттинген. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Өвүр, Каа-Хем районнарның совхозтары мал чемин белеткээр планның күүселдезинге улуг хожудаашкынныг болгаш бо черлерде темп дыка куду болуп артпышаан. Ылаңгыя Бай-Тайга районда бо талазы-биле байдал дүвүренчиг болуп турар болгаш ниитизи-биле планын август онга чедир дөңгүп-ле 10 хуу хире күүсеткен.

Бо чугула кампанияга ындыг кижи шыдамыр аргажок оожумнаашкынны, организас чок чорукту чамдык районнарның удуртукчулары чаъс-чаашкынга чылдагааннап турары боттуг байдал-биле канчап-даа дүүшпес. Оон аңгыда Каа-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның совхозтарында белеткеттинген мал чемнериниң, ылаңгыя витаминниг сиген далганының шынары дыка куду болуп турар.

«Барлык» совхозта мал чемнери белеткээр даалгаларны күүседир чоокшулаан Саая Көк-оолдуу, «Өөк», «Күш-ажылдың хестуу» совхозтарда В. Сүгдер-оол, Д. Доржунуу ышкаш мурнакчы бригадаларның звеноларның дуржулгазындан алырга олар бүгү аргаларны ажыглап тургаш, агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде ажылдың темпизин кошкатпайн келген. Өске черлерде ажылды чүге ынчаар организастап болбазыл? Ынчангаш хамык ужур чүдел дизе, сиген шөлдеринге ажылды шын организастаарында, машина-техниканы, бар аргаларны чөп ажыглаарында, мал чеминиң белеткелчилериниң өргүзүнга партийжи-организакчы болгаш политиктиг ажылды улам күштелдиреринде-дир.

Көдээ ажыл-агыйның эң чугула бо кампаниязынга ажыл-херектиң темпизин улам шапкынчыдары-биле даарта, соңгузу хүн бүгү республика субботниин коммунистер болгаш комсомолчулар, көдээниң болгаш хоорайларның бүгү ажылчы чоннары бедик мергежилдиг ёзу-биле көрүп, аңаа эң идепкейлиг киржип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, ниитиниң малының чем курлавырынга төлептиг немелдени киирер ужурлуг. Партия, совет, ажыл-агый болгаш профэвилел, комсомол организациялары бүгү республика субботниин кала-даа бедик организастыг, эң массалыг эрткен турарын хандырар хүлээлгелиг.

Шупту мал чемнери белеткээриниң бүгү республика субботниинче, эргим эштер!

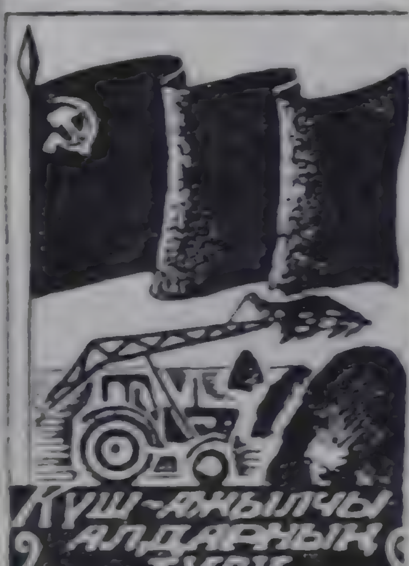

«ШЫН» солун КҮШ-АЖЫЛДЫҢ АЛДАР ТУГУН бөгүн Эрзин районнуң «Мөрен» совхозтуң «Сыын-Мыйыс» сүт-бараан фермазының Дүнчээ Маадырович Комбуга удурткан сигенчи бригадазынга тураскаадып көдүрген. Ферманың коллективи 200 тонна сигенни белеткээр турган, ону 100 хуу күүсеткен болгаш ам-даа 50 тонна сигенни немей белеткээр хүлээлгени алган. Бригадада 12 кижи сигенни хол кадыыры-биле кезип, 6 кижи бөлүп, 8 кижи сараттап турар.

Мал чеми белеткелиниң мурнакчыларынга деңнемиңер!

Мал чеминиң белеткелиниң субботниги даарта, соңгузу хүн бистиң республикага болур. Аңаа хоорай, суурларның чурттакчыларын, бүгү ажыл-ишчилерни, пенсионерлерни, өөреникчилерни киириштирери чугула.

Шупту субботникче!

ПЛАНЫВЫСТЫ КҮҮСЕДИР БИС

«Кызыл тараачын» совхозтуң Зэрбек салбырының сигенчилери мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айы чарлаттынганының баштайгы хүннеринден эгелээш бедик темп-биле шудургу ажылдап келгеннер. Олар арткен кандаашкынныг чай, мал чеми чедишпес, берге кыштан кичээндиригни алгаш, келир кышка мал чеминиң быжыг баазазын тургузуп алырынче бүгү күштү мөөңнеп турарлар.

Салбырда бир механизастаттынган звено, аът-биле сиген кезер бир бригада, хол-биле сиген кезер малчыннар звенозу бар. Салбыр 600 тонна сиген белеткээр планының бо хүннерге чедир 354 тоннаазын кезип белеткээш, планын 58 хуу күүсеткен. Зэрбектиң сиген шөлдеринде сараттар хүн келген тудум немежип, сигенчилер улам шалыпкын, тудуңгур ажылдап турар апарган. Сиген кезилдезиниң баштайгы хүннеринден эгелээш, сиген кезикчилери Станислав Янчат, Кызыл-оол Маадыр-оол, бөлүкчүлер Баруме Кац-оол, Владимир Сарыглар, Олег Ортун олар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп, өскелерге үлегерлиг ажылдап келгеннер.

Алексей Турчановка удурткан аът-биле сиген кезер бригада алаактарда сиген кестирип турар. Ол бригада 10 тонналың сарадын тургускан, ам-даа холу дыңзыг ажылдап. эки шынарлыг мал чеми белеткээр сорулганы бригада бодунуң мурнунда салган. Зэрбектиң сигенчилери шалыпчы айның баштайгы он хонуунуң түңнели-биле совхозка чарыштың мурнуку одуруунче үнүп, вымпел-биле шаңнаткаалар. Салбырның сигенчилери ол шаңналды салбас дээрзинге идегел улуг.

Мал чеминиң белеткелинге малчыннар база идепкейлиг киржип, боттарының өг-бүлелери, уруг-дарыглары-биле кады сиген шөлүнде оларның ажылдап турары бо-ла көрүп болур. Малчыннар шупту сиген кезилдезинге киржип, өреге бүрүзү 5-тен өру 15 тонна чедир сараттарны тургускулаан.

Салбырның ажыл-агый эргелекчизи Умаа Дастан-оолович Бай-Кара:

—Шалыпчы айда планывысты-ла күүседир бис, август 14-15 хүннеринде эртер ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң субботниигин бедик организастыг эрттирерин белеткел ажылдары доозулган. Ол субботникти эрттирериниң штавы тургустунган, субботникке [illegible] киириштирер бис,—деп чугаалады.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТАРДА: Станислав Янчат (тракторунуң биваин эптеп ап турар), Олег Блохин (мурнунда), Кызыл-оол Маадыр-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КЫЗЫЛЧЫЛАР: организастыг киржир

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң 14—15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республика субботниигин эрттирерин чарлаан. Ынчангаш Кызыл хоорайның ажылчы чону ол субботникке канчаар белеткенип турар дугайында чугаалап бээрин СЭКП хоорай комитединиң ийиги секретары Борис Павлович СВИНЦОВТАН бистиң корреспондентивис дилээн.

— Кызыл хоорайның күш-ажылчы коллективтери чарлаттынган субботникти ийин биле деткивишаан, аңаа организастыг киржири-биле идепкейлиг белеткенип турар. Августуң 14-15 хүннеринде мал чеминиң белеткелинге 15 муң ажыг кызылчылар болгаш студент тудугжу отрядтарның 1500 ажыг дайынчылары ажылдап үнер. Ол хүннерде чижеглеп санаарга бир муң тонна хире сиген болгаш ногаан масса белеткеттинер.

Ылаңгыя Кызыл садыгның, «Тыва тудуг» трестиң болгаш ооң эргелелдериниң, Госснабтың, ДОСААФ обкомунуң коллективтери субботникке идепкейлиг белеткенген болгаш организастыы-биле ажылдап үнерлер.

Ол хүннерде дыка хөй хоорайжылар куш фабриказынга болгаш «Сукпак» совхозка ногаан массаны белеткээринге ажылдаар.

«Көк-Тей», «Кара-Хаак», «Тиилелге», «Шамбалыг», «Х Улуг хурал», «Саян», «Хадын», «Кызыл тараачын», «Совет Тыва», «Енисей», «Революцияның чалбыыжы», «Межегей», «Коммунизмниң херели» совхозтарга Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйынга Кызылдың ажылчы чону бо дыштаныр хүннерде барып ажылдаарлар. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары каяа, каш кижи ажылдаарын тодараткан, шефчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускулаан.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр бистиң хоорайның ажылчы чону республиканың совхозтарынга мал чеми белеткээр талазы-биле шеф дузазын көргүзүп турар. Дыка хөй бүдүрүлгелерниң, организацияларның коллективтери мал чеминиң белеткелин хоорай чоогунуң совхозтарында чорудуп турар. Сиген болгаш ногаан масса белеткээр талазы-биле онаалдазын чедиишкинниг күүседиикен организациялар эвээш эвес. Ам бо хүннерге чедир хоорайның коллективтери 608 тонна сигенни белеткээн болгаш шефке алган совхозтарынга хүлээткен. «Сукпак» совхозка 860 тонна ногаан массаны белеткеп берген. Ниитизи-биле амгы байдал-биле алырга, 25 организацияның онаашкан планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүсеткилээн.

Республиканың статистика эргелелиниң коллективи 10 тонна планныг тургаш, херек кырында 16,5 тонна сигенни «Х Улуг хурал» совхозка белеткеп берген. «Кызыл тудуг» эргелели болгаш «Тыва тудуг» трестиң албан-хаакчылары «Совет Тыва» совхозка улуг дузаны көргүзүп, планын күүсеткеннер. «Сельхозхимияның» Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны «Х Улуг хурал» совхозка 35 тонна сигенни бүрүн белеткээш, хүлээткен.

Типография, харылзаа эргелелиниң автобаазазы, «Тувинская правда» солуннуң редакциязы, ажаалга нассалының эргелели, «Востоксантехмонтажтың» КМК-зы, автоорук техникуму, харылзаа эргелели, «Красноярскстройтрансттың» автобаазазы болгаш оон даа өске күш-ажылчы коллективтер эки ажылдааннар.

«Сукпак» совхозка ногаан массаны белеткеп бээр онаалдазын Сельхозтехниканың № 81 тудуг эргелелиниң, одаар туура үлетпүр министерствозунуң, «Тувалаприммахерсевиң» «Тувасувыбыт» каттыжыышкыннарының, № 3 АТБ-ның, Кызылдың пассажир АТБ-зиниң коллективтери ажыр күүсеткеннер.

Ынчалза-даа чамдык организациялар бо чугула даалганы күүседиринге далашпайн турарын таварыыл. Кызылдың аът комбинадының, тудуг материалдары каттыжыышкынының, Аъш-чем үлетпүр министерствозунуң, «Тыва сүт тудуг» трестиң ДБК заводунуң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң коллективтери мал чеми белеткээрин амгы хүннерге чедир-ле безин эгелевээн.

Август 14—15 хүннеринде мал чемин белеткээринге Кызылдың бүгү бүдүрүлге, албан организация черлери баш бурунгаар белеткенгеннер болгаш совхозтарга тус-тус организациялар бөлүктээттинген.

Найысылалдың ажылчы чону субботникке бедик көдүрлүнгүлүг кирер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле О. А. Төлгар-оолду шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга, эртем албан черлеринге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң бак-шылалге талазы-биле деканы Оюн Араптанович Төлгар-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың август 12.

ЧАҢГЫС-ДАА КИЖИ ХАЖЫЫЗЫНГА АРТПАС

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының боттандырылгазы дээш республиканың ажыл-агыйлары-биле деңге хоорайның үлетпүр-бүдүрүлгелери, албан организациялары келир кыштан ниитиниң малын хүр-менди ажырары-биле мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, боттарының мурнунга алган планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар. Онаашкан үлүүн ажыр күүсеткен, малга чем белеткелиниң талазы-биле эң идепкейлиг ажылдаакчылар ның мурнуку одуруунда «Каа-Хем» разрез кирип турар.

Кызыл районнуң «Сукпак» совхозка 25 тонна будук-бүрү белеткеп бээр планныг тургаш, курагаг сиген-биле катай будук-бүрүнү олар 47 тоннаны белеткеп берген.

Ол кижилерден тургустунган доктаамал ажылдаар турум бригадага немей, аңгы-аңгы хүннерде 15-теп 30 чедир кижи беш удаа шефтеп тургаш, бо коллектив үлүг-нормазын ажыр күүсеткен.

Август 14—15 мал чеминиң белеткелинге субботник үезинде «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң директору Иван Порфирьевич Брюзгин баштаан беш кижи составтыг субботник штавы субботник эрттирер чурумну доктаадып, ол хүн барып ажылдаар ажыл-агыйы-биле тутурушкааны кылып алган.

Субботник хүнүнде бо организацияга 50 кижи үнер. «Тиилелге» совхозка 5 тонна сигенни белеткээр. Он-он кижиден тургустунган беш звенону директор боду, партия организациязының секретары А. В. Фомин, кол инженер В. Х. Кара-оол болгаш оон-даа өске специалистер удуртур.

Субботник хүнүнде бо организацияга чаңгыс-даа кижи ажыл чок артпас.

В. САТ.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин-амыдырала

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелинде айыткан чүүлдерин боттандырар талазы-биле сорулгаларны СЭКП райкомунуң VIII пленумунга база чер-черде парторганизациялар хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш районнуң партия организацияларын аңаа холбашкан тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган, оларны күүседир дээш организакчы база политиктиг ажылдарны чорудуп турар.

Партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырарының түңнелинде районнуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы адырларын хөгжүдеринге чогумчалыг материал-техниктиг база тургустунган. Аңаа капитал салыышкыннары ... [illegible]

... чедип алган.

Ынчалза-даа чартык чылдың түңнелдерин анализтеп көөрге, чедир шиитпир... [illegible] ... четпестер хөй бооп турар. Район күрүнеге сүт садар планын күүсеткен. Районда ... [illegible]

[illegible]

К. МАСПЫК-ООЛ.

СЭКП Улуг-Хем районунуң бирги секретары.

Папоротникти (ниектаалай деп калбак бүрүлүг үнүштү) Мурнуу-Чөөн Азияның хөй улустары мөөгү-биле бир дөмей чем кылдыр ажыглап турар. Папоротниктиң калбак бүрүлеринден кылган чем дыка амданныг болгаш хоолулут.

Даг-Алтайның облпотребсоюзтуң кооператорлары папоротниктиң бүрүзүн чыырын организастаан. Тайгага белеткээн папоротникти дузаан сөөлүнде доскаарларга саналааш, облпотребсоюзтуң баазазынче чорудуп турар. Аңаа папоротникти болбаазырадып кылгаш, савалаан сөөлүнде чонга садыглап турар.

ЧУРУКТА: Даг-Алтайның технологтуг техникумунуң өөреникчизи Ирина Печерских, папоротниктиң бүрүлерин көргүзүп тур.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бистиң кожаларывыста

«Хакасия» деп трикотаж фабриказының коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш күженишкиннииг ажылдап турар. Ол чаагай херекке дыка хөй национың оолдары, кыстары ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: аныяк аргыкчылар Л. Миндибекова, Л. Созорова, Н. Филянова, А. Кирсанова, В. Колмакова, М. Казакулова олар.

Б. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотозу.

Аъш-чем программазы — бүгүдениң херээ

САНАЛЫМ МЫНДЫГ

[illegible]

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ...

[illegible]

Д. МОНГУШ.

Кызыл хоорай.

«ХАДЫҢ» АГИТКВАРТИРА

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей суурда он бир агитквартирадан «Хадың» агитквартира эң эки ажылдыгларының бирээзинге саналып турар. Оон тову — автопарктың диспетчери Серемаа Нуурларның бажыңы. Агитквартирада тускай бу... [illegible] «Хадың» агитквартиразы совхозтуң ийи малчынын шефке алгаш, оларга доктаамал дузалажып келген.

Маңаа хамаарышкан ба... [illegible]

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

БҮДҮРҮЛГЕ БРИГАДАЗЫНДА

Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы ... [illegible] ... Бригада школа тараар билек бо хүннерге чедир үш эргижираан хөй кажааларының септелгезин дооскан. 17 муң шаар малды чуушкан, 56 тонна будук-бүрүнү белеткеп, 5 га ногааны, 5 га шөлде ... [illegible] ... чилер хаара туттунган. Оларның ажылдап, чурттаарынга совхозтуң дирекциязы таарымчалыг байдалды тургузуп, ... [illegible] ... ваяны тудуп берген. Чурттаар чер болгаш ойнаар чүүлдер... [illegible] ... 125 тонна сигенни кылып бээр деп сорулгалыг ажылдап турарлар.

А. КАНЧЫЫР.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында хоочун коммунист, персоналдыг пенсионер Тогус-оол Болду-Хунаевич Кууларга удурткан 6 кижи составтыг звено ... чем белеткээр ажылга идепкейлиг киржип турар.

Звено кыска хуусаада 12 тонна сигенни кезип сараатта, совхозка дужааган. Сөөлгү үеде 10 тонна сигенни ... [illegible] ... Сиген кезилдезин олар ам-даа уламчылавышаан.

Звенода хоочуннар М. К. Омуннаар, К. С. Отук-оол, ... [illegible] ... Куулар олар ... [illegible] ... турарлар.

М. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик район.

Херээженнер чөвүлелдеринде

БОТТАРЫНЫҢ ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң ... [illegible]

Өг-бүлеге болгаш хөй-ниита ... кыштелдирери-биле суурда ... лер университедин организастаан. Оларның кичээлдерин аңаа арттырып, ... [illegible]

М. Ондар даргалаан «Аян» агитквартирага, ийигизин Д. ... агитквартирага, үшкүзүн М. ... агитквартирага тывыскан.

[illegible]

В. ООРЖАК.

ОРГАНИЗАСТААНЫ ЧЕТПЕС

Мал чеми белеткелиниң шалыпчы айынга идепкейлиг киржип, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының ажыл-ишчилери — социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Чарыштың түңнелин чеди хонуктап үндүрүп турар. Хол кадыыры-биле 80 кижи 135 тонна сигенни кезип сараттаан. Хол кадыырлыг сигенчилерни үш звенога үскен. Сөөлгү чеди хонуктуң түңнели-биле алырга, Андрей-оол Хаттыг-оолдуң звенозу чарышка шылгараан. Ылаңгыя звено кежигүннери Демьян Хаттыг-оол, Андрей Седи-Доржу олар хүн ээлчээ 115-120 хуу күүседип турарлар.

Ынчалза-даа ажылды организастап турарынга четпестерни бары хомудалчыг. Ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны ам-даа тургуспаан. Мал чемиин белеткелчилерин ... [illegible] ... бээн турар, повардар чок база ол ышкаш сигенчилерни ажылдаар черлеринче сөөртүп чедирер автомашиналы база бижыгалаан. Олар чадаг кылаштап, хой хүрүнтез чидирип турарлар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

КҮШ-АЖЫЛГА НАЙЫРАЛ БЫЖЫГАР

[illegible]

М. БАРТИНИВИЛИ.

Будённый аттыг совхозтуң ... [illegible]

Калмык АССР.

НЕМЕЙ БЕЛЕТКЭЭР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Суг-Аксы суурда коммунист Хүрээл Ондарга удурткан беш кижи составтыг звено 30 тонна сигенни белеткээр социалистиг хулээлгени алгаш, өске звенолардан мурнай күүсеткен, ... [illegible]

Ол звено ам 20 тонналы немей белеткээр дээш күженишкинниг ажылдап кирипкеннер.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛ СЫНЫШ ЧОК

1982 чылда тайбынның делегей марыжының түннел үе-чазалының киржикчилерин Австрияның найысылалы ийи хүннер дургузунда хөөкте чаа хүлээп алган. Хөй чурттардан келген тайбың талалакчылары Вена хоорайга чыылган. Дайынга удур лозуннарны, кыйгырыгларны оларның демдектеринде, хевинде бижээн болган. Ынчангаш тайбың марыжының киржикчилери туристерден ылгалдыг болган.

Маршының киржикчилери тайбынче чүткүлдүүн, ядролуг халапты болдурбас дээн тура-соруун Японияның Хиросима хоорайынче америк атомнуг бомбаны октаандан бээр 37 чыл болган хүнүнде илергей-лээннер. Маршының киржикчилери Москва—Вена, Барыын Берлин—Вена, Стокгольм—Минск аразынга узун орукту эрткен. Великобританиядан тайбың талалакчыларының хөй болгу чадаг-төргелерлиг Австрияга чедип келгеннер. Баварияда келген тайбың талалакчылары [illegible] оруун тайбынның Дунай марыжы деп адаан. Дунай хемниң эриктерин дургаар олар Венага келгеннер Европаның социалистиг чурттарының, Совет Эвилелиниң тайбың талалакчылары, Барыын Европаның, АКШ-тың тайбынга [illegible] талалакчылары. Төп болгаш Латин Американың, араб, Африка болгаш Азия чурттарының тайбың талалакчылары [illegible] үе-чазалының киржикчилери болган.

Ол ужуражылгының нейтралдыг Австрияның найысылалынга эрттиргени таварылга эвес. Шериг-политиктиг ийи блоктарның кызыгаарында турар Австрия «соок дайынның» [illegible] чаагай салдарын билген. Тайбың [illegible] принциптерин Австрияның чазаа идепкейлиг деткип турар. Төп Европада [illegible] бомба-чепсекти хары угла кылыр дугайында чугаалажылгылар Австрияның найысылалы Вена хоорайда болуп турар. КНО-нуң элээн каш организацияларының, оларның аразында Атомнуг энергия талазы-биле делегей агентствозунуң штаб-квартиралары Венада туруп турар. Бижи төрелгетенниң эрге-ажыынга атомнуг энергияны тайбың ажыглаарының улуг аргаларының барын ол агентствонуң ажыл-чорудулгазы тодаргай бадыткаан. Вена манифестациязын белеткээр талазы-биле инициативтиг нийти-национал комитединиң кежигүнү, тайбың талалакчыларының Австрия чөвүлелиниң президиумунуң кежигүнү Эльфрида Грундбек-биле беседа кылган бис. Тайбың маршыларының киржикчилерин Венага хүлээп алганывыска өөрүүр бис деп ол чугаалаан. Хиросиманың халавының катаптаарын болдурбас, ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, Европаны ядролуг чепсектен хостуг зона болдурар дээн чүткүл бистиң найысылалывыска келген тайбың талалакчыларын сырый каттыштырган. Чепсегленишкинниң дүжүрери — ол дээрге, бодуун эвес херек дээрзин билир бис деп, Э. Грундбек айыткан. Делегейде ядролуг чепсектиң кайгамчык хөй курлавырлары моонуңдан [illegible] ниң дүжүрер талазы-биле тодаргай базымнарны кылыр төлээде, чаагай сеткил болгаш улуг күженишкиннер эргежок чугула. Венага ужуражыышкын ол чаагай херекке [illegible] бүзүрээр бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Вена хоорайның төвүнде Штох им айзен плац шөлүнге ужуражылгының бүгү киржикчилери чыылган. 1982 чылда тайбың марыжының интернационалчы колоннаның [illegible] ажыы часкаалдыгы-биле уткаан. Москва—Вена аразынга маршты олар кылдышкан. Совет Эвилелиниң, Венгрияның, [illegible], Австрияның орукту таварып эрткеннер. «Ядролуг дайын соксаар болзун!», «Хиросиманың халавының катаптаарын болдурбас!», «Массалыг узуткаашкынның чепсектери соксаар болзун!», «Делегейниң буза тепсирин болдурбас бис!», «Чаа ракеталар дугайында НАТО-нуң шиитпири — Европага кыжанылышкын-дыр» деп сөстерлиг лозуннарны, транспарантыларны хөй дылдар кырынга бижээн.

Хиросиманы болгаш Нагасакини америк атомнуг бомбалаашкыннарга таварыштырган халапка мөчээннерниң тураскаалының бир минута саксыышкыны [illegible] манифестацияның киржикчилери кылган.

Ядролуг чепсекти хоруглаар дээш Токиога болур конференцияның делегаттарынга кыйгырыгны бир үн-биле хүлээп алган. 37 чыл бурунгаар атомнуг бомбаның Хиросима хоорайының кырынче октаан хүнү таварыштыр август 6-да Венага чыглып келдивис деп кыйгырыгда демдеглээн. 37 чыл бурунгаар өлгеннерниң азы ядролуг бомбалаашкынның уржуунда бүгү назынында [illegible] кижилерниң тураскаалы бистерни сырый каттыштырып турар.

Венаның «Урания» залынга делегей шуулганы болган. Европага тайбың маршыларының дугайында шуулганның киржикчилери [illegible] солушкан болгаш тайбың талалакчыларының ажыл-чорудулгазының чугула айтырыгларын чугаалажып көрген.

Делегейниң тайбынга ынак бүгү күштеринге кыйгырыгны шуулганның киржикчилери хүлээп алган. Башкалааннак эвес, а дем-биле хөделир болза, тайбынны хандырып, чепсегленишкинниң дүжүрүп шыдаар бис деп, кыйгырыгда онзалап демдеглээн.

Л. ВОЛНУХИН,
СЭТА-ның корр.

ДАМАСК. Августуң эгезинде Сирияның Компартиязының ТК-зының пленуму болган дугайында дыңнадыгны мында тараткан.

Сирияның Компартиязының делегациязы Совет Эвилелинге чорааның түңнелдерин болгаш СЭКП-ниң делегациязы-биле ооң чугаалажылгыларының дугайында СКП ТК-ның Чиигине секретары Халед Багдаштың илеткелин пленумнуң киржикчилери дыңнаан.

Партия делегациязының ажыл-чорудулгазын болгаш ооң Москвага чорааның түңнелдерин пленум бүрүн чөөлдүткен, акы-дуңмалышкы ийи партияның аразында буступбас найыралдың харылзааларынга бедик үнелээшкинни берген.

Пленум бүгү араб улуска кыйгырыг чорудуп үндүрген. Ливанга удур америк-израиль ораа-тайзыг агрессия алдан ажыг хонук үргүлчүлеп тур деп,

СИРИЯНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ ТК-ЗЫНЫҢ ПЛЕНУМУ

кыйгырыгда чугаалаан. Израиль чагырыкчылар болгаш америк администрация нацистер ышкаш, боттарының ыраккы сорулгаларын — Палестинаның Хостаарының Организациязын болгаш ливан патриотчу күштерин чок кылырын, палестин улустуң бот-башкартынар эргезин казырын, Ливанны америк империализминиң базазы болдурарын, ону башкарыкчыларын болгаш кемп-дэвид дугуржулгазынга чагыртып алырын чедип алыр дээш узуткаашкынның, кырып өлүрүшкүннүң аргаларын ажыглап турар.

Америк империалистерге сионистерге болгаш оларның агентуразынга хамааржыыр араб чурттарның бүгү улустарының килеңнээшкини болгаш кээр хоон чок чоруу хайыраан Арабтарның болгаш оларның чоннуг хереезиниң талазында улуг Совет Эвилели, социалистиг дем каттыжылгазы, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, делегейниң бүгү демократтыг күштери туружуп турар.

Бисти деткип, камгалалдын [illegible] чугула чепсектерни биске тыпсып, агрессорну кыжыктырбас дээш политиктиг болгаш дипломатиктиг улуг күженишкиннерни салып турар Совет Эвилели бүгү патриоттар, бистиң бүгү чонувус ханы өөрүп четтириишкин-биле көрүп турар деп, кыйгырыгда онзалап демдеглээн.

Дайылдажылгының болгаш селеме-биле азы АКШ-тың болгаш Израильдиң күзеп турары ышкаш, башкаландырыкчы дугуржулгаларның аргазы-биле шиитпирлеп болбас Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээри-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында совет инициативаны деткиири араб улустарның национал-патриотчу күзелдеринге болуп турарын ол документиде айыткан.

Сирияның, Удурланыышкынның палестин шимчээшкинниң болгаш ливан патриотчу күштерниң аразынга дайынчы эвилелди быжыглаарының, араб улустарның антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырыгзын быжыктырарының болгаш араб-совет найыралды ханыладырының дугайын Сирияның Компартиязының ТК-зының пленуму шүүткен.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Тайбынның эстафетазы — аныяк салгакчыларның холуунда. Аныяктарның дайынга удур митингизи Лидицеге болган (чурукта). Мемориалдыг комплекс чанынга болган ол митингиге 11 муң оолдар, кыстар киришкен. Олар чурттуң янзы-бүрү хоорайларындан, суурларындан, делегейниң 130 күрүнелеринден анаа чыглып келген.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БАГДАД. (СЭТА). Иран-ирак кызыгаар девискээринде дайылдажылгылар үргүлчүлеп турган. Ирактың кол шериг командылалының эдилгелиг дыңнадыын бодаар алырга, августуң 10-та Хор-Муса мугуулдурунга ийи иран шериг корабльдерин узуткаан. Ирак шериглер дайзынның үш танкызын үрей аткан. Иран үгер-боолар ынчап Басраның чурттакчылыг районнарын база боолап турганын дыңнадыгда айыткан.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының болгаш «ислам революцияның камгалакчыларының» төп штавының мында чарлаан медээзинде августуң 10-та иран шериглер болгаш шериг-далай флодунуң корабльдери ирактарның шаап халдаашкыннарын ойтур шаапкан, оларның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг хоралдары таварыштырганын айыткан. Ирак үгер-боолар иран Абадан хоорайны боолааш, чурттаганың 12 бажыңын чуура аткан.

МАПУТУНУҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбик найысылалының үлетпүрлүг кыдыынга ам удаваас 25 муң квартиралыг чаа чурттаалга микрорайону тургустунар. Чурттаалга тудуузунуң национал директору Жоау Форжантың дыңнатканы-биле алырга, тудуг девискээринде чер шинчилээр ажылдар доозулган.

Ол төлевилелди ёзугаар чүгле чурттаалга бажыңнарын эвес, чоннуң социал-амыдырал хандырылгазының эргежок чугула тудугларының бүгү комплекзин база тудар дээн.

ПОЛИЦИЯ-БИЛЕ СЕГИРЖИП АЛЫЫШКЫН

ЛОНДОН. (СЭТА). Белфасттың католиктиг чурттакчыларының тайбың чыскаалын Ольстерде хаан полициязы пластиктиг октар болгаш карак чажы төгүлдүрер хейлиг частыр бомбуктер-биле уткаан. «Чиганичиг» дээн кижилерни шүүтүзүн суд болгаш шүгел-даа чокка кара бажыңнап болурун чөпшээреп хоойлуну Соңгу Ирландияның девискээринге англи эрге-чагырыгларының күштүг болдурганындан бээр он бир чыл болганы-биле холбаштыр ол чыскаалдың киржикчилери хоорайның кудумчуларынче үнгеннер. Ындыг шиитпир хамыктың журнунда хамааты эргелерни алыр дээш демиссежип турар кижилерге удур боон турар. Олар Ольстерни Лондонуң дорт чагырып турарын соксадыры, оон англи шериглерни үндүрери дээш, ол балыглыырган черде Великобританияның эрге-чагыргаларының аралтаныг үүлгедиишкиннерин соксадыры дээш эрес-дидим демисежип турарлар.

Белфаска болган ол тайбың чыскаалды тарадыр сывыргаамының түңнелинде 42 кижини тудуп хоругдаан, чүс ажыг кижи балыгланган, элээн каш бажыңнар өрттенген.

Чыскаалчыларның полиция-биле сегиржип алыышкыннары ол ышкаш соңгу ирландтың Лондондерри, Арма болгаш Кукстаун хоорайларга база болгулаан.

КОСМОСТУ ТАЙБЫҢ СОРУЛГАГА

ВЕНА. (СЭТА). Хофбург ордунуң баарында делегейниң 117 чуртунуң туктары киискип турар. Ында космос делгемин тайбың сорулгага шиңгилеп, ажыглаарының талазы-биле КНО-нуң ийиги конференциязы ажыттынган. Ол чыышта 1.000 хире делегаттар келген болгаш ооң киржикчилериниң аразында — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы-президентизи В. А. Котельниковка удурткан совет делегация база бар.

Конференцияны КНО-нуң чиигине секретары Х. Перес де Куэльяр ажыткан. 25 чыл мурнунда, чериниң эң баштайгы совет спутник-эдеричизин салып үндүргенниң түңнелинде, кижи төрелгетенниң мурнунга космосту шиңгилээр талазы-биле канчаар-даа аажок улуг болдунар аргалар ажыттынганын ол онзалап демдеглээн. Космос — чурттар аразынга кады ажылдажылганы кылырынга канчаар-даа аажок улуг делгемнерни ажыдып берген деп, КНО-нуң чиигине секретары чугаалааш, космос техниказының эң чаа, болбаазырангай чедиишкиннери чүгле кижилерниң амыр-тайбыны, чаагай чоруунга ажыглаттынар ужурлуун демдеглээн.

Конференцияга элээн каш күрүнелерниң баштыңнарындан чорудкан байырлыг чагааларны номчаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын чыыштың киржикчилери улуг сонуургал-биле утпун хүлээп алганнар.

ТРИПОЛИ. Африканың 30 чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының информастыг чөвүлел хуралы Ливияның найысылалында доозулган. Ооң киржикчилери делегейниң темдык чүүлдү болгаш Африканың айтырыгларын, ол ышкаш Африка чаңгыс-эп организациязының [illegible] империализмниң болгаш реакцияның чедип алырын оралдажып турары-биле холбаштыр ол организацияда байдалды чугаалашкан.

Санал-оналдар солушкаанының түңнелинде «Триполи декларациязын» хүлээп алган. Африканың мурнуу чүгүнде тайбың болгаш ооржургалдыг турарын Намибияга ёзулуг хамаарышпас чорукту тыпсырын чедип ап, Мурнуу-Африка Республикада апартеидтиң системазын узуткаап харын хандырып болур деп, декларацияда онзалап демдеглээн.

Барыын талакы күрүнелерниң, бирги ээлчегде АКШ-тың, Преторияның кеш-соок ылгаар ёзу-чуруму-биле шериг, политиктиг болгаш экономиктиг [illegible] газын калбартыр дээр утпанышкының күрүнелер баштыңнары шиитпирлиг бүрүү шаап, экономиктиг санкцияларны күштүг болдурупчо-

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

рутушаап, ол ёзу-чурумну чаасканзырадырынче угланган күженишкиннерин [illegible] кыйгырган.

Африканың Мурнуу чүгүнүң болгаш «фронт кавызының күрүнелериниң» национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин бүрүн деткиир турарын олар медеглеп, Намибиядан, ол ышкаш девискээриниң [illegible] Анголадан мурнуу-африка шериглерин [illegible] үндүрерин негээн. Намибияны колониалдыг эжелеттиришкинден хостаар дугайында айтырыгны Анголада куба шериглерин турар турары-биле холбаштырар дээр АКШ-тың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың оралдажылгаларын [illegible] шиитпирлиг бүрүү шапкан. Чүге дээрге куба шериглер ол чурттуң чазааның дилээн ёзугаар болгаш КНО-нуң Уставынга дүүштүр мында турар болгай.

Африка чаңгыс-эп организациязында байдалды чугаалашкаш, чөвүлел хуралдың киржикчилери ук организацияның [illegible] хөй-нуруузу Триполиге турган туруужа, организацияның [illegible] чурттарның министрлер чөвүлелиниң 39-ку сессиязы база күрүнелерниң болгаш чазактарының баштыңнарының ассамблеязының XIX сессиязы планнаттынган хуусааларында болбааның хуралдыг ханы хараадалын илергейлээн. [illegible] ларны эң чоокку хуусаада чыылдырар дээш күженишкиннерни идепкейжилер бодалдыын олар онзалап демдеглеп. Африка чаңгыс-эп организациязының бүгү кежигүннери-биле эргежок чугула сүмележилгелерни чорудар сорулга-биле Ливия, Танзания, Замбия, Конго болгаш Мали составтыг «харылзаштырыкчы комитетти» тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Ю. ПИЧУГИН.
Ю. ГЕРАСИМОВ.
СЭТА-ның тускай корр.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Колдуунда еврей националдыг кижилер чурттап турар Парижтиң кварталының төвүнде Розье кудумчуга кылган ханныг үүлгедиг Францияда [illegible] болдурган. Билдинмес бөлүк кижилер анаа 6 кижини өлүрген болгаш 22 кижини балыглаан.

[illegible] ол үүлгедигни Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу шыңгыы буруу шапкан. Израиль шериглериниң Ливанда ханныг үүлгедиглерин удурланыышкыннар Францияда калбарып турар үеде Парижке кем-буруулуг үүлгедиглер [illegible] ФКП-ның Политбюрозунуң медеглелинде айыткан. Розье кудумчуга ол үүлгедиг — Ливанда байдалды таварыштыр шиитпирлээр талазы-биле күженишкиннерни [illegible]. Ливанга тайбыңны катап тургузар орукту дуглаар дээн өнчүк-чоңгаа-дыр. Чоокку Чөөн чүкте байдалды тайбың чугаалажылгыларының аргазы-биле чедип алыры [illegible] чугула деп медеглелде демдеглээн. Израильдиң агрессиязын соксадырының, КНО-нуң шиитпирлериниң күүселдезин чедип алырынга үеш чидирбезиниң эргежок чугулазын ФКП-ның Политбюрозу айыткан.

Парижке болган өлүрүкчү [illegible] Францияның социалистиг партиязы, чурттуң бүгү профэвилел организациялары база шыңгыы буруу шапкан. Чоокку Чөөн чүкке тайбынны хандырар дээш бүгү күштерниң эвилелдээриниң эргежок чугулаазын [illegible] ның бюрозу демдеглээн.

Палестинаны Хостаар Организациязының күүскомунуң даргазы Я. Арафат Францияның [illegible] Ф. Миттеранга телеграмма чорудкан. Парижтиң Розье кудумчузунга болган дерзии болгаш ханныг үүлгедигни Палестинаны Хостаар Организациязы шыңгыы буруу шаап турарын ол телеграммада айыткан.

О. КАРАСЕВ.

ЧИЛИНИҢ УЛУЗУ ЧААСКААНЗЫРАВАС

КАРАКАС. (СЭТА). Тайбынның болгаш хосталганың идеалдарын үнелеп турар бүгү улустар чили патриоттарның талазында. Венесуэланың демократтыг хөй-ниитизиниң Чилиниң маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырарының анаа болган национал конференциязының делегаттары ынча деп медеглээн. Ону кол-кол демократтыг профэвилелдери, политиктиг партиялар, хөй-нийти болгаш өске-даа массалыг организациялар эрттирген.

Конференцияның киржикчилери Венесуэланың болгаш Латин Американың өске-даа чурттарының бурунгаар депшилгелиг кижилеринге кыйгырыг үндүргеш, фашистиг диктатурага болгаш ооң империалистиг деткикчилеринге удур, ол дипте чили улустуң демиседи-биле эп-сеткил каттыштырарының шимчээшкинин улам калбартырының чугулазын айыткан.

Делегейниң хөй-ниитизи Пиночеттиң реакцылыг эрге-чагыргазындан террорну доп дораан соксадырын, кижиниң кылыттырган эргелерин катап тургузарын, политиктиг хоругдаттырганнарны хостаарын болгаш эрге-чагыргаларның «ыдып чиде бергеннерин» чидип чиде берген» деп мегелеп турар [illegible] демократтарның дугайын шыны-биле чугаалаарын негээр ужурлуг деп, ол документиде демдеглээн.

ЯДРОЛУГ ТЕНИИШКИННИ СОКСАДЫР!

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). Нагасакиниң муң-муң чурттакчылары, Хиросиманың болгаш өске-даа япон хоорайларның төлээлекчилери тайбыңның тураскаал парыынга баргаш, америк атомнуг бомбалаашкындан өлгеннерниң тураскаалынга ёзулал кылганнар. 1945 чылдың августуң 9-та 11 шак 2 минута турда Нагасакиниң кырынга атомнуг бомбаны [illegible] контакт [illegible] заводтарның, судноларның медээлери чаңгыланып-ла [illegible].

Америк дайынзырактарның ынчан утаап-медел чок болгаш нарыжы-дошкунунуң талазы-биле дедилээр чүве чок кем-буруу үүлгедиишкининден ол хүн 75 муң кижи өлген. Ооң соонда он-он муң кижи балыгланышкындан, өрттениишкинден болгаш херел аарыындан база өлгеннер. Эрткен чылын оларның санынга ам-даа 1.888 кижи немешкен.

Нагасакиниң мэри Х. Мотосима хоорайның чурттакчыларының өмүнээзинден ядролуг чепсекти хоруглаарын чедип алырынче болгаш быжыг тайбынны хандырып, тургузарынче бөмбүрзектиң чаагай сеткилдиг бүгү [illegible] кыйгырган. Ооң номчааны тайбың кыйгырыында: «Нагасаки атомнуг бомбаның халаптыг айыылынга таварышкан сөөлгү хоорай болзун»—деп, чугаалап турар.

Каттышкан Штаттарда даштыкы ажылчыннарның массалыы-биле аглап турган, тудары доогуукан, оон түңнелинде 6 муң ажыг кижини тудуп хоругдаан. Ол дээрге, Калифорнияның, Техастың, Орегонунуң болгаш Каролинаның шөлдериниң холечиктери, Лос-Анджелестиң болгаш Нью-Йорктуң албадалдыг ажыл кылыр мастерскаяларының дааранжкычылары. АКШ-та ажылчы чоннарның эң-не эрге-шөлээзи чок өске-даа төлээлекчилери-дир.

ЧУРУКТА: Колорадо штатта даштыкы ажылчыннарны аглап турган үезинде.

АП—СЭТА-ның фотозу.

АЖЫЛ-БИЛЕ ЧОННУ ХАНДЫРАР АЙТЫРЫГ

БЕЛГРАД. (СЭТА). «Чонну ажыл-биле хандырар айтырыглар болгаш оларны шиитпирлээр талазы-биле ажыл-чорудулганың кол угланыышкыннары» деп документини «Борба» солун парлаан. Югославияның коммунистер эвилелиниң XII [illegible] хуусаалыг экономиктиг программаны ук документ [illegible].

Югославияның Федеративтиг Социалистиг Республиказында чонну ажыл-биле хандырарының кол айтырыы — [illegible] дыр деп ында айыткан. Ажыл чок чоруктуң деңнели соолгу [illegible] үеде ажыл кылып шыдаар чоннуң 12 хуузу болуп турар. 1981 чылда ажыл чок кижилерниң саны 800 муң ашкан, оларның ортаа кезиинден хөйү — оргумак болгаш дээди эртемниг аныяктар. Дээди болгаш ортумак [illegible] системазының тургузуунуң болгаш чурттуң улус ажыл-агый херектелдериниң аразында [illegible] болуп турар. Ажыл чок чоруктуң деңнели ылангыя автономнуг Косово крайда, а ол ышкаш Македонияда, Сербияда, Боснияда, Герцеговинада бедик болуп турар.

ЮФСР-де ажыл чок чоруктуң өзүлдези амгы үеде үргүлчүлеп турарын документиде айыткан. Демдеглээнимчээ ажыл чок чорук хөй бүдүрүлгеде болгаш организацияларда база бар.

Ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзү күш-ажылга бо [illegible] боттандырган турарынга байдалдарны тургузары — ажыл-биле чонну хандырар политиканың кол сорулгазы. Ол сорулга чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының бирээзи болган турар ужурлуг деп, документиде демдеглээн.

Келир үелерде чурттакчыларның санының кызырылганы болгаш даштыкы чурттарга тур ажылдап турган, тергээ [illegible] санының кевүдээни Югославияда ажыл чок чоруктуң өзүлдезиниң кол чылдагааннарының бирээзи болуп турар деп, ЮФСР-ниң эвилелдиң күүсекчи [illegible] даргазының оралакчызы Зноне Драган ТАНЮГ агентствога берген интервьюзунга айыткан.

Югославияга чонну ажыл-биле хандырарының айтырыын чурттуң экономиктиг нийти хөгжүлдезиниң айтырыгларындан башкалаңчай кылдыр көрүп болбас деп З. Драган демдеглээн. Ол айтырыгны нийтиниң курлавырларны бүрүн ажыглаарының болгаш бүгү улус ажыл-агыйның интенсификаштаарының аргазы-биле шиитпирлээри эргежок чугула.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ ШҮГҮМЧҮЛЕЛИ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның профэвилелдери күрүнениң 1983 чылда бюджедин төлевилелин шыңгыы шүгүмчүлеп турар. Ол төлевилелди ёзугаар алырга, социал херегледерге акша тускайлаары ам-даа эвээжедир ужурлуг.

Чурттуң консервативтиг чазаа экономиктиг хаарылгазын деп чүве чылдагааннап элээн каш антисоциалдыг хемчеглерни ап, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын база катап тоон көрбес деп шиитпирлээнин эң улуг профэвилел каттыжыышкыны — Бельгияның Күш-ажылдың Бүгү-ниити Федерациязының (БКБФ) медеглелинде айыткан.

Улуг капиталдың эрге-ажыктарын камгалаар-биле чазак чери чоннуң эң эвээш хандырттынган кезектериниң оруулгаларынче шоглап, ажылчы чоннуң социал чедиишкиннерин кезип, харын-даа чамдыкта шуут узуткап турарын ол документиде айыткан.

Ол профэвилелдиң төвү чазак [illegible] антисоциал байдалын сойгалап илередип ажыл чонталышкынга улуг каттыг-даа шыңгыы хемчеглерни айытпайн турарын демдеглээн.

Сталинград тулчуушкунунуң 40 чылынга

ИЙИ ЧҮС ХҮННЕР, ДҮННЕР

Ада-чурттуң Улуг дайызы муң дөрт чүс он сес хүннер, дүннер дургузунда үргүлчүлеп, төөгүге кестүп көрбээн болуушкунну боадурган. Ол кадыг-дошкун хүннер, дүннерниң ийи чүзү Сталинград дээш тулчуушкунга эрткен. Сталинград тулчуушкуну дайынның бүгү дургузунда болгулаан улуг хемчээлдиг тулчуушкуннарның бирээзи. Ол дугайын мындыг саннар бадыткап турар: ийи таладан ийи миллион ажыг кижи, ийи муң ажыг танкылар, 26 муң боо-чепсек болгаш минометтар, ийи муң ажыг самолеттар тулчуушкунга киришкен. 1942 чылдың июль 17-де эгелээн тулчуушкун дүн, хүн чок соксаал дивейн уламчылап келген.

Төөгүлүг тулчуушкунуң үнелиг эттериниң бирээзи — бетон бедигээш кырында тургузуп каан Т-34 деп танк. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң Төп музейинге ону Волгоградтан чорудупкан. Полковник И. И. Людниковтуң 138-ки адыгжы дивизиязының эрткен черлеринде, Волгоградтың төөгүлүг черлеринде Т-34 танкыны тураскаал кылдыр база тургускулаан. Ол черлерниң бирээзин дайын хүннеринде «Людников ортулуу» деп адап турган. Волганың эриинде узуну 700, дооразы 400 метр черге дивизия үш талазындан немецтерге бүзээлединикен, а дөрткү тала — Волга. Дивизия бактаап кирип турганы 62-ги армияның кол кезээнден ынчаар үстүп чыдып калган. Чеже-даа берге болза дайынчылар немецтерге удур идим тулчуп турган. Ноябрь 12, 13 хүннеринде дивизияны узуткаар дээш немецтер каш удаа шаап халдаашкынны кылган. Людниковчулар күжүн кошкаш кылбаан.

Сталинградтың камгалакчылары кайгамчыктыг эрес-дидимни, быжыг туруштуун көргүскен. Бронебойжу Михаил Паникаханы көрээл. Артиллерия-биле туу дур чепсегленген немец автоматчы десантыларлыг чеди танкыны бистиң бир кезээнче салыпкан. Паникаха баштай бир оон ийи дугаар танкыны өрттендир адыпкан турда, огу төнүп калган. Кывар материалдар кудуп каан ийи шил тудуп алгаш, оңгудан үнгеп үнгеш, дайзынның танкызынче чорупкан. Танкыга чоокшулай бергеш, шилин октаар дээш холун өрү көдүрүп чорда дайзынның огу шилди буза дээпкен. Михаил дораан-на чалбыыш отка хөме алдыпкан. Ынчаа-даа ол ийиги шилди танкыга ол тура шаапкан, чалбыраашталдыр кыва берген болу танк адаанче кире халаан. Частыышкын-даа үнген, дайзынның кан машиназы тура дүшкен. Арткан немец танкылар аткаарлап дезе берген...

«Баррикада» завод дээш демисел үезинде харылзаачы Матвей Путилов шугумга харылзаа кадагалап турган. Үзүлген демир удазын кожуп орда дайзынның миназы чазылгаш, ийи холун одура шаапкан. Медерелин ышкынып чыдала ол харылзаа удазынының ийи ужун туңгуттуг диштеринге так ызырып алган. Харылзаа ынчаар үзүлбээн. Эрес-дидим харылзаачы амы-тынындан чарылза-даа, ооң дугайында чырыткылыг тураскаал мөңге дириг артар. Сталинград тулчуушкунундан мындыг чижектерни оон-даа хөйнү адап болур.

Төп музейде «Павлов бажыңның» македи база бар. Ол дээрге ёзулуг шивээ, сержант Яков Павлов бөлүк дайынчылар-биле бажыңның камгалалы дээш 58 хонук дургузунда дидим тулушкан.

Сентябрь 22-де немецтер ол бажыңның чартыын эжелеп апкан. Бажыңның ийиги чартыында турар полковник И. П. Еленинниң дайынчыларын узуткаары — фашистиг эжелекчилерниң сорулгазы ындыг. Бажыңга хыналда чорудар дужаалды сержант Павлов алган. Ол үш дайынчылар — А. Александров, В. Глущенко, Н. Черноголов олар-биле бажыңче үнген чоруткан. Дөрткү подъездиге хайгыылчылар саниструктор Калининге уткужа берген. Ол аңаа балыглаттырган дайынчылар хайгаарап турган болгаш ийиги подъездиде немецтер барын чуртталкчылардан билип турган. Гранаталар автоматтар ажыглап тургаш, немецтерни бажыңдан үндүр албадапкан. Немецтер кеди бронебойжулар, пулемётчулар, миномётчулар четкилеп келген. «Павлов бажыңның» камгалалынга интернационалдыг дайынчылар тулчуп турган: узбек К. Турсунов, таджик А. Турдыев, казах Т. Мурзаев, грузин Н. Мосияшвили болгаш оон-даа өскелер.

«Советская Конституция», «Донбасс» деп пароходтар дайзынның сонсаал чок аткан огунун адаа-биле хоорайның камгалакчыларынга ок-чемзекти, аъш-чемни үзүктел чок сөөртүп әкеп турган...

Сталинград тулчуушкуну узун хуусаада болуп эрткен. Ол совет дайынчыларның алдарлыг тиилелгези-биле доозулган.

ХОЛ ИЗИН БУТ ЧАНДЫР БАСПАС

Мергежилинге хандыкшылдыг, эрес-кежээ кижилерниң ат-алдары алгып, чонунга хүндүткелдиг апаар. Ол талазы-биле манаа амыдыралдан хөй эки чижекти бижип болур. Моңгуш Черзи күш-ажылчы амыдыралының иштинде бот-тывынгыр, чогаадыкчы чоруу-биле алдаржааннарның бирээзи. Ооң ус-шевер чогаадыкчы ажылдары чүгле Тывада эвес, бүгү чуртта, а харын-даа даштыкыда безин сураглаан.

Ооң ус-шевери уруглары салгаан. Хол изин бут соора баспас дижири ышкаш, Моңгуш адазының арга-мергежилдерин [illegible] эвес. Оларның бирээзинге Өнер Черзиевна Моңгушту адап болур. Ө. Моңгуш адазының арга мергежилин, өттүнүп, шиигзедип алырын база оралдажып чораан. Тыва угулзаларны аптара, хааржактарга оюп турган кааастаарын адазындан өөренип алган. Ол бүгү ооң алызында барып, дааранылга ажылдарының мастери болу бээринге салдар чедирген.

Авазы чок апарган соонда, дуңмалары ооң азыралынга келген. Оларның кижизидилгезин, өөредилгезин хайгаараваан, идик-хевин даарап берип чораан. Ооң ол хеп дааараар черге түр күрету чедиишкиниг доозуп, ол дөрт чыл иштинде мактаалдыг ажылдап келген. Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадынга 12 чыл ажылдаан. Ол бодунуң мергежилин улам байыдып, ажылдың шылгалдазын эки тудуп шыдаан. Ооң эр, херээжен кижилерге дааараан, быжкан хептери шынарлыг. Аныяктар ооң үлегерин эдерип, дагдыныкчызының дүржүлгазын өөренип келген. Шак ындыг үре-түңнелдиг ажылы дээш кедээ болгаш район Советтериниң депутадынга чаагыс эвес удаа соңгуткан.

Ө. Моңгуш амыдыралының аайы-биле 1980 чылда Тожу районга келгеш, амыдырал хандырылга комбинадынга ажылдай берген. Чаа коллективке ол кирген хүнүнден бээр ай, квартал планын доктаамал ажырып, мурнакчыларга дораан деңнешкен. Ажыл-биле чергелештир дагдыныкчы хүлээлгезин манаа күзелдиг-биле уламчылаан. Чижээ, Рая Ооржакты бедик мергежилдиг дааранылгачы кылдыр өөреткен. Амгы үеде ол Хема Саттыг дагдыпып алган.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг боттандырар сорулга коллектив мурнунда салдынган. Ынчангаш хоочун дааранылгачы болунуң үлүүн билиин бодунар шаа-биле бараалгадырып хүлээнген ажылдап турар. Эрткен чылда болгаш бо чылдың бирги чартыында ол планныг онаалдаларын бүрүн күүсеткен. Өнер Черзиевнаның үре-түңнелдиг ижин үнелеп көргеш, районнуң Хүндүлел самбыразынга ийи удаа кирип турар.

Ажылынга, амыдыралынга төлептиг чоруу-биле чонунун идегелин кыска үениң иштинде чаалап алган. Бо чылын ол Тоора-Хем кожуун Советиниң депутадынга, күүском кежигүнүнге соңгуткан. Комбинатта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы болбушаан, ревизия комиссиязының составында база ажылдап турар. Ол бүзүрелгениң ажылында четпестерни илередип, ону чайладыр, ажылдың шынарын экижидер, продукцияны үрей кылыр чоруктарны болдурбас дээш боттуг хемчеглерни алырынга идепкейлиг киржип турар.

Ол оналашкан ажылы-биле чергелештир амыдыралынга үлегерлиг иелерниң бирээзи. Өг-бүлениң уруглары — дөрт. Уругларының кижизидилгезинче, өөредилгезинче доктаамал сагыш салып чорууп.

А. ДОРЖУ.

Тожу району.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ТОЛУКАДА ЭГЕЛЭЭН

МЕХИКО. (СЭТА). Толукада (Мексика) эр кижилерниң аразынга шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш зоналар аразының маргылдаазы эгелээн.

Ол болза, ийиги ындыг маргылдаа болуп турар. Баштайгы ындыг маргылдаага — испан Канар ортулуктарында Лас-Пальмаска болган ужуражышкынга делегейниң чемпиону чораан совет шыдырааачы Василий Смыслов болгаш венгр гроссмейстер Золтан Рибли олар чедиишкинниг ойнааннар. Олар баштайгы ийи черни чедип алган, ынчангаш шыдыраа «оваадайы» дээш бирги черниң кордакчыларыбиле демиселин үргүлчүлээр апаарлар.

Толукада эгелээн маргылдаада база-ла 14 шыдырааачы киржип турар, оларның аразында дөрт совет гроссмейстер база бар. Олар дээрге, делегей чемпиону чораан Борис Спасский, а ол ышкаш Лев Полугаевский, Юрий Балашов болгаш Артур Юсупов-тур.

Бистиң шыдырааачыларывыстың удурланыкчыларының аразында эң-не шыырак дээн ойнакчылар — делегей чемпиону деп ат дээш маргылдааларга хөй катап киржип келген Лайош Портиш (Венгрия), ооң чаңгыс чер чурттуу Андраш Адорьян, Ясер Сейраван (АЕШ) болгаш өскелер-даа бар.

Баштайгы салыышкынга үш чартык шак иштинде ойнааның соонда Спасский биле Юсуповтуң оюну хайым бооп доозулган. Бистиң арткан ойнакчыларывыстың ужуражышкыннары (Полугаевский Адорьян-биле, а Балашов — англи Джон Нанн-биле таваришкан) база-ла ындыг түңнел-биле доозулгулаан.

Баштайгы салыышкынга ужуражышкыннарның хөй кезии база-ла хайым болган. Чүгле Югославиядан барган Крунислав Хулак Бахар Куатлипи (Ливан) тиилээн. Ынчалза-даа куба шыдырааачы Амадей Родригес-биле оюнун бодунуң талазынга таарымчалыг кылдыр ойнап чоруй, сонгаарлаткан Портиш база-ла баштайгы санны чедип алыр болур аргалыг боор турар.

Бо маргылдааның түңнелинде эң эки ойнаан ийи шыдырааачылар делегейге бирги чер дээш ойнаар маргылдааларга киржир эргени алырлар.

Зоналар аразының үшкү шыдыраа маргылдаазы сентябрьда Москвага болур.

ҮЕ КЕЛГЕН

Шыдыраага Кызыл хоорайның «Спартак» ниитилелиниң маргылдаазын көөрү-биле чеде бердим. Ооң киржикчилериниң аразында чаа кижилер, аныяк шыдырааачылар чок болганын алдеписиндим. Чалыы салгалдың иштинден эки белеткелдиг эки шыдырааачыларны өстүрери күзенчиг. Школаларга, ортумак, дээди өөредилге черлеринге, бүдүрүлгелерге, албан организацияларга шыдыраа секциялары, бөлгүмнерни ажыдып, оолдар болгаш кыстарны шыдыраага өөредир үе келген.

Ю. ОНДАР.

«Сүт-Хөл» совхоз.

ХЕМНЕР КЕЖИР, ДАГЛАР АЖЫР

Совет улустуң революсчу, дайынчы күш-ажылчы алдарының черлери-биле походтарының тиилекчилериниң IX республика слёду Таңдының Бай-Хаакка болуп эрткен.

Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Каа-Хем, Бии-Хем, районнарның, Кызыл хоорайның болгаш оон-даа өске черлерниң оолдар, кыстары күш-ажылчы чедиишкиннерин, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштарының дугайын аңаа илеткээр дээш чыылганнар.

Слёт Тывада төөгүлүг черлерниң бирээзи Кочетово суурга болган.

— Бистиң Тывада төөгүлүг черлер-ле хөй. Аңаа чижек кылдыр Бии-Хемни ап көрүлинер—дээш ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары Сергей Комбу уламчылаан. — Ада-өгбелерниң эки чаңчылдарын эдерген төлептиг оолдар, кыстар Бии-Хемде хөй. Оларның чамдыызы бо хүннерде күш-ажылчы вахтеде. Мал чеминиң белеткелинде комсомолчу аныяктарның он ийи бригадалары ажылдап турар. ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган комсомолчу ажыл-ишти моон-даа соңгаар кошкаш кылбас бис.

Районнардан келген командаларның аразынга ужуражылгалар, спортчу маргылдаалар слёт программазын ёзугаар чорупп турган. Долганлыр чиңгир кызыл туктар кииксээн ногаан алаакка аныяктар чыскаалыры-биле майгыннарлан марштап үнүпкен. Хөгжүм үнүнүң хөглүг аажок. Аныяктарның аразынга дайынның, күш-ажылдың, партияның хоочуннары база чорүп орган. Слёттуң киржикчилери дээрге-ле, комсомолчу-аныяктар коллективтерниң аразында калбарган чарыштың тиилекчилери саанчылар, малчыннар, ажылчыннар, механизаторлар-дыр.

Отряд бүрүзү аңгы-аңгы хептерлиг. Чөөн-Хемчиктен, Өвүрден келгеннерниң спортчу хевн чараш, өңгүр. Бойдус чурумалы онзагай алаакка шуугу чыскаалышкан. Командалар дыңналып, аргажы [illegible] лаңып тур. Таңды районунуң удуртукчу ажылчыннары хоочуннардан Василий Үлек, Комбуй Ооржак, Алексей Адыгбай, Тас Моңгуш, Одар Дыртый-оол ындырле келген.

Кызыл туктуг эрткен чылын болган слёттуң тиилекчилери киискидип үндүрген. Слёттуң киржикчилеринге байыр чедирип, аныяктарның ажылдыжын, оларның мурнакчы эгелээшкиннериниң дугайында комсомол Тыва обкомунуң бирги секретары О. Х. Хенуя ве чугаалаан. СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский оолдар, кыстарга байыр чедирген. Таңдының аныяктарының күш-ажылчы чедиишкиннеринге, районнуң ажылчы чонунуң мурнунда салдынып турар сорулгаларга доктаараан. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, тыва эки турачы А. С. Адыгбайның сактыышкыннары аныяктарның сонуургалын хаара туткан.

ЧУРУКТАРДА: Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Алексей Адыгбай слёттуң ажыдыышкынының үезинде чуве чугаалап тур; Комсомолдуң хоочуну Василий Улек Улуг-Хем районнуң келген аныяктар-биле.

О. ОНДАРНЫҢ **соғу болгаш фотолары.**

Таджик ССР-ниң «ВИА» «Парвин» ансамблиниң концерти август 15-те Күрүнениң хөгжүм-шии театрынга болур.

Ансамбльдиң удуртукчузу. Бүгү-эвилел фестивалының лауреады, композитор Шодмон Плоди.

Концерт 17.00 болгаш 19.00 шактарда болур.

Билетти театрның кассазында садып турар.

агаар

Агаар станциязының медээзин бүгүнгээр алырга, республикага бөгүн кежээ турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар дилмиреер. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—12, чамдык черлерге 1—6, хүндүс 23—28, чамдык черлерге 15—20 градус чылыыр.

Кызылга агаарның температуразы дүне 11—13, хүндүс 26—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

САДЫГ АЛЫКЧЫЛАРГА

Бо чылдың август 13, 21 болгаш 30-нун хүннеринде эртенгиниң 10 шактан эгелеп Кызылдың үлетпүр бараанарының садыы школачыларга эргежок чугула бараан аймаан № 5 «Детский мир» магазиниңиң чанынга садар.

Келгеннерге школачы формаларны, идикти, трико кылыгларын, дааараан хептерни, бижиир, чуруур чүүлдерни садыглаар.

Аңаа келириңерни чаладывыс.

ПТУ-ЛАР ЧАЛАП ТУР

Республиканың даразында профессионал-техниктиг училищелеринге өөренип, мергежил чедип алырынче сес чыл болгаш ортумак школалар доозукчуларын, Совет Армияның хүрээлеңинден халашкаңнарны республиканың Профтехөөредилге эргелели чалап турар:

1. КЫЗЫЛДЫҢ БОЛГАШ БАЛГАЗЫННЫҢ № 1, № 2 КОДЭЭ ПРОФЕССИОНАЛ ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЛЕРИ:

Слесарь-сантехниктер болгаш чолаачылар: калбак билиглиг тракторист-машинистер, мал фермаларының электри монтёржузу ажылын күүседир болур механизаторлар.

2. АК-ДОВУРАКТЫҢ № 3 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Руда арыглаар дериг-херекселдерниң машинистери, слесарь-сантехниктер: электри монтёрлары болгаш штукатурмалярлар.

3. КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 4 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Эптээр конструкцияларның дашчы-монтажчылары: штукатур-облицовщиктер: малярлар; электри каңнакчылары; суурганыг кран машинистери: слесарь-сантехниктер.

4. АК-ТУРУГНУҢ (Улуг-Хем районда) № 7 ХПТУ-зу:

Конструкциялар дашчызы, монтажчылар: штукатур-малярлар: бызанчы-чазаныкчылар; электри каңнакчылары.

5. ЧАДААНАНЫҢ № 6 ХПТУ-ЗУ:

Дашчылар: бызанчылар; штукатур-малярлар: электри каңнакчылары (бир чыл өөренир).

6. КЫЗЫЛДЫҢ № 10 ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ: ортумак школаларны доосканнарны хүлээп алыр болгаш токарьларны, фрезеровщиктерни, радиомонтажчыларны, слесарь-сантехниктерни белеткеп үндүрер.

Училищелерге өөренир хуусаазы: 8 класс доосканнарга —3 чыл, 10 класс доосканнарга 1 чыл. Профтехучилищелерин үш чылда өөренип доозарлар мергежили-биле кады ниити ортумак билигни чедип албышаан, чингелдего үнелээш, кандыг-даа ортумак болгаш дээди тускай өөредилге черинге кирер эргелиг дипломну алыр. Профтехучилищелерге өөренген үени күш-ажыл стажынга кирир санаар. Өөредилгениң бүгү дургузунда сургуулдарны аъш-чем, тускай хептер-биле, стипендия-биле хандырар болгаш хоорайдан дашкаар чурттуглары общежитие-биле хандырар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинден куржавырже халажып үнгеннерни болгаш ниити билигни ортумак школаларын доосканнарга турагаш, тудуг талазы-биле күш-ажылчы өөредилге эртип, а ол ышкаш комбинаттарга болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге практика эрттирген кижилерни училищелерже шаа хүлээп алыр болгаш оларга өөредилге үезинде 1-ги разрядтыг ажылчыннарга тарифтиг ажыл төлевири хемчээлдиг аас II разрядтыг тракторист-машинистиң шак барымдаалаан тарифтиг төлевири хемчээлдиг стипендияны бээр (халас чемниң, ажылдаар хептерниң болгаш стипендияның орнунга).

Училищелерде сонуургал бөлгүмнери үргүлчү бар болгаш техниктиг чогаадыкчы бөлгүмнери ажылдап турар. Чылдың-на сургуулдар Кара далайже, Москва хоорайже болгаш социалистиг күрүнелерже туристиг аян-чорук кылып болур аргалыг. Училищелерде профтехөөредилге черлериниң сургуулдарының «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң ыры болгаш таныцы ансамбли ажылдап турар.

Училищелерге өөренирин күзээннер директорнуң адынга шилип алган мергежилин айыткан билдириишкинин кирер. Билдириишкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында аттестат азы сес чыл школазын доосканының херечилели:
2. Эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар);
3. Чурттап турар черинден шынзылга;
4. Үш фото-чурук (3×4 см. хемчээлдиг).
5. Комсомол рай(хоор)комун азы бүдүрүлге черинден чорутккан бижик.

Документилерин шилип алган училищезинче үнелиг чагаа-биле почта дамчыштыр чорудуп болур.

Училищеге өөренири-биле чедип келген кижилер төрүттүнгенинин дугайында херечилели азы үжеттан үнгенин демдеглээн паспортту көргүзер.

Училищеге өөренир дээн аныяк кижилерниң херечилелинде азы аттестадында айыттынган демдектерин ёзугаар кирериниң шылгалдаларынга чокка хүлээп алыр. Мергежилди шилип алырының, училищеге канчаар өөренириниң болгаш бүдүрүлге черинге ажылдаарының айтырыгларынга хамаарышкан беседа кылыр.

Өөредилге 1962 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Аныяктарның ажылчын мергежил шилип алырынга дузалап, школалар доозукчуларын ПТУ-ларже организастап чорудары-биле бүдүрүлге черлериниң, комсомол комитеттериниң болгаш күш-ажыл органнарының путёвкаларын тыпсырынга идепкейлиг дузалажырын Профтехөөредилгениң Тыва республика эргелели школалар директорларындан, класс удуртукчуларындан, тудугаар болгаш совхозтар удуртукчуларындан, черлерниң совет болгаш комсомол организацияларындан дилеп турар.

Кызыл хоорайның № 11 профтехучилищези хоорайның болгаш районнарның школаларын доосканы аныяк оолдарны болгаш кыстарны 1982-1983 өөредилге чылынга монтажчы, регулировщик, токарь, фрезеровщик мергежилдерге өөредири-биле хүлээп алыышкын кылырын чарлап турар.

Өөренир хуусаазы — 1 чыл. Өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

Сургуулдарга айда 80—85 рубль стипендияны бээр болгаш чаагайжыды туткан общежитие-биле хандырар.

Өөренирин күзээннер дараазында документилерин кирер:

1. Ортумак билиг дугайында.
2. Чурттап турар черинден шынзылга.
3. Ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика.
4. № 286 эмчи шынзылгазы.
5. 3×5 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң № 1 «б» бажыңы.

ДИРЕКЦИЯ.

телевидение

АВГУСТ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Документалдыг фильмнер программазы: «Бирги раңгының командармы», «Меңээ дегбе», «№ 13 шүүргедекчи». 9.50 — Балеттиң аныяк артистериниң концерти. 10.20 — «Эриктер» Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 11.25—Телемедээлер. 11.30 — 15.15 — Чапсар. 15.15 —«Хоойлу билир сен бе?». 15.45 — К. Слепенко (скрипка) ойнаар. 16.15—«Чаш назыдан укталган». В. Крапивин. 16.55 — Мультфильм. 17.05 — 17.20 — Чапсар. 17.20 — «Кадыда — пайыралдыг өг-бүле» 17.45— «Шыдыраа школазы». 18.15— Москва болгаш москвачылар. 18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.15—«Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Үш хүн бодавып алыр». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Үш хүн бодавып алыр» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги серия. 22.40 — «Кежээки концерт». Ленинградтан дамчыдылга. 23.00—Бөгүн делегейде. 23.15—01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — ЦСКА. Тбилисиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Ортулукту болунга ап шыдавас сен». Уран-чечен телефильм. 13.05— Англи дыл. 13.35— «Алдын шишкиниш». Музыкалыг тоол. 14.05 — Орус чугаа. 14.35— «Карпаттар кырында чаңгыланган ыры». 15.05 — «Кызыл пом» чүнүң дугайын чугаалааны?». 15.35 — Документалдыг телефильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.25— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25—«Сылдысчыгаш» Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.00— Л. Минкус. «Пахита» балеттен Дивертисмент. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — «Ажык —миллиардтар». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Фиктин солун ужуралдары». Мультфильм. 20.15 — «Арыг иштинде агропехтер». Документалдыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 —Останкинонуң концерт студиязынга ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Товстоногов-биле ужуражылга.

кино

АВГУСТ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кино чыындызы 9.30, «Истелгелеп ылерым» 11.00, 13.00, 15.00, «Даңгырактар болгаш аазаашкыннар» 17.10, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол ындыг музыка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бот чорда оглу» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ыржым алгызы» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 8. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуп чөлээйи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чакпыр № 1965

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01228

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 189 (11987) | 1982 чылдың август 14, суббота | 1925 чылда үндүрлеттинген | Өртээ 3 кәп.

БӨГҮН

МАЛ ЧЕМНЕРИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ РЕСПУБЛИКА СУББОТНИГИ ЭГЕЛЭЭР.

АЛТАЙДА АЖААЛДА ЭГЕЛЭЭН

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр. В. Павлов). Алтайның механизаторлары «Өстүр ген бүгү чүүлдерни камгалап алыылыңар!» деп кыйгырыг-биле тараа ажаалдазынче массалыг-биле кирген. Крайның тараа хүлээп алыр черлеринче тараа ол хүн кээп эгелээн.

Чер ажылдыглар ажаалда техниказын илегелдиг септээн. оларны 1500 ажыг ажаалда-транспорт комплекстеринге мөөннээн. Олар шуптузу техниктиг хандырылганың кезектери-биле хандыртынган. Артык кезектерниң солчулга фондузу тургустунган, диспетчер албаны ажылдап турар. Хөй-хөй комплекстер вахта аргазын ажыглааш ийи ээлчеглиг ажылдап турар.

Тараа хүлээп алыкчылары ажаалдага эки белеткенген. Дужуттуң чогуур үезинде болгаш саадал чок хүлээп база долузу-биле кадагалап алырынга тараа кургадыр чаа күчүлерни ажыглалга кирген, автопоездилерни болгаш К-700 тракторларны, дүжүрер херекселдерни демир-оруг станцияларынга, элеваторларга тургускулаан. «шеш-паш-элеватор» комплекстиң бүгү дургузунга тарааның шыгжаашкын хыналдазын тургускан.

Алтайда тараа ажаалдазы нарын байдалдарлыг. Кандааш-кыныныг чай тараан культураларның өзүмүнге салдарлыг болган: үнгени чангыс аай эвес, чер чывыт- аралашкак. Ынчангаш ажаалдаа механизаторлар чер-черниң байдалынга хамаарыштыр чорудар: ангылап ажаарын, торт кестирерин база ажыглаар. Дужуун ажаап каапкан шөлдерже чер андарар агрегаттар дораан үнүп турар.

КУБАНЬ: 2 МИЛЛИОН 500 МУҢ ТОННА ТАРАА!

КРАСНОДАР. СЭТА-ның корр. В. Калишевский. Кубаньның тараажылары ол хүнге чедир күрүне шыгжамырларынче 2 миллион 500 муң тонна тергиин эки шынарлыг тарааны урган. Элеваторларже болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларже күзүн чашкан эң чалгай кызыл-тастың бүдүн чартык миллион тонназы үндүр сөөрткен.

Аъш-чем программазының боттанылгазынга улуг үлүүн киирер дээш Кубаньның чер ажылдыглары тараа ажаалдазының темпизин улам шапкыначыткан. Адыгейниң чер ажылдыглары күрүнеге 150 муң ажыг тонна тарааны саткан. Крайның он районнарының ажыл-агыйлары 100 муң ажыг тонна арбайны болгаш кызыл-тасты шыгжамырларже киирген.

Электроннуг санаалга машиналарының дузазы-биле тургускан график-маршруттар автотранспортту ажыктыг болгаш бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга дузалап турар. Крайның диспетчер албанынче кайы-бир колхозта азы совхозта тарааның хөй чыглы бергенин телефон дамчыштыр медээлээрин билек 1—2 минута болганда санакчы машина ону үндүр сөөртүрүнүң эң камналгалыг болгаш шын оруун айтыптар. Автоажыл-агыйже телефон дамчыштыр айтышкын чедер — транспорт айыткан черже чорууптар. Хөй чүък сөөртүр автопоездилерде радиотелефоннарны тургускан. Ол чорук транспорт конвейерин шалыпкын башкарар арганы берип турар.

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ТЕМПИЗИН УЛАМ БЕДИДЕР

БИИ-ХЕМ: ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң 14-15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республиканың субботниин кылдыр чарлаан. Ынчангаш коммунистерни, комсомолчуларны, ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, районнуң ажылчы чонун анаа калбаа-биле киириштирер дээш партия организациялары чүнү кылып турарын чугаалап бээрин СЭКП райкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи В. Л. Евсеевтен бистиң корреспондентивис Т. П. Хертек дилээн. Ону моон адаанда парладывыс.

Районнуң бүдүрүлгелеринде, совхозтарында, албан организацияларда партия организациялары СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому август 14-15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республиканың субботниин кылдыр чарлааның ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, ажылчы чонга калбаа-биле таныштырган. Олар бо чугула хемчегни чүүлдүтзүнүп деткип, орта эң-не идепкейлиг киржир күзелин илереткеннер.

Бүдүрүлгелер, совхозтар, организациялар бүрүзүнде субботник эрттирер штабтарны тургускан, олар анаа чеже кижи киржирин, каяа ажылдаарын баш бурунгаар тодараткан.

Субботникке белеткелди «Өөк» совхозтуң парткому багай эвес чоруткан. Ында мал чемнерин белеткели шалыпкын чорупп турар. Августуң 11-нин медээзин ёзугаар алырга ажыл-агый 2150 тонна сигенни сараатташ, планын 37 хуу күүсеткен. Оон аңгыда 2150 тонна сенажты салган, 55 тонна витаминниг сигенни, 137 тонна витаминниг сиген далганы белеткээн. Сенаж салыр планын 100 тонна ажыр күүсеткен. Совхозтуң сиген белеткээр бригадаларында 264 кижи доктаамал ажылдап турар. Бөгүн, субботник хүнүнде 400 ажыг кижи мал чемнери белеткээринче үнүптер. Оларның ажылдаар черлерин тодараткан, дериг-херекселдери четтирип.

Районнуң совхозтарындан ниитизи-биле бир муң ийи чүс хире кижи мал чемнери белеткээр субботникке киржир.

Туран хоорайның бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, организацияларының албан-хаакчылары кезээниң ажыл-ишчилеринге бүгү талазы-биле шеф дузазын чылдың-на чедирип келген. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр олар совхозтарга шеф дузазын чедирерин улам күштелдирген. Ылангыя сиген белеткелинге идепкейлиг киржип турарлар. Хоорай ниитизи-биле 300 тонна сигенни белеткеп бээр тургаш, 200 тоннаны хамаарышкан ажыл-агыйларынга хүлээдип берген. Берлингеги онаалдаларны септелге-тудуг участогу, райкүускомнуң культура килдизи, районнуң шериг комиссарияты, тудуг мастерлериниң школазы болгаш өске-даа коллективтер ажыр күүсеткен. Район төвүнден субботникке 700 ажыг кижи киржир, олар 100 тонна хире сигенни белеткээр.

Бии-хемчилер мал чемнери белеткээр шалыпчы айга болгаш субботникке эң-не идепкейлиг киржип боттарының күш-ажылчы үлүүн киирерлер.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Тожу районнуң «Май 1» совхозу, албан черлери, бүгү күш-ажылчы коллективтери мал чеминиң белеткелинче массалыг киргеш, ам бо хүннерде мал чеминиң белеткели кидин түлүктеп турар. Район эрткен айда 754 тонна сигенни, 263 тонна силосту белеткээн.

Чамдык черлер мал чеми белеткээр планын күүседипкен. Чижээ, Ий кодээ Совединиң 10 тонна сиген белеткээр планныг, херек кырында 13 тонна сигенни белеткээн. Совхозтуң тудуг бригадазы 33 тонна сигенни белеткеп, пландан ажыр 13 тонна сигенни кезип сараттаан. Планын ажыр күүсеткеш, олар ажылын уламчылавышаан. Ол ышкаш совхозтуң контора коллективиниң бригадазын Суван Шагдыр эки организастап турар. Бо коллектив хол кадыыры-биле 57 тонна сигенни белеткээн.

Эрткен он хонукта социалистиг чарышка совхозтуң Балзаң Монгушка удурткан сиген бригадазы тиилээн. Мал чеминиң белеткели түлүктевишаан.

Д. АЙЫР-САНАА.

КҮҮСЕДИРЛЕР

«Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары — кижи бүрүзүнүң хереэ» деп лозунгнуң адаа-биле мал чеминиң белеткелинге Балгазын суурнуң чурттакчылары, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери ажылдап турар. Мал чеминиң белеткелинче чаңгыс кижи дег СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң августуң 14—15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республика субботниинче киржири-биле сиген шөлдеринче, бугалар унналарынче, ховуларже бөгүн үнүптер.

Ылангыя совхозтуң контора ажылдакчылары эн организастыг ажылдап. эртенги шактарда-ла эл-ээн хөй черниң сигенин кезип, үлегерлиг ажылдап турарлар. Моон мурнунда-ла хүннерде мал чеми белеткелинге идепкейлиг киржип келген болгаш олар бөгүн база шалыпчы ёзу-биле сиген кезип ажылдаар. Бир демниг сигенчилерниң кижи бүрүзүнүң кадыырлары чидиг, шөлге херекээр өске-даа дериг-херекселдери бар. Бо хүннерге чедир контора ажылдакчылары ниитизи-биле 105,5 тонна сигенни белеткээн. Субботниктиң ийи хүннериниң дургузунда улам шалыпчы ажылдап, анаа немей мал чемин көвүдедир белеткеп алырын олар шиитпирлээннер.

Нефтебааза, № 2 кодээ профтехучилище, № 4 КМК болгаш Балгазын суурнуң өске-даа коллективтери совхозка сиген белеткээр планын субботниктиң баштайгы хүнүнде күүседиптерлер. Мал чеминиң белеткели уламчылавышаан.

С. ХЕРТЕК.

Эрткен чылга деңнээрге бо чылын агаар-бойдустуң байдалы эки, чаъстыг болганындан сигенниң-даа, тарааның үнүштерниң-даа үнгени ниитизи-биле черле багай эвес. Ынчангаш мал чеминиң белеткели дээш шалыпчы айны чарлаан. Бо шалыпчы кампанияда пионерлер, школачылардан эгелээш пенсионерлерге чедир бүгү улус хаара туттунган. Оон ыңай хоорай, суурларның албан организация черлериниң коллективтери мал чеми белеткээриниң талазы-биле тус-тус совхозтарда быжыглаттынган болгаш улуг дузаны чедирип турарлар.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле чарлаттынган шалыпчы айда СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, обпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң республика субботниин эрттирер дугайында доктаалды хүлээп алганы «Совет Тыва» совхозтуң ажылчы чонунга күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнү хайныктырган. Ук совхозтуң ишчилери бо ийи хүнде 132 тонна сигенни белеткээрин, 360 тонна силосту салырын болгаш өске-даа мал кыштаглаашкынынга чугула ажылдарны кылырын хүлээнгеннер. Совхозтуң директору Сергей Седен-оол удурткан субботник штавының ажыл хуваалдазын ёзугаар алырга, мал чеминиң бо коллективтиг белеткелинче совхоздан 303 кижи үнер. Кызыл хоорайдан 500 кижи келир.

Субботникке белеткел ынча

УЛУГ ДУЗА

Барын-Хемчик районнуң девискээринде сиген-ширбиилдиң үнгени багай эвес. Ону ой-шаанда чидириг чок кезип, ажаап алыр дээш чүгле совхозтарның ажылчыннары эвес, Кызыл-Мажалыктың 31 албан организация черлериниң 205 ажылдакчылары совхозтарга 250 тонна сиген кезип белеткээр онаалдалыг тургаш, ам бо хүннерге чедир 113 тонна сигенни белеткеп бергеннер.

Ол организацияларның иштинден эът комбинадының коллективи 20 тонна, райкүускомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң коллективи 12 тонна сигенни кезип белеткээш мурнакчыларның одуруунда чорупп турар. Оон ыңай Кызыл-Мажалыкта № 1 механизастаттынган бүдүрүлге колоннназының болгаш суггарылга системазының эргелелиниң коллективтери база-ла сиген ажаалдазының талазы-биле совхозтарга улуг дузаны чедирип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК: МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик районга ол субботникти канчаар эрттирер деп планнап турарын чугаалап бээрин СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Иван Максимович Суванпидеден бистиң корреспондентивис дилээн.

—Иван Максимович, бир-ле дугаарында, районда бо хүннерде мал чеминиң белеткелиниң ниити байдалын чугаалап берип көрүңерем.

—Район бо чылын мал чеминге 20350 тонна сиген белеткээр планныг. Сиген кезилдезинде ниитизи-биле 3292 кижи ажылдап турар, оларның иштинден 1693 кижи хол кадыыры-биле сиген кезип турар. Август 11-ге чедир 7908 тонна сиген белеткеттинген. Ол планның чүгле 30 хуузу болуп турар. Ол ышкаш сенаж салырының планын район 32, сиген далганы белеткээриниң планы 33 хуу кылдыр күүсеттинген. Бо санну мал чеминиң белеткелин районнуң ам-даа кошкак темп-биле чорудуп турарын херечилеп турар. Ынчангаш районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелиниң темпизин улам дүргедедип тургаш, мурнакчы районнарның деңнелинге чедип, шалыпчы ажылдаарының аргаларын ап турар. «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг дээн мышкаш мал чеминиң белеткелин шалыпкын чорудуп турар совхозтар сиген кезилдезин 46-42 хуу чедире берген. Сенаж салырын ол совхозтар база эки чорудуп турар, а «Искра» совхоз сенаж салырының планын күүседипкен.

—Август 14-15 хүннеринде мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле субботник эрттирерингe район кайы хире белеткенгенил?

— Субботник эрттирериниң 7 кижи составтыг район штабы тургустунган, совхозтарда база ындыг штабтар бар. Ол штабтар субботникке белеткел ажылдарын чоруткан, кижи күжүн болгаш техниканы хуваарын организастаан. Районнуң чонун шуптузун субботникке киириштирериниң бүгү аргаларын ажыглап, чон мурнунга баш удур тайылбыр ажылын чоруткан. Ынчангаш мал чемнериниң белеткелиниң субботниин хөй кижи киржикчилиг, эки организастыг кылдыр эрттирериниң аргазы бар.

Хөй кижини, эң ылангыя хоорайның чурттакчыларын, сигенни хол-биле кезеринче хаара тудар бис. Оон ыңай сараттар тургузар болгаш сенаж салырынче база эвилеңдээри көрдүнген. «Сут-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтарга хоорай организацияларындан чүс-чүс кижилер субботник хүннеринде идепкейлиг ажылдаар.

БҮЛЕ-ДЕМНИГ

шыңгыы болду. Шынап-ла, ол хире хөй кижини ашкарап-чемгерер туржук ажылдаар черлеринге чедирери безин оюнчук эвес-ле болгай. Ынчангаш чамдык звеноларны субботник хүннериниң бүдүүзүнде-ле хуваттынган черлеринге чедирип каапкан, олар ажылдап эгелей берген болду.

— Бис субботник киржикчилеринге чүс хире кадыырны база ол хире айыырны берип шыдаар бис. А улус хөй, шефчилер база бар. Ынчангаш суурну бүгү кудумчулар болгаш агитквартиралар аайы-биле үлежип алгаш, бажың бүрүзүнге кирип, ажылга ажыглаттына бээр херекселин дөгерезин ап алырын чагып, чугаалаан бис. Чепсек-херексел чедишпейн баар таварылгада, арткан улуска кыдыртыр өске ажылдарны база тыпкан бис — деп, совхозтуң директору Сергей Дөңгүрович бүрүңгү хүн чугаалады.

Мал чеминиң белеткелинде чамдык звеноларның болгаш бригадаларның канчаар ажылдап, субботникке канчаар белеткенип турарын база көрдүвүс. Бала-даа кээрге, хамык улус бо хүннерде кылыр ажылын, оон хемчээлин шагда билир, харын, чүдүрүп чорудар транспортту ылавылап айтырган турар болду. Совхозту транспорт-биле хандырар хүлээлгелиг ийи дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң начальниги Чамзын Кий-оол бо хүннерде машина бээринден ойталаан болгаш «дыштаныылга хүннери эрткен соонда көргей бис аан» дээн болду. А совхозтуң кыштаглары чедиртинмээн сиген эвээш эвес, сенаж сөөртүр машиналар безин чедишпейн турар. Оон кадында кукуруза кезери болгаш ону силостаары база эгелээн. Бо бүгүнү санаваска безин чүгле субботникте 600 тонна мал чеми белеткеттинер. А транспорт чок.

Совхозтуң Баян-Колда Даржаа Дамдын удурткан огород бригадазының кежигүннери картофельдин бок үнүжүн чулган, бөлүп хөлээннээн турлаар. Башкы Дамбыра Көктүн удурткан өөреникчилер звенозу биле аныяк кыс Санчат Чүдээнаа удурткан улуг улустуң звенозу чарышкаш, бок үнүш аштаарын пятницада дооскан. А ам субботникче кириптер. Ук бригада ынчан он тонна силос массазын кезер болгаш машиналарга чүдүрүп чорудар.

— Бистиң сиген кезер черивис бо-дур. Ажылдаар улу-ыз эвээш, а субботникте даалгавыс беш тонна. Ынчалза-даа черле шыдаар бис — деп, кодээ Совет күүскомунуң даргазы Валерий Кара-оол бүдүретти. Буганың ийи талазында сигенниң бедии ортумаа-биле дискек караа чедип турар.

Баян-Колга пенсионерлер база сиген кезер болду. Он ажыг кижи анаа ийи тонна сигенни белеткээр. Контора ажылдакчылары Кара-Сугга, херээженнер чөвүлели Каа-Хем кыдыынга, өөреникчилер база анаа — хамык чер шуптузу хуваттынган. Совхозтуң ВЛКСМ комитеди безин Баян Колдан беш тонна мал чеми белеткээр. Ооржак Быстай-оол удурткан автопаркының Александр Дакпа удурткан Чингеләг бригадазының ажылчыннары Чеди-Пашка болгаш Чечер-Аксынга 20-20 тонна сигенни белеткээр. Бо хүннерде эң-не хөй мал чеми кукуруза силостаар бригада белеткээр. Олар ийи хүн дургузунда 300 тонна силосту салыр. Олар субботник бүдүүзүнде бир хүн 120 тоннаны салган.

«Совет Тыва» совхозтуң ажылчы чону бөгүн субботникче үнүштериниң мурнунда митингиге чыглып келир. Олар оон соонда «Шупту — субботникче!» деп лозунгнуң адаа-биле демниг ажылдап кириптер. Оларның кол сорулгазы — бо хүннерде совхозтуң мал чеми белеткээр планының 70 хуузун күүседип алыры.

Н. ЧООДУ.

ЧУРУКТАРДА: Баян-Колда Даржаа Дамдын удурткан огород бригадазының кежигүннериниң картофельдиң бок үнүжүн чулуп, бөлүп, хөлээнээш, мал чеми кылдыр чүдүрүп чорудуп турары.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ХАЙНЫШКЫННЫГ

«Тиилелге» совхозтуң ажылчыннары субботниктиң идепкейлиг киржир дээш бир демниг ажылдаар сорулганы боттарының мурнунга салган.

Бо хүннерде Бүр-чер суурнуң албан организацияларының ажыл-ишчилери мал чеми белеткээринде идепкейлиг киржип турар. Ажыл-агыйның удурукчулары каяа, каш кижи ажылдаарын, херек техниканы тодаргайлаар байлаалды тургускан. Субботникте совхоздан болгаш пайчылал Кызыл-Хемнин муң хире кижи ажылдаар.

Совхозтуң автопаркының ажылдакчылары, кодээ Совет, контора болгаш өске-даа коллективтер ол ийи хүнде 20 тонна чедир сиген белеткээр даалганы алган. Ынчангаш ажыл-иш ынча хайнышкынныг, сорулганы күүсеттинерин бээринге чигзиниг турбас.

К. ТҮЛҮШ

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ БААЗАЗЫН ТУРГУЗАР ДЭЭШ

Ниитиниң малынга чемниң четчир курлавырын тургузарынга үлүүн киирери — кижи бүрүзүнүң хүлээлгези,

Аъш-чем программазын боттандырарынга салыышкыны

ПЛАН-ДААЛГА КҮҮСЕТТИНЕР

Республиканың өске бүгү черлеринде ышкаш, амгы үеде бистиң совхозтуң сиген шолдузунда хайнышкынныг ажыл туржуп турар. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң мал ажылының ажылдыкчы бедиддери ниитиниң малынга четчир саңныг чем баазазы белеткээри-биле тудуш холбаалыг деп айтылышкыннарын ажыл-агыйның коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери бедик харысалга-биле билип турар.

Бижиттинген санал-галар-биле алырга, совхоз бо чылын 3400 тонна сигенни, 5130 тонна силосту, 900 тонна сенажты, 300 тонна будук-бүрүнү белеткээр ужурлуг. Совхозтуң коммунистери база ажыл-ишчилери республиканга чарлаттынган шалыпчы айга идепкейлиг киришкишзаан, августуң баштайгы хүннеринге чедир 1200 тонна сигенни, 300 тонна сенажты, 400 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Партком болгаш бригада парторганизацияларынын бүгү күжүн бо чугула ажыл-херекче мөөннээн болгаш сиген белеткекчилериниң ортузунга чорудары-биле баш удур кылган организакчы болгаш политмассалыг ажылдың планнарының күүселдезин доктаамал контрольга алган. Совхозтуң дирекциязы болгаш партком түс-түс салбырларга, бригадаларга база звеноларга 7, 10 хонуктарда чеже хире мал чеми белеткээриниң план-даалгаларын берип, социалистиг чарыштың түңнелин ону баримдаалап үндүрүп турар. Малдың түгле кыштаар ажылдың хемчээлинче эвес, оон шынарынче кол кичээнгейни салган. Белеткеттинген мал чемнериниң шынарын болгаш хемчээлин тускай комиссия хайгаарап көрүп, хүлээп ап турар.

Сөөлгү он хонуктуң түңнелинде мал чеми белеткээр талазы-биле чарышка салбырлардан Бора-Тайга салбыры (эргелекчизи коммунист М. Монгуш) бирги черни алган. Совхоз дирекциязының, парткомнуң болгаш ажылчын комитединиң шилчиир кызыл тугу болгаш акша-биле шаңнаткан. Өске салбырларда мал чеми белеткеп турар О. Серенниң, С. Уйнуушпаның, Ө. Очур-оолдуң өг-бүле звенолары 9-10 хонуктар дургузунда 8-тен 10 тонна чедир сигенни белеткээш, чарыштың тиилекчилери болуп, 20-ден 40 рубль чедир шаңналды алганнар.

Оон аңгыда трактор-хову бригадазы, Оргу-Шөлде, Чечектигде, Чодураада сигенчи бригадалар, 3 ол [illegible] М. Адар-оолдуң, Х. Бошкар-оолдуң, М. Макий-оолдуң, О. Дамбаның сиген белеткээр хөйжүүр звенолары ол-да үеде эки ажылдап база-ла чарыштың мурнунга кирип келгеннер.

Бистиң совхозка район организацияларындан Чадаананың Сельхозтехниказы, райкүүскомнуң саңхоо, культура билдиктериниң, контроктуруктуктуктуң коллективтери мал чеми белеткежип берип, эш-дузазын көргүзүп келген. Ол коллективтер амгы үеде Ийи-Дытта, Алаш-Аксында сигенни кезип, белеткеп турар.

Июль төнчүзүнде база август эгезинде суггур чаашкыннар мал чеми белеткээриниң темпизин бедидеринге шаптыктаан. Ынчалза-даа совхозтуң дирекциязы болгаш партком, кодээ Советтиң күүскому база профэвилел, комсомол комитеттери темпини кошкатпас, ажылга бедик организастыг чорукту кошкатпас дээш бүгү хемчеглерни алган. Ылаңгыя бо чугула кампанияга ажылды совхоз директорунуң мал чеми белеткээр талазы-биле оралакчызы Ооржак Буданың, салбырлар эргелекчилери коммунистер Ооржак Чүчүңнүң, Монгуш Маний-оолдуң, Ховалыг Нөрбүнүң билдилиг, организакчы ажылын демдеглевир апаар.

Чоокта СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профобласчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому августуң 14-15 хүннерин ниитиниң малынга чемнер белеткээр талазы-биле бүгү республиканың субботниги кылдыр чарлаан болгай. Ол үеде кылыр ажылдың хемчээлин, аңаа чеже кижи киржирин ону эрттирериниң тускай штабы чадаргаан. Амгы үеде бистиң совхозта бо чугула кампанияда 530 кижи хаара туттунган, оларның аразында ажылчыннардан аңгыда, башкылар, өөреникчилер, студентилер, пенсионерлер база оон өг-бүле эштери бар. Ындарга субботник хүнүнде оларга немей суурлардан агитквартиралдарның чурттакчыларын бүрүн хаара тудары көрдүнген.

Парткомнуң сөөлгү болган хуралынга мал чеминиң белеткелиниң байдалын бүгү талазы-биле сайгарып көргеш, ооң чорудулгазын болур-чогуур-биле үнелеп демдеглээн. Оон-биле кады мында ажыл-ишчилерниң аъш-чеминиң база культура талазы-биле негелде-херээлелдерин ханмырар хемчеглерни улам күштелдиреринин эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган. Ниитиниң малынга чемнер белеткээр план-даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш бистиң совхозтуң коммунистери, комсомолчулары болгаш бүгү ажыл-ишчилери ам-даа ийи дакпыр кужениишкин-биле ажылдаарлар.

Д.-Б. ОНДАР.
«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

Ниитиниң малынга чем белеткээр ажыл бо чылын Таңды районга мурнуку чылдарга четпес. Ында сиген, августуң тостуң медээзин ёзугаар алырга, 9870 гектар кестинген. Оон 3877 тонна сиген алдынган. А план — 21720 тонна.

Районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз социалистиг чарыштың бирги черинде келген. Ук совхоз сиген кезер планын 38,2 хуу чедире берген. «Коммунизмниң херелиг» совхоз планын 26.4 хуу күүсеткен. Өске ажыл-агыйлар планын 46,2 хуу чедире берген. Дуржулга станциязын санаваска, байдал арай таарымчалыг. Ылаңгыя «Революцияның чалбыыжы» 4870 тонна сигенниң чүгле чаңгыс чүс тоннаазын белеткеп четтикken. Бо чорук ажыл-агый удуртукчуларын хүлүредир ужурлуг.

«Революцияның чалбыыжы» совхоз сенаж салырын алдан шулууңдаш берген. Ол совхоз планын 70 хуу күүсеткен. Ынчалзажок өске ажыл-агыйларда бо ажыл оожум. Оон уламындан нииити район сенаж салыр планын 24.9 хуу күүсеткен.

Районда силосту чаңгыс «Россия» совхоз салган. Оон салган силозу ам бир муң тонна ажа берген.

Витаминниг сиген далганын район 1550 тоннааны бүдүрер. Бо хүннерде оон 69 хуузу белен. «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар планнарын ажыр күүседип алганнар. Бо ажылга Тока аттыг совхоз планын 18 хуу күүсеткеш, хожудап турар.

Районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айынга кириштиишаан, планның 70 хуузундан эвээш эвес кезиин август 25-ке чедир белеткеп алырын шиитпирлээн. Оон уламындан ам болур субботникке эң активчи киржир сорулганы салган. Эрткен хонуктарда ажыл-агый удуртукчуларын болгаш бүдүрүлге, албан организацияларның төлээлекчилерин хуралдаткаш, оларга субботникте кылыр онаалдаларын берген. Бүгү организациялар мал чеми белеткээр планын субботник хүннеринде бүрүн күүседир хүлээлгени алган.

Бо чылын мал чеми белеткээр планын райпо, райОНО болгаш өске-даа элээн каш коллектив күүседипкен. Ол организацияларның удуртукчулары коллектив кежигүннерин ук ажылче массалыы-биле эвилелдеп шыдаан. Оон ышкаш Петр Москаленко удурткан Балгазынның ыяш ажыл-агыйы, ол-да суурда Юрий Байыр удурткан оруук-септелге участоктары мал чеминиң белеткелинге активчи киржип турар.

Субботник хүннеринде кылыр ажылдар шупту хуваатынган. Малчыннар, школачылар, пенсионерлер — шупту субботникче демниг үнүптер.

К. ЧООДУ.

ҮНҮПТЕРИНГЕ БЕЛЕН

СИГЕНЧИЛЕР ТУРЛААНДА

Августуң кааң, аас хүнү. Дээрниң хиндиинде хир бедик чок деп чугаалап болур. Ындыг хүннер сиген белеткээринге хөй-ле таарымчалыг.

Дужук эртип чорда, «Саян» совхозтуң Сөөрлиг салбырының звенозу чедип келдивис. Суурнуң чүгүү бажында ийи каът школа, кылан хөй аразында туруп турган дег, ылаңгыя көстүп турар. Кезүмчүлары [illegible] кижилер-даа чок. Улуг, биче чурттакчылар мал чеминиң белеткелинин бажым ижинге хаара туттунганы илдең. Ол хуузун салбырының конторазынга илдиржинге базымчаттынды.

Сөөрлигниң сигенчилери Баян-Кол шынаазында сиген белеткеп турар боорга, оруувусту ынаар уламчылаптывыс. Чаагай үнген оът-сиген оруктуң ол-бо талаларынче чаптылып чоруй барган. Ону көөрге ажаан алыр болза ниитиниң малын келир кыштаан херээ ажырарынче магадылал чок тургузуп болур.

«Саян» совхозтуң Сөөрлиг салбыры план ёзугаар 693 тонна эки шынарлыг сигенни курлавырлап алыр хүлээлгелиг. Ам бо хүннерде 330 тонна чайгаар үнген сигенни белеткеп алган. Оон 75 тоннаазын малчыннарның кыштаг турлагларында сөөртүп чедирген. Мал чеминиң белеткелинге механизастаттынган бригада, малчыннар, суурнуң агитквартылдарының чурттакчылары, школачылар. Кызылдың чамдык албан организация черлериниң коллективтери хаара туттунуп, демниг ажылдап турарын салбыр эргелекчизи Чангыш-оол Салчакович Долзат тайылбырлады.

Репортаж

Хөйжуларның сигенчи бригадазын Доржу Баларчы баштап турар. Хол кадыырлары-биле оңгул-чиңгил черлер, талдар аразындан сиген кезип турар малчыннар 20 тонна сигенни белеткеп алган. Суурнуң агитквартылдарының чурттакчылары 10 тонна мал чемин белеткээш, ол ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Механизастаттынган алды хуудаар бригаданың төвүнге кээримиске, машина-техниканың сүрлүг даажы шимээни бисти уткуп алды.

Калбак делгем шыктың бир ужунда кестинген сигенни тырый боодалдаан ийи пресс-подборщик аразында чарыштынган дег, ажылдаан турлар. Тырый мага-боттуг ийи эр дарбылдинней тырыттынган боодалдарны чыскаай салып чай чок-ла турлар. Оларның чанында сарааттапкан салыкчыларының ажылы база-ла шалыпчы чорупп турар. Сарат салыр машинаның демир аспактары улуг хопоонну салырга-да, сараттаан сиген каракка көстүр бедий боор. Бригаданы Аңаар-оол Чимит-Доржу удуртуп турар.

Чайгаар үнген сигенни болуп, сараттап турар сигенчилерниң ажыл ижи-биле кассылдаа боп тыныжар аргалыг болдувус. Школачылар аът-биле сиген бодлуруп улуг дузаны чедирип турар.

Чайгы хүн чүгүрүүнче кирген. Ынчалза-даа сигенчи бригаданың ажылының темпизи кежээки сериин-биле каптырлантыр улам киргеннер. Сигенчи бригаданың төвүнде хайнышкынныг ажылдың орай кежээге чедир дыңналдыр.

О. МИНИЙ-ООЛ.

ХАЙЫРАКАНЧЫЛАРНЫҢ КҮЖЕНИИШКИНИ

Хайыракан кодээ Советиниң мал чеминин белеткелинче суурнуң бүгү чурттакчыларының күжүн хаара туткан. Кодээ Советтиң коллективи бо хүннерде 15 тонна, суурнуң агитквартылдары 64 тонна сигенни белеткээн. Агитквартылдардан В. Ооржактың удурткан квартал хөй сигенни белеткеп, чарышка тиилекчи болган.

Суурда 5 өг-бүле звенозу мал чеминиң белеткелинче киирген, олар 26 тонна сигенни белеткээр планын [illegible]. Ондарның өг-бүле звенозу 10 тоннааны белеткеп, эки ажылы-биле мактаткан. Малчыннарны сиген белеткелинче калбаа-биле киириштирген. Хөйжулардан С. Сат 15 тонна сигенни белеткеп алган.

Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи 90 тонна сиген белеткээр планының 60 тоннаазын күүседип алган.

Аңнаачы чоннуң күжү-биле 70 тонна будук-бүрү белеткеттинген.

Мал чеминиң белеткелинде ниитизи-биле 300 хире кижи хаара туттунган. Оларның иштинде 63 кижи хол кадыырлары-биле кезип турар.

Хайыраканчылар шалыпчы айда мал чеминиң белеткелиниң темпизин кошкатпас дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

КИЖИ БҮРҮЗҮ КИРЖИР

Аъш-чем программазын боттандырарынга кижи бүрүзү улуг-хуузун киирип турары ооржуг. Ону күүседириниң бир кол айтырыы — ниитиниң малынга четчир саңныг чемни белеткээри. Бо ажылга Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунда Кызыл-Даг салбырының чурттакчылары багай эвес киржип келир. Салбырда коммунист Чечен Сереновна Монгуштуң эргелекчилээн ясли-сад коллективи мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг киржип турар.

Коллектив 5 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Олар Хемчик хемниң унунда Алаак деп черде хол кадыыры-биле сиген белеткеп турар. Сигенчилер дөрт гектар шөлдүн сигенин кескеш, хоюннуган. Хол кадыыры-биле сиген кезеринге Салбак Мижит-Доржу, Достанмаа Тойбухаа, Татьяна Билчей олар шилгараан.

Мал чемин албээ-биле курлавырлаар хүлээлге чарлаттынган шалыпчы айда ук коллективтиң кежигүннери планын күүсеткеш, немей 5 тонна сигенни белеткээр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бо сигенчилер совхоз төвүнде Е. Очур-оолга удурткан ясли-садтың коллективин чарышче кыйгырган. Байы-даа коллективтиң кежигүннери ам болур субботникке идепкейлиг киржип, бүзүрелдиг ажылдаар дээрзинге бүзүреп болур.

ӨГ-БҮЛЕ ЗВЕНОЗУ

Даниил Салчак — «Тээли» совхозтуң мурнакчы хойжузу. Ол бо чылын чүс хойдан-на 103 хураганы мендии доруктурган. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр малдың эъткир, сүткүр болгаш дүккүрүн бедидери, эки шынарлыг мал чемин курлавырлаарындан онза хамааржыр дээрзин малчын эки билир. Ынчангаш ол болуун өг-бүлези-биле бир звено боп алгаш, Кызыл-Дагның Шык-Аазаа деп черде сиген кезип турар. Оларның планы — 15 тонна. Ам олар 5 тонна сигенни белеткээш, Саамчыыр-Ужу кыштаанда аппарып сарааттаан. Бо звено сиген дүжүдүн эки болганын өөрениш кергеш, республика маадымының киржикчилериниң кыйгырыышкынга харылы кылдыр, планындан ажыр 10 тонна мал чемин белеткээрин хүлээнгеннер.

С. САДИ.

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чем белеткелинге шефтээшкиннерин доктаамал чорудуп келген. | Бо чурукту бир шеф үезинде тырттырган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДОКТААМАЛ КОНТРОЛЬДА

— Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сеп суурнуң чурттакчылары болгаш күш-ажылчы коллективтери районнуң совхозтарының мал чеми белеткээринге улуг-хуузун киирер дээш бо чылын мурнуку чылдардан шалыпкын ажылдап турар. Бо ажылды Сарыг-Сеп кодээ Советиниң күүскому хүн бүрүнүн доктаамал контролюнда тургускан болгаш алган даалгаларын бүрүн күүседири дээш коллективтерден негелдени күштелдирип-деп, кодээ Советтиң күүскүчү комитединиң даргазы Л. С. Камзалаков бистиң корреспондентивиске дыңнаткан.

Сарыг-Сеп суурда бүдүрүлге болгаш албан организациялар коллективтери бо чылын совхозтарга шеф дузазы-биле 500 тонна мал чем белеткеп бээр даалга алган. Август 12-ге чедир оон 400 ажыг тонназын ногаан масса кылдыр белеткээш, совхозтарга хүлээдип берген. Мал чеми белеткээринге шефтежир, райгаз, [illegible] четкилер, район эмнелгези, өрттен камгалалдың десантызы, КМК-4 болгаш өске-даа коллективтер эң идепкейлиг киришкен, планнаан даалгаларын күүсеткилээн. Олар шефтежиишкинин ам-даа уламчылап турар.

Ынчалза-даа район төвүнүн чамдык бүдүрүлгелери болгаш организациялары бо чугула кампанияга шеф дузазын көргүзерин чугулага көрбейн, алган даалгаларын күүседирин хажыдап турар. Оларга хамыктың мурнунда райкүүскомнуң культура килдизин, ДОСААФ райкому, чурт-талга-коммунал ажыл-агыйның районда бүдүрүлге участогу болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ол коллективтерниң даалгаларын күүседирер хемчеглерни күүском ап турар.

Мал чеми белеткээринге август 14—15 хүннеринде болур субботникке белеткелди кодээ Совет, оон күүскому СЭКП обкомунуң бюрозунуң бо талазы-биле доктаалы үнген соонда дарый эгелээн. Ону удуртур болукту күүском чанында тургускан. Мал чеми белеткээринге ажылдаар кижилерге чепсек-херекселдерни четчелээр ажылдарны чорутукан. Суур чурттакчылары районнуң барык бүгү совхозтарынга барып ажылдаар болганда, оларны чедирер транспорт айтырыын шиитпирлеп турар.

Баш удур кылган чижек санаашкын-биле субботник хүнүнде мал чеми белеткээринче Сарыг-Сеп суурдан 350 ажыг кижи шефтеп үнер деп турар. Ол хүннүң кылыр ажылын бир кижиге-ле 300 килограмм ногаан масса болур кылдыр доктааткан. Ынчангаш келир дыштаныр хүннерде ажылдап тургаш, даалгалардан арткан мал чемнерин ылап-ла күүседир дээш сарыг-сепчилер ажылдаар деп, күүском даргазы чугаалап турар.

ЭКИ АЖААЛДА — БЕДИК ДҮЖҮТ

Республиканың хову-шөлдериниң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң Аъш-чем программазының дугайында салган сорулгазын амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турарлар. Дыка хөй ажыл-агыйлар тарылганы чедиишкинниг дооскан болгаш оон амгы ажаалдазын хынамчалыг чорудуп турар. Оон түңнелинде, баш удур кылган санаашкыннардан көөрге, чамдык совхозтар тарааның, мал чемнериниң, ногаа аймааның болгаш картофельдиң багай эвес дүжүдүн ап болур.

«Барлык» совхоз сөөлгү чылдарда чер ажылының культуразын бедидеринче кичээнгейни элээн бедиткен. Ылаңгыя кукуруза, хөй чылдыг сигеннер болгаш картофель чергелиг культураларның чайгы ажаалдазын мурнуку чылдардан дээре чорудуп турар апарган. Ында капустаның дүжүлү гектардан-на 120 центнерден кудулавас болу берген. Бо хүннерде совхозтуң хөй чылдыг сигениниң дүжүдү бир гектарга оңаалтыр 27 центнер челип турар. Тараан культураларны чогуур үезинде четчир кылдыр суггарып, одуруглар аразын болбаазырадып, [illegible] аштап-арыглаап, немелде чемишчидилгени берип келгениниң ачызы ол.

«Алдан-Маадыр», «Хемчик», «Революцияның чалбыыжы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда болгаш Бии-Хем районда тараа культураларының болгаш картофельдиң үнүп турары база багай эвес. «Кара-Хаак», «Улуг-Хая», «Кызыл тараачын», «Ленинниң оруу», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда болгаш Дуржулга станциязында ногаа аймаа база бедик дүжүттү бээр [illegible]. Тараан шөлдериниң чайгы ажаалдазы кайда-ла эки болдур, мында дүжүт бедик болур.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери часкы тарылганы дооскан соонда хову-шөлдерже үнместей бээр. Ындыг улус күзүн, дүжүт ажаалдазының үези кээрге, дүжүттүң чавызын, чашпанның хөйүн кайгаар ужурга таваржыр. «Хөндергей», «Дөң-Терезин», «Күш-ажылдың хостуу», «Буруңгаар», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның чер ажылдыглары оон чайлавас хире апарган. Ук ажыл-агыйларда ногааның болгаш картофельдиң чайгы ажаалдазы кончуг багай болган. Олар дыка хөй шөлдерде тараан культураларның бок үнүжүн чаңгыс-даа катап аштаваан, одуруглар аразын болбаазыратпаан болгаш суггарылганы багай чорутканнар. Ол черлерде улусчу контролёрлар болгаш «Комсомолчу прожектор» кежигүннери ук четпестерни дарый илеретпээн болгаш дээштиг хемчеглер албаган.

Августуң эгезинде республика девискээринге болган чаашкынның соонда, бок үнүштер тарылга шөлдеринде аажок үнүп эгелээн. Чоокта чаа арыгланчыткан шөлдерни безин шыва алы берген. Ам бок үнүштерни узуткаары, одуруглар аразын болбаазырадыры, үнүштерге немелде чемишчидилге бээри — дүжүттүң бедидериниң эң дээштиг болгаш сөөлгү аргазы.

Кызыл хоорайның болгаш Каа-Хем суурнуң чурттакчылары, бүдүрүлге болгаш албан организация коллективтери «Кара-Хаак» [illegible]. Пөшү болгаш картофель [illegible] бар. Ынчангаш бок үнүштер [illegible] черле чер-черде партия, совет болгаш хөй-нииити организацияларындан негеттинип турар.

Тарылга шөлдериниң кыдыын, оруктарны болгаш шаннарны амгы үеде бок үнүштер хөме алы берген. Оларны үрезини бышпаанда кезер болгаш мал чеми кылдыр ажыглаар херек. Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агый культураларының аарыгларын илередири чугула. Чамдык аарыгларны химиктиг бүдүмелдер-биле эмнээр, эмнеттинмес аарыгныг культураларны аңгы ажаап алырының болгаш чемге хереглевейн, малга бээриниң азы өскээр ажыглаарының база аарыгны таратпазының хемчеглерин баш удур алыр. Тараан үнүштериниң хоралакчылары-биле демиселди база чорудар херек. Капустаның «куртун» хораннаар, тарааның хээкчилерин узуткаар.

Ам хүн келген тудум-на сооп турар апарган. Чамдык дүнелерде донат болуру магатчок. Ынчангаш кукуруза болгаш ногаа ажаакчылары үнүштү дүжүттү донаттан камгалаарынга белен турар ужурлуг, үнүштү шуглаар болгаш ыштаар материалдарны белеткеп алыр. Улуг күш болгаш чарыгдал үндүрүп тургаш өстүрген дүжүлүвүстүң ажаалдазын шыгжамырже киргиже чедир сулараттапас ужурлуг бис.

Республика он бирги беш чылдың ийиги чылында 176 муң тонна тарааны, 21.2 муң тонна картофельди болгаш 9.7 муң тонна ногааны бүдүрер. Бо белен эвес сорулганы күүседирде ук культураларның ажаалдазын күштелдирери чугула. Эки ажаалда — бедик дүжүт. А бедик дүжүт Аъш-чем программазын боттандырарының чугула кезии.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

ШАЛЫПЧЫ БАЙДАЛДЫГ

Эрзин районнуң бүгү ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш мал чеминиң белеткелинче массалыы-биле киирген. Район ниитизи-биле 3845 тонна чайгаар үнген сиген белеткээн. Оон 2137 тоннаазы прессеттинген. А, 2518 тоннаазы малчын кыштаглардаа чедиртинген.

Совхоз ажылчыннары, албан организацияларның коллективтери чарлаттынган шалыпчы айга идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя «Чаа оруук», «Мөрен» совхозтарының күш-ажылчы чону бо ажылга шалыпчы киржип келген. Чааорукчулар 1406 тонна, «Мөрен» совхозтуң ажылчыннары 1116 тонна мал чемин белеткээш, өске совхозтардан дээре черлерде чорууп турар. «Чаа оруук» совхозтуң механизастаттынган сигенчи бригадазы 560 тонна сигенни кылып, планының 24.3 хуузун боттандырган. Хойжу, инекчи 22 бригада бар. Олардан «Мөрен» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективинде ажылы шалыпчы. Коллективтиң белеткээр ужурлуг сигениниң планы — 200 тонна. Бо хүннерде олар 187 тоннаны кезип белеткээн. Хойжу бригадалардан «Чаа оруук» совхозтуң № 4 хойжу (бригадири Севилбаа Байыр-оол) бригадазының кежигүннери мурнап турар. Малчыннар 250 тонна сиген белеткээр планының 206 тоннаазын белеткеп алган.

БҮРҮН ХААРА ТУТКАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинге [illegible] ажылдап турар. Салбырда албан организацияларны [illegible] агитквартылдарга сиген белеткээри-биле түс-түзүнде планнарны бергилээн.

Суурнуң ажылчы чону бүрүнү-биле мал чеминиң белеткелинде хаара туткан.

Албан [illegible] Эзирикпей Ховалыгның эргелээн [illegible] коллективи 10 тонна сигенни белеткээр планын 15 тонна кылдыр ажыр күүседип, эрестиг ажылдаан.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, пенсионер К. М. Борбак-оолга удурткан өг-бүле звенозу чыл санында төрээн совхозунга 25-тен эвээш эвес тонна сигенни белеткеп берген.

Кара-Чыраажылар август 14—15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээринин талазы-биле субботникке идепкейлиг киржирлер.

О. БОРАШ.
Чөөн-Хемчик район.

Бөгүн — Күш-культуржунуң бүгү-эвилел хүнү

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга болгаш анаа СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинде күш-дамыр сайзыралының дугайында болгаш көдээ черлерге спорттуң дериг-херекселдерин экижидип, ынаар хөй чонну хаара тударын база чугулаан керген.

Кодээ ажыл-агыйның моон ынай сайзыраңгай-ындарының программазы кодээниң ажылчыннарының бүгү талазы-биле кижизидилгезин, кан-кадык болуруп негеп турар. Ынчангаш бо айтырыгларны шиитпирлээринге күш-культура болгаш спорттуң улуг дуалыг болуру шуптуга билдингир.

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилели ра-

КӨДЭЭ СПОРТЧУЛАР

йоннарда ол айтырыгларны амыдыралга боттандырар дээш ажылдарны чорудуп турар.

Ам республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелинде күш-культура коллективтери [illegible] элээн өзүп, күш-культураның 117 эге коллективтеринде 14629 күш-культуржулар хаара туттунган. Спортту массалыг болдурары-биле чергелештир ниитилелде бедик мергежилдиг мастерлерни белеткээринче кичээнгейни салып турар. Чүгле 1981 чылда бистиң ниитилел ССРЭ-ниң спорт мастерин, мастерге кандидат 10 кижини, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң 10 спорт мастерлерин, 80 ажыг бирги разрядтың спортчуларын белеткээн.

Кодээ спортчулар республикадан дашкаар болгаш республикага болган маргылдааларга багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. Чижээлээрге, [illegible], хаакка, спорттуң национал хевирлеринге кодээ спортчулар эки көргүзүглерни доктаамал чедип ап келген. Шыырак спортчулар Р. Тутатчикова, С. Идам, А. Кара-Сал, О. Надин, В. Монгуш, В. Саая, С. Кужугет, А. Сарасини дээш өскелер-даа спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге багай эвес түңнелдерни чедип ап турарлар.

Спортту чон ортузунга массалыг болдуруп, ону нептередиринге, ол ышкаш чаа өзүп олурар келир үениң шыырак спортчуларын [illegible]

бистиң хөй-ниитичи тренерлеривис, инструкторларывыс элээн ажылдарны кылып турарлар. Оларның аразында М. Григорьев (хаак спорту), В. Ооржак (бокс), В. Достай, К. Савдаков (хостуг хүреш), М. Монгуш (шыдыраа) болгаш өөн-даа өскелерни адап болур.

Сөөлгү чылдарда спорттуң материалдыг баазазын экижидер дээш республиканың чамдык ажыл-агыйларында ажылдар кылдынган. Чаа спорт залдыг Культура бажыңнары Дуржулга станциязында, «Ленин Терезии», СЭКП-ниң XXV [illegible] аттыг совхозтарда ажыттынганы эки. Дуржулга станциязында, Жданов аттыг совхозтарда янзы-бүрү спортчу секциялар доктаамал ажылдап турар.

Маңаа хамаарыштыр өске [illegible] кииргени чогуур [illegible]. «Дон-Тей» [illegible] совхозтарда улуг, [illegible] спорт залдарны тудуп алган-даа болза, ол залдар ээн куруг турупп турар болгаш кандыг-даа спортчу секциялар ажылдавайн турары хомудаанчыг. Республиканың чамдык совхозтары спорт ажылын харыылаар хостаттырган тускай инструкторларны туттайн, оларның хүлээлгезин өскелерге ажыглап турары четпес.

Чаңчыл болган бистиң байырлалывыс хүнүнде республиканың кодээ спортчуларынга, күш-культуржуларынга чаа-чаа спортчу [illegible] бердиг болурун күзедим.

Н. КУВЕЗИН,
республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

• • •

Хостуг хүреш — амгы үеде бистиң республикада спорттуң массалыг хевирлериниң бирээзи. Оон секциялары район бүрүзүнде ажыттынган. Спорттуң бо хевиринге Тывада 35 кижи ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алган.

Оларның бирээзинге Александр Доржу база хамааржыр. Ол бо чылын хостуг хүрешке ССРЭ-ниң бирги чери дээш чемпионадынга чүгле киришкен эвес, а харын 48 килограмм деңзилиг мегелерниң аразынга бешки черни алгаш, ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынче кирген. Аныяк мегеге ол улуг чедиишкин болганы чугаажок.

ЧУРУКТА: хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Доржу.

• • •

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Сөөлгү чылдарда Эрзин районда күш-культураның болгаш спорттуң улам ыңай хөгжүлдезинге эргежок чугула чамдык эки чүүлдер тургустунган. Күш-культураның болгаш спорттуң материалдыг баазазы элээн быжыккан. Бо хүннерде районнуң күш-культуржуларының ажыглалында 3 спорт залы, район төвүнде 1 стадион, 14 волейбол шөлдери, 3 хоккей, 7 баскетбол шөлдери бар. Күш-культураның 13 коллективтеринде 3230 күш-культуржуларның иштинден 2350 кижи доктаамал ажылдап турар секцияларда хаара туттунган.

1981 чылдың түңнели-биле ГТО-нуң нормаларын 1258 кижи дужааган, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң 1 спорт мастери, ССРЭ-ниң спорт мастеринге 2 кандидат, бирги разрядтың 10, массалыг разрядтарның 257 спортчуларын белеткээн.

1981-1982 чылдарда районга организастаттынган спорттуң 20 ажыг хевирлериниң маргылдааларынга 800 күш-культуржулар киришкен. Республика масштабтыг маргылдааларга районнуң командалары доктаамал киржип, шаңналдыг черлерни чаалап ап келген. Районнуң күш-культура болгаш спорт комитети республикада эки ажылдыг күш-культура коллективтериниң одуруунда чоруп турар. Күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруун улам кедерер талазы-биле ажылдыы район эмнелгези, Нарын, Эрзин ортумак школалары, район, ИХК-ның коллективи эки организастап турар. «Хаак оруу кыйгырып тур», «Шуптузу хаак оруунче!» деп хаакчыларның бүгү эвилел хүнүнге районнуң күш-культуржулары идепкейлиг киришкеннер. Ниш [illegible] байырлалынга тураскаатпан профсоюз-комсомол кроссту организастап эрткен.

Бай-Даг школазының спорт залынга комсомол райкомунуң кубогу дээш волейбол маргылдаазынга 160 ажыг ойнакчыларлыг 20 команда киришкен. 1981-82 өөредилге чылында хостуг хүрештиң, волейболдуң, хаак спортунуң, шыдыраа секциялары Эрзин, Бай-Даг, Нарын школаларынга доктаамал ажылдаан (тренерлери А. Дондук, Н. Сагды, С. Монгуш, Ч. Назын).

Күш-культура коллективтеринге спорттуң хоочуннарын болгаш чемпионнарын бижиттиээр ажылды районда практикалап турар. Хаак спортунга республикага «Урожай» ниитилелиниң чемпионнары чораан Норбу Сыдам-оол, Соңгу Сүге-Маадырны эмгелге, районо коллективтеринге, мегелер Калин-оол Михаил, Монгуш Сергей, Майдыр Кызыл-оолду Бай-Тал, Нарын суурларга болгаш КМК-5-ке хөй-ниитичи тренерлер кылдыр быжыглаан. Ол ышкаш шыдыраага башкыларның республика чемпиону Идам Суруң аныяк шыдыраачыларның дагдыныкчы башкызы, хөй-ниити хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, шыдырааның урап аргаларын аныяктарга дамчыдып берип турар. Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдер талазы-биле хемчеглер алдынып турза-даа, ону ажылчы чоннарның хүн бүрүдеги амыдыралынче киирер, массалыг чоруун улам бедидер талазы-биле хемчеглер ам-даа чедир алдынмайн турар.

Совхозтарның партия организациялары, дирекциялары, хөй-ниити организациялары бүдүрүлге гимнастиказының инструктор-методистерин шилип, оларның харысалгазын бедидер, кижизидер ажылдарынче кошкак кичээнгей салып келген. 1981 чылдың дургузунда Ленин аттыг, «Мөрен» совхозтарның спорт талазы-биле инструктор-методистери доктаамал ажылдаваанындан спорт ажылы ол черлерде кудулаан.

Районнуң школаларында тускай эртемниг күш-культура башкылары чедишпезинден күш-культура кичээлдери чогуур негелдезинге чедир эртпейн турар. ГТО нормаларын дужаап турарларның хөй кезии школачылар.

ВЛКСМ райкому аныяктар ортузунга спорттуң шериг-дуалал хевирлерин чедир организаставайн турар. Совхозтарда, албан черлеринде, организацияларда база школаларда спортчу кежээлерни, спортчуларның [illegible] четпес организастап турар.

Партия организациялары, ВЛКСМ райкому, районнуң күш-культура болгаш спорт комитети, хөй-ниити организациялары совхозтарга, күш-ажылчы коллективтерге, школа, албан черлеринге, чоннуң чурттап турар черинден дайы-биле күш-культура болгаш спорт ажылынга удурталганы [illegible] комиктиг сорулгаларның чарылбас кезээ кылдыр ону саяар ужурлуг.

Л. ЛАМБА-ХУУРАК,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң инструктору.

БИСТЕ МЫНДЫГ

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны СЭКП обкомунуң V пленумунга чугаалашканын эки билир бис. Ол пленумга дээди, тускай ортумак өөредилге черлериниң болгаш профтехучилищелерниң студентилериниң болгаш сурагчыларының күш-дамыр кижизидилгезин база спортту бедиткелин экижидер дээш республикада чамдык ажылдарның чоруттунуп турарын демдеглээн.

Оон-биле кады дээди өөредилге черлериниң болгаш училищелериниң студентилериниң болгаш сургуулдарының күш-дамыр кижизидилгезиниң болгаш спортчу белеткелиниң деңнели СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаалының негелделеринге дүшпейн турарын демдеглээн. Оң ылаңгыя ГТО-нуң күш-культура комплекизин өөредилге черлеринде кошкак нептерелип турарын пленумга айыткан.

Ынчангаш ол айыттынган четпестерни чайладыр дээш Кызылдың № 1 кодээ профессионал-техниктиг училищезинде элээн ажылдарны кылып турар бис. Бистиң училищевиске өөренип келгеннерни механизатор, чолаачы, комбайнер болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа мергежилдери-биле чергелештир күш-культура болгаш спортка, күш-дамыр кижизидилгезинге оларның сонуургалын хаара тудуп турар бис.

Сөөлгү чылдарда бистиң училищевиске өөренип келгеннер спорттуң 10 ажыг хевирлериниң секцияларында хаара туттунуп турар. Сургуулдарының күш-культура кичээлдерин солуп, хостуг кылдыр эрттирери-биле кады оларның секциялар, кичээлдер эрттирер черлеринге дериг-херекселдерни четчелеп алырынче кичээнгейивисти угландырып турар бис.

Училищеде волейбол, баскетбол болгаш өске-даа спорттуң хевирлерин эрттирип болур багай эвес спорт залы бар. Оон-биле чергелештир училищениң чанында бедик деңнелдиг спорт комплекизин сургуулдарының күжү-биле кылып алгаш, анаа ГТО нормаларын дужаап турар. База ол ышкаш кышкы үеде сургуулдарның хостуг үезинде дыштаныр, маргылдааларга белеткенириңге, өөрениринге таарымчалыг хаак баазазын каас-чараш бойдус чурумалдыг Тайга станциязында тудуп алган бис.

Анаа училищениң сургуулдары дыштанмышаан, хаакка маңнаарынга ГТО нормаларын дужаап турарлар. Чүгле бо эрткен кыжын бедик анаа 200 хире сургуулдар ГТО нормаларын чедиишкинниг дужаап алганнар. Училищениң хаакчылары республика чайлыг ортумак өөредилге черлериниң аразынга болур турар маргылдааларга доктаамал шаңналдыг черлерни ап келгеннер.

Бо чылын хаакка маңнаарынга «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң Россия чөвүлелиниң [illegible] АССР-ге болган хууда бирги чер дээш маргылдаазынга бистиң училищеден 6 спортчу чедиишкинниг киржип, шупту бирги разрядтың нормаларын дужаагайнар. Оларның аразында Олег Дамба, Алексей Донгак, Юрий Балдан олар бистиң республиканың шыырак хаакчыларының одуруунда киргеннер.

Сургуулдарның хостуг үезинде селгүүстеп, дыштаныр, кичээлдер эрттирерингге херегээр 200 хире ботинкалыг хаактар бисте бар. А училищениң шилиндек командазының кежигүннеринге пластикадан кылган эки шынарлыг хаактарны четчир кылдыр садып алган.

Бистиң училищениң сургуулдары ол ышкаш волейбол спортунга чедиишкиннерни чедип ап турар. Училищеде ажыттынган спортчу секцияларда хаара туттунган сургуулдарның чартык кезии волейбол секциязында. Ол секцияны мен ам 10 чыл удуртуп келдим. Шак бо үениң дургузунда элээн каш мергежилдиг волейболистер бистиң училищеге кижизиттинген.

Спорттуң бо хевиринге училищениң шилиндек командазы хоорайның ортумак өөредилге черлериниң аразынга чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар маргылдааларынга сөөлгү чылдарда доктаамал бирги черни ап келген. Ол ышкаш бистиң командалыг волейболга республиканың бирги чери дээш чемпионадынга ангы команда болуп киржип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Команданың ойнакчылары Вячеслав Дажы, Валерий Баазырчап, Артем Домбаалай болгаш өскелер-даа республиканың шыырак волейболистериниң санынга кирген.

Училищеге өөренип турган волейбол спортунче баштайгы базымнарны кылган мээң өөреникчилерим Вячеслав Макал-оол биле Валерий Хомушку олар Владивостокта шериг албанын эртип турарлар. Оларның кайызы-даа боттарының шериг кезектериниң волейболга шилиндек командаларында кирип, ат-алдарга мактадып турарлар.

Бистиң училищеге эм уланнар эвес чаа өөредилге чылында өөренип келир оолдар, кыстарга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Оон иштинде оларның хостуг үезинде хаара туттунар спорттуң 10 ажыг хевирлеринге секциялар ажылдаар. Оларның аразында чаа адары, мотоцикл спорту, бокс, самбо, хостуг хүрештерге болгаш өске-даа хевирлерге оларга бедик мергежилдиг тренерлер, башкылар боттарының бедик арга-дуржулгазын дамчыдарлар. Ынчангаш аныяктарны бистиң училищевиске кээп өөренириңерни чалап тур бис.

С. АРАКЧАА,
училищеде күш-культура талазы-биле удуртукчу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи.

Волейболду, тыва хүрешти бистиң республиканың булуң-бүрүзүнде улуг сонуургал-биле көрүп, сонуургап турар. Ол ышкаш спорттуң бо хевирлери сөөлгү үеде аныяктар ортузунда массалыг апаарнып тур.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Бөмбүрзектиң судалы

ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ ДОЛУ ЧАҢГЫС ЭВИ

БЕРЛИН. СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиргине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле Крымга найыралчы ужуражылгазының дугайында дыңнадыгны Германия Демократтыг Республиканың бүгү солуннары бирги арыннарында парлаан. Ужуражылганың акы-дуңмалыы байдалга эрткенин болгаш чугаалашкан бүгү айтырыглар дугайында үзел-бодалдарның чаңгыс аайы-биле тодаргайлаттынган деп, «Нойес дойчланд», «Берлинер цайтунг» болгаш парлалганың өске-даа төп органнары онзалап демдеглээн.

Крымга ужуражылганың үезинде ийи партияның болгаш ийи күрүнениң удуртукчуларының боттарының харылзаа-байдалдарының бүгү угланыышкыннарынга (СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга кады ажылдажылганы хамаарышкан айтырыгларынче [illegible] деп, «Нойес дойчланд» бижээн. Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың сырый найыралы — социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын шиитпирлээринге улам ыңай чедиишкиннерниң илеткелдиг үндезини, Европа диптиге политика талазы-биле доктаамал турумнуг турар чоруктуң салдарлыг факторузу-дур деп, олар айыткан.

Америк чазактың дайынналыраар угланыышкынын делегейде, АКШ-тың болгаш-даа харысалгалыг политиктиг бөлүктерниң улам өзүлделиг таныпсыг [illegible] тайыныктырын турарын эштер Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер медеглээн. Милитаризм болгаш реваншизм сииликсен шак ол угланыышкынга делегейниң чер болганында хөй-ниитичи дыка улуг күштер шиитпирлиг удурланып турар.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдыларын эгелээн чер Европа болганын «Нойес дойчланд» онзалап демдеглээн. ССРЭ биле ГДР дүшкүүрлүг чоруктуң чавыртылыышкынын [illegible] чок калбаазын, бүгүнү хаара тудуп болгаш ол калбак географиялыг болгаан турзун дээш бызыы-биле туржуп турар.

Делегейже байдал ноокурган чок, дүвүреңнииниң болуп артыышкынын бистиң партиялары [illegible] болгаш [illegible] удуртукчулары демдеглээн деп ГДР-ниң телеграф агентилели айыткан. АКШ-тың администрациязы [illegible] сектилерни бүдүрер чоруктуң күштелдирип, боттуг чугаалажыышкындан ыңай туруп, социалистиг делегейниң [illegible] ырлыгдылыга удур ижерттиниг походтуң мырыңай чадаар чедип турар.

Ынчангаш Совет Эвилелиниң тайбыңның болгаш айыыл чок чорукту кандыраанче чуткулдуг [illegible] салып, Европага хаарылыг боо-чепсектерни болгаш ниитилелге стратегтиг боо-чепсектерни дыка кызыгаарлаарын чедип алырының боттуг аргаларын ажыдып турар саналдарны үндүрүп келген. Чепсектенишкинниң [illegible] айтырыгларын ССРЭ-ниң боттуг эп-биле [illegible] туразынга [illegible] ГДР бүрүн калбаазының турар деп телеграфтар [illegible] онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

АНГОЛАГА УДУР ЧАА АГРЕССИЯ

МАПУТУ. (СЭТА). Апартеидтиг шериг командылалының [illegible] Ангола Улус Республиказе Мурнуу-Африканың Республиканың база катап халдап киргенин дугайында чарлаан. Преториядан медээлерни бүзүрээр алырга, мурнуу-африка шериглер Ангола Улус Республиканың девискээринче бурунгаарлап кирип турар. Сеек-язы ыңгакчылары тускай догуннаап курунеге удур агрессиязын калбартып, танкыларны, куяктыг машиналарны, дайынчы самолёттарны болгаш өске-даа техниканы КНО-нуң [illegible] НАТО кежигүнү бүрүзүн [illegible] алгаш азы Мурнуу-Африка Республикага барымдаа [illegible] ажыглап турар.

Мурнуу-Африка Республиканың шериг албанының [illegible] мурнуу-африка солдаттар [illegible] 300 ажыг [illegible] намибийлерни узуткаанын ажыы-биле мактаныр турган. Оларның хөй кезии — херээжен болгаш уруглар [illegible] турганын делегейниң информация агентилелдери [illegible] турар.

Сеек-язы ыңгаар шалажылактыларының [illegible] агрессорларның Анголада кылып турар [illegible] [illegible] Преториялар Вашингтонга [illegible] алган. Анголага халдап болурушкунуң кажанны [illegible] тургускан [illegible] тураг.

Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың арга-танныг чаа агрессиязы республиканың амгы чазаан дужурер болгаш анда барык үзелдиг калчаа [illegible] тургузар сорулгалыг планын америк болгаш мурнуу-африка тускай албан черлеринге тургусканы, ону бүзүрээр кылдынып турар. Чаа шаап халдаашкынның мурнуу чарызынга неделя санында үнер португалы «Экспресс» Португалияның девискээринге Мурнуу-Африка Республиканың болгаш АКШ-тың агентилери ангола контрреволюстуг УНИТА болгаш ФНЛА бөлүктерниң удуртугулдарын [illegible] Улус Республикага удур [illegible] хемчээлдиг [illegible] [illegible].

«Экспрессуну» херечилери-биле алырга, бо херек талазы-биле АКШ-тың ТРУ-ниң бир сырый холбаалыг америк хамаатыз Фрэнк [illegible] [illegible] ойнап турар. [illegible] Кубага болган [illegible] удур хоралыг [illegible] [illegible].

Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] агрессиязы Ак бажыңның [illegible] политиказы [illegible] [illegible] [illegible] политиказы [illegible] турар.

АГРЕССОРНУ АКШ КҮТКҮП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль агрессорлар августуң 11-де Ливан нийсыйлалдың бузалеттирген барыын секторунга ракета-бомбалыг чаа согуушкунну кылган. Дескен палестиналерниң Бурдж аль-Баражна лагери кадыг-дошкун бомбалаашкынга база таварышкан. Хоорайның мурнуу кыдыгларын бара ыш-биле бүргеткен. Дүрген дуза чедиреринң машиналары балыглаттаннарны сөөртүп чоруп турар.

Августун он бирже хүнезинде интервентилерниң үгербоолары болгаш шериг корабльдери Барыын Бейруттуң дыка хөй чурттаар кварталдарын, оларның-биле кады Рамлет аль-Бейда, Рауша, Барбир, Факхания болгаш [illegible] мурнуу [illegible] рын уаук-соксаал чокка боолап турган. Ливан полициязының саналы-биле алырга, 40 [illegible] 89 кижи балыглаткан. Үгербоо адыышкыны болгаш дазылдан, агаардан бомбалаашкын боош турарының үезинде Тель-Авив хоорайның барыын талазында чоок районнарында бодунуң чепсектиг күштерин улам-на улаттырып турар. Ол черлерже танкылар, броне-транспортёрлар болгаш үгербоолар-биле катай-хаара немелде израиль шериг кезектерин мөөңнеп турар. Бейруттуң соңгу талазында барыын үзелдиг христиан чепсектиг кезектериниң холунда турар районнарже чаа немелде күштерин олар экиеп турар. [illegible] 48 [illegible] Дамур [illegible] Библос хоорайның чоок кавыларында куяктыг танкылыг кезектерни мөөңнеп турарын илерээн.

Тус черниң политиктиг бөлүктери Тель-Авивтиң шериг белеткелдерин калбартып турар чоруун удурланыышкынның палестин шимчээшкинниге болгаш ливан эрге-чагыргаларга болуунуң негелделерин албадап шыдаваан таварыгта [illegible] [illegible] [illegible].

негелделерин кылбышаан, ону [illegible] [illegible] турарынче ында кичээнгейни угландырып турар. Оон-биле кады Тель-Авив аңаа адыг кылып турар АКШ-тың деткимчезин албышаан, НАТО-га шериг болгаш политика дээ талазы-биле [illegible] кылып турар. Америк Си-би-эс телекомпаниязының корреспондентизиниң дыңнаан турары-биле алырга, Тель-Авив хоорайдан палестиннерни үндүр кожурерин [illegible] [illegible] [illegible] ол чуртка тайбыңны камгалаарының талазы-биле араб чурттар аразының күштериниң составынга турар сирий шериглерни Ливандан бүрүнү-биле үндүрерин болгаш палестин партизаннарны каяа, кашты база кандыг-кандыг районнарга тургузарын шуут тодаргай айытпышаан, оларны бодунга хүлээп алырынга чөпшээрешкен чурттарның тодаргай даңзызын бээрин негеп турар.

Маңаа холбаштыр сирия САНА информация агентилелиниң демдеглеп турары-биле алырга, агрессор ливан нийсыйлалдың [illegible] кожуруп үндүрериниң планын-даа тооп көрбейн, антыр [illegible] политиктиг арга-биле шиитпирлээриниң аргызга чажыртыышкыннарын, [illegible] таваржып турар Бейрутту уаук-соксаал чокка бомбалаарын планнап, [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] га белеткенип турар. Америк эмиссар Хабиб израильдерниң [illegible] бодалдарының дугаарын билип турарын онзалап айыткан. Израиль [illegible] дескен палестиннерниң Бейруттуң кыдыгларында лагерьлерин ливан найысылалдың [illegible] [illegible] [illegible] рындап бүрүнү-биле узуткаар [illegible] планнап турарын агентилел айыткан.

[illegible] амгы үениң эң не олуммуг боо-чепсээ, оларның-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] шуут [illegible] турар. Медээ [illegible] болгаш уруглар боол турар, кандыг-даа буруузу чок муңмуң кижилер өлүп турар. Кезер палестин деп адаарындан [illegible] израиль [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Чуулганнарга [illegible] [illegible] [illegible] Барыын Бейрутту араатаныг сой-биле [illegible] [illegible] Тель-Авивтен негээн. Ливан-биле найыралдыг чурттарны сионистиг араатаннарның томаартып, кыннаактырбазы-биле дээштиг хемчеглерни алырынче херээженнер [illegible].

Израиль ливан кризизиниң политика талазы-биле шиитпирлээрин күзевейн, удурланыышкынның палестин [illegible] чааштыкиниң болгаш палестин улусту узуткаарынче чүткүп турарын УПШ-тиң күүсекому-нуң кежигүнү А. С. Даджани Каирге медеглээн. Палестин отрядтар Бейруттан күш-биле албадаашкындан үнмес деп ол демдеглээн. Оон үнер дугайында шиитпир политика талазы-биле телептиг [illegible] [illegible] ам хүлээп алынар апаарын ол чугаалаан.

УПШ айтырыны бүгү талазы-биле шиитпирлээрин чедип алыр дээш улуг күжүн үндүрүп, назалыг [illegible] четчир шыдамыкай чоруун көргүскен, ынчалза-даа ол бүгү түңнел чок болган деп, [illegible] [illegible] [illegible] Америк администрациязы болгаш президент Рейган ааң [illegible] [illegible] [illegible] шаптыктап турар турушту ээлеп турар-дыр. Америк эмиссар Хабиб колдоо айтырыгларны шиитпирлээринден бызылыышаан, мурнундагызы ышкаш, ааң-сааи чүүлдерни кылбышаан турар. Ынчангаш америк турушту уржуундан политиктиг шиитпирлээшкин [illegible] палестин төлээлекчи демдеглээн.

Израиль палестин [illegible] узуткаарынче чүткүп турар болгаш америк чазак [illegible] [illegible] кирип турар дугайында [illegible] чүүлдерниң херечилери турарын Даджани чугаалаан. Канчап израиль шериг [illegible] бузаалап алгаш, оон чурттуң [illegible] агрессиязын турда, президент Рейган израиль шериглерни [illegible] [illegible] кагбайн чугаалап хиптинип турар?

ССРЭ-60

В. И. ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙ-БАЖЫҢЫНГА

Чурттуң эң бол шөйү — Москвада Кызыл Шөлге кээривиске сургааазынга [illegible] деп тудуп дээрниң бүгү совет [illegible] медээлеп берди. Удаткан чок хүндүлүг таңнылыл Мавзолейден чаңывыс-биле марштап эртти. Базымнары дең, сүрлүг, чоргаар. Бис-даа эрттирилгелеривисти көргүскеш база-ла Кремль хаалаларының артынче ажыт-талы бердивис. Владимир Ильич Ленинниң Кремльде бажың-музейинге баарывыс ол. Кирында ССРЭ-ниң Күрүне тугу дүңгүштелип киискээн, кирер эжиииниң ийи талазында «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели» деп бижээн улуг бажыңның бозагазынга кээп доктаадывыс. Девиденчиинин сүртенчиин-даа аажок. Иштерим ылым-чылым бардылар.

Кыска төөгү. ССРЭ-ниң эмгы чазак бажыны XVIII векте туттунган, архитектура талазы-биле катаптаттынмас, онзагай бажыңнарның бирээзи. Ынчаарга В. И. Ленин баштаан Совет чазак борта доктаамал ажылдаары-биле Петроградтан 1918 чылдың мартта келген. Оон эгелээш-ле бо хүнге чедир ССРЭ-ниң чазаа мында турум турар. Эвээш каш черлерлерин, чадаларны эрткеш, «Бажың-музейге» келдивис. Бетин полкаларда хөй-ле номнар, шуптузу 20 муң. Владимир Ильич, Надежда Константиновна оларны эдилээн чорааннар. Мында бүгүле чүве оларны ажыл-амыдыралының үезиндегизи ышкаш хевээр арткан. Ол олчаан. Бичии-даа өскерилге, артык херхерексел чок. Бо дугайын бодай бээрге безин кижиниң сеткилдиң, чоргаарал хөме алы бээр.

Музейниң эртем ажылдакчызы Тамара Алексеевна Машлакова төп аскызыкының чаңынга бисти чедирип экелди. Ол чем кылыр кухня бетинде. Мында баштыңчының Кремль девискээринге агаарлаарда тудуп алыры зонтигибиле даянгыышчыгажын азып каан. Кожа эжикти ажыткаш, ындыг улуг эвес кухняга кирип келдивис. Чем-аъш кылып ижип чораан херекселдер. Хары угда дорттен невий эвес кижи олурар бичежек дөрбелчин стол. Өг-бүле колдуунда шак бо стол артынга олуруп алгаш чемнениринге ынак турган. Солагай талакы сандайга Ленин башкы, аңаа удур — Надежда Константиновна, а оларның ортузунда сандайга — Ленинниң угбазы Мария Ильинична олуруптар турган. Бо кухняның соңгазындан Кремльдиң Свердлов залы тода көстүр. Шак борта партияның съездилери эртгилээн.

Кухня-биле кожа үш өрээл бар. Эң кыдыкызы — Надежда Константиновнаныы. Ол борта амыдыралының эң сөөлгү хүнү — 1939 чылдың февраль 27-ге чедир чурттаан. Н. К. Крупская ынчан 70 харже киргеш болзажок, ССРЭ-ниң чырыдылгазының министриниң оралакчызы албан-хүлээлгезин күүсетпишаан турган. Бо кайгамчык ажылгыр кижи ниитизи-биле 11 том эртем ажылдарын бижээн. Ооң каллында статьялар, чугаалар... Чурттуң аныяк өскени, ылаңгыя пионерлер Надежда Константиновнага аажок ынак чораанннар. Оларның кижи бүрүзүнден келген 100-100 чагааларга топтарлай харыылаарын бирээге Надежда Константиновна чажам дивес чораан. Кижи саңынга харыы бээри албан эвес болгу деп дээн бодалга ол мынчаар харыылаан: «Ол болдунмас херек-тир, чагаа бүрүзүнүң артында дириг кижи, ооң салым-чолу туруп турар-ла болгай»...

Даараазында Владимир Ильич Ленинниң өрээлинге келдивис. Хавада Н. К. Крупскаяның хөрек чуруу. Агартыр эдип каан ыяш орун. Улуг баштыңчы борта кылаштап, олуруп, дыштанып турган. База кадыы баксыраш Москва чоогунда Горкиже аъттаныр бетинде — 1923 чылда троцкистерге удур статьяны, «Эвээш-даа бол, экизи дээре» деп сөөлгү түүлун маңаа чыда адап бижиткен.

Бо өрээлдиң кожазында өрээл Ильичиниң угбазы Мария Ильиничнага хамааржып турган. Журналист мергежилдиг бо кижи «Правда» солуннуң харыысалгалыг секретарынга үр үеде ажылдаан. Хавада делегейге Ленинниң чалаган бүннуг не — Мария Александровна Ульяновнаның улуг хөрек чуруун хоолааш азып каан.

Сөөлгү эң улуг өрээлге өг-бүле, а бир чамдыкта аалчылар-биле кады чыглып кээп, ыткыр номчулгалар чорударынга, музыка дыңнаарынга, беседалажырынга, кандыг-бир оюн ойнаарынга ынак турганнар. Хавадарда турупкан Ильич Николаевич биле Мария Александровна уругларының ажы-чалнарын, ажыл-херектерин хынап шүгензиг бодамчалыг көрүп орарлар. Даштаныр өрээлдин бир талазында узун диваан. Ленин борта олуруп алгаш, ылаңгыя Бетховенниң «Апассионатазын» таалал-биле дыңнаар турган.

Владимир Ильич Ленинниң ажылдаар кабинеди. Улуг баштыңчы борта 1918 чылдың март 12-ден 1922 чылдың декабрь 12-ге чедир ажылдаан. Хавада шак таптыг-ла ол хүннүң кежээкиниң сес шак он беш минутаны көргүзүп турар. Адаттыыган хүнде, шак ол шак-үеде Ленин Горкиже аъттанышкан. Ажылдаар столунуң кырында ном-дептер, бүдүн демир-үнүк, саазын. Азылып каан календарьны кижи көөрге, Ильич чүгле каш-ла минута иштинде түр када дашкаар үне берген ышкаш сагындырар. Ол маңаа «Улуг эгелээшкин», «Пролетарнаттың диктатуразы» дээн ышкаш хөй-хөй сураглыг ажылдарын бижээн. Мерген угаанныг кижи бүгү чурттуң электриктиидириниң аргаларын шак борта угаан бодап турган. Бо-ла кабинетке ол англи чогаалчы Герберт Уэльсти хүлээп алгаш, ол дугайын чугаалаан. Ынчангаш «Коммунизм дээрге совет эрге-чагырга болгаш бүгү чурттуң электриктелгези-дир» деп чиге сөглээн сөстерин Ленин чогум-на ынчан бодап билген.

Бир ханада Россияның улуг чурт чуруун азып каан. В. И. Ленин национал айтырыгже ханы кичээнгейни салып турганы илдең. Демги чурт чуруундан калбак делгем Россияның булуң санай кандыг-кандыг аймак-сөөк чурттап турарын мында демдеглээн каан. Чижээ, Дон казактары, татарлар, чеченнер, осетиннер дээш оон-даа ыңай. Оларның келир үези, салым-чолу дээш улуг баштыңчы хүн-бүрү сагыш салып турган. Бир чамдык напиялларның чер-чуртунун дужунда тускай демдеглелдер барын кижи эскербес аргажок. Картаның кожазында эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи Карл Маркстың улуг чуруун аскан.

Музей-квартирада эң улуг шелдү зөлеп турар өрээл — хуралдаар зал. Мында база-ла бүгү чүве В. И. Ленинниң үезинде дег. Бистер ук өрээлге В. И. Ленинниң плёнкага бижиткен «Совет эрге-чагырга деп чүл» дээр дугайында делгеренгей чугаазын радио дамчыштыр бедик кедергилешкин, сеткил ханыышкын-биле дыңнадывыс. В. И. Ленин ынчан хонукта 14-17 шак чедир барык-ла чапсар, чай-шөлээн чок ажылдаан турган.

Улуг баштыңчының Кремльде ажыл-амыдыралы-биле холбашкан черни меңгежидер сорулга-биле Совет чазак аңаа музей-квартираны тургузар деп тускай шиитпирни 1955 чылдың эгезинде хүлээп алган. Ол-ла чылдың апрель 17-ден эгелээш бо хүннерге чедир шупту 1 миллион 500 муң ажыг кижи музей-квартираны сонуургал, сеткил ханыышкын-биле көрген. Ооң иштинде 300 муң кижи дашкыкы аалчылар.

С. МОНГАЛ.

КАРАА-БИЛЕ КӨРҮП, ХОЛУ-БИЛЕ ТУДУП...

Бир катап Б. Н. Полевой-биле ужуражы бердим. Чогаалчыларның автографтарының дугайында чугаа ынчан болган.

— Тураскаалдыг хол-үжүктерлиг номнар меңде бир библиотека чеде берди. Симоновтуң, Фадеевтиң, Шолоховтуң, Исаковскийниң автографтарын көргеш, идик-шидиге алыскан чүве дег болу бээр-дир мен — деп, Борис Николаевич чугаалады.

— Маңаа бир чүведен шокарлап каап берүйн-ле — дээш, портфелимден чуга дептержигеш уштуп экелдим. Оон сарыг картында шагдаа кижи чураан. Дезип бар чыдар кем-херек үүлгедикчизин ол тудуп алган турар. Оозу холдан ушта халааш, дезиптеринге белеткенип алган. Номнуң ады хоктуг: «Өөлежок кижиниң сактыышкыннары»

— Үе-дүптүн төөгүзүн кайын тып алдыңар? — дээш, Борис Николаевич кайгай берген. — Мээң баштайгы номум-на-дыр. Чырыкче 1927 чылда Тверьге үнген чүве.

Хоктуг солун төөгүнү Полевой ынчан сактып чугаалаан. Чаа экономиктиг политика үези. Үнтекчи кижи болуп алгаш, ол «Саваажок» деп өөр бөлүк-биле үш хонук дургузунда каттышкан. Ужур чок үнтекчиниң аалдары Тверьге бээли чеде берген, чогум кым дээрзин чаңгыс-даа билир кижи чок турган. Үнтекчилерниң, оорбечилерниң, кармак ужекчилериниң амыдыралын хайгаарап тура, ол кижилерниң өөржү болу берген чылдагаанын Полевой билип алыксаан.

Дептерижигештиң сюжеди алээн «зоргиништелчек». Оон ыгэ сөзү база солун. Аныяк, ынчалза-даа онзагай салымныг автор деп мында бижээн. Эге состе бижээни болза: «Борис Полевой — солун чериниң литажылдакчызы, кангыс аныяк, чаа эгелеп чоруур чогаалчы. Бо номчугаш автор-нуң баштайгы «улуг» ажылы. Полевойнуң онзагай талазы — номга херек материалдарны карак кызыл чыып билири, чуткуузу. Холу-биле кылаган, караа-биле көрген, «думчуу-биле чыттаан» чүүлдерни ол бижиир кылдыр болун чаңчыктырып алган. Кедээ сурр дугайында очерктерни бижиирде чайгы үеде база-ла ол хелечиктеп турган. Тверь хоорайга Пролетаркага болгаш алгы заводунга ажылчын болуп ажылдап тургаш, эки материалдарны база экелген».

Вал. ЛАВРОВ.

12 ХАРЛЫГ СТУДЕНТ

БАКУ. (СЭТА-ның корр.). Бакунуң 12 харлыг медалист-өөреникчизи Костя Славин физикага кирериниң шылгалдазын дужаагаш, Азербайджанның медицина институдунун бирги курузунун студентизин апарган.

Бичии студент школага 5 харлыында киргеш, ийи чыл болганда дөрт класстын дооскаш, ортумак билигни болунуң өөрүн мурнап база-ла доозупкан. Костяның авазы, Фрэнгиз Мирзоевна, ооң оглу — аваа-ла тел деп санап турар. Бистер оглувустуң тергүттүнген мергежилин сайзырадыр дээш, ону үргүлчү кижизидип турган бис деп, ол чугаалаан. Школачыны хайгаарап турган эмчилер болгаш башкылар-даа ооң уделмишкиннериниң чылдагааннары — сонуургаачал болгаш чалгаарабас чорук-биле кайгамчыктыг угаангыр чорууну товар дээн каттыжыышкыны болур деп санап турар.

Бичии оол эмчи болур деп бодап алгаш, шагда-ла тускай литератураны сонуургай берген. Оон эштерни чүгле үшкү класске шилчип турда, «Молекулалыг генетика» деп монография ооң стол кырының өөредилге ному апарган. Ам ол генниг инженерия дугайында номнарны, маркалар чыырынга хандыкшаан болгаш бодунуң кызымаккай аажы-чаңы-биле ону дыка өөренип турар.

А. ГОРЕЛОВТУҢ «Аас-кежиктиглер» деп фотоэтюду.

ААРЫЫРГА — ДОҢГУДАР ТУРГАН

Алдарлыг полководчу А. В. Суворов бодунуң үезиниң эң эртем-билиглиг кижилериниң бирээзи чораан. Төөгү, философия, математика болгаш өске-даа эртемнерни кончуг эки, каштыкы сес дылды билир турган. Ооң чугаалаары-даа, бижиири-даа допчу, мерген (чогаалчы болурун баштай көрүп чораан). Хөй-ажытыг, оон башкак сес-домаа-биле солдаттарны бирге походтарга деткип келген.

Медицина эртемнериниң, ылаңгыя шериг медицинаның чедиишкиннерин ол эки билир, ону ажыглаарынче кичээнгейни доктаамал салыр турган. Солдаттарның кадыкшылын камгалаарын, дадыктыларын, күш-дамыр кижизидилгезин Суворов чугулалап, бо талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылган.

Шериг албанынга эрттирген дөртен чылдарының дургузунда чаңгыс-даа катап дээди шиткел үндүрүп көрбээн улуг гуманист Суворов «аараны дээш» хемчег онаарын база чурумчудуп тургулаан. Чижээ, бир солдат соокка доңуп, думаалай бээр болза, Суворов үш кижини — офицерни, унтер-офицерни болгаш ефрейторну хемчээр турган. Оларның-биле кады аарый берген солдатты база аңаа эрттирбес. Күш-дамыр кижизидилгезин полководчу айбычы белеткелдиң чарылбас кезии кылдыр санап келген. Солдаттарга эртенги зарядка кылдыртырын бир дугаарында эгелээн кижи — Суворов.

В. НИКОЛАЕВ.

«Советский спорт» солундан.

ЧЕДИП КЕЛЕМ

Шактың согуу чоржаң аът
дег,
Чаңгыс черде турупканзыг,
Чаекы хүннүң
чалгаарапчыын,
Сагыш дойлур кударапчыын.
Чүрекке чоок, бир-ле кыстың
Чүге ынчаар читкени ол чоор.
Кезек-кезек шакче көргеш,
Хейде кылдыым келгилээр-дир.
Хүннүң шопуу ковелектен
Хүлүмзүрүп келгени дег,
Эргим кижим кажан-чежен
Эжик соктап келир ирги?
Ынакшылче катап чүткээн
Ыстаан чүрээм
ымзандырбайн
Хын дээн чалыы хөглүг уруг
Кыдыым орта чедип келем.

К. САРЫГ-ООЛ.

М. АУЭЗОВ.

АНЫЯК АКЫННАР

(«Абайның оруу» деп роман-эпопеядан кыска үзүндү).

Калбак Ералы шыналадан даң бажында көшкеп аалдарын аъттыг кижилер ыракта мурнай бергеннер. Дунмазы Шубар болгаш ырак төрели болур Кокпай-биле хөөрешпишаан, Абай оларның бажында чорун орган.

Аныяктарның катап-шоорунга, оюн-баштаанга үзергей, куу хүн-даа, орукка шыдамыышкынның-даа шептиктап шыдаваан. Шупту шүлүктээр, карандаш туткаш өгге шүлүк чогаадыр-даа болза, домбураның үнүнге акын өзү-биле ыры азы шүлүк чогаады [illegible] оларның [illegible] даа чажам дивестер.

Ыры-шүлүк-биле маргылдаазынче аныяк [illegible] Акылбай бо-ла кыйгыра бээр: аъттың дүрген маңының кадында безин демгилерин ол [illegible]. Шүлүк-ырыны чогаадырының бир нарын хевирин ол-ла Акылбай өөрүнге чугаалап берген, бирээзинге бирээзи улаштыр дөрт одурутну дөрт шүлүкчү доп-дораан чогаадыр.

Ээрже Магаш ийленип, Какитай болгаш Акылбайже көрүнгештиң:

— Че, ам база!
Кожуй бердим! Дежилгеп дээр үрүп туру...

Четтикпейн, кичээнин чораан Акылбай улажыпкан:

— Көк дош болдум! Күскү чывар куспаанда мен!

Аныяк акыннарның эң тывынгыры Дармен аскын ажыдып орган. Магаш ооң аъдының дынындан алгаш, алгырган:

— Маңа, Дармен, эмин эртир ийиглепмейн көр. Биске Какитай үргүлчү уттурупла чор, улаштыр ол чогаатсын.

Оюн-баштаа-биле бо-ла кыжыра бээр өңнүү болгаш бир-ле чажыт эжи Какитайже Магаш баштак хүлүмзүрүг-биле эглий көрген. Демгиниң арттаннарын алдепсиндирип, ол-ла дораан бедик үн-биле кыныргырадыр шүлүктээн:

— Аттыынарны өңнүктерим, көжээн, доңган.
Ажырбас оң, Какитай-шон дузалаптар.

Тывынгыр болганында ол каттыра каапкан. Какитайның олуругларын иштинде катаптааш, Акылбай айтыы тыппайн:

— «Шон»... Чүү деп сөс боор бо?

— Аян эдерер, сөс кожар дээш Какитай «Шон» деп сөс тып алган — деп, Магаш кыжыра-ла берген. — Ындыг сөс чок, бирээни-ле тыпкан, хекүргү байдалга таваржы-ла бээр бо-ла Какитайны!

Дармен тадылдадыр каттырган:

— Ой, Каке! Казах кижи билбес сөстү кайыын ылбектеп алдың.

Олар эжин кыжырын, каттырып-ла чорааннар... Аныяктарга улуг улус чедип келгеш, оларның маргылдаазын үзе шиидип бергеннер:

Кожуй бердим! Дежилгеп
дээр үрүп туру..
Көк дош болдум! Күскү
чывар куспаанда мен
Аттыынарны, өңнүктерим,
көжээн, доңган.
Ажырбас оң, Какитай-шон
дузалаптар!

— Какитайның тып-дыр Шон деп сөс бар — деп, Абай чугаалаан. — Харын-даа ол сөс-биле кижилер адын база адаар. Алыс төөгүзүн алыр болза, ол сөс кыргыстардан келген. «Шон» дээрге, күчүлүг, талантыг дээн утказы.

ТАВАРЫЛГАЛАР

1975 чылда Алдыы-Ишкинге Чалчыкаа Моңгуштуң кодан өшкүзүнге те каттышкан. Ооң келир чылында ээзи каш те оолдары төрүттүнген. Ол анайлар бөлүк аъттаар, хаа кырынга дешкилеп ойнаарлар. Часкаар деңгиз те чудан өлген. Ооң анайлары сөөлүнде агаарга таарышпайн өлгеннер.

Мээң кодамга үш чыл эрткенде бир өшкү үш анай төрээн. Олар бөткүр, шымрак кылдыр доруккан. Дараазында чылда бир өшкү төрээш, үш хонганда база-ла оолдапкан. Баштайгы төрээн анай дешкилеп турар кылдыр доруккан. Ийигизи чоорту деңгел кирген. Мындыг таварылгалар база тургулаар чүве чорду.

С. ТЮЛЮШ.

Чаа-Хөлчүк район.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Улуг оруктаа» деп фотозу.

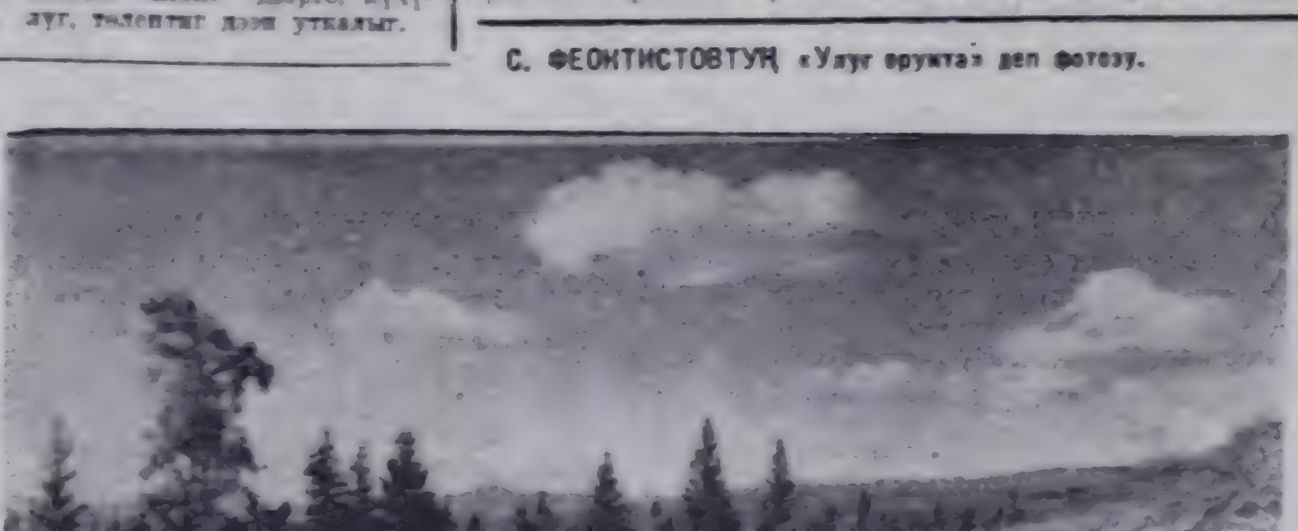

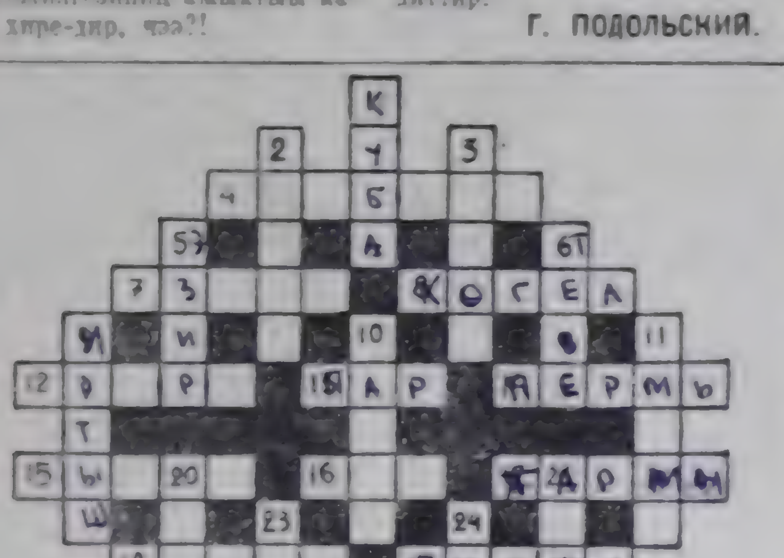

КРОССВОРД

Узун дургаар.

1. Социалистиг чурт. 2. Тыва улустуң эдилели. 3. Армян фильм. 5. Куш. 6. Тывада мал. 9. Сибирьде хем. 10. Химиктиг элемент. 11. Хөгжүм херексели. 20. Азырал амытан. 21. ССРЭ-де даг. 23. Тыва эдилелдиң кезээ. 24. Улуг чогаалчы 25. Сава

Доора дургаар.

4. Күш-ажыл херексели. 7. Боо кезээ. 8. Сураглыг чонар-дашчы. 12. Кыс кижи ады. 13. Араатан аң. 14. Бурунгу орус хоорай. 15. Дер-херексел, эдилел болгаш өске-даа чүүлдер тудуштурар чүүл. 16. Африкада хем. 17. Тыва чем. 18. Совет сураглыг эмчи. 19. Мал чеми. 22. Сураглыг орус полководчу.

Кроссвордту А. Ондар тургускан. Алдан-Маадыр ортумак школазы.

«ЧЕЧЕК САЛБАА»

(Баштак)

Поттарның системазын чамдык улус чедир үнелевейн, херекке албайн чоруур. Оон ажыын шагда-ла биле берген мен ийин. Мээң санаашкыннарымда шактыышкыларны, шыжекке алырга, даргам тып алган дижик. Ынчап ол кылыктаныл, үнүн бедидип эгелээр... Аңаа мээң харыым: өөрганың шынган эштерин шимчедип, доңгайлаш туруптар, черже бичии ынай кылдыр кире бээр. Ыскымга-биле тайылбырлаарга, хатха-йогтуң чээрби бешки мергежилиниң көрүүзери-дир. Ынчаарга, дарга база кижи болбазыкпе, үнү чымчап, сагыш човап:

— Адырам, кужурум, [illegible] Бисти дыштанып ап, эмнеткей-даа.

Хатха-йогтуң чээрби бешки мергежилгезиниң ажыктызы кайы хире-дир, чээ?!

Азы чок болза, тудугга херегләр ховар материалдар ушта шаап алыры-биле мени тресче чорудупкан дижик. Хааныышкын кылдыышкыже дөрт кире бээр мен, берип көрген деп дилеп, оңу-мону кылыр деп аазавас-даа мен. Столга чагыг саазынын салып кааш, шалада хевиске он бутту чүшкүүге чедиргеш, он хол-биле солагай бутту илбектээш туруп-ла бээр. Чагыгның саазынынга «дарый бээр» деп бижик көстүп келгижеге үнмес мен.

Удавас биске аттестация эртер. Ол болуушкунга ээлчеглиг мергежилимни белеткеп кириптим. Оон адын «Чечек салбаа» дээр. Ынчап бүт, баштаа чоруур черни тыварын шенеп көрзүннер.

Шылгаалдаы шыдавас-тыр деп ынчан кым-даа кайыын диттир.

Г. ПОДОЛЬСКИЙ.

ТВ

АВГУСТ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксаазынза (Күш-культуражыкчыларга сүмелер). 9.00 — Документалдыг фильмнер программазы: «Хөглүг-ажылчын», «Чер кырында болгаш дээрде». 9.40 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Кыргыз ССР-ниң улусчу танцының Күрүне ансамбльиниң концерти. 11.10 — «Оол бараанннары хойлуу». 11.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешу совет композиторларның ырыларын күүседир. 11.50 — «Спортлотонуң» 33-кү тиражы. 12.00 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуу. 16-гы агаар армиязының хоочуннары. 13.25 — «Индия бистиң өңнүүвүс». Индияның хамаарылгаас чоруун чарлаашындан бээр 35 чылынга уткуштур документалдыг фильм. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Мартин 12». Урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.00 — Бөгүн — Күш-культуражыкчының хүнү». ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы С. П. Павловтуң чугаазы. 16.10 — Бүгүдеге стадион. 16.40 — Политиктиг хайгаарыкчы В. П. Бекетовтуң беседазы

КЫЗЫЛДАН

17.10 — «Мал чемнерииниң белеткели — бүгү улустуң херээ». Сөөлгү медээлерниң тускай үндүрүлгези. Тыва дылда.

МОСКВАДАН

17.25 — «Билдингир-даа болза, бүзүрээчиг эвес». 18.25 — «Бирээ, ийи — дем-биле». Мульт-фильм. 18.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.05 — «Спорт мээң ынакшылым». Концерт. 19.55 — Москваның В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының «Терроризм» деп фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 22.25—23.35 — «Дыштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери». ФШ Азнавур (Франция) ырлаар. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыкалыг киоск». 14.50 — Күш-культурачының хүнүнге таварыштыр документалдыг фильмнер программазы: «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге спорт», «Ийиг асфальт», «Мерзелеп 20 айтырыглар». 15.50 — Воронежтиң опера болгаш балет театрының ыраажызы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Кондратенко ырлаар. 16.20 — «Чиик суг». Урал-чечен телефильм. 17.30 — Кемеровонуң телестудиязының программазы. 18.25 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң допчу намдарывыс». 18-ги фильм — «1932-ги чыл». 19.15 — Делегей болуушкуннарының допчулалы. 19.30 — «Үжүксеп тур мен». Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг улуннар, чаптар» «Гуслилер — куулар». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Бүгү-россия конкурзунуң лауреады А. Фраучи (гитара) ойнаар. 22.00 — 23.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Шахтёр».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыындызы» 10.00, «Истелгеден илереэн» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, «Даңгырактар болгаш аазааашкыннар» 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол ындыг музыка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Калчаалыг аңнаар» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

АГААР

Республикага бөгүн кежигип турар булуттаар, чамдык черлерге бичии чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын углаышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 20—26, чамдык черлерге 12—17, Кызылга 23—25 градус чылыыр.

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ школа назы четпээн уруглар кижизидилгезиниң болгаш күш-ажыл кижизидилгезиниң салбырларынга немелде кижилер [illegible] август 16-дан эгелеп чорударын чарлап тур. Билдириишкиннерни август 15-ке чедир хүлээп алыр. Ооң адреси: **Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, бажың 56; телефону 2-35-74.**

«Шын» солун редакциязынга курьер ажылга доктаамал ажылдаар кижилер негеттинип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-22-35, секретариаттың 2-23-35, партийный амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кээбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1867

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). КТ-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 190 (11988) | 1982 чылдың август 15, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

КЫЗЫЛЧЫЛАР СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга бадылаан ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын Кызылдың ажылчы чону өөрүшкү-биле, ханы сонуургал-биле хүлээп алган болган. Август 14—15 хүннерде чарлаттынган нийтиниң малынга чем белеткээриниң субботниги найысылалдың күш-ажылчы коллективтери бедик кедергилиг күжүнүр уткаан болгаш субботникке киржири-биле Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киирери кылдыр олар санап турарлар.

Ынчангаш кызылчылар август 14-те субботникче чаңгыс кижи дег организастыг-биле ажылдап үнгеннер.

«Кок-Тей» совхозка Кызылдың чуртталга-коммунал ажыл-агыйы эргелелинден 110 ажыг кижи, «Кызыл ПМК ту-дуг» эргелелинден 100 хире кижи, Үстүү-Енисейниң балык заводунуң, типографияның, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының болгаш оон-даа өске коллективтерден шупту 370 ажыг кижи ажылдап үнүп келген.

Куш фабриказынга ногаан массаны белеткеп бээринге 400 хире шефчилер ажылдаан. Оларның аразында «Тываашвейбыт» каттыжыышкынындан 140 хире, респотребсоюзтуң садыг баазазындан 60 ажыг, Тыва автоорукунуң бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелинден — 50, Тыва АССР-ниң Госснабтан-46, «Тувааснабсбыт» эргелелинден — 30 кижи шефке киришкен болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

Салыг министерствозунуң болгаш Кызыл салыгның база анаа хамаарышкан организацияларының коллективтери министерствонуң дузалал ажыл-агыйынга улуг дузаны көргүскеннер.

Кызыл хоорайның чаа хөй коллективтери Бии-Хем, Таңды, Каа-Хем, Кызыл райоңнарның ажыл-агыйларынга мал чеми белеткеп бээринге идепкейлиг киришкеннер.

«Сукпак» совхозка телефон-телеграф станциязының, хоорайның харылзаа белдириниң, Тараа продуктулар эргелелиниң, Кызылдың даараныглга комбинадының, Юстиция министерствозунуң болгаш адвокаттар коллегиязының, геология-шинчилел экспедициязының болгаш оон-даа өске коллективтер ногаан массаны белеткээринге ажылдааннар.

«Хадын» совхозка чуртталга-коммунал ажыл-агыйы министерствозундан 65 кижи, ол-ла министерствонуң автобаазазындан 25 кижи, «Водоканал» болгаш «Тывгалтын» коллективтери, «Тыва септелге-тудуг» тресттиң албан-хаакчылары болгаш тресттиң демир-бетон кылыглар заводундан 140 ажыг шефчилер чеде берген.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң шөлдеринге «Тыва суг тудуг» трестиң болгаш анаа хамаарышкан организациялардан 150 кижи ажылдаан.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң шөлдеринге кызылчылар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Анаа транспорт эргелелинден, автосептелге заводундан, Кызылдың пассажирлер АТБ-зиндеп, № 2 болгаш 3 АТБ-лерден шупту 350 ажыг шефчилер келген.

П. ООРЖАК.

РЕСПУБЛИКАГА МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ СУББОТНИГИНГЕ ТЫВАНЫҢ ИШЧИЛЕРИ ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАР

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Барыын-Хемчик районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары мал-чеми белеткээринче бүгү күштү мооңнээн. Бо хүннерде район төвүнүң болгаш Ак-Довурак хоорайның, чурттакчылыг суурларның бүдүрүлгелери база албан организация түс-түзүнде бо талазы-биле планныг даалгаларын күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Район амгы үеге чедир сиген белеткээр планын 40 хуу, сенаж салырын 62 хуу ажыр күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз мурнап турар. Район республикада чарлаттынган шалыпчы айда социалистиг чарыштың он хонуктарының түңнелинде тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилечөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун үш удаа уламчыр алган. Ону салбас дээш ажылдың темпизин бүгү республика субботнигиниң хүннеринде улам бедиткен.

Дүүн эгелээн субботникке район төвүнден болгаш Ак-Довурак хоорайдан, суурлардан 2360 кижи киржип турар. Оон иштинде чүгле Ак-Довурак хоорайдан 1350 кижи нийтиниң малынга чемнер белеткежип ажылдаан. Баштайгы санаалгалар-биле кылдынганы ёзугаар 500 тонна сигенни, 500 тонна сенажты белеткээр дээш субботник киржикчилери эрес-шудургу ажылдап турар. Субботниктиң чамдык киржикчилери «Шекпээр» совхозка сенаж салырынга ажыглаар будук-бүрүнү белеткээн, а өске черлерге хол кадыыры-биле сиген кезип, хопээннеп, сарааттаан. Ол ажылдарга нийтизи-биле 100 ажыг автомашиналар албан организациялардан, бүдүрүлгелерден хаара туттунган.

Барыын-хемчикчилер субботник хүннеринде боттарының чурумунда салдынган сорулгаларын күүседир дээш, кужениишкиниг ажылдап турар. Ынчаан кылдынган ажылдың нийти түңнелин даарта штаб үндүрер.

Бистиң корр.

ОРТУЛУКТАРДАН БАЗА...

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилечөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң чарлааны малга чемнер белеткээриниң бүгү республика субботнигинге киржип ажылдаары-биле ооң баштайгы хүнүнде Улуг-Хем районнуң кодээ суурларының, Шагаан-Арыгның, Чаа-Шагаан-Арыгның 2240 ажыл-ишчилери сиген шөлүнче үнүпкен, мал чеминиң белеткелинге ажылдап турарлар.

Район төвүнүң бүдүрүлге, албан черлериниң ажыл-ишчилеринден 500 кижини Улуг-Хемниң ортулуктарында сиген шөлдеринде быжыглаан. Боттарының сигенчилерин үлетпүр комбинады, автотранспорт бүдүрүлгези, хоорай Совединиң күүскому болгаш өске-даа коллективтер хол кадыыры-биле болгаш өске-даа дериг-херексел-биле четчелеп хандырганы эки. Кестинген сигеннерни автомашина-биле ак черже удур дажыглап, оон чамдызын АВМ-же витаминниг сиген далганы бүдүрер кылдыр ажыглаарынче сөөртүп турар.

«Найырал» совхоз 6200 тонна сиген белеткээр планныг. [illegible] чүгле 19,9 хуузу күүсеттинген. Мал чеминиң белеткелиниң темпизин кедүрери-биле субботникти ында эки организастаан. Мал чеминиң белеткелиниң субботник хүннеринче бүгү күштү, машина-техника болгаш 327 кижини совхоз мооңнээн. «Күш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг» совхозтарның болгаш өске-даа коллективтерниң ажыл-ишчилериниң хөй нуруузу мал чеминиң белеткелиниң субботнигинде багай эвес ажылдап турар.

С. КАРА-ООЛ.

СЭКП райкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң инспектору.

ХАЙЫРАКАН ШЫНААЗЫНДА

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң дирекциязы болгаш партхкому мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мооңнеп, ол ажылдың организастыг чоруун бедиткен. Ам бо хүннерде 706 тонна сигенни белеткеп, нийти планын 30 хуу күүсеткен.

№ 3 сиген бригадазы 236 тонна сигенни белеткээр планныг турган, 252 тонна кылдыр ажыр күүсеткен, ам-даа уламчылавышаан. Хайыракан белинде шынаада сигенчилерниң кылып турар ажыл-ижинден көөрге-ле, ында ажыл хайнышкынныг чоруп турары илдең.

Ында 4 трактор-биле сиген кестирип турар. Механизаторлар Д. Күжүгет, Т. Сат, Б. Күжүгет, М. Сат олар хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип турарлар. Грабль-биле сиген боодурүп турар тракторист В. Донгак, хепээн сөөртүкчүзү Д. Монгуш олар эки ажылдап турары-биле мактаалдыглар. Сараат салыкчылары Д. Сат, К. Сат, К. Монгуш, О. Данзы-Белек, хепээнчилер Ш. Сат, Ю. Дамба-Даржаа, С. Монгуш болгаш өскелер-даа ак сеткилдиг, шалыпчы ажыл-ижи-биле мурнакчыларның одуруунда чоруп, шаңнадып, мактадып турарлар.

Бригада сиген кезилдезин эгелээнден бээр бригадалар аразынга организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тукту чаалап алган, ону ам-даа быжыы-биле тудуп, ажылдың темпизин кошкатпаан.

Хайыраканчылар дүүн субботникке идепкейлиг киржип, кужениишкиниг ажылдааннар.

Х. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

БОЛДУНАР-ЛА АРГАЛАР-БИЛЕ

Совхозтарның мал чеминиң белеткелинге болдунар-ла аргаларны ажыглап турганы, боттуу-биле дуза чедирерин республиканың хоорайларының болгаш суурларының чурттакчылары боттарының база бир чугула хүлээлгезин кылдыр санап турар. Оон бир чижээн Таңды районда Дуржулга станциязынга болгаш Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга дүүн эгелээн субботниктиң киржикчилериниң ажылындан көрүп болур.

Эртенгиниң 7 шак. Дүүн чаггаан суггур чаашкынның хевлбектери Бай-Хаак болгаш Дүрген суурларның кудумчуларында чытпышаан. Ынчалза-даа Дуржулга станциязының МТМ-зинге келириниске, партия организациязының секретары С. П. Ершов, Дүрген кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Л. П. Давыдова баштаан штаб кежигүннери, совхозтуң специалистери чыглып келген болду. Субботникке белеткелдиң байдазын тодаргайлаарга шупту чүве белеткеттинген — транспорт айтырыын, ажыл фронтузун, коллективтерниң хуваалдазын, өске-даа айтырыгларны шиитпирлээн болду.

Шефчилерже транспортту чоруткулаан, олар кээп эгелей берген. Машиналарда кижилер омак-хөглүг, ажылчын ёзу-биле кеттингилээн. Ол болза Бай-Хаак суурнуң коллективтеринден 250 ажыг, Дүрген кодээ Совединиң девискээринде коллективтерден 150 ажыг кижи-дир. Олар мал чеми белеткээр комплекстиг бригадаларга, № 1,2 бригадаларга, ногаа бригадазынга барган. Нийтиниң малынга чем белеткээр түс-түзүнде хуваалдалыг. Агаар эл-шык болганда, мал чеми белеткээриниң болдунар-ла аргаларын ажыглаар талазы-биле штабтың планы черле мактанчыг болду.

Чагытай хөлдүң бажында мал чеми белеткээр комплекстиг бригада. Сиген эл болганындан механизаторлар техниктиг ажаалда кылып турлар. Ийи трактор сиген кезип кирипкен. Удаваанда шефчилер автобустуг келдилер. Ында Бай-Хаактың 6 коллективинден 60 хире кижи дүүн кескен эл сигенни чиңге хендирлер-биле боодалдай баглап турлар. Кожуп баглаан ийи боодалды (бөрүк 4 кг) эл хемнер чулуурун чоруткаш, тудуй кылган серигге куругадыры-биле ол-ла шефчилер азып каан. Сигенни ынчаар кылырының нормазын бир кижиге онаалтыр чижек 60 кг кылдыр доктааткан.

Дараазында Дуржулга станциязының № 1 хову-трактор бригадазынга келдивис. Ында ажыл база хайныккан. Бай-Хаактан келген организацияларның болгаш Дүргенниң шефчилери бо чылын кескен көк-тарааның саваңын бөлбүшаан, машиналарга чүдүргеш, станция төвүнде мал чеми кадагалаар шыгжавырже чорудуп турар болдулар. Мында 261 гектар шөлде көк-тараа саваны бар. Ооң колдуун субботниктиң ийи хүнүнде бөлгеш, мал чеми шыгжаар черге чедирер сорулгалыын ында ажылдап турар районнуң коммунал-ажыл-агый эргелелиниң болгаш районда суг-канал эргелелиниң ажылдакчылары бадыткады.

Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының өске-даа бригадаларында бай хаакчылар болгаш дүргенчилер хол кадыыры-биле берге черлерден сиген хап, кургаан сигенни бөлгеш төпче чедирип, эл сигенни боодалдай баглап, саван бөлүп, сиген сараатап, кызымак ажылдап турар. Оон ангыда элээн хөй бай-хаакчылар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозче шефтеп чоруткан болгаш анаа мал чеми белеткээн.

Чедерниң делгем ховулары аяс хүннүң херелинде ногаан-чайт апарган чаптыла берген чыдыр. Улуг орук-биле безин чоруп орарга, хол кадыыры-биле сиген кескен, мал чемин бөлүп, машиналарга, тракторларга чүдүрген кижилер болза таваржыр. Олар дээрге, Кызыл хоорайның 20 ажыг коллективтеринден субботникте барган 460 ажыг кижи болгаш Кур-Чер кодээ Совединиң девискээринде бүдүрүлге албан организацияларындан шефтеп үнген кижи 150 ажыг. Олар база-ла хөй-аъттыг, бедик сорүктүг ажылдап турар.

Кызылдан болгаш Кур-Чер суурдан барган шефчилерниң кол нуруузу «Тиилелге» совхозтуң Опгачала бригадазында ажылдап турар. Олар сигенни хол кадыыры-биле кезип-даа, бөлүп, сараатап-даа, төп суурже сөөртүп-даа турар. Субботникчилерниң кол кижү олче мооңнеттинген. Ында «Каа-Хем» разрез, амыдыралга херээлээр техника септээр каттыжыышкын дээш өске-даа улуг коллективтер чамдыктары боттарының машиналары-биле ажылдап турар.

Өске коллективтер Чедер хөлдүң кыдыында, ооң чоогунда шөлдерде ажылдап турар. 8 коллектив малчыннар кыштагларының чанында сиген кезип эгелээн. Улуг оруктуң Бай-Хаакче эөр чериниң чанында Тываның аваагы бүдүрүлгезиниң коллективи ында кургаг сигенни бөлгеш, совхоз төвүнче сөөртүп чедиргеш, удур сараатап турар. (адаанда чурукта). А «Тыва обувь» каттыжыышкынның коллективи «Чедер» курорттуң кедээнинде ховуда чайгаар үнген сигенни хол кадыырлары-биле кезип турар. (үстүнде чурукта).

С. ЧИГЖИТ.

«Шынның» түскай корр.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ДЕСКИ ЭВЕС

Мал чемнерин белеткээриниң талазы-биле августуң баштайгы он хонуунда Таңды районнуң ажыл-агыйлары элээн чедиишкиннерни чедип алган. Он хонуктуң иштинде районнуң мал чемнерин белеткээриниң нийти планынга немештир 520 тонна сигенни, 1071 тонна сенажты, 296 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Ынчалзажок районнуң ажыл-агыйлары мал чеми белеткээринче бүгү күжүн долузу-биле ажыглавайн турар.

Районнуң [illegible] нийтизи-биле 20260 тонна сиген белеткээр, а белеткээни 6142 тоннаны азы 25,3 хуузуң, витаминниг сиген далганын 2150 тоннадан 1308 тонна азы 60,8 хуузун кылып алган. Ол ышкаш 8155 тонна сенажтың 2177 тоннезын белеткээн болгаш планын 26,7 хуузун күүсеткен. «[illegible]» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар витаминниг сиген далганы белеткээриниң планын ажыр күүсеткенин. «Революцияның чалбыыжы» совхоз сенаж салырының планын база күүсеткен. [illegible]

сиген далганы белеткээр турган 496 тоннаны белеткээннер, а ажыл уламчылавышаан. Ынчалза-даа ол совхозта сенаж салыышкыны өске ажыл-агыйлардан чыдып каап турар.

Дуржулга станциязы мал чеминиң бүгү хевирлерин белеткээр талазы-биле бир дески чоруп турар. А «Революцияның чалбыыжы» совхоз витаминниг сиген далганы белеткээр [illegible] сенаж салыр планын ажыр күүсетсе-даа сиген белеткели чүгле [illegible] тонна ажып турар, а планы 3870 тонна. Сенаж салыышкыны [illegible] Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта [illegible]

Мал чеми белеткеп турар [illegible]

кээп мал чемнериниң кадагалалы болур. Хамааттыларның хуудаа кескен сиген сараатталарының кырын плёнкалар-биле шып, маштар-биле базыргылап каан турар. А совхозтарның ындыг эвес. Дуржулга станциязының чамдык сарааттарын мал базып каан таварылгалар бар. Сиген кескен шөлдерде хөй мал оъттап чорда ынгы ажаап алыышкын дугайында кандыг чугаа турун болуруул? Мындыг байдал «Революцияның чалбыыжы» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның сиген шөлдеринде бар. Бо талазы-биле кодээ Советтер кичээнгейин салыры чугула.

Оонн каан сигенни бөлүп ажаап алырының талазы-биле [illegible] ажыл-агыйларда [illegible] үениң чаашкыннары шаптык болуп турар. Ынчалза-даа ол чылдыгаап эвес. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Дус-Хөл чоогунда девискээрде шагда-ла кескен сиген ам-даа чытпышаан. Ол хире улуг шөлде сигенни бөлүп алыр арга совхозта бар. А чүгле кичээнгей херек.

А. АРАПЧОР.

ЧЕТПЕСТЕР БАЗА БАР

Чайның каан, аяс хүннери. Ак-Чырааның делгемнеринге ажыл-иш хайныккан. «Бүгү күштү — мал чеминиң белеткелинче!» деп кыйгырыгның адаа-биле улуг, биче, эр, херээжен ажыл-ишчилер сорук кирген ажылдап турарын кым магадавас боор. Шынааның чайгаар үнген ногаан сигенни кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыры — хүнүн эң чугула сорулгазы. Мурнуу-даа, төп-даа, районнарның Ак-Чыраада сигенчи бригадаларында чүгле совхозтарның ажыл-ишчилери эвес, комсомолчулар, аныяктар, школачылар, шефчилер хөйү-биле хаара туттунган. Мында ажылдап турар сигенчи бригадалардан «Малчын» совхозтун. Өвүр районнуң совхозтарының ажыл-ишчилериниң ортузунда ажылды организастааны эки, темпизи бедик.

Сигенчилерниң ажыл-амыдыралынче, ажыл-агыйның организастаашкынынче кол кичээнгейни салыры, масса-политиктиг ажылды эң-не дээштиг кылдыр чорудары партия, комсомол, профэвилел организацияларының соңгаарлаттынмас сорулгазы. Ол талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турар болду.

Оларның аразында ВЛКСМ Мөңгүн-Тайга райкомунуң организастааны сигенчилер бригадаларының III слёду болган.

Чамдык эки хемчеглер организастаттынып турза-даа, ажылда четпестер барын демдеглээр апаар. Ажылдап турар комсомолчуларның, аныяктарның ортузунда комсомол организацияларының ажылының чедимчир, дээштиг талазы куду, олардан негелде чавы, ынчангаш чамдык аныяк кижилер хамааты хүлээлгезин чедир медерел билбейн турар. Ындыг фактылар Өвүр районнуң «Кызыл тук», Мөңгүн-Тайганың «Малчын» совхозтарда бар.

М. ОНДАР.

ЧЫРГАКЫНЫҢ СИГЕНЧИЛЕРИНДЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң салбыры — Чыргакы район төвүнден ырак суурларның бирээзи. Чыргакы — каас-чараш чурумалдыг, арга-арыглыг, оът-сигеп, кат-чимис шыпкан шынааларлыг, балык-байлак долган хемнерин хүрээлээн ан мен турлаа тайгаларлыг чараш черлиг. Хемчик хемниң эриинде Чыргакы малчыннарының чайлагларынга чедир чаттылган девискээр — салбырныы.

Бо хүннерде Чыргакының чону ССРЭ-ниң 60 чылын тиилелгелиг күш-ажылы-биле уткуур база Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш, нийтиниң малынга четчир болгаш эки шынарлыг чемни кыска үеде белеткээринче кайгамчык социалистиг чарышка улуг хуулун киириштирип турар. Суурнуң улуг-биче чурттакчыларын мал чеминиң белеткелинче долузу-биле киириштирер дээш агитквартаалдар аразынга социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелин он хонуктап үндүрүп турар.

«Челээш» аттыг № 2 агитквартираның сигенчилери 42 тонна чайгаар үнген сигенни кезип сөөрткеш, совхозунга сараатап берген. Ук агитквартираның депутадазы Ш. Куулар, даргазы А. Куулар [illegible] ажылынга харыысалгалыын көргүскен. «Чечек», «Хомус» агитквартиралар ийилги, үшкү черин ээлеп, түс-түзүнде 36, 27 тонна сигенни белеткээн. «Найырал» агитквартира (депутадазы башкы Роза Хен-оол, даргазы Елена Кара-Сал) адды ховук дүргүзүнда 16 тонна сигенни кезип белеткээш, төрээн совхозунга хүлээткен.

Малга чем белеткелиниң чугула бо кампаниязынга чамдык өг-бүлелер бүрүнү-биле киржип, оларның кежигүн бүрүзү ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының боттанылгазы дээш идепкейлиг ажылдап турар. Чижээлээрге, «Найырал» агитквартираның чурттакчызы Чигир-оол Ооржактың өг-бүлези 7 тонна сигенни белеткээш, дужааган.

Чыргакыжыларның идепкейлиг ажыл-ижин совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди үнелеп, социалистиг чарыштың тиилекчизи деп санааш, тиилекчи болган агитквартира бүрүзүн 100, тиилекчи өг-бүлени 50 рубль-биле шаңнаан. Бо дээрге, Коммунистиг партияның Совет чазактың салган төөгүлүг сорулгазын чыргакыжыларның харыысалгалыы-биле медерел билип турарының херечизи-дир.

Байыр-оол Кууларга удурткан малчыннарның сигенчи бригадазы бо хүннерге чедир 62 тонна сигенни кезип, бөлүп, сараатаан. А хову бригадазының бригадири Марстай Кууларның сигенчилери 82 тоннаны белеткээш, сигенчи бригадаларны мурнай берген.

Суур чоогунда, Ойнаар-Тей баарында ногаан-ногаан сарааттар, кудумчулай туткан бажыңнар дег, шиилип чоруткан. Сигенчилерниң кол үүлчиги Хавакчап Монгуш мынчаар чугаалап орар: «Чыргакының сиген белеткелинге пенсионерлер, школачылардан эгелээш күш ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзү хаара туттунган. Күш-ажылды организастааны кончуг эки-дир. [illegible] база бир [illegible]».

Шынап-ла чыргакыжылар эрестиг ажылдап турар. Бо хүннерде 327 тонна сигенни сараатап белеткеп алган. Сиген белеткелиниң темпизи улам хүргелеп, кезилде уламчылап турар.

Ш. ТЮЛЮШ.

Чөөн-Хемчик район.

БИР ДЕМНИГ

Нийтиниң малынга чемнер белеткээриниң субботнигиниң баштайгы хүнүнде Тожу районнуң Тоора-Хем суурнуң бүдүрүлге болгаш албан организация коллективтеринден 500 хире кижи, 40 ажыг чүък машиназы, трактор болгаш өске-даа техника киришкен.

«Тоора-Хем» совхозтуң Хадында, Эн-Сугда, Тобулда сиген шөлдеринде электростанциязының, авиапорттуң, орт чериниң болгаш шупту 13 коллективтиң төлээлекчилери сиген кезип, бөлүп, сараатап ажылдаан. «Май Бири» совхозка райкүүскомнуң культура, улус өөредилге килдистери болгаш өске-даа организациялар дузалажып, организастыг ажылдаан.

Бистиң корр.

Республикага мал чеминиң белеткелиниң субботнигинге Тываның ишчилери идепкейлиг киржип турар

Республиканың бүгү-ле булуңнарында ышкаш, Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери, ниитиниң малынга четчир санныг болгаш шынарлыг чемнерни арбын белеткеп алыр дээш бо хүннерде кужениишкинниг ажылдап турар.

Бии-хемчилер СЭКП обкомунуң бюрозунуң мал чеми белеткээриниң республикага субботнигин эрттирер дугайында доктаалын боттандырары-биле белеткел ажылдарын баш бурунгаар чоруткан.

Дүүн, август 14-те, чеди шак чаа-ла ажып турда «Саян» совхозтуң төвүнге Кызылдың аңгы-аңгы бүдүрүлгелеринден болгаш организацияларындан чүс хире кижи чеде берген. Оларның аразында Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, Зооветхандырылга эргелелиниң, мал семиртир комплекстериниң каттышкан дирекциязының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының, эът-сөөк дааганы кылыр комбинаттың коллективтери сиген кескеннер.

«Кызыл тараачын» совхозка кызылчылар болгаш бии-хемчилер 170 хире кижи мал чеминиң белеткелинге киришкен. Оларның аразында малчыннар, саанчылар болгаш өске-даа мергежилдиг кижилери бар Күш-ажылдың хоочуннары болгаш комсомолчулар картофельдиң болгаш ногааларның бок үнүштерин аштаарынга ажылдааннар.

ЧУРУКТАРДА: субботник үезинде хайныышкынныг ажылдар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фоторлары.

БАР АРГАЛАРНЫ ТЫП ТУРГАШ...

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш Азык-чем программазында малдың баш санын өстүрериниң, оон бүдүмчүзүн бир кол магадылалы — ниитиниң малынга четчир санныг, шынарлыг быжыг чем баазазын тургузары айыткан. Бистиң районнуң ажыл-ишчилери партияның ол айтырыышкынын амыдыралга боттандырар дээш амгы үеде тодаргай ажылдарны чорудуп турар.

Бо хүннерде район ниитизи-биле ... тонна сигенни азы планныг онаалдазының 33,8 хуузун, 1465 тонна сенажты — планының 62,4 хуузун болгаш 229 тонна витаминниг сиген далгаазы — планының 91 хуузун белеткеп алган.

...

лар лекция, беседаны ховуларга ... плап еңгүүр чорудуп турар.

Көскү агитацияны бригадалар, звенолар төптеринде дериң кылган. Совхоз төвүнде ... ниң доктаамал аалчылары болу берген.

Ыландыкы Аксы-Барлык салбырында ... удурткан бригадазы 1351 тонна мал чеми белеткээр планын бо хүннерде доозарының кырында келген. Ол бригадада ... кижи ажылдап турар. Партбөлүк удуртукчулары Анатолий Хомушку. Кызыл-оол Монгуш күш-ажылдың организациязын шын кылып, звеноларны биледилиг удуртуп ...

...

дужааган. Ниитизи-биле бо хүннерге чедир Кызыл-Мажалыктың албан организациялары 187 тонна, Ак-Довурак хоорайның — 160 тонна мал чеми белеткээн.

Сиген кезиилдезиниң баштайгы хүннеринден районнуң партия комитеди ... бедидип, коммунистерниң, комсомолчуларның кужун таарыштыр тургузуп, кижилер-биле ажылды күштелдирип, оларның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларынга ... салып келген. Кызыл-Мажалыктың төпчүткен Культура бажыңының чанында ...

...

Н. АМЫРДА,

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ХОЖУДААШКЫННЫҢ ЧЫЛДАГААННАРЫ

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилчилелиниң болгаш ВЛКСМ Тыва обкому августуң 14—15 хүннерин ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң талазы-биле бүгү республика субботниги кылдыр чарлаан. Ону чогумчуда бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың хүннери болдурар дээш республиканың өске бүгү ажыл-агыйлары-биле бир демей Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери бир арга-кураанкырларын ышкуу-биле ажыглаар деп шиитпирлээннер. Совхозтуң ишчилери, оларга дузалакчыр өске коллективтерниң төлээлери каяа, кандыг ажыл кылырын тодарадып алганнар. Кызыл хоорайның бүдүрүлге, албан черлеринден барган 1000 кижи болгаш суурнуң 120 хире чурттакчызы сигенни белер, чүдүрер база ... ажылдарга, картофель бору аштаарынга киржип турар. Оларның чамдыктары квартаалдарның чурттакчыларынга дузалажып, 80 хире кижи хол кадыырлары-биле сиген кезип, чүс ажыг айыырлыг үлүг ногаан сиген сарааттап, сиген бөлүп болгаш өске-даа ажылдарны кылып турарлар.

«Шамбалыг» совхозта амы хүннерде мал чеминиң белеткелиниң байдалы кандыгыл? ...

чүгле 20 ажыг хуузун кылып алган. Мындыг байдал совхозтуң удуртукчуларын, ылангыя мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле совхоз директорунуң оралакчызы, партком секретары Э. Д. Серепти дүвүредир ужурлуг.

Бо хүннерде ол совхозтуң мал чеминиң белеткелинде Кызыл хоорайдан барган аңгы-аңгы организация, бүдүрүлге черлериниң төлээлекчилери эвээш эвес үлүүн киирип турарлар. Совхозка сиген белеткеп бээр план-онаалдазын республиканың Харылзаа ... министерстволуг ... театры ажыр кылганнар. Ылангыя автобааза коллективи 20 тонна сигенни белеткээш, ажыл-агыйга дужааган. Ам мында Кинофикация эргелелиниң, филармонияның коллективтери ажылдап турар.

Мал чеминиң белеткелинге совхоз төвүнде түс-түс организацияларның ... багай эвес. Бо ажылда ...

...

Витаминниг сиген далгаазын белеткээр ... бар. Оларны ... Олар амга чедир 106 тонна витаминниг сиген далгаазын белеткээн. Бир эвес моон мурнунда үелерде ышкаш АВМ ниң-чангыс үрелиишкинге та...

... ап болур. ... кандыг болурун, үе көргүзе бээр.

Ш. ДОРЖУ,

«Шыныы» корр.

УЛАМ ШАПКЫНЧЫДАР

«Ак-Туруг» совхоз 4234 тонна мал чеми белеткээр планныг. Бо хүннерде совхозтуң төп салбыры 118 тонна, Кызыл-Даг салбыры 690 тонна сигенни белеткээн. Моон алгаш көөрге, мал чеминиң белеткелиниң совхозтуң төп салбырында ам-даа кудуку темпилиг болуп артышкаан. Суурнуң бүгү чурттакчызы ... Ак-Туруг ортумак школазының, профессионал-техниктиг училищениң ... кужун немей мооңнеп, мал чеминиң белеткелин улам шапкынчыдары негеттинип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ШАК БҮРҮЗҮН ЧӨП АЖЫГЛААР

ССРЭ-ниң Азык-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери мал болгаш чер ажылының продуктуларын көвүдедир дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Амгы үеде оларның мурнунда кол сорулга — ниитиниң малынга четчир санныг, эки шынарлыг чемнерни белеткээри болур.

... 11 бригада, 11 ... хуу, витаминниг сиген далгаазы белеткээрин — 45 хуу, ...

... закта сиген белеткеп турар, олар баштай ... тонна сигенни хүлээткен, ам-даа ол ... «Өөк» совхозта Маады Сүрүн-Сат, «Саян» совхозта Чапсын Хапыл-оол удурткан хойжу бригадалар база-ла эки ажылдап турар. Сиген белеткелин...

...

Т. ХЕРТЕК,

«Шыныы» корреспондентизи.

ЛЕНИНЧИ НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ

ССРЭ-60

...

СОВЕТ УЖАР ЧҮҮЛ ДЕПШИЛГЕ ОРУУНДА

СОВЕТ УЖАР ЧҮҮЛ үндезин дүрген, кандыг-даа агаарлыгда ужар, шаандакызынга деңнээр аргажок бедиир болгаш херек кырында боттарының турар черлеринден дыка ырак черлерге четпер аргалыг апарганын бөгүн чоргаар чугаалап болур бис.

Хамаатылар дайынның соонда, үжен чылдарда, күчүлүг ужар чүүлдү тургузары бүгү улустуң херээ апарган. Ол чылдарның эгезинде чылда ортумаа-биле 800 самолеттарны кылып үндүрүп турган болза, ол көрүкчүг 1938 чылда — 5469 четкен. Чамдык хевирниң самолёттары [illegible] болгаш ыраалының талазы-биле делегейде чок дээн чедиишкиннерлиг [illegible] Москва — Соңгу полюс — АКШ аразынга [illegible] чок ужуушкуннар база кылган.

[illegible] 1938—1940 чылдарында [illegible] самолёттар немец-фашистиг ужар чүүл-биле [illegible] кадындошкун, шылгалданы тудуп эрткен болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет агаар шериниң самолёттары Германияның [illegible] дайынынга оксуп ганы 100 муң самолёттарының 77 муңун узуткаан.

Совет шүүргенчилер, [illegible] бомбардировщиктер [illegible]ның талазы-биле шак-ла ындыг фашистиг машиналардан дыка артык чүүлдерлиг турган. С. В. Ильюшинниң чогаадып, тургускан ИЛ-2 дээр штурмовиктиң дайынчы аргалары болгаш чазыг чок созуушкуннары дыка онзагай турган. Ынчангаш ИЛ-2 эрткен дайынга эң-не вентерептей самолёт боор турганы таварылга эвес. Немец конструкторлар шак-ла ындыг штурмовикти тургузар дээш опу кылып чадашканнар.

[illegible] дайынның соонда АКШ бодунуң ужар чүүлүнүң күчү-шыдалын улгаттырып эгелээн. Аар бомбардировщиктер АКШ-тың ССРЭ-же угландырган стратегтиг ядролуг күштериниң кол кезээ апарган. Оон ангыда [illegible] бомбардировщиктер болгаш авианосецтерниң-даа самолёттары атомнуг бомбаны чүктээр аргалыг боор. Европаның муңнуку баазазының америк күштеринге кирип турган. Ону барымдаалааш, бистиң чурт аңаа харыылаар [illegible] ны билдинигр.

50 чылдарның эгезинде Ада-чурттуң реактивтиг моторлары-биле дериттинген самолёттарны хөйү-биле бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Кол конструктор А. И. Микоян ол үени мынчаар сактып бижээн: «Бистиң хуннеривисте, бистер [illegible] ужар чүүлдүң хөгжүлдезинге чаа дээди үе-чадазы эгелээн. Бо талазы-биле кайы хире улуг шывар шураашкынны болганын билдине берзин дээш, чаңгыс-ла [illegible]. Дайын мурнунуң шүүргедекчилери барык 1000—2000 аът күштүг моторлуг турган. Ынчаарга амгы үениң дүрген самолёдунуң күжүн ол эргизи хемчээл-биле деңнээр болза, 40—50 муң аът күжү чеде бээр. Самолёттарның күжү он-он катап улгаткан».

ОЛ ЧЫЛДАРДА Шериг-Агаар Күштеринге ыракшыл бомбардировщик ТУ-16 келген. Ол чаа машинаның ажыглаттынар аргазы тергиин, бөдүүн болгаш дыка бүзүреңнг болган. Оон-биле барык кады фронтучу МиГ-17, оон соонда МиГ-19, кандыг-даа агаарлыгда ужар дозукчу-шүүргедекчи ЯК-25, фронтучу ИЛ-28 деп бомбардировщик көстүгүлеп келгилээн. Ол дайынчы машиналар ынчаардагы он чылдың төнчүзүнге чедир ССРЭ-ниң агаар күжүнүң үндезини боор турган.

60 чылдарда ол машиналарның орнунга чаа реактивтиг, үнден дүрген ужугар, янзы-бүрү сорулгаларның машиналары келген.

70 чылдарда ССРЭ-ге аңгы-аңгы хевирлиг болгаш сорулгалыг ужугар аппараттар тургустунган. Оларны бистер үшкү салгалдың самолёттары деп адап турарывыс билдингир. Оларның шывар талазы-биле көргүзүглери улам экижээн турган: олар үнден ийи болгаш ийи чартык катап дүрген ужуп болур, бедиири он-он метрден эгелээш, элээн каш он-он километр чедип турган.

БИСТИҢ хүннеривистиң ужар аппараттары — бедик механизастаттынган, автоматтар-биле [illegible], электрижиттинген болгаш экипчепсеглеңген машиналар боор турар. Олар эртемниң болгаш техниканың эң сөөлгү, болбаа-[illegible]-биле кылдынган, янзы-бүрү дыка хөй сорулгаларны чедиишкинниг күүседип шыдаар аргаларлыг.

Бистиң Шериг-Агаар Күштеривис бодунуң дайынчы аргаларын, дээштиг ходелчашкиннерин совет шериглерниң «Неман», «Запад-81» дээр дайынчы өөредилгелериниң, а ол ышкаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның шериглериниң катышкан өөредилгелеринге-даа бүзүрелдии-биле көргүскен.

Совет конструкторлар вертолёт кылырының талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг боор турар. Дайын соолунуң үезинде бистиң чурттуң хурту чалгынныг машиналарының бүдүн-бүдүн бөлүктерин олар тургускан. Оларның дыка хөйү делегейниң ужар чүүл талазы-биле делгелгелеринге алдын медальдар-биле демдеглеткен болгаш бедик үнелелди алгылаан. Вертолёттар чүгле ажыл-агый сорулгаларын күүседип турар эвес, харын армияның болгаш флоттуң дайынчы составында база кирип турар.

ССРЭ-ниң хамааты агаар флоду база-ла шуут чаа пассажирлер лайнерлери, транспорт машиналары-биле, тускай сорулгалыг ужар чүүл-биле (кодээ ажыл-агыйының, [illegible] болгаш медицинаның) хандыртынган. Аэрофлоттуң [illegible] амгы үениң [illegible] ИЛ-62, ТУ-134, ЯК-40, ЯК-42 [illegible] каш, ындыг агаар лайнерлеринге, ИЛ-86 деп аэробуска олуруп алгаш, энтиг болгаш дүрген-даа аян-чоруктарны кылып болур апарганнар. Агаар транспорту совет кижилерниң амыдырал-чурталгазының чарылбас кезии боор [illegible].

Михаил МИШУК,
генерал-полковник, инженер, ШАФ-туң Кол командылакчызының оралакчызы.
(ПМА).

Кызылга Соңгу чуктуң кайы-даа булуңунга вертолёт күзенчиг [illegible].

Индияның күрүне тугун Кызыл шивээниң кырынга үжен беш удаа көдүрүп турар. 685 миллион кижилиг индия улустуң хамаарышпас чоруун чарлаан хүнге холбаштыр байырлалды үжен беш удаа Делиде Кызыл шивээге демдеглеп турар.

Индия шаанда колония турган үеде чуртка чыл бүрүде хөй кижилер аарыгларадан, аштан өлүп турган. Амгы үеде индий улус спутниктерни октаргай делгеминче салып, атомнуң чажыдын билип, Антарктиданы болгаш Делегей океанын шинчилеп турар.

Ынчаарга Индия Республика хөй чүүлдер талазы-биле сайзыраңгай хөгжүлделиг күрүнелерниң [illegible] хоюдап турар. Чижээ, чоннуң кижи бүрүзүнге онаашкыр электроэнергияны, каңны ажыглаар талазы-биле сайзыраңгай хөгжүлделиг чурттардан соңнап турар. Англи колонизаторларга удур национал-[illegible] Индий национал конгресс партияның сураглыг ажылдакчыларының [illegible] эртемден Н. Г. Рапта мынча деп демдеглээн:

— Хамаарышпас чоруктуң чылдарында бистиң чуртувустуң чедиишкиннери, бурунгаар депшилгези улуг болган. 35 чыл бурунгаар бистиң чуртувус хоозураңгай турган. [illegible] деңнели ам бедээн, экономиктиг хөгжүлдениң көргүзүглери улгаткан. Ажыл-агыйны башкарарының планныг ёзу-биле чорудуп, бо талазы-биле Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазын ажыглап турар бис. «Беш чылдар» деп сөстер Индияның чурттакчы бүрүзүнге экии билдинигр апарган. Национал ажыл-агыйны хөгжүдериниң беш чыл пландарын 1951 чылдан бээр Индияда чедиишкиннг күүседип турар. Эргелиг аллыгы беш чыл планының ийиги чылының [illegible] хамаарыштыр премьер-министр Индира Ганди мынча деп демдеглээн: «Кодээ ажыл-агыйының болгаш үлетпүрнүң кол продукциялары-биле бодун хандырар сорулганы чедип алырынче Индия бүзүрелдиг бар чоруур».

Бо чылды Индияда «күш-[illegible] бүдүрүкчүзүнүң чылы» кылдыр чарлаан. Беш чыл планы чедиишкинниг күүседиир турарын хамаарыштыр [illegible]ның бүдүүзүнде чазак сонгуунууларга [illegible]. Электроэнергияны, хөмүр-дашты, нефтини, каңны, аъш-чем продуктуларын бүдүрер талазы-биле беш чылдың даалгалары чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Бөмбүрзектиң судалы

Август 15 — Индия Республиканың
хамаарышпас чоруун чарлаан хүнү

ИНДИЯ: күрүне тугу 35 чыл киискээн

— Чери чок тараачыннарга черни аде хуваап бээр сорулганы чазак салып турар. Ынчалзажок касте, общиналар аразының болгаш шажын-чүдүлгениң [illegible] бо чугула сорулганы боттандырарынга моондак болуп турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң беш чыл пландарын күүседири-биле черге-[illegible] хандырарының программазын Индияның чазаа база хүлээп алган. Чуртка социал [illegible] боттандырарынга база ол программа [illegible] [illegible], хамаарышпас өөредилгени хандырар талазы-биле пландарны ажылдап кылган.

Индияның хамаарышпас политиказы делегей аренезынга база илергейлеттинип турарын ол чурттуң өңнүктери сеткил ханыышкыны-биле [illegible] турар. Индия тайбың [illegible] болгаш чепсектиң эдерлежиринге удур [illegible] [illegible] турар. Индий океанның милитаризастаазынга удур. Индия шаанташтыг демдегленип келген болгаш демдеглеп база турар. Премьер-министр И. Ганди чоокта чаа АКШ-ка барып чораан үезинде бо дугайында тодаргай чугаалаан. Индияның ол угланышкыны делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыынга дугжуп турар.

Барыын чурттуң капиталистиг күрүнелериниң «дузалажылгазы» алыры күзенчиг эвес деп Индия санап турар. Совет Эвилели-биле Индияның найыралдыг харылзаалары — янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга харылзааларының чаа хевириниң чаагай үлегери болуп турар.

Бодунуң чуртунуң хамаарышпас чоруунуң 35 чылын индий улус калбаа-биле демдеглеп тураан. келир үезинге бүзүрелдиг көрүп турар.

С. ЗИМИН,
ПМА-ның тускай корр.

Япон эжелекчилерден Көрейни хостаандан бээр 37 чыл болганынга

ХОСТАЛГАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет информбюроның 1945 чылдың август 15-те оперативтиг медээзинде мынчаар [illegible] чукте совет шериглер япон-[illegible] [illegible] [illegible]

КИЖИЛЕРНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

ВЕНА. (СЭТА-ның корр). КНО-нуң космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилеп, ажыглаар талазы-биле ында боор турар ийиги конференциязында чеде берген сес социалистиг чурттарның космонавтылары австри болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязын кады кылганнар. Аңаа совет космонавтылар В. Джанибеков, А. Иванченков, В. Ремек (ЧССР), М. Гермашевский (Польша), З. Йен (ГДР), Г. Иванов (Болгария), Б. Фаркаш (ВУР), Ж. Гуррагча (МАР), А. Тамайо Мендес (Куба) олар киришкеннер.

ССРЭ-ниң кадык камгалал министерствозунуң медицина-биология айтырыгларының институдунуң директору академик О. Г. Газенко парлалга конференциязын ажыткаш, Совет Эвилелинде черниң баштайгы кылымал спутник-ээрингизин салып үндүргени-биле эгелээн космонавтиканың төөгүзүнүң дугайын чугаалаан. Оон бээр чер чөөгүнүң делгемнеринче муң-муң космос аппараттарын салып үндүрген, чүс ажыг кижи космосче ужуушкунну кылганнар деп ол чугаалаан. Космоска ужуушкуннар эртем талазы-биле чүгле хөй үнүүзүн берген эвес, харын база бистер шуптувус — чаңгыс-ла чер деп бөмбүрзектиң төлдери бис дээрзин улам ханнып билиндирген.

Л. ВОЛНУХИН,
А. ГРИГОРЬЕВ.

ИЗРАИЛЬ МООНДАКТАП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң сионистиг чэрчылары Ливанның [illegible] [illegible]

БУЯННЫГ АЧЫЗЫ

[illegible]

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧӨРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

В. ВАСИЛЕВ.

ЭМНЕЛГЕ ТӨПТЕРИН АЖЫТКАН

РАНГУН. (СЭТА). [illegible]

Ю. БРОМЛЕЙ,
академик.

Янзы-бүрү медээлер

ЫРЛЫГ-ХӨГЛҮГ ААЛЧЫЛАР

«Чедер» курортунга үшкү сезонга дыштанып турган мен. Эмнетпишаан, дыштанырга магалыг-дыр. Аңаа хостуг шагывыста кино, концерттерни-даа көрүп турдувус.

Моолдуң Завхан аймаандан цирк артистери Тывада келгенин баш бурунгаар дыңнаан бис, оларның оюн-көргүзүглерин «Чедер» курортка дыштанганнар четтикпейн манап турган. Шынап-ла олар аваангыр-кашпагай оюннарын көргүскеш барганнар. Тус-тус номерлерин сонуурган, магадаан чугаалар ооң соонда-даа дыңналып турду.

Кызылдың Күрүне филармониязының артистери, композитор Р. Д. Кенденбиль база аалдап келгеш, солун концертти көргүскеннер. Композиторнуң ырларын хоочун артистер Х. Коңгар биле Е. Кенденбиль олар дыштаныкчыларга ырлап бараан болганнар. Оон ынай ыраажылар Г. Өшкү-Саарының, М. Мерген-Херелдиң, Б. Кенештиң даа хөөнү чарап үннерин магадап, оларның моол, тыва, орус, казах дылдарга ырлаан ырларын таалап дыңнаан бис.

«Чедер» курортунга үшкү сезонда музыкалыг, ырлыг-хөглүг аалчылар хөй болган. А оон өске-даа солун оюннар, спортчу маргылдаалар, тематиктиг кежээлер болуп турган болгаш, курортка дыштанганнарның сеткили өөрээн.

К. САМБУУ.
Ак-Довурак хоорай.

СЕПТЕЛГЕ АДАКТАЛГАН

Бажың-Алаак суурнуң Культура бажыңының (директору М. Намзый) чайгы септелгезинче совхоз дирекциязы, партком болгаш кожуун Советтиң күүсекому чогуур кичээнгейни угландырган.

Септелге ажылдарынче Т. Монгушка удурткан тудугжулар звенозу июнь эгезинде киргеш, шалыпкын ажылдаан. Культура одааның өрээлдериниң сонга, хаалгаларын болгаш шалазын бүрүн дозулаан, ханаларын чугайлаан.

Ооң даштыкы чаагайжыдылга ажылдарын база багай эвес чорудуп турлар. Штакетник, хериминиң септээш, 30 дес чадаң болгаш өске-даа үнүштерни олурткан.

Амгы үеде ооң электри шугумун, сцена кежегелерин чаартып, кино көргүзер экранны солуур ажылдар арткан. Оон аңгыда одалга системазының суг сердүрер насостарын солуурун негеттинип турар.

«Чайын шанаан, кыжын терген сенте» дижир болгай. Ам ажылчыннар арткан үрмек ажылдарны шиитпирлээр дээш шалыпкын ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.

ИЙИ КӨВҮРҮГ

Шуйнуң калыкчылга школазы Бай-Тайга районнуң ырак дээн черлеринге саналып турар. Ынчангаш ук школага четпил алыры кончуг берге, орук-чирик багайындан белен-селен машина-балгат четпес.

Ындыг даа болза бо айтырыг сөөлгү үеде херечин-биле шиитпирлеттинген, чүге дээрге калыкчылга школазының коллективиниң күжү-биле Кара-Шуй дээр хемчигеште улуг, бире ийи көвүрүгнү кылган, чал-оруктарга сай төп, бедидип база дескилээн.

Бо ажылды школа директору, Шуй кожуун Советиниң депутады С. Н. Комбу ийи-ле хонук иштинде шалыпкын организастап эрттирген. Көвүрүглер тудуунга школа ажылчыннарындан Хомушку Түмен-оол, Төмүр Түрген, Салчак Шыдыраа, бухгалтер Бүрген-оол Хомушку болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдааннар.

Амгы хүннерде ол көвүрүглер-биле чүгле школаның чурттакчы чону эвес, а «Мурнакчы» совхозтуң база районнуң өске-даа организацияларының [illegible] кижилери олап кежип, аргыжып турарлар. Харын-даа районда ук кежигни Ийи-Көвүрүг деп адай берген-даа ону туткан кижилерни [illegible].

Б. БҮДҮП.

Кижилер болгаш чылдар

БАШКЫМ ДУГАЙЫНДА СӨС

Ам ол—Владимир Михайлович Наделяев—ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырында ажылдап турар. Ында төөгү, филология болгаш философия институдунда ЛЭФИ деп адаар, фонетиктиг шинчилелдер чорудар экспериментал дыг лабораторияның эргелекчизи. Сибирь [illegible] дылдарының көску шинчээчизи, моол дылдар талазы-биле улуг специалист, Тыва АССР-ниң эртеминиң алдарлыг ажылдакчызы. Ол бедик сыныг, узбек доорҗак бөрт кеткен кижиниң чанынга аспирантылар үргүлчү турар, ол-бо черлерден келгилээн эртемденнер ооң консультациязын алган турар.

В. М. Наделяев Сибирьниң, Соңгу чүктүң болгаш чоок-кавының дылдарын, ылангыя оларның фонетиказын шинчилээринге улуг салыышкынны киирген. Шылгарангай совет эртемден академик Л. В. Щербаның өөредиинге даянып, ону ханыладып, тодаргай дылдарны өөренириңге ажыглап турар. Ол—хөй теоретиктиг ажылдарның автору, полиглот—немец, француз, моол, якут, тыва болгаш өске-даа дылдарны билир. В. М. Наделяев Сибирьниң, Соңгу чүктүң, Ортаа Азияның, Моолдуң дылдарын шинчилээр кадрларны белеткээринге шылгарангай рольдуг болган, улуг теоретик кижи.

Владимир Михайлович ам 70 харлап турар, эртем-педагогика ажылының 53 чыл оон. Төрээн хүнүңер-биле, эргим башкывыс! Кадык-шыырак болуңар, совет эртемге ажыктыг кылдыр хөй-хөй чылдарда чурттаңар! В. М. Наделяев Чита областа төрүттүнген. 17 харлыында-ла башкылап эгелээн. 5 чыл иштинде Таймырга долган школага ажылдап турар үезинде якут дылды шиңгээдип алган. 1939 чылда ону Ленинградтың күрүне университединче өөредип чоруткан болгаш 1944 чылда ЛКУ-нуң филология факультединиң түрк-моол салбырын дооскан. Ооң соонда ол-ла университеттиң чөөн чүк факультединиң аспирантуразын дооскан болгаш анаа моол дылдар башкызы боон арткан. 15 чыл иштинде башкылаан, ол-да үеде түрк дылдарны ханы өөренип келген. 1958 чылда В. М. Наделяевти ССРЭ-ниң ЭА-ның Дыл эртеминиң институдунуң алтай дылдыр секторунга чалап экелген болгаш анаа хөй ажылды ол бүдүрген, ылангыя 1969 чылда парлаттынып үнген «Эртеги түрк словарьы» тургузарынга болгаш редакторлаарынга шуут кирипткен. В. М. Наделяевтиң эртем талазы-биле үзел-бодалдарының боттанарынга академиктер В. В. Радлов, С. А. Козин, И. И. Мещанинов, Л. В. Щербаның база шылгарангай түрколог, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү профессор С. Е. Маловтуң ажылдары онза улуг [illegible] болган деп чугаалап болур.

1966 чылда В. М. Наделяев ССРЭ-ниң ЭА-ның Сибирь салбырында төөгү, филология болгаш философия институдунче чалаткаш, амдыгаа чедир ында ажылдап турар. Сибирьниң болгаш ооң чоок-кавызының дылдарын экспериментал дыг фонетиканың аргазы-биле шинчилээр [illegible] (угланыышкын) В. М. Наделяевтиң идей-теоретиктиг органчылакчызы удуртулгазы-биле ону долгандыр тыптып келген. Экспериментал дыг фонетиканың аргазы-биле якут, бурят, алтай, тыва болгаш өске-даа дылдарның үннериниң артикуляция болгаш акустиктиг шынарларын база ритмомелодиказын шинчилээринге тураскааткан хөй санныг монографиялары [illegible]. Оларны В. М. Наделяевтиң удуртулгазы-биле тургускан. Бурят И. Д. Бураев, калмык П. Ц. Биткеев, моол Ж. Цолоо, якут И. Е. Алексеев, хакас К. Н. Бурнакова, алтай М. Ч. Чумакаева болгаш өске-даа эртемденнер В. М. Наделяевтиң удуртулгазы-биле кедилиг ажылдарны тургускан. Хөй национал дыг эртемденнерни ол кижизиткен, оларны каттыштырып, найыралдаштырып турар бир өзек боон чоруур.

В. М. Наделяевтиң эртем-педагогиктиг ажыл-чорудулгазында онзагай черни тыва дыл эртеми ээлеп турар.

1947-1957 чылдарда Ленинградтың күрүне университединиң чөөн чүк факультединге ниитилелге болгаш дыл эртемнериниң тыва специалистерин белеткеп үндүрген. Дээди эртемниг төөгүчүлерни, филологтарны Тывага белеткеп бергени ол. Тыва бөлүктерниң үзүктел чок удуртукчузу В. М. Наделяев турган. Ол чүгле башкылаар эвес, харын билимчелиг удуртукчу, кижизидикчи, сагыш човаңгыр суртаалчы боон турган.

В. М. Наделяев тыва дылды эң-не баштай дээди өөредилге черинге башкылап эгелээн кижи болур. Ол университетке тыва дыл эртемин башкылаарының программазын чогаадып тургускан, «Амгы тыва дыл» деп системажыткан курсту тыва бөлүктерниң студентилеринге номчуп турган. Оон ынай «Түркология киирилде» деп курсту ажылдап кылгаш, студентилерге өөреткен, тыва дылдың синтаксизиниң дугайында тускай семинарны база эрттиргилээн. Университетке тыва студентилерниң эртем конференциязын чылдын на В. М. Наделяев организастап эрттирип турган. Орта академик И. И. Мещанинов болгаш Л. Р. Зиндер безин киржип тургулаан. В. М. Наделяевтиң саналы-биле тыва студентилерге С. Е. Малов «Эртеги түрк бижик тураскаалдары» деп курсту, Б. Я. Пропп «Хуулгаазын тоолдарның үндезиннери» деп курсту номчааннар.

Студентилерниң бүгү талалыг кижизидериниче ол улуг кичээнгейни салып турган. В. М. Наделяев студентилерин эдертип алгаш, фабрикаларга, театрларга, музейлерге баар турган, телевидение чаа-ла делгерей эгелеп турда бисте Ленинградтың телетөвүн барып көргүскен. Ол үеден бээр-ле В. М. Наделяевтиң амыдыралы Тыва-биле холбашкан. Оон бээр-ле тыва дыл эртеминиң хөгжүлдези В. М. Наделяевтиң ады-биле чарылбас холбашкан.

Тыва дылдың практиктиг болгаш теоретиктиг айтырыгларын шиитпирлээринге ол дорт киржип келген: тыва дыл талазы-биле элээн хөй кандидат болгаш доктор диссертацияларының удуртукчузу болгаш консультантызы ол. Амгы үеде К. Бичелдей, С. Сегленмей тыва фонетика талазы-биле кандидат диссертацияларын В. М. Наделяевтиң удуртулгазы-биле бижип турар. Ол Тывага каш удаа кээп, эртем-теоретиктиг конференцияларга киржип, үнелиг санал-оналын берип келген.

В. М. Наделяевтиң өөреникчилери филология эртемнериниң кандидаттары З. Б. Чадамба, Е. Б. Салзынмаа, төөгү эртемнериниң кандидады М. Б. Кенин-Лопсан болгаш өскелер-даа үре-түңнелдиг ажылдап турар. В. М. Наделяев тофаларның дылын улуг сонуургал-биле шинчилеп келген. Ол тофаларның аразынга каш удаа барып, хайгааралдарны болгаш шинчилелдерни кылган.

Түркологтарның бүгү-эвилел болгаш регионалдыг конференцияларынга чугаалаан чүүлдерин, илеткелдерин дыл эртемденнери ханы сонуургал-биле дыңнаар. В. М. Наделяев Сибирьниң дээди өөредилге черлеринге тускай курстарны база номчуп турган. Моол эртемденнерниң чалаары-биле ол Улан-Баторга чаңгыс эвес удаа эртем командировказынга чораан.

Тываларның, моолдарның болгаш өске-даа чамдык улустарның дылдарынын база тывылган угунуң дугайында оригиналдыг бодалдар база В. М. Наделяевтен үнген. Чижээлээрге, тыва дылда кыска, узун, ек-биле адаар ажык үннериниң [illegible] фонемалар боор турарын ол бадыткап көргүскен, ажык эвес үннерниң күштүг, кошкак, мырыңай кошкак деп классификациязын ол тургускан. В. М. Наделяев — хөй талалыг эртемден. Ол дугайын парлаттынмаан азы ниизы-бүрү номнарда киргилээн ажылдарының аттары безин айтып турар: «Долган дылдың грамматиказы» (1934), «Кидань бижиктиң үжүглелиниң дугайында баштайгы дыңнадыг» (1964), «Тофаларның дылының үн системазының онзагай чүүлдери» (1969), «Кол-Агаштың эртеги түрк бижии» (1973), «Амгы моол дыл. 1 кезээ. Фонетика болгаш грамматика» (1955) база оон-даа өскелери.

Башкымның дугайында бо кыска чүүлдү профессор Е. И. Убрятованың сөстери-биле доозуп каар деп бодап тур мен: «Сибирьниң 23 дылдарының болгаш диалектилериниң үн системаларын шинчилээриниң түңнелдерин үндүрерде В. М. Наделяевке артикуляцияның баазазы төөгүге дес болур деп өөредиини тургузар, артикуляция баазаларының типология классификациязын тургузарынче кирер арганы берген, ол — төөгү болгаш археология шинчилелдери-биле кады хөй-хөй чүгүла этногенез [illegible] тодарадырынга дузалыг болур». [illegible]

В. М. Наделяев бодунуң чеден харлаанын чогаадыкчы ажылдың бедиинде уткуп, ужуражып турар. Оон чаңы болгаш нарын бодалыышкыннарының чаагай түңнелдерин моон соңгаар-даа хөй-хөй-биле көрүп өөрүүр бис.

Ш. САТ,
дыл эртемнериниң доктору, профессор.

Чурттуң спортчу амыдыралындан

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

● Бо чылын калык камгалалынга, күш-культурага болгаш спортка чарыгдаары-биле 15,4 миллиард рубльди көрген, ол дөрге эрткен чылдыындан 0,6 миллиард рубль хөй. Оон аңгыда профэвилелдер чыл санында 6 миллиард рубльди база аңаа үндүрүп турар.

● Чурттуң бүдүрүлгелеринде, албан болгаш өөредилге черлеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда күш-культураның 237,6 муң коллективтери, спорт болгаш спорт-техниктиг 7 муң ажыг клубтар ажылдап турар. Оларда 83,2 миллион кижи хаара туттунган. Оларның аразында 22,5 миллион кижи разрядтыг спортчулар, 60 муң ажыы — спорт мастерлери болгаш делегей классының спорт мастерлери.

Ниити күш-даяыр белеткелинде киржип турарларның саны 12,5 миллион, калыкчылгага бөлүктеринде 2,3 миллион, туризмде —9,2 миллион, балык тударында —беш миллион ажыг кижи четкен.

● 192 муң бүдүрүлгениң күш-ажыл хүнүнүн чорудунда бүдүрүлге гимнастиказы кирген. Ында 32,4 миллион кижи хаара туттунган.

● Амгы үеде бистиң чурттувуста спорттуң янзы-бүрү тудугларының саны 1,2 миллион четкен, 3,6 муң стадион бар, 75,2 муң залдар, ийи муң хире эштир бассейннер, 450 муң ажыг ойнаар шөлчүгештер, 106 муң футбол шөлдери, кара адар 32 муң тирлер, чиик атлетиканың 6,6 муң ареналары, аңчыларның болгаш балыкчыларының 6 муң баазалары, спорт-калыкчылганың 4,6 муң лагерьлери бар.

● 1981 чылда 28,9 миллион кижи ГТО-нуң херек демдээниң эдилекчилери болганнар, оларның 4,4 миллиону «Алдын демдекти» чаалап алганнар.

● Күш-культураның болгаш спорттуң кадрларын 220 дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде белеткеп турар, оларның иштинде 20 институттар (оларның филиалдары) болгаш 25 техникумнар, университеттерниң болгаш педагогика институттарының 100 ажыг факультеттери база салбырлары бар.

Күш-культура шимчээшкининде штаттыг 328 муң ажылдакчы хаара туттунган. 15,7 миллион тренерлер, инструкторлар болгаш судьялар хөй-ниитичи эгелээшкин-биле ажылдап турарлар.

● Чуртта спорттуң 70 ажыг хевирлери ажылдап турар. Оларның эң сураглызы —чиик атлетика, волейбол, хаак спорт, футбол, баскетбол, шыдыраа.

● ВЛКСМ ТК-ның шаңналдары дээш маргылдааларга 30 миллион хире школачылар чыл санында киржип турар. «Алдын шайба», «Хөм бөмбүк», «Аргыглыг бөмбүк» деп хөктүг болгаш футбол маргылдааларынга 7,5 миллион өөреникчи киржип турар, «Изегелдиң старттарынче» 18 миллион чаштар кээп турар.

● 1952 чылдан эгелеп Олимпий оюннарынга 2,5 муң хире совет спортчу киржип келген. Олар 1918 олимпий медальдарын (401 алдын, 326 мөңгүн, 291 хүлер медальдары) чаалап алганнар. Совет атлеттерден 669 кижи Олимпий чемпиону аттарга төлептиг болган.

1949 чылдан бээр совет спортчулар делегей чемпионаттарынга ийи муң ажыг катап, Европа чемпионаттарынга үш муң катап тиилекчи болганнар.

(СЭТА).

КАЙГАМЧЫК-ТЫР

Чоокта чаа Бүрен-Хем суурнуң Культура бажыңынга көрүкчүлер шыгырт долу олурупкан. Олуттар чедишпезинден ханалар ныдыында чыпшыр тургулапканнар-даа бар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, цирк Кужугет Хензиг-оолдуң удуртканы «Тываның чалыы назыны» деп цирк бөлүү Каа-Хем районга аалдап келгени ол.

Тываның урам чүүл училищезиниң доозунчулары — цирк бөлүү Свердловск хоорайга тускай белеткелди эрттиргеш, төрээн Тывазында оюн-тоглаазын көргүзүп эгелээн. Номер бүрүзүн көрүп оргаш, ёзулуг-ла «Тываның чалыы назыны» дээни кончуг-ла шын-дыр деп кижи бодай бээр. Хып дээн аныяк артистер ойнап турда, кайгамчык-тыр! Ылаңгыя чаптанчыг, каттырынчыг бичии клоун—Байлак эки-ле ойнады.

Оларның кандыг-даа номерлерни күүседип турары чедимчелиг, эвээңгир, дидим, кызымак. Бөлүк чаа-ла бодунуң урам талантызын чоңга бараалгадып эгелээн болганда, моон соңгаар улуг-улуг чедиишкиннерни чедип алыры көргүзүг бүрүзүнден, артистерниң тура-соруундан илдең-дир. Бөлүктү белеткээрде урам чүүл училищезиниң башкыларының база хоочун цирк Кужугет Хензиг-оолдуң болгаш өске-даа удуртунчуларның улуг-хуузу улуг болганы чугаажок.

Чамдык аныяк артистерниң аттарын адаар бодаан мен: Алексей Коңгар, Василий Саая, Галина Кужугет, Валерий Козлов, Артур Салчак болгаш өскелер-даа боттарының номерлерин эки күүсеттилер. «Тываның чалыы назынынга» чогаадыкчы ажыл-ишти күзээлиңер!

С. САРЫГ.

ТӨРЭЭН ХЕМИМ

Ынак хемим —Баян-Колум сенден үнүп,
Ырак чоруп, байырлажып аъттанчык мен.
Сантырымга оруун ак чор, оглум, дээзиг
Чалдыг эзиниң сайын суйбап, чалгып чыттың.
Төрүттүнген булуңум сээ ынакшылым
Тейчү билбес агымың дег соксаш кынмас.
Кайа-даа бол чораанымда сеткил-чүрээм
Харамдыгып сени бодап ийлеп, самтыр.
Унундува эң-не баштай атпаңгырлап
Углай базым кылган хүнүм уттур мен бе?
Сула бадып, чара аккан адырларың
Чугаа эрээн шулурааны меңээ эргим.
Авам мени чедип алгаш, бир-ле эртен
Аоыг суунга арным шаптап, караам чоткаш.
Ада-чурттуң эгези боор хемиң бо деп.
Айтып берип, чагыг-сөзүн аңаа берген.
Чашкы шаамның дескел билбес хөглүг өйү
Чаңгыс-даа хүн, бырланың дег, сенден калбаан.
Кем чок башкы ынакшылым болчаан база
Кемээлиңтей саарының дыңнап манажык мен.
Үүле-херээм бүдүргештиң чанып кээр мен.
Үрде манаан төрээн хемим өөрээн дег.
Элдериңден чалгыгларың ажыр шывал,
Эрге-чассыг төлүң мени уткуп аар сен.

М. ДУЮНГАР.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 5—10 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас.

Агаар хүндүс 21—23 градус чылыыр.

ТАЙЫП УЖАР, ДАЯНЫП ТУРАР

Чоокта чаа телевизорга «Уялар» деп кино көргеш, бир чоок эжимниң дугайын сактып келдим. Ол 45 харлыг. Ат, фамилиязын-даа маңаа тодаргайлавас бодадым.

Эжим шериг чоруурунуң бетинде, өгленип алган. Оон шериг албанындан халашкаш келирге, «кадайы» өске кижи-биле салым-чолун кадып, чурттай берген болган.

Үр-даа болбаанда эжим өске кижи-биле өгленип алды. Бажыңынга келирин база чалаан. Чурттаан эжи чазык, [illegible] өгленген кижи болду. Эжимниң [illegible] чурттаарын [illegible] көргеш чоруппкан мен. Оон бээр элээн чылдар эрткен.

Демги эжимни көөрүмге-ле ээрик чоруур апарган. Бодум арагалаашкын [illegible] дыралдан тайып чораан болгаш, ооң хоралыының дугайын эжимге каш-даа сагындырган мен. Ынчалзажок ол мээң сүмемни херекке албаан [illegible]. Элээн болганда дыңнаарымга, ол 22 чыл ажылдаан организациязындан үндүртүпкен, районнар кезип, турум ажылдаан, чурттаан чери-даа чок, арагалап чоруп турар болду.

Ооң 12 харлыг уруунга хоорайга ужураштым: Уруг мендилешкеш: «Силер бистиңиге чүге келбестей бердиңер, акый?— дээш.—Ачамны көрдүңер бе, кайда чоруур кижи боор. Ачам меңээ дыка ынак кижи. Аңаа ужуражыңарза, дүрген чедип кел деп тур деп дамчыдыңар»— дээш, ол муңгаргай чорупту.

А. ОНДАР.
Кызыл район.

Ак халаттыг кижилер

Зинаида Мааевна Кыргыс Красноярскиниң медицина институдун 1977 чылда дооскаш, республиканың Кадык камгалал министерствозунуң чорутканы-биле Кызыл районнуң эмнелгезинге терапевт эмчилей берген. Ол үеден бээр ажылынга кызымак диртип, чурттакчыларның хүндүткелин чаалап алган. Хүндүткелдиг эмчи онаашкан ижинге мурнакчы болурундан аңгыда, хөй-ниити ажылдарының идепкейжизи. Ында эмнелге ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы.

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң эмнелгезинде эмчи-терапевт З. М. Кыргыс (солагай талазында).

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Бо чылдың август 21 болгаш 30-нуң хүннеринде эртенгиниң 10 шактан эгелеп Кызылдың үлетпүр бараанныг садыы школачыларга эргежок чүгүла бараан аймаан № 5 «Детский мир» магазинниң чанынга садар!

Аңаа келириңерни чаладывыс.

ТВ

АВГУСТ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалып үн». 8.55—«Делегейниң улустарының урап чогаадылгазы». (Индия). 9.25 — «Ак хаялар чанында хоорай» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 9.40— «Оттурукчу». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.10 — «Калининкага». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — «Кодээниң шагы». 13.25 — «Ындыкки станцияга дужер мен» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 14.00—«Музыкалыг киоск». 14.30 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.30 — И. Шток.—«Ной-нуң салдадыышкыны». Күрүнениң Төп ойнаарактарның үлегерлиг театрының ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан фильм-шиизи. [illegible]

КЫЗЫЛДАН

16.55 —Мал чеминиң белеткели— бүгү улустуң херээ. Мал чеминиң белеткелиниң республика субботниинин [illegible].

МОСКВАДАН

17.10 — «Документалдыг экран». Кинокапсырылгазы. «Авам рамка чуп турган», «Маргылдаа башкарыкчызы», «Стасис Красаускас: дыңнаадыр боданыышкын». 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45—Бөгүн — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштерниң кол командылакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ужар чүүлдүң кол маршалы П. С. Кутаховтуң чугаазы. 19.00—ССРЭ-ниң Шериг-Агаар Күштерниң хүнүнге тураскааткан концерт. 19.40 — «Бичии уруглут квартира дужааттының турары». Урап-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— Футбол дугайында доочулал. 22.05—23.20—«[illegible]». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровский Н. Рубцовтуң шүлүктерин номчуур болгаш улустуң ырыларын күүседир. Ооң соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң Хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Бирги эзилчегде [illegible]», «[illegible] шөлдер кыры-биле». 14.50 — Уругларга фильм: «Трубачёвтуң отряды тулчуп тур». 16.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.20 — «Талант». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 3-кү серия — «Бичии шыйыкчы». 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доочу камдарывыс». 37-ги фильм —«1953-кү чыл». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Циркте хавал оглу». 20.15 — «Ыры интервью ап тур». Горькийден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Ачамны канчап эдип алыр?». Урап-чечен телефильм.

АВГУСТ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 9.55—«Мартин 8». Урап-чечен телефильм. (ГДР). 11.25 — Телемедээлер. 11.30—15.45 — Чапсар. 15.45 — «Билир болгаш кылып бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг программа. 16.30 — «Театр болгаш көрүкчү». 17.30—Авам школазы. 18.00 — Партияның планнары — улустуң планнары. Гомельдиң комбайннары

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45— Тушинога ужар чүүлдүң болгаш спорттуң байырлалы. 19.45 — «Опера-биле ужуражыышкын». Дж. Верди — «Травиата». Ленинградтың С. М. Киров аттыг күрүнениң үлегерлиг опера болгаш балет театрының шиизи. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.55 — Ленинградтың С. М. Киров аттыг күрүнениң үлегерлиг опера болгаш балет театрының «Травиата» деп шиизиниң уламчызы. Ооң соонда —Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Бир катап чайын». 13.05—«Эртем амыдыралы». 13.35 — Орус чугаа. 14.05—«Чеди дөңнерде». Документалдыг телефильм. 14.35 — «Дүвүрээшкин». Мультфильм. 14.50 — «Электрижиделге — үелерниң харылзаазы». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Тоолда ышкаш, тайбың». Концерт-фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Суда — тундраның хемы». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Зум Зум». Ойнаарактар фильми. 19.00 — «Аяя тову». Информация - публицистиг фильм. 19.30 — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Норбунуң концерти.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поварлар конкурска чедип келген». Урап-чечен телефильм. 22.45— «Космос. Шиитпирлеттинмээн айтырыглар. Келир үелер. Күзел-бодалдар...» Эртем-тайылбырлыг фильм. 23.15—Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)— «Динамо» (Москва).

КИНО

АВГУСТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шуурган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино тывызыы» 10.00, «Истелгелер илерээн» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, «Дангырактар болгаш аазааткыннар» 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ол ындыг музыка» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чүс өөрүшкүзү улуг ажыдыышкыннар поэму» 13.30, «Бот чорда огаув» 17.00, 19.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Алена Птица чанчылга өөренип тур» 12.00, «Калчаалыг акшалар» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Халашкан ошкунуң барабанщиги» (кинокомедия) 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чараш Василиса» 10.00, 11.40, 13.10 «Силерниң дужуңер-даа кирбээн боор» 15.00, 16.50, «Ийиги кадайы» 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Санаторийже командировка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Мыңдыг кайгамчык музыка» 15.30, 17.30, 19.30 (улаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «[illegible] кыйгызы» 18.30, 20.30 (улаткан) шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1896

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 191 (11989) | 1982 чылдың август 17, вторник | 1925 чылдан үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

ДҮЖҮТТҮ БҮРҮН АЖААП АЛЫР

«Өстүрген дүжүттү бүрүн кадагалап алыр» деп Бүгү-эвилел походун калбартыр дугайында Саратов областың улус депутаттарының эгелээшкинин деткээн Таңды районда Балгазын кодээ Совединиң кыйгырыының дугайында доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының дүжүдүн бүрүнү-биле камгалап алыр болгаш чогуур үезинде болбаазырадыр дээш депутат бөлүктериниң болгаш постуларының, улусчу контролёрларның, «Комсомолчу прожектор» активчилериниң, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң кужениишкиннерин каттыштырар дугайында Балгазын кодээ Совединиң кыйгырыын республиканың Министрлер Чөвүлели деткээн.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүрүн камгалап алыр болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң деткээни Аъш-чем программазын боттандырарынга республиканың совхозтар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар коллективтериниң киржилгелиг идепкейжилери-биле балгазынчыларның инициативазын ниитилеп(?) организастаарын улус депутаттарының район, хоорай, суур болгаш кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттеринге даалган.

1982 чылдың дүжүдүнүң чыдырыглериниң дугайында депутаттарның, улусчу контролёрларның, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң чагааларын министерстволар, ведомстволар болгаш чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттери дарый кичээнгейге алыр ужурлуг дээрзин ук доктаалда онзалап айыткан.

ТУШИНОГА БОЛГАН БАЙЫРЛААЛ

Бистиң чуртувуста бежени улаа демдеглеп турар ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнүнүң байырлалы совет самолёт тудукчуларының кайгамчык чедиишкиннериниң, ужар чуул кадрларының бедик мергежилиниң көргүзүү болган.

Тушинода ужар чүүлдүң В. П. Чкалов аттыг төп спортчу клубунуң ареназынга ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаадыкан агаар байырлалы август 15-те болган. Аңаа он-он муң москвачылар, найысылалдың аалчылары, оларның аразында Күш-ажылдың Маадырлары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, Советтер чуртунуң Агаар флодунуң хоочуннары чыглып келген.

Төп шииредеге эштер М. С. Горбачевтуң, В. В. Гришининиң, А. П. Кириленконуң, М. С. Соломенцевтиң, Н. В. Капитоновтуң үнүп келгенин чыылганнар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан. Байырлалга ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, сураглыг шериг начальниктери, партия, совет болгаш хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери киришкен.

Байырлалды ДОСААФ ТК-ның даргазы Совет Эвилелиниң Маадыры флот адмиралы Г. М. Егоров ажыткан.

Тушинога ужар чүүлдүң спортчу байырлалы аалзын каш шак уламчылаан. Оон аалчылары ЯК-50 болгаш ЯК-55 самолёттарга спортчулардың ужудуушкуннуң дээди хемпирлерин көргүскенин, планерлериниң бөлүктеп ужутканын, үш кижиниң чаңгыс парашютка батканын, чүс ажыг парашютчуларның Тушинонуң ногаан шөлүнге хары угла кыы хонганын үр-ле уткастар.

Агаар спортчулары боттарының бедик мергежили болгаш уран аргалары-биле, хөделиишкиннериниң чазыг чок болгаш демнешкени-биле Армияга, авиацияга болгаш флотка дузалаарының эки тура ниитилелиниң кежигүннериниң Совет социалистиг күрүнениң камгалалының көдүрлүкте белениин база катап бадыткаан.

СЭТА-ның корр.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИҢ КОЛ ҮНДЕЗИНИ — МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭРИ

ССРЭ-60

ШОНААТЫДА БАЧЫМ ЧЫМЫШ

Бодаганнар алаактарлыг улуг булуң. Ооң иштинде ыңай-бээр аккан кара суглар эмгежок. Чадаң ыяштар, кара талдар, чодур теректер. Чодураалың хөйүн, салбактары саглаңнаан. Эр-дамбаа(?) оруктар-биле элээн-не үр халдып келдиивис.

Эрик кырында ийи майгын тур. Оларның чанында чадырның чүгле сайгыдын тургузуп каан. Ында-мында чодураалар кырында хүнге курганып каап чорганнар, тоннар-даа бар.

Майгыннар чанында улуг сараат тур. Партком секретары Белчир-оол Сайын дүүн манаа чораан, байдалды билир болгаш, ооң ындынче базыты. Бир алаакчыгашка үнүп кээриниске, хамык улус ында болду. Оларның хөй кезии ол сигенни андара каап, кургаткан, а бир каш кижи хол кадыырлары-биле ыяш аразын шилиреткен тур. Бисте сагыш салыр кижи-даа чок: шуптузу-ла ажылдаан тур. Эң бетинге турган тырыңг эр дериин чода-чода бисче уткуй кылаштанды.

Оолду Коля Дандар дээр болду. Чугаалажып турувуста, сигенчилер уурук-суурук чыглып келди. Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң коммунист Борис Анарат удурткан бо бригадада шуптузу он дөрт кижи бар.

— Бригадиривис суур кире берген-не болгай, удавас ап чедер боор — дээш Дандар ынаар арыг иштинче көрдү. Эндевээн боор ол. Сайын-ожитанович ол угже ыңневи-шаан, айтырды:

— Кырган-ачаң ында бе?

— Ийе. Аът машиназы-биле сиген кестирип тур. Чечен-оол Карашпай-биле ийилээн.

Совхозтуң Шонаатыда бо бригадазы малчыннардан, оларның ашы-төлүндән тургустунган. Мында школачылар-даа бар. Бригаданың эргезинде — ийи аът, бир грабль, сиген кезер аът машиназы, сес-сес кадыыр болгаш айыыр. Ол-даа ынчалза-даа бригада кыска хуусаа иштинде 54 тонна сигенни белеткеп шыдаан. Харын-даа, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шан-мактал-даа алган.

Бригада кежигүннери бүгү республика субботнигинге идепкейлиг киришкеннер. Субботникте олар он ажыг тонна сиген сараттааннар. Бо хүннерде чаашкын чок болгаш, ажыл элээн бүдүрүкчүлүг болган. Ам арткан 26 тонна сигенни олар мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы айында доозар дээш, шудургу ажылдап турарлар.

Сигенчилер-биле чугаалажып турумда, чавыдак аъттыг кижи чортуп келди. Демги оолдуң кырган-ачазы ол деп билдим.

— Бо оолдарым-биле кады сигенневп тур мен. Кадыырларын-даа таптап бээр-ле-дир мен. Пенсионер-даа болзумза, анаа олуруп шыдавас, сагыш дестүнмес боор-дур — деп, ашак таакпызын тыртпышаан чугаалап ор. Ол кижиниң арыышырайы, мага-боду, шоваазы пенсионер деп сөс-биле дүүшпес болду. Ынчангаш ооң харназын айтырар ужурга таварыштым.

— Чеден бир ийи. Шаанда хуу ажыл-агыйлыг турттап чордум. Ам коллективтиг ажылдаар апарган, магалыг чүве ышкажыл, кижиниң ажылдакчазы кээр — деп, ол чугаалап ор.

Ол хире улуг назылыг хирезинде, Дандар Дандарович Ашак-оол ашыактар-биле кады ажылдап турар болду. Ооң омак-сергээн кижи кайгаар. Ол бодунуң оглу Иван Ашакоолович Дандарның сигенин кылчып берип турары бо. Ук план шагда-ла күүсеттинген, ынчалза-даа бригаданың өске малчыннарының сигенин база кылчып турар. Оон оглу Иванга паромга ужурашкан мен. Совхозтуң 840 баш иртин кадарып турар болду. Бо чылын бир иртке онаалтыр 3,3 килограмм дүк кыргыыр онаалдазын 4,4 килограмм кылдыр күүсеткен. Чээрби! алды чыл дургузунда мал малдап келген.

Бригадада дөрт кыс бар. Зина Хомушку — повары ол. Иргит Айланмаа. Полина Күжүгет. Валя Хертек сиген болуп турар. Аът-биле хөлзээ соортүрү база оларның ажылы.

— Чамдыкта хол кадыыры-биле сигенни кезип-даа турар бис — деп, Валя Хертек чугаалады.

Шонаатыда өске бригадалар база бар. Ында Кызылдан № 12 АТБ, Ыяш ажыл-агыйының эргелели, «Кызыл тудуг» эргелели, 48-ки тудуг эргелели болгаш өске-даа коллективтерниң төлээлекчилери мал чемин белеткеп турар. 81-ги тудуг эргелелиниң сигенчи бригадазының бригадири Валерий Салчактың чугаазындан алырга, төс тонна сигенни дөрт кижи бир неделя дургузунда белеткээн. Ам кезип каан сигенни бөлүп, сараатаарга-ла, план күүсеттинер. Олар чүгле хол кадыыры-биле кезип, бүгү-ле ажылдарны хол-биле кылып турар.

Шонаатының арыы делгем, сүр алгаш черлериниң сигени база эки. Шуптузун кезип ап шыдаар болза, оон чеже-даа тонналы белеткеп ап болур. Дандар Дандарович болгаш ооң дагдынган аныяктары ынчаар хөй-аъттыг ажылдап турарлар. Оларның салган соруглазының хуусаазында боттаны бээринге бичии-даа чигзиниг турбас.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТАРДА: сигенчи кыстар (он таладан) Иргит Айланмаа, Полина Күжүгет, Валя Хертек (ортузунда) дагынынкчы Дандар Ашак-оол (алаанда): сиген кезер оолдарның ажылче чоруп турары (үстүнде).

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ «ӨСТҮРГЕН ДҮЖҮТТҮ БҮРҮН КАДАГАЛАП АЛЫР» ДЕП ПОХОДТУ КАЛБАРТЫР ДУГАЙЫНДА САРАТОВ ОБЛАСТЫҢ УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИН ДЕТКИИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТАҢДЫ РАЙОНДА БАЛГАЗЫН КӨДЭЭ СОВЕДИНИҢ

КЫЙГЫРЫЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин база ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырбышаан, Саратов областың депутаттарының чарлааны «Өстүрген дүжүттү бүрүн кадагалап алыр» деп Бүгү-эвилел походун деткиишаан бистер, Балгазын кодээ Совединиң депутаттары, Бүгү-эвилел походунга киржиринче республиканың чер-чер Советтериниң депутаттарын кыйгырып тур бис.

Бистиң кодээ Совединистиң 38 депутады бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарында ажылдап, күш-ажылга болгаш хөй-нийти амыдыралга хууда үлегерин көргүзүп турарлар.

Совхозтуң күш-ажылчы коллективтери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин улуг сорук киришкин-биле хүлээп алган болгаш аңаа-биле деткээн.

Совет улустуң амыдырал байдалын улам ыңай экижидер — деп партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга харыы кылдыр Аъш-чем программазын боттандырарынга тодаргай салыышкыны киирбишаан, бистер, кодээ Советтиң депутаттары болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң коллективи «Өстүрген дүжүттү бүрүн кадагалап алыр» деп Бүгү-эвилел походунга идепкейлиг киришпишаан. 8780 гектар черден тараа культураларын, 4000 центнер картофельди, 2135 центнер ногааны эки шынарлыг, чидириг чокка ажаап алырын хүлээнип тур бис. Дүжүттүң ажаалдазын эң эки агротехниктиг хуусаада чорудар бис. Кодээ ажыл-агый продукциязының соортулгезинче болгаш кадагалалынче онза кичээнгейни салыр бис.

Ниитизи-биле 40 комбайнның, төп шанның база картофель ыыгжаар черинин септелгезин, а ол ышкаш дүжүт соортур автотранспорттуң белеткелин, ажыл-агыйның оруктарының септелгезин доосказ бис.

Мал чеми белеткелиниң база дүжүт ажаалдазының үезинде социалистиг чарыштың негелделери ажылдап кылдынгап, ажылдың шынарынче база кодээ ажыл-агый продуктуларының кадагалалынче кол кичээнгей салыр бис.

Амгы үеде күзүн тажар кок-тарааның ажаалдазы чоруп турар. Оон гектар черден алган дүжүдүвүс 15 центнер. Хөй чылдыг сигенни бедик шынарлыг болгаш дүргени-биле ажаап доостувус, медениин ийиги дүжүдүн күзүн алыры-биле суггарыыга ам ында чоруп турар.

Совхозтуң малчыннарының байдалы база багай эвес. Сүт бүдүреринин чеди айлар планын база чылда дүк садарының планын олар ажыр күүсеткеннер. Красноар сүт-бараан фермазының коллективи болгаш малчыннар мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг киржип турарлар, оларның социалистиг хүлээлгелери ажыр күүсеттинип турар. Балгазын суурнуң бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтери 220 тонна сигенни белеткеп, даалгазын чедиишкинниг күүсеткеннер.

Дүжүт ажаалдазын база мал чеминиң белеткелин чедиишкинниг эрттирерин контрольдаары-биле улусчу контролёрларның, профэвилелдерниң база комсомол активистерниң, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң киржилгези-биле депутат бөлүктерин болгаш постуларын тургускан бис.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле ажыл-агыйның чорукларга, чалгааларга удур шиитпирлиг демиселди партия организациязының удурттулгазы-биле чорударывысты дыңнаткаш, республиканың чер-чер Советтериниң бүгү депутаттарын «Өстүрген дүжүттү бүрүн кадагалап алыр» деп кыйгырыглыг чарышка идепкейлиг киржип, Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарынга салыышкынын кииреринче бистер, Балгазын кодээ Совединиң депутаттары, кыйгырып тур бис.

А. ЗОРОВ, улус депутаттарының кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

ЖИРНОВ, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң директору, депутат.

Л. СИВЦОВ, П. ГЛАЗЫРИН, Н. БОРОДУЛИН, депутат постуларының удуртукчулары.

К. АРНАК, малчын, депутат.

Ю. ВАРНАКОВ, гараж эргелекчизи, депутат.

Н. ОЮН, саанчы, депутат.

А. ПОПЕЛЯЕВ, депутат постузунуң кежигүнү, механизатор.

Т. КОЗЛОВА, ажылчын комитет даргазы, депутат.

А М-Д А А
37 ТОННАНЫ

Сиген, силос база өске-даа мал чеминиң белеткелинге Ий ортумак школаның өөреникчилери доктаамал киржип келген. Бо чылын олар «Май 1» совхозка 73 тонна сигенни кескеш, сараатап бергеннер. Школачыларның бригадазын баштыклар Д. Дарыма, А. Кашак олар эки удуртуп турар.

Өөреникчилер бригадазынга ийи тракторну быжыглаан. Совхозтуң хоочун трактористери Иван Сарыг-Хуваа, Шаңмыржы Оран-оол үзүктелиишкин чокка ажылдап, школачыларга үлегерин көргүскен. Ий ортумак школаның өөреникчилери сиген белеткээр планының 63,3 хуузун күүсеткен, олар ам-даа 37 тонна сигенни белеткээрлер.

Д. АЯЫР-САНАА.

Тожу район.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН, А ШЫНАРЫ...

Ак-Довурак хоорайның «Тыва даг-дүгү тудугу» эргелели мурнунда чылдарда хожудангай ажылдыг коллективтериниң бирээзинге санадып турган болза, бо чылдың баштайгы айларындан эгелээш планныг даалгаларын ажыр күүседип келген. Тудуг эргелели эрткен чартык чылдың дургузунда керээ ёзугаар 1458 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, херек кырында 1495 муң рубльдиң ажылдарын кылган, азы планын 103 хуу кылдыр күүсеткен.

Амгы үеде «Тыва даг-дүгү тудугу» эргелелинде алды бригада бар, а оларның ийизи бригада аргазы-биле ажылдап турар. Бо арганы эргелелге дөрт чыл бурунгаар шиңгээдип ап эгелээн. Түс-түс бригадалардан Алдын-оол Күжүгеттиң, Кара-оол Салчактың, Виктор Савыдның удурткан дашчылары бедик көргүзүглерин чедип алган. Бо коллективтерниң кайызы-даа чартык чыл планын 130 хуу чедир күүсеткен. К. Салчактың болгаш А. Күжүгеттиң дашчылар бригадазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик аттын эдилекчилери, а В. Савыдның, Г. Ооржактың, В. Салчактың удурткан коллективтери бо бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

«Тыва даг-дүгү тудугу» эргелелиниң ажылының амгы үеде элээн экижиирнинге түс-түс бригадаларда күш-ажылды организастаарын мурнунда турганындан өскертип, үенин негелдезинге дүүштүр чаарты тургусканы улуг ылаптыг болган деп специалистер санап турар. Чартык чылда ажыл төлевириниң аккорд шапкалазы ... ажылчыннарның 72 хуузун хаара тударын планнап турган болза, херек кырында 83 хуузун хаара тудкан. ... ажылының түңнели дээш материалдыг сонуургалы бедээн. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге оларның ортумак шалыны 28 хуу өскен. Тудуп турар объектилерниң материал-техниктиг хандырылгазының мурнунда турганындан ...

... ажылга үзүктелиишкиннер шоолуг болбас таан.

Бо чылдың баштайгы чартыында тудуг эргелели 3419 дөрбелчин метр шөлдүг 60 аал ишти чурттаар чаа бажыңнарны ажыглалга киирген. Бо дээрге чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирер талазы-биле баш бурунгаар көрдүнген планда 387 дөрбелчин метр эвээш, азы ийи аал чурттаар бажыңны ажыглалга киирбээни ол болур. Ооң хараазы-биле эргелел тудугнуң бараанныг продукция планын чедир күүсетпээн. Өскээр чугаалаарга, коллектив 970 муң рубльдиң бараанныг тудуг продукциязының планын 858 рубль кылдыр күүсеткен, азы 112 муң рубльди чедир бербээн. Бо бажыңнарның ... дужааттынмайн ... Баш бурунгаар чардынган кээр ук бажыңнарның ... бажыңнарны ажыглалга кийрер ужурлуг турган ... олар катап-ла тудугжуларга дамчыдып берген. Бо хүннерге чедир оларның ...

... рылыг организацияларының-биле харылзаазы ам-даа кошкак болгаш ажылга четпестерни бот-боттарынче чая кагжыр баштаа бүдүрүлге дузалал комбинады, № 11 автобааза, № 15 механизация эргелели дээш ышкаш организациялар тудуг эргелелинге чорудуп турар ... болганындан олар үе-шаанда келбес, ажыл саададыр дээш тудугжуларның негелде кылып турары чөптүг. Ону болдурбас төлээде ук организациялар ажылда бар четпестерни бот-боттарынче чая кааптып, оларны чайладыр дээш чаңгыс аай демниг ажылдаар ужурлуг.

Тудуг эргелелиниң ажылында илдеңи-биле илерээн турар четпестерниң бирээзи чурттаар бажыңнарның ажыглалга киирип турар тудугларының шынары ам-даа кудуу болуп турары. Эрткен чартык чылда тудугжуларның дужааганы 60 аал ишти чурттаар бажыңны күрүне комиссиязы ортумак демдекке хүлээп алган. А амгы үеде тудуп турары № 15 бажыңның блоктарының тудуп душтурулгазы, туруңу ... дартка дүүшпес болган. № 72 тудуг эргелелиниң ... ужурлуг ... багай шынарлыг кылдыр чоруткан. Моон кол-ла чылдааны эргелелдиң инженер-техниктиг ...

А. БЕГЗИН-ООЛ,
(Бистиң корр.).

ЧЕДИИШКИННЕР БАР-ДАА БОЛЗА...

Кызыл районда «Тиилелге» совхоз бо чылын ниитизиниң малынга 3550 тонна сигенни, 850 тонна сенажты, 1500 тонна силосту, 150 тонна витаминниг сиген далганын, ол ышкаш 1500 тонна тарымал сигенни белеткээр онаалдалыг. Бо хүннерде ук ажыл совхозта ...

... таттынган бригадада үш звено бар. ...

... 900 тонна бөдүүн мал чеми белеткээр планныг, 510 тонна чалгаан чыттыг ногаан сигенни белеткээн.

Чарлаттынган шалыпчы айда ук совхозтуң ишчилери мал чемин август 25-ке 70 хуу чедир күүседир сорулгазы алган. ... сүүрла агитбригадалар, чамдык организациялар чангыс демниг кирип болза, күүсеттинер аргалар бар.

Сигенчилерниң ... чамдык ... Машина-техника ... чамдык организацилар ...

Совхозта сигенчилерниң ... амыдыралынче ... ажыл-агыйның организастаашкынынче кичээнгейни салыр, ... ажылдаар ... кылдыр чорудар ...

... дар талазы-биле чамдык ажылдар кошкак чоруп турар. Ажылдап турар комсомолчуларның ... ортузунда комсомол организациязының ... дээштиг талазы кудуу. Ооргдан негелде кошкак. Ындыг фактылар кайы-даа сигенчи звеноларда бар.

Үстүнде айыттынган четпестерни баш удур хемчег ап, дарый чайладыры турар.

Т. КАРЫМА.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга!

КОЛ ЧҮҮЛ—КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛДА

«Малчын» совхозтуң ажыл-ишчилери партия ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының улуг-хуузун эң хөйү-биле киирер дээш бо хүннерде шудургу ажылдап турар. Оларның ... 1982 чылдың планнарын ооңааларын доозур болгаш ажыр күүседиринге, келир кышка хыйамчалыг белеткенири, ол бүгүнүң чедиишкиннинг чорудуп, партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын бүрүн боттандырары болур.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң соонда совхозтуң ишчилери он бирги беш чылдың ийиги чылында ...

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ҮНЕЗИ

Капитал тудугунуң ажыктыын бедидериниң бир кол бырааы болза, холушкак коллективтериң эртем-техниктиг кады ажылдажылгага үндезилеттинген чарыжы болур. Ындыг чарыш объектини хуусаа бетинде ажыглалгага киирериңче, ону эң бедик шынарлыг дужаарынче угландырар. Ындыг чарышты Саян-Шушенск ГЭС-тиң коллективи биле Ленинградтың метал заводунуң ажылчыннары организастап турар.

Ленинградчылар биле сибирьжилерниң чарыжы оон каш чылдар мурнунда эгелээн. Ол үениң дургузунда Саян-Шушенск ГЭС чарыштың ачызында дыка хөй чедиишкиннерни чедип алган. Баштайгы гидроагрегат хуусаадан ийи чыл эрте ажыглалга кирген, гидрокуушкүүр болгаш электротехниктиг чаа дериг-херекселдерни белеткээр болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле он-он чарыш айтырыглар шиитпирлеттинген, тудуг болгаш монтаж ажылдарын чорударының чаа дешпилгелиг схемалары база аргалары хөй ...

... чаа таныжып, харын-даа өннүктер апарганнар. Демнежип ажылдаар, чарыш салыр дугайында болза ийи бригадирге ынчан төрүттүнүп келген.

Ажылчыннарның сапалып шупту деткээн. Ийи таланың кээрзэн-даа чардыккан, күүселдениң түңнелин чартык чыл болгаш-ла үндүрүп турар апарган.

В. А. Позняковтуң болгаш В. С. Чичеровтуң үлегерин дыка хөй коллективтер эдере берген. Валентин Антоновтуу биле Вячеслав Демиденконуң бригадазы. Александр Котиков биле Михаил Машенкону. Борис Лазарев биле Владимир Дудченкону туе-...

... тар-биле харылзаа тудуп эгелээн. Олар ПТУ ... практика эртирери-биле боттарынга ап алганнар. Сибирьжилерниң үлегерин ... Олар ... бригадага чедип келирлер.

В. БЕРЕСЛАВСКИЙ.

ЧУРУКТА: Саян-Шушенск ГЭС-тиң бешки агрегаты.
А. ГОРЕЛОВТУҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛДЫ ШЫН ОРГАНИЗАСТААРГА

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

ЧЕДИ АЙНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Т. МЕЛЬНИКОВА.

⊙ ⊙

Кызылдың куш фабриказының коллективи СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың ийиги чылынга боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар.

Фабриканың коллективи август 1-де мезээ-биле курунеге 13 миллион 751 муң борбак чуурганы садып, 9 айларның планын 125 хуу, куш эъди садарын 99.5 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: мурнакчы куш ажаакчызы В. А. Долганина.

Сөзү болгаш фотозу А. МЕЛЬНИКОВТУУ.

⊙ ⊙ ⊙

ХЫМЫС

Чоннуң шаандан бээр кылып келген, хуңдүткелдиг эки чемнериниң бирээзи—хымыс. Аалывыстың кожа-хелбээ чорууп өглери (ынчап школа ... четпейн турган мен) ол ажыг чылгы малдарлыг, оларның арезында саар белерлиг турганнар. Бе чазын төрээ... хонуп доругуп өөс боори-биле ... эгелээр. Бениң сүдүн ... хымыс...

Хымыс хүндүткелдиң чеми. ... ылап-ла кудуп бээр. Бичии уруглар ... ка чедир аал ... эртен, кежээ хы... Хой кадарган азы кеш үезинде ... бичи кижилер хымысты сукеунга ... чоруур. Бе сүдүнүң хымызындан кы... сарыг үскүрүп амдыгаа чедир ...

Бай-Тайга районга колхозтар тур... незек үеде белерин ангылап саап, ... Харын-даа колхозтарның чартык чы... байырлалдарының үезинде хымысты ... тан-на болгай.

Амгы үеде ол копчуг эки эм чеми... ның кижи кайгаар. Кижилерниң ка... дугаазының дугайында солун, сетк... чилерниң лекция, беседазынга-даа ... ону херек кырында бүдүрүп кылыр ... республиканың ажыл-агыйларында ... таттыпмайн турары четпес.

Чылгы малды барык ажыл-агый бү... лерин саап, хымысты тургузуп кыл... чок эвес. Ынчангаш ажылды эгелеп ... негеттинип турар деп болаар мен. ... дуктиязын бүдүрерин кайы бир со... чул деп сапал бар. Ыландыг «Чедер... тарның чаңынга белерден ангылап ... ны хымыс-биле хаптырар арганы б... кузенчиг.

Б. БАРБА.

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЗА

Я. СОНГООЛ.

М. МОНГУШ.
Өвүр район.

Тыва АССР-ниң Министрлер

Чөвүлелинде

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ АЖЫГЛААР

ПЛАННААШКЫННЫ улам ыңай экижидер болгаш ажыл-агыйның механизминиң бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың [illegible] бедиинге салдарын күштелдирериниң айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш РСФСР-ниң чазааның доктаалдарын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, ук доктаалдарга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо айтырыг талазы-биле 1979 чылдың ноябрь 2-де хүлээп алган доктаалынга дүүштүр 1979—1980 чылдарда ол доктаалдарда айыттынган хемчеглерни боттандырар ажылдар чорудулуп келгенин демдеглээн. Ынчалза-даа, министерстволар, күркомитеттер, ведомстволар болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелери экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын ажылдап кылырынга методиктиг чаа айтышкыннар-биле, нормативтиг документилер-биле, планнарның түңнелдерин формалары болгаш көргүзүглери-биле [illegible].

Үлетпүрнүң 17 бүдүрүлгелери нормативтиг арыг продукцияның планнарлыг, [illegible] тудуг организацияларын бараанның тудуг продукциязын планнарынче, доозулбаан бүдүрүлге объектилериниң ажыглалга [illegible] чедир [illegible]. Күш-ажыл курлавырларының балансызын, [illegible] болгаш чарылдазын балансызын ажылдап кылган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның санын лимиттээр, үлетпүрге меңнеп садар өртектерни болгаш тарифтерни эде көөр ажылдар чорудулуп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде бригадаларның 44,7 хуузу [illegible] ажылдап турар. Тудуг бригадаларының [illegible] хуузу [illegible] ажылдап турар. [illegible] болгаш чагыкчыларның хүлээп алганы төлевилел-смет документациязы дээш, сметтерге нормалыг чижек-арыг болгаш бараанның-тудуг продукциязы [illegible].

[illegible] Советтериниң [illegible] экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң [illegible].

ЫНЧАЛЗА-ЖОК министерстволар, күркомнар, райхоорхүүскомнар, үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш тудуг организациялары [illegible] айыттынган доктаалдарны сайгарар талазы-биле ажылдарны [illegible] ам-даа чорутпайн турар. [illegible] ажыл-чорудулганың стили болгаш методу ол-жүм эле тургустунуп турарын Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде болгаш тудуг организацияларында ажылдың бригада арга-бнле организастаары болгаш анаа ыдыг бээри багай шиңгээттинип турар. Ылаңгыя үлетпүр министерствозунуң, Чурт үлетпүр эргелелиниң, «Тыва тудуг материалдар» каттыжышкынының болгаш өске-даа чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның бүдүрүлгелериниң [illegible] ажылдың бригада хевиринче чорууру кичээңгей салбайн турар. «Шагонартяжстрой», «Тыва тудуг», «Тыва кадаа тудуг» трестерде бот-орулга-чарылгалыг бригадалар 24-тен 42 хуу чедип турар, ынчалза-даа оларның чамдызы ёзу барымдаалап тургустунган. Капитал салышкыннарны бадарадыр, тудугнуң хуусаазын узадыр фактылар бар. Продукцияны аттестациялаары [illegible] чорупп турар. Үлетпүрде болгаш тудугга ажылдап кылырының нормазын сайзыраңгайжыдары болгаш [illegible] доктаамал эвес. Көрээлиг хүлээлгелерни күүсетпээн таварылгаларда буруулугларга ажыл-агый механизминиң дээштиг быраларын кошкак ажыглап турар.

ЧАМДЫК министерстволар, ведомстволар, райхоорукүскомнар, бүдүрүлгелер, транспорт болгаш тудуг организациялары ажылдакчыларның ажылдааарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынын, хол-биле кылыр ажылдарны кызырарының, аар ажылдарны механизастаарының, күш-ажыл болгаш план чурумун быжыглаарының, планныг даалгаларны күүседиринин [illegible] харыысалгазы бедиириниң айтырыгларын четчир шиитпирлеп келген, оон түңнелинде план күүсетпес чоруктар бо-ла болгулаар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Планнаашкынны экижидер болгаш ажыл-агый механизминиң бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге салдарын күштелдирер дугайында» доктаалын база хол баштыр үстүкү совет органнарының болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалдарын күүседири-биле [illegible] Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible] ажыл-агыйны чорудуурунуң методтарынче [illegible] 1981—1985 чылдарда ол боттандырары, он бирги беш чылдың [illegible] оларның [illegible] республиканың министерстволарынга, күркомитеттеринге, ведомстволарынга, райхоорукүскомнарынга, бүдүрүлгелерге болгаш тудуг организацияларынга дыңнадып турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң ук айтырыг талазы-биле доктаалдарының күүселдезин турарын кыска хуусаада сайгарып көргеш, ажыл-агый чорудулгазында бар четпестерни чайладырын, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар хемчеглерниң системазын ажылдап кылгаш, боттандырарын, оларның күүселдезинге контрольду тургузарын, үр үеде илап күүсетпейн турар бүдүрүлгелерниң [illegible] оларны чайладыр хемчеглерни алырын хамаарышкан черлеринге Министрлер Чөвүлели даалгаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Делегейде

болуушкуннар

допчулалы

ТАЙБЫҢ КОСМОС ДЭЭШ

Эрткен неделяда чугула болуушкун — космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле Венага чыылдырган КНО-нуң ийиги конференциязы-дыр. Делегейниң 117 чурттарының, ооң иштинде ССРЭ-ниң муң хире делегаттары оон ажылынга киржип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чорудган байырлыг чагаазын бүгү делегей чыыжының киржикчилери улуг кичээңгей-биле уткаан. Конференцияның түңнелдери тайбыңны быжыглаарынын, бот-боттарын билчиринин болгаш [illegible] хереглиг [illegible] ниң чаагай чоруунга дүүштүр космосту шинчээдип алырынга, улам ыңайгы дешшилгеге бараан болур дээрзинге идегелди байырлыг чагаада [illegible] бедик-биле үнелеп турар.

Космос үе-чадазының чаарбы беш чыл болурунуң чылында Вена конференциязы чыылдырган. Кижи төрелгетениң төөгүзүнде чериниң эң баштайгы [illegible] 1957 чылдың октябрь 4-те космос делгеминче Совет Эвилелинге салып үндүргени-биле космосту шинчилээрниң үе-чадазы эгелээн. Эрткен чээрби беш чылдар дургузунда космосту өөренир, шинчээлин алыр талазы-биле шылгарангай чедиишкиннер чедип алдынган. Баштайгы кылымал эдеринчилен. Юрий Гагарин бистиң [illegible] висти долгандыр ужуткаанындан эгелээш, орбитаның эң [illegible] космос экспедицияларының хөй айтап [illegible] ужуушкуннар чыырынга, кедергей ырак — Марс болгаш Венерaже автоматтыг станцияларның экспедицияларынга чедир кайгамчык улуг базымнар кылдынган.

Космонавтика бистиң амгы хуннериvисте метеорология, [illegible] геология болгаш өске ажыл-агый, харылзаа болгаш картография талазы-биле улуг ажыл-агыйның хүн бүрүде сорулгаларын күүседиринге кижилерниң идегелдиг туслакчызы болу берген. Космос делгемин тайбың шинчээдип алырының, ону бүгү чурттарның чаагай чоруунга ажыглаарының авангардында бистиң курунеерниг [illegible]. Социалистиг чурттарның боттандырып турары «Интеркосмос» программазын чер фоогунун орбитазынга каттышкан баштайгы экипаж тарын ужудуушкуннар кылырынга арганы берген. Ол программаны ёзугаар совет [illegible] социалистиг төс чурттарының, а ол ышкаш Францияның космонавтылары совет корабльдерге ужудуушкуннары [illegible].

Венага чыылдырган конференцияга холбаштыр делегейниң космос делгелгезин ында ажыткан. Космосту шинчилээр талазы-биле ССРЭ-ниң кайгамчык улуг чедиишкиннерин делгелгеде көргүскен совет экспозиция тодаргай херечилеп турар. Каттышкан Нациялар Организациязының чиңгине секретары X. Перес де Куэльяр ол делгелгени каап көрген. Каттышкан Нациялар Организациязының эмблема демдээн чураан вымпелди КНО-нуң чиңгине секретарынга белек кылдыр тудускан. Ол вымпел космос [illegible] Белекти хүлээп албышаан, X. Перес де Куэльяр мынча деп чугаалаан: «Космосту тайбың [illegible] делегейниң чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының тодаргай үлегерин Совет Эвилели көргүзүп турар-дыр».

КНО-нуң чиңгине секретары ооң соонда мынча чугаалаан. Космос делгеми тайбың кады ажылдажылганың аренази болуп хевээр артсын дээш аңаа кандыг-даа чепсекти нептеретпес дээш бистиң чуртувус кезээде чайгылыш чокка шиитпирлиг демисежип келген болгаш демисежип-даа турар. [illegible] Совет Эвилели [illegible] турар.

ЧАЗАА ЧОК ИТАЛИЯ

Италияның чазааның кызагдалы кризизи болган Беш партияларның төлээлекчилеринден тургустунган болгаш республиканчы Дж. Спадолини баштаан чазак дүшкен. Депутаттар палатазынга чажыт бадылаашкыннарның түңнелдери чазактың дүжеринге чылдак болган. Сан-хөө айтырыгларының талазы-биле чазактың хоочуу төлевилели бадылаашкыннар үезинде буурап дүшкен. Сан-хөө министри Р. Формика ол хоойлу төлевилелин белеткээн. Социал [illegible] нефть бүдүрүлгелериниң [illegible] айыткан турган. Хоойлу төлевилелин ол чуруунче христиан-демократтыг, социал-демократтыг болгаш либералдыг партияларның төлээлекчилери шиитпирлиг удурланган. Ук партияларның төлээлекчилери чазактың составынга кирип турган. Нефть байларының болгаш трестерниң «тиилелгезиниң» дугайында Римниң политиктиг бөлүктери бадылаашкыннарның соонда чугаалажып эгелээн.

Бадылаашкыннарның түңнелдери социалистиг партия бармыдаалап көрген болгаш ооң төлээлекчилери чеди министрлер албан дужаалдарындан дүшкен болгаш чазактың салым-чолун шиитпирлепкен. Амгы үеде Италияның мурнунда салдынган эң чугула хөй айтырыгларның талазы-биле чазак коалициязының партияларының аразында чидиг чөрүлдээлер барын [illegible].

Тургустунган байдалда ол [illegible] кирип турган төлээлекчилерниң беш партияның [illegible] Спадолиниң чазааның экономиктиг политиказын буурап дүшкениниң хөй фактылар херечилеп турар. Италияның чазаан [illegible] болгаш боттандырып турганы [illegible] хемчеглерни дээр политиказы хөй миллион италь ажылчы чоннарның амыдыралын [illegible] болгаш бүдүрүлгениң эвилелдиг [illegible] инфляцияга [illegible] ажыл чок чорукка [illegible] Италияның [illegible] ажыл-агый бүдүрүлгезин [illegible] чурттарга Италияның [illegible] катап хөй болуп турар. Эрткен чылдың дургузунда Италияның [illegible] үнези [illegible].

[illegible] политиказын [illegible] шиитпирлиг күштери [illegible] шиитпирлеп келген. Чазактың [illegible] америка [illegible] Американың [illegible] Спадолиниң чазааның [illegible] хүлээп алдынган. Ол база Барыын Европада эң улуг баазаларның бирээзи болуп турар.

Италияда амгы чазак кризизин шиитпирлээри — чиик эвес төрээн. А [illegible] политиктиг [illegible] айтырыглар турар келир.

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

ШЫННЫГ ДЕМИСЕЛГЕ ДЕТКИМЧЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң штаб-квартиразынга Мурнуу-Африка Республиказының болгаш Намибияның херээжен [illegible] делегей хунун дыка хөй чурттарының [illegible] төлээлекчилериниң киржилгези-биле демдеглээн.

Ынчалза-даа КНО-ну тускай комитеди [illegible] Мурнуу Африканың Национал Конгрессизиниң (АНК) болгаш Мурнуу-Барыын Африканың Улустуң Организациязының [illegible] делегацияларын [illegible] АКШ-тың эрге-чагырганы [illegible] хораан, ардатапзыг, кижизиг эвес системага удур демиселиниң турар кижилерниң оруунга аңаа сөөк-язы ылгаар корум-чурум чок деп чүвени база катап бадыткаан. Сөөлгү хүннерде Вашингтонда Преторияның улуг албан-дужаалдыг, оларның аразында шериг-даа кижилери чорупп турары оон бадыткалы болур.

Тускай комитеттиң даргазы Ю. Мантама Суле (Нигерия) хуралды ажыдып тургаш, Преторияның сөөк-язы ылгаар политиказының улам нүүтелип турары амгы үеде Африканың мурнуу чүгүн хостаары дээш демисежип турарларны деткиирин бадыткаарының дыка чугула деп демдеглээн.

АПК-тың өкүлүнүң мынча деп чугаалаан, ооң КНО-да төлээлекчизи Б. Масекела АНК торээн чуртту бужар-чүдек системадан хостаары дээш демиселге херээженнерниң каттыжыышкынының бодунуң эчис сорулгазы кылдыр салып турарын демдеглээн.

КНО-да СВАПО-нуң төлээлекчизи Л. Хамутенья Африканың мурнуу талазын хостаары дээш демиселдиң киржикчилеринге дузаламчызын улгаттырарынче КНО-ну кыйгырган.

Хамаарышпас хөгжүлдениң чылдарында Индия бодунуң политиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаар, экономиктиг бот-тускайлаң чоруун хандырар талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг болган. Индия КНО-нуң ёзуун эргелиг болгаш идепкейлиг кежигүнү болган. Индия Республика делегей ареназынга улуг авторитеттиг болуп, тайбың дээш шиитпирлиг демисежип турар.

ЧУРУКТА: Индияның найысылалының төп кудумчуларының бирээзинге. Ол кудумчуну Джавахарлал Неру Марг деп адаар.

С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиниказы.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ХӨӨН ЧОКТАЛЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет эртемденнер-биле харылзаашкыннарны кызыгаарлаарынче Рейганның администрациязының углаашкыннары АКШ-тың эртемги бөлүктериниң каны хөөн чокталыышкынын [illegible] турар деп «Нью-Йорк таймс» солуун демдеглээн.

Колорадо штаттың Эспен хоорайында физиктиг шинчилелдер төвүнде үш чыл мурнунда совет физиктер болгаш америк эртемден [illegible] кады [illegible] да чаа теориялар-биле ажылдап турганнар. Ол үеде ССРЭ-де совет болгаш америк эртемден специалистер кайгамчык улуг магнит-биле шинчилелдерни кылып турар [illegible] Мурнуу Американың болгаш Галапагос [illegible] эртемденнери [illegible] дем кадып [illegible] турганнар деп, ол солуң сагындырган.

[illegible] ол болгаш өске-даа [illegible] хөй программазы АКШ-тың [illegible] америк эртемденнер [illegible] дузалажып [illegible] берген деп, «Нью-Йорк таймс» онаалып демдеглээн.

Космос делгемин шинчилээринге, энергетиктиг болгаш атом техниктиг өске-даа шинчилелдерге кады ажылдажылга дугайында дүгүрежилгезиниң дасын күштүг [illegible] чорударынга Рейганның администрациязы [illegible] ойталаан. Үнелиг информацияга чедире бээр [illegible] АКШ [illegible] деп, хөй-хөй америк эртемденнер санап турар.

Америк болгаш совет эртемденнерниң аразынга үзүглелиишкиннарны [illegible] хилээнинге чорутпас болза, делегей эртеми дыка хөй [illegible] хоорайда [illegible] университединиң профессору Дэвид Пайнз «Нью-Йорк таймс» солуңга бижээн чүүлүнде айыткан. Эспенге болган үзүглелиишкинга ол [illegible] болгаш бодунуң совет эртемден өөрүнүң дугайында оларны бирги чергениң эртемденнери кылдыр үнелеп [illegible]. Массачусеттиң технологтуг институдунуң профессору [illegible] деп, ол-да [illegible] чугаалаан.

КЫЗЫРЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың мооң мурнунда четчелип турган дыка хөй үлетпүр корпорациялары улуг каража когарадарга таваржып турарының азы шуут-ла хоозуран турарының дугайын чарлай берген. Эй-би-си дээр телекомпанияның дыңнадыын бугаар алырга, боттарының хоозуран [illegible] сөөлгү хүннерде 343 компания чарлаан. «Чылга чижег-лен санаарга, чуртта хоозурап [illegible] жем чылда эң бедик болу берген» деп, бо телекомпания онзалап демдеглээн.

[illegible] «[illegible] та рисорсиз» дээр экономиканың консультативтиг фирмазының президентизи Отто Экстайнның: бир эвес ыңгыыр байдал ам-даа үш чыл дургузунда хевээр артар болза, америк экономика буурап дүжер деп [illegible] сөстерин «Нью-Йорк таймс» солуң чижек кылдыр көргүскен. «Америк кырында бистер боттарывыстың бүдүрүүшкүнүвүстү [illegible] турар [illegible] деп, чурттуң кол [illegible] «Армконин» президентизи [illegible] 1982 чылда бо [illegible] капитал тудугга [illegible] кызырылган. 1983 чылда ону [illegible] турар.

АКШ-та капның эң хөй бүдүрүкчүзү — «Ю. С. Стил» корпорация капитал тудугнуң талазынга бодунуң тодаргай [illegible] дугайын [illegible] ойталаваан, ынчалза-даа чарыгдалдарның ол статьязының талазы-биле акшаны [illegible] телевилеттинген деп билдиргиш кинин берген. Оон туржук [illegible] төлээлекчизиниң дыңнадыын бугаар алырга бүдүрүп кириттериниң чадазында турар кап-даа улуг телевилелдерни база «хаап каавтар хире».

Индустрияның шаг шаапзан бээр эң байлак адыры болур [illegible] нефть [illegible] шупуруңге байдал база оларныңдан дорулевес. Эң улуг нефть компанияларының [illegible] «Стандард ойл» компанияның [illegible] ажыл-хөрөм-ларын бо чылын дыка кызырган, чаа [illegible] болгаш [illegible] нефть [illegible] эң улуг [illegible].

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БАГДАД. Ина агентилелдиң дамчытканы: Ирак кол шериг командылалының дээлчеглиг коммюникезинде иран-ирак фронтузунда дайын чорудулгаларының дугайын дыңнаткан. Эрткен 24 шак дургузунда ирак шериглер Басра девискээринде, элээн каш хуяктыг машиналарны узуткавышаан, иран үш турупптарын ээлеп алган.

ТЕГЕРАН. Ирактың шериг агаар күштериниң самолёттарының Абадан хоорайны бомбалаар дээн шургуушкунун Иранның агаардан камгалал күштери ойтур шапкан деп. Иран агентилелдиң тарааткаа Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының болгаш «Ислам революциязының камгалакчыларының» корпустуң төп штавының медээзинде айыткан. Ирак Фао порттуң чоогунда нефть тургузугларын иран самолёттар атакалаан. Иран-ирак фронтузунуң аңгы-аңгы черлеринге болгулаан атаклажыышкынның түңнелинде иран шериглер удурланыкчының 70 хире солдаттарын узуткаан, хуяктыг 11 машиналарны үрегээн.

МИГЕЛЬ ДЕ ЛА МАДРИДТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Мексиканың президентизинге соңгуткан Мигель де ла Мадрид «Төп Американга совет-куба-никарагуа үрегдекчи хөделиишкиннер» дугайы дээр Вашингтонну [illegible] ниг хоозун чулдурууушкуннарын буруу шапкан. Чаа президент [illegible] бо чылдың декабрь 1-де кирер.

«Совет-куба-никарагуа үрегдекчи хөделиишкиннер» дугайында ынаныг бадыткаашкыннарны кылырынга кандыг-даа үнезин чок дээрзин Мексиканың чазаа хөй удаа медеглеп келген деп, чаа президент «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журналга берген интервьюзунга айыткан. Бо айтырыгга хамаарыштыр Мексиканың болгаш АКШ-тың аразында чөрүлдээниң бар болуп турарын ол демдеглээн. Төп Американың чурттарының иштики чөрүлдээлеринге холгаарлап киришпейн, ол күрүнелерде тура халыкчыларны боттарының девискээрлеринден деткивейн турарын Никарагуа болгаш Куба медеглеп келген. Сальвадорда болгаш Төп Американың өске-даа чурттарында тура халыкчыларның демиселин «коммунистиг сүлчээниң» түңнели болуп турар дээн АКШ-тың бадыткаашкыннары Мексиканың чазаан бүзүредип шыдаваан деп, Мигель де ла Мадрид чугаалаан.

Кубаны Вашингтон [illegible] дайзыны кылдыр санап турар. Ынчаарга Мексиканың Куба-биле харылзаалары [illegible] америк харылзааларга багай салдарны чедирбес ирги бе? деп айтырыгга Мексиканың президентизи мынча деп харыылаан: «Куба дугайында айтырыгга Каттышкан Штаттар болгаш Мексика [illegible] турар. [illegible] Куба-биле харылзааларны Мексика [illegible] политика бот-башкарыышкынның принципинге бистиң шынчы чорууруска дүгжүп турар деп мээң чуртум санап турар. Идеологияга, политиктиг, экономиктиг болгаш социал системаларга ылгалдар дээш кандыг-даа америк чуртту ангылай көөру чогумчалыг эвес деп, Мексика санап турар».

ДАШТЫКЫДА АНЫЯКТАРНЫҢ АМЫДЫРАЛЫ

БЕРЛИН. Аныяктар митингизиниң [illegible] Карл-Маркс-штадт хоорайда Карл Маркстың тураскаалының баарынга баргаш, тайбыңның идеалдарынга шынчы болуруун дангыраан берген. Республиканың [illegible] тарының лагерьлеринге ГДР-ден, Польшадан, Совет Эвилелинден болгаш Чехословакиядан, ол ышкаш Барыын Европаның чамдык чурттарындан дыштанып барган оолдар, кыстар Израильдиң ливан болгаш палестин улустарга хамаарыштыр өскүдүн үндүрген [illegible] ның идергелин [illegible]. Хөй катап он-он муң тайбың чурттакчылар, оларның аразында херээженнер, кырганнар болгаш чаш ажы-төлдер Тель-Авивтиң дашказыраактарының хоорайда [illegible] чугаалаан [illegible].

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың Улуг [illegible] хоорайында [illegible] культура-кижизидилгелиг чаа төвү ажылдап эгелээн. Арево [illegible] ёзугаар тургустунган ол төп боттарының хостуг шактарын улам солун кылдыр организастаарга [illegible] дузалаар, оларның культура деңнелин бедидеринге идиг бээр хүлээлгелиг.

Ындыг төптер сөөлгү чылдарда республиканың дыка хөй хоорайларында болгаш [illegible].

ПНОМПЕНЬ. Чуртка социалистиг [illegible] тургузар дугайында Кампучияның [illegible] партиязының IV [illegible] кампучи аныяктар бүгү [illegible] биле кады амыдыралда боттандырып турар деп, «Кампучия» солуң [illegible].

[illegible] бо чылын ирригация болгаш көдээ ажыл-агыйның [illegible] да күш-ажылды дузаламчылыгның тараачыннар бөлүктеринге дуза чедирген. Бижик билбес чорукту узуткаарының бүгү чуртта чорупп турар кампаниязынга олар идепкейлиг киржип, чурттуң иштики болгаш даштыкы политиказының кол угланыышкыннарын [illegible]. Кампучияның Улустуң-революстуг партиязының долгандыр чоннуу улам ыңай сырый каттыштырар талазы-биле [illegible].

Кампучияның Революстуг аныяктар эвилелиниң делегей харылзаалары калбарып, быжыгып, Совет Эвилелиниң, Вьетнамның, социалистиг өске-даа чурттарның аныяктар организациялары-биле ооң [illegible] болуп турар деп, «Кампучия» солуң онзалап демдеглээн.

ВАШИНГТОН. [illegible] чарыжы АКШ-ка болган. Атланта, Денвер болгаш Форт-Лодердейл дээр үш хоорайдан үнген 40 муң ажыг оолдар, [illegible] чедип келген. Делегейде аңгы-түрепни чорукка удур шиитпирлиг демиселди эгелээр дээн кыйгырыглыг угуулганың адаанга олар өрүк-суур 10 муң чыгам ат салган [illegible]. Ол документини КНО-нуң Нью-Йорка төлээлекчилеринге дамчыдып бээр.

Чадаг-терелиг чарыштың [illegible] Вашингтонга [illegible] чаңгыга [illegible] эрттирген. [illegible] удур шиитпирлиг демиселге [illegible] чугула — [illegible] курлавырлар бар-ла [illegible] деп, чарыштың удур [illegible]. Лео Тонкин медеглээн. Оон шиитпирлээрин [illegible] турар [illegible] турар тайбың [illegible] чорукка [illegible] ги дээвилеп бээрин көвүдедип тура, чедип ап болур.

ВЕНА. Неонацисчи национал [illegible] партияның болгаш кедергей дериин өске-даа бөлүглежиишкиннерниң [illegible] Австрияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң Вена организациязы [illegible].

Ол организацияларның кем буруулуг бүдүштүүн сөөлгү үениң болуушкуннары бүгү тодазы-биле көргүзүп турар деп аныяктар организациязы [illegible] демдеглээн.

Неонацистерни Австрияның [illegible] чагырга [illegible] чок кылыры база чуртка [illegible] конституцияның болгаш [illegible] хамаарыштыр [illegible] тура деп медеглелде онзалап демдеглээн.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Аныяктарның Карл Либкнехт аттыг Социалистиг эвилели организациязы [illegible] үндүрген, улуг буржуазияның партиязы — христиан-демократтыг эвилелдиң эрге-чагырга тудуп келген чылының дургузунда аныяктарның аразында ажыл чоктарның саны калбартызындан-даа артык өскенин демдеглээн. «Барыын Берлинниң [illegible] эргелин хандырып бээрин» эрге-чагыргаларыдан ол документиде [illegible].

Оон-биле холбаштыр аныяк [illegible] Социалистиг эвилелиниң ажылдаар черлериниң санын кызырарынге аныяктар чедер антисоциалдыг политиказынга удур демократтыг организацияларның дем кадып демисежир удуушкуннарын [illegible] онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЭРГИ ЧУРУК

[illegible] күш-биле эрежип турган, чурукка тырттырган: Олар Кара-Кумнарда аалдарын [illegible] баштай каггаш, демир-оруукту, улуг хоорайны, чымар-бажыңны, арыг чоорганнарлыг оруп дежекти малгап хенмейн турганнар. Чаа амыдыралдың чырыы дээп келген аалдарындан Трошна-Лыкова суурга кээрге, ындыг болган. Москва чанынга интернатка келген туркмен уругларны көргүскен бо чурук — республиканың төөгү музейинде ажыттынган ССРЭ-ниң 60 [illegible] турасканган делгелгениң эртээ чок экспонады.

Экскурсовод революция мурнунда кырлып төнер чыгаан турган чоннуң уругларының салым-чолун чугаалап турар. Сарнадының баштайгы даргазы Кайгисыз Атабаев мында чаңгыс эвес катап келген. Чаа [illegible] Туркмениянның бөрге-даа болза, дидим эгелеп турарын ол чугаалап турган. [illegible] мурнунда ийи-ле бүдүрүлгелиг турган черге баштайгы беш чылда тозан ажыг бүдүрүлгелер тургустунган. Оларны тударынга [illegible] бүдүрүлген [illegible].

Москва чанында интернаттың уругларынга чон улуг идегеп турган. Олар, шынап-ла, ол идегелди шынзыдып шыдааннар. Комсомол, оон соонда партия болгаш советтер ажылдакчызы чораан Яла Мамедов хөйнү кылган. Пенсионер ам бодунуң байлак

Мээң чурттум — мээң салымым

[illegible] республикада сураглыг [illegible] аттарын адады. [illegible] амыдыралы Ильичи[illegible] улуг найыралының [illegible] эрткен.

Туркменияның улустуң чырыдыышкын бажыңы революция мурнунда хөвең өстүрүкчүлериниң кээргел чок мөлчүп [illegible] чүнү. 19[illegible] чылда Совет чазак [illegible] Туркменияның улус чырыдыышкын комиссарнады[illegible] берди.

[illegible] чанчылдарлыг [illegible] Москва уругларга угаан кирип, эртем чедип алыр арганы берген. [illegible] библиотекаларга ном [illegible] сүт-бараан [illegible] ажылдап турганнар.

[illegible] бажыңының [illegible] Н. К. Крупская М. И. Калинин сонуургап турган. [illegible] туркмен республиканың чырыдыышкын комис-

дуржулгазын аныяктарга дамчыдып турар. Караш Иомудский база улуг херекти бүдүрген. Сураглыг гидрогеолог, Ленинчи шаңналдың лауреады, Кара-Кум бугазының тургузукчуларының бирээзи, куруг ховуну чадаг эртип каапкан, Кара-Кумнар дугайында геологтуг билиглерниң үндезинин салган ол кижи амдаа эртем ажылын уламчылавышаан.

Туркменияның медицина институдунуң профессору, туркмен офтальмологияның үндезилекчилериниң бирээзи. Туркменияның Эртемнер академиязының академиги Сары Каранов база ам-даа ажылдап турар. А Музафар Данешвар [illegible] республиканың уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы болган. Туркменияның чурулга училищезинге амыдыралының деп кезиин башкылап эрттирген. Ооң өөреникчилери ам талантылыг мастерлер болу бергеннер.

Е. ПРИХОДЬКО.

ЧАА КИНО

БАЙКАЛДЫҢ ЭРИИНГЕ

[illegible] алгаттырып шаг болган ыдыктыг Байкал... Шаанда базындырган, баллыры кошкак кижилерниң хоргадалы база болуп чораан бурунгу, [illegible] бай Байкал хол дугайында та чеже солун чугааларны, уянчыг, харын-даа кыпсынчыг ырларны, коңаатан үлегер домактарны келир үеже бузурелдиг улус чон чогаатпаан дээр! Беримчели албек, чолу чогумчалыг чоргаар коструг Байкалынга улус чон оргаланып, анаа [illegible] берлингениин илергейлеп турар.

Совет эрге-чагырга үезинде оон делгем эриктеринге ажылчы совет кижилер хостуг [illegible] чурттап, эрге-кежи ажыл-үүлезин бүдүрүп, улам соруктуг күженип турарын «Ырҗымның кыжкызы» деп өңнүг чаа кинодан көөр бис.

Бо чаа кино база-ла аң душкуурлуг, көрүкчү бистиң даа чалгааравас, харын ооң төнгениин безин эскербес, бирле билдинмес күш ону хаара тудуптар. Ол билдингир — боттуг совет амыдыралдан алдынган. Кижиниң чону кончуг, оон [illegible] ончуг дайзыны безин чажыртынып шыдавас. Ынчангаш бай-байлак оран Байкал хөлдүң кыдыында бичии суурнуң чурттакчылары өлүрүкчү Шмелёвтуң дугайында мынчаар [illegible]: «Ол ылап бак кижи чүве». Ол чугаа бадыткаттынган-даа. Даштындан көөрге, [illegible] экииргек, хүндүлээчел, чугаакыр-даа [illegible], [illegible] жок иштинде кара даш хөйлап алган ханныг-каралыг дайзын «егерь» Шмелёв болган. Ол — совет ниитилелдиң эң өжээнниг чажыт дайзыны, хоралакчызы. Ол чазый-чилбизи-биле бай-байлак оранче солустап, чылан дег чылбырлып чедип келген.

Чурттуң улуг үнелиг аң-мениң бүдүү өлүрүп, үнүш-бойдузунга хора чедирип турар. Хөй киштерни дүрүм чокка оорлап өлүрүп, ооң кештерин улуг кончаачы ёзу-биле садыглап, байып алыр деп бодаан. Шмелёв садыгжы Глафираны, хып дээн чалыы эр Фоминниң бодунуң дерээн үүлгедииниң киржикчилери кылдыр элзедип алыр. Ынчалзажок даг дег караны довук дег ак базар дижири ышкаш, тө рээн бойдустуң чажыт оор [illegible], амыдыралдың [illegible], [illegible] чанныг Шмелёв (артист Борис Щербаков) сойгалаттырар.

Бо уран-чечен кинонуң бир онзагай чедиишкини болза, эптеш чок ийи удурланыышкак күштерниң ыяавыла кактылажырын философтуг ёзу-биле көргүскени болур. Шын ыетелгениң күзенчиг эвес төнчүзүнге чедери ындыг-ла белен эвес дээрзин истекчи Дронов (Юрий Соломин) бүзүредир. «Далаш күске сүтке дужуп өлүр» дээнин баш удур истекчи Дронов билген чүве дег, ол далашпас, чоорту ында бүгү болуушкуннарны хандыр [illegible]. Истелге херээниң талазы-биле инспектор-даа бол, ам-даа [illegible] эр Баиров (артист Арья Дагблев) безин херектиң ханызын эскербейн турар, а чүгле мерген угааныг чекист Дронов [illegible] нии чинге, нарын сужуузун тып шыдаар.

Түннелинде ак сеткилдиг егерь Колчинни (артист Олег Видов) боолап өлүрген идегетти (Шмелёвту) тудуп алыр. ол дезип четтикпес. Ооң борбузут арга-биле өлүрген киштериниң кештерин база тып алыр. Ынчангаш улам-на тинлеп турар совет амыдыралдың [illegible] кым-даа [illegible] кылып шыдавас!

Тыва көрүкчүнүң ынак өнүү талантылыг совет артист Юрий Соломинниң дугайын кым билбес боор! Бо кайгамчык [illegible] мун-мун көрүкчүлериниң бүгүнүнүн хүндүткелин [illegible] хаара тудкан. [illegible] дорлы дашпкы чурттарда бе[illegible] алган. Ам чаа-ла 46 харлап турар Юрий Мефодьевич ам чээрби ажыг солун, уттундурбас кинофильмнерде ойнаан. Оон көргүскен рольдары хамыктың мурнунда эн не амыдыралчы, көрүкчүге [illegible] турар. Ол — РСФСР-ниң улустуң артизи, Васильев алышкылар аттыг Күрүне шаңналының лауреады. Бедик мергежилдиг актер «Дээрги мын[illegible]», «Уйгу чок хүн», «Иениң чүрээ», «Өдерде час», «Кызыл майгын», «Кежүп чоруур фронт», «Херек [illegible]ни», «Севастопольдуң камга[illegible]», «[illegible]», «[illegible]» болгаш өске-даа уран-чечен [illegible] чүгле рольдарны эң тывынгыр арга[illegible] биле ойнаан. Сураглыг «Дерсу Узала» бир кол рольдарның бирээзи — Арсеньевтиң кижилиг, мерген угаанныг оруу-хениргин мергежилдиг күүсеткенинден ангыда, «Кежүп чоруур фронтуда» көрнет дужаалдыг ак офицер Шмаковтуң ролюн база-ла талантылыг күүсеткен. Хамааты дайынның үезинде дүржок дерзии ак дээрбечи Шмаков кызыл партизаннарга удур Тывага чаалажып турган.

«Ырҗымның кышкызы» деп уран-чечен кинонуң автору чогаалчы Исай Калашников, а режиссёру — Арья Дашиев. Ону «Мосфильм» киностудияга эрткен чылын бүдүрүп үндүрген.

С. САНЧЮ.

Аас-кежиктиг чаштар.
А. Бояркинниң фотоэтюду.

АВГУСТ 17-ДЕН 19-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТУН 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Дж. Верди — «Травиата». Ленинградтың С. М. Киров аттыг операның болгаш балеттиң күрүнениң үлегерлиг театрының шиизи. 11.15 — «Занданечиниң чажыдыы». Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 15.25 — Чапсар. 15.25 — Уругларга фильм: «Аянтаның оруу». 16.50 — Совет композиторлар ырызын РСФСР-ниң улустуң артизи Р. Ирбагимов күүседир. 17.45 — «Хем бөмбүк» клубтуң шаңналы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Күш-ажылчы алдарның түк тудукчулары.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «О. В». Химиктиг [illegible] делегейге [illegible] кыжаныш турарыл. Автор — В. Дунаев. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Чогаалчы Д. Гранин-биле Останкинонуң концерт студиязынга ужуражылга. 23.05 — 23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Комиссар-биле кады». 13.05 — Француз дыл. 13.35 — «Оттурукчу». 14.05 — «Хоойлу билир сен бе?» 15.00 — Донда Ростов хоорайның камерлиг хорунуң концерти. 15.20 — А. Гвардовский «[illegible]». РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Золотухин номчуур. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Ак хавалар чанында хоорай». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Бела Руденко ырлап тур». Фильм-концерт. 19.00 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.20 — «П. Аедоницкийниң ырлары». [illegible] («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фактиң солун ужуралдары». 20.15 — Кабардин-Балкар АССР-ниң уран чүүл коллективтериниң мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Шуургелекчилер». Уран-чечен фильм. 23.10 — «Кедээ ажыл-агый». Киножурнал. 23.30 — Нижне-Вартовск хоорайның нефтечилериниң бот-тывынгыр уран чүүл концерти. 00.—00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Шахтёр». 2-ги тайм.

АВГУСТУН 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Осьминожка», «Чоргаар корабльчигеш». Мультфильм. 9.25 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 10.25 — «Танышт аалгалар». Концерт. 11.10 — «Кижилер, эртемниң медиэзи». Документалдыг фильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 15.05 — Чапсар. 15.05 — «Орус чугаа». 15.35 — Объектив. 16.05 — Мээң ажылым мээң республикамның ажыл-ижинге киржип турар. Үстүкү класстыларының күш-ажылчы [illegible] нуң дугайында Целиноградтан репортаж. 16.50 — Украин ССР-ниң улустуң танцызының [illegible] концерти. 17.30 — «Илья Муромец». «Кадарчы болгаш кайгамчык чараш кыс дугайында тоол», «Аленушка [illegible]». Мультфильмнер. 18.00 — «[illegible]» [illegible]. 1-ги [illegible] — «[illegible]» [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] Н. Г. [illegible].

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.42 — [illegible].

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.20 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.20 — [illegible] «Меэлээн аңга кээргел» 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Баскетболга делегей чемпионады. Эр улус. ССРЭ-ниң болгаш Бразилияның шилиндек командалары ойнаар. Колумбиядан дамчыдылга. 23.05 — 23.20 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Артист-Мишка». 13.05 — «Аданелер, сылерге». 13.35 — «Авам школазы». 14.05 — Немец дыл. 14.35 — «Чаа тоол». Мультфильм. 14.50 — «Бир актёрнуң театры». В. Яхонтов. 15.30 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Электрификтиген Россияны көрүп тур [illegible]» фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Киножурнал. 18.55 — [illegible].

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». [illegible] цаңчы аргаларының дугайында. («Орбита-3»). 19.30 — Улус[illegible] («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — «Библия. Бодалдар болгаш фактылар». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Бичии огородчугаштар». 20.15 — «Дөспес чорук». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 20.35 — Мопарт. Фортепианога, кларнетке болгаш альтыга ойнаар. № 7 трио. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Процесс». Уран-чечен фильм.

АВГУСТУН 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — ССРЭ-ниң улустуң [illegible] М. [illegible] [illegible] эгезин номчуур. Фильм-концерт. 9.50 — Ж. М. Дамас. Концертина. 10.05 — «Меэлээн аңга кээргел». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.10 — «Ай-Петри. Даартаның агаары». Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.30 — Чапсар. 14.30 — Телемедээлер. 14.35 — [illegible] 50 чылы. Документалдыг фильмнер программазы: «Новосибирск билир», «Мандыраштыг чорукка турар». 16.15 — Уругларга фильм: «Кайгыг эр [illegible]». 16.30 — «[illegible]». 1-ги дамчыдылга. 16.50 — «Амыдырал берилтизи». Документалдыг телефильм. 17.40 — «Чүге чааң чурэл?», «[illegible] болгаш [illegible]». [illegible] 18.10 — «Глубокое суурда». Бурок областың [illegible] районунуң [illegible] талазын [illegible] дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистер БАМ-ның тудуп турар бис. 19.25 — [illegible] Культура [illegible] улуг [illegible] ансамблиниң [illegible]. 19.50 — «Меэлээн аңга кээргел». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Прокурорлар [illegible]». Дамчыдылганы И. Андроников чорудур. 22.55 — 23.10 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «[illegible]» [illegible] уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05 — «Он чыл болганда». Фильм-концерт. 13.25 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Сугда истер», «Ооң бүгү амыдыралы». 14.05 — Испан дыл. 14.35 — «Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». С. Д. Эрьзя. 15.10 — «Артист Юрий Башмет». Фильм-концерт. 15.30 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Белгород». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Директор Згурскийниң [illegible]». Документалдыг фильм. 19.05 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.20 — «Распадсканда» ажылдап тур мен». Документалдыг фильм. 19.30 — «Кадыкшылга». 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фактиң солун ужуралдары». 20.15 — «Ыры-82». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Экии, чедип келдим». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ЧҮРЕК-ДӨРГҮН

Бо аржаан Кызыл-Шивээ, Ак-Шивээ деп күйларлыг, бе[illegible] хаяларның баарындан агып чыдар. Ол чер база бир төөгүлүг [illegible] бирээзи. Шаандан тура кончуг тыва чон [illegible] мал-маганын чазын-чайларның хөө чериниге тургузуп, боттары байлакта хевечиктеп чораан. Чүрек-Дөргүн аржаанның кыргаңнарының чугаазы-биле алырга, [illegible] база дуктуг дижир. Ам Тываның кайы-даа бу[illegible] чон шоп дыштаныр.

Бо чылдан эгелеп бо аржаанны Каа-Хем районунуң «Совет Тыва» совхозу холгаан, культурлуг дыштанылга чери кылдыр элээн чаартылгаларны кылгылаан. Совхозтуң дирекциязы дыштанганнарга дуганы көргүзүп турар. Тудугжулар аржаанның ооргазын эде кылып, кирер өрээлчигештерин, сандайларны кылган. Аржаанда сезон үезинде ажыглаар столовая, кухня ажылдап турар. Дыш[illegible] черниң арыг-шевериң, чоннуң кадыкшылын хы[illegible] комнесиины тускайлап, совхозтан томуйлаан. Аңаа лекция, беседалар, массалыг оюн-тоглаалар органистаттынып келген.

Келир чылын аржаан чоогунга чуртталга бажыңнарын, бөк төгер оңгарны кылырын планнаан. Аржаанче үнер оруукту дескилээр. Эрткен неделяда совхозтуң бөлүк комбайнерлери база дыштангаңнар. Олар дыштанмышаан, чокк-кавының хая чуктуг чазымнарынче, күйларынче аян-чорукту кылган. Эң бедик [illegible] Кызыл тунту алып, дагларга тайбыңның йорээлерин улуг ужуктер-биле бижигилээн. Ол-ла [illegible] киржикчилери, аныяк өг-бүле Далар-кыс, Борис Кайгуумайлар кымга-даа билдинмээн күйну тып, шаандагы [illegible], хамнарның дериг-херек[illegible] тыпкан. Ол [illegible] Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейинче чорудар [illegible].

К. ДАМБАА,
[illegible].

АЪТКА ДЕРИГ ХЕРЕК

Тыва аът, сөөгү чыкпак-даа болза, шыдамыккай. Ол черле үндезининиг. Кошкун чурттаалгага дүүштүр ала-өгбелер аъттың дериг-херекселинче онза сагышты салыр чораан. Ала-өгбелери аныяктарга колдуунда мөңгүн херекселдиг эзер, чүгенни эдиледирин кылдыр. Дериг-херекселн чаа аъттарны көөрге, шынап-ла аянныг көстүр. Эзер, чүген, сыдым болгаш кымчы кылыр улустар сураглыг уран-шевер чазаныкчылар болгулаар.

Амгы үениң малчыннары бай, шыырак. Ынай бээр чорук бүдүрерде болгаш хой кадарарда тускайлаан малынан аңгыда хуузунда машина, мотоциклдиг. Амыдырал экижээниндеи эзер, чүгенни садыгларда садып турар апарган. Ынчалзажок ала-өгбе дамчып келген дериг-херекселдер ам-даа чиде бербээн. Аът дерип кылыр үе-шеверлер ам санныг арткан. Ынчангаш аныяктарны өөредип белеткезе деп саналдыг мен.

Тыва улус «Идик багайда эжик ырак, эзер багайда кодан ырак» дижир. Ол чиге, мерген чугаалаан домак. Аъттың дерин кижиге таарымчалыг, аътка эптиг болур ужурлуг. Чамдык аъдынга ээ болуп шыдавас кижилер турар. Ындыгларның мунган аъды арган, хөрээ дүжүк, оорга, мойну ойбак-дежик болгулаар. Ол дээрге кадагалаан малынга ээ-харысаалга чок кижилер-дир. Дериг-херексели мырыңай аргажок боор. Ынчангаш малчыннар аъттың кадагалаарынче болгаш дериг-херекселиниң эдилелинче сагыш салыры күзенчиг.

С. ОЙДУП.

Эрзин район.

ХӨЛЧҮГЕШ САГЫШКА КИРЕР

Эрзин суурже углаан оруу-биле [illegible], [illegible] ырактан, бир-ле дугаарында [illegible]. [illegible] Кышкы үеде эмнелгеге чыдып эмнедири берге. Чүге дээрге өрээлдер дыка соок. Ынчангаш аңаа чыткан уруглар ба[illegible] келар эккеп, бичии чаштарның чергектерин кургадып алырлар. Черле ынчаш бирээ кижилерниң сеткиринче соок эмнелге багай салдарлыг. Оон [illegible] Ырактан көөрге, харын-даа турум хөлчүгеш сагышка кирер.

Чайын аңаа суурнуң ыжыктери чыглы берген турар. Район эмнелгезинде хирлиг суг сөөртүр тускай машина бар. [illegible] кымыг-даа хемчег алдынмаан. Бир эвес сөөртүп болбас чүве-ге хемчег алдайн турары? Ынчангаш четпестерни дарый эдиир, санитарлыг байдалды [illegible].

[illegible]

ХАЙЫМНААН

Делегейниң шашкы маргылдаазынга делегей чемпиону деп ат дээш маргылдааның дөрткү салыышта Ольга Левина биле Ирина Альтшуль август 14-те хайымнашканнар. Сан 2:2. ● ● ●

МЕХИКО. Толузада болуп турар шыдырааа маргылдаазының дөртку эдчингде Годрига — Рубинетти, Палугаевский — Спасский, Балашов — Юсупов олар хайымнашканнар, өскелериниң салыы соңгаарлаттынган.

(СЭТА).

ЭРГИМ НОМЧУКЧУ!

«Шын» солуннуң чагылдазы август 1-ден эгелээн, ол ноябрь 15-ке чедир уламчылаар. Чагылданың чылда өртээ 7 рубль 80 көпеек, чартык чылда — 3 рубль 90 көп, үш айда — 1 руб. 95 көп.

Чагылданы «Союзпечатьтың» агентилери, хөй-ниитичи тарадыкчылар хүлээп алыр.

Эмчиниң сүмези

ДИЗЕНТЕРИЯ — ХАЛДАВЫРЛЫГ

[illegible] үеде кижилер, эмчилер дораан тодарадып, дүрген эмнеп өнчир апарган, профилактика [illegible] чорып турар.

Ындыг-даа болза, [illegible] рия халдавырлыг. [illegible] аарыг болуп артпышаан, ол аарыгдан аарып турарларның саны ам-даа хөй. Ындыг болганда дизентерия аарыының [illegible] даа, чурттакчы чоннуң-даа бедик кичээнгейин негеп турар.

Дизентериядан чүгле кижилер аарыыр, ынчангаш оон аарыглыг кижи — аарыг халдадыкчызы болуп турар. Оон шейүндүлеринден дизентерияның микробтары янзы-бүрү оруктар таварып хараүнче, сугже, аъш-чем, ногаа, чимис аймаанче дамчый бээр. Аңаа баргаш олар он-он хонуктар иштинде чурттап, харын-даа өзүп, көвүдей бээр. Ынчангаш чугдунмаан ногаа аймаа, чиг суг, хайындырбаан сүт ижери дээрге, ол аарыгны бодунче «чалаар» турганынга дөмей болур.

Дизентерия аарыының чаңгы чайгы үеде кончуг айыылдыг. Микробтар кижиниң аксын дамчып ижип, шейүндүже халдаар. Эң ылаңгыя бичии уруглар чайгы үеде сугга эштиринге кончуг ынактар. Ол органимнин дадыктырарынга ажыктыг. Ынчалза-даа уругларның эштип турар суу хирлиг азы хоорай, суурларның төккен хир-чамы, бору, чуунуңу агып чыдар сугларга эштип турган дизентериядан аарый берип болур. Оон аңгыда чайгы үеде белеткеп ажаан, сөөртүп турары шын эвес болза, аъш-сүт аймаа дизентерия аарыының тарадыкчылары [illegible]. Ынчангаш маллан [illegible] чугула.

Дизентериядан кол нуруунда уруглар аарыыр. Чайгы үеде олар кайда-даа чеде берген, бир-ле чүвени туткан, суйбаан, көрген, шенээн, харын-даа аксынче суккан чоруурлар. Уругларынарны кажан-даа холун аксынче сукпас, чем чиген соонда холун чуур кылдыр өөредиңер. Уруглар дизентериядан аарый бергенде [illegible] билдине берген дораан эмчиге чедириңер.

Н. КУДРЯВЦЕВ.
Санитар-чырыдыышкын бажыңының эмчизи.

Агаар

Республикага бөгүн эдир булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр болур. Агаарның температуразы дүне 20—25, хүндүс 12—18 [illegible]. Кызылга дүне 21—25, хүндүс 10—18 [illegible].

Кино

Август 16-да
«НАЙЫРАЛ»: «[illegible]» [illegible] 9.30, 11.20, 13.10 [illegible].
«ПИОНЕР»: «[illegible]» [illegible].

«ВОСТОК»: «Санаторийже сургакчыладыкып» 15.00, 16.20, [illegible].
«ЧАЙГЫ»: «[illegible]» 15.00, 17.00, [illegible].
«ЕНИСЕЙ»: «[illegible]» [illegible].

«Шын» солун [illegible] хүлээп алыр нип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. солун кезбейн баргандан 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № [illegible]) [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 192 (11990) | 1982 чылдың август 18, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ПКАП ТК-ның Бирги секретары ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле август 16-да Крымга ужурашкан. Ужуражыышкынга киришкеннер: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко болгаш ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары Ю. Чирек.

Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский ийи партияның болгаш күрүнениң политиказының кол угланыышкыннарының дугайын бот-боттунга дыңнаткан. Үлетпүр болгаш кожээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынче совет коммунистер, совет ажылчы чоннар шиитпирлиг күженишкиннерни салып турарын Л. И. Брежнев демдеглээн. Экономиканы эргелеп башкарарын сайзырадып [illegible]дарынга болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээни социал-экономиктиг программаны амыдыралга боттандырарынга хөй чүүлдерни кылып турар.

ПКАП-тың IX съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр польша улуртулганың боттандырып турар онза хемчеглериниң, политиктиг болгаш экономиктиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде чуртта таарымчалыг өскерлиишкиннер чоорту болуп турар деп, В. Ярузельский дыңнаткан. ПКАП ажылчын аңгы-биле, бүгү ажылчы чоннар-биле харылзааларын быжыглаарын чедип ап турар. Польшаның төөгүлүг болгаш социалистиг чаалап алыышкыннарын эргим үнелээр бүгү польша патриоттарны сырый каттыштырар хүлээлгелиг национал чаарты тургузуушкун шимчээшкинин калбартып турар. Ынчалзажок политиктиг болгаш экономиктиг кризистиң аар-берге уржуктары ам-даа кескү болуп турар. Оожургалдыын болгаш патриотчу харысаалгалыг сеткилин көргүскен, польша корумчуттунган күш-ажыл-биле бар бергелерни ажып эртип турар. Кризистен чуртту адырып үндүрериниң чорудулгазы контрреволюстуг чажыт аңгыларның турун турары-биле моондактап турар. Ындыг чажыт ажыл-чорудулганы дашкаар-тан, бирги ээлчегде АКШ күткүп база деткип турар.

Ниитилел ажыл-чорудулгазының бүгү кол талаларында совет-польша харылзаалар социалистиг интернационализмниң дең эргени, бот-эргелиг хамаарышпас, догуннаашкынның [illegible], найыралчы дузалажылганың принциптеринге үндезилээш быжыгып уламчылавышааның Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский [illegible] айыткан. Ол бүгү ажылдарны бо чылдың мартта ПУР-нуң партия [illegible] делегациязының ССРЭ-ге чорааның үезинде чедип алдынган дугуржуп алыышкынга дүүштүр чорудуп турар. ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Польшаның экономиктиг кады ажылдажылгазының калбарыышкыны польша экономиканың экижидериниге дузалап, ону чедиишкинниг хөгжүдериниң перспективазын тургузуп турар.

ПУР-нуң иштики херектеринге ССРЭ-ниң хол гаарлаашкыны дижир чүвениң дугайында Польшаның дайзыннарының даап бодап алганы хоозун нүгүлдээшкиннерге польша ниитилел мегелетпес деп, В. Ярузельский демдеглээн. «Совет холгаарлаашкын» дээр нүгүлдээшкиннер — чигэттиң, материалдарның болгаш четчелекчи кылыгларының доктаамал берикчилери, польша бүдүрүлге күчүлериниң дыка улуг кезииниң ажылдаарын хандырып турар чээлилер болгаш чагыгларлыр. Польша улуска көргүзүп турар улуг болгаш үнелиг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге ханы өөрүп четтиришкинин В. Ярузельский илергейлээн.

Польша Улус Республиканың мурнунда туруп турар улус ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге Совет Эвилели бодунуң шыдаар-ла деткимчезин моон соңгаар-даа көргүзер деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Делегей байдалын үнелеп көрбүшаан, эштер Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский экономиктиг санкциялар ышкаш бот-эргелиг күрүнелерге [illegible] АКШ-тың болгаш НАТО-нуң чамдык өске-даа чурттарының үүлгедиишкиннерин ССРЭ биле ПУР шиитпирлиг буруу шаап турарын онзалап демдеглээн. Америк администрация делегей эргелелиниң [illegible] нормаларын, КНО-нуң Уставын үрээш, Польшаже калчаалыг ыйыышкынны кыла берген. Ол политика АКШ-тың империализминиң эрге-ажыктарынга таарыштыр экономиктиг бергелерни ханыладыр, чуртта байдалды божашадыр сорулгалыг.

Акша-саң болгаш өске-даа [illegible] санкцияларны кылырының политиказы — буруу шаптырган методтарны делегей херектеринге ажыглай бээр чурттарның эрге-ажыктарынга база удур угланы бээр ыяк ындыг кымчы-дыр деп, бүгү-ле шиитпирлиг-биле онзалап демдеглээрин ийи партияның болгаш күрүнениң удуртукчулары эргежок чугула деп санаан. ССРЭ биле ПУР ниити-бүрү социал системаларга [illegible] кол сорулгаларынга хандыкшылдыг болуп артпышаан.

Европаның салым-чолунга кескү роль тоогу талазы-биле Польшага онаажып турар. Польша черге социалистиг [illegible] ол роль онза күштелген. Социалистиг дем каттыштырылгазының [illegible] ПУР таңбын болгаш кожа-хелбээ турар бодунуң политиказы-биле Европага дайын соондагы тургузуушкунунуң доктаамал турушттуунга, туруп турар кызыгаарларның бузулбазынга идиг берип турар.

Эрткен үеде ышкаш, ам-даа болза ССРЭ биле ПУР Европага болгаш делегейге аныыл чок чорукту быжыглаарынче, [illegible] шеглээринче, шериг-политиктиг кризистерниң болгаш делегейниң чаа дайынының кыжанылын чавырлдырарынче угланыышкынын [illegible] биле тудуп турар. Делегей харылзааларынга албадаарының болгаш кара-туразында аажылаарының бузуу турбас ужурлуг.

Делегейниң чамдык девискээрлеринде [illegible], чижээ, Чоокку Чөөн чүкке Израильдиң өскүдүп үндүргени дайынның чаа частыышкынының дугайында сагыш-сыраан сеткилин Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский илергейлээн. Палестиннерге болгаш Ливанга таварышкан халап дээш чүгле Израиль эвес, харын Каттышкан Штаттар база харыылаар.

Палестинаның [illegible] организациязынга, Сирияга, Ливанга, араб улустарның [illegible] Совет Эвилели-биле Польша моон соңгаар-даа көргүзер. ССРЭ биле ПУР Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын [illegible] талазы-биле бүгү талалыг быжыг болгаш [illegible] дээш туржуп турар.

Л. И. Брежнев биле В. Ярузельскийниң ужуражыышкыны чуректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен, ийи талалыг [illegible] хөгжүлдериниң айтырыгларының дугайы-даа, делегей херектериниң талазы-биле-даа үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс эгиниң бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының [illegible] А. И. Блатов биле ПКАП ТК-ның Секретариадының канцеляриязының эргелекчизи Б. Колодзейчак олар ужуражыышкынга киришкен.

(СЭТА).

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ:
субботникте чедип алган темпини кошкатпас

СУББОТНИКТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвилелдериниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому 1982 чылдың августуң 14—15 хүннеринде ниитиниң малынга чемнер белеткээр талазы-биле болган субботникке киришкен ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга, херээженнерге, аныяктарга, күш-ажыл хоочуннарынга, республиканың бүгү чурттакчыларынга бедик медеределдиин көргүзүп, ак сеткилдиг ажылдааны дээш улуу-биле өөрүп четтиришкинни илереттпишаан, хоорайларның, районнар төптериниң чурттакчылары кедээге шеф дузаламчызын кылырынга, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын күүсеттиринге моон-даа соңгаар идепкейлиг кирижир дээрзинге бүзүрелин илергейлеп тур.

Бүгү районнарның организацияларының болгаш бүдүрүлге черлериниң төлээлекчилери субботникке оң-не идепкейлиг киришкеннер. Ниитизи-биле совхозтарның сиген шөлдеринче 35 муң ажыг кижи шефтеп үнгеннер. Олар ниитиниң малынга он муң тонна ажыг сигенни, 1.180 тонна ногаан массаны, 585 тонна будук-бүрүнү белеткээш, оңгарларга 5.031 тонна сенаж болгаш 3.584 тонна силос массазын ургаш, 222 тонна витаминниг сиген далганын белеткээннер.

Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның кожээни шефтеп турар организацияларының ажыл-ишчилери совхозтарның мал чеминиң баазаларын быжыглаарынга улуг салыышкынын кииргеннер. Ол районнарның малга чемнер белеткелчилери боттарының дузалакчылары-биле демниг ажылдавышаан, ийи хүннүң иштинде бөдүүн болгаш чулуктуг-даа мал чемнерин белеткээринге улуг немелде өзүлдени чедип алырын хандырганнар. Өске-даа хоорайларның, суурларның болгаш районнар төптериниң чурттакчылары база-ла багай эвес ажылдааннар.

Кызылчылар база-ла субботник хүннеринде мал чемнерин белеткээр шөлдерге улуг көдүрлүүшкүн-биле, идепкейлиг ажылдааннар. Республика найысылалының ажыл-ла кылыш шыдаар кижилери барык шуптузу мал чемнери белеткээринге киришкеннер. Оларның күжү-биле 352 тонна сигенни, бир муң тонна хире ногаан массаны белеткээн.

Боттарының демниг күжү-биле Аъш-чем программазын күүседир дээш ажылдап турар кожээ болгаш хоорай чурттакчыларының органзастыг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруун эрткен субботник тодаргайы-биле көргүскен.

ХҮН БҮРҮ НЕМЕП...

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын хүр-менди кыштап ажырары-биле келир кышка хынамчалыг белеткенип, малга быжыг чем-суурну тургузар дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. Ам бо хүннерде 314 тонна сиген белеткеттинген. Будук-бүрү белеткээр планын күүседипкен.

Совхозтуң ажылчыннарын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш суурнуң албан организацияларының коллективтерин ол ажылче бүрүнү-биле хаара туткан. Мал чеми белеткээр техниканы мооннээн. Ниитизи-биле 200 ажыг кижи мал чеминиң белеткелинде турар.

Амгы үеде Мугур-Тал, Даштыг-Тей, Бай-Тал шөлү, Узун-Алаак деп черлерде ажыл кижин-түлүк. Ол черлерде сигенниң үнгени эки.

Сүт-бараан фермазының төвүнде 20 ажыг сараат бар. Долгаан сиген хүн бүрү немежип турар.

Мал чеминиң белеткелинде трактористер Лама Мандараа, Ботунат Күндүс-оол олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

Республикада чарлаттынган шалыпчы айга улам сорук кирип, байтайгылар ажылының темпизин улам дүргедеткен.

Х. КАРА-ООЛ.

ШАПКЫНЧААН

Бо чылын «Шекпээр» совхозта Бичe-Тей салбырның сиген шөлдеринде оът-сиген эки үнген. Салбырның ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге улам сорук кирип, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну белеткээр дээш күженииишкиннииг ажылдап турар. Амгы үеде бир механизастаттынган звено, хол кадырлыг 15 звено, район төвүнден 10 албан организация, ниитизи-биле 180 ажыг кижи хаара туттунган.

Мал чеминиң белеткелиниң үезинде сигенчилер ортузунга социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар ооң түңнелин чеди хонуктап үндүрүп турар. Малчыннар О. Мандак-Хаа, О. Болат, О. Базыр-оол олар бир дугаарында өске эштеринден мурнап, 10—15 тонна сигенни белеткеп алганнар. Салбырның механизастаттынган звенозу 400 ажыг тонна сигенни белеткээн.

Районнуң «Хемчик» ыры болгаш танцы ансамблиниң бөлүк бот-тывынгыр артистери чоокта сигенчи звеноларга аалдап, солун программалыг концертти көргүскен. Лекция, беседаларны парткомнуң тускай графиги ёзугаар лекторлар, политинформаторлар кылып турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

* * *

«Чаа оруук» совхоз Эрзин районда мал чемнери белеткээр [illegible] одуруунда чоруп турар. Ол ышкаш малчын бригадалар [illegible] социалистиг чарышка ук ажыл-агыйның №4 хойжу бригадазы тиилекчи болуп, 250 тонна сиген белеткээр планын 172 тонна чедирип, 68.8 хуузун белеткээн.

База ол ышкаш № 3 хойжу бригада 200 тонна сиген белеткээр планын 62.3, [illegible]тыг бода мал бригадазы 42 хууларга күүсеткен. Чаа [illegible] айның иштинде мал чеми белеткээрин 70 хуузун белеткеп алыр дээш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

Ук ажыл-агыйның сиген планын күүседиринге суурнуң ажылчы чоннары, албан организациялары база Эрзинниң аңгы-аңгы албан бүдүрүлге черлери киржип турар. Совхозтуң чурттакчылары 21, автопарк коллективи 20.5, район төвүнүң организацияларындан иштики херектер килдизи 14 тонна сигенни белеткеп, төлептиг үлүүн кииргеннер.

В. КУНГА.

ТЕМПИНИ БЕДИТПИШААН

Ниитиниң малынга четчир санныг чемнерни белеткеп алыр дээш Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң парткому, дирекциязы, профэвилелдиң ажылчын комитеди бо чугула кампанияны белеткелдиг болгаш органзастыг эгелээн. Сиген белеткекчилериниң ортузунда социалистиг чарышты дээштиг органзастаан, ооң түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап турар.

Ооң түңнелинде совхозтуң ишчилери мал чемнериниң белеткелин шалыпкын чорудуп турар. Август айның баштайгы он хонуунда районнуң ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Шаңналга сорук кирген аржаанчылар ажылдың темпизин улам бедиткен. Август 15-тиң медээзин ёзугаар алырга совхоз 2300 тонна сигенни сарааттаан азы планын 40 хуу күүсеткен, витаминниг сиген далганын 145 тоннаны белеткээн, ол бердинген онаалданың 48 хуузу болур. 1450 тонна сенаж салыр планын ажыр боттандырган. Ам кукурузаны силостап эгелээн, баштайгы хүннерде 200 тонна эки шынарлыг силосту салган.

Совхозтуң сиген белеткээр механизастаттынган бригадаларының аразында социалистиг чарышка коммунист, улус депутаттарының Аржаан кожээ Совединиң депутады Данил Доржукайга удурткан бригада бирги черде чоруп турар. Бригада бо сезонда 2200 тонна сигенни белеткээр даалгалыг, ону 1500 тонна чедире берген. Олар планны шалыпчы айда күүсеткеш, онаалдадан ажыр сиген белеткээринче кирер сорулганы салган ажылдап турарлар.

Механизастаттынган бригаданың кежигүннери хүннүң бердинген онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Планныг онаалдаларны доктаамал ажыр күүседип турарларга сиген кезип турар трактористер Владимир Афонкин, Сергей Суханов, Андрей Калинин, Михаил Белоногов, сараат салыкчылары Федор Севил, Борис Сүрүң, бөлүкчүлер Александр Куулар, Күскежик Баян-оол, Оюн Орлан болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Т. ХЕРТЕК.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары социалистиг чарышка киришпишаан, бо чылдың эрткен айларында эвээш эвес тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеннер. Чаа школа тудуу удавас дооступ, сентябрь 1-де ажыглалга кирер. Район котельназы ажылдап эгелээр. Чыл келгени тудум-на чаа туттунган чуртталга бажыңнары немежип, дыка хөй өг-бүлелер боттарының чуртталга байдалын экижидип, делгем, чырык, чуртталга бажыңнарын алган.

Планныг онаалдаларны күүседир дээш тудугжулар аразында социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың тиилекчилери боош турарларга «Шагонартяжстрой» тресте А. Ф. Ягодинниң, И. М. Карповтуң, Чаа Чаа-Хөлде М. Е. Лопсанның болгаш өске-даа бригадаларны хамаарыштырып болур. Чаа Чаа-Хөлде кержээлиг, бот-орулга-чарылгалыг арга-биле Маадыр-оол Лопсанның бригадазы ажылдап турар. Бригада чыл санында социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, тудугларны хуусаа бетинде ажыглалга дужаап келген.

Н. ОНДАР.

АГРЕССИЯ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң шериг [illegible] күш-биле узуткаар дээш Израильдиң камгалал министри генерал Шаронуң туружун деткиир дугайында шиитпирни Бегинниң чазааның хүлээп алганын Барыын Бейруттаа УПШ-ның болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштеринге удур Израильдиң дайын хөделиишкиннериниң сөөлгү хүннерде күштелгени бадыткап турар. Палестин дайынчыларны Барыын Бейруттан көжүрүп үндүргү дег оруктарны дуглай Израильдиң танк болгаш мотор-жуткан хөй шериг кезектерин мооңнээни бо дугайында база херечилеп турар.

Удурланышкак шериглерни чарар сорулгалыг күштерни Бейрутче киирерин [illegible]рүүшкүнүң чүгле сөөлгү үе-чадазында боттандырар дугайында Израиль негеп турар. Ол дээрге — херек кырында чепсек чок палестин дайынчылар Бейруттан үнгеш, орукка бар чорда, оларны узуткаар дээн израиль фашистерниң кара сагыштыг планы-дыр. Америк-израиль план ёзугаар алырга, палестин дайынчылар кажан Бейруттан чоруптарда, аар бүгү [illegible] зынга дужаап бергеш, чүгле [illegible] лут болуп турар.

Ынчангаш удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң шериг өлээн күш-биле узуткаарынга болдунар-ла бүгү аргаларны Израильдиң дайынзырак болгаш фашистиг чагырыкчылары ажыглаар бодап турар. Каттышкан Нацияалар Организациязының хайгаарыкчыларын Барыын Бейруттуң девискээринче кийирерин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязында айыткан. Ол резолюцияны [illegible] израиль чагырыкчылар база удурланып турар. Чепсек чок [illegible] коңгак чепсегленген бүгү палестиннерни ажык оруктче мегелеп үндүрүп алгаш, оларны бүрүн узуткаарынче америк-израиль план угланган.

Израиль ялзы-бүрү чылдактар кылып, үр-ле моондактап [illegible] Франциянның шериг кезээ август 15-те Бейрутта чедип келген. Палестин дайынчылар хоорайдан үнүп чоруптарда, оларның айыыл чок чоруун хандырар сорулгалыг күштерниң составында француз шериглер кирип турар. Бейруттуң камгалакчыларын болгаш чурттакчыларын [illegible] эргелиг бис деп, израиль [illegible] турар. Палестиннерни көжүрүп үндүреринге кандыг-бир моондак болу берзе, француз шериглер Бейруттан доп-дараа үнүп чоруур ужурлуг деп, израиль чазактың медегелинде чуткан.

Палестин дайынчылар Бейруттан үнүп чорупкан соонда израиль шериглер Ливанның соңгу болгаш чөөн [illegible] кылып магат чок [illegible] тиг ажылдакчылары айыттып турар. Ливанның соңгу [illegible] районда палестиннерге болгаш Бекаа шынаазынга сирий шериглерге удур согуушкуннарны израиль агрессорлар кылыр бодалдыг. Ливандан чоокку үеде шериглерин үндүрүп алырын Израильдиң чазаа бодавайн турар болгаш хоорайларга хөй санныг танк шериглерин Ливанның соңгу [illegible].

Барыын Бейрутта болгаалы таймың арга-биле [illegible] Израиль [illegible] удур турары [illegible] Палестин [illegible] ны хоттаар демократтыг [illegible] Н. Хаватма бүгүүлээн.

Барыын Бейрутта бүгү 10 [illegible] израиль [illegible] ёттар үрей бомбалааш, [illegible] талар, снарядтар-биле бомбалаан, а ында америк [illegible] бүдүн арткан. Кирип [illegible] магадалыы [illegible] израиль шериглер Барыын Бейруттан таймың [illegible] удур [illegible] кезер эмчи Ю. Авад чугаалаан. Ол чаа бомбаларның [illegible] таварышкан кижилерде балыг болгаш кемдээшкиннер чок, а өкпелери болгаш хан системазы үрелген болган.

ДҮРГЕНЧИЛЕРНИҢ ҮЛҮҮ

Ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң айтырыы Аъш-чем программазын боттандырарының база бир чугула чүүлү болуп турар болгай. Шынап-ла четчир санныг болгаш эки шынарлыг чем чок болза, мал ажылының аъш-чемге хамааржыр продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң кандыг аргалары турар боор. Моон ужурунда мал чемнери белеткээриниң кампаниязын чер-[illegible] Советтериниң күүсекомнары бо[illegible]ының хүн бүрү удуртулгазында [illegible]гаш контролюнда ап турары-даа чугула.

Тандыы районнуң Дүрген кожээ Соведи, ооң күүсекчи комитеди бодунуң девискээринде Кожээ ажыл-агыйы дуржулга станциязының дуржулга-[illegible] бүдүрүлгезиниң мал чеми белеткээр талазы-биле ажылын чыл бүрүде [illegible] түңнүг тургузуп келген болгаш бо чылын ону улам күштелдирген. Советтиң күүскому, доктаамал комиссиялары болгаш депутаттар бөлүктери, постулары мал чемнери белеткээри-биле холбашкан айтырыгларны боттарының хуралдарынга [illegible] чорудуп, илереттинген четпестерни чайладыр хемчеглерни ап келген. Моон түңнелинде станцияда мал чеми белеткээр кампания мурнуку чылдардан органзастыг болгаш дүрген темпилиг чоруп турар.

Дуржулга станциязы бо чылын 1545 тонна сиген белеткээр планының 2300 тоннаны белеткээн, ооң иштинде 870 тоннаны прессттээн, 600 тонна борбаанды белеткээр турган, 240 тоннаны, 5800 тонна сенаж салыр планының 1735 тоннazын кылып алган. Силос салырынче август 16-да массалыы-биле кирген. Ооң аңгыда эрткен чылдың күзүнүнде чажып тараан көк-тарааның ажаап алдынган 261 гектар шөлүнүң саваңының кол нуруузу август 14—15-те болган субботник хүннеринде сарааттаттынган. Бо сан-хүннер болза, эрткен чылдың бо үезинде турганындан элээн хой болуп турар.

Дүрген кожээ Совет, ооң күүскому ажыл-агыйда мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарын контрольдаары-биле чергелештир, Советтиң девискээринде бүдүрүлге коллективтерин болгаш организацияларны, чурттакчы чонну болгаш малчыннарны мал чеминиң белеткелинче кирииштирерин база чугулалап көрүп турар. Дүрген болгаш Сосновка суурларының коллективтери болгаш чурттакчылары бо чылын Дуржулга станциязынга 350 тонна мал чемин белеткеп бээрин хүлээнген. Бо хүннерге чедир олар 300 тонна хире мал чемнерин белеткээш, станцияга хүлээдип берген. Боттарының алган даалгаларын күүседир талазы-биле № 7 КМК, садыг четкизи, харылзаа салбыры болгаш ийи школа кызымак ажылдап турар.

Бердинген даалгаларын эрте күүсеткен коллективтер база бар. Оларга уруглар садыы, пионер лагерьлери, школалар хамааржыр. Эвээш кижилиг хирезинде уруглар садының коллективи 5.2 тонна сигенни белеткээш, дужааган. Лагерьлерниң пионерлери бо чылын станцияның малынга эң үнелиг чүүлдү кылып бергенин демдеглээри өөрүнчүг: олар 2 тонна ажыг эм оъттар аймаан чыггаш, [illegible] белеткээш дужааган. Ол болза кышкы үеде улуг-даа малга малдың чаш төлүнге-даа үнелеп четпес витаминниг эм аймаа болгай. Школалар 40 ажыг тонна сигенни, будук-бүрүнү белеткээн.

Мал чеминиң белеткелинге дүргенчилер киржилгезин уламчылавышаан. Чаа болуп эрткен субботникте суурларның чурттакчылары 150 ажыг кижи ажылдааш, 90 тонна ажыг ногаан массаны белеткээш, [illegible] боолалдай баглааш, тускай сарайларже аппарып аскылаан, а чамдыктарын АВМ-ге чедирген. Коллективтерниң болгаш малчыннарның мал чеми белеткээринге киржилгезин ам-даа үргүлчүлээр болгаш коллектив бүрүзү бердинген онаалданы ыяап-ла күүсеткен турзун дээш кожээ Совет болгаш ооң күүскому органзастыг ажылдарны улам калбартырын планнап турар.

ЧУРУКТА: эрткен субботникте шефчилерниң сигенни боолалдай баглап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СССР 60

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Грузин ССР

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООЙЛУЗУН ЁЗУГААР

П. ГИЛАШВИЛИ,
Грузин ССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

[illegible]

ГРУЗИЯДА:

— үлетпүрү ийи хонтеш-ла 1922 чылда бүдүрүп турганындан хөй [illegible] кылдыр үндүрүп турар.

— Совет эрге-чагырганың чылдарында 1500 хире улуг бүдүрүлгелер туттунган.

— чылыглыг болгаш суг электростанцияларының 1922 чылда ажылдап үндүрүп турган энергияны хонук-даа четпейн бүдүрүп үндүрүп турар.

— ховуларында барык 20 муң тракторлар, тараа ажаар 1000 комбайннар, шай ажаар чүс-чүс машиналар ажылдап турар.

— ниити билигниң 4 муң ажыг школаларында миллион ажыг өөреникчилер бар. Башкылаашкынның грузин, орус, абхаз, осетин, армян болгаш азербайджан дылдарда чорудуп турар.

— Дээди өөредилге черлеринде 85 муң студентилер өөренип турар.

— Совет эрге-чагырганың чылдарында барык чүс муң аттыг номнарны үндүрген, оларның ниити тиражы 530 [illegible]

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Грузин Совет Социалистиг Республиканың найысылалы — Тбилиси хоорай. В. И. Ленин кудумчузунуң хевири.

О. Туркияның болгаш С. Эдерешвилиниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАГЛАРДА ТОННЕЛЬ

[illegible]

Б. ГАБЛАЕВ,
СЭТА-ның корр.

[illegible]

Пицунда — Грузияның Кара далай эриинниң [illegible] [illegible] чурттарының бирээзи. Бында чуртта сургалгы [illegible] турар.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

○ ○ ○

Ингури ГЭС — Закавказьениң эң улуг гидроэлектростанциязы. Джвар кызаазында делегейде база бир ховар дээи суг хөөлбээ туттунуп турар. Плотинаның бедии ам 237 метр, төлевилээн бединиңге чедир 34 метр арткан.

○ ○ ○

Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының Канобили дагда Абастуман астрофизика обсерваториязы далай деңнелинден 1700 метр бедиңге турар.

Обсерваторияның коллективи хөвүр [illegible] дериг херекселдериниң дузазы-биле сылдыстарны, Хүннү, планеталарны, Айны [illegible] ёзугаар хайгаарап, амгы астрофизиканың, сылдыс астрономиязының чаңгык [illegible] талазы-биле шинчилелдерни кылып, чер атмосферазының үстүкү [illegible] көрүп турар.

Астрономия эртемниң хөгжүлдезинге [illegible] [illegible] Кызыл Туг ордени-биле шаңнатккан.

ШЕНЕЛДЕДЕН ПРАКТИКАЖЕ

[illegible]

Р. АХПАТЕЛОВ,
СЭТА-ның корр.

Тбилиси.

ДАТА ТУДАШХИЯ БОЛГАШ ӨСКЕЛЕР-ДАА

[illegible]

С. ЧИАЕВА.

Тбилиси.

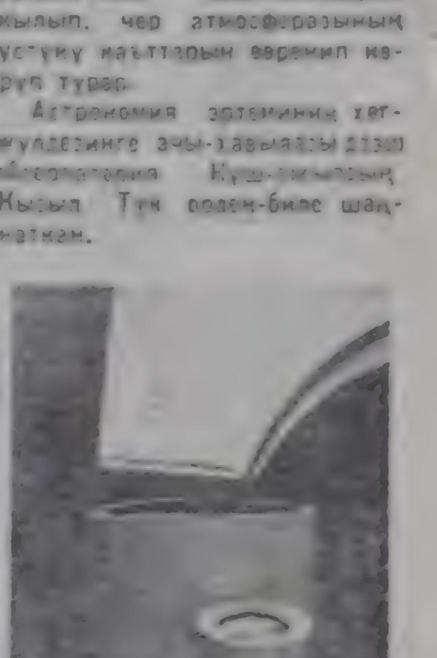

ЧУРУКТА: 125 сантиметр диаметрлиг АЗТ-11 деп көрүнчүктүг, электронунг санаалга машиназының дузазы-биле башкартынар автоматтыг те[illegible]

М. ДАТИНАШВИЛИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

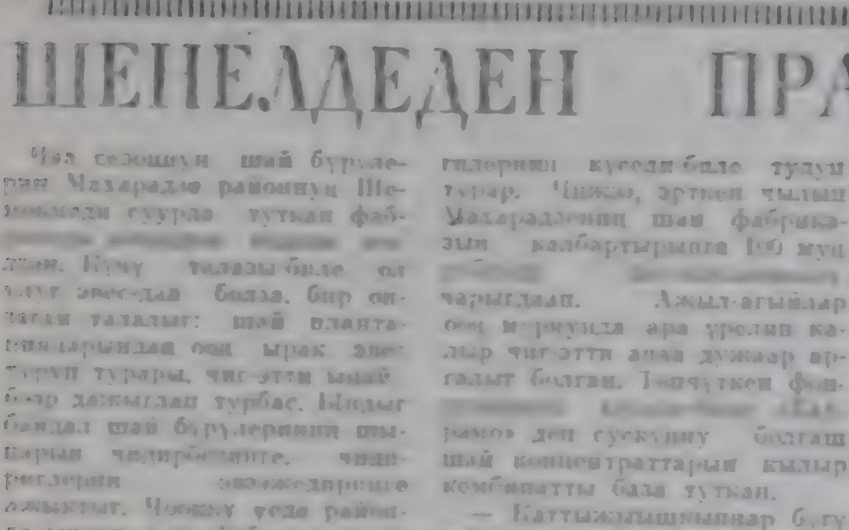

Төөгүнүң болгаш культураның бурунгу тураскаалдарын республикада камныы-биле кадагалап, катап тургузуп турар. Бөгүн оларның хөй кезии чурттуң бүгү булуңнарындан болгаш даштыкыдан-даа Грузия-биле таныжар дээш келгеннериниң баар чери апарган.

ЧУРУКТА: Грузияның бурунгу төвү Мцхета. XII вектиң архитектура тураскаалы, Светицховелиниң дуганының хевири.

С. ЭДЕРЕШВИЛИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР ХҮННЕРИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел-биле холбаштыр автономнуг республикаларга турасқаатқан ниитилел-политиктиг болгаш куш-ажылчы «Найырал ээлчээ» Тывада чоруп турар болган. Август 16-дан 22-ге чедир Башкир АССР-ниң хүннери эртер, оон дугайында кысқа тайылбырны бээр-дир бис.

БАШКИР АССР

РСФСР-ниң [illegible] кирип турар. Оон шөлү 143,6 муң [illegible]. [illegible] 3863 муң кижи. Найысылалы — Уфа (1 млн. хире чурттакчылыг).

Башкир АССР-ниң тургустунганы В. И. Ленинниң ады-биле сырый холбаалыг. 1923 чылдың март 23-те бистиң чуртувуска бир дугаар автономнуг республиканы тургузар дугайында төөгүлүг документиге В. И. Ленин ат салган. Ынчангаш Башкир АССР РСФСР-ниң баштайгы автономнуг республиказы болган.

Владимир Ильич Ленин бо болуушкуну партияның национал айтырыгның программазын амыдыралга боттандырарынга төөгү болгаш политика талазы-биле чугула [illegible].

[illegible]

Республикада 1848 библиотека, 2906 клуб албан черлери, 3029 турум кино, 7 театр, 10 музей бар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДОЛУ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

БЕРЛИН. СЭКП ТК-ның Чиндиг секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев [illegible] Германияның Социалистиг чаңгыс эвилел партиязының ТК-ның Чиндиг секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле Крымга найыралчы ужуражылгазының ол ышкаш оон түңнелдерин Герман Демократтыг Республиканың ажылчы [illegible] күн болгаш чалгай сеткил хандыышкын-биле уткаан деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес дойчланд» солун бижээн. Социализмни болгаш [illegible] бижиглээрниң айтырыгларын ужуражылгага чугаалашкан, ол айтырыглар чугле [illegible] хамааржыр эвес, харын бүгү [illegible].

ужурунда харын бо ужуражылганың [illegible] СЭКП-ның болгаш ГСЧП-ның, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам шыңгый хөгжүдеринге чаа күчүлүг идигни бээр деп, ук солун онзалап демдеглээн.

Ийи күрүнениң партия болгаш күрүне удуртукчулары [illegible] ларга бүрүн таарыштыр өннүктер болуп ужурашкан. Оларның ужуражылгазы акы-дуңманың байдалынга эртип, чугаалашкан бүгү айтырыглар [illegible] чаңгыс эптиг-биле тодаргай-латтынган.

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың сырый найыралы — социалистиг коммунистиг тургузуушкунун [illegible] зини-дир. Ол найырал Европа [illegible] доктаамал турумнуг болдурунуң салдарлыг факторузу-дур.

Л. И. Брежнев биле Э. Хонеккер ийи талалыг харылзаа [illegible] дыка хөй айтырыгларны чугаалашкан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда 65 чыл эрткенде, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл [illegible] Герман Демократтыг Республиканың [illegible] гаш чурту-биле акы-дуңма [illegible] бистиң чонувуска оон айыыл чок турарының болгаш улам [illegible].

Ол эвилел революстуг улуг чаалап алышкыннарының корғузуп, ол ышкаш, найырал, кады ажылдажылга болгаш дузаламчының [illegible] 1975 чылдың октябрь 7-ниң керээзинде [illegible] Крымга ужуражылганың Совет Эвилели-биле кады бистиң [illegible] социализмни болгаш [illegible] тайбыңның турумтарын бызыглаар дээш бистиң дем каткан демнелиишке чугула ужур-дузалыг деп, «Нойес дойчланд» [illegible].

(СЭТА).

ИНДИЯНЫҢ ХАМААРЫШПАС ЧОРУУНУҢ ХҮНҮ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). Индияның хөй миллион улузу хамаарышпас дорукшаашкынының 35 чылын байырлап демдеглээн. [illegible]

[illegible]

Делегей байдалының па-[illegible]

рымдаашкынының дугайы Индиянын премьер-министр [illegible]

[illegible]

С. КАРМАЛИТО.

ПХЕНЬЯН. Совет Армияның Корейни хостааннының 37 чыл оюп таварыштыр совет дайынчыларга алдар кылдыр Корей Улус-Демократтыг Республиканың найысылалында тургускан «Хосталга» даар турасқаалдың баарынга чечек [illegible] байырлалы болган.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

Чечектерни Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зындан, КУДР-ниң Төп улусчу комитединден, КУДР-ниң Ад-[illegible] республиканың өске-даа күрүне болгаш хөй-ниити организацияларындан салган.

Турасқаал баарынга чечектиг ССРЭ-ниң КУДР-де элчин черинден база салган.

(СЭТА).

КАМПУЧИЯНЫҢ НАЦИОНАЛ ХУРАЛЫНЫҢ СЕССИЯЗЫ

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының үшкү сессиязы мында ажылдап эгелээн. 1982 чылдың [illegible] да чурттуң хөгжүлдезиниң түңнелдерин, республиканың күрүне бюджедин делегаттар чугаалажып. Кампучияның даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыгларын болгаш делегей байдалын көрүп, каш-даа хоойлуларны хүлээп алыр.

ССРЭ-ниң дайын кыжаныын чаңладырынче, боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң соксадырынче угланган тайбың инициативаларын кампучи улус бүрүн деткип турар деп, Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кампучияның Национал хуралының даргазы Чеа Сим сессияны ажыдып тура медеглээн. Совет даштыкы политика бүгү [illegible] чаагайжыы ССРЭ болуп турарын херечилеп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Кампучия Улус Республиканың Национал хуралының делегациязының Совет Эвилелинге чоокта чаагы албан хуузунда найыралчы аян-чорууннуң түңнелдеринге Чеа Сим [illegible] илергейлеп, ол барымшының ийи чурттуң аразында акы-[illegible] лаарынга идиг бергенин демдеглээн.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органының моон мурнунда [illegible] гаалаан. Кампучи улус партиязының удуртулгазы-биле [illegible] ниг тургузуп болгаш болуушкун [illegible] кызыннарын камгалап турарын ол айыткан.

Кампучияның [illegible] листуг партиязының ТК-зының Чиндиг секретары, Кампучия Улус Республиканың [illegible] Хенг Самрин республиканың Күрүне чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында сессияга отчет илеткел кылган.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА. Кымыглары чуртту бүгү делегейге алдаржыткан адырны — фарфор-шаажаң үлетпүрүн чаартыының үр хуусаалыг программазын Чехословакияда хүлээп алган. Ол программа фарфор заводтарын ажы-ның үениң дериг-херекселдери-биле [illegible] фарфор-шаажаң кымырыны байлак чиг-эттиг чаа черлерин [illegible] көрүп турар. Ол хемчеглерниң боттандырарының түңнелинде фарфор [illegible] кылып үндүрериниң хемчээли 1990 чылга чедир ЧССР-ге ийи катап немей өзер ужурлуг.

Фарфор бүдүрери Чехословакияга шаг-ла бээрги, барык 200 чыл чаңчылдыг болган. Бөгүнгү мастерлер ол чаңчылдарны чедиишкинниг хөгжүдүп, кожудуп турар. Оларның кымыглары делегейниң эң улуг даан делгелгелеринге болган көрүлделеринге дээди шаңналдарны алган. Фарфор кымыглар кылып үндүрериниң талазы-биле Чехословакия эң делегейде үшкү черни ээлей берген, а оон продукциязын садып ап турар чурттарның саны чүске чоокшулаан.

СОФИЯ. Варна аэропортунуң коллективи кайгамчыктыг юбилейин демдеглеп турар — оон баштайгы [illegible] дан бээр 35 чыл болган. Эрткен чылдарда ол республиканың эң улуг пассажир портларының бирээзи апарган.

Варнада аэропорт чаңгыс бүгү Болгарияга эң хайыралыг апаар. Ниитизи-биле [illegible] Европа, Азия болгаш Африка диптериниң [illegible] 65 аэропорттары-биле харылзаазын турар. Хүн бүрү 10 муң ажыг пассажирлерни аргыштырар, 1950 чылда тургаандан ол барык ийи катап хөй-дүр.

Варнаның ужудукчуларының социалистиг чарышка каш удаа тиилекчи болуп үнген коллективи оң ажыт чылдарның дургузунда чурттуң бүгү аэропорттарынга үлегер-чижек болуп келген.

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус Республиканың транспорт ажылдакчылары болгаш харылзаачылары бо [illegible] ажылдап турар. Харылзаа, транспорт болгаш почта министерствозунуң чылдың баштайгы чартыынга үндүргени ажыл түңнелдери ол дугайын херечилеп турар.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң [illegible] газы өскен. Калбак херегел болгаш эъш-чем бараанарын сөөртүрү ол [illegible]. Пассажирлер [illegible]. Пассажирлер транспортунуң бүгү хевирлери-биле чартык миллион ажыг кижини сөөрткен.

Республиканың [illegible]

Адырның ажылдакчылары [illegible] 42 ажыг [illegible]

(СЭТА).

Сальвадорнуң чалча чаалаанга Каттышкан Штаттар бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп турар. Ол чаазак бодунуң чонунга удур уштукташкын дайынын чорудуп турар.

Чаазак шериглериниң чепсегленинге боо-чепсектерниң чаа болгун болгаш өске-даа шериг техниказын. оон ниитизи өртээ 55 миллион рубль түңнүг 10 самолёттарны АКШ берген. Тура халышканнарга удур демиселде «Атлакатль» [illegible] америк Форт-Брэгге (Соңгу Каролина штат) баазазынга (партизаннарга удур курстарны эрткен чаа батальоннуң сол-[illegible].

ЧУРУКТА: шаажылакчыларның араатанныг үүлгедиглери. СЭТА-ның фотохрониказы.

НИКАРАГУАГА УДУР ЧАРЛАТТЫНМААН ДАЙЫН

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуага удур үреглекчи хоо-[illegible] аргаларны ажыглаар дээш бодунуң планын америк администрация ындыр арын-нүүр [illegible] турар. Никарагуаның девискээринге шериг-политиктиг болгаш экономиктиг үүлгедиглерни кылырынга дээрбечилерниң улуг отрядын тургузар дугайында президент Рейганның дужаалы бо дугайын тодаргай херечилеп турар деп, «Нуэво диарио» солун бижээн.

Аргентин болгаш [illegible] улустарга удур кем-буруулуг дериин дашыннарга Американың Каттышкан Штаттарының кирипилген Никарагуага [illegible] агрессияже АКШ-ты ыдалап турар ышкаш-тыр. Никарагуага чаалы бооринден АКШ өгталааи болгаш делегей арениазынга аныяк республиканы чаасказынырадырын оралдажып, аңаа удур олуржуулер-[illegible] демпкилзерин отрядтарын белеткеп турар.

Гондурастың девискээринден Никарагуаже шургуп кирип келген ол дээрбечилер [illegible]

[illegible]

РЕЙГАННЫҢ АТ-СУРАА БАКСЫРААН

НЬЮ-ЙОРК. Делегей харылзааларынга удурланыштыр [illegible] болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрер чорук, ол ышкаш Р. Рейганның администрация [illegible] тиг политиказы америк президенттиң чуртка ат-сураан шуут-ла бузурадып бадырган.

АП агентиледи-биле бодунун [illegible] саналчозап алганының түңнелдерин анализтээшкен. Эн-бе-си дээр телеком-[illegible] ивазы Рейганның ажыл чорудулгазынга берген үнелелин оон Ак бажыңга туруп келген бүгү үеииниң дургузунда эң кудуу демдеглелдер баксыраан [illegible] америктерниң саны эрткен чылын 63 хуу турганындан 1982 чылдың июльда 37 хуу чедир [illegible].

Американнарның эң улуг хөөн [illegible] Рейганның [illegible] даштыкы [illegible] тургузуп турарын АП агентиледи онзалап демдеглээн.

* * *

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Л. Харристиң албан черинин [illegible] американнарның 70 хуузу Рейганның администрациязының социал программаларын [illegible] удур боол турарын көргүскен. Хоженалдар ажыл кылдыгыд 9,8 хуузу [illegible] бедик деңнелде четкен ажыл чок чорукка удур [illegible] хемчеглерни алырны арай-чок чүгула апарган деп оларга база санап турар. Оон ангы-да американнарның хөй ниизи америк хереаженнерге дээн эргелерин тыннсыры-биле [illegible] эндэгелерин кызыр ужурлуг деп санап турар.

(СЭТА).

ШЫЦГЫЫ ШУГУМЧУЛЭЭН

ОСЛО. Норвегияның [illegible] Кленен онзалап демдеглээн. «Арбейдербладет» солунга парт-[illegible] дыг планнарынче чурту улам улуг-биле кирип тыртарын кызыдып турар Норвегияның ятырызы болдурбун ол шынгыт шугумчулаан. Норвегияның шериг сылдыгларыг, аэродромнарыг, суг [illegible] ларга медээр бээрииделсемелары ажык угур-аваа-посен бодуруп турган, АКШ-тың идегиг стратегиязы-биле кады аныдалдары чурттуң болгаш шиитаа-биле Европаның Соңгу чугунуу айыыл чок чоруун бызыглаардан туржук, харын баксырадыр деп, Х. Кленен айыткан. Оон бүдүрели-биле харга, каш-даа талалыг боо-чепсекти эндере бүдүрүп [illegible] дуңгерерин, ажыг түңнелтелин [illegible] ге таарыштыр айыыл чок чергилиг [illegible] чорудары кара — чаңгыс шынчыз болур турар.

[illegible] дээн демнелебүдү [illegible] тергелегшинин наадыр удур дээш демнелер дэл. Норвегияның Коммунистиг партиязының Даргазы онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

УЗУН ЦАЗЫЛЫГЛАР

[illegible] чурттап турар Мария Козлова он Олимпиниң тургузуглуген [illegible] тыр ыоа байыр четиреп-биле оон 14 оолдары, оолдарының 101 уругулары, оларының-даа 245 оолдары болгаш уруглары — шуптузу 2000 ажыг хоок болгаа урак-даа төрелдери чеде [illegible] ымынатканы-биле алырга, [illegible] аас-кежиктиг деп санап турар, чүге дээрге, энгэбэгэ 101 куда болганының соонда, [illegible]

(СЭТА).

Культура болгаш амыдырал

ДАШТЫКЫНЫҢ 132 ДЫЛДАРЫНДА

Англи болгаш француз, немец болгаш испан, суахили болгаш урду, фарси болгаш непал, япон болгаш түрк дылдар кырында... Даштыкы литератураның Москвада Бүгү-[illegible] да (ДЛББ) делегейниң улустарының 132 дылдарынын кырында парлаттынган дөрт [illegible] номнар бар. Ол дээрге — солун номнар, үе-чечек чагыдылгалары, пластинка болгаш магнитофон бижимелдери, диафильмнер болгаш микрофильмнер-дир. А ол библиотека 60 ажыг чылдар бурунгаар Москвада [illegible]

литератураны [illegible] дып турар. Оон номчулга залдары хары угаа 700 кижиниң хүлээп ап болур. Ниитилел ар-[illegible], даштыкы чурттар экономиказының талазы-биле номнар, [illegible] ни хенец тогаал литературазы [illegible]. Ол номнар ук авторларның төрээн дылдарының кырында болгаш ССРЭ-ниң улустарының дылдарының кырында [illegible].

1973 чылдан бээр библиотека херек кырында эртем-шинчилел албан черы болу берген. Мында 26 килдистер бар. Ол [illegible]

пуз болгаш Африканың улустарының дылдарының кырында чүс бежен ажыг номнары ап турар бис. Африканың улустарының национал дылдарынга [illegible] йоруба, суахили, ибо, фула, [illegible] хөй номнар бар.

«Гана Паблишинг Корпорэйшн», «Кения Литрича Бюро», «Форс Дименшин Паблишинг Корпорэйшн» (Нигерия) «Нэшнл Сайнтифик Документейшн сентер» (Индонезия), «Институт оф Уорлд Литрича» (Индия) ышкаш ном үндүрер черлер, а ол ышкаш университеттер (Пакистан) [illegible]

се, аңаа бүрү эртем болгаш литература деңнезерлер тергиннерге [illegible] номнарын, [illegible] рийнң ажылдарын, а ол ышкаш орус болгаш совет чогаалчыларның, Азия болгаш Африка улустарының дылдарынче очулдурган номнарын чорудуп берип турар.

Килдистиң ном эртемденнери Азия болгаш Африка чурттарының авторларының дугайында тайылбырлыг материалдар [illegible]

улуг кичээнгейни Нгуги Ва Тхионго, Мадиэ Маанга [illegible], Кениянын суражаанча [illegible] «Африканың чогаалчылары» деп үш томнуг библиографтыг справочникти ажыл үеде белеткеп турар. Бүгү Африка даштыкы эң-не сураглыг чогаалчыларының дугайында материалдар ук номга кирер. Соңгу Африканың араб чурттарының чогаалчыларының дугайында материалдар база бар.

[illegible] «Рабиндранат Тагор», «Лючия-Сигор Сиконгвенэ», «Хулай Ганг Сингли» (Индонезия) «Дармасуйадэ» (Иран), «Сайга» (Ыкадет) [illegible]

[illegible]

кооп, [illegible] дап турар. Даштыкы чурттардан келген хөй студентилер ССРЭ-де өөренип турар. Олар библиотеканың [illegible] тээмел ажыглап турар.

Оларның бирээзи — Сомалиден келген аспирант Мухаммед Хаши. Ол [illegible] «Даштыкы литератураның Күрүне библиотеказы — Москвада эң ынак библиотекам, [illegible] оннасй библиотека. Хөй номнарны, солуннарны [illegible] бо библиотекага [illegible]

Л. МУГАЛЕВА. (ПМА).

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

БАГДАД. (СЭТА). Иракының [illegible]

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның Фао [illegible] Иракиң нефть дериккилинигин Иранның самолеттары бомбалааны медээде дыңнаткан.

Башкыларның август хуралдарынга уткуштур

СӨС КУРЛАВЫРЫН КӨВҮДЕДИР

Амгы тыва дыл чугаалажырының, аас чогаалының дыл [illegible] башкылаарының, парлалганың, радиотелевидениениң, театрның, чечен чогаалдың, масса-политиктиг ажылдарның чорудуларының дылы болу берген. Биргээр чугаалаарга, тыва дылдың дээштии бедип, ниитилел сайзыралынга ужурлуг болуп турар.

Кижи бурузунуң чугаазы-ол дээрге кижиниң ниити [illegible] [illegible]. Чугаазын [illegible] [illegible] бис ооң мөзү-бүдүжүн, аажы-чаңын билип ап болур бис.

Дыл башкыларының мурнунда турар бир улуг сорулга — аас болгаш бижимел чугааны сайзырадыры база өөреникчилерниң сөс курлавырын [illegible] болур. Сайзыраңгай чугаа дээрге тода уткалыг, арыг, дылдың литература нормаларын хажытпайн турар, аянныг, чедингир чугаа болур. Өөреникчилер номчаан чүүлүнге хамаарыштыр бодалдарын кыска-биле тодаргай [illegible]. Чугааның [illegible] бүрү холумак состер ажыглавайн, үн аяның, паузаны сагып, сөстерни шын адап, аяннаг чугааларын чедиг [illegible], башкы үргүлчү, кичээл санында тускай система, план [illegible] ажылдаар ужурлуг. Кичээл бүрүзүнде өөреникчилерниң сөс курлавырларының өзүлдезин хынап, чугаа сайзырадылгазын кичээлдиң кады-даа кезээнге, [illegible] темаларны өөредип тура чорудар.

Дуржулгадан алгаш көөрү, [illegible], [illegible] үлегерлиг сөстерге уругларның сөс курлавыры элээн [illegible]. Хөй чүзүн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] аттарын база ак чемнер, эът [illegible], [illegible] [illegible]-селдери, шарыга чүък чүдүрерде чонап алыры, дүктү кидис кылдыр ооргле ажылдаан [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] өөреникчилер хамаанчок, улуг улус безин четтикпес апарганы-биле элээн [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Шивээгаш школа музейлеринге [illegible] [illegible] [illegible] тарын кичээлдер үезинде, [illegible] [illegible] көрүүзер, янзы-бүрү музейлерже экскурсияларны органчзастаары чугула. Бистиң школаның өөреникчилери республиканың Алдан-Маадыр, Сарыг-Сеп-тин Тока аттыг база Москва, Новосибирск хоорайларның, Шушенское суурда В. И. Ленинниң музейлеринге [illegible] [illegible]. Олар ында хөй чаа-чаа билиглерни карак-биле көрүп туруп, билип алганнар.

Мен школа музейинден ынгыржак ап алгаш, 4-10 класстарның өөреникчилеринден айтырып көөрүмге, чамдыызы конгус шын [illegible] харыызын бергеннер, а өскелери — ол [illegible]-дир [illegible] дээннер.

Шарының, мунар аъттың, эзерниң дериин кандыгыл, ак [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible]-нер кылырыл? деп айтырарывыска алды класстың Валера О. — Шарының (херекселдер) дерии: ынгыржак, чонак, хөндүрге, будурга, диди, бурундук, даяк, аргамчы, шиш — деп харыылаан. Мунар аъттың [illegible] [illegible] [illegible] класстың Аля С. мынчаар харыылаан: ээр, чонак, чүген, чулар, узун дын, мунгаш дын, чыдым (аргамчы), дужак, [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] ак чемнер дугайын сескиклассчы Люба К-ның харыылааны: тарак, хойтпак, быштак, ааржы, курут, чөгей, саржаг, божа, өреме, ааржегей...

Чыныг хевирлиг сөстерни бистиң школаның өөреникчилери эки билир.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чогаалдар. Чылдагааны чүдел? Башкылар эгиижирээн сөстерже [illegible] [illegible] база. Элээн чаа амыдыралда холбаа чок. Ада-иелер уругларынга шаанда [illegible] [illegible] [illegible] харын-даа боттары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-биле уругларның сөс курлавыры [illegible] турар.

В. И. Ленин комсомолдуң III съездизинге «Эргижирээн-не дээш чүнү-даа долузубиле узуткавас. Ооң эки талаларын чижек кылдыр ап, сайзырадыр херек» деп чугаалап чораан. Дылды байлакшыдар [illegible] сөстерни ажыглап, хадыр өөренип, чугаавыска ажыглаар ужурлуг бис.

С. САРЫГ.

ЭКИ СЕТКИЛ

Бирги чер дээш спортчу демиссел эгелээш. Сергей Витальевич Пономарёвтуң оолдары удурланыкчыларының хөй кезиин уткаш, боттарының бөлүүнге хоорай чемпиону болган. Ол тиилелге оолдарны хей-аът киирген, оларның өөрүшкүзүн чүге дециээр!

— Дыка хөлзевенер, оолдар. Амырааргы ам-даа элек. Мурнувуста ам-даа кол ужуражылгалар бар. Районнардан ковчуг шыырак командалар келир эвеспе, орта эки белеткенир апаар бис — деп, тренер чугаалаан.

Өөредилге чылы доозулган. «Хөм бөмбүк» клувунуң шаңналы дээш республика маргылдаазынга эң-не шыырак белеткелдиг командалар Турал, Ак-Довурак, Чадаанадан келген. Кайызы-даа чүгле тиилелгени чедип алыр дээш бүгү-ле күжүн, аргазын көргүскен. Спортка чорле мындыг. Эң-не эки белеткелдиг, пайы ралдыг тиилээр. С. В. Пономарёвтуң оолдары ынчан 1979 чылда республика чемпиону болган.

[illegible] [illegible] команда Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк аайы-биле зона [illegible] [illegible]. Маргылдаа Благовещенск хоорайга болуп эрткен. Анаа он дөрт команда келген. Олар түс-түс крайлар, областар, автономнуг республикалар чемпионнары. Тывадан командавыс анаа чедиги черин алган.

Даразында чылдарда тренер командазын кагбаан. Ажылдан дашкаар хостуг үезинде эки тура-биле футбол секциязын удуртуруун уламчылаан. Ооң кол ажылы — башкы. Эртирер кичээлдери ковей, ооң кадында хөй-ниитиниң ажылы база чардыктырын турган. Ынчалза-даа үезин ол тып алыр, ону чөп ажыглаар билир. Командазының оолдарын база ынчаар өөредип алган.

Найыралдыг бо команда ам дөрт чыл улаштыр чемпион адын оскунмаан. Тываның спортчу адын камгалап, Благовещенск, Владивосток, Кызыл, Новокузнецк хоорайларга [illegible] [illegible] [illegible]-га кирипкен. Чылдың-на оларның көргүзүү бедип турар. Команда чоокта чаа зона [illegible] [illegible] [illegible]. Олар-биле ужуражып чугаа [illegible].

— Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктен 16 команда келген. Бистерни дөрт бөлүкке үскен. Хабаровск край, Бурят АССР, Новокузнецкиниң командалары-биле чаңгыс бөлүкке таварыштывыс. Баштайгы оюнувус Хабаровск командазы-биле болган. Эгезинде арай девиден турдувус. Оюнуң ортаа үезинде Юрий Чаваш-оол ам-на кээп байдалды өскерткен. Эдик Кудряшовтуң дамчыткан бөмбүүн удурланыкчыларының хаалгазының [illegible] [illegible] [illegible] узупкан. Оюн 2:0 бооп доозулган. Бурят АССР-ниң командазын 2:0 санга уткаш Новокузнецк оолдары-биле хаймнаштывыс — деп, К. Омак [illegible] [illegible].

Бистиң чугаавысты тренер дыңнап ора, мынчаар түңнеп кагды:

— Мээң оолдарым дыка кызып ойнадылар. Эки, чараш оюннарны көргүстүвүс. Ынчалза-даа [illegible] оюннарже үнмейн барганывыс дыка хомудуушку болган. Чамдык командаларның саны бистиң-биле дең-не берген. Бо таварылгада ол командаларның удурланыкчызының база бодунуң хаалгазынче киирген саннарын барымдаалаар апарган. Мынчап кээрге, бис удурланыкчыларывыстың хөй кезиин утсувусса-даа, киирген саныывыс эвээш болган. Оларны колдуунда чүгле ийи санга уткулаан болдувус.

Бо дээрге Сергей Пономаревтуң удуртуп турар командаларының чүгле чаңгызы — 12—13 харлыг оолдарның бөлүү-дүр. Тренерниң бичии бала алгаан бөлүктер аайы-биле удуртуп турар командалары «Хөм бөмбүк» клувунуң шаңналы дээш маргылдааларга чединиишкинниг ойнаан. Бичии (9—11 харлыг) оолдар боттарының бөлүүнүң аайы-биле [illegible] [illegible] [illegible] кеш, ийиги черни алган. А [illegible] [illegible] [illegible] байдалга таварышкан. Олар база-ла республика чемпиону болуп үнгеш, зона маргылдаазынче баар эргени чедип алган турган. Ынчалза-даа чоруур үе келирге, акша-хөреңги тывылбаан. Бо ВЛКСМ обкому, хоорному база бөлжыңнар эргелели дуза чедирип шыдаваан. Бо айтырыгны таарыштыр шиитпирлээн болза, дыка-ла эки болур ийик. Спортчу маргылдааларга киржири — дадыгыышкын. Эки дыштаныышкын. Ылаңгыя чайгы дыштаныышкын үезинде ооң дузазы улуг.

Тренер башкыга чоокта чаа база катап ужураштым.

— Сергей Витальевич, шөлээлей бердиңер бе? — деп, чугаа кадында айтырдым.

— Шөлээлеп болур кижи-дир мен ийин. Харын бо оолдар бар. Маргылдаалар баар дээш лагерь, чүү-хевээн озалдаан улус-тур. Оларны тарадып чорудуптарындан арай бергезиниң турарым бо. Ам-даа секциявысты чорудуп тур мен. Бо хүннерде ада-иелер-биле аргыжып, сүмележип дугурушкаш, хосталыр боор мен — дээш, биеэги чаңчылы-биле [illegible] [illegible].

Сергей Витальевичиниң бо сөстерин [illegible] [illegible] [illegible] хөлчок өөрдүм. Дыка-ла эки сеткилдиг кижи-дир, уругларга кайгамчык-ла ынак. Кижиниң төлептиг аажы-чаңын, уруглар дораан эскерип каар. Ындыгларга оларның хамаарылгазы база шак-ла ындыг болур. С. В. Пономарёвту кая-даа көөрге, оолдар хүй үттелеп алган чоруур. Ооң уругларга бердинген чаагай ханы сеткили бо бүгүнүң кол үндезини болгай аан.

Сергей Витальевич Пономарёв бо чаагай ажылын амдаа уламчылаар сорулгалыг. Футбол секциязын бодунуң ажылдап турары № 3 школага база органзастаар. Спорттуң бо хевиринче хөй-хөй оолдарның хаара туттунар кезиинде барып, Тываның спортчу адын [illegible] [illegible] камгалаар шыдаар талантылыг спортчуларны кижизидер сорулгалыг.

Бо чаагай күзелин баштай-ла [illegible] [illegible] деп болур. Тренерниң секциязының оолдары республика, зона [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-каап. Ооң база бир өөрүшкүзү бар. Чоокта чаа Новокузнецк хоорайга болуп эрткен 12—13 харлыг оолдар бөлүүнүң зона маргылдаазын хайгаарап көөрү-биле Москва [illegible] [illegible] [illegible] тренерлер келген. Олар команда бүрүзүнүң оюнун, түс-түс ойнакчыларының ойнаарының [illegible] [illegible] өөренип көрген. Зона маргылдаазынга киржип келген үш чүс хире оолдарның аразындан чүгле 4 кижини Москваның тренерлер школазының башкызы шилип алган. Оларның аразынга Сергей Пономарёвтуң ийи ойнакчызы кирген. Бо оолдарны Москваның футбол талазы-биле спорт [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тренерлеринден, ада-иелерден дилээн.

Бо дээрге Сергей Пономарёвтуң [illegible] база бир [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-чаар. Хоорайның № 3 школазының, 5 дугаар микрорайонунуң спорт шөлдеринге чеде берзиңерзе, топтап көрүңер даан. хөй-ле оолдар, уругларза бүзээледип алган, чугаалашкан, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорууп турар. Ооң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чараш мага-боттуг кижи чүве. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ооң биле ужуражып берзиңерзе, [illegible] [illegible]. Сергей Витальевич Пономарёв [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ооң чаагай [illegible], сорулгазы бүдүп турар [illegible].

Д. КАРА-ООЛ.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ УРУГЛАР

Хоорайларның кудумчуларында чадаг кижилерниң саны хүн келген тудум өзүп турар. [illegible] лагерьлеринге [illegible] [illegible] [illegible] уруглар [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] хонуктарын арыг агаарга, [illegible] эрттирикс [illegible].

Кудумчу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чанчылын түр када утту каапкан уруглар оваарымча чок [illegible] [illegible] [illegible] болур.

ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозунуң КАИ Төп эргелели чылдың-на сентябрь 15-те «Оваарымчалыг-уруглар» деп рейдини организастап эрттирип турарының чылдагааны ында. Аңаа чүгле иштики херектер органнарының ажылдакчылары эвес, улуг чырыдыышкын, культура, комсомол болгаш профэвилел организацияларының [illegible] [illegible]-чылары киржип турар. Рейдиниң сорулгазы — орук-транспорт кемдээшкининден уругларны сагындырары.

Уруглар сөөртүп чорааш [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] уруглар албан организацияларының, уруглар ойнаар шөлдер, школалар чоогундан эртип бар чыда, доктаатка чурумдан аргтыр машинаны дүргеп чорутпазының болгаш хевээрзин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чолаачыларга сагындыраары чугула. Машина эртип турар черлерге, автоорук чоогунга уруглар ойнатпазын улуг кижи бүрүзүнге чагыыр. Уругларга багай үлегер-чижээ көргүзүп, [illegible] кызыл одунда азы эртпес ужурлуг черлеп кудумчу кежер ийи-чангыс улуг кижилерниң тыптып кээри шуут болдурбас. Ол ышкаш ада-иелерниң [illegible] [illegible] [illegible]-ринин дүрүмнерин утпазы күзенчиг.

Орук-транспорт озал-ондаанга чадаг-тергежилер эвээш эвес таваржып турар. Чадаг-тергелиг бичии уруглар көрүп каан чолаачы кичээнгейлиг [illegible] [illegible] [illegible] болур.

Чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлдеринге уругларга орук шимчээшкиннериниң дүрүмнерин сагыырын [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] организастап эрттирерин [illegible] [illegible] ажылдакчылары дузалажыр апаар.

[illegible] [illegible] [illegible] болгаш доостурунуң үелеринде школалар чоогунга хайгаарал [illegible] [illegible] хөй-ниитиниң КАИ дузалакчылары рейдиге идепкейлиг дузалажып турар.

Кинотеатрларга болгаш клубтарга кинофильмнер, [illegible] [illegible] [illegible] мурнунда, хөй-ниитиниң КАИ дузалакчылары кудумчу чурумунуң дүрүмнерин сагыырының эргежок чугулазын уругларга [illegible] [illegible] [illegible]. Ол ышкаш олар уругларга беседаларны кылып берип, викториналарны, оюннарны организастап эрттирип, бөлүктерни дерип, школалар чанынга дежурныйлаашкыннарны чорударлар.

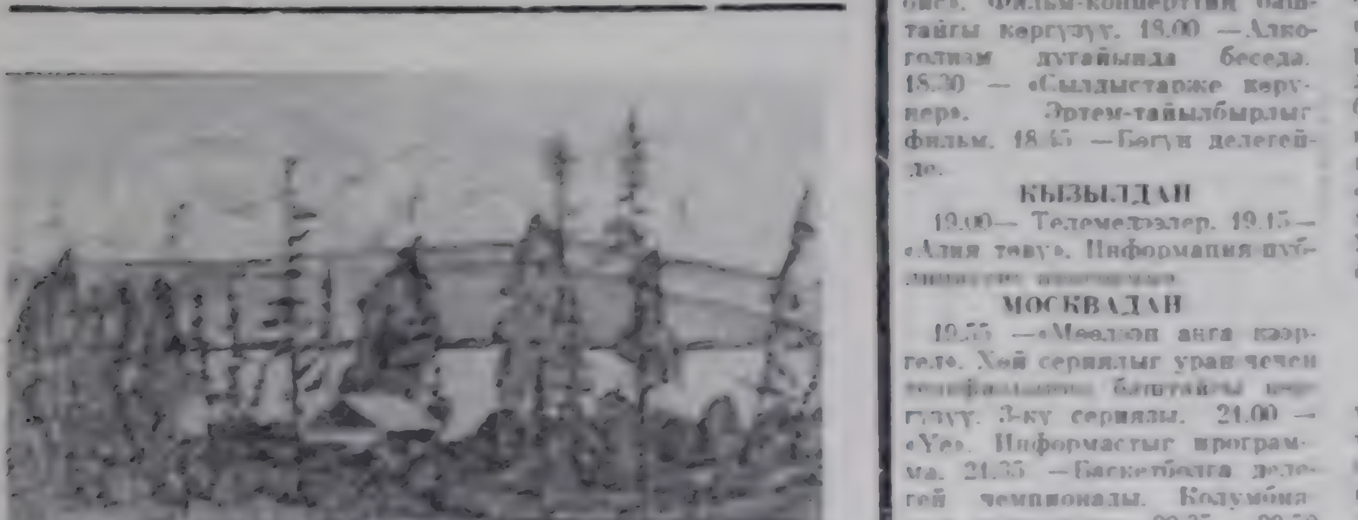

Г. МАКАРОВТУҢ «Хөл кыдыының ырымы» деп этюду.

ҮЕЗИ ДЕҢ

Терекке болуп эрткен чадаг-тергежилерниң чемпионадынга мөңгүн шаңналды чаалап алган, Харьков чурттуг, 28 харлыг Алла Лукутина Москвага, Крылатскийниң Олимпий орууңга болган маргылдаага 66 километр черге шоссе орукка алдын шаңналды чаалап алган. Москвачы 24 харлыг Татьяна Шацкая мөңгүн шаңналды. Латвияның [illegible], 17 харлыг Ингуна Путниня хүлер шаңналды чаалап алган. Үш тиилекчиниң үези деңн — 1 шак 42 минута 34,2 секунда болган.

РЕКОРД ТУРГУСКАН

Москва Олимпиадазының чемпиону, куба штанга көдүрүкчүзү, 23 харлыг Даниэль Нуньес (60 кг чедир) тен Американың болгаш Кариб бассейниниң Гаванада болуп турар оюннарга 136 килограммны көдүрерингге делегейниң чаа рекордун тургускан. Ол болгар атлет Болеслав Маноловтуң мурнундагы рекордундан 0,5 кг хөй болган.

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭН

Канадада Эдмонтон хоорайда болуп турар делегейниң хостуг хүреш талазы-биле чемпионадынга Москва чурттуг Сергей Корнилаев (48 кг чедир деңзии) дортку алдын медальды чаалап алган. Делегей чемпиону атты алдын Анатолий Белоглазов (Киев, 57 кг чедир), Михаил Харчура (Жданов, 68 кг чедир), Илья Мате (Донецк, 100 кг чедир) олар база чаалап алганнар.

Олимпий чемпиону, Киев чурттуг Сергей Белоглазов 62 килограмм чедир деңзиге киржиишкин, [illegible] чылдагы тиилекчи Симеон Штеревны (Болгария) ашкан. Москва чурттуг Салман Хасимиков (100 кг-дан ажыг) делегей чемпиону атты үш удаа чаалап алган.

Команда аайы-биле ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] тиилекчи болган. Ол [illegible] алдын медальды чаалап алган. Эртенги чылын бистиң меңгерлеривис Югославияда Скопье хоорайдан [illegible] шаңналды бежтап келген.

(СЭТА).

КЫРГЫС ССР. Республикада кедээ амылал-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези социал айтырыгларны шиитпирлээринге улуг бира болуп турар. Колхозтарның, совхозтарның төптери хоорайжыды чаагайжыттынып, оларның хөреңгизи-биле школаларны, уруглар албан черлерин, культура ордуларын, стадионнарны тудуп турар.

Чимкэ Талас областың Токтогул суурда мындыг стадионну (чурукта) ажыл-агыйның акша-хөреңгизи-биле тудкан. Ында спортка ынактар кузелдиг биле белеткенип, [illegible] [illegible] дыштаныышкынын ап турар.

В. ВОНОГТУҢ болгаш Г. КУЛЯЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛЕГЕЙ МАРГЫЛДААЗЫНГА ТИИЛЭЭН

МАДРИД, август 16. (СЭТА). Киевтиң «Динамо» командазы Ла-Корунья деп испан хоорайга делегей маргылдаазынга тиилээн. Баштайгы оюнда олар барыын-герман «Бавария» командазын уткан. Саны — 2:1. [illegible] [illegible] ийи санны ийиледирии Владимир Лозинский киир тепкен. Ийиги оюнга олар испан «Барселона» командазы 4:1 санга уткан. Саннарны шуптузун баштайгы чартыында киир тепкени солун.

АВГУСТ 20-ДЕН 22-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аныяктарның адрестери». 9.55 — «Затон [illegible] эртени». Документалдыг телефильм. 10.15 — «Мөөлээп анга кээргел». Хөй [illegible] уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 15.55 — Чарсар. 15.55 — О. Фельцман — «Испан сюжеттер». 16.15 — Москва чоогу. Аъш-чем программазын боттандырып турары. 16.45 — Афган артистер концерти. 17.10 — «Уругларга [illegible] дугайында». 17.40 — «Бистер ырлап тур бис». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 18.00 — Алкоголизм дугайында беседа. 18.30 — «Сылдыстарже көрүңер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Алиң төвү». Информация-[illegible] [illegible].

МОСКВАДАН

19.55 — «Мөөлээп анга кээргел». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35 — 22.50 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Оол болгаш Эртеке» (Финляндия). «Школаның үгүзү Паула» (ГДР). 12.55 — Англи дыл. 13.25 — Шырааа школазы. Делегей мастери Л. С. Белавенец дамчыдылганы чорудар. 13.55 — «Эстетиктиг [illegible]». Хеп культуразының дугайы. 14.30 — Күрүнениң Гнесиных аттыг музыка-педагогика институдунуң студентилериниң баянистер оркестриниң концерти. 14.55 — Гиляй акыйның амыдыралы болгаш номнары. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.25 — Чарсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Бисте аалдап келгени». Бүгү-эвилелдиң А. М. Горький аттыг литература институдунуң студентилери-биле ужуражылга.

МОСКВАДАН

19.00 — «Музыкантылар музыка дугайында». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Фиктиң ужуралдары». 20.15 — «Ооң иштинде чүү барыл?». Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.25 — ССРЭ-ниң күрүнениң үлегерлиг оркестриниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ады чок сылдыс». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

АВГУСТ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир [illegible] [illegible] [illegible] (оруп-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «Д. Скарлаттиниң сонаталары» РСФСР-ниң алдарлыг артизи П. Петров (фортепианога) күүседир. [illegible] [illegible]. 9.25 — «Кижи кайгаар чүве чок хуусааларда». 9.55 — «Спортлотонуң 34-кү тиражы». 10.05 — «Мөөлээп анга кээргел». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 11.10 — «Ада-иелер, силерге». 11.40 — Совет ыры концерти. 12.05 — «Чогаалчы болгаш амгы үе». Литература [illegible] [illegible]. 13.00 — Делегейниң улустарының [illegible] [illegible]. 13.30 — «Амыдыралче путёвка». 14.15 — Музейлерде болгаш делегелге залдарында. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Б. С. Угаровтуң чуруктарының орус музейде делгелгези. 14.40 — Бөгүн делегейде. 14.55 — Уругларга фильм: «Ыңда, ээр чер кырында чүл». 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 17.00 — «Мында мээң бажыңым бар». Н. Ескалиеваның (Алма-Ата) [illegible] [illegible] фильм-концерт. 17.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.30 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.00 — «Маруся Богуславка», «Верес конуң ары чигири», Василиса Минулишна». Мультфильмнер. 19.40 — Дин Ридтиң Күрүнениң эстрада театрынга концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.20 — «Галатея». Фильм. — балет. Кол рольдарны ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Максимова болгаш М. Лиепа ойнаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Шиитпирлеттинмээн [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]. Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 15.50 — «Шиитпирни сагыдып тур мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.20 — Лана [illegible] [illegible] [illegible] И. Виллерунш ойнаар (виолончели). 16.35 — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. 17.20 — Омскиниң телестудиязының программазы. 18.20 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дончу намдарывыс». [illegible] [illegible] — «1964 чыл». 19.15 — Делегей дончулалы. 19.30 — Музыка киноскузу. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ыдылуг өңнүктер». Мультфильм. 20.15 — «Ка[illegible]». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Фоменко кайнаар чиде бергенил». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.45 — Владимир областың филармониязының «Русь» ансамблиниң концерти. 23.15 — Регбиге ССРЭ чемпионады. Гагарин аттыг ВВА-биле — «Слава» командалар ойнаар.

АВГУСТ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.55 — Бүгү-[illegible] [illegible] [illegible]-ды Сыктывкар хоорайның баянистер триозу ойнаар. 9.20 — «Оттурукчу». 9.50 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 10.50 — «Кадыкшыл». 11.35 — «Эртенги почта». 12.05 — «Кедээниң шагы». 13.05 — «Музыка киноскузу». 13.35 — «ЭТР үезиниң Левшазы». Чаа чүүлдер тургузукчузу В. И. Ординарцев дугайында. 14.15 — М. Дырфаш — «Одунгаш ырлаа». Фильм-шии. 15.35 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.35 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 17.40 — Делегей панорамазы. 18.25 — «Мастерскаяга ужуражыышкыннар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу скульптор А. П. Кибальников. 18.55 — «Палле — чырык чер кырында каррэ чааскаан», «Ратиборнуң чаш чорааны». Мультфильмнер. 19.35 — Экранда — кинокомедия. «Хаалгачы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35 — 23.10 — Футбол дугайында дончузу-биле. Ол төнген соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Бир эвес дыңналы берзе...». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.45 — Д. Д. Шостаковичиниң болгаш Э. Балсистиң чогаалдарын Литва ССР-ниң алдарлыг артизи Р. Катилюс күүседир. 15.05 — Кукрыникстерниң [illegible] [illegible]-ның делгелгези. 15.30 — «Петя биле Кызыл Бөртчүгеш». Мультфильм. 15.50 — Ян Крумпхольц. Оркестр биле арфага си бемоль мажор концерти. 16.15 — «Билдингир-даа болза, бузурениңиг эвес». 17.15 — «Талант». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы: «Кол конструктор». 18.25 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур». «Бистиң дончу намдарывыс». 39-ку фильм — «1955 чыл». 19.15 — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кистиң чугаалары. 19.45 — Улустуң аялгалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазының экраны». 20.15 — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Доктор Иванов ыттанастаап». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи-биле эртен агаар республикада бүгү эмир бүдүттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 12—18, хүндүс 20—26 градус чылыыр. Кызылга дүне 10—18, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТУҢ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үш дакпыр сальдо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Делегейде эң эки Карлсон» 9.30, 11.20, 13.10, «Сээң дужунге-даа кирбээн» 15.00, 16.50, шактарда «Ийиги кадайы» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 10.00, «Истелгеден илерээн» 15.00, 16.40, 18.20, 20.40 шактарда.

«ЧАҢГЫ»: «Мындыг кайгамчык музыка» 15.20, 17.20, 19.20 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга I азы II класстың чолаачызы доктаамал ажылга херегеттинип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-[illegible]-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1967

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01787

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 193 (11991) | 1982 чылдың август 19, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ОРБИТАДА АЖЫЛ УРГУЛЧУЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовой биле Валентин Лебедев олар августуң он чедиге чедир чер чоогунуң орбитазынга 96 хонук иштинде ажылдааннар. Медицина хандырылгазының талазы-биле специалистер углуушкун үезинде оларның кадыкшылы байдалын ургулчу хынап, экипажтың бүгү талазы-биле медицина шинчилелин үе-үелеп кылып турар.

Чижээ, август 16-да «Аалта-01» дээр хөй янзы херекселдиң демдеглээр аппаратуразының дузазы-биле велоэргометрге күш культураны космонавтыларның кылып турарының [illegible] ультра үнүү аппаратураның дузазы-биле [illegible] чок байдалда чүрек-дамыр системазының байдалын тодарадып көрген.

Шинчилелдерниң түңнелдерин бөдүүр алырга, Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыкшылының байдалы эки боор турар. Командирниң судалының согары минутада 60, бортинженерниң — 70 болган. Дес-лараалаштыр алырга, артерия [illegible] мөңгүн суттуг хемчээкчиниң 60-га 110 болгаш 75-ке 115 [illegible].

[illegible] «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекизиниң системалары болгаш эртем аппаратуралары чогумчалыг ажылдап турар.

Бөгүн «Шын» солун Күш-ажылчы алдарның тугун «О. Шынаа» совхозтуң сигенчилериниң чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген.

Тес-Хемде «О. Шынаа» совхоз (директору М. Б. Эртине, партком секретары С. М. Донгак, көдээ Совет күүскомунуң даргазы С. А. Артына) ниитиниң малынга сиген белеткээр планын август 16-га чедир 62,6 хуу күүсеткен.

Мурнакчылардан үлегер алынар!

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

ОРЕНБУРГ. Оренбуржьениң совхозтарында дүжүт ажаалдазы калбарган. Тараа бүдүрер талазы-биле эң улуг ажыл-агый — Светлинск районнуң ажыл-агыйлары боттарының бар арга-курлавырларын санап көргеш, бедик хүлээлгелерни алганнар. Белеткел пунктуларынче 180 муң тонна тарааны чүдүрүп чорударын олар хүлээнген. Ол дээрге, планда көрдүнгенинден дыка хөй.

УЛЬЯНОВСК. Старокулаткинск районнуң «Вязовогайский» совхозунуң үш комбайнери Ф. Аделов, Ф. Юмаев, И. Хабибуллин олар Ортааны Волгага тараа кезилдезиниң изиг түдүк үезин кестирип белеткээн чүс тонна арбайы-биле демдеглээн. Ажылдың дешшилгелиг аргаларын ажыглавышаан, олар техниканы хонукта чээрби шак дургузунда бедик бүдүрүкчүлүг [illegible].

КАЛИНИНГРАД. Областың ховуларында ажаалданы бедик деңнелде организастаан. Чүс чыгым комбайнерлер үш чүстен алды чүс тонна чедир тарааны ажаап алганнар. Хөй-хөй ажыл-агыйлар гектарлардан-на үжен ажыг центнер тарааны ажаап ап турарлар.

ГОМЕЛЬ. Тараа ажаап алырынга бедик мергежилдиг чоруун Радушск ортумак школазының башкызы Н. Дроздов болгаш оон өөреникчизи чораан, амгы студент А. Дрозд олар көргүскен. Калинин аттыг колхозтуң дүжүт ажаалдазынга олар ажылдап тургаш, комбайнерлер ортузунга калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп, областа бир дугаарында-ла беш чүс тонна тарааны ажаап алганнар. А бүдүн сезон дургузунда 1100 тонна тарааны ажаап алырын башкызы биле өөреникчизи хүлээнген.

Н. Дроздов — колхозтуң мурнакчы механизатору чораан. Школада ол башкылап турза-даа, чайгы хүннерде комбайнның штурвалын ыңай тудуп, тараа ажаалдазынга ургулчу киржир. Төрээн черинге, техникага ынак болурун өөреникчилеринге ол чаңчыктырган.

ПЕНЗА. «Луговой» совхозтуң дүжүт ажаалдазынга киржип турарларының ортузунда калбарган чарыштың тиилекчизи — [illegible] № 14 профтехучилищезинде тургустунган отряд болган. Училищениң бүгү ажаалда техниказын, транспортун олар боттары бүрүн белеткээн. Бүдүрүлгеге өөредилгезиниң [illegible] мастерлери [illegible]ларны удуртуп турар. [illegible] тарааны [illegible] механизаторлары хонуктада шиңгээдип ап турарлар.

ВИЛЬНЮС. Интерач отрядтарның Литваның ажаалда шөлдеринде дузалакчылары — техниканы дүрген үеде хынаан, белеткээриниң бригадалары болган. Ындыг бригадаларлыг ажыл-агыйларга техниканың үрелир чоруу колдуунда чок.

МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИҢ КУРЛАВЫРЫ — АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫНГА УЛУГ САЛЫЫШКЫН

СССР-60

Ниитиниң малынга четчир санның болгаш шынарлыг сигенни ойт-шаанда чидириг чокка белеткеп алыр дээш Бии-Хемде «Саян» совхозтуң ажылчыннары бо хүннерде шалыпкын ажылдап турарлар. Ажыл-агыйның Ленинка, Суть болгаш Сеерлиг салбырында 3500 тонна белеткээр ужурлуг сигенниң 2350 тоннази кестинген болгаш сараатталдынган.

Чарыштың мурнуку одуруунда Ленинка салбырының сигенчилери чоруп турарлар. Ында Валерий Хөлчүкпаага удурткан звенонуң кежигүннери августа өскелерден бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Механизаторлар Ч. Маады, Ч. Ашак-оол, А. Глухенко дээш оон-даа өскелер эң шыдымак ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: звено кежигүннери (солагай таладан) Ч. Ашак-оол болгаш Ч. Маады; сигенни бөлүп турары.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

САРЛЫКЧЫ-ДАА, СИГЕНЧИ-ДАА

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң сарлык кадарчызы Идээжи Моңгушович Ламажыктың ат-сураа районда билдингир. Ол сарлык кадарып ажылдаа-ла 20 чыл ажып турар. Сөөлгү алды чылда төрүүр чүс сарлыкка онаалтыр 80-ден куду бызаа ап көрбээн. Он биргиги беш чылдың ийиги чылында төрүүр чүс сарлыкка онаалтыр 90 бызааны камгалап ап, сарлык кадарчыларының аразында организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Ак дээрге сарлык малды өстүреринге таарымчалыг чер. Ол чайгы-даа, кышкы-даа үелерде Улуг-Ак, Мунгаш-Ак, Баян-Кол, Теректиг, Кара-Суг, Ак-Аксыр, Доруг-Ажыр деп чешкелерге сарлыын оларладып семиртип, бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Сарлык мал хөй чарыгдалдарны үндүрбес, чиик үнелиг продукцияны бээр мал деп чүве кымга-даа билдингир. Оон сүдү үскүр, хөй саржагны бээр.

Хоочун кадарчы чыл санында-ла 250 килограмм саржагны төрээн совхозунга дужаап турар. Төрүүр сарлыктарны чаңгыс черге мөөннеп, тускай ферма кылдыр организастап, оларны саап, сүдүн ажыглаар болза, совхозтуң экономиказынга хөй орулгалыг болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга база бир улуг идигни бээри чугаажок деп ол санап турар.

Сарлыкка мал чеми белеткевес-даа болза, Идээжи Моңгушович чыл санында бодунуң күжү-биле 15—20 тонна сигенни совхозка белеткеп бериp турар. Бо чылын ол оон-даа хөй сигенни белеткеп алыры-биле мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

Мал чеминиң белеткелиниң медээзи

Бо база-ла эрткен чылдагыдан эки көргүзүг. Мындыг чедиишкинни мал чеминиң белеткелинге чарлаттынган республика субботниинге чоннуң массалыг киржилгези-биле болган бүдүрүкчүлүг ажылдааны-биле тайылбырлап болур.

Сиген белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черинде Тес-Хем район чоруп турар. Ол район планын 48,8 хуу чедире берген. Ийиги черде — планын 45 хуу күүсеткен Барыын-Хемчик район. Планын 38,8 хуу күүсеткен Бии-Хем район оон дараазында болган. А эң адак черде район — Тожу. Оон планы чүгле 18,6 хуу болган.

Ажыл-агыйлар аразынга чарлаттынган социалистиг чарыштың эң мурнуку одуруунда Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхоз чоруп турар. Ол планының 62,6 хуузун күүседип алган. Мал чеминиң белеткелинге чүгле совхозтуң бодунуң улузу киржип турар. Район төвүнден субботник хүнүнде безин улус дузалашпааны дээрзин демдеглээр херек. Дараазында черлерни планнарын 59,9 хуу күүсеткен «Кок-Тей» болгаш 59,8 хуу күүсеткен «Алдан-Маадыр» совхозтар ээлээн.

Мал чеми белеткээр планы анаа херекселдиң барымдаалап кылганы билдингир болгай. Ындыг турбуже ол мал чемин чедир белеткеп ап четтикпес хире апарган ажыл-агыйлар база бар. Чижээлээрге, «Шамбалыг», «Сукпак», «Кара-Хем» совхозтар сиген кезер планының он хуузун безин белеткеп албаан. «Революцияның чалбыыжы» совхоз [illegible] дөрт хуу чедирген. Мындыг байдал бо болгаш өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчуларын дүвүредир ужурлуг. Черле мынчаш, күстүң айы үнер дей бергенде безин 66 ажыл-агыйлардан [illegible] 11-и [illegible] кезиин күүседип алганы [illegible] негелдезинге кандап-даа дүүшпес.

Сенаж эрткен чылдың бо үезинде 20128 тонна хөй белеткеттинген, азы план 43,8 хуу күүсеттинген. Сенаж салыр талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черин планын 109,3 хуу күүсеткен Кызыл район ээлеп турар. Ийиги черде Барыын-Хемчик районнуң планы 85,5 хуу күүсеттинген. Бай-Тайга район планын [illegible] хуу күүсеткен [illegible]. [illegible] Тес-Хем районнар планнарын дарааалаштыр [illegible] хуу күүседип, хамык районнарның соонда чоруп турар. Олардан дээре Таңды районнуң планы 33,7 хуу четкен.

Ажыл-агыйлардан чүгле он ийи совхоз сенаж салыр планын күүсеткен. Оларны санаа [illegible] күүседип алган ажыл-агыйларның саны чүгле сес. Сенаж салыр планныг 54 ажыл-агыйның 15-и ук ажылды ам-даа эгелевээн. Мынчап кээрге мал чеми белеткээриниң бо деңнелин арганың ажыглаарынче кичээнгей сула болуп турар.

Витаминниг сиген далганы эрткен чылдың бо үезинде турганындан 1172 тонна хөй белеткеттинген болгаш план 54,2 хуу күүсеттинген. Таңды биле Кызыл районнар планнарын [illegible] хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Чөөн-Хемчик район ук планны 7,9 хуу күүсеткен. А Эрзин чаңгыс тонна-даа сенаж салбаан. Сенаж салыр ужурлуг он районнуң байдалы мындыг. Бо хүннерге чедир сенаж салган үжен ажыл-агыйның дең кезии планының чартын күүседип алган. Арткан он беженин аразында [illegible] 0,4—4,0 хуу күүседип, бо ажылга хожудап турар.

Хүн келген тудум-на соок [illegible] үе кевүдеп, күскү ажылдар капсырлажып турар. Ынчангаш мал чеминиң белеткелинче бүгү күштү мөөңнээри, бар-ла курлавырларны ажыглаары чугула.

КЫЛЫР ЧҮҮЛДЕР ХӨЙ, А ҮЕ МАНАВАС

Август 16-ның медээзи-биле алырга, республикада 116086 гектар черниң сигени кестинген. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинден барык-ла сес муң гектар хире хөй. Ол черден 70390 тонна азы эрткен чылдагызындан 11045 тонна хөй мал чеми белеттинген болгаш сиген белеткелиниң планы 31,9 хуу күүсеттинген.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

«Кара-Хаак» совхозтуң девискээри Тулаашка профэвлечевүлелдиң А. Папов бригадирлээн сиген кезикчилери эрткен неделяда 15 тонна ажыг сигенни белеткээш, совхозка дужааганнар.

Тайганың чаагай дүжүттүг сигенниң кезеринге Б. Донгак, Д. Ооржак, Д. Оннар, Ю. Бегзи болгаш өскелер-даа шылгарааннар. Совхозтуң администрациязы сигенчилерге өөрүп четтиргенин илереткен.

Б. КЕНЕШ.

ОНААЛДАЗЫН КҮҮСЕТСЕ-ДАА

Ниитиниң мал чеминиң белеткели — бүгү ниитиниң киржир херээ. «О Шынаа» совхозтуң бүгү ажылчыннары, организация бүрүзүнде ажылдап турар кижи бүрүзү мал чеминиң белеткелинде киржип турар.

Совхозта дыка хөй хойжулар боттарының сиген кезип алыр планныг онаалдаларын күүсетсе-даа, ам-даа ажылдап турар. Ындыгларның чижээнге Николай Агбааны, Борис Доммитти, Шокар Бадыйны, Санаа Сүгдер-оолду болгаш оон-даа өскелерни адап болур. Олар тус-тузунда 10-10 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээн.

Бо шалыпчы айда совхоз сиген белеткээр планының 80 хуузун күүседир дээш бүгү ишчилерни мобилизастаан. Социалистиг чарышты партком, ажылчын комитеди, совхоз дирекциязы доктаамал организастап, моральдыг болгаш материалдыг шаңналдарны көргүзүп турар. Сигенчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, боттуг деткимчени берип келген.

Кестинген сигеннерни кыштагларже сөөртүрүнге энтиг кылдыр прессте турар. Ону кылыр кылдыр тускай звено тургускан.

А. САРЫГ-ООЛ.

ПЛАННЫҢ ЧАРТЫ

«Революцияның чалбыыжы» совхоз кол кичээнгейни витаминниг сиген далганы белеткээр ажылче угландырган. Ынчангаш бо үнелиг мал чеминиң курлавырын баш бурунгаар белеткеп алыр дээш хемчеглерни ап чорудуп турар.

Совхозтуң төп шаңы. Ында ажыл-иш бо хүннерде аажок хайнышкынныг. АВМ чаңгыс-даа хүн турууп көрбээн, оон ажылдакчылары ниитиниң малынга сүүзүннүг чемни белеткээр дээш шудургу ажылдап турары мактанчыг.

Ниитиниң малынга эки шынарлыг чем белеткээринге идепкейлиг ажылчыннарга Т. А. Яковлев, А. М. Морозов, С. Г. Кудрявцев болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Олар бо хүннерге чедир ниитизи-биле 120 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн, ол дээрге алган планныг онаалданың 51 хуузу.

А. ЗАЙЦЕВ.

ДАШТЫКЫДА

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ ТУСКАЙ СЕССИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының палестин айтырыының талазы-биле тускай онза сессиязы каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң инициативазын бөдүүр катап ажыдыдап эгелээн. Палестин айтырыын чүгле шериг күжү-биле «шиитпирлээр», палестин улустуң национал-хосталгалыг күштерин узуткаар дээш Израильдиң болгаш кол идалакчызы, камгалакчызы — Каттышкан Штаттарның шончактыг ораллажыышкыннары [illegible] ханы дүвүрээшкинни болдуруп турар. КНО-нуң болгаш оон кол органнарының — Кол Ассамблеяның болгаш Айыыл чок чоруk Чөвүлелиниң бүгү [illegible] Вашингтон болгаш Тель-Авив шыдаар-ла шаа-биле моондак ужураштырып турар. КНО-нуң болгаш оон кол органнарының ол күженишкиннери агрессорну чагырар дээштиг хемчеглерни алырынче угланган.

Палестин улусту узуткаарынче угланган Израильдиң [illegible] дайынын [illegible] кол идиг берген АКШ-тың империалистиг ролюн сессияның баштайгы хуралынга-ла шыңгыы шүгүмчүлээн. Вашингтон бо хүннерде чежедаа кажарлап турза, Американың Каттышкан Штаттары ханныг дайынның дөрт киржикчизиниң дээрзин бүгү делегей эки билир.

Тель-Авивтиң болгаш Вашингтонуң аразында [illegible] Ливанче Израильдиң шургуп кирерингe орукту ажыдып, Палестинаны хостаар организацияның (ПХО) удуртулгазының кежигүнү Ф. Каддуми демдеглээн.

Палестин улустуң бүгү делегейге хүлээп көрдүнген [illegible] — Палестинаны хостаар организацияны узуткаары, Ливанны Израильге чагырткан күрүне болдурары Тель-Авив оралдажып турар-дыр деп, Ф. Каддуми аныткан. Ол планын Израиль эгезинден бээр Каттышкан Штаттарның бүрүн деткимчези-биле боттандырып турар. ПХО-нуң күштерин Бейруттан кежүрүп үндүреринге хамаарышкан чугаалажыышкыннарны АКШ амгы үеде [illegible] ынчап [illegible] турар. Чооку Чөөн чүкке сак [illegible] кылдыр болуун Каттышкан Штаттарның көргүзер дээн оралдажыышкыны Вашингтонуң ындыр арыг-ыгтыр чок сеткилин-дир деп, оратор чугаалаан.

Каттышкан Нациялар Организациязының Уставынга удур кедергей хөй болгаш аар кем-буруулуг үүлгедиглерни Израиль кылган, ынчангаш КНО-нуң кежигүнү болур эрге Израильде бар бе деп айтырыгны [illegible] коор ужурлуг бис деп, Кубаның даштыкы херектер министри И. Мальмирка медеглээн. Каяа-даа каттышпас шимчээшкинниң өмүнээзинден ол КНО-нуң Кол Ассамблеязының тускай онза сессиязынга чүве чугаалаан.

Израильдиң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] делдип кол сорулгазы — бүгү Чооку Чөөн чүктү боттарының шериг, политиктиг болгаш экономиктиг контролунуң адаанга киирип алыры болуп турар. Ливанче Израильдиң шургуушкуну стратегтиг ол планының талазы-биле болгаш палестин улусту чөптүг демиселин [illegible] Чооку Чөөн [illegible] бүгү күштерни узуткаары болуп турар. «Улуг Израильди» тургузар [illegible] боттандырары, Иорданның хемниң барыын талазы [illegible] Газаның секторун, Голан бедиктерин болгаш Иерусалим хоорайны мөңгеде-биле ээлеп алыры — Израильдиң ээлекчи болгаш [illegible] чарыштарының [illegible] Кубаның [illegible].

Египеттиң болгаш [illegible] Израильдиң дээрбечи болгаш [illegible] хайыныр база бүрүн [illegible].

В. ВАСИЛЕЦ.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Бии-Хем

Мал чемнериниң белеткелинге эрткен дыштаныр хүннерде болган субботникке Бии-Хем районнуң совхозтарының сиген шөлдеринге ажыл хайнышкынныг, кижи дээрге кизирт турган. Ол ийи хүнде районнуң ажыл-агыйларынга ниитизи-биле 1840 кижи мал чемнери белеткеп ажылдаан. Оларның аразында Кызыл хоорайдан 960 кижи, Туран хоорайдан 262 кижи, районнуң өске суурларындан 612 кижи ажылдап хүн[illegible].

Шефчилерниң биле [illegible] сорук кириишкинниг болганындан база районнуң совхозтарының субботникке келген кижилерни ажыл фронтузу-биле, чепсек херекселдер болгаш машина-техника-биле четче хандырар дээш баш удур белеткепге[illegible] баш удур болап турганындан ырақта ашпаан. Суббота, воскресенье хүннеринде шефчилер совхозтарга 78 гектар черниң сигенин кезип, 75 гектарның бөлген. 45,7 тонна сиген, 186 тонна ногаан масса, 2,6 тонна хадың бүдүк-бүрүзү белеткеттинген.

Таңды

Ниитиниң малынга мал чеми белеткээриниң талазы-биле республикага чарлаттынган субботник хүннеринде Таңды районнуң девискээринге 3560 кижи ажылдаан. Оларның 550-и Кызыл хоорайдан келген. Чүгле Бай-Хаак суурнуң бүдүрүлгелеринден, албан организацияларындан база чурттакчыларындан 340 кижи бо чугула ажылче үнген. Хамык улус ынчап шуптu демниг, бүдүрүкчүлүг болгаш хей-аъттыг ажылдаан.

Субботник хүннеринде районнуң ажыл-агыйларынга 706 тонна сиген, 229 тонна бүдүк-бүрү белеткеттинген, 700 тонна сенаж, 350 тонна силос салдынган, 48 тонна витаминниг сиген далганы бүдүртүнген. Бо ажылдар-биле чергелештир 12 тонна саван база сараатталдынган. Чамдык улус кыштагларже мал чеминиң сөөртүлгезинге кирипкен, ниитизи-биле 79 тонна мал чеми [illegible].

«Революцияның чалбыыжы» совхозта мал чеми белеткээри бо хүннерде дыка организастыг болган. Аңаа «Тыва сүттүлүг» трестиниң 187 төлээзи 65 тонна сигенни кезип, бөлүп база сараатап берген. Ук коллективти трестиң эргелекчизиниң [illegible] Петр Иванович Путинцев удуртуп чораан. «Коммунизмниң херели» совхозка Тыва транспорт эргелелиниң төлээлери баштайгы хүнде дыка бүдүрүкчүлүг ажылдаан. А дараазында хүн 399 кижиниң чүгле 105-и келген.

Субботник ниитизи-биле бедик көдүрлүүшкүнүг эрткен. Чамдык бергелер турза-даа салган сорулга ажыр күүсеттинген.

Улуг-Хем

Мал чеминиң белеткелиниң субботниинге Улуг-Хем районнан үш муң ажыг кижи киришкен. Оларның 530-у Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчылары, база бүдүрүлгелерниң болгаш албан организацияларының төлээлери. Субботникке школачылар-даа, пионерлер-даа, малчыннар-даа — шупту демниг болгаш хей-аъттыг ажылдаан.

«Найырал» совхозтуң чону субботникке эки-не организастыг үнген. Субботник штавын совхозтуң директору Д. Ооржак боду удурткан. Совхозка 712 кижи 311 тонна сигенни кескеш, бөлүп база сараатап берген. Шагаан-Арыг хоорайның төлээлеринден Даржаа Дугур-Сереп удурткан суггарылга системаларының эргелели болгаш Петр Карманович удурткан [illegible] комбинаты мурнуку одуругже үнген.

Субботник штавы ажылдың түңнелин үндүрген. Бо хүннерде 991 тонна сиген, 95 тонна бүдүк-бүрү белеткеттинген, 27 тонна витаминниг сиген далганы бүдүртүнген.

А. КАРА-САЛ.

САЛЫЫШКЫННЫ КИИРЕР

СЭКП ТК-нын май (1982 чыл) Пленумунуң доктаалын болгаш анаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларны база түңнелдерин боттандырар талазы-биле кедээ профэвилел организацияларының сорулгаларының дугайында кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң август 17-де болуп эрткен пленумунга чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелчи — профэвилел обкомунуң даргазы К. Ч. Ширшин, Тандының кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Д. Д. Дарлаш, «Кара-Хаак» совхозта ажылчын комитединиң даргазы В. Х. Сагды, «Тыва совхоз тудуу» каттыжыышкынында профэвилелдиниң каттышкан комитединиң даргазы В. Д. Ламажаа болгаш өскелер-даа май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кедээ профэвилел организацияларының ажыл-херектерин болгаш мал база чер ажылының продукциязын бүдүрерин ковудедиринге оларның ролюнуң дугайында тодаргай анализтээннер.

Сөөлгү он беш чылдарда, СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан бээр республиканың кедээ ажыл-агыйы улам шыңгый хөгжээн, ону хандырар ужурлуг адырлар-биле кады ооң материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ол-ла үениң дургузунда сүт бүдүрери 24.9 хуу, эъттии—20.6 хуу, чуурга бүдүрери 54.6 хуу өскен. Кедээ ажыл-агый продуктуларын болбаазырадып кылыр эът комбинады, дээрбе база сүт комбинаттары ышкаш бүдүрүлгелерниң күжүү улгаткан.

Партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында кедээ ажыл-ишчилериниң социал-амыдырал байдалы улам шыңгый экижиир талазы-биле хемчеглерни боттандырган. 1965 чылга деңнээрге, совхозтар ажылчыннарының ажыл төлевири ийи катап өскен.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери, Аъш-чем программазы кедээ ажыл-ишчилериниң чаа-чаа ажыл-херектерже сорук киирген, оларда айыттынган эң чугула сорулгаларны боттандырарынга улуг салыышкынны киирери ажыл-ишчи бүрүзүнүң аладырының херээ дээрзин пленумнуң киржикчилери онзалап демдеглээн. Кедээ профэвилел организацияларының хөй нуруузу чарыш киржикчилериниң кичээнгейин планныг даалгаларны күүседиринче угландырып турар. Ооң түңнелинде бирги чартык чылда республика курунеге эът садар планын 117.7 хуу, сүт тудуун—105 хуу, дүктүүн—140.8 хуу, дагаа чуургазын—146.3 хуу күүсеткен. Социалистиг чарышка Барыын-Хемчик, Эрзин районнар, «Барлык», «Революцияның чалбыыжы», «Торгалыг» совхозтар эң эки түңнелдерни чедип алгаш, тиилекчилер болган.

Совхозтарда болгаш кедээ ажыл-агыйынче хандырар ужурлуг бүдүрүлгелерде профэвилел организациялары социалистиг чарышты калбартып, организастаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар чорудуп турар. Ынчалзажок илеткелчиниң болгаш сапал берген эштериниң демдеглээни-биле алырга, чамдык күш-ажылчы коллективтерде чарышты организастаанында ёзу барымдаалаар чорук амдаа үзүткаттынмаан, ооң калбак нептереңгей болуру, демнелгелиг, мурнакчы дуржулганы катаптаары дээн ышкаш эң чугула принциптеринче шоолуг кичээнгей салбайн турар.

Аъш-чем программазын боттандырарда бистиң республиканың кедээ ажыл-ишчилериниң күжүн мал болгаш чер ажылын шапкын [illegible] мобилизастаарын негеп турар. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия Тыва обкомунуң VI пленумунга бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Оларны боттандырары кедээ профэвилел организацияларындан хөй чүүлдер хамааржыр апаар. Ыйлангыя районнарның агро-үлептүр каттыжыышкынында кирип турар совхозтарның болгаш сельхозтехниканың, сельхозхимияның, мелиорацияның, суг ажыл-агыйының, кедээ тудугнуң болгаш өске-даа коллективтерниң аразында чарыштың эң эки хевирлерин болгаш [illegible] ажылдап кылырынче онза кичээнгейни салыры негеттинип турар.

Совхозтар биле оларны хандырар ужурлуг адырларның коллективтериниң аразынга чарышты калбартыр талазы-биле профэвилел комитеттери хөй ажылдарны кылыр апаар. Ындыг чарыш оларның аразынга харылзааны быжыглаар, эчис эки түңнелдерни чедип алырынга дузалаар.

Ховуларга, фермаларга бүдүрген кедээ ажыл-агый продукциязын [illegible] столунга чедир чорударда ооң чидириин болдурбас хемчеглерин күштелдирери, бүгү аъш-чемни хумагалаар кылыр ажылчы чорук, кижилери профэвилелдериниң бир эң чугула сорулгазы. Ол айтырыгларны бүдүрүлгениң [illegible] хуралдарынга, экономиктиг чөвүлелдерге, күш-ажылчы коллективтерниң [illegible] га доктаамал чугаалажып турары чугула.

— Продуктуларның чылдары ам-даа хөй. Бистиң «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын багай эвес погааны өстүргеш, ажаап ап турар. Садыг министерствозунуң базаазы, Кызыл районнуң каттышкан садыы ооң чамдыызын хүлээп ап шыдавас бис дээн. Ам олар үрелип чыдаазы—деп, ында профэвилел комитединиң даргазы В. Х. Сагды шугумчудаан.

Аъш-чем программазын боттандырарынга кедээ тудугнуң болгаш коллективтериниң дузалал ажыл-агыйы улуг рольдуг. Бир эвес Эрзин, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарының чурттакчылары дузалал ажыл-агыйынга херектиг малдыг, а кедан чаңыныг участогу, огород чок болза, а Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда чурттакчыларның хөй нуруузунуң хууда малы чок, картофельди, погааны тарып өстүрүп ап турар. А оларның [illegible] хегжүдер болза эки.

Хөй-хөй кедээ чурттакчыларда дузалал ажыл-агый, мал-даа, огород-даа чок дээрзиниң чижектерин пленумга санал берген эштер Д. Д. Дарлаш (Таңды), Б. Д. Монгуш (Чөөн-Хемчик) чижектер-биле көргүскеннер. Таңдыда 4600 хире кедээ чурттакчыларда 1300 өрегеде мал чок. Чөөн-Хемчикте кедээ чурттакчыларның 40 хире хуузу дузалал ажыл-агыйы чок. Кедээде өреге бүрүзү малдыг, огородтуг болуру ажыл-агыйларның директорлары-биле кады чедип алыр дээш профэвилелдерни ортузунга доктаамал ажылды чорударынче кичээнгейлиг угландырган.

Пленумга өске-даа айтырыгларның дугайында тодаргай сайгарып көрген. Кедээ ажыл-агыйда массалыг мергежилдиг кадрлары дыка хөй чедишпес. Республиканың Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем болгаш өске-даа төп районнарының совхозтарынга бээр 300 ажыг механизаторлар чедишпес. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, оларда профэвилел, комсомол организациялары Кызылдың болгаш Балгазынның кедээ профтехучилищелеринге аныяктарны шилип чорудар талазы-биле чогуур хемчеглерни албайн келген. Ол училищелерде суртуулдар ам-даа четчелеттинмээн. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарда суггатчылар, кедээ тудугжулар дыка чедишпес.

Эрзинниң, Тес-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң профэвилел райкомнары болгаш чамдык совхозтарның ажылчын комитеттери кадрларны [illegible], малчыннарның болгаш механизаторларның класстыг бедилер ажылды четчес чорудуп келген. «Малчыгаар», «Россия», «Кызыл туг», «Улуг-Хая», Карл Маркс аттыг болгаш өске-даа совхозтарның удуртукчулары, оларда профэвилел комитеттери ажылчыннарның ажылдаар черлеринче таарымчалыг байдалды тургузарының, күш-ажылды организастаарының деңнелгелиг аргазын нептередиринин, [illegible] айтырыгларынче кошкак кичээнгей салып турарын пленумга [illegible].

Аъш-чем программазын боттандыры-биле холбашкан сорулгаларны күүседири кедээ профэвилел райкомнарының, цех комитеттериниң [illegible] арга-шинээзин улам шыңгый бедидер, [illegible] болгаш арга-методун чаа дүүштүр сайзырангай [illegible] негеп турар.

Чугаалашкан айтырыгның [illegible] пленум доктаал хүлээп алган. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, анаа Аъш-чем программазын күүседиринге холбаштыр эш Л. И. Брежневтиң [illegible] чүүлдерин боттандырар талазы-биле республиканың кедээ профэвилел организацияларының сорулгаларын ында тодараткан.

С. ШОЙГУ.

КИИРГЕН УЛУУ ХӨЙ

ССРЭ-ниң 60 чыл болур ооң төлептиг уткуур талазы-биле калбарган социалистиг чарышка кирипшпиышаан, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи бо чылдың болгаш беш чылдың планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демиседжип турар. Бирги чартык чылда ол коллектив СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол чедиишкинде кран башкарыкчызы В. В. Алексееваның киирген улуу база бар. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, сөөлгү он чылдарда социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген.

Валентина Васильевна ол бүдүрүлгеде 21 чыл иштинде ажылдап турар. А кран башкарыкчызы болуп чеди чыл ажылдаан. Бешки разрядты чедип алган. Ол хүнде 300 кубометр ажылды кылыр турган. 400-430 кубометр чедирип турар. Ооң херек чуруун бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразынга хөй удаа киирген.

Валентина Васильевна кызымак ажылдап турарындан аңгыда хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

—Кол-ла чүве—эки ажылдаары, даалган ажыл-херээнге харыысалгалыг болуру. Ажылды шынарлыг кылып, ооң ажыктыын чедип алыры, аазаан сөзүн ак сеткилдиг күш-ажыл-биле быжыглаары, чуруун үреничилери-биле шыңгыы демнелдии чорудары—деп, Валентина Васильевна чугаалап орар.

Мурнакчы ишчиниң төлептиг ажыл-ижин аныяктар салгаан, ажынга кызымаан көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: кран башкарыкчызы В. В. Алексеева; ооң краны.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

«Шынга» харыылар

ХУУСААЗЫНДА КИИРЕР

Улуг-Хемде Торгалыг суггарыга системазының тудуунда четпестер дугайында чагаа Торгалыг сууржан келген. Ук чагааны редакция «Тыва суг тудуу» трестче чорудкан. Трестиң эргелекчизи А. И. Колешниның редакцияга харыылааны болза:

«Чагаада бижиттинген чүүлдер хыналда үезинде бургулайында бадыткаттынган. Тудугнуң байдалын үргүлчү хынап турбаан, коллективте кижизиилге ажылын суларадкан дээш КМК-2-ниң начальниги И. Н. Подороганы сагындырган. Амгы үеде коллективте арагалаа таварылга чок. Тудугну дүрген ажыглалга киирер сорулга-биле дыштаныр хүннерде база ажылдап турар. Мындыг хемчеглерни алган соонда, бо черде тудуг-монтаж ажылдарының планы ажыр күүсеттинип турар апарган. Чижээлээрге, бирги чартык чылдың планы 141.7 хуу күүсеттинген.

Торгалыг суггарыга системазының тудуун 1983 чылдың үшкү кварталында ажыглалга киирери көрдүнген. Амгы үеде ажылдың байдалы ол сорулга күүсеттинер дээрзин херечилеп турар».

ШЫҢГЫЫ ДОҢГУТКАН

Кур-Чер суурдан июньда редакцияга чагаа келген. Шамбалыг суурдан үнген автобуска июнь 1-де Кур-Чер суурдан олурган пассажирлерден чолаачы артык акша алгаш, эваш өрттектиг билеттер бергенин чагаада бижээн.

Тыва транспорт эргелелинге чагааның фактыларын солупуң редакциязы дыңнаткан. Эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы Н. Г. Антоновтуң харыылааны болза:

«Пассажир автотранспорт бүдүрүлгезиниң [illegible] хуралынга ол чагааны сайгарып чугаалашкан. Авторнуң бижээн фактылары бадыткаттынган. Кызыл — Шамбалыг аразынга ажылдап турган чолаачы В. В. Ивановту санхөө турумун үрээни дээш автобудүрүлгениң директорунуң июль 14-те № 214 дужаалы-биле шыңгыы доңгуткан.

ЧАА ЦЕХТИ АЖЫДАР

Барыын-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели бо чылдың бирги кварталының планын 115 хуу күүсеткеш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Эрткен чартык чылда бүдүрүлге 93.9 муң рубльге янзы-бүрү хевирлерниң ачы-дузазын чонга чедирер турган, херек кырында 109.8 муң рубльдиң ачы-дузазын чедиргеш, планын 116 хуу күүсеткен болгаш шилчиир Кызыл тугту база катап чаалап алган.

Амгы үеде амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели 16 хевирлерге чонга ачы-дузаны көргүзүп турар. Оларның иштинден гофре юбкалар даараар цехти, косметика кабинедин эрткен чылдың төнчүзүнде ажыткан.

Бүдүрүлге эргелели СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кедээниң чурттакчыларынга ачы-дуза чедириринче улуг кичээнгейни салып эгелээн. Ол сорулга-биле Барлык, Эрги-Барлык, Шекпээр суурларда комплекстиг хүлээп алыр пунктуларны ажыткан. Ыйлангыя «Шекпээр» совхозта пунктуга чаа бажыңны тудуп бергеш, ону херек чүүлдер-биле бүрүн хандырган. Ам Дон-Терезин, Аянгаты суурларга комплекстиг пунктуларны ажыдарын планнап турар. Эргелел ниитизи-биле ноябрьге 56.3 муң рубльге янзы-бүрү хевирниң ачы-дузазын чедирер турган. 56.9 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Ам бо талазы-биле планын 101.1 хуу кылдыр күүсеткен. Ыйлангыя кижиге идик даараар, септээр, шак септээр, мебель кылыр, хап чуур, чурук тырттырар планнарын коллектив ажыра ажылдаан.

Эргелелдиң чонга ачы-дуза чедирер талазы-биле түс-түс адырларындан, ыйлангыя баш дүгү тааарар, чурук тырттырар пөштер бедик көргүзүглерни чедип алган. Баш дүгү таарыкчылары Т. Хомушку, В. Бегзина, В. Ооржак хууда планнарын 102-122 хуу чедир күүсеткилээн. Улуг фотограф Н. Андропов 2700 рубль орулга киирер планын 2900 рубль кылдыр күүсеткен. Даараныкчылар Н. Быргыс, М. Биче-оол боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чорудуп, чартык чылдың түңнели-биле хууда социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Районнуң бүдүрүлге эргелелиниң ажылында четпестер чок деп болбас. Чартык чылдың түңнели-биле коллектив чонга ачы-дуза чедириринин алды хевирлериниң планын күүсетпээн. Чижээ, хууда чагыглар ёзугаар хеп даараарының планынга 5 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Ооң-биле чергелештир радиотелеаппаратура, бажың ажылынга ажыглаар машиналар септээр, хептиң химиктиг аштаалгазын бүдүрүлгезин кылыр талазы-биле планнар чедир күүсеттинмээн. Эргелелдиң удуртукчулары бо четпестерниң тыптып келген чылдагааның бедик мергежилдиг кадрларының чедишпези-биле тайылбырлап турар. Мооң мурнунда чылдарда-даа чонга ачы-дуза чедирериниң бо хевирлери саадап турган болгай. Бир эвес бедик мергежилдиг кадрларны бүдүрүлге курлавырларындан белеткеп алырын бодавас болза, бо четпестер катаптаары билдингир.

Барыын-Хемчик районнуң амыдырал хандырылганың бүдүрүлге эргелели бо чылын чонга 188 муң рубльдиң янзы-бүрү хевирниң ачы-дузазын чедирер планныг. Бо харыысалгалыг даалганы чогуур күүседиринге, эки шынарлыг кылдыр күүседиринге коллектив бүдүрээлиг. Ону боттандырарының магадылалы кылдыр эргелелге үш бижилер, борт даараар, хөмнен кылыглар (таалын, түс хаяы дээн чижектиг) цехтерин, өңнүг чуруктар кылыр фотографияны, тураскаалдыг бижиктер кылыр цехти чорудар ажылдарын планнап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
«Шынның» корр.

Республиканың малчыннар наадымының киржикчизи Иргит Комбуевич Өлчей-оол Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозта хоочун сарлыкчыларның бирээзи. Ол Барлык-Бажының кадыр-берт сыннарынга чээрби ажыг чыл дургузунда сарлык кадарган. Бо үениң дургузунда оон кадарган малы менди, чаш төлү хорамча чок болуп келген.

— Сарлыкты малдаары белен дижип чамдык улус чугаалаар. Чогум ындыг эвес болдур ийин. Анаа мал чеми белеткевези, кажаа-хораа тутпазы шын харын. Ынчалзадаа кыштың чыккылама соогунда ол дагның бединче, сынның сүүрүнче үнер чаңчылдыг мал. Ону ынаар кадарчы чок салыптар болза, ыт-куш, оор-сук берге болгай. Ынчангаш ону дөмей-ле ажаап, карактаар апаар—деп, Иргит Комбуевич чугаалаар.

ЧУРУКТА: И. К. Өлчей-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЫЗЫМАК ЧОРУУ-БИЛЕ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозка Василий Насырион чолаачылап ажылдааш, он чыл ажа берген. Кыштың соогу, чайның изии анаа шаптык болбас. Ол ону ажылга кызымак, шудургу чоруу-биле ажып эртип чоруур.

Дуржулгалыг чолаачы амгы үеде мал чеминиң белеткелинде киржип, ол ажылдың харыысалгалыын билип, анаа болуушкун улуун киирип турар.

Ол болуушкун хүлээнин алгаш ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Х. ОНДАР.

ЧАНАРЫНЧЕ ДАЛАЖЫПТАР

Тожу районда «Май 1» совхозтуң иви фермаларының ивижилери он бирги беш чылдың ийиги чылында планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турар.

Иви малды хөй чылдарда малдап келген арга-дуржулгалыг кадарчылар бисте эвээш эвес. Оларның чижээнге Доргут Ак, Богаадан Ак болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Күнзенмаа Донгурбан оларны адап болур. Олар төрүүр чүс баш мыйгыга оналаштыр 87-90 анайларны камгалап алгаш малдың баш санын өстүрериве боттарының көскү улуг хуузун киирген.

Иви мал дээрге, өске мал дег эвес, тайга-таскыл кезип чоруур. Оларны ыйлангыя чайгы үеде кадарары дыка берге. Оъттаар дээш хемнер баштарын, арт-сыннар кырынче үнер, а чааткынчыг хүннерде чер кезиринге ынак мал.

Бригадир Чамдыгыр Санааның удуртулгазы-биле бистер чайгы үеде ивилерниң семиргилгезин организастап, оларны адыг, бөрүден камгалап турар бис.

Адыг, бөрү сөөлгү үеде иви малче халдаары көвүдээн болгаш бистерге дыка берге байдалды тавараштырып турар. Бөрүнү өлүрүп болур-ла харын, а адыгны өлүрер дээрге курунениң хоруглуг аңы-дыр. Ону канчаарыл? Адыгның чигген малын бистер төлеп турар бис.

Ивижилер чурттаар майгыннар эргижирээн, кижи чурттаар арга чок. Бистиң амыдырал-чурттакчалгакысты совхозтуң директору, ында түскай эртемниглер кээп көрбээн. Иви фермазында быжыглаттынган бригадирлер болгаш специалистер чүгле отчёт кылыр үелерде келзе келир, келбеске келбес болгулаар. Ийи-үш айларда акша-шалың келбейн баар таварылгалар хөй. Ындыг чорук Додот фермазынга бо-ла болгулаар.

Бригадир Чылдыгыр Шоржал отчёдун ай санынга озалдап келген. Бо чылдың бирги чартыының санаашкынын кылыр дээш, Чойган аржаанынга тургаш, озалдаткан.

Кайы-даа фермаларның эргелекчилери фермага ийи-чаңгыс келгеш, совхоз төвүнче дедажып чаныптар. Бистиң ажыл-агыйывыс болгаш амыдырал-чурттакчалгавыс-биле таныштайн баар. Почтачылар ивижилерниң акша-шалыңын, чагыдкан солун, сеткүүлдерин озалдадып эккеп турар.

Совхозтуң дирекциязы бистиң бригадаларда мал эмчилериниң чедишпезин билир хирезинде, ындыг түскай эртемниглерни чорудуп бербейн турар.

Д. СЫҢГЫРЛЫГ.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң „тураскаалы“

Тураскаалдар аңгы-аңгы болгулаар. Бистиң мааа чугаа чорудар дээнивис «тураскаал» мырыңай-ла түскай. Ону долгандыр чашпан үнген, боктаалган, ээнзирээй турар. Ону тудуп тургузарынга курунениң он-он муң түңнүг акша-хөреңгизин үндүрген. Ооң тодаргай херегледи, ажыглалы чок, билдинмес. Тудугжулар ону сүт чыылдырар башня кылдыр туткан. Ооң бээр үр үе—10 чыл ашкан. Ол тудугну долгандыр бажың-балгат көвүдээн, дөрткү беш чаа микрорайоннар [illegible].

Чүгээ болза, найысылалдың [illegible] Кым-даа, Кызылдың хоочун чурттакчылары безин, ук башняның [illegible], анаа кандыг-бир албан, ажыл-агый [illegible].

Ол объектини тудуп тура тудугжулар телевиделди хажыдып, хөй саңныг үрей кылыышкыннарны болдурганын дээн куруне комиссиязы хүлээп албаан. Айлар, чылдар [illegible] микрорайонну сүт-биле хандырар [illegible].

Башняны ажыглаарын баш тайзы үеде оралдашкан. «Тыва тудуг» трест анаа тудугжуларга столованы ажыткан турган. Чамдык таарымча чок [illegible] чараш, тоолчургу башняга столованы тургусканы тудугжуларның [illegible] кен. Чооккуу объектилерниң тудуу доозулган, тудугжулар өске объектилерже көже берген. Столованы хаар ужурга таварышкан. Ооң соонда анаа шил савалар хүлээп алыр пунктуну ажыткан. Ук пункт ховдуунда-ла орта ажылдавайн турган. Бирде сатыкчызы чок, чамдык хүннерде савалаар хааржактар [illegible]. Ынчап тура-тура ол пункт база хагдынган.

Ук башняның ээзи тывары берге. Ону мынчага чедир кым-даа ажыл-агый, албан организация черлериниң балансынга [illegible], ажыглал-даа чок, чараш оран болган.

Кызыл хоорай Соведи ук башняны канчаар ажыглаарынга санал киирген организациялар аразынга каш чылдар мурнунда конкурс-даа чарлап турган. Ооп база-ла чүү-даа үнмээн. Хоорай Совединиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар башняны ажыглаары-биле республиканың Садыг министерствозунга быжыглап дааскан. Ол база-ла түңнел бербээн, министерство ук шиитпирин күүседиринче [illegible] ствозу ону ажылдаарынга таарыштыр эде кылып, септээриниң айтырыын шиитпирлеп шыдаваан. Министрниң оралакчызы Т. Н. Саттын тайылбырындан алырга, ук объектиге [illegible] ёзугаар сметаны тургузар болгаш хөй хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр апаар, ооң аңгыда объектиге канализация, изиг системазы киирери база негеттинер. Ындыг ажылдарны кылырынга эвээш эвес түңнүг акша-хөреңги херегжеттинер, а Кызыл хоорай Совединиң күүскому чүгле 10 муң рубльди үндүрген, ол дээрге канчап-даа чедишпес. Ынчангаш Садыг министерствозу ол объектини [illegible] шиитпирлеп шыдаваан деп министрниң оралакчызы чугаалаан.

Ээзи чок, кагдынган бажыңны ам чүгле ырмым ээлээн. Ук башня ээнзиргей, курут тургузаан, ажыктыг орап-сава болур туржук уттуунган, кагдынган. Ооң соңгазының шилдери бузулган, рамалар, эжиктер база шалтыйган. Орай кежээ ооң чанында эртери коргунчуг. Арагага ынактар кежээлерде ону ээлептер, ооң үен-даяны алгырышкы, ырлы-шоор-даа үнүп тургулаар.

Шынап-ла тураскаалдар аңгы-аңгы болур. Ээлиг тураскаалдарже чоннуң мөң читпес кижилер анаа бөргүн уштуп мөгеер. А бо башняны көөрге хараадаанчыг. Хөй түңнүг акша-хөреңгини чарыгдап тургаш туткан хирезинде-ле, капыг-даа ажыглал чок болган. Ээлиг-ла ажыл-агыйжы эвес чоруктуң «тураскаалы» ол эвес. Кызыл хоорай Совединиң күүскому, Садыг министерствозу болгаш ооң-даа өске кижилиг болгу дег организациялар-биле кады ук башняны ажыглаарының айтырыын үе шиитпирлээр үе келбээн бе?

Н. ООРЖАК.

БРИГАДИРНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Бай-Хаактың № 585 КМК-зында ат-сураглыг тудугжулар эвээш эвес. Оларның бирээзи [illegible] бригадири, коммунист А. Д. Турбасова хамаарыжыр.

Анастасия Дмитриевна хыпаш айында-ла 585 дугаар [illegible] КМК-га ажылдап эгелээн. Тудугжунуң солун болгаш берге мергежилин ээрлү шиңгээдип алган. А. Д. Турбасованың [illegible] үнелеп көргеш, № 585 КМК-зының удуртукчулары бригадирге депшиткен.

Ам бо хүннерде А. Д. Турбасованың шевергекчилер бригадазы «Россия» совхозта чуглар садының тудуунда [illegible] 5000 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Ол [illegible].

С. ООН.

Бай-Хаак суур.

Специалистерге

МАЛ ЧЕМИ: УЧЁДУ БОЛГАШ ОТЧЁДУ

Учёт болгаш отчётка четпестер, будудгаалыннар турбас ужурлуг. Мал чеми бүдүрер бригадаларының даа, хой-кодаларының боттарының даа бедиткээн [illegible] хойжу бригадирлер хүлээп алыр. Ол ышкаш бригадирден хойжу база документ ёзугаар хүлээп алыр. Документиге ук чемнерниң чүгле хемчээлин эвес, шынарын база айтыр. Сигенниң онуң, дензизин, клязын лаборатория анализин ёзугаар айтыр. Мал чемин хүлээп алган бригадирлер, чем кажаазының эргелекчилери болгаш мал чемин хүлээп алган малчыннар—ол үш чергениң кижилериниң шугтузунда дужаашкан, хүлээшкен документилер шупту дужуккен турар ужурлуг. Ук документилерни ылап-ла ай санында совхозтуң төп бухгалтериязынче дамчыштыр хаар.

Сигенниң дензизин тодарадырда, 1-1 сараттарны хемчээгеш, дензизин санааш, ону дензиге салып хынаар. Ооң соонда бир кубметр сигенниң дензизин өске сараттарның дензизин тодарадырда ажыглаар. Сарааттааш ай болган соонда, [illegible] бир кубметрде дензи доктаамал болу бээр. Ындалза-даа кышкы хар чааш, үш ай апканда, база элээн аартай бээр. Ону база 1—2 сараттан баштай хемчээгеш, дензилээш, хынаар апаар.

Сараттарның ишкирин тодарадырда, оларның хевирин барымдаалаар. Узун сараттарның хемчээри мындыг: 1. Дооразының ийи талазында хемчээлин каткаш, ийиге үлээш, ортумак дооразын (Д-ны) тывар. 2. Узунунуң (У) база ийи талазын хемчээгеш, ортумаан үндүрер. 3. Ажылдыр (А) үш черден хемчээр —ниң ужундан, ортузундан, оларның ортумак хемчээлин тодарадыр. Ооң соонда сарааттарның ишкирин тус-тус формулалар-биле тывар. Кыры бөкпегер, бедии дооразындан улуг (бедик) сарааттарның ишкирин мындыг формула-биле тывар: (0,52ХА—0,45ХД) ХХД-У. Кыры бөкпегер, бедии дооразындан бичии (чавыс) сарааттарның ишкири: (0,52хА—0,44хД) ХД ХУ. Кыры калбак янзы-бүрү бедик сарааттарның ишкири: (0,56хА—0,55хД) ХХ—У. Чижек: кыры бөкпегер чавыс сарааттың хемчээлдери А—10,5 метр, Д—4 метр, У—15 метр болган болза, ооң ишкири мындыг: (0,52-10,56-0,44х15-[illegible] кубметр болур.

Тегерик сарааттарның ишкирин тывары бир янзы. Сарааттар шөргелер эвес болза, черден чартык метр хире бедиин деспилир хемчээлин алыр. Бөкпек сараат болза, ооң ол бөкпек чериниң деспилирин-биле чер чоогунда хемчээлин ийиниң ортумаан үндүрүп алыр, ажылдыр олуй-солуй ийи катап хемчээгеш, ортумаан үндүрүп алыр. Ооң соонда таблицаның дузазы-биле сарааттың ишкирин тып алыр. Чижек: деспилири 10 метр, ажылдыры 8 метр сарааттың ишкири 12 кубметр болур, ол-ла хемчээлдер 20 болгаш 11 метр болза, ишкири 73,9 кубметр, а 25 болгаш 15 метр болза, 100 кубметр болур.

Бир кубметр сиген массазының чижек дензизи (кг-биле).

Сигенниң ону	Сарааттың салтандан бээр үези: 4—5 хонук	15 хонук	1 ай	3 ай
Шыктыг шынааның бедик өттүг алаң, алак-өлең, өлең—хөй янзы өттүг, улуг чашпаншыг, прутняктыг сиген.	37	40	45	50
Аъаа шынаа, арыг оймаалы черлерниң, ховузуң бедии өттүг, янзы-бүрү өттар аймактары, агы сигени	42	45	50	55
Куржаг шынааның база ховузуң бедик өзү, тарымал алактар, кужур чер өттары	45	50	55	62
Ховузуң алактар холдаан өзү	50	55	60	65
Алактар-бобылар холуй тарымал өт	55	60	67	70
Тарымал меде, клевер, эспарцет [illegible]	57	62	70	75

ЧАРЫШКА МУРНААН

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы Аныяк-Хондергейниң Ар-Ой аксында чайлап турар. Ында өт-сигенниң үнгени эки. Ферма саар инек бүрүзүнден хүнде ортумаа-биле 7—8 кг. сүттү саап, ооң бүдүрүлгезин көвүдеткен.

Саар инектерни семиртип, [illegible] кадартыы организастаан. Ол ышкаш инектерге немелде чемнерни база берип турар.

Ферманың ажыл-иштечилери элбек сүт саап алырының бар арга-курлавырын ажыглаанының түңнелинде күрүнеге саткан сүду бир болгаш ийи [illegible] болуп, а үскүрү 3,6 —4 хуу болуп турар. Ферма бир инекке онаалтыр ортумаа-биле 1021 кг. сүттү саап ап, бо чылдың бирги чартыында күрүнеге сүт садарының планын 101,2 хуу күүседип, районнуң ажыл-агыйларында сүт-бараан фермаларының аразында организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчип чоруур Кызыл тугу-биле [illegible].

Саанчылар аразында организастаан социалистиг чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук [illegible] тиилекчизи, Ажыл-[illegible] Саназ-Байырмаа Монгуш тиилекчи болуп, бир инекке онаалтыр 1605 кг. сүттү саггаш, тыдгараан.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЬ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ДЫЛЫ

ПРАГА. (СЭТА-ның корр.). «Орус дыл—тайбыңның, найыралдың болгаш улустар аразының [illegible] чоруктуң дылы» деп дозунунуң адаа-биле орус дыл болгаш литература башкыларының V делегей конгрези Прагада ажылдаан эгелээн. Делегейниң 72 чурттарындан келген 2,5 муң делегаттар болгаш аалчылар Праганың Культура ордузунда чыылган. Делегейниң хөй чурттарында миллион-миллион кижилерни орус дылга өөредириниң эң чугула айтырыгларын олар чугаалажып көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чагаазын шуулганның киржикчилери диинмиттиг, үргүлчүлелдиг алгыш частааашкыны-биле уткаан.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусактың конгресске байыр чедирген чагаазын база номчаан.

Улуг Октябрьның 65 чылын болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын деңнилгелиг бүгү кижи төрелгетен байырлап демдеглаар чылда Прага хоорайга чыылдырган Орус дыл болгаш литература башкыларының делегей ассоциациязының конгрези ында чугула ужур-дузалыг болуп турар деп документиде айыткан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээни болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы кижи төрелгетенниң төөгүзүнге эргижелиг үе-чадалар болган.

Амгы делегей ниитилежилгезинге орус дыл тайбыңның, найыралдың болгаш улустар аразынга кады ажылдажылгазының дылы болу берген. Орус дылдың ужур-дузазын болгаш ону өөредирин неплередирни тайбыңны камгалаар дээш демиселге чугула салдыгкын болуп, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга билчир чорукту быжыглаарынга, аңгы-аңгы чурттарның улустарының аразынга бот-боттарын билчиринге идиг-ни берип турар деп чагаада демдеглээн.

Амгы конгресске келгеннерниң санының өскени болгаш ооң ажылының программазының калбарганы орус дылды өөрениринге кызелдиң бүгү делегейде күштелгенин тодаргай херечилеп турар. Орус дыл болгаш литература башкыларының делегей ассоциациязының медээзин ёзугаар алырга, амгы үеде даштыкы чурттарның школаларында болгаш дээди өөредилге черлеринде орус дылды 25 миллион кижи өөренип турар. А бүгү делегейде ёзулуг чартык миллиард кижи орус дылды билир болгаш ажыглап турар.

Совет улустуң хөй талалыг байлак амыдыралын, ооң чаа ниитилелдиг тургузуг талазы-биле төөгүлүг чедиишкиннерин, тайбың дээш мегаг-шылаг чок демиселиниң чаагай үре-түңнелдерин хандыр билип алырынче оруку—ол дээрге орус дылды өөренири, шиңгээдип алыры, ажыглаары. Ооң янзы-бүрү чурттарның миллион-миллион хамаатыларының билип турарын сураглыг эртемденнер, делегей организацияларының төлээлекчилери конгресске онзалап демдеглээн. Эртем болгаш техниканың, угаан-бодалдың болгаш культураның чаа-чаа чедиишкиннерин билип, шиңгээдип алырының дугаар кылдыр янзы-бүрү чурттарның хөй миллион кижилери орус дылды санап турар.

«Орус дылды бүгү делегейде өөренип турар» деп темалыг делгелгени Праганың Культура ордузунда ажыткан. Ленинчи национал политиканы ССРЭ-ге боттандырганының төөгүлүг ужур-дузазының болгаш чедиишкиннериниң дугаайында, орус дыл болгаш литература башкыларының делегей ассоциациязының база ооң составында делегей организацияларының орус дылды нептередир талазы-биле чорудуп келген улуг ажылының дугаайында делгелгениң хөй материалдары тодаргай көргүзүп турар.

А. КОНДРАШОВ.

Афганистан Демократтыг Республикада чер реформазын амыдыралга боттандырар планны ёзугаар афгани тараачыннарга чер ээлээр эргени тывысан документилерни тывысыры ында үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: Кабул чанында Сунлак деп суурнуң бо тараачыннары чер алган кижиниң адын, черниң хемчээлин, ону сут-биле хандырарының чурумун айыткан документилерни ап турлар. Чамдык кижилер өөрээниндеН караанын чажын чажырып шыдавайн турганнар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

АГРЕССОРНУҢ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

НИКОСИЯ. (СЭТА-ның корр.). Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң дерзии үүлгедиглерин истеп хынаар талазы-биле делегей комиссиязы бодунуң ажылын Кипрниң найысылалынга [illegible]. Израиль эжелекчилерниң Ливанга дерзии болгаш харыыг үүлгедиглерин көрген кижилер нагиржин улаштыр үнүп кээп турган. Ливанга удур кем-буруулуг дерзии дайынны Израильдиң чорудуп турарын комиссияга чүве чугаалааннарның херечи өлүктери болгаш оларның экелген фото-чуруктары собгалап илередип турар. Палестин улусту узуткаары, Ливанның хоорайларын үрегдээри—Израильдиң кол сорулгазы болган. Тайбың чурттакчыларны массалыг узуткаарының амгы үеде эң-не чаа боо-чепсектерин Израиль амгы үеде Ливанда шенеп, палестин болгаш ливан улустарны кам-хайырга чокка кырып турар.

«Ливан болгаш палестин аарыг кижилерге болгаш оларның аразында балыгланганнарга эмчилиг дузаламчызын Израиль көргүзүп турар» дээр хоозун израиль пропагандаының мегезин комиссияга чүве чугаалаан херечилер база сойгалап илереткен. Норвегия чурттуг Меллер болгаш ооң кадайы кажан Израильдиң шериглери Ливанче шургуп кирип келген үеде ол чурттуң Сайда хоорайынга турганнар. Меллер боду хоорай төвүнге эмнелге черинге угааны четпес бичии уругларны эмнеп. а кадайы —хоорай эмнелгезинге ажылдап турган. Сайданың эжелээн соонда ооң эр чурттакчыларының 90 хуузун тудуп хоругдаан, эр эмчилерни база хоругдаан. Даштыкыдан келген эмчилер, оларның аразында Меллер мычаарда Сайданың балыгланган чурттакчыларын эмнээр, оларның човуланын чиигедир деп оралдажырга, израиль шериглер [illegible] болгаш даштыкы чурттуг эмчилерни дорамчылап, оларга кыжанып турганнар. Израиль полковник А. Мозер баштаан израиль эжелекчи арга-чагырга Норвегиядан келген эмчи Меллерниң бодун тудуп хоругдаан. Палестин бир эмчи аарыг болгаш балыг кижилерге эмнелге дузаламчызын көргүспезин дээш израиль эжелекчилер ооң ийи холун база буттарын демирлеп каан. Туттурган палестиннерни холдарын өрү көдүрүп алган турар кылдыр албадааш, кедергей изиг хүн адаанга хөй шактар дургузунда турузуп келгеннер. Хүннүң изиинге шыдашпайн кээп душкен кижилерни израиль солдаттар кам-хайыра чокка соп турганнар.

Туттурган палестиннерни школа эдээнда оңгарга аппарып, хилинчектеп, боолап турган. Оларның үе-төвүүрүн, [illegible] Меллер хөй хүннер дургузунда дыңнап келген. Израильче чорудар дээш туттурган кижилерни солдаттар кедергей каржызы-биле соп турар. Солдаттарның дерзии үүлгедиглерин офицерлер сөксадырдан туржук, деткип, мактап турар.

Агрессорнуң дерзии үүлгедиглерин доп-дораан соксадырынче, палестиннерге болгаш ливаннарга дүрген дузаны [illegible] делегейниң хөй-ниитизин комиссияның хуралының бүгү киржикчилери кыйгырган.

А. БОГОМАЗ.

ИНДИЙ-МООЛ ДЫҢНАДЫГ

ДЕЛИ. Ливанга болгаш Палестинаның араб улузунга удур Израильдиң агрессиязының уламындан Чоокку Чөөн чүкте байдалдың нарыыдааның дугайты Индия биле Моолдуң шыгжы дүвүрээзинин илергейлеп, дайылдажылгашкыны доп-дораан соксадырын болгаш Израильге эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни чугаажок үнүп бээрин негеп турар. МАР-ның Даштыкы херектер министри М. Дугерсурэнниң Индияга албан-хууну-биле ап-чоруу доозулган соонда ат салдынган кады кылган индий-моол дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан.

Иранның болгаш Иракты аразында дайынныг мөөнлежиишкинниң тыптып келгенин дугайты сагышсыралын илергейлеп, ол чурттарның аразында чорудуп турар тааржыштыр шиитпирлеттиннер бээр деп идегелин талалар илергейлээн. Афганистанның долгандыр байдалды политика талазы-биле тааржыштыр шиитпирлээрин, афган улустуң бодунуң салым-чолун бот-тускайлан тодарадып алыр эргезин бүрүн хүндүлээринге үндезилээш, афган кавыга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту катап тургузарын Индия биле Моол деткип чугаалаан. Бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр эргезиң кииртир палестиннерге национал эргелерни тывысрынын эргежок чугулазын документиде онзалап демдеглээн.

Делегей байдалының ниитизи-биле чидигленип, ядролут дайын кыжанылның өзүп турарын дугайты кадыг кылган индий-моол дыңнадыгда шынчыг сагышсырал илергейлеттинген. Чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү районнарынга дуушкуурлуг чорукту чавырадырар дээш шимчээшкинниң калбартырынга аныктыг кылдыр бүгү күрүнелер ажыл-чорудулгазын идепкейжилериниң, чепсегленишкинниң дүжүрер, ядролут халапты болдурбас талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырының эргежок чугулазын дыңнадыгда айыткан.

Индия биле МАР тайбың кожа-чурттаар дотуннаашкынның принциптеринге, күрүнелер аразында харылзааларының делегей тайбыңын, кады ажылдажылганы болгаш билчиишкинни хандырарынга үндезилеп кылдыр, КНО-нуң Уставы-биле тодаргайлаттынган норма-чижектеринге шынчызын бадыткаан. Талалар Индий океанны тайбыңның зоназы кылдыр чарлаарының дугайында КНО-нуң декларациязын, 1983 чылда Индий океан талазы-биле делегей конференциязын эрттирерин деткип турарын медеглеп, колониализмге, кеш-сөөктүг ылгаар чорукка болгаш апартеидке удур Намибияның болгаш Мурнуу Африканың улустарының чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн.

БҮГҮ КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

ХАНОЙ. Вьетнамның Херээжелер федерациязының ТК-зының организастааны Хайфоннуң хөй-ниитиниң митингизинге киржикчилери Совет Чазаның тайбың инициативаларын бир деп [illegible]-биле деткээн. СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң принципиалдыг болгаш тайгылып чок даштыкы политиказы чепсегленишкинниң дүжүрер, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар дээш улустарның демиселинге күштүг идиг болуп турар деп митингиниң киржикчилери медеглээн.

Америк империализминиң болгаш реакцияның өске-даа күштериниң боо-чепсектерин эндере бүдүрерин делегейниң дошкуураар чоруун улам-на өскүдеринче угланган агрессив политиказын митингиге чүве чугаалааннар шынгыы буруу шапкан болгаш ол политиканы доп-дораан соксадырын негээн.

НЬЮ-ЙОРК. «Ядролут чепсекти эндере бүдүрерин кыртыктырбас талазы-биле Совет Эвилелиниң шиитпирлиг кижилиишкиннери дээш ССРЭ-ге өөрүп четтирип турар бис» деп. АКШ-тың дайынга удур хөй-нииты организациязының удуртукчузу Дона Купер медеглээн. Совет тайбың инициативалар чүгле шын угаа-бодалдыг базымнар эвес, харын-даа чер кырынга бүгү тайбыңны хандырарынга совет улустуң чүткүлүн шынчылыг бүдүрелдиг херечилеп турар деп, ол чугаалаан.

Америк администрациязы тайбыңга «шаанның» дугайында аас кырынга медеглеңгээн, ядролут боо-чепсектерни эндере бүдүрүп, делегей байдалың улам чидиглендирип турар. Чепсегленишкинниң дүжүреринче шынчы чүткүлдүг Вашингтон амга чедир илергейлевээн болгаш шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болуп алырын оралдажып турар-дыр деп. Д. Купер демдеглээн.

ЛИССАБОН. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле чогумчалыг хөй саналдарны Совет Эвилели сөөлгү чылдарның дургузунда хөй удаа кийирип келген. Ол саналдарның чогаа-ла чамдыызын бодаш өске талалар хүлээп алган болза, делегейниң кижилери амгызы ышкаш айыылдыг эвес байдалга чурттап турар ийик деп, Тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың Португалия чөвүлелиниң удуртукчуларының бирээзи Карлуш Силва медеглээн.

Ядролут чепсекти өскелерден мурнай ажыглавас дугайында ССРЭ-ниң чоокта чаа хүлээлгезин ядролут халапты болдурбазынче чайгамчык улуг базым болуп турар.

(СЭТА).

ЛИВАНГА УДУР ИЗРАИЛЬДИҢ ПЛАННАРЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль армия Ливанның девискээрин хөй-нуруузун [illegible], чурттуң найысылалының ортаа кезиин — Барыын Бейрутту үрегдеп, ооң чурттакчыларын узуткавышаан, хоорайның боолаарын үргүлчүлеп турар үеде Тель-Авив Ливан республиканың чаа президентизиниң соңгуулдаларын ажыглаарын оралдашпышаан, ол чурттуң эрге-чагыргаларынче каржы ыйымышкыннарны кылып турар.

Ол соңгуулдалар август 19-та Ливанның парламентизиниң хуралынга болур кылдыр чарлаан. Израиль агрессиязының берге болгаш нарын байдалдарында парламент депутаттарының иштинден хөй кижи соңгуулдаларга киржир аргазы чок болуп турар. Парламентиниң хуралынга кээп [illegible] депутаттарны ыйымышкынның кылып турган. Ливанның болгаш Израильдиң аразында Кэмп-Дэвид [illegible] тайбың [illegible] кандидатты Ливанның президентизиниң албан-дужаалынга дешпиттиверин база соңгуттурарын чедип алырын Израиль планнап турар.

Ливанга [illegible] ындыг планнарга удур республиканың сураглыг политиктиг болгаш күрүне ажылдакчылары медеглелдер кылган. Чижээ, Ливанның национал-патриоттуг күштериниң удуртукчузу В. Джумблат мынча деп чугаалаан: «Күрүнениң чаа баштыңын хостуу-биле соңгуур апаар. Израильдиң боо-[illegible] [illegible]-биле чаа президентиге кымны соңгуурун албадап болбас». Парламентиниң хуралын соңгаарладырын чурттуң дээди күрүне эрге-ажыктары негеп турар. Төрээн чурттуң катап тургузарынче чүткүп турар ындыг кандидатты соңгуур эргежок чугула деп, Ливанның премьер-министри турган С. Салам медеглээн.

Израиль шериглер чуртту эжелевишаан, сорган үзүп чоруур деп бодавайн турар үеде чаа президентиңи соңгуур дээн шиитпир Ливанга удур Израильдиң эжелекчилериниң түңнели, ооң бодунуң планы болуп турар. Латин Американың чамдык чурттарында дерзии диктаторжулар ышкаш, ындыг кижи Ливан республиканың президентизинге соңгуттурар турарын израиль эжелекчилер болгаш оларның камгалакчызы, калалакчызы —АКШ күзеп турар.

«БУЭНОС-АЙРЕСТИҢ» ДЕКЛАРАЦИЯЗЫ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Мальвина ортулуктарга Аргентинаның бүрүн эргезин катап тургузар дээш, Мурнуу Атлантикага болгаш бүгү делегейге тайбың дээш делегей конференциязы анаа болган. «Буэнос-Айрестиң декларациязы» ооң киржикчилери чүүлдүг деп көрген. Мальвина ортулуктарга Англияның колониалдыг террориялдыг узуткаар дээш аргентин улустуң демиселин ол декларацияда бүрүн деткээн.

Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен Англияның үр чылдарда үргүлчүлээн колониалчы болгаш империалистиг [illegible] Каттышкан Нациялар Организациязының [illegible] чарушкен болуп турарын документиде демдеглээн. Мальвина ортулуктарны база катап Англияның эжелээни Мурнуу Атлантикага тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка улуг кыжанылгыжыныг болуп турар.

Мальвина ортулуктарынга Аргентинаның бүрүн эргезин катап тургузар дээш демисел [illegible] документиде онзалап айыткан.

Аргентин улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын делегей шуулганының киржикчилери илергейлээн болгаш колониализмниң артыышкыннарын узуткаар, экономиктиг болгаш дайын агрессиязынга боо-чепсекти эндере бүдүрерингe удур, ядролут чепсекти болгаш массалыг узуткаашкын чепсектериниң өске-даа хевирлерин хоругдаар дээш, [illegible] демиселди улам-на күштелдирери [illegible] чугулазын демдеглээн. Америк күрүнелер организациязын болгаш [illegible] [illegible] америк күрүнелер аразында көрээни Каттышкан Штаттар бодунуң турушкун Латин Америкага бызыглаарынга ажыглап турар. Ындазаш ширек чок апарган. Америк күрүнелер организациязының орнунга Латин Америкага өске организацияны тургузары эргежок чугула деп, декларацияда бижээн.

Мальвина ортулуктарга Аргентинаның бүрүн эргелерин катап тургузарынче угланган бодунуң хүлээлгелерин күүседир талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырынче Каттышкан Нациялар Организациязын конференция кыйгырган.

Мурнуу-Атлантика пактызын болгаш Мурнуу Атлантикага шериг баазаларын тургузарын мооңдантаарынче кажа-даа каттышпас чурттарны конференция кыйгырган.

Төп Америкага Вашингтоннуң агрессив политиказын конференцияның киржикчилери буруу шапкан болгаш Кубаның, Никарагуаның, Сальвадорнуң болгаш делегейниң ол районунуң өске-даа чурттарының улустарының чөптүг демиселин деткээн.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ТЫВАДА КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕРЛЕР

Бистиң чуртувуста аңнырлтывыш девискээрин камгалаарынче улуг сагыш салып турар. Черлик аңнар болгаш куштар ССРЭ-де күрүнениң аңныр фондузу болганда бүгү совет чоннуң өнчүзү кылдыр санаттынып турар.

1920 чылда «Аңныр-тывыш дугайында» В. И. Лениниң декредиинде бистиң чуртувуска бойдус камгалалы болгаш аңныр-тывыш ажыл агыйының баштайгы принциптери тодазы-биле көргүнген.

Бойдус камгалалы, ооң байлаан төтчеглевейн ажыглаары, аңнаашкынны болгаш балыктаашкынны угаазылалдыг удуртуп башкарары — Совет күрүнениң база бир кол сорулгазы болуп келген.

Ынчангаш амгы үеде бойдус камгалалы барып, харысалгалыг айтырыг болуп турар. Бо талазы-биле ажылда эвээш эвес чединмшкиннер турза-даа, янзы-бүрү черлик амытаннарның 40 ажыг хевирлери шуут чидип, төнеринде четкен. Бистиң чуртта черлик амытаннарны болгаш куштарны камгалаар сорулга-биле комплекстиг хемчеглерни болур чогуур-биле дыка калбарткан. Оларның бирээзи болза, дуюглуг черлик аңнарның болгаш куштарның мөөңнелип турар черин камгалалдыг кылдыр тургускаш, хайгааралга алыры болур. Камгалалдыг черлерде аң, куштуң мөөңнелип турлаглаар черлерин он чыл хуусаалыг кылдыр доктаадыр. Ук камгалалдыг черлерге ында турлаглаар аңнар, куштарның өзүп көвүдээринге таарымчалыг болзун дээш биотехниктиг хемчеглерни чорудуп, баш саны көвүдеп турар аңнарны чорутканш, ындыг аңнар эвээш азы шуут чок черлерге оларны өстүрүп, баш санын көвүдедир сорулганы салып турар.

Араатан аңнарны болгаш куштарны узуткаар, ажыктыг аңнарның баш санын санаар, тодарадыр хемчеглерни аңныр-тывыш эргелели көвүдедеп, удуртуп турар.

Тываның девискээринде камгалалдыг черлер республиканың Аңныр-тывыш эргелелиниң аңнаа терентизи-биле туттунуп турар. Камгалалдыг черлерниң тургузуун негелделерин, ында кол чугула биотехниктиг (аңнарга сиген, бүрүлүг бичеткээри, хайырлаар дустаары болгаш өске-даа) ажылдарны чер-черде егерьлер доктаамал боттандырар сорулгалыг.

Амгы үеде Тываның девискээринде камгалалдыг мындыг черлер бар.

1. Азас

Ол болза, хөй хевирниң камгалалдыг чери болур. Азас (түс чериниң чурттакчылары ону Тожу хөл дээр) бодунуң чаражы, каас-чаражының талазы-биле Тывада ховар хөл черлериниң бирээзи. Ону дескиндир бүргээн үнүжүнүң байлак, хөй янзы болганы-биле база олче кирип агып чыдар хөлчүгештерниң хөй санныбиле ол онзаланыр. Ында хем балыктары, арга-арыында аңнарның кандыг-даа хевири бар. Ук хөл Тожу районнуң төвү Тоора-Хем суурдан ырак эвесте. Ында Бүгү-эвилел ужур-дузалыг дыштаныгга баазазын тургускан. Чайын чылыг, сериин үезинде Азастың эмниг арыг агаарын тыныш, ооң чуруп, бижип четпес каас-чаражын кижилер соннуурган, боттарының кадыын быжыглап ап турар.

Азас — эм оът, кат-чимис, ховар үнүштерден аңгыда, аңмең-биле дыка байлак оран. Ынчаарга ында делегейниң «Кызыл дептеринде» кирип бижиттинген ховар дээн үнелиг кара кундустар бар. Азастың камгалалдыг чериниң девискээринде чүгле кара кундустар хайгаарал адаанда кирген эвес, ооң девискээринде бүгү-ле аң-мең болгаш куштар база камгалалда кирип турар. Ынчангаш ооң аң-меңин камгалап-хайгаараар сорулга-биле 1975 чылдан эгелеп ону камгалалдыг чер кылдыр тургускан. Ооң иштин шөлү—180 муң гектар.

Камгалалдыг чер «Азас» РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныр-тывыш ажыл-агыйының болгаш заповедниктериниң Кол эргелелинге дорт хамааржыр. Тыва АССР-ниң девискээринде чүгле чаңгыс шак ындыг камгалалдыг чер ол болуп турар. Азастың камгалалдыг черинден кандыг-даа аңнаашкын, балыктаашкын чорудары база кат-чимис, тооруқ, мөөгү чыыры хоруглуг.

Азастың девискээринге аңмеңниң, куштарның саны көвүдээрге оларны диригге тудкаш, өске черлерге салырын, азы эът, мыйыс планы күүседир үезинде адып-боолаарын чүгле РСФСР-ниң Аңныр-тывыш эргелел чериниң чөпшээрели-биле чорудар ужурлуг. Ында аң-меңниң болгаш куштарның баш санын тодарадыр ажылдар чылдың-на чоруттунуп турар.

Азастың эм оът, кат-чимис, ховар үнүштерин, арга-арыгда аң-меңин кужур камгалап, моон соңгаар оларны улам көвүдедир сорулга-биле улуг шөлдүг заповедник тургузары планда көрдүнген.

2. Тапсы

Ол — хөй хевирниң камгалалдыг чери. 1961 чылда ол чаңгыс хевирниң камгалалдыг чери турган болза, 1978 чылда үнген Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар «Хөй хевирниң камгалалдыг чери» деп эде адаан. Ооң хуусаазы он чыл. Бо камгалалдыг чериниң девискээринге кандыг-даа аңнаашкын хоруглуг. Ону дуюглуг черлик аңнарның болгаш куштарның курлавырлыг чери дээш хайгаарап доктааткан.

Тапсының девискээринде сыын, мыйгак, бүрү, былаң, алик-хүлбүс, чер хаваны, тооргу, адыг, дырбактыг, бөрү, чекпе, морзук, колаң, киш, дииң, күзен, ас, кара-куш, күртү, күшкүл, ак торлаа дээн ышкаш аңнар, куштар бар.

Ооң девискээринге биотехниктиг болгаш аң-меңниң баш-санын тодарадыр учёт ажылын ийи егерь чорудуп турар.

3. Шан

Бо болза Каа-Хем районнуң девискээринде хөй хевирниң камгалалдыг чери. Ол 1972 чылдың март 31-де 5 чыл хуусаалыг кылдыр бадылаттынган. Ооң соонда 1978 чылдың октябрь 5-те Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар он чыл хуусаалыг кылдыр тургускан. Ону дуюглуг черлик аңнарның болгаш арга-арыг куштарының курлавырлыг чери кылдыр санап турар.

Бо камгалалдыг чериниң девискээринде Тапсыда бар аңнар болгаш куштар бүрүнүбиле бар. Ында аңнар, куштар өзүп турар.

4. Дерзиг

Бо хөй хевирниң камгалалдыг чери база-ла Каа-Хем районнуң девискээринде. Ол 1974 чылдың июнь айның 27-де Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген доктаалын ёзугаар он чыл хуусаалыг кылдыр бадылаттынган. Бо хайгааралдыг чер дуюглуг черлик аңнарның болгаш куштарның турлаа.

Ооң девискээринде үнелиг аңнар хөй. Куштар-биле байлак. Дерзигниң девискээринге кандыг-даа аңнаашкын хоруглуг.

5. Үш-Белдир

Ол болза Кызыл районнуң девискээринде хөй хевирниң камгалалдыг чери. Курорт Үш-Белдир ийиг аржааннары родоннуг суглары, хөлдери-биле сурагжаан.

Родоннуг аржааннарны шын ажыглап, Үш-Белдир чоогунда черлик аңнарны, куштарны, үнүштерин камгалаары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1975 чылдың ноябрь 20-де доктаалы-биле «Үш-Белдир» аттыг хөй хевирниң камгалалдыг черин тургускан.

Бо камгалалдыг чериниң девискээри янзы-бүрү аң-мең-биле кончуг байлак. Хемнеринде, хөлдеринде үнелиг балыктар: бел, кадыргы, шокар балык әлбек. Үш-Белдирниң чылыг аржаан сугларынга, хөлдеринге кыжын өдүректер база кыштаарлар.

А. САНЧАТ,
охотовед.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Бышкан чодураалар» деп фотоэтюду.

НОСОРОГКА ОПЕРАЦИЯ КЫЛГАН

Индияның Барыын Бенгалия штадында Джалпайгури заповеднигинге браконьерлер носорогтуң бажынче балыглапканнар. Носорог аар балыглаткан даа болза, амы-тынын хаграмнанып, тулаа черде сиген аразынга чаштынып чыткан. Ону браконьерлер тыппайн барганнар.

Балыг носорогту заповедниктиң ажылдакчылары душ бооп тып алгаш, Калькуттадан ветеринарлар бригадазын кыйгыртканнар. Олар ооң бажында октарны уштуп, дыка нарын кезиишкинни кылган соонда, носорог экирээн.

(СЭТА).

«Главленинградстройнуң» кезээниң коллективи Тюмень областың Чаа Уренгой хоорайында баштайгы муң квартираларны бойдус газы-биле байлак чериниң ажылчыннарынга тудуп берген. Тундрада тос каът бажыңнарның бүдүн бичии районну тургустунган. Ол бажыңнарның кезектерин «Главленинградстройнуң» бажың тудар № 3 комбинады кылып берип турар.

Ленинградчылар баштайгы бир муң квартираны тудуп тургузары-биле 18 ай иштинде ажылдааннар. Амгы үеде Ленинградтың тудугжулары Чаа Уренгойга ол хире саны квартираларны чыл санында-ла тудар деп сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талаже): Ленинградтың чуртталга болгаш хөй-ниитиниң бажыннарының үлегерлиг болгаш шенелде төлевилелиниң зона талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары—төлевилелдиң кол инженери конструктор М. Котлова, мастерскаяның удуртукчузунуң оралакчызы В. Каплунов болгаш улуг архитектор Т. Кашменская олар Чаа Уренгойнуң мурнуу кезээнге капитал тудугларның төлевилелин чугаалажып көрүп турлар.

И. САБАДАШТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ИЕ КӨРБЭЭНИН...

Хүннүң чырык хереллери парикмахерскаяның соңгазын өттүр дээп, ажыл-ишчи хөөннү улам сорук кирген. Ханада тургускан улуг көрүнчүкке, никель-биле чайырлаан эт-херекселге дегген хүнүң кылаңнаажы чырыкшыдар... Чылчырыктарган чырыктың агымы парикмахер Сүрүн Моңгушевна Хүргүлектиң оң талазында кылагар кара тумбочкага чоорту дээп келген. Ол бүгүге бүргеткен мастер чай чок ажылдаан. Чүгле электриниг машина туткан холдары караннаар. Чогуур шагында ажылдааш, шак безин четпээнде, сес кижиниң бажыны дүгүн ол таарыпкан.

Мастер келген чонга эвилеңнелдек. Олар-биле харылзажып билир. Кижи бүрүзүнге канчаар таартырын сүмелеп, оларның арын-бажын, назы-харын болгаш идик-хевин барымдаалаары чанчыл апарган. Парикмахерниң ажыл-херээ шынапла нарын. Маңаа бот-тускайлаң чогаадыкчы чорук база негеттинер. Чаа моданың угланыышкыннарын доктаамал сагыыр. Ооң аңгыда баш дүгүн таарыырда даштыкы хевирге аянналтырар. Бо бүгүнү мастер районнуң амыдырал хандырылга комбинадынга бир-ле дугаар парикмахерлеп турган Нина Романовна Бойкодан өөренген.

Нина Романовна баш дүгү таарыырының техниктиг талазын өөредиринден аңгыда, келгеннерге эптиг-ээлдек, хүндүлээчел болурунга ону база өөреткен. Ооң бээр 14 чыл болган. Сүрүн Хүргүлек баштайгы башкызы дег дагдынныкчы апарган. Дөрткү разрядтың мастериниң өөреткен аныяктары чамдыктары өөредилгезин уламчылап чоруткулаан.

— Парикмахер эки мергежил, а кандыг-даа ажылды сеткилиндеп кылырын утпа— деп хоочун дагдынныкчы Н. Бойконуң чагыын өөренинчиэн ажыл-ишке чединиишкиниг боттандырып чоруур. Республикага болгаш чурттуң Тыва-биле чоок-кавы хоорайларга мастерлерниң конкурузу бо-ла болу бээр. Ындыг маргылдааларга ол база киржип чораан. 1979 чылда Красноярск хоорайга мергежилдиг мастерлерниң конкурузунга киришкен. Ынчан аңаа келген мастерлерниң чогаадыкчы ажылдааррының арга дуржулгазын көрүп, ... ажылдаар чүүлдерин шиңгээткен. Ооң аңгыда ол билиин доктаамал бедидер. Мергежилиниң талазы-биле журналдарны номчуп, ажылынга чаа чүүлдерни өөренип ап турар. Шак ындыг ... ажылгырының ачызында, ооң профессионал ... Мурнакчыларның одуруунче кирген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылын Сүрүн Моңгушевна үре-түңнелдиг ажылы-биле уткаан. Ол эрткен чылын 2460 рубльге ачы-дуза чедирер планын 2470 рубльге күүсеткеш, өскелерге үлегер-чижээн көргүскен. Чартык чыл планын 101,1 хуу күүсеткен.

— Ажылдың чединиишкиниң бодурунга чүү ... Сүрүн Моңгушевна?— деп айтырарга: «Кол-ла чүве—күш ажылдың шын организастаашкынында» деп харыылаан.

Мастер чаңгыс-даа минут халас чидирбес. Ол даартагының ажылын баш бурунгаар планнап аар. Эт-херексел ажылдаарынга белен чыдар. Артык шимчээшкиннер кылбас. Ынчангаш ол ажылдааш, белен мо... Хүн нормазын ажырып турар. Ол ышкаш чединиишкиниң база бир үндезини — мергежилинге ынаа. Бодунуң үезин чөптүг ажыглап, камнап билири С. Хүргүлектиң онзагай талазы. Ынчангаш салдынган онаалдазын үре-түңнелдиг күүседип келгениниң чылдагааны-даа ында.

— Бо чылдың март ортан үезинде Москвага четкеш келдим. Чурттуң амыдырал хандырылга ажылдакчыларының мурнакчыларының хуралынга киришкеним ол. Ынчан Хүндүлел бижик-биле шаңнаттым. Дыка хөй ажыктыг саналдарны дыңнадым. Найысылалда хөй-ле сураглыг черлерге барган бис— деп Сүрүн Моңгушевна сеткил ханган чугаалап орар.

Ажыл-ишке төлептиг боорга, аллар, хүндү мурнуңда деп чүве ол-дур. Амгы хүннерде мастер ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур ... үжүктүр планын ноябрьда күүседиптер сорулганы салган ажылдап турар.

С. ЧООДУ.
Улуг-Хем район.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЫРЫЗЫ

«Россия-биле найырал бисче чалгып берген, сыдыстарже чырык оруу ажыдыпкан» деп одуругларны ийи хылдыг домбрага үдевишаан, казак акын Т. Момбеков ырлап орган. Чимкент областың «Сызган» совхозка болган кежээге улустуң ыраажызы ону күүсеткен. Урап чүүлдүң кайгамчыктыг дылын ажыглап турган Тулегенниң чаа чогаалында «Хову чурттуг чоннуң чалгыннандырган эвилелдии» дугайы, төрээн черинде аас-кежиктиг чурттаганың дугайы сиңникен.

Бежен чыл мурнунда Москваның Краснопресненск районунуң күш-ажылчы коллективтери Казахстанда эң хожудангай Сузак районун канчаар шефтеп турганын 60 харлаар Момбеков дыңнакчыларга төөгүп берген. Элезин саарылган ховуда чидип бар чылар аалдарга өөредилге номнары, кыдыраашкар, карандаштар, чечен чогаал номнары кеступ келген.

— Малчыннарның үжүк-бижик билбес муң-муң оолдары, кыстары орус акыларывыстың чорудупкан номнарындан үжүк-бижикке өөренип турган бис, оларның аразынга мен база бар мен—деп, ол сактып орган.

Калыг-дошкун 1941 чылда Т. Момбеков Төрээн чуртун фашист эжелекчилерден хостаары-биле фронтуже чорупкан, ол Москва чоогунга тулчуп турган.

Дайын соолгуве Тулеген бодун домбрага солупкан. Малчыннарже ууп турар автоклубту ол ам-даа удуртуп аар. Совет улустарның бузулбас найыралының чаартынган чериниң дугайын ырлажы дыка хөй ырларга алгап келген. Ол ырлар культура бажыңнарынга, фермаларга, малчыннарның ырактаа турлагларынга ССРЭ-ниң 60 чылынга турацкааткан концерттерге чаңгыланчылаан.

Казах акыннар болгаш домбражылар чурттуң юбилейин алдаржыдып турарлар. Оларның урап чогаадылгазы—чүс-чүс чылдар мурнунда тывылган фольклор урап чүүлүнүң нарын жанры ам чаа кушту немээн. Чоннуң ыраажыларының эң эки чогаалдарын акынма улустарның дылдарынче очулдуруп турар. Амгы үеде Казах ССР-ниң Эртемнер академиязы хөй томнуг «Фольклор энциклопедиязын» белеткеп турар. Аңаа кайгамчык мастерлерниң шулуктерин киирер.

В. ГАНЖА,
СЭТА-ның корр.
Чимкент.

ТВ

АВГУСТУН 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульянов А. С. Пушкинниң «Евгений Онегин» деп романының 1-ги эгезин номчуур. Фильм-концерт. 9.50 — Ж. М. Дамас. Концертина. 10.05 — «Мөөлээн анга кээргел». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.10 — «Ай-Петри. Даартаның агаары». Документалдыг телефильм. 11.30 —Телемедээлер. 11.35 — 14.20 — Чапсар. 14.20 — Телемедээлер. 14.35 — Новороссийскиниң камгалалының эгелээниниң 40 чылы. Документалдыг фильмнер программазы: «Новороссийск билир», «Маадырлыг чорукка тураскаал». 15.15 — Уругларга фильм: «Канчап эр кижи болурул». 16.20 —«Шыырак шиилээн», «Таңныыщар — шыдыраа-дыр». 1-ги дамчыдылга. 16.50 — «Амыдырал берикчизэ». Документалдыг телефильм. 17.40 — «Чүге чаан чүвел?», «Кинокаңнаашкаштар болгаш кижижигештер». Мультфильмнер. 18.10— «Глубинный суурда». Курск областың Хомудовское районунуң Киров аттыг колхозунда кадрларны быжыглаар талазы-биле ажыл дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистер БАМ-ны тудуп турар бис. 19.35— Ереван хоорайның демир-оруктуларының Культура ордузунуң улусчу танцы ансамблиниң оюну. 19.50 — «Мөөлээн анга кээргел». Хөй сериялыг урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Гроссмейстер палатазында». Дамчыдылганы И. Андроников чорудар. 22.35—22.50 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Ызыгуур салгакчызы Флоризельдиң солун ужуралдары». Субтитрлиг урап-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05 — «Он чыл болганда». Фильм-концерт. 13.25 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Сугда истер», «Ооң бүгү амыдыралы». 14.05 — Испан дыл. 14.35 — «Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». С. Д. Эрьзя. 15.10 — «Артист Юрий Башмет». Фильм-концерт. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Белгород». Документалдыг телефильм («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Директор Згурскийниң чугаалары». Документалдыг фильм. 19.05 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.20 — «Распадскаяда ажылдап тур мен». Документалдыг фильм. 19.30— «Кадыкшылга». 19.45— Чаргалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00— «Төмчыктыг удуңар, чашкар!» «Фиктиң солун ужуралдары». 20.15 — «Ыры-82». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Экии, чедип келдим». Урап-чечен телефильм.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканы болза агаар алырга, бөгүн республиканы кежир турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар, дыңмырааар. Барыын чүкче углаңнышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 10—12, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

Соңуурактарга

КАШ-ЛА СЕКУНДАЛАР ДУРГУЗУНДА

Сенегаль черде Лоро деп суурга каш-ла секундалар дургузунда уруглап эккелген шуурганның халаазындан ийи кижи өлген, 30 кижи балыглаткан, 700 хире кижи бажың-балгат чок арткан.

Аңаа турган кижилерниң чугаазы-биле алырга, баштай чаъс чаар мурнунда дег, дээр караңгылаан, ол дужун ээлээн чүве-дир. Ооң соонда куштуг хат-даа келген. Каш-ла секунда дургузунда күштелген ол хаттың соонда чамдык бажыңнар ырында демир сериилер безин суурдан үш километр хире черде барган болган.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Үш дакпыр сальто» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг цирктер» 10.00, 11.30, «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» 13.00, 16.00, «Шуурган» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Истелгеден илерээн» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мындыг кайгамчык музыка» 18.30, 20.30, шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Санаторийже сургакчылаашкын» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

МУРОМ ХООРАННЫҢ «КЫЗЫЛ ХЕРЕЛ» КОМБИНАДЫНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1982-83 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур. Училищеге чедип алыр мергежилдер: аргыкчы, ..., ..., дургекчи, ... таавычы.

Училищеге 15-тен 25 хар назылыг, сес чыл болгаш ортумак школаларны доозган аныяк кыстарны шылгалда чокка хүлээп алыр. Сургуулдарны өөредилгениң бүгү дургузунда общежитие болгаш орун-дөжек-биле хандырар.

Өөредилгениң баштайгы 5 айларының иштинде стипендияның хемчээли 32—39 рубль, ынчаарга ол хуусааның соонда сургуулдар бүдүрүлгеге практиказын эрттирер болгаш ажылдың кылыр нормазын ажыр күүсеткени дээш шаңнал акшаны алыр, оларга кылган ажылын барымдаалап шалың база бээр. Ынчангаш ол үеде ажык төлевири 90-дан 180 рубль чеде бээр.

Бүгү сургуулдарны баштайгы 7 ай иштинде хүнде үш удаа чем-биле хандырар. Шуут өскүстер болгаш ада-иези Ада-чурттуң дайынының инвалидтери сургуулдар өөредилгениң бүгү үезинде ... хомненирлер. Училищеге өөредилге-биле чергелештир сургуулдар ажылчын аныяктар школазының 9 болгаш 10-гу класстарынга өөредилгезин уламчылап база болур.

Училищеге өөренирин күзээн кижилерни 1982 чылдың июньдан — декабрьга чедир хүлээп алыр.

Муром хоорайга чедир демир-орук хөлезини болгаш аъш-чем халас.

Училищеге киреринге эргежок чугула документилер:

1. ПТУ-нуң директорунуң адынга билдириишкин.
2. Бистинниң дугайында шынзылга, төрүттүнгениниң дугайында херечилел (16 хар четпээннерниң) азы үндүр бижиттинген паспорт.
3. Чурттап турар чериниң болгаш өг-бүлезиниң составының дугайында шынзылга.
4. 286-гы майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.
5. Үш фото-чурук (3Х4 см хемчээлдиг).

Училищеге өөредилге талазы-биле айтырыг тургузар адрестер:

..., «...» гостиница, А. А. Зубков;

Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл суурунуң Комсомольская кудумчузунда 10—2 дугаарлыг бажың, В. Т. Куускалы.

... Степная кудумчузунуң 62 дугаарлыг бажыңның 1-ги квартиразы азы «Союзпечать» киоскизи.

УЧИЛИЩЕ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Кызылдың аъш-чем садыышкының магазиннеринде бо чылдың кабачкилери кирген.

Кабачки дээрге, тыкваның база бир хевири болур. Ол минералдыг дустар болгаш «С» витаминнер-биле ооң артык байлак.

Ол—аъш-чем хуулуушкунунга дыка таарымчалыг болгаш кижиниң организминиң семириирин болгаш холестериниң чыглырын баш удур болдурбас шынарлыг, ынчангаш улуг назылыг база чигир аарыглыг кижилерге онза херек чем болур.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

КАБАЧКИ ОЛАДЬЯЛАРЫ

Чиг кабачкини аштап, арыглаар болгаш ооң өзээн ап каашкаш, кидиргээшке чуурлуштур былгаар. Ынчаар белеткеп алган массаны столовая шопулаа-биле үзү хайнып турган пашче каггаш, элээн болганда оваарымчалыг аңдарар. Чем столунга оладьяны салырда, эриг ак-саржаг азы сметана-биле чаап каар.

СМЕТАНАГА БЫЖЫРГАН КАБАЧКИ

Бичии-бичии кабачкини тегериктей кескилээш, дузаар гаш, ооң соонда ону шишкишче уруп, сыскынды суу арыгыжеге чедир тудар. Ооң соонда ону далган-биле, куш чуургазының сарыг-суу-биле холааш, дузаар болгаш холуур болгаш далган-биле холуур. Ооң соонда оларны аңдарып тургаш, ийи талазындан быжырар. Үс чаап каан сковородага салгаш, ооң кырынче сметананы куткаш, үүрментеп каан быштакты (сыр) кырынче урдаш, духовка шкавынга быжырар. Чем столунга салырының мурнунда ооң кырынга хлоп-дектеп каан ногааны соңгулапы, өске-даа чечек үнүштерни быскаппай салып каар. Ол ышкаш кабачкиниң кырынче сүт чөвүүн азы ... кудуп алгаш, быжырып база болур силер.

КАБАЧКИДЕН КЫЛГАН СУФЛЕ

Кабачкини аштааш, ооң ... кезер болгаш сүтке суккаш, ооң соонда ... чуурүп алыр. Кабачкиниң ыштаар кылып каан пюрезин савага куткаш, плитка кырынга ... хайындырыптар. Ооң соонда пюрениң кырынче манка крупазын урупкаш, 8—10 минута иштинде хайындырыптар. Ол хайнып белен болган соонда, плитадан дүжүргеш, элээн соотканш олче быскан чуурганы куткаш, дузаар болгаш холуп былгаптар. Ооң соонда белен массаны үс чаап каан хепче куткаш, база катап быжырыптар. Чем столунга салыр мурнунда ооң кырынче саржагны кудуптар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1868.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 194 (11992) | 1982 чылдың август 20, пятница | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

БҮРҮН АЖААП АЛЫР

«Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы үре-түңнелдерин бо чылын-на бээр ужурлуг дээрзинге бистер шуптувус бир аай эп-сеткилдиг-дир бис. Ол чорук кедээ ажыл-агыйда агроүлетпүр комплекизинде бүгү ажылдарга бедик негелделерни салып турар». СЭКП ТК-нын Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневтин СЭКП ТК-нын май (1982 ч.) Пленумунга чугаазы бо хүннерде совет кижи бүрүзүнүң ажыл-ижинге удуртулга болуп турар.

Бистиң республиканың чер ажылдыглары он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: гектардан-на 125 центнер ногааны, 83 центнер картофельди алыр. Ооң түңнелинде ногааның ниити чыылдазы 9,7 муң тонна, картофельдиң 21,2 муң тонна чедер. Бо сорулганы күүседири ногаа болгаш огород ажылдакчыларындан, ажыл-агый удуртукчуларындан болгаш тускай эртемниглерден улуг күженишкиннерни негээр.

Бистиң республикада ногааның болгаш картофельдиң бедик дүжүдүн ап турар ажыл-агыйлар эвээш эвес. Оларга ук культураларны өстүреринге тускайлаттынган «Кызыл тараачын», «Ленинчи орук», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг, «Улуг-Хая», «Кара-Хаак», «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар, Дуржулга станциязы болгаш өске-даа ажыл-агыйлар хамааржыр. Олардан бо чылын база багай эвес дүжүт алдынары баш удур санаашкыннардан илдең апарган. Бо чорук ногаа болгаш картофель өстүреринге, ону ажаарынга болгаш кадагалап, сайгарарынга хамаарылгалыг бүгү кижилерниң харысалгазын улам бедидип турар.

Ногааны болгаш картофельди массалыг ажаар үе чоокшулаан. Ол бачым болгаш чымыштыг ажылга белеткел шагда-ла доозулган турар ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларда болгаш коллективтерде байдал чогуур негелдеге четпес. Республикада картофель ажаар 66 комбайнның чүгле 30-н азы 45,5 хуузу белен. Ылангыя Тока аттыг совхоз картофель ажаар он үш комбайнның чүгле дөртүн, «Күш-ажылдың хостуу» совхоз үш комбайнның чаңгызын септеп алган. Таңды районда 19 комбайнның 9-у, Каа-Хемде 13 комбайнның 4-ү белен. А «Дөң-Терезинде» үш комбайнның чаңгызы-даа белен эвес. Ук комбайннарны дарый септеп, беленниң шугумунга тургузары негеттинип турар. Шефчилер чеже-даа улуг дузаны чедирерге, дүжүт чидириглиг, бот-үнези [illegible] болур болгаш ажаалда үези узамдыгар дээрзин уттуп болбас.

Хову ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планнарны күүсеткен соонда, [illegible] дугаарында келир чазын тарыыр үрезинни шыгжаар ужурлуг. Бо ажылга «Хемчик», «Шекпээр», «Ленинчи орук», «Улуг-Хая» болгаш Тока аттыг совхозтар чүгээр белеткенип, картофель шыгжаар черлерин септеп турар. «Кызыл тараачын» совхоз 500 тонна картофель шыгжаар чаа черниң тудуун доозуп турар. Ындыг чер «Дөң-Терезин» совхозка ийи чыл мурнунда туттунган турган. Ынчалза-даа ол, хөй четпестер бар болганындан, ам-даа ажыглалга кирбээн. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң картофель шыгжаар черниң эле кылыышкыны база доозулбаан. «Бурунгаар», «Енисей», «Хөндергей», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар картофель шыгжаар черлерниң септелгезин бо хүннерге чедир эгелевээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары чаа дүжүттү хүлээп алырынга белеткел ажылдарын чоокку үеде доозар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге бүдүн-чартык муң тонна, садыг болгаш белеткел организацияларынга [illegible] тонна ногаа аймаан бээр. Амгы байдалдан ап көөрге, ол сорулганы күүседир бүгү арга: дүжүт бар, кижи-даа, техника-даа күжү четчир, [illegible] бедик деңнелге организастаары негеттинип турар. Ынчалзажок ногааны ажаап алыры ону чүгле [illegible] алыры эвес дээрзин уттуп болбас.

Ногаа шөлдериниң чоогунга ногааны хүлээп алыр, ылгаар болгаш чүдүрүп чорудар пункттарны тургузары — бирги черге айтырыы. Ол пункттар садыг болгаш транспорт организациялары-биле сырый харылзааны тудар. Деңзи база анаа турар. Ногаага болгаш ону ынай-бээр сөөртүрүнге хамаарышкан бүгү документилерни долдуурар, организацияларның [illegible] ажылдаар ажылын түңнээр, шыгжылга бээр чер база ол болур. Ындыг пункттар өске суурларга болгаш хоорайларга ногаа сайгарар садыглардыг болуру чугула.

[illegible] ажаап алырынга бир кол чүүл — ногаа чыыр болгаш ону чудуруп чорудар саваны четчир кылдыр белеткеп алыры.

«Өстүрген дүжүттү бүрүн кадагалап алыр» деп Бүгү-эвилел походунга кижи бүрүзүнүң идепкейлиг киржири албан. Бо талазы-биле дээштиг хемчеглерни чер-черде партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-нити органнары алыр ужурлуг.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур

ССРЭ 60

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжулары ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш сорук кириишкинниг ажылдап турар. Оларның үре-түңнелдиг ажылдаанының ачызында ажыл-агый 1982 чылда күрүнеге дүк садарының планын 107 хуу күүседир аргалыг болган. Совхоз бир хойдан 2,2 кг дүк алыр планын 2,8 кг кылдыр күүсеткен.

Хөй дүк дээш калбарган социалистиг чарышка Бүнгүрүк Ооржак тиилекчи болган: бир баш кошкардан 5 кг 300 граммны алыр турган, 7 кг 200 грамм кылдыр боттандырган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Сүге Сат бо чылын төрүүр түс хойдан 105 хураганны, бир баштан 3 кг дүктү ап, мурнакчыларның одуруунга кирген.

Ол ышкаш хойжулар Кара-оол Дугар-оол, Шооча Сат, Танов Монгуш олар бир хойдан-на 2,2 кг дүк кыргыыр турган, 3,6 кг кылдыр күүсеткен, шалыпчылар болган.

К. ХЕРТЕК.

ЧАРЫШКА МУРНААН

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң Краснояровка сүт-бараан фермазының коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур чарышка эки киржип турар. С. Тожу, А. Зайцева олар бир хонукта-ла бир бызаадан ортумаа-биле 500 грамм немелде деңзиин алыр турган, херек кырында 664 грамм чедирген. Ферманың саанчылары чеди ай дургузунда бир инектен-не пландан 109 килограмм сүттү хөйнү сагган. Хөй сүттү саап аар дээш чарышка Сапчай Оюн, Кима Оттукай олар мурнап турар. Сүт саарының чыл планын коллектив ноябрь 1-ге чедир күүседир деп хүлээлгени алган.

Ферманың коллективи 10 тонна сигенни белеткээр турган, ам 9 тоннаны кезип сараттаан, ниитизи-биле 15 тоннаны белеткээрин шиитпирлеп алган.

С. ХЕРТЕК.

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

«О. Шынаа» совхоз ниитизиниң малынга 3800 тонна ногаан сиген белеткээр онаалдалыг. Ону долдур күүседир дээш кижи бүрүзү шудургу ажылдап, ажылдың темпизин элээн шапкынчыдып, бүдүрүкчүлүг чорууп бедиткен. Чоокку хүннерге чедир 2047 тонна эки шынарлыг сигенни кезип белеткээн, прессээн.

Мал чеми белеткээр ажылда ноя черни механизастаттынган трактор хову бригадазы ээлеп турар. Ону Виктор Янзоо билдилиг удуртуп келген. Бригаданы ийи звенодан тургускан, оларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Ооң түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп, тиилекчи болган звенога шилчип чоруур вымпелди, материалдыг шаңналды тывысырын доктааткан.

Хоочун тракторисетер Сапчат Конгар-оол, Доңгар-оол Кыргыс олар пресске хүн нормазын 150-200 хуу күүседип келген. Аныяк тракторист Максим Сапчат бөлер ажылга мергежип, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

Кайы-даа звеноның ажылы [illegible] Оларның [illegible] сентябрь 20-ге чедир 1500-1500 тонна сигенни белеткээр сорулганы салган.

ТҮЛҮКТЭЭН

«О. Шынаа» совхоз эрткен чылдарда мал бажы өстүрериниң планнарын күүседип келген. Бо чылын база-ла малдан чаш төлдү чидириг чок камгалап алганының түңнелинде мал бажы өстүрериниң даалгаларын чүзүн аайы-биле ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле төрүүр түс хойдан 94 хураганны, инектен 80 бызааны, беден 80 кулунну камгалап алган.

Бо чорук чүнү көргүзүп турарыл дээрге, малдың тарып боозадылгазын чогуур үе-шаанда организастап чорутканындан кол хамааржыр. Чоокку хүннерде ук ажыл база-ла түлүктээн. Совхозта дөрт тарылга-боозадылга пунктузун Деспен, Бурганныг, Кызыл-Довурак, Алтара деп черлерде август 1-ден эгелеп тургускан.

А. САРЫГ-ООЛ.

Республиканың агрохимлабораториязынга сезоннуг ажылдар үезинде чамдык хүннерде ажыл бачым апаар. Тараа культураларынга, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерге, хөрзүннүң шынар байдалынга аңгы-аңгы анализтер кылыр, оларны лабораторияларга хынап көөр харысаалгалыг ажыл оларга онаажы бээр. Ындыг ажылдарны улуг техник-аналитик Л. Н. Зыкова дүрген болгаш шын кылып келген.

ЧУРУКТА: техник-аналитик Л. Н. Зыкова сигенниң шынар составын тодарадып олур.

БЕРГЕЛЕРНИ АЖЫП ЭРТЕР

«Тыва рембыттехника» каттыжыышкының бажың иштиниң ырын эт-севин — соодукчуларны, хеп чуур машиналарны, шактарны, дизы-бүрү транспорт моторларын, сууглал тураскаалдарын болгаш демир-дестен аңгы-аңгы кылыгларны септеп үндүрүп турар.

«Тыва рембыттехниканың» коллективи чоннуң амыдырал-хандырылгазының Кызыл хоорайда болгаш районнарда бүдүрүлге эргелелдери-биле кереэ чарыш алган, бир демниг ажылдап турар. Бажың иштиниң үрелген эт-севин болгаш чоннуң өске-даа чаагыларын ол эргелелдерниң хүлээп алыышкын черлери чыып алыр. Ооң «Тыва рембыттехникага» эккеп, кылган соонда, дедир аппарып дужаар база садып, сайгарар.

Кодээниң ажыл-ишчилеринге дуза көргүзер сорулга-биле комплекстиг септелге бригадазын база тургускан. Ол бригада районнар төптерин, кодээ суурларны келген чагыглар барымдаалап кезип, херек ажылдарны кылгаштың дедир кээр.

Эрткен чеди айларның планын бүдүрүлге чери 187 муң рубльге күүседир турган, 178 муң рубль кылдыр күүсеткен. Кол инженер Г. В. Ванхобин ону мынчаар тайылбырлаан:

— Бистиң бүдүрүлге чери бүдүрүлге эргелелдери-биле кереэвисте көрдүнген кылыр ужурлуг онаалдавысты күүседип турар бис. А олар бистиң дужаап берген кылыгларывысты сайгарып четтикпейн турар. [illegible] бирги чартык чылда демир-дестен кылыгларны [illegible] муң рубльге кылып үндүрген, дамчыдып бээривиске, сайгарган түңү 64,5 муң рубль болган. Ооң ужурундан бистиң ажылывыс четпес деп санаттынып турар.

Мергежилдиг ажылчыннар чедишпези — база бир бергедээшкин ол. Аныяктарны дүржулгалыг ажылчыннарга быжыглап, өске хоорайларның өөредилге комбинаттарынче мергежилин бедидер дээш чорудуп турар. Бо чазын дөрт кижи Ростовтуң өөредилге комбинадынга өөренгеш келген.

Бүдүрүлге черинин иштинде ажыглаттынмайн чыдар техника барын эскергеш, кол инженерден айтырарымга мынча диди: «Немелде тудуг кылгаш, ажылдаар шөлдү улгаттырып, бо демир кезер станоктарны салыр бис, ам ацаа ажылдаар кижилерни дилеп тур бис».

Коллективтиң сагылга-чурумун быжыглап, кижизидилге ажылын күштелдирери чугула, чүге дээрге ажыл шагы үзер, арагалаашкын чиңгектиг чурум үрээшкиннери хаая-даа бол таваржы берип, багай салдарын чедирип турар.

Четпестерни эдип ап болур. Хамык ужур бедик сорулгаларны ажылчын коллективтиң мурнунга салып, ажылга таваржып кээр бергелерни ажып эртери болур. Чүгле ынчан чонга ачы-дуза чедирилгениң шынарын экижидир болгаш хемчээлин көвүдээр.

Н. КУУЛАР.

ТАРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

ОРЕНБУРГ. Көк-тарааның болгаш кызыл-тастың күскү чаштырылгазын Оренбургтуң чер ажылдыглары эгелээн. Түс черниң байдалдары-биле алырга, күзүн чаштырар тараа культуралары агаар-бойдустан хамаарылга чокка бедик дүжүттү берип турар. Бо чылдың бедип олээн берге байдалдарында мурнакчы ажыл-агыйлар гектар бүрүзүнден күзүн чаштырган көк-тарааның 26 центнер чедир дүжүдүн алган. Күзүн тарылга шөлдериниң хемчээли 150 муң гектарга улгадыр.

Амгы үеде тарылганы эки белеткээн болгаш чемниттиткен шөлдерде чорудуп турар. Ында түрегскан хар тудуукчулары шыкты элээн хар тыт кыжын бедип боор.

БҮГҮ АЖЫЛДАРНЫ — КОМПЛЕКСТИГ ЧОРУДАР

Күс дүжер чыгаан. Ол дугайын [illegible] агаарның сооганы, чурттуң соңгу кезээнге доңаттаашкын бадыткап турар.

Мындыг үеде кодээ ажылдакчыларының [illegible] чүүлдери хөй апаар. Олар Аъш-чем программазынга төлептиг үлүүн кииреринче чүткүп турарлар. Чогум-на олар дүжүттү ажаап ап, малга чемнерни курлавырлап, фермаларны кышка белеткеп, күзүн чажар тарааларны тарып, келир дүжүттүң дугайында сагыш салып, ажылдап турарлар.

Өстүрген дүжүттү ажаап алырынче бирги черге чергениң кызаңгейни салым турары билдингир. ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң түңнээни-биле алырга, колхозтар болгаш совхозтар августуң 16-га чедир тараа болгаш тараа-бобы культураларын (кукуруза чокка) 52,7 миллион гектар шөлден ажаап алган. Ол дээрге бүгү шөлдүң 45 хуузу-дур. Кестинген шөлдерниң 85 хуузунуң тараазын бастырып алган.

Эрткен неделяда Ставрополь крайның тараажылары шыдгараан. Олар чаъстааш кынныг хүннер боол турган-даа болза, тарааны шөлдерден чогуур хуусаазында ажаап алгаш, ам ону күрүнеге садып турар. Крайның тараа [illegible] техниканы улуг-улуг бөлүктер кылдыр тургузар арганы база катап ажыглаан. Ол арга багай агаар-бойдустуң үезинде техниктиг чепсек-херекселди ол-бо шөлдерже шалыпкын шилчилеринге таарымчалыг болур.

Соңгу областарның ажыл-агыйлары база-ла ынатывчу арганы ажыглааш, көк-тарааны, өске-даа тараа культураларын шалыпкын ажаап ап турар. [illegible] Ынчангаш дыка хөй ажыл-агыйларга белеткеттинген коллективтерни [illegible] дооп каап турар. Олар тарааны дүн-хүн дүргүзүнда курлалдыр ажылды организастаан. Бо талазы-биле ажылга [illegible] агрегаттарның дыка хөй операторлары [illegible] [illegible]

Соңгу областарда ажаап алыышкын-биле [illegible] культураларны чаштырып турар. Ол ажылдың хуусаалары дыка кыска [illegible] [illegible] ол, үрезин — дүжүттүң [illegible]

Садтар болгаш огородтар [illegible] ажылы хөй боол турар. Ногааларның болгаш кат-чимистерниң дүжүдү база чаагай болган. Ынчалза-даа шуугуттуруулгалыг арганы: шөл — магазин — арыглап, бөлгүлезырадыр бүдүрүлге чериниң аразынга ажаап алыр, сөөртүр ажылдар [illegible] организаставаан. Бо талазы-биле ССРЭ-ниң Кат-ногаа садыгының министерствозунуң, Центросоюзтуң [illegible], автомобиль болгаш [illegible] транспортунуң, а ол [illegible] хем флодунуң ажылдакчыларының шалыпкын, [illegible] ажылдаары негеттинип турар.

Ажыл-агыйлар малга чемнер белеткээрин үргүлчүлеп турар. Баштайгы удаада тараан болгаш чаңгаар үнген сигенниг 71,9 миллион гектар шөлден сигенни кескен. Сигенни 49 миллион тонназы белеткээн. Сенажты шыгжамырда 54 миллион тоннаны урган, кургаткан сиген далгазын болгаш хөөндектээн сиген-биле кады өске-даа кургаткан ногаан мал чемнерин 5,3 миллион тоннаны бүдүрген. Кукурузаның ногаан массазындан болгаш өске-даа мал чеми культураларындан силос кылып, салырының темпизи улам дүргедеп турар. Ону амдыгаа чедир 22,5 миллион тоннаны салган, оон 4,1 миллион тонназын карбомид болгаш өске-даа азоттуг, синтетиктиг холумактар-биле байлакшыткаш белеткээн.

Чурттуң мурнуу зүгүнүң дыка хөй колхозтары хаваннар, куштар чемгерер холумактарлыг силосту салып эгелей берген. Колхозтар болгаш совхозтар ындыг чемнерни белеткээрде, фермаларның малга чем кылыр цехтериниң болгаш кухняларының кышка белеткелиниң дугайын база утпайн турар. Ынчаар ажылдаарга, малдың толуг догаа кыштаарынга, малды туруп азыраарының үезинде продукцияның немешпе өзериинге дыка влиглиг болур.

А. ФИЛАТОВ. (СЭТА).

ШЫГЖАМЫРЖЕ — 1,5 МИЛЛИОН ТОННА

СТАВРОПОЛЬ. (СЭТА-ның корр.). Ставропольениң шаңнарындан элеваторларже августуң он чедиге чедир тараа ажаап алыышкынының эгезинден тура бүдүн чартык миллион тонна тарааны чудурүп чоруткан. Күрүне шыгжамырынга тараа урарының чыл планнарын крайның колхозтарының болгаш совхозтарының үштүң бирин чедиишкиннинг күүседипкен.

Буденновское районнуң ажыл-агыйларындан белеткел черлери барык 115 муң тонна тарааны хүлээп алган. Олар боттарының чыл даалгаларын бүгү хевирлиг тараалар талазы-биле боттандырган.

Крайның тарааажылары мурнунда айыткап турган социалистиг хүлээлгелери — элеваторларга бир миллион 900 муң тонна тарааны урар дээнин ылап-ла күүседиринге шиитпирлиг. Оларның мурнунда амгы үеде — кукуруза мочактарын ажаап алырының сорулгазы салдынган. Специалистерниң санап турары-биле алырга, ооң дүжүдү эрткен чылдыңындан улуг болур ужурлуг.

ТАЙБЫҢЧЕ КЫЙГЫРЫГ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр.). Японияның бистиң чуртта тайбыңның аян-чоруун кылып келген хөй-ниити төлээлекчилеринге волгоградчылар орус чаңчылды ёзугаар хлеб-дусту сөңнээннер.

Хоорайның хөй [illegible] аалчылар-биле ужурашкыннының дайын [illegible] кынынга удур, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң соксадыры дээш демисежиринче ийи чурттуң улустарының чүткүп турарының чайынналчак көргүзүг болган.

Профэвилелдер [illegible] чөвүлелиниң даргазы Г. Бойко, Найырал ниитилелинге дузалаар чөвүлелдиң Волгоград салбырының даргазы [illegible], Дайын хоочуну И. Федотов аныяк тудугжу О. Чаткынов олар дайын дугайында [illegible] айыыл көрүп эрткен волгоградчылар тайбыңның кайы хире үнелиин билир болгаш ракета-ядролуг чепсектиң кызыгаарлаарынга а ооң соонда бүрүнү-биле узуткаарынга калбак аргаларны ажыдып турар Совет күрүнениң тайбың эгелекчи саналдарын изин-биле деткип турарын чугаалааннар. Төрелдешкен хоорайлар Волгоград биле Хиросиманың бүгү талалыг харылзаазын улам быжыглаары тайбыңның болгаш чаагай кожа-хелбээ чоруктуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турарын олар демдеглээн.

Парламент депутаты Японияның социалистиг партиязының Төп күүскомуунуң кежигүнү С. Хасэгава, Хиросима префектураның ажылчыннарының төлээзи М. Такаути волгоградчыларга чылыг-биле уткуп хүлээп алганы дээш өөрүп четтиргенин илередип, чүве чугаалааш, оларның Совет Эвилелинге ооң улузу-биле найыралды быжыглаар, ядролуг дайынның кывыышкынынга удур, бүгү делегейге тайбың дээш демисежир хээш келгенин медеглээннер.

АГРЕССОРГА УДУР ДЭЭШТИГ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Израильдиң Ливанда [illegible] дерзии болгаш араатаныг агрессиязын бүгү делегей шыңгыы буруу шаап, килеңнеп, араб улустарга удур кара кем бүрүүлүг үүлгедиглерниң харысалгазын чүгле Тель-Авивке эвес, ынчаар-даа агрессорну деткээн Каттышкан Штаттарга база онааштырып турар. Каттышкан Нацияларның Организациязының Кол Ассамблеязының палестин айтырыының талазы-биле тускай онза сессиязынга санал-оналдар бо дугайын тодаргай херечилеп турар.

КНО-нуң Уставынга дүүштүр агрессорга удур дээштиг хемчеглерни [illegible] Каттышкан Штаттар Айыыл чок чорук Чөвүлелинге моондактаашкыннарны үргүлчү таваарыштырып турар чорук [illegible] байн барып шыдавас деп, Индияның төлээлекчизи Н. Кришнан чугаалаан. Израильге боо-чепсек бээрин соксадырынче Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кыйгырыын безин Американың Каттышкан Штаттары күүсетпейн турар.

Ниити рынок чурттарының өмүнээзинден Данияның төлээлекчизи Н. Хельсков чүве чугаалаан болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалды бүгү ниити, чөптүг болгаш [illegible] кылдыр таарыштырар [illegible] [illegible]

Чөөн чүктүң кризизин таарыштырар [illegible] чаа аргаларны Израильдиң агрессиязы ажыдып турар» дээр бодал «айыылдыг чулчуруушкун-дур» деп, Югославияның төлээлекчизи М. Ковичина адаан.

[illegible] болгаш америк парлалга Израильдиң Ливанче шургуп киргенин чаагай чорук-тур, Чоокку Чөөн чүкке тайбыңның [illegible] дур деп ылдыр арын-нүүр чогу-биле медеглеп турар.

Ливанче Израильдиң шургуп киргени Чоокку Чөөн чүкке америк болгаш израиль тергиизделди тургузар талазы-биле америк-израиль улус шавар хадаашкынының чүгле [illegible] араб болгаш өске-даа күрүнелер сакап турар. Сенегалчи [illegible] Палестиннаны улуткаарынге доктаар бодавайн турар-дыр деп. Иорданияның төлээлекчизи Х.-Нусейбе медеглээн. Кожа күрүнелерде саттынныкчы болгаш чалча эзу-чурумнарының дузазы-биле тергиизделди чедип алыр дээн Израильдиң пландарын боттандырарының [illegible] — Ливанче ооң шургуушкуну-дур.

Израильдиң чагырыкчылары Ливанга халдыг үүлгедиглерин [illegible] Айыыл чок чоруктуң хамаан эвес, а шынгызы бүрүү [illegible] болгаш бүдүрүп [illegible] тургускан-дыр деп. ССРЭ-ниң [illegible] баштыңы М. Л. Сытенко сессияга медеглээн. Палестиннерниң [illegible]

[illegible] гаш ливаннарның хаңын Израильдиң [illegible] өлүрүкчү дерзии үүлгедиглери дээш харысаалга АКШ-ка болгаш амгы америк администрациязынга база бүрүн онаажып турар. Агрессорну АКШ-тың [illegible] империализмниң аңчы агрессив бөлүктериниң амгы үе-чадазында кол политиказының түлүш кезии болуп турар. Делегей [illegible] хандырарынче, өске чурттарның кижи болгаш бойдус [illegible] АКШ-тың [illegible] политика угланган.

Чоокку Чөөн чүктүң хөй күрүнелериниң болгаш улустарының, а ол ышкаш чоок кавызындагы күрүнелерниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктары делегейниң ол районунда байдалды таарыштыр шиитпирлээр айтырыгга хамаарылгалыг бистиң турум Ялым бүрү бодалдарыны. [illegible] ниити столунун артынга дүжүрери, [illegible] Чоокку Чөөн чүк талазы-биле [illegible] конференцияның [illegible] дугайында [illegible]

[illegible] шиитпирлериң үндүрүп алыр болгаш [illegible] агрессорну албадаптар дээштиг хемчеглерни алырын хөй [illegible] сессияга чугаалаарның [illegible]

В. ВАСИЛЕВ

[illegible]

КАЙДА-ДАА ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Хүннүң башкы хереглери [illegible] Тывызының алаактарынга болгаш шөлдериңге ажыл эгелээн. Ук районга мал чеминиң белеткелинге дузалажыры-биле найысылал Кызылдың албан, бүдүрүлге черлеринден шефчилер келген. Олар ниитизи-биле субботник хүнүнде фермаларга болгаш кыштагларга хонаштарга 270 тонна эки шынарлыг [illegible].

Субботник хүнүнде «Ногаан хүжүг» ажаары-биле Тываның агрохимия лабораториязының ажылдакчылары ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка ажылдаан. Олар трактор-биле база хол кадыыры-биле дыка хөй сигенни белеткеп берген. Комсомолчулар Слава Хүурак, Саша Соколов, Володя Ершов болгаш оон-даа өскелер [illegible] кадыыры-биле сиген кезер тала [illegible] олуруунга кирген. Ниитизи-биле ук коллективтиң кежигүннери [illegible] ажылдаан.

[illegible] ишчилери-биле кады Тыва транспорт [illegible]линиң 14 сигенчизи [illegible] бир алаактан 11 тонна сигенни кезип саараттаан. Ук коллективтиң [illegible] кирип, шудургу [illegible] совхоз [illegible] магадалдыг төтүү база алган.

Колээ ажыл-агыйының [illegible] ол хүн техниканы [illegible] ажылдаан [illegible] болгаш бүдүрүкчүлүг [illegible] Николай Федосеенко удурткан мал чеми белеткээр механизастаттынган [illegible] кижиниң ажылдааш 120 тонна сигенни белеткээн.

Коммунист, [illegible] механизатор И. [illegible] удурткан дүргектээр рулончуг [illegible] звенозу онза бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан.

В. КЛЕЙМЕНЫХ.

ЧУРУКТАРДА: И. Оглезневтиң звенозунуң дүргектээр агрегаттары шөлде: дүргектээн сиген: шефчилер хол-биле сигенни кезип тур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ болгаш В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ фотолары.

ХАРЫЛЗААЛЫГ ИЙИ БҮДҮРҮЛГЕ: олар канчаар ажылдап турарыл?

Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелели биле Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Ырбанда ыяш белеткээр пунктузу аразында ынак харылзаалыг. Ырбанчылар тудуг ыяжын болгаш өске-даа ыяштыы кезип белеткээш, сал кылдыр дагган, хемчилерге хүлээдип бээрге, олар ук ыяштыы теплоходтар-биле сөөртүп бадырган, херегленикчилерге чедирип турар. Ындыг болганда, бо ийи бүдүрүлгениң ажылы кайы-кайызындан дорт хамаарылгалыг. Кайы-бирээзинге ажыл саадаар болза, өскези база планныг онаалдаазы күүседип шыдавайн баар. Аразында харылзаалыг ийи бүдүрүлгеде ажыл-херек амгы үеде канчаар чоруттунуп турарын, хемчилер болгаш ыяш белеткекчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдыктың ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш канчаар ажылдап турарын журналист Куулар Аракчааның моон адаанда орук демдеглелдеринде чугаалап турар.

1. ЕНИСЕЙНИҢ ЭЭЛЕРИ

ҮСТҮҮ-ЕНИСЕЙ пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң начальниги Олег Витальевич Петров ук бүдүрүлгениң хемчилериниң ажыл-ижин биске таныштырып олура, мынча диди:

— Хемчилерниң ажылы чиик эвес. Эң-не мергежилдиг, эрес шудургу кижилер хемге [illegible]. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оон төлептиг белек-биле уткуур дээш, эргелелдиң ишчилери социалистиг чарышты калбарткан болгаш кызымак ажылдап турар. Оон түңнелинде чартык чылда Енисей-биле ыяш салдадып бадырарының, янзы-бүрү чүъктер болгаш пассажир сөөртүрүнүң планныг онаалдазы ажыр күүседиринген. Бисте мурнакчы [illegible]. Чүък кургаг чүък сөөртүп турар «[illegible]-20»-ниң [illegible] Николай [illegible] [illegible] удуртуп [illegible] чылда чарыштың тиилекчизи болган. Ол ышкаш сал бадырып турар теплоходтардан Сергей Монгеевич Иргитовтуң экипажы планныг онаалдазы ай санында ажыр күүседип, шалыпкын ажылдап, мактал-га төлептиг болуп турар. Ол [illegible]. Ында капитанның дузалакчызы чоокта чаа училище дооскаш келген Борис Ооржак база эрес-шудургу ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Хем-биле пассажирлер сөөртүп турар «Заря-191-ниң» экипажы чартык чылда онаалдазы үргүлчү ажыр күүседип келген. Оон капитаны Владимир Перфильевич Василенко 20 ажыг чыл ажылдаан хоочун, дуржулгалыг хемчи. Ол дыка хөй аныяктарны хемчиниң мергежилинге өөреткен дагдыныкчы кижи. Кысказы-биле чугаалаарга, бистиң хемчилеривистиң ажылы бо чылын мурнуку чылдарга бо[illegible] чоруп турар — деп, Олег Витальевич чугаазын түңнеди.

САЛ БАДЫРАР болгаш чүък сөөртүр теплоходтар бир «Ангараның» баштады Енисейниң эриик баарында чыскаалдыр туруп кааптурлар. Дыка эрте. Хүн ам-даа үнгелек. А хемчилер ол болгаш берге орукче үнеринге белеткенип берген. «МБВ» маркалыг 178 дугаарлыг теплоход бо тур. Оон экипажының дуга[illegible] Олег Витальевич мактап чугаалап олурган чүве болгай. Бис ол теплоход-биле Енисейниң өрү эжиндирип өскээр деп [illegible] экипажтың составы шупту аныяк эрлер: капитаны Сергей, дузалакчызы Борис, моторист Андрей, матрос Леонид. Оларны даштындан көргеш, назы-хар талазы-биле кайызының улуун ылгаары берге болду.

— Силерниң-биле кады [illegible] Аартыктай бербес силер бе? — деп, ойнай-сылдай оолдардан айтырдывыс.

— Кайын аартыктаар ийик. Харын хөглүг болгай — деп, Сергей харыылааш, хүлүмзүрүй-дүр.

— Орук ырак болур эвес бе — деп, Борис анаа ушкашты.

— Чалгаарай бербес ирги силер бе? Силер дээрге, дүргени машина-биле чоруп чаңчыкан улус силер ыйнаан.

— Бо Енисейниң каас-чараш чурумалын көөр дээш кайын чалгаараар боор. Үе эрткенин билип билбес бис ыйнаан — деп, ажым Монгуш харыылады.

Эртенгиниң аалы шак турда теплоход өртээлден адырылгаш, терең суглуг Енисейниң өрү эжиндирип чорупту. Чүъгү чиик болгаш хемни өрү [illegible]. Мурнувуста — талыгырда [illegible] бүргээн [illegible] алгаа бедик тайгаларның бараан көстүр. Хем кырын [illegible] сырын [illegible] хадып каап турар. Сугнуң кыры дыралчак кылдыр бырланнаан, ында-мында балыктар-даа мөйтүледир чемнээр.

Ол-ла хүн эжиндирип органы, хөй бараан, машина-техника сөөрткен «Ангараның» база эртиивис. Ынчалзажок дүрген чоруктуг, улуг күштүг ийи «Заря» бистиң мырыты эртилер. Оларның чалгыы теплоходту өпейлээн дег чайган турду. Өөктүг Енисейже кирген аксынга чорувуста, хүн чүгүрүүнде кирип, барып чүкче дыка кудулап берди. Тааптыг-ла ынчап сал сөөрткен ийи теплоход бис[illegible]. Енисейниң ээлериниң ажылының [illegible] оон-на илдең болду.

ИМИР ДҮЖҮП, караңгылаарынга чедир ам-даа ырак. Хемниң уну кашпал апарган. Күчүлүг Енисей буурул Саян сыының бир ужу-биле чара чүткүп ажып [illegible] ваап хевирлиг, хая даштарны ажа халып, көвүктелбишаан, лааш шимээни-биле даг кашпалының иштин доддуруп, [illegible].

Дыка өрү өскеп келгенивисте, капитан чугаалай-дыр:

— Ужарга таптыг-ла эртенгиниң алды шакта чедер бис. Ам даа ырак деп билиңер.

— Дүне кая доктаап хонар бис? — деп, оон айтырдывыс.

— Хонмас, дааны атсы эжиндирер — деп. Кижиниң мындыг. Бис бир черге хонар боор деп бодаан болгай бис. А хемчилер дээрге, дүн, хүн дивес эжиндирер улус чүве [illegible].

[illegible] караңгы [illegible] келгенде теплоходту Борис [illegible] башкарып орда, бис каюта иштинге [illegible] тем [illegible] де хөөрежип олур бис.

— Сезон дургузунда чеже кубометр ыяшты салдадып бадырар планныг силер? — деп, Сергей Монгеевичиден сонуургап айтырдым.

— Бистиң Кызыл эргелели ниитизи-биле эжиндиришкин сезонунуң дургузунда 130 муң кубометр ыяшты салдадып бадырар онаалдалыг. Чартык чылда 52 муң кубометр ыяшты сөөртүп бадырдывыс. Ол эрткен чылдыңындан дыка хөй. Чартык чыл планында көрдүнгенинден 14 муң кубометрии хөйнү салдадып бадырган.

ҮСТҮҮ ЕНИСЕЙ пароходствозунуң Кызылда район эргелели чүгле чаңгыс ыяш салдадып бадырып турар эвес-ле болгай. Эргелел бо чылдың бирги чартыында бүгү-ле кол-кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдаазы ажыр күүсеткениниң дараазында сан-фактылар бадыткап турар. Чылда 6300 тонна янзы-бүрү чүъктерни сөөртүр тургаш, чартык чылда 2400 тоннаны сөөрткен азы 750 тонна хөй болган.

Тожу районче нефть продуктуларын сөөртүрү эргелелдиң бир кол сорулгазы. Сезонда 3500 тонна кывар-чаар материалдар сөөртүр планындан амга чедир 1500 тоннаны сөөртүп чедирген азы эрткен чылдыңындан барык-ла 11 хуу хөй болуп турар. Ам Тожу районнуң совхозтары, албан организация черлери, Ырбанның ыяш болгаш Сыстыг-Хемниң аңнывыр[illegible] кывар-чаар материалдар-биле чылда четчир кылдыр бүрүн хандыртынган. Моон мурнунда кажан-даа ындыг турбаан. Нефть продуктулары эпти-ле хүүктели бээр, оон уржуундан ажылга улуг шаптык таваржып турган. Бо чылын Кызылда район эргелели кывар-чаар материалдар сөөртүлгезиниң эки организастааныының ачызы-биле ол ырак-узак, орук-чирии берге черде район херек нефть продуктуларын магадылап алган.

ЫНДЫГ БЕДИК көргүзүглерин район эргелели чүнүң ачызында чедип алганыл? — деп айтырыгга, оон [illegible] Олег Витальевич Петров мынчаар харыылады:

— Хамыктың мурнунда шиитпирлиг рольду ойнаар чүве — бүгү флотту баш удур чогуур үезинде сеңтен белеткеп алганы болур. Чүък сөөртүр, сал бадырар теплоходтар, [illegible] «Заря»[illegible] эжиндиришкин эгелээринден он хонук бурунгаар бүрүн белеткеттинген турган. Оон аңгыда база бир чугула фактор болза, бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы эки болуп, эжиндиришкинниң эрте эгелээни. Хемчи кадрлар-биле эргелел бүрүн хандыртынган. [illegible] күш-ажылын организастаары, оларның амыдырал хандырылгазын [illegible] экижиткен. Бо бүгүнүң ачызы-биле эргелел чылдың бирги чартыында бедик көргүзүглерни чедип алган. Күш-ажылчы күжениишкинниң моон соңгаар-даа кошкатпас бис. Материалдыг баазавыс база быжыгып турар. Чижээ, «Костромич» деп маркалыг теплоходту мырыңай чаа алдывыс. Сут орүу аштаар күчүлүг машина база келген. Чүък сөөртүр бүрүн херекселдиг ийи чаа теплоходту Саян ГЭС-тен ам алыр деп тур бис.

— Эргелелдиң ажылынга бергелер болгаш шиитпирлээр үжүрлүг кандыг айтырыглар барыл? — дээш айтырыгга Олег Витальевичиниң мындыг харыызын түңнелинге кирзе чогуур:

— Кара-Хашта болгаш Ырбанда ыяш белеткеп турар ийи пункттудан ыяш ап турар улус бис. Ол ыяш белеткел черлери бисти белеткээн ыяш-биле чедир хандырбайн турар. Оон уржуундан теплоходтарның ааа манап турары ховар эвес. Эргелелдиң теплоходтарының [illegible] күчүзү хүнде-ле дөрт муң кубометр ыяшты салдадып бадырып болур. А херек кырында ыяш белеткел черлери бисти хүнде чүгле 500 кубометр ыяш-биле хандырып турар-дыр. Ындыг болганда, ыяш белеткел черлериниң [illegible] эргежок чугула. Ыяш белеткелин көвүдедир болза, бис амгызындан-даа хөйнү сөөртүп болур аргалыг бис.

...178 дугаарлыг теплоход ийи хүн, ийи дүн дургузунда доктаашкын чок [illegible] келгеш, бистиң ыяш белеткекчилериниң суурy Ырбанга чедирип каап.

(Уланчылыг).

МАЛЧЫН — МААДЫР-ИЕ

Маадыр-ие. Бо сөстү дыңнаан кижи бүрүзүнүң чайгаар чоргаарал хайнып. Ындыг болбас аргажок. Ие кижи он уругну өстүрүп, доруктургуже, кижи кылып, бүт кырынга [illegible] бергелерин эртпес, каш дүне уйгузун чедир удувайн барбас дээр.

Караңгы дүн ортузунда
Кавай безин шыгырт
дээрге,
Шылаг-човаан уттувуткаш
Сырбаш кыннып оттур
авам —

деп ыры анаа бир черге тып-тып келбээн болгай. Ындыг маадыр-иелерниң бирээзи, Тес-Хем районда «О-Шынаа» совхозтуң малчыны Бады-Байыр Шаржыкпановнага Кызылга ужуражып, оон ажыл-ижи-биле таныжып чугаалаштым.

Маадыр-ие угбай 22 чыл малчыннап келген, ол совхозтуң № 4 бригадада мурнакчы хойжу, ол үениң иштинде хөй бажын өстүрериниң херээнге бодунуң эвээш эвес улуг-хуузун киирип келген кижи болду.

Чартык чылдың түңнели-биле малчын чүс хойдан 108 хураганны камгалап, бир хойдан-на 2 кг дүктү кыргып алган. Ынчангаш Москвада Улус [illegible] чедиишкиннериниң делгелгезин барып көөр халас путёвка-биле шаңнатказ, Москваже хаптар дээш элээн кырынга турда, малчын маадыр-иеге ужураштым. 22 чыл малчыннап ажылдаары ындыг-ла белен эвес херек-тир. Ол дээрге тура-соруктуг, бергелерге ундаравас, бедик сорулгалыг кижиниң ажылы-дыр. Маадыр-ие Бады-Байыр Шаржыкпановна ол хире үр чылдарда ажылдап, үргүлчү мурнуку өзүрүглерге туржуп, эр улустан тудак чок ажылдап келген шудургу, ажылгыр, салган сорулгазын салбас кижи. Ынчангаш оон чылыг чүрээ, чымчак сеткили ажылгыр холдары, дээш [illegible].

Ол: — Мен чааскаан эвес мен, мээн кады чоруур эштерим, менден артык мурнакчылар бар — дээш кады чоруур эштери-биле мени таныштырды. Оларның аразында «О-Шынаа» [illegible] нары, бо чылдың бирги квартылында социалистиг чарыштың тиилекчилери, № 2 хойжу бригаданың бригадири Кок-оол Шалык, Шалык Бурун-Чыргал, Лак-оол Седен, Кара-кыс Докмит дээш ол совхозтан шупту 15 малчын Москвалап бар чоруурувус ол.

Ол совхозтуң № 4 хойжу бригадазы 100 баш хойга онаалтыр 95 хураганны өстүрүп алган, дүк садарының [illegible] ажырган, малдың ниити баш саның камгалап алырын 99 хуу күүсеткен. Ол бригада бо чылдың бирги чартыында бригадалар аразында чоруп турар [illegible] кириш кеш, бирги черни алган. Ынчангаш ол бригаданың чамдык [illegible] өске мурнакчылары-биле кады бистиң улуг, делгем Төрээн чуртувустуң найысылалы — Москваже [illegible]. Олар ТУ-154 деп бүдүн бажың дег ужар-хемеге олуруп-каш, Москвага чедип, УАЧД-ни сонуургап, мурнакчы дуржулга-биле таныжып алгаш [illegible].

К. ХЕРТЕК.

ӨЗҮЛДЕ

Беш чыл мурнунда Кызылдың № 46 магазинге аныяк уруг чедип келген. Ол магазинниң директорунуң алынга ажылга хүлээп алыр дугайында билдириишкининиг, паспорттуг болгаш он класс дооскан дугайында аттестаттыг болган. Оон ады Нина, фамилиязы Матвеева [illegible]. [illegible] уруг [illegible] школа [illegible] садыг [illegible] практиктиг ажыл стажы-даа чок [illegible] магазинге [illegible] рын директор сүмелээн. Чамдык аныяк кижилер дег, ол ындыг мындыг-даа дивейн, саналды хүлээп алгаш, ажылдап кирипкен.

Аныяк уруг ажылга харысалгалыг, биче [illegible] чүвеге өөреникчел кижи болган. Ынчангаш ол узун үр болбаанда-ла [illegible], кады ажылдап турар улуг кижилерниң [illegible] берген. Нина алды ай хире аштакчылап ажылдааш, магазинниң аъш-чем бараанналарын дензилээш, садыгжы ажылче кирген.

Ол ажылынга ийи чыл ажылдап тургаш, Иркутскиниң садыг [illegible] база [illegible] демдектерлиг доозуп алган. Ынчангаш ол-ла магазинниге садыгжылап кирипкен. Оон бээр үш чыл болган. Күдээни чедип алыр, сураа-ның тып алыр дээш Нина Матвеева садыг шугумунга ол-бо деп далдавайн, аштакчылап кирген [illegible] чедип алганы ол. Ам Н. Матвеева № 45 магазинде улуг садыгжы. Чоңга [illegible] га бедик харысалгалыг бо садыгжы кады ажылдап турар өөрүн ажылче организастап билир, олар-биле быжыг эп-найыралдыг болурундан аңгыда, ажыл-херек дээш [illegible].

Мурнакчы аныяк садыгжының ажылдап турар магазини июль айда бараан саарылгазының планын 106 хуу күүсеткен. Магазин планныг [illegible] күүседип келген. Ында улуг садыгжының киирип турар улуг-хуузу биче эвес дээрзин билдинигир.

Н. Матвеева ону садыгжының мергежилинге хандыкшыын, ажыл-херекке үргүлчү деткимче көргүзүп база баштай ажылдап эгелээн чылдарда садыгжының мергежилиниң уран аргаларынга оон өөредип келген коллективинге, дагдыныкчыларынга өөрүп четтиргенин бо-ла чугаалай бээр.

Х. ОНДАР.

БОЙДУС — БҮГҮ УЛУСТУҢ БАЙЛАА

Бойдус камгалалының талазы-биле [illegible] улус депутаттарының Советтериниң [illegible] дугаарында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң дөрткү чыыжының тоску сессиязының [illegible] биле Тыва АССР-ниң Ыяш [illegible] биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңнывыр-тывыш ажыл-агыйы [illegible] дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң келдеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

Сессияның доктаалын министерствонуң база эргелелдиң коллегияларынга чугаалажып көргеш, ол талазы-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылган, ону боттандырып турар. 1978 чылдан бээр 6103 гектар черге ыяш тарып олуртуп, республиканың де[illegible] хуу кижилер чыырын хораан, кат, тооруk чыылдазының үезинде рейдилерни организастап, таңнылдарны томуйлап турар. Республиканың девискээринге [illegible] маршруттарын тодараткылаан. Өрт үнүп болур үелерде улустуң [illegible] чуткан. Сөөлгү дөрт чылдың дургузунда арга-арыга өртке удур хемчеглерниң чурумун хажыткан 350 кижиниң туткан. Оларга 4077 рубль торгаал онаатап, арга-арыг ортуунга [illegible] 63 кижиниң [illegible].

Арга-ыяш девискээрлериниң ажыглаар сорулга-биле Таңды, Улуг-Хем, Каа-Хем база Тес-Хем райкүүскомнар чөнүң дыштанылга зоналарын тургускан, ол ышкаш [illegible] чогуур хуусаалары доктаат-кылаан. Ыяш фондузун шын ажыглап турарын Ыяш [illegible] министерствозу доктаамал хынап турар.

Республиканың девискээринде дириг амытаннарны [illegible] эки [illegible] сөөлгү үеде экижээн. Чөөн-Хемчик, Кызыл, Каа-Хем районнарының [illegible] кургунелиниң комплекстиг за[illegible] тургускан. [illegible] өстүрер сорулга-биле ону аңнаарын 1980 чылдан бээр ийи чыл дургузунда хораан. Аңнывыр-тывыш ажыл-агыйы эргелелиниң ажылдакчылары биотехниктиг хемчеглерни чылдың-на чорудуп турар.

Республиканың кол-кол аңнывыр-тывыш аңнарын өстүрери-биле 80 муң гектар шөлдүг камгалал девискээрни тургускан, ында буур-булан, [illegible] черлик хаван болгаш киш дээш ышкаш эң үнелиг аңнарны өлүрерин хораан. Республиканың [illegible] чамдык хөлдерге балык өстүрер ажылды багай эвес организастаан.

1981 чылдан эгелеп, хөй [illegible] ларын эде данзылап, оларга чаа шимээзилгеларны тывыс[illegible] талазы-биле Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда тускай улусчу дружиналарны тургустурлаан. Тапсыда, [illegible], Тере-Хөлде Шанда, [illegible] тургустунгаан.

Республиканың чогуур организациялары-биле кады 1981-1985 чылдарда бойдус талазы-биле планны ажылдап кылган. [illegible] биле чүгле чаңгыс 1981 чылда безин 314 бригаданың үнүүшкүнүн организастаан. Оон [illegible] аңнывыр фондузунга каража чедиргени дээш буруулугларга 11112 рубль торгаал онаатап, 39 боону хавырган.

Аңнаарының, балыктаарының чурумун [illegible] демиселди Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Өвүр районнарның чер-чер Советтери багай эвес чорудуп турарын Дээди Советтиң Президиумунуң хуралынга демдеглээн. Бо районнарга аңнывыр-тывыш ажыл-агыйының ажылын сонуурган, айтырыгларны [illegible] хуралдарынга чугаалажып турар.

[illegible] вертолёттарның дузазы-биле [illegible] организастап, аңнаарының турумун үреп турганнарны туткулаан. [illegible] таарымчалыг байдалдарны [illegible] бээр, 10 гектар черге ногаан чемин тарыыр. Балык өстүрер сорулга-биле Улуг-Хемге база оон адырларынга балыктаарын 1985 чылдың май 1-ге чедир хораан. Балык камгалалының органнары хөй-ниити-биле демнежип алгаш, 1981 чылда 152 рейдини организастаан.

Бойдус камгалалының талазы-биле Ыяш ажыл-агый министерствозунуң база Аңнывыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң ажылында эки чүүлдер-биле кады шыгыы четпестер барын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму айыткан. «Тыва кедээ тудуг» трест, Тыва АССР-ниң Одалга үлетпүр министерствозу, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкын болгаш ыяш белеткээр өске-даа организациялар чыл-бүрүде ыяш кезип ап турар участоктарын аштап, арыглавайн келген. Арга-арыгдан ыяшты уидээр тырттырарда чаа үнүп келгилээн хөй санныг ыяштарны чаза базып, үреглеп турар. Ыяшты чылдар аайы-биле кезип ажыглаарының, оон орнунга ыяш тарыырының планын тургуспаан. Ыяшты билет чокка кезер таварылгалар кайы хөй.

Арга-ыяшты өрттен камгалаар ажыл ам-даа кошкак. Өрт айыылдыг үезинде арга-арыг [illegible] хөй-ниитиниң төлээлекчилери-биле демнежип алгаш, рейдилер организаставайн турар. Бойдус камгалалының ниитилелдериниң [illegible] черлерин, школачыларны калбаа-биле киириштирбейн турар. Элээн каш чыл мурнунда [illegible] кызыл үргүлчү дежурныйлап турган болза, олар ам кезүүлевестээн.

Кат, тооруk чыылдазының үезинде дүвүреңчиг байдал тургустуна бээр. Бо ажылга түс черниң чурттакчыларын, малчыннарны эки киириштирериниң улуу, доктаамал ажылы чок улусту киириштирер. Олар чыгган кат, тооруунуң чамдызын дужаавас таварылгалар кайы хөй. Эрзин, Тес, Хемчик, Барлык, Элегес хемнериниң унунда чыырганавы камгалаар талазы-биле Ыяш ажыл-агый министерствозу чер-чер Советтери-биле кады шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

[illegible] Аңнывыр-тывыш ажыл-агый эргелели аңнаашкыны камгалаар талазы-биле ам-даа чедир ажылдавайн турар. Ховар аңнарның саны улам-на кызырлып турар. Заказниктерниң девискээринден сиген белеткеп турары доктааттынган чурумга таарышпас. Мелиораторлар, ыяш белеткекчилери, геологтар база [illegible] база куштуң өзүп төрүүр черлерин тооп көрбес, уяларны чаза бастырар чоруктар бар. Ылангыя Тес-Хемде Ак-Чыраа девискээринде ондатраның уяларын тракторлар-биле чаза бастырып турар. Ынчангаш ондатраны камгалаа[illegible] тургузар ужурлуг.

Бойдус камгалаарын хайгаарар хулээлгелиг кижилер безин чөпшээрел чокка аңнаар, балыктаар таварылгалар илереан. Чижээлээрге, Бии-Хем райкүүскомунуң сан киилдизиниң мурнунда эргелекчизи турган Шведов база ол-ла районнуң бойдус камгалал [illegible] Меркулов олар күрүнениң [illegible] аңнап турган туттурган. Оон аңгыда Таңдыдан егерь Забелаев, Каа-Хемге мурнунда егерьлеп турган Баазан, Ак-Сут партиязының өрүмнекчизи, хөй-ниитичи аңнывыр инспектору Трефелев олар боттарының эрге-дужаалын өскээр ажыглап, чөпшээрел чокка аңнап, балыктап тургулааны илереан.

Чөпшээрел чокка аңнаар, балыктаар болгаш кат-чимистиң сывын үреглээр, пөштү кезер таварылгалар барык район бүрүзүнде бар-даа болза, шак ындыг херекти туудгетпиен кижилерни харысалгаже киирбейн турар. Бүдүк-бүрү белеткээриниң үезинде [illegible] чок кезип турда, республиканың Ыяш ажыл-агый [illegible] лары ону хынавайн турар. «[illegible]» [illegible] улус депутаттарының Советтериниң [illegible] дугайында Тожу райкүүскомунуң ажылының дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязынга чугаалашкаш, улуг четпестерни илередип, ону чайладыры-биле райкүүскомга база ында кедээ Советтерге даасkан турбуже. Бо талазы-биле Тожу районда улуг четпестер ам даа үргүлчүлевишаан. Тожу районга туристерниң чамдыктары [illegible] кээп турар. «Азас» турбаазазының удуртукчулары кывар-чаар материалдарны шуут-ла холдуп [illegible] турар. Туристиг маршруттарны бокталдырган. Заказниктиң девискээринге чамдыкта 10-15 хонук дургузунда таңнымал бедик чок болгулаар.

Бойдус камгалалының дугайында дыка хөй хамаатылар [illegible] бижип, телевидениеге, радиога чугаалап турар. Оларның киирген санал-оналдарын чер-чер Советтери база бойдус камгалалын харылаар ужурлуг организациялар кичээнгейге албас.

Бойдус камгалалы — бүгү улустуң херээ. Чер-чер Советтериниң кол вуруузу бо айтырыгже кичээнгейни кош[illegible] ларның болгаш харысалгалыг кижилерниң ажылын хынап көрбейн турар. Чер-чер Советтериниң бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиялары база кошкак ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму чугаалашкан айтырыг талазы-биле делгеренгей доктаалды хүлээп алган.

С. ХЕРТЕК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИСТИГ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ ПРИНЦИПТЕРИНГЕ

ВАРШАВА. СЭКП ТК-нын Чингиве секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ИКАП ТК-нын Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле Крымга [illegible] ужуражылгазының дугайында дыңнадыгны «Трибуна люду», «Жолнеж [illegible]» болгаш Польшаның өске-даа төп солуннары бирги арыннарынга парлаан.

Ниитилел амыдыралының бүгү-ле кол адырларынга совет-польша харылзаалар социалистиг интернационализмниң, ден эрениң, хамаарышпас догуннаашкынның хүндүлээжиниң, найыралдың деңнелге жылганың принциптеринге [illegible] парлалга онзалап демдеглеп турар.

Польшаның Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылгазының хайгарыышкыны [illegible] экижилеринге дузалап, оңу чедиишкиниг хөгжүлдезиниң перспективазын тургузуп турар деп, ИКАП ТК-нын органы «Трибуна люду» демдеглээн.

[illegible] Польшаның [illegible] чаңзыт ажылдың туруп турары-биле мооңдакталып, ындыг чаңзыт ажыл чорудулганы даштырадап, бирги ээлчегде АКШ күткүп болган деткип турар деп, ол солун айыткан.

Эргеен-даа үеде ышкаш, ам-даа болза, ССРЭ биле ПУР Европага болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынче, боо-чепсектиң эндерө бүдүрүлгезин [illegible] болгаш делегейниң чаа дайынче [illegible] туруп турар деп, «Трибуна люду» онзалап демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле В. Ярузельский экономиктиг [illegible] кылырының ындыг чеп- [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ИЗРАИЛЬДИҢ КЕМ-БУРУУЛУГ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИН ИСТЭЭР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДЕЛЕГЕЙ КОМИССИЯЗЫНДА

НИКОСИЯ. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

А. БОГОМАЗ.

ДУРЖУЛГАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга [illegible]

СОВЕТ-ИНДИЙ НАЙЫРАЛДЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

ДЕЛИ. Индияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугаанында [illegible]

Индий-совет найырал айының эстафетазын Делиден Чандигархка хүлээп алган, ол дээрге Индияның эң апыяк [illegible]

(СЭТА).

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). [illegible]

АГРЕССОРНУ БУРУУ ШАПКАН

БЕРЛИН. ГДР-ниң [illegible]

(СЭТА).

Н. ХАВАТМАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯНЫҢ ХУРАЛЫ

ХЕЛЬСИНКИ. [illegible]

(СЭТА).

ЛИВАНДА ДҮВҮРЕНЧИГ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible]

ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

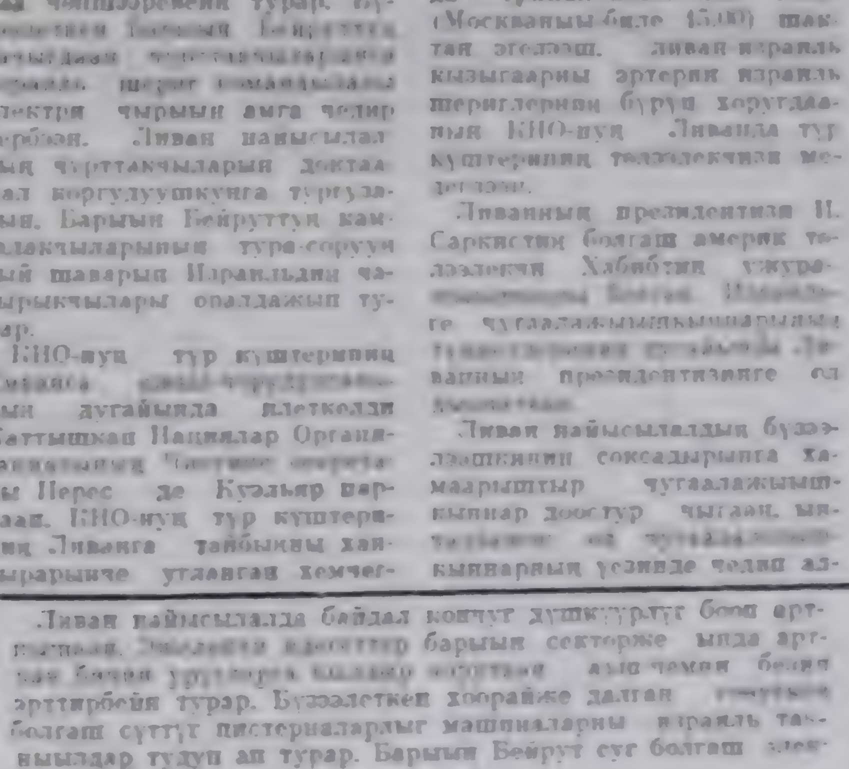

ЧУРУКТА: «Дузалап көрүңер, суг ижиксеп тур бис» деп бижээн плакатты ливан уруг туткан алган тур.

АП-СЭТА-ның телефотозу.

ЧУРУКТА: Барыын Бейрутта израиль таңдыктарының кем-буруулуг үүлгедиглериниң херечилери.

СЭТА-ның корр. Л. Вольновтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ ХҮНҮ

ДЖАКАРТА. [illegible]

Ю. САГАНДАК.

БИЧИИ ЯСАМ

Силер ону көрдүнер бе? Ындыг болза чиде берген-дир аа, ат болган-дыр. Уруглар садигинден айтырдым:

— Ол мында, силерде боор чадавас?

—Бисте чок, бисте Вова бар, Витя бар. Ийи Шурик бар, үш Алёша бар, а Ясам чок—деп харыылааннар.

Ажаакчы кадай бир бичии оолдуң бопуктарының шидиишкини чештиине [illegible] берген [illegible] дээш ээге берген.

—Хоржок, Мен бодум! —деп, оол чугаалаан.

—Бо ышкажыл!

Ажаакчы кадай эдлепсине берген:

—Бо Костик Румянцев ышкажыл.

Бопуктарын шидип бээр дээш дагын-на ээге берген. Костик ынаваан.

— Мен бодум! (Я сам!)

Ындыг болза Ясам читпээн ышкажыл. Ол мында—уруглар садигинде бар-дыр. Харын чангыс эвес ышкажыл. Олар эңмежок-тур!

Вова сандайда шужулевишаан, угунуң ээжээнден ору тыртып олурган. Вова адында Ясам эвес, ол ам-даа бичии ышкажыл. Ынчалза-даа Вова өзүп келгеш, ёзулуг эрлер дег:

—Менээ шаптык катпаңар, мен бодум!—хээр.

Б. РЯБИКИН.

АНДРЕЙНИҢ БИЛИРИ

Беш харлыг Андрей телевизорга таалы боорга дыка хөңнү чок кижи.

Андрей таанцылаан улус көргеш телевизорну дораан өжүрериң дилээш туруп бээр.

— Телевизорувус үрели бээр, бо улустуң таанцылаары хөлүн эрттир тепсенир-дир— деп баар.

А мен ол дугайында угаадып тайылбырлаарымга:

— Агаар чалгыы-биле кээрлир, ынчаарга кижилер кел чыда түге черге кээп душпезил?—дээш, айтырыглар мырыңай эндерли бээр.

— Улгады бергеш биле бээр сен, оглум—дээримге, муңгаш чөпшээрежип турар.

Ол хиреэнинде дөмей-ле таанцыга хөңнү чок, телевизорун камнавышаан, бодунуу-биле эртып каар кижи.

«Кижи өзер, кижис шөйлүр» деп чүве бар, соонда боду биле бээр ыйнаан дээш ооң-биле маргышпас бис.

Х. САНЧАЙ-ООЛ.

А Й

Арыг—шыргай. Агаар—арыг.
Артында-ла, шыксымаар де.
Акым-биле тоңап-тоңап,
Алаак черге келдивис де.
Акым мени иле каапкан:
– Айны көрем, айны!–дидир.
Өру дээрде чаңгыс Хүнден
Өске чүве көзүлбеди.
—Ынаар эвес, мынаар көр!—
дээш.
Ыяш дозу айытты оң.
Коңгураалыг баштыг уннуш
Кочуйупкан чайганып тур.
Доваун наскаш, менче сундуу.
Доогеэзин чий шаап алдым.
Оон бээр-ле айлаар дээштиг
Олут орбас болу бердим.

К. КАРА-КҮСКЕ.

Шляпалыг, семис шырак
Чындың-чинлин кадай ышкаш.
Кайгамчыктыг улуг мөөгү
Кайы ырактан көстүп орган.

Коранналыг хензиг оолак
Коңчуг дүргең маңнап четкен.
«Кужуң, саваң эпнешпес» — деп
Хүлүмзүрүп олуруп-тур.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫНДАН

[illegible]

— Авай. Соок-Ирей черлик бе? Арга-арыгда черлик кижилер, дириг амытаннар чурттап турар болгай —деп чугаалаан.

• • •

— Кырган-авай, көк бөрү Кызыл бөрттүг урутну дораан чуге чивээн деп билир сен? Чуте дээрге кызыл чырык «Тур!» деп сагындырып турар.

• • •

Уруглар садынга холеге дугайында [illegible] ону тып турганнар.

— Кылаштаарымга кылаштаар, турарымга турар, ындыг чүл ол, уруглар?

Бичии Гена мынча дээн:

— Калдайы-дыр.

БҮДҮН ЧЫЛДА ХААКТААШКЫН

Сахалинниң школачы аныяк хаакчылары чайны кадыр черлен хаактыг [illegible] кын талазы-биле маргылдаа-биле доозуп турарлар. Моон-биле ам дөрт дугаар чыл ажылдап турар спортчу-кадыкшыдылганың «Аныяк спартакчы» хээр лагериниң удуртукчулары Лопатин даанын меңги харлыг чүңгүзүнүң областың ындыг эң баштайгы маргылдаазын эрттирип ол.

Тымово шынаазынче аттыгып кирип чыдар даг хемниң каас-чараш бойдустуг черинге олар майгыңдан тургускан лагерьни үндезилээш, Сахалинниң терең ногаан оът-сиген-биле [illegible] меңги харыың чанынга бүгү чайны олар эрттиргеннер. Ортулуктуң разрядтыг бир чүс он спортчулары кадыр дагдан хаактыг баарының аргазынга чаңчыгып база турисчи походтарга дадыгып, дагның дүрген хемнерин Сахалинниң [illegible] бойдустуң туларының солун маргылдааларын [illegible].

Спорттуң «Спартак» эки тура ниитилелиниң область чөвүлелиниң эгелекчи-тывынчыларының [illegible] лагерьниң тургузарынга Үстүү-Тымовонуң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының [illegible] лаан. Олар эрткен чылда болган бойдустуң ала-чайгаар болуушкунунуң кылып каан кошкелин майгын хоорайжыгажының турар черинден арыглааш, боттарының транспорту-биле кадыр-берт оруктап уруглары батуктан эгелээш, бүгү-ле эт-херекселдерин [illegible], лагерь-биле эң-не чоок турар Ясное суурнуң аразынга доктаамал аргыжылганы тургускан. Кажан кадыр дагдан [illegible] солун маргылдаалары болу бээрге, ыяш үлетпүр ажыл-агыйының [illegible] сонуургааш, аңаа чеде бергеннер.

Сахалинниң спартакчылары каан дээр үезинде Анчы далайның көстүп келири Лопатин даа чүгле Сахалинниң эвес, харын база бүгү Ырак Чөөн чүктүң дагга хаактап, [illegible] хары [illegible] идегеп турарлар.

Р. КОЗЬМИН.
СЭТА-ның корр.
Южно-Сахалинск.

ДЕВИСКЭЭРНИҢ ЭЭЗИ-КААРГАН

Кишинёвтуң Панфилов атты кудумчузунга бо чылын тос каът чаа бажыңны тудуп [illegible] Ооң девискээринге чаа көжүп келген чурттакчылар-даа [illegible] Чарна адаткан бора каарган көстүп келген. Ол бодунуң эргелериниң дугайын келгеш дораан медеглээн. Уруглар оваар шокар [illegible] серчиниң кырынга ол олуруптааш, девискээр иштинде ажыдыралды серемчилелдиг хайгаарап, кайда чүү эпчок чүвелер болдур, ону бодунуң тывыжамырларынче [illegible]...

УРУГЛАРГА—ТООЛЧУРГУ ХООРАЙ

Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркы. Олче кирер эжиктиң бир талазында арыг иштинде уругларга тоолчургу хоорайжыгашты Тываның чурукчулары дерип, каастап турар. Олче кирер эжик-хаалганың каасталгазы бир [illegible] чаштарны-даа, улуг-даа улусту магададып бээр. Бичии хоорайжыгаштың иштинче кире бээрге, дириг амытаннар дурзулери тургу-лаар. Оон уруглар тоолдарда дириг амытаннарны сактып кээрлер. Ында чурулгаларны чазап каан кылыгларны оруг болгаш тыва улустуң буруңгу тоолдарындан барымдаалап кылып турар.

Чаштарның тоолчургу хоорайжыгажында ийи теректиң аразында кончуг улуг согаашты чайганыыш кылдыр кылып каан. Ол каасталгалыг согаашты иштинче уруглар кирип алгаш чайганып ойнаарлар. Суглуг эрик кырында дагаа даваннарлыг ойнаар бажыңчыгаш бар. Ыяштардан, [illegible] болгаш [illegible] дан чазап, кезип кылган адыглар, тевелер, сыын, сарлык дээш черле ында чуну чок дээр. Уруглар ол коргунчуг дириг амытаннарның дурзулерин кырлап, мунуп, сонуургалдыг-биле ойнаарлар. Ол хоорайжыгашта уруглар ойнаар автооруук база бар. Ында элээн каш оруктар белдирлешкен автобус доктаар черни кылган. Кудумчу чурумун хайгаараар КАИ постузу база бар. Удавас маңаа ойнап келген бичии уруглар ойнаар машиналарны прокатка алгаш, аңаа халдып, ойнап, улуг улустуң башкарылгазы-биле кудумчу чурумунга база өөренип алырлар.

Бо уруглар хоорайжыгажында чурулга ажылдарын чоннуң уран чурулгазының болгаш белектер кылыр шенелде бүдүрүлгезинде чурукчулар Аркадий Бузмаков, Ирбек Цораев, Александр Шоев күүседип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: чурукчуларның кылган ажылдары: уруглар хоорайжыгажынче кирер эжик.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БЕДИК ЧЕРГЕЛИИН БАДЫТКААН

ГТО-нуң комплекизин ёзугаар спорттуң хөй хевирлериниң талазы-биле «Комсомольская правда» болгаш «Россияның спортчу амыдыралы» солуннарның шаңналдары дээш аңаа болган Ыракы Чөөн чүктүң чемпионадынга Амур областың спортчулары эң шыырак дээн адын эрткен чылдаазы ышкаш, база катап бадыткааннар. Хабаровск болгаш Приморье крайларның түс-түзүнда ийиги болган үшкү черлерин золээн шилиндек номаңдаларын амуржулар кызымаккай демнеелбиле тиилеп алганнар. Маргылдаалар Чита, Камчатка, Сахалин болгаш Магадан областарының, Бурят болгаш Якут автономнуг республикаларның номаңдалары база киришкен.

— Боттарывыстың чедиишкиниг боон турарывыс дээрге, сеелгү чылдарда областың хоорайларында болгаш суурларында спорттуң материалдыг баазазының экижээшкиниң түңнели деп бодап турар бис —деп, Амур областың спорткомитединиң даргазы Г. Шахов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан — Күш-культуржуларның эргеэнде 34 стадион, 400 хире спорт залдары, 165 боо адар чер бар. Бо чайын сугга эштир хаарлыг хоолбектер-биле чергелештир хөлдерни болгаш турум сугларны калбаа-биле ажыглаап бис. Ам бистиң областың үшкү чурттакчызы-ла күш-культурага болгаш спортка үргүлчү киржип турар апарган.

М. КОЛБАСКО.
СЭТА-ның корр.

Хабаровск.

Бажың ажылынга сүме

ЭЭЖЕГЕЙЛИГ БОЛГАШ ҮЗҮМНҮГ ЯБЛОКО

Сүттүг ээжегейни (творог) эки хоюдур былгаптар. Үзүмчигирни (изюм) ыяк арыглааш, хайнып турган сугга 1-2 минута иштинде шыгыткаш, база катап кургадыр. Ооң соонда ээжегейинерни үзүм-биле холааш, аңаа чуурганы, чигирни боттарыңарның херекээриңер хемчээлдиг кылдыр холааш, былгаар силер.

Аштап алган яблоколарның ээзин ап кааптыңар. Ооң соонда ооң иштин хозадыр үттээш, ынаар белеткеп алганыңар ээжегей массазын кудуптуңар. Ону таарышкан пашка азы сковородага салгаш, духовка шкавынга 180-200 градус изигде 7—10 минута иштинде быжырыптар силер. Ажыглаар продуктулар хемчээли мындыг болур: ээжегей 100 гр, 1—2 столовая шоопулааның иштин үзүм-чигир, чуурга, 3 яблоко, чигирни күзээни-биле каар.

Яблокту Кызылдың аъш-чем садыының бүгү-ле магазиннеринден болгаш районнарның садыгларындан-даа садып ап болур силер.

ЧҮДЕН БОЛУ БЭЭРИЛ?

Эмчиниң сүмези

Эмчиниң хүлээп алыр черинге ийи харлыг Саша келген. Ол ойнап тургаш, кулаанче борбак чочак-тараа кирипкен. Ооң авазы ону уштур дээш улам хапыладыпкан. Бичии оол кулааның аарыырынга ыглап, аакталган. Поликлиникага чочак-тарааны шприц-биле чуп уштуруп оралдашкаш, эмчи чадашкан. Оон эм күжү-биле билииместелдирип алгаш, ужулган. Чалаң боол, кулак иштиниң шырынмазы кемдевээн болгаш үнү үрелбээн.

Чочак-тараа, чинчи, компот сөөгү, тыква, арбуз, тооруук үрезиннери болгаш кадаг бергү кем чок бүдүмелдер ышкаш сагындырар. Ынчалза-жок олар кулакче, думчукче, кызыл-өөшче, тыныш оруунче кирерге кончуг озалдыг. Мындыг таварылгалар колдуунда бичии уругларын хайгаарал чок каггаңда болу бээр. Ынчангаш аргалыг болза, ол бүгү чүүлдерни уруг чеде бээр хире черге тургуспаза эки.

Кандыг-бир бүдүмел кулакче кирген таварылгада, дыннаар үттүң хапаазынга бажышкыының болдуруп, аартып туруп бээр. Ада-ие ол бүдүмелди боттары уштуруп кызыдып тургаш, улам ханыладып аар. Ынчап оралдашпайн дораан эмчиге барганы дээре. Чамдыкта кулакче дириг амытаннар база кире бериш болур. Олар кулакче киргеш, кулактың шырынмазын даваннары, чалгыннары-биле эпчокталдырар. Бир эвес дириг амытан ээзээ уругнуң кулаанче кирген болза, ол бүгүнү боду дораан чугаалаар. А бичии чаштар кулаан дырбавышаан, чүтле ыглаар. Мындыг таварылгада оториноларингологка (кулак, думчук, боостаа эмчизи) киргени дээре. Өөк, кепеек болгаш сөөк дээн ышкаш чүүлдерни уруг аксынче сугга бербеан биле хайгааралга алыр ужурлуг. Шак бо бүдүмелдер кызыл-өөшке чыдып алгаш, чем ажар оруктуу дуй туруптар. Уруг ынчап барганда чемнеңип, суук чүүл ижип шыдавастай бээр. Хөй чараа база токтур апаар. Ол кызыл-өөшке ур чыда, иринниг балыгны тывылдырар. Ындыг балыг кызыл-өөштүг долгандыр турар клеткаларынга багай салдарлыг.

Ылаңгыя суур сөөктер, кызар-өөк, өске-даа шиш бүдүмелдер кызыл-өөшче киргенде, ооң ханаларын деже өйүптер. Оларны кызыл-өөштен түскай херекселдер-биле уштур. Аар болган таварылгада, ону кезиишкин-биле уштур. Эптиг ажырган өөк азы кепеек шөйүңдү дамчыштыр үне бээр.

Кандыг-бир [illegible] ажырганда, хара бээр. Ол кызыл-өөштү болгаш ооң аксының шаралыг картын балыглантар. Кызыл-өөш [illegible] кандыг-бир бүдүмелди холбиле ап болбас. Бир урутта мындыг таварылга болган. Бичии уруг эмискиниң билзинге хара берген. Ону авазы холу-биле уштуп тура, кызыл-өөштүң алдыы талазын болгаш өктү балыглапкан. Оон уламындан өк ыжып аараан.

Кандыг-бир бүдүмел думчукче киргенде, тыныш үрелир. Ооң иштики шаралапчак карты хүүлүп эгелээр. Хаңның иринниг карттыг апаар. Ол бүгү арай боорда эмнеттинер. Уругнуң думчуунуң кадын талазын чиишыр туттургаш, сиңмиртип, бирги дузазы чедирип болур. Бир эвес ол дузалавас болза, эмчиге дүрген чедирер.

Чемнениң оргаш каттыраары болгаш чугаалажыры айыылдыг. Чемни эпчок ажыраш, кемдээшкинни болдуруп болур. Ол ышкаш ажыл үезинде аксынга кадагны, инени, [illegible] болза паштап алыр чаңчылдар турар. Чочак-тараа, тыква, пеш, тарымал тоорууктарның болгаш арбуз үрезиннерин ишкээр тынарга озалдыг. Чамдыкта ада-ие уругларынга сөөктүг балык болгаш өске-даа сөөктүг эътти бериш каар. Олар оваарымча чок чип оргаш, өгүнге сөөк чыттырыптар. Бо таварылга кадыкшылга багай салдарны чедирип боор. Өк балыгланганда, уруг үнүн чидирип, ооң кедерезе тынарын бергедедиптер. Тооруук кавып тургаш, хенертен ханы тынып, ооң сайын ажырыптып болур. Ол өк, кегжирбоостаа болгаш өкпе дамырларынче хапылап кирер. Аңаа сай хапылап киргеш, өкпениң чүгүда участоктарынче агаарның дамчыырын баксырадыптар. Түңнелинде өкпеде агаарның болгаш хан эргилдезиниң солчулгаазы үрелир. Ооң уламындан уругнуң чемге хөөңү чидер, арган апаар, күштүг чөдүртүр болгаш тыныштаар болу бээр. Бо таварылганың [illegible] тынарларын билгенде, дораан эмчиге уругну көргүзер.

Бичии үнген турар чаштарның болгаш өске-даа уругларның оруунга янзы-бүрү бичии хемчээлдиг чүүлдерни тургузуп болбас. Арыглаваан пөш, тарымал тоорууктарның болгаш тыква сайларын бербезе эки. Арбузту бериш тура, ооң үрезиннерин экидир арыглааш бээр. Уругну бичиизинден не арыг-шевергө өөредир. Чемнениш турар үеде чугааланыр, каттырар чаңчылдарны болдурбас. Аксынче кайы-хамаан чок кызар-өөк, кадаг, ине суп, пактаарын чаңчыктырбаңар.

П. ГОЛОМИДОВ.
медицина эртемнериниң кандидаты.

ТВ

АВГУСТ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Аныяктарның адрестери». 9.55 —«Затон аргазының эртени». Документалдыг телефильм. 10.15 —«Меелээн аңга кээргел». Хөй сериалдыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 —15.55 — Чапсар. 15.55 —О. Фельцман— «Испан сюжеттер». 16.15 — Москва чоогу. Аъш-чем программазын боттандырыы турары. 16.45 — Афган артистер концерти. 17.10 —«Уругларга [illegible] дугайында». 17.40 — «[illegible] ырлап тур бис». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 18.00 —[illegible] дугайында беседа. 18.30 — «Сылдыстарже көрүңер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.15—«[illegible]» [illegible]

МОСКВАДАН

19.55 —«Меелээн аңга кээргел». Хөй сериалдыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Баскетболга делегей чемпионады Колумбиядан дамчыдылга. 22.35 —22.50 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Оол болгаш Эрзеке» (Финляндия), «Школаның улуг Паула» (ГДР). 12.55 —Англи дыл. 13.25 — Шыдырaa школазы. Делегей мастери Л. С. Белавенец дамчыдылганы чорудар. 13.55 — «[illegible]». Хөй культуразының дугайы. 14.30 —Курувенин Гнесиных аттыг музыка-педагогика институдунуң студентилериниң баяннеттер оркестриниң концерти. 14.55 —Гилий акыйның [illegible] болгаш [illegible]. 15.50 —Телемедээлер. 16.00 — 18.25 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Бисте аалдап келген». Бүгү-эвилелдиң А. М. Горький аттыг литература институдунуң студентилери-биле ужуражылга.

МОСКВАДАН

19.00 —«Музыкантылар музыка дугайында». («Орбита-3»). 20.00 —«Тамчыыттыг удуvар чаштар», «Фритин ужурaлдары». 20.15—«[illegible]». Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.25—ССРЭниң Курувенин улегерлиг оркестриниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Ады чок сылдыс». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнаткаанын ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас чок болур. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүнзүс 20—25, чамдык черлерге —15—20 градус, дүне—6—11, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг. Автооруктарга көстүрү эки.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас, агаарның температуразы хүнзүс 23—25, дүне —9—11 градус чылыг. Базышкыны — мөңгүн суунуң чагызының деңнели-биле 703 мм., шыгы—55 хуу.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чаппаан — ажыг сигеп» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг циркчилер» 10.00, 11.30, «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» 12.00, 16.00, «Шуурган» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чөөн экспрессе олурууушкун» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Санаторийже сургакчылаашкын» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Истелгелен илерээн» 18.00, 20.00 шактарда.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

ССРЭ-ниң КАК-тың Кызыл туктуг Забайкальениң кызыгаар округунуң шериглериниң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти Кызылдың **НОГААН ТЕАТРЫНГА** 1982 чылдың августуң 25-те болур. Уран чүүл удуртукчузу болгаш дирижёр Ю. Гольдсобель.

Эгелээри —19.00 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМШИИ ТЕАТРЫНГА августуң 29-30-де «Кубаночка» ансамбльдиң концерти болур.

Уран чүүл удуртукчузу А. Лученков.

Эгелээри —20.00 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМШИИ ТЕАТРЫНГА сентябрьның 4-те уругларга болгаш улуг улуска «Радионяня» деп концерт болур. Программада: хөглүг чугаалар, интермедиялар, ыржыгаштар, сценажыткан көргүзүглер. Күүседикчилери: «Радионяня» деп дамчыдылганың доктаамал киржикчилери—эстраданың Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары Александр **ЛЕВЕНБУК**, Лев **ШИМЕЛОВ**, Владимир **ГИЛЕВИЧ**.

Эгелээри —16 болгаш 19 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуң сөлбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1969.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). тс-01794

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 195 (11993) | 1982 чылдың август 21, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

АГИТПОЕЗД ҮНҮПКЕН

ТОМСК. ВЛКСМ ТК-ның «Аныяк гвардейжи» деп агитпоездизи Сибирьниң шалыпчы тудугларынче үнүпкен. Ол эң баштай Томскиниң нефть-химиктиг комбинадынга келген. ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге тураскааткан программаны белеткээн чурттуң аңгы-аңгы республикаларының төлээлерин үк бүдүрүлгениң коллективи чылыы-биле уткаан. Нефтилиг черде үе-чергелери-биле «аныяк гвардейжилерге» чугааны ажыт-чажыт чокка кылганнар.

(СЭТА).

УЖУДУУШКУНДА «СОЮЗ Т-7»

ЭКИПАЖТЫҢ СОСТАВЫНДА ХЕРЭЭЖЕН КОСМОНАВТ

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемин шинчилээриниң программазынга дүүштүр Совет Эвилели космостуң «Союз Т-7» дээр кораблин 1982 чылдың август 19-та Москваның-биле 21 шак 12 минута турда салып үндүрген.

Космос кораблин —корабльдиң командири Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтызы полковник Леонид Иванович Попов, борт-инженер, техниктиг эртемнерниң кандидады Александр Александрович Серебров болгаш космонавт шинчилекчи Светлана Евгеньевна Савицкая составтыг экипаж башкарып чоруур.

«Союз Т-7» корабльдиң орбитаның «Салют-7» —«Союз Т-5» комплекизи-биле тудуштуроары ужудуушкун программазында кирдүнген. Корабльдиң экипажы эштери Попов, Серебров, Савицкая олар комплекстиң бортунда 1982 чылдың май 14-тен бээр ажылдап чоруур космонавтылар Березовой болгаш Лебедев олар-биле кады эртем-техниктиг болгаш медико-биологтуг шинчилелдерниң база шенелделерниң программазын күүседир.

Орбитадан илеткелдерни болгаш медицина контролюнуң сан-мергээлерин ёзугаар алырга, ужудуп үндүрериниң участогун болгаш деңзи чөгтүнчө байдалынче шилчиишкинни Леонид Попов, Александр Серебров, Светлана Савицкая болуп чогуурну-биле эрттирген болгаш кадыкшылы байдалы эки.

МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭРИ—БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ЛЕОНИД ИВАНОВИЧ ПОПОВ

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Иванович Попов 1945 чылдың август 31-де Кировоград областың Александрия хоорайынга төрүттүнген.

Черниговтуң Ленинчи комсомол аттыг дээди шериг ужар чүүл училищезин дооскан соонда шериг-агаар күштеринге албан эрттирген.

Л. И. Попов —1971 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтылар белеткээр төпке ажылдавышаан, Ю. А. Гагарин аттыг Шериг-агаар академиязын 1976 чылда дооскан.

Л. И. Попов космоска ийи удаа ужудуушкуннарны кылган. 1980 чылда баштайгы 185 хонук үдүрүлчүлээн ужудуушкунга «Салют-6» станциязынга кол экспедицияның командири болуп чораан. 1981 чылдың майда ийиги ужудуушкунун үезинде Л. И. Попов совет-румын каттышкан экипажтың командири болган.

АЛЕКСАНДР АЛЕКСАНДРОВИЧ СЕРЕБРОВ

Александр Александрович Серебров 1944 чылдың февраль 15-те Москвага төрүттүнген.

1967 чылда Москваның физика-техниктиг институдун дооскан. Оон соонда ол институттуң кафедраларының бирээзинге эртем ажылын кылып келген.

Техниктиг эртемнерниң кандидады А. А. Серебров 1976 чылдан бээр конструктор бюрозунга ажылдаан. Техника талазы-биле бедик билиглиг болгаш инициативалыг ажылдакчы кылдыр бодун ол көргүскен болгаш инженерлиг база нарын эртем сорулгаларын тускайлаан шинчилелдерни шыдаар аргалыг болган. Космос аппараттарын чогаадыжынга болгаш шенеп шылгаажынга киришкен.

А. А. Серебров—1976 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

«Союз-Т» корабльге болгаш «Салют» орбита станциязынга ужудуушкунунун бурун курлунун Александр Александрович Серебров эрткен.

СВЕТЛАНА ЕВГЕНЬЕВНА САВИЦКАЯ

Светлана Евгеньевна Савицкая 1948 чылдың август 8-те Москвага төрүттүнген.

Спорттуң ужар чүүл хевирлеринге школачы чылдарында киржип эгелээн. ССРЭ-ниң ДОСААФ-тың ужар чүүл-техниктиг төп школазын болгаш Москваның Серго Орджоникидзе аттыг ужар чүүл институдун дооскан соонда ужудукчу-инструктор болуп ажылдаан. Ужудукчу-шенекчилерниң школазынга өөренип эртипшаан. С. Е. Савицкая 1976 чылдан бээр шылгакчы ажылды кылып келген. Самолёттарның чээрби ажыт хевирлерин башкарарын ол шингээдип алган болгаш ниитизи-биле 1500 шак ужудуушкуннарны кылган. «2-ги класстыг ужудукчу-шенекчизи» деп мергежилдиг. «Салют» станциязынга база «Союз-Т» корабльге космонавт-шинчилекчи болуп ужудуушкунга белеткелдин бүрүн курузун эрткен.

С. Е. Савицкая — ССРЭ-ниң спорттуң алдарлыг мастери, ужар чүүлдүң 18 делегей рекордтарын тургускан. 1970 чылда ээзи ужудуушкунун делегей чемпиону болган.

Светлана Евгеньевна Савицкая —1975 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү. Ол ВЛКСМ Төп Комитединиң кежигүнү.

ШУПТУ ХААРА ТУТТУНГАН

Ниитиниң малынга четчир санныг мал чемнерин белеткеп алыр дээш Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери бо хүннерде шалыпчы ажылдап турарлар. Август 18-тиң медээзи-биле алырга, район 10178 тонна сигенни белеткээш, планын 38.5 хуу чедире берген. Ажыл-агыйлар 5643 тонна сенажты салгаш, бердинген даалганы 47,7 хуу күүсеткен. 2018 тонна будук-бүрүнү белеткээш, онаалдазы 107 хуу боттандырган.

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле эң эки көргүзүглерни «Алдан-Маадыр» совхоз чедип алган. Ажыл-агый сиген белеткээриниң онаалдазын 59,8 хуу, сенаж салырын — 78,5, будук-бүрү белеткээрин —176,8 хуу күүсеткен. Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтар сиген белеткээриниң даалгазын 50 хуу боттандырып, багай эвес ажылдап турар.

Август айның баштайгы он хонуунда мал чемнерин белеткээриниң темпизин СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз бедиткен. Сиген белеткээриниң планын 48 хуу, сенаж салырының болгаш будук-бүрү белеткээриниң онаалдаларын күүсеткен, ынчангаш ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилели болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатхан.

Совхозта сиген белеткээр үш механизастаттынган бригада бар, оларның аразында социалистиг чарыштың бирги черинде Дамба Кара-Салдың удурткан бригадазы чоруп орар. Олар 760 тонна сигенни белеткээр онаалдаларны алгаш, оон 320 тоннаазын сарааттаан. Бригадада механизаторлар сиген кестирикчизи Күжүгет Бады-Суур, болдурукчу Василий Доңгак, пресстекчилер Владимир Доңгак, Антонина Сат болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң нормазын ажыр күүседип турарлар.

Мал чемнериниң белеткелинде совхозта бүгү-ле бригадаларны, ферманы, агитварталдарны, малчыннарны, албан организацияларны хаара туткаш, тус-тузунда онаалдаларны берген. Оон аңгыда сиген белеткээр аалдар өг-бүле звенозун тургускан. Коллектив бүрүзү ниитиниң малынга сиген белеткелин чугулага көрүп, планын чедиишкинниг күүседип турарлар. Д-шүгү сүт барааан фермазының ажыл-ишчилери 90 тонна сиген белеткээр даалгазын 60 тонна ажыра берген. Суурда 15 агитквартал бар, оларның бирээзи-ле 7 тонна сигенни белеткээр. «Дамырак», «Челээш», «Хемчик» агиткварталдарның чурттакчылары бердинген даалганы өскелерин мурнай ажыр күүсеткен. Хойжулардан Сат Сүге бодунуң күжү-биле 15 тонна сиген белеткээр тургаш, 18 тонна чедирген. Шооча Ооржак 14 тоннаны сараатап алган. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Вера Байлактың, Овдар Данзының удурткан өг-бүле звенолары 10-10 тонна сигенни дужааган. чарышка бирги черни ээлээн.

Чадаана хоорайның совхозта бижыглаан бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтери улуг дузаны чедирип турар, олар 60 тонна сигенни хүлээдип берген. Өрт болгаш тайгының черлериниң, № 1 школаның төлээлери улуг дузаны чедирген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери шалыпчы айның төнчүзүнге чедир мал чемнериниң чүгле 70 хуузун эвес харын оон-даа хөйнү белеткеп алыр дээш бо хүннерде күш-ажылдың темпизин биче-даа кошкатпайн турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: К. Дамбаның механизастаттынган бригадазының мурнакчы трактористери Күжүгет Бады-Суур биле Василий Доңгак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЭКП ОБКОМУНУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ПРОФОБЛЧӨВҮЛЕЛДЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА.

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профэвилелдерниң область чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому августуң ийиги он хонуунда мал чемнерин белеткээр талазы-биле районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалажып көргеш, дараазында районнарны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан:

— барыын талакы зонаның талазы-биле—он хонукта мал чемнериниң единицаларынга 16,3 хуу немей өзүлдени хандырган болгаш мал чемнерин белеткээриниң ниити даалгазын 44,3 хуу күүсеткен **Барыын-Хемчик районну;**

— төп зонаның талазы-биле—он хонукта мал чемнериниң белеткелиниң 13,5 хуу немелде өзүлдезин хандырган **Бии-Хем районну;**

— мурнуу талакы зонадан—он хонукта мал чемнериниң белеткелиниң 24,3 хуу немелде өзүлдезин чедип алган **Моңгун-Тайга районну.**

Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Моңгун-Тайга районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң область чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын район бүрүзүнге 200 рубль акша шаңналы-биле кады тыпсырын шиитпирлээн.

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ Д. Ф. УСТИНОВТУҢ СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫНГА ХАРЫЫЛАРЫ

АЙТЫРЫГ: Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттар Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаарының дугайында чартык чыл ажыг чугаалажып келген. Ол чугаалажыышкыннар канчаар чоруп турарыл база талаларның туружунуң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

ХАРЫЫ. Талаларның дугурушканын ёзугаар ол чугаалажыышкыннар чажыт байдалдыг болуп турар, ынчангаш ол чугаалажыышкыннарда бүгү чүүлдерни бүгүдеге дыңнадырга [illegible] апаары билдингир-дир. Совет Эвилели ол дугуржулганы шынгызы-биле көрүп турар. Ынчалза-даа америк таланың дугайында ынчаар чугаалап болбазы хараадангыг. Чоокта чаа барыын чүктүң ылаңгыя америк болгаш барыын-герман солуннарга ол чугаалажыышкыннарның [illegible] утказын илередип турар дыңнадыглар көстүп келген. Оон-биле кады ында совет таланың туружун дыка хажыдыр көргүзүп турар.

Ол чугаалажыышкыннарга бистиң туружувуска утказын хөй-ниитиниң дыка сонуургап турарын билир мен. Соңгу Доъштуг океандан Африкага чедир, Атлантиканың ортузундан Урал дагларынга чедир ядролуг чепсекти кызырарының болгаш кызыгаарлаарының калбак европейжи зоназын тургузарын көрген саналды Совет Эвилели Женевага кылган. Дугуржуп алганының соонда беш чыл болганда ындыг хевириниң 300-тен ажыг эвес санныг чепсээ турар кылдыр ортумак ыраккышылдың бар ядролуг (1000 км болгаш оон-даа ыраар, ынчалза-даа диптер [illegible]) чепсектерин ол зонага кызырарын саналдап турар. Ортумак ыраккышыл [illegible] чепсектериниң бүгү хевирлери — ракеталар даа болгаш самолёттар-даа кызыртынган турар ужурлуг. Ол зонага чаа хевириниң ядролуг чепсектерин, оларның-биле кады америкаан «Першинг-2» болгаш чалгынныг-даа ракеталарны тургузарын хоруур ужурлуг.

Совет саналдарда үшк, чурттарга кандыг-бир хуулаалгелерни онаарын көрбейн турар. Ынчалза-даа 300 санныг ортумак ыракшылдыг чепсектерниң ниити деңнелинге америк тала-биле кады Англияның болгаш Францияның ракеталарын болгаш самолёттарын база киириштир көрүп турар. Ол чепсектерниң НАТО-нуң киржикчизи чурттарның ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектериниң составынга киирип турарының фактызын Совет Эвилели эскербейн барып база шыдавас. Оларны ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилеринге удур шыгаап каан турар.

Бистиң саналдарывыста 1000 километрден эртпес ыракшылдың ядролуг чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле хемчеглерни Европага боттандырып чорударын көрүп турар. Хөй санныг чепсектерни ынчаар кызыгаарлаар чорук Европаның бүгү [illegible] эрге-ажыктарынга дүгжүп болуру чугаа чок. Бистер ол ышкаш Европа зоназындан дашкаар ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин кы[illegible] болгаш кызыгаарлаарын ындыг чепсектер өске та[illegible] объектилерге четпес кылдыр, ынчаар тургузарын база саналдаан бис.

АКШ-тың туружу кандыгыл дээрге, ол мурнундагызы ышкаш ону «куруг кылдыр шиитпирлээр» дээр чүүлден халбактанып, тодаргайлаарга, ортумак ыракшылдың чер кырында тургустунган бүгү совет ракеталарын бүрүнү-биле узуткаар дээш ораллажып турар. Чугаалажыышкыннарның эгелериниң-даа мурнунда кылдынган ындыг санал дугуржулганы [illegible] соруглалы билдингир-дир. АКШ бодунуң болгаш эвилелчилериниң-даа ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектериниң чаңгызын-даа кызырарын күзевейн турар. Ол харын оларны көвүдедирин чедип алырын оралдажып турар. Оон-биле кады ол Совет Эвилелиниң чер кырында тургустунган болгаш 20 ажыг чылда эдилеп турары ракеталарын чаңгыс талалыг чурум ёзугаар узуткаарын база негеп турар. Ол ракеталар Европада шагда-ла тургустунган болгаш ам-даа бар күштерниң деңнежилгезиниң бир кезээ болуп турар.

Бодунуң ортумак ыракшылдыг ядролуг чепсектерин американнарның күзеп турары ышкаш чаңгыс талалыг кызырарынга Совет Эвилели чөпшээрешпес болгаш ол дугайында эш Л. И. Брежневтиң чугааларында эң-не бедик деңнел-биле медеглээн болгай. Оон-биле кады Европада ядролуг чепсекти болгаш бүгү стратегтиг чепсектерни-даа кызыгаарлаар талазы-биле АКШ-биле чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болзун дээш ол оралдажып турар. Бистиң саналдарывыс боо-чепсекти дыка кызырарынга бөттүг аргаларны берип турар. Совет Эвилели ол ышкаш Европаны ортумак ыракшылдың болгаш тактиктиг-даа ядролуг чепсектен хостаарынга бодунуң белеиин бадыткап турар.

АЙТЫРЫГ: Сөөлгү үеде барыын чүкте стратегтиг боо-чепсек талазы-биле АКШ Совет Эвилелинден «хожудап турар» деп дугайында бадыткаашкыннар бедик деңнелге бо-ла кептерей бээр апарган. Бо талазы-биле чүнү чугаалап болурул?

ХАРЫЫ: Ол— айтырыгның кол утказын өжегээр хажыткан чорук-тур. ССРЭ-ниң «ядролуг артык күштүүнүң» дугайында [illegible] биле кижилерни төөредирин оралдажып турары ол-дур.

Совет Эвилели АКШ-ка ядролуг чепсектиң көстүп келгениниң үезинден бээр бодунуң камгаланыр аргазының болгаш эвилелчилериниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын ёзугаар ядролуг чепсектерниң болгаш оларны чедирер чүүлдерниң улам-на чаа хевирлери-биле чепсегленип турган Каттышкан Штаттарның болгаш НАТО-нуң хөделиишкиннеринге чүгле харыылаар ужурга [illegible] бүгүдеге билдингир болган. ССРЭ биле АКШ-тың аразында, Варшава керээзиниң организациязы-биле НАТО-нуң-даа аразында күштерниң барык-ла деңг чоруу стратегтиг болгаш өске-даа ядролуг чепсектерниң талазы-биле болгаш анаа-даа күштерниң талазы-биле бөгүн хевээр боор турар. Барыын чүктүң дыка хөй политиктиг болгаш шериг-даа [illegible] ылаңгыя айтырыгның кол утказын эки билир кижилер барык деңг боор турар күштерни чаңгыс эвес удаа миннип чугаалап турган. Ол ышкаш чогуур совет-америк дугуржулгаларда күштерниң деңг боор турарының фактызын бадыткаан база айыткан. Бистер херек кырында АКШ-тың «ядролуг хожудаашкыны» чок деп база катап бадыткап турар бис. Барык деңг күштүг чорукту «АКШ-тың хожудаашкыны» кылдыр көргүзерин оралдажып турар [illegible] боо-чепсекти кандыг-даа барымдаа чокка эндере бүдүрерин чажырар сорулгалыг боор турар.

Херек кырында чогум чүү боор турарыл? АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергерниң медеглели дыка тодаргай боор турар. Ол августа 9-та америк журналистерге берген интервьюзунда Пентагонунуң бүгү-ле ап турар хемчеглери ядролуг дайынга ССРЭ-ден артык күштүг болурун чедип алырынче болгаш ону АКШ-ка таарымчалыг байдалдар-биле доозарынче угланган деп ажыы-биле медеглээн. Оон чугаазы-биле алырга, АКШ-тың ядролуг аргалары «лайын чорударының бүгү үе-чадаларынга Совет Эвилелиниң демей көргүзүглериндеен артык болур ужурлуг» боор турар.

Совет Эвилели шериг талазы-биле артык күштүг болурунун [illegible] принципалдыы-биле буруу шаап турар. Ол ынаар чүткүвейн турар, ынчангаш ындыг эргелиг болурун кымга-даа чөпшээревейн турар. Социализм чурттары-биле капитализм деңнежилгезиниң аразында шериг-стратегия талазы-биле чедип алдынган деңг чорук агрессчи күштерниң чүткүлүн туттуп турар фактор болур. Ядролуг чепсекти дужээр талазы-биле ССРЭ-ниң боттуг туружу—боо-чепсектиң болдунар-ла куду деңнели-биле деңг шериг күштүг турары болур.

Ядролуг шыжамырааны бот-боттарының аразынга эргиг хевээр арттырары ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының херээнге баштайгы чугула базым болур ийик. Ынчаар болза, ядролуг чепсектерни улам улгаттырар чорукту аргаларын болдурбас, ядролуг чепсектерни кызырар болгаш кызыгаарлаар талазы-биле дээштиг хемчеглерни дүрген алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар ийик. Ол күрүнелер аразынга бүзүрежир чорукту болгаш байдалдың деңг-дески турарын быжыглаар ийик.

ХУУСАА ЭВЭЭЖЭЭН, А КҮҮСЕЛДЕ...

Кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле төс айлар планнарын күүседириниң хуусаазынга чедир бир ай бичии-ле ажыг үе арткан. А планнар күүселдезин ам-даа оожум.

Августуң он алдының медээзин ёзугаар алырга, күрүнеге эът садар план 41,3 хуу күүсеттинген. [illegible] центнер эвээш. Оон уламындан арткан үеде 116242 центнер эътти дужаары негеттинип турар. Ам деңнеп көөрге, чылдың эрткен айларында 81758 центнерни дужааган, ам чаңгыс анда 116242 центнерни дужаар. Моон алырга, бүгү курлавырларны чоп ажыглавас, ажылды эки организаставас болза, үүле бүтпес хире апарган.

Күрүнеге эът садарының мурнуку одуруунда планын 76 хуу күүсеткен Тожу биле планын 51,9 хуу күүсеткен Кызыл районнар чоруп турар. Өскелериниң деңг кезин безин күүсеттинмээн. А Моңгун-Тайга планын дөңгүп-ле 0,7 хуу чедирген. Өвүр, Бай-Тайга, Улуг-Хем районнар база хожудап турар. Ниитизи-биле беш район эрткен чылдың деңнелинге чедир ажылдап шыдаваан.

Күрүнеге эът садар 66 совхозтуң, Куш фабриказын сапаваска, чүгле чаңгызы («Май 1») төс айлар планын күүседип шыдаан, а он дөрт деңг кезиинден хөйнү күүсеткен. [illegible] 52 ажыл-агыйның үжениң планының дөртен хуузун-даа күүсетпээн. А «Моген-Бүрен» совхоз чаңгыс [illegible].

[illegible] ажыл-агыйлары күрүнеге 177 муң центнер сүттү саткан болгаш [illegible] садар планын 85,5 хуу күүсеткен. [illegible]

Районнардан Моңгун-Тайга биле Барыын-Хемчик планнарын [illegible] хуу күүсет[illegible] социалистиг чарыштың мурнуку [illegible] Тожу районнар планнарын 71,3—78,8 хуу [illegible] Моон ап көөрге, [illegible] улуг ылгал чок [illegible] четпес ажылдаан.

[illegible] 7 хуу күүсеткен «Шивилиг» болгаш 31,8 хуу күүсеткен «Кызыл тук» (Өвүр) совхозтарны сапаваска, планын 60 хуу чедирбээн совхоз чок.

Күрүнеге дүк садарының чыл планы 93,5 хуу күүсеттинген. Ам-даа 1795 центнер дүктү садар. Тандыы, Бии-Хем, Улуг-Хем, Каа-Хем, Тес-Хем районнар планнарын күүсетпээн. Дөрт районнуң саткан дүгү эрткен чылдан эвээш болган. Дүк дужаар 62 совхозтуң 17-зи планын күүсетпээн. Ылаңгыя чүгле «Өэк» совхоз 59,8 хуу чедирген. Бии-Хем районнуң 3100 центнер дүк садар тургаш, 1419 центнерин сатканын азы планын дөңгүп-ле 45,8 хуу күүсеткенин онзалап демдеглээр чогуур. Чүгле ол район 1681 центнер дүктү планга чедир бербээн. А республиканың планынга 1795 центнер четпес. Ындыг болганда план күүселдезиниң хожудап турар кол чылдагааны — Бии-Хем районнуң шуптунда.

Кедээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге дужаарының хуусаазы хүн келгеч тудумна эвээжеп турар. Ажыл-агый удуртукчулары, тускай эртемниглер, мал ажылының бүгү [illegible] ажылдаарын [illegible] турар.

ГИМАЛАЙНЫ КАМГАЛААРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). Гималайның электеринде Масури хоорайже (Уттар-Прадеш штат) чоруткан чазаглыг орукту туугаар аныяк ыяштарның саң дөрт одуруглары [illegible] Гималай дагларының бойдус курлавырларын [illegible] ның одуруглары чер-ле болганындан көрүп болур. Чүгле эрткен чылын Уттар-Прадештиң соңгу талазынга 42 млн ыяшты олурткан. Ыяш олуртурунуң программазын боттандырып чорудары Индия [illegible] ларын катап тургузуп, [illegible] Индияның чазааның боттандырып турар хөй талалыг программазының үзүлбес кезээ болур. Ол девискээрниң бойдус байлактары шынап-ла санап четтинмес. Ында ыяштың эң-не үнелиг хевирлери үнген, дыка хөй хемнер, оларның-биле кады улуг гидроэнергетиктиг чүүлдүг Ганг болгаш Брахмапутра хемнерниң эге бажы агып бадып [illegible] Гималайның электери [illegible] да келгеп турган деп, индий специалистер санап турарлар.

Гималай дагларының электеринге экологтуг деңг-дески чорук үрелир болза, бүгү Индияның хемнеринге [illegible] Кандаашкыннар улам күштелир [illegible] тап калбарган болгаш барык 10 млн. гектар чеде берген.

[illegible] Гималай дагларының бойдус курлавырларын катап тургузарының айтырыынче сөөлгү чылдарда онзагай кичээнгей салып турар. Гималайны «камгалап алырының» тускай программазын ажылдап [illegible] боттандырып чорудуп турар. Ол программа олурткан ыяштың шөлүн улам калбартырын, хөрзүннерни катап тургузарын, сүт курлавырларын камгаарлыг ажыглаарын болгаш өске-даа хемчеглерни [illegible]

ХҮН БҮРҮНҮҢ КОНТРОЛЮНДА

Малдың баш санын өстүрериnге, оон продуктуларын бедиклериnге бир эң чугула негезе — ана быжыг чем базаны тургузары болур. Бо айтырыгга холбаштыр СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ана эш Н. Л. Брежневтиң илеткелинде салдынган сорулгаларны боттандырбышаан, Бии-Хемниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары база хөй-нийти организациялары мал чемин бүдүрерин көвүдедиринге үндезин экижидилгелерин чедип алыр дээш чамдык ажылдарны чорудуп турар. Бо чылын районнуң совхозтары 17920 тонна сигенни, 41720 тонна силосту, 8560 тонна сенажты, 900 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр.

Хайгылчылар сиген шөлдеринде

[illegible] бо улуг сорулганы боттандырар дээш амгы үеде районнуң бүгү чер-леринде хайгылчыларның ажылы туруктуг турар. Августуң ортан үезинге чедир районнуң сиген белеткээр планы 88,8 хуу, сенажты — 44,2 хуу, витаминниг сиген далганын — 39 хуу күүсеткен.

Ынаа районда улусчу контроль органнары, оон хөй санныг хайгылчылары боттарының улуг-хуузун база киирип турар. Амгы үеде сиген шөлдеринде улусчу контрольдуң 22 постуларында чүс ажыг хайгылчы хаара туттунган. Августуң баштайгы хүннеринге чедир активиbле кады улусчу контролёрлар массалыг дөрт рейдини чорутканы. Олар кол кичээнгейни ажылды организастаар байдалынче, янзы-бүрү мал чемнери белеткээриниң немелде курлавырларын дилеп тыварынче, машина-техниканың ажыглалынче белеткеттинген чемнерниң шынарынче угландырып келген.

Хөй-хөй хайгылчылар [illegible] идепкейлиг ажылдап турар. Чижээ, «Өөк», «Саян» совхозтарда улусчу контроль бөлүктери, постулары мал чемнери белеткээриниң технологтуг аргаларының, оон шынарының дугайында айтырыгларга холбаштыр хыналдаларны, рейдилерни доктаамал чорудуп келген.

«Өөк» совхозта М. А. Сметанинага удурткан бөлүк бо чугула кампанияны эгелээр мурнунда-ла чорудар ажылдың планын баш удур кылгаш ол ёзугаар идепкейлиг ажылдап турар. Олар хыналдаларга чүгле хайгылчыларның эвес, ажылчыннарның болгаш специалистерниң идепкейлиг киириштирип келген. Олар техниканың ажыглалының, шак-үезин чоп ажыглаарының, сигенчилерниң амыдырал хандырылгазының, белеткээн мал чемнериниң шынарының дугайынче кичээнгейни күштелдирген. Чижээ, ерең үнген сигеннерлиг шыңааларны баштайгы үеде оок-деликтеп кезип, чамдыктарын арттырып каап турарын хайгылчылар илереткеш, ону дарый чайладырының хемчеглерин алган.

«Саян» совхозта улусчу контроль бөлүү (даргазы В. А. Ковалёв) мал чеминиң белеткелинге мурнакчы дуржулганы, дешпилгелиг арга-методтарны калбаа-биле [illegible] кичээнгейни салып турар. Олар мал чеми белеткээр техниканың ажыглап турарының байдалын хынаар рейдини чорудуп, оон түңнелдерин совхозтуң дирекциязынга хемчег алыры-биле киирген. совхозта бар бүгү хевирниң мындыг техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын чедип алганнар.

Улусчу контролёрлар мал-га белеткээн чемнерниң шынарын хынаар рейдилерни удаа дараа чорудуп, ол талазы-биле экии түңнелдерни чедип ап турар. Мал чемнериниң шынары дээрге, ону чүгле чогуур технология ёзугаар белеткеп кылыры эвес, а ол ышкаш ону кадагалап [illegible] чайгы, күскү үеде, үр хуусаада хумагалыг ажаап кадагалаары болгаш. Ынчангаш «Өөк» совхозта улусчу контролёрлар кескеш белген сигенни сараттаавыйн хынааш чамдык сарааттарны катап эде салдырып, курглаттырганы кончуг чөптүг.

Районнуң улусчу контроль комитеди «Өөк», «Хадын» совхозтарда мал чемниниң белеткелиниң канчаар чорупт турарының дугайында хыналданы чорутканы. оон илерээн четпестерни чайладарының хемчеглерин айтаан.

Районда плугунуң ажылы чем белеткээриниң [illegible] дергелер хайгылчылар [illegible] туруп даа, бо ажылдың кандыг-даа чогуур негелдени четпес. Чамдык ажыл-агыйларда механизатор кадрларының ажылын болуп-чогуур-биле организаставаанындан мал чеми белеткээр хөй техника анаа турар, хол кадыыры-биле сиген кезериниче [illegible] хаара туттурган.

Чамдык ажыл-агыйларда улусчу контроль бөлүктери мал чеми белеткээр отрядтарының, бригадаларының, звеноларының болгаш түс-түс сиген [illegible] ам-даа болур-чогуур-биле каныладып кирбейн турар.

Мал чемнери белеткээриниң темпизин улам күштелдирер [illegible] бүгү ажыглаар, кана-даа бедик организастыг чорукту чедип алыр, планныг даалгаларын хоолдур болгаш ажыр күүседир талазы-биле районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга улам дээштиг дузаны көргүзер дээш Бии-Хемниң улусчу контролёрлары немелде хемчеглерни алыр.

Л. ШУТОВ,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

«Искра» совхозтуң сиген шөлдеринде ажылчыннар ортузунга хайгылчыларны бо-ла көрүп болур. Белдир-Бажыңда сигенчилер звенозунда улусчу контролёр У. Монгуш машина-техниканың ажыглалының байдалын болгаш белеткээн мал чемнериниң шынарын доктаамал хынап турар.

ЧУРУКТА: (оң талазында) хайгылчы У. Монгуш белеткээн мал чемнериниң шынарының дугайында сигенчилер-биле чугаалажып тур.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

КҮЖҮВҮС — АКТИВТЕ

Күрүне пландарын күүседирин хандырары, бүгү-ле чүүлдерни камнап, хумагалаары база материалдыг үнелиг чүүлдерниң чидириглери-биле, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглээчи чоруктар-биле демисел, илерээн четпестерни чайладыры улусчу контроль органнарының херээ болур. Бистиң районнуң улусчу контроль комитеди штаттан дашкаар сес кижилиг, мында 35 инспектор бар, оон аңгыда түс-түс коллективтерде хөй санныг хайгылчылар бар. Олар комитеттиң даянып кол күжү болуп, рейд, хыналдаларга идепкейлиг киржип четпестерни баш удур чайладырының быжыг хемчеглерин ап, күш-ажылчы коллективтерге, мында партия организацияларынга хүн бүрүнүң дузазын чедирип келген.

Комитеттиң перспективтиг планынга дүүштүр бо чылдың бирги чартыында штаттан дашкаар инспекторлар 22 хыналданы чорудкан. Оон 21-ин комитеттиң хуралынга сайгарып көрген. Ол хыналдалар бүдүрүлгелерниң, күш-ажылчы коллективтерниң мурнунда чугула айтырыгларже угланган.

Районнуң амыдырал хандырылга эргелелинде бүдүрүлге планының күүсеткенин штаттан дашкаар инспектор Н. А. Хөлинин үш коллективте хайгылчыларның киржилгези-биле хынаан. Улуг четпестерни олар илереткен. Эргелеле күш-ажылдың [illegible] ажылчыннар [illegible] ажыл шагы [illegible] ажылдан үнер-кирер чорук хөй. [illegible] улам-ындан чонга [illegible] чедириишкин 9 хүнге чыгыы [illegible] 5 пунктулары күүсеттинмейн турары илерээн. Комитеттиң хуралынга бо бүгүнүң дугайында [illegible] сайгарып кээш районнуң амыдырал хандырылга эргелелиниң начальниги Т. Н. Языковага планы күүсетпейн турар чорук дээш доңгуулда хүлээткен. Амгы үеде ол эргелеле байдал экижээн. Районда чоннуң чагыгларын хүлээп алыр 10 комплекстиг пункт ажылдап турар. Олар чартык чыл пландарын күүсеткилээн.

Күрүнениң пландарын оң-шыл даларын күүседири — бүдүрүлгелерге дүрүм болгай. Ындыг турбуже, «Кара-Хаак» совхозтуң дирекциязы (директору В. Ярмольник, кол зоотехник В. Маныкай, кол мал эмчизи С-М. Дапзырын) СБФ-зинде ажылды кошкак организастап турарындан күрүнеге сүт садарының планын күүседип шыдаваан, оон шынарын база кудулаткан.

Совхозта СБФ-зиниң ажылын комитетте штаттан дашкаар инспекторлар В. П. Горбунова, Т. Т. Монгуш олар хынаан. Оон түңнелинде илерээн четпестерни чайладырының хемчеглери база алдынган. Бир эвес үшкү кварталда СБФ-да ажыл экиживес болза, айтырыгны комитетке катап көөр деп [illegible].

Социалистиг өнчүнүң камгалалының айтырыглары районнуң улусчу контроль комитеди, оон бөлүктери болгаш постулары база доктаамал хайгааралга ап келген. Бо дугайын комитеттиң хуралынга дөрт удаа сайгарып чугаалашкан. Ылангыя «Шамбалыг» совхозта [illegible] болгаш тудуг материалдарының камналгазының хандырылгазы, «Х Улуг хурал» совхозта нииттиниң малын төтчеглеп, самчыгдаар чорук-биле демисел дугайында айтырыгларны комитетке база дыңнаан. Комитеттиң штаттан дашкаар инспекторлары В. П. Куппевич, Г. В. Ломачева, Г. А. Козлова оларның совхозка чорудкан хыналдазындан хөй четпестер илерээн.

Бо фактылар чүнү көргүзүп турарыл? Совхозтуң удуртукчулары (директору Х. А. Монгуш), кол специалистери, бригадирлер мал чидирер чорук-биле демиселди деңнии кошкак чорудуп турарында. Чамдык харысаалга чок, хөй мал самчыгдаар, оор херекке оралжып чораан кижилер мал ажылынга ажылдай бээр чоруктар совхозта бар.

[illegible] чорудары-ның стилинден, оон түңнелинден, харысаалгалыг болгаш салдарлыг турушун чоруктан хөй чүүлдер хамааржыр. Бо дугайын улусчу контрольдуң чорудкан хыналдаларының түңнелдери көргүзүп турар. Чижээ [illegible] комитеттиң хуралынга 10 айтырыгны чугаалажып, чорудкан хыналдаларга штаттан дашкаар 30 [illegible] киириштирген. Рейдилер, хыналдалар үезинде часкы тарылгага белеткел, хөй кыргылдазы, сиген кезилдези ышкаш чугула кампаниялар-биле холбашкан айтырыглар бар.

Районга организастыы-биле доозулган хөй кыргылдазының үезинде кыргылда пунктуларынга улусчу контрольдуң 6 постузу тургустунуп, ында 18 улусчу контролёрлар ажылдаан. Олардан «Х Улуг хурал», «Тииленгее», «Кара-Хаак» совхозтарда хайгылчылар идепкейлиин көргүзүп, кыргылданың шынарын доктаамал хайгаарап, ажылды организастыг доозарын хандырганнар.

Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында нииттиниң малынга четчир санныг чем курлавырларын тургузар дээш ажыл түлүктеп турар. Сигенчи бригадалар бүрүзүнде ажыл-херектиң байдалын доктаамал хайгаарап, ана дээштиг дуза чедирери-биле улусчу контрольдуң 46 постузу тургустунган болгаш мында 126 хайгылчы хаара туттунган. Оларның бүгү-ле күжениишкини СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге [illegible] нииттиниң малынга арбын чем курлавырларын тургузарының пландарын күүседирин хандырарынче угланган.

В. ОЙДУП,
Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

Социалистиг өнчүнүң кам-

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл август № 8 (102)

Бир бөлүктүң ажылының практиказындан

БОТ-ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

«Тыва кодээ тудуг» трестиниң Бай-Хаакта № 585 КМК-зы бо чылдың чеди айларында тудуг-монтаж болгаш боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның планын 112,7 хуу, керээлиг ажылдарның — 105,5 хуу күүсеткен. Эрткен чылын ол-ла үени-биле деңнээрге кылдынган ажылдың хемчээли өскен. Амгы үеде коллектив Бай-Хаакта туруйбу заводун, «Россия» совхозта 140 уругларга садигин болгаш нииттиниң-биле 1008 дөрбелчин метр чурттаар [illegible] ажылдар киирер дээш шудургу ажылдап турар.

Планны күүседиринге [illegible] жикжилеринге, тудуг материалдарын шын кадагалап, камналгалыг чарыгдааарынга мында 13 хайгылчыдан тургустунган улусчу контроль бөлүүнүң идепкейлиг ажылы чорудулгазы дээштиг салдарын чедирген. Хайгылчылар участок, бригада ааны-биле доктаамал 6 постуда хуваттынган болгаш тускай даалгаларлыг ажылдап турар.

Кол бөлүк болгаш постулар эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартыында янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 16 хыналданы чорутканы. Ылангыя туруйбу заводунуң тудуунда материалдарны шыгжап, кадагалап турарын хайгылчылар хынааш, четпестерни чогуур өйүнде чайладырын чедип алган. Элегес суурда чурттаар бажыңнарының тудуунга ындыг четпестерни дүрген чайлаткан.

Хыналда материалдарының түңнелдерин бөлүктүң хуралынга чугаалажып, [illegible] хемчеглерни алыры-биле КМК-ның администрациязынче болгаш партия организациязынче шилчидип турар болгаш алдынган хемчеглерниң дугайын коллективтиң нийти хуралдарынга [illegible] четпестерни болдурган буруулуг кижилерге [illegible] хемчеглерни хүлээдип турар.

«Маскаже контроль-биле» деп булуңну өй-өйде үндүрүп, ана хыналда материалдарының түңнелдерин бижип турар. Улусчу контроль бөлүү «Комсомолчу прожектор», профэвилел болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының [illegible] чилери-биле сырый харылзаалыг ажылдап, [illegible] келген.

КМК-да партия эге организациязы (секретары Л. И. Ивакова) [illegible] бөлүү-биле, оон ажылының дээштиин, үре-түңнелдиин бедидер дээш доктаамал дузаны көргүзүп турар. Парторганизацияның секретарының оралакчызы, бөлүктүң даргазы В. Г. Русакова хайгылчыларның ажылын билдилиг башкарып келген. Мында В. С. Лаухина, В. Н. Середкина ышкаш ажылга идепкейлиг, принциптиг өске-даа хайгылчылар бар.

Электроэнергияны, одаар чүүлдү, тудуг болгаш кызар-чаар материалдарның камналгазын күштелдирериниң, курлавырларны база техниканы чоп ажыглаарының, күш-ажылдың сагылга-турумун быжыглаарының айтырыгларынче кичээнгейни улам күштелдирери улусчу контроль бөлүү болуунуң мурнунда кол сорулга кылдыр салган. Бир эвес бригада, участоктарда постуларның ажылын чогуур деңнелге тургузуп контролёр бүрүзүнүң шуптузу идепкейлиг ажылдаарын чедип алыр болза, бо [illegible] ажылдың [illegible] үре-түңнелдиг болур.

Х. МААДЫР,
Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

ПЛАН ЁЗУГААР

Кооперацияның өнчү-херекселин [illegible] туралгалары, совет садыгның чурумун шыгыыг сагыыры, эт-бараанарның болгаш аъш-чем продуктуларының үрелирин, чидирин, тоймаглаашкынны болдурбас [illegible] далды чогуур өйүнде илередип, эгиттиреринге [illegible] айтырыглары бистиң районда хайгылчылар кол кичээнгейни салып келген. Оон аңгыда мында хлеб быжырар чер [illegible] магазиннериниң болгаш автопарктың ажылын база хайгааралга алган.

Нииттиниң байлаан оорлап, төтчеглээр чорукка удур эптиг чок демиселди чорудуп келгенниң түңнелинде сөөлгү үеде райпо шугумунда оор-самчыгдаачының хемчээли кызырылган. Ылангыя сөөлгү үш [illegible] улуг хемчээлдиг самчыгдаалдар болбаан. Магазиннерде, [illegible] ажылдап турар кадрларның харысаалгазын бедидер талазы-биле хемчеглер алдынган.

Бистиң улусчу контроль бөлүүнүң чорудкан хыналдаларының дээштии, үре-түңнелдии бедээн. Маңаа холбаштыр [illegible] көрээл. Чамдык бараанныр ажык дээр адаанга баксырап чидарын хайгылчылар хыналда кылгаш илереткен. Ол дугайында саналдарны райпо баштаар [illegible] складтардан аңгыда, сериглиг тускай сарай-складын кылгаш, ажыглалга киирген соонда, байдал [illegible].

Оон аңгыда коллективте ажылчыннарның база ал[illegible] шагын канчаар сагып турарынга холбаштыр хыналдадан алырга чамдык эштер күш-ажылдың сагылга-чурумун каржызы-биле үреп турар болган. Оларга [illegible].

Бистиң бөлүк бодунуң ажылын партия организациязы [illegible] биле план ёзугаар чорудуп келген. Бисте 12 хайгылчы бар, олардан А. Д. Ондар, С. К. Доңдуп, С. С. Уваңгур болгаш өске-даа ажылга идепкейлиг [illegible] чорудуп көргүзүп келген. Оон-биле кады С. Доңгур-оол, А. Оол ышкаш чамдык эштер хөй-нийтичи бо даалганы күүседиринге боттарының идепкейин илеретпейн турарын база демдеглээр херек. Хайгылчыларның [illegible] холбаштыр киирген саналдарын, тургускан айтырыгларын райпо баштаар [illegible] сайгарып көрбес таварылгалар бар. Ындыг [illegible] чайладырынга илиг бербейн чугаажок болгай.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму аъш-чем продуктуларының чидирин, үрелирин, баксыраашкынның болдурбазының, ындыг чоруктарга удур [illegible] айыткан болгай. Ол айтырыгның кожууннуң садыг шугумунда хайгылчылар [illegible] бээр, баксырадыр болгаш когаралга таварыштырар фактылар ам-даа бар болгай. Ону болдурбазының хемчеглерин баш удур алыр, ындыг четпестерни [illegible] чорудары бистиң бөлүктүң [illegible].

Д. МИЖИТ,
Тес-Хем районнуң улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Кызылдың болгаш районнарның улусчу контроль комитеттериниң даргаларының база оларда штаттан дашкаар кижилер эргелекчилериниң чөвүлел хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Ана улусчу контроль органнарының бирги чартык чылда ажылының түңнелдерин сайгарып чугаалашкан.

РСФСР-ниң улусчу контроль комитединиң инспектору Е. С. Коробов, Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап, Кызыл хоорайның база Таңды, Бии-Хем районнарның улусчу контроль комитеттериниң даргалары В. П. Иванов, Л. А. Шутов олар хуралга дыңнадыглар кылган.

Чөвүлел хуралга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар киржип, чүве чугаалаан болгаш улусчу контроль органнарының мурнунда салдынып турар сорулгаларга тодаргай доктааган.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Тээли

«Бай-Тал» совхозта дүжүт ажаалдазынга белеткелди багай чорутканы. Хайгылчыларның хыналда кылган үезинге чедир тараа ажаар 10 комбайнның чүгле үжүн, а силостуң 4 комбайнының ийизин септеп, белеткээн болган. Үрелик 7 комбайннарның ийизи мотор чогу-биле анаа турар. Ажаалдага киржир чамдык техниканы кымга-даа акт ёзугаар быжыглаваанындан оларның кезектерин уштуп аваргылаан болгаш тоймаглаттынган.

Бо дугайында айтырыгны Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. тараа ажаар техниканың кадагалалынга, эдилелинге контрольду кошкаткан, инженер-техниктиг ажылдакчылардан негелдени кудулатканы дээш совхоз директору М. С. Ооржакка комитет шыңгыы хемчегни хүлээткен.

Самагалдай

«Чодураа» совхоз дүкту бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын четпес күүседип турарының дугайында айтырыгны Тес-Хемниң улусчу контроль комитединге чугаалашкан. Күрүнеге (зачёттуг деңзи-биле) 50 тонна дүк садар турган, ажыл-агый июль төнчүзүнге чедир 39,8 тоннаны садып, чыл планын 79,6 хуу күүсеткен.

Нииттиниң-биле ажыл-агый хөй кыргылдазының хуусаазын уадып, ону организастыг чок эрттирген. Оон түңнелинде дүк бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының хемчээли эрткен чылдың деңнелинден кудулаан.

Бо чугула айтырыгга, ылангыя план күүседиринге холбаштыр дээштиг хемчеглер албааны, мал ажылының специалистеринден база малчыннардан негелдени кошкатканы дээш совхоз директору С. Л. Чаңгы-оолду комитет сагындырган.

Кызыл-Мажалык

«Тыва кодээ тудуг» трестиниң № 741 КМК-зы тудугларны доктааткан норма-чижектерден улуг хажыдыышкынныг кылдыр кылып, ажылдың шынарын баксыраткан, ынчангаш оларны катап эде кылырынга күрүнениң хөй акша-хөреңгизин артыкка чарыгдап келген. Эрткен чылын «Дөң-Терезин», «Барлык» совхозтарга болгаш Кызыл-Мажалык суурга кылган янзы-бүрү тудугларны эде кылырынга КМК нииттизи-биле 134 муң 500 рубльди төлээн.

Оон аңгыда коллектив тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирбес, ону уадыр таварылгалар бар. Чижээ, бо чылдың бирги чартыында «Хемчик» совхозка 60 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр планныг турган, чүгле 3,6 муң рубльди шиңгээдип алган ийикпе, азы планын чүгле 6 хуу күүсеткен.

Үстүнде айтырыгны Барыын-Хемчиктиң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып, чугаалашкан. Тудугларга ажылдың шынарын баксырадып, оларны эде кылырынга хөй артык акша-хөреңгини үндүргени дээш КМК начальниги С. Шестаковту, кол инженер В. Ооржакты шыңгыы доңгуткан болгаш күрүнеге чедирген каражаның чамдызын эгиндери-биле оларның бир-бир айда шалыңын тырттарын комитет шиитпирлээн.

Бай-Хаак

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка хайгылчылар хыналда кылырга дүжүт ажаалдазынга ажыл-агый багай белеткенгенин илерээн. Хыналда кылган үеге чедир шаңнар септеттинмээн, картофель ажаар черин эде кылбаан. тараа ажаар 48 комбайнның чүгле 18-н септеттинген. Үш комбайнның кезектерин өскелерин септээри-биле адырып каапкан. Картофель ажаар техника септеттинмээн, автодепаның септевээн болгаш хынаваан. Тараа арыглаар, кургадыр агрегаттар база-ла белен эвес.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга бо дугайында айтырыгны чугаалашкан. ол чугула ажыл-херекке улуг четпестерни болдурганы дээш совхоз директору В. И. Кожушконы, кол агроном А. И. Сырчинни доңгуткан. Ажылга харысаалга чогу, ажаалда техниказының септелгезин чогуур өйүнде организаставааны дээш кол инженер Н. П. Карагаевти ажылындан дүжүргеш, механикче шилчиткен болгаш оон бир айда шалыңын тырттар деп комитет шиитпирлээн.

ДЕМИР-ДЕС «СЕГИ»

«Ынча-мынча мал ис чок читкен» деп чамдыкта бо-ла чугаалажы бээр бис. Эндептиг чүве. сөөлгү үеде бистиң «Ак-Туруг» совхозта мындыг чугааны машина техникага база хамаарыштыра бээр апарган. Чыл эгезинде совхозта чер базып, шимчеп турар бүгү машиналарны хайгылчылар счетчиктен тудуп чаңгыстап санаарынга 54 турган чүве. Оларның ниитизинден беш машина ис чок читкен. Эстип берген бе дээрге, демир-дес ээзилдирип-тер кире ындыг күчүлүг заводта бистиң «Ак-Туруг» суурнуң ажылчынында чок болгай.

Арткан янзы-бүрү марканың 49 машинаның амгы үеде 20 эргелиниң хуундары дески-нип, шимчеп турар. А арткаңнары гараж хериминиң иштинде болгаш чамдык чолаачыларның бажыңнарының даштында кижи-чиеч каан аът дег көңгейни берген турар. А ол демир-дес «сегип» барган машиналарны канчаар шимчедип, ажыглалы-рын кым-даа билбес. Ол ышкаш совхозтуң Кызыл-Тал салбырында хүн машиналары база «сегип» барган.

Найыралдыг кай, тойлан демир-дес [illegible] партиязы. Бөдүүс ис чок читкен болгаш «сегип» бээр шилчээн ол машина-техниканы кылырынга, оларны бо ырак черге чедир сөөртүрүнге күрүнениң та чеже акшазы чарыгдаттынган чүве. Кижи бодаарга, совхозтуң удуртукчулары ол бүгүнү медерен билир дег. А гараж эргелекчизи Э. Сойгаң-оол дээрге:

— Ажылды чаа хүлээп алдым, чүнү-даа билбес мен — дээш, чүгле холун чайып каар.

Машина-техниканың ажыглалында кижи шылавар артыкчок мындыг четпестерни дарый чайладып, шиитпирлиг хемчеглер алыры-биле совхозта партком, оон секретары Р. С. Хунай-оолга улусчу контроль бөлүүнүң хайгылчылары чедип, демдеглээн бис. А мынчага чедир кандыг-даа түңнел чок. А ындыг болганда ам бо айтырыгны район организацияларының, ылангыя СЭКП райкомунуң кодээ ажыл-агый килдизинге, райкүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелинге чидии-биле тургузар үе келген эвес бе?

М. АРТАА,
хоочун коммунист, улусчу контролёр.

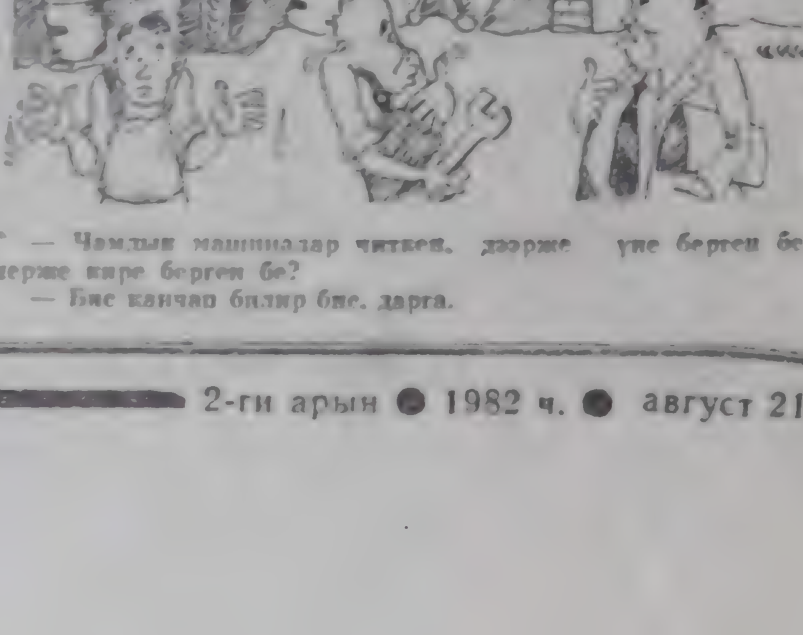

— Чамдык машиналар читкен, дээрже үне берген бе, черже кире берген бе?
— Бис канчап билир бис, дарга.

ХАРЫЛЗААЛЫГ ИЙИ БҮДҮРҮЛГЕ: олар канчаар ажылдап турарыл

2. ЫРБАННЫҢ ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНДЕ

АЖЫЛЧЫН СУУР. Ырбан дыка эрте одуиган. Хемниң солагай талазында шиштегер бизен баштарлыг бүүрүн тайгаларга безин хүншалын дегбээн. А балды, [illegible] ажылчыннар чамдыктары хемче, эскилерин ыяш кезер черлерже чорүп турлар. Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажылегойының Ырбанда ыяш белеткээр [illegible] дээрде эртенгиниң сес шакта баарывысна, хамык улус [illegible] дээш болду. Пункттуң начальниги Самсон Ипатович Шишковтуң кабинеди ээн болду. Бир аныяк херэжен кижи биске тайылбырлаан-дыр:

— Самсон Ипатович гаражта ажыл хуваалдазы кылып турар. Ол мааа дежк келбес боор. Ынаар барганыңар дээре.

Эзээш каш делгем, узун кудумчулары суур. Соок тайга чер хирезинде, чурттакчыларны бажыңнарының чанында вогаа, картошка тарыгылап алган, оозу дыка чаагай үнүп чылар. [illegible] хүрең-хүрең, бис демей бажыңнар. Арга иштинде болгаш суурнуң агаары арыг, харын даа [illegible] чыттаныыл турар.

ДОЛГАНДЫР херимнеп кааш улуг-ла ак бажың.

(Төнчүзү. Эгези № 194 «Шында»).

Оон дөрүнде ыяш сээртүр [illegible] каан каан. Баарында деске шөлде кезек кижи тур. Чолдаксымаар сыныг, чоон, магалдыг, делгем эгиниг, дашкыдан көөрге кижи орту эртип чорууп хире, чазык шырайлыг эр ыяш белеткээр участоктуң начальниги ол болду. Оон-биле ужуражып, келген херээвис дугайын чугаала[illegible].

— Ам удавас чайлалы бээр мен, бичии манаптыңар,— деп, ол чугаалады. —Оон конторага баргаш, хөөрежир бис.

Самсон Ипатович чолаачыларга, трактористтерге кылыр ажылды тодарадып, шефтеп турар совхозунга мал чеми белеткээр кижилерни томуйлаан соонда, конторада оон кабинединге кээп, чугаалажы бердивис. Начальник биске [illegible] Пункт он бирги беш чылдың [illegible] чартыында 900 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бээр ужурлуг. Ону херек кырында миллион ажыг рубль кылдыр күүсеткен. Ол үениң дургузунда 66 муң ажыг кубометр ыяшты келип белеткээн. Шупту 68 муң кубометрден хөй ыяшты аргада кескен черилден үндүр сөөрткен. Тудугга херегдээр ыяшты 53500 кубометрниң орнунга 64 муң ажыг кубометрни белеткээн. Дилген материалдарны 2250 кубометрниң орнунга 2519 кубометрни кылган. Чартык чылда (6000) кубометр ыяшты салдадып бадырар планын 71290 кылдыр [illegible].

— Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу бо чылдың бирги чартыында иштиг-биле багай эвес ажылдаан,— деп, Самсон Ипатович чугаалады. — Чамдык бергелер эвес болза, сон-даа эки ажылдап болур турган чүве. Юбилейлиг чылды төлептиг күш-ажыл-биле доозар дээш, ыяш кезер, сөөртүр сал даар бригадалар [illegible] социалистиг чарыш калбарган. Кижилер шынап-ла карак кызыл ажылдап турар. Мааа мурнакчыларны адап болур. В. Наршаков, Л. Нагибин, П. Ширникин, В. Любухин оларның сал даап белеткээр звенолары планныг онаалдаңы 20 хуу ажыр күүседип турар. Ол ышкаш ыяш белеткелинде А. Карамышев, Н. Савин суглары бригадалары база оон дудак чок ажылдап турар. Сугга белеткээн салды сөөртүп кожуп турар катер капитаннары А. Бабушкин, И. Качаев, Н. Гусельников болгаш [illegible] пайн турар.

ЧАМДЫК БЕРГЕЛЕР бар дидинер, ол дугайын тодаргай чугаалап көрүйнерем — деп, Самсон Ипатович[illegible].

— Бисте эң-не бергедеп турар чүве —септелге кылыр материалдыг баазаның чогу. Техника септээр мастерскаяның бажыңын шагда-ла тудуп каан, а оон дериг-херексели чок, амдаа куруг турбушаан. Хамык тракторлар кышты өттүр ыяш сөөртүп ажылдап келген болганда, оңу чазып септээр ужурлуг. А септээр дээрге мастерская чок, соонта даштыгаа, кудумчуга канчап кылыр боор. Оон ангыда тракторлар [illegible] артык кезектер база берёс боор-дур. Бо чорук бистиң ажылывыска улуг шаптыкты таварыштырып турар. Чүгле чаңгыс июль айда бистиң септелгеге херегдээр артык кезектер чок болган ужурунда, 72 трактор-хонуг аңаа туруушкун болган. Ынчангаш 6000 кубометр ыяш чедир бердивээн. Септелге баазазын тургузар дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының удурттулгазы шагда-ла тургускан. Олар ону билир, ынчалзажок аңгаа чедир шиитпирлевейн турары элдептиг. Оон ангыда сал даап белеткээриңге [illegible] тыг база бир чүүл бар. Үстүү-Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелели сал бадырар [illegible] ки чорутпас, үзүктедирер бээр-дир. Бирде үш-дөрт хонуг чаңгыс-даа теплоход келбейн баар. Ынаан белеткеп каан салдар чайлаттынмайн чыдып бээр. Оларны чайладыр сөөртүп, эске черге эртеп каар дээрге, бисте шыырак теплоходтар чок болгай. Чамдыкта эргелелдиң теплоходтары хары угла эндере четкилеп кээр, ынчангаш алыр сал тывылбайн баргылаар.

Аразында харылзаалыг ийи бүдүрүлгеде ажыл-херектиң байдалы ындыг-дыр. Түңнелинде чүнү чугаалап болурул? Оларның кайызы-даа он бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн болгаш чартык чылдың онаалдаларын ажыр күүсеткилээн. Чыглы чедиишкиннериг доозары-биле кужениишкинни моон соңгаар-даа кошкатпазы билдингир. Чамдык четпестерни бот-боду[illegible] чүт кагжып чоон бар[illegible] начальниктиң үстүнде чугаалаан чүүлдеринден база-ла илереп турар. Мында кол-ла чүве —аразында ыяк харылзаалыг ажылдаарынга шыкан-дыр. Ону чедип алыры [illegible] чугула.

Септелгениң материалдыг баазазын тургузар дугайында Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң негелдези черле чөптүг. Ону Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый чериниң удурттулгазы өөренип көргеш, дарый шиитпирлээри негеттинип турар. А хемчилер болгаш ыяш белеткекчилери боттарынга алган социалистиг хулээлгелерин күүседип шыдаар дээрзинге чигаанмайн барып болур. Оларның эрес-шудургу күш-ажылы аңаа бадыткал болур.

Куулар АРАКЧАА.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

УЛУГ САЛЫЫШКЫН

БЕРЛИН. СЭКП ТК-ның Чиигие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГСЧП ТК-ның Чиигие секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле Крымга найыралчы ужуражылгазының түңнелдери социализмниң болгаш тайбының быжыглаарынга дыка улуг салыышкын болуп, ССРЭниң болгаш ГДР-ниң аразында буступбас акы-дуңма найыралды улам ынай быжыглаарынга бүгү хемчег-биле иниг бээр. ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Берлинде тараткан медегелинде ол дугайын чугаалаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозу СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң, ийи чурттуң улустарының аразында бүгү талалыг кады [illegible] ның оруу-биле чаа базымның демдээ болур Крым ужуражылгазының түңнелдерин долузу-биле чүүлдүүзүн турар деп, документиге онзалап [illegible] — ГДР-ге сайзыраңгай социалистиг [illegible] ның идегелдиг үнделин.

Бүдүрүлгениң специализациязының болгаш кооперациязының программаларын амыдыралга чайгыыш чок боттандырарынче угланган ужуражылгаа үезинде чедип алдынган дугуржуп [illegible] техниканы [illegible] дүрген-дедиринче, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң акы-дуңмалыышкы эске чурттар-биле дем каткан [illegible] үрге болгаш [illegible] ажыл агыйга аңгы үениң технологияларын нептередиринче уг[illegible].

Европага ядролуг боо-чепсектерни [illegible] стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарга [illegible] Совет Эвилелиниң чүткүлдүг кужениишкиннерин ГСЧП ТК-ның Политбюрозу болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели бүрүн деткип турар. Ол чугаалажыышкыннарга совет саналдар боо-чепсектерни дыка кызыгарының бөттүг аргазын ажыдып турар. Ядролуг дайынның кыжаныын [illegible] уттуткаар дугайты Л. И. Брежневтиң [illegible] контрольдуң болгаш чепсеглениишкинниң дүжүреринин айтырыгларын Совет Эвилелиниң бөттүг көрүп турары-биле ГДР-ниң хамаатылары эп-сеткилдиг каттыштырып турар.

Империализмниң эң агрессив бөлүктери күшке даянып алган социалистиг дем каттыштырылгазынга удур, бүгү [illegible] «крестилиг походуз» чарлап алган хамыктың мурнунда америк администрациязының дайынзырак угланыышкыны бүгү [illegible] тайбыны [illegible] айыылы таварыштырып бөдүр[illegible] дег аңгарган ындыг байдалдарда СЭКП биле ГСЧП тайбын кады ажылдажылганы [illegible] калбартыр дээш Европа диптиң күрүнелериниң онзагай харыысалгалын онзалап демдеглеп турар деп медеглелде [illegible].

Палестинаның араб улузунга удур, Ливанга, Сирияга, агрессиязын каражадаан бүгү кижилерге удур Израильдиң дааныг өлүрүкчү хемниг үүлгедиишкиннерин ССРЭ биле ГДР шиитпирлиг буруу шаап турар.

Социалистиг дем каттыштылгазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынының [illegible] тайбын болгаш айыыл чок турарынга кыжаныгны чок кылыр дээш тайбынга ынак бүгү [illegible] ГСЧП биле ГДР идепкейлиг салыышкынын моон соңгаар даа киирерин ГСЧП ТК-ның Политбюрозу биле ГДР-ниң Министрлер Чөвүлели медеглээн.

Ленинниң партиязы-биле болгаш чурту-биле акы-дуңма эвилелди улам ынай калбарпып [illegible] ГДР-ниң [illegible] бүгү чонну Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургузуунга 60 чылын төлептиг угтуур деп документиге онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЛИВАН

Ливан республика Чер ортузу далайның чөөн эриктеринде чаттылып чорүткан. Девискээри 10,4 муң дөрбелчин километр. Найысылалы—Бейрут хоорай (бир миллион чурттакчылыг). Чурттакчы чону 3 миллион хире кижи. Чонунуңколдуу христиан, мусульман чүдүлгелиг арабтар.

Соолгу үеге чедир Ливанның девискээринге ышан хамааты эргези чок 400 муң хире палестиннер чурттап турган. Израильге төрээн чуртундан үндүр сывырткан, олар чоок-кавы араб чурттарга, ылаңгыя Ливанга ынчаар түр чурттап турганы ол.

Чурттуң парламентизи (99 депутат бар) дөрт чыл болгаш бир соңгудар. Ол президентиниң алды чыл хуусаага соңгуур. Чурттуң амгы президентизи И. Сарвистиң хуусаазы бо чылдың күзүнүнде доостур.

Ливан өрттенип турар, ол израиль агрессияның палестиннерин чурттан узуткаш чок кылыр дээн калчаа эрзаанда турар. Оон түңнелинде муң-муң ливаннар өлүп турар. Израиль агрессиязының Ливанга удур калчаазыг согуу Тель-Авив биле Вашингтонуң аразында «стратегтиг кады ажылдажылга» деп адаар дээрбектиң иштинде дээрапш богүп бүгү делегей билир. Чоокку Чөөн чүктү база катан хан-биле «сугтарары» америк империализмниң политика, экономика болгаш шериг деткимчези чокка, израиль агрессорларга болдунмас дээрзин кижи бүрүзүнге [illegible].

Израильдиң сорулгазы — Удурланыышкыныың Палестин шимчээшкининиң сылба шавары.

Ливанның политиказын 50 ажыг партиялар болгаш аңгы-аңгы ут-шиглиг ажылдыг организациялар деткип турар. Чурт иштиниң политиказының [illegible] аңгы чөрүлдээлерни, чуртта турүп турар ёзу-чурумнуң буржуаз-либералдыг байдалын ажыглап, Израиль 1975 чылда-ла кажар үүлгедиглерин кыла берген турган...

Бо чылдың июнь 4-те израиль авиация, аар артиллерия болгаш шериг-далай флодунуң корабльдери Ливанның [illegible] күштүг от ажыдыышкынын эгелээн. Июнь 6-да чурттуң девискээринче куяк танкылыг ийи бригада, 20 муң ажыг аг-шериг шургуп кирген. Израильдиң кады кожа араб күрүнелерге удур эң-не каржы дайыны ынчаар эгелээн. Агрессорнуң аг-шериг шургуп кирген. Израильдиң кады кожа араб күрүнелерге удур эң-не каржы дайыны ынчаар эгелээн. Агрессорнуң аг-шериинниң ышты түңү ам 90 муң кижи чедип турар.

Амгы үениң эң күштүг америк боо-чепсээ-биле дижинге чедир чепсегленген агрессорнуң шериинге удур ливан национал-патриотчу күштериниң отрядтары болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкини — чаңгыс соо-биле [illegible] ры дидим тулчуп турар. Агаар десантыларын, чүс-чүс [illegible] ажыглап турган, дашкызыраан израиль шериг чурттуң мурнуу девискээриниден дыка хөй черни эжелеп алган. Израильдиң күчү-кужу артык-даа бол, Ливанның камгалакчылары эрес-дидим, быжыг турумчуг демисешип турар.

Бекка шынаазынга болгаш Даглыг Ливанга болган улуг [illegible] он танкыларын, хөй санныг [illegible].

Чидириге таваржып турза-даа, агрессор Ливанның төвү Бейрутче аар тулчуушкуннарын кылып, агаардан болгаш курган черден соксаал чок халдап келген. Хоорайны эжелеп аар сорулга-биле кижизивес арга-дүрүкулганы ажыглап, массалыг узуткаашкынның чепсээ — шариктиг болгаш кассеттиг бомбаларны ажыглаан. Оон түңнелинде муң-муң тайбын чурттакчылар өлген... Агрессорнуң дерзии үүлгедии уламчылавышаан.

В. МАТУЗОВ.

ТАЙБЫН КОСМОС ДЭЭШ

ВЕНА. Космос делгемин тайбыш сорулгаларга таарыштыр шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле КНО-нуң Венада эртип турар ийиги конференциязында иштиг чугаалажып, санал бээри доозулган. Оон эрткен байдалы болгаш саналдарның утказы Вена шуулганының киржикчилери өртемчейни шериг пландарны боодураарының ораалдазы[illegible] рынга удур, ону кижиниң шинчээдип ап турарында практиктиг ажыкты тып үндүрер дээш туржуп турарын тодаргай шергүскен.

— Космоска чаа шинчилел [illegible] он [illegible] чилелдердең практиктиг бериилде вемей өзүп. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга улус ажыл-агыйы болгаш эртем талазы-биле дыка улуг ажык алдынып турар—деп, ук Чөвүлелдиң телээлекчизи В. Б. Попов конференцияга бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн.

«Интеркосмос» программазын ёзугаар кады ажылдажып турар социалистиг чурттар космоста чедиишкинниг ажылдап турар 200 ажыг эртем приборларын болгаш машиналарны тургускан. Оларның дузаа-биле 150 ажыг эртем шинчилелдерин тургускан деп, ол дыңнаткан.

Социалистиг чурттарның «Интерспутник» дээр делегей [illegible] кады ажылдажылгазы база калбарып турар. «Интервидениениң» телепрограммаларының ам 40 ажыг хуузун космос харылзаазының херекселдери-биле хандырып турар.

Эрткен беш чылдың дургузунда ССРЭ-ниң болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери эске-даа [illegible] киржилгези-биле 9 экспедиция октаргайга чораан. Оларның шинчилел ажылдарын [illegible] практиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге ЭДЧ чурттарының 40 ажыг эртем болгаш бүдүрүлге организациялары ажыглап турар деп, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң [illegible] демдеглээн.

(СЭТА).

СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫНЧЕ КЫЙГЫРЫГ

БРАЗЗАВИЛЬ. Африка чаңгыс эп организациязының [illegible] ыштыш келген кризисти ажып эртип шыдаар дээрзинге Африканың удуртукчулары бүзүреп турар деп. Конго Улус Республиканың президентизи Д. Сассу-Нгессо Габонда барган журналистерниң айтырыгларынга харыылап тура медеглээн. Ол организацияның ачызында бүгү диптиң үнүп делегей дыңнап турар, ынчангаш ук организацияның [illegible] эргежок чугула.

Африка чаңгыс эп организациязының таваржы берген айтырыгларын харын чүгле дем каткан куженииишкиннер-биле шиитпирлей болур деп, конго удуртукчу онзалап демдеглээн. [illegible] мурнунга шыгыы бергелерниң бир дугаар таваржып турары бо эвес болдур ийин. Африканың чаңгыс эвин камгалап арттырар сорулга-биле Триполиге чораан күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары дээди деңнелге ужуражыышкын эрттирериниче кыйгырган. Африка чаңгыс эп организациязы оон кежигүннери бүгү күрүнелерниң организациязы болуп артар деп, Д. Сассу-Нгессо демдеглээн.

ИТАЛИ КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Эрге-чагыргада «демократтыг альянс» блоктуң болгаш соцпартияның аразында [illegible] түңнелинде республиканың конституциязын парламенттиң өскерткени чурттуң политиктиг амыдыралының үезинде демократияга айыылдыг орукту ажыдып турар деп, португали коммунистер санап турар.

Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политкомиссиязының медегелин «Аванте!» солунга парлаан. Республиканың революстуг чөвүлелин [illegible], чурттуң президентизиниң шериг болгаш хамааты эрге-хулээлгелер кызырганы, ук хулээлгелерни чазакка дамчытканы, а ол ышкаш кол хоойлуга өске-даа өскерлиглерн киргени Португалияда политиктиг эрге[illegible] системазын бо[illegible]туру-биле өскертип турар деп, медегелде айыткан.

Чоннуң революстуг чаалап [illegible] — национализацияже, аграр реформазынче, ажылчы чоннуң демократтыг [illegible] болгаш эргелеринче чаа шавар халдаашкыннары [illegible] деп турарын чазак кежигүннериниң чоокта чаа медеглелдери херечилеп турар. Ол шавар халдаашкыннарны чогуур үезинде соксатпас болза, 1974 чылда фашистиг диктатураны дүжүрген [illegible] бүгү түңнелдер узуткаттынган турар ийик деп. Португалияның коммунистери санап турар.

АЖЫЛЧЫ ЧОННУ КЫЙГЫРГАН

МАНАГУА. (СЭТА). Америк империализм амгы үеде Никарагуа [illegible] дайзыны болуп турар. Гондурастың [illegible] Никарагуаның чонунга удур дээрбечи халдаашкыннарны кылып турар контрреволюсчу идегеттерни америк империализм деткип, куткуп, оларга хөй миллион долларны чарыгдап турар.

Америк империализмниң болгаш оон чалчаларының ээчүк-чөңгээлеринге шыгыы ойтур шавыышкынны бээринче [illegible] удуртулгазы кыйгырган.

КОММУНИСТЕРНИҢ СОҢГУЛДА МУРНУНДАГЫ ДЕМИСЕЛИ

ГААГА. Сентябрь айда парламентиге [illegible] соңгулда болур-биле холбаштыр ам Голландияда чоруп турар соңгулда мурнунуң кампаниязынче Нидерландының Компартиязы идепкейлиг киришкен.

Амстердамның [illegible] дүжүүшкүн бүдүрүлгениң болган митингизинге ында Компартияның кандидаттарының даңзызының бажында чоруп турар парламент кежигүнү Ина Брауэр ийи кол [illegible] демдеглээн. Коммунистерниң соңгулда мурнундагы демисели оларны шиитпирлээринге угланганын айыткан. Ол — Голландияның черинге чаа америк ядролуг ракеталарны сайгара тургузарынга удур тыгап турар барымдаалыг күштерге ойтур шавыышкыны бээри база чуртту хаапа туткан экономиктиг кризистиң байдалдарында социал чаалап алыышкыннарны камгалаары-дыр.

Христиан-демократтыг кыдырыг партияның удуртукчузу Ван Агтом баштаан амгы чазак ракеталарны аңгып тургузарынче болгаш ажылчыннарның социал чаалап алыышкыннарын чок кылырынче угланган политиканы уламчылаар аргазы албас ужурлуг деп, коммунистерниң кандидады чугаалаан.

Дееширелиг бажын тургузарынче Компартияның телелекчизи кыйгырган. Чоон угланыышкынныг партиялар болгаш оларны деткип турар кижилер реакцияның шавар халдаашкынын ара доктаадып шыдаар улуг күш болуп турарын ол онзалап демдеглээн.

АНГЛИИ МЕДИКТЕРНИҢ ДЕМИСЕЛИ

ЛОНДОН. [illegible] ажыл төлевириниң бедидерин болгаш [illegible] камгалалынга [illegible] демиселин [illegible] хандыралчы [illegible] демиселин бүгү Англияда уламчылап [illegible]. Кижилерниң амы-тынынга болгаш кадыынга кандыг-бир берге байдалды кандыг-даа таварылгада боттурбас деп дүрүмнү быжыы-биле барымдаалаан медиктерниң ажыл соксадыышкыннарының дугайында дыңнадыглар Англияның янзы бүрү булуңнарындан кирип турар. Ажыл соксадыышкыннарынга алыскан эмнелгелер медицинаның дүргең болгаш соңгаарладып болбас дузаламчызын көргүзүп уламчылавышаан.

Медицина ажылдакчыларының демиселин [illegible] бааа-биле деткип турар. Англичаннарның 70 ажыг хуузу медиктерниң чөптүг негелделерин хандырып турар бээр деп санап турар. Бажындан [illegible] артык улуг эмчиктерге каттыштырылгазының чуртта таваржып турар бис деп, кадык камгалалының албан-хаакчыларының конфедерациязының чиигие секретары А. Спансуик медеглээн.

[illegible] партияның Бараан парламентизиниң [illegible] А. [illegible] ийи митингизинге [illegible] медиктерниң демиселин деткээн. М. Тэтчерниң консерватив[illegible] тиктиг чазаа дапын бөлүктерге 14 миллиард фунт [illegible] тура, медицина [illegible] кузели чок ышкажыл деп медеглээн. Фондулар чок-тур деп тура-ла, Мурнуу Атлантикага дайын чорударынга 2 миллиард фунтуну тып алган деп, ол чугаалаан.

ЧАЗАК БАШТЫҢЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АММАН. Барыын Бейруттуң тайбын чурттакчыларынга хамаарыштыр израиль дайынзырактарының кылып турар араатаныг [illegible] кижи тодарады бижип безин шыдавас деп. Иорданияның премьер-министри М. Бадран Иорданияның [illegible] терниң болгаш эргелелдиң чер-черде эске-даа органнарының удуртукчуларының мурнунга чүве чугаалап тура медеглээн.

Израильге дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзүп турары дээш, Израиль дайынзыра[illegible] Ливанда [illegible] үүлгедиишкиннериниң деткикчизи [illegible] дээш Американың Каттышкан Штаттарын Иорданияның министрлер кабинединиң баштыңы буруу шапкан.

БАЗА БИР АЙТЫЫШКЫН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Америк парлалганың дыңнадыгларындан АКШ-тың шериг ведомствозу президент [illegible] ёзугаар, «Совет Эвилели-биле уламдыгыышкынныг ядролуг дайынны чорудар күштү Каттышкан Штаттарның [illegible] рынче угланган» стратегтиг планны ажылдап кылырын доосканы деп документиде чугаалап турар.

Пентагонның чаа планы АКШ-тың администрациязының иштиг шериг стратегиязының үзүлбес кожа болуп турар. «Лос-Анджелес» солунда парлаттынган дыңнадыгда ол план мурнундагы администрацияның 59 дугаартыг айтыышкынын кылдыр билдингир турар стратегтиг доктринадзынга немелдо болурун бадыткаан. Ол айтыышкынны ёзугаар кызыгаарлаттынган ядролуг дайынны кылып болурун болгаш харын-даа болдунар аргалыын албан ёзузу-биле эң-не баштай чарлаан [illegible].

АКШ тып болгаш бүгү делегейниң хөй-ниитизи Картерниң президент турган ядролуг дайынны өскүдүп үндүрерипге белеткелче ажы-биле чүткүлүн буруу шапкан. Мурнундагы администрацияның эске-даа дайынзырак пландары-биле кады 59-ку айтыышкынның бөстүп келгени Барыын чүкке ядролуг кыжаныышкынны баш удур болдурбазының кыйгырыышкын адаа-биле дайынга удур калбак шимчээшкининиң болдурган.

1980 чылдың соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде Р. Рейган бодунуң мурнунда турган президентиниң ындыг даштыкы политиктиг уг[illegible] арганы ажыглавайн барбаан. Ол чамдыкта харын-даа дайынның удурланыкчызы болур чыгыы туруштуг болуп, ону президент кылдыр соңгуптар чүве болза, ол тайбынны хандырар апаарын соңгукчуга бүзүредип турган болгай. Ынчалза-даа Рейган Ак бажыңның эргиин ажыр баскаш, херекти өске талаже угландыр чорудуп берген. Оон ажыл-чорудулгазынга кол-ла черни боо-чепсекти кажан-даа кестүп көрбээн хемчээл-биле эндере бүдүрери ээлеп турар. Ынчангаш соңгулда мурнунуң аазааашкыннарының кай-даа артпаан.

Р. Рейган ам көөп картерже суртаалды улам на дапынзырак, тайбыщның болгаш кижи төрелгетенниң херээнге уламна хоралыг [illegible] турар-дыр. Ол планның дугайын бижээш, ол-ла «Лос Анджелес» чоокта чаа мынчаар айыткан: «президент Рейганның стратегтиг доктриназы ядролуг дайынның чорүп турарының үезинде шериг хөделиишкиннерин чорударының талазы-биле Картерниң документизинде-даа артык дайынзырак боол турар. Чүге дээрге, оон эчис сорулгазы—«узамдыгыышкынныг ядролуг дайынга» тиилээри боол турар». Администрацияның ындыг стратегиязын ёзугаар «узамдыгыышкынныг ядролуг дайынга шыдажыр ужурлуг» шериглерни [illegible] болгаш харылзаштырарының [illegible] бюджетке 18 млрд. рубльди киирген.

Ындыг айтырыгны тургузары хуруп ёзугаар болур: «кызыгаарлаттынган ядролуг дайын», «сагындырарының ядролуг согуушкуну» дээш. Оон-даа өскээр адаар, агрессорнуң ындыг хөделиишкиннери доп-дорап, чайлаш чок харыы согууну болдурар деп чүвени Пентагонда билип турар бе?

Чаа доктриналарның авторларының харыысалга чок чоруу Каттышкан Штаттарда ханы дувурээзинни болдуруп турар.

Ядролуг айыыл-халапты болгаш аңаа белеткелди болдурбайн барып болур өске бир угаан-сарыылдыг орук бар. Совет Эвилели эгелекчи саналды кылгаш, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хулээлгени болунга алган. Бир эвес оон өске ядролуг күрүнелер боттарынга ындыг хулээлгени алыр болза, херек кырында ядролуг чепсекти ажыглаарындан ойталааны ол болур ийик. Ынчалза-даа АКШ-тың администрациязы совет эгелекчи саналга чогуур харыыны бербээн хараадамчыг.

АГРЕССИЯНЫҢ СОРУЛГАЗЫ — ТЕРГИИДЕЛДИ, ТУРГУЗАРЫ

КАИР. Египеттиң национал-демократтыг (чөөн үзелдиг) партиязының чиигие секретары Халед Мохи эл-Дин каттышкан америк-израиль стратегияның сорулгазы — араб делегейге империализмниң болгаш сионизмниң тергиидели тургузары болур деп, Александрияга болган митингиге чүве чугаалап тура айыткан. Удурланыышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш ливан национал-патриотчу күштериниң Израильдиң агрессиязын ойтур шаап турар дайынчыларының туруштуун база эрес-маадырлыын ол бодун-биле үнелеп көрген. Америк шериг машиназын ажыглап алгаш, Израиль палестин болгаш ливан улустарны кырып чок кылып турда, хажызында хайгаарыкчы болуп берген ындыг араб ёзу-чурумнарны Х. Мохи эл-Дин шугумчулаан.

(СЭТА).

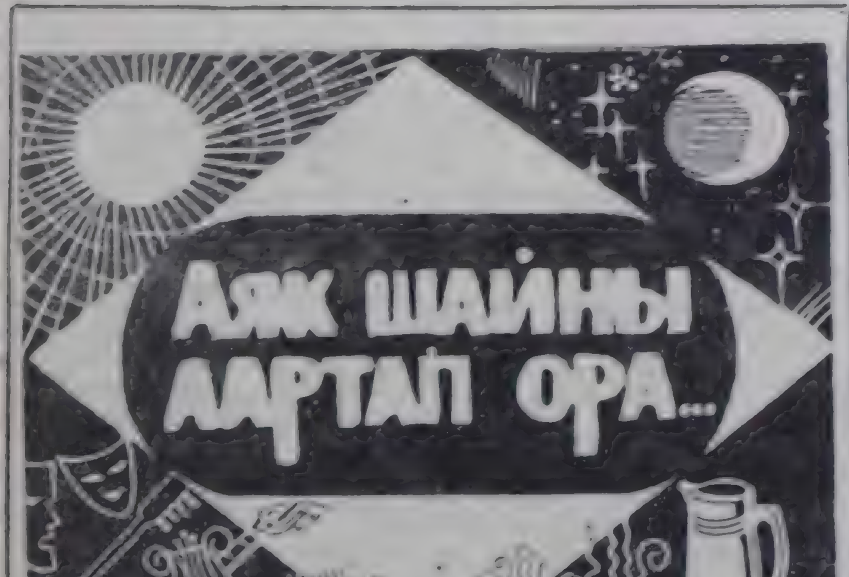

ШООДУГНУҢ ОДУ-БИЛЕ

«Крокодил» журнал алдан чыл дургузунда сатираның өткүт одун кыпсып келген. Оон арыннарынга парлаттынган тергиин эки ажылдарны Москвага, Чурукчунуң Төп бажыңынга август 19-та делгээн.

Шоодуглуг 300 хире чуруктардан тургустунган экспозицияда — сураглыг чурукчулар Д. Моор, В. Дени, А. Каневский, Кукрыниксылар, Б. Ефимов, И. Семенов, В. Горяев, Л. Сойфертиске болгаш [illegible] ажылдары кирген.

«Рабочая газета» солуннуң чуруктарының каң-ырылгазы [illegible] луп үнүп турган «Крокодил» [illegible] журнал [illegible] чаалап алган. Оон баштайгы номери Д. Бедныйның «Кызыл крокодил — эн-не диди м! Кара болгаш ак крокодилдер удур баар'» деп состеринге үлегип үнген.

Журналдың 20—30 чылдарының чуруктары революсчу туруштуг-биле чаа амыдыралды тургузушкан. Дайын чылдарының карикатуралары эн-не өткүт болгаш хайыра чок болган. Амгы үениң амыдыралының өскиттерин ол база чандыр көрбейн турар. Дайын пропа[illegible] [illegible] нар, бистиң ажылдап, чурттаарывыска шептыктап турар — бюрократтар, чалгаалар, арагачылар «Крокодилдиң» хавалынга.

Алдан харлаан журналдың чыдазы болгаш дииштери тегейленмээн, ол улам чидип турар.

(СЭТА-ның корр).

Александр ДАРЖАЙ.

ДҮННҮҢ ШҮЛҮКТЕРИ

(Өөрлешкек одуруглар)

Аът нулаа хачыланмас,
Аар дүмбей караңгы дүн...
Ыйгыланта көээ суурнуң
Ыт-кужу үнүн алчып,
Ыржым үреп ээрбестээн,
Өртемчейниң караңгызы
Айлүг чуве сөглүп чырыыр.
Ханы ынак ийи кижи
Харылзаазы дүнче
шилчээн —
Харын кенчуг дүмбей ол-
дур.

. . .

Сыгырга куш шырыштарда
Сыыныналдыр сагыра-дыр.
Хөрээм ишти амыш диди.
Хөңнүм эпта хамуш диди.
Адың кый деп кыйгырза-
даа
«Аа»— дивес — талыгыр
сен.

. . .

Дүнелерде дүштүк уруг
Дүвүренчиг дүштер дүжээн:
Сарыг өөлак өске кыстың
Чаагын суйбап ойнап
турар...
Караа чаштыг кыс-даа
оттур, —
Ханада шан эдип турар.

. . .

Караңгыда караам
чыраан, —
Карам уруг менче ээлген.
Караланың дага дүжү
Каккыңайнып ыңай
болган—
Уруг эмим ушкарыпкаш,
Улуг-Шыкче чедзиптен
мен.

. . .

Өпей ырдан
Өртемчейге амыдырал
Өзентелип тывылган деп,
Өле баштыг шуваганчы
Даңзазынга таакпы тип,
Тавар сөглеп олурду ийин.
Өчүр шын-дыр!

. . .

Сериин дүне.
Сери кыры.
Айның чырыы
Акыр хээзи.
Харамдыгып
ошкап туру.
А мен бодум
Кадагалап,
Ханы уйгуң
камнап ор мен.
Сериин дүне.
Сери кыры.

КЕЖИКТИГ КҮС

(Чечен чугаа)

Ынчан орай чүс турган чүве. Ачам сугнуң чаа бажыңының тудуу доостурга, ынаар дажыгланып алырынче белеткени бергеннер. Ооң мурнунда өгге чурттап чораан болгаш чаа бажыңга кожуп келгеш, элээн-не «ажыдынганыннар» [illegible] бис. Соңга шилдериниң шинчилээнивис-биле эгелээн чүве. Соңга шилдерин өттүр иштиң-даштын чүү-даа чүве көстүп турар, а ол хирезинде хылызын, чуга ол шилдер хат, салгынны даа, [illegible] даа, соок агаарны-даа эрттирбес дээрзин тодараткан бис. Ийи талазында шилдер хүннүң чылыг херелдерин бажың иштинче эрттирип турар.

Бажыңывыска база бир чаа чүве — ооң дал ортузунда малгаш суугу. Малгаш боорда, даг-дүгү холуп туруп кылган болгаш оозу-биле онзагай. Даг-дүгүн Хемчик өрү Кара-Даштан сөөртүп эккелген. Шала сиирленчек, караоңнуг даштар болган. Оларны соктаарга дырап каап сиир дег, удазынналчак, а тудуп көөрге уштап каан хаг дег чымчак. Ачавыс черле килбазы чок кижи. Баштай ма[illegible] [illegible] демир хевирлиг ыяш хепти сомнап аар. Ооң соонда даг-дүгү [illegible] [illegible] ол хепти [illegible] [illegible]. Шупту чүве белен болган соонда отка өрттедир, ыяштан кылган хеви өрттенип каар, а даштында шаптан каан малгажы ёзулуг-ла суугу боор артып каарын магадаан бис.

— Сугга өтпес, отка өрттенмес кайгамчык даг-дүгүнүң [illegible] — деп, ачам [illegible] бырлаар турган. Келген улус бүзүреп көөр дээш даг-дүгүн отка өрттедип, шенеп-даа турарлар. Ак удазыннар кывар [illegible] [illegible] даа, өңү безин өскерилбес боорга пат кайгап турган. Малгаш суугувус демир суугудан көзүлдүр-ле ылгалдыг болган. Демир суугуга шагбан, чээрген сала каапкарга дораан изиир, а малгаш суугувус ындыг эвес. Чоон-чоон ыяштар болгаш кургаг көржеп-биле чаа отчуду одаптарга, ооң ханалары чоорту изиир, а ооң соонда белен-селеп соовас, кос хөмүрээрип от өжүп калганда безин чаныңга баарга чалыпы хевээр боор. Бажың иштин бир чылаап соонда, өг дег дораан соой бербес чораан.

Ачавыс бир-ле катап дөрбелчин стол баштады элээн каш эргиг сандайлар болгаш өске-даа херекселдер аймаа сөөртүп келген.

Ол-ла стол, сандайлар деп чүвелериң мооң мурнунда эмчи черинге барып таарыдын ап чораан көрген бис. Ол үеде кырында калбак ыяштар чада хап каан, ша[illegible] чүү деп ындыг чүве боор дээрзин мырыңай ааныы тыппайн турган бис.

— Келир чылын школага барып өөренир болгай силер. Амдыызында бо стол, сандайга олуруп чаңчыгып аар херек. Удуурда ам өгге ышкаш ширтек кырынга калбарты чыдып албас боор ийин. Дүү турган дапчаап-оруп дээр чүве кырынга удуур силер — деп, ачавыс бистерге чугаалады. Чаа орупувуска удуп чыдып алгаш, апаа ол дүнеле «соктадып» алган бис. Ол дапчаан-орунувус кижи соктаардаа, боду бут кырынга туруп албас, ыяап-ла кижи-биле кады черге каап дүжер. Ийи-үш хонукта дүнениң-не ынчаар улус дүврединин кээривиске, ачам ооң буттарын шалага чыпшыр кадап каан чүве.

— Че кадай, сен ам өг эвес, бажың ээзи болгай сен. Стол, сандайга олуруп өөрен — деп, аавысты ачавыс чугаалааш, бир сандайга олуртуп.

— Па-а, дадайым! Беликбадым але, мооңарның — деп, аавыс [illegible] [illegible] кан.

— Бедиин чоор сен, чанчыгып аар болбазыкпе. Чаа бажың-балгаттыг кижи чаа ёзу-чурум-биле чурттаар дерек. Ийи үүрүнүң секретары сеңээ чугаалап тур, сагыыр апаар [illegible] ачавыс [illegible] дылады каттырды.

— Үнгеп-кирген улустарны база сандайже чалап олуртур сен, аъш-чемин стол кырынга салыр эвеспе — деп чоруй тура халааш, кара былгаар таалыындан хлеб ужулгаш:

— Че, ам чемненинилинер. Столче олурунар, оолдарым. Чөкпек-саржаанны бээр сала каавыт, кадай, хөнекте шайын база — дээш, хлебтиң бирээзин эптиин сүргей хээй кескилей каапты.

Стол кырынга кескен хлеб, бускан чөкпек, саржаг, аяк, тавак эндерли берди. Ол кежээ харын бистиң бажыңывыска орус хлеб-биле тыва саржагның бир дугаар «толдушканы» ол болган.

Чогум-на ол хүн чаа амыдыралдың база бир чартыкчамдыын, ооң ора-сомазын бистиң бажыңывыска шак [illegible] «[illegible]» кирип келгенин көргенивис ол.

Удаваанда база бир чаа, онзагай болгаш солун таварылга бистиң амыдыралывыска болган чүве. Бир хүн арыгдан чээргеннеп, хемден суглап ап чораааш, кежээ чанып келиривиске, бажыңывыста хөй-ле кижи чыылган болду.

Ачавыс стол артында турушкан:

— Солунда чүнү бижээнин [illegible] [illegible] тааладым, эштер. Ам болган болза бистер, тывалар, шак бо күстүң ол айның 11-ниң хүнүнден эгелээш. Ленин баштыңның тургусканы улуг Совет күрүнезиниң деп эргелиг кежигүнү боор, ооң хүрээлециңде бактаап кирген улус тур бис. Өндүр улуг Совет күрүнениң хүрээлеңинге кирип деп чүве. Тыва чоннуң күзеп чораан чырык күзели ол. Көрүп көрбээн кайгамчыктыг аас-кежик ол-дур. ССРЭ-ниң ачызында бо хире өзүп мандып келген Тыва, ам Совет Тыва апарганывыста моон-даа каш катап хөгжүп сайзыраар бис. Чүге дээрге бистиң оруувус совет чурттуң оруу-биле орукташ. Бистиң чүткүл-соруулгавыс база-ла ССРЭ-биле чүүлдеш болуп келген-даа. Ынчалдыр артар-даа — деп, ол чугаалады.

Тываның Совет Эвилелиниң составынга каттыжып киргениниң дугайында баштайгы сөс, байырланчыг медээ бистиң аалывыска ол күзүн ынчалдыр чедип келген.

Кежиктиг күстүң ол кежээзи бистерниң сагыш [illegible] вcase шак ынчалдыр келээ мөңгеде чаагайы-биле артып калган.

Ч. ЧАП.

МӨГЕ СОЮСПАН

Шаанда Чөөн-Хемчик кожуунунуң Улаан-Бура деп черге турза узун, тутса мөге, чандыр көрбес, часпас адар-даа Союспан дээр мөге кижи чурттап чораан чүве-дир. Каш малын хүр кыштадып алыр көшкүн чан[illegible] аңы-биле Алдыы-Ишкиниң Соор хемге көжүп келген. Ол анаа аңнап амыдырап чораан. Бир-ле күскээр кыжын ол Алдыы-Ишкин баштарывдан диңнеп чорупкан. Мөге аңчының могаг-шылаг чок, олут-чыдың билбес, олча хайгап кара деринин [illegible] [illegible] челиг ыдык таңдызы диңнеп, киштиг харам чок хайырлай каапкан. Ынчангаш ол аалынче өөрүшкү-маңнайлыг дедир ээп чапып орган.

[illegible] [illegible] эмир дүшкелек чорда, Соор хемге чедип келген. Кежиг аксында улус чугаалашкан. Союспан [illegible], оларга чортуп чеде берген. Ондар сумузунуң чаңгызы Сенгин чалчалары-биле аажок хөлзээн турган. Чаңгының чедишкен улуг шарызы кылама дош кежип ора, тайгактааш чаваан чара ужуп алган чыдып-тыр.

Чаңгы Союспанның мендизинге харыы бергенде-даа чок, оон диниң кежи дыгаан таалыңын көрүп кааш, чилбизи хайнып-ла үнген. Сек көрген дээдигенэзиг көрүп, боданып кылаштагылааш, айтырган:

— Чежеңи аптыңар мон, аңчы?

— Беримчелиг ыдык таңдым ээ көрүп, ийи чүс хире диин-биле чээрби киштиг хайырлай каапты — деп, Союспан [illegible] [illegible].

Оортан чазый чаңгының чаагыпын суу сайырап, аас иштин долуп кээрге, бүдүү кылдырт-кылдырт кылдыр сыыргылаан. Кезек ээртинип чоруп тургаш, чаңгы мырыңай мөөрей салган:

— Сени мөге-ле дээр, чогум черле кайы хире күш-быралыг кижи боор сен моң, оол! Мээң бо шарымның чүгле хаңын то каапкаш, ол хевээртиңиң чүъктеп алгаш, аалга чедир чаңгыс-даа дыштанмайн чедире бээр болзуңза, кышкы чиш кылдыр алыр сен. База ооң кырынга немештир бо мунуп чоруур чыраа-саяк аъдымны ээр, чүгени-биле ийи товук торгумну, кара булгаар таалыңымны боор мен. Бир эвес шарымны үтбайн, орук ара майыың на[illegible] [illegible] [illegible], бодуң кара шоруң. Мөөрей [illegible] [illegible] [illegible]. Диин кежи дыгаан таалыңны, мунуп чоруур аъдыңны чалчай ээр, чүгени-биле алыр мен. База шарымны канчап-даа чорааш мээң аалымга чүъктеп чедирер сен — дээш, дергизинден аргамчыны чешкеш, Союспанче октап берген: — Моон-биле шарааш, чүъктеп ал. Үстүр төөгүзү чок сыын моннаандап эттеп тургаш кылган чап-чаа аргамчы чүве. Шыдашпаза бала алыр сен.

«[illegible] [illegible] [illegible] чаңгы боор, орук кижизинге саат болуп, кижи хөме тавалып турар» — дээн өжеш сеткилге алыскаш, Союспан кезек када ыыт чок, даңза-тавын уштуп, таакпылап, боданып орган. Оон туруп келгеш, шарыны шинчип көргүлээн, шынап-ла кедергей улуг шары. Өскениң дүвазы чолаа чааскаан эриг кырынче сөөртүп алгаш ылавылап айтырган:

— Эткен сөзүңерге ээ болуп шыдаар силер ыйнаан але, чаңгы?

— Кертээм ыяш, сөглээн сөс — деп, Сенгин чаңгы аашкынган.

Союспан [illegible] [illegible] чалчаларының бирээзиниң таалыңын божуттуруп, шарының хаңын аңаа тө шаңчып агыскаш, аъдынга артып алган. А боду шарыны чүъктепкеш, чаңгының аалынче чадаг басыпкан. Кежигден аалга чедир кезек аъттар чарыштырар чер хире.

Дииң кыш кежинге харамдыгып, чазыйлаан чаңгы чалчалар эдертип албаан. «Кончуг кош хырынпар сартык эрей бээр» — дээн сеткили-биле аалынче чандырыпкан. Боду мөге аңчының аъдын четкеш, оон соонче сартык эреп, сергээ сүргей чортуп орган. Киш, дииң кежи дыгаан таалыңче холду бүдүү суп киирипкен. Ооң хоюг, чылбыргай дүктериниң алажының ишти кыжыргенин берген. Каракталыңга мөңгүн чоостар кылаңнажып, кулактарынга кыңгырашкан... Ах, оларны аптарага шыгжаан болза!

— Кончуг кулугурнуң маңыы кажан-на маңыжыл, олуруп дүжүптер ирги? — дээн бодал чаңгының сеткил-сагыжын орук дургаар саргыдып чораан. А Союспан серте чок, харын чаңгының бодун удур шооткаңзыг таакпылап, тапбилээ кылаштап орган. Кажан чаңгының аалының баарын көстүп кээрге, ам кээп мөгүдеп, арнындан соок кара дер бадып эгелээн. А кажан мөге Союспан Сенгиниң аалынга кирип кылаштап кээрге, ыңаан кижи ыдып кагар дээн ышкаш, чаңгы кадайын кончуурунга өй болган. Шак ынчаар Союспан Сенгин чаңгының чырааа, саяк доруг аъдын мунуп алгаш, аңнап чоруур апарган дээр чүве.

Т. КАРЫМА.
дыңнап бижээн.

Тоолчургу чугаа

ЧАА ТЫВЫЗЫКТАР

Оңмас, элевес ногаан тоннуг,
Оглун, кызын чемгерер
чемниг.
Туруг дег турлуг,
Туттунарга туттунмас.
Хевен ышкаш шөгжең,
Кесиг каарга өскерилбес.
К. САМБУУ.

ШЫН ТЫПКАННАР

№ 176 «Шында» О. Бо[illegible] [illegible] Таңдыдан М. Халбажык, [illegible] [illegible] Чыраа-Бажыңдан К. Белекмаа олар даараныр машина, соодукчу, телевизор, пеш тооруу деп шын тып, баштай чоруткаңнар.

«ЧУРУМ ЧОК» БАЛЫКТАР

Оожум океанда, Калифорнияның болгаш Мексиканың эриктеринде грюнон дээр онзагай [illegible] балыктар бар. Ол балыктар эрик [illegible] [illegible] [illegible] ринге кээп үүргенезин төгерлер.

Чылдың-на марттан август айга чедир ай чаазында, ам айның ортан үезинде, далай чалгыы эң күштүг турар үеде, 3—4 хонукта улаштыр далай эриктеринче дыка хөй грюноннар үне халчып туруп бээрлер. Ол үеде бүгү эрик дургаар алдынналып турар сарыг казырыктарлыг балыктар кургаг элезин кырынга союп эгелээрлер. Ынчап кижилер база эрик кырынга ол солун болуушкунну көөрү-биле чыглып кээрлер. Эрик дургаар өөгелер кыва бээр, каткы-хөг, оюн-баштак эгелээр. Ол үеде черде меңнажып турар балыктарны чүгле хол-биле тударын чөпшээрээр. Далай эриинге быжырган балык чыды дола бээр.

Ол балыктар кургаг элезин [illegible] [illegible] үжүүрлер үттеп эгелээрлер. Кудурууң сула салыпкаш, элезинче үттеп кире бээр, элезинге балыктың чүгле баштары көстүр. Олар ындыг элезиннерге кыс балыктар үүргенезин төп каарлар, а эр балыктар ол үүргенелерни үрелештирип каар. Ол бүгүнү олар 20—30 секунда иштинде кылырлар.

Он дөрт хонук иштинде хамызы 5 см. хире [illegible] тарга (бир оңгарга-ла [illegible] муң хире үүргене чыдар) ол үүргенелер чылыг элезинге чыдарлар. Таптыг-ла 14 хонук эрткенде ол балыктарны далай чалгыы келгеш, үүргенелерин далайже чуп киирер бээр. Оон балыктар тыптыр.

Чүге эрте-даа эвес, орай-даа эвес таптыг-ла 14 хонгаш чалгыы ол балыктарны чуп бадырарыл? Чүге дээрге айда 2 катап, ай чаазында база айның ортан үезинде далай чалгыы кончуг күштелир. А далай чалгыы айның тыр[illegible] [illegible] хамааржыр.

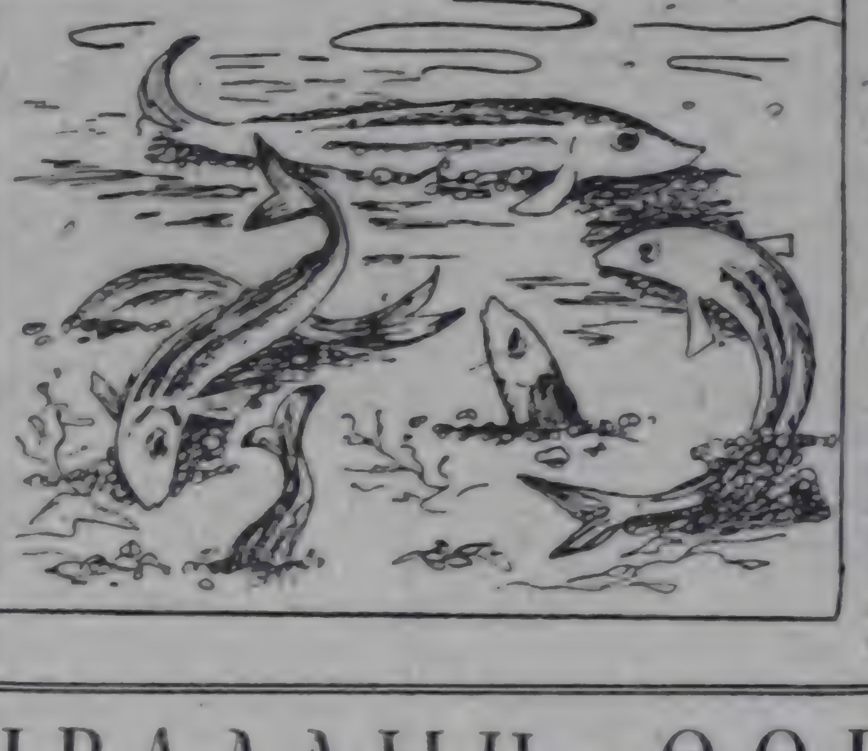

АМЫДЫРАЛДЫҢ ӨӨРЕДИИ

Дириг амытаннарның төрүмелинден чаяаттынган чаң[illegible] [illegible] [illegible], оларның өөредири амыдыралынга онза [illegible] [illegible] болур. Ооң чижээнге циркте дириг амытаннарны чугаалаарга четчир.

Мунчурап аараан Уилям Пауэлдиң ам Крист деп шолалыг сарбашкын азырап турар. Аңаа ол берге ажылды психолог Мэри бир чыл иштинде өөреткен. Ооң сөөлүнде сарбашкынны аарыг Уилямның чанынга аппарып каан. Түңнелинде аарыг кижиниң медээзин ёзугаар сайгылгааным ожүрери, чырыдары, компарны эккээри, турган черинге аппарып [illegible] [illegible] ажыдары, хаары дээн ышкаш өске-даа ажылдарны кылып шыдаар апарган. Харын-даа магнитофонунун пластинкаларын безин уштуп, солуй салып, аарыг кижини шопулактап чемгерип-даа шыдаар болган. Психолог Уилям ам өске сарбашкыннар өөредип турар.

[illegible] [illegible] [illegible] бир [illegible] башкын ошку калараарынга кончуг эки өөренип алган. Ону баштай ошкулер-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бодандай үндүр сүрүп, беле хай деп, кежээ кирип сүрүп келир турган. Ол хамаан чок, харын-даа алай бүрүзүн, ошку бүрүзүн эки билир апарган. Бир катап ол сарбашкын алгырып кышкырып дедир маңнап чедип келген. Ийи анайны кажаадан үндүрерин уттупкан болган. А Ала өшкүнүң саны 92 турган-даа болза, ийи анайның чогун эскерип каан.

Өшкүлер-биле кады чораан бичии анайлар туруп, баксырааш, соонга чыдып каап чоруур апарган болза, көдүрүп [illegible] [illegible] анайының эмиинге барып үстүрүп каар турган. А бир эвес өшкүнүң эмин эмин эрттир саамчын берген, анай ээп күш четпес болза, сарбашкын боду сүттү төндүр ээп каавтар турган. Чамдык сарбашкыннарга берип каан «даалга» эмин эрттир берге, күүседип шыдавас апарган болза аажок муңгараар. Бодангаш олуруптар, кижиден дуза дилээр, а кажан сарбашкын күүседиптенде, аажок өөрүүр.

Сарбашкыннарны чүгле кижилер өөредир эвес, улуглары бичелерин өөредип турарын бо-ла хайгаарап болур. Торуттуңге-ле чаа-ла оп хонган сарбашкыннар оолдарын [illegible] [illegible] [illegible] бедип [illegible] бергеш, салаазын суңуп бээрге, демгиап салаадан хабактанып, туттунуп [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ган.

Япон эртемден М. Каваи макак дээр япон сарбашкыннар дугайында мынчап бижээн: «1923 чылдың күзүнүнде 2 харлыг Имо деп сарбашкын элезин кырынга чыткан картошка тып алгаш, оозун душ боон сугже суптарга, [illegible] сугга [illegible] берген. Ол-ла хевээр Кошима дээр ортулуктуң сарбашкыннары сугга картошканы чуп алыр кылдыр бот-боттарып оттүнчүн өөренип алганнар.

Америкада кижи дүрзүлүг сарбашкыннарның амыдыралын өөренип көөр институтка болган бир ындыг таварылганы эртемденнер хайгаарап көрген. Бир сарбашкынның чаа төрүттүнген оглу тынмас болган. Ынчаарга авазы ону [illegible] салгаш, аксын ажыткаш, салаалары-биле дылын ужулгаш, оглунуң аксынче агаарны кийр тынар болган. Элээн үр ынчап кээрге, чаш сарбашкын оглу дирлип келген. Он беш чыл бурунгаар бир эр сарбашкын база ынчаар оглун өлүмден камгалап алган.

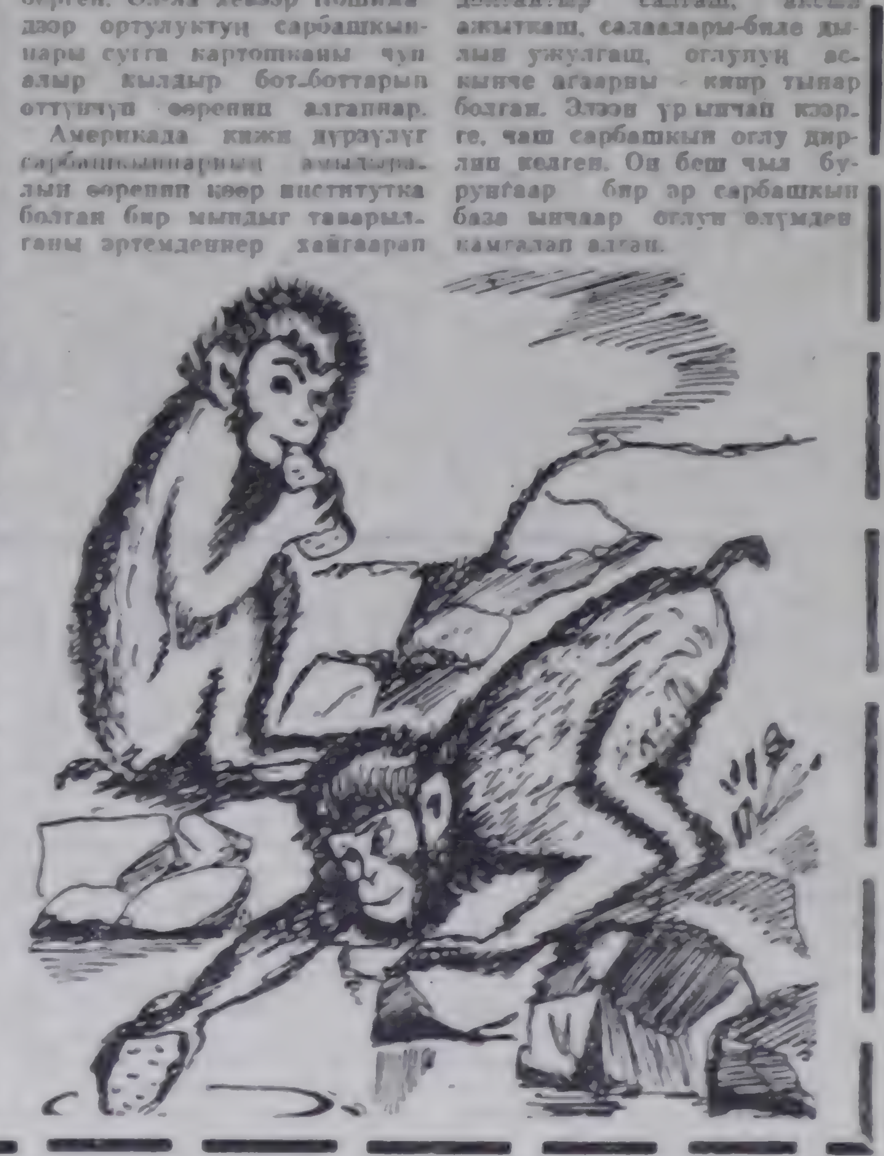

АЖЫЛДААР ШАК ЧЕТКЕЛЕКТЕ

Байым болур өөг чаш [illegible],
База ийи [illegible] [illegible],
[illegible] ам дуза
четкен —
Бажың иштин кылчып
турлар:
Эрес, Күдее орун-дөжээк
Эмгележип кириптилер.
Уран, Мили шала чугган,
Улуу [illegible] ыяш чарган.

Кара, Салбак угбашкылар
Хаванактар чемгерипкен.
Экер, Менги алышкылар
Элбек чемин ээп салган.
Ажыл-ишке ыдактарны
Арбын Чоңу мактаар
болгай.
Демниг үүле бүдүрүшкен,
Деңге шайлан кириптивис.
Чойганчыг дег хөңү [illegible]
Чойганмаавыс сава чугган.
Хеймеректер салык чоруур —
Хевин кеткен шорузун көр.
Ажылдаар шак чедип
келген.
Арлып, тарап үнүптүвүс —
Уругларым дөрт-беш демдээ
Улуг чуртка белээ болзун!

С. АРТЫША.

ТВ

АВГУСТ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болушказыкза [illegible] [illegible] [illegible]лер). 9.00 — «Д. Скарлаттиниң сонаталарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Петров (фортепианога) күүседир». Фильм-концерт. 80.25 — «Кижи кайтаар чүве чок хуулгаазыннар». 9.55 — «Спортлотонуң 34-кү тиражы». 10.05 — «Мөөнзэн аңга кээргеш». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 11.10 — «Ада-ием, силерге». 11.40 — Совет ыры концерти. 12.05 — «Чогаадыкчы болгаш амгы үе». Литература болгаш [illegible]. 13.00 — [illegible] улустарының уран [illegible]. 13.30 — «Амыдыралче путёвка». 14.15 — Музейлерде болгаш делгелгелер хоорайларында. ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] Б. С. Угаровтуң чуруктарының орус музейде делгелгези. 14.40 — Бөгүн делегейде. 14.55 — Уругларга фильм: «Ында, ээр чер кырында чүү». 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 17.00 — «Мында мээн бажыңым бар». Н. Ескалиеваның (Алма-Ата) [illegible]-биле фильм-концерт. 17.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.30 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.00 — «Маруся Богуславка». «Вересконуң ары чигири» Василиса Минулинаа». Мультфильмнер. 19.40 — Дин Ридтиң Күрүнениң эстрада театрынга концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.30 — «Галатея». Фильм-балет. [illegible] ССРЭ-ниң улуг [illegible] артистери Е. Максимова болгаш М. Лиепа олар күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Шинтир[illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] — шинтирлер. Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. 15.50 — «Шинтирим саваладап тур мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.20 — [illegible] ССР-ниң алдарлыг артизи М. [illegible] ойнаар (виолончель). 16.55 — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. 17.20 — Омскиниң телестудиязының программазы. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң дөнчү ламдарывыс». 5-ки фильм — «1954 чыл». 19.15 — Делегей дөнчүлеры. 19.30 — Музыкалыг киоск. 20.00 — «Тамчыктыг удуур, чаштар!» «Ыдулуг өлүктер». Мультфильм. 20.15 — «Галактика». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible] [illegible] чиде бергеннер». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.45 — Владимир областың филармониязының «Русь» ансамблиниң концерти. 23.15 — Регбиге ССРЭ чемпионады. Гагарин аттыг ВВА-биле — «Слава» командалар ойнаар.

Агаар

Бөгүн республикага [illegible] турар [illegible], чамдык черлерге [illegible] чаътаар. [illegible] [illegible] чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Хат [illegible]. Агаар дүне 12—14, хүнүн 23—25 градус [illegible] [illegible].

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ» «Чашпан — ажыг сиген» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг циркте» 10.00, 11.30, Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» 13.00, 16.00, «Шуурган» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дагларактар болгаш аазааткыннар» 15.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Нетелгелеп плерээн» 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА август 29-30-де «Кубаночка» ансамбльдиң концерти болур.

Эгелээри — 20.00 шакта.

Сентябрь 4-те уругларга болгаш улуг улуска «Радионяня» деп концерт база аңаа болур. Программада: хөглүг чугаалар, интермедиялар, ыржыгаштар, сценажыткан көргүзүглер.

Эгелээри — 16 болгаш 19 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдистериниң 2-21-75, культура килдистериниң 2-23-54, кадр ажыл-агый килдистериниң 2-21-47, үлетпүр килдистериниң 2-41-27, информация килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонга долгаар.

[illegible] 1982

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01798

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 196 (11994) | 1982 чылдың август 22, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СОРУЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИР

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга илеткелинде айтышкыннарны болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар ажылдың улуг үлүг-хуузу Советтерге онаажып турар. Бо сорулганы күүседиринге совет политиктиг системаның бүгү звенолары, хамыктың мурнунда күрүне, ооң органнары, улус депутаттарының Советтери киржир. Бо айтырыгны бүгү Советтерниң сессияларынга тургузар дээрзин Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң 1982 чылдың май 31-де болган хуралынга онзалап демдеглээн.

Тыва АССР-ниң Кызыл хоорай, районнар, хоорайлар, суурлар болгаш кедээ Советтери боттарының бирги сессияларынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле сорулгаларын чугаалашкан. Тыва АССР-ниң Дээди Совееди бодунуң бешки чыыжының бешки сессиязынга бо айтырыгны база чугаалашкан.

«Ам Советтерниң күженишкиннерин угландырган турар ужурлуг кол чүве — кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин немей өстүрерин хандырары, планныг даалгаларны күүседир талазы-биле колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң ажылының деңнелин бедидери-дир. Чугула болгаш улуг ажыктыг ажыл-херек — хууда дузалал ажыл-агыйны, сад өстүрер коллективтерни, заводтарның болгаш фабрикаларның дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдеринге дузалаары болур» — деп, Л. И. Брежнев демдеглээн.

Республиканың чер-чер Советтериниң сессиялары, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки сессиязы үстүнде айтышкыннарга дүүштүр Аъш-чем программазында төлевилеттинген хемчеглерни боттандырарының талазы-биле Советтерниң, оларның күүсекомнарының, доктаамал комиссияларының депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының, депутаттарның тодаргай сорулгаларын айыткан.

Республикага кедээ ажыл-агый продукциязын чылда бүдүрери онгу беш чылда мурнундаазындан 15,8 хуу өскен. 1981 чылда болгаш 1982 чылдың бирги чартыында мал продуктуларын күрүнеге садарының планнары күүсеттинген. Эрткен чылын республиканың элээн хөй совхозтарынга картофель болгаш ногаа тарып өстүргени мурнунда чылдарындан элээн кевүдээн.

Ынчалзажок республиканың кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, ынчангаш агроүлетпүр комплекизин шалыпчып хөгжүдеринде улуг четпестерниң бар болуп турарындан кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин өстүрериниң темпизи чоннуң херегцээлеринден хожудап келген. Ооң кол чылдагааннары болза республиканың кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде чер ажыглалының культуразының болгаш ажыктыының чавызында, техниканы, чемишчидилгени болгаш суггарылганы багай ажыглап турарында. Ооң-биле холбаштыр дужут көнчүг куду болуп, мал чемнериниң чогуур курлавырлары тургустунмайн келген.

Мал ажылында шыңгыы четпестер болза малдың өлүп, чидип хораарының хөйү, мал төлүн элээш ап турары, уксаалыынга ажылының сулазы болгаш ол бүгүнүң уламындан малдың продуктулуг чоруунуң куду деңнелдиг болуп турар. Ооң уржуундан мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының немелде өзүлдези чылдан чылче чер албайн турар. Ооң чижээ бо чылдың сес айларында күрүнеге саткан эъттиң эрткен чылдаазындан элээжээни, сүттүң 1106 центнер кудулааны безин көргүзүп турар. Чамдык районнар, совхозтар эът, сүт садарының 9 айлар планын чедир күүсетпээни чер-чер Советтериниң күүсекомнарын дүвүредир ужурлуг.

Бүдүрүлге коллективтериниң болгаш хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдеринче Советтерниң кичээнгей салыышкыны чогуур деңнелде эвес. Мооң уржуунда республикада дыка хөй өг-бүлелер картофель, ногаа тарывайн, мал болгаш куш азыравайн, чамдык улуг бүдүрүлгелер безин дузалал ажыл-агый чок болуп турар. Улус депутаттарының Советтери дузалал ажыл-агыйларындан алдынып турар продуктуларның сан-түңүн безин четче үндүрбейн, артыкшылын садып алырын ыракта четпес организастап турар.

Аъш-чем программазы баштайгы үре-түңнелдерин бо чылын-на берген турарынга республиканың салыышкынын улгаттырар төлээде, улус депутаттарының Советтери амгы үеде кол кичээнгейни совхоз, салбыр, бригада, ферма бүрүзү мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүсетпен турарын хандырар хемчеглерни боттандырар хүлээлгелиг. Мооң-биле кады дузалал ажыл-агыйларының бүдүрген продуктуларын садып алырын эки организастаарын садыг черлеринден шыңгыы негээр херек.

Советтер кедээ ажыл-агыйда кандыг-даа чидириглерге быжыг мооңданты тургузар хүлээлгелиг. Ам удавас дүжүт ажаалдазы эгелээр. Бүдүртүнген бүгү чүүлдер бүрүн ажаап алдынган, ылаптыг кадагалаттынган, чоңга чедиртинген турзун дээш, продуктуларны чеп ажыглаары дээш Советтер, улусчу контроль органнары бүгү чүвени кылза чогуур. Маңаа эки үлегер-чижек Балгазын кедээ Советтиң депутаттарының Саратов областың улус депутаттарының эгелээшкинин деткээн кыйгырыы болуп турар. Ол кыйгырыгны республиканың бүгү чер-чер Советтериниң депутаттарының чугаалажып кееруң организастааш, оларның сорулгаларын тодарадыры чугула.

Хуннуң чугула айтырыы — мал чемнериниң белеткелин Советтер хуй бүрү удуртур, контрольдаар ужурлуг. Бо ажылда четпестер элээш эвес дээрзин амгы байдал көргүзүп турар. Мал чемнери белеткээр түснайжыктын адырларның ажылын шапкынчыдары-биле кады, хоорайларның болгаш суурларның чонун бо чугула кампанияга калбаа-биле киириштирери улус депутаттарының Советтериниң бирги хүлээлгези.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле Советтерниң мурнунда турар сорулгаларны доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң болгаш постуларының, депутаттарның боттарының, Советтерниң активчилериниң болгаш улусчу контролерлааның эң идепкейлиг киржилгези-биле чедиишкинниг шиитпирлеп болур.

Орбитада «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-7» космос комплекизи

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың август 20-де Москваныбиле 22 шак 32 минутада «Союз Т-7» космос корабльин Анатолий Березовой биле Валентин Лебедевтиң башкарганы «Салют-7» — «Союз Т-5» орбита комплекизи-биле туруштурарын боттандырган.

Леонид Попов, Александр Серебров болгаш Светлана Савицкая оларның станциязының иштинче шилчээниниң соонда Чер чоогунуң космос делгеминде «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-7» башкарылгалыг эртем-шинчилел комплекизи ажылдап эгелээн. Составында космонавт-херээжен бир дугаар кирип турар беш кижиден тургустунган экипаж кады кылыр шинчилел ажылдарын күүседип эгелээн.

Ужудуушкуннуң эртем программазы чеди хонукка санаттынган. Ында астрофизиктиг болгаш техниктиг шенелделер, улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының эрге-ажыктарынга чер кырын хайгаараары болгаш чурукка тырттырары база медицина-биологтуг хөй чүүл шинчилелдерни база шенелделерни чорудары көрдүнген.

Телеметриктиг медээлерни ёзугаар алырга, «Салют-7» станцияның борт системалары бөлүр-чогуур-биле ажылдап чоруур. Эштер Березовойнуң, Лебедевтиң, Поповтуң, Серебровтуң болгаш Савицкаяның кадыкшылы байдалы эки.

«Союз Т-7» корабльдиң экипажы

«Союз Т-7» космос корабльиниң ужуушкунунга. «Союз Т-7» космос корабльиниң экипажы (солагай таладан): экипажтың командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Л. И. Попов, космонавт-шинчилекчи С. Е. Савицкая, бортинженер А. А. Серебров.

СЭТА-ның фотозу (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Август 20-де Крымга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле ужуражышкыны болган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал Совет Эвилелиниң болгаш Моолдуң социал-политиктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында медээлер солушкан, ийи талалыг харылзааларның эң чугула дээн айтырыгларын чугаалажып көрген.

Совет-моол кады ажылдажылга чылдан чылче улам-на хаты болгаш үре-түңнелдиг болуп бар чыдар. Экономика талазы-биле харылзаалар өзүп турар болгаш онзагай үнелиг чүүл — оларның дээштиг бедип турар. Совет-моол бүдүрүлгелер — «Эрдэнэт» комбинат база «Монголцветмет» каттыжыышкын чедиишкинниг ажылдап турар. Бараан садыглааның талазы-биле эрткен чылдың хүлээлгелери чүгле күүсеттинген эвес, харын-даа ажыр күүсеттинген.

Бүгү талалыг совет-моол кады ажылдажылганың программазын хүлээп алган 1976 чылдан бээр Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле улус ажыл-агыйының 185 чугула объектилерин ажыглалга киирген болгаш 160 ажыр объектилерниң тудуун эгелээн. 2000 чылга чедир үеде МАР-ның бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң болгаш таарыштыр тургузарының кол схемазын чогаазып кылырын доозар деп турар.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал улуг кичээнгейни Азияда болгаш Чоокку Чөөн чүкте байдалче салган. Делегейде өскен дүшкүүрлүг чорук ол делгемнерлерде [illegible] эрткен. Ында улустарга хилинчектиг элээш эвес чөрүлдээлиг ойлалдар артышкан.

Он-он чылдар иштинде Чоокку Чөөн чүк тайбын көрбээн, чүгле дайыннар аразында кыска чапсарлар болуп келген. Палестинаның араб улузунуң таварышкан халавы, Ливанның халавы — Кэмп-Дэвидтиң хевирлиг ойлук чок дугуржулгаларның дурум ёзугаар түңнели болур. Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыны. Израильдиң кылып турары шииткээш, чангыс талалыг дугуржулгалар, хаарбашкын, күчүлээшкин болгаш өлүрүп кырылгаашкын аргазы-биле чедип ап болбас. Чүгле чоптуг бүгү чүүлдерни барымдаалап көрген политиктиг таарыштырылгакын Чоокку Чөөн чүк тереэн аалы боор турар бүгү улустарның амыдыралчы эрге-ажыктарының илегелдиң-биле хандырып болур.

Иран биле Ирак аразында ургулчулеп турар дайын ол девискээрде байдалы оалдызы-биле нарыычыдып турар болгаш ол ийи кожа чурттарның эрге-ажыктарынга чугаажок-ла дүүшпейн турар. ССРЭ биле Моол ол ийи күрүнениң аразында маргылдааның айтырыыжарның политиктиг таарыштырарынга байыр чедирер ийик.

Совет Эвилели болгаш Моол Индий-Кыдаттың үш чурттуунуң чоокта чаа хүлээп алган чаңгыс [illegible] шиитпирлерин: Кампучия Улус Республиканың вьетнам шериглерниң чамдык кезиин үндүргенин, АСЕАН чурттары-биле, Кыдат болгаш өске-даа кожа чурттар-биле чугаалажыышкыннарның хөгжүлдезиниң талазы-биле боттуг, тодаргай хемчеглерни ап турарын сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар:

Совет Эвилели болгаш Моол Арат Республика Ыракы Чөөн чүк күрүнелери боттарының аразында харылзааларны чүгле чаагай кожа-хелбээ база [illegible] ажылдажылга принциптеринге үндезилеп тургузун шылаар [illegible] турар. Талаларның ылап-ла сонуургалы турда, бац бурунгаар даап болзаашкын база каратышкын чок турда, чугаалажыышкынның [illegible] бээр хире ыңаыг айтырыглар чок.

ССРЭ болгаш МАР ол девискээрниң бүгү-ле сонуургалдыг күрүнелери-биле байдалды үнзээниң-биле эки-интер хире аргаларны чугаалажып көөрүнге белеңин илергейлеп турар, ооң түңнелинде улустар социал-экономиктиг хөгжүлдениң сорулгаларын күүседиринче кирип болур болгаш боттарының айыыл чок чоруун хандырар дээш түс-түсте база кады күженишкиннерин эвээжевип болур апаар ийик.

Л. И. Брежневтиң Ташкентиге чугаазынга идип үндүрген Кыдат дугайында бодалдарга МАР долузу-биле чөпшээрежип турар деп, Ю. Цеденбал онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалдың ужуражышкыны чуректиң ханызындан найыралчы байдалга эрткен болгаш бодалдарның долу чаңгыс аайы-биле демдеглеттинген.

Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов киришкен.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиии-биле С. С. Петеневти шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кедээ ажыл-агыйга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр кедээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле Таңды районда күрүнениң кол инспектору Семён Семенович Петеневти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың август 20.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ СОВХОЗТА

«Барлык» совхозтуң ажылчыннары малга чем белеткээр шалыпчы айга идепкейлиг киржип турар. Хей-аът кирген барлыкчылар бедик ажыл-кычээ хевүн салбайн турар.

Ооң чамдык чижектери бо. Бо хүннерде олар чайтаар үнген сигенниң белеткээриниң планын 65 хуу, сенаж салырын 104 хуу, витаминниг сиген далганың белеткээрин 90 хуу чедире берген. Силос салырының планын күүседир аргаларны тып, бо үеде 2500 тонна эки шынарлыг чемни курлавырлаан.

Мал чеми белеткеп турар кижилер аразынга социалистиг чарышты организастаар хемчеглерни совхозтуң партия комитеди болгаш ажылчын комитеди алган. Бригадалардан ол чарышка Аксы-Барлык салбырында Саая Көк-оолдуң удурткан бригада баштайгы хүннерден эгелеп бодунуң мурнунче кымны-даа киирбээн. Ук коллектив бо чылын 2 муң тонна хөй чылдыг сигенни мал чемин кылдыр ажаап алыр даалгалыг. Ам ону күүседиринге он-на хире хуу четпейн турар. Бригада совхозтуң малдыг коллективтериниң аразында шилчиг чоруур кызыл тукту чаалап алган, ону амдаа быжыг тудуп турар.

А «Барлык» совхоз бодунуң ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, партияның Барыын-Хемчик райкомунуң, улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун алган.

К. ХЕРТЕК.

АЛДАН-МААДЫРНЫҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

«Алдан-Маадыр» совхоз августуң 17-ниң байдалы-биле алырга, 2087 тонна сигенни кезип белеткээн.

Ында Маска Ооржактың баштааны хову бригадазы шалыпчы айның ийиги он хонуунуң түңнели-биле Чөөн-Хемчик районда сигенчи бригадалар аразында социалистиг чарышка бирги черни алган. Бригада 500 тоннаны кылыр планныг турган, 383 тонна сигенни кезип белеткээн. Оргу-Шөлде С. А. Ооржактың баштааны хойжуларның сигенчи бригадазы 225 тонна сигенни белеткээш, планын ам бо хүннерде күүседиптеринге чоокшулаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң сиген шөлдеринде ажылдың темпизи кошкавайн турар. Совхозтуң үш салбырларында ам бо хүннерде 487 кижи сиген ажылында хаара туттунган. Совхозтуң ажылчыннарындан аңгыда өөреникчилер [illegible] организация чер-чериниң коллективтери сиген ажылында идепкейлиг киржип турар.

Бора-Тайга салбыры 1245 тоннаны белеткээр планын 767 тонна чедирген, азы августуң 17-ге чедир планын 61,6 хуу күүсеткен. Ында организациялар сиген ажылынга организастыг киржип келген. Бора-Тайга кедээ Советтиң коллективи (бригадири Д. Ондар) 65 тоннаны белеткээр планындан 16 тоннаны ажыр күүсеткен. Бора-Тайга салбырының контора (бригадири М. Монгуш) ажылдакчылары 70 тоннаны кылыр турган, херек кырында 81 тоннаны бүрүн кылып белеткээн.

«Алдан-Маадыр» салбырның сигенчи бригадалары организастыы-биле ажылче үнүп, эки ажылдап турарлар. Оларда 1385 тонна сигенни кезип белеткээри онаашкан. Августуң 17-ге чедир алдан-маадыржылар 856,6 тоннаны белүп ажаагаш, бүрүнү-биле сараттап тургускан.

Алдан-Маадыр салбырында сигенчи 9 бригадада 151 кижи ажылдап турар. Олардан 99 кижи сигенни кезеринде, 60 хире кижи сараат салырында.

«Ак-Даш» салбырның сигенчилери планныг онаалдаларын күүседиринге бүзүреңнииг ажылдап турарлар. Оларда 90 ажыр кижи сигенни кезеринде, 39 кижи сараттаарында. Ак-дашчылар ам бо хүннерге чедир 414 тонна сигенни кезип белеткээн, ол дээрге планның 44 хуузу-дур. Ынчалзадаа ак-дашчылар ажылдың темпизин кошкатпайн турар болгаш «Алдан-Маадыр», Бора-Тайга салбырлардан дудавайн, оларга чарышка алыспас сорулганы салганнар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң сиген шөлдеринде хөй-ниити организациялар, өөреникчилер сиген ажылында идепкейлиг киржип турарлар. Сельхозтехниканың Чадаанада районнар аразында каттыжыышкынының, Чадаана хоорай Совединиң күүскомунуң культура киилдизиниң коллективтери боттарынга онаашкан планнарын күүседиринге чоокшулаан болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң мал чеминиң белеткелинде организастыы-биле киржип келгеннер.

Совхозта өг-бүле звенолары сиген ажылында идепкейлиг ажылдап турар. Уйнуушка Монгуштуң өг-бүле звенозу 19 тонна сигенни совхозка белеткеп берген. Иван Шолбан-оолдуң өг-бүлези база төлептиг үлүг-хуузун киирген.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-кшчилери август 14-15 хүннеринде мал чеми белеткелиниң субботнигинге бедик кезээлүүшкүннүг киришкен. Ол хүннерде совхозтуң сиген шөлдеринге 712 кижи ажылдап турган болгаш 329 тонна сигенни, 11 тонна бүдүк-бүрүзү белеткээн. 480 гектар черниң сигенин белүп ажааган, 122 гектарның сигенин хол кадыыры-биле кескен. Ол хүннерде 16 сараатты салган. 3 сараатты [illegible] 64 тонна ногаан массаны [illegible].

«Алдан-Маадыр» төп контора ажылдакчылары, совхозтуң херээженнер чөвүлели, Бора-Тайганың кедээ Соведи, ортумак школа, Чадаананың сельхозтехника салбыры, культура ажылдакчылары субботникке организастыг киржип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

Н. ООРЖАК.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СЕМИНАР-ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Эвилелдешкен республикаларның коммунистиг партияларының ТК-ларының, чамдык министерстволарның, обкомнарының, райкомнарының, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары ийин. «Союзсельхозхимия» [illegible] кедээ ажыл-агыйның эртемденнериниң болгаш специалистериниң бүгү-эвилел семинар-чөвүлел хуралы август 18-20-де Харьковка болуп эрткен. Аңаа партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде негелделерге дүүштүр кедээ ажыл-агыйны химиктештирериниң киирилгезин бедидериниң болгаш ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга илеткелди Кедээ ажыл-агыйның агрохимиктиг хандырылгазының бүдүрүлге-эртем каттыжыышкынының даргазы — ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. П. Никонов кылган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

Химия индустриязын хөгжүдер, [illegible] минералдыг чемишчидилгелерни, химиктиг мелиорантыларны болгаш үнүштер камгалалының чүүлдерин бээрин көвүдедир талазы-биле партияның ап чорудкан хемчеглери чер ажылының эң чугула сорулгазын — [illegible] хамаарылга чок болгаш бедик дүжүттүг болурун хандырарының сорулгазын чедиишкинниг боттандырарынга байдалдарны тургузуп турар деп, чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн. Химиктеглегениң материал-техниктиг баазазын быжыглаарының, Аъш-чем программазын боттандырарынга ооң рольун бедидериниң чугула чүүлдерин аңаа айыткан.

Бо беш чылда химижидилгениң ажыктыын кудулаткан турар чылдагааннарны ажып эртери, бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга берип турар туктарның килограмм бүрүзүнүң беримчезин бедидери чугула. Ону херек кырында чедип алырда минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының дешпилгелиг технологиязын калбак нептередир, үнүштерни элементилер-биле хандырыышкынның балансын үревес, туктарның чидириглерин болдурбас, оларның илегелдиг кадагалалын хандырар херек. Ажыл-агый бүрүзүнге органиктиг чемишчидилгелерни долу болгаш эң чоптуг ажыглаанының, торфту, чугай материалдарны, фосфорит далганы болгаш өске-даа чемишчидилгелерни ажыглап турган компостуларны белеткээн ажылдарның калбартканының күселди-биле шөлдерниң дужуткуруп үстүк бедидери чугула.

Чөвүлел хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң [illegible] киришкен.

(СЭТА).

Мал чеми белеткелиниң темпизин кудулатпас

МАЛЧЫННАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Кызыл тараачын» совхозтуң малчыннары [illegible] сиген белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Олар боттарының мурнунга алган хүлээлгезин күүседип, шудургу ажылдап турары мактанчыг.

Хойжу коммунист Олег Григорьевич Кечил-оол өг-бүлезиниң кежигүннери-биле он тонна сиген белеткээр планын [illegible] тонна [illegible] боттандырган.

Совхозтуң дыка хөй хойжулары боттарының мурнунга алган онаалдаларын күүседип чоокшулаан. Оларның чижектиг хойжулар Кан-оол Дондупту, Николай Бадарчыны болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Өзбек салбырның хойжулары мал чеминиң белеткелинге боттарының [illegible] үлүг-хуузун киирип турар. 35 хойжу хол кадыыры-биле кезип турар. Салбырның ишчилери бо чылын иштиниң малынга 600 тонна сиген белеткээр онаалдалыг. Бо хүннерде оон 450 тоннаазын белеткээн.

Н. ВАНЬКОВ.

Башкыларның август хуралдарынга уткуштур

Бедик негелде болгаш харыысалга-биле

Ам кады-ла хонгаш школаларга чаа өөредилге чылы эгелээр. Анаа башкылар, школа коллективтери, улус өөредилге ажылдакчылары — шуптузу белеткенип турар. Чаа өөредилге чылы онзагай чыл. ССРЭ-нин 60 чыл болур оюнчан болур. Бүгү совет улус-биле бир демей, улус өөредилге ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде улус өөредилгези болгаш [illegible] -биле холбашкан айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри дээш ажылдап турарлар. Эрткен өөредилге чылында бо та[illegible] ганыл? Моон соңгаар кандыг айтырыгларже оңаа кичээнгей салза чогуурул? Бо бүгүнү дугганып республиканың башкылары август чөөлдел хуралдарынга хапы анализти кылып чугаалажыр.

Эрткен өөредилге чылының түңнелин-биле алырга, бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарынга алээп түңнелдер чедип алдынган. [illegible]

Узаткан хүн бөлүктерниң [illegible] кан. 1980-1981 өөредилге чылында 1-8 класстарның өөреникчилерниң 18,5 хуузу ындыг бөлүктерге чорупп турган болза, эрткен өөредилге чылында ол хуу 20, 78 четкен. Үк көргүзүг Бии-Хем районнуң школаларынга 70,3 хуу, Тожуга, —48, 68 хуу, Тес-Хемге — 26, 38 хуу болган.

Бүгү-ниити ыяап-ла ортумак өөредилгени боттандырарынга интернаттарның ажылын эки организастаары чугула. Республикада 87 интернаттарда 8650 өөреникчи хаара туттунган. Каа-Хемниң Сарыг-Сеп № 2, [illegible] Мажалык № 2, Бии-Хемниң Туран № 2 Хадын школаларының [illegible] таарымчалыг байдалдар тургузуттунган. Школачылар бот-башкартынылганы эки ор[illegible]

Өөредилгениң шынарын бе[illegible] [illegible] районнуң школаларында өөредилге деңнели 90,7 хуу.

Бүгү-ниити ыяап-ла ортумак өөредилгени боттандырып турарында четпес талалар база бар. Чүнүң-даа мурнунда сес чыл өөредилгезин багай боттандырып турар. Чамдык саулде бар-даа болза, ниити Россия Федерациязының деңнелинден [illegible] чавыс. Сес чыл [illegible] РСФСР-де 95,4 хуу, а бисте 82, 35 хуу. Өвүр, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Улуг-Хем, Эрзин районнарда үк көргүзүг чавыс болуп артпышаан. Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырып турарында база улуг четпестер бар.

Өөредилгезин ара каапкан чоруктар республиканың школаларында база бар. Эрткен өөредилге чылында 1-8 класстардан өөреникчилерниң 2,2 хуузу, 9-10 класстардан 4,8 хуузу школадан үнүп чоруткан. РСФСР-ниң деңнели-биле алып болза, үк көргүзүг бисте багай. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарының школаларында бүгү-ниити өөредилгениң документапиязы сандаргай байдалда.

Аныяктарның бежээки түңнелдери [illegible] школаларындан хөй санныг аныяктар өөренмейн барган. [illegible] өөредилгени бүрүн боттандырарынга аныяктарның кежээ[illegible]

ки болгаш бот-өөредилгези база бир кол баазы болур турбужке, үк школаларда байдал чогуур негелдеге четпейн турар[illegible]

Бүгү-ниити өөредилгезиниң Хоойлузунуң күүселдезинге контрольду школа удуртулгалары доктаамал боттандырып чорутпайн турар. Ону чедип алырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары база чугула. Черле ынчаш школаларның өөредилге-кижизидилгезинг ажылынга доктаамал контроль болгаш удуртулга кончак болуп турар. 1981-1982 өөредилге [illegible] 387 өөреникчи катап олурган, күскү экзаменнерге 243 кижи арткан турган. Республиканың [illegible] өөредилге деңнели — 99 хуу.

[illegible] кижизидилгениң кол хевири — кичээлди сайзыраңгайжыдары [illegible] өөредилге деңнелинде ооттаг бар. Бии-Хем, Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды районнарның база Кызылдың эге[illegible]

ның үк эртемге билии хаңы болган. Н. М. Лопсан (Бүрен-Хем), К. Т. Ховалыг (Солчур), Н. Х. Кава (Эрзин), Х. О. Донгак (Аянгаты), А. П. Белова (Эржей), Г. А. Селина (Тоора-Хем) дээш өске-даа башкылар кичээлдерге чогаадыкчы ёзу-биле белеткенип, уругларга хаңы билиглерни берип турар.

[illegible] республиканың школаларында орус дыл болгаш литература башкыларының школачыларның билиин [illegible] хандырып келгеннер. Чыл түңнелиниң кыналзаларын ажылдарын өөреникчилер чүгээр күүсеткен. Ынчалза-даа 9-ку класстарның чамдыктары 5,2 хуузу ажылдарны багай күүсеткен, бир чамдыктары теманы ажыдып шыдавайн, өскелери — бот-тускайлаң анализ берип шыдавайн. [illegible] Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарының алээп хөй школаларының өөреникчилери орустап чугаалап, бижиири кошкак.

[illegible]

манифестацияларны, эп-сеткил каттыштырылгазының негелделерин эрттирип турар. Интернационалчы найыралдың клубтары интернационалчы кижизидилгеге улуг рольду ойнап турар. Чадааннын № 1, Тураннын № 1, Кызылдың № 15, Кызыл-Мажалыктың № 1, Сарыг-Септиң № 1, Көк-Тей школаларының ындыг клубтары интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгениң төп төвү апарылаан.

[illegible] идейкейлиг турушка кижизидилгениң [illegible] ажыл-чорудулга оңаа үжүр дүзадыг. Кызылдың № 4, 7, 14, Сарыг-Септиң № 1, 2, Бажың-Алаак, Солчур, Ийи-Тал, Хайыракан (Чөөн-Хемчик) школаларында үк ажыл [illegible]

[illegible] ажыл чорудулгазының үнелээрде оон ажылының чүгле чамдык арга-методтарын [illegible] кылыгаарлаттынмайн, харын [illegible]

А. КОШКАРОВА,
Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы.

Мал аразынга өскен

Ол чылын кыш соок болган. Малчын ог-бүлениң бичии урууу Чудурукту ада-иези Хаалыг-Өдекке кыштап чыткан. Кышкы соок кедерээн турупп бээрге, хойну хүн караңның чылып келирин манаап одарже үндүрер, ээн кышка чедиштирери-биле камнап алган сигенни, чарбаны норманы каап бээр турган. Чудурук ада-иезинге дузалажып, хойну кадарыптар апарган. Малчын одарын күстен тура-ла хуваап, планнап алган турар. Хойну кана кадарарын оваазы урууга айтып бээр.

Үелиң эргилдези чүге-даа чагыртпас, солчуп-ла турар болгай. Кыш чоорту эртип, час чоокшулап орган. Хүн эрткен тулум-на чылып орар апарган. Хойнун шыырарттыр базып, оът тып чиир хээш кажып каап черлерин шокарарттыр эрин эгелээн.

[illegible]

лынга бергелер-даа, чедиишкиннер-даа турган. Кандыг-даа таварылгаларда ада-иезиниң чагыг-сөзүнге, өөредип каан арга-мергежилинге дайынып, бергелерни чүткүлдүг ажып эртип келгеннер. Оларның көргүзүгү чылдан чылче өзүп орган. Олар малдан чаш төл алыр база дук кыргып алыр онаалдазын үргүлчү күүседип келген. 1969 чылда төрүүр 100 хойдан 102 хураганны алган. Ол оларның эң баштайгы улуг чедиишкини, бедик көргүзүгү болган. Чедиишкин оларны улам-на сорук киирген. Ол чылын аныяк ог-бүле аар кажыдалга база таварышкан. Өгнүң эр ээзи аарыгдап мөчээн. Ие чаш уруглары-биле арткан. Ол чидириг аваа дыка-ла аар болган. —«Кандыг-даа берге болза, уругларымны түретпес мен, [illegible] бодалы-даа ындыг чорааш деп боданган. Чудурукту холу [illegible] ажыштен оожургалды ап, чаптанчыг уругларын [illegible]

[illegible]

Чудурук Хертекова [illegible]

К. ДОРЖУ.

ҮЛҮҮН КИИРЕР

— Радио болгаш телевизор аппаратуразын сентябр бүдүрүлге [illegible] 1980 [illegible]

[illegible]

П. КУУЛАР.

Аныяк хойжу Ким-оол Монгуш Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунга хойжулаандан бээр үш чыл чеде берген. Адазының оруун изеп хойжунуң мергежилин шингээдип ап, кожазында малчыннар-биле быжыг харылзааны тудуп, дузалакчы хойжуларын эвилелдеп алгаш эки түңнелдерни чедип ап турар.

Бо чылын ол бир хойдан 3,5 кг дүктү кыргып, совхозтуң дирекциязындан шаңналга төлептиг болган.

ЧУРУКТА: «Тиилелге» совхозтуң № 1 бригадазының аныяк хойжузу Ким-оол Монгуш коданында.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАГЫКЧЫЛАРНЫҢ СЕТКИЛИНГЕ ТААРЫШТЫР

[illegible]

М. ОНДАР.

БАЗА БИР КОДАННЫ...

[illegible]

К. ХЕРТЕК.

ТУУЙБУДАН БҮДҮРЗЕ

[illegible]

Д. ООРЖАК.

ҮЖЕЛЭЭ УЖУДУПҮНҮПКЕН

«Союз Т-7» корабльдиң космосче үнгениниң дугайында репортаж

Байконурнуң ховузунга август 19-та дүне чаңгылантан ракета шимчедикчизиниң күчүлүг [illegible] дазын бадыткаан. Октаргай делгемин шинчээдип алган төөгүзүнде эң бир дугаарында Чер чоогунуң орбитазынче [illegible] үнүпкен «Союз Т-7» корабльдиң кабиназында ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Леонид Попов, борт-инженер Александр Серебров болгаш шинчилекчи космонавт Светлана Савицкая олар.

«Космос корабльдиң экипажынга кыстар база кирер үе келир дээрзинге бүзүреп турдум. Эр кижи биле херээжен кижиниң [illegible] черле үзүлбес кылдыр бойдус чаяаган болгай. Чаа-бүрү ажыл-агый даа [illegible] утаан-бодалга-даа, чамдык ажылдарга-даа эр кижи биле херээжен кижи бот-боттарынга дузалажып чорууур болгай. Хөй чүс чыл дургузунда чер кырынга тургустунуп келген харылзаа космоска база уламчылаар» деп, Валентина Терешкованың [illegible] соонда сураглыг совет эртемден, академик В. Парин бижээн. Баштайгы херээжен [illegible] ужуушкунунга бөгүн делегей байыр чедирип турган 1963 чылдың июнь ол төөгүлүг хүнүнден бээр барык чээрби хире чыл эрткен. Оон бээр космосче корабльдер удаа-дараа кылыйтып, космос делгемнериниң чажыдын кижи төрелгетен улам хандыр шинчээдип ап келген. Ол чылдарның дургузунда космосче херээжен кижи ам база аъттанмаптар деп бүзүрел өшпээн.

— Амгы бо болуушкунда ужур-ла бар — деп, старт бүдүүзүнүң парлалга конференциязынга космонавтар белеткээшкин [illegible] В. Шаталов чугаалады. — Элээн каш космонавтылар орбитага таарымчалыг байдалга ажылдап болур техниканы совет эртемденнер болгаш конструкторлар тургускан. Оон ангыда [illegible] ажыл-херээнге эртемниң болгаш техниканың чаа-бүрү адырларының специалистери негеттинип келген, а оларның аразында херээженнер база эвээш эвес. Амгы бо ужудуушкунну космос делгемин улам хандыр өөренириинге негеттинип келген базым деп санап [illegible].

Космонавтикаже кижи бүрүзүнүң оруу ангы. А Светлана Савицкаяның оруу ол 16 харлыг турда, ужар чүүл дугайында күзел тергиттүнүп келгенде эгелээн. Ол баштай парашют секциязынга кирип турган. Уруунуң сонуургалының дугайында билип каан адазы — Ала-чурттуң Улуг дайынының хоочуну, Совет Эвилелиниң ийи катап Маадыры, ужар чүүлдүң маршалы Е. Савицкий душ болуп, хамык улустуң сөзүнде билип каан. Уруунуң күзелин ада-иези [illegible] удурланмааннар. Бир чыл эрткенде, 1965 чылда, стратосферадан үш катап халыышкынның [illegible] делегей рекордтары апарган. Оларның бирээзинде, самолёт 14 километр бедикке чорда, халааш Светлана 13716 метр кудулааткыжынга парашютуң часпайн баткан, оон дүргени секундада 100 хире метр четкен. Делегейде сураглыг апарган ол парашютчу 18 харлыында «Я-18-тиң» кабиназынга бир дугаарында олурупкан. Дөрт чыл эрткенде ол даалы ужудуушкун талазы-биле делегейниң тулган чемпиону апарган. Ол бөгүнү өөредилгеден хостуг үезинде чедип ап келген. Даараазында реактивтиг ужар чүүлче шилчээн. 1977 чылда үндеп дүрген ужар Е-133 деп самолётка ап бедик — 21 километр 140 метрге ужуткан. Оон ийи чыл мурнунда үндеп ийи чарлык катап дүрген ужудуушкунну кылган. Оон дөрттү амдарында самолёттарга делегейниң 15 рекордуну, парашютка үш рекорд кирип турар. Нийтизи-биле ол парашюттап 500 катап халаан, 1500 шакты ужудуушкунга, оларның дөрт чүгүн — реактивтиг самолёттарга эрттирген.

Ындыг ат-сураглыг болза-даа, С. Савицкая бедүүн, бодун [illegible]-даа өрү көрдүнмес чаңнылдыг. Космонавтылар отрядынче [illegible] база белен эвес болган. Космос корабльдиге ужудуп шылаар эмчилер-даа астрофизиктер-даа, ужудукчулар-даа, инженерлер-даа хөй турган.

— Ужудуушкун дээрге, мээң ажылым-дыр — деп, С. Савицкая чугаалады. — Москвадан [illegible] чедип алган билиим ону [illegible] улуг салыышкынны киирген. Билиг кижиге дыка херек [illegible] болуп ажылдап турганда бүзүрээн мен. Космосче ужудар дугайында чажымдан бээр күзеп чораан мен дээр болзумза, шын эвес. Чүгле агаарга ужудары күзеп чордум. Космос харын сагышка киргилээрле чүве. Ужар чүүл биле космонавтиканы кады [illegible] Келир үеде кижи төрелгетенниң амыдыралынга олар чугула черни ээлээри чугаажок.

С. Савицкая чаа-чаа бедиктерни болгаш дүрген ужудуушкунну дамчыштыр космонавтикага келген болза, Серебров — [illegible] дамчып келген. Москваның физика-техника институдун дооскан соонда, ол дораан аспирантурага кирип алган. Оон дипломунуң-даа, диссертациязының-даа космосту шинчилээри-биле холбашкан. Гидродинамика [illegible] турган, Александр дедин чок чайлыг масса шинчилгезин өөренип турган. Ону хандыр билбес болза космос технологиязының перспективаларын, орбитага чаа [illegible] дугайында чугаалаары берге апаар болгай. Оон соонда — конструктор бюрозунга ажыл. Чаа-бүрү телевилелдерге кир[illegible]

— Космос оруунче үнер дугайында күзел 1964 чылда төрүттүнген — деп, А. Серебров сактып чугаалаар. — Ынчап «Восход» [illegible] ужудуушкуну болган чүве. Оон командири профессионал ужудукчу В. Комаров болган. Экипаж кежигүннеринге инженер К. Феоктистов биле эмчи Б. Егоров киргеннер. Ынчалза-даа мээң эртем ажылым [illegible] харылзашпаан турда, күзел боттанмаан келген.

Корабльдиң командири болуунуң үшкү стартынче база тускай оруп-биле келген.

— Командирниң [illegible] кижи болганы биске дыка эки — деп, Леонид Поповтуң дугайында С. Савицкая чугаалаан. — Ол ийи катап узун ужудуушкунну эрткен. Корабльдиң орбита станциязы биле тудуштурулгазын хөй удаа боттандырып келген. Оон өөренир чүүлдеривис-ле хөй. Эки сеткилдиг кижи. Саша Серебров база-ла ындыг.

— Эш күрүне комиссиязының даргазы, — деп, Л. Попов илеткээн. — Космосту «Союз Т-7» корабли ужудуушкунга белен.

Старт бүдүүзүнүң ийи шагы билдиртпейн эрткен. Ыржым апарган ховуга чырыткылап [illegible]. Чоок кавының [illegible] ракета корабльди улам бедидер көдүрүп, үндүрүп каан. Үш кижи ужуп [illegible].

В. ОВЧАРОВ.
СЭТА-ның тускай корр.
Байконур космодром.

Август 23 — Румынияның фашистиг дарлалдан хостаанының хүнү — румын улустуң национал байырлалы

БУХАРЕСТ. Тиилелге шөлүнде совет солдатка — хостакчыга тураскаал. Ону Румынияның фашистиг дарлалдан хостаары дээш оон девискээринге тулчуушкуннарга өлген Совет Армияның дайынчыларынга алдар кылдыр тургускан.
В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

«ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ БҮРҮН ЧАҢГЫС ЭВИ»

ВАРШАВА. (СЭТА). [illegible] дептелге совет-польша ужуражылышкыннар Польша Улус Республиказынга кезээде онза чугула ужур-дузалыг, чүге дээрге ол ужуражыышкыннар бистиң эң-не улуг болгаш эң-не чоок эвилелчивис, кожавыс — Совет Эвилели биле бистиң харылзааларывыска бүрүн хамааржыр деп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының органы «Трибуна люду» солун бижээн. Л. И. Брежневтиң болгаш В. Ярузельскийниң Крымга чоокта чаа ужуражыышкыны Польшаның даштыкы политиказынга [illegible] улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Польшада байдал чоорту чогумчалыг кылдыр экижип турарын ПКАП ТК-ның Бирги секретары Крымга ужуражылгада [illegible] демдеглээн. Польшаның Каттышкан [illegible] харылзаалары улам-на сырый болуп турар. Польшаның төөгүлүг болгаш [illegible] камгалаар күзелдиг бүгү патриоттары сырый каттыштырган национал катап тур[illegible] турар. Ынчалзажок чажыт байдалда контрреволюстуг күштерниң хөделиишкиннери кризистиг байдалдан чурттуң бүрүн [illegible] турар. Контрреволюстуг ол күштерни даштыкыдан, бирги ээлчегде Американың Каттышкан Штаттарындан күткүп база [illegible] турар.

[illegible] бистиң чуртувуска хамаарыштыр Совет Эвилелиниң болгаш [illegible] эзлээп туружу онза чугула ужур-дузалыг деп, «Трибуна люду» солун демдеглээн. «Польша Улус Республиканың мурнунга тургустунган улус ажыл-агый сорулгаларын шиитпирлээринге Совет Эвилели болуушкун аргаларының [illegible] биле моон соңгаарда дузалаар» деп Л. И. Брежневтиң медеглелин солун онзалап [illegible]. Ол медеглелди [illegible] чеde четтирилишкин-биле хүлээп ап турар бис деп, ПКАП ТК-ның органы айыткан.

Делегей байдалының [illegible] дап чидиглелгенин солун база демдеглээн. АКШ-тың амгы [illegible] политиказы делегей байдалын [illegible] норма-чижектерин болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Уставын [illegible] кылып, чуртта экономиктиг [illegible] АКШ-тың империализминиң эрге-ажыктарынга дүүштүр байдалды баксырадырын оралдажып турар.

Улусчу Польша социалистиг [illegible] бас кежигүнү болбушаан, болуп [illegible] ле Европада дайын соонда тургустунган байдалдың экижииринге болгаш ында кызыгаарларның үрел[illegible]нге ылгыг берип турар деп, солун бижээн. Бо чугула медеглелден Барыын чүктүң чурттарының удуртукчулары чогуур түңнелди кылыр ужурлуг. Барыын талакы чамдык чурттар Ва[illegible] чагыртпышаан, Польша-биле чанчыл болган харылзааларын кызырган. Ол харылзаалар Барыын болгаш Чөөн чүк чурттарының аразынга чугаа[illegible] лыг кылдыр чорударынга кезээде болуп келген.

Делегейниң болгаш Европаның айыыл чок чоруун [illegible] эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче, шериг-политиктиг кризистерниң болгаш делегейниң чаа дайынының кыжы[illegible] дем каттыштырган чүткүл совет болгаш польша даштыкы [illegible] принципи болуп турарын эштер Л. И. Брежнев болгаш В. Ярузельский бадыткаан.

Крымга ол ужуражыышкын чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга болуп эрткен болгаш чугаалажып көрген [illegible] үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эвиин бадыткаан. Ол дээрге — бистиң партияларывысты, улустарывысты болгаш күрүнелеривисти сырый хол[illegible] чи болгаш идеологтуг найы[illegible] кипи-дир деп, «Трибуна люду» солун онзалап демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЧААГАЙ КҮЗЕЛ-СОРУКТУГЛАРНЫҢ КИЛЕҢНЭЭШКИНИ

Латин Американың чурттарының дешпилгелиг политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчылары, солуннары социалистиг Кубаның, Төп Американың болгаш Кариб далай бассейниниң чурттарының хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарының адынга ажыы-биле кыжанышкынны кылган америк сенаттың чоокта чаа хүлээп алган резолюциязын шиитпирлиг-биле буруу шаап турар.

КАРАКАС. (СЭТА). Боо-чепсектиг интервенция — кү[illegible] ларының маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээриниң аргазы эвес-тир — деп, Венесуэланың президентизи Л. Эррера Кампинс журналистер-биле беседазынга чугаалаан. Венесуэла Төп Американың болгаш Кариб далай бассейниниң тайбың зоназы болган турары дээш демисежип турарын ол онзалап демдеглээн.

Венесуэла күрүнениң баштыңы америк чурттар аразынга харылзааларны [illegible] биле эде тургузарының чугулазын айыткан. Латин Америка чурттарының эрге-ажыктарын улуг хемчээлдиг-биле [illegible] ужурлуг америк [illegible] организациязының [illegible] латин америк экономиктиг системазын тургузуун болгаш кылыр чүүлдерин [illegible] онзалап айыткан.

ГАВАНА. (СЭТА). Америк [illegible] болгаш дешпилгениң күштеринге удур үүлгедиишкиннер кылырының кампаниязынга чаа [illegible]. [illegible] администрациязының авантюристиг угла[illegible] турар АКШ-тың сенадының соңгу шиитпиринден ол тодарган көстүп турар. Ол дугайында Кубаның «Грибаналь[illegible]рес» солуну бижээн.

АКШ-тың империализми Кубаны [illegible] дүрбес деп хоозун чылдагаан тып алгаш, Кубаның херектеринге холгаарлаарын дүрүмчүдерин оралдажып, АКШ-та чагалактанган куба контрреволюционерлерни [illegible] үүлгедиишкиннерин калбартырынче күткүп турар.

Америк [illegible] Сальвадорда болгаш Гватемалада улустарның тура-халыышкынын хан-чинге боораарын, Никарагуаның революстуг чаалап алыышкыннарын узуткаарын күзеп турар. Чогум-на ынчангаш Пентагон чедир соктунмаан сомоцажыларны акша-хөреңги-биле [illegible] дузалап, Гондурастың чалча чалаазы Төп Америкада реакцияның чөленгиижи болдурарын оралдажып турар.

ПАНАМА. (СЭТА). Төп Америка [illegible] хуулуп болур. Ол частып үнүп болур девискээрде [illegible] Штаттарның күштелдирип турары ажаа чедирип болурун Панаманың «Мотутинос» солуну айыткан. Ол солун АКШ-тың Мурнуу-Чөөн Азия талазы-биле [illegible] чедирген политиказы-биле амгы үеде Төп Америкада политиказын деңнеп турганы, тодаргай чижекти көргүскен.

Америк агрессорларының [illegible] Кубаже болгаш Гренадаже [illegible] каан турарынга ак сеткилдиг бүгү кижилерниң килеңнээшкинин «Мотутинос» онзалап демдеглеп турар.

АФГАН УЛУСТУҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афган намысылал — байырлалдың шимелдезинде бүргеткен. Чер-ле болганындан күрүне болгаш партия туктары, транспаранттылар көстүп турар. Афган улус августуң 19-та боттарының национал байырлалын — Хамаарышпас чоруктуң катап тургустунганының хүнүн демдеглээн. Афган улус 63 чыл мурнунда англи колонизатор[illegible] болгаш маадырлыг демиселге хамаарышпас чорукту чедип алган.

Афганистан бөгүн чаа ниитилелди тургузарының оруунче кирген. 1978 чылдың [illegible] соонда эрткен каш-ла [illegible] ажыл-агыйның [illegible] рү адырлар талазы-биле эвээш эвес чедиишкиннерни алган. Афганистаның Улус[illegible] удуртулгазы биле республиканың ажылчы чоннары контр[illegible] нерингe удур мөгаг чокка демисежип, эрги үениң аар артынчыларын узуткап турар.

Ол чонунуң 80 хуузу үжүк-бижик билбес чуртта амгы үеде 27 муң ажыг тускай курстарда 630 муң ажыг ажылчыннар, тараачыннар, албан хаакчылар [illegible] өөренип турар.

Чаа эрге-чагырга афган тараачыннарга черни, суугну берип, ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга ажыл телевирин [illegible] эгаттырган. Ол ажылчы чоннарны чурттаар черлер, аъш-чем продуктулары-биле хандырар [illegible] хоойлу-дүрүмнү болгаш кожа-хөөрүнү, аймак-биле болгаш амыр-тайбың чорукту [illegible] политиканы чорудуп турар.

[illegible] хамаарышпас чорукту чедип алганы-биле совет-афган харылзааларының [illegible] болгаш оон эгези В. И. Ленинге хамааржыр. Советтиг Россия афганистанның хамаарышпас чоруун бир дугаарында хүлээп алгаш, ажаа политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа дузаламчыны үргүлчү кылып турган.

Бөгүн Афганистанда Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш экономиктиг дузаламчызы-биле [illegible] ажыл-агыйның болгаш өске-даа 170 хире тудугларны кылган болгаш тудуп-даа турар. Афган-совет кады ажылдажылганың тудугларынга бедик [illegible] 70 муң ажыг ажылчыннарны белеткээн. ССРЭ-ниң дузазы-биле туттунгаш, ажылдап турар дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлерин муң-муң инженерлер болгаш техниктер дооскан, оон өске муң-муң специалистерни совет дээди [illegible] техникумнарга белеткээн.

Революстуг Афганистан тайбынче чүткүлдүг даштыкы политиканы чорудуп, делегейниң дыштыкыылыг чоруун чавырылдырары, боо-чепсектиг [illegible] бүгү чурттар-биле найыралдыг [illegible] демисежип турар. Империализмниң, гегемонизмниң болгаш реакцияның хоралыг үүлгедиишкиннери [illegible] улустуң чаалап алыышкыннарын узуткаар дээш оларның оралдажыышкыннары турбза-даа, АДР-ниң делегейге ат-алдары чыл келген тудум-на улам улгадып турар.

Р. МУСИН.

ТБЧ-ниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Кубага болгаш Никарагуага удур АКШ-тың администрациязының калбартканы агрессивчи чаа планнар-биле холбаштыр сереммелелдиг болуруунче делегейниң хөй-ниитизиниң Тайбының Бүгү делегей чөвүлели кыйгырган.

Латин Америкадан болгаш Кариб бассейниниң чурттарындан келген медээлер дыка дүвүреңчиг болуп турар деп, медеглелде демдеглээн. Төп Америкага болгаш Кариб бассейнге холгаарлаашкынның харын-даа дайын халдаашкынының кызырын Каттышкан Штаттарның планнап турарын ол медээлер херечилеп турар. АКШ-тың ындыг холгаарлаашкыны чүгле Кубаның болгаш Никарагуаның айыыл чок чоруунга эвес, харын-даа бүгү делегейге тайбың херээнге дорт кыжанылышкын-дыр.

Тайбының херээн үнелээр бүгү кижилерниң соңгаарладып болбас эң чугула сорулгазы — амгы америк администрацияның сарыыл чок политиказы делегейге чепсектиг чаа чөрүлдээге чедирерин болдурбаас-дыр деп, медеглелде онзалап айыткан.

КНО-НУҢ ТУСКАЙ КОМИТЕДИНИҢ ДАРГАЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ангола Улус Республикага удур Мурнуу Африканың расисчи ёзу-чурумунуң үүлгеткен агрессиязын Каттышкан Нациялар Организациязының апартеидке удур тускай комитеди шыңгыы буруу шапкан.

КНО-нуң комитединиң даргазы Ю. Майкама-Сэле медеглел парлаан болгаш расисчи ёзу-чурум агрессор болуп турарын Анголага удур оон агрессиязы бадыткаан-дыр деп, айыткан. Ынчангаш делегей ниитилелиниң делегей тайбының болгаш айыыл чок чоруун хандырар талазы, даштыг хемчеглерни алыр ужурлуг. Намибияга хамаарышпас чорукту дүрген тыпсыры болгаш расисчи ёзу-чурумга удур хемчеглерни алыры эргежок чугула.

Агрессияның актыларын чамдык күрүнелерниң деткип турарынга, дайынчылар мурнуу-африка расистерге дузалап келгенинге сеткил хомудаашкынын медеглелде илереткен.

Ф. МИТТЕРАННЫҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның президентизи Ф. Миттеран телевидение дамчыштыр чуве чугаалаан болгаш соңгу үеде Францияга болгулаан база моон соңгаар болгу дег өлүрүкчү чоруктарга удур демиселдиң талазы-биле [illegible] кижилерге болгаш Ф. Миттеран [illegible]

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Барыын Бейруттан палестин күштерин көжүрүп үндүрериниң планын Министрлер кабинединиң бадылааның Ливанның чазаа-ның хуралының сөзүнде премьер-министр Ш. Ваззан медеглээн. Ливанда удурланышкак шериглерни чарар күштерниң составынга боттарының [illegible] чорудуп бээр дугайында тускай чалалгаларны ливан чазак АКШ-ка, Францияга болгаш Италияга чорудкан.

Бейруттан [illegible] көжүрүп үндүрериниң планын Израильдиң чазаа база чөөлдүг деп көргенин Израильдиң радиозу дыңнаткан.

Бейруттан палестиннерни херек кырында көжүрүп үндүрерин болгаш удурланышкак шериглерни чарар күштерни хары угда хоорайже кииреринн бо субботада боттандырар ужурлуг. Баштайгы базым кылдыр 400 палестиннерни Кипрге чедирер деп турар. Ливан чазактың албан [illegible] Сирияже баар.

Неапольдан Бейрутче чорупкан америк далай чадаг-шериглери «поглаан зонада» удурланышкак күштерни чарар сорулгалыг болгаш Бейруттуң далай ортээлиндев Национал музейге чедир Бейрутту барыын, чөөн Бейруттар кылдыр аңгылаан шугумга келир. 800 кижи составтыг америк чадаг-далай чадаг-шериглери даараазында неделяның среда хүнүнде Бейрутка, кажан көжүрүүшкүн чорун турда келир. Италияның батальон шериглерин Бейрутче чорудары-биле Бриндизи ортээлде белеткен турар. Америк телээлекчи Хабиб-биле чугаалажыышкыннарны кол-дуунда чорудуп турар. Израиль [illegible] [illegible] Израильге [illegible] кең мурнуу районнарында анызындыг байдал хевээр артышаан. Амгы кризисти ажыы эртериниң чорудулгазынга [illegible] рер сорулга-биле израиль өжелекчилер байдалды өжегерээн чидиглендирип турар.

Барыын Бейруттан палестиннерни көжүрүп үндүрериниң планын ливан чазак болгаш Палестинаның удуртулгазы чөөлдүг деп көрген-даа болза, Тель-Авив ажаа доктаар [illegible] турарын Ливанда [illegible] болуктер демдеглеп турар. Ливанга тайбыны деткиир талазы-биле каттышкан араб күштериниң составында сирий шериглерни Ливандан дүрген үндүрерин чедип алырынга кандыг-даа [illegible] Израиль ажыглаар болдап турар. Ливанның соңгу [illegible] луну бижээн. Агрессорнуң өжелекчи планнарын Израильдиң эртем болгаш хөгжүлде херектериниң талазы-биле министри Ю. Нееман бадыткаан. Израиль армия даараазында чылдарда Мурнуу Ливанга шериг контролюн боттандырар апаар деп, ол медеглээн.

Сионисчи дерзии өжелекчилер бүзээлеткен Барыын Бейрутче эм аймаан, аъш-чем продуктуларын, суугну чүгле эрттирбейн турар эвес, харын-даа Делегейниң Кызыл крест болгаш өске-даа организацияларның [illegible] корун турда, ол продуктуларны эм аймаан узуткап, ажыр арыг суугну черже төп турар. Израиль дээрбечилер кандыг-даа кеземчеге таварышпайн, боттарының туразы-биле дерзии үүлгедиишкиннерин [illegible]

Хоорайның барыын талакы секторундан машиналыг келген бүгү пассажирлерни израиль солдаттар болгаш офицерлер доктаадып, оларның кижи бүрүзүнден 500 ливан фунт акша түңнүт «үндүрүгнү» хавыргап, боттары үлежип ап турар. Оруктарда израиль таңныыл шериглер ажаа чораан ливаннарның бүгү эт-севин, радиоприёмниктерин, хол шактарын, магнитофоннарын, херээженнерниң кулакка болгаш холга суттарларын былаап ап турар.

Деразилеңген агрессорлар даштыкы чурттарның хамаатыларынга хамаарыштыр база [illegible] эгелээн. Чижээ, Иранның ИРНА деп телеграф агентствозунуң корреспондентизин К. Ихванны израиль солдаттар Бейрут чоогунга тудуп алгаш барганын САНА агентствозу дыңнаткан. Иранның дипломаттары-биле болгаш элчин чериниң өске-даа ажылдакчыларын [illegible] дуп алыр дээш чидиишкиннерни чорудуп турарын Ливанның мурнуу чүгүнден келген медээлерде айыткан. Партизаннар ажаа харыы кылдыр дайзынның туруштарын-че халдап, оларның чепсек садлаларын буза тепсип турар.

АМЕРИК КОНГРЕССТИҢ «ААРЫГЛАРЫ»

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Алдын үжүм-бижик херекселдеринден ыяк чурттарже туристиг халас чорушкуннарга чедир аар өртектиг хээли «саартыктар» АКШ-тың конгрессмен [illegible] дег саарлыш-ла турар» — деп, «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» бижээн. Ындыг чүүл шаг-шаандан бээр турган-даа болза, чогум харын амгы үеде ол кажангызындан-даа артык нептерээн деп, ук журнал онзалап айыткан.

Чүгле эрткен чылын безин 1980 чылдаазындан ийи катап хөй — 50 хире америк хоойлужудукчулар даштыкыже халас чораан ийикпе, алы терезин дээн курорттарга дыштанган-нар. Журналдың демдеглээни-биле алырга, ол бүгүнүң хелениин боттарынга херек хоойлулар хулаап алырын күзеп турар чаа-бүрү лобби организациялар төлээн. Чижээ, сенатор Ч. Гессли (республиканчы, Айова штаттан) кадайы база уруу-биле Японияже 10 хонук, а оон соонда Египетче болгаш Израильче ийи неделя иштинде чораан келген. 16 муң доллар ажыг хире шүүделдиг ол аян-чоруктар дээш сенатор чаңгыс цент копеек-даа кармаңындан үндүрбээн, бүгү садажылганы АКШ-та оон «израильчи өңнүктери» кылган.

[illegible] кежигүнү Дж. Кемп (республиканчы, Нью-Йорк штаттан) база-ла сионисчи организацияларның күзели-биле делегейни [illegible]

Өске хоойлужудукчулар база-ла оларда чыда калыксаан. Конгрессмен Ч. Стенхолм (демократ, Техас штаттан) АКШ-та [illegible] хавыназы дээш чартык муң доллар өртектиг алдын шакты сөңнээннер. Лоббистер конгресстиң адаккы палатазында республиканчыларның баштыңы Р. Майкл дугайында «сагыш салганнар»: ажаа муң ажыг доллар өртектиг янзы-бүрү белектерни берген.

«Ионнуң айбычыларынга» сөңнүг көөрүнүң чанчыл апарган практиказының дугайын чугаалап тура, демги ол журнал «коррупция» болгаш «хээли» деп сөстерни ыттаваан, ынчалза АКШ-тың хоойлужудулга талазы-биле дээди органы чогум харын-на ындыг «аарыглары»-биле [illegible] мырыңай ылдам. «Мурнуку чылдарның дуржулгазындан ап көөрге, бо 1982 чыл база-ла Капитолий тейиниң ээлеринге белек талазы-биле «ужуткуктуг» болур хиирлиг» деп журнал демдеглээн.

МӨҢГЕДЕ ЧУРТТАП АРТАР

Назы [illegible] пенсиялай берге-даа, амыраксыг хемренчек кижи кара чаңгыс уруунуң дугайын шала тыртыла аарак чугаалап олур. Ненин чурээнде уруунуң овур-хевири ам-даа диириг хевээр көстүп келген дег сагындырып орган.

— Кижиниң салым-чолу кандыг-даа боор чүве-дир ийин. Надям чораан болза, ам үжен харлаакан турар ийик. Аажы-чаңы онзагай: туттунуп билир, оожум, томааннык, бир [illegible] эгелээнде, [illegible] чедирер [illegible] болгай.— дээш, ол элээн доктаай бергеш, уламчылай-дыр:— Чогум бичиизинде пөрүксүмээр кижи болгай, шору өзүп келгенде, баштактангылаар-даа апарган.

— Адаң, мен чогум чүү улузуң?— деп, өөрү-даа, өске-даа кижилер оон бо-ла айтырар.

— Ачам орус кижи, авам тыва, а мен бодум моол кижи мен — дээш, [illegible] чок олурар. Моолга амыдырап чурттап турувуста, авам төрүттүнген кижи болгай, оон бодааш ынча дээр чораан боор...

Бүгүдеге сураглыг, Москваның школачызы чораан, кайгамчык чурукчу уругнуң иези Наталья Дойдаловна Ажыкмаа — Рушева-биле чугаа ынчаар эгелээн. Чоокта чаа Наданың чуруктарының делгелгезин республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге база катап ажыткан-да оон иези төрээн Тывазынга келгени ол.

Дөрт чыл бурунгаар бо-ла музейге ындыг делгелгени кылганда, аваа көрүкчүлерниң ону магадаан чугаалары сагыжынга чурттунуп келди.

— Кижилерниң овур-хевирин чурааны, шыйыгларны тыртып турганы кайгамчык-ла шевер-дир — аа!

— А-а бо дээрге А. С. Пушкинниң «Капитан уруу» деп чогаалының маадыры-дыр.

— Моозу Л. Н. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың» деп сураглыг романының бир маадыры эвеспе.

— Ийе харын, ынча деп бижип каап-тыр.

— Кайгамчык-ла уран-шевер чурукчу уруг чораан аа!

— Он сес хар безин четпейн чораан-ла ажок хөй онзагай чуруктарны чурааш, бүгүдеге сураглааны ол ышкажыл.

— Ындыг кайгамчык угаангыр, сагынгыр болгал, онзагай чуруктар кайын кээр чоор?

— Төрүттүнген салым-чаяан деп чүве ол-дур ийин.

Надя чаяаттынган талантылыг, ховар дээн кижилерниң бирээзи чораан. Ол болуңун кыска назынының иштинде он муң ажыг чуруктарны чураан, а ынчан 1978 чылда музейге оон чүгле бежен хирезин делгеттинген турган.

Музейге оон чуруктарының бо чылгы делгелгезин «Амгы үе», «Пушкинниң ажыл-амыдыралы», «Космос», «Балет», «Эллада» деп аңгы-аңгы бөлүктээш, онзагай байдалдыг 80 ажыг чуруктарны мында киирген черле солун. Оларны Наданың иези Москвадан экелгең. «Амгы үе» деп бөлүкте чалыы назынның, спортчуларның, «Бирги классчы авазынга чугаалап тур», Борис Полевойнуң «Эзи курут эрнектерде» деп романының маадырларын, «Тыва аңчыны» болгаш өске-даа чуруктарны шуут-ла амыдыралдаазы дег кылдыр чуруп каан. «Балет» деп бөлүк чуруктарда «Чоон чүктүң танцычылары», голланд танцызы, индий кыстарның танцызын, хартыга дег үжүгүп турар танцычыларны [illegible].

Наданың авазының чугаазы биле алырга ол ийи-үш харлыында-ла карандаш-биле янзы-бүрү шыйыгларны чуруп эгелээн. Уруунуң угаангыр-сагынгырын эскерип кааш, оон адазы чурукчу кижи болгаш оозу беш харлыг турда, эрте-бурунгунуң-даа, амгы үениң-даа [illegible] номчуп бээрге, оон маадырларының овур-хевирин Надя шевергин ажок чуруп турар апарган.

Ол он хар чеде бергеш, сураглыг [illegible] академик Василий Алексеевич Ватагин-биле өнүүктежи берген. Салым-чаяаны уруг бодунуң [illegible] ратсын дээш академик оон чурулгазын кандыг-бир [illegible] оон ада-иезинге сүмелээн. Ынчан Надя Рушева школага өөренмишаан, Москваның Ленин дагларында Пионерлер ордузунда хостуг шагында өөренир чурулга студиязынга барып турган. Наданың чурук чуруурда ажыглаар херекселдери чүгле демир-үжүк-биле бодук чораан, а чураан соонда ол аңаа катап кандыг-даа эдилгелер кылбас болгаш чурук бүрүзүн каш-ла минута иштинде чуруй тыртып [illegible] чораан.

[illegible] улуг чогаалчылар А. С. Пушкинниң, Л. Н. Толстойнуң [illegible] чогаалдарының маадырларын, оон аңгыда Борис Полевойнуң «Вера эмчи» деп номунуң, «Золушка» деп балеттиң маадырларын, «Вьетнам ие», [illegible], «[illegible] кыс», «Кыстар карнавалы» дээш оон өске-даа хөй-хөй кайгамчык чуруктары, графи[illegible] сагыш-сеткилин хайныктырган.

— Чурулгага ол хире хандыкшылга-даа, оон өөредилгези баксыраан таварылга турбаан. Шак-минута бүрүзүн ылаптыг хуваагаш, оларны шыңгыы сагыырынга бодун шуут-ла чаңчыктырып алган, удуур мурнуу чарында чартык шак хире олургаш-ла ханы уткалыг хөй чуруктарны чуруп каар чораан — деп, оон авазы чугаалап турар.

Надя он ийи харлыында-ла сураглыг чурукчу апарган. Ынчан оон чуруктарын Ленинградта А. С. Пушкинниң [illegible] музейинге, Москвада Л. Н. Толстойнуң музейинге болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында музейлерге делгээн. Оон чураан чуруктарын акы-дуңма социалистиг чурттарже, а ол ышкаш Италиже, Японияже, АКШ-че чоруткулаан.

Надя 1966 чылда Варшавага аалдап чораан. Ол-ла чылын Рушевтерниң өг-бүлези Москваның Ленино-Дачноеде чаа бажыңче көшкен. Аңаа Надя № 470 чаа школага өөренип берген. Дурт-сыны шиилгедек, чодураа дег кара караактарлыг, бажының узун суук дүгүн эътиинге чедир салыпкан, элээди кыс эртен-[illegible] турган. Ам ол школада Наданың өөренип турган клазында оон ажыл-амыдыралынга холбашкан музейни организастаан.

Москваның, Ленинградтың, [illegible] кинохрониклары болгаш телевидениелери оон чуруктарының үш делгелгелерин [illegible] тырган. 1969 чылдың февраль төнчүзүнде Ленинградтың [illegible] ону кинога тырттырары-биле чалаан. Ол оон март 5-те дыштаны берген хевирлиг келген. Ыңчалзажок кинону уламчылап тырттырары болдунмаан. Даартазында эртен онгу классчы уруг школаже баарынга белеткенип олура, хенертен медерелин оскунупкан, баш мээзиниң бир дамырынга билдинмес кавын чораанындан мээже хан аттыга берген. Эмчилер оон амы-тынын камгалап алыр дээш беш шак ажыг оралдашса-даа, кайгамчык чурукчу кыс амыдыралче катап ээлбейн барган.

Он чеди харлыынга чедир чурттааш, оон арттырып кааны он муң ажыг чуруктары боду чок-даа болза, мөңгеде чурттап арткан. Москвада чурулга уран чүүлүнүң ном үндүрер чери «Надя Рушеваның чураан чуруктары» деп альбомну парлап үндүрген.

— Наданың чамдык чуруктары чурттуң төп хоорайларының музейлеринде кадагалаттынган — деп, оон иези Наталья Дойдаловна чугаалаар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чанында Пушкин [illegible] дузунда улуг чогаалчының чогаалдарының маадырларын көргүскен оон чүс хире чуруктарын база уруунуң [illegible] амыдыралының сөөлгү [illegible] рының дугайында оон адазы Николай Константинович Рушевтиң демдеглелдериниң бижимелин кадагалаттынган. Лев Николаевич Толстойнуң музейинге улуг чогаалчының литература ажылынга холбаштыр Наданың чурааны 450 хире чуруктарны дамчыдып берген.

Надя Рушеваның дугайында улуг эртемденнер болгаш чогаалчылар, журналистер, критиктер чүүлдерни, чогаалдарны, очерктерни бижээн. Чогаалчы Лев Кассиль: «Ол (Надя) шуут чу[illegible] кызындан чуруур чораан», ССРЭ-ниң Чурулга академиязының [illegible] уран чурулга эртеминиң доктору Михаил Алпатов: «Ол дээрге өндүр улуг кижилерниң эң аныяа болгаш чалыыларның эң өндүр улуу-дур» [illegible] Надяга хамаарышкан мерген, [illegible] хөйү-биле уламчылап болур.

Наталья Дойдаловна-биле чугаа бо удаада үр-даа, хандыкшылдыг-даа болган. Ол [illegible].

— Надя 1952 чылдың январь 31-де МАР-ның Улан-Баторга төрүттүнген. Бир моол өнүүвүстүң сүмези-биле ынчан ону Найдан деп бадаа адаан бис. Кезээ-мөңгеде чурттап чоруур дээш ол деп тайылбырлаан чүве. Чыл бүрүде оон кады өөренип чораан өөрү уруумнуң төрүттүнген хүнүнде мээң бажыңымга чыглыр чаңчылдыг. Оон аңгыда Наданың хөй-хөй үе чергелери мээңээ чагаалар бижиирин үргүлчүлевишаан: «Надя мээң чүрээмге кезээ-мөңгеде чурттап артар, оон чаяаттынган салым-чаяанынга мөгейип тур мен» дээп одуругларны олардан бо-ла номчуур мен.

С. ШОЙГУ.

УКРАИНАНЫҢ СПОРТЧУ ЧОРГААРАЛЫ

Украинаның спортчу чаңчылдары байлак. Херек кырында үш кижиниң бирээзинде — ниитизи-биле 17 миллион кижи спортче болгаш күш-культуржу [illegible] хаара туттунган.

Украин спорттуң тергиннери [illegible] 38 алдын медальдарны чаалап алган.

Кадыкшылдың ГТО комплекизин калбак нептереткени дээш республика каш чыл улаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнадып келген.

Украинаның [illegible] улам калбарып турар: чаа стадионнар, спорт [illegible], дыштаныышкын базалары, спорт шөлдери туттунуп турар. Кросстарның, эстафеталарның, заводтарның база [illegible] нептерели улгаткан. 49 муң ажыг бүдүрүлгелерде күш-культуржу чапсарларда ажыглап турар.

Чурттаалга ажыглал эргелелдериниң чанында күш-культура клубтарынче сөөлгү үеде онза кичээнгейни углаан дырган. Ажык дээр адаанда стадионнарда 3 муң инструкторлар болгаш башкылар аңгы-аңгы назы-харның кижилери-биле, бергедээшкиннерни уруглар-биле ажылды күштелдирген. Чурттаалга-ажыглал эргелелдериниң чанында 3000 спорт шөлдерин ажыткан.

ЧУРУКТА: Украинаның чаа спортчу аренасы — Киевте республика стадиону — аңаа 100 муң кижи өрар; аар атлетикага делегей чемпиону Киев чурттуг Анатолий Писаренко, шеригниң спортчу клувунуң Львовта комплекизинде аът чарыжының шөлүнде маргылдаа үезинде.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Үш-Белдир курорттуң үшкү созонунда дыштанынкчыларга солун темалыг кежээлер, концерттер, ужуражылгалар хөй болган.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тываның улустуң чогаалчызы С. Сарыг-оол-биле ужуражылга кежээзи солун эртген. Хоочун чогаалчы бодунуң эрткен оруун, чогаалга канчаар хандыкшып берген, бижип эгелээнин чугаалаан. Ол дөртен ажыг чыл дыр бүргүзүнде чогаалдарын «хылбактанчыы» келгени. Ол хире улуг, бичии хемчээлдиг номнарны бижип парлаткан. Чогаалчы төрээн дылынга чогаал бижииринден аңгыда, орус дылдан улуг-даа, бичии-даа хемчээлдиг дылга хөй чогаалдарны очулдургулаан.

Хоочун чогаалчы сөөлгү үеде чүнү бижип турарын чугаалааш, Алдан-маадырлар-га тураскааткан романны ам [illegible]. Чогаалчының чугаазын дыштанынкчылар сонуургап дыңнааннар.

Кежээниң төнчүзүнде курорттуң культмасс оргу [illegible] А. Шойдуктуң организастааны концерт болган. Концерттиң программазынга чогаалчы С. А. Сарыг-оолдуң [illegible] база чаңгыланган тургулаан.

В. УЙНУККАЙ.

142 ХАРЛЫГ

Чаңнык, эптиг, ээлгир холдар удаваннарны ээвангыр эргий, шидий тыртып турар. Ол дээрге хээлиг чараш хевис эрген уран-шевер холдар-дыр. Ол дээрге ам 142 харлыг Афрузаның холдары-дыр.

Афруз Гасанова ынча узун назын назылаза-даа хе[illegible]. Ашаакпайы — бисе хевээр хевис эрер бичии станогунуң чанында ол каш-каш шактар олургузунда ажылдап олургулаар. Агейри суурнуң чаа ээленип, куда-дөөн эртирген аныяк өг-бүлелеринден Афрузаның хевизин белекке албааннар чок. Ооң сергээ кончуг, кылбас-тутпас чүвези чок: азы-чем-даа кылган турар-ла, оглунуң оглунуң уругларын-даа ажаап карактаар-ла, огородка-даа костынып хүнзээр-ле.

Кырган Афруз колдуунда хүннү бадыр ырыг агаарга хүнзээр, а кежээниң-не телевизор көрүп олурупчар. Эрткен өекте, Лермонтов дириг турда-ла, төрүттүнген ол кырган техниктиг дептиилгени кайгамчык үнелээр. Оглунуң оглунуң «Жигулизинге» олурупкаш, алызы-ла бодунуң [illegible] 120 чолээ дорттуг-төредерин [illegible] дилес. Даглыг черде чурттап турар 90 харлыг уруунче ол хүннүң чыгыы телефоннаар.

Ол Талыш дагларынга амыдыралдың хөй кезиин эртирген, ол боду узун назылыг [illegible] турар. Ынчалза-даа 30 чыл мурнунда ооң өг-бүлези Миль хоорузунче көже берген.

—Күш-ажыл ону изиг черге өөрип-ажылас кылдыр чадыктырган—деп, ол кайгамчык кижиниң кадыын хайгаарап турар профессор М. Султанов чугаалаар.

Бажы белин өөрып көрээн [illegible] иштинде бирги эмчизи—геронтологтарның болгаш гериатрларның республика [illegible] делининң даргазы, доктор Султанов ол болган. Доктор Афруз Гасанованы шинчип көргеш: «кандыг-даа өскерилге чок, кадыкшылы эки хевээр-[illegible]».

Совет эрге-чагырганың [illegible] Азербайджанда кижилерниң өзүлдек [illegible] ийи катап улгаткан болгаш ниитизи-биле колдуунда 70 хар боол турар. Кижилерниң хөй чыл чурттап болурунуң [illegible] Азербайджанда ку[illegible] рул болур. Ында чүс болгаш оон өрү-даа назылыг 2500 кижи санаттынып турар. Чүс муң чурттакчыга онаштыр алырга, ол дээрге делегейде эң бедик көргүзүг-дүр.

—Узун назылыг кижилер республиканың район бүрүзүнде боор—деп, М. Султанов [illegible] тер-биле демдеглеп каан картаже айыткаш, уламчылады. —Олар колдуунда бедик-бедик, ногаан дагларлыг Карабах девискээринде хөй чурттап турар. Ынчалза-даа чер-чурт кол роль ойнап шыдавас, а харын узун назын назылаарынга өске чүүлдер эң [illegible] бир, [illegible] чидир кижилер узун назы назылаар. Олар каңнаг-даа чемни далдавас, а ой-чижектиг чемненир—сагыыр дүрүмү ол. Узун назын назылаары—салгалдан салгалче дамчып турар. Узун назын назылаарынга эң-не кол чүве—бир вай дең-дески характерлиг болуру, оожум, бөдүн туттунары, эки сеткилдиг болуру.

[illegible] болур дине. харын үргүлчү [illegible] чорумар!

СЭТА-ның корр.
Агейри суур.
Азербайджан

УДАВАС КӨӨР БИС

Совет уран чүүлдүң онзагай кужу ооң хөй национал дылында болгаш бот-боттарын улур-дедир байытчып турарында. Ооң тодаргай чижээн республиканың хөгжүм-шии театрының [illegible] театрының [illegible] хөй националдыг совет драматургияның шилиндек чогаалдарын тургузуп турарындан ажыда, [illegible] малышкы театрларның режиссёрлары аалдап келп, [illegible] артистер-биле ажылдап турар. Чүгле сөөлгү чылдарда бистиң Ленинград режиссёру В. Голиков бистиңге В. Гогольдуң «Ревизорун», Якутиядан С. Слепцов ашпас хүнниң чурттуун [illegible] чогаалы болур Т. Сметанинниң «Лоокут биле Нюргухунун», а тыва режиссёр С. Оюн Якутияның Нюрба театрынга К. Кудажының «Долуманың [illegible]» тургускан.

Бо хүннерде Ровно хоорайның Н. Островский аттыг шии театрының кол режиссёру Ярослав Федорович Бабий хөгжүм-шии театрының тыва бөлүүнүң артистери-биле ажылдап турар. Ол украин литератураның сураглыг классиги Григорий Квитка-Основьяненконуң «Шериг албанныг Шельменко» (Шельменко-денщик») деп комедиязын тургузуп эгелээн. Чечен-мерген, угаангыр-тывынгыр, улусчу маадыр — Шельменконуң ролюнда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол биле аныяк артист С. Ооржак белеткенип турарлар. Арткан рольдарда — аңгы-аңгы [illegible] артистери. Ук шиини тыва дылче М. Хомушку очулдурган.

Режиссёр Я. Бабийниң ады тыва көрүкчүлерге эки билдингир. Эрткен чылын Ровно театры бистиңге аалдап келгенде, оон тургусканы К. Кудажының «Он бир», В. Ряхиниң «Бөрүлерниң аңнаары», О. Фельцманның «Бүгү чүве [illegible]», Дж. Германның «Хелло, Долли» болгаш өске-даа шиилерни улуг сонуургал-биле көргүлээн бис. А ынчан Г. Квитка-Основьяненконуң «Гончаровкага болган кудалаашкын» деп комедиязын көргениивис — удавас болур шииниң автору-биле баштайгы таныштыкывыс ол болур.

Г. Квитка - Основьяненконуң «Шериг албанныг Шельменко» деп комедиязының чурук [illegible] Ровнонуң [illegible] театрының [illegible] чурукчузу Виталий Мельничук бистиңде чедип кааш ажылдап турар. Ук шииниң октябрь айда чаа сезонунда [illegible] көрүкчүлерге бараалгадыр. Интернационалдыг ажылдың [illegible] чаа шии — театрның чогаадыкчы бөлүүнүң ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейинге белээ.

Бистиң корр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

ССРЭ-ниң КАК-тың Кызыл туктуг Забайкальениң кызыгаар округунуң шериглериниң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти Кызылдың **НОГААН ТЕАТРЫНГА** 1982 чылдың августуң 25-те болур. Уран чүүл удуртукчузу болгаш дирижёр Ю. Гольдсобель.

Эгелээри —19.00 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА августуң 29-30-де «Кубаночка» ансамбльдиң концерти болур.

Уран чүүл удуртукчузу А. Лученков

Эгелээри —20.00 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА сентябрьның 4-те уругларга болгаш улуг улуска «Радионяня» деп концерт болур. Программада: хөглүг чугаалар, интермедиялар, ырлажыгаштар, сценажыткан көргүзүглер. Күүседикчилери: «Радионяня» деп дамчыдылганың доктаамал киржикчилери—эстраданың Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары Александр **ЛЕВЕНБУК**, Лев **ШИМЕЛОВ**, Владимир **ГИЛЕВИЧ**.

Эгелээри —16 болгаш 19 шактарда.

КИНО

АВГУСТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чашпан — ажыг сиген» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг циркчилер» 10.00, 11.30; «Али-Баба болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» 13.00, 16.00, «Шуурган» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 10.00; «Даңгыраактар болгаш аазаашкыннар» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Аазының бичии оглунуң ужуралдары» 16.30, «Бүргүнд оргаазының чажыдьы» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Билдинмес кыргаң» 12.00; «Официант, алынар!» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Утпас азы уттур бе» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даңгыраактар болгаш аазаашкыннар» 14.50, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Истелгеден илерээн» 18.30, 20.30 шактарда.

АГААР

Бөгүн агаарның температуразы хүндүс 20—25 градус болур. Чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Хаттың күжү кежээликтей секундада 15—20 метр.

Автоорукатарга кестүрү эки.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.55 — Бүгү-россия конкурузунуң лауреады Сантаалар хоорайның баянистер триозу ойнаар. 9.20— «Оттуруңар». 9.50—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 10.50 — «Кадыкшыл». 11.35 — «Эртенги почта». 12.05 — «Кодээниң шагы». 13.05 — «Музыка киоскузу». 13.35 — «ЭТР үезиниң Левшазы». Чаа чүүлдер тургузукчузу В. Н. Ординарцев дугайында. 14.15— М. Дырфаш — «Одуңгаш ырлаар». Фильм-шии. 15.55 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.55 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 17.40—Делегей панорамазы. 18.25 — «Мастерскаяда [illegible]». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. ССРЭ-ниң улустуң [illegible] А. П. Кибальников. 18.55— «Палле— чырык чер кырында кара чааскаан», «Ратиборнуң чаш чоруун». Мультфильмнер. 19.35 — Экранда—кинокомедия. «Хаалгачы». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35—23.10 — Футбол дугайында дончуузу-биле. Ол төнген соонда—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Бир эвес дыңналы берзе...». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 15.45 — Д. Д. Шостаковичиниң болгаш Э. Балсистиң чогаалдарын Литва ССР-ниң алдарлыг артизи Р. Катилюс күүседир. 15.05 — Кукрыниксының чурулга чогаалдарының делгелгези. 15.30 —«Петя биле Кызыл Бөртчүгеш». Мультфильм. 15.50 —Ян Крумпхольц. Оркестр биле арфага си бемоль мажор концерти. 16.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 17.15 —«Таланты». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы: «Кол конструктор». 18.35 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур». «Бистиң дончу шамдарывыс». 39-ку фильм — «1955 чыл». 19.15— Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 19.45 — Улустуң аалгалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хурагааның [illegible]». 20.15 — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Доктор [illegible] ынчанзаан». Уран-чечен фильм.

АВГУСТ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Диш-биле бөлүүшкүн». Мультфильм. 9.05 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 10.05 — Уругларга фильм: «Ийиги классчы болгаш ийи чылда олурган, Иван Семёновтуң амыдыралындан үш чартык хүн». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.30 — Чайсар. 14.30 — Телемедээлер. 14.50 — «Чаңгыс өг-бүле». Документалдыг фильмнер программазы: «Фрунзе хоорай», «Чаңгыс чер чурттуттар», «Чаш назы бажыны». 15.45 — С. Прокофьев — оркестрлиг фортепианога күүседир № 2 концерт. 16.30 —Буратиноның делгелгези. 17.00— Аныяктар адрестери.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.15 — В. И. Ленин. «Орус социал—демократияның аграр программазы». Ол ажылдың парлаттынганындан бээр 80 чыл болурунга. 18.25 — «Азия тоолу». [illegible] программа. 18.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Партияның планнары — улустуң планнары». Минскиниң мотор кылыр заводунуң [illegible] ажылының дуржулгазының дугайында. 19.30 — Румынияның национал байырлалы — Хостуралдың хүнүнге уткуштур. Румынияның Социалистиг Республиказының телевидениезиниң программазы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30— «Улуг кижилерге контроль ажыл». 5-ки дамчыдылга. 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35 —23.20 — Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң лауреады С. Стадлер (крипка) ойнаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— «Чараа-чечектер дайыны». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 13.05 — Кашинйатра Пионерлер ордузунуң уран чүүл коллективтериниң концерти. 13.30 — Орус чугаа. 14.00 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 14.10 — «Борис Мокроусовтуң ырлары». Фильм-концерт. 15.20 — Эртем амыдыралы. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.00 — Чайсар. 18.00 — «Бистиң садывыс». («Орбита-3»). 18.30 — «Малдыг чурттарда». Документалдыг телефильм. («Орбита-4»). 18.45 — «Хөглүг ноталар». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.00— «Кым шаңнал алыр?» Документалдыг фильм. 19.10 — «Бистиң аалчыларывыс». Москваның Ермолова аттыг үлегерлиг театрының [illegible] ужуражыышкын. 19.45 — Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Майор Земанның үжен таварылгалары» деп бөлүк фильмнерден «Араатаннар» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (ЧССР). 22.30 —Документалдыг фильмнер программазы. 23.00 — 00.45— Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Чер[illegible]».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедирери бараанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1969.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 197 (11995) | 1982 чылдың август 24, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН КАРА-САЛ Чүңнейниң звенозунуң чедиишкининге тураскаавып көзүрген.

Барыын-Хемчиктә «Хемчик» совхозтуң Кара-Сал Чүңней удурткан чартык механизастаттынган, чээрби кежигүннүг звенозу 700 тонна хөй чылдыг сиген белеткээр даалгазын дүүн 710 тонна кылдыр күүсеткен. Күш-ажылчы чедиишкинге хөй-ажыт киирген сигенчилер ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга алдар кылдыр ам-даа 200 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Социалистиг чарыштың тиилекчилеринден үлегер ап, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаалыңар!

Экер-оол Опаң-оолович Ховалыг — Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң хойжузу. Он беш чылдың дургузунда ол ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер херекке бараан болуп келген. Сөөлгү чылдарда төрүүр хой кадарып турар. Бо чылын төрүүр чүс баш хойга онаашкыр 110 хураганы менди доруктурган, бир баштан-на 2,5 килограмм дүктү кыргып алгаш, ажыл-агыйның хойжуларының аразында социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Бирги чартык чылдың түңнели-биле парткомунуң, дирекцияның, профэвилелдиң ажылчын комитединиң «Оң эки хойжу» деп шилчииир вымпели-биле шаңнаткан.

Бо күш-ажылчы чедиишкинин чедип алырынга хойжунуң кадайы, дузалакчы кадарчы Алдын-кыс Очуровна Ховалыг, сакманчы Маскалдай Чыргаловна Монгуш биче эвес үлүүн киирген.

Экер-оол Опаң-оолович хоюнуң чайгы семиртилгезинче чылдың-на улуг кичээнгейни салып турар. Хойжу Шеминиң сериин, оъттуг тайгаларынга малын чайлаглаткаш, ам Даштыг-Тейде күзээнде көжүп келген.

Малчын бодунуң күжү-биле 14 тонна сигенни сараттап алган. Мурнакчы хойжу ам-даа он тонна сигенни белеткеп алыры-биле ажылды уламчылавышаан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) хойжу Э. О. Ховалыг, дузалакчы кадарчы А. О. Ховалыг, сакманчы М. Ч. Монгуш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЯҢГАТЫ САЛБЫРЫНДА

Келир кышка мал чеминиң быжыг чем баазазын тургузары — Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарының база бир чугула кезээниң бирээзи. Ынчангаш звено, бригада, салбырлар, совхозтар аразында сиген белеткелиниң организастыг, бедик темпилиг, эки шынарлыг чорудары дээш чарыш калбарган.

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының бригадалар аразында социалистиг чарыш мал чемнериниң белеткелиниң шалыпчы айының кийи дугаар он хонуунда улам [illegible]. Салбыр ниитизи-биле 1330 тонна сиген, 130 тонна бүдүкбүрү белеткээр хүлээнгелиг. Бо даалганы күүседири-биле салбырда 2 механизастаттынган бригада доктаамал ажылдап турар. Хол кадыры-биле сиген кезер 5 звено Улуг-Аянгаты, Сарыг-Бел, Улуг-Алаак деп черлерде сиген кезип турар. Салбыр бо хүннерге чедир 33 улуг сараатты тургускан. Сиген белеткелинде коммунист Эрес-оол Кууларның удуртканы механизастаттынган звенозу 245, Чимит-оол Сааяның звенозу 165 тонна сиген белеткээш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче үнүп, макталга төлептиг болган. Оларга шаңналдарны база тывыскан.

Хол-биле сиген кезип турар звенолардан Биче-оол Монгуштуң, Январь-оол Монгуштуң, [illegible] [illegible].

[illegible]

[illegible]

Бистиң корр.

МЕХАНИЗАСТАТТЫНГАН ОТРЯДТА

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир санныг мал чемин белеткээр талазы-биле күженишкинниг ажылдап турарлар. Коммунист Л. Б. Көк-оолга удурткан механизастаттынган отрядтың ажылдакчылары 3200 тонна сигенни белеткээр планныг. Механизастаттынган отряд 4 звенога хуваттынган. Звено бүрүзү 800 тонна сиген белеткээр хүлээнгелиг. Оларның аразындан Виктор Сүктер-оол удурткан звено 800 тонна сиген белеткээр планын 900 тонна кылдыр ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Олар ам-даа 150 тонна сигенни немей белеткээр социалистиг хүлээлгени алгаш ажылдап турарлар.

Район Совединиң депутады Валерий Биче-оол удурткан № 1 звенонуң механизаторлары сиген кестирер талазы-биле боттарының планын база ажыр күүсеткен. Ында механизаторлар Михаил Ак-Лама, Василий Шивит, Биче-оол Кыргыс олар хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип турары-биле мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Ында ниитизи-биле 45 кижи ажылдап турар. Ол отрядта 26 тракторлар бижиглаттынган. Ам бо хүннерде 2200 тонна сигенни белеткээш сараттаан.

Механизастаттынган отрядта ажыл-иш комплекстиг чоруп турар. Трактористтер сиген соортукчулери Генадий Дамбаа, Илья Беган, сиген болдурукчузу Сергей Севек олар база эки ажылы-биле мактадыглар. Звеноларда эдикчилер Култур-оол Биче-оол, чолаачы-эдикчи Сергей Шивит-оол, Беган Март-оол олар тракторларга болгаш кожуг машиналарынга үрелиишкиннер болурга, дораан кылып турары-биле техниканың анаа турар чоруктар чок болуп турар. Сараат салыкчылары Ларион Беган, Кызыл-оол Натпий-оол, Кызыл-оол Чалбаа, каннакчы Олег Монгуш, бистер [illegible] Бара-оол Чамыян болгаш өскелер-даа боттарының оналашкан ажылынга кыдымаа-биле мактадыглар.

Звенолар аразында социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаан. Ооң түңнелин 7 хонгаш үндүрүп турар. Тиилекчи болган звенону 7 хонук иштинде халас чемненир талон-биле шаңнап турар.

Механизастаттынган отряд амгы үеде Серлиг-Дөң деп черниң сигенин кезип дооскаш, Кожайның сигенин кезери-биле ында чеде берген — Баштайгы кескен черлеривистиң сигенин ам база катап эки үнүп кээп турар. Ол черлерниң ам ийиги кестирилгезин база организастаар бис — деп, ында учётчик Бара-оол Донгакович Чалбаа чугаалаар болду. Ол ышкаш бисте сараттаан сигенни кажаалап турар тускай 2 звено база бар. Ында Кызыл-оол Сундак, тракторист Алдын-оол Кыргыс олар эки ажылдап турар.

Аъш-чем-биле хандырылгазы эки. Ол талазы-биле бисте хомудалывыс чок. Бистиң комсомолчу поварларывыс Лариса Атпык, Татьяна Барынмаа олар коллективтиң ажыл-ишчилеринге амданныг чемни кылып бээр талазы-биле боттарының ажыл-херээниң мастерлери.

Бистиң отрядтың улузунга район төвүнден агиткультбригада, кожер кино кээп турары эки деп, ол чугаазын уламчылааш, «чамдыкта чер аразы ырак бээрге трактористтерге чемни ол черинге чедирип берип турар бис» деп чугаазын доосту.

Отрядтың сигенчилери чамдык үелерде чаъс чаап турун бээрге, олар база анаа олурбас. Сараттаан сигеннерни кажаалаар, трактористтер тракторларының техниктиг ажаалдазын кылыр болгаш өске-даа кылыр ажылдар хөй апаар.

Бригаданың төвүнде тускай б[illegible]ну кылган. Ында отрядтың болгаш түс-түс звеноларның социалистиг чарыжын кылып аскан. М[illegible]накчыларның көргүзүглерин ында база азып турар. Механизастаттынган отрядтың бригадири Лаагын Көк-оол хөй чылдарда ажылдап келген болгаш, бодунуң ол ажылынга арга-дуржулгазы улуг. Ында ажылдап турар кижилерниң ортузунга күш-[illegible] бүдүрүкчүлүүн организастааны эки. Совхозта партком болгаш дирекциязы си[illegible]чилер ортузунга масса-политиктиг ажылдарны улам күштелдирип, лекция, [illegible]ны доктаамал чорудуп турар. Ында ажылдап турар кижилерниң мал чеминиң белеткелинге хамаарышкан лозунгнарны кылып, азып организастааны эки.

Отряд сөөлгү чеди хонуктуң түңнели-биле районнуң ажыл-агыйларының аразында организастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң кожээ ажыл-агый профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир чорууру Кызыл тугун чаалап алган.

Механизастаттынган отрядтың ажыл-ишчилери шалыпчы айның төнчүзүнге чедир боттарының планныг даалгаларын звено, кижи бүрүзү ажыр күүседир дээш, күженишкинниг ажылдап, ажылдың темпизин кошкатпас дээш туржуп турарлар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

Хүнүң медээлери

ПЛАНДАН АЖЫР

Чадаананың хөмүр-даш разрезиниң коллективи районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, партия райкомунуң, район Совединиң күүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Разрез бараанның продукцияны сайгарарының планын 119 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 27 муң тонна хөмүр-дашты казып тывыскан.

Күчүлүг БелАЗ-тың чолаачылары В. Л. Никитин, М. Н. Чаш-оол, А. Г. Козлов, В. Монгуш болгаш оон-даа өскелер социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Сельхозтехкуронуң Чадаанада районнар аразының каттыжыышкыны эрткен 7 айларда чедиишкинниг ажылдаан. Каттыжыышкынның коллективи продукция сайгарарының планын 105 хуу күүсеткен. Ол тускаг социалистиг хүлээлгеге көрдүнгенинден база 5 муң рубльге ажыр күүсеттинген-дир.

Ында машина-трактор септээр мастерскаязы 340 муң рубльдиң бараанныг продукцияны бүдүрер планын 341,2 муң рубль чедирген. Шугум-монтаж участогунуң коллективи планын 102,8 хуу күүсеткен. Ол участоктан суг-бараан фермазынга техниктиг ажаалда станциязының коллективи эки көргүзүглерни чедип алган. Ийиги кварталда социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Олег Базыр-оолдуң, Ткачёв Куулааның бригадалары планныг онаалгаларын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.

П. ООРЖАК

КҮШ-АЖЫЛГА МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ МАГИСТРАЛЫ

Чаа тудугларның дүрген темпизи

[illegible] электростанцияның [illegible] кол корпузунда [illegible] дерии эптээри эгелээн. Көвүрүг краннарын [illegible] станцияның конструкцияларын [illegible] турбина салбырында чорудуп турар. Гидроэлектростанцияның өске-даа чугула участоктарында ажылдар улам калбарган. СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлериниң ёзугаар электростанцияның амгы беш чылда ажыглалга киирер.

Тында — Беркакит — Серебряный Бор аразының демир-оруук шугумунуң коллективи бо хүннерде база хайныышкынныг ажылдап турар. Ту[illegible] хой муң кижи[illegible] коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының [illegible] социалистиг чарышка [illegible] шылаан. Тудуг ажылдарының график планнарын хуусаа бетинде белин шынарлыг күүседип турар.

Кыш дүшкүже чедир электростанцияның кол корпузун чылыдылга төвүнге кошкан турар. Ооң түңнели-биле ажылдың бедик темпилерин кышкы үеде кудулатпас сорулга чедип алдынар.

Якут АССР.
Серебряный бор.

Бойдус дугайында сагыш салыышкын

Байкал-Амур магистралының зоназында кедээ ажыл-агыйга ажыглаар кылдыр көрдүнген ээлерниң, сугларның, чер участоктарының Ыраккы Чөөн чүктүң эртемденнери кичээнгейлиг өөренип, шинчилеп турар. Девискээр-үлетпүр комплекстериниң тургустунар районунуң агаар-бойдузун шинчилээр ажылдарны чүгле чайгы сезонда эвес, харын-даа кышкы үеде олар база кылып турар.

— Гидробиологтарның, уруш эртемденнериниң, херээ[illegible] шинчилээр ажылдакчыларының, экономистериниң күженишкиннери тыргай холбаштырарын магистральдың чоогунда ажыглалга киирер девискээрлерни дүрген шингээдип алыры негеп келген — деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүк эртем төвүнүң Хабаровскиде комплекстиг эртем-шинчилел институдунуң директору М. Бабушкин СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Хабаровск хоорай.

Демир-оруктуң чаа шугумнары

И. Варшавский удурткан тудугжулар бригадазы Хани станциядан барыын чүкче углаай демир-оруктуң кош шугумнарын салып эгелээн.

Станцияга улуг хемчээлдиг белеткел ажылдары кылдынган: чуъктерни хүлээп алыр черлерни белеткээн, демир-оруктуң чаа шугумнарын салырынга бааданы туткан. «Бамстроймеханизация» болгаш «Мостострой-10» трестерниң коллективтери демир-оруук шугумнарын салыр черлерни белеткээн болгаш элээн кош дериишкиннерни эптээрин дооскан.

Бо чылдың төнчүзүнге чедир БАМ-ның төп участогунга демир-оруктуң 50 километр узун чаа шугумнарын салыр арганы бо бүгү белеткел ажылдары хандырар.

Чаа дериишкиннерни шенеп көрген

Горин суурнуң адакы станциязының чаа дериишкиннерин хуусаа бетинде шенеп көөрү эгелээн. Ол объектиниң ажыглалга киирген соонда БАМ-ның Чөөн талакы участогунуң чурттакчылыг база бир суурну Ыраккы Чөөн чүктүң чаңгыс аай энергетика системазынга коштунган турар. Ол чорук үлетпүр болгаш транспорт бүдүрүлгелерин, тудуг черлерин электроэнергия-биле үзүктелиишкин чок хандырар арганы бээр.

Ургалдың болгаш Амурда Комсомольскиниң бүгү станцияларының болгаш объектилериниң тудугжулары бо чылын бедик темпилиг ажылдап, участокту ноябрь 7-ге чедир ажыглалга киирер болуп турар.

Горин,
БАМ-ның Чөөн талакы участогу.

ОРБИТАДА ШИНЧИЛЕЛДЕР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. Август 22. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Леонид Попов, Александр Серебров болгаш Светлана Савицкая олар орбитаның «Салют-7» — «Союз-Т-5» — «Союз-Т-7» комплекизинге планнаттынган шинчилелдерни кылырын уламчылавышааннар.

Космонавтылар медицинаның хыналда шинчилелдерин боттары эртеннер. Комплекстиң чоогунда агаарның байдалын тодарадыр болгаш станцияның иштинде микроатмосфераның параметрин хемчээр сорулга-биле техниктиг шенелделерни олар эрттиргеннер.

Воскресеньеде ажыл хүнү эртенгиниң 9 шактан эгелээш орай дүнге чедир үргүлчүлээн. Станцияның борт системазының ажылын контрольдаан соонда экипаж кылыр ужурлуг ажылдарының күүселдезинче кирипкен. Бөгүнгү программада — медицина шинчилелдери, техниктиг экспериментилер, телерепортаж.

Хүннүң бирги чартыында вестибуляр аппарадынга Светлана Савицкаяның ажыл-чорудулгазын болгаш дензи чок каътка ооң баш мээзиниң байдалын шинчилээн, а ол ышкаш велоэргометрге күш-дамырның сула шимчээшкиннерин кылып турда ооң чүрээниң биоэлектриктиг байдалын база өөренип көрген.

Дуъш соонда Леонид Попов биле Александр Серебров «Эхограф» шинчилелди кылган, анаа оларның чүрээниң ажылдаарын хайгаараан.

Кол экспедицияның экипажы станцияның техниктиг хандырылгазын боттандырган, олар эртем аппаратураларын дараазында ажылга белеткеп, тренажерларга күш-дамыр мергежилгелерин кылганнар.

Төлевилеттинген программа езугаар эштер Попов, Серебров болгаш Савицкая олар Черже «Союз-Т-5» деп корабльге ээп келирлер. Ук корабльдың Черже бадырарынга белеткээри-биле космонавтылар «Союз-Т-7» корабльдиң креслоларын адыргаш, «Союз-Т-5» корабльге өптээннер.

Телеметриктиг информацияның санаарындан болгаш орбитадан илеткелдерден алырга, «Салют-7» — «Союз-Т-5» — «Союз-Т-7» эртем-шинчилел комплекизиниң ужудуушкуну планнаттынган программа езугаар чоруп турар.

Светлана Савицкаяның, Анатолий Березовойнуң, Валентин Лебедевтиң, Леонид Поповтуң болгаш Александр Серебровтуң кадыкшыл байдалы эки.

МУРНАКЧЫЛАРГА ТУРАСКААТКАН

Келир кышка мал чемнерин четчири-биле белеткеп алыр дээш Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң парткому, дирекциязы, профэвилелдиң ажылчын комитеди бо чугула ажылда сиген белеткээр 1 механизастаттынган бригаданы, 4 звенону тургускан, бүгү малчыннарны, албан [illegible] черлериниң ажылдакчыларын, ниитизи-биле 205 кижини хаара туткан.

Совхозтуң парткому, дирекциязы, ажылчын комитеди социалистиг чарыштың түңнелин беш хонуктап үндүрүп турар. Сөөлгү беш хонукта Ак-Чыраада Куулар Кызыл-оолга удурткан звено социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ооң сигенчилери 300 тоннаны белеткээр тургаш, 210 тонна чедире берген. Арыг-Бажы суг-бараан фермазының коллективи 100 тонна сигенни белеткээр онаалгазының 60 ажыг хуузун күүседип алган.

[illegible] 201 тонна сигенни белеткээр [illegible] Монгуш Дамба [illegible] 17 тонна сигенни белеткээн [illegible] Иргит [illegible] Сергей Тюлюш 15,15 тонна сигенни белеткеп алганнар.

Т. ХЕРТЕК.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Делегейниң калбак хөй-ниитизи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң социалистиг дем каттыштырылгазының акы-дуңма партияларының болгаш күрүнелериниң удуртукчулары-биле Крымга эң-найыралчы ужуражыышкыннарын улуг кичээнгейлиг хайгаарап турар. Ол 1971 чылдан эгелээн. Ындыг ужуражыышкыннар акы-дуңма чурттар аразының харылзааларының [illegible] болу берген. Чай санында-ла социалистиг чурттарның удуртукчулары бот-боттарынга [illegible] политика айтырыгларының талазы-биле эң чугула чүүлдер дугайында санал-оналын солчур, күрүне бүрүзүнге ажыктыг [illegible] улам ханыладырынга, ооң-биле кады бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының [illegible] [illegible].

Бо чылын Крымга эш Л. И. Брежневтиң ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак, ГСНП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер болгаш ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле ужуражыышкыннары болгулаан. Чехословак «Руде право» солуннуң [illegible] демдеглээни-биле алырга, оларның «делегейге тайбыңның болгаш чавырлыышкынның эрге-ажыктарын камгалаарынга» шиитпирлиин тодаргай көргүзүп, бадыткаан боор турар. Тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары чүгле социалистиг чурттарның эвес, харын база бүгү чер бөмбүрзээниң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга база дүгжүп турар. Социализм чурттарының тайбың тургузуушкунунуң оруктарынга чедип алган чедиишкиннери делегейге база канчаар-даа ажок улуг ужур-дузалыг боор турар.

Янзы-бүрү арыннг антикоммунистер болгаш антисовегчилер чүнү-даа чулчурттар, социализмниң [illegible] канчаар-даа хоралап, хоралаар болза, факт-барымдаа маргыжар арга чок кылдыр бадыткаттынып турар: капиталистиг чурттарны аспактаан эң-не ханы экономиктиг кризис боор, оларда он-он миллион ажыл чоктар тыптып, [illegible] үлетпүр бүдүрүлгезиниң кажангызындан-даа артык кудулаашкыны боор турар үеде, ооң ышкаш социалистиг чурттар [illegible] [illegible] турар-дыр. Ол чурттар боттарының күжүнге үндезилеп, чурттар аразынга кады ажылдажылгага даянмышаан, социалистиг тургузугнуң артык күштүүн ажыглап тургаш, сайзырангай социализмниң чаа-чаа чедиишкиннеринче бүзүрелдиг бар чоруур.

Социалистиг чурттар боттарының аразынга кады ажылдажылгазы улам быжыглаашкаан, капиталистиг күрүнелер-биле бот-боттарының аразынга ажыктыг экономиктиг харылзаалар тударындан база ойталавайн турар. Крымга демдеглээниң езугаар алырга ооң-биле кады [illegible] болгаш ойталаашкынның политиказын чорудуп, чөөн болгаш барыын чүктер аразынга [illegible] болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы [illegible] АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң хоралыг хөделиишкиннериниң [illegible] бар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] НАТО бөлүүнүң талазы-биле [illegible] хаара тудар дээш бүгү [illegible].

АКШ-тың администрациязы социалистиг дем каттыштырылгазынга удур «зергиг» [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] болгаш [illegible] [illegible] болгаш [illegible] чепсектиг эндере бүдүрерин улам күштелдирип, кёрээ ёзугаар харылзааларны үзүп база тодаргай чугаалажыышкыннар кылырындан ойталап-даа турар болгай. АКШ-тың удуртукчулары күшке даянып алгаш, делегей аренazынга тергиидээрин, өске чурттарга болгаш улустарга бодунуң күзелин [illegible]руун албадаарын оралдажып турарлар.

Америк администрациязы Польшага кажандан-даа артык албадаашкынны кылган деп, «Жолнеж вольности» солуун бижээн. Ол политика экономиктиг бергелерин улам ханыладыр, АКШ-тың империализминиң күжүнүң ёзугаар чурт иштинде байдалды улам баксырадыр сорулгалыг боор турар.

Эштер Л. И. Брежнев болгаш В. Ярузельский олар делегей эргелериниң норма-чижектерин болгаш КНО-нуң Уставын үревишаан, АКШ-тың кылып турар ындыг үүлгедиишкиннерин [illegible] бурууладыр [illegible].

Америк чазактың дайынга [illegible] ГСЧП ТК-ның органы «Нойес дойчланд» солуун демдеглээн. Делегейниң бүгү бурузунде дыка хөй [illegible] күштер ол милитаризм болгаш шовинизм-биле [illegible] удурланып турарлар.

Хамаарылга чок Ливанга болгаш палестин улуска удур Израильдиң ханныг үүлгедиишкиннерин болгаш агрессиязын, а ооң-биле кады Тель-Авивти Вашингтоннуң ажыы-биле деткиишкинин-даа Крымга ужуражыышкыннарга эң-не шиитпирлиг-биле буруу шапкан. Агрессорнуң үүлгедиишкиннерин соксадырынче албадаан КНО-нуң Айыыл [illegible] Чөвүлелиниң шиитпирин күүседир кылдыр албадаары эргежок чугулазын анаа [illegible] демдеглээн.

Ол ышкаш Крымга КУР-нуң даштыкы политиказы ам [illegible] социалистиг дем каттыштырылгазының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] КТР [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Европа [illegible].

[illegible]рылзааларның кандыг болурундан дыка хамаарылгалыын онза кичээнгейлиг угландырганнар. Европа чавырлыышкынның тывылган чери апарган болгаш ол ындыг болуушкунга чаа-чаа күштү берип, быжыг туруштуг болдуруп шыдаар. Ону барымдаалап киргеш, акы-дуңма чурттарның удуртукчулары ам болур ужурлуг мадрид ужуражыышкынарынга Европага бүзүрелдиг, айыыл чок болур чоруктуң быжыглаарының болгаш боо-чепсекти дужурериниң [illegible] конференцияның чыылдырарының дугайында шиитпирин [illegible] болгаш улуг ужур-дузалыын демдеглээн деп, «Руде право» солуун бижээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, ону херек кырында дужурерин чедип алырының, делегейниң политиктиг байдалын экижидериниң, ниити-европа чөвүлел хуралының түңнел шиитпирлериниң негелделерин күүседириниң [illegible] Европага [illegible] айыыл чок чорукту быжыглаарының сорулгаларын күүседир талазы-биле социализм чурттарының ниити угланыышкынының чайгылыш чок мурнундагы чылдарда ышкаш, бо-даа чылын Крымга ужуражыышкыннарга база катап бадыткаттынган.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ХЕЙ-АЪДЫН КӨДҮРГЕН

Районда ниитиниң малынга чемнер белеткелинде 44 бригада, 183 звено ажылдап турар. Ында 3483 кижи хаара туттунган. Оон аңгыда Чадаана хооранның бүдүрүглелеринден, албан организацияларындан, суурларда пенсионерлерден, агитквартталдардан, өг-бүле звеноларындан, өөреникчилерден, суугуулдардан, студентилерден 300 ажыг кижи ажылдап турар.

Ганоннуң девискээринде тарыылгал болган [illegible] сигенчинер эки үнген, ону кыска хуусаада чидириг чокка ажыл алыры-биле бүгү-ле бар бригадалары совхозтарның партия организациялары, [illegible] ажыглап турар. Шаңгыя мал чемнериниң белеткелинде хаара туттунган кижилерниң күжүн чеп ажыглаары [illegible], идепкейлиг чорудуп кандырары биле оларның ортузунга чорудар политмассалыг ажылды күштелдирер сорулганы салган.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи, районнуң «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черни мал чемнериниң белеткелиниң үезинде сигенчилер ортузунга чорудар политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарның хемчеглерин [illegible], ону амыдыралда боттандырып турар. Лекцияларны, беседаларны, политинформацияларны бригадаларның, звеноларның ажыл-ишчилериниң ортузунга чорударын ында чугаалап айыткан. Ону барымдаалааш, район төвүнден 30 ажыг лекторну совхозтарның кол-кол сиген бригадаларында быжыглаан. Ажыл-агыйларда партия болгаш «Билиг» ниитилелиниң [illegible], политинформаторларны, агитаторларны түс-түс бригадаларже, звеноларже чорудкан. Районда ниитилел-биле 200 хире идеология ажылдакчылары сигенчилер ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп турар. Олар ниити организациялары-биле бир демниг организастыг болгаш политмассалыг ажылды чорудуп турар болдур, ында ажыл-иш чедиишкиниң практика көргүскен. «Алдан-Маадыр» совхозта партком (секретары Ондар Данзы[illegible]) сигенчилер ортузунга чорудар политиктиг болгаш культура массалыг ажылдың планын баш бурунгаар тургускан, оон күүселдезин хынап турар. Лекторлар, политинформаторлар, агитаторларның семинарлары, [illegible] хураалдарын салыр күүсеткен.

Карл Маркс аттыг совхоз мал чемнери белеткээриниң талазы-биле ажыл-агыйлардан хожудап турган. Партком (секретары И. Монгуш), «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы (даргазы О. Ал[illegible]) [illegible] ниң күш-ажылын шын организастап, оларның ортузунга агитмассалыг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты [illegible] тодаргай хемчеглерни алган түңнелинде байдал [illegible] болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, [illegible] болгаш ВЛКСМ обкомунуң мал чемнери белеткээриниң республика субботниги август 14-15 хүннеринде эрттирер дугайында шиитпирин районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары чүүлдүгзүнүп хүлээп алган. Ону организастыг эрттирер дээш лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар чон ортузунга [illegible] база чорудкан. Оон түңнелинде ажыл-агыйларга субботник организастыг эрткен, оон киржикчилери [illegible] ажылдаан. Субботникке киржиишкин-биле 4027 кижи ажылдааш, 534 га черниң сигенин кескен, 1002 тонна сигенни хараатаан.

Идеология ажылының практиказындан

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ниитиниң база дашкы политиказының, делегейде, чурт иштинде болуушкуннарның [illegible] лекцияларны, беседаларны, политинформацияларны [illegible]. Оон аңгыда хана солуннарны, [illegible] ны үндүрүп, орта мурнакчыларны мактап, четпестерни хожудап турарларны шүгүмчүлеп, «Кым мурнап турарыл?», «Мурнакчыларга деп-тежинер!» деп хуудустарны үндүрүп турар.

Кайы ажыл-агыйда, салбырда партком, партия организацияларының [illegible] бырлар вайы-биле эрттиргеш, [illegible] дыл, чогуур дузаны чедирген. [illegible] Ооржак Чүчүң, Монгуш Маадый-оол, Ховалыг Норбу, Бора-Тайга кожууннуң Совединиң күүском даргазы Ондар Дагбы болгаш өскелер-даа сигенчилер ортузунга организакчы болгаш политмассалыг [illegible] бригадаларның, звеноларның [illegible] хей-аъды көдүрүлген, будуктуг ажылдап турарлар. Совхоз август 20-ге чедир сиген белеткээр планын 60 хуу [illegible] берген, сенаж, будук-бүрү белеткээр [illegible] кирилген. Ажыл-агый сиген белеткээриниң планын ам 50 ажыг хуу күүседип, дээре ажылдакчыларның одуруунда кирген.

Мал чемнери белеткекчилериниң солун, утка-шынары [illegible] турар лекторлар бистиң районда эвээш эвес. Оларга район төвүнден Д. С. Куулар, Д. Н. Ховалыг, Д. Б. Кара-Сал, СЭКП-ниң XXII съездинин аттыг совхозтан Х. С. Дамба-Даржаа, М. Б. Долаан, Ө. Сат, «Чыраа-Бажы» совхозтан К. Б. Куулар, Г. Ч. Канчыыр-оол, «Октябрь 30 чылы» совхозтан Н. Д. Ондар, Б. С. Дон[illegible] [illegible]

Бистиң лекторларывыс болгаш өске-даа идеология активизи моон соңгаар сигенчилер ортузунга политиктиг болгаш культура массалыг ажылдарны улам калбартып чорудар база ниитиниң малынга чемнер белеткээриниң планын күүседир херекке бот[illegible] улуун киирерлер.

М. ДУГУРЖАП.

Чөөн-Хемчик районнуң «Билиг» ниитилел организациязының харыысалгалыг секретары.

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүглге эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Оон күш-ажылчы көргүзүглери багай эвес. Бо чылдың баштайгы чартыында чонга ачы-дуза чедирериниң планнарын, ылангыя хеп даараарының неги планныг онаалдазын 100.2 хуу күүсеткен.

С. Т. Бай-Караның удурткан бригадазы мурнакчыларның одуруунда доктаамал чорун турар. Ол бригада эргелелдиң шилчиир кызыл тугу-биле каш удаа шаңнаткан. Ол бригадада ажылынга харыысалгалыг, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг ажылчыннар эвээш эвес. Оларга дуржулгалыг даараныкчылар Х. Ондар, А. Монгуш, болгаш өскелер-даа хамааржыр.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) бригадир С. Т. Бай-Кара, аныяк даараныкчы К. Ондар-биле; (адаанда) быжыкчылар (солагай талазындан) А. Сарыглар болгаш Х. Донгак.

Беш чылдың кижилери

ААС-КЕЖИК—КҮШ-АЖЫЛДА

Шаанда бир тараачын кижиниң чырык черге кырынга аас-кежик деп чүл деп айтырыгга харыы дилээш, оран-делегейни олуртуп, чараш ынак [illegible], бүрүн хууда чурттаалгадан-даа ону тыппайн, чүгле күш-ажылга доктаагаш, мынча ёзулуг-ла аас-кежик деп чүве бо-дур деп билингени дугайында улустуң тоолчургу чугаа бар.

Бичежек дурт сынныг, дашкаан хүрең шырайлыг тудугжу [illegible] ажылга бердинген [illegible] дээ хоорредиг чок. Ээзи ооза к турганы-ла, ынчаарда «Мурнакчы» [illegible] ынаш амыдыралын [illegible] ол деп санап чоруур мени деп чугаалаан-дыр. А ол тааварылга эвес. Чулдум-оол Чылбай-оолович Сарыг-Доңгак бызанчылап ажылдап турда-ла, оон тудугже сонуургалы эгелээн. А 1953 чылда Москва хоорайга шериг албаны эрттирип турар үезинде, тудуг ажылынга ол улам мергежип берген. Төрээн совхозунга ээп келгеш, баштайгы үеде комсомол комитединиң секретарынга соңгуткан.

А ол ажылды сонуургал-биле чорудуп турза-даа, соонда тудугже шилчий берген. Тудугжунуң чымыштыг ижин ынчаарда эмнеге тудуунга Н. Н. Казанцевтиң бригадазынга эгелээш оон бээр хөй-хөй чурттаалга бажыңнарын, албан, өөредилге черлерин тудушкан «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунга бодунуң күш-ажылчы үлүүн база киириштирген. Бо хүннерде ажылын уламчылап чоруур шынчы амыдыралдың бодунуң шын туружун [illegible] ажыл-ижин сонуургап чор мен.

Бо хүннерде ол «Кызыл тудуг» эргелелинде комплекстиг бригаданың бригадири. Оон звенозунда 18 бедик мергежилдиг, хоочун, аныяк тудугжулар шалыпчы бөү-биле ажылдап турар. Олар 148 аал чурттаар бажыңның бирги, ийиги корпустарын октябрь 29-та доозар планныг.

Чулдум-оол Чылбак-оолович дораан, бригадазының бо хүннерде ажыл-ишчи амыдыралы-биле таныштыра берди. Оон чугаазындан бригада бирги, ийиги корпустарның үшкү, дөрткү каъттарын бүрүн дооскаңын, база социалистиг чарышче Н. Пашининиң бригадазын кыйгырганы, бирги чартык чылда планын 102 хууга күүседип тиилекчи болганын билип алдым. Чулдум-оол Чылбай-оолович [illegible] тудар [illegible] кылымак чорук [illegible] [illegible] олдарынга одуруунга С. Донгарны, К. Биче-оолду, К. Кууларны, Ү. Биче-оолду, О. Маратты адады. Тудугжу кижиниң кол сорулгазы, негелдези деп чүл деп айтырыгга Ч. Донгак, «тудугжунуң мергежилин ары харысаалгалыг». Бис кыска үе дургузунда материалдыг чарыгдалды эң эвээшти үндүрүп, кампаангалыг болуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хүн бүрүде бедидип ажылдаар ужурлуг бис. Амгы үеде «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы демдээ» деп социалистиг чарышка бригаданың кежигүннери бүрүзү идепкейлиг киржири — кол сорулгавыс» деп харыылады.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ч. Д. Донгак бодунуң мергежилинге 23 чыл дургузунда хөй аныяк оскенни өөреткен.

Р. ТАМБА-СҮРҮҢ.

БАЛДЫ ТУТСА ШЕВЕР-ДАА

СЭКП ТК-ның май (1962 чыл) Пленумунуң материалдарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дүр. Ол бүгүңү сетинилгелиг [illegible], [illegible] мурнуунда болгаш амгы үеде-даа совхозтарның улуг бот тудуг [illegible] кылыр чорууру [illegible] кижи болган [illegible] ла сактып келгилээр.

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунда Кан-оол Салчакович Чыдым деп, балды тутса шевер-даа, [illegible] тай кирзе, ыяшчыр-даа кижи [illegible] чоруур. Оон харназын [illegible] ындыг-ла угатпаан, чаа-ла дөртен хар ажа дүжүп чоруур. Ынчалза-даа бо назынының иштинде оон бүдүрген чаагай үүле-херээ элээн арбын. Ол кезээде-ле ялам-бүрү тудуглар кылып чоруур болгаш амгы үеде тудугжулар звенозун баштап турар. Оон звенозу улуг эвес, беш-ле кижилиг. Ынчалза-даа оларның бүдүрүп турар ажыл-херээ совхозта кошкун болгаш ниитиге дыка ажыктыг.

[illegible] турар «Бай-Тал» совхозтуң [illegible] лаглары ырак-узак-даа, орук-чирик база амыр эвес. Оларның чамдыктарынга хөй кижилиг бригада, улуг күштүг [illegible] Ынчангаш Кан-оол Салчаковичиниң бригадазының [illegible] [illegible] [illegible] мал маганынга-даа чугула херектиг тудугларны үргүлчү кылып турарында.

Тудугжулар звенозу эрткен чылын Хемчик-Бажында аныяктарның өшкү бригадазынга 300 баш өшкү кирер бир кажааны, ийи, ээрээлдиг бир чурттаалга бажыңын кылып берди. Ол бригада төвүнге өөр аал ниити чурттаар бажыңны, чунар-бажыңны туткаш, ажыглалга киирген. Хоочун Мана Шымырааның кыштаанга 300 баш хөй кирер кажааны, Шыпдазының Сүрбүзүн деп черге база 300 баш хөй кирер кажааны кылган. Чаңгыс чыл дургузунда безин эвээш кижилиг тудугжуларның бо хире ажылды кылып шыдааны оларның бригадири Кан-оол Чыдымның ажылга чүткүлдүг болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүн шын удуртуп билиринден бадыткаан турар.

Хоочун тудугжунуң звенозу амгы үеде Шыпдазында өшкү кадарчызы Н. Каадырның кыштаанда чаа улуг кажааның тудуун доозуп турар болгаш ону удавас дужаар. Ол кажааны көргеш-ле малчын өөрүп, тудугжуларга мактаалдыг сөстерни чугаалап турду. К. С. Чыдымның кады ажылдап турар өөрүнде ажылынга харыысалгалыг болгаш чүткүлдүг, бот-идепкейлиг тудугжулар бар. Оларга хамыктың мурнунда Б. Дамбаа, Ч. Хурал-оол, С. Чүрмит болгаш [illegible] хамаарыштырын болур.

[illegible] бүдүрген ажылының, чорун чоруур аажы-чаңын чаңгыс чер чурттуглары, хөй-ниити-даа чаңдыр көрбес болгай. Кан-оол Салчакович Чыдым В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болган оюнда Ленинчи медаль-биле шаңнаткан. Ол социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдээниң эдилекчизи. Шевер тудугжунуң ажыл-херээнде болгаш аажы-чаңында мындыг [illegible] [illegible], оон чаңгыс чер чурттуглары К. С. Чыдымны Бай-Тал кожуун Совединиң депутадынга ам ийи чыл улантыр соңгааннар бо.

Депутат бригадирниң чугаа [illegible] [illegible], хөй-[illegible] [illegible] биле мактан болурундан аңгыда, ол өг-бүлезиниң херектиг баштыңы дээрзин база демдеглээри чугула. Ол олдарының болгаш уругларының [illegible] сагыш човангыр, өг-бүлениң херээжен ээзи Минчеймаа биле олар уругларының кичээлдеринге олуржур. Ада-ие камы[illegible] [illegible] болганындан оларның уруглары [illegible] [illegible].

[illegible] программазынга дүүштүр кожээ черлерге тудуг-суур кылыры улам калбарар болганда, Кан-оол Салчакович Чыдымның удурткан звенозунуң ажылы моон соңгаар улам улгадыр болгаш эрес кежээ тудугжулар чаагай чаңчылын салбайн, улам [illegible] [illegible] чигзиниг чок.

Х. КАРА-ООЛ.

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Бистиң аваавыс топтуг-томаанныг, күш-ажылга ынак, үнген, кирген чонунга эптиг эвилең кижи. Оон ындыг эки мөзүзүн бистер—уруглары доозун бис. Кижилерге, [illegible] [illegible] [illegible] хоор хоон чок болурунга аладевис кижизиткен. «Билигже чүткүл — амыдыралче чүткүл-дур» деп, олар чагып чорду.

Мен бичии турумда, авам Саян арты ажыг аңнаар, диңнилер мен дээш чиде бээр турду. Оон келгеш, кады кожаларын-биле чугаалажыр. Оларның чугаазында мендээ билдинмес бир-ле утка бар боор. Ону билип алыксап, «дүрген улуг кижи кылдыр өзе берген болзумза» деп бодагылаар турдум.

Адам, ней Кашызы-даа бай, феодал кижилер-биле аргыжар, аралажыр хамаан чок, оларның көөр хөөн чок чордулар. Чыргалдыг чырык чурттаалганың үнезинин — шынчы чорук болгаш эртем-билигже дээрезин ада-ием медерен билип, уруглары — бистерни эртем-билиглиг кижилер болзун деп күзеп, эртемниң эге оруун дилеп чорду. Ынчангаш мен 1946 чылдан эгелеп улуг-улуг хоорайлар кирип, чалгынын херишкен мен. Красноярск, Москва... кирген чырыткан хоорайларым бо. Оларга өөренип чораан чылдарымда интернационал эш-өөрүмден, башкыларымдан хейнү өөренип, хоорайларның культуразынга чагыртып, караам көскү, кулаам дыңнангыр кылдыр өзүп, эртем-би[illegible] [illegible]. Ылаңгыя Красноярскиге турган, ВЛКСМ крайкомунуң секретары турган эвенк кыс ам-даа сеткилимден уттундурбаан. Ол бистиң тыва бөлүкке улуг дузаны көргүзүп турду.

Өөредилгем доозуп, Тывамга чедип келгеш, эртем ажы[illegible] [illegible] Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музей[illegible] [illegible]. республиканың бурунгаар хөгжүлделинге, оон чечектелиишкининге [illegible] [illegible]. Музейге ажылдап турган, республикадан дашкаар сурталчалан [illegible] Хакасияның хоорай, суурларынга чорааны, шаг-дүптен ада-өгбелерниң эдержип чораны кады-кожа [illegible] [illegible] быжыкканынга чоргаарланыр мен.

Алдан-маадырларның бирээзи ада-өгбемниң, оон салгалы мээң ада-иемниң күзели бүткен, тыва чон аас-кежиктиг, шыдалы күштүг чурттап турар. Бо хүннерде Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел [illegible] [illegible] турар болзумза, оон эртем ажылдакчылары-биле харылзаам үспейн, оларның чурт-[illegible] [illegible] даа бол үлүг-хуум киириштирип чоруурумга өөрүп мен.

Е. МЫНДРИМА.

200 ТОННАНЫ

Аар-аар кара булуттар дээрде мнай-бээр көшкен, дам-дум дымыралып каап турар. Чамдыкта сүггүр чаъзын дүжүргүлээп көөр хүн «Искра» совхозтуң девискээри Кызыл-Хаванка чеде бирдивис. Чооккта чаа үрелген АВМ ам-даа ажыглалга кирбээн болгаш ажылдавайн тур. Оон операторы Шооча Саттан ону кажан ажылдадып, ажыглалга киирерин айтырарывыска ол мынчаар харыылады:

—Үрелген кезээн баштай тыппайн шаг болдувус. Ам харын тып алдывыс. Оон оозун көңгүс чаа эптеп дооскавывыс ол-дур. Дүъш соолунде ажылдай бээр боор. АВМ-де кады ажылдап турар өөрүмнүң саны база эвээш. Чүгле үш кижи бис. Ынчангаш бүдүрген продукциявыс хемчээли шоолуг-ла өспейн тур. Бо хүннерге чедир анаа 22 тонна витаминниг сиген далганын белеткеп алдывыс.

Оператор-биле агрегаттың болгаш ында ажылдап турар кижилерниң ажыл-ижиниң дугайында чугаалажып турувуста бистен ырак эвесте инек кажаазының чанында «К-700» маркалыг трактор бараны көзүлдү.

—Дуу ол ажылдап турар кымның тракторул? —деп айтырарывыска, бистиң чанывыска ажылдап турган ажылчын Калий-оол Ховалыг харыылады.—Сенаж кылып турган улус-биле кады ажылдап келген механизаторнуң тракторул-дур.

Ынаар уткаптывыс. Кезек кижи даг дузун улуг масканы-биле чуура шапкаш, трактор-биле бастырган ногаан массаның кырынче тарады чашкап тур. Оларның ҫолдуу Бажын-Алаак ортумак школазының чайгы [illegible] мал чеми белеткелинге ажылдаан үстүкү класстар өөреникчилери болду.

Сенаж салырынга доктаамал быжыглаан алды чүък машиназы үзүк-суруг кээп. Чаңгыс-Хадын ховузундан кестиниген чашпан болгаш тараа холумактыг ногаан массаны сөөртүп эккеп турар. Төккен массаның кырынга бир кезек кижи прессеттиниген эрги хыырганыптарны кожалында сиген кажаазындан эккелгени чазып тараткан.

Сенаж салыышкынында доктаамал он бир кижи состаттыг агроном Бүүреккей Иргитке удурткан звенону шалыпчыларындан Дииң-оол Ховалыг, Олег Ондар, Марина Ооржак болгаш өскелер-даа эки ажылдап турарлар.

Масса сөөрткен чолаачылардан Даш-оол биле Радик Монгуштарның ажыл-ижин олар мактаар болдулар. Салынган сенажты тракторист Серен Куулар соксаал чок бастырган тур.

Төп шак. Оон кедээнинде тараа шөлүнде КС-1.8 «Вихрь» маркалыг ийи сиген ажаан алыр комбайн сөөрткен «Беларусь» тракторлар чашпан болгаш тарааны кестирген тур. Оларның кескен массазын хүлчеп өзүгаар чүък машиналарынга [illegible] тур. Ында механизаторлар Николай Саая биле Комбуй Кара-Сал олар туруш чок ажылдаан.

Ынчангаш оларның дөрт деткимчээн-биле ажыл-агыйның сенаж салып белеткеп алырының ажыл-ижи хүннен хүнче улам калбарган. Сенаж салыышкынының баштайгы үш хүнүнде ниитизи-биле 200 тонна бедик шынарлыг ногаан масса салдынган.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

УЛАМ КҮЖЕНИИШКИННИГ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга уткуштур чорлаттынган социалистиг чарыш Таңды районнуң совхозтарының ажылчыларының аразында калбарган. «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш бо чылдың баштайгы чартыында шалыпкын ажылдаан. Ниитиниң малының баш санын өстүрер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш курунеге садарын көвүдедир талазы-биле бо чылдың бирги чартыында бедик көргүзүглерлиг болуп, партия райкомунга, райисполкомунга болгаш ВЛКСМ райкомунуң шиитпири-биле тиилекчи деп санаткан.

Малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш садарын көвүдээринге хойжуларның үлүү эвээш эвес. Районнуң хойжуларының аразынга калбарган социалистиг чарышка «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Н. П. Сафонов бирги черни ээлээн. Мурнакчы малчын чүс хойга онаашты р 110 хураганны менди камгалап өстүрген. Хойжу чайгы үелерде оъттуг, кежиглер чайлагларга хойларын одарладып, семиртир. Мал чемин баш бурунгаар хынамчалыг белеткеп ап чанчыккан. Оон үлегерлиг ажыл-ижин өске өөрү өөренип, арга-сүмезин ап турары өөрүнчүг. Чижээ, ол-ла совхозтуң хойжузу Н. С. Виноградов бар арга-курлавырларны ажыглап турган, чүс хойдан-на 104 хураганны ап, районнуң мурнакчы малчыннарының одуруунче кирген. Ынчангаш ол ийиги черни ээлээн, совхозунга 450 чаш төлдү өстүрүп берген.

С. ОЮН.

Улус депутаттарының Шекпээр кожээ Совединиң күүскому золчеглиг хуралынга ук кожээ Советке хамааржып турар культура болгаш уруглар албан черлериниң кышка белеткелиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле шиитпирни хүлээп алган. Ылангыя Шекпээр кожээ клувунуң септелгезиниң дугайында клуб эргелекчизи М. И. Дембирел, «Сайзанак» яслиниң ынчап эргелекчизиниң күзээлгезин күүседип турган Полина Ооржак оларның септелге ажылының чоруп турар байдалының дугайында түс-түс информацияларын дыңнаан.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Күүском ол үеде кожээ клубтуң септелгезинде чамдык ажылдар чедир кылдынмазыны, одалга системазы болгаш будуур ажылдарның доозулбааның, келир чамдык кылыр ажылдар барын демдеглээн. Септелгени кыска хуусаада доозарын совхозтуң болгаш ол албан черлериниң удурткукчуларынга даалаан.

Амгы үеде культура албан черлериниң септелгези бо дугайда доозулган. Клубтуң септелгези бурун доозулган. Ам кол сорулга ол черлерге одаар чүүлдер сөөртүрү болур.

Клубтуң септелгезин дүрген доозарынга, ылангыя ону будуурунга болгаш чугайлаарынга кызымак, чүткүлдүг ажылдаан эштер бар. Оларга ажылчыннар Василиса Сорооловна Күжүгет, Валентина Даназажаповна Донгак, Чечеймаа Сэрээевна Дембирел хамааржыр. Олар септелгени ажылын шынарлыг болгаш дүрген кылганнар.

О. МӨҢГЕ-БАЙЫР.

Барыын-Хемчик район.

МОЛДАВ ССР. СЭКП-ниң XIX съездизи аттыг колхоз белдик хүжүттү үргүлчү ап турар.

ЧУРУКТА: колхозтуң ыы агроному М. В. Косован биле (он талазында) бригадир Д. Г. Гайтур тарымал тооруктуң шынын турар. Оон дүжүдү база эки—гектардан-на 30 центнерден эвээш эвес үрезинни алыр.

А. ГРИНЬКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

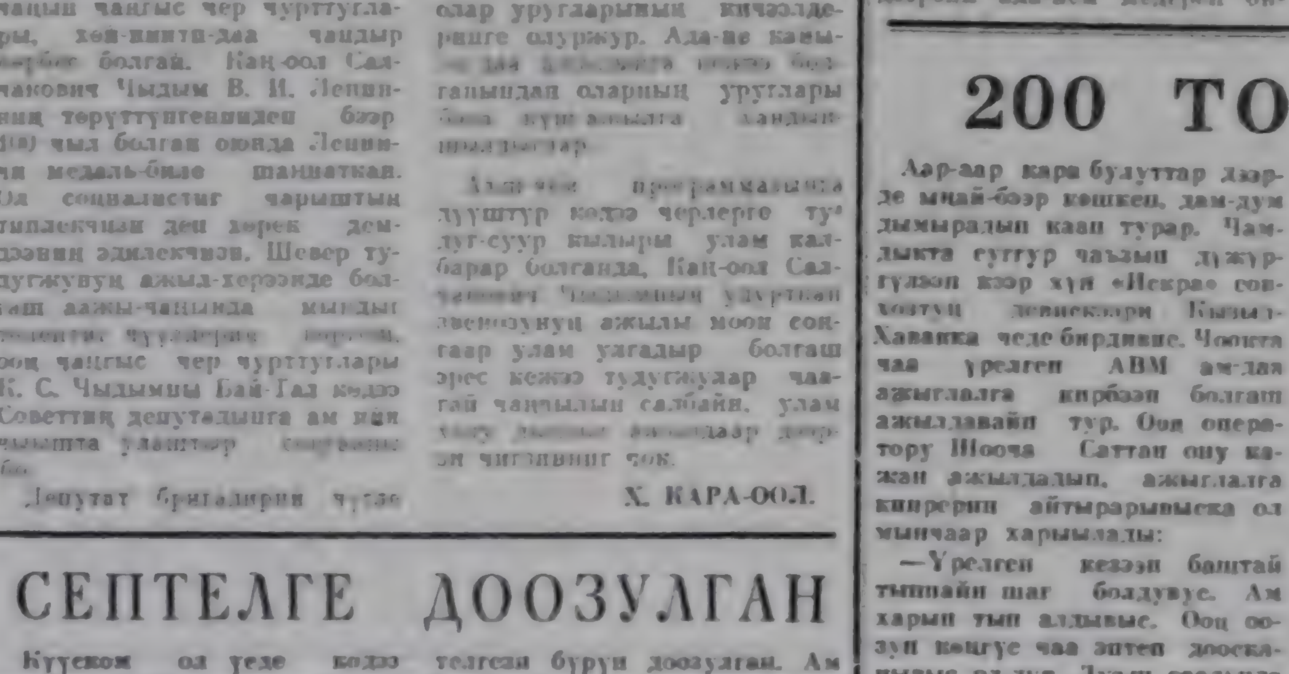

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛҮГ

Светлана Шавыевна Тожу «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң бызаа азыракчызы. Ол чылдан чылче бедик көргүзүглүг болуп келген. Эртен чылын бызаа бүрүзүнден хонуктуң 300 грамм немелде деңзизин алыр турган. 684 грамм дензи чедирген. Таңды районнуң бызаа азыракчыларының арасында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган.

(Бистиң корр.)

ЧАГАА ПАРЛААТТЫНМАЗА-ДАА

Ыракты Мөген-Бүренден эрткен айда редакцияга чагаа келген. Ында салыгжы Б. Салчактың салып алыкчыларга [illegible] [illegible] оларның акшазын чамдыкта чедир [illegible] хоюлап [illegible]. Бо дугайын районнуң [illegible] [illegible].

Улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазы Д. С. Ховалыгга [illegible] Мөген-Бүрен кожээ Совединиң сады[illegible] Борбаш Салчакты хел[illegible], чагаада фактыларның дугайында чугаалашкан. Б. Салчактың [illegible] [illegible] турганы [illegible] Ол дээш ону сагыштырган.

Моон соңгаар ховар [illegible] чонга чедиштир, негелдеге дүүштүр садыглаары, кижилерге кичээнгейлиг, эелдек болурун оон негээн. Садыг чуруму хажыдыышкыны [illegible] ол [illegible] дажиген.

Специалистиң сумези

МАЛ ЧЕМИН АЖЫДЫП ШЫГЖААРЫ

Мал чемин бүдүрген дораан шуптузун ажыглавас, ону үр үеде чыттырар болганда, ооң хоолузу баксырап, шынары чавызап болур. Ынчангаш ону шын шыгжаары, дүрүм ёзугаар ажаап, кадагалаары чугула.

Тываның агаар-бойдузунуң байдалынга барык-ла бүгү силостаар культураларының шыгы дыка улуг. Чижээлерге, кукурузаның шыгы 80—85 хуу, тарымал тооруктуу 75—78 хуу чедип турар. Ындыг болганда бо культураларны шыгжаарда ажыдып, агаар кирбес кылдыр дуглап алыр ужурлуг. Ынчап мал чеми үрээр янзы-бүрү микроорганизмнер анаа өзүп-өстей бээр.

СУУК АЖЫТКЫЛАР

Мал чемнерин шыгжаар үезинде ажыдарда элээн каш суук ажыткыларны, ылангыя минералдыг, органиктиг кислоталарны [illegible] дустарны ажыглап турар. Амгы үеде минералдыг кислоталардан серная, [illegible] фосфорная кислоталарның мал чемин шыгжаарынга [illegible] талалары [illegible] билдингир апарган. Органиктиг кислоталардан молочная, муравьиная, пропионовая, салициловая, антраниловая, бензойная, сульфаниловая болгаш сорбиновая кислоталар таарымчалыг. Оларның аразындан муравьиная [illegible] ажыглаттынып турар. Бир литр ындыг кислотага 4-5 литр суг кудар. Кислотаны сугже кудар, а сугну кислотаже кудуп болбас. Бир тонна ногаан массага 15—20 литр четчир. Ынчаар шыгжаан мал чеми үрелбес, ону мал аажок туралыг чиир. Хонукта инекке 35—40 килограммны бээр.

Серная болгаш соляная кислоталарның холумаан база ажыглап болур. Ук холумак бистиң чуртка шагдан бээр билдингир турган. Ону кылырда серная кислотаны 26 хууну, соляная кислотаны 21,1 хууну база сугну 53 хууну холуур. Ооң соонда чогум ажыглаарда алды литр сугга бир литр холумакты немээр.

КУРГАГ АЖЫТКЫЛАР

Мал чемин шыгжаарда ажыглаар кургаг ажыткыларга натрий пиросульфиди, бензойная кислота, сернистый натрий (глауберова соль), натрийниң бисульфиди болгаш [illegible], карбамид хамааржыр.

Бистиң [illegible] натрий пиросульфиди, бензойная кислота, карбамид, диамоний фосфат [illegible] турар. Ынчангаш оларны [illegible] таныштырып көрейн.

Натрий пиросульфиди — бичии кристаллдарлыг дарган, ону ак азы саргыл. Чыдыг кургаг. Ук бүдүмел хоранга хамаарышпас, ынчалза-даа думчукту болгаш боостааны ажыдып болур. Ынчангаш үш-дөрт кат марля-биле аасты болгаш думчукту дуглай шарып алыры чугула.

Натрий пиросульфидин 3-4 килограммны бир тонна ногаан массага холуур. Ол баштайгы хүннерде-ле микроорганизмнерниң өзерин соксадыптар. Натрий пиросульфидилиг мал чемнинге холуп каан, кислородту болунга сиңирип эгелээр. Ындыг болганда ол шыгжаан мал чеминге агаар чедиппестей бээр. Мал чемин үр шыгжаарынга эң-не таарымчалыг байдал ол.

Натрий пиросульфиди ультрафиолеттиг херелдерни база үндүрер. Ол херелдер микроорганизмнерни өстүрбес. Натрийниң пиросульфиди оон ыңай сернистый газ болгаш мал чемин кадагалаар [illegible] бүдүмелдерни тывылдырар. Сернистый газ чоорту чиде [illegible] база соль тыптыр. Ол база дузалыг.

Ажыткыларны комбайннарда азы мал чемин хоорлаар машиналарда турар бударгыр херекселдер-биле чажар. Күш четчир болза, холбиле база чажып болур. Ынчаан ногаан массаны үжен сантиметр кылыннадыр салгаш-ла, хол-биле доозунналдыр чажар ужурлуг. Ооң соонда эки холуштурар, трактор-биле тырый бастырар.

Натрий пиросульфидин ногаан массага дески чажар [illegible] тудуп салыр, эки тырый бастырар болгаш кырын агаар кирбес кылдыр дуглаар. Шыгжап каан мал чеминче агаар кирер болза, ажыткы дораан үрелир болгаш мал чемин шынары баксыраар.

Бензойная кислота — кристаллдыг кыскыл далган. Сугга эзилбес. Мал чемниң бир тонна ногаан [illegible] үш-алды килограмм чарыгдаттынар. Мал чеми ириттер бактерияларны чок кылырынга дузалыг. Ону кургаг хевээр чажар. Доозуннарлыгы аажок, аас болгаш тыныш органнарын марля-биле дуглап алыры чугула.

Карбамид азы мочевина — ак далган, сугга эстимчел, олдеборбактажымчал. Кислоталар-биле каттышканда дус болу бээр. Силостаан мал чемнинге азоттуг немелде кылдыр холуур. Бир тонна ногаан массага 3—4 килограммны немээр. Он литр сугга эзилдиргеш, бир тонна мал чемнинге-ле 5—6 килограмм онаашты чаштырып болур. Силостаар кукуруза сыпка турда, ажаарының бир-бир хонук мурнунда, сугга эзилдирген мочевинаны самолеттан база чаштырып болур. Мочевиналаан шыгжаан мал чемин 1,5—2 ай болганда, малга чежени-даа берип болур.

Диамоний фосфатты бистиң республикаже чүгле бирги чартык чылда безин 216 тоннаны сөөртүп киирген. Бир тонна ногаан массага-ла үш килограммны холуур болза, оон-биле 72 муң тонна мал чемин силостап болур.

Диамоний фосфат мал чемин азот-биле байыдар. Ылангыя кеземир малдарга ол немелде чем кончуг чугула. «Бүрен», Тока, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда ынчаар ажыглап турар. Тока аттыг совхозка бир тонна ногаан масса бүрүзүнге беш килограмм диамоний фосфатты холуурга, чиг протеин 49 хуу көвүдээн. Бо көргүзүг «Бүрен» совхозка 21 хуу болган.

Мал чемин шыгжаарының лепшилгелиг аргазын чер болганга ажыглаары болгаш ону улам сайзырангайжыдары чугула.

Е. МУРЫГИНА,
Агрохимлабораторияның улуг зоотехниги.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

Социализм чурттарында

СОВЕТ ӨҢНҮКТЕРНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

ПРАГА. Чехословакияның Сезимово-Усти хоорайында «Ковосвит» дээр станок тудуушкун каттыжыышкынының ажылчыннары совет өңнүктерниң дузазы-биле бүдүрүлгениң [illegible] деринин боттандырып турар. Ам бүдүрүлгениң конструктор [illegible] станоктарның принципиалдыг чаа янзы хевирлерин чогаадып тургуларынче кирипкен. Ол чаа программа «Ковосвиттиң» перспективтиг хөгжүлдезиниң үндезини [illegible].

Совет дериг-биле чепсеглеңген токарь агрегаттарын чыып эптээр талазы-биле бүдүрүлге участогу ЧССР-де баштайгыларның бирээзи болбушаан, ам бо каттыжыышкында долу күженишкиниг ажылдап турар. Бүгү технологтуг ажылдарны «Минск-6000» дээр [illegible] машиназы башкарар, ол чорук хол-биле кылыр аар ажылдарны барык [illegible]. Моон-биле кады ийиги [illegible] бүдүрүлге участогун каттыжыышкында тургузуп, эрги цехтерни калбартып, чаа күчүлерни ажыглалга киирип турар. Өзүлдениң ындыг темпилерин ол бүдүрүлгеде совет бүдүрүлгелер-биле кайызаа [illegible] ажылдажылганың тодаргай илерели кылдыр санап турар.

КОМБИНАТТЫҢ ХӨРЕҢГИЗИ-БИЛЕ

СОФИЯ. Баштайгы дыштанылгачыларны — Пловдивте тудуг-эптелге комбинадының ажылдакчыларын [illegible] оларның өг-бүлелериниң кежигүннерин «Карловски бани» дээр курортчу комплексте тургусунган дыштанылга бажыңы хүлээп алган. Кадыкшылдың чаа төвүн комбинаттың акша-хөреңгизинге тудугжуларның күжү-биле туткан.

Хары угда маңаа 200 кижи боттарының [illegible] эрттирип, кадыын катап тургузуп алыр. Оларга тергиин эки байдалдарны тургускан — амгы үеге таарышкан бүгү-ле чүүлдерлиг өрээлдер, улуг [illegible], номчулга залы, библиотека.

Ам ол комбинат дыштанылганың үш бажыңныг. Профэвилел организациязының түс чер комитеди комбинаттың ажылдакчы бүрүзүнге дыштанылганы чыл бүрү хандырып шыдаар.

Болгар профэвилелдери — ажылчы чоннарның дыштанылгазының кол организакчызы. Профэвилелдериниң муң-муң ажылчы чоннар дыштаның турар кадыкшылга черлери бо хүннерде долу күженишкин-биле ажылдап турар. Профэвилел путёвкалары шинтизи-биле 600 муң чыгам ажылчыннар болгаш албан хаакчылар ажыглап турар.

ШИЛЧИИР ТУКТАРНЫ — МУРНАКЧЫЛААРГА

БЕРЛИН. ГДР-ниң 85 бүдүрүлгелериниң, комбинаттарының, транспорт болгаш харылзаа албан черлериниң коллективтери ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Хостуг немец профэвилелдер каттыжыышкынының Төп баштаар черининиң шилчиир туктарын алган. 1982 чылдың [illegible] чарыгын [illegible] күүседир талазы-биле социалистиг чарышка [illegible] чедиишкиннерни дээш ол бедик шаңналдарга олар четкен. Ол бүдүрүлгелерниң коллективтери чиг-эттиг болгаш материалдарны улам ажык камнап, электроэнергия чарыгдалдарын кызырып турар, чыл планын ажыр күүседир дээш чедиишкинниг демисежип турар.

Шаңнаткан бүдүрүлгелерниң аразында — Бургта Герман Матерн аттыг металлургия комбинады, Людвигсфельдеде «Ифа» дээр автомобиль бүдүрер [illegible], [illegible] бергте хүрен хөмүр-даш казып тывар талазы-биле комбинат бар.

ЧАА СУУРЛАР

ХАНОЙ. Вьетнамның төп [illegible] Ламдонг мужунуң чурт чуруунда бо чылдың эгезинден бээр каш-даа чаа суурлар бестүп келген. Чурттуң шөлүг шиңгээдип алдынмаан ол кавызының ырак черлеринде муң ажыг өг-бүле туруммчуп чурттай берген. Чаа барганнар чурттаарынга эптиг чаа чуртталга бажыңнарын тудуп ап, оруктарны шөйүп, кедээ ажыл-агый культуразының [illegible]. Биеэки кошкун аймактарның суурлар амыдыралче шилчиишкини Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш вьетнам күрүнениң национал политиказының кол угланыышкыннарының бирээзи болуп турар. Ол шилчиишкини бичии национал чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге идиг берип, хоожудангай турган национал кызыг черлерниң экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедип турар. Чаа кожуп барганнарга күрүне дыка улуг дузаны чедирип, оларга тудуг материалдарын, одаар чүүлдү, техниканы берип, мергежилдиг агрономнарны, механиктерни, башкыларны, эмчилерни кожаже чорудуп турар.

(СЭТА).

ВСР. Хашонбинь можуда кара хемниң эриинде турар Хоабинь дээр суурнуң овур-хевири хүн келген тудуг-на улам чаагайжып турар. Ында Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле чүгле Вьетнамда эвес, харын база бүгү Мурнуу-Чөөн Азияда безин улуг дээн гидроэнергетиктиг комплексти тудуп турар.

ЧУРУКТА: совет специалистер суурунда Найырал кудумчузун кылып эгелеп турары.

Т. АЛЕЙНИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ГОНДУРАС КОММУНИСТЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Гондурасты Никарагуада сандиножу революцияга удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни кылыр болгаш Сальвадорда оон Гватемалада национал-хосталга дээш шимчээшкиннерни базарынга дааныр чер кылдыр чоорту-ла хуулгаадырып кел чыдарын Гондурастың Компартия ТК-зының Чиңгине секретары Ригоберто Падилья Руш журналистер-биле беседазынга чугаалаан.

Чолутека, Эль-Параисо болгаш Оланчо департаментилеринде тургускан өөредилге-шенелдениң 17 лагерьлеринде америк инструкторларның удуртулгазы-биле диктаторжу эрге-чагырганы дүжүр октаан соонда Никарагуадан дезип чорутткан шаандакы сомосажы шавыдакчылар шериг белеткелин эртип турарлар. Никарагуаның девискээрлеринче кирип, кем-буруулуг үүлгедиишкиннерни кылып турар ол боо-чепсектиг дээрбечилерни Гондурастың чепсектиг күштериниң дээди командылалы деткиивишаан, болчуп турарын Р. Падилья демдеглээн.

Вашингтонну айтышкыннарын сегур ёзу-биле күүседип турар Суасо Кордованың чалча чазааның аймаарлыг авантюристиг пландарын Гондураста хөй-ниити болгаш политиктиг калбак бөлүктер буруу шаап көрүп турарын ГКП-ның удуртукчузу демдеглээн. Вашингтонну болап турары-биле алырга, Төп Америкага жандармның ролюн күүседир ужурлуг шериг-политиктиг бөлүглелиишкинни ол диптиң реакцилыг корум-чурумнарындан тургузар талазы-биле пландарны боттандырарынга гондурастар удурланып турарлар.

Гондураста иштики политиктиг байдалдың чидиглелиишкининиң болгаш ол диптe душкуурлуг чоруттуң күштелиишкининиң үезинде гондурас коммунистер Суасо Кордованың авантюристиг политиказынга болгаш Төп Америкага америк империализмниң контрреволюстуг үүлгедиишкиннер кылыр черинче Гондурасты хуулгаадырар дээш АКШ-тың оралдажыышкыннарынга удур демиссаге чаңгыс эптиг чорутту быжыглаарынче чурттуң бүгү бүрүнгаар демниглиг, демократтыг күштерин гондурас коммунистерниң кыйгырып турарын Р. Падилья түңнелинде чугаалаан.

Диптерден медээлер

✦ **БУХАРЕСТ.** Румынияның Питешти хоорайында электромоторлар кылыр завод «[illegible]» дугаарлыг продукцияны чоокта чаа бүдүрген. Амгы үеде завод коллективи электромоторларның 115 хевирлерин бүдүрүп турар. Ол моторларны дашкыкы чурттар улуг сонуургал-биле садып ап турар. Бүдүрүлгеге чери бодунуң продукциязының 70 хуузун дашкыкы чурттарга, оон иштинде Совет Эвилелинге садып турар.

✦ **ЛОНДОН.** Маргарет Тэтчерниң консервативтиг чазааның чоңга удур экономиктиг политиказының түңнелинде чуртта херээжейлер улам байып, ядыылар улам-на ядарап турар.

Англияның «Морнинг стар» солунунуң бижээни ёзугаар алырга, чуртта ядыыларның саны 2 миллион ажыг. Консервативтиг чазактың «шыңгыы камналга» дээр политиказы ажылчы чоннарның амыдырал деңнелинге улуг согуушкун болуп, байларның [illegible] көвүдедип турар. Тускай медээлерни ёзугаар алырга безин, чуртта ажыл чоктарның саны 3,2 миллион кижи четкен. Ажыл чоктарның саны Англияга кажан-даа ол хире хөй турбаан.

✦ **ВАШИНГТОН.** АКШ-тың ажыл кылып шыдаар чогуур назыныг чонунуң 9,8 хуузу ажыл чок. Американың Каттышкан Штаттарының күш-ажыл министерствозунуң медээзин ёзугаар алырга, чамдык америк хоорайларда ажыл чоктарның хуузу бо чылдың июньда болгаш июльда ол деңнелден безин ырак-та бедик болган. Чижээ, Рокфорд хоорайга (Иллинойс штат) ажыл чоктарының хуузу 19,1, Модесто хоорайга (Калифорния штат) — 19, Флинта хоорайга (Мичиган штат) — 18,6 хуу болган.

✦ **БУЭНОС-АЙРЕС.** Чилиниң экономиказы кедергей аар үргүлчүлүг кризиске таварышкан. Пиночеттиң шериг-фашистиг хунтазы чурттуң экономиктиг [illegible] ынга чедирген.

Чуртта ажыл чоктарның саны [illegible]. Ажыл кылып шыдаар чогуур назыныг чонунуң 2[illegible] хуузу — ажыл чок. Чамдык районнарда 34 хуу четкен. Бүдүрүлгеге күчүлерни кудулаан.

✦ **РАНГУН.** Бирмада улус өөредилгезинге чарыгдалдар сөөлгү чылдарда 39 хууга немей көвүдээн. Амгы сан-хөө чылында (Бирмада сан-хөө чылы апрель 1-де эгелээн) чаа школаларны болгаш профтехучилищелерни тударынга, өөредилге номнарын парлаарынга 871 миллион кьят акшаны күрүне бюджединден тускайлап берген.

Улус өөредилгезиниң системазын чаартыр талазы-биле хемчеглер чуртта чедиишкинниг боттанып турар. Чурттуң национал экономиказының хөгжүдеринниң эрге-ажыктарынга, өөредилге черлериниң бүдүрүлге-биле харылзаазының быжыгдаарынга, специалистер белеткээриниң деңнелиң бедидеринге дузалыр ол хемчеглерни чорудуп турар.

✦ **ТОКИО.** Японияда ажыл чоктарның саны көвүдедир байдалдарның тургустунгазын «Нихон Кэйдзай» солун бижээн. Ажыл чоктарның санының өзүлдезин чайлаш чок деп, солун чарлаан.

Амгы үеде чуртта ажыл чоктарның саны 1,2 миллион кижи четкен. Тускай медээлерни ёзугаар алырга безин, ол санныр элээн каш чылдар дургузунда уламчылап кудулавайн келген. Профэвилелдерниң медээлерин ёзугаар алырга, Японияда ажыл чоктарның саны чазактың медээлеринде айыттынганындан терек кырында үш катап хөй болуп турар.

(СЭТА).

ДЭЭРБЕЧИЛЕРНИҢ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Американың Каттышкан Штаттарынга деткиткен дерзии дээрбечилер ханныг үүлгедиглерни кылган. АКШ-ка болгаш Израильге бүдүрген автоматтыг лаңчылар-биле чепсегленген контрреволюстуг бөлүк кижилер Масая хоорайга чыскаалган ажылчы чоннарны араатаныг ёзу-биле боолаан. Ханныг ол үүлгедигниң түңнелинде үш кижи өлүртген, алды кижи балыглаткан.

Контрреволюстуг дээрбечилер Масая хоорайның шажын чүдүлгелиг студентилерниң болгаш Монимбо кварталдың чамдык чурттакчыларының аразынга корум-чурум чок чорукту август 16-да оскуткенин Никарагуаның солуннары бижээн.

Контрреволюстуг дээрбечилерниң ол дерзии үүлгедиглери Масая хоорайның чурттакчыларының улуг килеңнээшкинин бададырган. Муң-муң чурттакчылар кудумчуларга чыскаалып үнүп келгеш, боттарының ханы килеңнээшкинин болгаш Никарагуа революциязының дайзыннарының дерзии үүлгедиишкиннеринге шыңгыы удурланыышкынын илергейлээннер. Чыскаалганнар «Салесиано» училищениң бажының чанынга чоокшулап кээрге, оларны автоматтыг лаңчылар-биле дээрбечилер боолаан. Оон түңнелинде ийи кижи ол-ла черинге өлүрткен, бирээзи эмнелгеге өлген.

Корум-чурумну хоорайга катап тургускан соолунде оон улуг шөлдериниң бирээзинге массалыг митинг болган. СНХФ-ның удуртулгазының кежигүнү, чурттуң иштики херектер министри Томас Борхе митингиге чүве чугаалаан.

С. ГОРБУНОВ.

ЧУРТТУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮНҮ МООН ЭГЕЛЭЭР

Камчатканың чурттакчылары күш-ажылчы хүнүн москважыларга төс шак эрте эгелезе-даа, ол чартык ортулукка ажылчын судал бистиң бүгү чуртувус-биле бир демей согар. ПМА-ның корреспондентизиниң салган айтырыгларынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, партияның Камчатка область комитединиң бирги секретары Дмитрий Иванович КАЧИН харыылаан.

— Бистиң чуртувус ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн уткуп турар. Юбилей мурнунда түңнелдер үндүрүп турар болгай. Аллан чылдар дургузунда область чүнү чедип алганыл?

— Ыракы чөөн-чүкчүлерге ол ийи дакпыр байырлал: 1922 чылда бүгү Ыракы Чөөн чүкке Совет эрге-чагырга шуут эглиш дивес кылдыр тургустунган. 60 чылдар дургузунда чартык ортулуктуң ниити хевири бүрүнү-биле өскерилген. Оон дугайында Камчаткада чүгле элээн каш он чаа эрги бажыңнар арткаа [illegible] чугаалаарга-ла четчир. Чаа-чаа чаагайжыттынган хоорайлар, суурлар тыптып келген. Хөй адырларлыг улус ажыл-агыйы херек кырында катап тургустунган. Чоннуң амыдыралының деңнели хөй катап бедээн.

Ылангыя Соңгу чүктүң улустарының амыдыралында улуг өскерлиишкиннер болган. Чуртта автономнуг сес округтарның бирээзи — Коряк автономнуг округ областың составында бактаап турар. Ооң девискээри — 300 муң ажыг дөрбелчин километр, чону — 31 муң кижи.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда коряктар, Соңгу чүктүң оон-даа өске улустары ышкаш, төрел бөлүк тургузуунндан социализмче кестүп көрбээн шуражыышкынны кылган. Ам коряк автономнуг округта бүгү кижилер чүс хуу бижик-билиглиг. Бүгү чоң суурлуң амыдыралдыг. Чаа суурлар, бүгү таарымчалыг чүүлдерлиг, хөй квартиралыг болгаш тускайлаң бажыңнар көвүдээн. Коряктарга радио болгаш телевидение амгы үениң амыдырал хандырылгазы ачы-дузазын чедирип турар.

Соңгу чүктүң улустары тускай чиңгелделерни ажыглап турар. Оларның ажы-төлү төрүттүнген үезинден эгелээш пазы четкиже чедир, а иштээннери ээлдеп азы тускай ортумак эртем чедип алгыже чедир интернаттарга күрүнениң долу хандырылгазынга турупп, чурттаар черин, ашчемин, идик-хептин халас ап турар. Бажыңнында чурттап турар урут безин уруглар садынга азы школага баргаш, хүндүде дөрт катап халас ижиг чем-биле хандыртынып турар.

Коряк округтуң чурттакчыларынга 206 эмчилер болгаш ортумак звенонуң (88) эмчи ажылдакчылары медицина дузазын чедирип турар апарган. Оларның хөй нуруузу ол черниң үндезин национал кижилери болуп турар. Салым-чааның урутларга уран чүүлдүң интернаттыг школазы округтуң төвү Паланада ажыттынган.

Камчатканың Соңгу чүгүнүң улустарының дыка хөй тэлээлекчилери — алдарлыг кижилер. Чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады зоотехник А. Тынентеньев, инженер Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Делянский биле ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады И. Коялкут. Бистиң чурт-тувуста болгаш дашкыкыда аажок сураглыг «Мэнго» деп коряк ансамбльден РСФСР-ниң алдарлыг артистери И. Лазарев биле И. Жуков, РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчылары Т. [illegible]катккина биле М. Запорожкая, чогаалчылар ительмен Г. Поротов биле коряк В. Коянто. Камчатканың Соңгу чүгүнүң улустарының чеди төлээлекчилери — культураның, чырыдыышкынның, кадык камгалалының алдарлыг ажылдакчылары, ССРЭ-ниң чогаалчылар болгаш чурукчулар Эвилелиниң кежигүннери.

— **Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга Камчатканың ажыл-ишчилери канчаар киржип турарыл?**

— Камчатканың кол продуктузу — балык. Область бүгү эвилелдиң балык тывыжының 10 хуузун хандырып турар. Моон мурнунда коллуунда балык тударының хемчээлин улгаттырарынче күженишкин үндүрүп, ажы-биле чугаалаарга, ону чөп ажыглаарынче эвээш сагыш салып турган болзувусса, ам ниити көргүзүглер эвес, харын балык продукциязының ассортиментизин калбартыры, оон шынарын, бараан хевирин бедидери бирги черже үнген.

Амгы беш чылда балык тывыжын улгаттырарын пландавайн турар бис. Ам эң чугула чүүл — балык продукциязын бүдүрериниң эртемге тулган лезинлеттиген технологиязы. Катап тургузары • берге бөйдүс кулдавыры-биле [illegible] башкан болгай бис. Ынчангаш келир үе чугайында, далайның дириг амытаннарын катап тургузарының дугайында үргүлчү сагыш салыр ужурлуг бис. Бо талазы-биле биске Балык ажыл-агыйының болгаш океанографияның ооржум океан институдунуң Камчатка филиалы эки дузалап турар. Эртемденнер баш удур тодарадыр эргежок чугула чүүлдер-биле областың балык үлетпүрүн хандырып, балыкты тудар өйүн тодарадып [illegible].

Балык продукциязы херегленикчилерниң столунга шуут-ла ол хевээр чеде бербес. Далай продуктуларының барык-ла 20 хуузун балык далганы кылгаш, мал болгаш куш ажылынга үнелиг белоктуг немелде чем кылдыр чорудуп берип турар. Ам шак ындыг немелде чем чокка бо үениң индустриалдыг куш ажылын бодаан-даа херээ чок. Ол база-ла Аъш-чем программазын күүседиринге Камчатканың киирген үлүг-дүр.

Чартык ортулукта кадаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң [illegible] бистиң кадыг-берге климаттыг байдалдарывыста чоннуң аъш-чем продуктуларынга херегцелдерин түс чорзия курлавырларының күжү-биле эң улуг хемчээлдиг боттуннар соок-биле хандырарынче угланган. Камчаткаже продуктуларны чажыглаарының хөрээзини чиик эвес болгай. 60 чылдарда [illegible] ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хемчээлин 20 хуу улгаттырар деп планнаан турар бис.

Ам бистиң областың чурттакчылары ырактан эккелбээн, а бистиңге өстүрген картофель, капуста болгаш оон-даа өске ногаалар-биле хандыртынып турар апарган. Амгы үеде оларны ол хевээр шак ынчаар арттырар [illegible] турар.

Эът-сүттүг мал ажылының талазы-биле чоннуң херегцелдерин түс черде бүдүрүлгениң күзели-биле 30—32 хуу хандырып турар бис. 80 чылдарның төнчүзүнге чедир ол көргүзүгнү 50 хуу чедирер деп турар бис. Оон хөйнү чедип ап шыдавас: чартык ортулукта чем баазазы кызыгаарлыг. Ынчалза-даа Коряк автономнуг округ эътке бодунуң херегцелин ийи ажылының күзели-биле херек кырында бүрүн хандырып турар. Бо талазы-биле бисте улуг курлавырлар база чок. Ниитизин баш саның одарларын барымдаалап шыгыы кызыгаарлаан. Чамдык немелдени лепшилгелиг технология — малының курлавырның структуразын чөп таарыштыр тургузары бээр деп турар. Ниити саның арттыргаш, кыштажар мал дыка көвүдедир.

Партияның область комитединиң чоокта чаа болган пленуму ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринге тураскаатткан. Коммунистер күжүн болгаш аргазын ылап санап, балык болгаш кадаа ажыл-агыйының продуктуларын чорууну бедидериниң курлавырларын өөренип көрген. Аъш-чем программазын күүседиринге Камчатканың ажылчы чоннары бистиң байдалдарывыста болдунар эң улуг үлүг-хуузун киирер дээрзинге бүзүрээр мен.

— **Областың экономиказының хөгжүдеринге кандыг тускай онзагай бергелер бар болуп турарыл?**

— Бистиң кол айтырыывыс — күш-ажылчы курлавырлар. Областың чону бистиң кудалывыстан эвээш өзүп, чылдың-на беш хире хуу немежип турар. Бистиң Камчатканың күш-ажылчы династиялары база тыптып келген. Ол кайгамчык эки. Ынчалза-даа улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырларга херегцели ам-даа хандыртынмаан.

Биске хөй кижилерниң келдирер талазы хөй тудугларның тудары эргежок чугула. Камчаткада эвээш эвес тудугларны тудуп турар, ынчалза-даа чурттаар бажыңынга херегцелдер хүрээн өзер болгаш чыттакпайн турар бис. Чер шимчээшкиннер эпти-ле болу бээр бистиң зонавыска тудуг чурттуң өске девискээрлеринге бодаарга, дыка аар өртектиг болуру база барымдаалап көөр херек. Бо беш чылда бажың тудар комбинаттың күчүзүн улгаттырар бис, ол чорук тудуп турар тудугларның ийи катап улгаттырар арганы бээр.

Камчатканың база бир тускай онзагай бергези чүүлдү — транспорт. Бистиң байдалдарывыста автомобиль оруктарын тудары ажыктыг эвес. Далай кыдыы девискээрлерде транспорттуң кара чаңгыс хевири — флот, ол бүгү херегцелдерни хандырып турар. Оон өске чурттакчылыг черлерде — ужар чүүл. Бүгү районнар төптери-биле, дыка хөй суурлар-биле ам агаар дамчыштыр ыначыштыг харылзаа тургустунган. Областың иштики дамчыдыгларынга Як-40 деп тергиин эки машинаны кады-биле ажыглап турар. Ынчалза-даа ол ужудуп үнер, хоондурар черлеринге тудуг кылыры негээр. Бис ам ону илдешкейлиг кылып турар бис.

ПМА-ның тускай корреспондентизи Леонид СТАРОСЕЛЬСКИЙ беседазы бижээн.

Петропавловск-Камчатский — Москва.

ЧУРУКТА: 5-ки класстың өөреникчизи Белла Оганесян республиканың уругаар библиотеказының музыка залында.
Р. АКОПЯН биле А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Башкыларның август хуралдарынга

ТААРЫШТЫР ТУРГУЗАР

Республиканың тыва школаларынга алды харлыг уругларның белеткел класстарын ажыдып эгелээнден бээр үш чыл чедип турар. Эрткен 1981-1982 өөредилге чылында республиканың 158 белеткел класстарынга 3826 уруглар хаара туттунган турган, оларның хөй кезии алды харлыгларның белеткел класстарын чүгле кедээ школаларга эвес, харын районнар төптеринге, хоорайларга ажыдары чугула.

Эрткен ийи чылдың түңнели биле алырга алды харлыг уругларны өөредип кижизидеринге боттарының тывынгыр, сагынгыр чоруу-биле арга-дуржулгазын байлакшыдып эгелей берген башкылар эвээш эвес. Любовь Тулушовна Дамба-Хууран (Эрзин ортумак школазы) Раиса Сергеевна Кыргыс (Баян-Кол школазы), Валентина Хунаевна Монгуш (Чадааның № 1 школазы), Александра Сарыгларовна Сурун (Кызыл-Даг ортумак школазы) дээш өскелерин-даа адап болур.

Арыг-Үзүү ортумак школазының башкызы Татьяна Монгушовна Бораа алды харлыглар-биле ажылдаарда хөй-ниити, ада-иениң кужу-күжүнге даянып турары багай эвес. Уругларның психологтуг онзагай байдалын өөренип, кичээл бүрүзүн уругларга сонуургалдыг болдурар турар. Ада-иениң дузазы-биле ойнаарактарны чыып, уругаар ойнаар булуңчугашты класста кылып алганы эки.

Татьяна Тойбуевна Биче-оол — Сесерлиг школазының алды харлыгларның белеткел клазының башкызы, уругларга ээлдек-эвилең, оларның ажы-чаңының өзүлдезиниң байдалын барымдаалавышаан, ол чүүлдерни өөредилгеге үезинде ажыглап турар. Кичээл үезинде уругларның могап-шылаварын болдурбас сорулга-биле шимчээшкин оюннарны чорудуп, тывызыктарны салып, амыдырал-биле холбаалыг чугаалажылгаларны кичээлдиң материалдары-биле аралаштырып турар. Ооң түңнелинде уруглар сергек-хөглүг болур, чаа материалды долузу-биле шиңгээдип алыр аргалыглар.

Самагалдай ортумак школазындан Галина Дажынаевна Чорбаа алды харлыг уруглар-биле ажылдап тура, кайы-даа кичээлге уругларның чугаа сайзырадылгазын кол кичээнгейге ап, аңаа хамаарышкан чуруктарны, көргүзүг материалдарын чоп ажыглап турар.

Бо башкылар алды харлыгларны өөредир белеткел класстарынга ажылдаар башкыларга организастаттынган чайгы курстарны эртип, программа болгаш өөредилге планы-биле таныжып алган. Кандыг өөредилге номнарын болгаш херекселдерин ажыглаарын, психология болгаш башкылаашкынның методиказынга хамаарышкан лекцияларны дыңнап эрткени ажыктыг болуп турар.

Алды харлыг уругларның өөренир белеткел класстары көргүзүг болгаш техниктиг херекселдер-биле, ойнаарактар-биле дериттинген турар болгаш бо чүүлдерни салыр шкафтар, стеллажтар тургузары чугумчалыг. Чүге дээрге алды харлыг өөреникчилерниң белеткел клазының программазы аазы четпээн уруглар албан черлери — уругаар садтарының школага өөренир ээзди болуушун программазынга чоокшулашкан.

Ындыг турбуже республиканың чамдык школаларының удуртукчулары ук ажылче кичээнгей салбас, ол класстарга ажылдаар башкыларга практиктиг дуза чедирбес таварылгалар бар. Ооң түңнелинде уруглар боттарының хар-назынынга, дурт-сынынга таарышпас улуг столдар, парталар артында олуруп турар болгаш чедир дериттинмээн класстарда өөренип турар. Чамдык школаларның белеткел класстарында дуржулгазы чок башкыларны ажылдадып турар. Ындыг таварылгалар Кызыл районнуң школаларында бар болган. Бо чорук башкыларның уруглар-биле ажылдаарынга бергедээшкиннерни таварыштырып, программага болгаш өөредилге планынга таарышпас чок байдалды чедирип турар.

Белеткел клазынга ажылдаар башкыларның чайгы курстарын республиканың башкылар билиин бедидер институду үш чыл улаштыр чорудуп келген-даа болза, чамдык районнарның школаларындан чаңгыс-даа дыңнакчы келбээн. Кызыл районнуң Кунгуртуг, Кур-Чер, Шамбалыг, Элегес-Аксы, Чөөн-Хемчик районнуң Шеми, Чыргакы, Сүт-Хөл, Хорум-Даг, Кызыл-Тайга, Ак-Даш, Барыын-Хемчиктиң Шекпээр, Дөң-Терезин, Улуг-Хем районнуң Чаа-Хөл, Эйлиг-Хем; Бии-Хемниң Хадын школаларындан башкылар келбээн.

Үстүнде адаан кирген школаларның башкыларының ажылдарынга бергедээшкин бооп турар чугаажок. Ынчангаш чаа өөредилге чылында бүгү алды харлыг уругларны белеткел класстарынга хаара тудуп, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды чорударынга эргежок чугула байдалды тургузуп бээри районнардан болгаш школа удуртукчуларындан негеттинер.

К. МОНГУШ,
Башкылар билиин бедидер институттуң методизи.

АЛДЫ ХАРЛЫГЛАР-БИЛЕ

Алды харлыг уругларны өөредирде башкы чугаа сайзырадылгазынче, янзы-бүрү оюннарже, экскурсияларже улуг кичээнгейни салыр апаар. Алды харлыг уруглар бирги удуртукчу тондур чугаа сайзырадылгазынга тооладар, тывызыктарның башкызын дамчыштыр доктаадып эгелээр. Ол ышкаш шыйып, чурууруунга, оңаарынга, бижииринге оларны чаңчыктырар, экскурсияга барган, көрген, билген, өөренген чүүлүн сайгарар. Уругларның өөредилгеже сонуургалының эгезин салыр.

Белеткел клазынга бижикти өөредирде үжүглел үезин үш чадага чарып турар. Бирги чадада өөренир үжүктер а, о, м, с, ч, л, ы, у, ү, ң, р, н, э, е, ш, ө деп үннер болгаш үжүктерин өөредир. Ийиги чадада: б, д, г, в, т, к, п, н, х, з, ж, й деп үннерниң үжүктерин өөренир болгаш номчудар. Үшкү чадада: ъ, ё, я, ю, ь, ф, ц, щ, деп орус дылдан үлегерлеп алган үннерниң үжүүн өөредир. Бирги чадада чедип алыр кол чүүл — өөренген үжүүн чазыг чокка тып номчуурун чедип алыры. Кыска болгаш уладыр алаарын чедип алыр. Слог-биле номчуурун чедип алыр, мыткыр болгаш дүлей үннерниң үжүктерин ылгап билиринге өөредир. Доманктар иштинде бижик демдектери-биле таныштырар. Үшкү чадада кол сорулга, аргалыг болза, уруглар шупту слоттап номчуурун чедип алыр. Үжүктерниң элементизин шын бижидер.

Көргүзүг материалдарын улуг болгаш өңнүг чараш кылдыр кылып алыр. Ол ышкаш диафильмнерни, ооддар болгаш уругларга таарышкан ойнаарактарны таарыштыр шилип алыр. Спортчуткан оюннар херексели мяч, метр, ол ышкаш хана кассазы, балааш, хачы, хырба, өңнүг саазыннар, шугумнар, альбомнар, өңнүг карандаштарны четчирип-биле тып алыр. Белеткел клазынга экскурсиялаар, кыска тоолдарны номчууру, шүлүктерни өөредирде башкының дузазы-биле шиңгээдип алыр. Мен белеткел клазынга кыска шүлүктерни өөредиримде баштай бодум номчуулгага өөренип алыр мен. Шүлүктүң утказының аайы-биле үнүн дыңнап, чавызап турарын, олуругларны үн аайы-биле өөредир. Шак ынчаар шүлүк өөредирге уруглар шүлүктү дүрген шиңгээдип алыр болгаш утказын билип алыры дүрген болур. Белеткел клазының өөреникчилеринге аас чугаа сайзырадылгазындан аңгыда, кайда чурттап турарын, ада-иезиниң долу адын болгаш бодунуң адын, харын азадып, долу харыы бээринге чаңчыктырар.

Е. БИЧИИ-УРУГ,
башкы.
Эрзин район.

ҮНҮПКЕННЕР КОНЦЕРТТИГ

Ийме суурнун Культура бажыңында «Сесегениң ыраажызы» аттыг агиткультбригада тургустунганындан бээр алээш каш чылдар эрткен. Ооң киржикчизи янзы-бүрү мергежилдиг кижилери болуп турар. Оларның аразындатускай эртемниглер, чолаачылар, механизаторлар болгаш школачылар бар. Агиткультбригада киржикчилери район көрүлделеринге чаңгыс эвес удаа киришкеш тиилекчи болуп келген.

Уран чүүлге хандыкшылдыглардан тургустунган ол агиткультбригаданы Вячеслав Монгуш удуртуп турар. Ооң 16 кижиден тургустунган.

«Сесегениң ыраажызы» чыл эгезинден тура Баян-Тала болган, Аллан-Маадыр ангылал, районнуң өске кедээ суурларын шуптузун эргип-кезип, 12 үнүүшкүнүң кылган. Эрткен чазын оларга 21 рубльдиң ойнаар дериг-херекселин совхоз дирекциязы, кедээ Совет болгаш партком саттырып берген.

Суурнуң Культура бажыңының эргелекчизи Салчак Биче-[illegible] агиткультбригаданың ажыл-чорудулгазынга чамдык тургустунуун каш турар бергедээшкиннерни мынчаар тайылбырлаар:

— Бистиң эң идепкейлиг киржикчилеривис колдуунда школачылардан база механизаторлардан тургустунган болгаш дооза[illegible] экзаменнерниң үезинде часкы тарылга үезинде ээлчеглиг «аян-чоруу-вусче» үнүп шыдавайн баар-дыр бис. Ол үелерде ангаа чылдың кандыг-даа үелеринде кедээ[illegible] доктаамал аалчылары болуп келдивис — дээш, кезек ыыт чок өөжүм орган, ооң база катап чугаазын уламчылай берди: — Агиткультбригаданың киржикчилериниң [illegible] репертуарын экижидип алгаш, харын-даа район иштинден үнүп, кожавыста Улуг-Хем районнуң чурттакчылыг черлеринче аалдап чоруптарын дугуржуп алдывыс — дидир...

Ооң киржикчилеринден механизаторлар Май-оол Ондар, Юрий Тюлюш, чолаачы Алексей Монгуш болгаш школачылар төскү класстың Солун-оол [illegible] Альберт Ондар олар уран чүүлге эң-не хандыкшылдыг кижилерге санадып турар. Механизатор Юрий Тюлюш уран номчулгага аажок сундулуг. Школачылар М. Солун-оол биле А. Ондар сыгыртырынга ынак. Эрткен чылын республиканың школачылар фестивальынга А. Ондар барып киришкеш, ооң лауреады аттын чедип алган келген.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАП ТУР

Аян-чоруктар болгаш экскурсияларның Кызыл бюрозу [illegible] черлерже [illegible] чүүл-биле аян-чоруктар [illegible] рынче сонуургактарны чалап турар:

— Ортааны Азияже (Узбекистанның [illegible]). Августуң 31-ден эгелээш, 12 хонук иштинде. Путёвка өртээ 283 рубль.

— Судумиже, сентябрь 6 болгаш 27-ден эгелээр, хуусаазы 20 хонук, путёвка өртээ 390 рубль.

— Сочиже, октябрь 7-ден эгелээр, хуусаазы 20 хонук, путёвка өртээ 378 рубль.

Баар-кээр самолёт хелезиан, аъш-чем, чурттаар чер, экскурсия хандырылгазының өртектери путёвкада кирип санаттынган.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕЗИ: Кызыл хоорай Кочетов кудумчузу № 1, «Монгулек» гостиницазының №№ 103, 109 өрээлдери, телефон № 2-51-76.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

БАЙЛАҢ ДУГАЙЫНДА

Аңчы далайның ат-сураглыг сельдьзииниң хемчээли он чылдан эвээш эвес үениң иштинде барык чеди катап кевудээн. Ол балыктың үүргенелээр черлерин эде кылып, камгалап турган, оларның өзеринге кижи дузалаан.

Ол ховар дээн балыктың чалгаар өзери агаар-бойдустан дорт хамаарылгалыг. Аңчы далайга үргүлчү болу бээр кадыг-дошкун чалгыглар маасалыг үүргенээшкинниң соонда баларотту эрик кырынче дагзандыр үндүр чалгып кааптар. Балык үүргенелээр мугуулдурун чүгле чаңгыс үениң хөй миллиард санныг өлүп турар. Ол дээрге, келир километр дурттуг эриинге безин 600 тонна чедир үүргене байлааннары-дыр.

Бойдустуң ындыг частырыын канчап эдип алыры?— деп, Балык ажылының болгаш океанографияның Оожум океан эртемнигчилел институдунуң Охотскиде ихтиология лабораториязының ажылдакчылары боданып эгелээннер. Сельд далайга салып каап четкилерге үүргенелеп болур деп чүвени олар эскерип кааннар. Ынчангаш ындыг дидим бодал тывылган: четкилерни салып турган, ажылгаар болгаш ол балыктың мөөңнежир черлеринге кылымал үүргенелээшкин девискээрин тургузар. Чүге дээрге, кандыг-даа чалгыглар аңаа коргунчуг эвес болур. Ооң-биле кады кургаг черже үндүр октаттырыпкан үүргенежигештер элээн каш хүннүң дургузунда дириг артарын база тодаратканнар. Ындыг болганда, оларны чогуур үезинде тывылган черлеринче чедир чорудар херек.

Ихтиологтарга үй черниң балыкчылары дыка дузалаан. Олар сезон сапында-ла 55 муң дөрбелчин метр чедип турар өөн четкилерин мугуулдурларга салып, 250 чедир «инкубаторларны» тургускулап келген. Ооң түңнелин санап көөрге кылымал үүргенелээшкинниң чериниң бир дөрбелчин метр санынга-ла сельд дорт миллион чедир үүргенени салып болган.

Эрикче үндүр октаттынган үүргенени түскай балыкчы звенолар чыып турар апарган. Үүргене-биле шиптинган баларны улуг саваларга чыггаш, чогуур хапыга аппарып төгер. Ындыг чаңгыс-ла онаа хевирлиг инкубатордан сельдиниң 5-тен 7 миллион үүргенези бүттүнүп.

«Восход», Ленин аттыг, «Сонгу чүктүң даң хаязы», Вострецов аттыг колхозтарның, Охотскиниң балык комбинадының балыкчыларын, коллективтерин бойдустун өлүп турар болгаш өске-даа балыкчы дириг амытаннарын камгалаар ажылче хаара тудкан. Херек кырында түңнелдер-даа өөрүнчүг: далай эриинден ындыг балыктың чыылган черлерни улам-на хөй көрүп болур апарган. Балык үүргенелээр черлерин болгаш инкубаторларны тургузарынга чарыгдаттынган рубль бүрүзү улус ажыл-агыйынга 30 рубльдиң арыг орулгазын берип турарын экономистер санааннар.

А. РОСУГБУ,
СЭТА-ның корр.
ОХОТСК.
Хабаровск край.

СПОРТЧУ ӨГ-БҮЛЕ

Бедик, чиңге мага-боттуг оол Улуг-Хем районнуң спорт шөлдеринге көрүкчүлерниң сонуургалын 1967 чылда хаара тудуп алган. Ооң адын Арыш-оол Шогжал дээр. Ол — волейбол районнуң шалыңдек командазының кежигүнү. Кызылга-даа, районга-даа маргылдааларга: «Арыш-оол келген бе? Ооң бо чылгы белеткели кандыгыл?» — деп волейболчуларның чугаалажып турганын каш-даа катап дыңнаан мен. Бедик мергежилдиг спортчу-биле кады ойнаксаар, ужуражыксаарлар хөй деп чүвениң барымдаазы ол. Эртген он беш чылдың дургузунда бо спортчу кандыг солун, чараш оюннарны көргүспеди дээр!

Спортчунуң өскен чери — Арыскан, Арыг-Үзүү. «УТКА 25 чылы» совхозка шаанда дыка шыырак республика чергелиг маргылдааларга безин көрүкчүлерниң магадазын чораан волейболчулар тургузун. Оларның аразында Б. Маадыр-оол, Д. Кызыл-оол болгаш өскелер-даа бар. Чараш оюннуг, спортка калбак киржилгелиглер аныяк оолга улуг салдарны чедирген.

Школачы чылдарында, Кызылда кедээ профтехучилищеге өөренип турган, А. Шогжал күш-культура болгаш спортка хандыкшып, хостуг үе-шагын спорт шөлүнге эрттирип келген. Ылангыяа ачыяк оол-дун чуткулун училищениң ынчангы күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы И. М. Петров эскерип, деткээн. Өөренип-ле, спортчу белеткелден чер чыдып калбас сургуул кыска үениң дургузунда шуру чедиишкиннерни көргүзе каан. Ам-даа шөлүг эвес ойнаар волейболчуну тренер, чүвениң алызын болааш, өөредилге чериниң волейболга шалыңдек командазының кежигүнүнге кирип алган. Спортчу демисээлдиң эге хүннеринче ажикти Арыш-оол 1965 чылда ажыткаш, бо хүннерге чедир ойнап, маргылдааларга киржип чорууру бо.

Үе-шаг эртип турар, ынчалза-даа олар аңаа эрте бербээн. Спортчу түскай мергежилди чедип ап, Жданов аттыг совхозта чолаачылап турар. Арыш-оол Кыргысовичбиле чоокта чаа совхоз контораның чанынга ужураштым. УАЗ-469 маркалыг автомашиназы кабиназындан ол чиңги-биле дүже халааш, менче хүлүмзүрээ.

— Кайы хире бөмбүктеп тур сен?— деп сонуургадым.

— Ойнавышаан мен. Волейболга ойнавайн баарымга, бир хүннүң солун арыннарын ажып көрбээни-биле меңээ дөмей. Спорт чок болза баш сугар чер тыппас мен, меңээ спорт ол хире чугула— деп, ол харыылады.

Чолаачы-биле ооң соонда база ужураштым, ооң ийи оглу бажың иштинде тенектенип маңнажып турлар. Эресомак-даа чаштар болду. Спортчу А. Б. Шогжал суурнун спортчу амыдыралының дугайында меңээ сонуургатты. Жданов аттыг совхозта спортка хандыкшылдыглар хөй. Бо ажыл-агыйның волейболга шыңдек командазы районга, республикага безин бирги черни желеп турар. Арыш-оол Кыргысовичиниң дыңнап ора, ак-талчылдарның спортчу чадашкыннеринде бо хоочун спортчунуң киирген улуг салымы эвес деп бодап олурдум.

Чугаалажып, спортчу өг-бүле айтырыгларга хамаарыштыр хөөрежип ора, оглуң хөөрөжен өөн Тамара Викторовнаның кирип келгенин дораан эскербээн болдувус. Бо башкы Ак-Тал ортумак школаның күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы. Ооң ала сагыжы база-ла — спортта. 1969 чылда Кызылда башкы училищезиниң күш-дамыр кижизидилгезиниң салбырын дооскан. Арыш-оол Кыргысович биле Тамара Викторовна оларның кайызы-даа волейболга бирги разрядчылар.

Т. В. Шогжал школага ажылдап турган үезиниң дургузунда дыка хөй оолдар, кыстарны спортка хандыкшылдыр кылдыр кижизиткен. Кайызы-даа спортка ынак Шогжалдар мооң-даа соңгаар күш-культура болгаш спорттуң массалыг дээш тулептиг, улуг хадарынга бузурел улуг.

Н. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Билир азы уттур» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Билдинмес кырган» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Официант, алыңар!» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Даңгыракттар болгаш аазаашкыннар» 19.30 шакта.

АГААР

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн кежээ турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10, чамдык черлерге 9—15 градус чылыыр.

Кызылга кежээ турар булуттаар, чайбаң, соңгу чүк углаышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—10, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

АВГУСТ 24-ТЕН 26-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Эң-не эртемден койгун». «Парвана хелдүн легендазы». Мультфильмнер. 9.25 — И. Штраус— вальстар. 10.15 — «Уруглуг квартира дужаалтының турар». Уран-чечен фильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустун чери». Документалдыг телефильмнер: «Гигантының таразы», «Кабадиалның чери». 15.30 — Уругларга фильм: «Капитан Сорви-Голова». 1-ги серия. 16.25 — «[illegible]» деп хореография ансамблиниң оюну. 17.00—Совет Эвилелиниң Маадыры ужар чүүлдүң генерал-полковниги Г. Ф. Байдуков-биле школачыларның ужуражылгазы. 17.45 — Концерт. 18.15 — «Чурук саалында-ла — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ангарада ыяш химиязының улуг тудугулары». 2-ги дамчыдылга — «Усть-Илимниң ыяш үлетпүр комплекизи». 19.30— «Москваның парыгында». Кино чечен чугаазы. 19.40 — «Улуг амыдырал». Уран-чечен фильм. 21.00. «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.45— Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. Ооң соонда—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чараа-чечекпер дайыны» деп уран-чечен хөй сериялыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. (БУР). 13.05 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 13.35 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турар. [illegible] — «[illegible]» советтуң солун ужуралдары». Мультфильм. 14.35 — Бистиң садывыс. 15.05 — «Горизонт». Аныяктарның мораль-эрге кижизидилгезиниң дугайында. 1-ги дамчыдылга. 15.50— Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Эстафетаны дамчыт». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.05 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.20 — «Тываның улусчу талантылары». ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр алдан чылынга тураскааткан телефестиваль. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «Валя Угбайның чугаазы». 20.15 —Делегей панорамазы. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Майор Земанның ужен таварылгалары» деп бөлүк фильмден «Честе сиилбилге» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (ЧССР). 22.35— «Ужудуп үнерин чоптээрээн». Документалдыг фильм. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Металлист»— «Динамо» (Москва).

АВГУСТ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— «Кино аян-чоруктарының клуву». 9.55 — «Улуг амыдырал». Уран-чечен фильм. 11.10 — Телемедээлер. 11.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—«Өңнүктерниң экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Мээң төрээн черим Брно» (ЧССР), «Кёреш хемниң кыдыглары» (ВУР), «Дириг амытаннар хүнү» (ГДР). 15.25 — Уругларга фильм: «Капитан Сорви-Голова». 2-ги сериязы. 16.30 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.15 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Наседкин ойнаар (фортепиано). 17.45 — Эртем амыдыралы.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Кежээниң мурнунда хүндү». Комсомолчу хойжу Людмила Банчык дугайында киноочерк. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Орус угуулаалар» деп улусчу музыка херекселдериниң ансамблиниң концерти. 19.25 — «Рубенс—чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«82-ниң ырызы». 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.10 —Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының дугайында документалдыг фильмнер программазы: «Бойдустуң хоойлуларын ёзугаар», «Мааа база арга-ыяш турар».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Хөй сериялыг уран-чечен «Чараа-чечекпер дайыны» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия (БУР). 13.05 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 13.35 — Шыдыраа школазы. 14.05 — Ада-иелер, силерге. 14.35 — «Регатаның аялгалары». Фильм-концерт. 15.00 — «Горизонт». Аныяктарның мораль—эрге кижизидилгезиниң дугайында. 2-ги дамчыдылга. 15.55—Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Эртенги ырыжыгаш». Мультфильм. («Орбита-3»). 18.30— «Оожургал чок албан-хүлээлге». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Рондо». Фильм-концерт. 19.00 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «Арыг иштинде чочагайлар кымнарның?». Мультфильм. 20.15 — Украин ССР-ниң «Ятрань» деп улусчу танцының алдарлыг ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.30 — «Майор Земанның ужен таварылгалары» деп бөлүк фильмден «Коргуушкун» деп фильмниң баштайгы көргүзүү.

АВГУСТ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Таджик ССР-ниң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 9.20— «Ростовтуң финифтизи». Документалдыг фильм. 9.20 — «Рубенс — чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 11.05 — Будурулге гимнастиказы. 11.35 — Телемедээлер. 11.40— 15.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Беш чылжиниң бүрүзүнүң херээ. Документалдыг фильмнер программазы: «А»—«Б»-вариант», «Оожургал чок кижилер», «Капитан Коновалов». 15.35 — Уругларга таарышкан кыска хемчээлдиг телефильмнер программазы: «Валерка, Рэмка-биле кады...», «Бистиң херим иштиниң сылдызы», «Зоопаркта чай». 16.50 — «Күш-ажылчы алдарның түк тудукчулары». Брянскиниң машина кылыр заводу. 17.05 — Шыдыраа школазы. «Таныжыңар, шыдыраа-дыр!». 2-ги дамчыдылга. 17.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Мазурок ырлаар. 18.00 —«Кижи болгаш хоойлу».

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чай». Киночурумал. 19.10 — «Рубенс-чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү болгаш 4-кү сериялары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. Ооң төнгениниң соонда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— «Чараа-чечекпер дайыны». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү сериязы. (БУР). 13.05 — Англи дыл. 13.35 — «[illegible]» салгалчызы Флоризенниң солун ужуралдары». Субтитрлиг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 14.40— «Горизонт». Аныяктарның мораль-эрге кижизидилгезиниң дугайында. 3-кү дамчыдылга. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Дириг-ле бүгү чүүлдер». Эртем-популярлыг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм: «Петья койгун хоорайга канчап четкенил?». Ойнаарактар фильми. 19.00 — «Азия товуу». Информация - публицистиг программа. 19.15 — «Студентилер амыдыралы». Дамчыдылга. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — «Үскүлежиишкин». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «Фиктиң ужуралдары». Мультфильм. (ЧССР). 20.15 — Индияның артистерниң көргүзүү. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Майор Земанның ужен таварылгалары» деп бөлүк фильмнерден «Гамбургче чорупкан корабль» деп, уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, парттыг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-27-13, пропаганда килдизиниң 2-21-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-57, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедиишкин бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1869

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—01800

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 198 (11996) | 1982 чылдың август 25, среда | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

УЖУДУУШКУН. БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Хереажен космонавтының киржилгези-биле экипаж «Салют-7» станциязында шинчилел ажылдарын август 23-ке чедир үш дугаар хүн үргүлчүлээн. Ында чеде берген экспедицияның экипажы баштайгы хүннерде медицина талазы-биле хөй санныг шинчилелдерни кылган, оларның түңнелдерин ёзугаар алырга, Светлана Савицкаяның, Леонид Поповтуң болгаш Александр Серебровтуң дензи чок байдалга чаңчыгышкыны чогумчалыг боop турар.

Август 23-те беш совет космонавтыларының ажыл хүнү янзы-бүрү шинчилел ажылдары-биле долдунган. Август 22-де эгелээн биотехнологтуг «Таврия» деэр дуржулганы ол хүн база үргүлчүлээн. Оон сорулгазы тканнарның клеткаларының холумактарының ангыланырының байдалын шинчилээри болгаш электрофорестиң дузазы-биле деңзи чок байдалдың үезинде биологтуг тургузуунуң талазы-биле идепкейлиг бүдүмелдерниң эң арыг кылдыр алыры боop турар. Дуржулганың канчаар кылдынып турарын экипаж хайгаарап, кинопленкага болгаш видеомагнитофонга бижидип турар. Медицина шинчилгезиниң планын ёзугаар космонавтылар деңзи чок байдалда кижиниң космос делгемиңге үг-шиги шын билирин болгаш шимчээшкинин башкарарын хандырар организмниң системазының боттарының аразынга хедеглишкинин тодарадыр дуржулганы база кылганнар.

Черниң атмосферазын, планеталар аразының чүүлдерин, хереллениишкинниң галактиктиг болгаш галактиктиг эвес-даа үнелезиннерин шинчилээрин үргүлчүлээр сорулга-биле ында чеде берген экспедицияның экипажы августуң 23-те «Пирамиг» деп аппаратураның дузазы-биле элээн каш дуржулганы база кылган.

Ажылдың ол хүнге программазын ёзугаар орбитада комплекске черниң бойдус курлавырларын шинчилээр талазы-биле геофизиктиг шинчилелдерни болгаш космоска ужудуушкун аргаларын ажыглап, кылырының техниктиг шенелделерин кылган.

Телеметриктиг хемчээшкиннерниң түңнелдерин болгаш орбитадан медээлерни ёзугаар алырга, космостуң «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-7» комплексиниң системалары болгаш эртем аппаратуралы чогумчалыг ажылдап турар.

Светлана Савицкая, Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Леонид Поповтуң болгаш Александр Серебровтуң кадыының байдалы болгаш сагыш-сеткил-даа эки боop турар.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районда комсомолчу өг-бүле О. Д. Аян-Хээ биле Х. Б. Куулар чеден чылдарның эгезинде республиканың бүгү аныяктарынга, ортумак школаларның доозукчуларынга мал ажылынга ажылдаарынче кыйгырыгны үндүрүп, эгелээшкинни кылган. Олар кыйгырыгга бижээн сөстерин бызыы-биле ээлеп, боттарының карак-кызыл күш-ажылы-биле хой ажылын хөгжүдеринге чыл бүрүде улуг чедиишкиннерлиг болуп, ам дуржулгалыг хойжулар апарган болгаш бүгү-ниити хүндүткелди чедип алганнар. Хеймерек Бадыевна Куулар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты, Ондар Данзынович Аян-Хээ Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, олар кайызы-даа чазактың дээди шаңналдары — орден-хавыяларның эдилекчилери.

Бо сураглыг хойжулар эгелээшкинни кылып, кыйгырыг үндүрген үеден бээр эрткен он ажыг чылдарда комсомолчу путёвка-биле элээн хөй аныяктар, ортумак школаларның доозукчулары мал ажылынче шилчээннер. Олар колдуунда хойжу бригадаларга, сүт-бараан фермаларынга келгеш баштайгы үеде сакманчыдан азы дузалакчыдан болгаш бодунун чүүлдерден эгелээш дагдынынчыларның, хоочун кижилерниң дузазы-биле тускайлаң ажылдаарының мергежилин чедип ап турар.

Мал ажылынга комсомолчу путёвка-биле келген комсомолчулардан болгаш аныяктардан комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадаларын база сүт-бараан фермаларын тургузуп турар. Амгы үеде бистиң республикада 400 аныяк хойжуларның 20 бригадазы совхозтарда ажылдап турар. Ажыл-агый удуртукчуларының база партия, профэвилел, комсомол организацияларының талазындан аныяк кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга база өөреңиринге, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузуп берген черлерде, олар эки түңнелдерни чедип ап турар.

Ындыг чижектерни Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», Эрзинниң «Нарын» болгаш өске-даа чамдык районнарның совхозтарындан көргүзүп болур. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектигге, Оргу-Шөлге комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын четчелеп тургузар, аныяктарга дагдынынчыларны быжыглаар, оларга таарымчалыг байдалды тургузар айтырыгларны ажыл-агыйның удуртукчузу, партком доктаамал кичээнгейге ап келген. Ынчангаш аныяк хойжуларның бо чылын көргүзүү дыка бедик болуп, төрүүр чүс хойдан-на Чечектигде бригада 106, Оргу-Шөлдээзи — 105 хураганнарны камгалап алгаш, чарышка тиилекчилер болганнар.

Эрзин районда хой ажылынче комсомолчу путёвка-биле чоруткаш комсомолчулар эки чедиишкиннерни чедип ап турар. Оларның аразында Ленинчи комсомол шаңналының лауреаттары Антонина Баянова биле ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады Людмила Банчык болгаш өскелер-даа бар. Мал ажылынга ажылдаар баштайгы дадыгыышкыны ортумак школага өөренип турган-ла алган аныяктар кедизинде барып ёзулуг хойжулар, саанчылар, кадарчылар болу бээр эки чижектер эвээш эвес. Чөөн-Хемчиктиң Бажың-Алаак ортумак школазын В. К. Ховалыг каш чыл бурунгаар чогум-на ынчаар доозкан. Ол 3—4 чыл хире сакманчылап, дузалакчылааш, эрткен чылдан бээр ол улуг кадарчы апарган. Бо чылын төрүүр 100 хойдан 120 хураганны алгаш, аныяк хойжуларның чарыжынга ол тиилекчи болган.

Мал ажылынга комсомолчу путёвка-биле келгеш бедик көргүзүглерни чедип ап турар аныяк саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары «Большевик», «Чодураа», «Ленинчи орук», «Хемчик», «Чыраа-Бажы» болгаш өске-даа совхозтарда эвээш эвес. Ол дээрге хоочун салгалдың күш-ажылчы чаңчылын төлептиг салгап уламчылавышаан, боттарының эрес-шудургу күш-ажылы-биле материалдыг чаагай кежиктиг бүдүржүп турар кижилер-дир.

Ынчалзажок чамдык районнарның ажыл-агыйларында аныяк малчыннар эвээш. Оларны комсомолчу путёвка-биле ол чугула адырже чорудар дугайында чугаалар хөй боор келзе-даа, херек кырында ону ажыл-агыйларның удуртукчулары, комсомол организациялары боттандырбайн турар. Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның совхозтарында амдыгаа чедир комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары тургустунмаан. Кылдынган анализтен алырга амгы үеде хойжуларның ортумак назыны 45 хардан өрү кижилер. Моон ап көөрге ол чугула адырже комсомолчуларны болгаш аныяктарны шилип чорударының, хойжуларның аныяк салгалын белеткээринче доктаамал кичээнгей салырының эргежок чугулазы илдең-дир.

Мал ажылынга амгы үеде чүгле хойжулар, саанчылар, кадарчылар эвес, а механизатор кадрлар база эргежок чугула. Херек кырында алырга хову-трактор бригадаларынга безин база өске-даа ажылдарга ажыглаар үш муң хире механизатор бистиң республиканың ажыл-агыйларында чедишпес. Ол хиреде Балгазынның, Кызылдың кедээ профтехучилищелеринге чыл бүрүде сургуулдар саны эвээш боор келген.

СЭКП-ниң XXVI съездизи «Мал ажылы кедээге шалыпчы фронт» деп чарлаан болгай. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын күүседип кирипкенивис амгы үеде ооң ужур-дузазы улам улгадыр. Аъш-чем программазын боттандырар тэлээде, партияның салганы өндүр улуг сорулгаларны боттандырарынга холбаштыр эш Л. И. Брежнев комсомолдуң, комсомолчу бүрүзүнүң мурнунга база катап тодаргай сорулганы салган. Леонид Ильич мынча дээн: «...Ол дээрге аныяктарны кедээ ажыл-агыйга быжыглаары-дыр.

Бо бүгү улусчу херекке күжүңерни үндүрер карак четпес болгаш буянныг делгемнер силерниң мурнуңарда ажык деп чүве билдингир. Ынчангаш кедээниң-даа база хоорайларның-даа комсомол организациязы бүрүзү, комсомолчу бүрүзү ындыг улуг ажылга боттарының ээлээр ужурлуг черин тодаргай билген турар херек. Олар боттарынга тодаргай хүлээлгелерни алгаш, кылган ажылдарының дугайында саналып, илеткеп турары чугула. Чогум-на ынчан ажыл-херекчи чорук болур, чогум-на ынчан комсомолчу шалыпчы ажыл-херек бүдер».

Үстүнде айтыышкынны удуртулга болдургаш, Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарынга идепкейлиг киржири кедээ комсомол организация бүрүзүнүң, комсомолчу болгаш аныяк кижи бүрүзүнүң алдарының херээ болур. Олар ол улуг сорулганы чер-черде партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазы, деткимче дузазы-биле чедиишкинниг шиитпирлээр ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

МАГАДЫЛАЛ

Мал чемнериниң белеткелин Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери, мал чеми белеткеп турар бригадалары, звенолары улам шапкынчыдып, эрткен неделяның төнчүзүнге чедир сиген белеткээр планын 61 хуу чедир күүсеткен. Бо ажыл-агыйның сигенчилери мал чемнериниң белеткелиниң темпизин кошкатпайн, хүн, шак бүрүзүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге долузу-биле ажыглап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Бистиң корреспондентивис «Мурнакчы» совхозтуң директору Д. К. САЛЧАК-биле ужурашкаш, оон интервью алган.

— Кедээ ажыл-агый техниказының мал чемнериниң белеткелинге ажыглалын долу боддурары-биле кандыг хемчеглер чоруттунуп турарыл, Дадар-оол Комбуевич?

— Сиген белеткелинге, сенаж салырынга база мал чемнериниң өске-даа ажылынга 24 автомашинаны, аңгы-аңгы маркаларның 12 тракторун быжыглаан. Белеткээн сигенни, мал чемнерин, колдуунда, ол-ла дораан кыштаглапже, сеновалче автомашиналар сөөртүп турар. Бо ажылда саадаашкын турбаан. Кедээ ажыл-агый техниказының мал чемнериниң белеткелинге киржилгези механизаторларның, чолаачыларның мергежилиниң деңнелинден, эдилээн техниказынга камналгалыындан хамааржыры билдингир.

Маңаа бир чижектен кирип көрейн. Механизатор Озук-оол Хертекович Дары-Хөө 25 чыл механизаторлап ажылдап турар. Мал чеминиң шалыпчы айының дургузунда ол хүнүн-не 5 гектарның орнунга 9 гектар шөлдүң сигенниң кезип, үрелиишкинге, халас туруушкунга чаңгыс-даа катап таварышпаан. Оон доктаамал бедик көргүзүглерин ажылын чүнүң-биле тайылбырлап болурул? Эртенгиниң чеди шактан кежээкиниң он шакка чедир үзүктелиишкин чокка ажылдап турза-даа, механизаторнуң тракторунуң, тракторунуң кожуглары, дериг-херекселдери ажылга хүннүң-не белен. Артык кезек херек деп Озук-оол Хертековичиниң чугаалап турганын дыңнап көрбээн мен.

Хоочун, шалыпчы механизаторнуң дуржулгазын нептередир, аныяктарның арга-мергежилин бүрген көдүрер сорулга-биле совхоз дирекциязы, профэвилел база ВЛКСМ комитеттери мынчаар дугуруушкан. Мал чеми белеткээр бир звенонуң ажылын удуртурун О. Х. Дары-Хөөге даазкан. Звенонуң кежигүннери дагдынынчызының үлегери-биле ажылдап, мал чемнериниң планныг онаалдаларын күүседиринге идепкейлиг киржип турар. Механизаторнуң тагдынып алганы аныяк механизатор Хертек Ворошилов бо хүннерде аныяк сигенчилерниң эң дээрелериниң бирээзи болу берген — хоочуннуң үлегерлиг ажылының чаагай салдары.

Маңаа дараазында чүүлдү демдеглексеп тур мен. Чүвениң хамык ужуру, бодап-даа көөрге, четпес кезектерниң тывылбазында-даа, машина-тракторларның үрели бээринде-даа эвес, кижилерниң ажылга төлептиг, хей-аъттыг чоруунда, угаан-медерелинде. Бо талазы-биле ажылды харыылап, ону чедимчелиг боттандырып турарындан планның күүселдези улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш оларның мурнакчыларның деңнелинче көдүрери чугула, оон техниканың долу ажыглаазы хамааржыр боорга, ону демдеглексе дим.

Совхозтуң машина-трактор парыгы аап-саап үрелиишкиннерни кылып ап турар. Ынчалза-даа мал чеминиң белеткелиниң инженер-техниктиг хандырылгазы долузу-биле шиитпирлеттинмээн. Сиген кезер машиналарның шатуннары, бистерниң оорганары болгаш өске-даа чүүлдер үрели турар. Бар машина-техниканың чүгле 80 хуузун ажыглап, дөрбү хуузу туруушкунга, үрелиишкинге таваржып келген. Кедээ ажыл-агый техниказының ажыглалын долу боддурар дээш ажыл бисте чугула болуп артпышаан.

— Мал чеминиң белеткелинде ажыл-ишчилерге чедирип турар материалдыг болгаш моральдыг деткимчелерниң дугайында чүнү чугаалап болурул?

— Кандыг-даа ажыл-херек материалдыг, моральдыг деткимчеге даянып билдингир. Совхоз, ооң профэвилел комитеди, өске-даа хөй-ниити организациялар бо чугула чүүлдү ажыглап, аңаа даянып алгаш, мал чемнериниң планныг онаалдаларын күүседир сорулганы салган. Сигенчилерниң социалистиг чарыжының түңнелин чеди хонгаш бир катап үндүрери доктааттынган. Тиилекчи коллективтерге шаңнал акшаны, эң дээре болган механизаторларга, сигенчилерге Чемпионнуң кожаазын тывыс турар.

Ыланғыя дараазында чижек сагыжымда артып калды. Чүге дээрге ооң көскүзү, үлегериниң солун. Хойжу Будуй-оол Очур дөрт оолдары-биле кады бир звено боом, сиген шөлүнче кирип, чүгле 5 хонуктуң дургузунда 27 тонна сигенни белеткээн. Кыска хуусааның дургузунда 675 рубльди ажылдап алган. Сиген белеткээр планын чүс хуу күүседирге ооң он хуузун сигенчи боду дузалал ажыл-агыйынга ажыглаарын база херек кырында боттандыра бердивис. Сараатталаның соонда төлевирин ол-ла дораан төлээрин база хандырып эгеледивис. Өске-даа хемчеглерни, ажыктыг-ла болза, боттандырар апаар. 150-ден эвээш эвес акшаны чүгле чартык ай дургузунда ажылдап ап турар механизаторлар эвээш эвес. Чүткүлдүг күш-ажылды деткимчеге алганындан совхоз сиген белеткээр планын бөгүнге чедир 61 хуу күүседипкен. 420 тонна сенаж салыр планныг бис, ону 310 тонна кылдыр күүсеттивис. Силос белеткээринче дүүн кирдивис, баштайгы хүнде 20 тоннаны силостап четтиктивис. Материалдыг болгаш моральдыг деткимчеге даянып, мал чеминиң белеткелиниң планын сентябрь 20-де күүседип болур арга бисте бар. Чоп көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар, планның күүселдезиниң магадылалын оон көрүп тур бис.

САНАЛГА ТӨВҮ — АЖААП АЛЫЫШКЫНДА

ЦЕЛИНОГРАД. (СЭТА-ның корр. О. Бабий). Казахстанның тараажыларының ажаап алыышкын ажылдарының бүгү звеноларының ажылын таарыштыр холбаштырып чорударынга компьютер дузалап турар. Бо хүннерде Целиноградтың саналга төвү тараа сөөртүүрүн айлап, башкарып турар 24 черлер-биле дорт харылзааны тургускан. Республиканың бүгү-ле тараалаан районнарында тургускан ындыг черлер медээлерни хүлээп алыр болгаш дамчыдар херекселдер-биле хандыртынган.

Саналга төвү — ажаап алыышкынның область штавының чүрээ. Аңаа шаннарда тарааның хемчээлиниң, машиналарның саның, элеваторларның саваларының долганзолбааның дугайында медээлер кээп турар. Электрилиг саналга машиназы «шаң — элеватор» болгаш «шөл — шаң» аразынга автомобильдерни хонук санында каштыашкынны кам-ла минута иштинде санай шаап турар.

Айыттынган графикти үревейн сагыырга, машиналарның аңаа турар чорууң кызырар, оларның бүдүрүкчүлүү 30-40 хуу чедир бедиир, элеваторлар чанынга ээлчеглерни тургуспас болган. График ёзугаар ажылдаарга механизаторларның, чолаачыларның болгаш белеткекчилерниң сагылга-чуруму быжыглаттынар, оларның ажылын башкарары чиигедир.

Республиканың Автотранспорт министерствозунга аңгы-аңгы оруктарга машиналарны ажыглаарының математиктиг моделин тургускан. Компьютерниң дузазын ол ышкаш свёклажылар, хөвенчилер болгаш кукуруза ажылдар база ажыглаар деп турар. Электрилиг саналга машиназының дузазы-биле хойнуң чүңгү одарларже кайнаар үндүрерин тодарадып, туктарны болгаш мал чемнеринге холуур чүүлдерни ажыглаарын анализтеп турар.

ШЕФ

Дыштаныр хүнде райүлетпур комбинадының 30 ажылчыны «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырынга шефтеп чораан. Салбыр удуртукчузу Николай Кызыл-оол шефчилерге кылыр ажылды хуваарган. Бир дугаар хүнде шефчилер 3 га черниң медезин хол кадырыы-биле кескен. Олар 15 тонна ногаан сигенни тургускан.

Самбуу Ямыр, Александр Ондар, Чап Ондар, Сесер-оол Монгуш болгаш өскелер-даа сиген кезеринге, белүп сараттаарынга шынарлыг ажылдаан. Шефчилер дараазында дыштаныр хүннерде база сиген белеткежип чеде бээр.

ПЛАНДАН АЖЫР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи чамдык бергелерге таваржып турзадаа, ында мурнакчы ажылдыг бригадалар, ээлчеглер бар. Ылангыя улуг мастер В. М. Ипатоваға удурткан № 5 ээлчегниң ажылы бедик бүдүрүкчүлүг. Комсомолчу-аныяктар коллективи бөдүүн руда арыглаар цехте ажылдап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кирипкеш, бо коллектив планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырып келген. Коллектив чарышка чаңгыс эвес удаа тиилээн.

Ээлчег ийиги чартык чылды багай эвес көргүзүглерлиг эгелээн. Июль айда олар 966 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүргеннер. Ай планы 198,6 хуу күүсеттинген.

Эрткен айда улуг мастер Надежда Васильеваға удурткан комсомолчу-аныяктарның дөртку ээлчээ база эки ажылдаан. Коллектив пландан ажыр 53 тонна даг-дүгүн берген.

Н. ВАНЬКОВ.

ДУЗА КӨРГҮЗҮП

Чадаанада «Күрсельхозтехника» каттыжыышкының автобаза чолаачылары ниитиниң мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турар. «Искра» совхозта Чечек-оол Ондарга удурткан беш чолаачы силоста шалыпчы ажылдап турар. Чолаачылар Валерий Монгуш, Бадый-оол Ооржак, Олег Монгуш, Григорий Ондар оларның ажылы макталдыг.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң сиген белеткелинде алды чолаачы бар. Олар база өске өөрүнден дудак чок эки ажылдыг. Владимир Иванов, Дмитрий Ондар, Юрий Монгуш дээн чолаачылар мурнакчы. Кайы-даа совхоз дуза көргүзүп барган чолаачыларга таарымчалыг байдалды тургускан.

С. ЧООДУ.

СЭКП ТАҢДЫ РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

Август 24-те СЭКП Таңды райкомунуң пленуму болуп эрткен. Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өөренип чорууру-биле холбаштыр В. В. Дунаевскийни СЭКП райкомунуң бирги секретары хүлээлгезинден пленум хостаан.

СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **В. Д. Куркутовту** соңгаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** киришкен.

М. К. Мячинага «Тыва АССР-ниң садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Садыг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Кызылдың аъш-чем бараанарының садыгның кол бухгалтери Мария Куприяновна Мячинага «Тыва АССР-ниң садыгның болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың август 24.

ЧАЗАНЫКЧЫЛАР МУРНУКУ ОДУРУГДА

Чадаананың ыяш ажыл-агыйының чазаныкта цеги юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип келген. Ында коммунист Виктор Дажыевич Монгуштуң чазаныкчылар бригадазы эрткен 7 айларда 170 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер планын 175 муң рубльге күүсеткен. Ыяш ажыл-агыйының бригадаларының аразында социалистиг чарышка ол бригада бо чылын 2 удаа тиилекчи болуп үнген.

Чазаныкта цеги районнуң тудуг объектилеринче чугула кылыгларны соңга, эргин кастактарын, хаалгаларны, плинтустарны, опанелкаларны, даштыкы улуг эжиктерни, хаарылгалаан маңзаларны, малга чем салыр десилерни болгаш оон-даа өске кылыгларны бүдүрүп турар.

Бригадада шупту 10 кижи бар, оларның кол нуруузу хөй чылда ажылдаан дуржулгалыг чазаныкчылар. Оларда чылдагаан чок ажыл шагы үзүп, азы чурум үрээшкинден ажылдан үнер чорук чок болган. Бригада доктаамал составтыг болганын демдеглээри артык эвес. Ында мастер Фаина Степановна Сушкова чазаныкта цегинде, пилорамада ажылды шын организастап билдилиг башкарып турар. Фаина Степановна бригадирлер-биле, чазаныкчылар-биле быжыг харылзаалыг, оларга даянып ажылдап келген. Бригадир Виктор Дажыевич Монгуш үр чылдарда ажылдаан нарнын бирээзи. Ол кижилерге негелделиг, ажылдың шынарын, түңнелин хынаарын доктаамал чорудуп турар. Виктор Дажыевич партия организациязының секретары, коллективте эш-өөрүнүң амыдырал-чуртталгазын сонуургап, кижилер-биле ажылдаарынга ол үе-шагын харамнавас.

Хоочун бызаңчылар Борбак-оол Ховалыг, Борбакай Доңгак болгаш оон-даа өскелер ажылга кызымаа-биле коллективке эки үлегер-чижекти көргүзүп келгеннер. Олар аныяктарны ажылга өөредиринге кижизидеринге эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турарлар. Бедик мергежилдиг бызаңчы коммунист Борбак-оол Суванович Ховалыгны ыяш ажыл-агыйының коллективи хоорай Совединиң депутадынга ийи удаа улаштыр соңгуп, бедик бүзүрелди көргүскен.

Чазанык цегиниң демдеглери ажылдаары пилораманың ажылындан хамаарылгалыг. Эки шынарлыг дилиг материалдары-биле хандырар болза чазаныкчылар планын күүседиринге улуг идигни. Чадаананың ыяш ажыл-агыйы эки кургаан дилиг материалдары-биле цехти хандырарынга сагыш салып турар. Пилорама чыл эгезинден тура база багай эвес көргүзүглерлиг ажылдап келген. Эрткен чеди айларда пилорама 1970 кубометр дилиг материалдарын берген болгаш планын ажыр күүсеткен. Дуржулгалыг пилорамщик Дмитрий Егорович Чебокинов ында 7 чыл ажыг ажылдап келген. Ол болуптуң ажылының ёзулуг мастери, мергежилинге чеже-даа аныяктарны өөреткен. Д. Чебокинов пилораманы сеткеп, ажылга таарыштырарынга кончуг мергежээн. Дилиг материалдарының шынары эки болурунга ооң киирген үлүг-хуузу хөй.

Ыяш ажыл-агыйында социалистиг чарышты багай эвес организастаан болгаш түңнелдиг үндүрүп, мурнакчыларны демдеглеп турары кижилерниң ажылга харыысалгазын, сонуургалын көдүрүп турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: В. Д. Монгуштуң удурткан коммунистиг күш-ажылдың чазаныкчылар бригадазы;

бүдүрүлгениң хоочуну, мурнакчы ажылчыны Д. Е. Чебокинов ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Тувинская республиканская библиотека

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Бурят АССР

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ШАПКЫН БАЗЫМНАРЫ

А. МОДОГОЕВ,
СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Бурят обкомунуң бирги секретары.

«ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ тургустунганы — Владимир Ильич Ленинниң идеязының, национал политиканың ленинчи принциптериниң амыдыралчы боттанышкыны» — деп, «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан. Шаанда хожудангай чораан улустарның салым-чолунуң оларның бүгү талалыг сайзыралының дугайында Коммунистиг партия бөдүүг ленинчи сагыш салышкынын илергейлеп, национал аразында харылзааларның айтырыгларынче кезээде улуг кичээнгейни салып келген.

Ленинчи национал политиканы боттандырганының, акы-дуңма улустарның, бирги ээлчегде улуг орус улустуң эгээртинмес дузазының ачызында Совет эрге-чагырганың чылдарында чурттуң чоон талазы девискээринге Бурятия бедик хөгжүлделиг индустрия-аграрлыг автономнуг республика болу берген. Амгы үеде оон индустриалдыг овур-хевирин машина тудуушкунунуң, хөмүр-даш, даг, электротехника, ыяш ажыл-агыйы, тудуг материалдары, чиик база аъш-чем болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларының хөгжүлдези тодарадып турар. Чүгле сөөлгү он чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1,8 катап өскен. Продукция бүдүрер планның республика онгу беш чылда болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедиишкиннииг күүсеткен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында кодээ ажыл-агыйның чаартылгалары боттандырган. Шаанда дарлаттырып, базындырган, ядыы-түреңги чораан кодээ чоннуң амыдырал-чуртталгазы үндезини-биле өскерилип, чаагайжаан. Бөгүн 3 миллион хире баш мал, 2,5 млн. хире куш, муң-муң тракторлар, автомобильдер болгаш амгы үениң кодээ ажыл-агый машиналары колхозтарның база совхозтарның шиити байлаа ол. Электрификация, комплекстиг механизация, индустриалдыг технология кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хевир-шинчизин улам тодаргай илергейлеп турар. Кодээ ажыл-агыйда специалистаашкынны болгаш концентрастаашкынны, ажыл-агыйлар аразында кооперастаашкынны идепкейлиг хөгжүдүп, социал-культура тудугларын улам калбартып турар.

Кодээ ажыл-агыйда чүс-чүс кайгамчык механизаторлар, хойжулар, саанчылар, инек кадарчылары, ховужулар ажылдап турар. Баргузин районда Карл Маркс аттыг колхозта Дашиним Буодиевич Сундуевке онгу беш чылда шылгарангай чедиишкиннери дээш Социалистиг Күш ажылдың Маадыры атты тывыскан. Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, кадайы Зинаида Цыремпиловна-биле кады ол-ла үеде чыл бүрүде төрүүр чүс хойдан-на 136 хураганны ап, оларның бир баш бүрүзүнден 7,1 кг дүктү кыргаан. Бурятияның кодээ ажыл-агый институдунуң «Байкал» дуржулга-көргүзүг ажыл-агыйының саанчызы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады Ленин орденниң үштү адылдыг Любовь Николаевна Садых саар бир инектен-не чыл бүрүде 4,5-5 муң кг сүттү саап турар. Ындыг мурнакчыларның аттарын хөй-биле адап болур.

РЕСПУБЛИКАДА капитал тудуг чыл келген тудум улам калбарып турар. Республиканың бөгүн чаа улуг тудугларының чери дизе, хөөрем чок. Бирги ээлчегде Өдүректиг-Хэдэ ГРЭС-ти болгаш чаа трикотаж фабриказын, Хоронхой биле Шалутскиде комбикорм заводтарын, Заиграевскиде куш фабриказын болгаш улуг-улуг өске-даа объектилерни тудуп ажыглаалга киирген.

Байкал-Амур магистралының Бурят участогунуң тудуу шалыпкын темп-биле чорып турар. Мында 300 километр ажыг демир-орук шугумун салган, Байкальск тоннелиниң тудуу доостур четкен, Соңгу-Муйскиниң онзагай тоннелиниң тудуун чедиишкиннииг чорудуп турар. БАМ-ның баштайгы тудугжуларының аразында Социалистиг Күш ажылдың Маадыры В. В. Толстоуховтуң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады В. Аксёнов, РСФСР-ниң база Бурят АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары И. Самойлов, Гамса Сильченко ышкаш хөй-хөй кайгамчык кижилер бар. Чүс-чүс тудугжулар Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

Эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде Бурят АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы партияның болгаш чазактың бистиң республика дугайында сагыш салышкынының чаа тодаргай илерээшкини болган. Ында казар байлактарыг чаа-чаа черлерге бүдүрүлгелерни тудуп, ажыглаалга киирерин айтып турар.

Республикада чоннуң социал болгаш культура амыдыралының деңнели бедик болуп турар. Эрткен чылын күрүне болгаш кооператив садыгга бараан саарылгазы бир миллиард рубль ашкан. Чеден чылдардан бээр республикага чуртталга шөлү ийи катап көвүдээн.

АМГЫ ҮЕДЕ республикада чоннуң үш кижиниң бирээзи өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде хаара туттунган. 4 дээди база тускай ортумак 22 өөредилге черлеринде улус ажыл-агыйының специалистерин белеткеп турар. ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Сибирь салбырының филиалы бойдус шинчилел эртемнериниң база геологияның үш институттарын каттыштырган [illegible] эртем-шинчилелдиг ажылдап турар. Оон аңгыда ВАСХНИЛ-ниң Сибирь салбырының кодээ ажыл-агый эртем-шинчилел институду, ССРЭ-ниң педагогика эртемнериниң национал школаларының эртем-шинчилел институдунуң филиалын тургускан. Эртем албан болгаш дээди өөредилге черлеринде 800 ажыг эртем докторлары, кандидаттары болгаш профессорлар, доцентилер ажылдап турар.

БУРЯТ улустуң культуразы бөдүүг чечектелишкинни алган. Республикада чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның, журналистерниң, архитекторларның чогаадыкчы эвилелдери, ырының болгаш танцының ансамбли ажылдап турар. Ленин орденниг, Хоце Намсараев аттыг опера болгаш балет театрының, орус драма театрының репертуарында орус база делегей классиктериниң, совет болгаш даштыкы авторларның эң эки чүүлдери кирип турар. ССРЭ-ниң улустуң артистери Л. Сахьянованың, К. Базарсадаевтиң, М. Степанованың болгаш өскелериниң-даа аттары чүгле республикада эвес, оон дашкаар черлерде сураглыг. Чогаалчылар Н. Дамдиновтуң, Д. Жалсараевтиң, И. Калашниковтуң, Д. Улзытуевтиң, М. Жигжитовтуң, М. Степановтуң болгаш өскелериниң-даа чогаалдары улам калбак нептерелдиг болу берген.

Республикада 60 ажыг националдарның төлээлекчилери акы-дуңма найыралдыг бөдүү-биле, бир демниг чурттап, ажылдап турар. Оларның аразындан бүдүрүлгениң, кодээ ажыл-агыйның тудугунуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының хөй санныг кайгамчык кадрлары өзүп үнген. Партия, совет база профэвилел, комсомол органнары, идеология албан черлери ажылчы чоннарны социалистиг интернационализмниң база совет патриотизминиң өзүлүнге кижизидер талазы-биле ажылды доктаамал, тодаргай [illegible] чорудуп турар. Совет улустарның бүзүлбас улуг бүлезинге Бурятия чечектелип, сайзырап келген, оон ажылчы чоннары улустарның найыралының өзүлүн кезээде бедик хүндүткеп, чоргаарал-биле көрүп турар.

Он бирги беш чылдың баштайгызын болгаш оон ийиги чылының бирги чартының республиканың ажылчы чоннары чаа-чаа чедиишкиннер-биле дооскан. Чурттуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп эгелээшкини-биле амгы үеде республикада социалистиг чарыш улам калбарган. Улан-Удэниң ужар чүүл заводу, Локомотив депозунуң станциязы база БАМ-ның Бурят участогунуң тудугжулары болгаш Дзержинский, ССРЭ-ниң 50 чылы аттарлыг совхозтар болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтер юбилей мурнунуң күш ажылчы шалыпчы ээлчээнде туржуп турарлар.

Республиканың коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, анаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтытышкыннарны дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, оларда айыттынган сорулгаларны күүседир. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш эргежок чүгула бүгү чүүлдерни кылырынга долу шиитпирлиглер.

ЧУРУКТА: Бурятияның найысылалы Улан-Удэниң төп шөлү.
СЭТА-ның фотохрониказы.

САННАР, ФАКТЫЛАР

✦ Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуннарынга чедиишкиннери дээш Ленин, Октябрь Революциязы болгаш Улустарның Найыралы орденнер-биле Бурятия шаңнаткан.

✦ 174 улуг үлетпүр бүдүрүлгелери республикада ажылдап турар. Ленин орденниг эът-консервалар комбинады, Күш ажылдың Кызыл Туг орденниг ужар чүүл заводу, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг «Электромашина» заводу, Джидинскиниң вольфрам-молибден комбинады, Ленинчи комсомол аттыг прибор тудуушкун каттыжыышкыны болгаш өске-даа бүдүрүлгелер оларның аразында бар.

✦ Республикада 108 совхоз, 61 колхоз, ажыл-агыйлар аразының хаван азыраар ийи комплекизи, ажыл-агыйлар аразының мал чеми бүдүрер «Баянгол» бүдүрүлгези бар. 1982 чылдың январь 1-ниң чизези-биле алырга, 354,5 муң ыйыстыг бода мал, 1640,5 муң хой, 53,7 муң чылгы бар.

✦ Эртем, өөредилге, культура, уран чүүл болгаш кадык камгалалы шапкын хөгжүлдени алган. ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырының дөрт эртем-шинчилел институттарлыг Бурят филиалы, ВАСХНИЛ-диң Сибирь салбырының эртем-шинчилел институду, ССРЭ-ниң педагогика эртемнериниң национал школаларының филиалы болгаш өске-даа эртем черлери бар.

✦ 22 тускай-ортумак өөредилге черлери, ийи техниктиг болгаш 36 профессионал-техниктиг училищелер бар. 140678 өөреникчи 514 ниити өөредилге школаларында хаара туттунган. Ол школаларда 10072 башкылар, кижизидикчилер болгаш улуг пионер вожатыйлар ажылдап турар. 63 музыка болгаш уран чүүл школаларында 528 башкылар ажылдап турар.

КҮЗЕЛДИҢ БОТТАНГАНЫ

Баргузин районда Карл Маркс аттыг колхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Б. Сундуевке удурткан хойжу бригада 100 төрүүр хойга онаажтыр 160 хураганны камгалап өстүрген.

Сундуевтер — кайгамчык-ла улус. Ужурашкан санында-даа ол чорук бадыткаттынар. Ийи чыл бурунгаар ашак-кадай 100 төрүүр хойга онаажтыр 140 хураганны алгаш, улуг күш-ажылчы тиилелгелиг болган. Ол дээрге, бүгү Баргузин шынаазының рекорду болган, ынчангаш малчыннар оларга байыр чедирбишаан. Кижи бүрүзү чүс хойга онаажтыр оон эвеш эвес хураган алырын күзеп турган. Оларга мен база байыр чедирдим. Дажинаме Буодиевичиниң-даа, Зинаидa Цыремпиловнаның-даа ону улуг-ла тооксаваанын мени кайгаткан.

— Республиканың эң улуг чедиишкини — чүс хойга онаажтыр 156 хураган болган. Ону Дмитрий Свистунов кылган дажирда шын бе? Джидиниң малчынынга чеже төрүүр хой турганыл? — деп, Дажинме Буодиевич сонуурган айтырды.

1974 чылда Свистуновтуң коданынга 600 баш төрүүр хой турган болгаш 100 төрээн баштан 156 хураган алганы шын ирги.

Чооку чылдарда ону ажылын кызыдар бис, ынчалза-даа хойлар кыраан, ам беш удаа хураганнаар... — деп, Ирей-кадай бадыткаар.

«Карл Маркс аттыг колхозтуң малчыннары боттарының мурнунда нарын-на сорулга салып алган-дыр ийин» деп бодумда бодаан мен. Олар чежемейниң-даа ажылга ылап, бо арынын херээн эки билир, салган сорулгазын чедип алырынче чүткүлдүг болза, ону чедип алыры ындыгла амыр эвес, Дмитрий Свистуновтуң ажылдап турганы Джидиниң агаар-бойдузунуң байдалы Баргузинден ылгалдыг, чымчак, а төрүүр хойлары [illegible] клазы «Боргойский» [illegible] совхозтуң хойларындан куду.

1981 чылда Сундуевтер чүс төрүүр хойдан 150 хураганны алырын хүлээнгени. Олар хураганнар хүлээп алырынга чежеде-даа тынамчалыг белеткенип арай-ла хойну күзээн ышкаш кылдыр сагындырар болган. Бир эвес олар бо чылын күзелин чедип албас болза, ону кажан чедип алыр боор дээрзи билдинмир.

Сундуевтер чүс хойдан 156 хураганны алганнар. Ол дээрге, республикада эң эки көргүзүг болган. Олар база катап байыр чедиришкиннерни тоомча чок хүлээп алганнар.

Ирей-кадай колхоз баштаар черинден төрүүр коданын эътке дужаавазын дилээннер. Олар хойларындан алды удаа хураган алырынга белеткенип эгелээн. Олар чүү чүвеге ооргаланып турганыл? Оон чажыды бо чавыс хойлар хураганнап эгелээн үеде тодараттынган. Күскээр олар төрүүр чүс хойдан 130 хураганны алырын хүлээнген турган болза, хой төрүп эгелээрге, олар хүлээлгезин ажа көрүп, чүс төрүүр хойдан 160 хураганны алырын аазааннар. Хой кадарып билир кижилер бистиң «элдептиниг» дижир турган.

Сундуевтер чүнү кылырын боттары билир турган. Хойлар хураганнап эгелей бергенде, кодан хойнуң 70 хуузу ийистээн. Малдың чаш төлүн камгалаарынга шынгыы белеткеп, саймаңнарны тып, шилип алыры, ылаңгыя төрүүр малга быжыг [illegible] суурун белеткээри малчын өг-бүлениң чедиишкининге магадылал болган болбайн аан. Малчыннар сигенни боттары белеткеп, а Зинаида Цыремпиловна хойлар тарып боозадырын болу чорудуп, кодан хоюн дүн-хүн чок кадарып, камгалап келген. А хой оолдааашкынының үезинде олар чаш хураганнарны үйгү-чыдын чок ажаап турган.

Баянголдан марттын ортан үезинден эгелээш, өөрүнчүг медээлер шуужуп эгелээн. Колхоз даргазы В. Е. Гармаев:

— Сундуевтер — чүс төрээн хойдан 140 хураганны камгалап алган. Оларның аксында ам-даа төрүүр чүс ажыг хой бар — деп чугаалады.

— 156 хураган чүс төрээн хойдан алдынган, ынчангаш 160 хураган чедер — деп, Василий Тихонович сөөлгү ужуражылгазында илеткеди.

Эң сөөлүнде мындыг медээ дыңналган:

— Сундуевтер чүс хойдан 160 хураган алыр дээш хүлээлгезин күүсеткеннер-дир. Республиканың чаа чедиишкини тургустунган. Он класс дооскан соонда төрүүр кодан малдаар ажылга болуушкун күш-ажылчы базымнарын кылып эгелээн оларның оглу Виликтонун манаа киирген улуг ээзи эвес. Сундуевтер боттарының чедиишкиннерин ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан.

Бо хүннерде ол малчыннар СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң, Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының дугайында илеткелиниң улуг сонуурганы биле өөренмишаан чаа сорулгаларны боттарының мурнунга салганнар.

Оларның ам кайы хире бедик чедиишкиннерин чедип алыры билдинмес. Сундуевтерден кайгамчыктыг чедиишкиннерни манап болур.

В. БАДМАЕВ.

ТОННЕЛЬЧИЛЕРНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛЫ

Бурят АССР. БАМ-да Соңгу-Муйнуң тоннелин № 11 отрядтың тударының үезинде чыл эгезинден бээр 2500 погон метр черни казып эрткен. Ол тоннельди болгаш транспорт-тренаж уургайның бир деңге казып турар.

ЧУРУКТА: чер иштинде өрүмнээр ажылдың чорup турары.

В. Матвиевскийниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХООРАЙЖЫГАШ — ЭТНОГРАФТЫГ МУЗЕЙ

Хоорай даштынче үне бээрге, ында арыг дыка кайгамчык. Агаары арыг. Аас хүнге кылаңнайнып чыдар харда койгуннар истери илеш кончуг көстүп чыткылаар. Хүн чырыынга эргеленген хадыларның шыпшык баштары оожум чайганып тургулаар. Ынчалза-даа кол хуулгаазын ында эвес, а бээр чер ындында улуг эвес оймакта. Силерниң мурнуңарга ыяш хүрээжигештерниң бопурук «бөртчүгештери» хенертен көстүп кээр. Сактырга, бурунгу ёзу барымдаалап туткан шивээ ышкаш суурдугаштың кижи эртип албас хаалгаларында, кааштап база шимеп кылган эжиктеринде улуг, биче коңгалар хары угла даап-шимээниг дагжай-даа бээр ышкаш апаар. Бир эвес оон ынай баар болза, дыттан кылган бурят өглерни, эвенкилерниң тос чадырын көрүп болур. Ол элдептиг хоорайжыгаштың бир ужунда дугаазында чөлээш өннүг лентаалар баглап каан, коңгулуурлар-лыг, кожуглуг үш аъттыг көрүп каан, ылап-ла эрткен чүс чылдың үези-дир деп чүвеге шуут-ла бүзүрей бээр сен. Бо бүгү херек кырында болуп турар. А шынында ол хоорайжыгаш — Улан-Удэ хоорайдан ындыг-ла ырак эвес черге кылып каан Чоон Сибирьде бирги этнографтыг музей-дир.

— Музей чүгле ажык дээр адаанда турары-биле солун эвес, а анаа бистер аас-чогаалының байырлалдарын эрттирип келгенивис-биле таарышкак — деп, музейниң директорунуң оралакчызы С. Г. Жамбалова чугаалаан: — Мында Забайкальениң улусчу [illegible] тураскаалдары долу. Олар боттарының баштайгы [illegible] чидирбээннер. Оларны хүн аймаанда [illegible] үелериниң аайы-биле ылгай салган...

Бистиң бо шапкын хөгжүлделиг индустрияның чүс чылында хоорай, суурларга бурунгу шапкын бүлүннарын кылып, тургузуп алыры уламна бергедеп бар чыдар. Дыка хөй салгалдың архитектуралыг тураскаалдарын, улустуң үе-дарган чүүлдерин камгалап арттырар сорулга-биле он чыл бурунгаар Бурятияның Культура министерствозунуң инициативазы-биле этнографтыг музейни тургускан. Ону Үстүү Березовкада каас-чараш бойдустуг арыг иштинге кылыр деп шиитпирлээн. Эрги бажыңнарны, хүрээлерни, өглерни, долгандыр хериниг чадырларны олче кожурген. Ынчан музейниң ажылдакчылары кончуг кызымак ажылдааннар. Олар суур бүрүзүн, улус (аймак) бүрүзүн кезип чораан, хөй бажыңнарга кирип, эрги шагның эт-севин, идик-хевин, чыып, хөйнү тып каанnap.

Забайкальеде үш аңгы культуралыг (этниктиг бөлүктер) улустар чурттап турар. Ында буряттар, эвенкилер, орустар, боттарының ээлчээнде чүдүлге аайы-биле аңгы-аңгы бөлүктерге ылгап турарлар. Оларның амыдыралының, культуразының байдалы бот-боттарынга дөмейлешпес. Ынчангаш музейниң «залдарынга» эвенк хемелерге, шанактап каан ивилерге болгаш өске-даа чүүлдерге таваржып болур. Дыка хөй тудуглар, чүүлдер XVII вектен (Бурятияның Россияга каттышканының үези) бээр камгалаттынып арткан.

Музейниң археология кил[иди]зи көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туда бээр. Чоокта чаа манаа «Забайкальениң бурунгу аймактарының культуразы болгаш уран чүүлү» деп делгелге организастаттынган. Бо крайның бурунгу улузунуң уран чогаалынга талазы-биле хөгжүлдезиниң төөгүзүн көрүкчүлерге бараалгаткан баштайгы дуржулгазы ол болган. Ол экспонаттар аразында бурунгу Сибирьни эки билир чораан академик А. П. Окладниковтуң тыпкан чүүлдери дыка хөй. Ол комплексти тургузарынга Ленинград университединиң улуг башкызы А. В. Давыдованың киирген үлүү улуг.

Музейниң эң бичии көрүкчүлериниң ында бойдустуң дириг булуңу чугаажок сонуургалдыр. Улуг мыйыстыг буурлары, чоон Саяннан аппарган сепбегер дүктүг сарлыктарны, адыгларны, бөрүлерни, дырбактыгларны болгаш өске-даа аңнарны оон көрүп болур. Чоокку үеде ону шуут-ла дириг бойдустуң музейинче шилчидиптер, ынчан ол Швецияда, Румынияда бар ол хевирлиг бойдус төптери-биле дөмейлешки бээр. Ону ынчаар кылып алырынга Забайкальениң кайгамчык бойдузу дузалаар, материалдыг бааза четчир. Үстүнде адааныыс чурттардан болгаш Япония, Польша, Германиядан келген туристер Бурятияның этнографтыг музейин көргеш, бойдустуң каас-чаражын, дошкун крайның улустарының талантылыг уран чүүлүн аажок магадааннар.

Амгы үеде музейниң ажылдакчылары экспонаттарны шилип тывары, оларны өөренип көөрүн, Забайкальеге биче-буурай улустарның эрткен чүс чылдарда социал байдалы кандыг турганын делгелгелерге ханызы-биле көргүзерин оралдажып турарлар. Балыкчыларның, аңчыларның культуразын, амыдыралын көргүзер Байкал комплекизин тургузуп турар. Анаа хоорай салбыры база ажыттынар. Ол эрги Верхеудинскиниң — шаандагы салыгжыларның болгаш чинжен кижилерниң хоорайын көрүп болур. Ол ам бедик национал культуралыг болгаш чаагай келир үелиг автономнуг республиканың найысылалы апарган.

...Чүс-чүс чылдарда туруп кээн хадылар аразында ханылы — даглар, дээнирн — дээр апарган бо музейге хөй катап баргаш-даа, оон Забайкальениң бойдузу дег, каас-чараш булуңнарын магадап чер-ле ханмас бие.

М. ЕГОРОВ.

ХООРАЙЫМ — САЛЫМ-ЧОЛУМ

Чээрби беш чыл мурнунда, августуң бир эртенинде, Улан-Удэниң вокзалының перронунга поездиден ол дүжүп келген. Ынчан амыдыралы бо хоорай-биле кезээде холбажы бээр боор деп бодаваан-даа. Люба 16 харлыг турган.

Амгы үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Жилгражданстрой» тресттиң № 1 тудуг-монтаж эргелелиниң штукатур-малярлар бригадири Любовь Николаевна Кузнецова чугаалап тур.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Силер мында келгеннерде хоорай кандыг турганыл?

Л. Н. КУЗНЕЦОВА: Улан-Удэже мен 1957 чылда келдим. Хоорай чаа-ла туттунуп турду. Удавы кежир [illegible] сактырда-дыр мен. Ол [illegible] шынаарын [illegible] чылдар чүве. Уланың [illegible] бажыңнар [illegible] турган Гоголь, Терешкова, Павлов кудумчуларында улуг чурттаалга бажыңнарының оруунга ынчан база-ла ыяш бажыңнар турду. Черле хоорай дыка багай туттунган турган. Ынчан бистиң өөредилге, танцы, танышкылга дыка дүвүрелдиг турган. Общежитиеге бир өрээлге 10—12 кижи чурттап [illegible]. [illegible] форма-херекслгештиг [illegible] вычче мастерлерниң [illegible] киргээнгей салыр. Шыңгыы негелделер-ле хөй турду. Ынчалзажок өөредилгениң ол хүннерин, бирги дагдынык-чыларым — мастер Василий Иванович Грибенщиковту, бригадир Афанасий Никитьевич Сыпкову ыңакшыл-биле сактып чор мен. Олар херек апаргында вегеп, мактап, кээргеп-даа билир улус. Өөренип, практикалап тургаш-да, районнар база үнүп турдувус.

Чыл билдиртпейн эрте берген, кара чаңгыс уругтар болгунуң кыстары бистерниң шуптувуска штукатур-маляр мергежилдиң дөрткү разрядын тывыскан.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Силерниң 25 чыл иштинде кылчып келген тудугларыңарны санаары берге-ле боор аа?

Л. Н. КУЗНЕЦОВА: Ийет, ээрээш эвес үе херек. Ынчалза-даа баштайгы [illegible] канчаар ажылдааннымны көңгүс ажы сактып тур мен. Ол Улан-Удэниң аэропорту чүве. Оон магазиннер, школалар, уруглар садтары, чурттаалга бажыңнары дээш-ле чорупкаан. Ылаңгыя Октябрь районга чоргаарланыр мен. Ол ам-даа улам чараш болуруп күзээр мен. Ол ышкаш районнуң «хаалгалары» — Бабушкин, Трубачеев кудумчулары база.

Бо бүгү чылдарда мээң ажылым, чурттаалгам № 1 тудуг-монтаж эргелели биле холбашкан. 25 чыл иштинде ол организация өзүп, быжыккан. Бөгүн ол эң күчүлүг тудуг организацияларының бирээзи. Штукатур-малярлар бригадаларын Мария Хлыстова, Светлана Шмолина дээш өске-даа дуржулгалыг бригадирлер баштап турар. Света Шмолина комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуп турар. Амгы үеде биске кол немелде күш № 3 ТУ-дан болгаш № 15 ХПТУ-дан кээп турар.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Амгы үеде хоорайда чурттаалга тудуу [illegible] калыг апарган болгай але...

Л. Н. КУЗНЕЦОВА: Чурттаалга тудуу... Депутат кижи болгаш бо айтырыгны удаа-дараа көре бээр кижи мен. Бо социал экономиктиг айтырыгны ханызы-биле болгаш калбак хемчээлдии-биле билир болгаш ону турушту, дүрген шиитпирлээр херек. Амгы үеде чараш, эптиг чаа бажыңнар тударын калбак фронт-биле чорудар дээш хөй чүүлдү кылып турар. Манаа эвээш эвес айтырыглар тургустунуп келир. Ынчангаш «Жилгражданстрой» тресте эргелелдиң болгаш күш ажылы организастаарының механизмин эки таарыштырар бирги ээлчегде кандырылга айтырыын шын шиитпирлээр ужурлуг.

Улан-удэжилер бажың тудар комбинатка онза идегеп турар. Тудугжуларга ээ кол чүве база болгай. А бааза таарге-ле, комбинат ол дур. Ынчангаш бо бүгүнү болуушкун [illegible] бистиң [illegible] [illegible] рынга кижи бурузунуң идепкейлии [illegible] турар болза, ынчан дүрген [illegible]

ТЕРГИИН СПЕЦИАЛИСТ

Ооң ачазын таныыр мен. Каа-Хем районда чурттап, бүдүрүлгелер черлеринге бухгалтерлеп ажылдап чоруур, боду [illegible], чугаакыр кижи чүве. Элээн үе иштинде Кызыл районнуң кедээ ажылагый эргелелинге ажылдап турда, ооң-биле часкы, күскү кампанияларда совхозтарга кады шефтежип-даа чордувус. Хостут үеде чугаакыр, чогум ажылдай бергенде дескежир чүве чок ол кижини Василий Прохорович Кунцевич дээр.

Чорук аайы-биле Красноярскиниң металлургия заводунга чораащ, хөй санныг мурнакчы ажылчыннарның арызындан таныырым ышкаш, үжен хар чаа ажа хуужуп чоруур ажылчынны көрдүм. Таныыр чадап турар эргим мен бе деп бодадым, оларны дыка үр кайгадым-даа. Ол мээң көрүжүмден эктин кысты. Кымга дөмей чоор?

Заводтуң № 24 цехиниң партия организациязының секретары В. Досманов мурнакчы ажылчыннарның дугайында таныштырып тура, таныырым ышкаш кижиже айыткаш, хоорай Совединиң депутадынга чоокта соңгуп алганывыс Анатолий Васильевич Кунцевич деп таныштырды. Ам-на саактып келдим. Ооң адазы-биле дөмейи аажок болганындан таный чадап турганым ол ышкажыл.

Хостут үе тыптырга, Анатолий Кунцевич-биле хөөрежип бердивис. Ол ук заводка 1968 чылдан бээр ажылдап эгелээн болду. Кран башкарып турар. Бо үениң дургузунда бүдүрүлгезин-даа, мергежилин-даа солуваан. Чүгле баштай 20 дугаар цехке турган болза, ам 24-те келген. Ындыг улусту аныяк-даа болза, күш-ажылчы стажы хөй дижир чүве.

— Тывавыста агаар-бойдус кайы хире тур?— деп, Анатолий сонуургап айтырып ор.— бо чылын каапавайн тур бе? Эрткен чылын анаа чораандаа бээр, четпээн кижи мен. Шөлээм манап тур мен...

Шериг соонда ол бо чер чурттуг урут-биле өг-бүле туткан кижи-дир. Кадайы металлургия заводунда ажылдап турар. Ооң аайы-биле ачаа ажылдап кирген. Ук бүдүрүлгеге ооң сеткилинге аажок таарышкан. Тываже чанар дээн [illegible] бодап айтырдым. «Кижи төрээн чуртунга кайда-даа чоруур» деп үлегер домактың шынын ол ачаа билген. Чагаа [illegible] ачазынга дыңнадыпта, ол база үзүп-даа чок Красноярскиге чурттап артып калган болза, Анатолий Кунцевич Тываже [illegible] кээп турар.

Ол бодунуң ажылының дугайында хөй чүве чугаалавас болду. А өске өөрүнден, за[illegible] удурткулгазындан [illegible] чүүлдерим хөй.

Кижиниң арга-дуржулгазы кандыг-даа ажылга чоорту бедиир. Төлээнин база ындыг болган. Кранның башкарыкчы даалгазы дээрезинде ол арай боорда шимчедип турган болза, чоорту чаңчыгып, чүгле чаңгыс эвес, янзы-бүрү марканың краннарын башкарып турар апарган. Чүгле ол эвес, оң эптеп, чазып, септеп база билир херек. Техникага сундулуг Анатолий бедик-бедик краннарның «өкпе-чүрээн» долгандыр өөренип алган, удаваанда ол мастерлерден безин дудак чок апарган.

Ол бүгү-биле чергелештир Кунцевичиде кайгамчыктыг организакчы талалар барын цехтиң ажылчыннары, удурткучулары база эскерип каан. Элээн каш чыл мурнунда цехке комплекстиг бригада тургузаар дугайында айтырыг тургустунуп келген. Удурткучузунга кымны томуйлаарыл? Янзы-бүрү мергежилдиң кижилерин каттыштырып, оларның айтырыгларынга, негелделеринге чедимгир болгаш тода харыыны кым берип шыдаарыл? Цехтиң хөй-ниити организацияларының, удурткулгазының силигы чаңгыс болган. Анатолий Кунцевичини бригадир кылдыр томуйлаар.

Коллектив часпаан. Бригадир оларның идегелин шынзыдып шыдаан. Амгы үеде ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылдың төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка бирги черни А. Кунцевичиниң удурткан коллективи ээлеп турар. Ооң боду 1974 чылдан бээр социалистиг чарыштың тамдекчизи болуп келген. Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы.

Ооң күш-ажылга ынак, эш-өөрүнге үлегерлиг болгаш өске-даа эки талаларын өөренип көргеш, эрткен чылын СЭКП кежигүнүнге заводтуң коммунистери хүлээп алганнар. Оларның ол идегелин Кунцевич база төлептии-биле шынзыдып чоруур. Кайы-даа участокка ооң коллективин үлегерлиг чорууну көргүзүп мурнакчыларның одуруундан дүшпейн келген. Эрткен база бо чылын туттунгулаан. Күш-ажыл ордузунуң, эштир бассейнниң, дузалал ажыл-агыйының чурттаар бажыңнарының тудуглары[нга] А. Кунцевичиниң удурткан коллективи тергиин эки ажылдап келгенин оон кескү херечизи.

...Элээн орайтай бергенде байырлаштывыс. Ол чанмас, депутат хүлээлгезиниң аайы-биле соңгуткан округунуң чаагайжыдылгазын көөрү-биле чорупту. Хөй-ниити-даа, колдаа ажылы дээнде уйгу-чыдын чок, дөспес кижилерниң бирээзи Анатолий Васильевич Кунцевичиниң соондан дыка үр көрүп турдум. Ындыг кижилер бистиң амыдыралывысты каастап чоруур болгай.

Д. ЧЫДЫМ.
«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Акы-дунма эвилел быжыгып турар

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал-биле Крымга найыралчы ужуражылгазының дугайында дыңнадыгны «Унэн» болгаш өске-даа төп моол солуннар бирги арыннарында парлаан.

Ужуражылганың үезинде Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбал ийи чурттуң арызында чылдың улам чаңылап болгаш калбарып орар кады ажылдажылганы хөгжүдерниң айтырыгларынче оваа киржээнгейин салган деп, МАРН ТК-ның органы «Унэн» солун бижээн. Социалистиг чурттарның улустарының бүгү хемчег-биле чоокшулажылгазы, акы-дунма кады ажылдажылгазы болгаш дузалажылгазы — делегей социализминиң хөгжүлдезиниң хоойлуларының бирээзи-дир. ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның арызында харылзаалар хөгжүлдезиниң бүгү чорудулгазы-биле ол бадыткаттынып турар.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың ужуражылгазының дугайында дыңнадыгны МАР-ның хөй-ниитизи изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан деп, моол телевидениениң болгаш радионуң тайылбырында онзалап демдеглээн. МАР-ның ССРЭ-биле, социалистиг өске-даа чурттар-биле бүгү талалыг кады ажылдажылгазы социализмниң оруу-биле оон чечектелиишкининиң болгаш хөгжүлдезиниң идегелдиг магадылалы болуп турарын моол улус эки билир.

Азияда болгаш Чоокку Чөөн чүкте сөөлгү үеде тургустунган байдалды ийи күрүнениң удурткучулары Крымга ужуражылгазынга тодаргай чугаалашкан деп, массалыг информацияның чепсектери демдеглээн. Харын чүгле чоптуг бүгү талалыг политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкини Чоокку Чөөн чүк ада-өгбези болуп турар бүгү улустарның амыдыралчы эргелерин идегелдиг хандырып шыдаар дээрзиниң дугайында түңнелге моол ажылчы чоннар байыр чедирип турар.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың Крымга ужуражылгазының дугайында дыңнадыгны моол радио болгаш телевидение каш удаа дамчыткан. Амыдыралдың бүгү-ле кол адырларынга акы-дунма совет-моол харылзааларның быжыгывышкынын, кайы-даа талага ажыктыг кады [illegible] калбаа [illegible] дамчыдылгаларга демдеглеп турган.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың Крымга ужуражылгазы чүректиң хаажызындан найыралдың байдалынга эрткенин болгаш үзел-бодалдарның долу чаңгыс эптии-биле демдеглеттингенин массалыг информацияның моол чепсектери онзалап демдеглээн.

Долу чүүлдүгзүнүүшкүн

ВАРШАВА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ПКАП ТК-ның Бирги секретары, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле Крымга найыралчы ужуражылгазының түңнелдерин, ынаңгыя ужуражылганың үезинде үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиинин илергейлеттингенин ПКАП ТК-ның Политбюрозу көргеш, долузу-биле чүүлдүг деп санаан деп, Варшавада парлаттынган албан хуузунуң дыңнадыында чугаалаан. Социалистиг интернационализмниң, деңг эргениң, хамаарышпас доктаашкынның хүндүлежириниң болгаш найыралчы дузалажылганың принциптеринге польша-совет харылзааларның хөгжүлдезиниң кайгамчык улуг ужур-дузалыын ПКАП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн.

Польша Улус Республиканың мурнунда турар улус ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринге Совет Эвилелиниң бодунуң аргаларынга дүүштүр моон соңгаар-даа деткимчени көргүзер дээрзиниң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң сөстерин ПКАП ТК-ның Политбюрозу чаагай сеткил ханымышкын биле хүлээп алган.

Делегей байдалынга Крымга ужуражылганың үезинде бердинген үнелеп көрүүшкүн Польшаның кол национал эрге-ажыктарынга таарыжып турар деп болал-онал ол хуралга база илергейлеттинген. Делегей харылзааларынга хүлээп көргүзерген принциптерге чөрүштүр америк администрацияның боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болгаш чиңгиленип орар дүшкүүрелдиг чорукту делегейже дамчыштырган политиказы, бот-эргелиг күрүнелериниң иштики херектеринге киржилгени кылдыныг болгаш холгаарлаарының хевирлери Европаның болгаш делегейниң айыыл чок [illegible] шыңгыы кыжаныышкын болуп турарын ПКАП ТК-ның Политбюрозу онзалап демдеглээн.

Кайгамчыктыг хүнну холбаштыр

БУХАРЕСТ. Фашистиг кижи-бектен Румынияны хостааның 33 чылын холбаштыр Румынияның хостаары дээш [illegible] дан чарылган совет дайынчыларга тураскаалдың баарынга чечектер салырының байырлыг ёзулалы Бухарестиге болган.

Тураскаалдың баарынга чечектерни РКП-ның Чиңгине секретары Н. Чаушескудан, РКП ТК-дан, РСР-ниң Күрүне чөвүлелиндеи болгаш чазаандан, РСР-ниң Национал камгалал министерствозундан, РКП-ниң Бухарест муниципал комитединден болгаш найысылалдың улусчу чөвүлелинден болгаш партияның база хөй-ниитиниң өске-даа организацияларындан салган.

Чечектер салырының ёзулалынга РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүннери Э. Бобу, И. Динкэ, Л. Гэйнуше, Г. Панэ, РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүннеринге кандидаттар М. Добреску, П. Энаке, РКП ТК-ның Политкүүскомунуң кежигүнүнге кандидат, национал камгалал министри генерал-лейтенант К. Олтяну, албаның өске-даа кижилери чораан. ССРЭ-ниң РСР-де элчини В. И. Дрозденко база чораан.

Совет болгаш румын дайынчыларга чурттуң өске-даа хоорайларында болгаш чурттакчылыг черлеринде тураскаалдарга база чечектер салган.

Венгрияның конституциязының хүнү

БУДАПЕШТ. Социалистиг Венгрияның ажылчы чоннары Венгрия Улус Республиканың конституциязының хүнүн демдеглээн. Ол кайгамчыктыг хүнге тураскааткан массалыг чыскаалдар, байырлыг хуралдар, спортчу хемчеглер болгаш [illegible] бүгү республикага болган.

Дунайның эриктерин дургаар шидирлерге чыылган Будапештиниң он-он муң чурттакчылары кайгамчык чараш көрүштүг чүүлдүң — байырлалдың сут болгаш агаар парадының көрүкчү херечилери болган. Чаңчыл ёзугаар венгр найысылалдың ортузунда парламент [illegible] баарынга чурттуң дээди шериг өөредилге черлериниң доозукчуларынга офицер аттар тывыскаан ның байырлыг ёзулалы болган.

Бүдүрүүшкүн өзер

СОФИЯ. Варнада автомобильдерге моторлар, мотокарлар болгаш генераторлар кылып үндүрер В. Коларов аттыг комбинаттың бүдүрүүшкүнүнүн хемчээли үш катап өзер. Бүдүрүлгени калбартканының болгаш чаартыдерээниниң соонда ырын бүдүрүүшкүннерге ажылчыннарның күш-ажылын автоматтааткан 17 шугумнар болгаш 24 үлетпүр роботтары салынтар, оңу ам тургузуп эгелээн.

Комбинатка бүдүн чартык чыл мурнунда тургустунган кады ажылдажылганың совет болгаш конструктор-технологтуг бюрозун ажылдакчылары чаартылгазының төлевилелин ажылдап кылган. Янзы-бүрү [illegible] мергежилдерниң болгаш болгаш совет 20 технологтары ол бюрода боттарының билиглерин болгаш дуржулгазын каттыштырган.

(СЭТА).

ГДР. Ростоктуң корабль тудукчулары Совет Эвилелинге кылып берген база бир суднону сугже эжиндирип киргеннер. Ол чаа дөрт каът «эштир отель» 360 пассажирни алыр аргалыг.

ЧУРУКТА: «Александр Грибоедов» дээр хемге чоруур чаа лайнер.
АДН—СЭТА-ның фотозу.

Совет Эвилелиниң национал хүнү

ИЗМИР. (СЭТА). Делегейниң Измирде 51-ги ярмаказынга Совет Эвилелиниң Национал хүнүн эрттирген. ССРЭ-ниң тургустунганының аадарыг 60 чылынга ол хүнну тураскааткан.

ССРЭ-ниң 60 чыл төөгүзүнүң дургузунда бистиң чуртувустуң чедиишкиннериниң дугайында совет делгелге ол ярмаркага тодаргай көргүскен. Совет улустуң амыдыралының хөй талаларын, ССРЭ-ниң эртем-техниктиг чедиишкиннерин 12 муң ажыг экспонаттар хөй муң көрүкчүлерге сонуургаткан.

ССРЭ-ниң болгаш Турцияның арызынга экономиктиг кады ажылдажылганың дугайында совет павильонунуң экспозициязының чараш шинчилиг кылдыр дерзэн стендилары бадыткаан. Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле Турцияның Искендерунда улуг металлургия болгаш Сейдисехирде аллюминий комбинаттарын туткаш, ажыглалга киирген. Измириниң ярмаказынга Совет Эвилелиниң чаңчыл болган киржилгези совет болгаш түрк улустарның кожа-хелбээ чаагай харылзааларын быжыглаарынга улуг салыышкын болуп турарын Турцияның политиктиг болгаш садыг белүктери демдеглеп турар.

Г. ШМИДТИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

БОНН. (СЭТА). Социалистиг чурттарга удур «садыг дайынын» өскүдер дээш Барыын чүкте чамдык бөлүктерниң оралдажылгаларын болгаш Барыын Европада бодунуң эвилелчилеринче ыйыышкын кылыр дээн АКШ-тың администрациязының политиказын Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Г. Шмидт Барыын Германияның «Норддойчер рундфунк» радиостанциязынга берген интервьюзунга шүгүмчүлээн. «Делегейде хостут садыгны политиктиг негелделерге чагыртып эгелээр болзувусса, ажыл чок чоруктуң өзүлдезинге салыышкынывысты өжегерээн киргенивис ол болур ийин» деп, ол медеглээн.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ БЫЖЫГЛААР

ДЕЛИ. (СЭТА). Африка—Азия кады ажылдажылга талазы-биле ында ажыттынган делегей конференциязын хөгжүп турар чурттарның чаңгыс эвии болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарының айтырыгларынга тураскааткан. Империализмниң чимзениишкиннери күштелген амгы үеде ол чурттарның чаңгыс эвии болгаш кады ажылдажылгазын калбартырының эргежок чугулазын конференцияның киржикчилери онзалап демдеглээн.

Ниити дайзынга—америк империализмге болгаш Чоокку Чөөн чүкте ооң жандармынга—израиль сионизмге удур Азияның болгаш Африканың улустарының демиселинге оларның чаңгыс эвии быжыглаарының эргежок чугулазын Ливанга удур израиль агрессия көргүскен-дир деп, Индияның кол судьязы болуп чораан сураглыг политиктиг ажылдакчы М. Х. Бег медеглээн.

Мурнуу Африканың үндезин чурттакчыларынга удур расистиг [illegible] чорукту Израильдиң сионистери араб улустарга удур кылып турар-дыр деп, Мурнуу Африканың национал конгрезиниң Индияда төлээлекчизи Сидней Молифи чугаалаан. Мурнуу Африканың расистери болгаш Израильдиң сионистери Каттышкан Нацияларның Организациязының шиитпирлерин херекке албайн турар.

Хөгжүп турар чурттарның күжү—оларның сырый каттыжыышкынында деп, Дели университединиң профессору В. П. Датт онзалап демдеглээн.

Хуан Хуаның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед пресс агентствозунуң дыңнатканы ёзугаар алырга, Кыдаттың даштыкы херектер министри Хуан Хуа Каттышкан Нацияларның Организациязының Чиңгине секретары Перес де Куэльяр-биле ужуражылгазынга, чүве чугаалаан болгаш Совет Эвилелинге удур «америк карталы»-ны америкаларга удур «совет карталы» кылдыр ажыглаваас деп медеглээн.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ БЕРЛИН. «Витязь» деп совет эртем-шинчилел экспедициязынга киржип чораан Герман Демократтыг Республиканың эртемденнери төрээн чуртунда ээп чана берген. Гидрология, метеорология болгаш геохимия талазы-биле шинчилелдерни олар делегей океанының хөй районнарынга кылган.

Далайның Ростокта эртем-шинчилел институдунуң болгаш Фрейбергте даг-үлетпүр академиязының коллективтери ГДР-ниң ол экспедицияга төлээлеп чораан. Герман Демократтыг Республикада бүдүрген эртем приборларын ола, шинчилел ажылдарының үезинде шенеп көрген.

Кады боттандырган ол шинчилел ажылдары—Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң арызында доктаамал калбарып орар эртем харылзааларының тудуш кезээ-дир. Герман Демократтыг Республиканың эртемденнери совет эштери-биле кады Антарктиданы өөренииринге, ооң чажыттарын ажыдарынга чээрби чылдар дургузунда идепкейлиг киржип турар.

⊙ БЕЙРУТ. Ливан парламентиниң даргазы Камль Асад радио дамчыштыр чүве чугаалаан болгаш айыыл чок болур чорукту эрге-ажыктарынга дүүштүр Ливанның парламентизиниң хуралын август 23-ке чедир соңгаарлатканын дыңнаткан. Республиканың чаа президентизин соңгуур ужуралы ол хуралды август 19-та чыылдырар ужурлуг турган.

⊙ ЛОНДОН. М. Тэтчерниң консервативтиг чазаанга англи ажылчы чоннарының болгаш соңгукчуларның идегели оскундуруп турар дугайында Геллоп институдунуң организастааны чоннуң санал-онал солчуушкуну бадыткаан. Эрге-чагыргада чазактың талалакчыларының саны июльда турганындан амгы үеде 3 хуу кызырылган.

Оон-биле чергелештир, М. Тэтчерниң чазааның политиказынга хөөн чок хамаатыларның саны ол-ла үеде 44 хуу көвүдээн.

⊙ НЬЮ-ЙОРК. Америк экономика улам улуг берге[дээш]киннерге таваржып четкен. Бо дугайын «Морган гаранти траст компани» деп улуг саң-хөө омпаниязы ындыг түңнелди кылган.

Чурттуң үлетпүр хөгжүлдезинге капитал салыышкыннарының эвээжээнин ол компания айыткан. Үлетпүр хөгжүлдезинге капитал салыышкыннары бо чылын 10 хуу кызыргалыр дээрзин компанияның медээлеринде демдеглээн.

⊙ ОТТАВА. Канадада инфляцияның бедик деңнели хевээр артпышаан. Чурттуң статистика эргелелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, инфляцияның чылда ортумаа-биле деңнели бо чылдың июльда 10,8 хуу болган.

Инфляцияга удур демисел деп чылдак-биле чурттуң чазаа экономиктиг кризистиң бүгү аар уржуктарын ажылчы чоннарның эктинче чүдүредир кааргын оралдажып турар. Акшаның үнези кудулаан инфляцияның байдалында үлетпүр болгаш аъш-чемниң ховга эргежок чугула хевирлериниң өртектери доктаамал бедип турар. Чижээ, калбак херектер бараанның өртээ эрткен чылдың июльда турганындан бо чылдың июльда 11,2 хуу бедээн.

⊙ ДЕЛИ. Мадхья-Прадеш штатта чер суггарарының улуг системазын тудуп эгелээрин Индияның чазаа шиитпирлээн. Суг шыгжамырын болгаш суггарылга системазының калбак четкизин ажыглалга киирген соонда тараалыңнар сугну алыр болгаш 37,6 муң гектар шөлге суггаттыг тарылганы чорудар.

Суггарылга системазы — Индияның чер ажылының үндезини. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң алдыгы беш чыл планының (1980-1985 чылдарда) күүселдезиниң үезинде Индияның янзы-бүрү штаттарынга суггарылганың 50 ажыг улуг системаларын тудуп кылыр. Индия хамаарышпас чорукту чедип алганының соонда чылдарда чуртка суггаттыг тарылга шөлдери 20 миллион гектар турганындан 53 миллион гектар чедир калбарган.

⊙ ТОКИО. Японияның Кюсю ортулуунуң улуг үлетпүр төвү Китакюсю хоорайның ажылчы чоннарының хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалы болган. «Чонга удур реформа [illegible] ажылчыларының эргелеривисти камгалаар бис!» деп лозуңнарлыг ажылчы чоннар чазактың «административтиг реформалары» дээр хемчеглеринге удурлажыышкынын илергейлээн. Куруненин демир-оруктарын хуу капиталистерниң холунга шилчидип баарын, социал херектерге бюджет чарыгдалын кызырары либерал-демократтарның чазааның ол «реформаларында» айыткан болуп турар.

⊙ КОТОНУ. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан фото-делгелгени Бениниң соңгу девискээринде Атакора можунуң административтиг төвү Натитингу хоорайда организастааан. Делгелгеде кирген фото-чуруктар, номнар В. И. Лениниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында. Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ниң улустарының улуг чедиишкиннериниң дугайында тодаргай херечилеп турар.

Улуг Ленинниң идеяларының амыдыралчы күжүн болгаш олум чогун Совет Эвилелиниң алдарлыг алдан чылдары бүзүреңдиг кылдыр бадыткап көргүскен-дир деп Атакора можунуң административтиг күрүне чөвүлелиниң даргазы Али Уду медеглээн. Бистер марксизм-ленинизмниң теориязын чүгле эки билип, шиңгээдип алыр эвес, харын ону практикага мергежилдиг ажыглаар ужурлуг бис. Ынчангаш ССРЭ-те социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң байлак дуржулгазын өөренир база калбаа-биле ажыглаары эргежок чугула деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

ШЫНГЫЫ ЧУГААЛАШКАН

Үлегерлиг корум-чурум дээш

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң төвү Бичe-Тей суурга совхоз төвүнүң ажылчы чоннарының хуралы эрткен. Аңаа корум-чурум камгалалын күштелдирер, кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбас талазы-биле ажылдарны өөренип көөр болгаш районга дуза чедирер сорулга-биле СЭКП обкомунуң бригадазының районга чоразынга холбаштыр совхозка чорудкан профилактиктиг ажылдарның түңнелдерин чугаалашкан.

Хуралга ол айтырыг талазы-биле районнуң улус судунуң даргазы Б. И. Макчынмай, райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң оперативтиг ажылдакчызы Д. Б. Кара-Сал олар илеткелдер кылган. Илеткелчилер районда болгаш «Шекпээр» совхозта корум-чурум камгалалының болгаш кем-херек үүлгедиишкиннериниң байдалын, ол талазы-биле партия, совет болгаш административтиг органнарның, хөй-ниити организацияларының ап чорудуп турар хемчеглерин чыылганнарга тодаргай чугаалап бергеннер.

Хуралдың киржикчилери совхоз бүдүрүлгезинге кирипшпейн, арагалап, ниитиниң корум-чурумун үреп турар чамдык хамааты[ларны], ылангыя Тас-оол Саая, Кайгал-оол Ооржак, Алдын-кыс Куулар, Анатолий Ооржак, Мерген Ооржак, Слава Моңгуш, Николай Ооржак болгаш өскелерин-даа шыңгыы шүгүмчүлеп, хуралга тургузуп турган. Оларның моон соңгаар ындыг корум-чурум үрээшкиннерин болдурбазының, совхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржириниң дугайында аксы-сөзүн алгаш, оларны шыңгыы сагындырган.

Хурал корум-чурум камгалалын күштелдирер, кем-херек [illegible] болдурбас, совхоз бүдүрүлгезинге [illegible] кирииштирер дугайында шыңгыы чугаалашкан болгаш аңаа хамаарыштыр доктаал база хүлээп алган.

М. ООРЖАК.

ТАЙБЫҢНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

НИКОСИЯ. (СЭТА). ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын 1982 чылда демдеглээр улуг совет улус болгаш ооң ленинчи партиязы делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар дээш, ядролуг боо-чепсекти кызырар болгаш чепсегленишкинниң үе-чадалап база бүрүн дүжүрер дээш шиитпирлиг демисежип турар. Тайбыңның херээн болгаш бүгү улустарның айыыл чок чоруун хандырар дээш Совет чазак могаг-шылаг чокка демисежип турар деп, Кипрниң күш-ажылчы чонунуң депшилгелиг партиязының (АКЭЛ) Чиңгине секретары Эзекиас Папаиоанну медеглээн.

Кипрниң девискээринден даштыкы чурттарның бүгү шериглерин үндүрер, Кипрниң айтырыын оон чурттакчылары КНО-нуң резолюцияларынга үндезилээш, боттары шиитпирлээрин чедип алыр дээш кипр улустуң демиселин Совет Эвилели чайгылыш чокка деткип келген деп, кип-даа турар деп, ол демдеглээн.

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). Корсика ортулуктуң түс чер хуралының (парламентизиниң) даргазының болгаш ооң бюро кежигүннериниң соңгулдаларынга улуг чедиишкиннерни чөөн үзелдиг күштер чедип алган. Чөөн үзелдиг радикалдарның шимчээшкининиң төлээлекчизи П. Альбоиси түс чер хуралының даргазынга соңгуткан, сөөлгү баштаар кылаашкыннарга ооң кандидатуразы дээш боттарының бадылаашкыннарын Коммунистиг болгаш социалистиг партиялардан депутаттар база берген.

Түс чер хуралының даргазының соңгулдалары политиктиг чидиг демиселдиң байдалынга болуп эрткен. Ортулуктуң төөгүзүнде эң-не баштай бүгү-ниити дорт соңгулдаларны бо чылдың август 8-те чорудкан. Түс чер хуралынга ынчаарда хөй нурууту чөөн үзелдиг-даа, барыын-даа үзелдиг партияларның төлээлекчилери чедип албаан турган. Оон-биле чергелештир янзы-бүрү өлүрүкчү бөлүктеништиг [illegible] бодунда дүшкүүрлүг байдалды улам чидиидип [illegible] болуруну бүдүүзүнүң дүнезинде ол өлүрүкчү бөлүгленишкиннер ортулукка чүс ажыг [illegible] кылган. Ынчалзажок оларның өлүрүкчү оралдажыышкыннары бүүрүн дүшпээн. [illegible] бүгү күштери өлүрүкчү [illegible] бүрүү шапкан болгаш соңгулдалар таарымчалыг байдалды болуп эрткен.

[illegible]

Барыын үзелдиг күштер ортулукка хөй чылдар дургузунда тергиидеп келген түңнелинде түс чер [illegible] хөгжүлдези дыка хожудаан. Ындыг хожудаашкын [illegible] талазы-биле [illegible] алыры ортулуктуң эрге-чагыргазының чаа органнарындан негеттинип турар. Ортулукта ажыл төлевири Францияда деңнелден барык 50 хуу чавыс, а аъш-чем болгаш [illegible] 25 хуу бедик болуп турар. Ортулукта ажыл [illegible] чаңгыс [illegible] хөй [illegible] тур[ар] [illegible]

Л. АЛЕКСАНДРОВА.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХЕЛЬСИНКИ. Мурнуу Африканың көзүү журнализи болгаш чогаалчызы, Мурнуу Африканың Африка национал конгрезиниң [illegible] кежигүнү Рут Ферсти кеш-сөөк ыдаар Мурнуу-Африка Республиказының чажыт [illegible] албан черлериниң Мапутуга (Мозамбик) чүдек-бужар кортап ёзу-биле өлүргенинге ханы килеңнээшкинин Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели илергейлээн.

Р. Ферсти өлүргени чорук Преторияның ёзу-чурумунуң өлүрүкчү чоруунуң улам ынай күштелгенин херечилеп турар, ол ёзу-чурумнуң сорулгазы — Африка национал конгрессиниң удуртулгазын болгаш оон талалакчыларын узуткаары болур деп, Чөвүлелдиң Хельсинкиде тараткан медеглелинде чугаалаан.

Кеш-сөөк ыдыкчыларының өлүрүкчү үүлгедиишкиннериниң буруу шавары[н]че база Африка национал конгресси болгаш «Фронт кавызының күрүнелериниң» деткиир чорукту күштелдиреринче делегей ниитилежилгени Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели кыйгырган.

(СЭТА).

ИРАК-ИРАН ФРОНТУДА

БАГДАД. (СЭТА). Ирак-иран кызыгаарының районунга артиллерия-биле шыңгыы атылажыышкыннар болган. Ол атылажыышкыннарның үезинде 16 иран солдаттарының өлүрткенин Иракта кол шериг командылалының дыңнадыында айыткан. Дайзынның бир автомашиназын болгаш бронетранспортёрун узуткаан деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Фронтунуң төп кезээнге Иранның мөөңнелген шериглерин Ирактың самолёттары бомбалаан. Бүгү ирак самолеттар иранчыга шыңгыы согуушкуннарны таварыштырган болгаш боттарының баазаларынга бүрүн ээп келген деп, Ирак[illegible]

ТЕГЕРАН. (СЭТА). [illegible] артиллериязы Абадан хоорайның чурттаар кварталдарын боолаан түңнелинде элээн каш кижи өлүрген деп Иранның ИРНА информация [illegible] дыңнадыында айыткан. Фронтунуң 500 километр узун дурттуг шугумунга иран шериглер Ирактың шериг кезектеринче шавар халдаашкын кылган. Ол шавар халдаашкынның түңнелинде Ирактың 150 солдаттарын өлүрген, беш бронетранспортёрларны, элээн каш автомобильдерни узуткаан. Ирактың хайгаарал черин артиллерия-биле үрегдээнин агентствонуң дыңнадыында демдеглээн.

Янзы-бүрү медээлер

РОВНОГА ААЛДАП ЧОРААН

Украин ССР-де Ровно область-биле Тыва АССР-нин культура харылзаазы сөөлгү чылдарда улам калбарган. Ооң база бир тодаргай чижээ—Тываның комсомол шаңналының лауреады, эстрада артистериниң VI Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы Тываның күрүнениң «Саян» ансамбли чоокта чаа Ровнога аалдап чораан.

Талантылыг ол коллективтиң артистериниң концерт программазында янзы-бүрү жанрлар бары солун. Танцы, ырга болгаш аас чогаалынга үндезилеттенген танцылар, хомус, хөөмей, сыгыт — бо бүгү тыва чоннуң тускай национал онзагайын көргүзүп турар.

Оларның арызында Д. Монгуштуң күүсеткени «Сөөлгү хам», бөлүк артистерниң «Дамбыралар» деп танцыларын, куда ырын болгаш өске-даа номерлерни көрүкчүлер аажок сонуургаан.

«Чайлагда байырлал» деп танцы сюитазын бистиң көрүкчүлеривис база кайгамчык сонуургап, катап көргүзерин дилеп турганнар. Уран чүүл дээрге ук чоннуң ажыл-амыдыралын ол чоннуң эрткен оруун — төөгүзүн база хире-чергезин-биле илередир болгай. Бистер — украин черниң көрүкчүлери ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң оюн көргүзүглерин көрүп тыва чоннуң культуразының өзүлдезин билип ап, ол дээш өөрүп четтиргенивисти илередип, катап база аалдап кээрин дилеп турган бис.

Я. ВОЙЦЕШКО.
Ровно хоорай.

ХООРАЙЖЫЛАРНЫҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫНГА

Найысылалда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында улуг-биче кижилерге хостуг үезин чеп ажыглап, селгүүстээринге таарыштыр кылдынган янзы-бүрү аттракционнар хөй.

Арыг агаарга, чечек-чимистиг паркка селгүүстеп дыштаныксаан кым күзевес боор. Бойдустуң чайгаар бүткен бо бөлүүнү черле онзагай.

Паркка келгеннер «Хүрээ» стадионга, театрларга кино-концерт, спортчу оюннарны көөрүнден ангыда, ажы-төл-биле кады хөглүг дыштаныр. Автоматтыг оюннар, бильярд, теннис залдарынга, танцы шөлүнге баар, агаарга чайганыр аткыыштар — «Ромашка», «Ветерок», шарыттының алгаш чайганыр, аарттынар аттракцион, а бичиилерге янзы-бүрү ан-мең дүрзүлүг, аъттарлыг карусельдер, самолёттар, кара адар тускай бажың, шыдыраа ойнаар өрээл дээш өске-даа чүү чок дээр!

Уругларга таарыштыр дерип тургускан «Тоол» деп хоорайжыгаш мырыңай кайгамчык.

Р. ДОЛЗАТМАА.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЭЭЛЧЭЭ

Ак-Довурактың В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинадының парткому автономнуг республикаларга турасказаткан шинтилел-политиктиг болгаш күш-ажылчы найыралдың хүннерин эрттирип турар.

График ёзугаар бир неделяда кайы-бир автономнуг республика дугайында лекциялар, беседалар, номнар делгелгези, булуннар, хана-солуннар үндүрүлгези, найырал кежээлери цехтерде, библиотекаларда, Культура ордузунда организастыг эртип турар. Абхаз, Аджар, Башкир автономнуг республикаларга ону турасказын эрттирген.

Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде ССРЭ-ниң 60 чылынга тейлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбарган.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТАЛАНТЫЛЫГЛАР КӨВҮДЕЗИН

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү, агитация-уран чүүл бригадазы, улусчу театр... Күзел-сонуургалың аайы-биле хостуг үе шактарда уран чүүлдүң бо хевирлеринге киржип болур сен. Бистиң республикада дыка хөй кижилер боттарының уран талантызын аңаа бараалгадып чоруурлар. Республикага улусчу театрлар 1950 чылдан эгелеп тыптып, баштайгызы Чаданага тургустунган. Ооң бээр элээн үе эрте берген. Бисте ам 15 улусчу театр, аныяк көрүкчүлерниң дөрт, ойнаарактарның бир театры ажылдап турар. Түс-түс девискээр аайы-биле эстетиктиг база мөзү-шынар кижизидилгезинге олар тодаргай ачы-салдарын чедирип турары чугаажок.

Хоорайларда, суурларда улусчу театрларның эки ажылдаарынга материалдыг бааза база салдарлыг. Чүнүң-даа мурнунда оларны удуртуп башкарып турар культура кадрлары эң кескү черни ээлээр ужурлуг. Ооң-биле чергелештир партия, совет комсомол органнары боттарының киржилгезин салып апаар. Улусчу театр багай ажылдаар азы ажылдавайн баар болза, ону культура амыдыралында анаа эвес таварылга деп санааш, чөптүг дүвүрээзинниң үндүрери чугула.

Ук коллективтерни «улусчу» деп адааны-даа таварылга эвес. Улусчу дээрге улустуу, чоннуу-дур. А чон дээрге кайгамчык талантылыг, уран-мерген болгай. Оларның арызында улуг-биче назылыг кандыг талантылыг кижилер чок дээрил!

Бистиң улусчу театрларывыстың шиилеринде колдуунда клуб, библиотека ажылдакчылары киржип турар, а талантылыг ажылчыннар, саанчылар, трактористер, башкылар, эмчилер кайыл? Оларны бистиң режиссёрларывыстың хаара туттунмайн турарында бе азы кижилерниң арай тоомча, сонуургал чок апарганында бе? Ол айтырыгның кайызы-даа бар чадавас. Улусчу театрларда арга-дуржулгазы байлак, тускай эртемниг

Культура болгаш амыдырал

режиссёрларның эвээжин мадаа чугаалавас арга чок. Ынчалза-даа тускай эртемниглер безин ажылынга ижикпейн баар таварылгалар бар. Кызылдың уран чүүл училищезин чаа дооскан аныяк кижиге чон-биле харылзаа тудуп алыры берге болуру чугаажок, анаа бир-ле дугаарында кымнар дузалаарыл? Талантылыг кижилер боттары. «Бо чүү апарды, кижи канчап боду-ла шииге ойнаксаар кижи мен деп чугаалаарыл» дижир чадавас. Чогаадыкчы харылзаа чокта чүү-даа бүтпес. Ажылдакчыга дузалаар, деткиир, сүмележир-ле болза, режиссёрлар чүгле «четтирдим» дээрлер.

Театр уран чүүлү уран чүүлдүң эң-не нарын, ханы, хуулгаазын хевири, чүге дээрге ында ыры, танцы, шүлүк, хөгжүм шупту кирип турар. Шии артизиниң базым бүрүзү, шимчээшкин бүрүзү уткалыг, хөгжүм безин шииниң маадырларының сагыш-сеткилин илередир. Дериг-херекселде безин артык чүве турбас, боо турар болза, ону ыяап-ла адар, хөгжүм херекселин чыдар болза, ону ыяап-ла ойнаар апаар. Шии уран чүүлү-биле ооңуктешкен кижи бүгү назынында ону утпас, аңаа улам хандыкшыыр, ынчангаш тудум кижиниң билии бедиир, угаан-бодалы байлаашкыыр.

Тыва театрның тургузукчулары Тываның булуң бүрүзүн баштай аъттыг, ооң соонда ажык чүък машиналарынга олуруп алгаш кезип, уран чүүлдү чонга чырык-биле демей чедирип чорааннар болгай. Улусчу театрларны, бот-тывынгыр уран чүүлдү профессионал уран чүүлдүң өткүүлгаштары дээр бис. Бо өткүүлгаштар улам чырык болгаш тудум, чурттаалга улам чараш, өңгүр болур. Эки ырны дыңнап алырга, эчис соруктуг [illegible] ажып, чиңгей бээр.

Ада-Чурттуң Улуг дайынының үезинде А. Александровтуң «Ыдыктыг дайын» деп ырызы совет улусту тиилелгеже сорук кирер гимн болган. А. Кочетковтуң «Ынакшааннар, чарылбаңар» деп балладазы, К. Симоновтуң «Мени мана» деп шүлүү, К. Шульженко-биле кады ырлаан М. Блантерниң «Ак-көк аржыылчыгаш» деп ырызы тиилелгени чедип алырынга эвээш эвес улуг-хуузун киирген. Бо кайгамчык чогаалдарны дыка хөй шиилерни көрүп ора, дыңнап болур.

Тыва уран чүүлдүң-даа төөгүзүнче хая көрнүр болза, үе-үе аайы-биле эки ырыларны, шүлүктерни, шиилерни бистиң чогаалчыларывыс тургусканнар. Шагда безин уран чүүлче киржилге кончуг идепкейлиг, массалыг турган. Амгы үеде чамдыкта байдал шала бир янзы болгудаар-дыр. Хостуг шакты чеп ажыглавас, ону анаа-ла хилис, харын-даа ажык чок чүүлдерге чарыгдаар таварылгалар чамдык аныяк-өскенниң арызында безин бар. Чамдык 30—40 харлыглар боттарын улуг улус бис деп санааш, чүү-даа чүвеге киржилге чок, карак ажыт олуруптар. Херек кырында оларның арызында талантылыглар та чеже?

Кедээ суурларга чоруурга аныяктар мынча деп хомудап чугаалаштынылаар: «бистиң суурда дыка чалгаараанчыг. Клубка кинодан башка чүү-даа болбас». Ындыг чугааларны дыңнааш, кижи шуут-ла кайгаар. Кайы-даа суурда аныяк-өскен хөй-ниити организациялары бар болгай, боттарының хостуг шагын боттары организаставайн, кедээ клубтуң чангыс ажылдакчызынче көрүп олурарга, ажык-херек кайын бүдер, солун эвес-даа болбайн канчаар. Культура албан черлериниң ээлери аныяктар ол-дур харын. Бүгү-ле чүве оларның холунда — культурлуг дыштаныры, арыг-шевериниң сагыжы, эт-херекселге камныг, хумагалыг болуру, оюн-тоглааны организастап, боттарының уран талантызын чонга бараалгадыры. Ооң-биле кады улусчу театрларның шии көргүзүглеринге идепкейлиг киржип болза, талантылыглар улам көвүдээр ийик.

Д. МОНГУШ.
республиканың эртем-методиктиг төвүнүң киллис эргелекчизи.

ТУЛА ОБЛАСТЬ. Ясная Поляна—орус улустуң улуг чогаалчызы Л. Н. Толстойнуң (1828—1910) чурттап база чогаадынчы ажылын кылып турган чери. Ол аңаа төрүттүнген болгаш улуг назынының бежен хире чылын орта эрттирген. 200 ажыг чогаалды Ясная Полянага бижээн, оларның арызында «Дайын болгаш тайбың», «Анна Каренина» деп номнар, «Диргизиишкин» деп романның дыка хөй эгелери бижиттинген.

Бодунуң чогаалдарынга Лев Николаевич Ясная Поляманың кайгамчык бойдузун чуруп көргүзүп, аңаа чурттап турган кайгамчыктыг кижилерниң овур-хевирлерин тургузуп келген.

Чогаалчы аңаа чурттап турда-ла дыка хөй кижилерни ол чер бодунче хаара тудуп келген. «Олче бүгү делегей, бүгү чер көрүп турар... Амыдыралдың судалдары олче тырттырган, сагыш-сеткил мөңгези-биле ынаар хаара туттунган» деп, А. М. Горький бижээн.

Совет эрге-чагырганың тургустунганының баштайгы чылдарындан эгелеп Ясная Полянада чогаалчының бажыңы музей-заповедник апарган. Ону тургусканындан бээр 60 ажыг чыл эртген-даа болза, орус болгаш делегей литературазының генийи—Л. Н. Толстойнуң чурттап турган үезинде дег Ясная Поляна бо хүннерде бичии-даа өскерилбээн.

ЧУРУКТА: Л. Н. Толстойнуң музей бажыңында кабинеди.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ТВ

АВГУСТ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кино аянчорукчуларының клуву». 9.55 — «Улуг амыдырал». Уран чечен фильм. 11.10 — Телемедээлер. 11.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «[illegible] экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Мээң төрээн черим Брно» (ЧССР), «Ирвен хемниң кыдыглары» (ВНР), «Париг амытаннар хүнү» (ГДР). 15.25 — Уругларга фильм. «Капитан Серая Голова». 2-ги серия. 16.30 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.15 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Наседкин ойнаар (фортепиано). 17.45 — Эртем амыдыралы.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Кежээниң мурнунда хуннуу». Комсомолчу хойжу Людмила Банчык дугайында киноочерк. 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Орус угуулдаары» деп улусчу музыка херекселдериниң ансамблиниң концерти. 19.25 — «Рубенс—чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «82-ниң ырлары». 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.10 — Доңгандыр турар бойдус чүүлдериниң [illegible] дугайында документалдыг фильмнер программазы: «Бойдустуң хөөйүлүгларын бугаар», «Маңаа база арга-ыяш турар».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— Хөй сериялыг уран чечен «Чараа-чеченнер дайзыны» деп телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия (БУР). 13.05 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 13.35 — Шыдыраа школазы. 14.05 — Ада-иелер, силерге. 14.35 — «Регатаның алгалары». Фильм-концерт. 15.00 — «Горизонт». Аныяктарның мораль—эрге кижизидилгезиниң дугайында. 2-ги дамчыдылга. 15.55—Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Эртенги ырыжыгашы». Мультфильм. («Орбита-3»). 18.30— «Оожургал чок албан-хүлээлге». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Рондо». Фильм-концерт. 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг узунар, чаштар!». «Арыг иштинде чочагайлар кымнарыл?». Мультфильм. 20.15 — Украин ССР-ниң «Ятрань» деп улусчу [illegible] концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.30 — «Майор Земан [illegible]». [illegible] фильмниң баштайгы көргүзүү.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ ПАНОРАМАЗЫ

БАСКЕТБОЛ. Делегей чемпионадынга киржип турар совет спортчулар Колумбияның шилиндек командазын 143:76 санга уткаш, баскетболистер маргылдаазының мурнуку одуруунче үнгеннер. Олар үш тиилелгени чедип алган болгаш чангыс-даа аштырыышкынга таварышпааннар. Югославияның, Испанияның, АКШ-тың командалары бир-бир катап уттурганнар.

ФУТБОЛ. ССРЭ-ниң клубтарының Киевтиң «Динамозунуң» баазазынга тургустунган футболга шилиндек командазы Италияда болуп турар делегей маргылдаазынга тиилелгени чедип алган. Баштайгы ужуражылгага совет футболистер «Фано» команданы 3:0 санга утканнар, ийиги ужуражылгада «Анконитона» команданы 5:0 санга тиилээннер.

ШЫДЫРАА. Толукада (Мексикада) дээдилер арызының маргылдаазынга Борис Спасскийни уткан болгаш 6,5 санныг мурнавышаан.

Маргылдааның төнчүзүнге чедир дөрт салыг арткан.

Аныяктарның арызында шыдыраа чемпионадынга москвачы Андрей Соколов америк Жоэль Бенджаминни уткаш мурнунда чоруп орар байдалын улам быжыглаан. Ол 7 санныг.

ЧИИК АТЛЕТИКА. Киев стадионунга болуп турган чурттуң чиик атлетикага чемпионады доозулган. Ындыг хевирлиг маргылдаага эң бир дугаарында дөрт спортчу черниң узунун 8 метрни ажыр халый берген. Минск чурттуг, 27 харлыг Виктор Бельский 820 см. көргүзүглүг болуп, чемпионнаан. 400 метр черге чарышка бирги чер дээш ол маргылдааның тергиин болган киржикчилеринден 46 секундадан кыдуу көргүзүглүг кижи чок болган, ол дээрге Афиналарга болур Европа чемпионадынга 4х400 м. черге болур эстафетага эң шыырак спортчуларның киржирин бадыткаан.

Чурттуң чамдык чемпионнарының түңнелдери мындыг: Николай Киселёв ядрону 21.09 метрже октаан, москвачы Александр Бескровный үш дакпыр халышка 17.37 метр көргүзүглүг болган, ленинградчы Игорь Никулин масканы 80.14 метрже шыдаваан. Рига чурттуг Дайнис Куланың копьёзу 85.86 метрже ужута берген, львовчу Алексей Демянюк 230 см. бедикти ажа халаан.

Стадионга болган сүгүр чаъс спортчуларның көргүзүглеринге багай салдарлыг болган. Ооң уржуундан шөйбек ыяш дузазы-биле черниң бедиин халыыр маргылдаа доозулбаан. Ол хевирге чемпион сентябрь 18—19-та Ташкентиге болур ССРЭ кубогу дээш маргылдаага илерээр.

НОГААН ШЫККА ОЙНАП, ХӨГЛЕП...

Совет улустуң революсчу, дайынчы күш-ажылчы алдарының черлери-биле походтарның тиилекчилериниң Бай-Хаакка болуп эрткен IX республика слёдунуң киржикчилери шериглиг ырлар көрүлдезинге чай арызында белеткенип кээп турганнар. Бөлүк-бөлүк болуп алгаш, хөгжүм үделгези-биле ырлажы бээр. Ында, мында баан, чадырларның чараш уну дыңналыр. Таңдының [illegible] шериг хептерлиг, хөйлеңнери чер-биле өңнеш. Чыскаалып алгаш ырлажырынга Таңды аныяктары бирги черде болду. Шынап-ла, бүзүрелдиг күүселде оларда болган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң оолдары, уруглары бо күүселдеге база талантызын көргүскеш, ийиги черни алган. Дайынчы ырлар күүселдезинге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Монгуш Быдаваевич Тас база идепкейлиг киришкен. Үшкү черни Бай-Тайганың күүседикчилери алган.

ГТО нормазы дужаарынга болгаш хамааты камгалалынга белеткелге маргылдаалар болган. ГТО дужаарынга эки көргүзүглерни Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарының спортчулары чедип алган. Кара боолаарынга Кызыл хоорайның, Таңдының болгаш «Алдан-Маадырның» адыгжылары шаңналдыг черлерни алган. Таңдыдан В. Оюн, Чөөн-Хемчик райондан Р. Ооржак, С. Сат, Ш. Ондар, А. Ооржак, Р. Ондар, Өвүрден А. Аралаш олар [illegible] хүндүлел бижиктерни дайынчы адыгжылар болганын [illegible].

Беш чүс метрге болгаш муң метрге чадаг чарыш, граната [illegible] болгаш спорттуң оон-даа өске хевирлеринге маргылдаалар болган.

Мөгелерниң хүрежи слёттуң киржикчилериниң улуг сонуургалын болдурган. Аныяк мөгелерден Тес-Хемниң төлээзи Сүктер Шимит шүүлген.

[illegible] тиилекчилери аңаа байырлаашкын-биле [illegible].

Тоску республиканың слёдунга бирги черни «Алдан-Маадыр» совхозтуң [illegible] комсомолчулары алган. Олар ГТО-га бирги, [illegible] — ийиги, хеп таңназы-биле бирги черни алган. Ынчангаш олар слёттуң бүгү тала-биле шилилгээн. Ийиги черни Тес-Хем, үшкү, дөрткү, бешки черлерни Таңды, Улуг-Хем, Өвүр районнар алышкан. Бо чылдың сентябрьда Ереван хоорайга болур слётче ол беш райондан шилиндек төлээлер барып киржир.

Таңды районга дөрт хүн болган слёттуң киржикчилери бир хүн дүъш соонда, ол районнуң бир ажыл-агыйының мал чеми белеткелинге, ногаа чаштаны ажылдарынга дузалашкан.

ЧУРУКТА: волейболга маргылдаа үезинде.

Сөзү болгаш фотозу О. ОНДАРНЫЫ.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

ССРЭ-нин КАК-тын Кызыл туктуг Забайкальенин кызыгаар округунун шериглеринин ыры болгаш танцы ансамблинин концерти Кызылдын **НОГААН ТЕАТРЫНГА** 1982 чылдын августун 25-те болур. Уран чүүл удуртукчузу болгаш дирижёр Ю. Гольдсобель.

Эгелээри —19.00 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМШИИ ТЕАТРЫНГА августун 29-30-де «Кубаночка» ансамбльдин концерты болур.

Уран чүүл удуртукчузу А. Лученков

Эгелээри —20.00 шакта.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМШИИ ТЕАТРЫНГА сентябрьнын 4-те уругларга болгаш улуг улуска «Радионяня» деп концерт болур. Программада; хөглүг чугаалар, интермедиялар, ыржыгаштар, сценажыткан көргүзүглер. Күүседикчилери: «Радионяня» деп дамчыдылганың доктаамал киржикчилери—эстраданың Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары Александр **ЛЕВЕНБУК**, Лев **ШИМЕЛОВ**, Владимир **ГИЛЕВИЧ**.

Эгелээри —16 болгаш 19 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырларынга өөренир күзелдиг аныяк оолдар, кыстарны чалап турар. Белеткел салбырларынга дооскан ортумак эртемниг болгаш совхозтарның, тудугларның мурнакчы ажылчыннары, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлениинден халашкан кижилерни, а ол ышкаш эмнелгелерде [illegible] хүлээр. Белеткел салбырынга кирер аныяк ажылчыннарның практиктиг ажылының стажы бир чыл болур ужурлуг (өөредилге үезинде ажылы стажка кирбес). Санитарларның ажылының стажы ийи чыл. Сөөлгү чылдың ажылының стажы үзүлбээн болур.

Белеткел салбырынга чылда болгаш ынаар чорударын бүдүрүлге, тудуглар, совхозтар, эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң удуртукчулары, тергиин кезектериниң командылал черлери партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының сүмелээзиниң ёзугаар дорт харылаар ужурлуг.

Белеткел салбырынче чоруур кижилер дараазында документилерлиг болур:

1. Ректорнуң адынга билдириишкин (доктаашкын хевиглиг бланкыга).
2. Ортумак эртем дугайында документ (болур).
3. Үш кижиниң (бүдүрүлге черниң удуртукчузу, местком даргазы, ВЛКСМ комитединиң секретары) ат салган характеристика.
4. Кадыкның байдалының дугайында терапевтиң, хирургтуң, невропатологтуң, лор-эмчизиниң, флюорография болгаш рентген шинчилгезиниң дугайында тускай бланкыга бижип, ат салган 286-гы шынзылга. Медицина институдунга өөренип болуруунуң дугайында коз эмчизиниң чепшээрели база ол шынзылгага турар ужурлуг.
5. 3Х4 хемчээлдиг, бөрт чок тырттырган 6 фото-чурук.
6. Өөредип чоруткан бижикти тускай бланкыга доодурар болгаш бүдүрүлге черниң удуртукчузу ат салгаш, тегерик таңманы кагар.
7. Күш-ажыл дептериниң хоолгазын чүгле бүдүрүлге черниң удуртукчузу шынзыткаш, сүлделиг таңманы кагар болгаш «амгы үеде ажылдаарын [illegible]» [illegible] паспортту, шериг билединиң кирр бижээн шынзылганы, комсомол болгаш профэвилел билеттерин беседалажыышкын үезинде документилер дужаарда, боду көргүзер.

Документилерни Кадык камгалал министерствозунче 1982 чылдың октябрь 25-ке чедир [illegible].

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу № 10 бажың, кадрлар килдизи.

ЯБЛОКТАН КЫЛГАН ЧЕМНЕР

Далганы сүүк кылдыр хоюдуп алынар. Ол шуут белен болурга, аңаа хензиг кылдыр хээндектеп каан яблокту болгаш чуурга белогун холуптунар. Ооң соонда оладьяны ийи талазындан хааргаш, быжа бээрге, ары чигири-биле чаггаш стол кырынга салыр.

ЯБЛОКО ХАРЖЫГАЖЫ

Яблокту быжыргаш, шиш-кииш караан өттүр чуургаш, аңаа анаа чигирни болгаш ары чигирин, чуурга белогун холаашты[illegible] чедир былгаптар.

Белен болган харжыгашты тавакка салгаш, сүт-биле кады чем столунга салыр.

ДАЛГАННЫГ ЯБЛОКОЛАР

Яблоконуң оладьязы кежип картап каапкаш, ооң өзээн уштур. Ооң соонда ону тырыкылай кескилээш, хоюг чигир-биле холааш, 10-15 минута иштинде тургузуптар силер. Далганы хоюдуп алынар. Чуурганы, сметананы, дусту, чигирни, сүттү холааш, шопулак азы серээ-биле хоюду былгаар. Ооң соонда ынаар демги далганы урупкаш, борбакталбазын дээш, улам хоюдур былгаар. Белеткеп алган яблоктарыңарны серээ-биле шиштээш, хоюдуп алганынар массаже суккаш, хайнып турган саржаглыг пашка кукташ, быжырыптар силер. Белен кылдыр быжа берген далганныг яблокту чалгыяк тавакка салгаш, ооң кырынче хоюг чигирни быскаанаптар болгаш столга сүт хоюу-биле кады салыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Базындырбаан» 18.40 шакта.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 10.00, «Ийиги кадай» 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Даңгырактар болгаш аазааткыннар» 19.30 шакта.

Агаар

Республиканың бөгүн көзүлүр турар булуттаар, чамдык черлерге кезек чаъстаар. Агаарның температуразы дүне 4—9 градус чылыыр, чамдык черлерге 3 градус чедир доңаттаар, хүндүс 15—20, чамдык черлерге 9—14 градус чылыыр.

Кызылга [illegible] температуразы дүне 4—[illegible], хүндүс 18—20 градус чылыыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партийжиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегтүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедбейн баргаша 2-32-73 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 199 (11997) | 1982 чылдың август 26, четверг | 1925 чылда үндүрүлгелиг | Өртээ 3 кап.

1,5 КАТАП

УРАЛЬСК. Кур черлерни шиңгээдип алганының ачызында Джаныбек район областың дыка тараалаң чери апарган. Мурнунда аңдазын изи дегбээн он муң гектар черни аңдарганының түңнелинде дүжүт алыр шөлдүң нийти хемчээлин 50 муң гектар чедирер аргалыг болган. Оон иштинде тараа шөлү 1,5 катап улгаткан.

Кур черден район тергиин эки дүжүттү ап турар. Бо хүнне рде Төрээн чурттуң шыгжамырынче чеден муң тонна тарааны урган, ол дээрге улус ажыл-агый планындан 1,5 катап хөй.

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ

Көскү агитация—ажылчы чоннарны коммунистиг өзүга кижизидериниң практикага шылгаттынган, ажыктыг, дайынчы болгаш дээштиг хевириниң бирээзи. СЭКП Төп Комитеди ону эки кижизидеринче доктаамал сагыш салып келген болгаш салып-даа турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде айыттынган экономиктиг болгаш социал-политиктиг улуг сорулгаларны, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын пропагандалап, тайылбырлаарынга, ону күүседиринге, амыдыралдың социалистиг хевириниң артык күштүгүн, социалистиг ниитилелдиң чедиишкиннерин көргүзеринге, социал бурунгаар депшилгеге, тайбыңга удур империалистиг күштерни сойгалап илередиринге көскү агитация чагыртан болур. Ол ышкаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырарынга ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин көдүрерингe көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар.

«Көскү агитацияның байдалы болгаш оон ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге ролюн бедидер хемчеглер дугайында» база «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалдарын амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия организациялары элээн ажылдарны кылган. «Тыва кобальт» комбинатта партком көскү агитацияны экижидери-биле чөвүлелди тургускан. Оон түңнелинде комбинатта, Хову-Аксы суурнуң бүдүрүлгелеринде, культура албан черлеринде аскылаан стендилер, диаграммалар, плакаттар, лозуңнар, көргүзүг, хүндүлел самбыралары бүдүрүлгелерниң шиитпирлеп турар айтырыгларынга дүүшкен, ажылчыннарны күш-ажылче сорук киирип турар. Комбинатта автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязында көскү агитация эки кылдынган. Чараштыр чураан лозуңнар, плакаттар, булуңнар, хүндүлел база көргүзүг самбыралары болгаш көскү агитацияның өске-даа хевирлери бо коллективтиң ажылын, амыдыралын тодаргай чугаалап турар. Чадааның ыяш ажыл-агый чери социалистиг чарышты дээштиг организастаарынга көскү агитацияны калбаа-биле ажыглап турар. Коллективтиң хүлээлгелерин, чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин аскан. Чарыштың түңнелин квартал санында үндүргеш, сан-чурагайларны көргүзүг самбыразынга, чарыш экранынга бижиирин доктааткан. Тиилекчилерге тураскааткан Күш-ажылчы алдар тугун көдүрүп, бүдүрүлгениң мурнакчыларының чуруун хүндүлел самбыразынга азары чаңчыл болган. Бо бүгү коллектив кежигүннериниң эки ажылдаарынга дузалаан. «Тыва даг-дугу» комбинатта, Тыва коммунэнергода, Кызылдың автосептелге заводунда, Чаа Шагаан-Арыгның № 18 мехколоннazында, «Большевик», «Өөк», «Барлык» совхозтарның төптеринде болгаш өске-даа коллективтерде көскү агитация багай эвес кылдынган, ону салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге ажыглап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга дүүштүр көскү агитацияны чер болганда эде кылза-даа, оон янзы-бүрү хевирлерин долу ажыглавас, ону өй-шаанда чаартырынче кичээнгей салбас, оон кижизидикчи болгаш организакчы ролюн чедир үнелевес партия организациялары республикада ам-даа бар. Кызылдың тууйбу, алгы заводтары, эът комбинады, «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Чадааның үлетпүр комбинады, хөмүр-даш участогу, № 463 мехколоннazы, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, «Тээли» совхозтуң төвү, салбырлары көскү агитация-биле багай дериттинген. Бо коллективтерде стендилер, плакаттар, лозуңнар, Күш-ажылчы алдар туктары, көргүзүг самбыралары эргижирээн, оларны чаартпайн турарындан үтказы хүннүң негелделеринге дүүшпес. Ол ышкаш бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң он бирги беш чылда сорулгалары, 1982 чылда хүлээлгелери безин астынмаан.

Хоорайларның болгаш суурларның көскү агитациязын экижидеринче угланган хемчеглерни ап турза-даа, негелдеге четпейн турар. Туран хоорайда СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңының мурнунда шөлде, паркта, универмаг, автовокзал чанында стендилер, плакаттар дыка үр үениң дургузунда чаартынмаанындан будуктары карталгылап, шуут көрүш чок болган. Чадаана хоорайның төвүнде садчыгашта Ленинчи комсомолдуң, революсчу, дайынчы, күш-ажылчы ажыл-чорудулгазынга тураскааткан стенд эргижирээн. Чаа Шагаан-Арыгда көскү агитацияны чаартыры, план ёзугаар кылыры негеттинип турар.

Сүт-бараан фермалары, хову турлаглары, сиген белеткээр бригадалар төптери көскү агитация-биле дериттингени кошкак. Дыка хөй коллективтерде социалистиг хүлээлгелер астынмаан, хүн бүрү ажыл-ишти көргүзүг самбыраларынга биживедээн, социалистиг чарышта кым мурнаан, хожудап турары билдинмес болур. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээннерни оларның бүдүрүлгеге чедирген хоралын көргүскен «Чаңныктарны» үндүрбейн турар. Бир эвес ону доктаамал кылыр болза, кижилерниң харысалгазы улам бедиир, күш-ажылче сорук киирер, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир.

Хоорайларда, суурларда, бүдүрүлгелерде, совхозтарда ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунче, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынче кыйгырган, кашналга хумагалал дугайында лозуңнар, плакаттар, сан-чурагайлардыг деңнелгелер ам-даа эвээш, ону хүннүң сорулгаларынга дүүштүр кылза чогуур.

Көскү агитация талазы-биле үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни кыска хуусаада чайладыр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, көскү агитацияны экижидер дугайында партия ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээштиг хемчеглерни партия организациялары алыр хүлээлгелиг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Тываның ажыл-ишчилери социалистиг чарышты калбарткан шалыпчы ажылдап турарлар, оон чорудулгазын көскү агитацияга хүн бүрү чырыдары ажылчы чоннарны күш-ажылче улам сорук киирери партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Ооржак Өткен-оолдуң сигенчи звенозунуң чедиишкининге тураскаадып көдүрген.

«Хемчик» совхозтуң тудугжузу Ооржак Өткен-оол хол кадыыры-биле сиген кезер звенону тургускаш, 140 тонна сиген кезер планын дүүнге чедир 211 тонна кылдыр, азы 150,7 хуу күүсеткен. Ук звено мал чемин белеткээриниң шалыпчы айының арткан хүннеринде белеткээн сигенни 250 тоннага чедирерин азы пландан ажыр 110 тонналы белеткээрин хүлээнген.

Мурнакчылардан үлегер алыңар!

МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭРИ—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

ЭЗИМНЕР ЭДЭЭНДЕН

Бо чылын Тожунуң делгемнеринге дески үнген сигенни көрген кижи бүрүзү магадаар. Эзимнер эдээ ажык шөлдерге чиңгир-ногаан сиген, шынаала, салгын аайы-биле хөлбеңейнип чыдар. Таварышканна черинден сараатты тургузуп болур.

Эрги-Шөлү деп черде үш комбайн кезип тур. Ону 5 машина соортуп тур. Хүнде он рейс кылыр турган, 13 рейс чедирып, хүн нормазын Р. Көлдер, Р. Бараан, И. Саргыг-Хува болгаш өскелер-даа ажыр күүседип турар. Трактористер С. Деңгүр-оол, В. Оюн, Д. Чолдурбен олар база мурнакчылар.

«Тоора-Хем» совхоз 874 тонна сиген кескен, 1000 тонна силосту белеткээн. Ында мал чемининг белеткелин сөөлгү хүннерде элээн шапкынчаан. Чалын-Шөл деп черде 110 ажыг гектар сула тараан. Ону база ла үш комбайн-биле кестирип турар. Сайлыг-Хөлде 2000 тонна силос салыр оңгарны хээндектеллир кескилген кок-сула-биле долдуруп турар. Бо бригадада комбайнер В. Чогунга, А. Бараан, чолаачылар С. Чамыяң, комсомолчу аныяк оол К.С. Менгеш болгаш силосчу О. Орай-оол, М. Маады шупту аныяк оолдар хүнде нормазын 102—108 хуу чедир күүседип турарлар.

Районда мал чеминиң нийти белеткели ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турар. Оон кол-ла чылдагааны—чайгаар үнген сиген болгаш тараа мал чеминиң дүжүдүнүң кудузунда эвес, а бо талазы-биле ажылды сула организастап турарында.

Кайы-даа совхозтарда техниканың хөй кезиин сула кезеринче, ону силостаарынче утландырган. Бо ажылды болдунар аргазы-биле дүргедетпес болза, сиген планын күүседири бергедээр апаар. Ындыгаш чер болганда эки үнген сигенни, бүгү аргаларны херегле п тургаш, ажаап алыры чоокку үениң кол сорулгазы-дыр.

А. АРАПЧОР.

ЧУРУКТАРДА: «Май 1» совхозта ажыл; «Тоора-Хем» совхозтуң тракторизи Олег Орай-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Баян-Кол суурнуң адаа талазында төп шанга көвээлиг тей чеде берген бис. Бичежек бажыңда улус кестүп тур. Оларга чедип кээривиске партком секретары Д. М. Монгуш блокнодунда бир-ле чүве демдеглээн, санаан тур. Ховуда силос кескен комбайннардан келген машиналарның чүъгүн анаа деңнилеш, силосту дүжүрери-биле оңгарже чорудуп турар.

Ажыл-ижиниң дугайын оон сонуургап айтырдывыс:

—Улуг үүлени бүдүрүп турар механизаторлар мында болдур ийин—дээш, секретарь кедээ талавыста ажылдап турган ийи тракторже, 5–6 хире кижиже айытты.

Оон соонда сигенчилериниң одаанга келгеш:

— Бисте мал чемин харыылап турар улустуң бирээзи гидротехник Сухов Суванчык бо. Силос дугайын ол эки билир, баштай оон-биле чугаалажып көрүңер—дидир.

Силос салыкчыларынга чеде бердивис, улуг оңгарда барык долдур салдынган ногаан массаны ийи трактор тырый бастырып ыңай-бээр чорупла турар. Бир самосвал маңнап келгеш оңгарның бир ужунга доктаай берди. Силостуң чаагай чулуктут чыды думчукка кээп тур. Машина чүъгүн дүжүрүптерге, айыр-лыг эрлер ону шалыпкыны аажок дескилепти. База бир машина силозун дүжүрүптү. Тракторларның даажы улам-на диңмиттелип, узун оңгарның ужу-бажынче каржыысолчуп бастырып-ла турлар...

Сухов Александрович-биле чугаалажы бердивис:

—Совхоз силос салырынче август 14-те кирген. Беш хонук дургузунда 800 тонналы салдывыс. Мааа холуштур машина-техника четпес черде сигенни кескеш, база холуп тур бис. Ол сигенни суурнуң албан организациялары —эмнелге, школа коллективтери, тудуг бригадазы кезип, чүдүрүп чорудуп турар—деп, ол тайылбырлады.

Силос ажаалдазында кайы хире техника киржип, кымнар эки ажылдап турарын айтырдым.

—Бистиң совхозтан 6 самосвал бар. Бөгүн «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазындан 3 самосвал келди. Күш вемешкен. Ол ышкаш бодувустуң алды чүък машиназы ажылдап тур—деп харыылады. Силосту дузап, кармабид холуп турар улус болду. Оон кырынга салыр сигенниң чамдыызын бөлүп эккеп алган.

Силос соортукчулери чолаачылардан Бораук Хирлиг-оол, Олег Чадамба, а кукурузаны кезеринге Владимир Серен, Валерий Дардай-оол олар эң эки киржип турар.

Мал чеми белеткээринге «Х Улуг курал» совхозтуң ажылчыннары идепкейлиг киржип, районда бирги черни ээлеп турар. Ажыл-агый 3500 тонна сиген белеткээр турган. 2010 тонна чедирген. 3000 тонна силос салыр планының 800 тоннаzын күүсеткен. Сенажтың бердинген даалгазын ажыр боттандырган.

Төп шанга чорупту турувуста трактор-хову бригадазының удуртукчузу Николай Тоглапкан база келди. Коллективиниң ажыл-ижин ол биске таныштырды:

—Планывыс 800 тонна сиген чүве. Ам 420 тонналы белеткедивис. Тос трактор бар. Чамдыктары кезер, өскелери бөлүп, ийи трактор сараатта тур. Механизаторлар он бир кижи. Сараат салыкчызы А. Шойгу, сиген кезикчилери Кечил Сандак, Кыргыс Эрес-оол, Сергей Аргамчы, болдурукчулер Владимир Маны-Хая, Валерий Чоодак мурнакчыларывыс ол ийин—деп, Николай Тулушевич тайылбырлады.

Механизастаттынган бригада Оттук-Даш фермазының девискээринде ажылдап турар. Ында дүжүт эки. Ол девискээрден ам-даа 300 тонна сигенни кезип, бөлүп алыр. Чаъстыг хүннерде сарааттарны кажаалап турар. Оон соонда Дарлай Хая деп черде кок-сула кезер, ыңчангаш бригада планны бурун күүседириниң бүгү аргалары бар.

Оттук-Даш фермазының коллективи мал чеми белеткээринге эң-не идепкейлиг киришип 50 тонна сиген белеткээр планын бурун күүсеткен.

Баян-Колдуң ажыл-ишчилери Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг салымышкынын киирип, малга быжыг чем-суурну тургузар дээш бо хүннерде шалыпчы ажыл-ишти улам калбартканнар. Планны күүседириниң аргалары оларда бар.

С. ХЕРТЕК.

ОРБИТАДАН ЧАА МЕДЭЭЛЕР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Леонид Попов, Александр Серебров болгаш Светлана Савицкая орбитаның «Салют-7», «Союз-Т-5», «Союз-Т-7» комплекстиг демниг болгаш эптиг-эвилең ажылдап турарлар. Каттышкан ужудуушкунну шинчилелдер болгаш дуржулгалар-биле долдунган программазы чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Чер чоогунуң делгемнерин шинчилээрин үргүлчү сорулга-биле база совет-француз ужудуушкунну үезинде алдынган түңнелдерин барымдаалап тургаш, экипаж мында чеде берген экспедицияның экипажы августуң 24-те «Пирамиг» аппаратура-биле волчеглиг элээн каш шинчилелдерни кылган. Чехословак специалистерниң ажылдап кылганы электроннуг ЭФО-1 деп фотометрниң дузазы-биле космонавтылар черниң атмосферазында космоска тывылган аэрозольдуг каъттарның тыгыжын шинчилээри-биле дуржулганы кылып турарлар.

Ындыг геофизиктиг шинчилелдерниң үезинде комплекстиң эргежок чугула угланыышкынын болгаш демдеглеп чорууп Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев хандырып, боттары мында кады ажылды кино-фотога тырттырып, боттарының эштеринге дузалажып, станцияның иштинде системаларының болгаш эртем аппаратуразының ажылын хынап турарлар.

Медицина шинчилелдериниң планын ёзугаар августуң 24-түң хүнүнүң бирги чартыында Светлана Савицкаяның вестибулярлыг аппаратының миниишкинин болгаш баш мээзиниң ажылдаар идепкейин шинчилеп көрген. «Реограф» дээр аппаратураның дузазы-биле Александр Серебровтуң чүрек-дамыр системазының көргүзүглерин ультразвук аргазы-биле тодарадырын планнаан. Ындыг шинчилелдерни дензи чок байдал үезинде хан эргилиишкинин чогумчалыг болдурар аргалыг «Пневматик» дээр профилактиктиг херекселди ажыглап тургаш кылыр.

«Таврия» дээр херексел-биле биотехнологтуг дуржулгаларның планнаттынган программазы долузу-биле күүсеттинген. Биология талазы-биле идепкейлиг бүдүмелдерниң холумактарының электрофорезтиг аңгылаашкыны канчаар боор турарын шинчилелдериң сөөлгү кезээнде голографияны ажыглап демдеглээн. Ол дуржулгаларның түңнелдерин моон соңгаар дензи чок байдал үезинде эң-не арыг эм чүүлдерин болгаш биологтуг стимуляторларны алырының аргаларын ажылдап кылырынга ажыглаар.

Телехемчээшкиннерниң түңнелдерин болгаш экипажтың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, эртем-шинчилел комплексиниң ужудуушкуну чогумчалыг эртип турар.

Эштер Савицкая, Березовой, Лебедев, Попов болгаш Серебров оларның кадыкшылы байдалы эки.

«САЛЮТ-7», СВЕТЛАНА САВИЦКАЯГА

Космоска ужуп чорупту турар ийиги херээжен кижи, Светлана Савицкаяның адынга хөй нийти организацияларындан, бүдүрүлге, дээди өөредилге черлериниң, школаларның коллективтеринден байырлыг телеграммалар уткуштур чорупту кээп турар. Ужудуушкун башкарар төпке келген чурттар арасының телеграммалары-биле кады Демократтыг Германия Херээженнериниң Демократтыг Федерациязының президентизи Ф. Браунның болгаш ДХДФ-тиң чиңгине секретары М. Вире-Туоминенниң байырлыг чагаалары база бар.

Совет херээженнер болгаш оларның тайбың база бурунгаар депшилге дээш маадырлыг ажылы миллион-миллион херээженнерге кажан-даа сорук киириишкиниг үлегерчижек боор келгенин телеграммада чугаалап турар. Эргим Светлана, сээң ужудуушкунуң кижилерниң ылым эргезин хандырган болгаш оларның аргаларын ажыдарынга бүгү байдалдарны тургускан чуртта херээжен кижи кайы хире бедик көдүрүлгениң бүзүрелдиг чижээниң бирээзи боор турар. Сени ынакшыл-биле күзээштен, ышкаш, сеңээ болгаш сээң салдыг ышкаш акыларыңга чедиишкиниң ажылды күзеп тур бис.

Ол ышкаш ВДР-ниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Чехословакияның херээженнер организацияларындан орбитада херээжен космонавтыга байырлыг чагаалар алдынган.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАА ОБЪЕКТИЛЕР НЕМЕЖИР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының бригадалары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турарлар. Оларның аразында бригада кезээзи-биле ажылдап турар Г. И. Леонтьевтиң, И. А. Тюмкинниң, С. Димчиттиң, К. А. Горевтиң, С. Монгуштуң удурткан бригадалары алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.

№ 4 БМБ-дан Г. И. Леонтьевтиң 14 кижи составтыг бригадазы «Совет Тыва» совхозта 4000 баш шээр мал семиртилге шөлүнүң тудуунда. Мурнакчы бригада ук объектиниң тудуун доозуп, ажыглалга киирериңге чоокшулаан.

Тускайжыттынган БМБ-дан К. А. Горевтиң 4 кижилиг, И. А. Тюмкинниң 5 кижилиг сантехниктер бригадалары социалистиг чарыштың мурнунда чоруп турлар. Эрткен чай шо кедээзи ажыглалга кирериңге К. А. Горевтиң бригадазы төлептиг улуг-хуузун киирип турар.

№ 3 БМБ-дан Бай-оол Монгуштуң, № 5 БМБ-дан Сергей Димчиттиң бригадалары 22 квартиралыг чуртталга бажыңнарын өй-шаанда ажыглалга киирип турар болгаш чурттакчылардан өөрүп четтиришкиниң сөстери оларның ажылынга бедик үнелел ол. Ам база ээлчеглиг чаа бажыңнарны ажыглалга тудаап турарлар.

№ 2 БМБ-дан С. Ф. Хачатуровтуң 6 кижилиг бригадазы каттыжыышкынның автобаазазының өөредилге-тускай кирилдезин ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап келген.

А. ДАНЧИЙ-ООЛ.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының кол экономизи.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму

СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленуму август 25-те болуп эрткен. Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр П. Д. Дамба-Хуурукту СЭКП райкомунуң бирги секретарының хүлээлгезинден пленум хостаан.

СЭКП райкомунуң бирги секретарынга С. С. Куулары соглаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның инструкторунуң кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киришкен.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

МОСКВА. № 696 ортумак школаның бажыңы Москва-Хемниң каас-чараш эриинде ак-чайт кылдыр көстүп турар. Филево бульварында ол өөредилге комплекизи найысылалдың Киев районунуң уругларынга эжиктерин сентябрь 1-де эң-не баштай ажыдар. Уругларның эргезинде —кайгамчыктыг чараш кылдыр дериин каан школаның херим иштинде хөй-ле ойнаар черлер, спортчу шөлдер бар. Бажың иштинде — кичээлдээр кабинеттер, узаткан хүнниг бөлүктерге тускай өрээлдер бар. Өөредилге чылының эгелээриниң мурнуу чарында Москвада ниитизи-биле 24 муң 900 өөреникчиге 22 школа ажыглалга кирген. Оларны чурттаганың массалыг тудугларының районнары — Орехово-Борисово, Ясенево, Никулино, Бибирево, Отрадноеде туткулаан.

УЛЬЯНОВСК. Ол хоорайның чоогунда Баратаевка суурда тудуп турган кедээ өөредилге-бүдүрүлге комплекизи чылыдылга черлериниң ногааннары дээш специалистерни өөредип үндүрер. Ульяновск районнуң оон чоок-кавызында беш ортумак школаларының үстүкү класстарының өөреникчилери анаа өөренир. Хоорай чоогунуң ногаа ажылдыг совхозтарының дагдыныкчылары оларның ылдыг профессияның чажыттарын билип алырынга дузалаар.

ТУРЗУНЗАДЕ. (Таджик ССР). Кабинет системазы-биле өөренмишаан, чаңгыс эзлечег-биле кичээлдээр кылдыр телевизээн, дөрт аңгы бажыңнан тургустунган школа комплекизи таджик металлургтарның хоорайында тудуп эгелээн. Өөредилге кабинеттерин, лабораторияларны болгаш мастерскаяларны техника талазы-биле дерииринге шефчилер — таджик алюминий заводунуң ажылчыннары болгаш инженерлери киришкеннер. Ол комплекс— «Таджикгипро тудуг» институдунуң ажылдап кылганы төлевиллелин ёзугаар тудар ужуражыг школа бажыңнарының эң баштайгызы-дыр.

АСБЕСТ. (Свердловск областы). «Ураласбест» комбинаттың коллективи тос школаны шефтеп турар. Оларның кайызында-даа өөредилге чыдынга дүүштүр спортчу комплекстер кылдынган, кино үндүрер черлер, телевизорлар болгаш музыка ойнаар херекселдер-биле дериин чаа лабораторияларны болгаш кабинеттерни кылган. Комбинаттың 200 ажыг аныяк ажылчыннары болгаш специалистери бөлгүмнерни болгаш секцияларны удуртур.

КИШИНЕВ. Молдавияның Братушаны дээр суурунуң төвүнде туттунган үш каът каас-чараш бажыңның залдары школачылар болур. Оон кабинеттерин болгаш бүдүрүлге мастерскаяларын, хуралдаар болгаш спорт залдарын, столоваяны болгаш библиотеканы шефчилер айыларынга тудугжулар-биле кады үстүкү класстылар база киришкеннер. Сентябрь 1-ге чедир Молдавияның чүгле кедээ черлеринге беш ужен чаа школа ажыттынар. Ол өөредилге черлериниң хөй кезиин ажыл-агыйларның боттарының акша-хөреңгизи-биле туткан болгаш ажылдарны чаа ажыл-агыйга өөредигге барышталаан, оларны чогуур техника болгаш өөредилге херекселдери-биле хандырган.

ФЕРГАНА. Төп Ферганаларның кур чер девискээринде ногаан аргазын өртүзүнде школаның ийи каът бажыңы бедий берген турар. «Правда» совхозтуң таракажыларының туттунган аас бажыңнарының сөс байырлыг чидирген. Школалар тударынга Фергана областының ажыл-агыйлары болгаш черле Советтерин ол миллион акша рубльди хуваалап кайлааа. 80 ажыг чаа школаларның хөй кезии кедээ черлерде туттунган.

(СЭТА).

ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛДЫ БЕЛЕТКЭЭР

Совет чазактың туруп келген бүгү төөгүзүнде Коммунистиг партия социалистиг Төрээн чурттуң камгалал күчү-зүн быжыглаарынче, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчы белеткелиниң белен турарынче кичээнгейни углап келген. Партияның болгаш чоннуң тургузукчу ажылдары хейинге хөй миллион совет патриоттарның ниитилели — ССРЭ-ниң ДОСААФ ниитилели төлептиг үлүүн киирип турар. Ниитилелдиң мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Төрээн чурттуң камгалалынга доктаамал белен турарынга болгаш чурттакчы чон ортузунга шериг билиглерин, совет чоннуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чаңчылдарын-га киижилеринге ДОСААФ организациялары ажылын улам калбартып турар. Ол сорулгаларны боттандырарынга ДОСААФ-тың эге организациялары улуг рольдуг. Үлетпүр, бүдүрүлге, албан организацияларында болгаш школаларда эге организациялар камгалал-массалыг болгаш спорт ажылының хөлдүүн чорудуп турар.

Улуг-Хем районнуң ДОСААФ комитеди амгы үеде 4.670 кижигүнүт 35 эге организацияларны каттыштырып турар. Ук комитет районнуң шериг комиссариады-биле кады школаларга массалыг шериг-патриоттуг ажылдарны кылып чорудуп келген. [illegible] «Зарница», «Орленок» деп ышкаш шериг-спорттуг [illegible] эрттип турган. Ол ышкаш спорттуң шериг-техниктиг хевирлеринге аныяктар [illegible] маргылдаалар болгулаан. Кара адары, мотоспорт, автоспорт, судо —болгаш авиамодель кылыры районда багай эвес деңнелде. Шагаан-Арыг хоорайда [illegible] школалар чанында кара боолаар черлер доктаамал ажылдап турар. Чаа-Хөл, Ак-Туруг, Торгалыг, Хайыракан школаларында модель кылырының секциялары тургустунган. Шагаан-Арыгның спортклувунда тургустунган мотоциклчилер секциязында чээрби ажыг оолдар, уруглар хаара туттунган. Районга спорттуу маргылдаалар үнжтел чок. Чоокта чаа ГТО нормазын дужаарынга эрткен маргылдааларга 1.350 ажыг кижи киришкен. Олардан 975 кижи норманың [illegible] чадаларынга дужаап шыдаан. Районнуң школаларынга [illegible] аалдарның [illegible], дайын хоочуннары-биле ужуражылгалар, эрес-[illegible] бүдүрүнүң кичээлдери эрттип турар.

Районнуң ДОСААФ организацияларының ажылдакчылары ажылчы чоп, аныяктар [illegible] шериг-патриоттуг [illegible] дип алыр сорулга-биле эге организацияларның ажылын шыңгыырадып, оларның ажылын чогуур деңнелге тургузар дээш кичээнгейни салып турар.

ЧУРУКТА: Шериг-Далай Флодунуң тергиини, бирги класстың специализи старшина Анатолий Кравчук (солагай талада) болгаш харылзаачылар бөлүүнүң командири Алексей Шуткин поход үезинде сигнал бээр черде.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаызы.

ТИИЛЕЛГЕНИҢ СИМВОЛУ

1949 чылдың майда Берлин хоорайда Трептов-паркка совет дайынчының хүлер тураскаалы өндүрчаагай бедип үнген. Фашизмни чылча шаапкан сүрлүг чепсээн оң холунда туткан, а солагай талакы холунда —ооң эптинче чоргаар камгаланып, сынны берген бичии чаптыы кодуруп алган.

Хостакчы совет дайынчыга бүгү делегейге суралыг ол тураскаалдың автору скульптор Е. В. Вучетич Совет Армияның фашист эжелекчилер-биле эрес-маадырлыг демиселиниң кайгамчык өндүр чаагай күштүг болгаш уран-чарап кылдыр сиилбип көргүскен.

— Тураскаалдың иштики мавзолей туружунда тускай хааржакта Берлинче шаап халдап турган маадырлыы-биле өлген болгаш Трептов-паркта оршуушуткан совет дайынчыларының аттарын сиилбип бижээн дептерни шыгжап кадагалаан. Ол тураскаал—Гитлерлиг Германияны совет улустуң тиилээнииниң бадыткалы боол мөңгеде арткан.

Солун, сеткүүлдер редакциязынче бижээн хөй-хөй чагааларынга номчукчулар скульпторнуң ол тураскаалда сиилбээн маадырының овур-хевиринде чогум кымны көргүскениил? деп айтырып турар.

Хөй номчукчулар ол тураскаалда Берлин дээш тулчуушкун үезинде бичии уруглар хостап алган совет дайынчылар Трифон Лукьянович, Николай Масолов, Иван Одарченко оларның кайы бирээзиниң овур-хевирин дүрзүлей сиилбээн деп даап болап турарлар.

Ынчалза-даа ол тураскаал болза маадырлыг совет дайынчыларының ниити овур-хевирин көргүзүп турар. Скульптор Евгений Викторович Вучетич ол солдат овур-хевирин тургузарынга Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Иван Степанович Одарченконуң хевир-дүрзүзүн ажыглааны шын.

Г. ДРАЧЕВА.

№ 8 (121)
август 1982 чыл

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

ССРЭ-НИҢ БАРЫЫН КЫЗЫГААРЫ. Кызыл туктуг Барыын кызыгаар округунуң Н заставазының шериглери кайгамчыктыг дайынчы чаңчылдарны уламчылавышаан, боттарының дайынчы мергежилин бедидип, совет Ада-чурттуң ыдыктыг кызыгаарын карак огу дег камгалап турарлар.

ЧУРУКТА: тергиин салбырның командири сержант Владимир Трухан.

И. СВЕРИДТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаызы.

ЫРАК ОРУКЧЕ

Августуң кийги чартыы турган. Дээр-биле өннеш ак-көк суун эриктеринге сынырбышаан, күчүлүг Улуг-Хем оруун уламчылап чыткан. Бойдустуң календарын ёзугаар бүгү-ле чүве бодунуу-биле чорупп орган.

[illegible] агымы бир янзы. 1943 чылдың августуң ол үезинге чедир Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинден бээр чээрби чедиги ай эрткени ол. Совет чоннуң болгаш оларның шынчы өннүктериниң, оларның аразында Тываның чонунуң чаңгыс күзели—Советтер чуртундан немец фашистиг эжелекчилерни дүрген үндүр сывырып, чок кылыры. Ол-ла күзелге чалгынналган тыва эки турачылар фронтуже аъттаныштарынга бүгү тала-биле белен турган. «Фронтуже бисти албайн баар болду бе?» дээн чигзиничиг бодал оларны дүвүредип турган. Чүге дизе 1943 чыл чүтле Ада-чурттуң Улуг дайынының эвес, делегейниң [illegible] шиитпирлиг үе турган. Ынчангаш эки турачыларга үе хонуу-биле эвес, а чүрек согуу ышкаш дүрген эрттип турган. Августуң сөөлгү хүннери, эки турачылар боттарының-биле өөредилгезин уламчылап турган.

Дайынчы белеткелдиң ээлчеглиг өөредилгезиниң бир эртенинде командир Кечил-оол чыскаал мурнунга үнүп келгеш:

—Эргим эштер! Мээң өннүктерим! — деп, оң холунда туткан саазының бедик көдүрбүшаан, чугаалап эгелээн. [illegible] ооң ыдак чүнү чугаалаарын манап, шыгырт турупкан. Ол чанында турган Баныскылапче көргеш, оң талаже эгеш, а ооп кылаштап чорупп уламчылаан:

—Эргим өннүктер!— деп катаптааш, фронтуже чоруп орар болган-дыр бис!—дээн. Команда ёзугаар үш катап «Ура» дээн соонда, чыскаалдаа үрелгөн. Шупту командирни [illegible] берген: «Чоруур-дур бис! Фронтуже!» деп алгырышпышаан, оларны бөмбүккүлештир агаарже өрү октап эгелээннер. Эки турачыларның өөрүшкүзү кызыгаар чок. Дайынчы [illegible] холдарын туттуп, чаш уруглар-гылаштыр өрү шурап турганнар.

Эки турачыларны фронтуже [illegible] митингиже чыылган чонга экер, эрес оолдар, кыстарның Тываның хамаатыларынга [illegible] база номчаан. Үр үе эрткениниден саргара берген ол саазын ам архив документизи боол кадагалаттынган:

«...Тыва чоннуң оолдары, [illegible] Ада-чурттуң Улуг дайынынче аъттаныптура, ада-иелер, ха-дунма силерге кызыл-шеригжи сөзүвүс берип тур бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүннеринден эгелээш, ТАР-ның арат чону, улуг орус чонга дузалажып, оларның хосталгазы дээш [illegible] улуг тулчуушкуннарга киржириинге беленин илередип келген. Бистиң ол ыдыктыг күзеливис ам боттанган. Фронтуже аъттаныптур бис. Ха-дунма, силер бүгүдениң Совет Эвилелиниң Дээди Кол командылалының, ТАР-ның чазааның биске берген идегелин бүзүредип, Кызыл армияның хүрээлелинге каттыжып алгаш, ок-боону холга туткаш, амытынны харам чокка, фашист идегеттерин узуткажыр бис.

Эргим эштер, араттар! ТАР-ның албан-хаакчылары болгаш ажылчыннары! Бүгү [illegible] узуткап чок кылырынга, Тиилелге дээш тыпга кийи дакпыр күжениишкиниг [illegible] бис.

Бис дайзын-биле фронтуга туттур бис, а Силер тыпга ажылдаңар!..»

Кыйгырыгның адаанда капитан Кечил-оол, улуг лейтенант Баныскылап болгаш оон-даа өске эки турачылар ат салган.

Өөреникчи, пионер Тамара Булатова чүве чугаалааш, делегейде бүгү уруглар ышкаш, дайын деп карыштыг сөстү [illegible] хөөн чогуп илереткеш, мынча дээн: «Кызыл Армияга бар-ла арга-биле дузалажыр бистер, пионерлер күзеп турар бис. Эргим дайынчылар, оруксуур аас-кежиктиг чораап, тиилелгелиг ээп кээриңерни бүгү Тываның ажы-төлүнүң мурнундан күзеп тур мен».

Үделгениң байырлыг митингизинге эки турачылардан-даа, чыылганнардан болгаш ада-иелерден хөй-ле кижи чүве чугаалаан.

Митинг төнген. Хөгжүм «Интернационалды» ойнап турган. Ында-мында аскылаан долуп-нар, туктар кижилерниң хөй-аъдын кодуруп, күүс-түг «Ура!» чаңгыланып турган.

Шериг марыжы дыңмырап үнген соонда, эки турачылар иидир баары-биле чыскаалып [illegible] олурарынга чедир каш-ла минута арткан. База катап быжыг хол тудуушкуннары, күс[illegible] кижилери болгаш өннүктери дайынчыларга белектерин, ларыг чечектерин эккеп тудускан. Дайын, [illegible] үдеп тур бис деп муңгараап-даа чүве чок, кижи бүрүзүнүн арын-шырайында өөрүшкү чайнаан. Аъттаныпп турарлар-даа фронт дугайын уткан ышкаш бир куспактан өске куспакче шилчип чорупп турган. Күскү аяс ак-көк дээрде алдын хүн чыылганнарының байырлалдыг ёзулалын үлешкен дег, бирде чалыныг изиг херелдерин харам чокка чер кырынче чажып, бирде булуттар аразынче чаштына берип турган.

Чедээ ёзугаар эки турачылар [illegible] чиик алаг үнө халышкан. Хөгжүм чыртинейнип-ле [illegible]. Колонна бурунгаар оожум чылып чорупкан. Үдеп [illegible] машиналарны эдере кылаштажыпкан. «Дүрген ээп кээриңер [illegible] ээп кээр силер! Чоруунар чогузун!» деп алган-йөрээн, республиканың патриоттарын барыын чүкче, ырак оруже. [illegible] кээр хөөн чок немец фашистиг эжелекчилер-биле демиселче апар чораан машиналар Улуг-Хемниң оң талазынче кешкеш, тейлер артынче [illegible] хол чайып, көрүп туруп калганнар.

П. ФИЛИППОВ,

курлавырда полковник.

Соңгу—Кавказтың Кызыл туктуг шериг округу. Өөредилге даалгазын самолёт күүсеткеш, хонары-биле бадыпкан. Хенертен «солагай талакы шимчедикчи хып тур» деп сигнал тырый берген. Гвардейжи майор Валерий Зиновьев карак чивеш дээр аразында газты адырып каапкан, одалга кранын хаапкан, өрттү өжүрер кнопканы базыпкан. Ол аразында прибор «оң талакы шимчедикчиде чалбыыш бар» деп бергүскен.

Аэродромга чедир дөртен секунда [illegible] арткан. Ооң оруунда чурттакчылыг суурлар чок болган. Ынчангаш Зиновьев ужудуушкунну уламчылаарын шиитпирлээн. Бүгү-ле чүве ужудукчунуң шыдамыындан хамааржыр турган. Шимчедикчилер [illegible] чалбыышты өрт өжүрер херексел өжүрүп шыдаары билдинмес. Кабинага харын-даа ыш чок болган. Башкарарга дыңнангыр машинаны ужудукчу каар хеңну чок болган. Самолёт хонуптарга өрт өжүрер машиналар дораан-на келгеш, чалбыышты өжүрүпкен.

[illegible] ужудукчунуң [illegible] Техниканы ол камгалап алган болгаш специалистерге [illegible] өөренир арганы берген. Гвардейжи майор Валерий Петрович Зиновьевке (чурукта) өөрүп четтиргенин илереткен.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаызы.

ДҮНЕКИ ЭЭЛЧЕГДЕ

ОРТААКЫ АЗИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. 1-ги класстың шериг ужудукчузу гвардейжи капитан А. Щетининге удурткан авиация эскадрильязының дайынчылары өөредилгениң чайгы үезинде боттарының бедик мергежилдиин көргүскеннер. Чоокта чаа арткен тактиктиг кичээлге олар дүрген ужар элээн каш самолёттарны холга алыр сорулганы алганнар. Дүнеки дээрге баштайгы стартты эскадрилья командириниң оралакчызы бирги класстың шериг ужудукчузу гвардейжи майор В. Сабиров кылган. «Удурланыкчыны»—конгчуг кажар кижи боол тур. А. Сабировтуң дуржулгазы, дайынчы техниканы башкарып билири оон артык болган: «удурланыкчыны», ыыртыы чөткеш, кажар арга-биле хараалга киирип алгаш узуткап каан. Бирги класстың шериг ужудукчузу гвардейжи капитан В. Голубевтиң [illegible] база улуг болган. Өөредилгениң түңнели — эскадрильяның авиаторлары тергиин демдекти алган.

В. ПЕТУХОВ,

гвардия капитаны.

СЕГИРЖИП АЛЫШКЫН

1941 чылдың январь 14-те Балтий флодунуң корабльдери болгаш [illegible] дайынчылары [illegible] шак дургузунда [illegible] чокка боолап келген. Аар үтер-боолардың дииңирээшкиниң ыдак хоорайывыс — Ленинниң хоорайын үш чылдың дургузунда бүзээлеп келген немец-фашистиг эжелекчилерге удур бүгү-ле Ленинград [illegible] халдаашкынының эгези ол болган. Совет Армияның шавар халдаашкынының эгелээн соонда бир ай болганда, мен үтер-боо кезээнде өөрүм-биле кады Нарва угланыышкынынга дайзынның танкыларын чок кылып турган мен, февраль 17-де эртен эрте хайгыылдың дыңнатканың ёзугаар ойтур шаварынга белеткенир деп дужаал алган мен.

— Атака болурга-ла аттыг чүве-ле болгай—деп, хараалчыңы Воробьев биеэги-ле хөөр хөгжүү аажок баштактанган.

— Аалчыны дары биле хөгжүмден белеткээш, таптыг уткуп алгай бис аан—деп, октакчы Тимошенко анаа харыылады.

Ынчалза-даа чүвениң байдалы дыка берге турган, чүге дээрге, полктуң кол дайынчы кезээ ам-даа ыракта турган. Ынчангаш чүтле чаңгыс үтер-боо-биле дайзыннарның атказын ойтур шаап, оларны эрттирбес ужурлуг болу берген. Ооң кадында дайзынның чеже танкызы чазаглыг оруктап тыыче чаза таварыыр [illegible] бисче хөме чүткүп келирил деп чүвени кым даа билбес турган.

Ынчалза-даа мен бодумнуң дайынчыларымга мяк бузурээр мен, олар дайзынга удур амы-тынын артынга каггаш, сөөлгү тыныжынга чедир тулчурлар.

Тулчуушкунга белеткелди [illegible] кезек када дыңт[illegible], канчангаш-ла [illegible] рүмге, арга кыдыында чүве[illegible] Дайзынның солдаттары орукту кежир маңнашпышаан, дайынчы туружун ээлеп турлар. Баштай санаарывыска, ужен хире болган чүве, элээн болганда, бети дээрге-ле 150 чеде берген. Дайзынның саны минута бүрүзүнде-ле өзүп турган. «Танкылар эвес, а чадаг шериг атакалаар деп турар-дыр» деп бодал ба[illegible] кире хонуп келди.

«Дайзынның чадаг шерии бистиң участогувуста атакага белеткенип турлар. Канчаарын?» деп, дивизион командиринге илеткенер!» деп хавзинон командирнинин дужаалым.

— Немелде күш келгиже дайзынны доктаадыңар, аткаарлап болбас деп капитан Красовский дужаады — деп дивизион командирниниң дужаалын Воробьев дамчытты.

Үр боданыр чай-даа алыр маан бис. Немецтер автоматтар-биле тарбыдатпышаан бисче мыдыңай-ла кылыйбейн [illegible]

Хенертен: «Ырак эвесте [illegible] тыр хейлиг снарядтарны ак-[illegible] дорт хараалдап турган боолаар» деп бодал мээң бажымга кире хонуп келди. Дуржулгалыг артиллеристер частыр хейлиг снарядтарны дорт хараалдап турган боолаарга тоглап частыр снаряд ышкаш кылдыр ажыглаттынып болур деп чугаалажыкчанын [illegible] кижи мен.

Тимошенко ол снарядтарны үтер-боо [illegible]. Дөрт пуд чартык дензилиг хааржактарны чиги-биле дажыглап турарын бис пат кай гаан бис.

—Чү, [illegible] мени-чаагай чурттап көр, а чурттап эрткениң саңга киирбес бис —деп, Воробьев чу[illegible]

[illegible] Ыш тарап четпейн тур-ла, снарядтар удаа[illegible]

Улуг эвес дыш алгаш, фашистер база-ла атакалап кирипти, бо удаада бистиң хажывыстан оон кээр деп шиитпирлээннер. Ам база-ла дайзынның кырынче бистиң үтер-боовустуң оттуг долузу куттула-ла берген, дарый-дарый боолаашкындан үтер-боонуң уну мырыңай кыза берген.

Үш-ле борбак совет дайынчының [illegible] узуткаары анаа эвес-тир деп чүвени дайзын ам би[illegible] Ол база б[illegible] оигарып алгаш, ооң соонда [illegible] үтер-боо [illegible] даар деп шиитпирлеп алган.

[illegible] болган үзүктелээлиниң [illegible]. Тимошенко снарядтыг хааржактарны үтер-боо чанынче [illegible]

[illegible] кайы хире [illegible] тур болганын [illegible] бис. Хенертен арга-арыгның ужу-кыдыынга [illegible] күчүлүг орус ураны дыңнап каапп, кайгап, шуут бүзүревейн турган бис.

— Өөрүвүс чедип кээптир!—деп, Тимошенко алгырады.

— Бир дугаарында-ла биске [illegible] Протасов маннап келди. Командир чаңгыс-даа сөс ыттавайн, бистерни аажок-ла чыра куспактады. Ооң соонда тулчуушкун болуп турган черге чедип келген дивизион командири капитан Красовский биске байыр чедирип, өөрүп четтиргенин илереткен. [illegible] батальон биле 5 шактың дургузунда тулчуп келгеннерин дыңнатты. Тулчуушкун [illegible] 250 хире дайзынның өлүртген солдаттары болгаш офицерлерин бан[illegible]

Сегиржип алышкын шак [illegible]

И. МАКАРЕНКО,

Совет Эвилелиниң Маадыры.

Армияның болгаш Флоттуң амыдыралындан

БИРГИ РАКЕТА-БИЛЕ

БАЛТИЙНИҢ ИИИ ДАКПЫР КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЛОДУ. Бирги ракета-биле, бомба азы снаряд-биле сорулгазын узуткап алыры кандыг-даа дуржулгалыг дайынчыга белен эвес. Гвардейжи майор ужудукчу-снайпер В. Роговский командылаан авиаторларның тергиин звенозунуң кижигүннери ындыг сорулганы каш катап тергиин эки күүсеткеш мактатканнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскаатан социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, звено дайынчы өөредилгениң бүгү хевирлеринге тергиин белеткелдиг деп үнелеткеш, чарыштың тиилекчилериниң мурнуну одуруунда кирген.

Дайынчы өөредилгениң сөөлгү кичээли. Гвардейжи майор Роговский башкарган ракетоносец сорулгазын чедишкинниг күүсеткен: долу дег саарлып турган октар аразы-биле эрткеш, улуг эвес бединке-ле «дайзынның» ракетазын ол бирги ракета-биле узуткаан.

В. НЕЧАЕВ,

капитан.

ТЕРГИИН ДЕП ҮНЕЛЭЭН

ГЕРМАНИЯДА СОВЕТ ШЕРИГ БӨЛҮҮ. Улуг лейтенант П. Бояринцевке командылаткан бөлүк даалгалар күүселдезиниң нормачыжээн санап тодарадыр ажылдыг. Каш чыл улаштыр оларның ажылы чүгле тергиин деп үнелеттип келген. Специалист бүрүзүнүң мергежили бедик. Херек апарган таварылгада оларның бирээзи эжиниң хүлээлгезин күүседип, ону солуп болур. Ылангыя бирги класстың специализи прапорщик Е. Архипов начальниктээн радиомаркерниң дайынчылары чайгы өөредилгеге онза шылгараан.

В. ТОРОПОВ,

майор.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

УРАЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Майор А. Фурс командылаан кезенке шериг чолаачызының ээлчеглиг хүнүм эрттирген. Аңаа өөредилге шөлүнге шылгараан нар — прапорщик А. Неживой, ефрейтор О. Афанасьев болгаш бирги класстың оон-даа өске специалистери чүве чугаалап, боттарының арга-дуржулгазын өскелерге чугаалап берген.

В. ГУГНИН,

улуг лейтенант.

ЭМЧИНИҢ ШАҢНАЛЫ

Туркестанның Кызыл туктуг шериг округу. Кадыр берт дагларга совет шериглериниң тактиктиг өөредилгелери удаа-дараа болгулаар. Ол дээрге янзы-бүрү тускай [illegible] совет дайынчы[illegible]

Кадыр кашпалдарга, [illegible] тактиктиг өөредилге [illegible], шынап-ла, берге шылгалда. Дайынчы чайыралга капталган совет дайынчылар ону шыдажып эрттип чаңчыккан, чүге дээрге оларның кижи бүрүзү күш-дамыр талазы-биле кадыкшыырак, политиктиг болгаш дайынчы билиглери хөй талалыг.

[illegible] берге тактиктиг өөредилгениң [illegible] турбе, оларның кадыкшылы бичии-ле бергедеп берген таварылгада, [illegible] дуза-лакчызы медицина албаның лейтенантызы, шериг эмчи А. Антонов [illegible] Ол бедик мергежилдиг эмчи кандыг-даа нарын-берге байдалга [illegible] эмчиниң дүрген дузазын ол дораан-на чедирер.

Чоокта чаа болуп эрткен тактиктиг өөредилге төлүнде [illegible] албан хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеткени дээш командылал чери шериг эмчи Александр Антоновту Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаан. Ол бедик шаңнал-биле эш[illegible]

С. [illegible]

Башкыларның август хуралдары

ЧАҢГЫС ААИ УГЛАНЫЫШКЫННЫ ЧЕДИП АЛЫР

Кызылдың башкыларының август чөвүлел хуралы болуп эрткен. Аңаа «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле башкылар коллективтериниң сорулгалары, аныяктарның бүгү нийти ортумак өөредилгезин боттандырарынга нийти билиг школаларының ажылының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП Кызыл хоорайкомунуң секретары Г. Ш. Монгуш кылган. Күш-культура болгаш спорттуң кайызын-даа кижиге, [illegible] салгалга, [illegible] дугайын [illegible] чугаалаарда-даа аңаа боор — деп, ол демдеглээн. Спорт [illegible] [illegible] турар. [illegible] Стадионнар, спорт шөлдери, заддар бар. Уругларның үш спорт школазынга [illegible] алыг кижи бар. [illegible] барык школа санында зал бар, [illegible]

[illegible]

гайжыдарының чугула сорулгаларын партияның XXVI съезди улус өөредилгезиниң [illegible] салган. Ортумак өөредилгениң баазазы сес чыл школазынга салдынар, эге класстарга башкылаашкын база эң кол үндезин бааза болурун ийиги айтырыг талазы-биле илеткелчи (Кызыл хоорайның эргелекчизи З. Ф. Борисова) болгаш санал бергеннер демдеглеп турган. Билиглерни чедип алырынга хаттыг чүткүлдүг, номга болгаш өөредилгеге сонуургак кылдыр [illegible] алыр болзувусса, кижиниң [illegible] бот-тускайлаң сайзыралының үндезинин салдынганы ол болур.

Хоорайның школаларының нийти өөредилгеге дээпели 99,9 [illegible]

[illegible]

Бүгү нийти ортумак өөредилгени улам ыңай сайзырап- [illegible] нин № 1 школазының директору Л. М. Леонова саналынга айыткан. Уруглар-биле идеп- [illegible]

ДЕМИНИГ КИРИШКЕН

Нийтиниң малынга быжыг чем-суур белеткелинге «Шек-[illegible]» [illegible] коммунистиг субботник организастыг эрткен. Аңаа шупту 395 кижи киришкен. Оон иш-тинде Ак-Довурак хоорайның болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчылары бар. Олар 320 тонна сенажты, 7 тонна [illegible] белеткээн.

Шефке Ак-Довуракта № 3 орук-тудуг участогунуң, № 216 [illegible], «Тыва дат-дугу» комбинаттың транспорт цегиниң, район эмнелгезиниң [illegible] коллективтер идепкейлиг киришкен.

М. ООРЖАК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң социализмниң акы-дунма [illegible] партия болгаш кургу- удуртукчулары-биле Крымга чайчылчаан ужуражылышкыннары бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының [illegible]

Ийи партияның болгаш күрүнениң удуртукчуларының ужуражылышкын үезинде ССРЭ-ниң болгаш МАР-ның социал, политиктиг, экономиктиг хөгжүлдези-биле холбаалыг айтырыгларны [illegible] ийи күрүнениң аразынга кады [illegible] база перспективаларынче онза кичээнгейни салган деп ол [illegible] Азияга болгаш бүгү делегейге дүвүрээлдиг чорукту чавырылдырыышкынның хандырарынче МАРН-ның болгаш СЭКП-ниң, МАР-ның болгаш ССРЭ-ниң чүткүлдүүнүн чаа чырыткылаңчак бадыткалы болу берген.

ол кавы районнарга өзүлүт [illegible] болгаш айыыл чок [illegible] тургузарынга ийир бээр дээр ийи чурттуң шынчы сеткилдиг чүткүлү [illegible] херечилеп турар-дыр деп, «Унэн» солун [illegible] алганы ышкаш, сепараттыг дугуржулгаларның, [illegible]

Совет Эвилели болгаш Моол [illegible]-биле демдеглээн. Ыраккы Чөөн чүк девискээриниң [illegible] тарының [illegible] чаагай кожа-хелбээ дугуннаарының болгаш [illegible] ажыктыг кады ажылдажылганың принциптеринге шуут таарыштыр тургузар ап шы- [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Кайгамчыктыг хүннү таварыштыр

БУХАРЕСТ. Фашистиг кижидеп Румынияны хостааның 38 чылынга холбаштыр шериг парады болгаш Бухарестиниң ажылчын чоннарының чыскаалы болган. Ында РКП-ның Чиңгине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи Н. Чаушеску, РСР-ниң чазааның Премьер-министри К. Дэскалеску, чурттуң өске-даа удуртукчулары, чаптыкы аалчылар турган.

Найысылал бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтериниң сайыр[illegible] киришкен төлээлекчилери социалистиг чурттарның улустарының аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыктаарынга идиг бээр, бүгү делегейге тайбың болгаш айыыл чок [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль эжелекчилериниң шериглери чурттан үндүрер дээш шимчээшкин Ливанда калбарып турар. [illegible] деп барыын [illegible]

[illegible]

каа шыпшылыг [illegible] танкылары [illegible]

Палестин [illegible] сеткилдиг [illegible] Барыын [illegible] руп турар [illegible] тики хер[illegible] раиль хо[illegible] садыр ду[illegible] тургусту[illegible] соолунде [illegible]

[illegible] чуртче немей эндере кииреп турары-биле холбаштыр Ливанның политиктиг болуктеринде [illegible] улам күштелген. [illegible] алырга, израиль [illegible] чүгле август 20-де безин Бе- [illegible] дүрерин моондактап, чепсектиг халдаашкын кылыр деп кыжанып турар. Палестин дайынчылар хоорайдан көжер дээш автомашиналарның бар чораан орукка израиль шпионнар бомба чазылдырган түннелинде палестиннерниң [illegible] агрессорлар көөр болзан, а херек кырында — Барыын Бейруттуң чурттакчылары маадырлыг палестин дайынчыларны байырлаалдыг ёзу-биле үдеп турарын агрессорлар көрүп турар. Палестин дайынчылар дайынның мурнунга [illegible] [illegible] деп, солун онзалап демдеглээн.

[illegible]

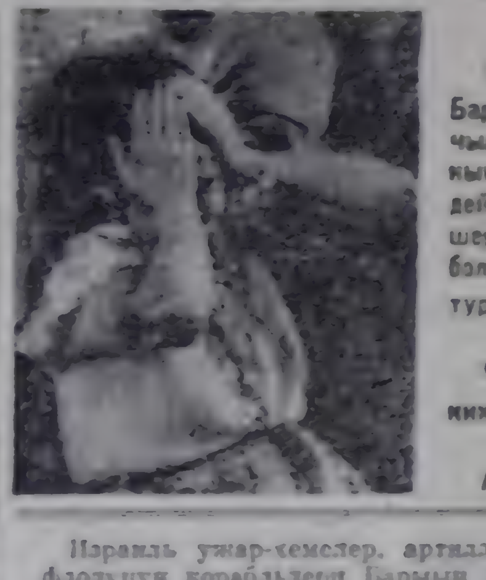

Чус-чус муң чурттакчылыг Барыын Бейруттуң чурттакчылары массалыг узуткаашкынның айыылынга таваржып дей берген. Эжелекчилерниң шериглери ынаар эм-таңнарны болгаш аъш-чемни эрттирбейн турар.

ЧУРУКТА: ливан херээжен кижиниң ажыг-шужуу.

АП-СЭТА-ның фотозу.

Израиль ужар-хемелер, артиллерия болгаш шериг-далай флодунуң корабльдери Барыын Бейруттуң чуртталга кварталдарын бомбалап болгаш боолап турар. Олар АКШ-тың администрациязының харам чокка бериц турар массалыг узуткаашкынның араатанзыг чепсектерин: кассеттиг, шариктиг болгаш тарап октарлыг бомбаларны, фосфорлуг снарядтарны ажыглап турар.

ЧУРУКТА: бо бичии уруг кассеттиг бомбага таварышкан.

ВАФА—СЭТА-ның фотозу.

ЧИЗЕ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ПРАГА. Чехословакияга 1980 чылдың тооллгазында эрттирген чон, бажыңнар болгаш квартиралар чизезиниң түңнелдерин үндүрген.

70 чылдарда ЧССР-ниң чурттакчы чону 6,5 хуу өскен болгаш 15 миллион кижи ашкан. Чехияның чурттакчы чону 10 миллион ашкан, а [illegible] кызырылган.

Чехословак чоннуң эртем-билиг деңнели көскү өскен. 1970 чылдывынга деңнээрге дээлу ортумак эртемниг кижилерниң саны үштүң бир хуу, а дээди эртемниглер—60,6 хуу немей өскен.

Чуртталга тудуунуң талазынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Чизениң сан-медээлери [illegible] он чыл дургузунда чуртка 1.231 муң чаа квартираларны туткан, ол дээрге чурттуң бүгү чуртталга фондузунуң [illegible] дээрге. [illegible] соонда чылдарда туттунган бажыңнарда болгаш квартираларда ам ЧССР-ниң бүгү чонунуң 60 хуузу чурттап турар. Чизениң сан-медээлери эрткен үе дургузунда чехословак улустуң чаагай байдалының өзүлдезиниң дугайын херечилээн. Чижээлээрге, ам өг-бүлелерниң 87,8 хуузу соодукчулуг, 83,6 хуузу—хеп чуур машиналыг, 88,6 хуузу—телевизорлуг. Ол болза 1970 чылда турганындан дыка өскенин көргүзүп турар.

Чизениң түңнелдери чехословак улус Чехословакияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының планнарын ажыглаарга боттандырып кирипкен 70 чылдарда ЧССР-ниң чедиишкинниг социал хөгжүлдезиниң дугайын бүзүрелдиг чугаалап турар-дыр деп, ЧКП ТК-ның органы «Руде право» солун бижээн.

(СЭТА).

Делегей ярмарказы

ДАМАСК. Делегейниң 29-ку Дамаск ярмарказы Сирияның найысылалынга ажылдап эгелээн.

Бо чылын ында 38 күрүнелерниң павильоннары ажыттынган. А 20 чурттуң чамдык фирмалар болгаш компаниялар төлээлээн. Сирия Араб Республика эң хөй чүүлдерин делгээн. Оон делгээн бараанары чурттуң национал экономиказының [illegible]

[illegible]

«Шын» солун редакциязынга Чыраа-Бажы суурдан бир чагаа келген. Ону шинчилеп көөрү-биле Респотребсоюзтуң баштаар черинче чоруткан. Ол чагааның сөөлүнде Респотребсоюз баштаар черинге Чыраа-Бажы кодээ Совет күүскомунуң даргазы С. С. Эрелчинден бижик келген. Бо чагааларның кайызында-даа мурнунда турган «Чыраа-Бажы» рабкоопту катап тургузар дугайында айтырыгны көдүрүп турар.

ЧАГАА КЕЛИРГЕ...

«Чыраа-Бажы» суурга ажылчын кооперацияның [illegible] садыгларны [illegible]

[illegible]

гумунга 224967 рубль түңнүг 56 улуг түңнүг самчыгдалдар турган болза, амгы үеде чүгле 1981 чылда 9,5 муң рубльдиң самчыгдалы болган. Чонну үлетиир болгаш аъш-чем бараанары-биле хандырары мурнукузундан экижээн. Бир эвес 1978 чылда «Чыраа-Бажы» рабкооп чонга 27 соодукчуларны, 30 муң рубльдиң хевис аймаан саткан турган [illegible]

дагаалар-биле хайдырган. Чыраа-Бажының садыг бүдүрүлгезиниң бүгү бараанарын Кызылдан өттүр сөөртээш, Чөөн-Хемчик районунуң бараанарынга холуштурбайн, ол складтарда аңгы кадагалап турар.

[illegible]

аңгыда бо айтырыгны шинтпирлээр [illegible] бүдүн чартык чыл иштинде өөренип көрүп келген. Оон ыңай бо айтырыгны СЭКП райкому болгаш райкүүском база чугаалажып көрүп турган. Аңаа чепшээрелди СЭКП обкомундан болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиндем алгаш, Респотребсо- [illegible]

[illegible]

СИБИРЬНИҢ ЭРТЕМ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Делегейге алдаржып, сурагжаан амгы Академия хоорайы 25 чыл бурунгаар Новосибирск хоорайның чоогунга туттунуп эгелээн турган. Ооң шапкын хөгжүлдезин, эртем чедиишкиннерин бо очерктиң автору көрүп келген.

1957 ЧЫЛДА майның бир каан хүнүнүн эртенинде вертолёт Новосибирск хоорайның мурнуу чүгүнде эзим кырынга кээп келген. Эзимге чаңгыландыр дагжаан моторлуг каң «куш» калбак эзимниң ыяштарының бажынга дээр чыгыы чавыс ужуп чоруп турган. «Үрелген вертолет чоор бе?» «Хөвлүрер тер дилеп турар чагавас-тыр» деп, ол чоок кавыда суурларның чурттакчылары сагыш човап турган.

Вертолёттуң пассажири хөндүрар черни шилип алган. «Үрелген» вертолётка эвес, а эртем хоорайын тудар чер ол пассажирге херек болган.

Дашты дуктуг идиктерлиг кижи вертолёттан үнүп келген. Ол дээрге — математиканың сурагжыг эртемдени, академик Михаил Алексеевич Лаврентьев болган. Кайгамчык, чараш чурумалдыг эзим иштинге ол үр кылаштап магадап чораан. Ол черни ангияктар ооң сөзүнде Алаак-Алаак деп адай берген. Сибирьге улуг эртем төвүн академик М. А. Лаврентьев-биле тургузарын шиитпирлээн ооң өннүктери математик болгаш механик, академик Сергей Львович Соболев, механик, академик Сергей Алексеевич Христианович, геолог Андрей Алексеевич Трофимчук, физиканың аныяк эртемдени Герш Ицкович Будкер олар чедип келген. Москваның алдарлыг физика-техниктиг институдунуң доозукчулары оларның-биле кады база келген. Сибирь — чогаадыкчы өзүлдениң байлак оранын дээрезин аныяк доозукчулар эки билир турган.

— Шиитпирлеп алганывыс ол бе? Манаа хоорайны тудуп эгелээр бис бе? — деп, Лаврентьев айтырган.

— Эртем хоорайын тургузарынга дыка таарымчалыг черлер — деп, ооң эштери харыылаан.

— Ынчаарга ам дораан эгелей бээли, эштер! — деп, Михаил Алексеевич чугаалааш, хүлүмзүрүп каан.

Сибирьге улуг эртем хоорайын тургузары, эртемниң аныяк [illegible] темп-биле хөгжүлдези ынчаарда онза чугула негеттинип турган. Ол үеге чедир Сибирьниң нефтизиниң болгаш [illegible] газының бар [illegible] чыл [illegible] тыптып [illegible] херек. [illegible] калбак четкизин тургузарының айтырыы Сибирьниң мурнунга чидиг-биле тургустунуп келген. Сибирьниң шапкын хемнеринге [illegible] күштүг [illegible] ыяшталып [illegible]. Ынчангаш ол хемнерге кедергей күчүлүг электростанцияларны тударын эргежок чугула болуп келген. Сибирьниң [illegible] байлактарын [illegible] хөй [illegible] херек болган. А Сибирьге хөй ажылчын [illegible] тургустунганы-биле [illegible]

баштыр хөй чурттакчыларны хандырарынга арбын аъш-чемни бүдүрери негеттинип келген. Ынчангаш Сибирьниң шөлдериниң үнүш-дүжүттүүн дүрген бедидери эргежок чугула болган. Дүжүттүг бедидериниң хамыктың мурнунда соокка алыспас болгаш бедик дүжүттүг чаа үрезиннерин эртемге болгаш практикага үндезилээш, өстүрери негеттинип келген.

СССР-НИҢ Эртемнер академиязының Сибирь салбырының мурнунга салдынган сорулгаларны ооң институттарының аттары [illegible]. Гидродинамиканың [illegible] автоматиканың [illegible] геохимияның, чылыдылга физиказының, теоретиктиг болгаш тодарлай механиканың, геологияның болгаш геофизиканың, үлетпүр бүдүрүлгезиниң экономиказының болгаш ону органистаарының, шенелде биологиязының болгаш медицинаның, автоматиканың болгаш электрометрияның институттары ажылдап турар.

Күчүлүг санал-га төвүн математика институдунуң чанында тургускан. Салым-чаяанныг школачыларга эң баштайгы физика-математика школазын Новосибирскиниң күрүне университединиң чанынга тургускан. Ындыг школаны «академиктиг гимназия» деп Ломоносов адаан.

«Эртем төвүн үш киттериниң кырында тургузуп турар бис. Ол дээрге — бирээде, амгы үениң эртемниң бүгү-ле угланыышкыннарынга эге үндезинниг [illegible], ийиде, бүдүрүлге-биле, эртемниң чедиишкиннерин практикага шилчидип [illegible] [illegible] үшкүзүнде, эртемниң аныяк ажылдакчыларын чаа, бистиң системавыс ёзугаар кижизидери-дир» деп, академик Лаврентьев [illegible].

[illegible] — Лаврентьев боду болган. [illegible] боду [illegible] боду удуртуп, бүгү ажылдарны боду башкарып турган. Тудугнуң чаа корпустарының кайы бүрүзүнче боду үнмүшаан. Сибирьниң эртем капчаар чаартып, сайзырадыптарын монтажниктерге болгаш дашчыларга — бүгү тудугжуларга бүзүрелдиг чугаалап, тайылбырлап, шалыпчыларны ол-ла черинге мактап, чамдык [illegible] ажылының чавыс шынары дээш чула мыттырып турган. Тудугжулар ону «кол мастер» деп хүндүткел-биле адап алган. Университеттиң тудуу бүрүн доостур ырак мурнунда-ла ону ажыдарын ол чедип алган. Университетке кирер дээн аныяк тудугжуларны школа бажыңының класстарынга эртемденнер белеткеп турганнар. Эртем хоорайын тургузар [illegible] бүгү-ле хоорайлардан [illegible] аныяктар [illegible] чедип

келген. Чижээ, Тюменьниң школаларының бирээзиниң бүгү доозукчулары бүрүн составы-биле ол тудугга чедип келген турган.

Шляпа кеткен, карак шилдерлиг, бодуун ажылчын тускай хептиг узун кижи үргүлчү шалыпкын, далажып чораан. Эртем хоорайын тудуп, тур лабораторияларга ажылдап турган бүгү кижилерден ол мынчаар негеп келген: «Эң-не бедик үре-түңнелдерлиг ажылдаар херек! Белен корпустарның дүлгүүрлерин биске тудугжуларның кажан эккеп бээрин анаа-ла манап олурбас ужурлуг бис». Тудугнуң канчаар чоруп турганын хандыр билир, үргүлчү хайгаараар дээш эзим иштинде тудуг шөлүнге, бодуун ыяш бажыңчыгашка ол чурттап турган. Новосибирск хоорайның төвүнге чаагайжыдыр [illegible] бажыңны эртемденге бээрин тус чериниң чогуур албан черлери саналдаан. Ынчалзажок ол саналдан академик ойталаан болгаш улуг назылыг кижиге хол-биле кылыр күш-ажыл дыка ажыктыг боор чүве деп [illegible]. Академия хоорайының чурттаалга бажыңнары чараш, эптиг болзун дээш ол дыка сагыш салып келген. Улуг эртемденнер чурттаар бажыңнарны, [illegible] бодунуң чурттаар бажының хамыктың соонда кылдырган.

...Академия хоорайының баштайгызы — гидродинамика институдунуң бажыңының дөжээн салыр улуг оңгарның баштайгы чүс килограмм довураан аныяк экскаваторщик ооң үндүр төктүрген. Кыштың кедергей соок эртени турган, черни одаг салып, эргизер ужурга таварышкан. Ынчалзажок Лаврентьевти өске айтырыг ынчаарда дүвүредип турган: бульдозер азы экскаватор үревес кылдыр чоок-кавының ыяш бүрүзүн долгандыр камгалай кажаалаарын академик дужааган. Ядролуг физиканың институдун ол удуртпушаан, Сибирьниң төп ботаника садында чаа олурткан бичии ыяштарның өзүлдезиниң дугайында үргүлчү сагыш салып келген. А кайгамчык чараш эзимни үревес дээш ыяш камгалалының тускай станциязын академик органзастаан. «Ки[illegible] арга-эзим дыштаныр турар!» деп чарлалдар Академия хоорайынга, Сибирьге бир-ле дугаарында көстүп келген. Одалга системазының котельназын хоорайдан ырадыр тударын [illegible] негээр эвес, харын-даа дыка ажыктыг болурун ол бүзүредип көргүскен. Кажан айтырыг телефон дамчыштыр [illegible] болза, ол Москваже дораан-на ужудуптар. «Миллион километр ужудуушкунуңар дээш, Силерге чыл бүрүде шаңнал демдээн тыпсып болур-дур» деп, ужудукчулар аңаа баштактанып чугаалаар турган.

...Бир эвес кижи оглун дорууктуруп, тараан ыяжын өстүрүп, бажыңны тудуп каан болза, кижилер мынча дижип чугаалажыр: ол хилис черле чурттап чорбаан-дыр. Лаврентьев — аас-кежиктиглер-

ниң аас-кежиктиии. Дыка бергелерге ол таваржып чораан. Ынчалзажок күзелдерин, пландарын боттандырарын кедергей шыдамыккайы-биле чедип ап келген. Ийе, бөгүнгү Сибирь — эртемниң шапкын хөгжүлдезиниң оранын-дыр. Академия хоорайы делегей делгемниң эртем төвү болу берген. Делегейниң симпозиумнары болгаш конгресстери аңаа болуп турар. Сибирьде өннүктери-биле сүмележир, нарын эртем айтырыгларын шиитпирлээр дээш хөй чурттарның эртемденнери аңаа кээп турар. Аныяк эртемденнер практиктиг дадыгышкынны Эртем хоорайындан шиңгээдип ап турар. Боттарының академия хоорайлары Иркутскиде. Томскиде бар. Якутскиде, Красноярскиде, Улан-Удэде эртем төптери база сайзырап турар. Эртемнер академиязының Сибирь салбырында 43000 кижи ажылдап турар. Оларның аразында академиктер, Академияның корреспондент - кежигүннери — 77, докторлар — 500 хире, эртемнер кандидаттары — 3800.

АКАДЕМИЯ ХООРАЙЫНЫҢ ажыл-ишчилериниң чээрби беш чылдар дургузунда бүдүрген ажыл-ижиниң дөгерезин канчап санап чедер боор! Ынчалзажок мындыг фактыны айтып болур: теоретиктиг эртемденнер ниржип эгелээн сөөлүнде Сибирьге нефтини дилеп тывары дыка дүргедээн. Термоядролуг синтезти эргелеп башкарарының аргаларын дилеп тыварын Сибирьниң эртемденнери солун чүүлдер-биле байыткан. Беш томнуг «Сибирьниң төөгүзү» Академия хоорайының төөгүчүлери эвес болза, ындыг дүрген бүттүнмес турган ийик. А экономика институдунуң эртемденнери эвес болза, БАМ-ның тудугжуларынга дыка берге болган турар ийик. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының коллективи кайгамчык делгем Сибирьниң экономиказын, аргаларын [illegible] болгаш айтырыгларын чээрби беш чылдың дургузунда хаңызы-биле өөренип келген, шинчилеп көрген. Ооң ачызында кайгамчык делгем крайны XXI чүс чылдың эгезинге чедир хөгжүдериниң «Сибирь» деп алдарлыг программазы чогааттынган. Барыын Сибирьниң болгаш Чөөн Сибирьниң экономиктиг районнарының 2005 чылга чедир эртем-техниктиг депшилгезиниң комплекстиг программаларын Новосибирскиниң Академия хоорайының эртемденнери амгы үеде чугаалажып көрүп турар...

А Новосибирскиде Эртем хоорайының чанында ооң «тейлер дуңмалары» — Кадат ажыл-агыйның эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбырының болгаш ССРЭ-ниң Медицина Эртемнериниң академиязының Сибирь салбырының академия хоорайлары сайзырап турар...

Николай МЕЙСАК,
ПМА-ның корреспондентизи.
Новосибирск.

ЛЬВОВ ОБЛАСТЬ. «Трускавец» дээр сураглыг бальнеологтуг курорт бо чылын профэвилелдериниң чорутканы 250 ажыг муң кижини хүлээп ап турар.

Ол кадыкшыдылга черлериниң бажыңнары каас-чараш дөңнер кырында, хүннээректиг черлерде туттунган. Оларның-биле шуут кожа «Нафтуся» дээр алдарлыг аржаан, суг-озокеритолуг эмнелгелер, поликлиникалар тургустунган.

Ол курорт кол планын ёзугаар хөгжүп турар. Анаа сөөлгү чылдарда улуг-улуг санаторийлерни туткан, пансионаттарны чаартыкан.

Ол курорт-хоорайга беш чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа чеди чаа санаторийлер немештир туттунар.

ЧУРУКТА: 500 кижи турар «Рубин» дээр чаа санаторий.

Б. КРИШТУЛДУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

агаар

Бөгүн республиканың кежуп турар булуттаар, чагбас. Соңгу бараан чүгле [illegible] кындыг хатының дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 15—20 градус чылыыр. чамдык районнарга 2—7 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, хат кошкак. Агаар хүнүс 18—20, дүне 3—5 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АВГУСТ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «П. Аедоницкийниң ырылары». Фильм-концерт. 9.35 —«Рубенс—чуруучу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү болгаш 4-кү серияалары. 11.25 —Телемедээлер. 11.30 — 14.50 —Чапсар. 14.50 —Телемедээлер. 15.10 Совет кино хүнүнге тураскааткан кинопрограмма: «Кино делгерезин!», «Кадр артында». 15.55—Орус чугаа. 16.25 — «Сирия Араб Республиканың парламентарийлериниң ССРЭ-ге аян-чоруу. Документалдыг фильм. 16.45—Москва болгаш москвачылар. 17.15 — «Волгада бир чалым-хая бар». Фильм-концерт. 17.45 — «Хөм бөмбүк» клувунуң шаңналы дээш.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Бөгүн кино хүнү. ССРЭ-ниң Күркиносунуң даргазы Ф. Т. Ермаштың чугаазы. 19.25 —«Ынакшылдың кулу». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстрадада аялгалары болгаш ритимнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Хөй сериялыг «Чараа-чечеңнер дайыны» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки серия. (БУР). 13.10 — Испан дыл. 13.40 «Василиса Микулишна». Мультфильм. 14.00 —Чогаалчы В. Астафьев-биле Останкиноның Концерт студиязынга ужуражылга. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 —18.30 —Чапсар. 18.30 —«Кожээ Советтиң ажылдакчылары». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 —«Хөй-нийти амыдыралының аяңнары». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50—Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм (ЧССР). 20.15 — Сут алаанын спортунга делегей чемпионады. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Майор Земан-ның [illegible] таварышкылары» деп бөлүк үндүрүлгеден «Өлүрүкчү ховуда чаштынып чыдар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү (ЧССР). 22.35— «Пшави». Документалдыг телефильм. 23.00—01.00— Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо (Москва)— «Динамо» (Киев).

АВГУСТ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—Эртенги гимнастика. 8.50—Бир эвес кадык болуксазында. (Күш-культуражыларга сүмелер). 8.55 —Адалерге, силерге. 9.25 — Улам хөй эки барааннар дээш 9.55— «Спортлотонуң» 35-ки тиражы. 10.05 —Солун номнар. 10.50 — О. Ковалёваның ырылары. Төп телевидениениң болгаш бүгү эвилел радиозунуң орус ыры хору күүседир. 11.20—Силер болгаш амыдырал. 11.50 —ССРЭ-ниң улустуң чуруукчузу А. Мыльников. 12.20— Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шахмурзаева болгаш А. Гарин ойнаар. 12.30 —Үнүштер дугайында. 13.20 —«Үшкү бөмбүрзектиң чажыды». Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 14.10 —Бөгүн делегейде. 14.25 —«Москвачы». Теле-клуб. Өөредилге чылының эгелээринге уткуштур. 15.55— Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.25 —Уругларга фильм: «Чиленчигеш». 17.05 —«Дем катыштырылгазы. Тележурнал. 17.35 —«Билдингир-даа болза бүзүреңчиг эвес». 18.35 —«Төөгүлал болгаш тураскаал». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.55 —«Чо ве, кыстар!». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —23.20 —«Кинопанорама». Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

13.30 —«Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.30 — Казаньның телевидение студиязының программазы: «Татарияның амгы хөннери». Кинопрограмма. ТАССР-ниң уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 17.30 — И. Винниченко — «Кый [illegible]». Телешии. 18.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң эргим паматывыс» 40-гы фильм. — «1956-гы». 19.00— «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Немелде айтырыглар». Уран-чечен фильм. 22.45 —Сут алаанын спортунга делегей чемпионады. 23.15—00.45 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит»—«Динамо». (Минск).

АВГУСТ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —Зарядкаже, чыскаалыңар! 9.00 — Делегейниң улустарының уран чогаалы. Вьетнам. 1-ги дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.50 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.00— «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 —«Совет Эвилелин даштыкы аалчыларының көргени». 12.45 —«Бедээниң шагы. 13.45 —«Музыка киноскузу». 14.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 15.00 —Шахтёрнуң хүнүнге. Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылгазын. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң хөмүр-даш министри Б. Ф. Братченко, хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазы М. А. Скребный киржир. Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетов чорудар. 15.45 —Шахтёр хүнүнге уткуштур музыка программазы. 16.35 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 17.35 — Мультфильмнер программазы. 18.00 —Делегей панорамазы 18.45 —Баскетболга делегей чемпионады. 3-кү болгаш 4-кү черлер дээш маргылдаа. Колумбиядан дамчыдылга. 19.30 —«Майя Плисецкая». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 —Баскетболга делегей чемпионады. Тупнел оюннар. Колумбиядан дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Тиилекчилер». Фронтучу өннүктер клуву. 1-гы агаар армиязының хоочуннары. 15.30 — «Мындаагы дээргиниң аъттанчызы». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.10 —«Театр чарлалының чанында». 18.10— «Пластилин кааргаш». Мультфильм. 18.20 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң эргим паматывыс» 41-ги фильм —«1957-ги». 19.30—Бистиң корреспондентилеривис чугаалаар. Допчулал. 20.00 «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Сут алаанын спортунга делегей чемпионады. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.45 — «Карангы керен тур мен». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Алангаты кодээ Советинге хамааржыр ортумак школаның, кодээ клубтуң, библиотеканың, ясли-садтың болгаш өске-даа албан черлериниң септелгези доозулган.

Бүгү-ле дериг-херекселдерин [illegible] [illegible]. Школа девискээрин арыглап [illegible]. [illegible] септелгени органзастыг чорутkan. 8—9 классчылардан бөлүк өөреникчилер септелгеге эки киришкен. «Шекпээр» совхозтуң Алангаты салбырының [illegible] Х. Л. [illegible] школага [illegible], чазаныр шевер кижиниң кылыр ажылдары-ла хөй болган. Ол идегелди шынзыдып шыдаан. Школа өөренип кирип-теринге белен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

«Шекпээр» совхозта тооруур мал боозадылгазы үргүлчүлевишаан. Совхозтуң Баян-Колда болгаш Чаа-Адырда аныяк специалистер Светлана Сат биле Раиса Идрожек олар ол ажылды багай эвес чорудуп турар.

Бода мал тарып боозадылгазы база эгелей берген. Тускай эртемниглер ук ажылды органзастыг, бедик темпилиг чорударының хемчеглерин ап келген.

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

УЗАДЫП БОЛУР БЕ?

Уругларым адазы мөчээнден бээр алды чыл эрткен. Ийи уруум-биле арткан мен. Азырадыкчызын чидиргени дээш пенсияны ап келдим. Бодум совхозта ажылдап турар мен. Улуг оглум он класс доозар болгаш 18 харлаар. Оглум кандыг-бир өөредилгеге чериче өөредилгезин уламчылап кире бээр болза, ооң ындый пенсиязын узадып бээр бе?

С. МААДЫ.
Чербн суурнуң чурттакчызы.

Күрүне пенсиязын тыпсырының болгаш төлээриниң дугайында саавырның № 87 чүүлүн барымдаалааш, азырадыкчызын чидиргенде, пенсияны назы четпес уругларга ооң акыларынга, угбаларынга база дуңмаларынга 16 хар четкиже төлээр. Бир эвес олар улаштыр өөредилгезин уламчылаар болза, ол пенсияны 18 хар четкиже дээр алыр ужурлуг.

Айтырыңар, харыылап берээл

ШИЛЧИТПЭЭН ДЭЭШ

1979 чылдан бээр беш чыл хусаалыг холушкак камгаладыг мен. 1982 чылдың мартта оол-ондакка таварышкаш, камгаладымның төлевин алыры-биле бүгү документилеримни долдуруп, курстрах черинге апарып бердим. Ажылдап турган организацияның март айның дадывырын бичче шилчидип бербээн дээш төлеп бербес бис диди. Мындыг таварылгада капчаар төлээрил?

Р. ХИРИ-ХАА.
Чадаана хоорайның чурттакчызы.

Бир эвес холушкак кержээниң камгаладылгазын чарып турган, шалыпчыннардан ай саны [illegible] тыртып турарын чөпшээрешкен болзуңарза, ажылдап турар [illegible] ның буруузу-биле ол дадывырны күрүне черинге шилчитпээн таварылгада, оол-ондакка таварышканда камгалал акшазын төлеп бээри албан. Бо таварылгада буруулуг кижиге хамаарыштыр хемчег-ик алгаш, дадывырны дораан [illegible] талазы-биле база хемчегни алыр апаар. Ол ышкаш кандыг-даа үеде холушкак керээниң камгаладылгазын үзүп база дадывырын эгидип алыр аргалыг.

АРТТЫРАР БЕ?

20 чыл башкыладым. Уругларым колдуу улгаткан. Эң бичиизи ееc класс доосkan. Ам өг-бүлевисте дөрт кижи чурттап турар бис. Ынчангаш бажыңның ордеринде алды кижи кирип бижиткен. Моон өске районче көжер деп турар бис. Чурттап турарывыс бажыңны ажылдап турар уруувуска арттырып каар болдуг бие. Ынчап болур бе?

А. САЛЧАК.
Каа-Хем районнуң чурттакчызы.

ССРЭ-ниң база эвилелдешкен республикаларның чурттаалга Хоойлузунуң Үндезиннери бо чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг апарган. Ооң № 26 чүүлүн ёзугаар бажыңның чурттаалга керээзин барымдаалап хөлезилеп алган ооң [illegible] өг-бүлезиниң кежигүннери бир дөмей деңнелиг эргелиг болгаш хүлээлгелиглер. Чурттаалга керээзи чарган кижиниң өг-бүлезиниң кежигүннеринге: ооң өөнүң ишти, уруглары база ада-иe хамааржыр. Ынчангаш кажан көжүп чоруур апарза, ол-ла бажыңнарга уруунарны арттырып каап болур. Чүге дээрге, ол база чурттаалга керээзин чарган бажыңны хөлезилеп ап турар кижи-биле бир дөмей эргелерлиг болгаш хүлээлгелерлиг.

М. ЧОДУЙ.
Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА сентябрьның 4-те уругларга болгаш улуг улуска «Радионяня» деп концерт болур. Программада: хөглүг чугаалар, интермедиялар, ыржыгаштар, сценажыткан көргүзүглер. Күүседикчилери: «Радионяня» деп дамчыдылганың доктаамал киржикчилери — эстраданың Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары Александр ЛЕВЕНБУК, Лев ШИМЕЛОВ, Владимир ГИЛЕВИЧ.

Эгелээри—16 болгаш 19 шактарда.

КИНО

АВГУСТ 26-ДА

«ПАЙЫРАЛ»: «Билир азы уттур» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыынды» 9.50, «Улу чылы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өлүм чок Кащей» 15.00, «Шуурган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Даңгырактар болгаш аазаашкыннар» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ийиги калай» 18.00, 20.00 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА августуң 29-30-де «Кубаночка» ансамбльдың концерти болур.

Эгелээри—20.00 шакта.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу Алтайның болгаш Красноярскиниң медицина институттарының белеткел салбырларынга өөренир күзелдиг аныяк оолдар, кыстарны чалап турар. Белеткел салбырларынга доосkan ортумак эртемниг болгаш совхозтарның, тудугларның мурнакчы ажылчыннарын, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң [illegible] кижилерни, а ол ышкаш эмнелге [illegible] [illegible] тур. Белеткел салбырынга кирер аныяк ажылчыннарның практиктиг ажылының стажы бир чыл болур ужурлуг. (өөредилге үезинде ажылы стажка киирбес). Санитарларның ажылының стажы ийи чыл. Совет [illegible] ажылының стажы үзүлбээн болур.

Белеткел салбырынга чылда болгаш ынаар чорударын бүдүрүлге, тудуглар, совхозтар, эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң удуртукчулары, шериг кезектериниң командылал черлери, партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының сүмелээнин ёзугаар дорт харылаар ужурлуг.

Белеткел салбырынче чорудар кижилер дараазында документилерлиг болур:

1. Ректорнуң адынга билдиришкин (доктааткан хевирлиг бланкыта).

2. Ортумак эртем дугайында документ (бодун).

3. Үш кижиниң (бүдүрүлге чериниң удуртукчузу, местком даргазы, ВЛКСМ комитединиң секретары) ат салган характеристика.

4. Кадыкының байдалының дугайында терапевтиң, хирургтуң, невропатологтуң, дерматологтуң, флюорография болгаш рентген шинчилгезиниң дугайында тускай бланкыга бижип, ат салган 286-гы шынзылга. Медицина институтка өөренип болурунуң дугайында кол эмчиниң чугаалыгы база ол шынзылгага турар ужурлуг.

5. 3X4 хемчээлдиг, бөрт чок тырттырган 6 фотография.

6. Өөредир чорукче бижикти тускай бланкыга доладырар болгаш бүдүрүлге чериниң удуртукчузу ат салгаш, тогерик таңманы кагар.

7. Күш-ажыл дептериниң хоолгазын чүгле бүдүрүлге чериниң удуртукчузу шынзыткаш, сүлдениг таңманы кагар болгаш «амгы үеде ажылдаарын» үргүлчүлевишаан, паспортту, шериг билединиң кирер бижиин шынзыдар, комсомол болгаш профэвилел билеттерин беседаланып үезинде [illegible] дужаарда, боду көргүзер.

Документилерни Кадык камгалал министерствозунга 1982 чылдың октябрь 25-ке чедир хүлээп алыр.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу № 10 бажың, кадрлар килдизи.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чорбайн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1870.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерин талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 5).

ТС—01453

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (11998) | 1982 чылдың август 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«Чоннуң кадыын камгалаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал хүлээп алган.

Партия болгаш совет органнар, кадык камгалал органнары, министерстволар, ведомстволар болгаш хөй-ниити организациялары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кадык камгалалының айтырыгларының талазы-биле доктаалдарын күүседири-биле чогуур ажылды чорутканын демдеглээн.

Кадык камгалалының талазынга партияның болгаш чазактың чорудуп турар социал-экономиктиг улуг хемчеглериниң ачызында совет кижилерниң кадыының байдалында таарымчалыг түңнелдер чедип алдынган. Кадык камгалалының материал-техниктиг баазазы дыка хөгжээн. Стационарлыг албан черлериниң четкизинге 1978—1981 чылдарда 243,8 муң орун немешкен болгаш 3384 муң орун болган, эолчегде 481,6 муң кижини хүлээп алыр амбулатор-поликлиника албан черлерин тудкан, кедээде 1240 амбулаторияларны тудкан. Өөредилге черлеринге 190 муң ажыг эмчилерни болгаш медицинаның ортумак эртемниг 508 муң ажылдакчыларын белеткээн.

Кадык камгалалының эге звенозунга — поликлиникаларга, медицинаның дүрген болгаш соңгаарладып болбас дузазын чедирер албан черлеринге, кедээде участоктар эмнелгелеринге болгаш амбулаторияларга медицина дузазын чедирериниң дециели бедип, аарыг кижилерни, аппарат, инструмент болгаш лабораторная шинчилээшкини-биле эмнээрининң аргаларын медицина практиказынга улам калбаа-биле ажыглап, девискээрлерниң терапевт болгаш педиатр эмнелге участоктарының ажылын чиигедип турар, оларны эмчилер-биле четчелээри экижээн. Кадык камгалалының албан черлери аарыгларны болдурбас болгаш чонну диспансеризастаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорударынче улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Специализастаан медицина дузаламчызы улам калбарган. Кардиология албаның тургускан. Хереэженнерниң болгаш чаштарның кадыын камгалаарын экижидериниң хемчеглерин чорудуп турар. Медицина кадрларын белеткээриниң болгаш мергежилин бедидериниң системазы сайзырангайжып орар. Аарыгны тодарадырының болгаш эмнээриниң чаа методтарын эртемденнер ажылдап кылган, ол аргаларны медицина албан черлериниң практиказынга улам калбаа-биле ажыглап турар.

Ынчалзажок чонга көргүзүп турар медицина дузаламчызының шынарын бедидериниң аргаларын шуптузун долдур ажыглаттынмайн турарын демдеглээн. Эмнелгелерниң, поликлиникаларның, кедээ амбулаторияларның медицинаның дүрген дузазын чедирер албан черлериниң ажылын организастап турарында, профилактика ажылын чорудуп турарында четпестерни оожум чайладып турар. Аарыгларны болдурбазының талазы-биле эртем шинчилелдери болур-чогууру-биле хөгжүвейн турар. Кадык камгалалының эге звенозунуң албан черлери амгы үениң медицина дериг-херекселдери-биле четпес чепсегленген.

ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, [illegible] республикаларның Министрлер Чөвүлелдери [illegible] эмнелгелериниң комплекстиг планнарын долу хемчээлге боттандырбайн турар. Кадык камгалал албан черлериниң чамдыкы эргежок чугула эм болур препараттарга [illegible] долдур хандыртынмайн турар, эм [illegible] бир [illegible] болгаш ажыглаарының хуусааларын үреп турар.

Дыка хөй министерстволар болгаш ведомстволар кадык камгалалының албан черлерин чамдык эмнерни болгаш медицина техниказының кылыгларын, санитар автомобильдерин, бээр талазы-биле оналдаларны күүсетпейн келген. Уруглар чеминиң тускай продуктуларын бүдүрерин оожум өстүрүп турар.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу, чер-черниң партия болгаш совет органнары медицина кадрлары-биле ажылда улуг четпестерни чайлатпаан. Медицина ажылдакчыларының боттарының албан хүлээлгезин үрээр фактылар бар болуп, ол чорук чоннуң чептиг хомудалдарын болдуруп турар. Медицина кадрларын быжыглаар, оларга эргежок чугула күш-ажылчы болгаш чуртталга-амыдырал байдалдарын тургузар талазы-биле чогуур хемчеглерни боттандырбайн турар.

Чоннуң кадыын камгалаарын улам ынай экижидер ажылды партияның XXVI съездизиниң салган аң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр саваш, «Чоннуң кадык камгалалын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле доктааттынган оналдаларны күүседир талазы-биле ажылды уламчылаарын, чонга медицина дузаламчызын организастаарын сайзырангайжыдар немелде хемчеглерни профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле кады боттандырып чорударын хандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүскомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Аарыгларны баш удур болдурбазын улам күштелдиреринче, бертинер чорукту болдурбазынче, долгандыр турар [illegible], ажылдаарының, амыдырал-чурттаалганың болгаш дыштаныгланың байдалдарын экижидеринче, кадыкшылды камгалап, быжыглаарын совет кижилерниң медереилдиг көөрүнге кижизидиринче кичээнгейниң угландырар. Эмнелгелерни, поликлиникаларны, амбулаторияларны, аптекаларны медицина техниказын септээр бүдүрүлгелерни болгаш кадык камгалалының өске-даа тудугларын, а ол ышкаш медицина бүдүрүлгелерин тударының доктааттынган планнарын күүседир база ажыглалга чогуур хуусааларында киирер дээш немелде хемчеглерни алыр. Кадык камгалалының удуртукчу кадрларын шилиирин экижидер, оларның профессионал болгаш албан-хүлээлгезин күүседири дээш, чонга медицина дузаламчызының шынары болгаш культуразы дээш харыысалгазын бедидер, Совет Эвилелиниң [illegible] чорукту, аарыг кижилерни кичээнгей чок көөр, албан-дужаалын хуула сорулгаларга ажыглаар чорукту шиитпирлер-биле болдурбас ужурлуг. Кадык камгалалының албан черлериниң ажылынга калбак [illegible] чорук [illegible] чоп мурнунга отчёдун ургулчу чорудар. Кадык камгалал органнарының ажылын партия болгаш совет органнарынга чугаалажып көөр. Эмчилерге, ортумак медицина ажылдакчыларынга болгаш фармацевтика ажылдакчыларынга, ынчангаш кадык камгалалының кедээ албан черлеринде ажылдап турар ындыг [illegible] ажылдакчыларынга болгаш чурттаарынга чогуур байдалдарны тургузарының хемчеглерин алыр.

Чоннуң кадыкшылын камгалаар талазы-биле ажылдарның [illegible] бедидер, чүрек-дамыр, онкологтуг, [illegible]

кринниг, нерви болгаш өске-даа аарыглардыг кижилерни баш удур болдурбас, чогуур үезинде илередир, оларны эмнээр болгаш оларның ажылдаар аргазын катап тургузар сорулга-биле ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге сүмелээри болза:

кадык камгалалын башкарарын сайзырангайжыдар, эмчи амбулаторияларының четкилерин калбартыр, медицинаның дүрген болгаш соңгаарладып болбас дузаламчызын калбартыр талазы-биле хемчеглерни кедээ районнарга боттандырып чорудар;

амбулатория-поликлиника албан черлериниң профилактиктиг ажылын күштелдирер, улуг-улуг поликлиникаларның составынга профилактика салбырларын организастаар, эмнелге-профилактика албан черлериниң ажылында тудуп холбаалыг чорукту сайзырангайжыдар;

чоннуң, хамыктың мурнунда херээженнерниң болгаш бичии уругларның профилактиктиг шинчилгелериниң болгаш диспансерлээшкининиң шынарын бедидер, медицина-генетика консультацияларының четкилерин калбартыр болгаш ажылын сайзырангайжыдар, ачаларының болгаш аныяктарның ортузунга эмнелге-кадыкшылга ажылдарын күштелдирер;

школа назы четпээн уруглар албан черлеринде уругларның медицина хандырылгазын экижидер, уругларның кадыының байдалын болгаш кадыкшылга хемчеглерин чорудуп турарын доктаамал хайгаараарын хандырарынче онза кичээнгей салыр;

медицинаның дээди өөредилге черлеринге, эртем-шинчилел институттарынга, улуг-улуг профилактиктиг эмнелгелерге үндезилээш, он бирги беш чылда болгаш оон соондаа чылдарда консультация-диагностика поликлиникаларын (салбырларын) организастаар;

медицинаның дээди өөредилге черлериниң болгаш эртем-шинчилел институттарының бедик мергежилдиг специалистериниң чонну девискээр аайының поликлиникаларынга болгаш медицина-санитар кезектеринге [illegible] консультация кылып, хүлээп алышкыя [illegible] специалистериниң кедээ эмнелге-профилактика албан черлеринче [illegible] хандырар;

1983-1987 чылдарда республикаларның, крайларның болгаш областарның эмнелгелеринге чүрек-дамыр аарыгларын баш удур шинчип, илередири-биле дистанция-диагностика кабинеттерин (төптерин) организастаарын боттандырар болгаш оларны чогуур аппаратура-биле дерир;

күрүнениң санитар хайгааралының, хамыктың мурнунда кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш үлетпүр гигиеназының талазы-биле хайгааралдың деэштиин күштелдирер, санитар-гигиеналыг дүрүмнерни болгаш норма-чижектерни доктаамал сайзырангайжыдар, [illegible] түг станцияларны быжыглаар, оларга районнар арасының лабораторияларын тургузар талазы-биле хемчеглерни алыр.

Калбаа-биле ажыглаттынып турар эмтаннарны бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдедирия, оларны үзүк-соксаал чокка бээрин хандырарын, кадык камгалал албан черлериниң болгаш чоннуң оларга хереглелин улам долдур хандырарын ССРЭ-ниң Медицина үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш Кадык камгалал министерствозунга доктаал хүлээлдирген турар. [illegible] таарымчалыг хевир болгаш хап-сава-биле эм чүүлдерни кылып үндүрерин калбартырының хемчеглерин алыр. [illegible] бүдүрер планнарны оларны [illegible] кезээлерде айыттынган хүлээлгелер ёзугаар күүседири дээш харыысалгазын бедидер. Аптека албан черлериниң [illegible]

(Уламчызы 2-ги арында).

Бөгүн «Шын» солуун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН Кыргыс Дембирелдиң өг-бүле звенозунуң чедиишкининге тураскаадып көдүрген.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң чолаачызы Кыргыс Дембирел болдунуң ээлчеглиг шөлээзиниң үезинде совхозтуң дирекциязы-биле он тонна сиген белеткээр керээ чаргаш, бодунуң өг-бүлезиниң кежигүннери-биле кады 21 тонна сигенни белеткээн болгаш ол ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Ажыл-иштиң активчилеринден үлегер алыңар!

ШИНЧИЛЕЛДЕР ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой, Валентин Лебедев, Леонид Попов, Александр Серебров, Светлана Савицкая орбита комплекизинге шинчилелдерни беш хүннер дургузунда кады кылып келген.

Чер агаарының, планеталар аразының делгеминиң, хереледенниишкиниң галактиктиг болгаш галактикадан дашкаар үнер дестериниң тургузуун шинчилеп көөр сорулга-биле «Пирамит» болгаш «ПСН» аппараттарны ажыглавышаан, хөй шенелделерни кылган. Космонавтылар ол ажылдарның эгезинде аппараттарны хүнче угландырган, орбитаның хөлегелиг кезээнге фото-чуруктарны тырттырган.

Сөөлзүредир барган экспедицияның экипажы медицина шинчилелдерин база чорудкан. Светлана Савицкаяның хан эргилдезиниң системазын шинчип көрген, а Леонид Попов болгаш Александр Серебров — медерел органнарының болгаш организминиң шимченгир системазының канчаар кады хөлелирин шинчилеп көөр талазы-биле шенелделерни кылган.

Станцияларның өрээлдеринде агаарның байдалын шинчилээр талазы-биле техниктиг шенелделерни болгаш Черниң кырын хайгаарап көрген.

Орбита комплекизиниң экипажы [illegible] тыр ээлчеглиг кежээки харылзааның үезинде Ужудуушкун башкарар төпте журналистер-биле парлалга конференциязын кылган.

Медицина контролунуң болгаш космонавтылар-биле радио дамчыштыр чугаалажышкынның түңнелдерин ёзугаар алырга, Светлана Савицкаяның, Анатолий Березовойнуң, Валентин Лебедевтиң, Леонид Поповтуң болгаш Александр Серебровтуң кадыкшылы байдалы эки.

Кады ужудуушкуннуң программазы чедиишкинниг күүсеттинип турар.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Чурттуң соңгу болгаш чөөн талакы районнарының ажыл-агыйлары тараа ажаап алышкынын агаар-бойдустуң нарын байдалдарында чорудуп турар: күштүг хаттар-биле аралаштыр үргүлчү чаъстап турар, тараа ораваштыр чыдып алган.

Кестирнишкини болгаш бастырышкынны чогуур хуусаазында чорудар дээш механизаторлар техниканы билдилиг башкарып, шак бүрүзүн чөп ажыглаарын кызыдып турар. Казахстанның кур черлер областарының ажыл-агыйлары эрткен неделяда тараа кезиилдезинче кирипкен. Россия Федерациязының мурнуу областарындан, Украинадан, Молдавиядан чүс-чүс механизаторлар кур-черлерге дузалажып чедип келген.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, чуртта ниитизи-биле тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукуруза чокка) 64,7 миллион гектар шөлден кескен. Олдарызынга шөлүнүң 55 хуузудур. Кестипкен шөлдерниң тараазынын 87 хуузун бастырып алган.

Ажыл-агыйлар тарааны бастырарының болгаш ону хүлээп алыр черлерже чорударының аразынга улуг үзүктелиишкинни болдурбазын кызыдып, а хүлээп алышкын черлериниң ажылдакчылары тараалыг автопоездилерни дүн, хүн чок уткуп ап, тарааны сайгарып ажылдап турар.

Чурттуң тараа курлавырлары кукуруза тараазының күзели-биле долдунар. Оон дүжүдүн Узбекистанның ажыл-агыйлары ажаап ап эгелээн. Бастырышкынның түңнелдери өөрүнчүг: комсомолчу-аныяктарның кукуруза плантацияларын шефтээн хөй-хөй бригадалары болгаш звенолары суггарылгалыг гектарлап-на кукурузаның ортумаа-биле 100—110 центнер дүжүдүн ажаап ап турар. Чуртта ниитизи-биле кукурузаны 3,8 миллион гектар шөлден ажаап алган.

Бо чылын лён-долгунептиң эки дүжүдүн өстүрген болгаш бедик шынарлыг чиг-этке пес-таавы үлетпүрүнүң херектелин долдур хандырарынга, а келир чылдың дүжүдүнге херектелээр үрезиннерин колхозтарга болгаш совхозтарга бүрүн бээриниң аргазы бар. Россия Федерациязының Смоленск болгаш өске-даа областарының, ол ышкаш Украинаның, Белоруссияның, Прибалтика республикаларының лёнчулары хайнышкынныг ажылдап турар.

Ажыл-агыйлар күзүн чажар культураларны тарып ангыстарны база андарып турар. Күзүн чажып тарыыр культураларны 6,8 миллион гектарда тараан, 8,4 миллион гектар шөлдү андарган.

(СЭТА).

ҮЕНИ МУРНААН

Сельхозтехкүркомнуң Кызылда транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы В. И. Виноградов ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга көргүзер дээш Василий Иванович чыл эгезинден бээр хүн бүрү шалыпчы ажылдап келген түңнелинде он бирги беш чылдың ийи чылының планныг оналдаларын күүсеткеш, ам 1983 чылдың март айның үлүүн күүседип турар.

Мурнакчы чолаачы пландан ажыр чүс муң ажыг тонна-километрни ажылдап кылган, 740 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Т. ХЕРТЕК.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ БЕДЭЭН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Чөөн-Хемчикте № 3 мехколоннаның Моңгуш Кан-оолга удурткан он ийи кижи составтыг бригадазы эки ажылдап турар.

Бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар бригада бо чылдың эрткен чеди айларында багай эвес көргүзүглерлиг болган. Тудуг-монтаж ажылдарының планныг оналдазын эрткен айларда 33 хуу ажыр күүсеткен. Ону күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң ачызында чедип алган.

Бистиң корр.

ШАК БҮРҮЗҮН...

Мал чемнериниң белеткелинге агаар-бойдустуң таарымчалы-даа аажок, күстүң бүдүүзү, каан хүннер. Бай-Тайганың бедик дагларының бажы, оон меңги харлары хүнге кыланайнып чыдыр. Чаагай, күчүлүг даглар ак-көк дээрниң хиндиинче хандыр көрүп, улуг бодалын бодангазыг. Мал чемнериниң белеткелинде эң хөй кижи күжү, кедээ ажыл-агый техниказы бо районда хаара туттунган. Кайы-даа булуңга чеде бээрге, кайда-даа оруктарга чоруурга, бугалар, хемчигештер унунга баарга—кадыыр-биле сиген кескен, айыыр-биле сиген хөпээннээн улуг-биче кижилер. «Бай-Тал» совхозка чеде бээривиске база ындыг болду. Совхозтуң кол агроному Николай Түлүшович Ак-Хуурак мал чеминиң чергүзүглери-биле бисти таныштырды.

— 450 тонна (план—390 тонна) сенажты салдывыс, 126 тонна (план—400 тонна) сигенни пресстедивис. Мал чемнеринден эң-не кол чүүл—сиген. Сиген белеткелиниң планының күүселдезинден ниитиниң малының кыштаглаашкыны хамааржыр. Эрткен неделяның төнчүзүнге чедир 1220 тонна сигенни белеткеп алдывыс. Ол—планның 35 хуузу—деп, ол чугаалады.

«Бай-Тал» совхозтуң суггаттыг, чайгаар үнген сиген шөлдеринден дүжүт ажаап алыры белен эвес. Ынчалза-даа күш-ажылга ынак ажылчылар хөрзүнү байлак эвес, сай-даштыг черлерни ажаап арыглап, ону суггарып, сигенниң багай эвес дүжүдүн ап турар.

Бедик күш-ажылдың үлегерин көргүзүп, социалистиг чарышка каш-даа удаа тиилеп келгеннерге хол кадыыры-биле сиген кезип турар херээженнер звенозу (удуртукчузу Кунгаа Дажы-Серен) хамааржыр. Бо звено каш чыл улаштыр мал чеминиң белеткелинге ажылдап келген. Оон доктаамал кежигүннериниң аразындан Орусмай Чыдымның, Лиза Достанның, Галя Хаван-оолдуң, Клара Делгерниң, Минчеймаа Доржунуң сиген кезери эң мактадыг.

Кунгаа Дажы-Серенниң сигенчилери августуң эрткен ийи он хонуктарында 30 тонна сиген белеткээр турган херек кырында 75 тонна сигенни белеткээн, мал чеминиң белеткелин шалыпкын ёзу-биле ам-даа уламчылавышаан. Олар эрткен он хонукта мал чеминиң белеткелиниң социалистиг чарыжынга тиилээш, совхозтуң профэвилел комитединиң 70 рубль акшазы-биле шаңнаткан.

Ниитиниң малының кыштаглаашкынынга магадылалды тургузуп, эрес-кежээ чоруу-биле социалистиг чарышка ылгалып турар он-он сигенчилерни, мал чемин белеткежип турар өске-даа ишчилерни демдеглеп болур. Планның оналдаларын херек кырында боттандырар дээш олар күш-ажылга эки үлегерин көргүзүп келгеннер. Ынчалза-даа «Бай-Тал» совхоз мал чемнериниң белеткелиниң темпизин бедидер, бо ажылче бүгү күштүг мөөңнээр талазы-биле чорудуп турар ажылы үениң негелдезинге дүүшпес. Сиген белеткелинде саадааш кыннар бар болуп артышаан.

Ылангыя малдаа дараазында [illegible] киирип [illegible]. Сиген кезип турар механизаторлар Борис Агбаанның, Хурал-оол Базыр-оолдуң, Максим Чымбаның, Алексей Ламаның сиген кезер тракторларының шатуннары, бистери үрелип турар. Херек дериг-херекселдер-биле хандырылга үзүктелиишкиниг. Районнар арасының Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» каттыжышкынын, совхозтуң дирекциязы мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар механизаторларның ажылын үзүктелдирбезиниң хемчеглерин долузу-биле алыры негеттинип турар. Бичии үрелиишкиннерниң четпес кезектерниң уржуундан хөй аът күштүг техника халас турупалырга хомуданчыг болгай.

База ол ышкаш чамдык звенозарның, мал чемнериниң белеткелинде [illegible] белеткээни ажылының хемчээлин тодарадыр ажыл хожудап турар. Чижээ, хойжулардан, суурнуң чурттакчыларындан тургустунган звено (удуртукчузу совхозтуң мурнакчы суггатчыларының бирээзи Өлчей-оол Хертекович Сандык) багай эвес ажылдап турар. Олар сөөлгү 20 хонукта үзүк-соксаал чокка ажылдап келгеннер. Айтырарывыска, хоюжулар Орус-оол Кудай-Мерген, Кызыл-оол Хертек, Манган Иргит бөгүнге чедир белеткээн сигенниң ниити хемчээлин билбес болган. Чүге дээрге кыштагларда оларның дүжүрген сигенин кым-даа хемчээп бербээн. Ужуру болза, [illegible] болбас. [illegible] түңнелин, оон көргүзүглерин тодаратпаска, чарышка киржилге эрестей болуру билдинер.

Мал чемиин белеткелиниң түр-даа када турар турлаглары [illegible] черлериниң чанынга көргүзүглер бижээн хуудустар, хана солуннар үндүрүлгелери дээш өске-даа кескү агитация «Бай-Тал» совхозтуң сиген шөлдеринде [illegible] эвээш. Кижилерни хөй-аъдын кедүрер, оларның күш-ажылының, аңаа хамаарылгазының дугайында кескү агитацияны партия, профэвилел, комсомол организациялары база совхоз дирекциязы кичээнгейге ап, аңаа даанырын [illegible].

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнериниң белеткелиниң планын күүседир, кыштаглаашкынга магадылалды тургузар дээш улам шалыпкын ажылдап турар. Ол чугула иштиң темпизин бедээн.

А. ОКСУР.

Мал чеминиң белеткелинге—темп, шынар

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга эки шынарлыг, четчир санныг мал чемин белеткээр дээш шудургу ажылдап турарлар. Ук ажыл-агый бо чылын 5540 тонна сиген белеткээр планының чартын бо хүннерде ажыра берген.

Чайгаар үнген болгаш тараан сигенден ангыда витаминниг сиген далганын кылыр ажыл база шуудаан. Ону А. Мителевтиң болгаш Н. Фисенконуң удурткан звенолары 200 тоннаны бүдүрер планын бо хүннерде доозарынче чоокшулаанnar. АВМ-ниң машинистери С. Симаков, Ю. Тимчин болгаш оон-даа өскелер ээлчег нормазын 120—130 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнунку одуруунда чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) АВМ ажылчыннары А. Мителев, А. Попов, С. Симаков, Н. Винтовкин.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАА ШКОЛА

Эрзин районнуң төвүнде 700 өөреникчи өөренир үш каът чаа школаны «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның № 5 КМК-зының тудугжулары чаа өөредилге чылынга уткуштур ажыглалга киирип, школачыларга өөрүнчүг белек болдурарлар.

Чаа школаның өөредилге корпузунда шевергел ажылдары доостур чоокшулап турар. Чырык, делгем класстарлыг улуг школаның тудуу дооступ, аңаа өөреникчилер удавас өөренип эгелээри чүгле школачыларга эвес, а школаның башкыларынга, ада-иелерге өөрүнчүг болуушкун. Ынчангаш школа тудуунда ада-иелер, башкылар, школаның ажылчыннары идепкейлиг киржип турар. «Кодру» болгаш «Романтика» аттыг студентилерниң тудугжу отрядтарының дайынчылары бо объектиниң тудуунда бригадалар арасында социалистиг чарышка шаңналдыг черлерни каш удаа ап келген.

№ 5 КМК-ның Б. А. Сурмаляга удурткан 25 кижи составтыг комплекстиг бригадазы школаның өөредилге корпузун ажыглалга киирер дээш шалыпчы ажылдап турар. Бригада 8 айларының тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның тускайжыткан КМК-зының И. А. Тюмкинге удурткан сантехниктер бригадазы база социалистиг чарыштың тиилекчилериниң аразында чоруп турар.

Эрзин районнуң төвүнде 3 каът чаа школаның эжиктери чаа өөредилге чылынга уткуштур школачыларны чалап, ажыттынар. Делгем, чырык чараш школага класстарның кичээлдери сентябрь 1-де эгелээр.

Н. ООРЖАК.

Чер-черден

КОЖАЗЫНДА СОВХОЗКА

Терлиг-Хаяда бүдүрүлге чериниң ажылчыннары кожазында «Х Улуг хурал» совхозка сиген кезип белеткээр талазы-биле улуг дузаны чедиргеннер. Коммунист Иван Шубаровка удурткан 10 кижилиг звено ажыл-агыйның Кызыл-Чыраада сиген шөлүнден 35 тонна эки шынарлыг мал чемин хол кадыыры-биле кезип, сараттааш, совхозтуң дирекциязынга хүлээткен.

Сиген белеткелинге даг цехиниң ажылчыннары А. Колурак, А. Соланай, М. Кулебакин, металлургия цехинден А. Ондар, С. Кыргыс олар хүн бүрүде нормазын 120 хуу чедирип, мактатканнар.

М. ДАМДЫН-ООЛ.
Кызыл район.

ТЕМП КУДУЛАВАЙН ТУРАР

«Тос-Хем» совхозтуң мал чемин белеткээр механизастаттынган звеноларының бирээзин Арбай-оол Дойнур удуртуп турар. Оларның сиген белеткээр планы муң тонна, а социалистиг бедиткен хүлээлгези 1200 тонна. Звено кежигүннери салган сорулгазын күүседир дээш эртен эртеден орай кежээге чедир шалыпчы ажылдап турарлар.

Звено бо хүннерде 580 тонна сигенни белеткеп алган. Белеткээн сигенни [illegible] тырып бодаалдап турар. Сиген кестирип турар Дуня Чоолу, Санчат Сульдум, пресстекчи Чаанмай Дайынчы, сараттакчылар Юрий Дыт-оол, Амур Нат хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Ч. ТИРЧИН.

[illegible] библиотека им. А. С. П[illegible]

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).
рын болгаш оларның ажылын [illegible] рын, кежер аптека пунктуларының санын көвүдедирин, эм чүүлдерининң курлавырларын чон ажыглаарын боттандырып чорудар. Аарыг кижилерни ажаарын экижидер болгаш эмнелге-профилактиктиг албан черлериниң медицина [illegible] чингедири-биле бичии механ[illegible] рекселдерин кылып үндүрерин көвүдедир.

Медицинаның дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң өөредилге планнарынга болгаш программаларынга немелделерин, студентилерниң болгаш сургуулдарының өөредилге үезинде практиктиг белеткелин экижидип тургаш, киирерин ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга база ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга даа[illegible].

Ажылдап турар кижилерниң кадыкшылын камгалаар болгаш оларның аарыыр [illegible] [illegible]

совхозтарның болгаш өдээ ажыл-агыйының өске-даа бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларынга чөпшээрээр, колхозтарга сүмелээр эргени ССРЭ-ниң [illegible] кен республикаларының Министрлер Чөвүлелдеринге берген.

Эмчиниң дүрген дуза чедирер станцияларының болгаш подстанцияларының четкизин 1983—1985 чылдарда калбартыр эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Эмчиниң дүрген дуза чедирер станцияларының (салбырларының), санитар авиацияның станцияларының болгаш планныг база дүрген [illegible] бригадаларының ортумак медицина [illegible] ажылга үзүктелиишкини чок ажыл стажы дээш ай санында немелде төлевирин, немелде үш хонук шөлээни) 1984 [illegible] дыры көрдүнген.

[illegible]

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын ажыглаарга херек кырынга боттандырар дээш Кызылдың сүт заводунуң коллективи күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар. Завод бо чылдың июль айда 560 муң рубльге барааныг продукция бүдүрер планын херек кырында 663 муң, оон иштинде мал үзү ажылдап кылырын 174 хуу күүсеткен. Чурттакчы чонга белик шынарлыг сүт болгаш оон кылган аъш-чем продуктуларын ой-шаанда үзүк чок белеткээр дээш социалистиг чарыш мурнунда чыл эгезинден тура кал-барган. Аңаа сүт хүлээп алыр болгаш лиетцехтиң ажылчыннары мурнуку опыдуругну доктаамал ээлеп, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар. Оларга Н. Т. Долженко, А. Г. Панкина, Р. А. Попова дээш оон-даа өскелер хамаарышкылар.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы лаборант Г. Федорова; ажыл-агыйлардан сүт эккелген автомашиналар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү-ниитиниң херээ

КОЛ МАГАДЫЛАЛ

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын боттандырар база ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг уткуур дээш, бир-тээ мал ажыл-агыйлыг район болганывыста, малдың продуктуг чоруун бедидер, келир кыштан малды онча-менди, хүр ажырар дээш Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче онза кичээнгейни салып турар. Чүге дээрге ниитиниң малынга четчир санныг, эки шынарлыг мал чемин кыска хуусаада белеткеп алыры дээрге Аъш-чем программазын боттандырарының база бир кол магадылалдарының бирээзи болур.

Районнуң ажыл-ишчилери бо юбилейлиг чылда 18500 тонна бедүүн мал чемин, 850 тонна бүдүк-бүргүң, 100 тонна витаминниг сиген далганын, 2570 тонна сенажты, 10930 тонна силосту белеткээр. [illegible]

[illegible] обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан Ол белдик шаңнал мал чеминиң белеткелчилерин улам сорук киирген.

Мал чеминиң белеткелин районнуң ажыл-агыйлары [illegible]

[illegible] газы-биле багай эвес ажылдап турар.

Партия райкомунуң бюро кежигүннерин, улус депутаттарының район [illegible] күүском кежигүннерин база районнуң өске-даа харыысалгалыг удуртукчуларын совхозтар бүрүзүнге быжыглаан. [illegible] информацияларын СЭКП райкомунга, райкүүскомга неделя санында дыңнап, кайы ажыл-агыйда темп кошкап турар болдур, ол совхозтуң директорун штабтың хуралдарынга дыңнап, чогуур хемчеглерни ап турарын практикалап турар. [illegible]

[illegible] звенога шилчиир вымпелди тыпсып, эң хөй сиген белеткээннерге Күш-ажылдың алдар тугун тураскаадып көдүрүп турар. Түс-түс мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг шаңналдарны тыпсып турар. Мал чеминиң белеткелиниң байдалын хүн бүрүде контрольдаар штаб райкүүском [illegible] ге эргелелиниң начальниги Н. Д. Балчый-оолдуң удуртула[illegible]

«О. Шынаа», «Тес-Хем» совхозтарда өске ажыл-агыйлардан дүрген темпилиг чорүп турар. Ол совхозтарда механизастаттынган звенолар бердинген график-планнарын доктаамал күүседип, кылдынган сигеннерин коллуунда шуптузун прессеп ап турарлар. Бо чүүлү көргүзүп турарын дээрге, «О. Шынаа» совхоз (директору [illegible] Донгак, көдээ Совет күүскомунуң даргазы Артына), «Тес-Хем» совхоз [illegible] сезоп эгелээри[illegible]

[illegible] рылгаа белдири, мал эмнелгези болгаш ветбаклаборатория, чуртталга-коммунал эргелели, административтиг органнар дээш өске-даа коллективтер багай эвес күүсеткеннер.

Субботада, воскресеньеде массалыг шефтээшкиннерни кылып, кайы коллектив эң идепкейлиг киржип турарының түңнелин үндүрүп, тускай көргүзүг самбыразынга болгаш хана солуннарынга чырыдып турар. Ниитиниң биле бо [illegible]

[illegible] ның түңнели-биле партийжи үнелелди СЭКП райкому, райкүүском бээр апаар.

Н. УСПУН.
Тес-Хемниң райкүүском даргазы.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СЕМЕСТРДЕ

Ак-Довурак хоорайның тудугларынга Волгоград, Куйбышев областарындан [illegible] дың өөредилге черлеринден келген студентилерниң чедя тудугжу отрядтары ажылдап турар. [illegible] [illegible] ажылдан хостуг шактарында культура-массалыг хемчеглерни организастап, чурттакчы чон-биле харылзааны тудуп турарлар. Студентилерниң тудугжу отрядтары [illegible] футболга маргылдааларны эртедирип [illegible] «Тыва даг дугу» комбинаттың ажылчыннарынга [illegible]

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧӨП АЖЫГЛАЗА...

«О. Шынаа» совхозтуң [illegible] хозтарының 20 ажыг бригадалары мал чеминге хыргыыш кезип белеткеп турар. Ук хол аң-меңи, куш-биле байлак. О. Шынааның [illegible] 1973 чылда ондатраны салган, олар аажок өзүп көвүдээн.

Сөөлгү чылдарда хөлдер [illegible] турары оон дириг амытаннарынга когаралды чедирип турар. 1981—1982 чылда хөй ондатра доңуп өлген. Оон чылдагааны — ондатра кыжын доңмас хөлдерге кыштаар, а хыргыышты кескениндең хөл чаглак чок болганындан доңа бээр, ооң уламындан ондатралар доңуп өлүп турары ол.

Мал чеми белеткээн кижилер куштарының, ондатраларның уяларын үрей бастырып, [illegible] кестирип каапкан болур. Ол бүгүнү камгалаар, үревес дугайында кероо чарып алган турбуже, байдал ындыг. Бригадирлерден негелде тургузарга, сиген аразынга шуут чүү-даа көзүлбес [illegible].

[illegible] районнарга тускай чөпшээрел чокка [illegible] хамаан чок аңнаары хоруглуг болгай. Ындыг турбуже албан организация черлеринде ГАЗ-66, ЗИЛ-157 марканың кала-даа торулбас, куштуг автомашиналар бар. Организацияларның, совхозтарның удуртукчулары ук машиналарны [illegible] алыры чугула. Ол машиналарны ажыглап, мурнуу районнарның [illegible]

Н. ШӨМБҮЛ,
егерь.

ШУУШТУРУЛГА ШУГУМУ

ВЛАДИМИР. (СЭТА-ның корр.). Владимирниң тудуг тализы-биле девискээр эргелелиниң бүдүрүлге черлериниң ком[illegible] улуг-улуг кезектер[illegible] кылыр шуушту[illegible] шугумунуң күчүүү [illegible] баштайгы [illegible] эгелээш ийи катап [illegible]

хөрээнүг черлериниң суурларының ажыл-ишчилеринге тудуп берип турар. Кедээ чурттаалга бажыңнарының ындыг хевири заводка шуут белен кылдыр белеткеттинип турар. Бажың кезектерин тудар черинге сөөртүп аппарган соонда, үзүнчүг дүрген, ын[illegible]

[illegible] даар болгаш ажылды шууштур кылыр бир бригаданы организастаан.

Ол коллективте бежен кижи бар. Оларның чамдыктары цехтиң шууштурулга шугумнарынга бажың кезектерин кылып турда, өскелери — чогуур черлеринге бажыңнарның дүжээн салып, эптеп ту[illegible]

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КҮҮСЕЛДЕЗИН ХАНДЫРАР

Кызыл — Кызыл-Мажалык аразының радиореле шугуму [illegible] «О. Шынаа», «Ак-Чыраа» совхозтарның төптеринде те[illegible]

рының саны 6,8 болуп турар.

Моон-биле чергелештир Ха[illegible] тиг эргелели чоннуң болгаш улус ажыл-агыйының харыл[illegible]

турар. Кызылдың үлетпүр зоназынга АТС тудуунга Абаканның № 617 БМК-зы чартык чылда 105 муң рубльдиң орнунга чүгле 31 [illegible]

[illegible] де салбаан келген. [illegible] ажылдаан үнер. Кирер чоруу хөй, күш-ажылдың чурумун кошкак. Чүгле 1981 чылда безин 445 кижи-хүн прогул болган.

Телефон харылзаазын эки[illegible] жидер, телефончудулгазы дүргедедир, харылзаа шугумнарын дуугалаар болгаш харылзаа салбырларының [illegible]

АҢАА КЫМ-ДАА БҮЗҮРЭЭР

Нина Хертековна Хертек школаны [illegible] чылдарындан на хөй-ниити ажылынга идепкейлиг турган. Школада дружина чөвүлелиниң даргазынга үш чыл соңгудуп, пионерлер ажыл-херекти билдилиг удуртуп турган. Оон соонда комсомол организациязының секретарынга соңгуткан. Чурум-сагылгазы бедик, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг боорга өөрү-даа, башкылар-даа ону хүндүлээр турган. Тээли ортумак школаның чедиишкинниг доозукчузу, ийи чыл ажылдааш, Нина Красноярскиниң [illegible] институдунче өөренип кирген. Институтка база-ла янзы-бүрү даалгаларны күүседип, спортчу [illegible] доктаамал киржип, соңгу курстарга келгеш, хоорайның бир микрорайонунга өөрү-биле кады агитаторлап-даа турган. Өөредилге-биле чергелештир хөй-ниити ажылдары дээш чүгүрүп турда, студент чылдар билдиртпейн шуужуп эрте берген.

1976 чылда өөредилгезин доозукчу, өскен, төрээн Бай-Тайгазынга кээп, район эмнелгезинге уруглар эмчизи боор ажылдай берген. Дээди эртемниг эмчиге пропагандистээр даалганы эмнелгениң комсомол эге организациязы берген. Хүндүткелдиг болгаш харыысалгалыг ол даалганы чедиишкинниг күүседир дээш Нина Хертековна кызымак ажылдаан: библиотекалар кезип, номчуттунуп, бижиттинеринге ээрээш эвес үе-шакты чарыгдап күжениишкинин үндүрген. Дуржулгалыг пропагандистерден арга-сүмени айтырып, оларның кичээл эрттирерин көрүп ап, кичээлдерге олуржуп турааш элээн шуудап келген. Район, республика масштабтыг пропагандистер семинарындан ол чылда [illegible] чүүлдерни өңнеп ап, чоорту политиктиг номнар саттынып, тыптынып ап, билиг-мергежилин бедидип келген.

Чылдар эртпен, аныяк пропагандистиң [illegible] седип. Пропагандистиң чы[illegible] ээр сес чыл эрткен. Бо үениң [illegible] туңнелинден Нина Хертековна Хертек дуржулгалыг пропагандистерниң одуруунда кирген. Пропагандистиң ажылында чедиишкини оон дыңнакчыларыныңда [illegible] ээлдеп, оларның оваашкан [illegible] кол хамааржыр. Пропагандист кижи чүткүлдүг, кызымак боор болза, дыңнакчылар база ындыг болур. Нина Хертековна соңгу ийи чылда дыңнакчыларынга «Философия билиглериниң үндезини» деп курсту өөредип доозкан. Ол школада ортумак эртемниг 21 эмчи ажылдакчылары хаара тудтунган. Тема бүрүзү дыңнакчыларга [illegible] тиг болзун дээш янзы-бүрү арга-[illegible] көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни, кино, диафильмнерни ажыглап турары чедимчелиг. Ол ышкаш кичээл эгелээр мурнуу чарында, дыңнакчыларның [illegible] графикти барымдаалап, 10 минута [illegible] болуп турар болуушкуннарга [illegible] миннаар [illegible] гап.

Бүдүн улуг эгени өөренип эрткен соонда, семинар кичээлди пропагандист Н. Х. Хертек ынаап-ла эрттирер. Ындыг кичээлдерге дыңнакчыларның теманы канчаар билип, шиңгээдип алганын тодарап көөр. А чыл төнчүзүнге чедир реферат бижидери эки чаңчыл. Реферат бижип турар кижи алган темазын бөгш саваазы деп билир болур. Чүгле ажаа тутула чижектерни ол районнуң, республиканың [illegible] дан алыр, ажаа дөңнелгелерни, шүүштүрүлгелерни, диаграммаларны база кылыр апаар.

Нина Хертековнаның дыңнакчыларының хөй кезии ажылының ёзулут ээлери, хөй-ниитичилер, агитаторлар, политинформаторлар болуп турар. Ыяңгыы малчыннар ортузунга агитмассалыг [illegible] чорудаарынга эвилеңге коллективни идепкейлиг. Олар «Тээли» совхозтуң Шатта хоюжу бригадазын шефке алган. Чылдың кайы-даа үезинде оларга доктаамал барып, медицина темазынга болгаш делегей байдалының дугаарында лекция, беседаны кылып берип, шеф дугаазын чедирип, концерт көргүзүп турар. Бо коллектив суур [illegible] бөг чыныгыр урав чүүлге база идепкейлиг киржип турар организацияларның бирээзи. Бо бүгүге пропагандист Нина Хертековнаның киирип турар улуг-хуузу эвээш эвес.

Н. Х. Хертектиң пропагандист [illegible] ниң үндезинниң бир кол чүүлү — кижилер-биле ажылдап билиринде. Ол ышкаш [illegible] чылын кандыг курсту өөренирин, чайгы үеде чүнү белеткеп алырын дыңнакчыларга сүмелеп бээр. Номчуп белеткенир аар литератураларны [illegible] ларга опаалгаларны берип каар. Пропагандист боду база өөредир курузунуң программазы-биле баш бурунгаар [illegible] литератураларны тыптынып, көргүзүг материалдарын белеткеп, чамдык конспектилерни чай дургузунда кылып ап чанчыккан.

Аныяк пропагандист Нина Хертековна Хертектиң шудургу ажылын партия райкому бедик-биле үнелеп турар. Ол СЭКП райкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Эрткен чылдың түңнели-биле партия обкомунуң Политиктиг [illegible] Хүндүлел дептеринде оон адын киирген.

— Амгы үеде бистиң район [illegible] рының аразында ССРЭ-ниң 60 чылы оон күш ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур база СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин [illegible] социалистиг чарыш кыйгырган. Бо ажыл-херектерге чүгле ийи, чаңгыс кижилер эвес, харын бүдүн коллектив күш [illegible] алыр сорулгазы салып алган ажылдап турар бис. Ынчангаш бистиң эмнелгеде чүгле мээң эвес, өске-даа пропагандист эштерниң ажылдап турар сорулгазы ындыг — деп, Н. Х. Хертек чугаалап турар.

[illegible] ажыл-херээ дээш сагыш човап чоруур дуржулгалыг пропагандист, коммунист Н. Х. Хертектиң чедип алыр дээш [illegible] боттанырынга кым-даа бүзүрээр.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛ ХЕВЭЭР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның девискээрин хөй кезиин израиль интервентилер амга чедир эжелеп, милитаристер чаа-чаа белеткелдерин болгаш өнчүк-чөйгээлерин үргүлчүлеп турары-биле холбаштыр ол чуртта дүшкүүрлүг байдалдар хевээр артпышаан. Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле араб каттышкан күштерниң составында сирий шериглерниң туруп турар черинде — Бекаа шынаазында бодунуң шериглерин Израиль ноокшуп турар. Израильден моторжуткан адыгжы шериг кезектерин, танкыларны, бронетранспортёрларны ынаар немей чорудуп, артиллерияның улуг батареяларын тургузуп, реактивтиг установкаларның болгаш миномёттарның туруштарын дерип турар. Чуък машиналары-биле шериг чепсээн дүне-даа, хүндүс-даа чедирип турар. Кубейхиниң, Рас аль-Харфының болгаш Крааның районнарында сирий шериглерни израиль дайынчыларлар артиллерия-биле боолаан. Чоокку хүннерде 3 муң ажыг палестин дайынчыларны Сирияже көжүрер Бейруттуң болгаш Дамасктың аразында орукка сирий шериглерни израиль эжелекчилер артиллерия-биле база боолаан. Ол орук Ливанның найысылалында Дамаскиже углап чоруп талазында 30 километр черде.

Ливанның соңгу болгаш чөөн талакы районнарынга дайын чорудулгаларын Тель-Авив чоокку үеде эгелээр магат чок деп, Бейрутта политиктиг ажылдакчылар санап турар.

Бегин-Шаронуң шериг-фашистиг эрте-чагырга Ливанга эжелелди үргүлчүлээр дээн оралдажыышкынынга ливан улустуң удурланыышкыны күштелип турар. Израиль интервентилерни чурттан доп-дораан үндүрерин, оон инигиниң херектеринге америк-израиль холгаарлааштыкыны соксадырын Ливанның хөй-ниитизи шыңгыы негеп турар.

Тель-Авив - Вашингтонну Ливанга айыылдыг өнчүк-чөйгээни Израильге болгаш АКШ-ка оларның кузээн түңнелин бербээн. Палестин дайынчыларны болгаш Палестинаны хостаар организацияның удуртулгазын узуткаарын Израиль чедип ап шыдавааны деп, Франс пресс агентствозу тайылбырында аныткан.

Бейрут дээш тулчуушкуннардан палестиннер кандыг түңнелди кылганы деп айтырыгга ПХО-нуң күүсекчи комитединиң даргазы Я. Арафат мынча деп харыылаан: «Израильдиң күштери бистиңиден ырак артык күштүг болгаш амгы үениң америк боо-чепсээ-биле олар хандыртынган-даа болза, агрессор-биле демиселди чедиишкиниг чорудуп болурунга шуут бүзүрээн бис. Бейруттуу израиль эжелекчилер далайдан, курган черден, агаардан бүзээлээн. Америк боо-чепсек-биле бистиң муң-муң ажы-төлдеривисти израиль шериглер өлүрген. Палестин дайынчылар чөптүг херээ дээш демиселин турар. Төрээн черивистен бистерниң Израиль үндүр сывыртаан болгай. Ынчалдажок кулдар болурун күзевейн турар бис. Палестиннерниң ыдыгы ёзугаар эргелерин херекке албайн, Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны, айыыл чок чорукту чедип алыры болдунмас».

ӨЛҮРҮКЧҮЛЕРНИҢ КҮТКҮКЧҮЛЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанче Израильдиң халдаашкынын Каттышкан Штаттар баш бурунгаар чүгле билгеш эвес, харын-даа амгы үениң боо-чепсээ-биле израиль [illegible] чедир чепсеглээн. Ливанче Израиль халдаарының мурнуу чарында Американың Каттышкан Штаттары амгы үениң эң-не хөй америк боо-чепсээн израиль агрессорларга бергенин америк [illegible] бижээн. АКШ-тың камгалал министерствозу [illegible] «Филадельфия инкуайрер» солуннуң парлаан. Ында бижээни ёзугаар алырга, бо чылдың чүгле баштайгы кварталында бээн АКШ 217 миллион 695 муң доллар өртектиг янзы-бүрү боо-чепсектерни болгаш шериг техниказын Израильге берген. «АКШ-тың Израильге бо чылдың бирги кварталында берген боо-чепсээ 1980 чылдың баштайгы кварталында бертенинден барык тос катап хөй, эрткен чылдың ол үезинде бергенинден 40 хуу хөй болган» деп солун аныткан.

АКШ-тың Израильге бо чылын берген боо-чепсектериниң болгаш шериг техниказының аразында «Ф-15» деп хыдыкчы 10 самолёттар, боду чоруур 10 [illegible] [illegible] болгаш танкылар септээр 14 мастерскаялар, алды миллион доллар өртектиг [illegible] бар. Бо чылдың майда Израиль «М-60» деп америк 25 танкыларны, а июньда 15 ындыг танкыларны алган.

Вашингтоннуң күткүүшкүнү болгаш деткимчези-биле израиль агрессорлар Барыын Бейруттуу болгаш оон хөй муң чурттакчыларын араатаныг ёзу-биле узуткап келген. Кижилерни массалыг-биле узуткаарының болгаш хоорайлар [illegible] бомбаларын Израильге бээринге АКШ 4 миллион долларны чарыгдаан. Ол бомбаларны американнар «боду башкартынар бомбалар» деп адаан.

Израиль эжелекчилер ливан болгаш палестин улустарга удур хайныг үүлгедиглерни кылып турган үеде АКШ-тың амгы чагырыкчылары ындыр арын-нүүр чогу-биле мынча деп медеглээннер: «Ливанда Израильдиң дайынынга кандыг-даа хамаарылгавыс чок. Ол чуртче Израильдиң халдаар дээн планнарының дугаайында билбээн бис». Ынчалзажок Израильдиң камгалал министри Шарон бо чылдың август 14-те мынча деп чулчуруушкан: «Израильдиң Ливанче халдаар дээн планнарының дугайында АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер болгаш күрүне секретары турган Хейг чүгле билген эвес, харын-даа бистиң планнарывысты чүүлдүг деп деткээннер». Ынчангаш Американың Каттышкан Штаттарының амгы чагырыкчылары Израильдиң Ливанда хайныг үүлгедиглери дээш дорт харыысалгазы хүлээр ужурлуг.

АКШ-КА УДУР УГЛАНЫЫШКЫН

БОГОТА. (СЭТА). Латин Америка чурттарының АКШ-биле харылзааларының бүгү системазын өскертиринге хамааржыр [illegible] удурланыышкынны эрттирер дугайында Колумбияның президентизи Б. Бетанкурнуң саналын Латин Америка парламентизиниң Боготага болган сессиязының киржикчилери деткээн. Ындыг ужурлажыышкынны бо чылдың төнчүзүнде Колумбияның Картахена хоорайынга кылыр дээнин парламентиниң даргазы Р. Вака (Эквадор) дыңнаткан. Латин Америка чурттарын сырый каттыштырар чаа организацияны тургузарының төлевилелин күрүне баштыннарының чугаалажып көөрүнге киирер деп турар.

Мурнуу талакы кожаларынга хамаарыштыр чепсек кылдыр Вашингтоннуң ажыглап турары Америк күрүнелер организациязындан [illegible] чаа организация Латин Американың бүгү чурттарының эрге-ажыктарының камгалалын магадылаар сорулгалыг болуп турар.

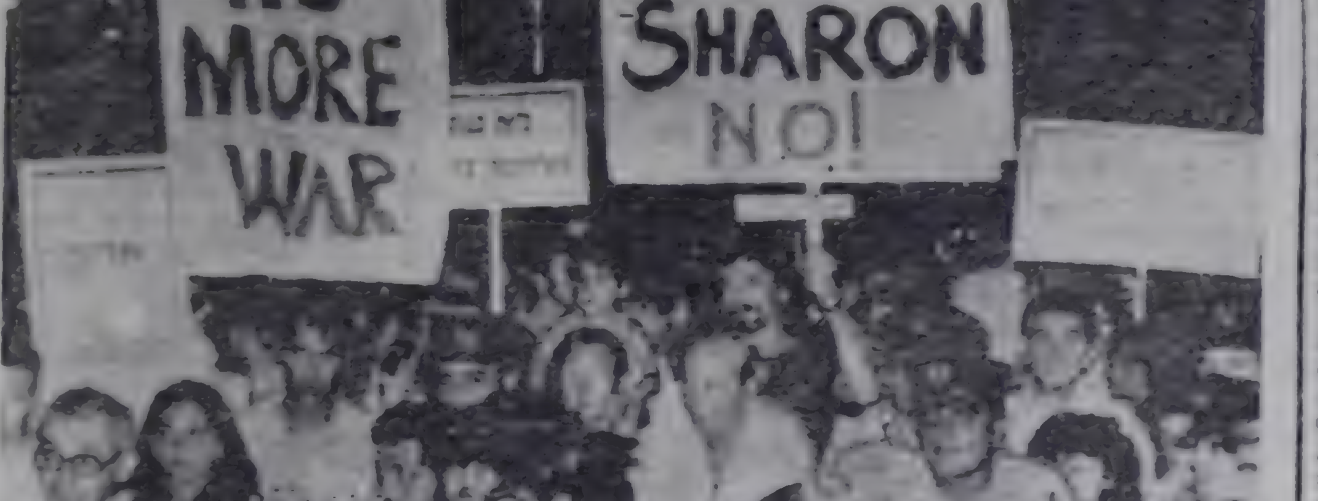

Ливанда дайынны соксадырының шимчээшкини Израильде улам калбарып турар. 100 муң чыгам израильчилер (чурукта) дайынга удур Тель-Авивтиң төвүнге эрткен демонстрацияга киришкен. «Бүгү-делегей палестинчилер-биле кады», «Дайынны соксадыңар» деп лозуннарны олар тудуп алгаш чорааннар.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ПКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ЛИМА. Перунуң Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму аңаа болуп, иштики политиктиг байдалдың айтырыгларын көрген. ПКП ТК-ның Чиңгине секретары Хорхе Дель Прадо ТК-ның Политкомиссиязының илеткелин кылырга, пленумнуң киржикчилери ону чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгүннээн.

[illegible] баштыңнарын чонга удур экономиктиг угланыышкынын, оларның дерзиилекчи политиказын илеткелчи буруу шапкан.

Америк шимчээшкин албан черинин ажыл чорудулгазы империализмниң национал-хосталгалыг болгаш революстуг шимчээшкиннерин базарынче угланган ниити стратегиязын көргүзүп турарын Х. Дель Прадо онзалап демдеглээн. Перуда америк хоралакчы ажылдыг топ разведка эргелелиниң дуржулгалыг шиит[illegible] АПРА-ның эгезиниң Ф. Ортис удуртуп турар.

Перунуң коммунистиг аныяктар эвилелиниң чиңгине секретары К. А. Бонино ок эвилелдиң залдызынга съездизинге чуртта белеткелдиң дугайын дыңнаткан. Кадзы [illegible] партияның ажылының дугаарында илеткелди база дыңнаан. Аграр реформазын амыдыралга боттандырар, тараачыннарның амыдырал-чурттаалгазын боттуу-биле экижидер дээш демиселге тараачыннарны болгаш өөдэ ажыл-агый ажылчыннарын каттыштырар талазы-биле ажыл-чорудулганың программазын ол илеткелде [illegible].

Профэвилел организацияларынга ПКП-ның ажылын күштелдирер, интеллигенция [illegible] ортузунга оон ажылын идепкейжидер, күш-ажылчы чоннуң эргелерин болгаш амыдыралдың [illegible] камгалаар демиселдиң чаңгыс аай фронтузун тургузар солчу-биле антиимпериалистиг болгаш патриотчу бүгү күштер-биле эвилелдиг бижиктер дээш шиитпирни пленум хүлээп алган.

Перу коммунистериниң шуулганының киржикчилери социалистиг Куба-биле, Никарагуа-биле, Сальвадорнуң болгаш өске-даа чурттарның демисежип турар улустары-биле [illegible] каттыжылгазын [illegible].

ЛАТИН-АМЕРИК ПАРЛАМЕНТ СЕССИЯЗЫ

БОГОТА. Латин Америка күштүг болгаш ат-алдарлыг ниитилежилге болган турарынга ам улуг ындыг бюрозунче латин-америк парламентарийлерин Колумбияның президентизи Б. Бетанкур кыйгырган.

Латин-америк парламентиниң колумбий найысылалда ажыттынган ээлчеглиг сессиязының делегаттарынга байыр чедирбишаан, дептиг чурттарның чаңгыс эвии быжыглааранын эргежок чугулазын президент онзалап демдеглээн. Латин Америка экономика, политика болгаш шериг талазы-биле төлептиг кады ажылдакчы болур ужурлуг деп ол чугаалаан.

Американар аразының системазын эде тургузар дугайында айтырыгны [illegible] талазы-биле баштайгы базым кылдыр латин-америк чурттарның даштыкы [illegible] Панамага эр[illegible] Б. Бетанкур базыт[illegible] каан.

Бодунуң мурнуу талакы кожаларынга хамаарыштыр бодунуң албадаашкынының чепсээ кылдыр Вашингтонта ажыглаттырып турар америк күрүнелерниң бодунуң ажык чогун бүзүреткен организациязындан ындыг организацияны тургузары латин-америк парламентиниң ээлчеглиг сессиязының хүн чурумунуң кол айтырыы болуп турар. Ындыг чаа организация чүгле латин-америк чурттарны каттыштырып, оларның шуптузунуң болгаш тус бүрүзүнүң эрге-ажыктарын камгалаарын магадылаар ийик. АКШ-ты чагдатпас ындыг организацияны тургузар дээш ам улам өскен хөөннер англи-америк чоокта [illegible] Латин Америкада [illegible] ниң түңнели болуп турар. Ынчаар АКШ латин-америк [illegible] тургуп ал[illegible]ган.

(СЭТА).

ЛАТИН АМЕРИКА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫНДА

КАРАКАС. (СЭТА). АКШ баштаан барыын талакы күрүнелерниң чорудуп турары [illegible] тиг ынныышкынның политиказын Латин Америка чөвүлелиниң — Латин Американың [illegible] ЛАЭСДО-ның сессиязының ажылынга киришкен 26 чурттарның төлээлекчилери буруу шапкан.

Америк чурттарының аразында [illegible] системазын өскертириниң эргежок чугулазын чоокта чаа болган англи-аргентин чөрүлдээ бадыткаанын сессияның киржикчилери онзалап демдеглээн. НАТО талазы-биле бодунуң эвилелчизи — Англияны АКШ ынчаарда ажык-биле деткивишаан, мурнуу чүгүнде бодунуң кожаларын күрүнелерге өйлээтен политиказын [illegible]. Ыңнышкынны болгаш гегемонизмни буруу шаап турар чаа медерел латин-американнарда тыптып келген деп ЛАЭСДО-нуң чиңгине секретары К. Альсамора онзалап демдеглээн.

Латин Америка чурттарының даштыкыдан экономиктиг хамаарылгазын узуткаар төлээде, кады ажылдажылганы калбартырының эргежок чугулазын сессияга санал бергеннер онзалап айыткан. Даштыкының ыңнышкынын чавлатпышаан, хамаарышпас хөгжүлдени ЛАЭСДО хандырып шыдаар деп, сессияны даргалаан [illegible] зының баштыңы М. Гуржел Валенти медеглээн.

Хамаарышпас чорукттуң болгаш бот-башкартыларының [illegible], Латин Америкага кады ажылдажылганы хөгжүдеринге [illegible] ажыдып турар деп, Мексиканың даштыкы херектер министриниң оралакчызы Х. Наварете онзалап демдеглээн.

АЖЫЛ ЧОКТАР КӨВҮДЭЭН

БРЮССЕЛЬ. [illegible] кады ажылдажылга [illegible] капиталистиг 24 күрүнелерде ажыл чоктарның саны сөөлгү он чылда ийи ажыг катап көвүдээн.

Организацияның Брюссельде парлаттынган статистиктиг сан-медээлерин ёзугаар алырга, экономиктиг кады [illegible] организациязында сарты [illegible] ажыл чоктарының саны 1970 чылда 10,3 миллион кижи турганындан 1980 чылда 21,5 миллион кижи [illegible] организациязының чурттарынга холбаалежип ажылдаан кижилерниң 7,5 хуузу [illegible] нар болган.

[illegible] Барыын Германияның күрүнелеринде [illegible] 1982 чылдың төнчүзүнге чедир 17,3 миллион кижи болуп, бот-ажыл-чорудулганың бүгү чонунуң 10,5 хуузу чедер.

(СЭТА).

МОЗАМБИККЕ УДУР

МАПУТУ. (СЭТА). Мурнуу Африканың расистери Мозамбик Улус Республиказынга удур улуг хемчээлдиг агрессияга дайынны белеткеп турар деп, «Нотисиаш» солун бижээн. Мурнуу Африка Республикада расистерниң милитаристиг планнарының дугайында ийи фактылар херечилеп турар: бирээде, «удурланыышкынның национал шимчээшкини» дээр саттыныкчы организацияның чепсектиг отрядтарының Мозамбикке удур ходелиишкиннери сөөлгү үеде күштелген, ийиде, Мурнуу Африкада расистерниң шериглери Мозамбиктиң кызыгаарында мөөңнеп эгелээн. Солуннуң дыңнатканы ёзугаар алырга, Мозамбик Улус Республиканың кызыгаар чоогунда мурнуу-африка расистерниң 50 муң солдаттарын болгаш офицерлерин мөөңнээн болуп турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ВАРШАВА. ПАП агентствозунуң дыңнатканы ёзугаар алырга, АКШ-тың, Франциязының, [illegible] болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының Варшавада дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнарын чаа Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министерствозунга кыйгырткан.

[illegible] хамаарыштыр ол чурттарның [illegible] шиитпирлиг удурланыышкынын ПУР-нуң ДХМ илергейлээн. АКШ-тың, ол ышкаш Францияның, Великобританияның болгаш ГФР-ниң ол чурттарның чавактарындан акша-мөңгүн ап турар радиостанцияларының [illegible] дулгазы делегей эргениң норма-чижектеринге болгаш делегейге кады ажылдажылганы [illegible] ПУР-нуң [illegible] туттунган.

Ындыг ялалыг хоралакчы [illegible] рып, ПУР-нуң даштыкы херектер министерствозу негеп, ол ышкаш делегейниң эргехүлээлгелиг организацияларының шуулганнарын-даа дамчыштыр чогуур хемчеглерни алыр эргелиин сагындырган.

(СЭТА).

ФРАНЦИЯНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ШИИТПИРИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Америк «Дрессер индастриз [illegible]» Францияда салбыры — «Дрессер Франс» фирмага моон мурнунда [illegible] Сибирь — Барыын Европа аразында газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаар дериг-херекселдерин ССРЭ-ге садар кылдыр Францияның чазак албадааны [illegible] хүлээткенин Парижте албан хуузу-биле чарлаан. Газ дамчыдылгазының тудуунга тургузар кылдыр чагыттынган 21 [illegible] үжүн аң чоокку хүннерде Совет Эвилелинче чорудуп бээр.

Хүлээп алдынган шиитпирниң тайылбырлавышаан, Францияның күрүне министри, эртем шиңгээлдериниң болгаш [illegible] министри Ж.-П. Шевенман [illegible] салбыры ол чагыг ёзугаар керээни албан бүрүн күүседир [illegible] демдеглээн.

[illegible] чугаалап тура, «даштыкы чазак француз фирмаларга дужаалдар берип турар ындыг байдалды» болдурбас болбазын ол айыткан. Совет Эвилели-биле чардынган керээни күүседир дээн айтыышкынны «Дрессер-Франс» фирмага бербишаан, Францияның чазаа бүгү харыысалганы бодунга ап турар деп, ол медеглээн.

Даштыкы чурттарының судтарынга суд чорудулгалары болу бергенде [illegible] дериг-херекселдерин белеткээрин болгаш садарын уламчылаар арганы сонуургалдыг француз компанияларга хандырып бээр дээш Францияның чазаа ындыг хемчеглерни чогумчалыг кылдыр көрген деп, парлаттынган дыңнадыгда Ж.-П. Шевенман медеглээн.

Ындыг турушка Барыын Германия, Италия болгаш Англия база каттыжып турар. Америк албадаашкынга чагыртпайн бодунуң [illegible] ларынга хоорааш, бодунуң садыглажыкчы эрге-ажыктарын камгалаар дугайында 1980 чылдарда [illegible] көрүп турган чүүлдү ажыглаарын англичаннар шиитпирлеп алганнар деп, француз министр онзалап демдеглээн.

Бо шиитпирни хүлээп алырының мурнуу чарында [illegible] министри П. Моруаның канцеляриязы бир эвес ССРЭ-биле керээлер чарган дөрт француз фирмаларның кайы-бирээзи газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериг-херекселдерин садпас дээн америк хоруушкунга чагырты бээр болза, француз чазак эргежок чугула кылдыр көргеш, албадаарының хемчеглерин алыр апаарын медеглээн.

Францияның [illegible] шиитпирлиг ходелиишкиннерин «Дрессер-Франс» фирманың Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязында бактааган профэвилел организациязы чүүлдүтүүнүп деткээн. Совет чагыгларны күүседири чаңгыс чүгле бо фирмага безин ажылдаар 800 ажыг черни камгалаар арттырар арганы бээр.

«Дрессер-Франс» фирманың администрациязы француз чазактан алдынган айтыышкынга дүүштүр газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериг-херекселдерин [illegible] болгаш Совет Эвилелинче чорудуп бээри-биле холбаалыг ажылдарны катап эгелээр дугайында айтыышкынны бергенин чарлаан. Баштайгы үш [illegible] август 26-да Гаврдан чорудуп берген.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаар дериг-херекселдерин ССРЭ-ге садар деп айтыышкынны «Дрессер-Франс» фирмага француз чазактың бергени-биле холбаштыр «аңаа саадар чедирериниң болдунар аргалыг каш-даа хевирлери» АКШ-та бар деп, Ак бажыңның албан-дужаалдыг [illegible] журналистерге чугаалаан.

Ол хемчеглерни көөрү-биле [illegible] албан черлериниң аразында болуушкун хуралы АКШ-тың күрүне секретары Дж. Шульцтуң даргалаашкыны-биле болган. Ол болук бодунун саналдарын президент Р. Рейганга киирген.

АКШ сөөлгү вееделде никарагуа революцияны боой тудар болгаш Никарагуага америк империалистиг тергиидээшкинни катап тургузар дээш чуртка Сомосаның хайныг диктатуразының үезинге чедир эгидерин оралдажыры-биле үүлгедиишкиннерин улам калбартып турар. Америк солуннарның боттарының, оларның-биле кады «Вашингтон посттуң» мининии бижээни-биле алырга, президент Рейганның администрациязының айтыышкынын ёзугаар Никарагуаның революстуг чазаан дүжүр октаар сорулгалыг ТРЭ болгаш Пентагон чажыт болгаш ажык-даа халдаашкыннарын калбак планын боттандырып эгелээн. Вашингтоннуң аайындан эртпес чалча чазактыг кожа чурт Гондурастың девискээринде чепсектиг калбак шаап халдаашкынны кылырынче кол кичээнгейни салып турар. Аңаа гондурас шериглер болгаш Никарагуадан дескен болгаш АКШ-ка ТРЭ-ниң белеткээн шаандакы сомосачы өлүрүкчүлерниң муң-муң шериглерин АКШ ажыглаар деп турар.

Гондурастың никарагуа кызыгаарларының чанында гайыннарда сомосачыларның 20-ден эвээш эвес лагерьлерин тургускан, оларның дээрбечилеринге [illegible] баштадып алгаш, Никарагуаның чурттакчылыг черлеринче чепсектиг халдаашкыннарны [illegible] үрегдээшкинниг үүлгедиишкиннерни кылып турар. Ол-ла черлерде үш муң хире гондурас солдаттарны база мөөңнээн.

[illegible] рагуа кызыгаарга шыңгыы се[illegible] кеш, ол талазы-биле Никарагуаны буруудаткаш, ындыг хоюун чылдагаан-биле калбак хемчээлдиг агрессияны эгелээр болгаш аңаа «эргежок чугула аңарган таварылгада» америк шериглерни база киириштирер бодап турар. Аңаа холбаштыр америк-гондурас шериг маневрын никарагуа кызыгаарының чанында чорудуп турарын кичээнгейге алыр херек. АКШ-тың 600 америк дээн шериглерин ап чоруур шериг-транспорт кораблизи Гондурастың Теля деп портунче база чоруткан. Оон ачызында интервентилерге боо-чепсектерни болгаш америк шериг «чөвүлекчилери» дээр кижилерни АКШ-тың үш-дөрт транспорт самолеттары хүн-нүң-не гондурас шериг-агаар күштерниң баазаларынга кээп турар. Америк шпионнаашкын самолёттар болгаш шериг кораблдери чурттуң агаар делгемнерин болгаш девискээр суглары үргүлчү үреп кирип турар.

Оон-биле чергелештир ТРЭ разведка эргелели Никарагуаның иштинде диверсиялар, [illegible] контрреволюстуг күштерни тургузуп хандырары-биле катай хаара чажыт үрегдекчи үүлгедиишкиннерни база кылып турар.

АКШ-тың авантюристиг чүткүлүнге Никарагуаның ажылчы чоннары кидениешкин-биле онтур шаап турар. Олар боттарының революстуг чаалап алыышкыннарын харылзаа сөөлгү дамдызынга чедир камгалаарынга белеткенир. Никарагуаның шерии улам быжыгылап турар. Чурттуң муң-муң хамаатылары улусчу милицияның хуралдерипынга кирип турар.

Н. ЧИГИРЬ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

НЕФТЬ ЯРМАРКАЗЫ

ОСЛО. Норвегияның Ставангер хоорайында делегейниң нефть ярмарказы ажыттынган. Далайның курган черинге ажылдаар амгы үениң өрүмнекчи дериг-херекселдерин, далайларның нефть болгаш газ байлактарлыг черлерин шинчилеп тывар база оларның курлавырларын тодарадыр аппаратураны, ол чиг-этти далайдан курган черже дажыглап үндүрер методтарны, далайның өрүмнээр платформаларын камгалаар чепсектерин 15 чурттан 600 чыгам фирмалар ында делгеп көргүскен.

Ярмарканың шугуму-биле теоретиктиг янзы-бүрү конференцияларны эрттирип, газ болгаш нефть байлактарлыг черлерин сайзырады ажылдап ажыглаары-биле холбаалыг дыка хөй айтырыгларны ында чугаалажып турар. Соңгу Атлантиканың болгаш Арктиканың геологтуг база климаттыг байдалдарында ажык ханы курган черлерге ажылдарының байдалдарынче хууг кичээнгейни салган. Конференцияның ажылынга совет специалистер киржип турар.

(СЭТА).

Бөгүн — Совет кино хүну

КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЛЫГ КҮШ

Совет кинонуң үнделезиниң тургустунганының эгезин В. И. Ленин салган. 1919 чылдың августа бо талазы-биле тускай декретке ол ат салган. «Бүгү-ле уран чүүлдерден эң чугулазы кино болур» деп улуг баштыңчының чугаалап турганы-даа тавары́лга эвес.

Улуг Октябрьның тиилелгезинге чедир кинематография деп мындыг адыр турбаан. Бүгү-ле байдал Октябрь революциязы тиилээн соонда үнделезини-биле өскерилген. Кинону идеология ажылынга, партияның ээлчеглиг сорулгаларын пропагандалаарынга ажыглаары чугула сорулга болуп келген. Кинонуң мурнунда эң чугула сорулга — совет кижиниң коммунистиг мировоззрениеге чараш чүүлге кижизидери болур.

Кино — уран чүүлдүң чонга эң пентеренгей, ынак хевири. Совет улустуң маадырлыг эртнен оруун уран-чечен болгаш документалдыг фильмнерде көргүскен. Совет кино уран чүүлүнүң коммунистиг тургузуункунга улам өзүп орар ужур-дузазы СЭКП ТК-ның бо талазы-биле тускай доктаалдарынга айыттынган. Тываның кино ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш тура-соруктуг ажылдап турарлар.

Республиканың кинофикациязының хөгжүлдезин Совет Тыва үезинде шапкынчаан. Дөртен чылдар үезинде Тывага чүгле 14 турум кино, чеди көжер кино турган. Амгы үеде бисте 273 турум кино (оларның аразында хоорайлыы — 18, кино черниң — 255) бар. Ынчан бир чылда чүгле 200 муң көрүкчүге кино көргүзүп турган болза, ам бир чылда 7 млн. 500 муң ажыг көрүкчү кино көөр, хүннүң-не 20 муң кижи кино көрүп турар. Республиканың кодээде бир чурттакчызы чылда ортумаа-биле 26, хоорайдаазы — 23 кинону көрүп турар. Ниити РСФСР-де безин ук көргүзүг бедик болуп турар.

Эрткен чылын кино үндүрүлгезинден акша чыылдазының планын 1 млн. 250 муң рубльге күүсеткен. Республиканың күрүжениң киночеттеринге планныг оналдаларын бүрү күүседип келген. Эки ажылдыгларының одуруунга дараазында киночеттер, кинотеатрлар хамаарыжыр: Кызыл районнуң киночеткизи (директору Л. С. Будакова), Өвүрнүң (А. С. Куулар), Таңдының (С. В. Ээдарцев), Мөңгүн-Тайганың (В. И. Сарыгмай), «Пионер» кинотеатрның (Э. И. Лыскова), «Востоктуң» (В. Р. Рахманова) дээш өскелер-даа.

Тывага баштайгы кинону 1925 чылда көргүскен, үнүүг кинону 1938 чылда үндүрген. Ам Тываның кинопрокадында 3340 долу метражтыг уран-чечен фильм, 4400 документалдыг болгаш эртем-нептередилгелиг кино кадагалаттынып турар. Кодээ суурнуң турум кинозунче бисте ам 16—22 кинону ай санында чорудуп берип турар.

Республиканың кино системазында 500 ажыг кижи ажылдап турар.

Киночеттерниң хөгжүлдезиниң деңнели бисте ам-даа чавыс. Амгы үениң таарымчалыг кинотеатрлары чок. Бар кинотеатрларның саны эвээш, ниити байдалы чогуур негелдеге четпес. «Найырал» кинотеатры ажыткандан соңгаар 20 чылда чаңгыс-даа чаа театр ажыттынмаан.

Республиканың бүгү-ле чурттакчылыг черлеринде кинону көргүзүп турар. Малчын бригадаларының, фермаларның, турлагларының, хову бригадаларының кино көргүзүлдезинде 25 көжер кино бараан болган.

Бо беш чылда Кызыл хоорайга чаа кинотеатрны тударын көрдүнген. Ук айтырыгны шиитпирлеп турары оожум. Херек кырында амгы үениң таарымчалыг кинотеатры эң чугула болуп артышаан. Бо айтырыгны дарый шиитпирлээрин чогуур органнар өөренип көөрү чугула.

Кадрлар айтырыынче база сагыш салдынган. Кодээде ажылдап турар киномеханиктер чиңгелделерин ажыглап турар. Оларны алды ай хуусаалыг курстарга, Иркутскиниң кинотехникумунга өөредип турар бис. Киномеханиктерниң хөй кезии I, II категорияның квалификациялыг, мергежилиг доктаамал бедидип келгеннер.

Кадрларның аразында ажылдап турар чоруктары чок деп болбас. Ооң база бир кол чылдагааны чурттаар оран-бажың айтырыында. Чер-черде совет органнар киномеханиктеринге оран-бажың бээр айтырыгны кошкак шиитпирлеп турар. Ооң чижээ Кызыл хоорайгы комунунге кирип болур. Сөөлгү каш чылда чаңгыс-даа ажылдакчының бажың азы общежитиеге чурттаар чер-биле хандырбаан.

Чон ортузунга кино пропагандазын кайбартынары культура-массалыг улуг ажылды чорудуп турар. Эң эки совет киноларны көргүзери, темалыг көргүзүглер, киноподеляларны дээш өске-даа хемчеглерни чорудуп келген. Киноклубтар, кинолекторийлер ажылдап турар. Бүгү-ле ажыл-херектер ССРЭ-ниң 60 чылын телептиг уткуурунче угланган.

В. ОЮН.

Тыва АССР-ниң Кинофикация талазы-биле күрүне комитединиң улуг экономизи.

ОЙНАКСААН МААДЫРЫМ

РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Соломин Гогольдуң «Ревизорунга» режиссёрлаан соонда, Даниил Гранинниң «Чурук» деп романында маадырның ролюн күүседир деп турар.

— Чурукчу Астахов — нарын салым-хуулуг, дыка бодуу болгаш угаан-бодал талазы-биле байлак, бойдуска кызыгаар чок ынак, кижилерни хүндүлээр кижи — деп, Юрий Мефодьевич бодунуң маадырын таныштырып тура, чугаалады. — Кол-ла чүве, ол мээң үежим-дир, ооң бодалдары, сеткил-сагыжы ынчангаш меңээ билдингир. Бо үениң кижизин ойнаары дээрге мээң шаг-шаандан бээр күзелим чүве.

Биче театрга чээрби беш чыл хире ажылдап келген Ю. Соломин колдуунда-ла классикага үжен хире рольду ойнаан. Ол анаа актёр мергежилиниң тергиин школазын эрткен. Ам келгеш, сценага Хлестаковтуң, Островскийниң «Эремиинден» Кисельниковтуң, Достоевскийниң «Базынырган болгаш дорамчылаткаңнарындан» Иван Петровичиниң, Федор Иоанновичиниң овур-хевирлерин тургускан соонда, ол бодунуң үежизиниң ролюнга таварышканы ол.

— Гранинниң романын баштай номчааш-ла, ону дыка сонуургаан мен — деп артист чугаалады. — Ол бойдуска, алан чурт төөгүзүнге кам-хайыралыг болурунуң дугайын чугаалап тура, бистиң хамаатыларын чүгүрүвүс, патриотувус дугайын сөглеп турары ол. Кижи амыдыралга кончуг тургуштуг, бүгү чүвени бодунга чоок көөр ужурлуг. Бичии орус хоорайжыгаш Лыковга болууушкуннар ханы философтуг болгаш мораль-этика утказыг.

— Бо үениң маадырының овур-хевирин тургузарынга мээң депутат ажылым дузалады — деп, артист уламчылады. Коммунист Соломин — Свердлов район Совединиң депутады.

— Мээң кинога ойнаан маадырларым база дузалаан. Чижээ, «Мындаагыларның адьютантызында» Кольцов, ол кайгамчык мөзүлүг, идеяга бердинген ленинчи-большевиктир. А. Куросаваның «Дерсу Узалазында» эртемден, аян-чорукчу В. Арсеньевтиң овур-хевиринде сонуургаачал чорук, ынак ажыл-херээнге бердингени каттыжып синиккен. «Бүзээлээшкин» киноэпопеяда Звягинцев Төрээн чуртунуң тайбың дыжын камгалап турар дидим болгаш биче сеткилдиг дайынчы. Мээң маадырларым — күштүг, өлүмден чалданмас кижилер — меңээ дыка чоок. Буянныг, чымчак сеткилдиг Астахов ол одуруга немежип, совет кижиниң хөй талалыг характеринге чаа чүүлдерни немээр боор деп күзээр-дир мен. Ындыг маадыр-биле ужуражылга — көрүкчүлерге аас-кежик, а актёрга — эң-не ойнаксанчыг роль болуру чугаажок дээрзинге бүзүрээр мен.

О. СВИСТУНОВА,

СЭТА-ның корр.

«Париж. Маяковский.» деп документалдыг телефильм. «Парижтиң кежээлери» болгаш ССРЭ — Франция: найыралдың болгаш кады ажылдажылганың маршруттары-биле деп теледамчыдылгаларның сценарийлериниң автору, төп теледамчыдылгаларның башкарыкчызы Г. И. Зубковту ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынче 1982 чылда иди үндүрген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кижизидилге темазынга

КАМГАЛАНЫРЫНЫҢ «АРГАЗЫ» — МЕГЕЛЭЭР

Беш харлыг Орлан грипптээш, эмчиге чыдып алган. Ол үеде ооң бажынга азырап турган бора-тооланы аараш өлүп калган. Орлан үр болбаан, эмчиден үнүп келгеш, дораан-на демги бора-тоолайны айтырар болган. Авазы эмчиден чаа үнүп келген оглун муңгаратпас дээш, кончуг дүрген мегелеген:

— Сээң бора-тоолайыңның караа аарый берген, мал эмчизи бажыңында апарган эмнеп турар. Даарта экккээр мен, оглум. Даартазында даң бажында ачазы кожаларындан база шак-ла мындыг бора-тоолай садып алгаш, оглу көрбээнде тоолай кажаазынга суп каан. Ачазының оглун мегелээнинин чылдагааны чүгле чаңгыс — оглун муңгаратпазы.

Бичии уругларның улуг улусту мегелептер таварылгалары база-ла ынчаар азы ооң-биле дөмей байдалга эгелээр.

Бичии Сылдысмаа даштыгаа ойнап чорааш чедип келирге, авазының уруунга айтырыы мегелээр бе азы тура шынын чугаалаар бе, ол ийиниң кайы бирээзин шилип алырынче албадаан. Мегелээри дээрге авазының кылыын таныштырарының бир «аргазы» — камгаланыр-дыр. А шынын чугаалаары дээрге авазының хорадаанын бодунга дорт хүлээп алыр дидим базым. Бир эвес уруг «Буруулуг болдум, авай» — дээш авазынга хальып чеде бергеш, бүгү шынын чугаалаар болза, ие биле уругнуң аразында тургустунуп келген хоорук, найырал чок чорукту боодурбайн барып бээр сагыш-сеткилдиң шимчээшкинин. эки сеткилдиң эгези болур ужурлуг. А мегелээри дээрге кижилерниң аразында алгыш кырыш, чөрүлдээни боодурбазының бетинги, чиик аргазы — угаап-бодалдың шимчээшкини.

Бо таварылгада мегелептер байлалды айтырып турар тургузуп турар. Хары́лчаан турар кижилерниң аразында сагыш-сеткили чоок, бот-боттарын эки билчир болзун дээш эвес, чүгле сугдап кургаг, «буруу чок» үнерин болдаш мегелептер ужурга таварыыр.

Бичии Орлан эжи Күдерге мынчаар чугаалап турганын душ боор дыңнаан мен: — кежээ бажыңга кирип кээримге, ачам дем-не мени манап олурган, карактары аажок коргунчуг болду. Чүнү канчаарыл? Дораан боданып эгелээн мен. Чаңгыс минута иштинде-ле чүү деп мегелээрин боданып алган мен.

Бо таварылгада оол ачазының ажынганын, оглунга шыңгыы хемчег көргүзер деп турарын эндевээн. Ынчангаш угаан-бодал шимчээшкинин дораан эгелээн. Оол ачазын мегелепкен. Ажывар, хорадаар, килеңнээр чорук кижилерниң аразында найыралын баксырадыр, бот-боттарын чоок билчир чорукту боодурбас, кижилерни бот-боттарындан хоорук, эки билишпес чорукка чедирер.

Бот-боттарын эки билчир, бүзүрежир, аразында найыралдыг чорукту чедип алырда, чүгле сагыш-сеткилдиң, чүректиң шимчээшкини херек. Чүгле ынчан уруглар улуг кижилерге ажык сеткил-биле чедип кээр, ынчан уруглар улуг кижилер-биле хомудалын, өөрүшкүзүн, муңгаралын деңге үлежир. Улуг кижилер уругларга бүзүрээр болза, олар база улуг улуска бүзүрээр апаар.

Ынчангаш үстүнде чижектерден алгаш көөрүвүске, бичии кижилерниң мегелептеринде улуг кижилер буруулуг болуп турар. Улуг улустар боттары эскербейн тургаш бичии кижилерге шынын чугаалаар байдал тургуспайн барган таварылгада, олар мегелеп каап тар апаар. Ындыг таварылгада олар ада-иезиниң кончууптарындан, ажына бээринден коргар. Ынчангаш кажарлаар чажырар, мегелээр ужурга таваржыр.

Бичии уруглар шынын чугаалаар бе азы мегелээр бе деп ийиниң бирээзинге таваржы бергенде, сагыш-сеткили чаңгыс аай эвес шынны чугаалаарынга ынак. Бичии кижи кылган херээн частырыгны миннип эгелээр. Ынчалза-даа бир эвес ол ындыг миннишкиниң түңнелинде ада-иези ону кончуп, чемелеп, анаа ажынып туруп бээр болза, бичиизиниң сагыш-сеткилин дуруп берип, ындыг байдалдан уштунуп алыры-биле ам кээп мегелеп эгелээр. Шынын чугаалаарынга частырыын миннип, авазынга азы ачазынга хальып чеде бергеш, «буруулуг болган-дыр мен» — деп сагыжын ажыдарынга бодаарга мегелээри мырыңай белен.

Бис уругларывыс-биле хүн бүрү харылзаавыстың үезинде, оларның амыдыралынга дуржулгазы эвээш, ам-даа хевирлеттинмээн болганындан дыка хөй чүүлдерни чедир кылып, чедир чугаалап, шыдавазын билип эгелээр бис. Анаа шыжыгып, хорадап, оларже алгырып, оларны кончуп туруп бээр бис.

Улуг кижилер боттары аразында чугаалажып тура, бот-боттарынга аажок кичээнгейлиг, эвилең-ээлдек болур. А уруглары-биле чугаалажы бергенде, дораан-на олардан артык угааннын, артык күштүүн илередип, өөредип, кончуп эгелээр. Уругларга ол кончуг халалыг, ынчангаш олар дорт, чиик орук дилеп, мегелептер таварылга оон эгелээр. Ындыг таварылгада уругларның болгаш ада-иезиниң аразынга даштындан көөрге «тайбың» байдал турар, а херек кырында оларның аразы хоорук, иштики сагыш-сеткилин билишпес, ада-иезин чоок өңнүү кылдыр санавас болур. Ол ындыг хоорук, бот-боттарынга чоок эвес чорук ада-иезиң бис уругларны чүгле чагырар, сургаар, өөредир ужурлуг бис дээр хөөнүг частырыындан эгелээр. Бичии кижилер эң чоок кижилеринден ада-иезинден хоорук чорукту иштинде аажок болап чоруурлар. Ынчангаш ол частырыгны эдип алырда, ада-ие бир-ле дугаарында, оларны кончуур оларга хөй черге ажынар чорукту боодурбас, оларга бүзүрээр, идегээр, оларның частырыгларын бичиилериниң буруузу эвес, билбези кылдыр хүлээп алыр, оларның-биле сүмележир, оларның иштики сеткилин өөренир, бичиилерни эң чоок өңнүү кылдыр көөр херек.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ

Экран мастерлериниң чанчылчаан байырлалы — Совет кино хүнү бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылында эртип турар. Советтер чуртунуң хөй националдыг кинематографиязының онзагай көргүзүү «Дең эргелиглерниң эвилели» деп кинофестиваль болган деп, Күркинонуң даргазының оралакчызы М. Александров чугаалаан. Ук юбилейлиг көрүлдениң аудиториязы кайгамчык улуг. Бистиң карак четпес делгем чуртувустуң бүгү-ле булуңнарында болуп эртип турар, кол-кол режиссёрлар, кинодраматургтар, актёрлар-биле ужуражылгаларга чүс-чүс муң көрүкчүлер киржип турар. Октябрьның Төрээн чуртунуң маадырлыг төөгүзүн көргүскен, чонунуң аас-кежии дээш, чер-делегейде тайбың дээш партияның могаг чок демиселин совет улустуң ажыл-херектерин көргүскен боттарының эң эки ажылдарын чурттуң бүгү 39 киностудиялары фестивальга эккелген. Национал кинематографияларның үлүүнге амгы үеде бүгү уран-чечен лентаның чартыындан хөйү, телевидение киноларының дөрттүң үш кезии, документалдыг фильмнерниң хөй кезии онаажып турары онзагай ужурлуг.

Сураглыг режиссёр, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Райзман «Кижиниң хууда амыдыралы» деп фильмде бистиң үениң кижилериниң, салган соруун чедер, ажыл-херекчи кижилерниң, салым-чолдарын болгаш аажы-чаңын уран чүүл аргазы-биле шинчилеп турар.

Көрүкчүлер аразынга калбак нептерелди чаалап алган «Коммунист», «Сээң үежиң», «А бир эвес ол ынакшыл болза», «Элдептиг херээжен» деп фильмнерниң автору экрандан эң-не чугула болгаш амыдыралчы чидиг айтырыгларының дугайын чугаалап, бодунуң чанчылынга шынчы боор арткан.

— Драматург А. Гребнёв-биле бис көрүкчүге «тура хүлүп, хая көрнүрүп» саналдап, бистиң маадырывыс шынааш чурттап эрткен чүүлдерни боттуу-биле үнелеп, оон эргежок чугула түңнелдерни үндүрерин күзээн бис. Ооң ролюн кайгамчык мастер М. Ульянов ойнап турар. Ооң маадырынга, улуг бүдүрүлгениң удуртукчузунга, ажылынга хөйнү чедип алган, ынчалза-даа чоок кижилери-биле чүректе эргим харылзааларын чидирипкен кижиге, бодунуң чазыгларын миннири, бодунга безин миннири берге болбайн. Ынчалзажок өске арга чок. Удавас бүгү-эвилел экранынче үнер лентаның утказын чугаалавайн, манаа чүгле ында чаңгыс аай харыы чок болгаш туруп-даа болбас дээрзин демдеглеп каалы. Бистер көрүкчүлерниң боданырын, маргыжарын, бис-биле чөпшээрежирин азы дадагалзаарын саналдап турар бис.

Е. ХОРЕВА.

СЭТА-ның корр.

Москва.

ХООЧУН КОКТУГ

Кино уран чүүлүнүң хүнүнге турачкаатккан кежээге ол талазы-биле хоочун ажылдакчы С. Ф. Дмитриевтиң адын «Хүндүлел дептеринче» кирип бижээн. Ол кежээге Бай-Хаак суурнуң чурттакчылары чыглып келген. Кежээниң хүндүлүг киржикчизи С. Ф. Дмитриев чыылганнар-биле ээлдек мендилежип, мөгейгилээн.

Кино ажылынга ол 1949 чылдан бээр ажылдап келген. Эң баштай кино механигиниң дузалакчызы болуп ажылдап кирген. Оон удаваанда улуг кино механиги апарган. Ам ол 15 чыл иштинде Бай-Хаакта ажылдап турар. Ооң ажылдап турары киноустановка планын чылдың-на ажыр күүседир болгаш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда. Степан Филиппович болгаш ооң кады ажылдап турар өөрү көрүкчүлерни кино уран чүүлүнге хандыкшылдар дээш эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Олар тематиктиг кежээлерни, эң эки совет киноларның баштайгы көрүлдезин, медицина болгаш эрге-хоойлу талазы-биле лекцияларны организастап эртирип турар. Бай-Хаактың киноустановказы ортумак школада 1961 чылда тургустунган уруглар кинотеатрын шефке алган.

Степан Филипповичиниң көрүкчүлер эки таныыр болгаш ол оларның чагыгларын күзелдиг-биле хүлээп алыр. ССРЭ-ниң Культура министерствозу болгаш культура ажылдакчыларының профэвилел Төп комитеди ооң кызымак ажылын Хүндүлел бижик-биле үнелеп демдеглээн. Ол 1976 болгаш 1980 чылдарда «РСФСР-ниң социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп херек демдектери-биле шаңнаткан.

З. КЛЕПОВА.

Кызыл хоорай.

ШИЛИНДЕК КОМАНДАНЫҢ ТРЕНЕРИ

Ажылдың хемчээлинче өөренип барымдаалааш, чурттуң шилиндек футбол командазының белеткелин улуг тренер клуб командазынга дакпырлап ажылдавайн баар ... чугула деп ССРЭ-ниң Спорт комитеди саналаан.

К. Бесковтуң «Спартакка» ажылын уламчылаар дээн күзелин өөренип көргеш, Спорткомитет ооң дилээн хандырып, ону чурттуң шилиндек командазының кол тренериниң хүлээлгезинден хостаан.

Совет шилиндек командазының улуг тренеринге В. Лобановскийни томуйлаан. Бо сезон доозулган соонда, ол чүгле ССРЭ-ниң шилиндек командазын белеткээринге ажылдаар. Бо дугайын Спорткомитеттиң футбол талазы-биле эргелели СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

(СЭТА-ның корр.).

телевидение

АВГУСТ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «П. Аедоницкийниң ырылары». Фильм-концерт. 9.35 — «Рубенс — чурукчу болгаш дипломат». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү болгаш 4-кү серияларын. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.50 — Чапсар. 14.50 — Телемедээлер. 15.10 Совет кино хүнүнге турачкаатккан кинопрограмма: «Кино делгерениң!», «Кадр артында». 15.55 — Орус чугаа. 16.25 — «Сирия Араб Республиканың парламентарийлериниң ССРЭ-ге аян-чоруу. Документалдыг фильм. 16.45 — Москва болгаш москвачылар. 17.15 — «Волгада бир чалым-хая бар». Фильм-концерт. 17.45 — «Хөн бээбук» клубунуң шаңналы дээш.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бөгүн кино хүнү. ССРЭ-ниң Күркинозунуң даргазы Ф. Т. Ермаштың чугаазы. 19.25 — «Ынакшылдың кулу». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Баскетболга делегей чемпионады. Колумбиядан дамчыдылга. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Хөй сериялыг «Чарапчеченнер дайыны» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 5-ки серия. (БУР). 13.10 — Испан дыл. 13.40 «Василиса Микулишна». Мультфильм. 14.00 — Чогаалчы В. Астафьев-биле Останкиноның Концерт студиязынга ужуражылга. 15.30 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Кодээ Советтиң ажыл-херектери». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлаалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылыг улунар, чаштар!». «Фиктиң солун ужуралдары». Мультфильм. (ЧССР) 20.15 — Суг адааның спортунга делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Майор Земан ... таварылгалары» деп бөлүк үндүрүлгеден «Өлүрүкчү ховуда чаштынып чыдар» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү (ЧССР). 22.35 — «Ипави». Документалдыг телефильм. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо (Москва)» — «Динамо» (Киев).

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкыныг хаттың күжү секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10, хүндүс 20—25 градус чылыыр.

Кызылга чаъс чагбас. Хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 7—9, хүндүс 22—24 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эмдик Барыын чүкте» 10.00, «Базындырбаан» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыындызы» 9.50, «Чүс чылдың улуг оорлаашкыны» 11.20, 15.00, 18.40, «Улу чылы» 13.10, 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Езулуг ынакшыл» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Даңгырактар болгаш аазааашкыннар» 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың уран чүүл училищези 1982 чылдың августуң 31-де 10 шакта ужуражылгазынче студентилерин чалап турар.

«СИБИРЬНИҢ ШАЛЯПИНИ»

Улан-Удэниң болгаш бүгү республиканың музыка амыдыралы сөөлгү чылдарда улам байлакшаан. Опера болгаш балет шиилери, симфония концерттери дээш, музыка уран чүүлү-биле сырый холбаалыг сураглыг аттар — ыраажылар, композиторлар, музыкантылар чыл келген тудум-на көвүдеп турары өөрүнчүг.

Бойдус — кайгамчык чаяакчы. Кайгамчык үн — кижиниң сеткил-сагыжының янзы-бүрү нарын «хылдарын» кыңгырадыр, хөөннедир оттур силгип, сергедип кээр. К. Базарсадаевтиң үнү байырлалдыг аялгаларга болгаш бедик делгем аялгалыг ырларга улам тода, өткүт, илерел кээр. Ында сценага бодун ап билир кайгамчык талант бар. Ёзулуг-ла салым-чаяанныг артист.

Ооң талантызын улуг мастерлер ёзулуг-ла чогуур өйүнде эскерип каан. Республиканың музыка училищезинге ооң башкызы ССРЭ-ниң улустуң артизи ат-сураглыг бурят ыраажы Л. Линховоин турган, а Ленинградтың консерваториязынга ол Л. Линховоинниң башкызы И. И. Плешковтуң удуртулгазы-биле өөренип ажылдап турган. Ол анаа ийи-чаңгыстың ыры күүселдезиниң талазы-биле берге болгаш нарын школаны эрткен. Консерваторияны доозуп тура, Даргомыжскийниң «Русалказында» Мельниктиң эң берге партиязының бас репертуарын ырлап күүсеткен. Студент тургаш-ла ийи-чаңгыстың ыры күүселдезиниң талазы-биле Глинка аттыг II Бүгү-эвилел конкурузунга тиилекчи болуп, хүндүлүг диплом-биле ол шаңнаткан.

1966 чылда Бурятияның опера болгаш балет театрынга ажылдап эгелээрде-ле байлак арга-дуржулгалыг келген. К. Базарсадаев Бүгү-эвилелдиң гастроль каттыжыышкынының Ленинград салбырының солизи, А. В. Александров аттыг Совет Армияның Кызыл Туктуг шериг ансамбльның солизи, репертуарга ооң күүселдезинге дыка хөй опера ариялары кирген.

Бородинниң «Князь Игорунда» (Галицкий), Даргомыжскийниң «Русалказында» (Мельник), Гуноннуң «Фаустузунда» (Мефистофель) рольдарга ыраажы улуг чедиишкиннерлиг ойнап турар. Ол опера уран чүүлүнүң онзагай талаларын дүрген шиңгээдип ап, ону улам экижидерин оралдажып чоруур ыраажы болгаш актер.

Л. Линховоинниң салгакчызы болбушаан, ыраажы М. Фроловтуң «Энхэ Булат батор» деп операзында дужумеди Бумал-ханның болгаш хоочун мерген Солбон-баторнуң — бо ийи партияны чедиишкинниг күүсеткеш, телептиг ыраажы дээрин улам шыыдып көргүскен. Ооң опера репертуарында Вердиниң «Риголетто» деп операзында, Чайковскийниң «Евгений Онегинде» болгаш өске-даа операларда янзы-бүрү партияларны болур-чогуурубиле күүседип турар.

Вердиниң «Аттила» деп операзында ырлыг-сцена овур-хевирин тургузар талазы-биле кол партияны күүсеткени ыраажының улуг чедиишкиннериниң бирээзи болган. Ында ооң үнү күштүг, аянныг, өткүт, делгем чаңгыланып турар. Ол операны бир-ле дугаарында Таллинниң «Эстония» деп опера театрынга күүсеткен.

К. Базарсадаев амгы совет музыка-аялгаларны база улуг хандыкшыл-биле күүседир. Ооң репертуарында Прокофьевтиң, Шостаковичиниң, Кабалевскийниң чогаалдары кирип турар.

Дыңнакчылар ооң ... ырлар ... К. Базарсадаевтиң репертуарында национал аялгалар үргүлчү турар болгаш ону ол чаартып өскертип ап турар.

Совет Эвилелинде ооң барбаан хоорайлары барык ховар. Ол мөзүгаш ыраажының аян-чоруу даштыкы чурттарга-даа чедиишкинниг эртип турар. Бо хүннерге чедир ол он чеди хире чурттарга концерттиг аалдап чораан. Ол Моол, Чехословакия, Алжир, Швеция, Норвегия, Гвинея, Франция, Шотландия болгаш өске-даа чурттарга кайгамчык чедиишкинниг концерт көргүзүүн бараалгаткан.

Финляндияга ССРЭ-ниң культура хүннери болуп турда, аңаа К. Базарсадаев база киришкен. Ынчан президент турган У. Кекконен: «Сибирьниң Шаляпинин дыңнадым» деп ону үнелээн.

Талантылыг ыраажының — опера болгаш концерт эстрадазының мастериниң мурнунда ам-даа чогаадыкчы ажыл-херектер хөй.

О. КУНИЦЫН,

искусствоведение кандидаты.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Томскиниң геология разведка техникуму 1982—83 өөредилге чылында 10 классты доосканнардан немелде сурагчылар (аныяк оолдар) хүлээп алырын чарлап турар. Техникумга өөренгеш, чедип алыр мергежилдер:

Ажыктыг казымал байлактыг черлерни шинчилеп тывар техниказы:

Нефть болгаш газ кудуктарын өрүмнээри.

Кирериниң шылгалдалары: математикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел).

Ортумак школаны «4» болгаш «5» демдектиг дооскан кижилерни техникумга шылгалда чок хүлээп алыр.

Хүлээп алыышкын комиссияларының адрестери:

Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 11 бажың, Тыва геология-разведка экспедициязы азы Томск хоорай 27, Смирнов кудумчузунуң № 44 бажыы, ТГРТ.

Документилерни Кызылга сентябрь 1-ге чедир, Томскиге — сентябрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ
ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларыныа 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корреспонденттериниң 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1871

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министерлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС-01453

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 201 (11999) | 1982 чылдың август 28, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧАА ШКОЛАЛАР

БАРНАУЛ. (СЭТА). «Фрунзенский», «Новая жизнь» болгаш «Пурысевский» совхозтарның төптеринге делгем, чараш, чаа школаларны өөредилге чылы эгелээр мурнуу чарыында ажыглаага киирген. Алтайның ырак суурларында чаа школаларга сентябрь 1-де ийи муң ажыг школачылар өөренип эгелээр. Чаа школалар — Барнаулдуң тудугжуларының уруглаарга чаагай белээ-дир. Ортумак ийи школаларның дуңгүурлерин улус өөредилгезиниң төлээлекчилеринге тудугжулар хүлээдип берген.

Ортумак школаларның бирээзинге-ле 1100 өөреникчи өөренир.

«РСФСР-нин балык ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар дугайында

РСФСР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

РСФСР-нин Дээди Совединин Президиумунун доктаадыры болза:

1. «РСФСР-нин балык ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тургузар.

2. «РСФСР-нин балык ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг аттың дугайында дүрүмнү болгаш «РСФСР-нин балык [illegible]» [illegible] херек документин тайылбырын [illegible].

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың август 26.

МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭРИ — КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

ЧАРЫШ ОДУ УЛАМ КЫПКАН

Ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр дээш Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Михаил Седийпенович Мааадык-оол удурткан механизастаттынган сигенчи бригадазы бо чылын 1200 тонна чайгаар үнген сигенни белеткээр планныг. Ам бо хүннерде Көк-Чыраа деп черде 705 тоннаны белеткеп алган. Ында чаа-чаа сарсаттар хүн бүрүде немежип турар.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турар кижилерни кыйгырткан лозуңнар, стендилерни бригада төвүнде кылып аскан. Агитхуудус доктаамал үнүп турар. Район болгаш совхоз төвүнден келген агитаторлар болгаш политинформаторлар республикада болгаш районда мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарының байдалын болгаш өске-даа темаларга лекция, беседаларны кылып берип турары эки. Сигенде ажылдап турар кижилер хостуг үелеринде оннаар чүүлдер-биле хандыртынган.

Ындыг-даа болза, район-даа, совхоз-даа төвүнден мал чемин белеткеп эгелээнден бээр ол бригадага агиткультбригада болгаш көжер кино чаңгыс-даа катап кээп көрбээнин ында ажылдап турар кижилер чугаалап, хомудалын илередип турду. Нетелдени хандырар талазы-биле райкүүскомнуң культура килдизи, кино четкизи дарый хемчеглерни алыр ужурлуг.

Бригадада ажылдап турар кижилерге аъш-чемниң хандырылгазы эки. Продуктулар четчир. Ногааны база берип турар.

Бригадада хоочун тракторист Самбала Дөңгүр-оолович Орустаан 20 ажыг чылдарда трактористеп ажылдаан. Ол чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап, шаңнадып, мактадып келген. Ооң уруу Анна Орустаан адазының соон салган, үш чыл бурунгаар Көк-Чыраа суурга трактористер курузун дооскаш, оон бээр бодунуң төрээн совхозунга механизаторлап келген. Анна база-ла эки ажылдап турар. Ооң күш-ажылын үнелеп көргеш, ону чаңгыс чер чурттугларны район Совединиң депутадынга соңгаан. Ол хүлээлгезин база эки күүседип турар. Адашкылар амгы үеде чаңгыс звенода сиген кестирип, хүн нормазын 110—120 хуу күүседип турары-биле мурнакчыларның одуруунда.

Сиген бедуруукчулери Кызыл-оол Мижит-Доржу, Андрей Аныкай, волокушада Виктор Доңгак, Юрий Шожаң-оол, сараат салыкчылары Кызыл-оол Түлүш, Валерий Хаңык-оол олар база боттарының онаашкан ажылынга кызымак чоруун көргүзүп, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, хүн нормаларын 110—115 хуу күүседип турар.

Сигенчилер ортузунда социалистиг чарышты организастаан. Ооң негелделерин ёзугаар чарыштың түңнелдерин чеди хонуктап үндүрүп, акша шаңналын тыпсып турар. Ынчалза-даа шаңналды совхозтуң бухгалтериязы саадады бээр фактылар бар.

Совхозтуң ол бригадазы «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң механизастаттынган отряды-биле аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Сөөлгү чеди хонуктуң түңнели-биле көк-чыраажылар аштырган. Ол дугайында Көк-Чыраанның механизастаттынган бригадазының бригадири Михаил Седийпенович мынчаар чугаалаар болду:

— Бистиң бригадавыс даараазында черле тиилээринге бүзүрел улуг. Бригаданың ажылдакчыларының ортузунда күш-ажылдың темпизин, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидип, ажылды шалыпкынчыткан. Ынчангаш бистиң тиилекчи болурувус чайлаш чок.

Механизастаттынган отрядтың учётчиги Кара-оол Доңгакович Чалбаа ол дугайын дыңнааш, мынчаар чугаалады:

— Бистер бир-тээ тиилекчи болуп, Кызыл тукту чаалап алган болганывыста, ону салбас дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип, ажылывыстың шынарын улам экижидип ажылдаар апаар бис. Бистиң отрядтың сигенчилери ону кылып-даа шыдаар. Механизаторларывыс күш-ажылга ынак, могаг-шылаг-даа билбес, эрес эрлер. Ынчангаш олар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын күүседир, тукту салбас дээринге бүзүрелдиг.

Ол бригадаларның кайызында-даа техника болгаш кижи күжү четчир. Кайы-даа бригадада ажыл-иш хайгыышкынныг чорупп турарын ында ажылдап турар кижилерниң ажылындан көөрге-ле илдең. Чарыштыг бригадалар боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш, кайы-кайызы-даа ажылдың темпизин кошкатпазы-биле кужениишкинниг ажылдап турар. Оларның аразында күш-ажылчы маргылдаа чидигзиген.

Н. ДАЖИНМАЙ.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Бай-Тайга район бо чылын 13000 т сигенни, 1210 т сенажты, 354 т будук-бүрүнү, 100 т витаминниг сиген далганын белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 2719 т сигенни, 730 т сенажты, 354 т будук-бүрүнү, 27 т витаминниг сиген далганын белеткеп алган.

Районнуң ажыл-агыйларында «Мурнакчы» совхозтуң кижилери мал чеминиң белеткелинде массалыы-биле хаара туттунган. Ол талазы-биле ажылды совхозтуң партком, дирекциязы, кедээ Советтиң күүскому, ажылчын комитеди болгаш комсомол комитеди эки организастаан.

Сиген бригадаларынга, звеноларга түс-түзүнде тускай планныг даалгаларны бергилээн. Ооң күүселдезин айыттынган хуусааларында хүн бүрү контрольдап, түңнелдерин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап, чыдып каап турарларны шүгүмчүлеп турар. Ылангыя агитхуудустарга, хана парлалгаларынга чыдып каап турар бригадаларны, звеноларны чидии биле шүгүмчүлеп турар.

Совхозта Күргек Сеңненовка удурткан механизастаттынган сиген бригадазы 250 тонна сигенни кескеш сарааттаан. Ында 10 трактор, 6 сиген кезер, 2 бөлер машина болгаш бир прессподборщик быжыглаттынган.

Ол бригада сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле районда чарлаттынган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле болгаш акша-биле шаңнаткан. Ында ход кадыры-биле коммунист Очур Хомушкута удурткан звено [illegible] Ба-жы деп черден сиген кезер планын ажыр күүсеткен-даа, мал чеминиң белеткелин уламчылап турар.

Совхоз 1080 т сигенни, 280 т сенажты салып, районда ажыл-агыйлардан мурнап турар.

Районнуң өске ажыл-агыйлары сөөлгү үеде мал чеминиң белеткелиниң темпизин [illegible] «Кай-Бала» совхоз планын 26,5, «Тээли» 14, «Кара-Хөл» 10,3 хуу күүседип, мал чеминиң белеткелин суларатканы. «Тээли» совхоз 510 тонна сенаж салыр турган, ол ажылче ам-даа эгелеп кирбээн.

Эр-Хавак, Кызыл-Даг кедээ Советтерниң күүскомнарының ажылчы чоннарны мал чеминиң белеткелинче мобилизастаар талазы-биле ажылды четпес организастап турар. «Тээли» совхозта 456 кижи мал чеминиң белеткелинге ажылдаары планнаттынган. Ам бо хүннерде чүгле 288 кижи ол ажылда хаара туттунган.

Сиген кезиилдезинге кошкак белеткенгениниң түңнелинде 28 тракторнуң чүгле 9-у, 13 сиген кезер машинадан 4 ажылдап турар. Моон алгаш көөрге, ажылдың темпизи кошкак, ол ажылче бүгү күштү организастап турары сула. Бо дээрге райкүүскомунуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтуң удуртукчуларының мал чеминиң белеткелинче кичээнгейни кошкадып, механизатор кадрлар ортузунга кижизидилге ажылын четпес чорудуп келгениниң түңнели-дир.

Эң-не дүвүреэзиниг байдал — районнуң «Кара-Хөл» совхозта. Ол ажыл-агыйның малчыннары мал чеминиң белеткелинче чаа-ла кирип эгелээн. Ында күш-ажылды организастааны чавыс. Совхозта ажылчын күжү хөй хирезинде, чүгле 50 кижи ход кадыры-биле сиген кезип турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары — мал ажылының ажыктыын бедидери, ниитиниң малынга четчир санныг мал чемин белеткээри-биле тудуш холбаалыг. Ону районнуң ажылчы чону бедик харыысалга-биле билип турар.

Амгы үеде районда болгаш совхозтарда бар-ла бүгү аргаларны мал чемин белеткээриниң ажылынче организастаары, ында ажылдап турар кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары, масса-политиктиг ажылды экижидип, социалистиг чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрери чугула. Мурнакчыларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчелерни көргүзүп, чыдып каап турарларны шүгүмчүлеп, мурнакчыларның арга-дуржулгазын черле калбаа-биле нептередип, ажылдап турар мал чеминиң белеткелиниң темпизин [illegible] турар.

С. САДИ.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң дагжылары боттарының профессионал байырлалын —Шахтёр хүнүн бедик күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар. Хөмүр-дашты казып тыварын белеткээр болгаш ону казып, чүдүрүп чорудуп турар экскаваторларның, даг массазын болгаш хөмүр-дашты сөөртүп турар күчүлүг БелАЗ самосвалдарның чолаачылары боттарының башкарганы техниказын камныг эдилеп, туруушкун чок ажылдаарын хандырып турар. ЭКГ-4,6 деп № 4 экскаваторнуң Н. Килинниң удуртканы комсомолчу-аныяктар экипажы хоочуннардан дудавайн база шалыпчы ажылдап, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТАРДА: № 4 экскаваторнуң комсомолчу-аныяктар экипажының ээлчээ—улуг машинист Александр Марченко, ооң дузалакчызы Михаил Москаленко, хөмүр-дашты БелАЗ-540-де чүдүрүп чорудуп турары.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Чаңгы-бүрү медээлер

СОРУКТУГ

Эрзин районнуң «Морен» совхозта ажылчыннар ниитиниң мал чемин курлавырлаарынче бүгү күжүн мооңнаан. Бо хүннерге чедир 1624 тонна мал чеми белеткеттинген, 100 тонна сенаж салдынган.

Сигенчилерниң күш-ажылының түңнел мурнакчы болгалаларны тодарадып келген. Сөөлгү он хонуктуң түңнели-биле № 3 хойжу бригаданың кежигүннери эки ажылдаан. Олар 300 тонна сиген белеткээр планының 75 хуузун кылып алган. Ол-ла совхозтуң суг-бараан фермазының ажылчыннары 200 тонна сиген кылыр планын 119 хуу күүсеткен.

Бистиң корр.

ЧИДИРИГ ЧОК

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының Кезек-Теректе 460 гектар черле кукуруза тараан. Амгы хүннерде оон дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр дээш сигенчилер кужениишкинниг ажылдап турар.

Ында 5 силос комбайны, 6 чүък машиназы быжыглаттынган. Барбанов Сатка удурткан 4 кижи составтыг звено силос салып ажылдап турар. Звено кежигүннери ногаан массаны силос оңгарынче киир ажеринге шалыпкын ажылдап, трактор-биле тырый бастырарынга таарымчалыг байдалды тургузуп келген.

АЖЫР КҮҮСЕДИР

Ол-ла совхозта Сергей Севекке баштаткан механизастаттынган сигенчилер звенозу макталдыг ажылдап турар.

Олар чаъстаашкынныг, таарымча чок хүннер турза чок, эртен эртежик, кежээлерле орайга чедир ажылдап турган. 1190 тонна чайгаар үнген сигенни кестирип, бөлдүргеш сарааттаан. Сигенчилер боттарынга алган хүлээлгезин ажыр күүседир сорулганы салган ажылдап турар.

Бистиң корр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ШАПКЫНЧЫДАР

Үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелериниң болгаш кедээ ажыл-агыйның 1982-83 чылдарның кышкы-кускү үелеринде ажылдаарынга белеткелдериниң чоруп турарын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген. элээн хөй министерстволар, ведомстволар, райхоорку Ускомнар болгаш ажыл-агый организациялары 1981 чылда энергетика ажыл-агыйын чогуур үезинде септээш, объектилерниң кышкы үеде чылыг-энергия хандырылгазын идегелдиг болдурганын демдеглээн.

Ынчалза-даа Кедээ ажыл-агый министерствозунуң «Тыва тудуг материалдар» каттыжышкынының, «Тудуг кезектери» комбинаттың, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, алгы заводунуң удуртукчулары Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың июль 31-дэги доктаалында айыттынган даалгаларны күүседирин хандырбааны демдеглеттинген.

Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар боттарынга чагыртган бүдүрүлгелериниң кышкы үеде ажылдаарынга белеткелинче бо чылын база чогуур кичээнгей салбайн турар. 1982 чылдың август бирде байдал-биле республикада үлетпүрнүң болгаш одалганың 667 котельнаяларының чүгле 31-и белеткеттинген. «Тудуг кезектери» комбинаттың, мебель фабриказының, Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, химиктиг аштаалга фабриказының чылыг-энергия дериилгелерин септээринче амга чедир кирбээн. Кызылдың пиво заводунуң 3 котёлу ооп-ондактыг байдалда турар. Республиканың совхозтары котёлдар септелгезин кончуг оожум чорудуп келген. Хөй-хөй министерстволар болгаш ведомстволар боттарының чурттаалга бажыңнарының иштики одалга системазын болгаш чылыг четкилерин септээринче кирбээн.

«Тыва коммунэнергонуң» бүдүрүлгелериниң хандырып турары чурттаалга бажыңнарының чылыг четкизиниң болгаш одалга системазының септелгезин оожум чорудуп турар. Кызылдың ТЭС-те № 2 чылыг магистралының болгаш № 11 котёл агрегадының тудуун «Кызыл ГЭС тудуг» графиктен хожудадып турар. Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар курлавыр кылдыр хөмүр-даш сөөртүрүнүн планын бирги чартык чылда күүсетпээн. Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозу 1,7 муң тонна, Чурт үлетпүр эргелели 1,5 муң тонна, Профтехучилищелер эргелели 2,0 муң тонна, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны 2,5 муң тонна хөмүр-дашты чедир сөөртүп албааннар. Чамдык министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелериниң котельнаялары дипломнуг кочегарлар болгаш ажылчыннар-биле четпелеттинмээн.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында 1982-83 чылдарның одалга сезонунга багай белеткенип турарын Кедээ ажыл-агый министринге, «Тудуг кезектери» комбинаттың, алгы заводунуң, «Тыва тудуг материалдар» каттыжышкынының директорларынга айыткан болгаш сентябрь 1-ге чедир боттарының чагыргазында бүдүрүлгелериниң кышка белеткелин дүргедедир талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын даалган.

Одалга-энергетика курлавырларын камнаар талазы-биле республика комиссиязының бадылааны күскү-кышкы үеде ажылдаарынга белеткелдиң организастыг техниктиг хемчеглерин ылап-ла күүседирин хандырарын министерстволарга, ведомстволарга, Кызыл хоорку Ускомга, райкүүскомнарга болгаш бүдүрүлгелер, тудугтар, организациялар болгаш совхозтар удуртукчуларынга даалган. Бүдүрүлгелерге, организацияларга болгаш совхозтарга четпейн турар материалдар болгаш дериглелер талазы-биле чогуур дузаны Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитеди, «Тыва хандырылга-садыглаа» эргелели, Сельхозтехкурум чедирер ужурлуг.

Кышка белеткел ажылдарын шалыпкын удуртурун хандырар болгаш контрольду күштелдирер сорулга-биле кышка белеткелдиң республика комиссиязын тургускан.

КАТТЫЖЫЫШКЫННЫҢ АЖЫКТЫЫ

Калининградтың ажыл-агыйларында ногаа конвейери үзүктел чок ажылдап турар. Чаа огурецтер, помидорлар, капусталар чүдүрген автомашиналар шөлдерден үнгеш, дорт-ла магазиннерже углаптар. Областың колхоз, совхозтары ногаа бүдүрерин эрткен чылдыындан ийи катап невидеткен. Олар рыноктуң шыңгыы адаанчамыкчызы апарган, оон түңнелинде витаминниг продукцияга рынок өртээ чиигээн.

Эрткен чылын «Калининградплодоовощсовхоз» деп агроүлетпүр каттыжышкының тургусканы чедиишкинниң бырызы болган. Каттыжышкынның составынга кирген магазиннер ажыл-агыйлар-биле дорт харылзажып ажылдап турар апарган. Чижээ, «Приморский» совхозта ногаа хүлээп алыр тускай дериг-херекселдиг пунктуну тургускан. Магазиннерниң херегзээнин ёзугаар автомашиналарны мында комплектиг чүдүрүп турар.

Садыг ажылдакчыларының ногааларны шуут-ла огородтарга болгаш теплицаларга хүлээп алыр. Ам олар, мурнунда турганы ышкаш, артынчыларны комиссиялап үндүр биживейн, хүлээп алганының баштайгы шынарын ёзугаар садыглаарын хандырар хүлээлгелиглер. Ындыг болганда садыгжылар продукцияны камнаар, садып алыкчыларның негелде хереглелдерин өөренип көөр ужурлуг апарган. Ооң түңнелинде чидириглер лыка кызырылган, а бүгү магазиннер садыглаа планнарын доктаамал күүседип турар болу берген.

Быжыг бүдүрүлге баазазын тургузары, ылаңгыя малагалал-шыгжаар черлерин тудары эң чугула сорулгаларның бирээзи деп каттыжышкынның удуртукчулары санап турар. Бо беш чылдың төнчүзүнге чедир 12 муң тонна продукция шыгжаар черлерни тудары көрдүнген. Оларның барык шуптузун совхозтарның боттарынга тудар.

Б. БАБЛЮК,
СЭТА-ның корр.

ЮБИЛЕЙЖИ ЭЭЛЧЕГДЕ

Кызылдың автосептелге заводунуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришпишаан, күш-ажылчы чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

Заводтуң чеди айларның планын чедиишкинниг күүсеткен, пландан ажыр үжен муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрген, август айның планын чедиишкинниг күүседип турар. Механизмнерни чып ажыглааның күсели-биле бир ажылдакчыга ооң [illegible] ажылдап кылыышкын өскен. Ол планда көрдүнгени 4538 рубль болур турган, 4696 рубль четкен.

Күш-ажылчы ол чедиишкинге төлептиг үлүүн шөй кадыкчулары киирген. Олар боттарының бүдүрүлге даалгазын 104 хуу күүсеткен.

Юбилейжи социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда хептекчилер Анатолий Смородинов, Сергей Хныкин болгаш Владимир Мартынов олар чоруп турар. Оларның күш-ажылчы календарында 1983 чылдың апрель ай.

Н. ВАНЬКОВ.

БҮГҮДЕНИ МОБИЛИЗАСТААР

Республикада сиген белеткелиниң планы августуң 24-ке чедир 31,4 хуу күүсеттинген азы 270000 тоннаның 84896 тонназы белеткеттинген. Эрткен чылдың бо үезинде 116925 тонна белеткеттинген азы планының 36,6 хуузу күүсеттинген турган.

[illegible] күүседириниң талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун Тес-Хем район ээлевишаан. Район планының 55,2 хуузун күүседип алган. Ооң дараазында [illegible] 52,7 хуу күүсеткен Барыын-Хемчик район. Бо айда [illegible] районнардан [illegible] чарыш [illegible] 26,5 хуу [illegible] Таңды район.

Ажыл-агыйлардан сиген белеткээр планын элээн догуде берген совхоз — «Хемчик». Ооң планының 76,2 хуузу белен. «О. Шынаа» совхоз планын 75,5 хуу чедиргеш ийиги черни, оон дараазында черни Өвүрнүң «Кызыл тук» совхоз ээлеп турар. Шупту 19 ажыл-агый сиген белеткээр планының дөрт кезиин күүседип алган. А планын 30 хуу безин чедирбээн совхозтарның саны 21. Ылангыя «Революцияның чалбыыжы» совхоз планын дөңгүп-ле 4,1 хуу чедирген. «Кара-Хөл», «Терезин», Тока аттыг совхозтар база бо ажылга хоорадап турар.

Сенаж салыр планын Бии-Хем районда [illegible] Каа-Хем районнарда 87,1 хуу, Бай-Тайга 11,5 хуу четкен.

Ажыл-агыйлардан [illegible] берген. Бо ажыл Тес-Хем (32 хуу), [illegible] Каа-Хем (12-42 хуу) районнарда оожум. Шупту [illegible] совхоз сенаж салыр планын ажыр күүсеткен. Бо талазы-биле планын «Шуурмак» совхоз [illegible] 7,3 хуу, «Найырал» 16,1 хуу күүседип, хоорадап турар.

Республикада ажык [illegible] хуу 23,628 гектар [illegible] 1222 гектарын [illegible] ажааттынган. Эрткен чылдың бо үезинде 2232 гектар [illegible] [illegible] 12,9 хуузу [illegible]. Чөөн-Хемчик район [illegible] 10,8 хуузун, Бии-Хем [illegible] 11 хуузун [illegible]. Барыын-Хемчик [illegible]. Бай-Тайга, Улуг-Хем, Таңды [illegible] районнарында [illegible] кодо чок.

[illegible] планын 12,1 хуу күүсеткен. [illegible] Тээли районну 84,2 хуу. Кызыл район 90,5 хуу күүседип, мурнуку одуруунда чорууп турар. А Чөөн-Хемчик район [illegible] 67 [illegible] [illegible] 7,9 хуу күүсеткен. [illegible]

[illegible]

НОЯБРЬНЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың тууйбу заводунуң сай-даш [illegible] коллективи эрткен 8 айларда 81 муң кубометр сай-дашты белеткээр планын 95 муң кубометрге күүсеткен болгаш амгы үеде ноябрь айның үлүүнде ажылдап турар.

Карьерниң [illegible] коллективи ССРЭ-ниң 60 чылынга [illegible] социалистиг күш-ажылчы [illegible] [illegible] 4 [illegible] ажыр күүседип келген. [illegible] Голый Александровна [illegible] удуртур турар. Е. В. Бородинниң, Г. И. [illegible] удурткан бригадалары социалистиг чарышка улуг-дараа тиилеп, мурнакчыларның одуруунда турарлар.

[illegible] мурнакчы [illegible] Е. Н. [illegible], Е. Н. [illegible], И. [illegible] [illegible] Социалистиг [illegible] Е. В. Веребьёв, В. П. Кашлев, А. О. Кашлев, Ю. Н. Шашлов [illegible] болгаш өөн-даа [illegible] хөй.

А. ФИЛИППОВА,
Кызылдың тууйбу заводунуң экономизи.

Тувинская областная [illegible] БИБЛИОТЕКА им. А. С. П[illegible]

Бо чылын республикага хойну 891235 чедирерин планнаан. Бо хүннерде оон бажы 1064285 четкен. Эрткен чылын 1098500 турган.

Өшкүнү 114205 баш чедирерин планнаан. Ам 132996 өшкү бар. Эрткен чылын 128280 турган.

Эрткен чылдың бо үезинде 356485 хураган, 35735 анай турган, ам 347507 хураган, 35907 анай бар. Эрткен чылын чүс бажка онаажыр 81 хураган, 74 анай алдынган, ам 74 хураган, 70 анай.

Эрткен чылын 2581 тонна дүктү күрүнеге саткан, ам сатканы 2570 тонна, а план—2750 тонна.

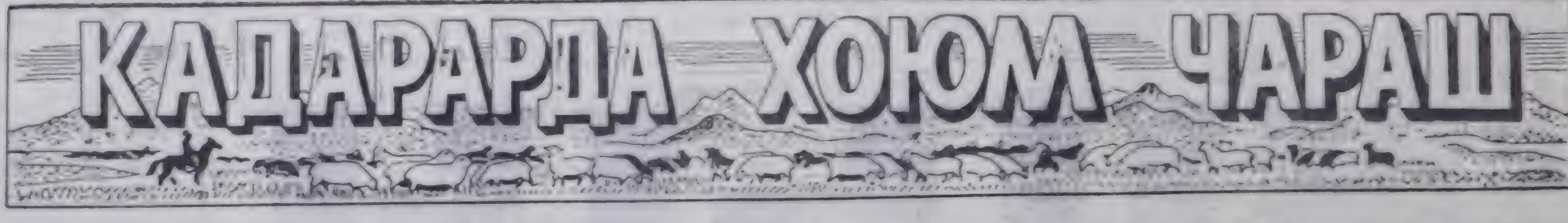

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕ

Бо чылын-на мал болгаш чер ажылының продуктулуун бедилерин, күрүне планнарын доолдур болгаш ажыр күүседирин, дараазында чылдарда кожээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң улам хөгжүүрүнүң үнде- [illegible] СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму айыткан. [illegible]

застыг эрткен. Бо черлерниң дыка хөй ажыл-агыйлары хойну хүрген кыргылырының аргазы-биле кыргаан. Ол чорук кыргылда үезин элээн кызырган.

Ажыл-агыйларның дүк бо[illegible] [illegible]

[illegible]

ЧАЛГЫННЫГ КАДАРЧЫ

Кериноо алышкыларның хоюн [illegible] — хойну дээс кадарып турар. Ол куш [illegible] дээрге дээрлеп чораш [illegible] ырак черинден [illegible] бээрге хаварып кээр [illegible] чаңчыга берген. Херек апарга, ол агаардан холдаарынга [illegible].

Дээс оолу бичии [illegible] Дэвлад биле Судаанмурод хой кадарып чораш, Гиссар [illegible] Сурхандарья облазы [illegible] Куштуң оолу [illegible] бээрге, [illegible] бээр бодап турганнар. Оон хой кадарарда-ла, үрегвчү кады эдертип ап турганнар. Куш [illegible] берген. Ам чалгынныг кадарчының [illegible] апарган.

АЛТАЙ КРАЙ. СЭКП-ниң XXI съездизи аттыг колхозтуң хойжузу, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Тоевов Тельмек.

М. ТАРБАКОВТУҢ фотозу.

[illegible] бүгүнү бедик деңнелге кылыры — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринче херии базым.

«Овцеводство» журналдан.

БИЛИП АЛЫҢАР

☆ ССРЭ-де бүдүрүп турар бүгү эъттиң 8—10 хуузун, а Ортааны Азияда болгаш Закавказьеде 40—45 хуузун хой эъди ээлеп турар.

☆ Бистиң чуртта хой сүдүнүң бүдүрүлгези чылда 100 муң тонна ажып турар.

☆ Россияга 1916 чылда 89,7 миллион хой турган. Ам хой биле өшкү 144,5 миллион болган.

☆ ССРЭ-де дүк бүдүрүлгези 419 муң тонна.

☆ Бүгү дүктүң бештиң бир кезиин болгаш карын дүктүң чартык кезиин Соңгу Кавказ, каракуль алгыларның чүс хуузун, хой эъдиниң 20 хуузун Ортааны Азияның республикалары болгаш Казахстан бүдүрүп турар.

☆ Соңгу Кавказта болгаш Чөөн Сибирьде чүс инек бүрүзүнге-ле 600—800 хой, а Казахстанда 1400, Киргизияда 2000 баш хой онаажыр.

☆ Делегейниң бүгү чурттарында бир миллиард хире хой бар, оон 2,5 миллион азы хой бүрүзүнден-не 2,5 килограмм дүк бүдүртүнүп турар. Эң-не хөй хой Австралияда—170 миллион. Ол черниң хою бүдүн чыл дургузунда даштыгаа дес кажааларга өъттээр, кадарбас.

☆ Чаа Зеландия бир хойдан-на ортумаа-биле 5,2 килограмм дүк кыргып ап турар. Ында эът бүдүрүлгезинге мургулайында, 4—6 айлыг хураганнарны ажыглаар апарган. Бо чурт-биле Австралияда хой кадарарынга ыттарны калбаа-биле ажыглап турар.

☆ Совет Эвилели Англиядан линкольн, ромни-марш, бордерлейстер, оксфордшир, гемпшир деп уксаааларның чартыкнарын дүктүг хойларын ап, хайнактап турар.

☆ Делегейниң бүгү чурттарында хойнуң 350 ангы уксаазы бар.

☆ Чүс гектар кодаа ажыл-агыйда ажыглалдыг чер бүрүзүнге-ле Закавказьеде 105, Киргизияда 95, Соңгу Кавказта 58, Чөөн Сибирьде 40, Казахстанда 19 хой онаажыр. Ол-ла хире черге онаажтыр Киргизия 278, Соңгу Кавказ 259, Закавказье 195, Чөөн Сибирь 126, Казакстан 58 килограмм дүк бүдүрүп турар.

☆ Бир хойдан-на Соңгу Кавказ 4,5 килограмм, Поволжье 3,6 килограмм, оон өске республикалар 2—3 килограмм дүк кыргып ап турар.

БИР МИЛЛИОНДАН ХӨЙ ӨШКҮЛҮГ ЧУРТТАР

Чурттар болгаш күрүнелер	өшкү саны: шупту (муң)	продукция бүдүрери: сүт (муң тонна)	продукция бүдүрери: эът (муң тонна)	чүс ниижиге (килограмм): сүт	чүс ниижиге (килограмм): эът
АФРИКА:					
Алжир	2519	137	9	751	49
Ботсвана	1150	6	4	845	563
Камерун	1636	—	7	—	91
Чад	2254	15	7	357	167
Заир	2731	—	7	—	27
Эфиопия	17120	94	53	325	190
Гана	1900	—	6	—	57
Чаан Сөөгү Эрик	1150	—	6	—	90
Кения	4415	42	17	293	119
Ливия	2100	14	2	553	79
Малагаси республика	1500	—	3	—	34
Мали	5629	35	19	584	317
Мавритания	3200	68	5	4789	352
Марокко	5700	26	15	143	82
Намибия	2100	—	5	—	967
Нигер	6700	123	20	2531	412
Нигерия	24188	—	80	—	120
Мурнуу Родезия	2050	—	7	—	107
Сенегал	1000	9	4	177	79
Сомали	16400	288	53	8597	1582
Мурнуу Африка Республика	5270	—	28	—	107
Судан	11974	382	23	2151	129
Танзания	4700	50	19	285	108
Уганда	2144	—	9	—	73
Үстүү Вольта	2300	18	7	285	111
Дип шупту:	143250	1413	469	329	109
1. СОҢГУ ТӨП АМЕРИКА:					
Гаити	1200	26	4	547	84
Мексика	8193	279	20	446	32
АКШ	1355	—	—	—	—
Шупту:	11979	308	28	88	8
2. МУРНУУ АМЕРИКА:					
Аргентина	3200	—	6	—	23
Боливия	2946	14	6	235	101
Бразилия	7200	86	22	77	20
Перу	2070	20	10	121	60
Венесуэла	1288	—	9	—	71
шупту:	18376	132	65	59	29
Дип шупту:	30355	440	93	76	16
АЗИЯ:					
Афганистан	3000	48	25	236	123
Индия	70704	717	276	113	44
Индонезия	7119	—	26	—	18
Иран	13500	222	43	648	125
Ирак	3620	62	13	509	107
Бангладеш	8122	312	28	387	35
Кыдат	70200	392	324	46	38
Моол Арат Республика	4411	38	20	2443	1286
Непал	2450	37	10	236	76
Пакистан	25597	344	151	457	201
Филиппины	1410	—	6	—	13
Сауд Аравиязы	1700	56	12	588	126
Сирия	1039	73	8	871	95
Турция	18276	630	106	1495	252
Йемен Араб Респ.	7800	128	38	1808	537
Йемен Улус Демократтыг Республика	1286	24	5	1333	278
Дип шупту:	244511	3217	1118	138	50
ЕВРОПА:					
Франция	1048	400	12	752	23
Греция	4489	413	43	4450	463
Испания	2200	294	13	811	36
Дип шупту:	11466	1499	92	317	19

(ССРЭ-ниң ынаа [illegible])

АК ЧЕМ

Хой сүдүн делегейниң дыка хөй чурттарында ажыглап турар. Ону ылангыя Моолда, Болгарияда, Афганистанда, Сирияда, Иорданияда, Ливияда, Францияда, Грецияда, Италияда, Югославияда, Румынияда [illegible]

[illegible]

М. ЗУБАИРОВ,
[illegible]

БЕДИКЧЕ БАЗЫМ

[illegible]

Т. КАРЫМА.

ЧҮС ЧЕДЕН ҮШ

1981 чылдың Күрүне [illegible], Ош областың Наукат районда № 44 аът заводунуң кадарчызы Ташполот Акматов чылдың-на бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Оон удурткан хойжу бригадазы онгу беш чылда ортумаа-биле чүс бажка онаажтыр 152 хураганны доруктурган болгаш хойдан-на 4.8 килограмм дүктү кыргып алган.

Акматовтуң бригадазы он бирги беш чылдың [illegible] чылында чүс хойдан-на 172 хураганны, хойдан-на 4.9 килограмм дүктү алган. А бо чылын оон алган хураганы —чүстең-не 173 баш болган.

Арбай-оол болгаш Күсселмаа Ондарлар [illegible]

[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

«БӨМБҮРЗЕК ТАЙБЫҢ ТУРЗУН!»

(Парлаалга конференциязы)

Шагның камы-даа үезинде Чер кайгамчык-тыр. Оон чогум боду улуг авес-тир. Аңаа таномның чугулазын космоска кижи улам эки медерел билир-дир!

Светлана Савицкаяның бо сестори август 25-те Ужудуушкун оашкарар төпке болган парлаалга конференциязының коа уткалын илереткен.

Коа залдың экранынга «Эльбрустар» болган «Днепрлер» кестүн келген. Олар боттут телекамераларының дужунга олуруптарга космос-биле интервью кылган. Баштайгы айтырыг Леонид Поповка салдынган.

— «Салют—6»-га 185 хонук дургузунда ажылдап келдиңер. Чаа станция дугайында бодалыңар чүл, орбитага хой үеде ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыы кайы-хире-дир?

— Өскерилгелерни кижи доран эскерип каар чор- [illegible]

[illegible]

В. ОВЧАРОВ,
СЭТА-ның тускай корр.
Ужудуушкун башкарар төп.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

УЛАН-БАТОР. Боттарының байырлалын — Моолдуң аныяктарының Революстуг эвилелиниң (МАРЭ-ниң) тургустунганының хүнүн моол оолдар, кыстар бүгү улустуң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле уткаан. Аныяктарның митинг-гилери бо хүннерде бүгү чурт-та болуп, күш-ажылга болгаш өөредилгеге боттарының чедиишкиннериниң дугайын аревэчилер илеткеп дыңнаткан.

Тургустунган хүнүнден бээр 61 чыл оон бо чылын дем-[illegible] Арата улусчу эрге-ча-гырганың чылдарында националдыг экономиканың, эртемниң болгаш культураның тургустунарынга база хөгжүлдезинге улуг салдыкчының [illegible] Моолдуң Араттың Революстуг намының илергейлиг дузалакчызы болгаш кур кужу болу берген. Кур черлерни шиңгээдип алыр, улуг үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый комплекстерин тудар, чаа хоорайлар тудуунга идепкейлиг ажылдаар — улуг салгалдың революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын төлептиг уламчылап турар моол оолдар, кыстарның аалдарлыг ажыл херектериниң ыракта-даа долу авес дакзызы ол-дур.

Чеснги бот чылда база олар эки түңнелдерни чедип ап тураа. Бо чылын республиканың аныяк малчыннары дөрт миллион баш чаш малды — эрткен чылдаазындан 200 муң баш хөй анай-хураганы доруктурган. Аревэчилерниң, студент аныяктарның, аарежиккчилерниң кужу-биле миллион чыгам тонна сигенни болгаш мал чеми тараалдарны [illegible] белеткеп турар. [illegible] олардан база дудак чок. Күш-ажылчы дыка хөй эге-лээшкиннерниң инициаторлары болгулаан, олар «Найрамдал — Дружба» дээр интернационалдыг база шалыптыы [illegible] бригадаларының болгаш коллективтерниң калбак шимчээшкининде киржип, улуг тудуглардыны шефке ап турарлар.

МАРЭ-ниң келир чылын болур XVIII съездизин төлептиг уткуур дээш чарыш моол аныяктарының ортузунда чер болгаш калбарган.

(СЭТА).

БАЙЫРЛЫГ МИТИНГ

ПАРИЖ. Фашистиг эжелекчилерден Парижти хостааныындан бээр 38 чылынга турасааткан байырлыг митинг француз пайысылалда Республика шолунге болган. 1944 чылдың августа Парижке улусчу тура халышкынының үезинде тура халышканнарның чепсектиг отрядтары шыгыы тулчуушкуннар үезинде гитлерчи гарни-[illegible]

[illegible]

рольду ойнаавын онзалап демдеглээн. Парижти хостаары дээш тулчуушкуннар-[illegible] ажылчыннарның маадырлыг чоруу француз улустуң сагыш-сеткилинге кезээ шагда артар деп, ол айыткан.

Парижке тура халышкынының 38 чыл оон бөгүн демдеглевишаан, нацисти Гер-[illegible]

[illegible]

Ю. КОРОЛЕВ,
СЭТА-ның корр.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕК ТУРБАЗЫН!

КОПЕНГАГЕН. Европаның соңгу талазын ядролуг чепсектен хостуг зона кылдыр камгалап арттырарын [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

СОЦИОЛОГТАРНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ КОНГРЕЗИ

МЕХИКО. (СЭТА-ның корр.). Социологтуг X бүгү-делегей конгрези болуунун ажылын Мексиканың найысылалынга [illegible] 30 чурттардан келген делегаттар конгресске ки-[illegible]. Социологтуг теория-биле болгаш социал практика-биле холбаашкан чугула айтырыгларны олар чугаалажып берген.

Социологтуг делегей ассоциациязының чаа президентизи Ф. Кардоза (Бразилия) конгресстиң түңнел хуралынга чуве чугаалаан болгаш тайбың, демократия дээш демиселге идепкейлиг киржиринче, амгы үениң социал-экономиктиг айтырыгларын дем-биле шиитпирлээринге делегейниң демниглелиг эртемденнериниң күжениишкиннерин сырый каттыштырарынче бүгү делегейниң социологтарын кыйгырган.

Совет делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының [illegible] институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүну Т. В. Тябушкинниң чугаазы конгресстиң киржикчилериниң улуг сонуургалын болдурган. Сайзыраңгай социалистиг ниитилелде социал [illegible] дугайын-да, ССРЭ-ге боттандырган социологтуг шинчилелдер дугайында совет эртемден тодаргай чугаалаан.

Делегейниң социологтуг ассоциациязының удуртукчу органнарының составынга социалистиг чурттарның төлээлекчилерин конгресс немей соңгаан. Делегейниң социологтуг ассоциациязының оралакчы президентизиниң албан-хүлээлгезинге ССРЭ-ниң социологтуг ассоциациязын даргазы профессор Х. Момджан соңгуткан. Венгрияның эртемдени академик А. Салаи болгаш профессор А. Майер (ГДР) ассоциацияның [illegible].

И. ГОЛУБЕВ.

ДЖ. КАРТЕРНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

[illegible] рунгаар дыңнатканы «Атлан-[illegible]

[illegible] билгенин, агрессорну эгезинден бээр деткээнин АКШ-тың президентизи болуп чораан Дж. Картерниң интервьюзунда айыткан. Тель-Авивтиң планнарының дугайында АКШ-тың чазаанга Израильдиң чагырыкчылары баш бу-[illegible]

[illegible]

В. МОСТОВЕЦ.

ФИДЕЛЬ КАСТРОНУҢ ЧУГААЗЫ

ГАВАНА. АКШ-тың империализминиң чепсектеткен Израильдиң шериг машиназы [illegible]

[illegible] чогуп делегей магадааштынбиле хайгаарап турган деп, чагаада айыткан.

Ливанда израиль агрессиязга АКШ-тың кем-буруулуг киржилгезин Ф. Кастро шииткпирлиг буруу шапкан.

(СЭТА).

САЛЬВАДОРДА БОЛУУШКУННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

«Сионистерниң геноцидин болдурбас!», «Израильлер, Ливандан үнүп чоруңар!» дээн кыйгыраг [illegible] Барыын Берлинге болуп эрткен. [illegible] агрессияны болдурбас, [illegible] ол чыскаалга киришкен (үстүнде чурукта).

ИЗРАИЛЬДИҢ ҮҮЛГЕДИИН СОКСАДЫР

Израильдиң чагырыкчы бо-[illegible] болгаш сионисчи пропаганда делегейниң хөй-ниитизинге израиль ужар чүүл болган артиллерия, а ол миткан далай кораблылери чүгле шериг объектилеринге согуг чедирип, аңаа чепсектиң аңаа хевирин ажыглаан турар деп хоозун чугаалаар чулчуруп турар. Ындыг-даа болза, оларның мегези тудтуруп, Тель-Авивтиң өлүмнуг чепсээ илерен турар.

АДААНДА ЧУРУКТА: фосфорлуг снарядтың частыышкынының түңнелинде [illegible] 12 харлыг Реба Шамдан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

Барыын Бейрутче дайзынның шуругуп кирер дээн оралдажыышкынның сый шапкан палестин болгаш ливан дайынчылар ол тулчуушкун-[illegible]

[illegible] ожээнинес неген алыр бис деп, ол медеглээн.

Иордан хемниң барыын талакы эриниң девискээрин болгаш Газаның секторун [illegible]

[illegible] ниң ёзугаар Израильдиң харлачылары эжелекчи чаа планнарны чогаадып турары база билдине берген. Израиль бодунуң шериглерин Ливандан үнмес деп бодавайн турарын АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер телевидение дамчыштыр чугаазынга бадыткаан. [illegible]

ЛОНДОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

ФРЕЛИМО ПАРТИЯНЫҢ ТК-ЗЫНЫҢ ПЛЕНУМУ

МАПУТУ. (СЭТА). Африканың мурнуу чүгүнүң хамаарылбас күрүнелеринге удур Мурнуу Африка Республиканың расисчилериниң өштүгчү дерзии кампаниязын ФРЕЛИМО партияның даргазы, Мозамбик Улус Республиканың президентизи Самора Машел шыгыы буруу шапкан. Чаа амыдыралды болгаш хөй расалыг ниитилелди тургузуп турар Мозамбик Улус Республиканың шоо дайзыны апартеид болуп турар деп, С. Машел ФРЕЛИМО партияның ТК-зының пленумунуң хагдынышкынынга демдеглээн.

Мурнуу Африка Республиканың камгалал министри Магнус Малан хоопун чулчуруушкун кылып, Мозамбик Улус Республика бодунуң шериг күчүзүн улгаттырып, чаа боо-чепсекти садып ап турар деп нүгүлдээнин МУР-нуң президентизи база буруу шапкан. Мурнуу Африка Республиканың расисчилериниң Мозамбик Улус Республиканга удур чепсектиг халдаашкынының айыылы күштелген амгы үеде Мозамбик харыы хемчеглерни алыр ужурга таварышканын Самора Машел айыткан.

Мурнуу Африканың расисчилери дайынзырак болгаш [illegible]

[illegible]

РУТ ФЕРСТИ ЧҮГЕ ӨЛҮРГЕНИЛ?

[illegible]

А. ЛАДЫГИН,
СЭТА-ның корр.

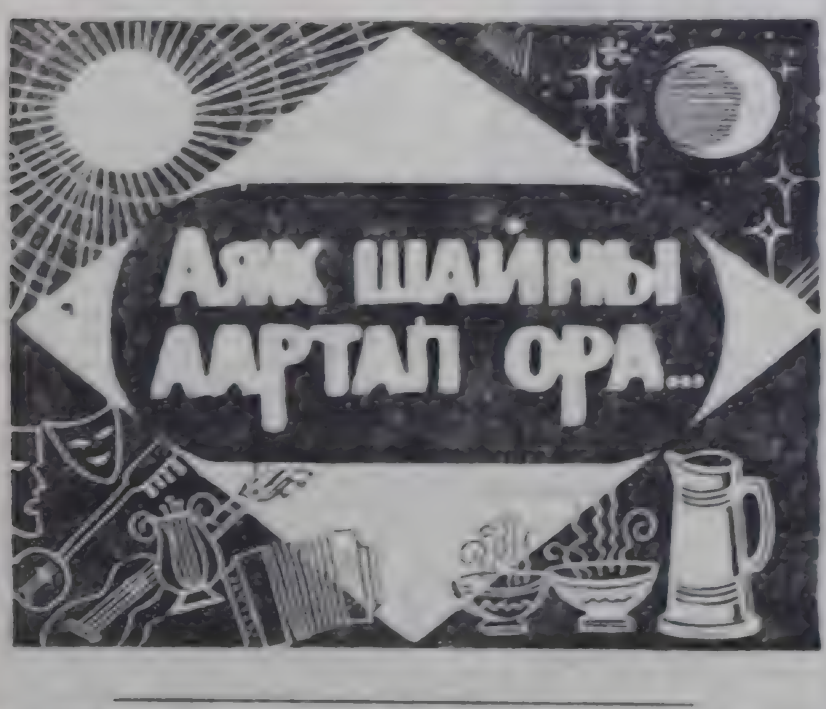

Шулук кыдырааж ындан

КӨДЭЭ ЧАЙЫ

Эътти-кежи дадыктырып,
Эзинг, кекеүг агаар тынып.
Хөлзээн салыр, сиген кезер
Хөглүг үе — кодээ чайы.
Чайның хүнү узун-даа бол,
Шакты мында айтырыппас.
Оолдар, кыстар шыпаа.
шөлден
Орайтадыр чанып кээрлер.
Тракторлар долгап хүнзээн
Тырып эрлер дүне ээп кээр.
«Кымдан, чүүдеп артык
ынак»
Кыстар ыры ырыппалыр.
Тараалыва дүне шуужар.

Суур ииээ довуп хопар
Таңныыл ирей чоржан
аъдын
Шугулдаксап тепсенгилээр.
Чайгы болчаг кыска дүнү
Чалыыларны ыыландырар —
Башкы хаяа медээчизи
Матпадак куш ырып салыр.
Көдээ черин оглу, кызы
Көктүг чайын үйгу билбес, —
Чалыы шааны халып-
тевип,
Чалар оду ындыг ыйнаан.

Н. ООРЖАК.

СҮТ-ХӨЛ

Өгбелерим бурун шагдан
Эскен шайын чажып чораан
Өнаүр бедик тайга черде
Элдеп-тир сен, Сүт-Хөл,
Сүт-Хөл!
Булут болгаш туман шуглаар
Буурул тайга ыйгылаанда
Сүт-Хөл, Сүт-Хөл! Сени
көргеш,
Сүрээдевес арган чогул.
Булут биле деңнежипкеш,
Буурул сынмар сиртин
кырлап,
Көсkү черден харап көөрге,
Көрүнчүүже демей-дир сен.
Чаңгылзан бээр сени көөр
кээш
Чадажып-ла чораан-дыр
мен.
Авам, ачам чугаазындан
Адың-сураан дыңнап өстүм.
Шынаа черге өскен болгаш,
Даглыг черге өөренмээн
мен
Шыдамыккай Өвүр толуу
Таалал-биле көрүп турдум.
Кадыр өрү базып ора.
Катыызы ээр эрес болчук.
Ымысаа чок хөлзүң эриин
Ырлай аарак уткуп алчык.

К. МОНГУШ.

КИЖИ ДУГАЙЫНДА

Чер кырынга кижи болуру эң харыысалгалыг чүүлдүг.

М. ГОРЬКИЙ.

Бүгү-ле чараш чүвени хүн, а бүгү-ле экини [illegible] бүдүрүп турар.

М. ПРИШВИН.

Кижи мен деп өөрүнчүг бодалды бодап келген сайын-ла, сагыш-сеткилим көдүрлүп келир.

В. ЖУКОВСКИЙ.

Кижи делегейни каастап чоруур.

М. ГОРЬКИЙ.

Бир эвес оон кол үндезини-ле бүдүштүг болза, кижи дээрге-ле бүдүн делегей-дир.

Ф. ДОСТОЕВСКИЙ.

Эртемден, чогаалчы, дайынчы, тараажы, дашчы болуру эки-ле, ынчаарга ооң-биле кады кижи болуп артпас болза, ынчап кончуг багай.

В. БЕЛИНСКИЙ.

Өске кижилерге көөргеттиниш эвес, херек кырында кижи болуру төрээн чуртунга ынак хамаарга бүрүзүнүң чүрээнде шыгжап чоруур кыйгызы болур ужурлуг. Шынныг херекке бердинип чор. Кижи бол.

Н. ПИРОГОВ.

Кижи эки чүвени чүгле кайгап, магадаар эвес, харын-даа ону бүдүрүп билир ужурлуг.

В. МУХИНА.

Кижи бодунга бүзүрээр болза, таваржып келген бергелерни чүгле ынчан ажып эртип шыдаар.

А. ФЕЙЕРБАХ.

Кижиде эң-не коргунчуг чүве — бодунга бүзүревези.

Т. КАРЛЕЙЕВ.

Бүзүрел — эң улуг чогаадыкчы күш.

М. ГОРЬКИЙ.

Кижи — чоннуң оглу, ынчалза-даа бодунуң кошкаанын чонунга шамнава.

А. КУНАНБАЕВ.

«УЛУГ-ЫЯШ»

ДИИНЧИЛЕР чанып келген соонда, күскээр кыжып, улустуң чугаазы-ла «улуг-ыяш» апарган. 1931 чылдың күзүнүнде бистиң аалывыска тудуг ыяжы бар бе деп айтырып чораан Темирбаев ол-ла эжи-биле чедип келгеш, Туралыг-Аксында МЧАЭ бажыңынга (дөрт ханалыг чүве ийин, ынчалза-даа черле шору) олуруп алган. Олар кезип белеткээш, сөөртүр улуг ыяшты күзелдиг кижилерге хуваап берип турар деп чугаа ынчан дыргын барган. Ынчангаш каш эр кижи чыылган черге-ле улус улуг-ыяш дугайын чугаалажыр. Чамдыкта харын чудук-даа дижир-ле. Ынчан хевири тудуг ыяжы деп сөс чок-ла турган чүве боор.

Улуг-ыяштың узуну 7 метр, чиңге бажының тыртыкызы бир кыдыындан өске кыдыынга чедир 27 санчыметр (сантиметр), сулагай дөрт болгаш эзээш будуктуг болур чүве дидир дижип, бот-боттарынга тайылбырлажыр. Кайы-даа ужун дески кылдыр хирээлээр, чөвүрээзин картавас (шандалап каар болза, чанагаш ыяш суглап бадырарга, удавайн суг дүвүнче шөөгүп кире бээр чүве-дир).

Бо бүгүнү чугаалашкаш-ла улус хөөрежип, маргыжып, борбак ыяш ужу карыжап, сөөмнеп, черни узун дургаар шыйып алгаш, ол шыйыгны эдерти базымнап, кулаажылап алгаш, чиңге ыяжы-биле хемчээй каттырап, медээжок-ла турарлар. Ол дээрге улуг-ыяш деп чүве кайы хире чоон, узун болурун ылавылап көрүп турары ол чүве боор ийин он. Ынчанмайн аан, мурнунда ындыг улуг ол чудук сөөртүп чорааннар эвес. Кажаа ыяжында чүү боор, олар кыска болгаш чоон эвес болгай. Балды-биле кескеш, шарыларга ийилеп, дөрттеп чүдүрүп эккеп алыр, ол-ла. Улуг ыяш дээрге бажың тудар чудук-тур, ынчангаш мырыңай сыр өске херек ышкажыл. Кылбаап чүвени кылыр дээнде хынамчалыы-ла херек.

Туралыг, Шынаазып, Шивилиг чурттуг элээн хөй кижи улуг-ыяш сөөртүр дижи бергеннер. Ол ыяштарны Хемчик кыдыынга, Туралыг-Аксынга чедирер деп мындыг. Оон ынай Хемчикти куду суглап аксып бадыргаш, Кара-Даш (амгы Ак-Довурак хоорай) чанындан үндүрүп алыр, деп, күзелдиг кижилерге ыяш хуваап берип база эккелгенин хүлээп ап турган Темирбаев чонга тайылбырлап турар чүве. Ол боду болгаш Хөл сумузунуң суму, нам үүрүнүң, арбаннар даргалары шыдал-быралыг кижилер тудуг ыяжы белеткээринге киржирин сурталдап, ол ыяштар-биле Кара-Дашка хоорай тудуттунарын, улуг фабрика ажыттынарын, оларга орус, тыва хөй ажылчыннар кады ажылдап, чурттаарын тайылбырлап турдулар.

АЧАМ бир хүн хем киргеш (кедекте кыштагда улус Хөл-Аксы, Бай-Тал Хемчик уну баарын ынча дижир), 15 улуг-ыяш сөөртүр болдум деп келди. Кезээде кагбас таалыны долу. Улуг-ыяш сөөртүр болган кижилерге бир пуд далган, бир шай, бир таакпы бээр чүве болган-дыр. Оон аңгыда ынчан кедээ черлерге кончуг ховар турган амырга хирээ, долгаар-өрүм, чоон хендир, кадаг, ыяш кезер балды, эгээ, ызырар-кыскаш дээш өске-даа чаа херекселдерни база эккелген. Улуг кижилерге-даа бичии оолдар бистерге-даа ол бүгү кайгамчык эт-херексел кылдыр көстүр. Ынчангаш оларны «орус хирээ», «орус өрүм», «орус кадаг» деп-даа адап турдувус.

Төөгүнүң арыннарындан

Улуг ажыл хүлээнип алганда канчаар боор. Ачам Чамыт-Доржу деп мөге-шыырак дуңмазы-биле эртенниң-не Өзен-Бажы деп черде кыштаавыстың ары талазында Чаңгыс-Пөш, Хаңы-Өзен, Кадыр-Арга, Ажык-Бажы деп черлерже кезер ыяш көрүп чоруптарлар. Чартык ай ажыг хире болганда, кезер дыттарын шинчилеп, демдеглеп алганнар. Мен оларның кудуруу дег, чыда калбас мен. Он шаа хонук иштинде оларын ужургулааш, будуктарын аштап, узунун, чоонун хемчээгеш, одура хирээлеп каан.

Бир берге ажыл аъргадан чудуктар үндүрери болду. Баштай орук-чирикти аштап, шаптараазынныг ыяштарны, хаактарны кезер, пемдик кадыр черлерни чыырыктаар, дескилээр дээш-ле баар. Орук-чирикти чазап алган соонда, чудук сөөртүр дериг-херексел кылдынар. Шанак, волокуша, хомут, дуга билир эвес. Шыырак шыргалар кылгаш, ийи шарыны комнап, кудургалап, колдуктааштап, хөндүргелээш, бирээзин шыргалааш, ийигизин узун аргамчы-биле кожа тыртар кылдыр кожуп алыр. Оруу дыка берт эвес черлерге ол му-не шору чоруп турган чүве. А оруу берге, кадыр черлерге бергедей берген: шырга эрте албастаар, чайлыр, аргамчы, хөндүрге үстүр — чүү таварышпаан дээр. Ынчап кээр орта арга-хорга херелгеп, чудук-шанак деп чүве кыла берген. Ол дээрге ийи кургаг ыяшты шанак чаагы кылдыр чонгаш, кертип, өрүмнеп тургаш, кожуп алыр. Оон кырынга доорбаш сыртык быжыглааш, чудуктуң чоон ужун аңаа шараащ, узун хендир тырткыыштыг ийи шарыга тыртырар. Ол харын шыргадан дээре чепсек болган.

Ындыг аргаларны херегленген турган, 18 чудукту (ужу магадылал, [illegible] канчап билир) Туралыгже кирген Белдирээш деп улуг ойнуң бажынга, сыл кырынга үндүрүп алган бис. Оон ындай кудургай, чоогалар, эгдилер бар дээрден өске, ыяш-даш шаптараазы чок. Маңаа шыргалы-даа чудук-шанакты-даа ажыглап болур. Бо аразынга база-ла чаа-бүрү бергелерге, «ужуралдарга» таварыжып чораан, 18 чудукту Белдирээш аксынга эккеп дүжүрүп алдывыс. Оон ындай чер оргу, кандыг-даа шаптараазы чок. Туралыг дээрге делгем-даа, хөөрем кижи болза, аът дуюунга ыдыртынар даш безин чок деп чугаалапкы дег, магалыг ак хову-ла болган.

Ынчалзажок база бир берге келген. Улуг-ыяштарывысты чер аттынче [illegible] тургузуп та-ла, Туралыг иштиниң хары шокарлап эрип калган. Ам аңаа шырга даа, чудук-шанак даа ажыглаттынмас. Ачам арга-сүме айтырар дээш Туралыг-Аксында Темирбаевче чоруткан [illegible] сеткилдиг өөрүшкүлүг чанып келди. Ыяжының өртээн чартыын алгаш, Бай-Тал малгыжындан (садыындан) бараан-сараан-даа садып алган болду. Темирбаевко баарга, чудук-терге кылып алырын сүмелээш, ону чүүден канчаар кылып алырын айтып берген-дир. Оон аңгыда ол «тергениң» өзээн чаар чыдыг-кара база берген.

ДААРТАЗЫНДА ачам, дамым үжелээн Хемчик унунче чепсек-херекселдиг аъттаныптывыс. Шаалда чүгүрүк чораан, коштап-компаар, аннап-лиңчиип мурар кырыксай берген Калчан-Боравысты коштап алдывыс. Хемчик арынга келгеш, чоон терек ужурааш, оон 8 «дугуй» доорап алгаш, долгаар-өрүм, шүүче-биле үттеп алдывыс. Чоон хадыңнардан 4 өзек чазааш, сыртыктагыладывыс. Дөрт оглаң-ыяш кылгаш, өзектерге быжыглап алган мындыг бис. Ынчангаш ийи чудук-тергевисти ийи хонукта кылып алгаш, кырган аъдывыска кожуп сөөртүп алгаш, чудуктар чанынга эккеп алган бис.

Оон үзелээш ажыл шуудаан. Калчан-Бора биле Улуг-Кара-Ой дээр узун дурттуг аныяк аътты кожуп алгаш, хүннүң-не бир «улуг-ыяшты» тургаш, 18 чудуувусту Хемчик кыдыынга чедирдивис. Темирбаев ыяш бүрүзүн хынап, узунун, чоонун хемчеп көргеш, маска ышкаш кылып каан, ийи талазында демдектиг таңмазын ыяштың ийи ужунга хап каар. «СА» деп демдек каттынган болза, хүлээп алдынганы ол, «НГ» демдек каккан болза, холуттунганы ол...

С. ЧИГЖИТ.

Эрестерниң эрези кыс
Экивенер, Светлана!
Орлан эрлер аразынга
Октаргайже кылыйтыптың,
Хүнзэректээн чазык арның
Хүлүмзүрүүң көрүп
калгаштың
Уяп эвес чүрек безин.
Улай-улай сога бээр-дир.

Өшкүлер, анайлар черле мидыг боор ийин. Чайын, күзүн өчалазын чараа семирип алгаш, омак-сергээ, бардамшоо медээжок баар. Чыккылалыр үскүлежир, чызыралыр чешкилежир. Оон эртее хая баштап, чудук кырлап маңнажыр.

Чудук кырында херeп алгаш, чулуктуг бүрү чип турар ак анай (чурукта) ону балыткаанзыын көрбесче.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Сонуургактарга

ХЕНЗИГБЕЙЛЕР СЕЗИНМЭЭН-ДАА

Мен бир катап хеме ап алгаш, аңаа олуруптааш, холче чоруптан мен. 9 харлай берген аңчы ыдымны эдертип алдым. Хөл чанында кажан-даа суг албас элээн улуг кеjек чер бар болду. Ыдымны маңнагылап алыын дээш салыпкан мен. Бир көөрүмге мээң шынчы буралакчым томаарый берген тур-ла. Мурнунда үнгүр, а ооң иштинде ийи диигы оолдары чыдыр. Мээң каржы ыдым баштай ырланып чорду, оларны чылгай берди. Ыдымны хай деп-кеш, оларны тудуп алыр деп бодай бердим. Ынчалза-даа [illegible] үнгүрүнүң хаанынче кире бердилер. А ыт катап чедип келирге, олар үнгүлеп келди.

Доолгандыр суг болгай, ве диигы чем дилеп, ырады чоруй барган боор. Ынчангаш диигы оолдарынга кончуг соок болган хевирлиг. Ыттың чылыынче сыңнып турган хевирлиг. Чалып чоруптарывыска, ыт үргүлчү-ле ол эрикче көрүп, сыңгайнып чорду. Камгалал чок бичии диигыжыктар аңаа кээргенчиг болган хире. Аңнаашкынга болза, мээң ыдым улуг диигылерни кажан-даа кээргевес чүве-ле болгай.

В. СВИРИДОВ.

Борисоглебск.

МЫЙЫСТЫГ—САГЫНГЫР

Чайын шынаага магалыг-ла. Ынчалза-даа изиг хүнде дириг амытаннар карышыттыг ымыраа-сээктен бүгү-ле күжү-биле камгаланып шырбаныр. Олардан камгаланыр дээш чамдыктары сугже-даа кирер, шыргайже-даа дывыржыр. А бир инек дээрге дыка кажар болган де! Ол бистиң тергевиске келгеш, чаа кескен сигенни оон ушта тыртып туруп берген. Тудум хире погаан сигенни ушта соккаш-ла, бажын чайгаш, оргазынга аппарып салып тур.

Бис ооң үүлгедиин магадап туруусте-ла, инек барык-ла улуг кужак чыыды сигенни бодунуң кырынче сокташ ап четтигипкен «Бистиң инээвис ындыг кончуг сагыңгыр кулугур боор — деп, аңаа чедип келген П. Зотина чугаалады.— Чалаң сүттү бир хүнде ужен литрден эвээш эвести бээр болгай» — деп, инээн мактаар.

А. САБИРОВ.

Татар АССР.

ЫНЧАНМАС ТУРГАН-ДЫР

Ульянов областың Котяковка суурунда колхозтуң инек кадарчызы А. Гуськовту булан хажыже үнүп сыырыпкан. Ол арыг кыдыынга бир кодан инек кадарып чорда, бо таварылга болган.

Алаакка коступ келген буланны колхозтуң инектери сезик чок көрүп турганнар. Кадарчы инектерин оон ырадыр хай дээрге, олары аърга-арыгдан келген аалчызының чанындан чоруур хоңну чок болганнар. Одар чурумунуң үрекчизин А. Гуськов узун баглыг [illegible] биле сарыны кыиргерин оралдашкан, ынчалза-даа ол арга мырыңай дедир болуп, булан кадарчыже шоглай берген.

Бодал чок оожуудашкын кылгаш, корткан кадарчының каасk чиреш дээр аразында уне халый берген. Мажының дээрне кымыктаншышаан турган буланны чүгле ыт чайладыр аргалыг болган. Булан ол бүгүге таарышпааның көргүзер дээн чүге дег, хая көрүнмүшаан, арыгже дадаш чок базып кире берген. Бодап көөрге, ону ынчаар ажылап болбас турган хире.

(СЭТА).

ЛААЗАДА МӨӨГҮ

Полесьениң школачызы Петя [illegible] арыгдан эккелген бир литр ишкир лаазазының даштында «Ак мөөгү» деп бижик чүгле чок болган. Ол шил саваже чараш мөөгү боду ... алган болган.

Мөөгү кым-бир кижиниң октапканы лааза иштинге өзүп үнүп келгеш, ооң иштин дола берген болган. Ол кайы-ла [illegible] чурттакчыларынга солун болгаш хөглүг минуталарны бергeн-даа болза, школачылар арыгга «Санитар хүнүн» эртирерин шиитпирлээш, ону боктардан, октаттынган чүүлдерден арыглап каан. Олар лаазада мөөгүлерни арыгдан чыып алырының орнунга, магазинден садып алыры дээре деп санаашкан.

(СЭТА).

БЕДИКТЕРЖЕ ЭДЕРТИКЧИЛЕР

XIX чүс чылдың төнчүзүнде Россияга туризм дыка сураглаан турган. Туристерниң, альпинистерниң болгаш чадаг-тергежи-аян-чорукчуларның чаңы бүрү пиитилелдери тургустунгулаан. Кижилерни даглар хандыкшыдып турган. Даг оруктарының башкарыкчыларынга хереглелдер чидиги-биле негеттинип келген.

Туристерге Кавказтан билдингир фамилия Безуртановтарны апарган. Улуг эвес ингуш суур Гулетага (Гвилетага) төрүттүнген Безуртанов алышкылар — Яни биле Муса бичиизинден-не булуттар адаанда бедиктерге хандыкшылдыг чораан. Оларның төрүттүнген сууру Дайынчы-Грузин оруун дургаар шөйүлген.

Баштай-ла сураглыг альпинист Фрешфилдиниң Казбекче орук баштап бээрин диләэн саналын алышкыларның улуу Муса хүлээп алган. Муса ооң соонда ооң-биле Кавказтың элээн каш өске дагларынга чораан.

Алышкыларның өскези — Янниң салым-хуузу С. М. Кировтуң дагларга хаңы хандыкшылдыы-биле холбашкан. Олар кады Казбекти, Төп болгаш Барыын Кавказтың бедиктерин чаңгыс эвес удаа шүүргедээннер. Дагларны эки билир, ол орук баштакчызын Сергей Миронович Киров бедии-биле үнелеп чораан.

Соолгуреди өске алышкылар — Исса, Инерко болгаш Абзи олар өзүп келген. Олар чаа тургустунган Россияның даг пиитилелге албан хүлээлгелиг болгаш билдилиг орук баштакчылары болган.

Пиитилел кежигүннери бедиктерже үнеринге эптиг болзун дээш Казбектиң бедиинче үнер орукта дагның улуг эвес оргулаажынга — Барт-Кортка бичии турлаг тудуп алыр деп шиитпирлээн. Соолгуреди ону Бүгү-российаның даг пиитилелиниң хүндүлүг кежигүнү А. С. Ермоловка алдар болдуруп, Ермоловск деп адаан. Ол турлагжыгашты далай деңнелинден 3480 метр бедикке туткан. Ону кылырын Безуртанов алышкылар кыска хуусаада күүсеткенинге чогуур үнелелди бээрин чугула.

Ол турлаг-чадырның дугуурунуң кадагалакчызы кылдыр Исса Безуртановту томуйлаан. Ол ышкаш алышкыларга Казбектиң бедиктеринче үнер дээш аңаа кирген кижилерниң демдеглел бижиир дептерин кадагалаарын база бүзүрээн турган.

Ол дептерге баштайгы бижилге ол [illegible] ажытканының соон дарый, доораан кылдынган, чүге дээрге Казбекче «кирикчилер» кижилерниң саны кончуг хөй турган. Бирги дептер 1910 чылдала доллдур бижиттине берген. Ийиги дептерни 1911 чылдың июньда эгелээн. Ол дептерлер Безуртановтарның кадагалалынга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының [illegible] соонда, ол туристиг ажылды организастаарын ПТЭН — Пролетар туризминиң болгаш экскурсиязының пиитилели бодунга алдынже чедир турган.

Безуртанов алышкылар [illegible] та хандыкшылдыгларны харлыг меңгилиг бедиктерже [illegible] үеле эдертип келген.

Ю. АГЕЕВ.

ЧУРУКЧУНУҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

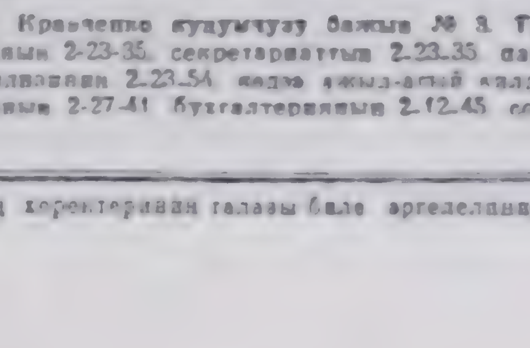

— Комбайнарым-биле...

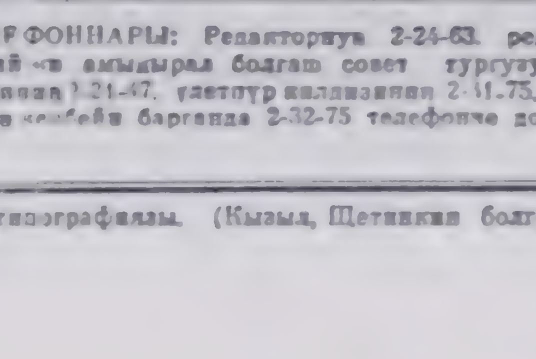

Чаъс соонда...

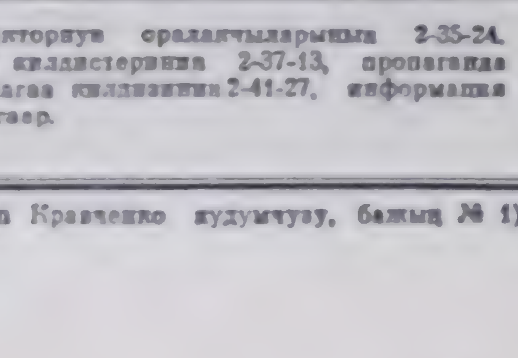

Чаа чогаалынга.

Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруктары.

ТВ

АВГУСТ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Бир эвес кадык болуксазынза. (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — Адалелер, силерге. 9.25 — Улам хөй эки бараанпар дээш. 9.55 — «Спортлото»-нуң 35-ки тиражы. 10.05 — Солун номнар. 10.50 — О. Ковалёваның ырылары. Төп телевидениениң болгаш бүгү эвилел радиозунуң орус ыры хору күүседир. 11.20 — Советтер болгаш амыдырал. 11.50 — ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Мыльников. 12.20 — Делегей конкурстарының лауреаттары З. Шахмуровова болгаш А. Гарин ойнаар. 12.30 — Үнүштер дугайында. 13.20 — «Үшкү бөмбүрзектиң чажыды. Мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 — «Москвачы». Телеклуб. Өөредилге чылының эгелээринге уткуштур. 15.55 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.25 — Уругларга фильм: «Чиленчитеш». 17.05 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 17.35 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 18.35 — «Тооjулал болгаш тураскаал». Эртем-тайылбырлыг фильм. 18.55 — «Че-ве, кыстар!». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Кинопанорама». Оон тоңгениниң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.30 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.30 — Казаньның телевидение студиязының программазы: «Татарияның амгы үнери». Кинопрограмма. ТАССР-ниң уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 16.30 — И. Винниченко — «Кыйгыртыышкын». Телешии. 18.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң ногуу шаманнывыс». 46-гы фильм. — «1956 чыл». 19.00 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг хуунар, чаштар». «Валя угбайның чугаазы». 20.15 — «Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Немелде айтырыглар». Уран-чечен фильм. 22.45 — Суг адааның спортунга делегей чемпионады. 23.15 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит» — «Динамо». (Минск).

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар. Дүне бичии чаъстаар, хүндүс чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың күжү секундада 5—10 метр. Хүндүс агаарның температуразы 17—22 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязып турар агаар болур. Хүндүс чаъс чагбас. Агаарның температуразы 20—22 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

АВГУСТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эмдик Барыын чүкте» 10.00, «Базынды рбаан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыындызы» 9.50, «Чүс чылдың улуг оорлаашкыны» 11.20, 15.00, 18.40, «Улу чылы» 13.10, 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шуурган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ужугар гусарлар эскадрону» 16.00, 19.30 шактарда.

ЧАРЛААЛДАР

Тыва транспорт эргелелиниң Кызылда автошколазы үндезин национал кижилерден 3-кү класстың чолаачыларын өөредир курсту немелде чыылдаыы кылып турар. Өөренир кижиниң азы совхозтуң-даа өөредилге дээш төлевиниң соонда өөредилгени тыва дылга чорудар курска хүлээп алыр.

ШКОЛАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Шевченко кудумчузунда № 113 «а» бажың.

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунга техниктиг, экономиктиг болгаш бухгалтерлер билиглериниң башкылары, трактор башкарарының [illegible] болуушкун бухгалтери, [illegible] лар, комендант болгаш аштанчылар [illegible] херектеп турар.

АПТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 5 бажын, көдээ ажыл-агый техникуму.

Телефон №№ 2-36-04, 2-55-93.
ДИРЕКЦИЯ

Редакцияның адрези: Индекс 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, улетчур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-50, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефонче долгаар.

Чурук № 1872

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 202(12000) | 1982 чылдың август 29, воскресенье | 1925 чылда үндүрүлгеттинген | Өртээ 3 көп.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

СЭКП ОБКОМУНДА

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле «О. Шынаа» болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның инициативазының дугайында СЭКП обкомунуң бюрозу доктаал хүлээп алган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын уткуштур чорбушаан, 1982—1983 чылдың мал кыштаглаашкынынга чогуур үезинде белеткенир болгаш ону организастыг эрттирерин, нитиниң малын чемнер-биле бүрүн хандырарын болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылын чедиишкиннинг доозарын хүлээнген «О.Шынаа» болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның коллективтериниң инициативазын чүүлдүг деп көрген.

«О.Шынаа» болгаш «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның ажылчыннарының база специалистериниң инициативазын совхозтарның, бригадаларның, фермаларның, звеноларның коллективтеринге чугаалажып көөрүн организастаарын хоорайларның болгаш районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, профэвилелдер база комсомол оранизацияларынга дааскан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткууру дээш, мал кыштаглаашкынынга чогуур үезинде белеткенирин, мал ажылын чемнер-биле долдур хандырары, мал ажылының продукциязын бүдүреринң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле планнарны база социалистиг хүлээлгелерни хуусаадан эрте болгаш ажыр күүседири дээш дээштиг социалистиг чарышты улам-на калбартыр херек.

МАЛ КЫШТАГЛААШКЫНЫНГА ЫЯК БЕЛЕТКЕНИР!

Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң малчыннарының республиканың фермаларының бүгү ажыл-ишчилеринге

КЫЙГЫРЫЫ

«О. Шынаа» совхозтуң ажылчыннары, бистер, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирбишаан, Аъш-чем программазында тодараткан сорулгаларны чедиишкиниг боттандырып чорудар дээш социалистиг чарышты улам калбарткан бис. Совхозтуң малчыннары ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери, он бирги беш чылдың ийи чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседири дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылырынче чүткүп, 1982-1983 чылдың мал кыштаглаашкынының чедиишкиниг эрттирериниге бүгү талалыг белеткелди кылып турар.

Бо чылын бистиң совхоз мал ажылын хөгжүдеринге багай эвес бүдүрүлге түңнелдерин чедип алган. Күрүнеге эът садарының чартык чыл планы 117 хуу, сүттүү — 140 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планы чүс хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, эът садарының хемчээли 93 тоннага, сүттүү—дөрт болгаш дүктүү —ийи тоннага көвүдээн.

Бо чылын бистиң совхоз төрүүр чүс хойдан-на 93 хураганы, төрүүр чүс инек болгаш хунажыннардан-на 78 бызааны алган, совхозтуң 38 хойжузу төрүүр чүс хойдан-на 90 болгаш оон-даа хөй хураганы бүрүн камгалап алганнар. Малдың өлүрү болгаш чыдырап эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, барык дөртен хуу эвээжээн.

Аъш-чем программазында тодаргай айыттынган бирги чергениң сорулгаларын шиитпирлээри-биле совхозтуң малчыннары күрүнеге эът садарының планын декабрь 15-ке, сүттүүн—ССРЭ Конституциязының хүнүнге чедир күүседирин хүлээнип турар.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин улам-на көвүдедери эвээлчеглиг кыштаглаашкынны кайы хире организастыг эрттирериниске дыка хамааржырын бистер ханызы-биле медереп билип турар бис. Бистер ону барымдаалааш, боттарывыстың бүгү курлавырларывысты долузу-биле ажыглап тургаш, нитиниң малын кышкы үеде ажаап азыраарынга бүгү талалыг белеткенир деп [illegible] боттарывыстың мурнувуста салып турар бис. Хамыктың мурнунда, сентябрь 30-ден орай эвесте совхозка бедик шынарлыг 3.400 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээш, оон чартыындан эвээш эвезин [illegible] хойжуларының кышкы турлагларынга чогуур үелинде сөөртүп чедирген турар.

Сентябрьның 25-тен орай эвесте совхозка хөй кажаалаларының [illegible] жиналарның, болгаш кошпалаларның септелгезин доозар, суг кудар саваларны чылыглаар, мал адаанга чадар чүүлдерни белеткээп турар. Ол-ла үениң иштинде 1.600 баш шээр мал кирер дөрт хөй кажаазының тудуун доозар бис.

Төрүүр 12.600 хойнуң элериштирилгезин болгаш тарып боозадылгазын сентябрь 15-ке чедир доозарын планнаан бис. Оон иштинден он муң хире хойну тарып боозадыр.

Мыйыстыг бода малдың нити баш санын өстүрериниң планын 101 хуу, шээр малдың —102 хуу, чылгы малдың —100 хуудан эвээш эвес күүседир бис.

Чедип алганывыс түңнелдерге, бүдүрүлге мурнакчыларының чедиишкиннеринге даянмышаан, база Аъш-чем программазының бирги чергениң болгаш дараазының-даа сорулгаларын шиитпирлээрде боттарывыстың аргаларывысты санап көргеш, кышка чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткенири дээш, ону чедиишкиниг эрттирери [illegible] социалистиг чарышка киржири-биле дараазында социалистиг хүлээлгелерни ап тур бис:

— 1982—1983 чылдың кыштаглаашкынының үезинде төрүүр 100 хойдан-на 90 хураганы, чүс инектен болгаш хунажындан-на — 78 бызааны, чүс беден-не — 75 кулунну алыр;

— эът бүдүрер болгаш күрүнеге садарының планнарын чедиишкиниг күүседир сорулга-биле мыйыстыг бода мал бүрүзүнүң дужаар деңзизин 350 килограмм, хойнуун—42 килограмм чедирер; мыйыстыг бода малдың хонукта немелде деңзизин 500 граммдан, хойнуун — 85—100 граммдан эвээш эвес болурун чедип алыр бис.

— малды [illegible] шын чорударынга болгаш зоотехниктиг, ветеринария-профилактиктиг хемчеглерни [illegible] хемчээлдиг-биле боттандырарынга үндезилээш, бүгү чүзүн малдың баш санын бүрүнү-биле камгалап алырын хандырып, төрүүр малдың кызыраар чоруун болдурбас бис;

— малчыннарның культура, садыг болгаш медицина хандырылгазын бедик деңнелге тургузуп, мал чемнериниң бүрүн камгалал-казагалалы дээш көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының харысаалгазын бедидер, оларның үрелир чоруун болгаш ажыл-агыйжы эвес чарыгдалын болдурбас бис.

Мал кыштаглаашкынының бергелерин бистер боттарывыстың организастыг, сагылгалыг чорумнуг, айыттынган сорулгаларны чедип алыр дээш кызымаккай чоруувус-биле ажып эртер бис.

«О. Шынаа» совхозтуң ажылчыннары, специалистери республиканың бүгү малчыннарын бистиң инициативавысты деткиириңче, мал кыштаглаашкынынга бүгү талалыг белеткениринче болгаш оңу чедиишкиниг эрттиреринче, мал ажылының продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин база белеткээриниң бүгү-ле арга-курлавырларын ажыглаарынче, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунче кыйгырып тур бис.

Беш чылдың ийиги чылының болгаш 1982—1983 чылдың кышкы үезиниң социалистиг хүлээлгелерин, Аъш-чем программазында айыттынган бирги чергениң болгаш перспективтиг-даа сорулгаларны долдур база ажыр күүседир дээш боттарывыстың күжүвүстү, арга-мергежиливисти болгаш билиивисти долузу-биле берип тургаш, ажылдаар бис.

Кыйгырыгны «О. Шынаа» совхозтуң малчыннарының нити хуралынга хүлээп алган.

ФЕРМА БҮРҮЗҮНГЕ—МАЛ ЧЕМНЕРИНИҢ БЫЖЫГ КУРЛАВЫРЛАРЫ ДЭЭШ

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» совхозунуң ажылчыннарының республиканың бүгү мал чемнериниң белеткелчилеринге

КЫЙГЫРЫЫ

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киргеш, он бирги беш чылдың Аъш-чем программазының сорулгаларын күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар.

Ажыл-агыйның коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш шалыпчы ээлчегже киргеш, бирги чартык чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен, үшкү кварталда база-ла үре-түңнелдиг ажылдап турар. Чижээ, күрүнеге эът садарының алды ай даалгазы 114 хуу, сүттүү—104 хуу күүсеттинген. Совхозта малдың өлүр чоруу дыка кызырылган, ону камгалап алыры экижээн, малдың продуктуузу улгадып турар. Ол бүгү ажыл-агыйның ажылчыннарының, албан-хаакчыларының база специалистерниң эчис сорулгалыг болгаш нити күжениишкини, ак сеткилдиг ажылы-биле чедип алган.

Краснояровканың сүт-бараан фермазының коллективи [illegible] бодунуң ажылынга бедик түңнелдерни чедип ап келген. Ол коллектив чартык чылда күрүнеге эрткен чылдың чогуур үезинден чүс тонна хөй сүттү саткан. Хойжулар боттарының сорулгаларын база чедиишкинниг күүседип турар. Малчыннарның чарыжының мурнуку одуруунда мурнакчылар—хойжулар И. П. Сафонов, Н. С. Виноградов, саанчылар Д. И. Эрекчиева, В. А. Оюн, М. И. Мендумей, инек азыраачызы В. П. Жарникова чорууп, юбилейлиг чылда хүлээлгелерин күүседир дээш күжүп болгаш [illegible] харамнанмайн турар.

Ажыл-агыйның мал чемнериниң белеткелчилериниң амгы үеде курлавырлары дээш кызымаккай ажылдап турар. Четчир санныг болгаш янзы-бүрү мал чемнери чок болур болза, малчыннарның [illegible] ажылдаары-даа, малдың тур-менди кыштаглаашыны-даа болдунмас. Ажыл-агыйда ийи чүс тонна ажыг сигенни белеткээн, үш муң тонна ажыг сенаж массазын оңгарларда урган. алды чүс тонна хире борбаандыларны белеткээн. Боттарывыстың аргаларывысты санап көргеш, бистер нитиниң-биле алды муң тоннадан эвээш эвес мал чеми единицазын— чижеглеп алган баш санынга оваалтыр 17,2 центнер мал чеми единицазын белеткээр сорулганы боттарывыстың мурнувуска салган бис. Ол сорулга берге, ынчалза-даа бүрүнү-биле күүседиттинип болур.

Бо чылын мал чемнери белеткеп алырынга агаар-бойдустуң байдалы багай эвес болганын билдингир. Ынчалган техниканы мергежилдиг ажыглаары, звеноларны таарыштыр тургузары, бүгү күштү [illegible] тургаш, ажылдаары чугула. Ынчалза-даа чер болганда ылдыг эвес боор турар. Бистер база-ла сиген белеткээриниң талазы-биле элээн хожудаашкынны болдуруп, аргаларны чөп ажылавайн турарывыска дыка хомудап турар бис, ынчангаш шөлдерден болгаш шынааларда өстүрген дүжүтү бүрүнү-биле ажаап ап тургаш, арткан үениң иштинде чидиригни дуглаар болгаш бүгү хевирин мал чемнерин курлавырлап белеткээр талазы-биле даалганы ажыр күүседир сорулганы салып алган ажылдап турар бис. Ынчангаш белеткээриниң темпизин ийи катап шапкынчыдып, хүнүң-не графикте көргүскениниңден бүдүн чартык — ийи катап хөй мал чеми сыраттап, оңгарларга урар бис. Чүгле ынчаар ажылдап тургаш, үзүктелиишкинни ургуткап, нитиниң малынга толуг-догаа кыштаглаашкынны хандырып болур.

Бистер республиканың бүгү-ле көдээ ажыл-ишчилерин ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткууру дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче, мал чемнери белеткээриниң планнарын хуусаадап эрте долдур болгаш ажыр күүседиринче бүгү күштү салыринче кыйгырып тур бис.

Бистер бүдүрүлге, организация болгаш албан черлериниң ажылчыннарын база албан-хаакчыларын, аныяк оолдар болгаш кыстарны, студентилерни, школачыларны көдээ ажыл-агый кампаниязының бо эң шиитпирлиг үезинде нитиниң малынга чемнер белеткээринге идепкейлиг киржиринче кыйгырып тур бис.

Кыйгырыгны «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажылчыннарының хуралынга хүлээп алган.

КОСМОСКА УЖУДУУШКУН ДООЗУЛГАН

Леонид ПОПОВ, Александр СЕРЕБРОВ биле Светлана САВИЦКАЯ Черде ээп келген

СЭТА-ның дыңнадыы

«Салют-7»—«Союз Т-5»—«Союз Т-7» дээр эртем-шинчилел комплекизиниң портунга шинчилелдер болгаш шенелделер программазын доосканының соонда 1982 чылдың август 27-де Москваның-биле 19 шак 04 минута турда космонавтылар Леонид Попов, Александр Серебров болгаш Светлана Савицкая олар Черде ээп келген. «Салют-7» станцияда ажылын космонавтылар Анатолий Березовой биле Валентин Лебедев уламчылап турар.

Космостуң «Союз Т-5» кораблиниң бадырар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде айыттынган районунга — Аркалык хоорайдан элээн соңгу-барыын талаже 70 километр черге кээп хонупкан.

Эштер Попов, Серебров болгаш Савицкая оларның Черге хонганының соонда кадыкшыл байдалы эки.

Үш ай ужудуушкунуң үезинде кол экипажтың болгаш кады ажылдаашкын үезинде беш космонавтыдан тургустунган экипажтың «Салют-7» станцияга күүсеткен шинчилелдериниң болгаш шенелделериниң материалдарын Черде чедирип келген.

Космонавтылар Чер кырының болгаш делегей океанының акваториязының чамдык районнарын чурукка тырттырган болгаш техниктиг каш-даа шенелделерни күүсеткен. Совет, чехословак болгаш француз аппаратураны ажыглап тура, астрофизика болгаш геофизика шенелделерин ужудуушкун үезинде уламчылаан. Станцияга бир-ле дугаарында күүсеткен биотехнологтуг шенелделер улуг ужур-дузалыг, биология талазы-биле кедергей арыг активтиг бүдүмелдерни алырының аргаларын ол шенелделер үезинде ажылдадып көрген.

Медико-биологтуг шинчилелдер экипажтың ажылдарының программазынга дыка улуг черни ээлээн, ол шинчилелдерниң түңнелинде улуг хемчээлдиг чаа эртем информациязын алган. Оон-биле кады космоска ужудуушкун факторларының херээжен болгаш эр кижиниң организминге салдар чедирериниң боттуг ылгалдары чок болган.

Составынга херээжен космонавт бир дугаарында ажылдап чораан экипажтың чедиишкиниг доозулган ужудуушкуну Ада-чурт космонавтиказының чаа чырыткыланчак арны болуп турар. Ужудуушкун үезинде эртем талазы-биле алдынган сан-медээлерни эртемниң болгаш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының эрге-ажыктарынга, ол ышкаш космоска башкарылгалыг ужудуушкуннарны улам ыңай хөгжүдеринге ажыглаар.

«Союз Т-7» космос кораблиниң экипажы: экипажтың командири, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Л. И. Попов (ортузунда), космонавт-шинчилекчи С. Е. Савицкая болгаш бортинженер А. А. Серебров.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Л. И. Поповту Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7»—«Союз» дээр эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырганы база оон-биле кады эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскени дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Леонид Иванович Поповту Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың август 27.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш А. А. Серебровка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7»—«Союз» дээр эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырганы база оон-биле кады эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскени дээш ужудукчу-космонавт эш Александр Александрович Серебровка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыспышаан, ону Ленин орден-биле болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың август 27.

Ужудукчу-космонавт эш С. Е. Савицкаяга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7» — «Союз» дээр эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырганы дээш база оон-биле эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскени дээш ужудукчу-космонавт эш Светлана Евгеньевна Савицкаяга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыспышаан, ону Ленин орден-биле болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың август 27.

Эш А. А. Серебровка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-7»—«Союз» дээр эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну боттандырганы дээш эш Александр Александрович Серебровка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың август 27.

Эш С. Е. Савицкаяга «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Орбитаның «Салют-7» — «Союз» дээр эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну боттандырганы дээш эш Светлана Евгеньевна Савицкаяга «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың август 27.

Бөгүн — Шахтёрнуң хүнү

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛ ТУРДА

Чадааннның хөмүр-даш разрезиниң коллективи боттарының байырлалы — Шахтёрнуң хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка разрезтиң коллективи тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң, район Советиниң күүскомунуң шилчииир Кызыл тугун бирги кварталда алган. Разрезтиң начальниги Владимир Васильевич Ерёменко-биле бистиң корреспондентивис чугаалашкан. Коллективтиң ажыл-херээниң дугайында чугаалап бээрин дилээн.

— Бистиң коллектив онгу беш [illegible] планныг опааллаларын хуусаа бетинде күүседир дээш [illegible] ажылдап келген. Разрез планныг [illegible] хүлээлгелерин ажыр күүседип турар. Ам бо хүннерде 8 айларның планын база чедиишкиннии күүсеттивис. Хөмүр-дашты казып тывары пландан ажыр күүсеттинген.

Хөмүр-даш кырында чер картын ап кааарының планы 114 хуу күүсеткен азы 83 муң [illegible]. Амгы үеде 65 муң тонна хөмүр-даштың кырында чер картың аштап чайлаткан, ол дээрге казып тываарынга белеткээн курлавыр-дыр.

[illegible] эрткен айларда планнаттынганындан 51 хуу ажыр күүсеттинген.

Бүдүрүлгеде чедиишкиннер дээрге-ле мында ажылдап турар кижилерниң кызымак, билдилиг ажылдааныының түңнели болгай. Бисте хөй чылдарда өөн ажылдап келген, [illegible] мергежилиниң бүдүүг мастерлери эвээш эвес. Бөгүн Шахтёрнуң хүнүн — [illegible] байырлалывысты демдеглеп тура, ындыг мурнакчыларны чоргаарал-биле адаар бис.

[illegible] Кызыл Тук [illegible] экскаватор машинистери Е. Фроленков, А. Дондук олар 1963 чылдан, 2СБШ-200Н марканың өрүмнээр станок машинизи Н. Качан 1965 чылдан бээр разрезте ажылдаап пар. Экскаватор машинистери С. Комбужап, В. Машпаадыр, БелАЗ-540-нин чолаачылары В. Никитин, М. Чаш-оол, А. Козлов, В. Монгуш, бульдозеристер А. Маркин, Ш. Хомушку, электрик К. Донгак болгаш оон-даа өскелер опаашкан үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип [illegible] мурнакчылар.

[illegible] ажылчыннарынга [illegible] таарымчалыг байдалдар тургузарынче кичээнгей салдынып келген. Ажылчыннарывыс ажылче, ажыл соонда бажынче чедирериниге автобусту тургускан. Разрезтиң [illegible] уругларынга 50 орунчуг садик ажылдап турар, арыг шевер, каастангай талазы-биле [illegible] [illegible] чемненир столовая ажылдап турар. Шахтёрнуң клувунга кино, концерттер үзүлбес. Бажың-балгат-биле ажылчыннарны хандырарының хемчеглерин база ап келдивис. 2 каът 6 бажыңда, 2-2 квартиралыг тос чурттаалгга бажыңнарында бистиң ажылчыннарывыс чурттап турар. Чалыыштырар чүүл шыгжаар складты ам бо хүннерде ажыглалга кирип турар.

Бистиң разрезтиң моон соңгаар материалдыг базазы быжыгары, машина-техника ковудаары көрдүнүп турар. Бо [illegible] разрезке ЭКГ-5 марканың чаа экскаваторун алыр. Разрезтиң бүдүрүлгеге шаалээн чаартып, улам алгыдар, чаа деңзини тудуп тургузар. Складтарны немей тудар, орукталарны чаартып, асфальтылаары планнаттынып турар.

Разрезке ажылдаар кадрларны белеткээринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Черногорск хоорайда техникумга аныяктарны экскаватор, өрүмнээр станоктарга машинист болгаш машинистиң дузалакчызы мергежилге өөредири-биле чылын-на чорудуп турар бис. Оон ангыда ажылчыннарның билиг-мергежилин бедидери-биле хоорун [illegible] быжыглаары чаңчыл болган.

Дус-Даг карьери бистиң разрезке хамааржыр. Ук карьерни моон соңгаар чаартып [illegible] кылыры планнаттынган. Амгы үеде карьер 12-13 муң тонна дусту чылдың-на казып тып турар болза, моон соңгаар 30 муң тонна [illegible] [illegible] [illegible].

Чаа-Сууртга Дус-Даг карьериниң ажылчыннарынга тускай сууржуташты тудары көрдүнген. Ам мында тудугжу бригада общежитие тудуунда ажылдап турар, оон [illegible] столованы, чурттаалга бажыңнарын база тудуп эгелээр. Ол карьерге «Кубань» деп чаа автобусту бээр.

Бистиң разрезтиң коллективи СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга [illegible] [illegible] рарынга төлептиг үлүг-хуузун киирер, он бирги беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү күжүн [illegible].

Чадаана разрезиниң хүндүлел самбыразында киирген мурнакчыларының аразында ЭКГ-46 марканың экскаватор машинизи Кара-Сал Монгушевич Комбужаптың хөрек чуруу база бар. Бульдозерист Александр Павлович Маркин үлүг-нормазын 157-160 хуудан кудулатпайн күүседип турар.

ЧУРУКТА: разрезтиң мурнакчылары (оң таладан) экскаватор машинизи В. Машпаадыр, машинистиң дузалакчызы А. Монгуш, экскаватор машинизи К. Дондук, бульдозерист А. Маркин, даг мастери А. Ондар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Партийжи амыдырал

БИЛИГ-БИЛЕ ЧЕПСЕГЛЕНЗИН ДЭЭШ

Республиканың чер-черинде партия организацияларында партактивтиң болгаш аныяк коммунистерниң теоретиктиг билиин бедидер, практиктиг [illegible] [illegible] [illegible] школаларынга өөредилгени идей-теоретиктиг, организастыг бедик деңнелге эрттирген. СЭКП-ниң XXVI [illegible] база СЭКП ТК-ның, оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлери, оларга эш Л. И. Брежневтиң [illegible], профэвилелдерниң XVII, комсомолдуң XIX съездилеринге чугаалары өөренир материалдарга кол черни салган.

[illegible] ры «СЭКП-ниң XXVI съездинде партияның [illegible] тиниң хөгжүлдезиниң болгаш партийжи сагылга-чурумну быжыглаарының дугайында», «СЭКП-ниң XXVI съезди [illegible] ниң ажыл-чорудулгазынга шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң калбартырының дугайында», «СЭКП-ниң XXVI съезди партия эге организацияларының [illegible] бедилдериниң дугайында», «Профэвилелдеринге база комсомолга партийжи удуртулганың дугайында» болгаш өске-даа айтырыгларны өөренип эрткеннер.

Өөредилге программазының бирги кезээн партийжи тургузугнуң теориязынга база практиказынга, партия эге организацияларында [illegible] партбөлүктерде партийжи ажылдың мурнунда турар [illegible] галынга холбаштырган. «Хүлээп алган шиитпирлерни күүселдезин организастаары — партийжи [illegible] ажылдың тудуш кезээ», «Партия хуралдарын белеткээри болгаш эрттирери», «Партияга хүлээп алыышкын база аныяк коммунистер-биле ажыл», «Коммунистерниң [illegible] талазы-биле ажылдың хевирлери болгаш аргалары», «Социалистиг чарышка партийжи удуртулга», «Шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел — масса[illegible] [illegible]» деп темаларны өөренип турар үеде партактив школаларының дыңнакчылары оларны практиктиг ажыл-херектер-биле сырый холбаштырып, кичээлдерге бедик идепкей-биле киришкеннер.

Өөредилге чылының дүрүгүнүң [illegible] ры-биле СЭКП обкомунуң болгаш райкомнарның харыысалгалыг ажылдакчылары кичээлдерге өөренип ынаң-бүрү айтырыгларның талазы-биле лекцияларны номчааннар. Эң эки ажылдыг партия эге организацияларының мурнакчы дуржулгазын болгаш практиказын өөренири улуг ужур-дузалыг болган. Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарының база «Тыва кобальт», В. И. Ленин аттыг «Тыва дар-дугу» комбинаттарының партия организацияларының партактив школаларынга бо талазы-биле ажылды багай эвес тургусканын кичээлдер [illegible].

Ылангыя «Тыва кобальт» комбинатта контрольдуң болгаш автоматиканың төп лабораториязынга коммунистерниң [illegible] партия хуралы эрткен. Хуралга комбинатта бүгү цех парторганизацияларының секретарьлары кирипкен. Ынчаарга бо партия организациязы [illegible] [illegible] база болуп турар болгаш мында өөренип, үлегерин алыр чүүлдер хөй. Мында хураан бүрүзүн белеткээринге [illegible] коммунистер идепкейлиг киржип турар.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң чанында актив школазынга практиктиг кичээлдерни багай эвес эрттирип келген. Ынчаарда үеде оон дыңнакчыларының үнүүшкүнүг кичээлдерин «Барлык» совхозка, эът комбинадынга эрттирткилээн. «Барлык» совхозтуң директору Л. Ч. Дожулаа кичээл ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсификацияларының, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидериниң дугайында лекцияны номчаан. Кичээлге олуруушкан парторганизациялар секретарьлары дуржулгазын солушкан. Кичээлдиң түңчелин партия райкомунуң организастыг килдизинге чугаалааан. СЭКП Чөөн-Хемчик [illegible] [illegible] ёзугаар Барыын-Хемчиктиң партия организацияларының секретарьлары ол районда «Алдан-Маадыр» совхозка кээп, ында партком ажылының дуржулгазы-биле таныжылар.

Партийжи ажылдың практиказын өөренириниң болгаш партия эге организацияларынга документилер-биле ажыл [illegible] партия хуралдарын эрттирериниң талазы-биле практиктиг кичээлдер Бии-Хем райкомунга болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынынга багай эвес эртикилээн. Өске-даа чамдык районнарга партия активиниң школаларынга кичээлдер утка-шынарлыг эрткилээн. Теорияны практика-биле ынчаар сырый холбаштыр өөренири партия эге организацияларының [illegible] чаа соңгуткан секретарьларының партийжи ажылдың дүрүмнеринге [illegible] алырынга улуг ажыгын берип турар.

[illegible] чылында СЭКП Бай-Тайга, Улуг-Хем, Кызыл райкомнарының, «Тыва дар-дугу тудуу» эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта партком[illegible] чанында партактив школалары бедик деңнелге, организастыг [illegible].

Оон ангыда партбөлүктер организакчыларының өөредилгезин организастаарынга чамдык эки түңнелдер база чедип алдынган. Эрткен өөредилге чылында 27 ындыг школага 300 ажыг кижи партийжи ажылдың теориязын болгаш практиказын өөренип турган. Кичээлдерге олар улуг [illegible] [illegible] терге хүн бүрү чорудар ажылдар-биле холбаалыг темаларны өөренип эрткеннер. Чижээ, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партбөлүктерниң сорулгалары», «Партбөлүк — күш-ажылчы коллективке бүдүрүлгениң [illegible] [illegible] ге ажылдың организакчызы», «Партбөлүкке партия хуралы», «Партбөлүкке херек эргелели» дээш өске-даа чүгүла айтырыгларны оларга хамааржыштырып болур. Кичээлдерге практиктиг ажылдарны колдады чугаалажып турган. «[illegible]» совхозтуң [illegible] бригадазында партбөлүк организакчызы И. С. Данзурунуң түс-түс коммунистер-биле ажылдың дугайында чугаазын Тес-Хемниң партбөлүк организакчылары улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Ооң-биле кады СЭКП Кызыл [illegible] база партия комитеттериниң чанынга аныяк коммунистерниң 15 школазынга 1475 кижи хаара туттунган турган. Оларның хөй нурувзунда кичээлдерни партия обкомунуң сүмелээни өөредилге программазын ёзугаар эрттирип келген. «Тыва дар-дугу тудуу» эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта партком[illegible] база СЭКП Бай-Тайга, Кызыл болгаш өске [illegible] чанынга ындыг школаларга кичээлдер идей-теоретиктиг база организастыг деңнелге эрткилээн.

Оларга лекцияларны партия комитеттериниң бирги секретарьлары, килдис эргелекчилери номчуп турган. «Тыва кобальт» комбинатта партком[illegible] чанынга аныяк коммунистерниң школазынга оон [illegible] [illegible] кандидаттарның СЭКП-ге кандидат стажын эрттирип тура[illegible] дугайында отчёттарын дыңнааарын практикалап келген.

Үстүнде адаттынган школаларга өөредилге ажылын база культура тургузуушкунунга, ажылчы чоннарның [illegible] ге партийжи удуртулганы ажыжилеринге база партийжи ажылдың стилин болгаш арга-методун улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга хоонтиг салдарын чедирген чугаалаар. [illegible] [illegible] коммунистерниң өөредилгезин организастаарынга четпестер бар болганын демдеглээр херек. Чамдык школа[illegible] [illegible] чээлдерже эвээш кээр, идепкейи кошкак болур тааралыглар турган. Тожу база Тес-Хем районнарының партия организацияларында партбөлүктер организакчыларының өөредилгезиниң программазын четче дооспаан. Ындыг четпестерни келир өөредилге чылында болдурбас болза чогуур.

Партактивтиң болгаш аныяк коммунистерниң школаларынга чаа өөредилге чылы октябрь биле-ле эгелээр апаар. Чер болганга өөредилге организастыг, бедик деңнелге чорутунган турар дээш, ынаа белеткелди бүгү талалыг чорудар херек. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, Азык-чем программазын күүседип кирипкенивис амгы үеде, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң [illegible] дүүштүр [illegible] [illegible] тиг билиин бедидеринче база практиктиг ажылга оларның [illegible] күштелдеринче доктаамал кичээнгей салыры партия комитеттериниң бир чугула сорулгазы болур.

М. ТАХВАТУЛИН,
СЭКП обкомунуң инструктору.

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

Бүгү Тываны кол одаар чүүл — хөмүр-даш-биле хандырып турар «Каа-Хем» разрезтиң дагчылары бо чылдың чеди айларында 455 муң тонна хөмүр-даш казып тывар планныг турган, ону 326 муң тонна ажыр боттандырган. Августуң эгезинден 25-ке чедир 29,3 муң тонна хөмүр-даш казып тывар планын боттарының профессионал байырлалынга уткуштур олар 34,2 муң тонна ажыр боттандырып, 4900 тонна хөмүр-дашты пландан ажыр берген. Хөмүр-даш тывыжының өзүлдези эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 109 хуу болуп турар.

— Шахтёрларның профессионал байырлалын «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи канчаар уткуп турарыл? — деп, бистиң корреспондентивистиң айтырыынга разрезтиң кол инженери Виктор Хомушкуевич Кара-оол мынчаар харыылаан.

— Хөмүр-даш ажылдакчыларының профэвилелиниң XIII [illegible] [illegible] — тывыш участоктарының начальниктериниң болгаш бригадирлериниң ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур, ажылдың ажыктыын бедидер, хөмүр-даш тывыжын [illegible] дир талазы-биле адырның бүгү ажылчыннарынга, инженер[illegible] [illegible] бо чылдың эгезинде үндүрген кыйгырыын бистиң разрезтиң [illegible] болгаш чыл эгезинден бээр бедик күженишкиннииг, быжыг тура-соруктуг ажылдап келген.

Бирги кварталда бистиң коллектив республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А оон-биле кады бистиң разрез хөмүр-даш үлетпүрүнүң Красноярск каттыжышкынының бүдүрүлгелериниң аразынга 2-ги черни, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң шугуму-биле разрезтер аразынга социалистиг чарышка 3-кү черни алган. Бо дээрге бистиң күш-ажылчы чедиишкиннеривистиң [illegible].

Чүнүң ачызында чедиишкинни чедип алдынганыл? Бир-ле дугаарында, участоктарның, звеноларның, экипажтарының деңнелзи, туруушкун чок ажылын хандырганында. Бистиң дагтывыш, транспорт техниказы — 70 метр узун согуннуг, 10 кубометр ишкир ускуурлуг [illegible] ийи [illegible] вустуң, хөмүр-даш казып, урар ЭКГ-4,6; 5 дең 8 экскаваторларның, өрүмнээр 5 станоктарының, күчүлүг он ажыг БелАЗ-тарның эзилчег аайы-биле туруушкун чок ажылдап турарын ону башкарган болгаш септеп хайгаарап турар күш-ажылчы кижилерниң бедик харыысалгазының ачызында чедип алдынган.

Разрезтиң дирекциязы, партия организациязы, ажылчын комитеди күш-ажылчы бедик [illegible] [illegible] бе моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинниң чогуур хемчеглерин ап келген. Экскаваторлар, самосвалдар экипажтарының, өске-даа ажылчыннарның ортузунда чарышты коску болгаш дээштиг организастаан. Ону ай, квартал аайы-биле [illegible] [illegible] таады тыпсып турар. Июль айда экскаватор экипажтарындан В. Гончаровтуң экипажы, Ю. Прокопченконуң, А. Куроткиннин [illegible] экипажы, БелАЗ-540-ниң Н. Валовтуң экипажы, бульдозеристерден В. Скорняков олар шылгараан.

Ажылчыннарының [illegible] [illegible] ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш бүгү болдунар чүүлдерни кылып турар бис. Чадаана участогунда шахтёрлар суурун тургустунган. Кызылда чаагайжыдылганың бүгү байдалдарын хандырган 80 квартиралыг бир бажың, ийи квартиралыг он ажыг бажыңнарывыс бар. «Каа-Хем» разрезиниң дужунда Хем чоогунда дыштанылганың болгаш кашкавыныыы [illegible] тудуп турар бис. Ол сентябрь айда ажыглалга кирер. Анаа чыл дургузунда 150 чедир кижи дыштаныр.

Бистиң коллектив ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш шудургу ажылдаан, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, амгы үеде октябрь айның үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: разрезте 20 чыл ажылдап турар мурнакчы чолаачы Н. Кудачин; (адаанда) өрүмнээр станокту ажылда [illegible] турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧЕДИИШКИННЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

Одаар чүүл-энергетика комплексиниң чедиишкиннериниң хөгжүдери — бүгү улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга хамааржып турар сорулгаларның бирээзи. Эрткен беш чылда чурттуң одаар чүүл алыры чугула улуг бурунгаар базымны кылган. Ол чылдарда шахталардан болгаш разрезтерден 3,5 миллиард тонна хөмүр-дашты казып тыпкан. Ол дээрге тоску беш чылдаазындан 260 миллион тонна хөй болуп турар. 1800 участоктарның, 6500 хире бригадаларның, 420 бүдүрүлгелерниң коллективтери беш чылды хуусаадан эрте дооскан. Чартык миллион ажыг ажылчыннар хууда беш чыл планнарын чедиишкинниг боттандырган.

Шахталарның мурнунда бо беш чылда база харыысалгалыг сорулгалар салдынган. 1985 чылда хөмүр-даш тывыжы 775 миллион тонна чедер болгаш 1980 чылдыы-биле деңнээр болза, 59 миллион тоннага өзер, а ону беш чылда өзүлде 15 миллион тонна турган.

Эвээш чарыгдалдар-биле эки шынарлыг хөй хөмүр-дашты бээр — чурттуң шахтёрларының дайынчы кыйгырыы ындыг. Он бирги беш чылдың бирги чылында 704 миллион тонна хөмүр-дашты, 37 миллион тонна сланецти казып тыпкан. Ажык арга-биле тывыышкын дүрген хөгжүп келген. Разрезтерден одаар чүүлдү 1980 чылдаазы-биле деңнээрге, 5 миллион тонна хөйнү берген. Ажык арга-биле хөмүр-даш алыры Канск-Ачинск бассейнинде 5,7 хуу өскен. Шахталарны эде дериириниң, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң, күш-ажылдың айыыл чок байдалдарын тургузарының хемчеглерин алырда шудургу боттандырып келген. Механизастаан комплекстерниң дузазы-биле хөмүр-даш казып тывырының деңнели сөөлгү он чылдарда 67 хуу четкен.

Бо чылын шахтёрлар 721 миллион тонна хөмүр-дашты, 35 миллион тонна сланецти чуртка бээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидер, өскелээ көргүзүглерни экижидер хүлээлгелиг.

Парлаттынмаан чагааның изи-биле

КОНТРОЛЬГА АЛГАН

Бистиң районнуң төвү Мугур-Аксы деп шын адаан. Ол Мугур хемниң Каргы хемче кирген аксында деп, ол суурнуң чурттакчызы бижип турар. Партия, чазактың ажылгы чон дээш сагыш салыышкынының [illegible] [illegible] чурттакчы чонунуң өзүп, [illegible] [illegible] школа, эмнелгелер, садыглар СЭКП райкомунуң чаа бажыңы болгаш «Малчын» совхозтуң төвү, ажылчын, албан-хаакчыттарга чаа чурттаалга бажыңнары Мугур хемниң оң карыкы эриинден Каргы хемниң унуу-биле Кожээлиг ховузу өру чоктай берген.

[illegible] Мугур-Аксы эрги суурнуң дөрт [illegible] [illegible] ында албан организация чер[illegible] [illegible] [illegible] хөй. Чурттакчы чон бо суурга кудук казып бээрин 1977 чылдан бээр негээн. Ол айтырыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы К. С. Дилактың харыызындан:

[illegible] эрги суурда 54 [illegible] чурттаан, аптека, уруглар садтары, райпо баштаар черниң конторазы дээш албан организация черлери-ле хөй. Ында чаңгыс-даа кудук чок, кызында дизельдиг электростанция тургускан Мугур хемнен чонуң суглап турары шын. Хемниң суу чазын дыка ээрлиг апаар. Чонну санитарлыг байдалга дүүштүр суг-биле хандырарда чугле кудук херек. Республиканың Чурттаалга-коммунал ажыл-агый [illegible] райөзүмнуң болгаш сон чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы бо айтырыгны чаңгыс удаа эвес көргүзүп келген. Баштай [illegible] смета документилерин кылдырткан, 1983 чылда кудук айтырыы шиитпирлеттинер.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Мал чемиин белеткелин чурттуң ажыл-агыйлары уламчылавышаан. Тараа, ногаа болгаш картофель ажаалдазы-биле кады ол ажыл бо хүннерде түлүктээн. Ынчангаш тараа саванын, тараа кудурууг болгаш картофель, ногаа сыптарын мал чеминге чер-черде белеткеп турар. ССРЭ-ниң Статистика эргелелиниң санааны-биле, 75 миллион гектарның тараан болгаш чайгаар үнген сигенни август 23-ке чедир кезип белеткээн. [illegible] [illegible] 52 миллион тонна сигенни белеткээн. Ол болза планның 70 хуузу болуп турар.

Сенаж салыры шапкынчаан, 56,8 миллион тоннаны салган. Силос белеткели база массалыг чорup турар. 31 миллион тонна, оон 5,2 тоннаазы карбомид болгаш азот холумактыг синтетиктиг немелдерлерлиг, силосту белеткээн. Кылымал арга-биле мал чемин белеткээри сайзыралды ап орар. 5,6 миллион тонна витаминниг сиген [illegible] [illegible] [illegible] мал чемин кылымал кургадыышкын-биле белеткээн. Чурттуң мурнуу талакы областарында [illegible] [illegible] [illegible] болганындан эки курлавырлаттынган. Ынчангаш ол черлерниң мал чеминиң курлавыры эвээ-биле ажаап алдынган.

Мал чеминиң цехтерин болгаш кухняларын, мал кажааларын мал чеминиң белеткели-биле чергелештир ажыл-агыйлар чорудуп турар.

СЕНАЖ САЛЫРЫ

Сенажты 45—55 хуу ол сиген-биле салыр. Ындыг сигенниң [illegible], тырый таа[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] силостап-даа, сигенден-даа артык үнелиг. Сенаж [illegible] мал чеминде [illegible] [illegible] [illegible] чүгле 3—5 хуудан ашпас. Сигенниң чечектери болгаш бүрүлери база ол-ла олчаан артар, ескериилбес. Сигенниң ол-ла үнелиг черлери ол. Сенажтаан сигенде ол-шыктың [illegible] [illegible] [illegible] ажывас кылынтар. Ындыг болганда, сигенниң аваа саралтаанда [illegible]. [illegible] тар хоравас. Сенаж салырда силостаары берге клевер, люцерна чергелиг үнүшту ажыглаары чугула.

Сенаж кыжын доңмас, агаарга ийи-үш хонуур чылдарга үрелбес, ыңай-бээр дажыглаарда эптиг. Өске каплыг даа мал чемнериниң аразындан чүгле сенаж чайгы оътка дөмей. Ынчангаш мал ону аа жок чиир.

Сенажты кылырда мынчаар: 1. сигенни кезер (чочак-тараа[illegible] болза, ону чуура кактыр[illegible]). 2. сигенниң шыгык ке[illegible]. 3. кескен сигенни хээй кактырбышаан чудурер. 4. ону сенажтаар черге чедир сөөрер. 5.ногаан массаны дужурер, тырый бастырар болгаш ыяк дуглаар.

Агаар эвиглде ногаан массаның шыгыы 60 хуудан эвээжедир кевирген хоразы чок кургап каар.

Сенажты траншеяга [illegible] дөрт хонук иштинде-ле салып үжүрүлүт. Ынчангаш траншеяны 500—600 тоннадан ишкир кылганы хоразы чок.

Специалистиң сүмези

Сенажты эки тырыыр херек. Тырыланының шынарын сенажның [illegible] [illegible] кылзаар. Бир эвес оон изиш 37 градустан ажа берген болза, тырый бастырары турары ам-даа четпес. Оон ыңай бир чугула негелде — агаар кирбес кылыры. Тырыыр соонда сенажтың кырындан 40—50 сантиметр ногаан массаны салгаш, кыдыгларынче 50—60 сантиметр артып турар пленка-биле шывар.

Сенажты дүрген салырга изии 35—37 градустан ашпас.

Башкыларның

август хуралдары

КАДЫ ШИИТПИРЛЭЭР УЖУРЛУГ АЙТЫРЫГ

Эстетиктиг эге өөредиглге болгаш кижизидилге школаларының башкыларының республика чөвүлел хуралы Кызылга болуп эрткен. Өөредиглге чылының түңнелдери болгаш чаа өөредиглге чылында сорулгалар дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен кылган. Уругларны уран чүүл болгаш музыка школаларының башкылары тус-тус секциялар аайы-биле кичээлдерни чорудуп кылган. Тускай специалистерниң солун илеткелдерни, практиктиг күүселделерни август хуралының киржикчилери база дыңнааннар.

Бистиң республикада уругларның музыка база уран чүүл школаларында хөй санның школачылар өөренип турарлар. Хореография, чурулга, ыры салбырлары база чылдын-на немей ажыттынып турар. Музыка школаларының салбырларын чамдык суурларда ажыткылаан. 1981—1982 [illegible] биле 188 кижи республиканың музыка, уран чүүл школаларын дооскаңын илеткелдиде демдеглээн. Олардан Туранның, Сарыг-Септиң, Эрзинниң, Тоора-Хемниң [illegible] хөй өөреникчи дооскан. Кунгуртуг болгаш Сукпакта музыка школалары бо чылын бир дугаар баштайгы доозукчуларын үндүргени эки.

Музыка, уран чүүл школаларының [illegible] ролю улуг. Чоң ортузунга музыка [illegible] вынгыр уран чүүлдүг сайзыралдарынга, черле ынчаш ниити культура айтырыгларын шиитпирлеп, кадрлар белеткээринге база киржилгелиг. Шак ындыг школаларга кол кижи — башкылар. Бичии уругларның дээди бичезинден-не чараш чүүлге кижизидип эгелээри чугула. Өскээр чугаалаарга, бистиң [illegible] мир уругларны шилип алырынче сагыш салыр, харын ниити билиг школалары-биле улуг харылзааны тударын чугула [illegible].

Республиканың музыка, уран чүүл школаларында чедишпейниниг ажылдап турар башкы кадрларның аттарын база хуралга адап турган. Г. Ф. Кенденбиl (Көк-Тей), Р. Б. Сат (Чадаана), А. К. Ондар (Самагалдай), С. В. Горшкова дээш өске-даа онон башкылар эки ажылдап турарлар. Ниитизи-биле 250 башкы үстүнде школаларда башкылап турар. Мергежилдиг [illegible] ны кадээ школаларже ажылдадып чорударга барбайн турар таварылгалар безин бар. Оон ангыда ук школаларның [illegible] мергежилдиг бедидери-биле курстарны организастап турар. Ындыг курстарга чамдык школалар [illegible]. Республиканың культура болгаш уран чүүл [illegible] методиктиг кабинеди бо ажылды улам идепкейжидери чугула.

Музыка школаларында [illegible] рын чорударынга башкы кадрларның ролю улуг болбайн аан. [illegible] чамдык башкылар чогуур негелдеге чедир ажылдавайн турар. Олар бети дээрге чылдың-на болуп эртип турар конкурстарже школачыларны белеткеп чорутпайн турарлар. Бо чылын эрткен конкурска Туран, Бай-Хаак школалары безин кирипшээн. Ол ышкаш башкыларның конкурузунга чүгле 32 кижи киришкен. Кызылдың музыка школазында 27 башкы ажылдап турда, оон безин чүгле ийи кижи киришкен. Хову-Аксы, Сарыг-Сеп, Көк-Тей, Ак-Довурактың музыка школалары идепкейлиг киришкен.

Дыка хөй өөреникчилер музыка школаларынга өөренип киргеш, өөредилгезин доостпайн ара каап турар. Чүгле [illegible] ийи чүс ырак ажыг кижи чорутkан. Шагаан-Арыг, Тоора-Хем, Чадаана, Эрзин школаларындан хөй уруглар өөредилгезин каггаи. Шагаан-Арыг, Тээли школалары эрткен өөредиглге чылында чаңгыс-даа доозукчу үндүрбээнин элдептиг. Шагаан-Арыг школазында ниити ажыл дыка кошкак болуп турар. Ында чамдык башкылар билиг мергежилин бедидерин безин херекке албайн турар. Тээли, Торгалыг, Кур-Черде музыка школалары амга дедир эрткен чылдың отчёдун безин дужаавааны илеткелге демдеглеттинген.

Республиканың музыка, уран чүүл школаларында колдуунда Кызылдың уран чүүл [illegible] ажылдаан турары билдингир. Башкы кадрлар ам-даа чедишпес. Кадрларны ажылга [illegible] дугайында чугаа чөвүлел хуралга чорбуп турганы таварылга эвес. Чамдыкта бо айтырыгны херекке албас таварылгалар бар. Чаа ажылдап келген аныяк специалиске дуза деткимче чок болза, черле херек бүтпес. Специалистиң эки ажылындан чер-черде культура албан черлериниң ажылы [illegible].

Оон ангыда мындыг айтырыгны база болур-чогуур-биле өөренип көөрү чугула: Кызылдың уран чүүл училищезинге сургуулдар шилип алыры. Школаларга профуглаларын [illegible] салыр. Музыка, уран чүүл [illegible] дан коңчуг эвээш кижи училищеже өөренип кирип турар. Ук школаларның доозукчулары училищеже эң хөйү-биле өөренип кирер ужурлуг турбуже. Байдал ындыг эвес. Бо [illegible] байдал таварылгалыг болуруң амыдырал бадыткап турар. Ынчангаш бо айтырыгны ниити күш-биле, бир демниг [illegible].

[illegible] гелгелер школаларда эртип турар. Уругларны чараш чүүлге ханкыкшылдыг, бүгү талазы-биле бедик культурлуг кижилер болзун дээш, ындыгы уран чүүл школаларында онза [illegible] дээрге олар келир үениң специалистери — [illegible] культура айтырыгларын [illegible].

Б. ДИРЧИН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

«ТРИБУНА ЛЮДУ» СОЛУННУҢ ЧҮҮЛҮ

ВАРШАВА, (СЭТА). Польшада контрреволюстуг чажыт [illegible] нериниң идепкейжээнин «Трибуна люду» солуннуң чүүлүнде айыткан. Барыын чүктүң империалистиг [illegible] ниң шпионнуг төптериниң айтыышкыннарын ёзугаар контрреволюстуг ол чажыт бөлүктер күрүне эрге-чагыргаларынга удур хөделип турар.

Антисоциалистиг [illegible] күштелдирип турарын Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының органы «Айыылдыг кыйгырыглар» деп чүүлүнде айыткан. Күрүнеге удур хуудустарны контрреволюстуг бөлүктер нептереднп, чажыт чыглыышкыннарны организастаарынче кыйгырып, улусчу эрге-чагыргаларынга органнарынга база катап кыжанып турар. Барыын чүк [illegible] станциялар Польшада контрреволюстуг бөлүктерге айтыышкыннар [illegible] дылгаларны өскүдүп турар.

«Солидарность» деп контрреволюстуг чажыт организацияның дээрбечилери база катап хөделип, чуртка корум-чурум чок чорукту өскүдери оралдажып турарын «Трибуна люду» солун демдеглээн. Эрткен чылдың декабрь 13-ке чедир турган байдалды катап тургузарын олар оралдажып турар.

А кандыг байдал ынчаарда турганын эки билир бис. Ол байдал — сандаргай чорук, экономиктиг кризис, корум-чурум чок үүлгедиглер болуп турган деп, солун демдеглээн. [illegible] ларының Радомга болган хуралының болгаш оларның негелделериниң дугайында чурттуң ажылчы чоннары эки билир. Ажыл соксадыышкыннарын болгаш кудумчуларга агрессия чыскаалдарын, улусчу [illegible] рин уттаан бис. Чажыт байдалда контрреволюстуг бөлүктер болгаш Барыын чүктүң [illegible] кажаалар [illegible] нерже база катап кыйгырып турар-дыр.

Чуртка [illegible] сес айлар дургузунда күрүнениң конституциялыг органнары Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының IX [illegible] амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып турар. Чуртта байдалды чогумчалыг болдурарынче угланган бүгү-ле чүүлдерни күрүне эрге-чагыргазының органнары деткип турар. [illegible] кандыг-даа хөделиишкиннерге ойтур шавыышкынны эрге-чагырга органнарының талазындан таварыштырып турар.

Поляктарның эң-не хөй ну [illegible] киннерин манап турар. Поли[illegible] кан кижилер бо дугайын эки билип алзыннар деп, «Трибуна люду» солун онзалап демдеглээн.

АЖОК УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ИНИЦИАТИВАЛАР

СОФИЯ. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының инициативалары, коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, тайбыңга ынак болгаш демократтыг бүгү-ле күштериниң күжениишкиннери тайбыңны камгалаарынче, чаңнырыдырыышкынны уламчылаарынче, чепсегленииишкиннин дужурериннче, кайы-даа талага ажыктыг калы ажылдажылгаже угланган болганы-биле аажок улуг ужур-дузалыг. Болгарияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Тодор Живковтуң, Тунистиң Компартиязының ТК-зының Бирги секретары М. Хармелбиле ужуражыышкынының дугайында Софияда тараткан дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан.

Ливанга удур израиль агрессияның түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте тургустунган нелеңгей айыылдыг байдалче ужуражыышкын үезинде талалар онза кичээнгейин салган деп, документиде онзалап демдеглээн. «Правда» солуннуң айтырыгларынга Л. И. Брежневтиң харыыларында кирген саналдарга холбаштыр тарын Чоокку Чөөн чүк айтырыын шиитпирлеп болур деп, олар медеглээннер.

(СЭТА).

Я. АРАФАТ: ПАЛЕСТИННЕР ДЕМИСЕЛИН УЛАМЧЫЛААР

РИМ. АКШ-тың күткүү-биле ливан болгаш палестин улустарга удур Израиль арагалыг [illegible] нерин кылган. Ливанның черинде уруткан чок кылыышкынны үүлгедип турар агрессорга Вашингтон бүгү талазын деткимчени көргүскен деп, Палестинаны Хостаарының Организациязының [illegible] комунуң даргазы Ясир Арафат Италияның «Корьере делла сера» солуннуң айтырыгларынга [illegible] демдеглээн.

Палестин улуска Израиль [illegible] рып, ону дужуп бээр кылдыр албадап шылаваан. Удурланыышкыннын палестин [illegible] чөөшкиннин удуртулгазының болуунуң шериглерин Бейруттан нежүрүп үндүреринге чөпшээрешкен кара чангыс чылдагааны — тайбың [illegible] арызынга база дагын өлүм-чидимнерден чайлаар дээш чүткүл болганы деп Я. Арафат онзалап демдеглээн. Израиль [illegible] ның 40 хуузу — чаш ажы-төлдер болган. Палестиннер ам кайда-даа турарындан хамаарылга чокка, боттарының төрээн чуртунга эш чеде бээр дээш демиселин уламчылаарлар деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРЕР УЖУРЛУГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Термоядролуг дайынның кыптыгарынга чедирип болуу дег Р. Рейганның администрациязының айыылдыг политиказын американ эртемденнер буруу шаап турар деп, сураглыг психолог, Пайысылалдың Вашингтон аттыг университединиң профессору Ральф Уайт медеглээн. [illegible] нациязының чыл бүрүде болур конференциязынга ол чүве чугаалаан болгаш ындыг медеглелди кылган.

Ядролуг согуушкунну мурнай кылырын планнап турар Вашингтонуң [illegible] доктриназын «халаптыг политика-дыр» деп эртемден адаан. Совет Эвилелиниң дугайында меге [illegible] американнарның ортузунга [illegible] Рейганның администрациязы [illegible] турар-дыр деп ол айыткан. «Кызытааргаттынган» азы [illegible] ны ССРЭ-биле чорудуп болур дээш Вашингтонуң «бадыткаашкыны» [illegible] айыылдыг болгаш сарыыл чок болуп турар. Ындыг дайыннарга тиилелгени чедип ап болурунуң дугайында бодаашкын херээ чок деп, Р. Уайт айыткан.

АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң ядролуг боо-чепсектерин көвүдедирин соксадыр болгаш оларны оон дараазында улуг хемчээлге деңге кызырар дугайында саналды эртемденнер бүрүн деткээн.

Ядролуг чепсекти мурнай [illegible] дугайында ССРЭ-ниң [illegible] профессор Р. Уайт СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга бедик-биле үнелээн. Ол инициатива — ССРЭ-ниң тайбың даштыкы политиказының херечизи-дир.

Рейганның администрациязы ССРЭ-ниң ол үлегерин эдерер ужурлуг деп, профессор чугаалаан. Американ администрация Совет Эвилелиниң үлегерин эдерип, бодунга ындыг хүлээлгени алыр болза, делегей харылзааларында амгы дүжүксүрээр чорук дыка чавырлыр ийик.

СИНЬХУАНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, ийи чурттуң [illegible] 2-ги болгаш өскезиниң октябрь 1-ни демдеглеп эрттирери национал [illegible] вьетнам-кыдат [illegible] хоржааннарын уштурерин соксадыр дугайында Вьетнамның [illegible] Вьетнам Социалистиг Республиканың КЭР-нуң ДХМ-нинге нотазынга ол санал кирген турган.

ПЛАННАРНЫ АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН

БЕРЛИН. Беш чылдың ийиги чылының планнарын ийи хүннүң ажылдаашкынының хемчээлинге ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш ГДР-ниң үлетпүр бүдүрүлгелеринде калбарып турар. Үлетпүрнүң янзы-бүрү адырларының ажыл-ишчилериниң коллективтери электроэнергияның болгаш чиг-эттиң чарыгдалдарын боттуу-биле кызырарын чедип алыр дээш хүлээлгелерин боттарынга алган.

Штральзундта «Фольксверфт» дээр судно тудуушкун бүдүрүлгезиниң чаартыкчыларының болгаш чогаадыкчыларының саналдарын боттандырып турарының түңнелинде бо чылын ажыл шагының камналгазы аңаа 15 муң ажыг шаг болган.

Аажок улуг хевирниң «Атлантик» дээр ол судно-зунга сентябрьге ажылдарын чылдың баштайгы чартыында бүдүрүлгениң коллективи доктааттынган хуусаазындан беш хүн мурнады доскан.

(СЭТА).

Өлүрткен болгаш балыглаткан он муң ливаннар болгаш палестиннер, ис чок читкен, дөргүл-төрелинден чарылган муң ажыг, чурттаар оран-сава чок арткан миллион ажыг кижилер — Ливанга удур израиль агрессияның каржы-дошкун түңнели.

ПА—СЭТА-ның телефотозу.

АГРЕССИЯНЫҢ ПЛАНЫН ЧҮҮЛДҮГ ДЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Ливанче шуужуп кирип келген израиль агрессорларга Палестинаны Хостаар Организациязының (ПХО) таварыштырган маадырлыг удурланыышкыны Чоокку Чөөн чүкке экспансионизмниң күштеринге удур ниити демиселде ПХО-нуң ролюн бедиткен деп, Палестинаны Хостаар Организациязының КНО-нуң [illegible] З. Л. Терази медеглээн.

Палестинаны Хостаар Организациязы [illegible] туг күштери-биле демиселди [illegible] израиль халдаашкынынга ойтур шавыышкынны [illegible] деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ол чугаалаан. Шуушкунуң политиктиг сорулгаларын Израиль чедип албаан. Араб-израиль чөрүлдээни бүгү-ниити болгаш чөптүг кылдыр шиитпирлээринге ПХО-нуң туружу мурнуку хевээр чугула фактор болуп турар.

Агрессор-биле демиселде [illegible] бистиң организациявыс палестин улустуң деткимчезин чүгле кошкатпаан эвес, харын-даа улам быжыглаан деп, З. Л. Терази медеглээн. Бистиң бодун турарынын [illegible] Палестин улус бодунуң хүлээн [illegible] чедир туржурунга белен.

Бейруттуң палестин болгаш ливан камгалакчыларының маадырлыг чорууну бүгү делегейде бедик-биле үнелеп турар. Маадырлыг ол чорук [illegible] — палестиннерниң хөреңгиниң чиптүүнге [illegible] турар.

Чоокку Чөөн чүкте амгы кризиске АКШ-тың кара сагыштыг ролюн ПХО-нуң төлээлекчизи сойгалап илереткен. Ливанче Израильдиң халдаарынын, палестиннерни хамыктың мурнунда бистиң организациявысты узуткаарының планнарын Американың Каттышкан Штаттары чүгле чогуур үезинде дыңнаан, билген эвес, харын-даа чүүлдүг деп деткээн.

Агрессияны соксадыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни Каттышкан Нацияlar Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ап чорударынга Вашингтон үргүлчү моондактап келген.

Израиль агрессорлар ливан болгаш палестин улустарны узуткаарын уламчылаар дээш Каттышкан Штаттар бүгү-ле камгалалды кылып, Ливанда кризисти шиитпирлээрин уламдыктырып келген. Палестин болгаш ливан дайынчыларын кижи, боо-чепсек, материалдыг курлавырлар харыксырап, тенек турарын израиль болгаш американ чагырыкчылар көрдап турган.

[illegible] дайзыннарының ол кордааишкыннары бүрлап дүшкен. Америк-израиль [illegible] палестин улустуң тура [illegible] Вашингтон хүлээп көөр ужурга таварышкан.

[illegible] палестин шимчээшкининиң күштеринге Совет Эвилелиниң [illegible] деткимчезин З. Л. Терази бедик-биле үнелээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң айыткан туружунга, ынг бажырны чедирген бис. Палестин улусту болгаш ПХО-ну ында бүрүнү-биле деткээн. ССРЭ-ниң нүүрүнде ылгалдыг өңнүктүг бис деп, ПХО-нуң төлээлекчизи чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП, МЕДЭЭЛЕП ТУР

АРГАЖОКТАН МИННИИШКИН

ЛОНДОН. «Чуртта ажыл чоктарның саны ам-даа үргеде бедик деңнелге хевээр артар» деп, министр ужурга [illegible] министри Дж. Хау таварышкан. Консерваторлар чазааның «шыңгыы камналыр» [illegible] ның болгаш экономиканың национализастаан секторунуң херегледеринге күрүне [illegible] рар дээр чоруун ол база даган агарткан. Ынаэки экономиктиг угланыышкынны англия чазак моон соңгаар-даа барымдаалаар болгаш ону өскертпес деп, Дж. Хау онзалап демдеглээн.

Миллион-миллион англичаннарга ол дээрге база дагын чедимчестээри, амыдырал деңнелиниң улам ынай кудулаары-дыр. Албанның сезигү саң медээлерин ёзугаар алырга, ам чуртта 3 миллион 293 муң хире ажыл чок кижилер бар, ол дээрге [illegible] 13,8 хуузу-дур.

ХОЛТААШКЫННАРНЫ БУРУУ ШААПКАН

НЬЮ-ЙОРК. Чазак удур бүүрап дүшкен үймээнниң соонда холдаашкыннар Сейшел ортулуктарда уламчылап турар дээр хөөмүт дыңнадыгларның барыын талазы парлалгада кеступ көлгенин ол республиканың Каттышкан Нацияlar Организациязының чаңнында доктаамал төлээ чери бүрүү шапкан.

Сейшел ортулуктарда амыдырал-чурттаалганың байдалы чогуур оруунче дагын кирген деп, төлээ чериниң КНО-нуң штаб-квартиразында тараткан медеглелинде айыткан. Таңныылдаашкыннар шагын [illegible] чок болдурган. Пассажирлер самолеттары чурттар аразынга дагын ужудуп эгелээн. Туристер саны эвээжевээн. Тус чериниң чурттакчыларындан азы туристерден кым-даа кажадалаваан.

ГФР-НИҢ ЧАЗААНЫҢ ШИИТПИРИ

БОНН. Сибирь — Барыын Европа аразынга газ дамчыдылгазын тударын дугайты Совет Эвилели-биле керээлерин күүсеткенин [illegible] АКШ-тың ылгай көрүүчү хемчеглерин [illegible] чок кылдыр көрүп турарын ГФР-ниң чазаа албан хуузу-биле бадыткаан.

ГФР-ниң ажыл-агый министерствозунуң статс-секретары Дитер Фон Ворцен ол керээлерин [illegible] турар барыын-герман фирмаларже чагаа чоруткаш, газ дамчыдылгазын тударынга ажыглаар дериг-херекселдер [illegible] чорудуп бээрин боттандырын уламчылаарын ол фирмадан негээн. Газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаар дериг-херекселдер садарын хоруур чорукту АКШ-тың чөпшээрел [illegible] ларны күүседип турар фирмаларга база нептередир дээр Рейганның шиитпири делегейниң эрге-хоойлу норма чижектеринге чөрүшпес-тир деп, ол чагаазында айыткан.

(СЭТА).

ГФР—ДАЙЫНГА УДУР ХҮН

Дөртен үш чылдар бурунгаар сентябрь айда болуушкун XX чүс чылдың төөгүзүнде кижи төрелгетенге келерген аар уржуктарлыг болган. Гитлержи Германия 1939 чылдың сентябрь 1-де Польшаже халдаан болгаш делегейниң [illegible] Сентябрь 1-ниң хүнүн дайын [illegible] дайынга удур чыскаалдарның, митингилерниң хүнү болуп келген болгаш болуп-даа турар.

[illegible] Республиказында профэвилелдери ол хемчеглерин деткиен. Сентябрь 1-ни дайын айымынга удур демиселдиң хүнү кылдыр бо чылын демдеглээр деп турар.

Барыын Германияның профэвилелдери ол хүнүү 1982 чылда канчаар демдеглээрил деп айтырыгга харыны бээрин. Немец профэвилелдер каттыжыышкынының [illegible] ПНК [illegible] Дюссельдорфта [illegible] тайбың айтырыгнарын [illegible] мен. Дайынга удур чыскаалдарны, митингилерни бо чылын профэвилелдериң эге организацияларынга, районнар болгаш округтар деңнелинге калбаа-биле эртирер деп турарын медээ чугаалаан.

[illegible] Ганноверде округ организациязы митингилерни, хуралдарны бүгү районнарга эртирерин планнаан. Дайынга удур ол митингилерге болгаш хуралдарга профэвилел кежигүннери эвес хамаатылар база [illegible].

— Ол хүн кандыг лозуннарлыг эртерил?

— «Тайбын дээш, чепсегленишкинниң дужурер дээш, социал эргелерге халдашкыннарга удур!» деп лозунну аазы-биле эртер. Тайбың болгаш чепсегленишкинниң дужуререр дээш, социал эргелерже халдаашкыннарга удур шимчээшкиннер тудуш холбаалыг болуп турар. Тайбың дээш [illegible] дээш демиселинчааң ажылчы чоннарның социал эргелерин камгалап турар бис.

— А Ганновериниң болуунга кандыг хемчеглерни планнап турарда?

— Хуузунуң дайын [illegible] келген бажыңнының баарынга митинг болур. Оон бээзинуң ары дайынның бужар болгаш [illegible] Профэвилелдериниң сургакчы [illegible] Вернер Фогт митингиге чүве чугаалаар.

Майнцеге. [illegible] Пфальц чериниң профэвилел округ организациязының [illegible] таар черинге баарымга, мезээ мынча деп чугаалаан:

— Бистиң кол митингивис хоорай чагыргазының бажынынга болур. Немец профэвилелдер каттыжыышкыныңың округ организациязының даргазы Юлиус Лелбах болгаш Германияның [illegible] краттыг партиязының суурлуг ажылдакчызы, Саарбрюккенниң оралакчы бургомистри Оскар Лафонтен анда чүве чугаалаар.

Баварияга хамаарышкан [illegible] сентябрь 1-де [illegible] районнарга [illegible] туруун [illegible] га удур хүнүү бо чылын эртерерин, демдеглээринге кол рольду аныяктар ойнаар деп турар.

Тайбың дээш демиселге барыын-герман профэвилелдериниң идепкейжээни — ГФР-де амгы үеде чугула болуушкун-дур. Немец профэвилелдер каттыжыышкынның эрткен чылын дайынга удур хемчеглериниң хамыкынга турган. А 1981 чылдың тайбыңнын [illegible] НАТА [illegible] ПНК [illegible] амы [illegible] Немец профэвилелдер каттыжыышкынының кыйгырыг үндүрген. Шериг чарыгдалдарын кызырарын, Чөөн чүкке чепсектиң чаа хевирлериниң [illegible] Барыын [illegible] ГФР-де [illegible] Гессенниң профэвилел органнары [illegible] Күш-ажыл кижилериниң эргелерин болгаш тайбыңны [illegible] Гессенниң профэвилел [illegible] Петер [illegible].

Л. БЕЗЫМЕНСКИЙ,
ПМА-ның тускай корр.
Бонн хоорай.

ПЕКИНГЕ ЯПОН ЧЭЭЛИ

ТОКИО. Ийи хонук япон-кыдат чугаалажыышкыннарының түңнелинде Японияндан эргежок чугула дериг-херекселдерни садып алыр дээш Пекинге 65 миллиард иен акша түңнүг чээлини тывыскырынга Токио чөпшээрешкен. «Токио симбун» солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, чээлилер дугайында ол документиге ат салыышкыны япон премьер-министр Судзукиниң келир айда Кыдатка аян-чорууунуң үезинде Пекинге болган турарынга кыдат тала чөпшээрешкен.

Мынчангаш ийи чурттуң аразында харылзаалар чидиглелгени туразажок, Д. Судзукиниң хүлээп алырынга Пекинниң белен болганы тус черниң парлалгазы демдеглеп турар.

(СЭТА).

ДЕТКИГ

ТУНИС. Араб чурттарының даргазы болуунуң ёзулуг төлээлекчизи — Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) удуртулгазы-биле национал хамаарышпас чорук болгаш бот-догуннааның дээш демиселин турар Намибияның чону-биле ат-сеткилдиг каттыжыышкын турарының дугайында медеглээн.

(СЭТА).

Кино болгаш көрүкчү

ЧААГАЙ СЕТКИЛ

Совет кижилерниң идей политиктиг, амыдыралга быжыг турушту, бедик патриотчу, интернационалчы, сагыш-сеткил талазы-биле арыг-чаагай, гуманистиг болгаш өске-даа эки чаагай, буянныг мөзү-шынарлыг болурунга бистиң Коммунистиг партиявыс өөредип турар. Бо улуг өндүр сорулганы боттандырарынга чечен чогаал, уран чүүл деңнел чок чугула рольду ойнаар. Маңаа уран-чечен кинолар чүден артык дээштиг. «Хааглыг эжик баарында» деп өңнүг азербайджан кино-чуруктуң бистиң республиканың улуг-бичии назылыг көрүкчүлери сеткил ханып көрдүлер, чүге дээрге бо чаа кино-чуруктуң утказы ханы, амыдыралдың хөлечезинде чаштынган [illegible] апарган мөзү-бүдүштү сойгалаан.

Көрбес силер бе хаагл лыг эжик артында чүү боор турар-дыр? Кыш-[illegible] далы кошкак херээжен кижиниң дерзии-дүржок ашаа эттеп соп, дорамчылап турар ышкажыл. Базынды[illegible]ган херээжен кижи доора-зында чурттакчылардан дуза дилеп алгырар-даа, кырарга-даа, кожалары тоовастар, а ооң кээргенчиг үнүн дыңнавас дээш, олар артында-ла ыткыр чугаалажырын, радиозунуң үнүн дыңнадырын кылып-дарлар. Ол шын бе, ынчаш? Дорамчылалга таваржыкан хөөкүй эшти, хамаатыны хулиганнар адырып ап болбас бе? «Меңээ өскелерниң амыдырал-чуртталгазы хамаан чок, чүге дээрге мээң өөм хажызында-ла болгай» деп, чугле доскут сеткилдиглер ынчаар болаар. А өзулүг быжыг туруштуг, кээргенчел, дузааргак, эш-өөржу, хөй-ниитичи, [illegible] — шуптузу дээш, шуптузу чаңгызы дээш» деп буянныг совет принципти барымдаалаар күзел-бодалдыглар боттарының хамаатылы хүлээлгезин кажан-даа утпастар.

Шак ындыг кээргээчел, дузааргак, кошкактарны дерзиилерден адырып ап шыдаар дидим эр тывылганда, ол ындыг эки сеткилдиг чалыы оол Мурад (артист Родион Нахапетов) болган.

Ынчангаш чүгле чаңгыс Мурад ындыг бедик хамааты хүлээлгезин күүседип [illegible] бо кинону көргүзүп турар-даа бол. Чүс-чүс, муң-муң Мурадтар бажа тыптып келиринге, көрүкчүлер бүзүрээрлер-даа. Чүге дээрге күш-ажылчы эрес-кежээ аныяктарывыс чоптуг эвес чорук-биле, эргиниң бужар артының кижизи-биле кажан-даа эптешпестер.

Бедик идейлиг, уран кижизидилгелиг улангаан солун кинонуң режиссеру Расим Оджагов мынча дээн.

— Өскениң херээ дээш амы-тынын-даа харамнаваас чорук — кижиниң эң кайгамчык болгаш тывыштыр бүдүш-шынары ол болур-дур. Ындыг кижи бир дугаарында солуннуң боду-биле хуулзап алыр. Ынчалза-жок эжин камгалап алыр. Бедик мөзү-шынарлыг хамааты болуру ала-чайгаар боду тыптып келбес.

Боттуг амыдыралга дүүштүр чогааткан «Хаагылыг эжик баарында» деп ханы утказыглыг кинону көрүп оргаш, улуг полководчу А. Суворовтуң мындыг чагыгларын сактып ордум: «Бодуң өлүп-даа чыткаш, эжиңни [illegible]».

С. САНДЮ.

ӨГ-БҮЛЕ ОТЧЁТТАРЫ

> Шынында чугаа болза идеология ажылының хөй-хөй участоктарынга болгаш адырларынга эде тургузуушкун дугайында, — ийе, мен чаңдыр чугаалавадым, — чогум-на харын эде тургузуушкун дугайында чорпу турар. Ооң утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилерниң амгы үедеги негелде-херегледерин долу хандырган турарын чедип алыр херек.
>
> Л. И. БРЕЖНЕВ.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар сорулга-биле Чаа-Хемнинге «Большевик» совхозтуң парткому, дирекциязы болгаш хөй-ниити организацияларының ажылының чоннуң янзы-бүрү кезектериниң аразынга коммунистиг мөзү-шынар болгаш күш-ажылчы [illegible] биле оңу утлап баштаар таварыштырылга чөвүлелин эрткен чылдың эгезинде тургускан. Ооң составынга парткомнуң, кодээ Советтиң, совхоз дирекциязының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити [illegible], культура, [illegible] салымын [illegible]чилери кирген. Чөвүлелдиң даргазынга совхоз директору Александр Топаевич Шаалыны томуйлаан.

Чөвүлел перспективтиг [illegible] ёзугаар ажылдап турар. Ону парткомы болгаш хөй-ниити организациялары, культура албан черлери-биле чөвүлел сүмележип тургаш, чыл дургузунда совхозтуң [illegible] [illegible] политика [illegible] алыр. ооң күүселдезин чедип ап турар. Чөвүлел тургустунгаш, чүгле бир чыл ажып турар. Ынчалза-даа бо үениң дургузунда [illegible] чамдык чаа, солун чүүлдер бар.

Оларның бирээзи болза өг-бүлелерниң чогаадыкчы отчёттары болгаш концерттери болур. Өг-бүле кежигүннериниң совхоз бүдүрүлгезиниң ажылынга, хөй-ниитиниң херээнге бот-тывынгыр уран чүүлге, спортка кирижилгезин идепкейжидер, политиктиг болгаш ниити билиглерин, ажылының талазы-биле мергежилин, культуразын бедидер, аныяктар база уруглар кижизидилгезин, суур чаагайжыдылгазын экижидер, корум-чурумну быжыглаар, хуула дузалал ажылдап [illegible] сайзырадыр болгаш өске-даа кедээ ишчилерниң мурнунда салдынган сорулгаларны шиитпирлээри-биле бо ажылды чөвүлел чорудуп эгелээн. Чөвүлелдиң кежигүннери өг-бүлеже кичээнгей сала бергени таварылга эвес, ону совет ниитилелдиң эге үндезини кылдыр санап турар болгай. Чаа чүүлдүң эгелекчизи болгаш организакчызы чөвүлелдиң даргазы А. Т. Шаалы болган.

Бир дугаарында чогаадыкчы отчёт бээри болгаш концерт көргүзери-биле беш өг-бүлеге даалганы бергеш, каш хонук дургузунда белеткел ажылдарын чорудткан. Чүге дээрге чаа чүүлге улусту хандыкшылдары, хаара тударыы-биле ооң утка-шынарын ханы болгаш [illegible] тургаш. Хүүсаалы чоокшулап келирге, Культура бажыңынга өг-бүлелерниң (фамилияларын, адын кирген) чогаадыкчы отчёттары болгаш концерти болуруның чарлалын чараштыр бижээш, суурнуң кудумчуларынга азыпкан. Айтыышкынныг чогуур шагында суурнуң чурттакчылары Культура бажыңынга долдур олурупкан.

Углап баштаар таварыштырылга чөвүлелиниң даргазы А. Т. Шаалы аңаа сөс алгаш, Борбак-Арыг суурда чурттап турар өг-бүлелер бүрүзүнүң чогаадыкчы отчёттарын болгаш концертин бо хүнден эгелээш эрттирерин дыңнаткаш, ону канчаар чорударының чурумун, ооң ужур-дузазын тайылбырлап берген. Ол эгелээшкинниң көрүкчүлер чүүлдүгзүнүн деткээн.

Ооң соонда отчёт бээринче кирген. Бир-ле дугаарында Культура бажыңының директору А. М. Моңгуштуң өг-бүлези чогаадыкчы отчёдун берген. Өг-бүлениң кежигүннериниң санын, эртемин, канчаар ажылдап, хөй-ниитиниң херээнге киржип, өөренип турарын, кандыг номнарны номчуп, киноларны, хууда дузалал [illegible] [illegible] дип турарын. Моон соңгаар [illegible] ден-бирээ чокка чугаалап берген. Ооң дараазында өске өг-бүлелер чогаадыкчы отчёттарын берген. Чымыдтаң чоп боттарының [illegible] салган Өг-бүлелер боттарының белеткеп алган концерт номерлерин көргүскен. Баштайгы отчёттарны болгаш концерти суурнуң чурттакчылары сонуургаан. Өг-бүлелерниң чогаадыкчы отчёдун бээрин, концерт көргү[illegible] өг-бүле бүрүзү аңаа белеткелди чорудуп эгелээн.

Бо хүнге чедир суурнуң 84 өг-бүлези чогаадыкчы отчёдун берген болгаш концертин көргүскен. Аңаа чоннуң сонуургалы улам улгадып турар. Чүге дээрге ону өөредиглиг-, утка-шынарлыг, хүнүн сорулгаларынга дүүштүр турар кылдыр [illegible] [illegible] мал кичээнгейни салып келген. Мурнакчы тракторист А. Т. Сат отчёт бергеш, бүдүрүгге планын болгаш социалистиг [illegible] дир дээш канчаар ажылдап техниканы эдилеп, ооң ажаалазын чорудуп турарын чугаалааны өскелерге ажыктыг болган. Башкы О. О. Моңгуш от[illegible] [illegible] гелиниң айтырыгларынга колдуунда доктаатаан. Бо өг-бүле [illegible] школада өөренип турар, арткан өөредилге чылын Чечек биле Кара чүгле тергиин эки. Ляля биле Сырга 4-5 демдектерлиг дооскан. Олар күш-ажылга, ыры, танцыга ынак-тар, комсомол, пионер ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Бо өг-бүле 12 солун номерин концертке көргүскен.

Ажыл шагы үзер, арага-дарыга хандыкшылдыг, уругларының кижизидилгезинге кичээнгей салбас, хөй-ниитиниң черлеринге чурум үрей бээр кижилер бар өг-бүлелерниң отчёдун база дыңнап турар. Оларның четпестерин эдип алырынче угланган айтырыларны чылыгга чон салып, сөглеп ап келген. Ооң түңнелинде чамдык кижилер совхоз бүдүрүлгезинде [illegible] ажылдап, корум-чурумун экижиткен.

Өг-бүлениң отчёдун дыңнаары, концерт көргүзери улуг ажыл. Ону белеткеп, организастаарынга [illegible] хүннеринден аңгыда, Культура бажыңының ажылдакчылары, [illegible] турарлар. Ылаңгыя башкылар Александр Моңгуш, Барчын-оол Моңгуш концерттер белеткээринге активчи киржип[illegible].

Өг-бүлениң отчёдун дыңнаары ажыктыг болган. Суурнуң чурттакчыларының [illegible] үлгерн, уран чүүлге хандыкшылдыглар көвүдээн, корум-чурум үрээр чоруктар кызырылган. Ооң уламындан совхоз күрүнеге кедээ ажыл-агый [illegible] болгаш күрүнеге садарының планныг онаалдаларын чединшкинниг күүседип турар.

Өг-бүлениң отчёттарын дыңнаарын ам-даа уламчылаар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: башкы О. О. Моңгуштуң өг-бүлезиниң концертке белеткенип турары.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ЧЕЧЕКТЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Кызылдың Гастелло аттыг [illegible] чечектер делгелгези болган. Делгелгениң кол темалары: «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга», «Чер кырынга тайбың», «Хлеб — бистиң байлаавыс». Аңаа хоорайның дыка хөй бүдүрүлгелери, албан организациялары киришкен.

Хоорайның школаларының, ясли-садиктериниң, аныяк натуралистер станциязының, электри четкилериниң, Кызылдың аъш-чем болгаш үлетпүр бараанныр садыының, «Тыва тудуг» трестиң, 48 дугаар тудуг эргелелиниң, АТБ-лерниң, курбанкының, хоорайның харылзаа белдиринин, Кадык камгалал министерствозунуң (эмнелгелер-биле кады), эът комбинадының коллективтери чечек [illegible] киришкеннер. Киржикчилер теманы [illegible] ды композицияларны дилеп тыварынга тывынгырын, чогаадыкчы [illegible] нер. Хоорайның чурттакчылары ону улуг сонуургал-биле көргеннер. Демдеглел дептерлеринге олар делгелгени магадап сонуургааның, аңаа үнелелин хөй-биле бижээннер.

Делгелгениң жюризи түңнелдеп үндүрүп, киржикчилерни дипломнар, акша шаңналдары-биле демдеглээн.

Шилип алган темазын тывынгыр ажылдып көргүскени дээш бирги черни Кызылдың аъш-чем [illegible] санааш. бирги черге дипломун акша шаңналы-биле кады тывыскан. Ийиги черни Ка[illegible] эзлээш, ийиги черге диплому, акша шаңналын алган. Үшкү черде 48 дугаар тудуг [illegible] белдирин болгаш № 2 АТБ болган. «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга» теманы чогаадыкчы ёзу-биле илередип көргүскени дээш жюриниң тускай шаңналын хоорайның уруглар албан черлери алган.

[illegible] идепкейлиг киришкени, демисээрин эки ногааннадыы, хөй чечектерни өстүргени дээш бирги черни уруглар эмнелгезинге, [illegible] тер станциязынга, № 3 школага, үшкү черни эът комбинадынга болгаш ИХМ-ге тывыскан.

[illegible] чечектерин эң эки ажыглап көргүскени дээш «Тыва тудуг» тресиге бирги черниң дипломун, акша шаңналын тывыскан. № 3 АТБ-ниң херээженнер чөвүлели, Тываның электри четкилери ийиги черни, № 1 АТБ, курбанк, авиабүдүрүлге үшкү черни эзлээннер.

Н. ООРЖАК.

ЭСКЕРГЕНИМ

Кызыл. Эртенгиниң сес шак. Таптыг-ла ол үеде «[illegible]» теплоходка олурупкаш, улуг чок Улуг-Хемниң өрү хаттывыс Туристер хүннеривистиң [illegible] ол. Хемде «[illegible]» [illegible] таалап, оң солагай талавыста хову, шелдерде [illegible]-[illegible] хойларның [illegible] шелээн оъттап чору-[illegible] магадап, катыы хөглүг чуттааражып, ыр-шоор куттулган чоруп ор бис.

Өрү [illegible] тудум, бойдустуң чуруманы бир [illegible] апарган. Саң дөрт, [illegible] бо [illegible], чалымнарлыг кыдаа чечер тавартыжылаар. Ийи чүс хире километр эртип чорувуста, теплоходтуң капитаны пассажирлерге [illegible] лапташпайн олуттарын эзээрин сүмеледи. Шуптувус сандайларывыска олуруп алдывыс. Соңгадан көрүп орарывыска, Хүт ужарынга келген болдувус. Ужарның шурап чыдар улуг саарыглары [illegible] лоходка кээп моннаарга, улуг күчүтен үскен ышкаш, сирлеш кынвып чорду. Хүт ужарын эрткен соонда база катап-ла ыр-шоор куттулуп эгелээн. Уланаанда Сеңи, Сыстыг-Хем, Ырбан, Хам-Сыра. Ийи суурларны таварты эрткеш, район төвү Тоора-Хемге чедип келдивис.

«Турбааза ГАЗ-66» дээр машинага чээрби хире кижи олурупкаш, Азасче хапкан бис. Элээн чораан соонда, «Турбааза Азасче кирип морланар!» деп лозунгнут дыштанылга чериниң чанынга келдивис. Азас хелдүн кыдыында эң-баазын чечектер саглаңнаар. Деспек кыры аңда дыштанылга бажыңнарын шетерин тудуп каан. Долгандыр арга-арыг бүргээн чер болду. Кежээ чем соонда янзы-бүрү оюн-тоглаа ойнайга дээр уламчылаан. [illegible] тениинде бедик-бедик [illegible] аныбиле тускай маршруттарынче үнүпкеннер. Азастан беш километр черде Ногаан хөлге бистиң бойдусче чадаг чорупка. Ол хөлге баргаш, ооң девискээринде хөлбетер ногаан оът-сигенин, чечек-чимизин болгаш арга-арыын магадап, ажаазга кирип, дыштаныш хүнзээш, кежээ турлаавыска ээп келген бис. Бо чер эмтаң оъттуг, балык болгаш аң-мең-биле байлак, чаагай чурумалдыг бойдустуг орап дээрзин көрген бис.

Бойдус — кижиниң амыдыралының чарылбас кезээ. Аңчорук үезинде чамдык туристерниң олаглаан черлериниң [illegible] [illegible]. Консерва банкаларын, шил[illegible], [illegible] аъш-чем артыычыларын кайы хамаан чок октагылап каап кан боор. Хөлдүн кыдыында шил бузундузу. демир-дес кескиндилери эмгежок. Турбааза девискээринде бойдусту камнаар, хумагалаар талазы-биле кыйгырган чаңгыс-даа лозун-плакат чок. Туристер ортузунга лекция, беседа болгаш культура-массалыг ажылдар чорудуумазы турар. Спортту оюн-тоглаа организастаттынмайн турар. Орган[illegible] [illegible] байынарда, [illegible] столдарындан өске чүү-даа чок. Библиотека чок, солун, сеткүүл келбес. Турбаазаның чоогунда пионер лагери, балыкчылар бригадазы бар Райпо баштаар черни автомагазинни неделяда бир катап чорудуп турза кандыг? Кежээ кинону аңчоруукчуларга бараалгадыры күзенчиг.

Оон аңгыда столоваада чемниң шынары багай. Чем кылырда турбааза девискээринде чагыларны ужур хилээлеп алгап, азы турар бажыңның шалазын турун алгаш белеткеп турза болбас бе? Арга иштинге олуруп алгаш, ыт кагар ыяжы чок орарга, болур бе? Ук черниң контроль чогун ажыглап алгаш, хол девискээринде путёвка чок келген улус столовайдан чемненип турар. Аңчорукчуларга чамдыкта чем артпайн баргылаар. Турбаазаның директору К. Чадамба хүннүн заприк костүр. Ынчангаш туристерниң дыштаныылгазынче чогуур кичээнгейни салып, таарымчалыг байдалды тургузуп, чамдык четпестерни чайладырын туристер күзеп турар.

Ш. ООРЖАК,

«Тыва даг-дүгү» комбинадында слесарь.

СОЛУН КОНЦЕРТТЕР

Тываның күрүне филармониязының чагыы ёзугаар сурагдыг артистериниң уран чүүл коллективтериниң биске оюн-тоглаалыг аалдап кээри чаңчылчаан. Кызыгаар шериглерниң Забайкальениң Кызыл Туктуг шериг округунуң ыры болгаш танцы ансамбли — Тывага аалдап чорааш барган. Олар Ак-Довуракка, Чадаанага, Кызылда «Колос» Культура бажыңынга, Культураның болгаш дыштаныыштыаның Н. Гастелло аттыг паркының Ногаан театрынга концерттерни көргүскен.

Э. МОНГУШ.

МУЗЕЙ КИРГЕШ...

Кызылда чурт-шинчилел музейинге киргеш, мында делгээн болгаш көргүскен янзы-бүрү чүүлдерни көргеш, кончуг сонуургадым. Чамдык чүүлдерге хамаарыштыр бодалдарымны чугаалаксадым.

Музейниң экспонаттары сөөлгү он чылдарда көвүдеп келген, тускайлаан зал бүрүзүнде чаартылгалар караңга илдеп. Ылаңгыя бистиң өгбелеривистиң эрте-бурунгу база ортаакы вектерде төөгүзүнүң [illegible] мээң сагыжымда арты. Чыл бүрүзүнде музей делгелгелерин көрүп турар болгаш төөгүвүстүң магалыг чаагай талазынче шапкын хөгжүп бар чыдарынга кижиниң сеткили дыка өөрүүр боор чүве-дир. Мындыг үеде культураның музей [illegible] ле турар болза эки.

Чүгле эрте-бурунгу кижилерниң турлагларын, оларның эт-херекселдерин, ажыл-амы[illegible] [illegible] делгеп көргүскен өрээлдер безин дыка солун, онзагай черни ээлеп турар. Ында янзы-[illegible] [illegible] [illegible] болза ук өрээлдер херек ужурлуг материалдарны долу-биле көргүзүп шыдавайн турары илдең, чамдык өске-даа четпестерни эскерип болур. Чаңгыс чижек. Шаандагы даш ке[illegible] чок-даа) чүгле ийи-үштү зала делгеп көргүскен. Оларны аңаа-ла кайы-хамаан чок ийлендир салып кааны эптиг чараш эвес. Ол дээрге төөгүнүң тураскаалдары-дыр. Тураскаал болганда оларны тураскаал кылдыр тургуса эки боор. Өрээл дакпыш болганда өске хөй материалдар араа[illegible] дан оларны ылгап көөрү берге. Бала турганы, кайызын тывылганы, кандыг утказыг кылдынганы билдинмес.

Тайылбыр бижик база чок. Оларның чанында турар өске экспонаттарның тайылбыр бижиктеринде частырыглар база таваржыр-дыр. [illegible] бүгү делегейниң археолог эртемденнеринге билдингир Аржаан [illegible] тайылбырында безин частырыг таваржып турар.

Эрте-бурунгу өгбелерниң янзы-бүрү даш, демир, ыяш, хүлер, алдын, мөңгүн чөпсек-херекселдерин [illegible] [illegible] кергеш, кижиниң оон-даа кайгаар сонуургалы келир. Мөңге биле кады музей көрүп чораан Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраадан келген өөреникчилер база дыка сонуургап, үнүнде бодалга каттыжар болдурган. Харын-даа: «Бистиң [illegible] [illegible] шивээниң янзы-бүрү чүүлдерин мында чоп көргүспээн чоор?» деп айтырып-даа турдулар. Шынап-ла оларның шаандагы шивээ-хоорайларындан экспонаттарындан чүү даа кирбээн болду. А мында үш шивээ-хоорайлар амгы үеде амдаа чедир шинчилеттинмээн. Безин чадаарла оларның хана[illegible] [illegible] тургузуун материалдары — туйбулар безин онзагай. Көк-Чыраанын девискээринде үш шивээ-хоорайлар чүгле боттары безин тускай музей боор болур.

Черле ынчаш эрте-бурунгу болгаш ортаакы вектерни көргүскен музейниң ийи бичии залчыгаштарынга киргеш, хамык-даа чүгле ол археологтуг материалдардан безин тускай аңгы музей кылза кандыг ийик деп бодалдыг артым. Археологтуг материалдар талазы-биле бистиң республика кончуг байлак черлерниң бирээзи болгай. Чүгле чаңгыс даш [illegible] — тураскаалдарның элээн кезээн делгеп көргүсее. бир залга безин сыңмас ышкаш, чүс-чүс янзы-бүрү улуг-бичии [illegible] хоорайларын ооза чаңгызын көргүссе. Эртемденнерниң тыпкан чүүлдерин безин бисте дыка хөй болгай. Шаандагы чурук, бижик тураскаалдарын өөүлга, тайылбыры-биле көргүзер болза база солун болур ийик. Оон-даа өске экспонаттар көвей болгай.

Төөгү ыраан тудум, оон үнелиг улгадыр. Ынчангаш амгы үеде төөгүвүстүң археологтуг музейин тускай аңгылап кы[illegible] [illegible].

Б. БҮДҮП,

эртем ажылдакчызы.

телевидение

АВГУСТ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Зарядкаже, чыскаалынар! 9.00 — Делегейниң улустарының уран чогаалы. Вьетнам. 1-ги дамчыдылга. 9.45 — «Оттурукчу». 10.50 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.15 — «Ка[illegible]». [illegible] программа. 12.00 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.30 — «Совет Эвилелиниң даш[illegible] [illegible]». 12.45 — «Кедизен дамчыдылга». 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». [illegible] [illegible] Са[illegible]лерниң дилээнер ёзугаар ужу[illegible] [illegible] ССРЭ-ниң хөмүр-даш министри Б. Ф. Братченко, хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазы М. А. Скребный киржир. Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетов чорудар. 15.45 — Шахтёр хүнүнге уткуштур музыка программазы. 16.35 — «Кино аңчы-чоруктарының клуву». 17.35 — Мультфильмнер программазы. 18.00 — Делегей панорамазы. 18.45 — Баскетболга делегей чемпионады. 3-кү болгаш 4-кү черлер дээш маргылдаа. Колумбиядан дамчыдылга. 19.50 — «Майя Плисецкая». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — Баскетболга делегей чемпионады. Түңнел оюннар. Колумбиядан дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тиилекчилер». Фронтуу [illegible] клуву. [illegible] агаар армиязының хоочуннары. 15.50 — «Мындаагы дээргиниң адъютантызы». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 1-ги [illegible]. 17.00 — «Театр чарлалының чажынтазы». 18.10 — «Пластилин [illegible]». Мульт-фильм. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу дамдарывыс». 41-ги фильм — «1957-ги». 19.30 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. Допчулал. 20.00 — «Тамчыктыг үдунап, чаштар!». 20.15 — Суг адааның спортунга делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Караны көрүп тур мен». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

АВГУСТ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уругларга фильм: «Аннутаның оруу». 10.20 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чарлал. 14.55 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. Кинопрограмма: «Удуртукчу кижи дээрге...», «Чилеңнинга ужуп кээрил...», «Даштыг шеэ». 15.30 — Уругларга фильм: «Электрониктиң солун [illegible]». 1-ги сериязы — «Дургуннаашкын». 16.40 — Авам школазы. 17.10 — «Поляр залчээниң штурманы». Совет Эвилелиниң Маадыры И. Т. Спиринниң дугайында телеочерк. 17.25 — Бүгүдениң стадиону. 17.55 — Чаа [illegible] чылының эгелээринге. ССРЭ-ниң чырыдылгазының министри М. А. Прокофьев-биле беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Футбол дугайында допчулал. 19.10 — Партияның пландары — улустуң пландары. «Сибирьниң чери». Тюмень областа чурттаалга ба[illegible] [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] [illegible] комитединиң Ле[illegible] шаңналдың лауреады И. И. Нестеров дамчыдылгага киржир. 19.40 — У. Теккерей — «Хоозун алдарның делгиирин». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының «Хоозун алдарның делгиири» деп фильм-шиизиниң уламчызы. Ол төнген соонда — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Суг адаанда хоорайның [illegible]». 13.10 — «[illegible]». 13.40 — Эртем амыдыралы. 14.10 — Телемедээлер. 14.20 — 18.20 — Чарлал. 18.20 — «[illegible] [illegible]». Эртем-нептередиглиг фильм. [illegible].

КЫЗЫЛДАН

18.55 — Киножурнал. 18.55 — «Адаа тевү». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Культура болгаш амыдырал». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Спорт программазы: суг адааның спортунга делегей чемпионады. 22.05 — Аът спортунга чуртар аразының маргылдаазы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн кожуп турар булуттаар, дүне чамдык черлерге кезек чаъстаар, хүндүс чагбас. Соңгу-барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—9 градус чылыг, чамдык черлерге 2 градус чедир соок, хүндүс 17—22, чамдык черлерге 9—14 градус чылыыр.

Кызылга кожуп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Эмдик Барыын чүүте» 10.00, «Базындырбаан» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыындызы» 9.50, «Чүс чылдың улуг оорлаашкыны» 11.20, 15.00, 18.40, «Улу чылы» 13.10, 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кино чыындызы» 10.00, «Шуурган» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сыдыс инспектору» 16.30, «Ийиги кадай» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Кино чыындызы» 12.00 «Силерниң дүжүнерге-даа кирбээн» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

АВГУСТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрес-капитагай» 9.30, 12.10, 15.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ында, билдинмес оруктарда...» 9.20, 12.20, 15.20, «Мээң чаш назынымның чалгыннары» 10.50, 13.50, «Бижир азы уттур» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чашпан ажыг сиген» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 [illegible].

«ЕНИСЕЙ»: «Дүнекн болуушкун» 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Аң-чоруктар болгаш экскурсияларның Кызыл бюрозу [illegible] [illegible] биле аң-чорук кылырынче чалап тур:

— Ортаакы Азияже (Узбекистан) августуң 31-ден эгелээш, 12 хонук хүүсаалыг, путёвка өртээ 283 рубль;

— Сочиже — октябрь 7-ден эгелээш, 20 хонук хүүсаалыг, путёвка өртээ—378 рубль.

Самолёт-биле ынай-бээр [illegible] [illegible] өртээ, чурттаарының, экскурсия кылырының хөлечилери путёвкага кирип санап каан.

БЮРОНУН ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, «Моңгулек» аалчылар бажыңы, өрээлдер №№ 103, 109, телефон № 2-51-76.

Хамааты[illegible] коммунал квартира алырының болгаш хууда [illegible] автомашиналарын база аар мотоциклдерин [illegible] алырының ээлчээн Кызыл райсоветтиң күүскому 1982 чылдың августуң 2-ден октябрь 1-ге чедир эде демдеглээрин [illegible] тур.

Ол үе иштинде катап демдеглетпээн хамаатыларны ээлчег[illegible] [illegible].

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партий-ав амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-34-75 культура килдизиниң 2-22-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чорбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1873

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—01663

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 203 (12001) | 1982 чылдың август 31, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

МАЛГА ЧЕТЧИР ЧЕМНИ БЕЛЕТКЭЭРИ — БҮГҮ УЛУСТУҢ ШАЛЫПЧЫ ХЕРЭЭ

ТЕМПИНИ КОШКАТПААН

Ниитиниң малынга четчир хемчээлдиг чем белеткеп алырынче «Мурнакчы» совхозтуң дирекциязы бар күштү мөөңнээн. Бо хүннерге чедир 1654 тонна сиген кылдынган азы планның 60,2 хуу күүсеттингени ол. Ооң иштинде 486 тонна сенажты салган. Совхозтуң суггаттыг шөлдерде тарааны хөй чылдыг сигенниң кезиилдези үргүлчүлевишаан, ооң бир гектарындан 30-35 центнер сигенни ажаап ап турар.

Мал чеминиң белеткелинде сиген кезер 5 трактор, 2 грабль, бир прессподборщик туруушкун чок ажылдап турар. Хол кадырлыг-биле 124 кижи 12 звенода үстүп алган доктаамал ажылдап келгеннер.

Сөөлгү он хонуктуң түңнелинде хол кадырлыг звенолардан Хертек Кызыл-оол, Донгак Шолбан-оол, Салчак Дадар; МТЗ-50 маркалыг трактор-биле сиген кезериңге Ворошилов Самдан, Дамбыл Көк-оол, Дары-Хөө Оюун-оол оларның звенолары тиилекчи болуп, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, шилчиир чоруур вымпел, акша шаңналын алгылааннар.

Мал чеминиң белеткели-биле тараа культураларының ажаап алылышкыны удавас капсырлажыр. Ыңчангаш совхозтуң дирекциязы дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш күштүг баш удур планнаан.

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин төлептиг уткуур, малга четчир хемчээлдиг чемнерни белеткеп алыр дээш аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

А. КАНЧЫЫР.

Бөгүн «Шын» солун КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН коммунист Иван Данзурунуң чедиишкининге тураскаадып көдүрген.

Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң хоочун хойжузу, Ленин орденниң, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Иван Симчитович Данзурунуң өг-бүле звенозу 15 тонна сиген белеткээр хүлээлгезин 22 тонна чедирген болгаш ажылын ам-даа уламчылап турар.

Мурнакчылардан үлегер ап, ниитиниң малынга быжыг чем-сүрүү тургузарының талазы-биле социалистиг чарышка идепкейлиг киржиңер!

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Эрзин районда «Мөрен» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинде хайнышкынныг ажылдап турар. Ылаңгыя № 3 хойжу бригаданың малчыннары бригадир Анатолий Өлзейниң удуртулгазы-биле сөөлгү үеде мал чеминиң белеткелиниң темпизин шапкынчыткан.

Ында комсомол комитединиң секретары Александр Сандак, Шойжап-оол Базыр олар 30 тонна сигенни кезип белеткээш, сараттаан. Бригаданың мурнакчы малчыннары Орус-оол Паидал, Марзуу Учурал, Ижи Сигенков, Иван Сади олар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, 30-40 тонна чедир сигенни кезип, кыштагларында сөөртүп чедиргеш, сараттааннар. Олар ол ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Чайгы дыштанылгазының үезинде өөреникчилерниң дузазы совхозка улуг болган. Урана Амирмит, Мурат Сандак, Саяна Сади олар ада-иезиниң ажылынга, ылаңгыя хой кадарарынга дузалажып чайлааннар. Мал чеминиң белеткелинге школачылар Лёня Сади, Омак Ижи, Эрес Номчу-Бежек, Омар Канзай олар эки кириишкеннер.

Ол ышкаш совхозтуң Анай-оол Допчутка удурткан механизастаттынган сиген бригадазы ам бо хүннерде боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, ол ажылын уламчылап турар. Ында чолаачылар, трактористер Иван Идам, Иван Лаажап, Бады Сувак, Мөнге Чалзырай олар боттарының онаашкан ажылынга кызымаккай чоруун көргүзүп, хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчылар болуп келгеннер.

Суурнуң агитквартираларының чурттакчылары мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турар.

Ч. САДИ.

ЧЕТПЕСТЕР-ЛЕ ХӨЙ

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир саңныг мал чеми белеткээри-биле хайнышкынныг ажылдап турарлар. Амгы үеде Уса-Нурнуң Ак-Чыраада мал чеминиң белеткелинде ажылдап, ында бир механизастаттынган бригаданы тургускан.

Ында 30 кижи ажылдап, оларда 10 трактор, 5 сиген кезер, 2 бөлер машиналар болгаш 2 прессподборщик быжыглаттынган. Совхоз мал чеминиң белеткелинге июль 5-тен эгелеп кирген. Уса-Нурнуң шынаазында, Ак-Чыраа, Сарыг-Хөл деп черлерде сигенниң үнгени эки.

Ыңчангаш кол-ла чүве күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ажылдың темпизин дүргедедиринден кол хамааржыр. Совхоз 3800 тонна сигенни белеткээр планныг. Ам бо хүннерде 1294 тонна сигенни белеткеп, пресстээш, сараттаан. Белеткеттинген сигеннерни малчыннарның кыштагларынче сөөртүлгезин удур организастап турар.

Механизастаттынган бригадада трактор-биле сиген кестирип турар механизаторлар Мерген Сүгежик, Олег Чаткар, Николай Долчуп-Сүрүң, Женя Түвет-оол олар хүнде 7 гектар черниң сиген кестирер нормазын 14 га чедирип, 2 норманы күүседип, ында прессподборщикте Анатолий Маны-Дары, Константин Серээ хүнде 12 тонналы пресстээр тургаш, 48—50 тонна чедирип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, мурнакчылар болуп шылгарааннар.

Прессче сиген октап дажыглаар ажылчыннар Темирхан Бүрүткел, Шолбан Бүрбү, Хемер-Чурук Бүрбү, Гагарин Түлүш, Байыр Херел олар хүн нормаларын 115—120 хууларга күүседип мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Бригада хүнде 25—30 тонна сигенни белеткеп, сөөлгү он хонукта 250 тоннаны кылгаш, районнуң совхозтар аразында организастаан социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир чоруур Кызыл тугун база акша шаңналын чаалап алган.

Бригаданың кежигүннери мал чеминиң белеткелиниң темпизин кошкатпас дээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип, кызыл тукту салбас, боттарынга алган планныг онаалдазын сентябрь 25-те ажыр күүседири-биле ажыл-иш хайнышкынныг чоруп турар.

Ол ышкаш Ак-Чыраада болгаш Сарыг-Хөлде совхозтуң Кадый-Бажы, Чоза, Кара-Талдың хойжу бригадаларының малчыннары 412 тонна сигенни белеткээш, кыштагларында сөөртүп чедиргеш сараттаан. Ында 67 кижи хол кадырлы-биле кезип турар. Оларның ажылы база эки түңнелдиг.

Ындыг-даа болза, ында ажылдап турар тракторлар болгаш кожуг машиналары үрели бээр таварылгалар бола тыптып келир. Оларны каннаар, дуңзаалаар ажылдар база тургулаар. Ол аппаратты совхоз бо чылын июль айда садып алган. Ону совхозтуң төвүнде шыгжап каан чыдар. Кажан ажыглаары билдинмес.

Прессподборщиктерниң платформазы, сиген кезер машиналарның шатуну үрели бээр, пресске херек дузак демирлер төне бээр чүүлдер хөй. Ооң уламындан ол техникалар анаа туруп бээр чоруктар база бар.

Август 2—12-ге чедир Куу Дөң деп черге ажылдап турган сиген бригадазының аъш-чеми төгени-биле ону чогуур өй-шаанда хандырбаанындан аңаа ажылдап турган кижилер ажылын каггаш, суурже чанган. Ооң оларны катап чыгаш ажылче киирген.

Ол ышкаш сиген бригадаларынга ажылдап турар кижилерниң ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаан. Кайы-даа бригадаларда кижилерниң хостуг үелеринде ойнаар херекселдер-биле хандырбааны элдептиг.

Бригадалар төптеринде кескү агитация чок. Чуруктар, плакаттар, көргүзүг самбыразы, мал чеминиң белеткелиниң тускай распепкаларын кылып аспаан. Агитхуудустар, комсомолчу прожектор үнмейн турар.

Бо чылын мал чеминиң белеткели эгелээнден бээр район төвү Хандагайтының агиткультбригадазы чаңгыс катап концерт көргүскен. Олла олчаан кино, концерт кээп көрбээни хомудаачыг.

Райкүүскомунуң культура килдизи, совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш өске-даа ажылдарга хамаарылгалыг албан организация черлери айыттынган четпестерни эдер талазы-биле хемчеглерни дарый алыры чугула.

Н. ДАМДЫН.

ФЕРМАЛАРЖЕ, КЫШТАГЛАРЖЕ

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле ниитиниң малынга четчир саңныг мал чеминиң белеткелинде хайнышкынныг ажылдап турарлар.

Ам бо хүннерде сиген шөлдеринде 33 звено ажылдап, ында 315 кижи хаара туттунган. Олар 819 гектар черниң сигенин кезип, оон багай эвес дүжүттү ажаап алган, 119 га черниң көк-сулазын кескеш пресстээн. Хөй чылдыг сигенниң кезип, сүт-бараан фермазында сараттаан. Бо чылын совхоз 2820 тонна сиген белеткээр планының 50 хуузун күүседип, 450 тонна сенажты салган, 35 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн болгаш 150 тонна долгаан сигенни кылып алган. Мал чеминиң белеткелинде 13 трактор, 2 прессподборщик, 2 сиген бөлер машина быжыглаттынган. Белеткеттинген сигенни сүт-бараан фермазынче, малчыннарның кыштагларынче сөөртүлгезин хүн бүрү организастап турар.

Звеноларның аразында социалистиг чарышты организастаан. К. Дажы-Серен, С. Өлчеймаа оларның удурткан звенолары социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, бирги черде чоруп турар. Трактористер Б. Кундус-оол, С. Хеймер-оол, К. Кайгал-оол, чолаачы Араптаң Эмбес-оол олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, шаңнадып, мактадып келгеннер.

Ындыг-даа болза, мал чеминиң белеткелиниң үезинде ында ажылдап турар кижилерниң ортузунда масса-политиктиг ажылдарны, лекция, беседаны организаставайн турар. Кино, концерт дээш өске-даа культура-массалыг ажылдар эртпээн.

Ол ышкаш совхозтуң удуртукчулары сигенде звеноларга келбейн, оларның ажыл-амыдыралы-биле танышкып, сонуургавайн турарын ында ажылдап турар кижилер хомудап турар.

Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязы, партком болгаш кодээ Советтиң күүскому дээштиг хемчеглерни алыры чугула.

Х. КАРА-ООЛ.

40 ТОННАНЫ

Кызыл-оол Давайнаевич Монгуш «Чыраа-Бажы» совхозта тудугжу бригаданың кежигүнү. Ниитиниң мал чеминиң белеткелинге чылдың-на идепкейлиг киржип 50—70 тонна чедир сигенни белеткээш, совхозка дужаап турар.

Юбилейлиг чылда тудугжу К. Д. Монгуш бодунуң өг-бүлези-биле кады сиген кезип белеткээринде төлептиг үлүүн киирип турар. Олар ам бо хүннерге чедир эки шынарлыг 40 тонна сигенни белеткеп дужааган. Ам-даа 20 тонна сигенни кезип ажаап алган, сараттааш, дужаарынга белеткеп турар.

К. Д. Монгуш өг-бүлези, тудугжу эш-өөру-биле кады сиген кезерин уламчылап турар болгаш 20 тонна сигенни кезип белеткээрин хүлээнип турар.

Олар ниитизи-биле 80 тонна сигенни совхозка белеткеп бээрлер.

М. ЧАШ-ООЛ.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Бай-Тал» совхозта кодээ Совет, ында хереэженнер чөвүлели агитквартиралар-биле ажылды эки организастаан. Хереэженнер чөвүлелиниң даргазы, ортумак школаның башкызы Чечек Баавыл мал чеми белеткээриниң ажылдарынга агитквартираларны, суурнуң хереэженнерин мобилизастап хаара туткан.

Агитквартиралар ниитизи-биле совхозка 65 тонна сигенни белеткеп бээр онаалдалыг тургаш, херек кырында ону 78 тоннага күүсеткен. «Венера» агитквартира 5 тонна планын 9,5 тонна кылдыр күүсеткен. «Дешпилге» агитквартира шупту 9 тонналы белеткээш, планындан 5 тонна ажыр кылган. «Ай» агитквартира 5,7 тонна планныг тургаш, кылып белеткээни 8 тонна болган.

БИСТИҢ КОРР.

БАЙКОНУР КОСМОДРОМ. (СЭТА-ның тускай корр. В. Овчаров).

Совет эртемденнериниң ажылдап кылганы космоска ужудуушкунга белеткелдиң методиказы хереэжен кижиниң орбитага ажылын эң-не идепкейлиг болдуратын бо хүннерде чедип алыр арганы берип турар. Байконур космодромга Светлана Савицкаяның медицина шинчилгезиниң соонда специалистер ындыг түңнелди кылганнар.

— Космос медицинасының чыып алганы дуржулгазының, ужудуушкунга шилип алыышкынның болгаш белеткелдиң тускай системазының ачызында Светлана Леонид Попов болгаш Александр Серебров ышкаш, дензи чок байдалга чедиишкинниг ужурашкан — деп, экипажтың медицина талазы-биле белеткелиниң удуртукчузу И. Тарасов чугаалаан.— Экспедицияның үезинде орбитадан алдынган телеметрлиг түңнелдер-даа база ужудуушкун соонда шинчилгелерниң түңнелдери-даа ол дугайын бүзүредип турар. С. Савицкаяның кадыының байдалы Черге кээп дүжкениниң соонда дораан-на ужудуушкун мурнунда турганы ышкаш, ындыг байдалдыг апарган. Ооң ханының базылышкыны мичан 75—115, судалы —68—70 болган. Ужудуушкун үезинде ооң деңзизи өскерилбээн. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, биске билдинигир кандыг-даа өскерлиишкин тывылбаан.

Специалистерниң бодалын Светлана боду кымдан-даа артык бадыткап турар. Ол экипажтың эр кежигүннери ышкаш, омак-сергек болгаш, суг бассейнинге эштип турар. Августуң 30-де «днепрлерге» теннис ойнаарын чөпшээрээн. Л. Попов, А. Серебров болгаш С. Савицкая сутлар чоокку хүннерде Сылдыстыг хоорайжыгашка чанып кээрлер.

ХЕРСОН. Херсоннуң консерва комбинадының специалистерниң организастааны транспорттуң «шөл — бүдүрүлге черниң» аразынга шуушурулга аргазы томаттарның бүгү дүжүдүн бүрүнү-биле ажаап алгаш, чидириг чокка сөөртүп алырын хандырар. Ол областа помидорларның массалыг ажаап алылышкыны эгелээн болгаш чиг-этти арыглап, болбаазырадырының талазы-биле шөлдерде беш цехтерни ажыглалда киирген. Ооң түңнелинде ажаап алылышкын улам шапкынчып, чидириг эвээжээн болгаш бүдүрүлгениң дериг-херекселдерин долузу-биле ажылдадырын, консерва продукциязын кылып үндүрерин көвүдедирин организастаарынга идиглиг болган.

ЕРЕВАН. Арменияның тудугжулары хары угда 15 муң уругларга белекти сөңнээннер. Ол республикада өөредилге чылының эгелээриниң мурнуу чарында 30 чаа школа ажыглалда кирген болгаш оларның хөй кезии—кедээ черлерде туттунган. Күш-ажыл кичээлдеринге ажыглаары-биле оларга 70 тракторну болгаш автомашиналы немей берген. Дыка хөй аныяк башкылар — республиканың дээди өөредилге черлериниң 1600 ажыг доозукчулары, чаа школаларга барып ажылдаарлар.

КЗЫЛ-ОРДА. Кзыл-Орда областың Джалагаш суурунда туттунган чаа универмаг садып алыкчыларны хүлээп алган. Ол ийи каът бажыңда мебель, даараглыг кылыглар, идиктер, ажыл-агый бараннарының салбырлары тургустунган. Тараажылар болгаш малчыннар чагыг столдарын дамчыштыр хуу дуаалап ажыл-агыйынга херек дериг-херекселдерни, ажылчын идик-хептерни чагыдып ап болурлар. Кзыл-Орда областың суурларынга бо беш чылдың төнчүзүнге чедир 20 улуг универсалдыг магазиннерни болгаш садыг төптерин тудар.

«Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп хүндүлүг атты Н. И. Ивановка тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында капитал тудуг эргелелиниң начальниги Николай Иванович Ивановка «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың август 30.

Аныяктарның дагдыныкчызы

Чадаана хоорайда амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели районда мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ооң коллективи бо чылдың баштайгы чартыында демниг ажылдааш, эки көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарышка шаңналдыг черни ээлээн. Хөй чылдарда доктаамал ак сеткилдиг ажылдап, бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседиринге эвээш эвес үлүүн киирип келгеннер ында хөй. Оларның бирээзи Хензиг Бош-Холовна Ондар. Ол он ийи чыл ажыг үеде чоннуң амыдырал хандырылга шугумунга ажылдап, чагыг алыкчыларының болгаш коллективиниң хүндүткелин чаалап алган. Х. Б. Ондар бүдүрүлгениң мурнакчызы, аныяктарның дагдыныкчызы.

ЧУРУКТА: аныяктарның дагдыныкчызы, мурнакчы даараныкчы Х. Б. Ондар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Чарышка тиилээн

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты Барыын-Хемчик районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы хүннеринден-не калбарткан. Ажыл-ишчилерниң чурттуң юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш шалыпчы ажылдаанының түңнелинде республиканың коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыжынга коллектив бирги болгаш ийиги кварталда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугубиле ийи удаа шаңнаткан. Эргелелдиң ажыл-ишчилери июль, август айларның планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

Бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседиринге мурнакчыларның киирип турар үлүү биче эвес, ооң уламындан эргелел дээре ажылдыгларның одуруунда кирген. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орар мурнакчыларга даараан ыдыглар септээр мастер В. А. Похабова, дааранычылар М. К. Биче-оол, Н. А. Кыргыс, фотограф Н. Т. Антропов, парикмахерлер Т. Х. Хомушку, В. К. Ооржак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Чоннуң хереглелдерин, негелделерин эки шынарлыг хандырарынче, ачы-дуза чедирерин калбартырынче эргелелдиң ишчилери кичээнгейни салган. Районнуң чурттакчыларынга он беш хевирниң ачы-дузазын коллектив чедирип турар.

Бистиң корр.

БЕЛЕН ЭВЕС

Бо чылдың июнь айда каңдаашкын болган ужурундан тарааның үнүжүнге шаптыктаан-даа болза, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң девискээринде ажаап алыр тараа болгаш мал чеминге хереглээр ногаан масса хөй.

Совхозта күскү дүжүт ажаап алылышкынынга хереглээр комбайннар болгаш машина-техника белен эвес. 13 комбайндан 10 комбайн септеттинген, 3 СКД деп маркалыг комбайн белен эвес. Оларның 2-зи Чадаананың сельхозтехкүркомунуң районнар аразының каттыжылгазында септелгеде туруп турар.

Силос ажаар К—С-18 маркалыг 4 комбайн сенажта ажылдап, 4 прессподборщиктиң 2-зи ажылдавас, үрелик, 21 автомашинаның 8-и ажылдавас. Бензовоз машиналардан үе кудар машина аварияга таварышкаш, аңдарылганындан апаа турар.

Айыттынган четпестерни дарый эдер талазы-биле хемчеглерни алыры совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар.

С. ТӨГҮС.

ШЫЛГАРАҢГАЙ ЧЕДИИШКИН

Совет космонавтылар Л. И. Попов, А. А. Серебров болгаш С. Е. Савицкая оларның ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулганын даштыкының массалыг информация черлери совет космонавтиканың чаа шылгараңгай чедиишкини кылдыр үнелеп турар. Ол дугайында тайылбыр чүүлдерде «Салют-7» — «Союз Т-5» — «Союз Т-7» эртем-шинчилел комплекизинге кылган дуржулгаларының болгаш шинчилелдериниң түңнелинде улуг хемчээлдиг эртем медээлерин алганының улуг ужур-дузалыын онзалап демдеглеп турар.

«Работническо дело» деп болгар солун ол ужудуушкунуң түңнелдерин совет эртемниң болгаш техниканың чайынналчак чедиишкини кылдыр үнелээн.

«Руде право» дээр чехословак солун экипажтың составынга баштайгы хереэжен космонавтының ажылдааны экспедицияның чедиишкинниг доозулган ужудуушкуну совет космонавтиканың төөгүзүнде чаа чайынналчак арын боон киргенин бижээн. Ужудуушкун үезинде алдынган эртем түңнелдерин эртемниң болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга, а ол ышкаш башкарылгалыг космос аппараттарын улам сайзырадырынга ажыглаар апаар.

«Нойес дойчланд» (ГДР) солун космонавтыларның шинчилелдериниң байлак түңнелдерин Черге чедиишкинниг алгаш келгенин демдеглээн.

«Худулмур» деп моол солун эртем-шинчилел комплекизинге маадырлыг совет космонавтыларның кылганы чугула шинчилелдери болгаш дуржулгалары тайбың сорулгаларга космос делгемнерин ажыглаарының төөгүзүнге чаа эгени ажытканын бижээн.

Америк информация агентиледери космостуң «Союз Т-5» кораблиниң черже дүжер аппарадының чедиишкинниг хонупканын «дүрген» деп демдектээш, дыңнаткан.

ЮПИ агентилел хереэжен кижиниң космоска ужудуушкунунуң үргүлчүлелиниң талазы-биле делегей рекордун тургускан Светлана Савицкаяның кайгамчыктыг чедиишкинин онзалап айыткан. Чер чоогунуң орбитазынга С. Е. Савицкаяның чедиишкинниг ажылы космосту ажыглалга киирерингe хереэженнер эр кижилер-биле бир дөмей ажылдап болуруп бадыткаанын агентилел дыңнаткан.

«Юманите» дээр француз солун каттышкан экипажтың баштайгы ужудуушкунунуң долу чедиишкиннинг болганын демдеглеп бижээн. Орбитада комплекске хереэжен космонавтының барганы, келгени дензи чок байдалга хереэжен кижиниң организминиң таарыжыр байдалын шинчилээр программаны чорудар арганы берген. Космоска ужудуушкун үезинде хереэжен болгаш эр-даа кижиниң организминге ооң салдар чедирер факторларының кандыг-даа улуг ылгалдары илереттинмээн.

«Фольксштимме» деп австри солун совет космонавтиканың чаа чедиишкининиң дугайын «Чедиишкинниг ужудуушкун соонда үш совет космонавтылар Черге кээп хонупкан» деп эгениң адаанга дыңнаткан. Ол ужудуушкунга хереэжен космонавтының киришкени космосту ажыдып, ажыглаарының талазы-биле келир үениң төлевилелдерин боттандырарын, ылаңгыяда орбитага доктаамал ажылдаар станцияларны тургузарын чоокшуладырының херээнге чугула базым болурун демдеглээн.

«Асахи» деп япон солун орбитаның комплекизинге ужудуушкун үезинде медицина-биология болгаш эртем-техниктиг шинчилелдерниң база дуржулгаларының калбак программазын күүсеткенин онзалап айыткан.

Индий солуннар ооң составынга эң-не баштайгы хереэжен космонавтының ажылдааны экипажтың ужудуушкунунуң чедиишкинниг доозулганының дугайында дыңналдыгны эң чугула медээ кылдыр онзалап парлаан.

Марокко радио болгаш телевидение космонавтиканың төөгүзүнде ийи дугаар хереэжен космонавтының чораан келгени экипаж шинчилелдер болгаш дуржулгалар программазын долузу-биле күүсеткенин боттарының дамчыдылгаларынга онзалап айыткан.

(СЭТА).

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ХОСТУГ КРАЙДА ХОСТУГ КИЖИЛЕР

И. Е. ПОЛЯКОВ,
Белорус ССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры

Бистиң чаңгыс аай хөй националдыг социалистиг күрүвевистиң тургустунган үезинден бээр Совет Эвилелиниң болгаш республика бүрүзүнүң эрткен оруу 60 чылдың бедиинден тодазы-биле көстүп келир-дир. Ооң үндезилекчилериниң бирээзи Белорус ССР база болур. Найырал болгаш акы-дуңма чорук-биле быжыг каңналган совет өг-бүле болуп турар ССРЭ-ниң бүгү национальдары болгаш биче улустары боттарының чедип алган чедиишкиннеринче чоргаарал-биле көрүп турар.

Бистер, белорустар, юбилейге чүнүң-биле келир бис, ынчаш?

Маадыр-хоорай Минскиге Ленин ордени болгаш «Алдын Сылдыс» медальды тывысып тура, эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Совет Белоруссияның, ооң иштинде найысылалының чедиишкиннери — ленинчи национал политиканың амыдыралчы боттаныышкыны, крепостной хамаарылгадан социализмниң хостааны чоннуң угаан-бодал күштериниң чогаадыкчы күчүзүнүң чечектелиишкини-дир».

Доңчу-даа болза, а бо аажок ханы уткалыг үнелелде бүгү талазы-биле бедик хөгжүлделиг социалистиг республиканың овур-хевири ол-ла олчаан каракка көвүлдүр чуруттунуп келир-дир.

Белорус үлетпүрүнүң продукциязы чурттан дашкаар калбаа-биле ажыглаттынып турар. Ат-сураа алгаан тракторлар болгаш хөй чүък сөөртүр самосвалдар, металл кезер станоктар болгаш автоматтыг шугумнар, нефть болбаазырадылгазының продуктулары болгаш калийлиг чемишчидилгелер, электроннут санаалга машиналары болгаш электротехниктиг кылыглар, телевизорлар болгаш соодукчулар, шактар болгаш мотоциклдер республиканың индустриалдыг овур-хевири бо.

Сөөлгү үеде үлетпүр бүдүрүлгезиниң нийти хемчээли чеди чыл санында-ла ийи катап өзүп келген. Дайын мурнундагы бүдүн 1940 чылда бүдүрүп турган продукцияны ам бистиң бүдүрүлгелеривис чүгле он хонукта кылып үндүрүп турар. Кыска үе дургузунда республиканың кайы хире хереле базым кылганы оон-на тодазы-биле илерэп келир-дир. Индустрия талазы-биле сула хөгжүлделиг хааныг Россияның байдалында безин Белоруссия чаржынчыг турган.

Бистер, белорустар, боттарывыстың хууда күжүвүс база акша-хөреңгивис-биле күчүлүг үлетпүр потенциалын тургузуп шыдавас турганывыс билдингир болбайн аан. Чүгле Улуг Октябрьның тиилелгези болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы чурттуң бүгү районнарының экономиктиг база социал хөгжүлдезинге шаанда дарлаткан чораан улустарның херек кырында хожудаңгай чоруун дүргени-биле узуткаарынга калбак аргаларны ажыткан.

Бистиң нийти чуртувус — чаңгыс аай, улус ажыл-агыйының күчүлүг комплекизи-дир, а республика бүрүзү — ооң тудуш кол кезии. Белоруссия бөгүнде улус ажыл-агыйынга бээр чүүлдүн бүдүрер телээде, чурттуң өске районнарындан демир-дашты, коксту, нефтини, газты, кара болгаш өңнүг металлдарны, дүктү, хөвеңни, ыяш материалдарны болгаш аъш-чем чиг-эдин — шуптузун санаар ук чок — ап турар. Бүгү чурт Белоруссия дээш, а Белоруссия — бүгү чурт дээш ажылдап турар.

Найыралдыг совет өг-бүледе кадрлар, бүдүрүлге дуржулгазы, чогаадыкчы чедиишкиннер-биле ажыктыг солчулга чорупп турар. Чижээлээрге, аныяк хоорайда Новополоцкиде нефтехимияның тудуглары тударынга чурттуң бүгү эвилелдешкен республикаларындан үш чүс ажыг бүдүрүлгелер, Москваның, Ленинградтың, Новосибирскиниң чээрби хире төлевилел организациялары киришкен. Ындыг чижектерни хөйү-биле киврип болур.

Белоруссияның ажылчы чоннары бодунуң ээлчээнде Байкал-Амур магистралын тударынга, Сибирьниң нефтилиг районнарын шиңгээдип алырынга, Россияның кара эвес хөрзүннүг черин чаартырынга, «Атоммашты» тударынга, Ташкентини катап тудуп тургузарынга дузалашканнар. Белоруссия Литва-биле чаржып турар, а күш-ажылчы хөй-хөй коллективтер — өске-даа эвилелдешкен республикаларның коллективтери-биле аразында чарыштыг.

Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс кедээ ажыл-агыйның улуг бүдүрүлгелери болу берген. Белорус черден чоокка чедир-ле гектардан деңгүп-даңгып чеди центнер дүжүттү ажаап турган болза, ам тараа культураларындан үш катап хөй дүжүттү өстүрүп турар. Чүс-чүс ажыл-агыйлар гектардан 30—40 центнер дүжүттү ажаап ап турар. Интенсификацияның оруу-биле кедээ ажыл-агыйның кол адыры болур мал ажылы хөгжүп турар. Улуг-улуг фермалар, комплекстер бар. Малдың баш саны доктаамал өзүп турар.

Полесьеде улуг чаартылгалар болгулаан. Чиңдигир тулаа-малгаштыг бо чер мелиорастаашкынның түңнелинде миллион ажыг гектар шөл малга чемнер бүдүрериниң болгаш мал бажы өстүрериниң баазазы апарган. Ында 15 совхоз бар. Полесьени белорус кур чер деп адап турар бис, ында өске республикаларның төлээлекчилери база ажылдап турар. Полесьени шиңгээдип алырынче СЭКП ТК болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни база салып турар.

Чурттуң экономиктиг күчүзү хамыктың мурнунда чоннуң материалдыг чаагай чоруун доктаамал бедидеринче угланган. Сөөлгү ийи он чылда республиканың чурттакчы чонунуң бир кижизинге онаажтыр боттуг орулгалар 2,7 катап, хереглелдиң нийтилел фондулары — 5 ажыг катап көвүдээн, а ол фондулардан бир кижиге чылда төлелгелер болгаш чиигелделер бээри 416 рубль четкен.

Чуртталга тудуу канчаар-даа аажок калбарган. Дайын соондагы чылдарда 125 миллион дөрбелчин метр чурттаалга шелү ажыглалга кирген, биргээр чугаалаарга, 1 миллион 400 муң кижи чурттап турар амгы Минск ышкаш, алды ындыг хоорайлар туттунган-дыр. Чүгле оңгу беш чылдың эгезинден бээр ийи миллион ажыг кижи чурттаалга байдалдарын экижиткен. Немец фашистиг халдаашкынның чылдарында чурттаалга фондузу коргунчуг хоозуралга таварышкан ындыг республикага ооң кайы хире улуг ужурдузалыг болуп турарын кижи бодап безин четпес-тир.

Совет кандыг-даа республика-биле бир дөмей, Белоруссия угаан-бодалдың шылгаамыры-биле байлак. Дээди 33 өөредилге черлери, ооң иштинде үш университет, ортумак тускай 136 өөредилге черлери бистиң чуртувуска-даа, өске-даа он-он күрүнелерге хөй-хөй специалистерни белеткеп турар. Үжен чылдарның эгезинде, кажан мээң төрээн хоорайымга, «Гомсельмаш» заводун тудуп турда (ынчап электросварщиктеп турган мен), тудугжулар аразынга чүгле чаңгыс кижи — тудуг начальниги дээди эртемниг турганын сакты-дыр мен. Ам республикада дээди эртемниг миллион ажыг специалистер ажылдап турар.

Бо бүгү фактылар, саннар, деңнелгелер бистиң чедиишкиннеривистиң чүгле кезиктерин көргүзүп турар. Ынчалзажок олар СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының белорус чонга чүнү бергенин, чурттуң бүгү улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң ак сеткилдиг дузаламчызының ооң салым-чолунга кандыг салдарны чедиргенин тодаргайы-биле көргүзүп турар. Республиканың быжыг эвилелинге, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, карак кызыл күжениишкиннер-биле чүс-чүс чылдарда экономиктиг болгаш культура хожудаашкынның узуткап, фашистиг халдаашкынны ойтур шапкаш, ооң-биле бодувусту нация кылдыр камгалап ап, эң кыска хуусаада дайынга хоозураан улус ажыл-агыйын катап тургузуп, амгы үениң үлетпүрүн, кедээ ажыл-агыйын, эртемин хөгжүдүп, канчаар-даа аажок улуг социал чаалап алышкыннарны чедип ап шыдаан-даа бис.

Бисте бүгү-ле чүве магалыг эки, бүгү-ле чүве деңдески деп чугаалап болбас ужурлуг. Четпестер-даа, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар-даа бар. Эң чугула, нарын хөй-хөй айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле эчис сорулгалыг улуг ажыл он бирги беш чылдың пландарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырып турар амгы бо үеде чорудуп турар. А ол айтырыглар үлетпүр бүдүрүлгезиниң темпилерин бар күчүлерни чөп ажыглап, депшилгелиг технологияны нептередип турган дыка дүргедедирин негеп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Беш чылдың бирги чылының болгаш ийиги чылының эрткен айларының түңнелдери-биле алырга, үлетпүр адырларының хөй кезиинде, тудугда онаалдалар чедиишкиннг күүсеттинип турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг салышкынны киирер талазы, кедээ ажыл-агыйның болгаш республиканың бүгү агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчылары беш чылда тараа бүдүрерин 26—31 хуу бедидер, ол ышкаш картофель, малга чемнер чылдазын көвүдедир, эът бүдүрерин чылда ортумаа-биле 14, сүттү — 4,7, чуургаларны — 9 хуу чедирер ужурлуг.

Мурнувуста алдарлыг ажылхеректер-ле хөй. Бистер, белорустар, акы-дуңма совет улустарның бузулбас найыралдыг өг-бүлезинге хамааржып турарывыска чоргаарланыр бис. Бистиң күжүвүс-даа, келир үеге бүзүреливис-даа ында. Белорус ССР-ниң гимнинде мындыг сөстер бар болгай.

Хостуг-шөлээн, чечектелген
черивиске
Кожа базып, мөңге шагда
чурттаар-даа бис!

ЧУРТУМ—ЧОНУМ

Чурукчу кижиниң кылган ажылында ооң төрээн чериниң бүгү өңнери сиңниккен болур деп чугаалажып турарында ужур-ла бар болдур ийин. Ол ындыг-даа: кижи бүрүзүнге каас-чараш болгаш чогаадыкчы чоруктуң баштайгы башкызы — Төрээн чурт, чон болгаш төөгү болур. Мээң төрээн черимни Белоруссия деп чассыды адаан. Ол — ак, магалыг чаагай Русь дээни ол. А чүге ак дээниң? Белорус бойдустуң өңнериниң чиндиг ак, арыын, ооң хөлдериниң арыг-кылаң суунуң өңүн барымдаалааан азы чүс-чүс чылдар дургузунда чурттап келген улуг дубтарның кырынга чинги-биле ужудуп чоруур ак аистерниң өңүн-даа барымдаалаан чадавас...

Мээң бодап турарым-биле алырга, «ак» деп сөс мээң чонумнуң ак сеткилдиин база илередип турар ышкаш. Чонум чымчак сеткилдиг, дузааргак, аалчылар хүлээп алырынга чаңчыккан болгай. Ынак черим Весканы Витебщинаның хөлдүг чериниң ортузунда ыры-шоору чаңгыланып чылар кылдыр сактыдыр мен. Ажыл-ишке кызымак, байырлалдар үезинде дыштанып билир. Чер ажылдыгларының белен эвес ажылын үнелеп билир чаңгыс чер чурттугларымны бодап чоруур мен. Чогаадыкчы ажылымның баштайгы кичээлдери маңаа эрткен. Сиген кезеринге азы аргыыр ажылга, кеъшти азы ыяшты ажылдап кылырынга ачам мени чүгле өөреткен эвес, а ажылга бүгү сеткил сагыштан бердинеринге өөреткен. Ындыг чаңчыл мээң улузумнуң бүдүжүнде сиңниккен. Мындыг магалыг чаагай сеткилдиг мээң чонум дайзынның шаап халдаашкынынга бир дугаарында таварышкаш, ону тиилеп үнер күштү кайын тып алганын бодагылаар мен. Республиканың дөрткү чурттакчы бүрүзүнүң маадырлыг чорук кылганы — дайзынны көөр хөөн чок чорук кайын төрүттүнгениң? — деп айтырыгга харыым мындыг: төрээн черинге ынакшылдан...

Бөгүн бодумнуң чонумнуң салым-чолунуң дугайын бодап олура, акы-дуңмалышкы эвилелдиң 60 чылын демдеглеп турар улустарның салым-чолу-биле оларның тудуш харылзаалывының дугайын бодай бээр мен. Чүгле хостуг болгаш дең эргелиг республикаларның эвилелиниң ачызында мээң чонум тайбың күш-ажылдың улуг чурумалын тургузар аргалыг болган. Ооң мурнунга мөгеер мен.

М. САВИЦКИЙ,
ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу.

Саннар, фактылар

☆ Бистиң чуртувустуң барыын кызыгаарындан чөөн чүкче 650 км болгаш соңгу чүктен мурнуу чүк 560 км девискээрде Белоруссия чаттылган. Эвилелдешкен республикаларның аразындан девискээр талазы-биле бо республика алдыгы черни, а чурттакчы чонунуң талазы-биле бешки черни (9800 муң кижи) ээлеп турар. 80 национальдарның болгаш улустарның төлээлекчилери республикада чурттап турар.

• • •

☆ Белоруссияның үлетпүрү бөгүн революция мурнундагызынга деңнээрге, продукцияны 235 катап көвүү бүдүрүп үндүрүп турар. А 1940 чылдың планын ийи неделя дургузунда-ла күүседип турар. Нийти эвилелдиң калийлиг чемишчидилге бүдүрүлгезиниң чартыындан хөйүн, химиктиг волокноларның болгаш удазыннарның 21 хуузун, тракторларның 14 хуузун, дөрткү мотоциклди, чедиги чадаг-тергени болгаш металл кестирер станокту, оңгу соодукчуну, он ийиги телевизорну, чүък сөөртүр чээрбиги автомобиль бүрүзүн Белоруссия бүдүрүп үндүрүп турар. Ооң бүдүрүлгелериниң продукциязының 25 хуузу шынар демдектиг.

• • •

☆ Октябрь революциязынга чедир үеде Белоруссияның кедээ ажыл-агыйының техниктиг баазазын ыяштан кылган 677 муң илиирлер болгаш андазыннар тургузуп турган. Ам республиканың хову, шөлдеринде 120 муң чыгыы трактор, 30 муң хире тараа ажаар комбайн, чүък сөөртүр 70 муң ажыг автомобильдер ажылдап турар.

• • •

☆ Нийтилел бүдүрүлгезиниң талазы-биле хендирден кылган удазыннарның 25 хуузун, картофельдиң 14—16 хуузун, эъттиң болгаш сүттүң 6 хуузун Белоруссия бүдүрүп үндүрүп турар. Кедээ ажыл-агый продукциязының чылда нийти хемчээли оңгу беш чылда ортумаа-биле 15 хуу өскен. Чүс-чүс колхозтар болгаш совхозтар гектар бүрүзүнден чылдың-на 40—тан хөй центнер дүжүттү ап турар.

• • •

☆ Он белорустуң сеэн революция мурнунда номчуп билбес турган. 1981 чылдың төнчүзүнде дээди болгаш ортумак эртемниглерниң саны бүгү чурттакчыларның 81 хуузу болган. Өөредилгениң бүгү хевирлери-биле 3,7 миллион кижи хаара туттунган. Он муң чурттакчыга хамаарыштыр студентилер санының талазы-биле БССР ГФР-ни, Францияны, Италияны болгаш өске-даа чамдык сайзырангай капиталистиг чурттарны ашкан.

Белорус ССР-нин найысылалы — Минск. Тиилелге шелу.

БИСТЕР—СОВЕТ КИЖИЛЕР БИС

Төрээн чуртка ынакшыл. Аңаа кижи бүрүзүнүң ынакшылын, бердиниишкинин аңгы-аңгы сөстер-биле илередип болур. Кижи бүрүзүнүң өскен төрээн чери дөмей эвес-ле болгай. Совет улус чаңгыс аай өг-бүле деп сөстерни канчаар билип турар бис? Кандыг-кандыг болуушкуннар, сактыышкыннар-биле ол сөстерни харылзаштырар силер? — деп, айтырыгларны янзы-бүрү мергежилдиң кижилеринге СЭТА-ның корреспондентизи салган.

ИГОРЬ ЛУЧЕНОК, композитор, БССР-ниң урап чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы:

Мен композитор-ыраажы кижи болгай мен. А ырыны өңнүктер чокка, бистиң Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнде чурттап турар кайгамчык кижилер-биле ужуражыышкыннар чокка чогаадыры болдунмас болгай. Ынчангаш мээң бодап турарым-биле алырга, совет улустарның чаңгыс эви дээрге-ле, өңнүктерже орукка чедирип кээр чаагай чүүл-дүр.

Соңгу чүктүң далайжыларынга чораш чоокта чаа ээп келдим. Моон мурнундагы болгаш чаа-ла чогаатканым ырыларны оларга чедирип чордум. Өөрүнчүг чүве чүл дээрге оларны орустар-даа, украиннер-даа, Прибалтика чурттуглар-даа, Закавказье республикаларының улустары-даа — шупту-ла очулдурулга чокка билип ап турары-дыр. Сагыш-сеткилдиң өөрүшкүзүн ырын, хөгжүм, урап чүүл онзагай кылдыр илередип турар.

Төрээн черим — Белоруссиямче аажок өөрүшкүлүг ээп келдим. Чаа-чаа ырылар чогааттынары чугаажок.

МИХАИЛ ТИТОВ, Витебскиниң Коминтерн аттыг станок тудуушкун заводунуң шлифовщиги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры:

1974 чылдың чайынында бистиң Витебск муң чылын байырлап эрттирген. Ылангыя кудумчуларга болгаш шөлдерге болуп эрткен массалыг байырлалдар мээң сагыжымда артып калган. Аңаа он-он муң кижи киришкен. Оон эгелээшле ындыг байырлалдар чылдың эртер апарган. Ырлап, танцылап турар кижилерни, Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнден келген аалчыларны көргеш, фронтудан ээп келгеш, маңаа көрген чүүлдеримни сактып кээр мен. Витебскимни фашистер бузундулар кылдыр бомбалап каапкан. А хостакчы дайынчыларны чүгле 118 чурттакчы уткуп алган.

Мээң чаңгыс чер чурттугларымның хостуг ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны Совет чуртувустуң чонунуң быжыг найыралы тургузуп берген.

ВЛАДИМИР БЛАКИЦКИЙ, Гродно областың Калинин аттыг колхозунуң механизатору, Күш-ажылчы алдар ордеиннериниң ийиги, үшкү чергелериниң эдилекчизи:

Бистиң суурувустуң чоогунда, тараа чалгаан ховунуң кыдыында тургустунган турасхаал бар. 120-ги гвардейжи адыгжы дивизияның командири генерал-майор Ян Фогель ээр балыглаткаш, маңаа мөчээнин ол чугаалап турар. Бо ховуну латыш маадырның ады-биле адаан, аңаа чүгле эң эки ажылдыг механизаторлар ажылдаар.

Ол шөл-биле белорустарның, латыштарның — тайбың дээрниң адаанда чурттап чоруур бүгү кижилерниң хосталгазы, аас-кежии дээш демиселге амы-тынын харамнанмаан маадырлыг бо кижиниң хеврі-биле чаңгыс аай өг-бүле — совет улус деп бедик ат сырый холбашкан деп чүрээмниң ханызындан бодап чоруур мен.

КУДА ӨЙҮ

...Час, чай, күс — республиканың өг-бүле бүрүткээр черлери куругдаавас. Могилёвта Өг-бүле бүрүткээр ордуга кириптээл.

Чараш ордунуң иштинге куда марыжының аялгазы чаңгыланган. Эжик ажыттынган, ааза чаа өгленип турарлар кирип келген. Төреңдери, эштери чартык ай дег чыскаалы турупкан.

Кылымал волокно заводунуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, хоорай Совединиң депутаты Зинаида Васильевна Бондаренко (ону бээр бо-ла чалап кээр) душтуктардан мындыг айтырыг салган:

— Эки тура-биле кайыңар-даа чөпшээрешкениңер-биле өгленчип тур силер бе?

— Ийе — деп, грузин кыс Медули Макацария харылаан.

— Ийе — деп, белорус Александр Абраменко харылаан.

Аныяк өг-бүле Могилёвка чурттаар деп шиитпирлээн...

СЭТА-ның корр.

Кымнарыл, таныжыңар

БССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы, Белоруссияның улустуң чогаалчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Петрович Шамякин.

⊙ ⊙ ⊙

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг «Белорускалий» бүдүрүлге каттыжыышкынының СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг даг участогунуң мастери Ярослав Лобус. Ооң ажылдап турар коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышта тиилекчи болуп турар.

⊙ ⊙ ⊙

Брест областың Пинск районунуң Ленин орденниг «Оснежицкий» колхозунуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты Владимир Антонович Ралько.

ЧААРТЫНГАН, ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЧЕРДЕ

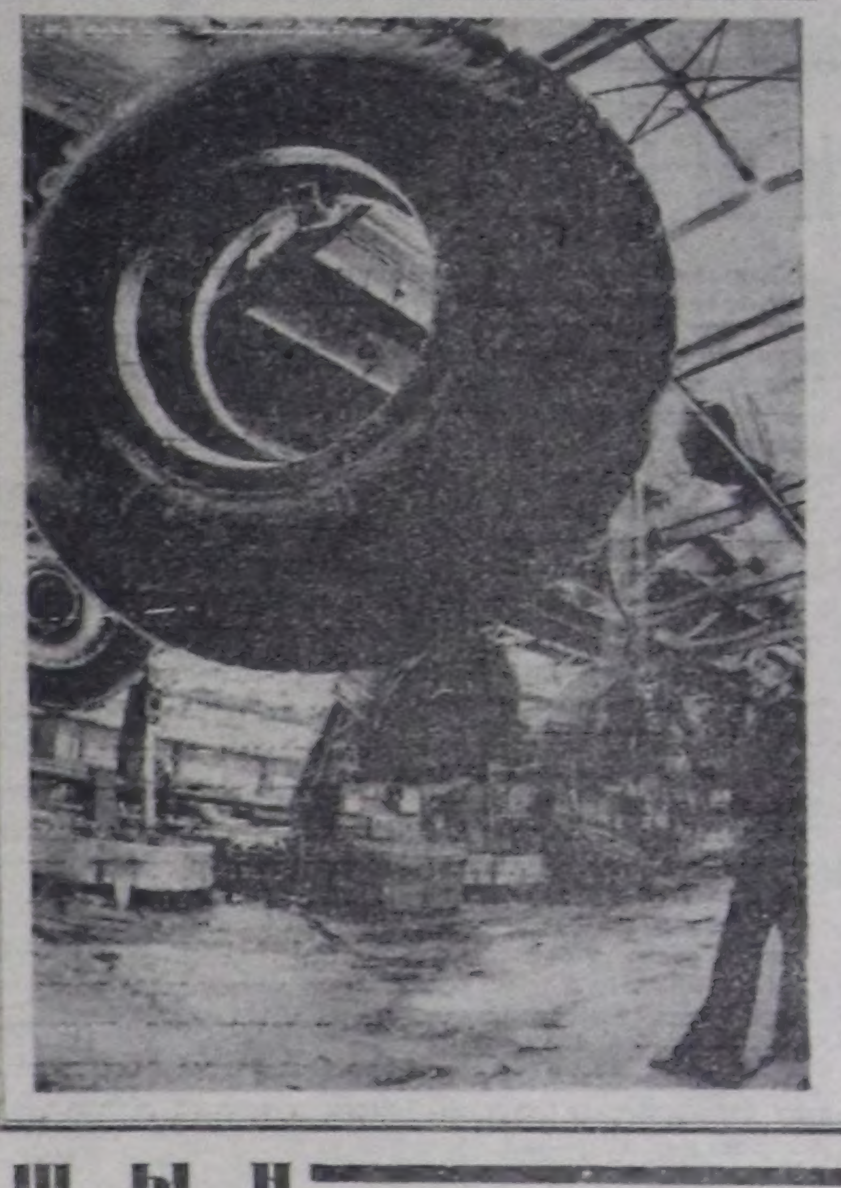

ЧУРУКТАРДА: 120 тонна чүък сөөртүр БелАЗ-тарга баштайгы бөлүк шиналар. Ону «Бобруйск-шина» деп бүдүрүлге каттыжыышкыны бүдүрүп үндүрген.

Брест областың Пинск районунуң «Парохонский» совхозу Полесьениң мелиорастаан черинде тургустунган. Кыска хуусаада ажыл-агый орулгалыг болу берген. Бо чылын күрүнеге 1200 ажыг тонна эътти, 3000 тонна сүттү, кедээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын садар.

Совхозта сүт-бараан комплекизи. Аңаа 1470 баш инек кирер.

Мышковичи суур. «Рассвет» колхозтуң төвү (Могилёв область).

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАР ХҮННЕРИ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел-биле холбаштыр автономнуг республикаларга тураскааткан ниитилел-политиктиг болгаш куш-ажылчы «Найырал солчээ» Тывада чорул турар. Август 30-дан сентябрь 5-ке чедир Дагестан АССР-ниң хүннери эртер, ооң дугайында кыска тайылбырны бээр-дир бис.

ДАГЕСТАН АССР

РСФСР-ниң составында кирип турар. Ооң шөлү — 50,3 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону — 1672 муң кижи. Найысылалы — Махачкала (чурттакчызы 269 муң кижи). Республикада 39 район, 8 хоорай бар.

1981 чылда үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 102,2 хуу күүсеткен. Нипти продукция бүдүрериниң хемчээли 1980 чылга деңнээрге 4,3 хуу улгаткан. Республика чуртка нефтини, газты, электри дериг-херекселдерин, металл кезер станоктарны, соңга шилдерин, аъш-чем үлетпүрүнге технологтуг херекселдерни, тудуг материалдарын болгаш өске-даа үлетпүр продукциязын берип турар. Чоннуң хереглелинге 65,5 миллион рубльдиң даараан кылыгларын, 1552 муң эжеш хөм идиктерни, 34,8 муң тонна эътти, 4426 тонна колбаса кылыгларын, 51 муң тонна чалаң сүт продукциязын, 6714 тонна кондитер кылыгларын болгаш өске-даа идик-хеп, аъш-чем аймаан берген.

1981 чылда бүгү кодээ ажыл-агыйы культураларының тарылга шөлү 433,6 муң га турган, оон 466,2 муң тонна тарааны ажаап алган, ооң иштинде кызылтас 234,3 муң тонна.

1981 чылдың январь 1-де малдың баш саны (муң-биле) мындыг турган: мыйыстыг бода мал 729, ооң иштинде саар инектер — 263, хаваннар — 38, хой биле өшкү — 3371.

Сөөлгү чылдарда Чиркейниң гидроэлектростанциязын, Махачкалада бадылажыр ордулуг амыдырал хандырылга бажыңын, 24 муң хаван азыраар комплексти, 240 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн болгаш өске-даа объектилерни ажыглалда киирген.

Эрткен чылын нипти билиг школаларынга 419,5 муң, ажылчын болгаш кодээ аныяктарының база ботөөредилгелиг школаларга 33,7 муң кижи өөренген. Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге 52,4 муң кижи өөренген, олар 11,3 муң специалистерни белеткээн.

Республикада 1000 библиотека, 1134 клуб албан черлери, 1130 кино тургузуу, 7 театр, филармония, 10 музей, 2 ансамбль бар.

Дагестанда 5-5 муң эмчи, 13,2 муң ортумак эртемниг эмчи ажылдакчылары чоннуң кадыы дээш ажылдап турар.

УКРАИНАНЫҢ ЧИГИРИ

КИЕВ. (СЭТА). Украинада чигир хайындырар сезон ажыттынган.

— Сезонга бүгү 189 бүдүрүлгени черлери эки белеткеттинген — деп, «Укрчигир үлетпүр» каттыжыышкынының начальниги А. Заяц чугаалаан. — Чер ажылдакчыларындан хүлээп алган эстафетазын ол бүдүрүлгелер черлериниң ажылдакчылары эки тудуп, чиг-эттн чидириг чокка ажыглап турган, хөй продукцияны бүдүреринче чүткүп турарлар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОФИЯГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

СОФИЯ. Болгарияның Компартия ТК-зының Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Л. Корвалан-биле Софияга ужурашкан. Тайбың, хосталга, демократия болгаш социал демшилге күштери сөөлгү чылдарда дыка улуг чедиишкиннерни чедип алганын демдеглээн. Америк империализминиң делегейниң янзы-бүрү кезектеринде, ооң иштинде Төп Америкада болгаш Кариб бассейнинде чорудуп турар дайынзырак политиказынга олар шиитпирлиг удурланып, социалистиг Куба, Никарагуа болгаш Гренада-биле, империализмге, фашизмге болгаш реакцияга удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар бүгү улустар-биле Болгарияның болгаш Чилиниң компартияларының эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээннер.

Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң АКШ-ка деткиттирген араатаныг агрессиязын Болгарияның болгаш Чилиниң компартияларының удуртукчулары шиитпирлиг буруу шапкан.

Термоядролуг халап кижи төрелгетенге кол аймаар болу берген делегейниң амгы байдалында тайбың дээш, чавырылдырыышкын дээш, хосталга болгаш социал демшилге дээш демисежип турар тайбынга ынак күштериниң нипти фронтузун тургузары бирги чергелиг сорулга болуп турарын Т. Живков биле Л. Корвалан айытканнар. (СЭТА).

БОТТУГ ТҮҢНЕЛДЕР ЧУГУЛА

БЕРЛИН. (СЭТА). Боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле боттуг демшилгени чедип алырының эргежок чугулазының дугайында Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер болгаш Австрияның мында чеде берген даштыкы херектер министри В. Пар медеглээн.

Тайбыңның камгалаары амгы үениң кол айтырыы болуп турарын ГДР-ниң удуртукчузу беседа үезинде онзалап демдеглээн. Удур туржуушкунуң империалистиг политиказының болдуруп турары айыылдыг делегейниң улустары, харылзаалгалыг болгаш политиктиг бөлүктер улам хамыы-биле билип турар. Тайбыңның камгалаар төлээде, ядролуг дайынның кыжанышкынының чайладыры, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, Европага ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаары болгаш кызыгаарлаары, кызыраары база эргежок чугула болуп турар. Дең эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принциптерин ёзугаар Европада стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаары, кызыраары база эргежок чугула болуп турар.

Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг Европа күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының болгаш кады ажылдажылгазының принциптерин солушку дег сарыылдыг кандыг-даа чүве чок дээрзин ужуражыышкынның киржикчилери демдеглээн. Делегейниң дүшкүүрлүг чорууң чавырылдырарынга ылаңгыя Европа күрүнелериниң талазындан чаа идиги бээри эргежок чугула.

АМЕРИК ХӨЙ-НИИТИНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк хөй-ниитиниң калбак бөлүктери ядролуг халаптың айыылын медереп билбишаан, ядролуг чепсекти бүдүрерин, шенээрин болгаш нептередирин дүрген соксадырын АКШ-тың администрациязындан негеп турар.

Быжыг тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту делегейге хандырарының эрге-ажыктарынга мындыг хемчегниң эргежок чугулазын бодунуң хүрээлениинде 55 муң кижини каттыштырган психологтарның америк ассоциациязының удуртукчу чөвүлелиниң хуралынга хүлээп алдынган медеглелде демдеглээн. Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерынге чарыгдаар дээш акша-хөреңгилер чурттуң социал хереглелдерин хандырарынга, ылаңгыя немелде ажылчын олуттарын тургузарынга, национал экономиканы быжыглаарынга ажыглаттынган турар ужурлуг деп, президент Рейганга авторларының чорудкан чагаазында айыткан. Ассоциацияның негелделерин деткиириниче АКШ-тың федералдыг болгаш тус черлер эрге-чагыргаларын чөвүлел кыйгырган.

«АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери хөй-ниитиниң саналоналын херекке албайн, чуртту ядролуг халапче чыгап турар-дыр» деп, америк хамаатыларның сарыылдыг тайбың дээш организациязының медеглелинде айыткан. Ядролуг согуушкунну «мурнай» тавартырар азы «узамдыгар» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр шериг доктриназы кедергей айыылдыг болгаш кеңгүс мугулай политика-дыр, чүге дээрге, массалыг узуткаашкынның ол дерзии чепсээн ажыглаан кандыг-даа чорудээ бүгү-ниити ядролуг дайын кылдыр өскүй бээр болгаш бүгү кижи төрелгетенге халап болур ийик деп, документиде демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ядролуг боо-чепсекти бүдүрерин соксадыр, ядролуг боо-чепсектиң чаа хевирлерин делегейге бүдүрерин хоруудаар дээш кампанияга идепкейлиг киржиринче делегейниң тайбынга ынак бүгү кижилерин «Граунд зироу» деп дайынга удур америк хөй-ниити организациязының күүсекчи директору Р. Молендер кыйгырган. Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүреринге удурланыышкын Барыын Европаның чурттарында калбарган болгаш ол күчүлүг шимчээшкин Американың Каттышкан Штаттарын база шыва алы берген деп, «Бостон глоб» солунга ол бижээн. Нипти национал дайынга удур хемчеглеринге муң-муң америк хамаатылар киришкен. Ядролуг чепсекти нөвүдедирин доп-дораан соксадырынче кыйгырган резолюцияларны АКШ-тың хөй хоорайлары, штаттары хүлээп алган.

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛ

ПРАГА. (СЭТА). Словакияның национал тура халыышкынының 38 чылынга тураскааткан байырлыг хурал Прагага болган. ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-зының даргазының оралакчызы Т. Травничек байырлыг хуралга илеткел кылган. Совет Эвилели эвес болза, тускайлаң болгаш хамаарышпас Чехословакия туруп шыдавас, Чехословак Социалистиг Республикага социализмниң тиилелгези боттанмас турган ийик деп, ол онзалап демдеглээн. Совет Эвилели — бистиң айыыл чок чоруувустуң кол камгалакчызы, тайбың амыдыралывыстың магадылалы-дыр.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбыңга ынак бүгү саналдарын бүрүнү-биле шиитпирлиг деткип турар бис. Ынчаарга тайбыңга ынак ол саналдар тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын быжыглап турар деп, илеткелчи онзалап демдеглээн.

Социалистиг төрээн чурттуң улам ыңайгы чечектелиишкининге, ССРЭ-биле эвилелди, найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга, бүгү делегейге тайбыңны болгаш социал демшилгени хандырарынга бүгү күштүг бээрип Словакияның национал тура халыышкынының чагыглары, фашизмге удур демиселге амы-тынын бергеннериниң чырытпылыг тураскаалы биске хүлээдирип турар деп, Т. Травничек чугаалаан.

БРАТИСЛАВА. Словакияның национал тура халыышкынының мында тураскаалынга болгаш гитлержи эжелекчилерге удур демиселге өлген совет дайынчыларының Славин даанда тураскаалдыг чевээнге чечектер салыышкынының ёзулалы болган. Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Президиум кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Й. Ленарт, албанның өске-даа кижилери чечек салыышкыннарының ёзулалынга киришкен.

Алдарлыг болуушкунга тураскааткан Братиславаның болгаш Барыын Словакия областының ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг хуралы база болган.

ЛИССАБОН. Күштүг боон турар конституцияның негелделерин эде көөр талазы-биле амгы чазактың оралдажыышкыннарынга болгаш күрүне эрге-чагыргазының органы боон турар Революстуг Чөвүлелди чоокку үелерде дүжүрер дугайында шиитпиринге удурланыышкынны илередириниң массалыг чыскаалы аңаа чоокта чаа боон эрткен. Ажылчыннар болгаш тараачыннар демократтыг организацияларның төлээлекчилери болгаш профэвилелдериниң активчилери (чурукта) парламент чанында шөлге чыглып алган. Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын узуткап турар чагырыкчы партияларның политиказын шыңгыызы-биле буруу шаап, шүгүмчүлеп турганнар. Ол митингиге эөе ап, чүве чугаалаан кижилер эрге-чагыргаларның улуска удур политиказын соксадырын болгаш иштики политиктиг байдалды үндезин эргилдени кылын, экижидерин негеп турганнар. Чурттуң сөөлгү чазактарының ындыг политиказын Португалияны кажан-даа туруң көрбээн хөй хемчээлдиг даштыкы өреге чедирген, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам-на кудулаткан, өртек-үнелер кандыг-даа контроль чокка бедээн болгаш ажыл чок кижилерниң саны көвүдээн деп олар онзалап демдеглеп турганнар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Делегейде болуушкуннар допчулалы

1. АМГЫ ҮЕНИҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

Чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле Бүгү-делегей конференциязынга КНО-нуң Тускай комитединиңээлчеглиг сессиязы эрткен неделяда Нью-Йоркта ажыттынган. Делегейниң бүгү күрүнелериниң төлээлекчилериниң киржилгези-биле ындыг конференция амгы үениң кол айтырыын чугаалажырынга — боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбазынга болгаш дайын кыжанышкынын чайладырынга эң-не ат-алдарлыг болгаш калбак шуулган болур ийин.

Комитеттиң составында — Чер бөмбүрзээниң бүгү девискээрлерин төлээлээн 40 күрүне КНО-нуң Кол Ассамблеязы бодунуң сөөлгү резолюцияларының бирээзинге ол орган-биле сырый болгаш эң боттуг арга-биле кады ажылдажырынче ядролуг чепсектиг бүгү күрүнелерни кыйгырган.

Чепсегленииишкинниң дүжүрериниң талазы-биле бүгү-делегей шуулганын эрттирериниң дугайты моон мурнунда-ла Совет Эвилелиниң көдүрген идеязын делегейге калбаа-биле деткээн, эрткен чылдарның дургузунда аңаа практиктиг белеткел шоолуг бурунгаарлаваан. Ындыг байдал дээш хары салга чүмү-биле Каттышкан Штаттарга болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилеринге онаажыр. Конференцияны чыылдырар дугайында саналды дорт болгаш ажыы-биле хүлээвезиндеп делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга диттикпейн, олар чепсегленииишкинниң дүжүрериниң херээн ындыг шуулганың «өйү келбээнинин» дугайында хоозун чугаалар-биле будулдуруп турарлар.

Социалистиг болгаш калбак каттышпас чурттар шуут удурланыышкан бодалды барымдаалап турар. Кижи төрелгетенниң ядролуг халапче сокп кире бээрин болдурбайн барып болгу дег соңгаарладын болбас болгаш тодаргай хемчеглерни алырының үези шагда келген кылдыр олар санап турар. Оларны ханы бүзүрели-биле алырга, бүгү-делегей конференцияны чепсегленииишкинниң дүжүрериниң бүзүрели сорулгазын чедип алырынга салыышкынны киирер аргаңы бүгү күрүнелерге берип, чогуур чугаалажыышкынның чедиишкинниг болурунга идиг бээр. Делегей байдалының амгы чидиглелиишкини ындыг шуулганың мырыңай эргежок чугулазын улам улуу-биле онзалап демдеглеп турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле бо чайын болган ийиги тускай сессиязынга социалистиг чурттар ол талазынга практиктиг базымнарны доп-дораан кылырынга боттарының бөзүлүг белеңин тодаргай көргүскен. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг чарлаан хүлээлгезин чер болганга эң калбак үнелеп болгаш чүүлдүгзүнүп көрген. Ядролуг, химиктиг азы өске-даа чепсек дижик — бир дөмей үндезинге кызыгаарлаарынга азы хоруурунга Совет Эвилелиниң белен эвези чепсектиң ындыг хевири чок деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинниң дүжүрер талазы-биле тускай сессиязынга чагаазынга онзалап демдеглээн.

АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң талазындан боттуг мезүлүг кандыг-даа харыы базымнарның чок болганы хараадангыг. Боо-чепсектерни эндере өстүрериниң кажан-даа туруп көрбээн программазын боттандырып киришкен. Вашингтон администрациязы чепсегленииишкинниң дүжүрериниң херээн моондактаарын болгаш будулдурарын кызыдып турар. Ооң-биле кады шериг талазынга ССРЭ-ден АКШ-тың «хожудаашкыны» дижир чүве дугайында кандыг-даа барымдаа чок хоозун суртаалын нептередип турар. СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов шеригниң талазынга артык күштерлиг болурунче угаанышкынны ССРЭ принциптиг ёзу-биле буруу шаап турар деп, чоокта чаа медеглээн. Ындыг шугумче ол чүткүл салбайн турар болгаш ындыг эргени чедип алыр дээр өске кымның-даа чүткүлүн хүлээп көрбейн турар. Чепсегленииишкиннериниң болдунар-ла аргалыг эзэп куду деңнелдеринге шериг талазы-биле дең күштүг турар — чепсегленииишкинниң дүжүрерин ССРЭ шак-ла ындыг боттуг ёзу-биле көрүп турар.

2. ҮНДЕЗИНИНДЕН КАРЖЫЫШКЫННАР

Калчаалыг албадаашкының америк политиказынга кескү согуушкун тавартышкан. Вашингтонның хоруушкунунга чөрүштүр Францияның чагаа Сибирь— Барыын Европа аразының газ дамчыдылгазының тудуунга ажыглаар дериг-херекселдерни Совет Эвилелинге садар керээлерин күүседирин америк «Дрессер» компанияның француз салбырынга хүлээткен болгаш француз үш фирмага чогуур айтышкынны берген. Вашингтонга удур ындыг шыңгыы хемчегни Париж чааскаан кылып шыдавас турган ийик. Моон мурнунда көрдүнген турганы ышкаш, ССРЭ-ге дериг-херекселдер садар боттарының бодалының дугайын Бонн, Лондон болгаш Рим база чарлаан. Ооң туржук, Барыын Европаның ол чурту америк хемчеглерге шиитпирлиг удурланыышкынныг потаны АКШ-че чорутан.

«Дыңнангыр эвес болганы» дээш шыңгыы хемчег ажыглаар дээш америк кыжаныышкыннарны кошкадыр шинек чок Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң АКШ-биле ол удурланыштыр туржуушкуну Барыын чүкте кедергей таарымча чок экономиктиг байдал-биле биче эвес чергениң холбаалыг. Бодунуң күчүлүг эртем-техниктиг болгаш үлетпүр күчүлүг ССРЭ бүгү-ле эң шарын дериг-херекселдерни бодунуң күжү-биле тургузуп шыдаарын ында кайгамчык эки билир. А экономиктиг кризистиң байдалдарында турар болгаш 10 миллион ажыл чоктарыг Барыын Европа чүс-чүс миллион долларга чагыгларны, ындыг болганда хөй-хөй муң кижилерниң ажылдаар черлерин оскунуп болур. Боттарын эки садыглажыкчылар кылдыр көргүскен Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле кайы-даа талага ажыктыг садыглажыышкын Барыын Европаның экономиказынга дыка улуг рольду ойнап турар. Ол ам 60 миллиард доллар четкен. Совет чагыглар күүселдезинде 2 миллион кижи ажылдап турар.

Социалистиг чурттарның делгем рыногунче Барыын Европаның кирер аргазын чок кылгаш, Вашингтон ооң экономиктиг туруштарын баксырадырын кызыдып турар, чүге дээрге барыын-европейжи күрүнелер ам безин делегей рыноктарында АКШ-тың күштүг кагжыкчызы болу бергенинге капиталистиг делегей черле үндезилелдиг каразын турар. Ынчангаш харын АКШ кымның-биле садыглашса чогуурул дээрзин Вашингтон ботэргелиг күрүнелерге дужаарын оралдажып турар.

Хөй санныг дайыннардан каражадаан Барыын Европада садыглажыышкын — янзы-бүрү социал системаларлыг күрүнелерниң аразынга бүзүрежилгени, кады ажылдажылганы быжыглаарының чепсээ, Барыын Европага чүгле кескү экономиктиг ажыктыг чүүлдерни эвес, харын диптиң кырынга ааc дээр камгалаттынын артар дээрзинге бүзүрелди берип турар чавырылдырыышкынны быжыглаарының база чепсээ деп чүвени медереп билип турар. «Кызыгаарлалдыг ядролуг дайын» дугайында албыстыг кыйгылар чаңгыланып үнүп турар Вашингтонга бодаарга, чавырылдырыышкынны барыын-европейжи наймасылалдарда дыка боттуг болгаш хандыр көрүп турар. Ындыг дайынга тулчуушкун шөлү кылдыр АКШ харын Барыын Европаны айтып турар.

Вашингтонның «өг-бүле чогуш-кырыжы» кылдыр көргүзерин оралдажып турары ындыг чөрүлдээ дугайында эвес, харын экономиктиг болгаш политиктиг эң чугула айтырыглар дугайты АКШ-тың болгаш Барыын Европаның аразында үндезин каржыышкыннарның дугайында чугаа чорул турар. Рейганның администрациязының империжи, улуг туралыг политиказы чүгле социалистиг күрүнелерниң болгаш Барыын чүктүң демшилгелиг хөй-ниитизиниң талазындан ойтур шавыышкынга таваржып турар эвес, харын ындыг политикага АКШ-тың эвилелчилери база удурланып турар.

Ю. ЛОПАТИН,
И. АБЛАМОВ.
(СЭТА).

3. ЛИВАН: ДҮШКҮҮРЛҮГ БОЛБУШААН

Делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейи Ливанда уламчылавышаан халаптыг байдалче угланган. Хөй катап каражадаан ол чурттуң делгем девискээрлерин Израиль ур эжелеп бар чыдар. Эжелекчи күштер кыштыы эжелеп алган черлеринге эрттирериниге белеткенип турар деп, Израильдиң радиозу дамчыткан. Израиль бронетанк колонналары Бейруттан соңгу талада районнарже болгаш Бекаа хемниң унунче угландыр чорупкан. Ол болза, Израиль чүгле туруштарын быжыглап алырынга эвес, харын агрессияның хемчээлдерин калбартырынга белеткенин, дайынзырак чаа улуг үүлгедиишкинге кужениишкинниг белеткелди чорудуп турарының дугайын херечилеп турар-дыр. Иордан хемниң барыын эриинге болгаш Газа секторунга кылын алган ышкаш, израиль агрессорлар Ливанга база шак-ла мынчаар быжыглап алыр бодалдыы илдең апарган.

Ийи чартык ай мурнуу чарыында Ливанче халдап кирген израиль дайынзырактар ол чурттуң хөй-хөй хоорайларын болгаш суурларын бузундулар, хүл-уйба болдуруп, ооң чонун санап четтиншес өлүм-чидимнерге болгаш човулаң-хилинчектерге тавартырган. Израильдиң ол үүлгедиишкиннерин Вашингтон бүрүн деткип турар. Ам палестин дайынчылар Бейрутту каггаш чорул, Израиль харын эжелеттирген девискээрлерде быжыгып ап турар апарган мындыг үеде сионисчи ёзу-чурумнуң камгалал министри Шарон немелде шериг дузаламчы, боо-чепсек болгаш ок-чемзек диленип алыр дээш Американың Каттышкан Штаттарында барган.

Эжелекчилер ливан черге үр болган тудум-на, АКШ-тың деткимчезн болгаш политиктиг «чаап-чажырыышкынның» турбаан болза, бо калчаалыг үүлгедиишкинни кылырын Израиль кажан-даа диттигип шыдавас турган ийик деп чүве улам тода көстүп турар. Ливанче амгы халдааашкын — амгы чүс чылдың үжен ажыг чылдарының дургузунда Чоокку Чөөн чүкке бешки улуг дайын болуп турары бо. Ол-ла бүгү дайыннар — ол каым девискээрниң айтырыглары— оларның аразындан кол айтырыг—палестин улустуң бот-башкарышының айтырыы мынчага чедир шиитпирлеттинмейн келгениниң уржуу-дур. Ол айтырыглар харын америк империализминиң бурууу-биле шиитпирлеттинмээн. Ында амгы айыылдыг байдалды хевээр арттырары, Чоокку Чөөн чүкке бодунуң шериг болгаш политиктиг туруштарын быжыглап алырынга идегел салгаш, араб күрүнелерин ботботтарынга удурланыштыр тургузары америк империализмге ажыктыг.

Ынчалзажок империализмниң кара сагыыштыг бодалдары чүдек бужар бууран дүжүүшкүнге таваржыры чиггизиниг чок, Палестинаны Хостаарының Организациязы Бейруттан тиилеттирбейн чорул турар. АКШ-тың дузаламчызы болгаш деткимчезн туржажок, ол организацияны агрессор чылча шаан болгаш политиктиг аренадан чайладып шыдаваан. Эжелээшкинниң уламчылаарының болгаш чаа шериг авантюраларының аргазы-биле-даа ол ону чедип ап шыдавас. Ол болдунмас херек-тир, болдунмазының ужуру чүл дээрге, 4 миллион палестин улусту узуткап хоржок болгай, хосталгаже болгаш хамаарышпас чорукче палестин улустуң тура-соруун үстер-бооляр болгаш танкылар дузазы-биле базып хоржок болгай.

МУРНУУ АФРИКА РЕСПУБЛИКАДА АРААТАНЗЫГ ЭРГЕ-ЧАГЫРГА

— Дайын мурнунда-ла журналист болуп ажылдаан мен. «Ранд дейли мейли», «Сайд Таймс» деп солуннар ышкаш, Мурнуу Африка Республиканың эң улуг солуннарынга ажылдап турдум. Дайын соонда чөөн үелдиг, демшилгелиг солунга ажылдап кирдим. 1952 чылда ол солунну хоругдаан болгаш ажылдакчыларын тарадыр сывырыпкан. Солуннарга, журналдарга материалдар бижиирин бистериң шуптузунга база хоругдаан. Журналист кижи бижик кагар машинага нарлап олурда, ону полицейжи көрүп кээр болза, ол журналисти кем-буруулуг деп санаар апарган. Хөй чылдар дургузунда ажыл чок чурттап, түреп, эдерап келдим. Алдан чылдарда Мурнуу Африка Республикадан үнүп чоруурун шиитпирлээн мен. Төрээн чуртумга дыка ынак мен. Ынчангаш төрээн черимге кедергей ажылдакчаар мен. Ынчалзажок Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчылары кедергей дерзии болгаш дендии араатанзыг эрге-чагырганы чуртка тургускаппар. Мурнуу Африка Республиканың чонунуң эң хөй нуруузу—негрлер. А эң эвээш кижи — ак кештиг кижилер. Чогум-на ол ак кештиг кижилер сөөк-язы ылгай көөр араатанзыг системаны тургускаш, чурттуң кара кештиг хөй миллион үндезин чурттакчыларын аңга чедир кулданып, хилинчектеп, өлүрүп турар. Бо дугайын чугаалавайн баар эргем чок. А чүвениң шынын чугаалаарын Мурнуу Африка Республикада хоругдаандан бээр хөй чылдар эрткен. Ол системаны апартеид деп адаар...

Бо үстүнде чүүлдерни аныяк эвес кижи мекээ чугаалаан. Ону Бриан Бантинг дээр. Ол ам Англияда чурттап, Мурнуу Африка Республикада болуушкуннар дугайында идепкейлиг-биле бижиирин үргүлчүлеп турар. Оон материалдарын делегейниң хөй чурттарының, ооң иштинде Совет Эвилелиниң солуннары парлап турар.

— Мурнуу Африка Республикада араатанзыг ёзу-чурумнуң дугайында бүгү делегей шынын-биле билип алган турар ужурлуг—деп, Б. Бантинг чугаазын уламчылады. Мурнуу Африкадан дезип келген кижилер-биле үргүлчү ужуражып тур мен. Тус черниң үндезин негр чонунуң чыскаалдарын араатанзыг ёзу-биле тарадыр сывырып турар дерзии полицейжилерниң дугайында, кара-бажыңнарда негрлерни хилинчектеп, шаажылап турар дугайында, мээң төрээн чонумнуң ханының болгаш карааның чажының дугайында олар мекээ чугаалап бердилер. Ооң-биле чергелештир, Мурнуу Африканың Национал африк конгрезиниң дайынчыларының күштүг болгаш шиитпирлиг демиселиниң дугайында олар база чугаалап турар. Оларның бүгү чугаалары литература талазы-биле сайзыраткаш, парлалгага дамчыдып берип турар мен.

— Делегейде болуушкуннар дугайында Мурнуу Африка Республикада номчукчулар кайы хире билир деп бодаар Силер?

— Олар шоолуг-ла билбес деп дорту-биле чугаалаар мен. Мурнуу Африка Республиканың солуннарынга ажылдап турган чылдарымда-ла бо дугайты бузурел көрген мен. Анголада болгаш Эфиопияда чогумчалыг чаартылгалар дугайында Мурнуу Африка Республикада тус черниң үндезин чурттакчыларының билбейн турарын мээң журналист эштерим мекээ дыңнаткан. Зимбабвениң девискээринде чоокта чаа болуушкуннарны безин олар-дыңнаваан болуп турар. Мурнуу Африкада сөөк-язы ылгай көрукчүлерниң солуннары ажылал айыыл» дугайында, «совет азы куба кыжаныышкыны» дугайында дөөр хоозун нүгүдээшкиннер-биле чурттуң хөй-ниитизин соксаал чокка мегелеп турар. Сөөк-язы ылгай көөр дерзии ёзу-чурумну, Намибияны эжелээшкинни, боо-чепсектерге хөй чарыгдалдарны агартырын дерзии чагырыкчылар оралдажып турар.

— Соуэтога хаяныг болуушкуннарның алды чыл болганынга холбаштыр хөй материалдарны бо чылдың июньда делегей солуннары парлаан болгай. Мурнуу Африка Республиканың парлалгазы бо дугайын канчаар бижээнил?

— Чүнү-даа биживе. Сөөк-язы ылгай көрукчүлери алды чыл бурунгаар Соуэтога хаяныг үүлгедиглериниң дугайында делегейниң демшилгелиг хөй-ниитизинден чажырарын ам-даа оралдажып турар. Ынчалзажок Мурнуу Африканың кара кештиг чурттакчылары сөөк-язы ылгай көрүкчүлерниң ол дерзии, хаяныг үүлгедиглериниң дугайында кажан-даа утпас болгаш тиилелгеге чедир чоптуг демиселин үргүлчүлээрлер.

А. ПРАВОВ,
ИМА-ның тускай корр.

ТӨӨГҮ-ЛИТЕРАТУРЛУГ ШИНЧИЛЕЛДЕРНИҢ УЛУГ ТӨВҮ

Ьарык чартык чүс чыл бурунгаар А. М. Горькийниң саналын ёзугаар Москвага эртем-шинчилел албан черин тургусканы, ындыг албан чери амдызында делегейниң кандыг-даа чуртунда чок. Ол болза делегейниң литература хөгжүлдезин янзы-бүрү талаларындан шинчилеп турар эң улуг эртем төвү — делегей литературазының Институдудур.

Горький өлгениниң соонда ук институтка ооң адын тывыскан. База-ла ынчаар, Москваның сагышка таарымчалыг кудумчуларының бирээзи — Воровский аттыг кудумчуда архитектор Жилярдиниң төлевилелин ёзугаар туткан эрги чараш бажыңга улуг пролетарлыг чогаалчының музейин тургускан болгаш ооң архивин чыып эгелээн.

Институттуң штадында 300 хире эртем ажылдакчылары бар. Литература-биле бир демей, ооң дугайында эртемниң албан черлеринге бижиивес. Институтка янзы-бүрү хуралдарны, конференцияларны эрттирип, чаа монографияларны чугаалажып турар, а шинчилел ажылдарын эртемден-литературоведтер хамыктың мунунда библиотекаларның ыржым залдарынга болгаш бажыңнарында кабинеттеринге кылып турар.

Институтта комплекстиг теоретиктиг айтырыгларның, совет литератураның, орус классиктиг литератураның, XX вектиң даштыкы литературазының, делегей литературазының төөгүзүнүң, Азия болгаш Африка чурттарының литературазының, антиктиг литератураның килдистери болгаш секторлары бар.

Институт боду үш парлалга органнарлыг. Ол болза «Литературное наследство» («Литература салгаашкыны») деп академиктиг үндүрүлге, (ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели-биле кады үндүрүп турар) «Литература айтырыглары» деп теоретиктиг журнал болгаш социалистиг культураларның хөгжүлдезиниң үндезин айтырыгларын чырыдып турар «Контекст» деп чылдың үнер журнал боор турар.

Институттуң ажылының кол угланыышкыннарының дугайын А. П. Чеховтуң чогаалдарының сураглыг шинчилекчизи, институттуң директору Георгий Петрович **Бердников** ПМА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Шинчилел ажылдарын бис үш угланыышкын-биле чорудуп турар бис, ол дээрге делегей литературазының төөгүзү (аңаа орус болгаш хөй национал совет литература база хамааржыр); амгы үеде делегейниң литература хөгжүлдезиниң айтырыгларын өөренип көөрү; литература теориязының болгаш литература эртеминиң методологиязының база литература критиказының талазы-биле шинчилелдер боор турар. Эртемденнер чөвүлели чылдың-на 30 ажыг ажылдарны чугаалажып көргеш, парлалгага сүмелеп турар. Ук ажылдарның хөй нуруузу — коллективтиг ажылдар.

Амгы үеде бистиң институт «Бүгү-делегей литературазының төөгүзүн» белеткеп турар. Ол тос томдан тургустунган, ооң баштайгы ийи тому келир чылын чырыкче үнер. Бо беш чылда институт дыка хөй улуг төөгү-литературлуг ажылдарны парлаар, чижээ, «Октябрь мурнунда үеде ССРЭ-ниң улустарының литератураларының төөгүзүн», «Латин Америка улустарының литератураларының (хөй томнуг) төөгүзүн», «Итали литератураның төөгүзүн», «XIX вектиң төнчүзүнде — XX вектиң эгезинде литература чорудулгазы болгаш орус журналистика» деп ийи томнуг шинчилел ажылын, ооң аңгыда американ, француз, немец болгаш база, чугаажок, орус литературалар талазы-биле монографияларны чырыкче үндүрер.

А. М. Горькийниң архивинге хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул дээрге, ол болза рукописьтерниң, документилерниң, чагааларның канчаар-даа аажок улуг күрүне шыгжамылары боор турар. Ооң үндезининге чогаалчының бодунуң архиви, ол ышкаш ооң өг-бүлезиниң болгаш өңнүктериниң архиви кирген. Чогаалчының 90 чылдарда баштайгы рукописьтеринден эгелээш өлүрүнүң мурнунга чедир кылган демдеглелдеринге чедир чогаалдарының бижимелдери, шиилериниң болгаш романнарының вариантылары база эдилгелери мында кадагалаттынып чыдар. Фондунуң улуг бөлүүн Горькийниң даштыкы литераторлар-биле, хөй-ниити ажылдакчылары-биле, сураглыг артистер, чурукчулар, музыкантылар-биле чагаалажыы тургузуп турар. Ниитизи-биле мында 80 муң хире документилер кадагалаттынып чыдар. Архив доктаамал өзүп турар. Үнелиг материалдар янзы-бүрү чурттардан бо-ла келир. Улуг чогаалчының чогаалдарының академиктиг чыындазының талазы-биле план ёзугаар ажылды ук архивке үндезилээш, ам хөй чыл дургузунда чорудуп келген...

Даштыкы коллегалары-биле институттуң эртемденнериниң кады ажылдажылгазының дугайында эртем информация бөлүүнүң эргелекчизи, филология эртемнериниң кандидады **С. В. Рожновский** мынча дээн:

— Өске социалистиг чурттарда дөмейлешкек академиктиг албан черлери-биле холбааны бис хөй талалыг проблемниг комиссияны дамчыштыр тудуп турар бис. Ында ол чурттарны төлээлээп эртемденнер кирген. Капиталистиг чурттарның организациялары болгаш литература эртемденнери-биле база хөй талалыг-даа, ийи талалыг-даа кады ажылдажылганы боттандырып турар бис. Ооң түңнелинде, делегейниң литература хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларынга турасказтткан кады кылган эртем ажылдары парлаттынып, эртем конференциялары, симпозиумнар эртип турар.

Чижээ, «Литературалар төөгүзүн бижииринң принциптери» деп совет-барыын герман симпозиум чоокта чаа Геттингенге болуп эрткен, аңаа Барыын Европаның дыка хөй чурттарының кол-кол эртемденнери киришкен. Бо чылын Москвага совет-япон симпозиум база болур. Ону XX векте орус литератураның хөгжүлдези деп темага турасказдыр. «Национал литератураның төөгүзүн тургузарының принциптери» деп австри-совет эртем конференциязы Венага болуп эртер.

Бис янзы-бүрү чурттарның литература эртемденнериниң кады ажылдажылгазы уламна калбарып, быжыгар болза харын эки деп санаар бис. Ол чорук литератураның бодунуң болгаш ооң дугайында эртемниң эрге-ажыктарынга, улустар аразының климадын кадыкшыдарынга дүгжүп турар.

Валерий САНКОВ.
(ПМА).

КАМНАП ӨӨРЕДИҢЕР

Сөөлгү беш чылда ниити билигниң ортумак школазы халас өөредилге номнары-биле өөреникчилерни хандырарынче чоорту шилчип турар болгай. Чурттуң улус ажыл-агыйының планнарынга дүүштүр бо чаа өөредилге чылында алдыгы классчылар, а чамдык черлерде чедиги классчылар халас номнарны алгаш өөренир. Коммунистиг партия болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында халас өөредилге номнары-биле өөрениири дээрге улуг аас-кежик, хөй уругларлыг ада-иелерге-даа чиигелде болуруун хамааты ёзу-биле медереп билип, ол дээш өөрүп четтиргенивисти илередир бис.

ССРЭ-ниң бүгү девискээринге халас өөредилге номнарынче шилчиирин 1985 чылда доозар болгай. Бо чылын Тываның 8—10 класстарының өөреникчилери садып алган номнары-биле өөренирлер. Чамдык ортумак школаларның удуртукчулары тывынгыр болганы-биле шупту класстарны халас номнар-биле хандырып, үстүнде чугаалаанывыс планны эртежик күүседипкени эки-дир, ындыгларны эрестер дээр бис.

Ада-иелерниң кичээнгейинге мындыг сүмени кылыры улуг күзенчиг. 9—10 класстарга херектиг өөредилге номнарын боттарының өөреникчилеринге орай-даа болза садып бээри чугула.

Төрелиниң уругларынга 9—10 класстарның өөредилге номнарын ол дораан садып алгаш, өөрүшкүлүг аъттаныпты.

Күрүнеден халас алганы өөредилге номнарынга ада-иелерниң талазындан чогуур сагыш салыр болза тергиин эки болур ийик деп башкылар күзеп чорууурлар. Халас

Ада-иелерге сүме

Ол класстар амдызында халас номнарже шилчивээн. Чоокта чаа Элегес, Кочетов ол ынчаар чораан көөрүмге, 9—10 класстарның өөредилге номнары садыгда эндерик болду. Таныжым малчынга садыгга ужуражы бергеш: «Уругларыңга номнарны садып бердиң бе?» дээримге. «Халас номнар алыр апарган» деп чедир билип албааның чугаалады. Малчын бодунуң болгаш номнарны, чайгаар хайырлал кылдыр бодаар кижилер чоргулаары хомуданчыг. Бир малчын аалга көөрүмге, чаа «Үжүглелди» ажыг шайлыг хөнек адаанда салып каан болду. Школага бир-ле дугаар келген өөреникчиниң арыннүүрүн бодааш, эстетиктиг кижизидилгениң алыс кедизин бодааш, «Үжүглелди» чылдың-на чаазы-биле бээр деп күрүне улуг сагыш салып турарын ынчаар кыдыра, хоомай бодаарга ээчок-ла чорду.

Улус ажыл-агыйының чогуур планы ёзугаар өөредилге номнарын 2-ден 4 чыл чедир ажыглаарын чурумчуткан болгай. Өөреникчизи эдилелге чораан номнар эккелген дижик. Хутбайыраан, чуттуг өөреникчиниң холунга кирген ном таварышкан болза, мыдамыйда хирлиг арыннарын аптап, үстү бергилээн саазыннарын хырбалап, ада-иелерниң дузалаары күзенчиг. Амыдыралга чүү турбас дээр, бир эвес номну чуду-кара эдилээн өөреникчи билдинер болза, ада-иелер оларга чогуур сүмелерни бээр, кижизидери артык эвес деп бодаар мен.

Өөредилге номнары дээрге күрүне өнчүзү, ону камнаары кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Школаның, ада-иелерниң деңниг ажылдаары күзенчиг түңнелдерин бээр дээрзинге чигзиниг турбас.

К. ОЮН,
башкы.

Таңды район.

Сентябрь 12 — Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш хүнү

КАДЫКШЫЛДЫҢ СТАРТТАРЫ

Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш хүнүнге Тываның спортчулары канчаар белеткенип турарын «Шынның» номчукчуларынга таныштырарын республиканың спорт комитединиң инструктору К. Д.-Б. Монгуштан бистиң корреспондентивис дилээн.

— СЭКП Төп Комитети, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруун улам ынай бедүрер дугайында» доктаалды хүлээп алган болгай. Бо чугула доктаалды амыдыралга боттандырар дээш республиканың болгаш хоорайның спорт комитеттери, эки тура спорт ниитилелдериниң чөвүлелдери чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар.

Сентябрь 12-де чадаг чарыш хүнүн организастыг эрттирер, аңаа массалыг киржилгени чедип алыр дээш республиканың спорткомитеди белеткелди чоруткан. «Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш хүнүнде Тывага аңгы-аңгы дистанцияларга массалыг чарышты эрттирер дугайында» доктаалды республиканың спорт комитеди болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган. Оң кижи составтыг оргкомитетти база тургускан. Ол комитеттиң ажылын Тыва АССР-ниң чиик атлетика федерациязының даргазы, ВЛКСМ обкомунуң спорт болгаш массалыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. Н. Туров удуртуп турар.

Ол хүн чадаг чарышка школачылар, тускай ортумак өөредилге черлериниң, профтехучилищелерниң сургуулдары, студентилер, бүдүрүлге, албан организация черлериниң коллективтери киржир. Ол ышкаш спортчу өг-бүлелер аразынга чадаг чарышты база аңгы организастаары көрдүнген.

Профоблчөвүлелдиң аңгы-аңгы адырлары, эки тура спорт ниитилелдериниң чөвүлелдери белеткел ажылдарын идепкейлиг чорудуп турар. Сентябрь 12-ниң бетинде дыштаныр хүннерде баш бурунгаар маргылдааларны школаларга, өөредилге черлеринге, чамдык организацияларга эрттирер. Шак ындыг маргылдаалар район бүрүзүнге база эртиилээр.

Сентябрь 12-ниң хүнүнде чадаг чарышка массалыы-биле киржир, ону ёзулуг-ла кадыкшылдың старты болдурар дээш ам-даа эки белеткенир ужурлуг бис. Ол хүн 2-2,5 километрниң, 3 километрниң, 5 болгаш 10 километрниң дистанцияларынга хар-назы аайы-биле аңгы-аңгы бөлүктер киржир.

Чадаг чарыш маргылдаазын эрттирериниң чурумун комсомол райкомнарынче, спорт ниитилелдериниң чөвүлелдеринче, районнарның спорт комитеттеринче чорудулаан. Ук комитеттерде, чөвүлелдерде ол талазы-биле белеткелди шагда-ла эгелээн.

Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш хүнүнге белеткелди чүгле спорткомитеттери, эки тура спорт ниитилелдериниң чөвүлелдери чорудар эвес, ол ышкаш бүдүрүлгелерниң, организацияларының, ажыл-агыйларының удуртулгазы, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары ону идепкейлиг-биле организастаар, сагыш салыр ужурлуг. Чадаг чарыш маргылдаазы чүгле Кызылга, хоорайларга, районнар төптеринге эвес, а чурттакчылыг суур бүрүзүнге, совхозтар төптеринге, школаларга эртер. Бо маргылдаага кол сорулга — эки көргүзүглер-даа, рекордтар-даа эвес, а ооң массалыг киржилгезин чедип алырында. ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга турасказткан Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш хүнү чүгле ынчан массалыг спортчу байырлал болур.

Чер-черлерге чараштыр кылган чарлалдарны аскылаптар. Чарыштың эртер оруктарын таарыштыр шимээр, радио харылзаазын тургузар болгаш оон-даа өске. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, чадаг чарыш хүнүн массалыг спортчу байырлал хүнү болдурар ужурлуг бис.

ЧАШТАРНЫҢ ЧОРУУ ЧОГУУР

Бо хүннерде он-он бирги классчылар школаның эргининг бир-ле дугаар артап кирер, школачы баштайгы коңга оларны кичээлче чалаар. Школачы чаа, солун амыдырал оларга эгелээр. Төрээн чурт, Ленин, школа деп сөстерни олар бижип өөренирлер.

Республиканың хоорай, суурларында ясли-садтарда школага өөрениринге оларның белеткелин чорудуп турар. Белеткел деңдеси эвес болбайн аан. Чер-черде материалдыг база чаңгыс аай эвес болгай. Ынчалза-даа ясли-садтардан школага кээп турар чаштарның белеткели черле багай эвес дээрзи билдингир.

Бай-Хаактың «Алдын дүлгүүр» ясли-сады. Белеткел бөлүүнден бо чылын 34 бичии уруг бирги класска өөренип кирер. Оларның белеткели дээш кижизидикчи башкылары улуг ажылды чорудуп турганнар. Бичиилер янзы-бүрү оюннарны ойнаарынга, чуруурунга, пластилинден дүрзүлер тударынга, ырлаарынга хандыкшылдыглар. Бичии уруглар, оолдар шүлүк чугаалап, ырлап, танцылап турда магалыг-ла. Оларның кылган чүүлдериниң делгелгелери бо-ла эртиилээр. Тергииннерни шаңнап, мактаар-даа.

«Алдын дүлгүүр» ясли-садтың белеткел бөлүүнүң кижизидикчилери Анастасия Федоровна Булатова, Мария Федоровна Лантухова олар уругларны школага эки белеткээннер. Ада-иелер оларга чүгле «четтирдим» дээри чугаажок. Башкылар боттарының кижизиттиргеннерин школага байырлыг шугум чыскаалынга олар боттары хүлээдип бээрлер.

Сонуургактарга

ХҮН КӨРБЕС ЧУРТТАЛГА

Оожум океанның 2.620 метр ханы, соок суглуг, хүн көрбес тамызында амыдырал бар. Тускай дериг-херекселдиг суг адааның хемезинге үш американ эртемденнер океанның дүвүнге шинчилел ажылдары чоруткаш, кайгамчык улуг устрицаларны, өң чок крабтарны болгаш өске-даа шинчилеттинмээн балыктарны көрген. Ооң дугайын «Эуропео» деп итали журналга бижээн.

ӨҢНҮҮВҮС—АРЫЛАР

Ары чигиринден эмнер белеткээринге Чехословакияның фармацевтери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ижип оолганын, анемияны, хан базыышкынын бедиир аарыгларны болгаш өске-даа аарыгларны эмнээринге, ары чигирин ажыглап болуруун оларның ажылы көргүскен.

ЧЕЧЕКТЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

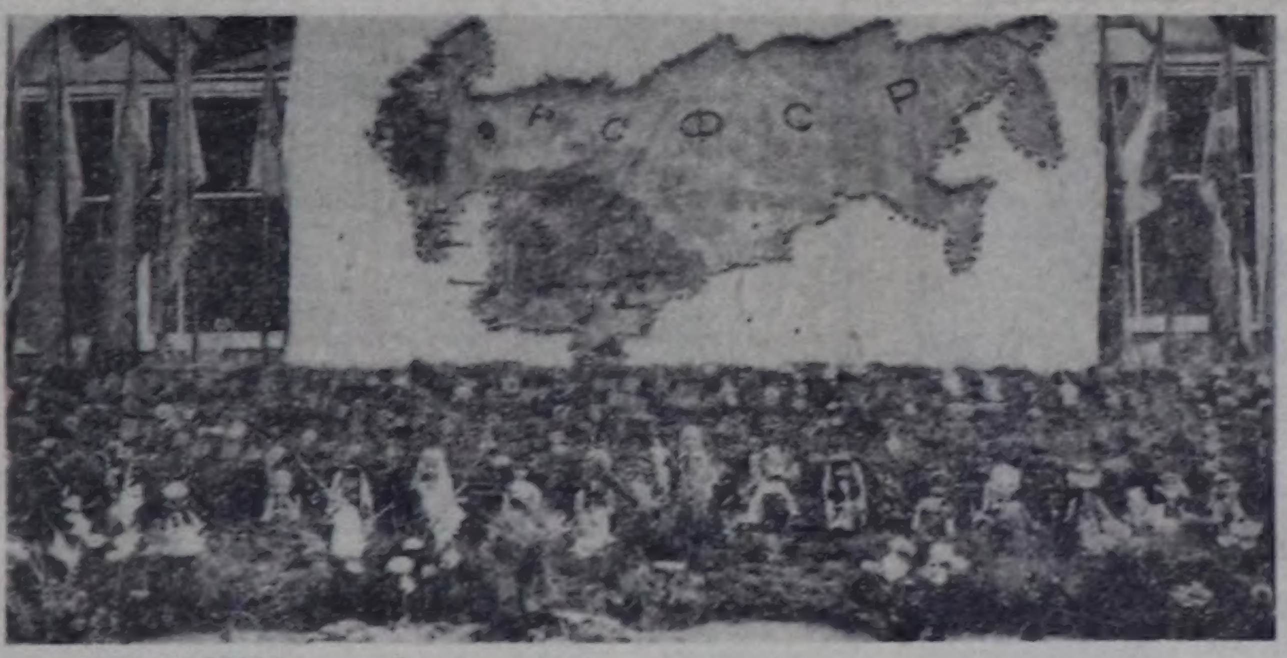

В. КАРА-САЛДЫҢ хоорайның чечектер делгелгезинден тырттырган чуруктары.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Бөгүн республикага нажып турар булуттаар. Чамдык черлерге дымыраа чаъстаар. Хаттың күжү секундада 5—10 метр чедер. Хүндүс агаарның температуразы 15—20 градус. Чамдык районнарга агаар 2—7 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, бичии чаъстаар. Хүндүс агаарның температуразы 15—17 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эрес-кашпагай» — 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ында билдинмес оруктарда...» — 9.20, 12.20, 15.20, «Мээң чаш назынымның чалгыннары» — 10.50, 13.50, «Билир азы уттур» — 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Күску коңгулуурлар» — 15.00, «Чашпан ажыг синген» — 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ужуглар гусарлар эскадрону» — 17.00, 20.00, шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Шуурган» — 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Томскиниң геология разведка техникуму 1982—83 өөредилге чылында 10 классты дооскаңнардан немелде сургуулдар (аныяк оолдар) хүлээп алырын чарлап турар. Техникумга өөренгеш, чедип алыр мергежилдер:

Ажыктыг казымал байлактыг черлерни шинчилеп тыварының техниказы;

Нефть болгаш газ кудунтаарын өрүмнээри.

Кирериниң шылгалдалары: математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг).

Ортумак школаны «4» болгаш «5» демдектиг дооскан кижилерни техникумга шылгалда чок хүлээп алыр.

Хүлээп алыышкын комиссияларының адрестери:

Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 11 бажын, Тыва геология разведка экспедициязы азы Томск хоорай 27, Смирнов кудумчузунуң № 44 бажын, ТГРТ.

Документилерни Кызылга сентябрь 1-ге чедир, Томскиге — сентябрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

ЧАРЛАЛДАР

Аян-чоруктар болгаш экскурсияларның Кызыл бюрозу дараазында черлерже агаар-биле аян-чорук кылырынче чалап тур:

— Ортаа Азияже (Узбекистан) августуң 31-ден эгелээш, 12 хонук хуусаалыг, путёвка өртээ 283 рубль;

— Сочиже — октябрь 7-ден эгелээш, 20 хонук хуусаалыг, путёвка өртээ—378 рубль.

Самолёт-биле ынай-бээр ужудларының, чемненириниң өртээ, чурттаарының, экскурсия кылырының хөлезилерин путёвкада кирр санап каан.

БЮРОНУН ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, «Меңгүлек» аалчылар бажыңы, өрээлдер №№ 103, 109, телефон № 2-51-76.

Август 31-ден сентябрь 2-ге чедир телевидение

АВГУСТ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — У. Теккерей — «Хоозун алдарның делгиири». ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 11.40 — Телемедээлер. 11.45 — 14.25 — Чапсар. 14.25 — Телемедээлер. 14.35 — Театрга ынак силер бе? 15.20 — Уругларга фильм: «Электрониктиң солун ужуралдары». 2-ги сериязы — «6-гы «Б»-ның чажыдыы», 3-кү сериязы — «Ыттыг оол». 17.30 — «Тайбың дээш демиселге ажылчы чоннарның чаңгыс эви». 18.00 — Волейболга чурттар аразының маргылдаазы. Эр кижилер. ССРЭ-ниң 2-ги болгаш Япониянын шилиндек командалары ужуражыр. Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Күш-ажылчы алдарның тугунуң тудукчулары. Белгородтуң витамин кылыр комбинадының ажылының дуржулгазының дугайында дамчыдылга. 19.15 — «Парлар чаажыктырыкчызы». Экранда кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улуг кижилерге хыналда ажыл». 6-гы дамчыдылга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.35 — «Андрониковтуң сөзү». 4-кү фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм: «Шериг чажыды». 13.25 — Француз дыл. 13.55 — Орус чугаа. 14.25 — Телемедээлер. 14.35 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Демир-орук». Документалдыг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Өөредир болгаш кижизидер». Чаа өөредилге чылынга уткуштур дамчыдылга. 19.15 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.35 — «Фамилиязы — Бирюковтар». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...». 20.15 — Э. Рязтс. Хылдыг хөгжүм-биле күүседир концерт. 20.30 — Неделяның спорту. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Бөгүн болгаш даарта». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Парлар чаажыктырыкчызы». Уран-чечен фильм. 10.40—«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.40— Телемедээлер. 11.45— 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Муамар Каддафиниң Совет Эвилелинге чоруушу». Документалдыг фильм. 14.45— Д. Д. Шостаковичи аттыг квартет ойнаар. 15.15 — Орус чугаа. 15.45 — «Горнистер, хаарылаңар!». 16.30 — Чазаглыг орукка долгандыр мото-чарышка делегей чемпионады. ЧССР-ден дамчыдылга. 17.00— Тайбыңның делегей хүнүнге уткуштур. «Сенээ, бистериниң шуптувуска — тайбың». 17.10 —Ужугуп-ла чор, бистиң ырывыс! 17.55 — ДӨЧ-терге болгаш техникумнарга өөредилге чылының эгелээринге уткуштур. ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң министри В. П. Елютинниң чугаазы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Маадырлыг чорук». Немец-фашистиг шериглерни Сталинград чоогунга чылча шапканындан бээр 40 чыл болурунга. 19.30 — «Сентябрь эгелей берген үеде». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Өңнүктерниң арыннары. 21.45 — Бөгүн делегейде. 22.30 — Волейболга чурттар аразының маргылдаазы. Эр кижилер ойнаар. ССРЭ-ниң 1-ги болгаш ЧССР-ниң шилиндек командалары. Ленинградтан дамчыдылга. 23.00 — 00.45 — Футболга чурттар аразының эш хуузунуң ужуражышкыны. ССРЭ-биле ГДР-ниң шилиндек аныяктар командалары. «Динамо» стадиондан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35 — География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң географтыг туружу болгаш кызыгаарлары. 13.05 — Драматургия болгаш театр. Киприде дамчыдылга. 13.50— Телемедээлер. 14.00 — 18.30— Чапсар. 18.30 — «Кунгурнуң феномени». Документалдыг телефильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Маадырның хүнү». Телефильм. 19.00 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.30 —«Чогаалчы болгаш үе».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — «Кызыл дептерде чүнүң дугайын чугаалап турарыл». 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бөгүн болгаш даарта». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.35 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыказының оркестриниң А. Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 23.00—00.45 — Аныяктар командаларының аразынга футболга чурттар аразының эш хуу ужуражышкыны. ССРЭ-биле ГДР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Төп «Динамо» стадиондан дамчыдар.

СЕНТЯБРЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Волгада чалым хая бар». Фильм-концерт. 9.20 — «Горнистер, хаарылаңар!». 10.20— «Сентябрь эгелей берген үеде». Уран-чечен фильм. 11.40— Телемедээлер. 11.45—15.00 — Чапсар. 15.00 — Телемедээлер. 15.20 — Документалдыг фильмнер программазы: «Чугаа үени аппар чор», «Хүннүң харам чогу». 15.40 — Чалыыларның чогаадылгазы. 16.10 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 20 чылынга. «Чүс чылга деп орук». ССРЭ-ниң ЭА-зының төөгү институдунуң директору төөгү эртемнериниң доктору С. С. Хромовтуң чугаазы. 17.00 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клазы. 17.30— Улустуң аялгалары. 17.45 — Эртем амыдыралы.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — «Делегей байдалының допчулалы». 18.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Маяковский — чурукчу». 19.45 — «Ужуражыкыже, ынаам». Уран-чечен фильм (Вьетнам). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер...». 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10—23.40 — Волейболга чурттар аразының маргылдаазы. Эр кижилер. Польша-биле Япониянын шилиндек командалары ужуражыр. Ленинградтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— «Министр болуксаар мен». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 14.00 — Телемедээлер. 14.10— 18.15 — Чапсар. 18.15 —«Чурук саныңда-ла—хүн». («Орбита-3»). 18.30 — «Орукту көрүп тур мен». Документалдыг фильм. («Орбита»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. 19.00— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.15 — «Бистиң Туфаныс». Телефильм. 19.45 — «Ырлаар бажыңчыгаш». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Фик школаже чорупкан». Мультфильм. 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 —«Бөгүн болгаш даарта». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьятты 2-23-35, эртем болгаш амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедибейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1874.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01237